This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

http://books.google.com

Digitized by Google

BM 185
K3 A27
1864

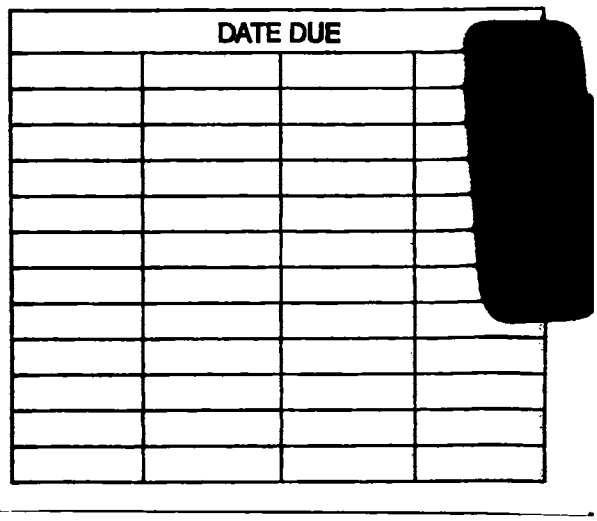

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Salo Baron

ספר

מצות גדול

הנקרא

גן עדן

בבאור כוונות המצות שבתורה ודיני ענינים הנכללים
בתוכה חברו החכם האלהי והכולל הרב רבינו אהרן
בעל ספר עץ חיים וכתר תורה נב"ע בהרר אליהו
ניקומודיאו זצ"ל

יצא לאור פעם ראשונה מוגה ומתוקן על פי נוסחאות שונות כתיבות יד

חדשות גם ישנות

על ידי

יהודה בכ"מ יצחק ז"ל סאוסקאן

גוזלווא

בדפוס מוהר"ר אברהם ירו' בכמה"ר שמואל ז"ל פירקוויץ

שנת תרכ"ד לפ"ק

ГАНЪ ЭДЕНЪ

т. е. РАЙ

ЕВПАТОРІЯ

Въ Типографіи Авраама Фирковича

1864.

Digitized by Google

Дозволено Цензурою Вильно. 26 Мая 1864. Года.

Digitized by Google

אלה שמות האנשים היקרים אשר יצאו לעזרתי ובאו על התתום לקבל את הספר גן עדן מאתי המוציא לאור (במחיר שלשה וחצי רובל כסף) שכותם ושם משפחתם לעריהם על פי סדר הא"ב

אודיססא

על ידי כמ"ר צדוק גבאי ירו'

ר' אברהם הגביר איניז
ר' אברהם ספאק
כמה"ר אברהם סצרי
אברהם קלפא
ר' אברהם בכמה"ר אהרן ז"ל אלטי אוקא
אברהם קמלמא
אברהם הת' בכמה"ר שלמה ביים
אליהו בולב
אליהו הת' בכ"מ שמחה אירינצב
ר' בנימן נבאי בכמה"ר אברהם ז"ל בבאנ'ן
בניטן בכ"מ ברכה מנגובי
ברכה הגביר מנגובי
ברוך הת' בכמ"ר אברהם איניז
דוד בכ"מ ברכה מנגובי
הלל הג' הקטן בכ"ר משה מנגובי
יהודה בכמה"ר אברהם ז"ל בבאנ'ן
יוסף ירו' הגביר מנגובי
יוסף איניז
ר' יוסף ירקא
ר' יעקב המלמד דוזאן
יעקב בב"ר משה ז"ל מנגובי
יצחק הת' בכ"ר שמחה איניז
ר' ירחמאל פיריב
מרדכי בקקאל
משה ירו' על שם בנו שמחה הקטן ירו' ז"ל
ר' משה בכ"מ ברכה מנגובי
ר' משה המלמד סראץ
משה הת' בכמה"ר שלמה ביים
משה הת' בכ"ר שלמה קרא נוז
צדוק הגביר בן שלמה ז"ל לוי
צדוק נבאי ירו'
ר' צדוק איניז
צדוק הת' בכ"מ שמחה איניז
ר' שלמה קרא נוז
ר' שמואל בכמה"ר אברהם ז"ל בבאנ'ן 2
ר' שמואל בכ"מ ברכה מנגובי
שמחה איניז
שמחה בכ"מ ברכה מנגובי
שמחה בכ"מ בניטן ז"ל קיסקאצא

אור

אהרן הגביר סאפאק 2
ר' עזריה עזריויץ

אקיאר

על ידי כמה"ר דוד הח' החזן והמלמד אסאבא

מקיפת הקהל

אברהם הת' בכ"מ משה פירקוויץ
אפרים הגביר בכ"מ יוסף ז"ל כפאלי
אפרים הת' בכ"מ אברהם סאריבן
ברכה הת' בכ"מ שמחה כפאלי
ברכה הת' בכמ"ר יהודה רופא
דוד בכ"מ אברהם ז"ל אסאבא
ר' יהודה נבאי בכ"מ שמחה ז"ל רופא
ר' יעקב בכ"מ אברהם ז"ל אסאבא
יוסף נבאי בכ"מ דוד ז"ל קונ'ק
ר' יוסף בכ"מ יצחק ז"ל איניז
יוסף הת' בכ"מ שמחה כפאלי
יצחק בכ"מ יוסף כפאלי
ר' יצחק בכ"מ יעקב ז"ל לוי סיקיי
ר' מרדכי בכ"מ יוסף כפאלי
מרדכי הת' בבמ"ר שלמה קזז
מרדכי הנער הקטן בכ"מ שמחה כפאלי
מרדכי הב' בכ"מ אפרים ז"ל כפאלי
נחמו בכ"מ אליהו ז"ל רופא
עזרא הב' בכ"מ יצחק ז"ל איניז
שלמה נבאי בכ"מ דוד ז"ל קונ'ק
שלמה נבאי בכ"מ נחמו ז"ל קונ'ק
ר' שמואל בכ"מ יוסף ז"ל אנא
שמחה הב' בכ"מ יעקב ז"ל יורנא
שמחה הת' בכמ"ר יהודה רופא

אקמוג'יד

על ידי כמה"ר יצחק החכם החזן והמלמד סינני

ר' אבשלום בכמה"ר אליהו ז"ל רופא
ר' אבשלום הת' פיריב

Digitized by Google

שמות החתומים

כמה"ר אליהו החכם בכ"ר אליה ז"ל קוז (המורה הראשי בבית הנימנאזיאום)
ר' אליהו פיריכ
ר' בנימן נבאי קטלאסא
ברוך נבאי פיריכ
ברוך קלפא
ברכה נבאי כיילי
ר' חנבה בכמה"ר אליהו ז"ל דופא
ר' יהודה טארין
יוסף שישמן
ר' יוסף הב' קלפא
ר' יהזקאל ירו' נבאי הגביר צרכו
יעקב נבאי בכמ"ר יוסף ז"ל שישמן
ר' יעקב חג'יג
ר' יעקב כהן
ר' יעקב הב' טרץ
ר' יעקב קרא
יעקב קלפא
ר' יצחק החכם החזן סינגי
ר' יצחק יפתוויץ
ר' יצחק נבאי פסטק
מרדכי נבאי פסטק
ר' מרדכי אסאבא
ר' מרדכי הב' קוז
ר' משה לוי טופל
ר' שלמה ירו' נבאי אבש
שמואל שישמן
שמואל הב' ג'ומוק
ר' שמואל הב' אנא
ר' שבחה יפתוויץ

בחצי סאראי

על ידי כמה"ר אברהם החכם החזן והמלמד ז"ל טיפסי

מקופת צדקת ההברים המבורכים הנקיבים בשמותם לסטה נב"ת עשרה ספרים • ואלו הם • מרדכי נבאי הגביר בכמ"ר שלמה ז"ל כפאלי • יפה נבאי בכ"ר יהושע ז"ל טיטוס • יצחק נבאי כב"ר אברהם ירו' ז"ל בולב • שמואל בכמה"ר בנימן השר הנאמן ז"ל אנא • ר' יהודה נבאי בב"ר יוסף המלמד ז"ל קלפא • ואחיו יעקב נבאי בב"ר יוסף ז"ל קלפא • בנימן נבאי בב"ר יפת ירו' ז"ל כוג'אש • יעקב בב"ר משה ז"ל אורק • אהרן בב"ר אברהם ז"ל אוכסוז • כמה"ר שמואל החכם החזן בב"ר נח כהן ז"ל צאיוש • והקדישו ב' ספרים לקה"ק נוזלווא • וב' לקה"ק בחצי סאראי • א' לקה"ק כפ"א • א' לקה"ק אודסא • א' לקה"ק ניכולאייב • א' לקה"ק כרסון • א' לקה"ק אור • א' לקה"ק אקטיג'יד לזכר החברים הנ"ל המבוררים בשמותם :

כמה"ר אברהם החכם החזן טיפסי
אברהם ז"ל פיריכ (מקופת ההברה)
ר' אברהם בכ"ם יצחק ז"ל פיריכ
אהרן הת' בב"ר מרדכי כפאלי
אליהו בב"ם שמואל ז"ל אנא 2
ר' אליה הב' בב"ר יהודה אוכסוז
ברוך בב"ר אברהם ז"ל מאייקאפר
הלל נבאי בב"ם יעקב ז"ל פנבב
הלל הת' בב"ר שבחה ז"ל קלפא
כמה"ר יהודה המלמד בב"ם שלמה ז"ל אוזון
ר' יהודה בכמ"ר שלמה כאפלי
ר' יהודה בכמ"ר דוד כאפון
יהודה הת' בב"ר יצחק ז"ל בוח
יהודה הת' בב"ר יעקב טאנאנוז
ר' יוסף בב"ם אליהו ז"ל בקקאל
יוסף הת' בב"ם דוד בורנז
יעקב נבאי בב"ם משה ז"ל כפאלי
ר' יעקב בב"ם אליהו ז"ל טאנאנוז
ר' יעקב המלמד בב"ם מרדכי ז"ל טכאנאי
ר' יעקב הב"ם יוסף ז"ל כפאלי
ר' יצחק נבאי בב"ר שמואל ז"ל ר' אונלו
יצחק בב"ם שלמה בקקל
ר' יצחק בב"ם יצחק ז"ל פריב
ר' יצחק בב"ם יוסף ז"ל כפאלי
יצחק הת' בב"ם יצחק ז"ל צילאבי
מרדכי נבאי בב"ר יעקב ז"ל אוכסח
ר' מרדכי בכמ"ר יעקב ז"ל בפאלי
מרדכי הת' בב"ם נהמו בורנז
ר' משה נבאי ירו' הגביר בב"ם מרדכי ז"ל שפשל ג' ספרים הב' מקפת ההברה
ר' משה בב"ר יהודה ז"ל קלפא
משה נבאי בכמ"ד שלמה כפאלי ג' ספרים חב' מקופת החברה
כמה"ר שלמה הגביר בב"ם משה ז"ל כפאלי 2
שלמה הת' בב"ם יוסף נוסוש
שמואל הת' בב"ם עזרה בוח
שמחה הת' בב"ש יצחק פיריב

Digitized by Google

שמות החתומים

בירדא

על ידי כ"ם שמואל נבאי הגביר נ"י כאוסקאן

סקופת הקהל 1

ר' אברהם עזריויץ

אברהם פסקו
אליה צלבורו
ר' יוסף פסקו
ר' יעקב הגביר סעטצי
כמ"ר יפת כוג'אש
שמואל נבאי הגביר סאוסקאן 2
ר' שמואל שישמן

גוזלוא

ע"י כמה"ר יעקב נבאי בכ"ם עזרה נבאי ירו' יצ"ו בבאג'ן · וכמ"ר ברכה המש' קראנו

אר"ר ראש החכמים ואב בית דין כמה"ר **נחמו בבוויץ** ירו' יצ"ו 5

כמה"ר א ב ר ה ם החכם החזן והמלמד וש"ץ נ"י יפת שמש שבעה פצרים · את הששה חלקם בין ששה תלמידיו המוסמכים על ידו ונקראו בשם ר ב י · והוא הבט"חם ביום הקחל לתת להם במתנה בצאת הספר הקדוש הזה מבית הדפוס · ואלה הם בשמותם ר' שמואל בכ"ם זרח פירקויץ · ר' אברהם משה בכמ"ר יעקב הסופר המלמד ז"ל פירקויץ · ר' שלמה בכ"ם מרדכי כהן בוטא · ר' שמואל בכ"ם יצחק הגביר כוג'ש · ר' אברהם בכ"ם משה הגביר שישמן · ר' משה בכ"ם יוסף גבור ·

סקופת הקהל 10
אברהם בכ"ם שמואל ירו'
אברהם כהן עייואז
ר' אברהם בכ"ם שמואל מצרי
אברהם בכמה"ר יעקב שמש
אברהם חסמאל
אברהם הת' בכמה"ר שמואל כושול
אהרן בכ"ם משה ירו' הללוויץ
אהרן הת' בכמ"ר שמואל פנפולוף
אליהו בכ"ם יעקב ז"ל בבש
אליהו בבוויץ
ר' אליה המלמד בכ"ם יעקב ז"ל קאטיק
אליה ירו' בכ"ם עזרה ירו' בבאג'ן
אליהו הת' בכ"ם משה קיסקאצא
בנימן בכ"ם נחמו ז"ל טונגור
בנימן בכ"ם יצחק אקסוייאב
בנימן הת' בכ"ם משה קיסקאצא
בנימן הת' בכ"ם יוסף טורשו
ברכה כהן מנגובי
ר' ברכה קרא גוז 2
ר' ברכה בכ"ם משה' שישמן
ברכה הת' בכמ"ר אליה נ'יגיט
ר' הלל בכ"ם משה ירו' הללוויץ
הלל בכ"ם אברהם הממאל
ר' זכריה נבאי
זרח בכ"ם אברהם ירו' פירקויץ
חנניה בכ"ם שמואל אראבאג'י
יהודה ירו' בכמה"ר שמחה ירו' ז"ל איניז
יהודה הב' סאדי

ר' יהודה מצרי
יהושפט הת' בכ"ם יוסף בלג'י
יוסף הכהן עייואז
יוסף בכ"ם יעקב קלפא
יוסף הב' בכ"ם ברוך ז"ל יירטלין
יוסף בכמ"ר יצחק סלטנסקי
יוסף הב' בכ"ם שרשלום בבאג'ן
יוסף הנ' הקטן בכמה"ר אברהם יפת שמש
כמה"ר יעקב החכם החזן והמלמד שמש
יעקב כהן ברוכויץ עייואז 3
ר' יעקב בכ"ם עזרה ירו' בבאג'ן
יעקב כהן בכ"ם בנימן מנגובי
יעקב בכ"ם יצחק איניז
ר' יעקב ז"ל צלבורו
כמה"ר יצחק בכמה"ר מרדכי ז"ל סלטנסקי
יצחק הגביר כוג'אש
יצחק נבאי בכ"ם שמואל ז"ל פוייראז
ר' יצחק דוואן
ר' יצחק נבאי בכמה"ר אברהם בבאג'ן
ר' יצחק בכ"ם עזרא ירו' בבאג'ן
יצחק צובאן
ר' יצחק בכ"ם מרדכי כהן עייואז
מרדכי אוצן
מרדכי כהן נבאי עייואז
ר' מרדכי המלמד כהן מינש
מרדכי אראבאג'י
ר' מרדכי בכמה"ר משה החכם החזן כוג'אש
מרדכי בכמ"ר משה יפת שמש
מרדכי הב' בכ"ם יצחק טרף

Digitized by Google

שמות התתומים

מרדכי הת' בכ"מ יעקב ירו'
משה הנביר הזונ"פ ירו' הללוויץ
כמה"ר משה נבאי החכם המלמד נאמן
ר' משה המשמש עבודת בית האלהים יפת
ר' משה בכמה"ר אברהם אב"ן יש"ר לוצקי
כמה"ר משה מנגובי
כמה"ר משה המלמד בכמ"ר יעקב ז"ל כפאלי
משה בכ"מ בנימן ז"ל קיסקצא
ר' משה בכ"מ אהרן ז"ל סינני
ר' משה בכ"ר אלצפן כוג'אש
ר' משה ז"ל בכ"מ אברהם ז"ל כושול
ר' משה בכ"מ מרדכי כהן ע"ווזאז
ר' משה בכמה"ר אברהם ז"ל אורמלי
נחמו הקטן בכ"מ משה טורשו
עזרא נבאי הגביר ירו' בבג'אן
עמנואל בכ"מ אברהם שייטן
ר' צדוק הנ' שאקאי
ר שאול בכ"מ עזרא ירו' בבאג'אן
שאול הב' בכ"מ אליה ז"ל דוואן
שבתי צלבורו
שבתי בכ"מ אליה ז"ל שאקאי
שלמה הגביר טורשו
שלמה נבאי קיסקצא
שלמה פוקי
ר' שלמה אורמאלי
ר' שלמה בויילו
כמה"ר שמואל החכם החזן כושול
ר' שמואל סרף נאמן
שמואל נבאי בכ"מ יעקב ז"ל המטאל
שמואל בכ"מ משה ירו' הללוויץ
ר' שמואל בכ"מ זרח פירקוויץ
ר' שמואל בכ"מ יצחק פוויראז
שמואל הב' בכ"מ יצחק ז"ל קיסקצא
שמואל בכ"מ יוסף ז"ל כאוסקאן
שמחה בכ"מ אליהו ז"ל טורשו
שמחה הקטן בכמ"ר יהודה איגיז

ועל טוב יזכר פה גם שם שני תלמידי המוסמכים על ידי בקרוב · ד' שלמה בכמ"ר דוד יצ"ו סאקיזצי · ור' יעקב בכמ"ר יצחק טנאנוז אשר לקחו גם הם חלקם אתי בטהרתי אשר טרחתי ונעתי בהגהת הספר הזה מהתהלת המלאכה עד סופה:

יאמטירינוסלאוו

על ידי ר' אליה נבאי בכ"מ יוסף ז"ל ג'יניט

מקופת הקהל 2
ר' אליה בכ"מ יוסף ז"ל ג'יניט
ר' דוד בכ"מ יוסף ז"ל ג'יניט
ישעיה קונ'ק
משה סינני
נחמו מקסימנ'י
ר' נחמו אטאליק
עזכדיה לוי
שלמה בכ"מ אפרים ז"ל אוכמוז
ר' שמואל הב' צוין
ר' שמואל הב' קראנוז
ר' שמחה בכ"מ יוסף ז"ל ג'יניט
ר' שמחה קלפא

יאלטא

על ידי כ"מ יהודה נבאי ישיש

אברהם בכ"מ מרדכי ז"ל כפאלי
דוד כהן פנכב
דוד בכ"מ יוסף ז"ל איליב
יהודה נבאי ישיש
יעקב בכ"מ מרדכי ז"ל יצחאנ'יק
כמ"ר יפת בכ"מ יוסף פויירז
יצחק הנ' תופא
מנחם בכ"מ משה ז"ל פיריב
מרדכי רופא
מרדכי בולטא
נחמו איליב
שמחה בכ"מ יצחק פיריב
שמחה בכ"מ משה פיריב

כרסון

על ידי כמה"ר יצחק החכם החזן והמלמד פנכב

אברהם הגביר בכ"מ יצחק ז"ל ירו' 3
אברהם בכמה"ר יצחק ז"ל סינני
אליה הת' בכ"מ שלמה פוטטן קזז
אליהו הת' בכמ"ע שמחה ז"ל קלפא
ברכה בכמ"ע אברהם ז"ל מאיקפר
בנימן בכ"מ מרדכי סוסקאן
ברכה בכמ"ע משה ז"ל כושול
כמ"ר דוד בכמ"ר יצחק ז"ל ביים
ר' זבריה בכמ"ע אברהם ז"ל מנגובי
ר' יוסף בכמ"ע יצחק ז"ל בולב
ר' יוסף הב' בכמ"ה משה ז"ל בוג'ש

Digitized by Google

שמות התרומים

יעקב בכ"מ עזרא ז"ל עקב
כמה"ר יצחק בכמ"ר יעקב ז"ל פנכב
יצחק כהן בכ"מ משה ז"ל אבך
ר' יעקב הב' בכ"מ יוסף קלפא
יפת בכ"מ יוסף ז"ל באוסקאן 2
ברוכי בכמ"ע אבשלום פריב
משה כהן בוטא
ר' משה בכ"מ יוסף ז"ל סאוסקאן
צדוק בכ"מ אברהם ז"ל ירו'
שמואל בכ"מ מרדכי סאוסקאן
שמואל נבאי בכמ"ע אליעזר ז"ל אנא 2
ד' שמריה הזונ"פ המשעב"ה פוקי
שלמה נבאי בכמ"ע יעקב ז"ל פנכב

בירמנצוג

על ידי כמ"ר צדוק בכמ"ר נחמו ירו' ז"ל דורונין

אהרן באפון
ר' אליה בכ"מ שמחה ז"ל רופא
דוד איכטוז
יצחק בכמ"ר נחמו ירו' ז"ל דורונין
יצחק המבאל
משה בכמ"ר נחמו ירו' ז"ל דורונין
צדוק בכמ"ר נחמו ירו' ז"ל דורונין 4
שמואל בכמ"ר נחמו ירו' ז"ל דורונין

בפא

על ידי כמה"ר מרדכי החכם החזן כונ"ש

מקופת הקהל 2
כמה"ר אברהם נבאי הנביר ז"ל קרימי 10
ד' יצחק בייס
כמה"ר יצחק בן שמואל ז"ל
יעקב בובאי
כמה"ר מרדכי כונ"ש
ד' שמחה פומן
שבתי הנביר ירו' 3

ניכולאייב

על ידי החכם החזן המלמד כמה"ר יעקב בב"ר יקותיאל ז"ל קלפא

ר' אברהם בנאנזו
כמה"ר אליה כהן נבאי 5
בניסן נבאי סאקיזצי 2
ברכה כונ"ש

כמה"ר יוסף החכם המלמד סאפק
ר' יוסף בכמה"ר דוד ז"ל כוכיזובי
כמ"ר יוסף טינבאייאק סלטן (באודיססא)
יעקב נבאי קזז 2
ר' יעקב בכ"ר סינן קלפא
יעקב יורנא
ר' יעקב בכ"מ אברהם אנין
כמה"ר יעקב הח'חזן בכמה"ר יקותיאל ז"ל קלפא
כמה"ר יצחק הנביר החכם כהן 5
יצחק כושול
משה קרא נוז
משה קמבור
ר' שלמה נבאי בכמ"ר מרדכי קזז
שמואל לוי
שמחה בכ"מ יוסף אנא
שמחה בכ"מ יעקב אנא

פוניווז

יברכיהו בכמה"ר עמנואל ז"ל יודכיוויץ
מרדכי בכ"מ יצחק הזונ"פ והמשעב"ה טנכוויץ

קוסדינא

על ידי כמ"ר יהודה נבאי ת"ת ציבר

אליהו כהן ירו'
ר' אליהו נבאי מנגובי 2
ר' אליהו ירו' המשעב"ה לוי
ר' אליהו סינני
אליהו בכ"ר מרדכי ז"ל יפת
כמה"ר אליהו כוכאי
אפרים חב' קרימי לשם אביו יהודה ז"ל קרימי
ר' ברוך הנביר מנגובי 4
ברוך קרימי 2
ברכה הב' כהן
ר' בנימן הב' יפת קוסדיני
דוד ירו' פקיד העדה
ר' חיים כהן ככמה"ר יצחק כהן חרב הראש ומנהג העדה ז"ל
ר' יהודה יפת 2
כמה"ר יהודה ירו' יפת קוסדיני 2
כמה"ר יהודה כהן הח' עייבו 3
ר' יהודה נבאי ת"ת ציבר
יהודה נבאי ירו' 2
יהודה בכ"ר אברהם ז"ל נבאי 2
יהודה הב' מנגובי
ר' יוסף בכמה"ר שמחה ז"ל איגז
יוסף כהן יצ"ו

Digitized by Google

שמות התתומים

ר' יוסף סינני 2
ר' יעקב מנגובי
יצחק בכמה"ר אליהו ז"ל יפת
כמה"ר יצחק קריסי
יצחק הכ' טרישקאן
יצחק ירו' גבאי
יצחק אימילדש
כלב גבאי ז"ל
מנחם יפת ויכולו 2 (הקדיש לקהל גוזלווא)
מיכאל ירו' גבאי יפת
מיכאל ירו' גבאי
ר' משה טרישקאן
ר' עסנואל ירו' יפת קוסדיני
שבתי המלמד וש"ץ מנגובי

שלום יפת הזונ"פ יצ"ו
שלום גבאי נסילות חסדים ובקור חולים
ר' שלמה מנגובי

קראסוב

ע"י כמ"ר נחמו בב"מ אליה ז"ל הנגיד נ"י בבוויץ

ר' אלישע צירכז
ר' ברכה נאמן
ר' יעקב בבאנ'ן
יוסף גבאי צירכז
ר' נחמו בבוויץ

Digitized by Google

הקדמת המגיה והמוציא לאור

ברוך ה' אלהי ישראל הגולל חשך מפני אור ומשנה העתים לטובה אשר צוה בימים האלה ובזמן הזה להסיר ולגדע את אשרת סמל הקנאה המקנא הנמוגה בקרב שני בתי עם ישראל רבנים וקראים קנאת איש למרעהו המפרדת ביניהם משבת אחים גם יחד, והעיר לבב קצת מחכמי הדור באחינו הרבנים לחקור ולדרוש בתולדת הקראים לדעת מקורם ומחצבם ולשים לב בחבורי הכמיהם וספריהם, ולהתבונן על מנהגיהם בבתיהם ובבתי מועדיהם וגם הדפיסו קצת מספריהם, והאלהים גם כן רצה את מעשיהם וישלח לפניהם איש את הרב החוקר הגדול בקדמוניות ישרון במהר"ר אברהם ירו' פירקוויץ נ"י, וזה בשלשים שנה הנהו יוצא ובא לפני החכמים ודורשים אלה לסול להם המסלה ולסקל מאבן לבל יכשלו בהליכתם, וה' היה בעזרו והוציא מאפילה לאורה למרבה מחבורי חכמי הרבנים והקראים אשר נשכחו כמת מלב ברוב הימים, ועל ידם ביחד עם כל העתיקות הנמצאות בבתי ביבליאותיק שונים הופיע אור חדש גם על ספרות בני מקרא ועל הולדותיהם בימי קדם, ועל פיהם חכמי לב אלה אשר בזמננו כותבים ומוחקים, מקיימים ומבטלים, בונים ופוהרים, ומחשבותיהם הולכים הלוך רצוא ושוב כמראה הבזק והולכים ומשתנים מיום אל יום ומשעה לשעה, ואך עד עתה עוד הכרו משקל ומאזני צדק ותהי האמת נעדרת מכלם, ואם כן אין לנו השש לעת עתה אם ידברו שלום לנו או ידרכו קסתם דבר מר לננדנו אחרי אשר דבריהם עומדים להשתנות והיה כי יקום דור חדש ויעמיקו עוד יותר בתולדת עם ישראל בכלל והקראים בפרט וישכילו עוד ויוסיפו דעת הנה אז ישנו פני דבריהם גם אלה וילבו. ועכ"ז עלינו להודות ולשבח לישרי לב אלה אשר כונתם רצויה למצוא דברי חפץ ולחקור שרש דבר נמצא בנו, ואין ראוי לנו להפיס אותם על דבריהם אשר לפעמים לא כן ידברו עלינו ועל דתנו יען כי את אשר תשים החקירה החפשית בפיהם אותו ידברו, ועל כן אנחנו רואים אותם לפעמים חפשי ידברו גם מן התלמוד וחכמיו, אין זה אלא מקנאתם אל האמת, וברוכים יהיו על זריזותם והשתדלותם המובת כי לדבר טוב נתכוונו וכל מעשיהם לשם האמת והשלום נתקדשו*), ויש תקוה לאחריתנו כי על ידם יתבררו ויתלבנו הדברים וישב מצרף ומטהר כסף וזקק את דת הרבנות והקראות והבדיל את הבדיל והעופרת מן הכסף והזהב ודברי

*) והבשת על אלה אשר בלב ולב ידברו והאהבה והשנאה יקלקלו השורה, אך אלה גם כן בנקל יודעו וכל רואיהם יכירום כי הם זרע לא ברך ה' ואון מקיר תזעק בכותלי ספריהם או במאמריהם המקוטעים ועל כן לא יקומו במשפט.

Дозволено Цензурою Одесса. 22 іюня 1866 Года.

Digitized by Google

הקדמת המגיה והמוציא לאור

ודברי אלהים חיים מהדברים הבדויים אשר ברוב הימים הוקבעו להלכה ולמעשה והכבידו את עול בית יוסף, ויצא לצורף כלי: ואז הבוא גם האחדות אל היכלה והוכן והוניחה על מכונתה לשמחת לבב כל ישראל:

אך לא בקרוב בנות בתים ועוד חזון למועד, ועל כן עדי הגיע אלינו עת דודים אלה עלינו לעמוד על המשמר בעינים פקוחות ולעבוד בשדי התורה וההשכלה ולהוציא לאור תעלומות חכמה בדת ודין ולהדפיס את ספרי חכמי ישראל בכלל קראים ורבנים העתיקי יומין אשר הזקנה חופפת על פניהם ולהשתדל בכל כחנו לבל ידח מהם נדח ויאבדו מתוך תקהל לנצח חלילה:

ומאשר גדול כבוד הישישים אלה בעיני ובהדרה זקן אני מהדר את פניהם העירני לבבי גם אני לעסוק במצוה ומבין המון כתבי יד אשר לחכמתו ע"ה המצפים לתחיה אמרתי להוציא הפעם מאפילה לאורה את הספר הקדוש הזה הנקרא נן עדן והוא ספר מצות גדול לרבינו אהרן האחרון קדוש ה' בעל ספר עץ חיים וכתר תורה נ"ע הנודע לשם ולתהלה בין כל תופשי תורה ועל פיו יוצאים ובאים כל ענינינו בדת ודין (ועל פי הוראת לרבינו אליהו בשייצי נ"ע) והוא אחד ואין שני לו בכל ספרי המצות לחכמינו ע"ה אשר ידבר ברחבה על כל מצוה ומצוה בלשון צחה וקלה וכל הדינים באו בו בשלמות ולא יחסר כל בו:

המחבר הקדוש ע"ה נולד בשנת חמשת אלפים וששים ליצירה בעיר ניקמיד באזייא הקטנה ונקרא על שמה ניקומודיאו וחי בקוסדינא ושם חבר את ספריו ומת שם בשנת הקכ"ט ליצירה בבן שבעים שנה ורבינו אהרן זה יותר שחיה חכם למד דעת את העם וחבר שלשה ספרים בשלשה חלקי ידיעות התורה והאמונה · האחד הוא ספר עץ חיים בפילוסופיא הדתית יקר מאד הברו בשנת ה' ק"ו ליצירה ובכל חקירותיו ודרישותיו הציב לו את השכל לשופט והתורה לקו ודברי הנביאים למשקולת ובל אשר יצא מכוללהם צא יאמר לו, ואף לפני השכל הותיר את דברי התורה ועל כן לפעמים גם הרמב"ם ז"ל לא זכה בעיניו יען כי נראה לו כהולך תועה לפעמים אחרי שכלו ונם מצאהו בקושרים עם היוני ארים טו והשיג עליו, וספרו זה נדפס במשך שבע שנים שתי פעמים הא' נדפס בלייפציג בשנת 1841 על ידי ההכם הנוצרי פראנץ דעליטש עם תוספות הרבה והקדמה כלה אומרת כבוד לבעליה, והב' נדפס בנוזלוא על ידי עדת בני מקרא יצ"ו בשנת 1847, עם באור רחב ויקר מאד הנקרא אור להיים לתרב רבינו שם חח יצחק המכונה עולם צעיר נ"ע · ואחריו הבר את הספר הקדוש הזה הנקרא נן עדן בשנת הקי"ד ליצירה בבאור המצות על פי השטה הנכון בסדר ראוי וטוב וטעם נם לבעלי חקבלה בכל מקום אשר יצאו מגדר הפשט וממנו על הקבלה לבד · ואחריו חבר את ספרו כתר תורה בשנת ה'קכ"ב ליצירה והוא באור רחב על התורה והציב לו את המבחר לדונמא ויצא בעקבותיו אך לשונו באה ברחבה יותר ממנו ובמקומות הרבה משיג עליו נם על מפרשים אחרים, וזולתי הספרים השלשה אלה עוד נמצאים ממנו למרבה פיוטים ומליחות ותחנונים שקולים וקצתם כבר נדפסו בהסדורים אשר בידנו ועוד נמצאים לו שירים בענינים שונים כעשרים בממפר כתבם לחכמי דורו מן הקראים וחנם התת ידי אדמו"ר הרב הישיש והחוקר הנרול אברהם ירז' פירקוזין נ"י, והוא הכתיחני במובו למסרם בידי זהיה אם האלהים יהיה בעזרי ואוציא לאורה בקרוב נם את כספרו כתר תורה אזי אדפים נם את השירים האלה בראשו:

זעתה עוד אחת נשארת לי ונדולה היא עלי, להקריב תודתי וברכתי קבל עם אל בבוד או"ר ראש החכמים ואב בית דין כמהר"ר נחמן הנביר היקר והשר הנעלה נ"י בבוויץ · זכרכות יעמה מורה אשר היה בעזרי ותמכני בעצתו והמליץ טוב בעדי בבגד כל קהלות בני מקרא יצ"ו ועל פי דברו באו אנשים הרבה מבני ציון היקרים על התתום וברוכים יהיו נם הם כי בעזרתם יבולתי להפיק את זמני נלהדפים את הספר הקדוש הזה ולתת אותו לפניכם היום ברכה נדפם בדפוס יפה ומשובה ובאותיות מאירות, והאלהים הוא יודע בסיר עשלתי ונעתי נם בהנהתו יען כי הספר הקדוש הזה תלך בכתיבת יד זה יענר מחמש מאות שנים ונעתק על ידי מעתיקים שונים חכמים ובוערים ועל כן בלו עלה כמשונים

Digitized by Google

הקדמת המניה והמוציא לאור

קמשונים וכסו פניו חרולים ואנכי לא נתתי ולא שקטתי עדי אספתי וקבצתי נוסחאות מנוסחאות שונות ועל פיהן הגהתי וברורתי נוסח אחד בעבור ההדפסה ובתוך כל הנוסחאות אשר בידי היותר נבונות ומוחזקות לנאמנות היו אלה הארבע לבד : האחד הוא העתק הרב החכם רבינו יהודה מרולי נ"ע כתוב על קלף באותיות מרובעות העתיקו בשנת ה'רמ"ה ליצירה בעיר קוסרינא ברמים יקרים על פי צווי אשה נדולה ביסיו, קלי בת שאלתיאל שמה, אשר נשא לבה אותה בנדבה להקדישו לבית הכנסת לעדת הקראים אשר בקוסרינא להזכיר את שמה, כמוכח מן השיר הבא בסוף הספר מן המעתיק ז"ל*) · ההעתק הזה הביאו לי אדמו"ר הרב הישיש מוהר"ר אברהם ירו' פירקוויץ נ"י מקוסדינא בשובו מנסעיו בארצות הקדם אשר לקחו משם בתורת הלואה עד תום מלאכת ההדפסה, ברוך אברם לאל עליון אשר המציא לי כזה וברוכים יהיו גם בני עדת קוסרינא אשר לא מנעו הטוב מבעליו . והשני הוא העתק הרב רבינו כלב מרנו נ"ע העתיקו בשנת ה'רצ"א ליצירה בעיר לבנה (אקבירמאן) אשר על יד נהר טורלא (דניסטיר) ברומאנייא, מצאתיו בבית עקד הספרים אשר לעדתנו פה . חשלישי הוא העתק רבי מרדכי בכמה"ר יעקב הקלעי נ"ע העתיקו בשנת ה'תס"ו ליצירה בעיר קלעא . והרביעי הוא האחד המיוחד גם בין הארבעה אלה ומן השלשה הבי נבבד, והוא העתק הרב החכם בוהר"ר יצחק הסופר מהיר הלוצקי נ"ע העתיקו בשנת ה'תקי"ז ליצירה בעיר לוצקא והוא מעזבון אדמו"ר כמהר"ר מרדכי החכם החזן בעל ספר פתח תקוה ותטיב דעת סלטנסקי נ"ע, והעניקני בו בנו אהובי וידידי כמה"ר יצחק החכם החזן סלמנסקי נ"י . על ההעתק הזה סככתי ואותו הנחתי בהנחה טובה ומדויקת בעזרת הברים משבילים פה בעירנו ומסנו הדפסתי, ונם בעת ההדפסה לחם עצלות לא אכלתי ובכל בהי השתדלתי להצילו משניאות וטעיות עד מקום שידי פנעת, ואולי גם אחר כל זאת עוד נשארה מה מהן מה אעשה כי עיני בשר לי ומחמר קורצתי גם אני והקורא הטוב לבב עמו הסליחה, וה' יכפר בעד .

הקטן יהודה בכ"מ יצחק ז"ל סאוסקאן

---

*) והנני נותן בזה גם את השירה הזאת לפני הקוראים לכבוד המעתיק החכם נ"ע ולכבוד האשה היקרה אשר חרדה את כל החרדה הזאת לזכר שמה הטוב מבנים ומבנות תנצב"ה .

*ישרון עם בחירי אל תנו לכ במצותיו וחקיו הישרים
*הלא המה כספר זה כתובים מבוארים בדי מלים יקרים
*יומלב אהרן הרב חקוקים בעט ברזל לבל יהיו נזרים
*דמות כסף מזוקק הם צרופים בכור שכל וכשמש בהירים
*הדרם כל אנוש משביל יחזה וכל חכם ומבין הסתרים
*מאד *רמו *לכל *יודעים אמריו בחבור זה בעז משפיל ומרים
ולכן שומעי שמעו יאוו חזות יפיו כחתן מחדרים

Digitized by Google

ואשה מבנות שועים יקרה מאושרת בתוך רוזנים ושרים
לחשקה בנדיבות פזרה הון לספר זה אשר הוא נר לחוקרים
וקלי בת שאלתיאל קרואה בפי כל איש זקנים עם נערים
ונכתב על שמה עם רוב זריזות היות קדש ליוצר המאורים
להשאיר אחריה שם מאושר לזכר טוב לדור דורים ברזרים
ונקדש להיות תמיד במקדש והיכל אל לעיין בו נברים
האיש כי יחליפנו וימיר מקום קדשו בבית נכרים וזרים
יהי נטפו מקולל באדמה ונפשו בשאול תבלה כמרים
ולא יזכה חזות נעם ה' ואור ישעו בעת יפתח שערים
לטוי צדיק שהוא שומר אמונים בבור גלות ביד שונאים וצרים

נכתב נחתם זה הספר בשנת ה' ר ם" —ה ליצירה
ובניסן ראש חדשי שנה בתשיעי בו יום אל נורא
תוך עיר נקרא קוסנדינא בין מקדש אל קדש נקרא
בכפר קהל אנשי לבב הנודעים בבני מקרא
שדי יהיה משגב להם משגב אל ע— תות בצרה

Digitized by Google

דרכיך ה' חודיעני אורחותיך למדני · הודיעני דרך זו אלך כי אליך נשאתי נפשי :

אמת תורת ה' נאמנה בסוד חיי נשמות היא נתונה
בחר קדש אלהים נאמרה עלי יד ציר אמונים אל חננה
לישראל קדושי אל בחיריו לחישירם בדרכי האמונה
בערן גן עצי חיי נשמות להשכילם בכל חכמה ובינה
וטורי בין בסוד מעלה ומטה ליודעיה ושומריה מבינה
ויודע ומבין תעלומות בהבטתו חקרה גם הבינה
במצותיו וחוקיו הישרים כמו סלם עלות בשמי מעונה
למען חחיות רוח שפלים בבואם לחזות זיו השכינה
משיבת באמת נפש יקרה להשכינה בשלום על מלונה
אלי נוכח פני האל ה' וכאשר היתה אתו באמנה

הדך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי · שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט :

אמר אדרן בן אליהו ז"ל אמנם שמתי כוסתי · ומחשבת דעתי · לעיין בציור שבלי · עודני ביסי הבלי · לתור במחקר החכמה · לחציא לאור תעלומה · לדעת מה שטוב לאדם עודנו בחיים · להשיג אל שלמות החיים תצחיים · להציל נפשו מני שחת · וישלח ידו לקחת · מפרי עץ חיי העולם הנעלם · ואבל והי לעולם : כי הוא לבדו נוצר ונברא · במעלת הרצון והבחירה · מכל יושבי חלד · ועיר פרא אדם יולד · יען אשר נוצר מסגר מרובע · בגומר החומר אשר טבע · וארבעת רבעיו · לארבעת טבעיו · כתבנית המרכבת · מדעות בני אדם נשגבת · ואם המה הפכים · משוני דרכים · שתי ועדב נארגים · על כן המה נסוגים : ואם ערובם מחבור ואוסף · וחשוקיהם כסף · צדק ושלום נשקו · ותנבים ידובקו · כי כאשר יהית האופן · בתוך האופן · מעשיהם מתוקנים · רוח החיה באופנים · ואל אשר יפנה הרוח ללכת · שמה יהיו המה מטיבי לכת · לא יסבו בלכתם · האופנים לעומתם · אלו הם כת החסידים · והמה יחידים : ואם איש אל עבר פניו ילכו · לא ידעו ולא יבינו בחשכת יתהלכו · תגליהם לרע יוצו · וכברקים ירוצצו · אשרי אנוש יגצל מהם · וחומא ילכד בהם : והנה תורת חכם מקור חיים · נתנה מאת ה' מן השמים · לישר את הנעקשים בנתיבתם · והמטים עקלקלותם · לסקל אורחותם · ולפלס מעגלותם · מרשע ועול תמנעם · ואל האמת והצדק תגיעם · משאול ומות תרחיקם · ואל החיים והשלום תדביקם : ע"כ יקרה תורת אלהי בעיני · ולשמוע תורה הטיתי אזני · לגדל מעלתה ולעצם יקרתה · אשר דרכיה דרכי נועם · וכל נתיבותיה טוב טעם · להציל נפשי מני שחת לאור באור החיים · כי בה התחזקו יסודות האמונה · ונגלו רזי התבונה · בסדרי עניניה · ורמזי מצפוניה · במצות וחקים · ומשפטים צדיקים · חיים הם למוצאיהם · ושלום רב לאוהביהם : ולכן נפשי חושקת · ודעתי משתוקקת · להבין סתריה · בהניון אמריה · ואם השגתי קצרה · וחיתה נפשי בעבורה : ומפני ראותי דעות החכמים חלוקות · מהם כוזבות ומהם צודקות · לפי הרשום בכתב אמת · ותהי האמת נעלמת · והחלוקה רבתה וגדלה · בין בעלי מקרא ובין בעלי הקבלה · באמרם שהקבלה תורה בפירוש הפסוקים · וע"כ יתעו ברקדוקים : כי באמת הדבור למדבר · לא תתקן כי אם שיהיה מליץ כונתו לכל מבין ומובר · ואיך יהיה המליץ · צריך למליץ · וזה לא יהיה כי אם מפני הכרח בשרוצה להעלים · או ידבר במשלים · אבל דברים שאינם צריכים הסתר והעלם · אלא הדין נותן להיות הדבור מבואר ושלם : מפני העגשים · אשר יתחייבו לאנשים · איך ידבר הבתוב ברמיזות · ואין ראוי לחעשות כואת : ודבר גדול מזה · על דברי כל נביא וחוזה · באמרם שהקבלה תמצה · והבתוב צווה · לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם וכו' : על כן באתי אני מן הצעירים לימים · לעיין בדברי המחברים · ואע"פ שאינני כדי · אולי יעזרני שדי · לחקל המאמרים · אשר דברו בהם המחברים בספרים · בצחצוח לשונם · ומעם הגיונם · ואחזה מהם נכוחות · ולשון עלגים תמהר לדבר צחות ; ואולם בסדרי

Digitized by Google

הקדמה

דעות החכמים · אביא דברי החולקים לבאר ענינים סתומים · כי דברי תורה · הם כמטרה · ודעות המחברים · כחצי היורים · מהם מיטיבים · ומהם משמאלים · ומלאכי אלהים יורדים ועולים · ומהם מורים על הנקודה בעצמה · ברעת וחכמה · וכל זה לא יודע רק במופת ואות · כדי להראות האמת מן השקר · כאשר זה נודע לכל מבין ותוכר : ואולם עדי הבחינה · הם שלשה דרכים באמונה · האחד כשיצדק הדבר במופת צודק · להחזיק הבדק · והשני כשיצדק הדבר שהוא דבר סתר · בבטול הסותר · והשלישי כשיבחנו שני הסותרים · לאיזה מעוט ספקות בדעות החוקרים : ע"כ יכריחני הענין להביא מדבריהם · כדי להורות חולשת אמריהם · כפי אשר תשיג ידי · ואלהים יהיה עמדי :

אמת כי האדם נברא שלם בשלמותו האחרונה · ועם היותו שלם במושכליו צווה ג"ב כאשר מרמזו הכתוב באמרו ויצו ה' אלהים על האדם לאמר וגו' · ואע"פ שצווה האדם באולתו סלף דרכו ונורש מגן עדן · כל שכן הנולד כעיר פרא צריך התל ולמוד עד עלותו במעלות השלמות · ואמת כי המורגש יסוד המושכל · ושליטי הדרגש הם יישירו השכל להשביעו במשכנו כמאמר הנחכם מכל אדם החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר · הם חמשה חיצוניים וחמשה פנימיים · ועם שהם מישרים השכל נתיבותיהם עקשו להם להמשך אחרי המורגש ויטו אחרי דעות נבערות ודמיונות כוזבות אשר לא יסכים השכל האמתי בהם · אלו הם סבות חליי הנפש · ובשביל זה המאורע נתנה תורה לישראל להופיע דעת האמתי ולבטל דעת כוזבת · או להודיע סדר ישר ולהסיר העול · וע"פ אלו ארבעה דרכים יסוב קו התורה · ואמת כי כל מורגש הוא מוגבל ולכן סבות חליי הנפש נגבלות · וע"כ נתאחרה התורה להנתן מיום ברוא אלהים אדם על הארץ עד סוף זמן אלפים ותמ"ח שנה כדי לבלול סבת כל מחלה · כי כן נאמר על ידי אב המון אברהם אבינו ע"ה ראש המאמינים כי לא שלם עון האמורי עד הנה · ובכל זמן וזמן לפי סבת מקרה החולי התה נתינת מצוה שהיא מתקנת מרקחת רפואת החולי ההוא עד זמן משה רבינו ע"ה זך החומר ציר נאמן אב וראש הנביאים והחכמים לכלול כלל סבות חליי הנפש · ועל ידיו כונה החכמה האלהית לבשר תורה לתחתונים הם זרע אברהם עבדו בני יעקב בחירי אל : ואולם איך זכו ישראל בזו המעלה מכלל אומות העולם אשר היו אז כבר נתבארה העלה בספר ע"ץ החיים · אשר בארנו שם עקרי האמונה ושם בארנו שהתורה אשר נתנה ע"י משה רבינו ע"ה היא אמתית קיימת קיום נצחי : ואמנם תורתנו כוללת מצות שכליות ומצות תוריות · וכל אחד משני החלקים נחלק למצות עשה ומצות לא תעשה · וצדקו חכמינו ע"ה אשר אמרו כי מצות התוריות הם אמים ונהולים למצות השכליות · ומה נכבד דבר חכמינו ע"ה באמרם כי מצות הדעת יפים תובע לחיובם · ומצות התורה חיובם תובע ליפים · וצד חיובם הוא הזותם לאומים · והמבין יבין כי בחיות המצוה השכלית לאחד מארבעת הדרכים שהקדמנו תהיה המצוה לעצמה ואין לבקש מפני מה נצטוינו · אבן יש מצות שכליות אשר הסבים השכל האמתי בהם שהם תקנות להורות סדר ישר או להסיר עול · ועליהם צריך לבקש מפני מה נצטוו · אמנם המצות התוריות הם אמים ונהולים ועל כולם צריך לבקש מפני מה · זלקצת מקומות בקצת מצות בארה התורה אופן לאומם · והמעט יהא הקש על הרב כאשר הודה הכתוב במאמר כללי ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו · ונאמר למען תלמד ליראה את השם הנכבד והנורא · ואולם תכלית אמתת היראה הוא להאמין יחוד אמתי יחוד השם יתברך אשר הוא חיי הנפש הנצחיים שנאמר כי הוא חייך ואורך ימיך · לחייב לו שלמות אמתית ולסלק ממנו כל חסרון : סוף דבר בהתחייב מצוה השכלית מצד חיוב התורה הכל יהיה הולך אל מקום אחד ליראה את השם הנכבד והנורא : ואולם יען שעקרי האמונה אלו הם להופיע אמונת מציאות האל באמונת חדוש העולם · ולהאמין במציאות האל יתברך ויחודו מחוייב בספורים העצמיים · וכי הוא משגיח בנמצאי מעלה ומטה · והכל הזוה ברצון אלהי אחרי החכמה · וכי יש נמול ועונש ע"פ הדין · ואמתת הנבואה · ואמונת התורה · ולמחות עבודת כוכבים מעקרה · הנה כל הגדה וכל מעשה וכל מצוה שבאה בתורה הוא מפני אלו העקרים שמדרנו כדי לאמתם : ויען שאמונת הקרי פשטה בעולם בהאמינם כי כל הויה בעולם תלוי בבחות הגלגל ולא עבר שבלם חוץ מן הגלגל · והאמינו שהגלגל הוא האלהה · אלו הם אומת הצאב"א הם בוני המגדל שנאמר הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים · ולא למעלה מן השמים · והאמונה הזאת מביאה כפירה גדולה בכל עקרי האמונה מפני שנמשכו אחרי

המורגש

Digitized by Google

המורגש · ע"כ רצתה התורה למחות זו הדעת מעקרת עם כל יחסיה · ויען שהדבר מורגש כי נמצאי מטה מתחים בבחות הגלגל ומאמר התורה לעד ומסגד תבואות שמש ומסגד גרש ירחים · הידעת חקית שמים אם תשים משמרו בארץ · וידוע שהזמן נמשך אחרי התנועה והתנועה דבקה בגלגל ע"כ לפי התלות הפעולה בתנועת הגלגלים וכוכביהם ע"פ סבובם בזמן באותה התנועה · נהנו אמות הצאב"א לקדש הזמנים ולעבוד עבודה באותם הזמנים לפי הכה הזוה ע"פ התכונה הזיא באותו הזמן וזאת האמונה היא אמונת הקרי ומביאה לסלק השנחת האל יתברך אפילו לשלול מציאותו של שם יתעלה מכל חסרון ע"כ השתדלה התורה למחות זאת הדעת מעקרה · ואולם מצות שבאו בתורה שתלויות בזמן המעיין בהם ימצא ענינים נבוהים ורמיזות עצמות · אבן מה שצריכין אנחנו לעיין בענין החדש והשנה אשר הם השגות חזמן שהם תלויים ע"פ המאורות · אשר אי אפשר בלי מנין חדשים ושנים כפי שהורית תורתנו הקדושה במאמר יהי מאורות ברקיע השמים :

ענין קדוש החדש

פרק ראשון

מה שמצאנו ענינים משוערים תלויים בזמן · הם הרגע · השעה · היום · השבוע · החדש · והשנה · השמטה · והיובל · ועל כל אלו לא מצאנו שעור המנין לפי שעור תנועה שלמה מנקודה עד נקודה בלי תוספת ומגרעת כי אם היום והחדש והשנה · ומצאנו שהתנועות שתים לפי דעת חכמי התבונה הראשונים האחת ממזרח למערב והיא התנועה הכללית לגלגל העליון וכל הגלגלים נמשכים בתנועתו כחלק בכל והאחרת ממערב למזרח והיא התנועה הפרטית לכל גלגל וגלגל זולתי גלגל העליון ואולם היום תלוי ע"פ התנועה המזרחית שהיא כ"ד שעות אך החדש והשנה הם לפי התנועה המערבית כאשר יתבאר · וידוע שהגלגלים כדוריים והם שוים בתנועה תדיריה בלי שנוי והנה היום תלוי בשמש לפי תנועה מזרחית והחדש תלוי בירח לפי תנועה המערבית והשנה תלויה בשמש לפי תנועתה המערבית· וידוע שהתנועה הסבובית לא תצויר בה לא התחלה ולא תבלית שהדבר הכדורי אין לו התחלה ולכן התנועה שהיא דבקה בו אין לה התחלה ואולם התחלת היום והחדש והשנה תהיה בבחינת דבר אחר לא בבחינת עצמו · התחלת היום תהיה מעת זרוח השמש כנגד מוצק הארץ עד השלים כ"ד שעות לזריחה אחרת והתחלת השנה עת שתכנם השמש במזל טלה עד שתחזור לאותה הנקודה פעם שנית היא השנה וע"כ נקראה השנה שנה מפעם שניות והרוצה לעשות שנה מאיזה עת שתכנם השמש באיזה מזל שירצה עד שובו באותה נקודה יעשה אבן ההסכמה נפלה מעת הכנם השמש במזל טלה וזה יהיה לעלות ידועות · והחדש יהיה לפי בחינת השמש והירח ואולם התחלת החדש באיזה צורה שיוכל לעשות התחלה עד שובו אל אותו מקום יעשה · ולכן רבו הדעות באיזה צורה תהיה התחלת החדש · אבן חכמינו ע"ה ספרו שבע דעות בהתחלת החדש מהם אומרים משעת הקבוץ ומהם אומרים מעת הפרד הירח מהשמש ומהם אומרים בעת שתראה אחרי בוא השמש ומהם אומרים בעת שתראה עם השמש אחר הצדרים ומהם אומרים במלאת אגנו ומהם אומרים מעת שתראה בפאת מזרח ולא תראה עוד ומהם אומרים מעת שתערב במזרח · ובל אלו הדעות במלום חכמינו ע"ה והורו מה שהוא נבון מדין תורה · ואולם היות קביעות חדשים ע"פ הירח עזרנו מעם מכתב אלהינו במאמר יהי מאורות ברקיע השמים להבריל בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים ולא דבר הנה הכתוב אלא על מה שהוא הכרחי בהבדל ולא החריש הכתוב מלהודיע מה שיאות מתועלתם והנה הורה בהבדל היום והלילה והוא תלוי בתנועת השמש המזרחית והורה בהבדל השנים שהם על פי תנועת השמש המערבית · ואחרי שהבדל החדשים בירח ולא בכוכב אחר ולא בשמש אי אפשר לשתוק הכתוב מלהורות · וכיון שאמר ולמועדים ולא הרמיז על הבדל החדשים במאמר אחר ואי אפשר מבלי להורות יש לנו לומר שמאמר ולמועדים

Digitized by Google

מורה על הבדל החדשים בירח כי אין לירח ענין מוסגל בלתי החדש · וחנה הכתוב שקרא החדשים בשם ירחים ומאמר המשורר מעיר לעזור עשה ירח למועדים · ויש להבין מטעם זה השם שהוא אמור בענין החדש שטעם מועד מלשון ועד והיה זה בעבור שבכבת התועד הירח עם השמש יהיה קדוש החדש שבבר בארנו כי חדבר חכדורי אין לו התחלת ואולם בבחינת דבר אחר תצויר לו התחלת ובעבור שיש למאורות תועלות אחרות שהם סימנים בחלקי שעות היום בין ברביעיתו בין בשלישיתו בין בחציו שהוא עת הצהרים וכן נמי בחלקי הלילה · ולא יבחנו אלו הענינים כי אם לפי סימני המאורות ע"כ אמר והיו לאותות ואינו מרמיז על מה שיעשה להם שנוי בקצת זמנים כדרך ונתתי מופתים בשמים ובארץ · ולא תשמע לדברי חולם חלום להיות מלת והיו חוזר אל היום והלילה הסמוכים שהרי היום והלילה קדם זכרם ביום ראשון והיה ראוי להיות מלת והיו באותו יום ולא אמר והיו אותות רק אמר לאותות שהם לסימני העתים ואמר ולמועדים ומה שמורה מלת ולמועדים זולתי מה שמורה מלת לאותות ע"כ באה בו"ו החבור · ולא תשמע לדברי האומרים שהו"ו נוסף ולמד לאותות נוסף והטעם אותות למועדים למועדי ה' המקודשים והטעם שיהיו מקדשים מועדי ה' בראיית הירח · עד שמהם הכרחו במאמר והיו שמובל להיותו צווי ומובל להיותו הגדה מה שאין מובל זה המקום כאלה הפירושים ומי הביאנו בצרה זאת להציע פירושים זרים באותיות נוספות · ואולם שמוש אות למ"ד ישמש לשני מענים למ"ד הקנין ולמ"ד הטעם בעבור היות המענה לחפין ולתואנה לתואנה כמו לרחקה מעל מקדשי ולמ"ד החפין כמו לשמור את בריתו לעמדה · ותבמינו פירשו זה הלמ"ד במלת לאותות למ"ד החפין והדין נותן כמו שישמש הלמ"ד במלת ולמועדים כן ישמש במלת לאותות וכמו שאי אפשר היות המאורות מועדים כן אי אפשר היות המאורות אותות א"כ תהיה הלמ"ד למשנת כמו הנה אנכי והילדים אשר נתן לי אלהים לאותות ולמופתים· ואמנם החכמים דמו מאמר והיו לאותות כדרך והיו לבני דודיהן לנשים שאין הטעם שכל אחד מן המאודות יהיה לכל אחד ממה שפרט רק הטעם בכל אחד במה שראוי כמו שהרמזנו שהשמש יהיה ליסים ושנים והירח יהיה לחדשים · וכדין אמר ר' ישועה נ"ע כי הירח לא באה עליו מצוה גלויה אלא הנא יוצא מחלוק הדבור מפרק יחי מאורות · ובמו זה דברו הראשונים כי רבן יוחנן אמר בפתרון ויאמר אלהים יהי מאורות בעשה ירח למועדים ואמר לא נברא להאיר אלא גלגל חמה א"כ לא נבראת לבנה אלא למועדים כדי לקדש בה ראשי חדשים :

פרק שני

מה שאמר אבן עזרא במה שטען לחכמי הקראים ואלו היה הדבר למועדי ה' מבואר עוד הדבר גדול נשאר אם החדש עד סוב גלגל הלבנה גלגל המזלות שהם כ"ז ימים ושבע שעות מוגבלות ואם עד שוב גובה גלגל היוצא אשר מוצקו רחוק ממוצק הארץ ימצא או עד סוב גלגל התלי כדעת חכמים כי מהלך גלגל הגדול הפך זה באמת ובתמים · ודע שחכמי התכונה בחנו לירח שלש תנועות שתים על צד האורך ואחת על צד הרוחב וכל אחת מאלו תשלים הקפתה בכ"ז יום ושבע שעות פחות או יתר כפי המהלך השוה לה · ותיסה גדול לדה האיש באיזה צד צייר היות ענין החדש אם יסבים היות החדש תלוי בירח באלו ההקפות ונסתפק פן יהיה באחת משלש ההקפות על איזה צד היה עולה בדעתו בכל הקפה מהם להיות החדש תלוי כי לפי זאת הכונה צריך לשמור מנקודה עד נקודה להשלים כ"ז יום ושבע שעות ואותה הנקודה מגלגל המזלות צריך היותה מעוינת תמיד בתחלת החדש שלא תשתנה שלא יבא פעם בארוכה ופעם בקצרה אבל תמיד יהיה על שעור אחד מוגבל לא יוסיף ולא ינרע כמו שהשנה תלויה בשמש לא יוסיף ולא ינרע מנקודה עד אותה הנקודה · אך הירח לא ישמור אותה הנקודה מגלגל המזלות בפעם שנית כי פעמים מימין ופעמים משמאיל לפי תנועת הרוחב · ועוד מאיזו נקודה ממעלות גלגל המזלות תהיה התחלת החדש עד שובו לאותו המקום אם יהיה הרצון בגלגל הלבנה בחזור לנקודת התחלתה ולא נכיר באיזו נקודה ובאיזו מעלה ובאיזה מזל תהיה התחלתה · ואלו השלמנו לו בזה יורנו באיזה צד תהיה ההתחלה· ומה שאמר ואם עד שוב גובה גלגל היוצא אשר מוצקו רחוק ממוצק הארץ ימצא יורנו באיזו צורה תהיה השלמת ההקפה בגלגל ההגם באחת משתי נקודות החציבות אם מן נקודת החציבות שיתחיל לדתנועע לצד מזרח שהוא

נובה

נובה ההקף או מן נקודת התציבות שיתחיל להתנועע לצד מערב שהוא שפל ההקף שאלו ההתחלות לגלגל ההקפה ואם בגלגל התלי היות ההתחלה בראש או בזנב שאלו התחלותיו· וראיה נמורה שאין רצון הכתוב לאחד מאלו השלש הקפות מפני שלפי הנראה כפי היוצא מחלוק הדבור היות החדש תלוי ביחד הקיץ גם כן על איזו צורה יהיה החדש · ואולי זה האיש שבח במה שטען ליהודה הפרסי אשר פירש כי החדשים הם חדשי חמה ומשם חדש סתר דבריו בעבור שהעיל על איזה מעם נקרא חדש והוא בעבור חדוש אור הלבנה ואם כן לפי כוונתו תהיה ההתחלה בעת התחדש האור ללבנה כנגד מוצק הארץ ועוד במה נשען ונסתפק היות החדש תלוי באחת משלש הקפות אלו וכל אחת משלש הקפות אלו זמן הקפתה בב"ז יום וז' שעות ואנחנו מצאנו הכתוב מונה החדש משלשים יום הנה הזמן שעשה נח בתיבה ועולים משלשים יום כאשר נבאר ומכתובים אחרים · ועוד מה שאמר ואם נסמוך על דעת התחברות המאורות גם הנה שלש מחברות מחברת בגלגליהם תיכונה ומחברת כנגד העליון באמונה ומחברת בשנוי המחזה ולא ידעו איזה יכשר משניהם הזה או זה והנה מחברת התיכונה הוא מהלך האמצעי שיש לשני המאורות כפי שעולה במספר המעלות ואע"פ שאין קבוץ אמתי שפעמים יש להוסיף ופעמים יש לגרוע שהמאורות כנגד שתי נקודות מגלגל המזלות ולפעמים יהיה קבוצם האמצעי וקבוצם האמתי בראש התלי או בזנבו אבן המחברת שהיא כנגד העליון ר"ל קבוץ שני המאורות נגד נקודה אחת מגלגל המזלות ומחברת בשנוי מחזה והדבר ידוע שאלמלא היה גלגל הלבנה קרוב לשמש וחזוק מהמוצק לא היה שנוי מחזה אך בעבור התרחק גלגל הלבנה מגלגל השמש ושהוא קרוב מהמוצק ואע"פ שיראה קבוץ למאורות אין שניהם נגד נקודה אחת מגלגל המזלות אך יראה קבוצם בשנוי מחזה · ומה שטענו בתשלום ההקף הוא הדין לענין הקבוץ משם חדש במה שהסכם כי הקבוץ לא יוחה לחדוש ועוד שהקבוץ יפול בחלקי היום והלילה וצריך להיות מאותו ההלק התחלת החדש ואם יפול הקבוץ בחצי היום הנה אם נמנה מאותו היום הנה נקריב הקרבן על זמן החדש שעבר ואם נמנה ממחרת אותו היום הנה עבר זמן ראש החדש ולא בא הרמז היות החדש בקבוץ עד שנחוש לבאר באיזו צורה יהיה הקבוץ באחת משלש צורות שהקדמנו :

פרק שלישי

אמנם הנמשכים בזו הדת רוצה לומר בקבוץ ונראה להם שנעזרים מכח הכתוב הראיות שהביאו לא לעזר ולא להועיל · ועוד שהקבוץ האמתי לא יוכלו לשערו הכמי התכונה מצד מהירות תנועת הלבנה רק מצד הלקיות ולא בלקות השמש שבזה תקרה המעות כפי שנוי המראה לפי שנוי האופק ולא יהיה בכל מקום בזמן אחד אך יראו אותו אנשי מקום אחד קודם אנשי מקום אחר אך מלקות הלבנה בחנו תנועת הלבנה מקבוץ לקבוץ וזה יהיה כפי מהלך האמצעי ובזה נפלה המעות בין חכמי התכונה בין אלמאמיו"ן מלך בבל החכם ובין תלמי המלך אך בקבוץ מעויין אמתי לא יוכל לדעתו רק אחר שיוסיף מנות או שיגרע מנות כפי המהלך והכמי התכונה שהם האחרונים מתלמי השיגו בחשבון תלמי ח' שניות יותר במהלך השמש האמתי בחדש אחד מקבוץ לקבוץ שהחשבון יוציא מהלך השמש מקבוץ לקבוץ כ"ט מעלות ו' דעים ל"א שניות הוא הלוך האמתי לשמש בזמן חדוש הלבנה ותלמי כתבו כ"ט ו' כ"ג הילכך יהיה זמן שנת החמה על חשבוננו זה פחות מהזמן שהגביר תלמי · ואולם הכותבים על הכתובים לקיים הקבוץ ומביאים ראיה מבאמר ולמועדים שלשון מועד מלשון ועד והועד מורה על קבוץ המאורות בלתי האור יש להשיב כי זה הועד אינו מורה בהתועד גרמי המאורות בלתי האור רק בהתועד עם האור כנגד המוצק כי כן אמר יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ ובשעת הקבוץ הקטון אינו מאיר כנגד המוצק והנה לא יאמר ועד רק כנגד המבט וצריך להיות זה על צד זה לא זה על גב זה הנה אומר חילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו ויועדו יחדו וכן הכתוב אומר עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו כי אז יראה אור חידה אחרי עריבת השמש כמו שהכתוב אומר את היחה וכוכבים לממשלות בלילה · והסומכים ממלת ידע שיורה על הקבוץ בעין והאדם ידע את חוה אשתו הנה לא תלחם הכתוב הידיעה כי אם בבוא השמש וחלא קבוץ המאורות לא יהיה בשעת בוא השמש כי אם יקרה בכל חלקי היום · והסומכים מפסוק תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו שיורה

על כסוי אור הלבנה טלת בחדש סתירה
לדבריהם שהוא מזרה על כסוי אור הירח
ובהעדר אור הירח לא יאמר מכסה ועוד
שמלת בכסה דבקה עם ליום חגנו וטעמו זמן
וכן ליום הכסא יבוא ביתו שטעמו ליום
מזומן הוא לזמן רחוק שאין דאגה לבוא
עתה אלו דברי הזונה עם הנואף מדאגת בעל
הבית כאשר אמרה הלך בדרך מרחוק כי
משוער רחוק הדרך הנה הזמן שיבוא הוא
משוער ע"כ אמרה ליום הכסא טעמו ליום
מזומן יבוא ביתו ואין טעמו לחדש ניסן
שאינו ידוע אם הוא פשוט או מעובר · ואשר נשענו
במאמר יהונתן מחר חדש לא יהיה
הדבר ברור רק על פי החשבון מכלל היה הענין
תלוי ע"פ חשבון הקבוץ · התשובה בזה יש
לבארה בשער טענות ר' סעדיא · ואשר נשענו
במאמר ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים ר"ל
יודעי חשבון קבוץ המאורות זה הפירוש בלי
טעם ודין להקשות עליהם כי מה התכרח
להזכיר הנה בשביל זה הענין ולעלות אתרות
אבל הראוי למבור בעבור קבוץ המחנה לצאת
במלחמה וצריכים עצה והנהגה בעת לצאת
ועת לבא במערכת המלחמה ע"כ אמר ומבני
יששכר יודעי בינה לעתים ויותר היה ראוי
להתלות הדבר הואיל והוא ע"ד מצוה אל
הכהנים והלוים שהם מורי התורה : סוף
המאמר להיות החדש נבדל ביחד שבן נודע
מהלוק הדבור מפרק יהי מאורות אבן על
אזן צורה הרמיז הבתוב בטלת ולמועדים
שבהתועד הירח עם השמש ע"י האור כנגד
המוצק בנגד המבט יהיה הבדל החדש ביחד
שבן אמר יהי מאורות ואחר כן אמר ולמועדים
ומשם חדש יש להבין שלא כון הבתוב היות
הבדל החדש ביחד אלא בהתחדש האור
ללבנה כנגד הרואים לא בבחינת עצמו שהרי
גרם הירח הוא קיים תמיד והוא בהורי וכל
היבים הציו מאיר ונחציו מאפיל זולתי בבוא
מוצק הארץ בתוך שני המאורות בראש התלי
ובזנבו אז יהיה המאיר מאפיל אלא על שם
הדוש האור ללבנה מן השמש אחרי הפרדו
בנגד מוצק הארץ מאז יש לחוש ואינו
דבר נמנע שלא היו מבדילים בין חדש
לחדש בחשבון קודם נתינת התורה כי
כמו שלא היו מבדילים בין שנה לשנה רק
בבוא השמש במזל טלה וזה לא יתבן שיודע רק
בחשבון והתורה גזרה היות הבדל שנה משנה
ע"פ האביב הנמצא בארץ ישראל וזו מצוה
מחודשת בן נמי הדבר בראיית הלבנה
ואין כונתנו שלא היו מתנהגים מקודם בראיית
הלבנה אלא היו דעות חלוקות כפי שהרמזנו ·
בשבבר נתבאר כי הדבר הכדורי אשר תנועתו
שוה לא ימהר פעם ופעם יאחר רק שנוי
התנועה שיראה יהיה כנגד המוצק ואין לו
התחלה באיזו צורה יסבים המסבים לעשות
בו התחלה יש לו לעשות · מהם היו עושים
משעת המולד ומהם משעת הראיה אבן
אחרי שבארנו שאומת הצאב"א אשר כללה
את העולם אפשר כי עשו התחלה בשעת
המולד בפי שעולה להם בחשבון בעבור
שבאותה העת יעשה שנוי בעולם השפל
בחדוש אור ללבנה כנגד המוצק והיו עושים
באותה העת אומת הצאב"א עבודות כפי חכם
ודתם כי אי אפשר היות התחלה משעת
קבוץ המאורות כי אז תקדר הלבנה וזה הפך
דעתם אלא משעת התחדש האור כאשר
היתה התחלת החדשים מניסן בעבור תוספת
האור · ראיתי לבתוב הנה מאמר בעלי הקבלה
שאמרו בפרק אלו ברפות וז"ל אמר ירח לפני
הקב"ה אפשר לשני המלכים להשתמש בכתר
אחד וכו' ולפי שאור הירח הוא נמשך אליו
מהשמש לפיבך כנה האור בלשון כתר כלומר
באור אחד לפי שבעת הקבוץ התוא הירה
נשרף ודבר ידוע כי שלשה ימים בכוכים
לקבוץ והוא באמצעם אינם ראויים להתחלת
המלאבה וכבר צוה לא העונו לפיבך צונו
עתה בקרבן שעיר בראש החדש כדי לדחות
נזק שרפת הירח מבאן יש לך לדעת היך
דעת הוברי שמים ומביוצא באלו הדעות נהנו
אומת הצאב"א והיו שוללים השנהת השם
יתברך מעולם השפל עד שהעדירו מציאותו
והיו אומרים כי הגלגל הוא האלוה · ויש לך
לדעת במה שדרשו במאמר לחטאת לה' שלא
אמר בן לבל חטאת הרמיז שלא לבון שהוא
קרב לזולתו כי בשבאת התורה ובונה למחות
זה התולי מעקרו היה רצון האל יתברך לבטל
התוק התוא שהיו מתנהגים בו לפי אותה הדעת
קודם בוא התורה ולא בונה לא מעת הקבוץ
ולא משעת המולד אלא משעת הראיה וכן
הקדים המאמר במאמר יהי מאורות להעיר
היות התחלת החדש משעת הראיה כפי מה
שהעירונו באשר קדמה לו יתברך הידיעה
במה שיקרה · ומה שיש להבין שכל האמות
היתה השתחויתם ממערב למזרח כפי שהיה
עולה בדעתם כי השמש הוא האלוה והתורה
הפבה המחשבה בשום ההשתחויה בנגד
המערב בן יש לחשוב שהיה תלוי ענין החדש

לפי

לפי הדעות שפשטו על פי המולד וכשבאה התורה ואמרה החדש הזה ממלת הזה יש להבין שתלה הדבר ע"פ ראיית הלבנה אחר עריבת השמש ובטל דעת המולד שתלוי בחשבון כי אחר המולד תהיה ראיית הלבנה אחר עריבת השמש ולא באר באיזה צד הצורה בו בבאור מחלט בעבור שנשען על מה שהיו נהוגים קודם נתינת התורה בראיית הלבנה כי כבר שנים וחדשים היו קודם נתינת התורה כמו שהם אחר נתינת התורה אך על חקות שונות והתורה כונה מה שהוא על צד הליאוט לישראל עם קרוזו באמרו החדש הזה לכם ר"ח חזקם וסיעם במה שהיו נהוגים ובאמרו לכם הסגילם באחת מן הדתות אשר היו מתנהגים קודם והנה לעד מאמר המשורר עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו ר"ל עשה ירח היות סימן לראשי חדשים מפני שהשמש ידע מבואו וכן אמרו הראשונים אעפ"כ שמש ידע מבואו שאין מונים ללבנה אלא משתשקע החמה וכן נאמר ביחס יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה שמלת עד יורה על היותו גלוי לעין לא שיהיה נסתר וכל ישראל פה אחד בהעתקה המשלשלת מדת השליח ע"ה שישראל היו מקדשים את החדש על פי הראיה והכמי הקבלה מודים שישראל היו מתנהגים בקדוש החדש בראיית הלבנה כאשר דבריהם פשוטים במשנה ובתלמוד באין מפק אך אחר שגלו ישראל בארץ לא להם בכל לאום ולאום וקשת המראה תתחלף כפי אורך ורוחב המקום ויראה במקום אחד ובמקום אחר לא יראה ואנשי מערב יראוהו קודם אנשי מזרח ומהם עושים היום ומהם עושים למחר ונפל החלוף בין ישראל על כן קמו חכמי התלמוד וחרשו לענין זה לקדש החדש בחשבון המולד כדי שיהיה החשבון שלם ושוה לכל והנה עמדו כנגד מה שבונה התורה למחות רושם עבודת כוכבים ועברו במצות התורה אשר אמרה לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם היום ולא תגרעו ממנו:

פרק רביעי

יש להבין מפני שראו אחרוני הרבנים שדבר זה מרדות בדברי תורה להחליף דברי אלהים חיים ביוצא בזה מסיעת יבעם בן נבט החדש אשר בדא מלבו רצו להצניעם ולהסיר מעליהם חשד המרדות ולזכותם בעניניהם והדבר ברור כי לשוא הם מתנצלים שהרי הם אינם מתיחדים בענין אחד בדרכי התנצלותם רק הם חולקים בתחבולותיהם לזכותם וזה לאות כי לא לאמונה גברו. וזה הזיתי מדעות החלוקות לאחרוניהם ואפפרה להודיע כי לשוא הם מתנצלים לזכותם אבל באמת החליפו רצון התורה בזדון וחזרו בסה שהשתדלה התורה להסיר רושם עבודת כוכבים באשר ספרו עליהם חכמינו ע"ה כי יצחק נפחא עשה העבור ואמר כי לא עשה אותו לא לזדון ולא להכעיס אלא לקבץ האומה ע"ד אחת. ובאשר ראו הדבר אשר היה להם מן החרפה כה אמר סעדיא הפיתומי כי ישראל לא היו מתנהגים על הראייה כי אם בחשבון המולד בזמן הבית כפי מה שהם עושים היום בהיותם עושים שני ימים לפי מנהג המולד. וכנראה לי לפי דעתו שלא החליפו ממה שהיו מתנהגים קודם עד שכון להביא ראיה מן המקראות היך היו ישראל מתנהגים בחשבון ולהביא קשיות למקדשים החדש בראית הירח והבחיש כל מה שכתוב במשנה ובתלמוד מאשר יורה שישראל היו מתנהגים ע"פ הראייה. ודבר אברהם בן עזרא שאמר כי הגאון על מה שאמר כי ישראל היו מתנהגים בחשבון אמר כי במשנה ובתלמוד ראיות כאריות שנופל הפסח בבר"ו ויסוד החשבון בנוי על הדחיות מכלל שהיו מתנהגים על פי הראייה. מכלל האיש ר' סעדיא התל לרבותיו אשר היו כתנהגים בראיית הירח כרבן גמליאל ור' יהושע ור' עקיבא וחבריהם ואמר שהם תפשו דת שלא כדין תורה ודין היה לו להשיב אל לבו דעת ותבונה מדברי מי שחדש החשבון הוא יצחק נפחא שאמר לא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא לא לזדון ולא להכעיס אלא לקבץ האומה על דעת אחת ואיך פצה פיו ואמר כי זה היה דת ישראל בזמן הבית ועוד אם היה זה דת ישראל איך נתעוררו רבן גמליאל וחבריו ובטלו מה שהיה מדת ישראל ופרקו עול התורה מצוארם. ודין לחפש מאיזה זמן היה פרוק העול הזה אחר שבזמן בית שני יש הודאה גדולה כי היו עושים ע"פ הראייה כמו שאנו מכירים זמן שנעתקו ישראל מן הראייה אל החשבון לדעת גם כן מאיזה זמן נעתקו מן החשבון אל הראייה כדבריו ולא היה ראוי מן הדין לעיין בדברי זה האיש כיון שאנשי דתו

מבטלים

Digitized by Google

מבטלים דבריו מכל וכל אך היה מן הדין לעיין במענות אנשים אחרים אשר נראה לנו שאותן המענות חוץ מן האמת אך אחר שחבמינו ע"ה עיינו בדברי זה האיש במה שרצה להעזר מן המקראות ואיך דברי רבותיו סותרים דעתו והקשיות שהעמים לנמשכים אחרי הראייה כדי לבטלה יש לנו לעיין באלו חדברים כדי שישלם החפץ:

ואלו הם פונותיו וקושיותיו ושבושיו · אמנם הדברים אשר הבניסוהו בפונה אלו הם · פונה ראשונה מפאמר יהונתן מחר חדש ולא יהיה הדבר אמתי בלא ספק אלא ע"פ החשבון שאם ע"פ הראייה הדבר מסופק · יש להשיב כבר הכמי הקראים השיבו בזה תשובות · אבן מה שיש להשיב תשובה קרובה כי כמו שיש בענין החשבון לדעת ראש החדש בלא ספק כן יש על דעת הראייה דרכים שהם מורים ראש החדש על דרך האמת ויש מהם מורים קרוב אל האמת ואולם מה שהוא מורה על האמת אפשר לסבור כי אותו היום היה יום ל' ולא עשו אותו ר"ח ויום ל"א בלא ספק היה ר"ח ועל כן אמר יהונתן מחר חדש או שראו את הירח ופסקו הדין כי ראש חדש יהיה למחר או שהלך להם שלשה חסרים ופסקו הדין כי עכ"פ הוא מלא או שהלך להם ד' מלאים ופסקו כי זה יהיה חסר או שקדמה סתירת הירח שני ימים וקרבו בדעתם כי החדש יהיה למחר: פונה שנית איך אמר ויהי ממחרת החדש השני וזה מורה כי עשו ראש חדש שני ימים וזה לא יהיה כי אם כפי מנהג הרבנים בחשבון המולד לא על פי הראייה: · יש להשיב ששני המאמרים שהם שוים כמו שיורה האחד צריך להורות האחר כי איך אפשר להיות שוים בצורתם וגחלקים בענינם כשאין מכריח הנה הכתוב אומר ולא אבל ביום השני לחם וקודם זה אמר ויהי ממחרת החדש השני מלת ממחרת סמוכה אל מלת החדש ומלת השני תואר אל המחרת שאלמלא היה תואר אל מלת החדש נמצא שמאמר מחרת יהיה חוזר אל יום שלישי של חדש והלא הכתוב אומר ולא אבל ביום החדש השני לחם ועכ"פ הוא יום שני של חדש ועליו נאמר מחרת החדש השני ויום שני של חדש הוא הנקרא מחרת שיהונתן מרוב כעסו כשראה דעת אביו על דוד ולא אבל לחם בו ביום וזה היה ביום שני של חדש וכמו שזה השני חוזר אל המחרת ולא אל החדש כן מאמר ולא אבל ביום החדש השני לחם מאמר השני חוזר אל היום לא אל החדש ושם החדש יהיה בבלל החדש · ואם יקשה מקשה ואם לא היה היום השני חדש מה טעם להקבין שרי המלך לאכול עם המלך יש להשיב שיום השמחה מחרתו כיתצא בו בשמחה לא מפני שיום השני חדש וביון שנתקבצו ביום החדש לאכול לפני המלך כבר המלך למניעת דוד כי לא מהור הוא אך ביום השני אי אפשר להיות לו עכוב מפני הטמאה כי בהערב השמש היה יוצא לידי מהרה ועל כן חשש ביום השני וכן כון דוד ואמר ושלחתני ונסתרתי בשדה עד הערב השלישית: ויש להקשות כי אחרי שכבר שאול אולי מפני טמאה נתעכב דוד ביום הראשון היה לו לסבור ג"כ מפני טמאה אפשר להתעכב גם ביום השני אלא לא עלתה מניעה זאת בדעת שאול ביום השני רק ביום הראשון מפני השלמים אך ביום השני כיון שלא היו שלמים אין לו להמנע מפני מטמאה וע"כ חשש שאול לשאול: פונה שלישית · מן ענין המן הרע כי הדריכה בשנאיהם ביום אחד וזה לא יקרה בראיית הירח בכל המקומות ביום אחד · יש להשיב שהיה על מה שימצא על דרך אחד ואינו נמנע להיות ראש חדש כאחד בכל המקומות או יש לומר כי על ענין החדש יש דתות שונות זו מזו ועל דת המלך בחשבונו היה שיפול יום אחד בכל המקומות · ואולם מעשה מרדכי ואסתר לימי הפורים לא יהיה יותר מענין המועדים לפי הקרבתם בקביעות החדש: פונה רביעית · דברי ר' תנניה שאמר כי בזמן עזרא לא מצאנו אלזל מעובר ומאמרם כי אדר הסמוך אל ניסן חסר · יש להשיב שהרי מדברי המשנה והתלמוד שבזמן בית שני היו מקדשים על פי הראייה ואיך יתכן שלא ימצא אלזל מעובר והואיל וזה מאמר יחיד הוא בטל והלא המה אומרים שדברי יחיד בטלים · ועוד יש לומר אחרי שראש חדש תשרי זמן מקרא קדש ואי אפשר שיתחלל היום עד בוא עדי הראייה על כן תקנו והיו עושים ראשון תשרי בזמנו אם נראה מה שעשו היה עשוי ואם לא נראה היו עושים שני ימים ראש חדש תשרי וכל זה להחמיר לא שזה מזרה שהיו עושים על פי החשבון אבן על אדר הסמוך לניסן זה היה אחר שנתחדש החשבון ואלמלא היה החשבון מקדמת דנא היה להם לומר לא היה אדר מעובר לעולם אבן ביון שאמרו על אלזל מזמן עזרא זה ע"פ

התקנה

Digitized by Google

התקנה אלא מקודם לכן היו מעברים · וכן לאדר הסמוך לניסן כיון שלא אמרו לעולם :

ואלו הם קדושיותיו · האחת איך לא באה בתורה מצוה נלויה לקדש החדש בראיית הירח · יש להשיב כי אחרי שיש לנו שביל ודרך לדעת שהבדל החדשים בראיית הירח כפי הרמזים שהקדמנו מרצון המדבר בתורה מעקר בריאתו ובשם חדש שאשרו הכתוב אחרי שהסבימה בו התורה על ידי משה רבינו עליו השלום במאמר החדש הזה מה טעם לפצוח בו במצוה ועוד שאין ענין התחדש בראיית הירח דבר שלא נהגו בו קודם נתינת התורה אבל דבר שהיו מתנהגים בו קודם לכן ובאה התורה והעמידתנו עליו בהערת זה המאמר : קושיא שנית · . אם יהיה רצון הכתוב במאמר ולמועדים לענין החדשים למה לא אמר לחדשים אלא אמר ולמועדים הנושא דברים · יש להשיב שענין שם החדש הוא מעם התועד הירח עם השמש לקבל האור כנגד המוצק וזה טעם חדש וקודם שיבאר הצורה בו איך יתוקן עליו השם וע"כ אמר ולמועדים ולא אמר ולחדשים : קושיא שלישית · איך יעבור לצוות בראיית הירח ולא יראה בבל המקומות ביום אחד כי יראוהו אנשי ארץ כנען קודם אנשי בבל · התשובה בזאת הקושיא תתבאר למשה מזה : קושיא רביעית · איך יצוה לנו בדבר אשר יהיה אצלנו בספק כי נקשור שיראה ולא יראה ונקשור שלא יראה ויראה וחוב החדשים נעשה אותם בספק · יש להשיב כי על כל מצוה שנצטוינו לא תלה אותם הכתוב שנשתמש בה על דעת הברור לבד אך יש בהם עתים שנשתמש בדעת ההקרבה וכן הדין בענין הירח שאם לא נזכה לראות הירח מפני מניעה אחרי שדעת ההקרבה מובלת האפשר אפשר שיראה ואפשר שלא יראה אם הקרבנו כי לא יראה מה שעשינו יהיה עשוי לפי הקרבתנו ואם נראה נעתקנו מן ההקרבה אל דעת הברור ואין מזאת הדרך דחיה ומניעה ואולם יש לנו מקום לבאר זאת התשובה באור מפגיק : קושיא חמישית · איך יצוה לנו לבקש הירח הוא בעצמו יסתירהו · יש להשיב במה שקדם לנו כי יש לנו מרצון המצוה להתנהג במצות באחת משתי הדעות בדעת הברור ובדעת ההקרבה יבזמן שיראה רצון השם לעשות על דעת תברור ובזמן שלא יראה משום מניעה רצון השם לעשות על דעת ההקרבה · ויש להוסיף בזה התשובה כי בידוע יציאת הטמאים לידי טהרה כבוא השמש ובעת שיהיו עבים ולא תודע ביאת השמש יש לדין בו ע"פ ההקרבה ואחרי שבידוע מצוה תלויה בזה אם שתקרה מניעה מרצון השם כן הענין בראיית הירח · ואין טענה שזה הספק יוצא אל האמת וזה אינו יוצא אל האמת כי יש ספקות אחרות שאינן על האמת ונעמוד על הספק כמו בבר לחם שנסתפק בין טמא לטהור : קושיא ששית · ע"ד טיול כל ישראל כשהיו במדבר והיה הענן מסך עליהם איך יוכלו לראות הירח · יש להשיב על דרך השלמה אם נודה כי הענן היה פרוש עליהם מה המונע מלהשיב כי בשעת תראייה לענין הירח היו יוצאים בדרך מרחוק מתחת הענן והיו רואים הירח כי הנה לענין המן כשהיה נופל סביבות המחנה לשם אומר וחם השמש ונמס כל שכן שאין דעת התורה לפי קצת דעות בי לא היה פרוש עליהם מלמעלה אלא יהיה פירוש פרש ענן למסך כדרך ואת מסך פתח האהל · עד כאן סתירת פונותיו וקושיותיו ושבושיו : ואשר ישחית דבריו כי ישראל היו מתנהגים בחשבון מפני שהחשבון בנוי עם הדחיות ואנחנו מצאנו מן המקרא סתירת הדחיה וגם מצאנו במשנה ובתלמוד אשר הוא מתאמין בהם דברים שיורו על סתירת הדחיות ועוד שיסוד העבור לקבוע שני ימים והנה בבתובים למאות כי ראש החדש יום אחד וסדר דבורם על שני חדשים מחללים את השבת שזה המאמר מבטל את החשבון אף מן המעשה שהיו מקדשים על פי הראיה בענין רבן גמליאל וחבריו :

פרק חמישי

אלו הם הדחיות שתקנו בעלי המולד · לא בד"ו פסח לא גה"ז עצרת לא אד"ו ראש השנה לא אג"ו יום כפור לא זב"ד פורים · מה שמצאנו במקרא סתירת הדחיה הנה ענין עזרא ע"ה שהוא היה יסוד המעלה באחד לחדש הראשון שנאמר כי באחד לחדש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל· וסדר המקראות שנפל הפסח בבד"ו מפני שראש חדש ניסן באותו הזמן אי אפשר היותו יום שבת כי בר"ח היה יום הנסיעה שנאמר כי באחד לחדש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל ואי אפשר לחלל את השבת ואי אפשר היות ראש החדש יום אחד בשבוע מפני שנאמר ובאחד לחדש

גימל החמישי

החמישי בא אל ירושלים שאם היה ראש חדש ביום א' לשבוע יהיה ר"ח אב בשבת נמצא שחללו השבת וזה אי אפשר · וכן אי אפשר היות ר"ח ניסן באותו הזמן יום שלישי מפני שאם יקרה יום שלישי ר"ח יבוא י"ב לחדש יום שבת והכתוב אומר ונפעה מנהר אהוא בשנים עשר לחדש הראשון · ואם יהיה יום הר"ח יום ג' נמצא שחללו השבת בשנים עשר לחדש מפני שיצא להיותו יום שבת והם נסעו בו מנהר אהוא · ואי אפשר היות ר"ח ניסן באותו הזמן יום חמישי לשבוע מפני כי אם יהיה ר"ח ניסן יום ה' לשבוע יהיה ר"ח אב ביום ד' וידוע כי בר"ח אב באו לירושלים שנאמר ובאחד לחדש החמישי בא אל ירושלים וכתוב ונבוא ירושלים ונשב שם ימים שלשה וביום הרביעי נשקל הכסף והזהב והכלים ונראה כי יום ד' לביאתם היה יום שבת ואי אפשר כי ביום שבת שקלו הכסף והזהב · יצא מכח זה הוכוח כי אותו ר"ח ניסן לא היה יום שבת ולא יום ראשון ולא יום ג' ולא יום חמישי כי אם נפל בבד"ו זאת היא סתירה גלויה לדחיות מן הכתובים · ועוד כי יסוד העבור לעשות ראש החדש שני ימים והכתוב אומר באחד לחדש הראשון בעשור לחדש בי"ד יום לחדש וזה משחית ליסוד העבור לפי מחשבתו לקבוע שני ימים · ואולם סתירת הדחיות מהמשנה והתלמוד כפי שסדרום חכמינו ע"ה · אופן אחר הוא אמרם במשנה בשביל הפסח העצמות והנידים ישרפו בי"ו חל י"ו להיות בשבת ישרפו בי"ז וזה סותר למאמר לא בר"ו פסח : אופן ב' הוא אמרם עצרת שחל בשבת וזה סותר למאמר לא ה"ז עצרת : אופן ג' הוא אמרם קטון נמול לשמונה לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר לא פחות ולא יותר וכח דבורם לשמונה ולתשעה הוא כנון שנולד בין השמשות וספק שהוא שמיני וספק שהוא תשיעי דין למול בשמיני שהוא תשיעי ולא בשמיני שהוא שביעי בעשירי באיזה צד בנון שחל להיות התשיעי שהוא שמיני שבת וספק לא יעשה בשבת ימולו בעשירי שהוא יום ראשון לשבוע · חל להיות יום ראשון יום מועד יעשה ביום שני שספק לא יעשה במועד · חל להיות יום ראשון ראש השנה וספק נראה הירח וספק לא נראה יעשו שני ימים וספק לא יעשה במועד ימולו אותו יום שלישי שהוא יום י"ב ללידתו · וכפי סברתם זו זה סותר ללא אד"ו ראש השנה ומראה שהיו עושים בראיה ולא היו עושים מועד אחר שני ימים כי אם ראש השנה וזה מפני ספק הראייה : אופן רביעי לשכרון הדחיה הוא אמרם בתשרי נברא העולם וזה סותר ללא אד"ו ראש השנה הוא אמרם בראש השנה היום הרת עולם והיום יעמיד במשפט כל יצור · וכבר הוציאו מתוך ההלוק כי ראש השנה אם יום ראשון שהוא תהלת הבריאה אם יום רביעי שבו נבראו המאורות אם יום ששי שבו נברא האדם המצווה וזה שברון לא אד"ו ר"ה : אופן החמישי הוא אמרם מציעין המטות מכפור לשבת ולא משבת לכפור וזה סותר למאמר לא אנ"ו יום כפור : אופן ששי ר' ישמעאל סבר שחלבי השבת שנותרו אין מקריבין ביום הכפורים והלבי יום הכפורים קרבים בשבת ור' עקיבא סבר לא של שבת קרבים ביום הכפורים ולא של יום הכפורים קרבים בשבת ואפילו לר' ישמעאל דשאני ליה מוצאי יום הכפורים לשבת והכהנים זריזין הם ויודעים שחלבי שבת קרבים ביום כפור וזה סותר דחית לא אנ"ו יום כפור : אופן שביעי הוא אמרם מגלה נקראת ביומה אשר הוא י"ד באדר · אמרו אם היה יום הראשון היה דתו כך וכך ואם היה יום השני היה דתו כך וכך וכולל כל ימי השבוע וזה סותר למאמר לא זכ"ד פור : (תמי הסתירות) · יש לתמוה לדברי המבהיל אשר אמר כי בכל מקום אשר אמרו חכמינו חל להיות כך וכך הוא ע"ד רדיפה ר"ל אלו היה נופל לא שיפול באמת כל זה לקיים כי החשבון היה מקדמת דנא · ואולם בדבר אשר לא יקרה להיות במה השתדלו החכמים לדין ולהורות יהיו דבריהם ללא תועלת וזה אי אפשר אבל באמת כל מה שאמרו זסדרו אם חל יום פלוני ביום פלוני הוא באמת ולא עוד אלא ספרו בדרך מעשה שחל ננון שספרו באמרם לולב דוחה את השבת בתחלתו וערבה בסופו וזה יורה שיפול ראש השנה ביום ראשון בשבוע וזה שברון לא אד"ו ראש השנה · והביאו דבר מעשה שחל ערבה בשבת כנון שאמרו פעם אחת חל שביעי של ערבה בשבת וכסו עליה ביתוסין אבנים גדולות מערב שבת הבירו בהם עמי הארץ ובאו זרמים והוציאום מתחת האבנים בשבת לפי שאין ב"ד מודין שחבוט ערבה דוחה את השבת ערבה הלכה למשה מסיני · והזאיל והביאו זה מצד המעשה בטלו דברי הפיתומי שאמר כי כל המקום שיאמרו חל מעמו ע"ד רדיפה · עוד הביאו ענין אחר מצד המעשה חל יום הכפורים להיות בשבת חלות מתחלקות בערב חל להיות בערב שבת שעיר של יום הכפורים נאכל לערב

והבבליים

דהבבליים אבלים אותו כשהוא חי מפני שדעתם יפה וזה המאמר ראיה גמ' המעשה היך היו עושים ולא יוכל לומר שאלו ע"ד קבוע שעמד הוא הדין בכל מה שנאמר הל להיות כך וכך • ואולם דברים שבתובים במשנה ובתלמוד שמראים כי ישראל היו מתנהגים על פי הראיה הוא אמרם על שני חדשים מחללין את השבת על ניסן ועל תשרי שבהם השלוחים יוצאים לסוריא ובהם מתקנין את המועדות וכשהיה בהמ"ק קיים מחללין אף על כלם מפני תקנת הקרבן • ואמרו בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת ענין בעליל שהוא רם בשמים ומשקיף לעיני הכל • וחלוקה בינידם ר' יוסי אומר אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת ואמרו מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועכבן ר' עקיבא בלוד שלח לו רבן גמליאל אם אתה מעכב את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבוא וזה מחזיק דברי רבו ר' יוסי אם נראה בעליל שאין מחללין את השבת וזה יתבאר למטה • ואמרו מי שראה את החדש ואינו יכול ללכת מרביצין אותו על התמור ואפילו במטה ואם צודה להם לוקחים בידם מקלות אם היתה דרך רחוקה לוקחים בידם מזונות שעור מהלך יום ולילה מחללין עליו את השבת ויוצאים לעדות החדש שנאמר אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם • אמר ר' יוסי מעשה בטוביא הרופא שראו את התדש הוא ובנו ועבדו המשוחרר קבלו אותו הכהנים ואת בנו ופסלו את עבדו וכשבאו לב"ד קבלו אותו ואת עבדו ופסלו את בנו • אמרו בראשונה היו מקבלים עדות החדש מכל אדם ומשקלקלו האפיקורוסים התקינו שלא יהיו מקבלים אלא מן המכירים • עוד אמרו בראשונה היו משיאין משואות ומשקלקלו האפיקורוסים התקינו שיהיו שלוחין יוצאין • ואמרו חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק שמה לשם היו מתכנשין כל העדים ובית דין בודקין אותם שם ומעודות גדולות היו עושין בשביל שיהיו רגילין לבוא ובארו מי שהוא כשר לעדות החדש וביצד שואלים את העדים שהם זוג ראשון בחקירה ושאר הזוגים בראשי דברים כדי שלא יצאו בפחי נפש• אמרו בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל יום ל' פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד בין הערבים ונתקלקלו בקדש ולא ידעו מה יעשו אם יעשה תמיד של בין הערבים שמא יבואו העדים ואי אפשר שיקריבו מוסף היום אחר תמיד של בין הערבים עמדו ב"ד והתקינו שלא יהיו מקבלים עדות החדש אלא עד המנחה כדי שיהא שהות ביום להקריב מוספין והמידין של בין הערבים ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נותנים אותו היום חול ולמחר קדש משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי ובית דינו שיהיו מקבלים עדות החדש כל היום כלו ואפילו באו עדים בסוף היום קרוב לשקיעת החמה מקבלין עדותם ומקדשים יום שלשים לבד • כשעיין באלו הענינים זה האיש כעדיא הפיתומי אמר כי זה היה דת לקצת אנשים אך לא לכלל האומה ודבריו גלויי הסתירה לפי הנראה ומכחיש האמת בידוע • כי לפי מה שבארנו דין היה לדעת מתי היה פרוק עול החשבון מצוארם לנטות אחרי הראייה והואיל ואלו הענינים שסדרנו הם עניני ב"ד אשר על פיהם היתה תלויה כל האומה איך הוא אומר כי זה היתה דת לקצת אנשים • עוד בראותו קושיות ומתירות שיתחייבו במולד חוזר ואומר כי אין הענין תלוי במולד רק בחשבון והלא בדבריהם אומרים אם יפול המולד ואם נפל המולד : סוף המאמר בדברי זה האיש לא מצאתי לתת טעם למה עושים ראש החדש שני ימים ולא למה תקנו הדחיות למאום קצת ימי השבוע ולכחור קצתם לפי העקר שתפש וכנראה בידוע כי לא הבין דברי רבותיו וזה די לו : ואולם החכם רבינו לוי העיר בוכוח זה האיש ואמר ולו היה הפיתומי די לו בטענתו בהעתקה והקבלה וכי יש לוקנים שיעשו בעצתם למועדים וחשנים באשר יראו כאשר אמרו כזה הדבר במקצת הדברים והוא בתוספת על החדשים וחסרונם היה מציל מזו היגיעה ומן התשובה על זו כלו ולא עשה כן אבל כבד וכבד ממנו הדבר ורצה שיטעון בדברים ריקים : עד כאן מסתיק בבטול דברי זה המהביל אשר ענה דעת רוח וימלא קדים בטנו אבן בענין סתירת העמד ואיך לא יתבן להסכים עליו יש לנו לבאר אחרי שנערער על דברי מי שמאמין כי ישראל היו מתנהגים על פי הראייה אבל העבור היה מועתק להם מן משה רבינו ע"ה להתנהג בו בגלות :

פרק ששי

אמנם אברהם בן עזרא בענין ההתנצלות אמר שלא באה בתורה מצוה גלויה בקדוש החדש בידה אבן הענין נמסר לב"ד באיזה צד שירצו אחרי עצה והסכמה יהיה עשוי • והעד על זה אף על פי שנסכים כי קדוש החדש

החדש ביחד לא נתבאר בתורה באיזו צורה יהיה קדוש החדש אם במולד אם בראייה וזה דבר גדול שאם במצות אחרות כגון צרעת שהם לאדם מיוחד ולפרקים מועטים בארה התורה בהם באור מספיק וקדוש החדש שיש עליו כרת באבילת חמץ בפסח וענוי יום הכפורים והוא לכל ישראל הניחו בלי באור אין זה אלא בעבור שהדבר מסור לב"ד ואינו לדרך מעוינת אלא באיזו הסכמה יסכימו יהיה עשוי כיוצא במאמר רבותיו אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם אל תקרי אותם אלא אתם וכן נמי החדש הזה לכם ר"ל לב"ד יהיה הדבר מסור כיוצא בכם · והביא ראיה מענין חזקיהו שאחרי עצה והסכמה ותקנה עבר השנה· מכלל שקביעות שנים וחדשים יהיה על פיהם באיזו צורה שיסכימו וכן אמרו אשר תקראו אתם אפילו מוטעין אפילו אנוסין אפילו שוגגין· ואמנם מודה זה האיש שבזמן הבית היו מתנהגי' בראייה כפי הסכמתם ואולם בגלות הסכימו שיהיו נשענים על העבור ואומר וכך קבלו בימי הנביאים ואין דבר אחר יותר טוב ממנו · סוף המאמר דעת זה האיש כי התורה לא עינה דרך אחת מכלל דרכי הירח רק כפי שיראה להם אחרי דעתם ואם כן שהוא מפי ה' שיהיה הדבר תלוי על פיהם מה טעם אנוסין מוטעין שוגגין אבל מראה הדבר שיש להם יסוד מעוין במצוה ואותו היסוד אם יחליפוהו יאמרו מוטעין אנוסין שוגגין · ואמר אברהם בן עזרא כי משה רבינו לא פירש בתורה איך נקבע שנים וחדשים שקר הגיד כי הנה מלת חדש·תורה על איכות הענין שהוא משעת התחדש האור ללבנה כפי שקדם לנו הכאור אין ספק בזה · ואולם הספק אם הוא משעת המולד או משעת הראיה ושקר שרצה חכתוב במולד שהוא פעם יתקדם ופעם יתאחר כפי המהלך האמצעי ואיך אפשר לקרוא הכתוב חדש ועדיין אינו חדש וכבר קדמה לנו המניעה מלהסכים הכתוב בענין המולד ואולם מתירת המולד תבוא מאחר כן אך ע"פ הראייה הוא בצורה שתראה אחרי עריבת השמש·וכן הכתוב אומר את הירח וכוכבים לממשלות בלילה והנה אין ממשלתו כי אם ע"י האור לדרי הארץ לפי ראות עינידם · ואמר כי לא באר הכתוב באור מוחלט כענינו כמו בענין הצרעת מכלל שדין קביעת החדש תלוי ע"פ בית דין אין הדבר כן ולא ראי זה כראי זה כי דין חצרעת לא קדמה בה הידיעה קודם נתינת התורה לא כלל ולא פרט וע"כ רצה לבאר באור מכפיק אך לענין הירח קדמה בה הידיעה באיכות צורתיו והתורה הסכימה באחת מהם · ע"כ [illegible]לה במאמר החדש הזה ולא רצה לבאר [illegible]י זאת הצורה כי סמך על המנהג כענין השחיטה · ואמר כי התורה לא בארה קביעת שנים וחדשים הנה הכתוב צווק שכוד את חדש האביב וע"פ האביב היו מעברים השנה או פושטים ואיך אומר כי על פי ב"ד הדבר תלוי ומה טעם למאמר הכתוב שמור את חדש האביב · והנה בענין קביעת החדשים בארה התורה במאמר חדש ובקביעת השנים בארה במאמר שמור את חדש האביב ומה אנו צריכים יותר מאלו המאמרים · ומה שהביא סיוע ממעשה חזקיהו שנאמר ויועץ המלך מכלל ע"פ ב"ד הדבר תלוי אין הענין כן כי אין העצה לא לקביעת החדש ולא לקביעת השנה אלא לעשות הפסח בחדש השני שלפי דבריהם הלא עבר ניסן בניסן ולא הודו לו ואיך מביא סיוע לדבר מדבר שלא הודו לו · אעפ"כ מה אנחנו חוששים בין שהודו לו ובין שלא הודו לו לא מפיהם אנו חיים · ועוד כי לפי האמת הזקיהו ע"ה לא עשה עבור בשום פנים ולא עבר ניסן בניסן כפי שאומרים שהרי בבאור מוחלט אומר שעשה הפסח בחדש השני · אכן הנראה אהרי האמת כי מה שעשה חזקיהו אינו כדין פסח שני כי דין פסח שני אין עליו אבילת שבעת ימי מצה ומקרא קדש אלא אבילת שבעת ימי מצה ומקרא קדש עושים בחדש הראשון אכן חזקיהו עשה בחדש השני מקרא קדש ואבילת ז' ימי מצה כנראה ממשמי הכתובים ואף על פי שאמרו החכמים כי בחדש הראשון לא עשו ישבי ירושלים מקרא קדש ולא אבילת ז' ימי מצה והעד על זה שאומר ויחלו באחד לחדש וביום ט"ז כלו ולמחרתו העלו עולות ושלמי תודה שצריכים לחם חמץ ואיך אפשר שהיה להם פסח שלא לעשות בעור חמץ והנה נדחה הפסח באשר הוא בחדש השני · ואין ראוי לפי דברי בה"ק לומר עבר ניסן בניסן כי הכתוב אמר חדש שני והנה עשו פסח בלא ככתוב ואין לסבור כי הענין היה תלוי בב"ד ומה שרצו עשו שאם הדבר כן אם כן כל המצות יהיו ברצונם להחליפם וזה אי אפשר ועוד שהם מעידים בעצמם שלא הודו לו · אך מה שיש לומר במעשה יחזקיהו ע"ה כי יושבי ירושלים בחדש הראשון אבלו ז' ימים מצה ועשו מקרא קדש כי לא בא מאמר להורות כשם שנדחה הפסח נדחו גם אלו כי הפסח נדחה משום טמאת המקדש אבל מקרא קדש ואבילת ז' ימים מצה לאיזה אותן ידחו · ואם עשו גם בחדש השני

מקרא

Digitized by Google

מקרא קדש ואבילת שבעת ימים מצה יש לומר במעשה חזקיהו בי הית הוראת שעה כמעשה גדעון ואליהו מפי השם כמובן גם ביהודה היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות מצות המלך והשרים בדבר ה' כדי להחזיק ידי האמונה והעלה יהועה בי דרבי אחז אביו יהועש עליו נאמר גם בגדו בלתות האולם ועזבו מצות התורה וכן שבטי ישראל אחרי שתגלת ישראל ע"י סנחריב וכשהחל חזקיהו לטהר את בית ה' לא כלו רק עד ששה עשר לחדש והנה בטמאת המקדש עכבתו לחזקיהו לעשות הפסח אבן · בחדש הראשון עשו מקרא קדש ושבעת ימי מצה אבל אחר שהיה דבר השם לקבץ שבטי ישראל מאפרים ומנשה ושאר השבטים וכבר נשבתה התורה וגעתק הפסח מזמן ירבעם אל החדש אשר בדא מלבו ואם כן ישראל לא היו עושים בחדש הראשון לא אבילת שבעת ימים מצה ולא מקרא קדש ואם היו באים לעשות הפסח בחדש השני בלי שקדם להם אבילת שבעת ימים מצה ומקרא קדש איך היה דבר ראוי · עוד אנשי ירושלם אע"פ שעשו מקרא קדש בחדש הראשון ואבילת שבעת ימים מצה איך היה ראוי לעשות עוד הפסח בחדש השני עם אותם הבאים ולהיות הבאים לבד עושים מקרא קדש ואבילת שבעת ימים מצה עם הפסח ואנשי יהודה פסח לבד לא נראה הדבר טוב ע"כ עשו כלם בחדש השני מקרא קדש ואבילת שבעת ימים מצה כדי להחזיק ידי האמונה וכדי לחנכם ולהרגילם במצות האלהים וע"כ אמר גם ביהודה היתה יד האלהים · וכל זה יתבאר בענין הפסח באר היטב ועם כל זה לא עשוהו בכתוב ושם נאמר ויגע ה' את העם עד שהתפלל עליהם יחזקיהו וגענה עליהם · אם כן דין להאמין שמעשה חזקיהו היה להוראת שעה בדבר השם ואיך מביאים ראיה ממנו לומר על פי כיח דין הדבר תלוי אין זה המאמר בי אם הבל ורעות רוח :

פרק שביעי

ואולם החכם ר' משה נ"ע אמר אמת כי ישראל היו עושים ע"פ הראייה מימות משה עד סוף זמן חכמי התלמוד ומאז סמכו על חשבון המולד וכן אמר שזה הלכה למשה מסיני שכל זמן ש"ש סנהדרין לעשות כפי הראייה ובזמן הגלות להמשך ע"פ החשבון והביא ראיה מן הכתוב באמור החדש הזה לכם ראש חדשים שיראה השם במראה הנבואה למשה צורת הלבנה ואמר לו כזה ראה וקדש וזה הדבר יהיה תלוי אליכם ולכל כיוצא בכם · ודין להקשות שאם היה בקבלה עליהם לעשות ע"פ הראייה זמן שיש סנהדרין וכזמן שאין סנהדרין להסמך על החשבון כשם שהעיר ענין הראייה על דעתם בתורת כן היה ראוי להעיר ענין החשבון או להניח שניהם או להזכיר את שניהם ולהזכיר כי ענין הראייה עד זמן פלוני ועוד על איזה אופן היה הרצון להעתיקם אל החשבון וכי כשם שהיו מתנהגים גליות ישראל שנעקרו ממקומן בזמן הבית דין היה להתנהג אנשי הגלות ולא ישענו על החשבון וכשם שנתנהגו אנשי בבל · ובידוע כי זמן גלות היה ולא חששו על ההשבון אלא היו נשענים על הראייה דין היה גם בגלות זה הזמן להתנהג על פי הראייה · ודבר ידוע הוא כי ישראל אם יצאו מן הגלות לא יהיו נשענים על החשבון וכל זה ראוי להתבאר ומה הפרש יש בין שתי הגליות כי בגלות בבל היו מתנהגים על הראייה ובזה הזמן היו מתנהגים על החשבון· ועוד לא נתקן החשבון אלא אחרי זמן רב אחרי צאת ישראל בגלות וחכמי משנה וחכמי התלמוד על הראיה היו קובעים והנה ר' עקיבא עבר שנים וקבע חדשים חוצה לארץ ולא בחשבון ועוד כי יצחק נפחא שתקן ההשבון הוא אמר על צד ההתנצלות לא לזדון ולא להכעיס ואם הוא הלכה למשה מסיני מה טעם לאלו המאמרים צא ודע כי אין זה כי אם בדיאות לב · ואם היתה העלה בדי שיהיו כל ישראל עושים יום אחד הלא בגלות בבל שהיו ביניהם נביאים לא חששו בשביל זאת העלה ועוד גליות ישראל שהיו בזמן הבית כך היו מתנהגים על הראייה וזה די להם · אבל נראה ענין התחבולותם בזה לאמר הלכה למשה מסיני הוא כפי מנהגם בכל מצוה מחודשת מדברי סופרים לומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו ומעולם לא נצטוינו באותה המצוה בתורה אלא דעתם בזה אחרי שאנו מצווים לשמוע בכל מה שיגזרו אפילו שיאמרו על ימין שמאל ועל שמאל ימין אל כל מה שיגזרו בפי דבריהם על פי התורה אשר יורוך אל תקרי על פי אלא על פה · וידוע כי הכתוב באמור על פי התורה אינו רוצה בדבר שיבדו אותו מלבם אלא במה שהוא משורש התורה ואולם זה הדבר שבדו אותו מלבם שמותו במצות התורה ודבר פשוט מפי כל הכמי הקראים כי כל העתקה שאין לה סיוע מן הכתוב היא בטלה · ואולם האומרים שיש לסמוך בהעתקה לבד מבלי שיש סיוע מן הכתוב הנה החכם ר' טוביא נ"ע אומר במאמר

Digitized by Google

פסיק שאין זה אלא מפני שקצרה יד שכלם מצוא כח מדין תורה · סוף המאמר אם הוא בהעתקה כפי שאומרים כשתבטל ההעתקה מעקרה יבטל גם זה · וחכמינו ע"ה הרבו באורים לבטל ההעתקה מעקרה כאשר הוא האמת מה שאין לנו צורך עתה להעיר באותם המאמרים מאחר שזה הענין בטל מצד עצמו אחר שאלו האנשים בענין התנצלותם הם תולקים · יש לדעת ולהבין שאין דבור אחד מהם אמתי אלא מדאגתם אשר לא יכלו למבול מן החרפה והעברה בהיות הדבר הזה מרדות בדברי תורה ע"כ נתן תחבולה כל אחד בדרכי התנצלות כפי רצונו חולקים זה מזה כדי לישב הדבר ולא עלה בידם כאשר זה ידוע וברור לכל משכיל אשר ייראו מן השם יתברך ויחמול על האמת : שבח לאל יתברך · ומעתה נשיב ידנו לבאר בשיחות המולד וכשלונו :

פרק שמיני

דרך אחד בשיחות המולד · ידוע כי קביעת החדש לפי דעתם על פי המולד והמולד יפול בכל חלקי היום ונתנו עליו גדרות אם יפיל המולד משש שעות ולמטה תהיה בו ביום הקביעה ואם משש שעות ולמעלה תהיה הקביעה למחרתו ואם תהיה העלה הוא המולד איך אפשר לקבוע קדום שיהיה המולד ביום שיפול המולד פחות משש שעות זה אי אפשר כי הקביעה תהיה מזמן הישן בלי עלת המולד אף על היום אשר נפל המולד משש שעות ולמעלה והקביעה תהיה למחרתו ואם המולד הוא העלה איך תניח התחלה קרוב לשש שעות חול ואתרי כן קבע זה אי אפשר · מה שיפול לשש שעות ולמעלה ונדחה קראוהו מולד זקן ומה שיפול משש שעות ולמטה ועושים בו קביעה קראוהו מולד בחור אבל לפי תקונם יש שני בחורים נדחים כוקנים בשנת סימן נמר"ד לית עבור שנדחה ובשנת סימן תקפ"ט מוצאי עבור שנדחה ושניהם במולד תשרי · ואולם להיות חדש בנוי מימים שלמים לא יאות רק על פי ראיית הלבנה כשתראה הלבנה בזמנה וכליל עבורו על תרוב שנראה אחרי הערב השמש והוא התחלת יום אמנם המולד לא כן וצריך לפי חכם להיות משעת המולד שהוא בחלקי היום וכונת התורה לא בן אלא מהתחלת היום : דרך שני בשיחות המולד והוא כי חשבון המולד כפי שמחשבין אותו הוא על עיר ירושלם ע"פ מהלך האמצעי והנה לעתים נראתה הלבנה ביום שני וחיתה נראית בכל העולם והקביעה היתה יום ג' וכן אומר אברהם בן עזרא כי אירע לשלשה חדשים קדם ניסן גם פעמים היתה הקביעה בתשרי ביום ה' ולא נראתה הלבנה בליל שבת כך אומר בן עזרא · אך מן כשכילי הקראים ספרו בספריהם שהקרה זמן ונראה הירח בבקר במזרח ר"ל הישן והרבנים היו מתפללים זמירות של יום תרועה וזה היה בקוסדינא בזמן אלקשי"או המלך בזמן שבאו אשכנזים בקוסדינא · אך בזמן אחר סיפר ע"פ עדים נאמנים שנראתה הלבנה וקדשו הקראים ויום קביעת הרבנים היה למחר וזה היה בזמן שבא ר' שמריא אלכסנדרום בקוסדינא והכותב זה הענין ספר שאנשים מן הרבנים חששו ועשו בעור חמץ בערבות הקראים · והנה רבינו אהרן נ"ע כפר בספרו שהקרה כזה בסולכא"ט שנת ל"ט בפרט והיה לרבנים מולד תשרי והישן נראה בבקר בזרח השמש וראו אותה לרבנים · גם בזמננו זה הקרה כזה הענין גם ר' משה נ"ע הביא בספר זמנים שלו כי יש יום שקובעים בו פעמים יהיה הוא יום הראייה או קדם לו ביום או אחריו ביום ואומר כי יום הקביעה שיהיה קדם לראייה הוא כלא יהיה ואם כן הענין לא תהיה הקביעה ע"פ התחברות המאורות האמתי אחר שתקדם הראייה מן יום הקביעה · וכבה אמר אברהם בן עזרא ואפילו במהלך האמצעי כי הנה בשנת נמר"ד במולד תשרי דוחין ואינן עושין ביום ד' מפני דחית אד"ו וקובעין בה' שהוא יום ג' ליום המולד במהלך האמצעי · ואת טעות נדולה כי הנה בשעור שיעלה בו במהלך האמצעי בהתחברות המאורות עד קרבתם האמתי כפי שדקדקו חכמי התבונה לכל היותר להוסיף מנה במהלך השמש האמצעי עד מקומו האמתי קרוב לשתי מעלות מש"ם מעלות הגלגל ולנרוע מנה ממהלך חדה חמש מעלות הרי שבע מעלות יהיה בין הקבוץ האמצעי לקבוץ האמתי הנך זה לנרוע ממהלך השמש ולהוסיף במהלך הירח וזה יקרה כשהקבוץ יהיה בעת שהשמש במרחק הקרוב בגלגלו ומרכז גלגל הקפת הירח יהיה במרחק הרחוק מגלגל הנושא והירח יהיה בגובה גלגל הקפתו אשר יתנועע נגד גלגל המולות והוא לתנועת העליון :

ונחוץ

Digitized by Google

ורחוק צורה כדי שיתברר בסראית העין נעשה גלגל המזולות א"ב ג"ד ומרכזו ה' וגלגל השמש ומרכזו ח' וגלגל הירח ומרכזו ט' ומרכז גלגל התקפה במרחק הרחוק של נשא ונוציא אלכסון ב"ד באלו המרכזים לגלגל המזלות מראש מרשן עד ראש גדי ובזה האלכסון יהיה קבוץ המאורות כשיהיה השמש בגלגלו במרחקו הקרוב והירח בגובה גלגל התקפתו בחיות מרכז גלגל התקפה במרחק הרחוק של נשא לפי מהלכם האמצעי וכשיבחן השמש והירח כל אחד לפי מקומו האמתי ימצא מקום השמש בגלגלו בשתי מעלות פחות חלק א' ממזל גדי ומקום הירח האמתי אחורנית מקבוץ האמצעי בחמשה מעלות וד' חלקים שהוא ב"ח מעלות פחות ד' חלקים ממזל קשת ואולם קבוצם האמתי יהיה בתצי מעלה שלישית ממזל גדי בקרוב ותצה קו הד' יהיה קבוצם האמצעי וקו הל' מקום הירח האמתי וקו הם' מקום השמש האמתי וקו הנ' קבוצם האמתי :

וזאת היא הצורה

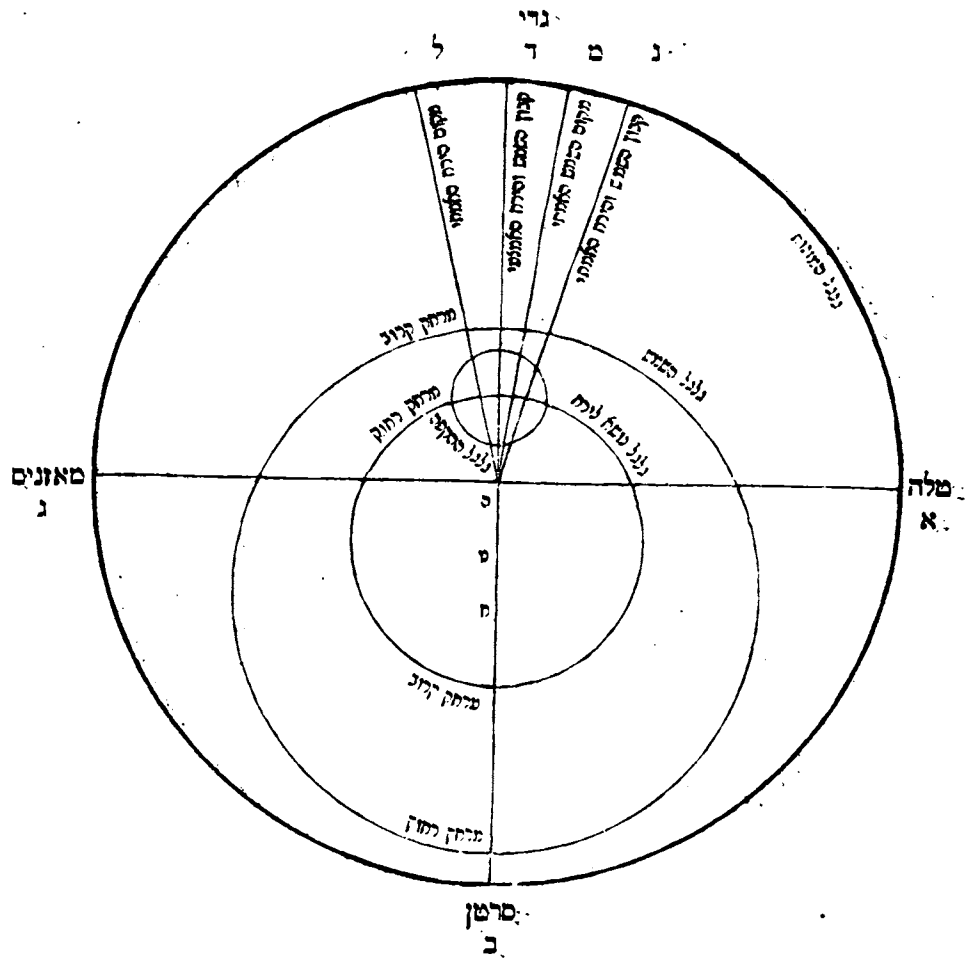

וירוץ

וידוע שמהלך הירח ביום בתנועתו המערבית
ג' מעלות ועשרה חלקים והנה יהודה
בין הקבוץ תאמצעי עד הקבוץ האמתי קרוב
לי"ד שעות ואם המולד במהלך האמצעי נפל
בנמצ"ד במולד תשרי ואז יהיה מקום השמש
האמצעי הוא מקומו האמתי ואין לו מנה כלל
ועוד השלים חיום ט"ו שעות ולפה יהדה יום
תרביעי מאשר הוא • אבן ר' אברהם בן עזרא
הודה בזה אם על הספק צריך להיות יום הכפורים
ביום ח' לקביעתנו וכן אמר למה נעות החשבון
בעבור יום א' • מכלל שהוא מודה שזאת הדחייה
שלא כדין אך בעבור שבשאר השנים לא יהיו
קובעים ביום רביעי ובזה הזמן יהיו קובעים ביום
ד' ע"כ דחוהו גם בזה הזמן • ונראה מדבריו
שהוא סובר אע"פ שחשבון זה מקולקל ומבולבל
עמדו עליו כי לא יכלו לעשות דבר אחר טוב
ממנו כך אומר וכן קבלו בימי הנביאים והם
עצמם מודים שלא נתחדש זה החשבון אלא
מסוף חכמי התלמוד זמן אביי ורבא הוא הדין
לכל דחיה אשר נפל המולד בחצות ודוחים ביום
שלאחריו אלא דנים אותם על הרוב אף על פי
שיקרה וראוי להיות יום הדחיה יום הקביעה
וראוי לסבור כי כמו שעשו יום קביעה ויום דחיה
בניסן ובתשרי ואדר כך יקרה בשאר החדשים
אלא תקנו הדחיות באלו החדשים מפני המועדים
בעבור שתהיה הקביעה בעת קבוץ המאורות
גם בנפול המולד בחצי היום שידחה למחר בעבור
היות הלבנה בחצי גלגל הגבוה וזה אינו כלל
אמת אלא אחרי הרוב על כן כל הרודף לקדש
יום ראיה אחרי מולד הרבנים טועה שאינו
הקרבה אמתית • כי הנה בן עזרא אומר כי
לפעמים יהיה בין המולד לעת השקיעה שש
שעות ותראה הלבנה אך על חקות ידועות
ופעם יהיה ביניהם ל' שעות ולא תראה אפילו
בגבעות כי מהלכות הלבנה מפאת גלגלה עם
גלגל השמש משתנות וגם מפני אורך ורוחב
המדינות: דרך שלישי בשיחות המולד •
מרד גדול בידעם כי באלה הימים שהם ימי
הדחיה היו מקדשים בזמן הראייה ועתה
השליכו אותם לגמרי ועתה יקרה כהיום ויהיה
קדש והם מחללים אותו ואם הם מודים שבטלו
הראייה ונשענו על המולד ולא יקרה קבוץ
אמתי באלה הימים וע"כ דוחים אלה הימים
כבר בארנו שיחות דבריהם לא נשענו בזה כי
אם על הרוב אלא יקרה וראוי להיות יום הדחיה
יום הקביעה • ואמרם מפני מתיא בשביל יום
הכפורים ומפני ירקיא בשביל ראש השנה אלו
דברים ראויים לתינוקות כדי לישב בהם דעת
ההמון והם מהתלים בנפשם כבד הפסד נופל
בא' לשבוע ויום ו' וחג השבועות כמו כן לפי
דתם: דרך רביעי בשיחות המולד • אחרי
שחושבין וידוע להם יום קביעה ותקנו ג"כ דחיות
עד שיפגיש בקבוץ האמתי לפי דעתם כן בדין
היה ראוי להיות עשרים יום א' ולבה עושים ב'
ימים והנה תמצא דבריהם חלוקים כפי דעותיהם
שקדמו בענק המנצלותם • ומדברי מעדיא
הפיתומי שאומר כי אין קביעות חדשיהם על
הראייה אלא על המולד רק על המולד לא
הבנתי טעם לקביעת שני הימים אך מביא ראיה
מענין שאול זיהי ממחרת החדש השני • ומדברי
ר' אברהם בן עזרא שאמר כי על השבון המולד
שכך יאות בי זה החשבון הוא במהלך האמצעי
ומפני הספק עושים שני ימים ולמה אין עושים
יום הכפורים שני ימים אשר כרת תלוי עליו •
ואם מפני סכנת החולים החולה הוא פגיר בדרך
שמחללין השבת על החולה מפני הסכנה • ועוד
ידוע כי לפי חשבון המולד כמו שיאות לפניו כן
יאות לאחריו לפי התוכפת והגרעון וכמו
שקובעים יום השני מיום המולד כן צריך לקבוע
יום הקודם מיום המולד • אך ר' משה ההכם נ"ע
סתר דברי מעדיא ואברהם בן עזרא מעקרם
באמור כי עשיית הירח שני ימים הוא מפני
מנהג בעבור כי בזמן הראייה היו עושים יום א'
בארץ ישראל אך המקומות שלא היו יודעים
יום שקדשו בירושלם וכל המקומות שלא היו
השלוחים מגיעים אליהן היו עושים שני ימים
מפני הספק וכפי מנהגם הקדום אע"פ שעתה
קובעים בחשבון וראוי להיות יום א' לא נעתקו
מאותו המנהג אלא בני ארץ ישראל עושים יום
א' כפי מנהגם והמקומות הרחוקות שני ימים כפי
מנהגם בזמן הראייה אך בראש השנה בעבור
שנהגו אפילו בירושלם לעשות שני ימים כפני
הספק עושים גם עתה בני ארץ ישראל שני ימים•
ראה מדברי זה ההכם איך סתר דברי הראשונים
לפי העלות שנתנו מעקרם • אך מה שראוי לעיין
בדברי זה ההכם אם כפני המנהג כבר בזמן
הראייה אם מפני הספק לא היו מקלים יום ע'
מיום ראשון וכן הדין נותן אם מפני מנהג
שלא להקל יום שני מיום ראשון • ועוד אם כפני
מנהג לא היה ראוי לעשות בשום פנים יום אחד
ראש חדש עתה כפי ההשבון ואנחנו רואים
שיש ראשי חדשים שעושים אותן יום אחד
מכלל אינו מפני מנהג כי כפי המנהג כל ראשי
חדשים בזמן הראייה בכל אותן המקומות שלא
היו השלוחין מגיעים היו עושים אותם שני ימים
אלא בודאי ראוי להבין שזה הדת מצות אנשים
מלומדה

מלומדה האל ירחיקנו מאולו הדעות :

פרק תשיעי

אמנם דרכי החלוקה שיש בינינו ובין הרבנים בענין ראיית הירח בעבור שהלבנה לא תראה שוה לכל העולם מפני שתשתנה קשת הראיה לפי המקומות ויש לו שני מראה שאינו כדין הכוכבים הקיימים אשר אין לארץ שעור מוגבל אצל אותם הכוכבים הקיימים וכשיעלה יראה בעת אחת לכל העולם כלו אך הירח שעורו קטון משעור הארץ וע"כ תשתנה קשת ראייתו לפי המקום וע"כ יראוהו אנשי מערב קודם אנשי מזרח ולבן חכמי הרבנים אומרים כי קביעת החדשים לא תהיה כי אם לפי מקום ירושלם ואומרים כי הרחוקים מירושלם שאין השלוחין מגיעים אליהן מפני הספק היו עושים שני ימים מפני שלא היו יודעים איזה יום קבעו בירושלם · וחכמי הקראים ע"ה אומרים הואיל וקדוש החדש תלוי ע"פ ראיית הירח בכל מקום שתהיה ראיית הירח ראוי לקבוע כפי המקום ההוא · והנה תראה הלבנה לאנשי מערב קודם אנשי ארץ ישראל ואיך אשר שלא לקבוע החדש בו ביום זה דבר שאי אפשר · ואין להקשות בזה שמהם יהיו עושים היום ומהם עושים למחר שהמצות נתנו לפי היכולת ובל אחד יהיה עושה כפי שיראה לו הלא אין קדוש החדש בראיית הירח מצוה מחודשת אלא מנהג קדום היה כפי שהעיר במאמר והיו לאותות ולמועדים ונותן התורה העמידנו בו ע"פ אותו המנהג שלא היה בהסגל מקום וזה בשאנחנו מפוזרים בקצות הארצות אך בהיות ישראל נגבלים בארץ ישראל בבר הראייה שוה לכל אותו המקום ולמד זה מזה ודין להפסק ביום אחד · ועם השלום ידבר הלא תראה בענין האביב שהיא מצוה מחודשת הסגילה בארץ ישראל כאשר יתבאר אך בענין החדש הניחו כפי שהיה מקודם · והנה גלות בבל אשר היו ביניהם נביאים והלא היו להם שנים וחדשים ואז ע"פ ראיית הירח היו מתנהגים ואם יאמרו כי היו נשענים ע"פ שיקבעו ב"ד בירושלם והיו עושים שני ימים מספק הלא אז הוגלו כל ישראל ולא היו ב"ד בירושלם וכמו שהגידה להם כן דין לנו להתנהג כמותם והם סדרים על ר' עקיבא שעבר שנים וקבע חדשים בחוצה לארץ לא כחשבונם · ועוד אם הרחוקים עושים שני ימים מפני הספק הנה לא יהיו שלוחין מגיעין אליהם מצד מרחק המקום ויעשו פעם אחת שני ימים ויבוא חדש אחר ויש להם למנות מן השני למצוא ליל זמנו וליל עבורו ועוד יעשו שני ימים ואם יחלו למנות מן השני ועוד יעשו שני ימים הנה אם ילך בזה המנהג יתקלקל הענין ואם היו מתחילים מיום ראשון למצוא ליל זמנו וליל עבורו עוד הדבר משובש · והקושיא שמקשים שמהם יהיו עושים היום ומהם למחר הואיל וקדוש החדש יהיה על פי הראייה כפי העלה יהיה המעולל והלא יש לסבור כי מדרת המטא היא בעריבת השמש ועריבת השמש תשתנה כפי המקום בשעות וכפי סברתם הנדה שערבה שמשה ויצאה לידי מהרה ושמשה עם בעלה אם תהיה הבחינה כפי עריבת השמש שתהיה בירושלם הנה זה שוכב עם הנדה וחייב כרת וזה אי אפשר אלא נתן התורה בדברים הקיימים שאין להם שנוי בעצמם אלא יראה השנוי כפי המקום העמידנו כפי ערך כל מקום ומקום · והנה בשבת עצמה מהם היו מקדשים בשעה ושליש שעה קודם אנשי מקום אחר פחות ויותר ונמצא שהם מחללין ולא כן הענין:דרך שנית מדרכי החלוקה: שהם אומרים כשהיו עושים על הראייה ב'ד היו מחשבין כדרך שהאצטגנינין מחשבין אם יראה הירח או לא יראה הירח בזמנו או בליל עבורו אין חוששין על הראייה ואם עלה בחשבונם כי אותו יום לבוא עדים ואם לא באו עדים להעיד כי נראה מעברין את החדש שאין מקדשין אלא על הראייה בזמנו אבל בליל עבורו אין חוששין על הראייה ואם עלה בחשבונם כי לא יראה אפילו שבאו עדים והעידו כי נראה אין שומעין להם : מעשה שהיה ולא עלה בחשבונם להראות הירח והוא נראת עמד ר' פלוני ועפרה בעפר אמר ליה אי חצופת למחר אנו דורשים לך ואת עלית היום וזה תימה גדול שאם מפני שדינו בחשבונו שיראה ולא באו עדים להעיד כי נראה אם מפני קטנותו אם מפני עבים דין להם לקדש ואם כן חשש יש על הראייה אם כדבריהם · אך אם יקרו עבים ב' ג' חדשים ולא יוכלו לראות את הירח אומרים כי קובעים חדש מלא וחדש חסר או חדש חסר וחדש מלא כפי החשבון אך אינם מקדשים והנה החדש אם עברוהו או פשטוהו מפני החשבון לא מפני הראייה קוראים אותו יום קביעה ולא יום קדוש וכנראה מדבריהם לא היו מקריבים קרבן ביום הקביעה ואם רצונם שאינם מקריבים קרבן אלא במה שיהיה ברור זה אי אפשר והם עצמם אמרו שמעברים את החדש אע"פ שבאו עדי הראייה

Digitized by Google

בזמנו הואיל ואין החשבון נותן וחנה עבור
אותו החדש לא היה מפני ראייה אך מפני
חשבון ואיך יעשו אותו יום קדוש • עוד מפני
מעשה שפעם אחת אחרו העדים לבוא עד
שעת המנחה כמו שסדרנו והנה עולה מזה
שמעברין את החדש לא מפני ראייה כי הנה
אם ראוהו בזמנו והעידו עדים והחשבון אינו
נותן שיראה מעברין בהקרבת סימן החשבון
כך אם החשבון נותן להראות ולא באו עדים
להעיד כי נראה צריך לקדש בו מפני הקרבת
סימן החשבון • ואולם סימני ההקרבה כפי דתנו
אנחנו בני מקרא נבארם • כי מצות תוריות
אע"פ שתלויות בדעת הברור כן תלויות בהקרבה
ובשעושים בהקרבה עושים אך אם ידע בדעת
הברור חוזרים מן ההקרבה אל דעת הברור
זהו רצון התורה על מה שצותה שאם לא כן
הוא סרד במצות האל : דרך שלישית מדרכי
החלוקה • הם אומרים שמקדשים מפני הצורך
בין לעשות בזמנו בין לעבר ויהיה עשוי ואף
על פי שעברו ובאו עדים ואמרו שראוהו
בזמנו או שפשטו את החדש ולא נראה מה
שעשו עשוי וזה שלא כדין התורה • והנה ר'
משה מפני שלא נראית לו זאת הדרך נכונה
אומר כי מעם הצורך הוא העיון בחכמת
התכונה כפי שצריך לעבר או לפשם : דרך
רביעית מדרכי החלוקה • אומרים שקדוש
ההדש אינו תלוי רק בבית דין ועדים שראו
את החדש ולא קדשוהו ב"ד לאמר מקודש אינו
מקודש והלא ב"ד לא היו מקדשים אלא על פי
ראיית הלבנה וראיית הלבנה היא העלה
לקדוש החדש ואיך יהיה העלול עלה ואמרו
שזה תלוי בב"ד לבד לקדש איך בדבר שתלוי
ביכולת כל אדם שלם ההרגש יהיה מוסגל לב"ד
וזה אינו מפלאי המצות כי כפי כונתם אם
עשים על דעת הברור מה צורך לב"ד ואם
מפני שיקרה ויהיה היום מעונן בשעת ראיית
הלבנה וצריך להשוב ולקבוע איך ערבו הברור
עם הצטופק ותלום ע"פ בית דין אין כונתם
בזה אלא להיות המצוה תלויה לרצונם אע"פ
שהוא ברור לקדש ושלא לקדש כשם שאומרים
שמעברים מפני הצורך וזאת היא מרדות גדולה
ודבור סרה במצות השם להחליף המועדים
מזמנם והנה הכתוב צווה אלה מועדי ה'
מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם ולא
בזולת מועדם ואם הם מנששים במלת אותם
להחליף המלה מהברותה ונקודה מפני חסרון
הו"ו ירא ה' וידרוש כי ביהוע מחליפין דברי
השם הנאמרים מפי הגבורה ע"י משה רבינו
ע"ה אב וראש לכל הנביאים • מעשה שהיה
פעם אחת מפני העבים ולא יכלו לראות הירח
עד שעשו מלא אתר מלא ונזדמן ונראה הירה
בכ"ז לחדש ובו ביום מתה בת רזה וספד
עליה הנשיא הספד גדול אף על פי שלא היה
מחוייב בכבודה וכל זה להראות כי אותו
היום אינו זמן קביעה ואף ע"פ שנראה הירח
להודיע כי ע"פ ב"ד הדבר תלוי וכיון שלא
קדשוהו בית דין לא היה מקודש ואם נראה
הירח ולכן טען הנשיא ואמר שאין הלבנה
מתחדשת פחות מכ"ט יום ומחצה ושתי ידות
שעה וע"נ חלקים כך אני מקובל מבית אבי
אבא ומונתו במהלך האמצעי וכדי שנראה
בכ"ז לתראות להם מה שנעשה היה עשוי •
ועוד אין לשנות מנהג שאין חדש פחות מכ"ט
ולא יותר על שלשים ע"כ אמר זה המאמר לא
שעליו היו מתנהגים : דרך חמישית מדרכי
החלוקה • אומרים כי ראיית הירח צריכה עדות
כשלא ראוהו ב"ד אבל אם ראוהו ב"ד עצמם
אם היה יום עדיין מקדשים שאין מקדשים
אלא ביום אבל אם חשך אפילו שראוהו ב"ד
עצמם בליל שלשים ביום שלשים מושיבין
שלשה ומעידין השנים בפני השלישי ומקדשין
השלשה ואם לא ראוהו ב"ד צריכים לבוא
עדים להעיד • ועדות הירח צריכה שני עדים
כשאר כל הדברים שמתקיימים בשני עדים
להעיד וצריך שלא יהיו מן פסולי העדות :
וחולקים מהם אומרים שהקרובים כשרים
בעדות הירח ומהם אומרים שאין מקבלין עדות
החדש מן הקרובים אלא הקרובים הולכים
להעיד שאם ימצא אחד מהם פסול יצטרף
האחד עם האחר ויעידו' יוסי הכשיר הקרובים
להעיד • מעשה בטוביא הוא ובנו ועבדו
המשוחרר וכו' כפי שקדם לנו הבאור • ואמרו
שהעדים מחללין את השבת להעיד ואפילו
המזבים להם ולוקחים להם מזונות ואם מפני
אורב בדרך לוקחים כלי זיין • ואם היה העד
חולה מרכיבין אותו על החמור מפני שהכתוב
אומר אשר תקראו אותם במועדם ולא בגולת
מועדם • ואיך מפני צורך מעברין את החדש
והצורך ההוא יהיה עדוף מהלול השבת וזה
דבר שאי אפשר וכל אלו הענינים תקנת
חכמיהם והתורה תתהל בהם • ויש חלוקה
ביניהם מהם אומרים אם נראה בעליל אינם
מחללים את השבת מפני כי הוא דבר אפשרי
שיראה לכל העולם ומהם אומרים אפילו נראה
בעליל מחללין את השבת עליו ועוד אומרים
עדים שהעידו ואחרים באים אחריהם ונודע
לדם

להם שהעידו הראשונים עוד באים ומחללין את השבת להעיד ולזקה ביניהם: מעשה שהיה ועברו יותר מארבעים זוג עדים ועכבן ר' עקיבא בלוד ולא הודה לו רבן גמליאל אלא אמר אם אתה מעכב את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבוא: דרך ששית מדרכי החלוקה • שהם אומרים שאין מקדשין בלילה כי אם ביום שאם ראהו ביום כ"ט וקדשוהו קודם צאת הכוכבים מקודש ואם לאו מקודש למחרתו ולא כן כתוב התורה שהרי הכתוב אומר עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו שמרמיז שהקדוש יהיה אחרי עריבת השמש והכתוב אומר את הירח וכוכבים לממשלות בלילה אך הנראה מדעתם מפני שתלו הדבר בבית דין וכל פעולות בית דין ביום:

פרק עשירי

ואולם דתנו בקדוש חירח על פי ראיית הלבנה כפי שהורו לנו משבילינו וחכמינו ע"ה זהו שהלבנה נסתרת כמו שני ימים ואחרי כן תראה אחרי עריבת חשמש וזה הוא אחרי הרוב אבל פעמים יהיה פחות או יותר כמו יום אחד • וחכמי התבונת אומרים כי בשתי נקודות המסוכין שחן ראש מרטן וראש גדי יקרה ותהיה הסתירה יום אחד אך בשתי נקודות השווי שהם ראש טלה וראש מאזנים יקרה ותהיה הסתירה כמו ג' ימים ע"כ אמרו חכמינו שזה אינו ראיה אבל הוא כראיה ע"כ אין ראוי לעשות חדש חסר שהוא כ"ט יום ולקדש יום שלשים אלא בראיה אך לעשות חדש מלא ל' יום ולקדש יום ל"א אין חוששים על הראייה שאין לך חדש חסר מכ"ט ולא יותר על שלשים • אם ראו את החדש בערב ל' מקדשים יום שלשים ומי שלא ראהו סומך על מי שראהו אפילו אם היה אחד סומכים על ראייתו לבד שיהיה שלם הדעת • בין איש בין אשה כשרים בראיית הירח מפני שכל אחד מצוה לעצמו וכל ישראל בחזקת כשרים ויסמוך האחד על דעת חבירו מפני יראת דינו לבד שלא יהיה חלוק בדעתו בקדוש החדש מדעת הקראים לפי אחת מן הדעות שהקדמנו ושלא יהיה מקל במצות מפעולו דינו או שמבקש להשתרר במעלת הנשוה • אך אם הוא מרשעי ישראל והנודע מדרכו כי א"א שיכזב בראיית הירח הדין נתן לחסמך על ראייתו • ואין לטעון שאם נשמע בדברו נחיה מכבדים אותו כי בשמוע הנדת חמניד אין אנחנו מכבדים אותו כי בזה שראה הניד ולדבר המוגד אנחנו נושאים פנים לא לעצם הכניד והיש מעולה כן האין • ולטוען שיטעון כי מאמר הכתוב לא יקום עד אחד באיש ואומר ע"פ שנים עדים יקום דבר ואיך אפשר לקבל עדות הירח ע"פ עד א' • יש להשיב כי הדברים הנודעים יודעו בשלש בחינות ואלו הם המושכ"ל המורג"ש והכפורס"ם והמקוב"ל כולל שלשתם הרי ארבע בחינות וידוע כי הם נחלקים במעלה לפי בחינת האמת והשקר שהמושכל והמורגש במעלה ראשונה מן האמת ההלק שכלו אמת והמפורסם במעלה שנייה מן האמת החלק שרובו אמת והמקובל במעלה השלישית מן האמת שהאמת והשקר בו בשוה • אך בהיות המקובל ההוא מקובל מאיש רצוי או מעדה רצויה יהיה במעלה ראשונה מן האמת ואולם אין ראוי לעמוד המקובל במקום המושכל כי המושכל משיג הדתוק והקרוב באחד ובכל העתים כאחד בשוה ואין עדפנות לאיש אחד מאיש אחר ולא כן המורגש כי בל אלו המקרים יאותו לו ע"כ המקובל יעמוד במקום המורגש כן באר החכם ר' ישועה נ"ע והוא האמת • אבן ראיית הירח הוא מהלק המורגש ע"כ יכנס בגבול המקובל • ויתכן שנשוב אל זולתנו בירח ונעשה גם ע"ד הקרבה בעת שלא נוכל לעשות על דעת הודאי משום תואנה בן התואנות שהקדמנו והקרבה ההיא תהיה נולדת מן הכימנים הנקראים כראינת ומצאנו שמשתמשים בה בין במנהג העולם בין בעניני המצות בהיות דעת הודאי נעדרת כאשר יתבאר • ועדות עד א' לא תהיה נופלת מן סימן החקרבה ודבר ידוע שימצא עד אחד עדוף משני עדים אלא בונת התורה כי לא יקום עד אחד אע"פ שהוא נאמן ביותר ואולם זה ע"ד הגבלה והסגלה בשני מקומות לחיובי האיש בין לעניני דיני נפשות בין בדיני ממונות שהרי הכתוב אומר בענין עבודת כוכבים ע"פ שנים עדים או ע"פ שלשה עדים יומת המת ואיך אפשר להקיש שאר דברים בעבודת כוכבים ואמר במקום אחר לא יקום עד אחד באיש וכיון שאמר באיש הסגילו • וידוע כי לענוש האדם בין בדיני נפשות בין בדיני ממונות עצם הפעולה הוא רע וצריך לעשותו בעדות ברורה מפני שזה מורגש והדבר אשר בשבילו יעשה לו זה מוקרב וצריך ביחור יותר בענין העדות אבל בין טמא למטהר בין אסור והתר או לענין קדוש החדש אם נראה הירח הם דברים שאינם רעים בעצמם אך הם דברים שתלוים במצוה • ומפני שהם דברים שיש

Digitized by Google

לו לאדם ביני ובין בוראו ע"כ יש לחוש אפילו
על פי עד א' הלא תראה שאלמלא אמר איש
א' שזה הבשר או זה הלחם טמא יש להשען
על פי אותו המגיד ויזהר מאכילתם הוא הדין
אם אמר כי ראה הירח יש להשען על דבורו ·
ודבר החכם ר' ישועה נ"ע כי הירח לא באה
עליו מצוה גלויה אלא הוא יוצא מחלוק הדבור
מפרק יהי מאורות ולא חייב הכתוב עלינו
בירח במצוה גלויה לעשות עליו על הדעת
מזולת ההקרבה ולא על ההקרבה מזולת הדעת :
ואשר הוא חוב כי נשא ונתן אותו עם זולתו מן
המצות לעשות בדעת ובהקרבה כדרך כל המצות
מפני שדעת ההקרבה קייסת וראויה להשתמש
בה בין במנהג העולם בין בעניני המצות ·
ואולם מה שמצאנו במנהג העולם שהדעת
שופטת להתנהג בדעת ההקרבה במקום שאין
שם דעת הדאי ונם כן בעניני המצות והוא
הלקוח מדת והשליח ע"ה · ואשר הביאו חכמינו
ע"ה דמיון ממנהג העולם מתוך שלשה דרכים ·
הא' הוא שאנחנו אוכלים משעמי זולתנו שאנו
מקריבים שאין בהם סם המות ממית אף ע"פ
שאין לנו ידיעה ברורה וזה בזמן הזוה · והב' מה
שמצאנו במנהג העולם שהאדם ירצה ללכת
למדינת חים לתרויח וזה אינו ידוע לו בבירור כי
אם לפי דעת ההקרבה ויעשה על פי הקרבתו
חה בזמן עתיד · והג' כי האדם אם ישנר את
בנו ואת ממונו במקום יעצור שלומם שהניעו
אל אותו המקום ותנוח נפשו אף על פי שאין לו
ידיעה ברורה כי אם מן הסימנים וזה לזמן
עבר · ואולם הטוען כי אם מצאנו זה במנהג
העולם לא יהיה זה בעניני המצות טענתו
בטלה כי הנה מצאנו אותו נם בעניני המצות וזה
ידוע מדתו ע"ה ממה שאמר ביום זבחכם יאכל
וממחרת וכיון שתלה אכילתו למחרת · מכלל
שלן בלילה ואיך אפשר שלא סרה עינו ממנו
ואפשר שהוא מחור ואפשר שנטמא אך נעשה
על דרך הקרבת שהוא בטהרה · והנה יש דברים
שתלויים בעניני המצות ונעשה בהם ע"ד הקרבה
מהם מה שיהיה ע"ד עובר ומהם מה שיהיה
ע"ד חוב · ומה שהוא ע"ד עובר כגון שנרצה
לאכול משחיטת זולתנו עם היותנו מקריבים
כי הוא מאמין וזה לא ידה בדעת ברורה כי
אם על דעת ההקריבה וזה על דעת עובר שאם
לא נרצה לאכלו אין לנו חיוב · אמנם מה שהוא
ע"ד חוב לעשות הקרבת כגון הנולד בין
השמשות וצריך להמול בשמיני ואותו יום
השמיני אפשר שהוא שביעי ואפשר שהוא
תשיעי ועכ"פ חוב לעשות על פי ההקרבה הוא
הדין בבל המצות נלכדות בספק אין ספק בזה ·
והראיה הגדולה מדין תורה שהשי"ת צוה כי
בהעדר דעת הברור מן השופט לעשות ע"פ
ההקרבה מן הנדת המגידים וזה לא יהיה
בבירור אצל השופט שהרי הזהירו שלא ישען
ע"פ עד אחד להיות ההקרבה חזקה והראיה על
זה כי עדות העדים בהקרבה שהרי אם יזכו
להם עדים אחרים תבטל עדותם · מכלל שעדות
העדים בהקרבה אל הדיין שהיא נולדת מן
הסימנים · וראיה לדבר שאמר יד העדים תהיה
בו בראשונה להמיתו מפני שהדבר להיות
אמתי אצל הדיין הוא בהקרבה מפי העדים
וכשרצתה התורה להגביר הקרבה מהקרבה
להיות הדבר מחזק הסגילה הכתוב למקומות
ע"פ שנים עדים כפי שקדם לנו הבאור · וכיון
שמצאנו מכח התורה שדין לנו להתנהג על פי
ההקרבה ולמקומות באורה התורה להיות
ההקרבה מוחזקת בעדות השנים ולא בא הכאמר
ע"ד כלל אלא ע"ד הגבלה והסגלה מכלל כל דבר
שיוצא מהגבלת המאמר הזהא אין אנחנו
צריכים בו עדות השנים והדין נותן לעשות
על פי עד אחד נם בדרך ההקרבה הנולדת
מן הסימן כפי שקדם לנו הבאור · וידוע
בהכרח כי יש עתים ויראה הירח ויש
עתים ולא יראה מפני מניעות . ועל
כל פנים לא יצא הדבר מחלקים אם לקדש
תמיד בראייה והדבר מנוע או לעשות הבל
מלאים ואי אפשר נשאר הדבר שנעשה על דעת
הקרבה · אמנם מאמר בעה"ק לקבוע ולא לקדש
זה בדיאות לב · ואם לדרך הקרבה הדבר תלוי
כפי שיקריב המקריב בסימן כ"ש שיעשה הדבר
בעדות עד אחד אחר שמצאנו כי הכתוב
הסגיל באיזה ענין יש לחרוץ דין על פי
שנים עדים :

פרק אחד עשר

אלן הם שבושי העדים בראיית הירה בזמנו ·
ידוע שהירח פעם נוכה לצפון ופעם
נוטה לדרום ופעם אין לו רוחב כלל · אם היה
מורגש כי הירח ברוחב צפוני והעד העיד כי
ראהו ברוחב דרומי אינם עושים ע"פ עדותו
הוא הדין אם היה ברוחב דרומי והעיד כי
ראהו ברוחב צפוני או שהוא על קו השוה
והעיד כי ראה אותו באחד משני הרוחבים
עדותו שקרית : דרך שנית בשבוש העדות ·
שאם היו לנו שלשה חדשים הכרים ע"פ הראייה
ובא עד והעיד כי ראה הירח בחדש הביעי
בזמנו

בזמנו משכשים עדות אותו העד כי אין לנו יותר משלשה חדשים חסרים ולא יותר מארבעה מלאים כפי המנהג כאשר יתבאר: דרך שלישי בשכוש העדות · אם ראינו הירח שחרית במזרח ובא עד והעיד כי ראה אותו ערבית במערב משכשים עדותו אבל אם תהיה ראיית הירח שחרית מסופקת כי אולי מצד התקשרות העבים נראית דמות לבנה ברקיע מקומים עדותו אלא אם אמר כי נראה בערב שלשים ובערב ל"א לא נראה מקדשין על ראיית שלשים כי בין כך ובין כך היתה שהי להראות בליל ל"א · מעשה שהיה ובאו עדים והעידו שראו הירח בזמנו ובליל עבורו לא נראה וקבלן רבן גמליאל ור' דוסא אמר עדי שקר הם היך מעידים על האשה שילדה דלמחר כריסה בין שניה אמר לו ר' יהושע רואה אני את דבריך אך לא הסכימו בדבריהם: אין ראוי לחלל את השבת כדי להעיד בראיית הירח או לעשות שום חלול מאופני התחלול כגון לשלות כתבים ע"י עופות וביוצא בהם בין שרעת התקרבה ראויה וכשרה להשתמש בקדוש החדש ועוד שמצות שבת חמורה ויתרה ממצוה המועד ע"כ אי אפשר לחלל את השבת מפני קדוש החדש · יש זמן שיתקדרו השמים עבים ולא נובל לראות הירח ולעשות הכל מלאים אי אפשר כי אפשר אחרי עשות מלאים הרבה שתראה הלבנה בכ"ז לחדש וכן לעשות הכל חסרים אי אפשר כי אחרי עשות חסרים הרבה תראה בתוספת ימים עד יום ל"ג לחדש ודבר אפשרי הוא שיקרה ולא יראה הירח מצד מניעת העבים והדין נותן לכון באיזה צד נעשה · וידוע כי כמו שיקרה היום ולא תראה הלבנה כן קרה הענין בזמן הבית וראוי לחשוב באיזה צד היו עושים להתנהג אנחנו כמנהגם · וכבר חלקנו חלוק הברחי כי אי אפשר זולתי זה אם שהיו עושים תמיד בראייה וזה אי אפשר מבלי שיקרה מניעות מלהראות ואם היו מניעות מלהראות אם שהיו עושים הכל מלאים או שהיו עושים הכל חסרים וזה בטל כפי שקדם לנו הבאור · ואולם מאמר בעלי הקבלה שהיו מחשבין כדרך שהאצטגנינין עושים במהלך הירח וכפי שהיה מעלה החשבון מקום הראייה היו עושים אם חסר ואם מלא וכבר הודענו שהתורה מנעתנו להתנהג על דעת הזכרי שמים עם כל יחסיה ועוד שהכתוב אומר הידעת חקות שמים אם תשים משמרו בארץ וכבר קדם לנו הבאור איך יקרה השכוש בזה · ודאיה לדבר שזאת חדוך מנועה מדין התורה חנה קביעת השנה תלויה במהלך השמש וכדי להשכיח התורה זאת הדעת מעקרה הלה הענין ע"פ מציאת האביב בארץ ישראל וא"כ נשאר הדבר לעשות על פי ההקרבה כגון כל המצות אשר תהיה דעת הברור נעדרת מהן וראוי לעשות ע"פ דעת התקרבה · וידוע כי דעת ההקרבה היא נולדת מן הסימנים ואמת כי דעת ההקרבה מסגלות האפשר כי המחוייב והנמנע ידינם השכל שהם מוכרחים לעצמם אך האפשר סובל שני פנים ויש לו שלשה זמנים עבר ועתיד ובינוני ואפשר העתיד יחלק לשלשה חלקים אפשר על חרוב ואפשר על המעט ואפשר בשוה וכמו שיהיה הדבר אפשרי בבחינת עצמו כן יהיה אפשרי אצל ידיעתנו אבן לא יהיה אפשרי אצל ידיעתנו אלא מפני שהוא אפשרי בעצמו אך לא יתהפך זה לומר כי האפשר אצל ידיעתנו יהיה אפשרי בעצמו כי יסצא שהוא אפשרי אצל ידיעתנו מפני העדר הידיעה אך הוא מוכרח לעצמו באחד משני האפשרים · דמיון זה אמרנו טרם שיבוא ראובן בבית אפשר שיבוא ראובן בבית ואפשר שלא יבוא ואם בא ראובן בבית מרה האפשרות היתה הבללית ונשאר מוכרח באחד משני האפשרים · ואולם האפשר אצל ידיעתנו גם הוא נחלק לשלשה חלקים שהם העובר והווה והבא אפשר על הרוב ואפשר על המעט ואפשר בשוה וזה לא יהיה בי אם על פי הסימנים בין רב למעט בחוזק ובחלשה והנה ענין הירח אשר לא יראה מפני מניעות הוא מוכרח על מה שהוא עומד עליו מחלקי כדוריותו שתנועתו שוה לא תוסיף ולא תגרע אך תשתנה במיהור ובאיחור כנגד המוצק ולכן מפני העדר ידיעתנו כפי שקדם לנו הבאור מדכתיב הידעת חקות שמים תהיה האפשרות אצל ידיעתנו אם שיראה אם שלא יראה ודין להמשך אחרי האפשר על הרוב והידיעה הזאת תהיה נולדת מן הסימנים הם הנקראים כראיות ולא ראיות · ובאר התכם כי אין הדבר שתלוי בהקרבה כדין המושכל כי המושכל יהיה מוכרח בידיעתו אבל המוקרב אפשר למעיין שיגביר סימן או שיחלישנו ואפילו בלתי סימן אפשר שיגביר כונה וזה יהיה לעלה אם מפני תגבורת תאוה אם מפני נצוח או מפני שרצונו בכך וכל אלו מדות מגונות אבן כשישאר חדבר אצל מטיבי העיון בלי נטייה לאחת מן הסבות יוליכו הדבר אל אשר יתרבו אליו רוב הסימנים יהחכם רביני ישועה נ"ע אמר בספר עריות אשר היתר והעדוף בו האסור ואשר היתר והעדוף בו הוהתר · וכן

Digitized by Google

באר החכם הנזכר כי כמו שיולד דעת המושכל מן הטופת כן תולד דעת הקווי מן הסימן ואמר החכם ואם יפרדו שני הדברים מן אופן אחר והוא כי הידיעה העומדת על הראיה לא תהיה ולא תהיה גם הראיה ודעת הקווי יותמם עם היותו אפיסת הדבר שהוא כראיה ואופן ההבדל מפני שהטופת נולד מן הראיה ומן הדרישה ואי אפשר להמצא הטופת והמושכל לא יהיה כן להפך ודעת הקווי והסימן לא כן שאינו נולד מן הראיה ומן הדרישה ולכן יהיה הסימן ולא יהיה הקווי למען כי לא יבחר לעשותו · ואמר החכם וכבר הותמם בבעל דעת חזוק חפציו והמשכותיו במקצת העתות אל עשיית הקווי בעבור חזוק חפץ והתמשך לעשותו ויתחלק זה כי יהיה מן עול מצותו לעשותו אם לא ישית בחפץ ובחזוק ההמשכות אל גבול הכרח שלא יעשהו לאשר נכנס בו מן הספקות · ובח דברי החכם בזה שאם הקווי יהיה נמשך אחרי חפץ החופץ כי אפשר היות הסימן ולא יעשה הקווי מפני שאין לו קריאה ומשך פעמים יהיה מוכרח מן עול המצוה לעשות הקווי · וכבר העירונו איך זאת הדעת לקוחה מדת השליח ע"ה · ואולם קדוש החדש בזמן שלא תראה הלבנה הוא מזה המין שאנו מוכרחים להקריב איזה יום צריך לקדש מפני שמצות תלויות בו מקדוש זמנים שחייבים כרת על אכילת חמץ ועל האבילה ביום הכפורים וצריך מעתה לבאר הסימנים אשר תתם בהם ההקרבה בקדוש החדש ואלו הם : ידוע כי אין אנחנו תוששים לראות הירח בליל ל"א כי אם בליל שלשים לבד לפיכך אם היו עבים ולא נוכל לראות הירח יש לנו להקריב אם תראה ואם לא תראה בסימן כיצד · אופן אחד מצאנו כי דרך הלבנה להיות נסתרת שני ימים ואחר כן תראה וזה אחרי הרוב כי ימצא פעמים יותר ופחות כמו יום אחד ע"כ אינו ראיה ודאית אלא הוא כראיה · וצריך לעיין בשרות הירח קודם זרוח השמש אם מעט ואם הרבה דרכו ויקריב זמן סתירתו פחות או יתר ואם ראינו שהלבנה נסתרה ב' ימים יש לנו להקריב כי תראה הלבנה בערב יום שלישי לסתירתה : אופן ב' כי לא מצאנו מן המנהג יותר משלשה חסרים ואם עשינו ג' חסרים בראיה עב"פ הרביעי יהיה מלא ולא נחשוש על ראיית הלבנה אם תראה או לא תראה בזמנה : אופן ג' כי לא מצאנו יותר מן ארבעה מלאים וראיה מן הכתוב מה שנאמר על ידי נח שנח נכנס בתבה בי"ז לחדש אייר שנאמר בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש בעצם היום הזה בא נח ובניו ונאמר מקצה חמשים ומאת יום ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט והנה מן שבעה עשר לאייר עד י"ז לתשרי הם קנ"א יום החדש מן שלשים שלשים ואם יהיה יום המנוחה שהוא י"ז בתשרי הוא עצמו יום ק"ן הרי יהיה החדש האחד חסר נמצא שארבעה מלאים וחדש אחד הבא אחרי הרביעי הוא חסר ע"כ אם הקרה ועשינו ארבעה מלאים נעשה החמישי חסר ואפילו בלא ראייה : אופן ד' הקרה ולא היה א' מן הסימנים האלה ונשאר הבלא והחסר באפשרות הדין נותן לעשות מלא מפני שהמלאים יותר מן החסרים ועוד שהחסרים יעשו בראייה והמלא אין תוששים על הראייה לא מפני שאם יעשה חסר אולי צריך להיות מלא ימצא בחדש אחד שתי קרבנות שהבתוב אמר ובראשי חדשיכם ולא אמר ובחדשיכם וכשם שאין ראוי להקריב קודם החדש כן אין ראוי להקריב בשני לחדש · הקרה והיה חדש אחר חדש עבים ואינם יכולים לדעת סימנים מסימני ההקרבה עושים מלא אחר מלא עד ארבעה חדשים כפי שהורו לנו חכמינו ע"ה מן המנהג ביון שיקרה ויהיו שלשה חסרים והמלאים יותר מן החסרים ראוי לעשות ארבעה מלאים ומענין נח ע"ה מצאנו שעשה ד' מלאים כפי שקדם לנו הבאור · ולא היו חדשיו חדשי חמה עד שיהיה רצון מקצה חמשים ומאת יום אינו י"ז בתשרי הוא יום קנ"א מפני שאמר מקצה והקצה הוא חזון מק"נ כי יהסרו ב' ימים וד' שעות מפני ששנת החמה שס"ה יום ורביע וחמשה חדשים יבוא בחלקם מן ה' ימים ורביע ב' ימים וה' שעות וזה על מנת אם נוציא יום המנוחה מכלל חמשים ומאת יום אלא אם יהיה יום המנוחה מכלל ק"ג יום יחסרו ג' ימים ושש שעות · וידוע כי אם נעשה ג' חסרים לא נעשה אותם אלא על פי הראייה ואם נעשה ארבעה מלאים לא נעשה אותם רק בסימן חזק מסימני ההקרבה אך כשאין לשם סימן הקרבה לעשות ד' מלאים לא יעשו ד' מלאים בסדר אחד מפני שיבוא ויראה הירח בתוך החדש · נראה לי כיון שלא נראה מפני מניעות ראוי ללכת אחרי הרוב להיות החדשים כסדרן מלא וחסר אך מפני שהמלאים יותר מהחסרים ראוי להיות שנים מלאים וא' חסר וראוי לסבור בענין נח שהאמצעי הוא החסר אלו הם אופני ההקרבה · אך אם יהיו שנים סימנים מאלו סימני ההקרבה שהסימן הא' מקריב להיות מלא והסימן האחר מקריב להיותו חסר איזה יתגבר משניהם כגון

Digitized by Google

שחל אחר ג' חסרים ב' ימים סתירת הירח יום כ"ז וכ"ח בתיות השמים זכים והסימן הזה יורה לעשות החדש חסר ובעבור שהחדש אחר ג' חסרים בראייה הוא מלא והסימן הזה שיורה להיותו מלא מהגבר על הסימן שיורה להיותו חסר • וכן נמי חל אחר ד' מלאים להראות הירח ביום כ"ח וצריך לעשות שני ימים סתירה ובנראה שיבא החדש החמישי מלא והלא אין מן המנהג לעשות חמשה מלאים והסימן הזה יורה לעשותו חסר ויתגבר על הסימן שיורה לעשותו מלא :

פרק שנים עשר

יש מן החדשים המסופקים שאין להם סימן הקרבה אמתי ועבודה תלויה בהם והעובר חייב כרת החכמים התמירו לעשות אותם שני ימים כנון ניסן ותשרי • כיצד החדש שלא היה זמן הכ"ט צח להראות הירח ולא נראה או שלא היה אתרי ג' חדשים חסרים בראייה לחיות הרביעי מלא או שלא היה אחר ד' מלאים בסימן חזק לעשותו חסר או שלא הצליחו לעיין סתירת הירח ב' ימים יום כ"ח דיום כ"ט לעשותו חסר או החדש שלא ראו הישן בכ"ח לעשותו מלא אבל החדש שהיה הקודם ממנו חסר והגביר שזה יהיה מלא וביום שלשים נראה הירח עם השמש יחיה אותו היום עצמו לבדו מקודש • אבל אם היה הקודם מלא ולעשות מלא אחר מלא הדבר מסופק מקדשים יום שלשים אם ביום שלשים עצמו נראה הירח עם השמש יהיה אותו היום עצמו לבדו מקודש רואים כי לא נראה עם השמש אלא אחרי עריבתו מחללין אותו היום ועושים למחר • ויש לדעת כי תנועת הירח בתנועתו המזרחית בשעה אחת ט"ו מעלות ובתנועתו המערבית ל"ה חלקים וכ"ח שניים וביום אחד י"נ מעלות ועשרה הלקים ול"ו שניים וידוע כי הירח לא יראה כהיות קשת הראייה בין השמש ובין הירח ט' מעלות ועכ"פ תראה בהיות קשת הראייה י"ד מעלות וכפי שדקדקו יהיה זה החשבון בארץ ישראל וכשתראה בארץ ישראל תהיה הלבנה נראית בכל המקומות שבמערב ארץ ישראל שהן סמוכות אליה ואע"פ שהן נוטות בשעור שלשים מעלות והנה ביום שלשים בערב אם נסינו וראינו כי מעת שתשקע השמש עד שתשקע הלבנה עברו ב' שעות שמהלכה המזרחית שלשים מעלות ושעור יום שלשים במהלכו המערבית עם י"ד מעלות שהם קשה"ר ועם שתי השעות כ"ח מעלות ושלשים הלקים וחמשים שניים ועכ"פ הלבנה היתה נראית בזמנה אם לא היתה סניעה אבל אם לא שרת שתי שעות עד שיצא חשבון לקשת הראייה כ"ט מעלות עכ"פ לא היתה נראית בזמנה אלא אם יוציא החשבון מעשר ועד ארבעה עשר מעלות קשת הראיה אפשר שהיתה נראית ואפשר שלא היתה נראית על חקות ידועות אין דרך לזכרם ועל כן צריך לתפוש אלו שני הימים מספק ואם אינם יכולים לבתון הדבר מפני העבים עושים שני ימים מספק • באלו שני הימים יש חלוקה בין החכמים בחלוק הכרחי אם להפיל שני הימים כיון שהם בספק או לעשות שני הימים כאחד או לעשות הראשון ולהניח השני או לעשות השני ולהניח הראשון • ואשר מענו לתפוש יום א' ולא ב' ימים ולהיות האחרון ולא הראשון טענו במענות שהכתוב לא נזר רק יום אחד ולא שני ימים בכלל מפורי הזמן ואיך נעשה ב' ימים • יש להשיב שאין מנהג הכתוב לדבר בענינים המסופקים רק חורץ אחרי הדין על הברור • אך הואיל ומצאנו שהכתוב דן על הספק שאין שם בירור יש לנו לדין בכלל המסופקים כנון שאמר הכתוב בענין הנגע אם במחתרת יפצא הנגב והוכה ומת אין לו דמים אם זרחה השמש עליו דמים לו וזה שאולי היה רוצה להמיתו וזה אינו ברור רק על צד הספק ונפסר ההורג מפני הספק שהרי אין ההרוג מחוייב מות מצד הנגבה רק עונש ממון והואיל ומצאנו הכתוב שדן על הספק דין לנו לדין בכל ספק • ומי שהחמיר לעשות על השני זולת הראשון מפני שהשני עכ"פ מן החדש והראשון מספק כבר השיבונו שהכתוב אמר ובראשי חדשיכם ולא אמר ובחדשיכם וכשם שאין ראוי לתפוש קודם החדש כן אין ראוי לתפוש אחר החדש • והטוען כי המילה לנולד בין השמשות והשמיני ספק שהוא ז' ספק שהוא ט' וצריך להמול בשמיני שהוא תשיעי ולא בשמיני שהוא שביעי זאת מענתו בטלה כי לא רצינו לעשות הראשון זולת השני ועוד שאין המילה דבר שאפשר להעשות בשני ימים ועוד כי המילה מרצון הכתוב בתוספת הימים ולא בחסרונם • והטוען כי פתם חדש ל' יום כנון ויבכו בני ישראל את אהרן שלשים יום אינה טענה כי בר"ח אב מת והלך החדש כלו שלם באשר הוא שלשים יום אין מזה מונע לו להיות החדש בן כ"ט יום והכתוב מרמז כשאין מציזה תלויה בו ידבר על הרוב יותר משידבר על המעט • והמביא ראיה מענין

Digitized by Google

נח כשלא היה חדבר ברור אצלו עשה החדשים שלמים כבר קדם לנו איכות הענין בו בשבוש זאת הדרך • ומה שמקשים כי אי אפשר להעשות שני ימים מאופנים • האחד מפני שהכתוב חייב מוסף אחד ואנחנו נעשה שני מוספים אין לזה מונע כיון שהכתוב דן בענין המוספק והנה בבור שנתערב בפשוט שהם שניהם קדש • ומה שאומרים אם תשמרו שני ימים מספק אין השמירה ההיא שמירה • יש להשיב אדרבא אם נשמור יום אחד מספק אין השמירה ההיא שמירה כי אפשר להיות היום האחר ותהיה שמירת היום ההוא נופלת אבל שמירת שני הימים אי אפשר לצאת לב השומר שלא יעשה האמת באחד משני הימים • ואם יאמר כי כל ימי החדש יהיו מספקים שאין לך שני שאינו שלישי ולא שלישי שאינו רביעי • יש להשיב שכך יאות ובידוע שהלב בטוח כי אינו יוצא מן האמת הנה הנדה עצמה אם ראתה דם בין השמשות ותספור ראשון שהוא שני ותספור שני והוא שלישי ואין מזה מניעה כי האמת באחד משנידם• ועוד אם תראה בשמיני לספקה אפשר להחשב שביעי והיא נדה ואפשר להחשב שמיני והיא זבה ושתי החשבונות כדין להיות לה חמרי נדה וחמרי זבה • והדין נותן לחשתמר לעצור שני הימים ואין להעדיף אחד מן האחר כשסברו אנשים באמרם שעל הראשון נתנו עליו חמרי לאוין רוצה לומר להזהר מעשות מלאכה והפילו חמרי היגין ר"ל להקריב קרבן ובשני נתנו עליו חמרי לאוין וחמרי היגין מפני שאומרים שהשני עדוף מן הראשון שאנחנו השוינו שניהם בחמר ואין לחעדיף אחד מן האחר :

פרק שלשה עשר

אם יתחייב לעשות שביתה בראש חדש אם לא • נחלקו בזה החכמים כי לא בא באור מוחלט בתורה מהם מקישין אותו בחולי המועדים כי כמו שאסור לעשות מלאכה תרופה בחולי המועדים אע"פ שלא נתבאר בתורה כי אם ועשק בעבודת השי"ת להקריב קרבנות המוספים כן בזה וכמו שאסור לעשות מלאכות תרופות בחולי המועדים כן בר"ח כי לא נאסרו המלאכות התרופות זולת מלאכת אוכל ביום ראשון ואחרון מהמועדים על מנת שיחיו בהתר להעשות המלאכות ההיופות בחולי המועדים • ויש להשיב כי בחולי המועדים נאסרו המלאכות התרופות בעשייה מצד שנקראו מקראי קדש וראש החדש לא נקרא מקרא קדש • אך מה שמסתיעים מן חכתובים שנראה שכראים כי בראש החדש היתה להם שביתה ממלאכות תרופות כגון שאמר אשר נסתרת שם ביום המעשה מכלל שיום ראש חדש אינו יום המעשה ונאמר סגור יהיה ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח ונאמר מתי יעבור החדש ונאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת ונאמר והיה מדי חדש בחדשו וכל אלו הכתובים יורו כי נתחייבה שביתה בראש חדש • ומהם טוענים ואומרים כי לא נתחייבה השביתה בראש החדש ואם באז פסוקים שפראים שהיתה להם שביתה בראש חדש אין הענין אלא שהיו נמנעים מכלאכה מפני עסק השמחה כהקריב עולות ושלמים והנה ישאול יוכיח והציעו פסוקים שלא להראות היוב השביתה מהם בראש חדש והביאו גם כן פסוקים מן הכתוב שבראש חדש היו נעשות מלאכות כגון שנאמר ביום החדש הראשון בא' לחדש תקים את משכן אהל מועד ונאמר ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני וכן ויעל אהרן הכהן אל הר ההר וכו' בחדש החמישי באחד לחדש ואם אלו היו במצוה הנה אומר ויחלו באחד לחדש הראשון ונאמר כי באחד לחדש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל ובאחד לחדש תחמישי בא אל ירושלם וכל אלו יורו כי מלאכות היו נעשות בראש החדש • ומה שיש לנו לומר כי קביעות השנים וחדשים היו קודם בוא התורה ואי אפשר כי ביום ר"ח לא היתה להם שביתה כל שכן יום שהיה להם מדעת הוברי שמים כמו שקדם לנו כי מפני שרפת הירח לא היה ויאוי פרתחלת מלאכה והתורה התמימה אם היתה מזהרת בעשיית מלאכה היה נראה שנעזרת דעת הוברי שמים על כן הניחה הענין ע"ש המנהג שהיו מתנהגים ולא מנעם ממנו אלא היו מתעסקים בשמחה ושובתים מן המלאכה לא ע"צ החיוב אלא אדרבא צותה התורה להעשות מלאכות ביום ראש חדש וע"כ המצא הפסוקים מופלגים • היה מנהג ישראל כשקדשו את החדש כדי לדעת כל העיירות קדוש חחדש היו תוקעים בשופר שנאמר תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו וזה מדרך המנהג לא מדרך המצוה :

נשלם ענין קדוש החדש •

בשם אשר בטובו מעשה בראשית תמיד מחדש

Digitized by Google

הדבור בסימן אשר בו תבדל שנה משנה

פרק ראשון

כשם שהורינו באיזה דבר נבדיל בין חדש לחדש ובאיזו צורה יהיה הדבר שבו נבדיל בין חדש לחדש מרצון המדבר בכתוב כן יש לנו להורות באיזה דבר תבדל שנה משנה • ואין בפק שבא זו ההערה בתורה לקבוע חדשים ושנים במאמר יהי מאורות כאשר אמר היו לאותות ולמועדים ולימים ושנים • וכשם שהורינו שהחדש הלוי במהלך הירח על ידי ועזרו בשמש להתחדש האור בו אתרי הסתתרו כן השנה תלויה במהלך השמש כשתשנה לאותו המקום שהחלה ממנו • וכבר באמנו כי הדבר הכדורי אשר תנועתו שוה אין לו תוספת ומגרעת כי מכל איזה חלק שתתחיל עד שובו לאותו המקום הנה תהיה שנה תמימה ואולם אין לנו לפסק חלקי כדוריותו כי אם בבחינת גלגל המזלות לומר התחיל מחלק פלוני עד שובו לאותו המקום תהיה שנה תמימה אבל בבחינת עצמו לא הבהן הליכתו • וכשם שבארנו בענין גלגל הירח כי אחרי שהוא כדורי מכל חלקיו איזה שתרצה לעשותו התחלה עד שובו לאותו המקום יהיה הדש שלם בן הענין במהלך השמש שכל חלק וחלק בבחינת גלגל המזלות עד שובו לאותו המקום תהיה שנה תמימה אבל נפלה ההסבמה בחלק א' מכל החלקים • ואולם השנה נתלקת לארבעת פרקים שהם שתי נקודות השווי ושתי נקודות ההפוכין שהן ראש מזל טלה וראש מזל מאונים ושתי נקודות ההפוכין שהן הכלית הנמיות ראש מזל סרטן וראש מזל נדי ולבן אמרו החכמים ארבעה ראשי שנים הם ואלו הם החדשים ניסן ותשרי שתי נקודות השווי המזן וטבת שתי נקודות ההפוכין אכן ראוי להבחין לפי רצון הכתוב איזה מהם רצה להיות התחלת השנה על פי ההסבמה • ואולם שתי נקודות השווי הן התחלות אמתיות יותר משתי נקודות ההפוכין כאשר יתבאר • ומצאנו שהתחדש בנוי מימים והשנה בנוה מחדשים ואולם ידוע שאין ללבנה שנה כלל אלא היא תלויה בהלך השמש ויתי השמש שס"ה יום ורב"ע והחדשים שהם קרובים לפי אלו הימים הם שנים עשר חדש שעושים שנ"ד יום ובעבור ששנים עשר חדשים שעושים שנ"ד יום קרובים לשנת החמה שהם שס"ה יום על כן בנו השנה לשנים עשר חדש והבתוב מכ"ע הנה נציבי שלמה אשר העמיד שנים עשר לתקופת השנה גם מחלוקת הלזים לשנים עשר גם המן הפיל פור שנים עשר חדש • וכיון ששנת החמה יתרה משנת הלבנה י"א יום אלו היינו בונים כלל השנים משנים עשר חדש לאורך הימים ישוב ניסן השרי כאשר עושים הישמעאלים והכתוב אומר הג הקציר הג האסיף מכאן יש רמז לעבר • ולמנות ימים לבנות השנה אי אפשר כי היא בנויה מחדשים ועב"פ קודם הנתן התורה היו שנים וחדשים והתורה כפרה בהם והעידה גם במאמר והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים • צריך להעיר על איזו צורה היו מתנהגים להבדיל שנה משנה ובאיזו צורה הגיד היות הבדל שנה משנה מנקודת השווי במאמר ולימים ושנים וכמו שיאות הרצון באמרנו להבדיל שנה משנה מנקודת השווי כן יאות מכל איזה מזל ומכל איזו מעלה מן המזל לבנות את השנה ובן מצאנו השנים הנזכרות בדברי הנביאים מנקודה עד נקודה באיזו מעלה ממעלות הגלגל כפי הענין שהיה לפי הזמן • ואולם רצוננו לדעת איזה רצה במאמר ושנים אם שרצונו להבדיל שנה כשנה בבוא השמש אל מזל מיחד אם שהרצון כפי השנים הנזכרות במנהג העולם מנקודה עד נקודה • ואולם כשם שאין הרצון בענין ולמועדים אמור לענין החדש מנקודה עד נקודה ומאמר ולימים מעת אל עת אלא יש להם דרכים מעוינים כך רצה בענין ושנים בבחינת הזמן עצמו והנה אמרו שש שנים תזרע שדך אינו כמו שש שנים יעבוד • ומעתה צריך לדעת באיזה ענין היתה נבדלת שנה משנה קודם הנתן התורה • ואולם אומרים העת אשר תכנס השמש במזל טלה יורה להתחלת השנה ויהיה אותו החדש שנמצאת בו התקופה חדש ראשון וזה יורה מאמר ושנים והעד על זה חדש שני חדש שלישי על כן אם חל שלא תהיה התקופה נמצאת היו מעברין את השנה והיו עושים שנה י"ג חדש עד שתבואנה שנותיהם בהלך השמש אי אפשר זולתי זה • ונראה שתי נקודות השווי היו התחלות כל אחת מהן מנקודה עד נקודה שנה תמימה וכן מצאנו הסדר קודם הנתן התורה שניסן הוא ראש לחדשים באמרו חדש שני הדש שביעי ובתוב עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום

Digitized by Google

וקיץ וחורף וכשאמר זרע וקציר התחלתם מתשרי · עוד באמור קהלת הולך אל דרום וסובב אל צפון הנטיה אל דרום מתקופת ראש מאזנים אך בשבאת התורה העתיקה הבדל שנה משנה על ידי האביב שנאמר שמור את חדש האביב · ואמנם זה על פי יסודנו שהתורה כונת למחות רושם עבודת כוכבים שממלכת השנתת השם בעבור שבשעת הבנם השמש במזל טלה שהוא התקופה ומאותה נקודה תהיה תוספת האור ויהיה גם כן עירוב ביסודות כאשר מאמינים שעל ידי האור והחשך תהיה התויה והתאמר והיו אמת הצאב"א עושים עבודות באותה העת לצבא השמים ע"כ העתיקה התורה להבדיל שנה משנה ע"י האביב כדי למחות רושם עבודת כוכבים · ובן הורה החכם ר' אבו יעקב נ"ע שפסוק שמור את חדש האביב בא והסיר לפסוק והיו לאותות כמו שבא פסוק קח את הלוים והסיר לפסוק קדש לי כל בכור · והנה התורה נתנה ניסן ראש לחדשים באמור החדש הזה לכם ראש חדשים ותשרי ראש לשמטות וליובלים באמור שש שנים תזרע שדך והזריעה משיכנם חדש תשרי ונאמר בחדש תשרי בצאת השנה ונאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה ונאמר והעברת שופר תרועה · ואולם לא יבנה חדש שביעי כי אם בבחינת חדש ראשון שאם אין ראשון אין שביעי והראשון לא יודע כי אם בבוא השמש במזל טלה באותו החדש ומאותו החדש נבנה חדש שביעי · מכלל אין בחינת בחדש השביעי להיותו ראש שנת לפי מהלך השמש בחלק מחלקי כדוריות גלגל המזלות על כן לא תהיה התחלה אמתית לשנה בבחינת הנמן כי אם חדש ניסן ואם הכתוב אמר בצאת השנה בחדש תשרי רק עד מ"ז בו שנאמר זאת האסיף תקופת השנה והוא סוף אסיפת התבואה וראשית לוריעה וע"כ הושם תשרי ראש לשמטות וליובלים אך ניסן הוא ראש השנה בבחינת הזמן אחרי שבניסן נברא העולם · ואולם בפי חלוק דעות החכמים באיזה זמן היתה בריאת העולם יהיה החלוק בראש השנה בין להבמי הקראים ובין לחבמי הרבנים · מהם אומרים כי בניסן נברא העולם והעד על זה שתוספת האור אינו רק מניסן שנאמר ויאמר אלהים יהי אור מכלל שבניסן נברא העולם · וראיה אחרת שהכתוב אומר ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ פרי עושה פרי אך איזה חדש שמוציא הארץ דשא ואילן מוציא פירות זהו ניסן · ומהם אומרים שבתשרי נברא העולם מפני שאומר הכתוב תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי ואיזה חדש שמוציאה הארץ דשאים ועץ מלא פירות זהו תשרי מכלל שבתשרי נברא העולם שכל מעשה בראשית בצביונן נבראו ואיזה זמן שכל הדברים בשלמותן זהו תשרי · וכל אלו חדברים הם סבהות ואין להקיש מעשה בראשית מהנהת העולם · אכן המאמר מפני כי תוספת האור בניסן מראה שהעולם נברא בו הדעת נופח ויש לאור יתרון מן החשך כיתרון החכמה מן הסכלות · וראיה בזה שבניסן נברא העולם בי בעת שכחשו אומות הצאב"א אשר כללה דעתם את העולם ובחשו חדוש העולם ורצה מורה צדק להופיע חדוש העולם על ידי עשיית הנפלאות אשר ע"י עשיית האותות יודע חדוש העולם היתה יציאת ישראל ממצרים בחדש ניסן אשר הוא הסבת בעשיית האותות ולכן תדמה יציאת מצרים כהדוש העולם על כן אמר אנכי ח' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים שתלה ידיעת מציאותו על ידי יציאת ישראל ממצרים שהוא בחדוש העולם · והענין מראה שבניסן נברא העולם והנה בניסן כרת השם את אברהם ברית שנאמר ליל שמורים הוא לה' ונאמר והנה השמש באה ותרדמה נפלה על אברם ובניסן יצאו ישראל ממצרים שנאמר היום אתם יוצאים בחדש האביב בניסן חוקם המשכן שנאמר ביום החדש הראשון תקים את משכן אהל מועד ובניסן עלו ישראל מבבל שנאמר באחד לחדש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל ובניסן עתידין ישראל לחגאל שנאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות :

פרק שני

ישן לדעת כי תכמינו יר"א ספרו בי ישראל נחלקו לשלש דעות להבדיל שנה משנה · החלק האחד הם חבמי הרבנים אשר הדו בי רצון הכתוב להבדיל שנה משנה באביב ואולם הוסיפו דברים שלא בארה התורה והם התקופה ופירות האילן באמרם על ג' דברים מעברין את השנה על האביב ועל התקופה ועל פירות האילן וגם כן הוסיפו דברים אחרים מהם קראום מפני הצורך ומהם קראום סעד לשנה כאשר יתבאר · והחלק השני הם קהלות אנשי ארץ שנער מכת הקראים אשר הם מאמינים בי הבדל שנה משנה על התקופה לבד בבוא השמש במזל טלה ואינם מסכימים על האביב אך עתה רדפו אחרי חשבון הרבנים לעבר או לפשט · והחלק

השלישי

Digitized by Google

השלישי אנחנו בת הקראים המבדילים שנה משנה באביב לבד ואולם מי שהוא עתה בארץ ישראל וידו משגת במציאתו עושים על האביב והקהלות שהם רחוקים מארץ ישראל ואין ידם משגת במציאתו סומכים על חשבון המחזור · ואולם החלק הראשון הם הכמי הרבנים אשר חברו עם האביב דברים אחרים שלא בארה התורה אלו הם הוא אמרם על שלשה דברים בעברין את השנה על האביב ועל התקופה ועל פירות האילן על שנים מהם מעברין את השנה ועל אחד אין מעברין ובזמן שהאביב אחד משניהם הבל שמחים · נראה מכח דברידם שאם היה האביב לבד ולא היו השנים התקופה ופירות האילן מעברין · כיון שאמרו ובזמן שהאביב א' משניהם הכל שמחים והנה עומדים בנגד הכתוב שמור את חדש האביב · ובאמרם ובאחד אין מעברין נראה אם לא היה האביב והיו השנים התקופה ופירות האילן אין מעברין ואיך יעשו על עומר התנופה כיון שלא היה האביב נמצא · ואולם בדברי האחרונים תמצא בלבול בענין עד שיוצא מכח דברידם כי לא היו עושים רק על האביב לבד וזה מפור דברידם · אמר ר' משה המיומני ז"ל על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל התקופה ועל פירות האילן · כיצד בית דין מחשבין ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחד זמן זה מעברין אותה שנה יעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיחא הפסח בזמן האביב על סימן זה סומכים ומעברים ואינם חוששים לסימן אחר · ובן אם ראו בית דין שעדיין לא הגיע האביב אלא עדיין אפל הוא ולא צמחו פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח סומכין על שני סימנים אלו ומעברין את השנה אף על פי שהתקופה קודם ט"ז בניסן· נראה מדבריו שאם עברוה על התקופה מפני שנתאחרה לא היה רק מצבת האביב וכן נמי אם עברוה אפילו שקדמה התקופה לא היה כי אם מפני האביב · נראה שהאביב הוא העקר בעבור השנה וכל זה הפך דבריהם שאמרו על שלשה דברים מעברין את השנה · ואולם הביאו דברים אחרים שמעברין בשבילם מפני הצורך והעלו שבעה דברים לא שהם העקר בעבור · ואלו הם מפני הדרכים שאינם מתוקנים מפני הגשמים ואין העם יכולים לעלות ברגל ומפני הגשרים שנהרסו ומפני תמרי פסחים שאבדו בגשמים ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ולא הגיעו לירושלם · והביאו דברים אחרים שקראום סעד לשנה המעוברת מפני התקופה והאביב ופירות האילן ואלו הם מפני הגדיים שעדיין לא נולדו או שהם מעט ומפני הגוזלות שלא פרהו שיהיו מצויין לראיה או למי שנתחייב בקרבן העוף · כיצד אומרים השנה הלזו צריכה עבור מפני התקופה והאביב ופירות האילן ואף מפני הגדיים שעדיין לא נולדו והגוזלים שלא פרהו לא שהם העקר לעבר או לפשט שהרי אמר רבן גמליאל מהודעין אנחנא לכון דגוזליא דרכיכין ואמריא דעקרין וזמן אביבא לא מטא לא כדברי האחרונים שאמרו לא הגיע העמר מן החדש יביא מן הישן והנה מסבים בדבר אשר לא דברו ה'יואולם בידוע מדברי הראשונים שהיו עושים על האביב לבד כמאמר הכתוב שמור את חדש האביב איזה חדש שיש בו אביב ואמרו שמור את חדש האביב אביב לפסח ופסח לאביב ואמרו על שלש ארצות מעברין את השנה באביב על נגב יהודה ועל עבר הירדן ועל הגליל על שנים מהם מעברין ועל אחד אין מעברין · ועוד מה שאמרו כי הוב לעבר שבע שנים מכלל י"ט שנים כאשר חיבו בדבורם · אד"ט בחז"י גו"ח ובל זולת אלה משנות המחזור פשוטות יהייב היות בקשם לאביב לא לזולתו והם בהיום לא יבקשו האביב וזה יהרוס אשר אמרו בחשבון אד"ט ואולם על הרוב יבוא ע"פ האביב כאשר יתבארי אכן ר' סעדיא הפיתומי אמר כי חשבון העבור היה קדם ועליו היו מתנהגים ישראל בזמן הבית כאשר אמר על השבון המולד והנודע מדבריהם כי הם תקנות חדשות אך מפני שנראה לו כי כל זה מרד בתורה לחלוק המצות עמד בזדון על הפרק להחליף אותם המאמרים שיש בדבריהם סורים כי לא היו מתנהגים על החשבון כפי שקדם לנו הבאור · והנה הם אומרים המגלה נקראת באדר ראשון ואם תהיה השנה מעוברת תקרא באחד שני ואם תהיה בהשבון להם השנה פשוטה או מעוברת מה להם להסתפק · ועוד אמרו קדוש החדש ועבור השנה בשלשה דברי החכם ר' מאיר וחבמים אומרים עבור השנה בשלשה נושאין ונותנין בחמשה וגומרין בשבעה ולהיות הנשיא ראש הישיבה אהד מהם ומן הרוצים לא רצה הנשיא אין מעברין · צא ודע שעבור השנה אינו תלוי בחשבון·הנה הם אומרים הגיע יום שלשים באדר ולא עברו אם נראה הירח בליל שלשים אינם יכולים מעתה לעבר כי אין מעברין ניסן בניסן ואם לא נראה וצריכים לעבר החדש ומעברין את השנה באותו יום וזה כנראה שאינו תלוי בחשבון · ובשראה כי

Digitized by Google

הם מעברין מפני דברים אמר כי זה היה תלוי ע"פ רצונם לעבר או לפשט ושמו עקר הכתוב שהוא האביב עם מה שבדו מלבם בערך אחד והעלום ט"ז דברים • ואלו הם האביב והתקופה ופירות האילן מפני דרכים מפני גשמים מפני גשרים מפני תנורי פחים מפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן מפני הגדיים והטלאים שעדיין לא נולדו מפני הגזלות מפני הטמאה • ואין מעברין בשנת רעבון ולא בשביעית ולא במוצאי שביעית מפני הצנה ומפני השלג ומפני גליות שלא נעקרו • והם בעצמם חלוקים בהם כי כפי שאמרו שעקר העבור על שלשה דברים על האביב ועל התקופה ועל פירות האילן ואע"פ שאין הדין נותן לעבר מפני הצורך מעברין מפני תנורי פחים מפני הגשרים מפני הדרכים מפני הגליות ומה שאמרו אין מעברין וכו' בשנת רעבון ולא בשביעית ולא במוצאי שביעית מפני שכל העם רצים אל הגרנות • וכנראה אע"פ שהדין נותן לעבר אין מעברין • וכשלא ניחה לאחרונים אומרים הכונה שאין מעברין בהם מפני הצורך והם עצמם מודים שאין מעברין לא מפני הטלאים ולא מפני בני יונה אלא הם סעד לשנה המעוברת ולא מפני הצנה והשלג וגליות שלא נעקרו אף אין מעברין מפני הטמאה כפי שאומרים ומעברים מפני הטמאה דברי ר' יהודה ממעשה חזקיהו ופוסקים מדברי חכמים שאין מעברין מפני הטמאה שהרי אם הטמאים מועטין נדחין מחצה על מחצה עושים הטמאים בטמאתם והטהורים בטהרתם רבו הטמאים ומעוטין הטהורים אוכלין הכל בטמאה• ומה להביא ראיה ממעשה יחזקיהו שברצון ב"ד היה לעבר או שלא לעבר כיון שלא הודו לו על שעבר ניסן בניסן ועל שעבר מפני הטמאה • אלו שלא הודו לו עבר ניסן בניסן פתם מימי ניחזן קציץ דלתות הדב • ואלו שהודו לו כתת נחש הנחשת נדר עצמות אביו במטה של חבלים גנז ספר רפואות • אע"פ שאין אנחנו חוששים בין שהודו לו ובין שלא הודו לו כי לא מפיהם אנו חיים • ובאמת כי אין ראוי לעיין בדברי זה המבהיל כי אינו עומד על דת מפני שרוצה לישר הענין ע"ד שרוצה ומהפך הענין בדבריהם בזולת מה שכתבנו ויתבא הדבר בלתי מיושר וזה די לו :

פרק שלישי

אבנם האומרים כי הבדל שנה משנה הוא על ידי מהלך השמש בהבנם השמש במזל טלה שהיא התקופה הדבור בזה יבוא מאופנים • האופן האחד מאמר הכתוב שאמר ולימים ושנים וכשם שהירח בעצמו מבדיל בין חדש לחדש בהצטרפו לשמש שיראה לעין אחרי הסתתרו וכן נמי השמש שמבדיל בין יום ללילה כנגד המוצק כן השמש מבדיל בין שנה לשנה ע"פ ויעודו במזל טלה וע"כ אמר ולימים ושנים וכמו שלא רצה באמרו למועדים ולימים שהוא מעת לעת שהוא ידוע ע"ד המתג שיש להם התחלות מכוונות בעצם הזמן כן רצה באמרו ושנים מנקודה עד נקודה בסימן מהתחלה מוטבעת • והמופת בזה כי השנה בנויה מחדשים ואין הטעם כי כל שנה תהיה ל"ב חדש כי יחזור חדש ניסן תשרי מפני ששנת החמה יתרה על שנת הלבנה י"א יום ולהוסיף ימים על י"ב חדש אי אפשר כי השנה בנויה מחדשים ולא מימים ע"כ הקנו להוסיף חדש כפי שעור הזמנים בימים היתרים מה שהוא מכל שנה ושנה ופעמים תהיה השנה י"ב חדש ופעמים י"ג חדש • והואיל ואנחנו אומרים חדש ראשון חדש שני הוא יהיה תחלת השנה וכל זה לא יודע רק ע"י הכנס השמש במזל טלה מכלל שהבדל שנה משנה הוא בשמש וע"כ אמר ושנים • ועוד שהשמש במהלכו לא יוסיף ולא יגרע רק הוא ע"ד אחת וכן היו מתנהגים הקדמונים קודם זמן משה רבינו ע"ה ועל אותו המנהג העמידנו משה רבינו ע"ה • ומה שאמר שמור את חדש האביב אין הטעם שנבדיל שנה משנה על ידי האביב שהרי האביב פעם יתקדם ופעם יתאחר רק הטעם שהשנה יש לה ארבע תקופות וכדי להודיע תקופה אחת מארבע תקופות השנה על כן אמר שמור את חדש האביב הטעם התקופה שהוא בזמן האביב הוא חדש ניסן ומפני שאין האביב בכל המקומות כאחד בשוה אמרו שהכונה באמרו היום אתם יוצאים בחדש האביב הטעם באביב של ארץ מצרים הכונה כדמות החדש אשר נמצא בו האביב בארץ מצרים והוא תקופת ניסן ובא כדרך יום הולדת את פרעה כאחד הפירושים ולא ראי זה כראי זה כי לא השתנה הילידה לפרעה אבל האביב ימצא בבל זמן • ומי הביאנו בצרה זו לדמות זה בזה ואמנם אחרי שחזקה דעתם שכונת התורה להבדיל שנה משנה על ידי התקופה ומצאו ששמי הכתובים כרמזים כי הבדל שנה משנה על ידי האביב נתנו תחבולות להוציאם ממשמעם לישבם על פי דעתם שבו והביאו קשיות וסתקות אם הבדל

שנה משנה על ידי האביב · ויש לטעון למי שסובר כי ע"כ אמרה התורה שמור את חדש האביב כדי להורות איזו תקופה תהיה ראש השנה מארבע תקופות השנה · ולא יצא הדבר משני ענינים אם שהיה קודם הנתן התורה שנים וחדשים כאשר אחר הנתן התורה או לא היה ושקר כי לא היה להם קודם לכן חדשים ושנים ושקר כי לא היה להם חדש מעוין שיהיה ראש להתחלת השנה · ולא יצא הדבר אם שהיתה תקופת ניסן או תקופה אחרת ואם היתה תקופת ניסן עצמה ראש החדשים מה בא הכתוב ללמד במאמר שמור את חדש האביב להבדיל תקופת ניסן משאר התקופות בדבר שהיו רגילים ואם לא היתה להם מקודם לכן תקופת ניסן כנראה שמאמר שמור את חדש האביב סותר למה שהיו מתנהגים מקדם · ואולם לא נודע כי תקופה אחרת חוץ מתקופת ניסן היה חדשה ראש לחדשים כי אם ראש חדש ניסן אם כן מה בא הכתוב ללמד בדבר שהיו רגילים · ואשר טען באמור למועד חדש האביב שטעמו זמן מעוין לחדש האביב ור"ל התקופה ובאמת לא יזדמן זמן אחר בכל חדש האביב וא"כ ר"ל הזמן שחל בחדש האביב שיצאו ממצרים הוא יהיה שמור לעשות בו הפסח וזאת היא התקופה ועליו אמר ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה וצריך להיות הזמן מעוין עם היות האביב מוקדם ומואחר · ומה שיש להשיב כי הזמן יסמך אל האביב ולא האביב אל הזמן ואין זמן שיסמך אל אביב מה שלא יהיה אביב נמצא עם הזמן ההוא לא שאם יקרה שיסמך זמן אל ענין תמיד יהיה מתיחס הזמן אל הענין ההוא ואפילו שלא יהיה הענין ההוא נמצא עמו · והואיל ואביב לא יהיה רק בזמן ואינו רוצה במאמר למועד חדש האביב אלא הזמן שיהיה נמצא בו האביב · ואשר טען באמור וחג האסיף תקופת השנה הואיל ובאר הכתוב כשתכנס השמש במזל מאזנים הוא הדין לחג המצות להיות בתקופת ניסן כשתכנס השמש במזל טלה · יש להשיב שאם מאמר תקופת השנה מרמיז על עת הכנס השמש במזל מאזנים ומזה יוקש מזל טלה בתקופת ניסן דין היה להשוות בין שתי התקופות · וידוע שאם תפול בין שתי התקופות מעשרים יום ולמעלה עוד חג הסכות יהיה בחדש תשרי ולא כן תקופת ניסן כי יהיה בחדש שני מפני שתשרי חדש שביעי נמנה ותחלתו מחדש ניסן ויקרה לפי מנין החדשים ולא תפול התקופה בחדש תשרי וחג הסכות יעשה בחדש תשרי וזה יפיל מאמר וחג האסיף תקופת השנה · צא ודע שאין הכונה במעם זה המאמר כי אם כמאמר בצאת השנה · ואיך יפול חדש תשרי חוץ מן התקופה מפני שאם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בו יהיה לחדש האחר ויעשה ניסן וצריך למנות קפ"ז יום עד תקופת מאזנים מראש טלה עד ראש סרטן צ"ד יום וחצי ומראש סרטן עד ראש מאזנים צ"ב יום וחצי הרי קפ"ז ומששה חדשים קע"ז יום ע"ד ההקרבה יחסרו עשרה ימים משעור ימי התקופות על שעור ימי החדשים והנה יש לנו מחדש המעובר ששה עשר יום הנה תפול תקופת מאזנים בב"ד לאלול נמצא שחג הסכות לא יפול בחדש תקופת מאזנים · ואמנם הספקות אשר הביאו לענין האביב אלו הם : ספקה אחת אמרו שהשי"ת פזר את ישראל באמות ונאמר להם ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ואם המועדים יעשו על אביב ארץ ישראל ולשם לא יהיה אביב ארץ ישראל ולא יעשו המועדים והנה לא תהיה התשובה שלמה · יש להשיב ואלו השלמנו בזה יש לומר כי המצות נתנו לפי היכולת והתשובה תפול מהם ואפילו שלא יעשו המועדים · ומה שיש לומר כי המצות על דעת הברור ועל דעת ההקרבה ומי שהוא בארץ ישראל עושה על דעת הברור ואשר הם לארץ מרחוק עושים על דעת ההקרבה כאשר נבאר סימני ההקרבה : ספקה שנית אומרים כי האביב פעם יתקדם ופעם יתאחר מפני עלות והשמש הוא תמיד על מנהג אחד וחוב שיהיה הדבר תלוי על מהלך השמש שהוא תמיד על מנהג אחד · ויש להשיב כיון שירדה המצוה במציאת האביב להבדיל שנה משנה אין לחוש על ידי איזו סבה קודם או אחר האביב שמדרך הוב לעשות במציאת האביב הנה התורה טמאה הזב מפני הזיבות ואין לחוש איך באה עליו הזיבות אם מפני חולי אם מפני משא או מפני הדחור או מפני דבר אחר : ספקה שלישית · אומרים כי בשנת השמטה והיובל לא יזרעו ואיך ימצא האביב לעשות עליו · יש להשיב כי אפילו שלא יזרעו מן הספיח ימצא אביב הנה הכתוב אומר לא תקצרו את ספיחיה ונאמר אבול השנה ספיח ובשנה השנית שחים : ספקה רביעית אם יהיה רעב כרעב שומרון איך יעשה · יש להשיב כי הכתוב לא דבר רק ע"ד שלום ועוד אם לא יהיה בשומרון יהיה בארץ יהודה אבל אם יהיה כמו רעב דוד אפשר שימצא האביב במקום זולת מקום :

Digitized by Google

ספקה חמישית אומרים כי לא העיר האביב רק בשביל העומר ואחר שאין עומר בטלה בקשת האביב · יש להשיב כי האביב לא נהיה בעבור העומר אלא בעבור הבדל שנה משנה : ספקה ששית אומרים כי ישראל במדבר איך היו עושים חדש האביב ולשם לא היה אביב ועכ"פ אי אפשר שלא היו עושים על התקופה · והשיב החכם ר' ישועה שתי תשובות ולא ישרו בעיני · האחד כי מצות שמור את חדש האביב באה בשנת הארבעים סמוך לביאתם לארץ והנראה כי מקודם לכן היו עושים במהלך השמש והלא הכתוב אומר היום אתם יוצאים בחדש האביב ונאמר ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה · והתשובה השנית כאשר נפל מהם סימן האביב נפלה מהם העבודה אל עשיית המועדים וזה אי אפשר שאם כן תפול ממנו גם כן עשיית המועדים כי אין לנו יכולת על מציאת האביב וזה אי אפשר ואולם התשובה תתבאר בפרקים הבאים :

פרק רביעי

אמנם האומרים שהבדל שנה משנה תלוי באביב נעזרים מן הכתוב במה שאמר שמור את חדש האביב ואמר אשר צויתיך למועד חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ממצרים היום אתם יוצאים בחדש האביב ואמר החדש הזה לכם ראש חדשים ונאמר ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה עולה מכל אלו הפסוקים כי בסימן האביב חייב להבדיל שנה משנה · אך מפני שמציאו פסוק והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים שהורה שהבדל שנה משנה שהוא תלוי בשמש וכפי שיסבול החלוק בענין אלו שני המענים ר"ל השמש והאביב נחלקו דעות החכמים אם שנאמר כי חזמן שהועיל פסוק והיו לאותות אותו בעצמו הועיל פסוק שמור את חדש האביב אם כן אינו סותר זה לזה אכן זה החלק יחלק אם שכך היז מתנהגים קודם זמן השליח ע"ה ר"ל ע"פ האביב המסבים במהלך השמש ובא משה רבינו ע"ה והורה בו במשפט המניד באמרו היום אתם יוצאים בחדש האביב וזאת הדעת דעת ר' יוסף חקרקאני ודעת ר' סהל הכהן יר"א · או שלא היו מתנהגים קודם לכן ע"פ האביב שמסבים במהלך השמש אלא אחר בוא התורה לא שבטל מאמר והיו לאותות זאת דעת הלוי נ"ע · או נאמר כי קודם זמן השליח היו מבדילים שנה משנה ע"פ מהלך השמש כפי שמורה פסוק והיו לאותות וע"י השליח העתיק הענין על ידי האביב ובטל פסוק והיו לאותות כמו שהסיר פסוק קח את הלוים לפסוק קדש לי כל בכור וזאת דעת החכם אבו ר' יעקב נ"ע · או שנאמר כי מה שיועיל פסוק והיו לאותות לא יועיל פסוק שמור את חדש האביב וא"כ לא כתר זה לזה אכן תועלת שניהם קיימת וזאת דעת ר' ישועה נ"ע · אין לחוש בדברי המהתל בנפשו הוא סעדיה הפיתומי אשר אמר בשביל הכמי הקראים יען שהם נשענים על הפשט ונמצא חדש האביב ואומר מאיזה כה אומרים כי חדש אביב לא נקרא חדש אביב אלא על שם כי השעורה אביב לא יהיה שם אביב כמו תל אביב · יש להשיב עליו כי אחר שאביב השעורה נמצא בחדש הזה באיזה הכרח יש לפסוק שטעם חדש אביב כמו תל אביב ולא יהיה המעם על שם השעורה אביב · ועוד כי ירח בול ירח האיתנים ירח זיו לא נקראו באלו השמות רק על שם הפעולות החוות באלה החדשים שירח בול על שם יבול הארץ וירח זיו על שם חדוש האור וכן נמי ירח האיתנים חדש השרי על שם חג האסיף וכן נמי חדש ניסן על שם האביב הנמצא בו · ומה שאמר הכהן ר' סהל נ"ע כי קודם בוא השליח ע"י האביב היו מבדילים השנים ומשה רבינו ע"ה הגיד על מה שהיו מתנהגים באמור חיום אתם יוצאים בחדש האביב ויש עליו שלש קושיות · האחת שאם היה המנהג לכל העולם להבדיל שנה משנה ע"י האביב הנה האביב לא יהיה שוה לכל העולם ונמצא שהשנים לא יהיו שוות לכל העולם ובאמור התורה שמור את חדש האביב צריך להמשך לפי כל מקום ומקום מצורת האביב הנמצא בו ויהיו חלוקים בחדש הראשון א"ה הוא · וחב' שאם קודם השליח היו מתנהגים באביב מה טעם למאמר והיו לאותות ולמועדים שזה המאמר תלה השנים במהלך השמש · והג' היאך לא הורה הכתוב קודם בוא השליח ע"ה שהיו מתנהגים באביב · ואם יטעון טוען מפני שמאמר היום אתם יוצאים בחדש האביב במשפט המניד ומורה שכך היו מתנהגים קודם לכן צריך להבין שאם כן הדבר מה טעם למאמר החדש הזה לכם ראש חדשים ועוד שאמר ע"ד

Digitized by Google

ע"ד בצוה שמור את חדש האביב וענין זה
המאמר קודם למאמר היום אתם יוצאים בחדש
האביב · ואולם רבינו יוסף הקרקסאני נ"ע
אשר אמר כי מה שאמר הכתוב והיו לאותות
וזה המאמר מורה שהשמש יהיה מבדיל בין
השנים הדעת בו על ידי האביב אשר נזכר
אחרי בוא השליח ע"ה מפני שהאביב נמשך אחרי
מהלך השמש כי כאשר הירח מבדיל בין
החדשים בהגלותו לעין לא ע"צ החשבון שהוא
בדרך נפתר כן השמש יהיה מבדיל בין השנים
ברבר שהוא יראה לעין ר"ל ע"פ האביב הנמשך
אחרי מהלך השמש · ויש להשיב כי הכתוב
לא הורה כי מאמר והיו לאותות יהא נתלה
על פי האביב ועוד מפני שהאביב חלוק לפי
המקומות והנה יהיה ראש שנת בכל מקום
משתנה ואם תהיה התחלת השנה לפי אביב
בל מקום ומקום הנה ישתנה גם השמש במצביו
לפי בחינת כל מקום ומקום לראש השנה ולא
יהיה ראש השנה במצב אחד מפני כי לא
הוסבל מאמר והיו לאותות בבחינת מקום אחד
רק לבל העולם כאחד · ועוד שבבחינת מקום
אחד יתקדם האביב ויתאחר ממצב השמש
ואם כן איך יהיה פסוק שמור את חדש האביב
מסכים לפסוק והיו לאותות ואומר שבן היה
המנהג קודם זמן השליח ע"ה שהיו מבדילים
בין שנה לשנה באביב · ואמנם דעת רבינו
לוי הלוי נ"ע אשר אמר אמת כי ע"פ השמש
היתה נבדלת שנה משנה קודם בוא השליח
ע"ה במאמר והיו לאותות אבן אחר בוא
התורה נתלה הבדל שנה משנה ע"פ האביב
אין זה המאמר סותר למאמר והיו אלא מסכים
עליו כי בזמן אשר יבדיל השמש בין שנה
לשנה כו יהיה אביב ארץ ישראל בדרך השנים
המתוקנות ואם יתקדם או יתאחר האביב
מפני הגרמת בבור המטר ואיחורו וחום השמש
וקרירות חזמן ולא נביט אל האביב אם יתקדם
או יתאחר אלא על מה שהוא בדרך השנים
המתוקנות יהיה האביב בסמוך עם התקופה
ואם כן לא יהיה מאמר שמור את חדש האביב
סותר למאמר והיו לאותות אלא מסכים עליו ·
ויש להקשות שלא בא בתורה מאמר מורה
להיות האביב מסבים במהלך השמש אלא אמר
שמור את חדש האביב ואם יתקדם או יתאחר
נעשה עליו ואין לנו להביט במהלך השמש
שהכתוב לא תלה הענין רק באביב ואם לא
נעשה עליו תהיה לנו יציאה מן הכתוב · ואם
ימצעון כי יחול זמן ויקדם האביב בראש חדש
אדר שהוא שנים עשר חדש כדרך שיפול בי"נ
ואם נמשך אחרי הכתוב שאמר שמור את
חדש האביב נעשה השנה מאחד עשר חדש
וזה אי אפשר · יש להשיב כי לא מצאנו
שנה פחות משנים עשר חדש אמנם הספק
אינו כי אם בחדש שלשה עשר אם שנעשה
השנה פשוטה או מעוברת מפסוק שמור את
חדש האביב ואם נקדם האביב לא נצא
מחדש שהוא סוף שנים עשר חדש והוא י"ג
בי כן אמר ראשון הוא לכם להדשי השנה
וחדשי השנה אין פחות משנים עשר ולא
יתרים על שלשה עשר · אך מה שיש להקשות
כי אם יתאחר האביב מן התקופה ואנחנו
נמשך אחרי המנהג כדרך השנים המתוקנות
בפי דבריו והנה לא ישיג האביב ואיך נביא
עומר התנופה במחרת השבת · ועוד שאם
האביב עם התקופה כאחד מה טעם ולא הניח
הדבר על המאמר והיו לאותות ולמועדים
אלא נתן האביב במקומו · והחכם רבינו ישועה
נ"ע אמר שפסוק שמור את חדש האביב לא
הסיר פסוק וליסים ושנים אך כל אחד משני
הפסוקים יש תועלת בפני עצמו ושתי התועלות
קיימות א"כ שני הפסוקים לא סתר זה לזה
שתועלת וליסים ושנים תלויה במהלך השמש
למנהג העולם ותועלת שמור את חדש האביב
תלויה לאופן העבודה בקדוש הזמנים א"כ לא
יהיה סותר זה לזה · וכשרצה לתת טעם למאמר
ושנים מזולת האביב אמר שהוא מנקודה עד
נקודה בכלל מעלות הגלגל כשתתחיל ממנה
עד חזור פעם שנית לה · וכשלא ניחה לו
מלהסבים היות ההתחלה באחת משתי נקודות
השווי כפי העלות שהקדמנו שהתחלת השנים
מזמן הבנם השמש בטזל טלה ואינו תלוי
למנין חחדשים לא רצה להשלים היות התחלת
השנה תלויה לאופן התקופה בהבנם השמש
בראש טזל טלה אלא נותן פנים אחרים ר"ל
שהרצון מעת התישר היום והלילה או אם
תקענו יתד במקום לסימן עד חזור בו פעם
שנית מפני שלא באה מצוה עלינו להבדיל
שנה משנה בתקופה · ועוד שעת התקופה לא
נוכל לדעת אותה בדקדוק ואלו צווינו בה
היינו חייבים לעיין אל בעלי זאת המלאכה
להקריב מאמרם אם ע"ד דעת הברור אם ע"ד
ההקרבה אבל אנחנו לא צווינו בה· ועוד שהענין
קשה לדעת עת התקופה ע"פ הדרך אשר הורו
בה חכמי התכונה שלא יבוא על האמת · ועוד
אמר שאלמלא היה הרצון במאמר ושנים על
התקופה מה טעם להסגיל לתקופת טלה
מארבע התקופות שאם האמר תקופת טלה

Digitized by Google

יש לאומר לומר תקופת סרטן · וכנראה שיש להשיב כיון שאמר ולימים ושנים והסמיך ימים עם שנים שהם ממהלך השמש יתבן שהרמיז להתחלת השנה מתוספת היום שהוא עת הבנם השמש במזל טלה · ואולם העלות אשר נתן החכם ר' ישועה שיש לדעת תחלת השנה מאופנים אחרים מעת התישר היום והלילה או אם תקענו יתד במקום לסימן עד חזור בו פעם שנית אלו דברים מעוללים לפי נקודות השווי ומצד נטיית הצל והתישרו בבחינת המרכז למד תנועת השמש במהלכה בין שתי נקודות השווי בין לשתי נקודות ההפוכין שנקודת המרכז מופיעה לאיכות השמים ואפילו לשעורם וכל אלו הענינים סוג אחד יכללם · ובאמור רבינו ישועה כי שעת התקופה לא נדע אותה ע"ד אמת אמת הדבר · אמר בן עזרא כי חכמי הודו הוסיפו על רביע היום חומש שעה · ותלמי וחבריו אומרים כי יחסר חלק משלש מאות ביום והבאים אחריו אמרו חלק ממאה ושמה ואחרים אמרו ממאה ועשרה ואחרים אמרו ממאה ושלשים ואחרים אמרו ממאה ושמונים ולא מפני זה לא תבדל שנה משנה בתקופה כי אם לא ידעו השעה לא יסבלו היום ובחדש תבדל שנה משנה לא ביסים · וחכמי התבונה בארו כי יש לשמים שתי תנועות האחת היא תנועה העליונה שמשלמת תנועתה בכ"ד שעות וכל הגלגלים נמשכים לאותה התנועה ונקראת תנועה המזרחית ועוד יש לכל גלגל תנועה בפני עצמו שבה מתנועע ממערב למזרח והיא טבעית לו והקודמת הברחית וזה אינו נמנע בדבר הבדורי כי אם תנסהו לנענעו לפנים יהיה חוזר לאחור ואין זה חלוף בחוש מפני שהאחת הכרחית והאחרת טבעית לו · ושטען ר' ישועה נ"ע ממהלך הגמלה על הרחים הפך תנועת הרחים ואמר אפשר מפני שיש בין התנועות מנוחות כי יפרד הרחים בעת שיסוב ובין חלקי תנועת חלקיו יש מנוחות אבל בבחינת הגלגל כיון שאין לו חלקים נפרדים כמו שברחים ואין לו שכון אין לשם תנועה הפבית · יש לדעת כי הפילוסוף לא חלק תנועה מתנועה וגם המדבר לא חלק תנועה מתנועה ומפני שבבל יום חוזר אחורנית ע"כ נזרו שיש לו תנועה בפני עצמו הפך תנועה הכללית · ואולם גלגל הכוכבים הקיימים שהם שנים עשר מזלות שהארץ באמצעו מפני שאין לארץ שעור מורגש אצל אותם הכוכבים כי כשחלק זורח חלק שוקע ואין להם חלוף מראה והגלגל נחלק לש"ם מעלות לבל מזל שלשים מעלות וכל מעלה ששים חלקים וכל חלק ששים שניים שלישים רביעים · ואולם השכש יתנועע בתנועתו המערבית בכל יום נ"ם חלקים ושניים בתנועה אמצעיית עד שישלימו שס"ה יום ורביע ש"ם מעלות הגלגל · ואולם מפני שגלגל השמש יוצא מרכז ואין מרכז מרכז העולם ויש לו מרחק קרוב ומרחק רחוק בבחינת מרכז העולם ע"כ תשתנה התנועה במיהור ובאיחור בבחינת ארבעת רבעי השנה שהן ארבע התקופות השנה כי אף על פי שכל רבע תשעים מעלות לא השוה התנועה שיש מנקודת טלה עד ראש סרטן בטה שיש מראש סרטן עד ראש מאונים כי מראש טלה עד ראש סרטן צ"ד יום וחצי ומראש סרטן עד ראש מאונים צ"ב יום וחצי והתקופות האחרות חסרות מה שעודפות אלו · ויש לדעת כי לפי בחינת תנועת השמש בהתישרו ונטייתו כון המכון תכונה שתשוינה התנועות ע"פ התכונה לא שראו אותה התכונה בצורתה והרגישוה אלא מפני בחינת התנועה ציירו התכונה על כן אפרו שתי תנועות המזרחית והמערבית וזה אינו חלוף בחוש עד שיהיה מצד הנמנע כיון שהאחת הכרחית · ואם יבוא חכם אחר לכון תכונות אחרות זולת זאת התכונה לבד שתשוינה התנועות דבריו יהיו מקובלים · והנה בטרוני אמר שאין לגלגל שתי תנועות וכון תכונה אשר תשוינה התנועות ואמר שכל הגלגלים מתנועעים ממזרח למערב ונתן לכל גלגל שני מדנים זולתי מדני העליון ברחוק שזה לא יתקרב ולא יהרחק אל מדן העליון וכפי רחוק מדן גלגל מסדן גלגל העליון יעשו עגולות קטנות מרכז אותן העגולות מדן גלגל העליון כשהם מתנועעים בתנועת העליון אבן הם שוקטים בתנועת הגלגל עצמו וע"כ יתאחר מן העליון באיחור מדניו ומפני שילאה להשיג תנועת העליון איחור כל יום ויום מן ש"ם מעלות הגלגל ישלמו בשם"ה יום ורביע וזאת היא תקופת השנה לסדן הגלגל שיסוב עגולה סביב מדן העליון מפני שהוא שוקט בתנועת גלגלו ויתנועע בתנועת העליון ואם כן לפי סבוב המדן אחורנית עד השלים העגולה תהא נטיית הכוכב והתישרו ולפי נטיית הכוכב מקו השוה עד חזור לקו השוה ישלים המדן עגולה אחת ועל שתי הנטיות צפון ודרום ישלים המדן שתי עגולות ואחור מדן גלגל הכוכב אשר ישלים זו העגולה אחורנית אבר תלמי שחיא תנועה מערבית · והנה לא יהיה לעצם אחד שתי התנועות נגדיות על אשר

Digitized by Google

הקשה ר' ישועה נ"ע · והלילה הלילה שבאתי להלוק על דברי הרב רק בעבור להועיל כי על איזו צורה הם מתנועעים אין לנו חשש לבד במצוא שעורי התנועה והיחסים הנתלים בערך שעורי התנועה שסוג אחד יכללם ע"כ באה התורה למנעם כפי העקר שהקדמנו מרושם עבודת כוכבים ותלה הכתוב להבדיל שנה משנה ע"פ האביב וע"כ אמר החדש הזה לכם ראש חדשים ולא נחוש אם תקדם התנועה או תתאחר מהאביב כי הכתוב אמר שמור את חדש האביב והורה הכתוב להבדיל שנה משנה על פי האביב וצדק החכם ר' יעקב שאמר בי פסוק שמור את חדש האביב הסיר לפסוק ולימים ושנים :

פרק חמישי

ויש לדעת שצריך לעיין בענין האביב בחמשה דרכים האחד במהותו והשני באיכותו והשלישי בכמותו והרביעי בזמנו והה' במקומו · אמנם שם אביב הוא שם מיוחד על השעורה וכן מצאנו הכתוב אומר כי השעורה אביב וענינו מענין אב אע"פ שהם שני עקרים וענינו בעוד שהפרי בקנה שלו ברטיבות שיש בקנה כמו האב אל הפרי ויקרא כן כשישלם הפרי וימלא והוא צריך לבד שייבש אך כשהוא עומד בלהלוהיתו יקרא אביב ואם כן כל מין השעורה ישיג בצורת האביב ועל כן אמר והפשתה והשעורה נכתה כי השעורה אביב שמצד אשר התחיל שייבש מהרטיבות כי לא היה צריך דבר אחר על כן הוזק ונאמר ואם תקריב מנחת בכורים לה' אביב קלוי באש גרש כרמל כי לא יקלה באש רק מצד שהוא רטוב · ואולם שם אביב לא מצאנוהו מיוחד רק על השעורה שאם בכורי קציר חטים בהג שבועות ראשית קציר העומר מן השעורים כי חמשים יום בין קציר השעורים לבין קציר החטים ואומר עד כלות קציר השעורים וקציר החטים ואומר בתחלת קציר שעורים · ויש מפרשים שנקרא אביב בעוד שהשעורה עם עצה מענין באבי הנחל עודנו באבו לא יקטף שטעמו עצי הנחל ויותר נכון להיות באבי הנחל עודנו באבו על שם שהוא רטוב ורענן ועוד פירש שהוא מגזרת אב ר"ל שהעץ אב לפריו ויקרא אביב על שם שהוא עם עצה · ור' אברהם בן עזרא פירשו מגזרת אב שטעמו הקודם ע"כ יקרא מה שיבוא אחריו בכור מטעם בכורה·יעל שלשת הפירושים נראה שאינו נקרא אביב בתואר מוסגל ומאי טעמא כי השעורה אביב ועל שני הפירושים הקודמים אחר שייבש יקרא אב מצירוף בן או מצד שהוא בעצו · ועל פירוש אברהם בן עזרא הקודם לבד הוכה ואינו נראה כן כי על כל מין השעורה אמר כי השעורה אביב והבהוב אומר אביב קלוי באש גרש כרמל · אך לפי כוונתנו בשביל הרטיבות יש לו תואר מוסגל שבשבילו יקרא אביב שמצד אשר אמר כי השעורה נראה ששלמה צורתה ומצד שקראו אביב נראה שהוא עדיין דבק ברטיבות שרשו · ויש מפרשים שנקרא אביב על שם הפעלה שנעשית בו באביב ואביב הוא כלי מנוקב כמאמר בעה"ק נתנוהו באביב כדי שישלוט בו האור וכשיגיע הפרי בצורה אשר תעשה בו זאת הפעלה יקרא אביב ומצאוהו גם מלשון ישמעאל כשיעשה בו זו הפעלה ר"ל שיקלה באש יקראו בשם אביבה והאמת כי אפילו שלא תעשה בו זו הפעלה יקרא בשם אביב והוא שם מוסכם עליו כי כן אמר אביב קלוי באש קודם שתעשה בו זאת הפעלה קראו בשם אביב · ויש להקשות כי כזו העלה יש לכל מיני דגן ולמה הוסגל שם אביב על השעורה לבד · יש להשיב בעבור שהשעורה ראשית לכל מיני דגן ומה שישיג מן החדש האדם תאב בו יותר מן הישן והמשובח מן השעורה הוא הלח שיעשה קלוי באש ועוד מפני הצורך על כן הסכם שם אביב על השעורה הנה אומר ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים לחם שעורים עשרים וכרמל בצקלונו ולא נתלה שם אביב לחטים או למיני קטניות · כדין אמר רבינו לוי הלוי נ"ע שחכמי הרבנים צודים לחכמי הקראים כדי להוציא עליהם דבה ואומרים כי יש בהם מי שיעשה האביב על הפול ועל העדשים וזה בדיאות לב מהם כי זה הדת לא נשמע בין הקראים וצור ישראל יריב ריבם · הלא תראה התולם עלינו שראו לדמות חדש אביב כמו תל אביב וכבר קדמה לנו התשובה · ועוד שאם חג השבועות בכורי קציר חטים הנה העומר הוא ראשית קציר שעורים גם האביב הוא שעורים :

פרק ששי

הדבור בצורת האביב כבר בארנו מהברח המאמרים ששם אביב הסכם על הרטיבות והרטיבות יש לעיין בה בשלשה דרכים · ועל פי השלשה דרכים יש שלש צורות

Digitized by Google

וצריך לדעת אם שם אביב הסכם על ג' צורות או על צורה מיוחדת· ואמנם השלשה דרכים אלו הם אחרי המלא גרגירי השעורה ולא יהיו צריכים רק שייבשו או שיהיה רטוב ביותר וצורתו תהיה כמו ירק עשב או שיתקשה הפרי מעט שיהיה שוה הרטיבות והיובש וצורתו תהיה בעת שיתחיל להיות לו דמות זהב והוא דמות פיסתק"י או שיתגבר היובש מן הרטיבות וצורתו תהיה דמות זהב · ועל שלשת הצורות האלח צריך לדעת אם על א' משלשתם נקרא בשם אביב או ששלשתם נקראים בשם אביב ובעבור שאנחנו מסופקים באיזו צורה תקנוהו בעלי חלשון שבנו לדעת באיזו צורה נופל שם אביב מן אשוריו · והנה מצאנו שלש סמיכות סמיכה אחת ממה שאמר אביב קלוי באש גרש ברמל ובאשר נדע מאיזו צורה יבוא הברמל הטוב נעשה עליו · וידוע כי הברמל הטוב לא יבוא כי אם מן הדמות אשר תתחיל צורת הזהב בעבור שבהיותו לח ביותר מזו הצורה ישרף באור שתלך רטיבותו ולהיות היובש גובר עליו יותר מן הרטיבות כשיהיה כדמות זהב לא יבוא ממנו ברמל טוב · והסמיכה האחרת ממה שאמר והפשתה והשעורה נכתה ואם תהיה השעורה רטובה ביותר לא תפרש ר"ל בחיותו בצורת יחוק אך כשישיג בצורת פיסתק"י אז בצורת זהב ויותר תפרט בצורת זהב משתפרט בצורת פיסתק"י אך בזה המקום לא תקרא בשם אביב ויחס אליה ההבאה אלא בעבור שעלה למעלה מן היחוק בהיות הרטיבות והיובש בו בשוה אשר תקבל ההבאה שאם עלה למעלה מזה מה טעם להארו בשם אביב אלא היה אומר והשעורה נכתה לבד ועוד הקריאה אינה בעבור שהגרגירים פרטים לבד אלא מצד הרטיבות ינזק הגרגיר ויישחת · וסמיכה אחרת ממה שאמר על העומר והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן · וכשנדע צורה אשר תהיה בראשית החדש אשר בה תשיג אל הקציר ביום י"ד נעשה על אותה הצורה · ואמנם מה שהוא בצורת זהב אין צריך לומר ישיג אז לא ישיג כי באין פונה ישיג אבל הדרישה תהיה בשתי צורות הראשונות ואם נדע איזו צורה ישיג אל צורת הקציר ביום ארבעה עשר עשינו על אותה הצורה והיא הנקראת אביב · וידוע כי בראש החדש אם תגיע השעורה בצורת פיסתקי עד יום הנפת העומר קרוב לשלשה שבועות ימים ודבר ידוע זה כי עכ"פ ישיג · אך מה שהוא רטוב ביותר המסקה נפלה עליו ישיג או לא ישיג · והנה ההקירה במשא ומתן הוציאתנו שנפיל שם האביב על צורת פיסתק"י ואם שם אביב מסופק על שלש צורות האמצעי הוא האמת בלא ספק ושתי הקצוות נשארו בספק ואנחנו נעשה על האמת כ"ש בהיות הסימנים אשר סדרנו מורים על האמצעי ולא נמשך אחר מי שאמר הואיל והשלש צורות הן מסופקות נעשה על כל אחת מהן כי הסימנים יעמדו במקום הראיות ונעשה במה שיקריבנו הדעת כי כמו שאנחנו מצווים לעשות הדבר בזמנו כן אנחנו מוזהרים לעשותו שלא בזמנו והדבור תלוי בין צווי ואזהרה לא בין צווי ועובר · ואשר נשענו על הקציר שיניע להביא העומר לעבר או לפשט והניהו צורת האביב דבריהם בטלים כי מצות האביב בראשה וצריך לדרוש עליה כי על האביב צריך לעבר או לפשט ועל כן נמה אל אשר יתרבו אליו הסימנים :

פרק שביעי

הדבור בכמות האביב · יש לדעת כי לא מצאנו שעורו בכתוב אלא בדרישה וחקירה מדרך התוצאה · יש להבין דרך קרובה כי הכתוב אמר שמור את חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ולא יצא הדבור מאופנים אם שנאמר כי צריך להשיג השעורה באביב בכל גבולי ישראל או שישיג גבול אחד או חלקה אחת מן הגבול או פאה אחת מן החלקה או שבלים מפוזרים או בשבולת אחת · ואולם היות הרצון שתשיג השעורה באביב בכל גבולי ישראל אי אפשר שגבול אחד יבכר וגבול אחר יאחר ולא יהיו כל הגבולים באיכות אחת · ולהיות גבול אחד שהגיע באביב כל הגבול גם זה אי אפשר כי מה טעם בבכור כי בעת שיבכר אביב עד הגיע אביב אשר לא בכר יצא תראשון מתורת אביב ואם כן אינו רוצה שעורת גבול אחד באביב אכן הרצון בחלקת גבול א' בלי תחבולה שלא יעופר בגלל ושלא תהיה במקום גבוה אשר המעט הרטיבות ותחל להצהיב ופאה מן השדה לא הספיק כ"ש היות שבלים מלוקטים אי אפשר כל שכן שבלת אחת שאם העומר ראשית קציר ואי אפשר היות מלוקט שהרי כך אומר שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר שיהיה כורך כריכות את השעורה ומעמר בבה אחת · ואי אפשר היות ספוק די עומר אחד שהרי אומר וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן וראשית הקציר בלתי הקציר וכנראה שהיה

נקצר

Digitized by Google

נקצר גם זולת העומר וע"כ אמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה וכל אלו מן השעורה החדשה ואם כן היו קוצרים אחרי ראשית קציר העומר באותו היום · ודבר ידוע הוא כי אשר הוא ראשית קציר הוא אשר הגיע באביב והואיל ובזמן קציר העומר היו קוצרים מן השעורה כפי שמרמיז הכתוב מכלל היה מגיע לו באביב ר"ל שעור העומר וזולת העומר ע"כ אמרו החכמים שצריך להיות חלקה אחת וידוע כי החלקה תזדמן ותהיה גדולה והזדמן ותהיה קטנה והאמת כי לכל מקום יש סבום למדוד השדות והכרמים חלקים כמו זרע חומר שעורים ועובר להיות האביב זרע חומר שעורים פחות או יותר אין להוש ויסמך הזמן עליו באמרו הרש האביב למועד חדש האביב כי ביוצא בזה השעור ראוי להסמך הזמן עליו · והנה אמרנו הדש האביב כאמרנו חדש הענבים שיסמך אל מעט ואל הרבה ומצאנו הכתוב משתמש בזה כאמרו כל ימי זוב טמאתה ואפילו בשה שהוא מסמיך הזמן עליו · ואחרי שהחפוש הוציאנו בשעור קרוב עמדנו עליו מפני שסמיכות ענין אל ענין אינה מתקון בעלי הלשון כי אם מתקון בעלי הדעת שתקון בעלי הלשון אינו כי אם ממלות מופרדות אבל סמיכות ענין אל ענין הוא לפי תקון בעלי הדעת ע"כ בהשיגנו צד הרצון לאנשי הדעת מסמיך ענין אל ענין נעמיד הו עליו · והואיל והחקירה הוציאתנו בסימנים אל שעור קרוב נעמוד עליו כפי שקדם לנו הבאור בכמותו ועל זה יהיה ראוי לעמוד שאם יהיה מצד תחבולה עכ"פ יהיה פרק ביני ובין מה שישיג אחרי כן שאם לא כן יהיה יום אחרי יום הולך ורב בלי פרק אם לא תהיה מניעה מצד הזמן מצד עלטת העבים ואז צריך להסמך הזמן עליו מתחלתו כאמרנו זמן הענבים שיהיה מזמן המצא הענבים וע"כ אמר ביום הנפת העומר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו כי מה שהיה אביב בראש החדש עתה נהיה יבש ויהיה לחם ושעורה השיגה בצורת האביב להעשות כרמל קלוי באש · מה שאמרו בעלי הקבלה על שלש ארצות מעברין על ארץ יהודה ועבר הירדן ועל הגליל · על שנים מהם מעברין ועל אחד מהם אין מעברין אין צורך · והברה מביא להיות מעיינים באיזה מקום יהיה משיג קודם :

פרק שמיני

הדבור מאיזה מקום ראוי להיות האביב · יש מי שאמר כי ראוי להסמך באביב של מצרים מצד אמרו היום אתם יוצאים בחדש האביב והלא אביב של מצרים הוכה שנאמר והפשתה והשעורה נכתה ואמר וההטה והכסמת לא נכו · וידוע כי עבר זמן מזמן שהכתה השעורה שהרי אחרי כן היתה מכת הארבה ואחרי כן מכת החשך שלשה ימים ואחרי כן נאמר להם דברו אל כל עדת בני ישראל בעשור לחדש וכו' ותוך עשרה ימים איך אפשר להיות שלש מכות וידוע כי בין מכת הברד ובין מכת הארבה עד שישיג החטה עבר זמן שהרי נאמר והחטה והכסבת לא נכו ועכ"פ המתין מכת הארבה עד שתשיג החטה שיאכל אותה הארבה ואת כל פרי העץ אשר הותיר הברד כי לא יאמר הותיר אלא לאשר הכה · ועולה מן הענין כי עבר הזמן עד שיעשה פרי ואם כן אביב ארץ מצרים קודם מן המאמר היום אתם יוצאים בחדש האביב ואפשר שיהיה זה על אביב של ארץ כנען על כן אמר היום אתם יוצאים בחדש האביב ועל כן אמר מקודם לכן החדש הזה לכם ראש חדשים ואחר כן אמר שהוא חדש האביב · וכן תלה הענין באמרו והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה ונאמר שמור את חדש האביב ואין הטעם שמור זה החדש שיהיה חדש אביב בארץ מצרים שהרי קדם לנו הבאור בו : והואיל ואמר והג האסיף וחג הקציר ואינם תלוים רק בארץ ישראל ככה חדש האביב אינו תלוי רק בארץ ישראל · ואולם הספק על ארץ סיחון ועוג שנהלקו החכמים אם הוא מארץ הברית אם לא והאמת כי היא מארץ הברית שהרי בפרשת אלה מסעי פרט גבולות הארץ ונראה כי היא מארץ הברית · ודוד ע"ה אמר ונתן ארצם לנחלה ועוד אמר לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען ונתן ארצם נחלה · ואם משה רבינו ע"ה עשה להם קריאת שלום יש טעם בדבר · ומה שיש לומר כי באמת השי"ת תבטיח לתת להם ארץ עשרה עממים וזה לעתיד אך בצאתם ממצרים הבטיחם על ארץ שבעה עממים ויש טעם לדבר שאמר מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה ונחלת את הארץ · ואמר כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך ומה שהיה בכונה עתה לתת להם היא נקדשה ועליה ראוי לסמוך ומשה רצה להיותם בלם בעבר הירדן ומאמר ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם זה המאמר כסברתם בעבור שלא היה המקום מובחר למזבח · וידוע כי האביב לא יהיה משיג קודם כי אם בעבר

Digitized by Google

בעבר הירדן כל מה שהולך לפאת דרום ולא יהיה ראוי כי אם באביב של ארץ ישראל שהרי הבאת העומר הוא מארץ ישראל כפי שאמר כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן ואיך אפשר להיות אביב קלוי באש תלוי חוץ מארץ ישראל :

פרק תשיעי

הדבור בזמנו ידוע כי חדש ראשון תלוי באביב והפסח תלוי בחדש הראשון והפסח לא יהיה כי אם ביום חמשה עשר בו ואם כן הדבר צריך לדעת אם שהאביב צריך להיות מראש חדש אם עד יום ארבעה עשר לחדש · ויש לדעת כי הזמן יש לו שעור כמו יום חדש ושנה ואלה הזמנים יסמכו למה שיש בהם או לפניהם לפי רצון המדבר בתורה · ואולם הנסמכים לפניהם כגון חג הקציר חג שבועות והנסמכים למה שיש בהם אם העדר ואם הוא קיום יהיה בחלק מחלקי הזמן ההוא כגון יום תרועה יום הכפורים שהם בחלק מהיום ויסמך היום כלו עלידם וכן יום זוב · ואפשר שיהיה בכלל חלקי הזמן ההוא כגון יום מטר שמוכל היות היום כלו או חלק מן היום אבן מצד מכריח יהא ענין זה להסמיך הזמן במה שנמצא בחלק ממנו אבל לפי האמת הסמך זמן אל ענין צריך היותו בכל חלקי הזמן ההוא אך בהמצא ראיה כי לא יתלה הזמן במה שימצא בחלק ממנו יהיה הדין נותן שיהיה נמצא בכללו · וידוע ששם חדש יפול על יום שנתחדש בו הירח וזהו האמת כמו שאמר מחר חדש לא חדש ולא שבת מתי יעבור החדש אך אם מצאנו ששלשים יום נקראים חדש בכל אותן המקומות יכול לפרש ששם חדש יפול על היום הראשון ואם השלמנו שיקראו שלשים יום חדש והוא ע"ד מעבר ואם כן באמרו חדש האביב צריך להפוש האמת היות האביב נמצא ביום הראשון שאם הרצון אם ימצא חוץ מיום ראשון בכל ימי החדש שיסמך החדש אליו כפי דין המעבר הנה במפורש אם ימצא האביב מהמשה עשר יום לחדש יסמך החדש אליו והואיל ויצא חציו בכלל לא יסמך החדש למה שימצא בחלק ממנו כי אם מהתחלתו ואם כן אין הכונה רק ביום א' לחדש · והדבר ידוע שאין חדש ראשון תלוי בפסח ואם קדם האביב מן הפסח במה שקדם יהיה החדש ראשון כפי מה שאומר הקרקאסני נ"ע · אבל הפסח תלוי בחדש ראשון מכלל שהחדש לא יבחן שהוא ראשון רק מתחלתו וראיה לדבר שהכתוב אומר ביום אחד לחדש הראשון וצריך להיות הכרת חדש ראשון קודם בואו וכן אומר ביחזקאל בראשון באחד לחדש ואם לא יהיה האביב נמצא עדיין לא יכירו חדש ראשון ואם כן הדבר נראה כי בסוף חדש אדר היו מסתכלים באביב ואם היה נמצא בראש החדש היו עושים אותו הדש ראשון ואם לאו היו מעברין את השנה כי לעולם צריך להיות הראיה קודמת למה שהוא ראיה עליו·ומי שסמך כי אין בקשת הדש ראשון כי אם כדי לעשות הפסח ואם יקדם מן הפסח צריך לעשותו ראשון אי אפשר כי ידיעת חדש ראשון מצוה בראשה וכל מי שדלג ביום ראשון אין הבדל בינו ובין מי שאמר כי ביום י"ד אם ימצא יעשה חדש ראשון ואיך יהיה הדבר וכל ישראל מצווים בעשיית הפסח ומתי היו עולים לעשות הפסח לפי דעת האומר כי ביום ארבעה עשר אם נמצא האביב היו עושים · אך לפי דעת האומרים שהפסח היה טוכן בעשור לחדש בפסח מצרים ע"כ בטלו דברי האומרים שאם יהיה האביב חוץ מיום ראשון עד יום י"ד לעשות חדש ראשון · מהם אומרים בג' לחדש כי מה שימצא בג' לחדש אין הבדל בין הראשון ובין השלישי·ומהם אומרים בשבעה לחדש ודעתם בזה כי הבונה בבקשת האביב כדי שישיג הקציר עד יום י"ד לחדש ושנוי הזרע מן האביב אל הקציר יהיה בהקפת שבעה ימים וכי הוא קודם מן עשרה להדש · ומהם אומרים בארבעה עשר בו ודעתם בזה שבקשת האביב אינה תלויה רק בעבור הנפת העומר והנפת העומר מן הלח שהוא האביב ואם כן אם יקדם האביב מן הפסח ביום אחד מספיק·וכבר נתבאר שאין עבודת הפסח קובעת חדש ראשון רק ידיעת הדש ראשון מצוה בראשה על פי האביב ועל כן אמר ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה היום אתם יוצאים בחדש האביב החדש הזה לכם ראש חדשים · ויפה דקדק החכם ר' יוסף הקרקאסני נ"ע כי היום והחדש והשנה אשר יסמכו אל דבר הדין נותן אהרי האמת שימצא אותו הדבר בכלל שעורם זהו דרך האמת אך אם ימצא בקצת שעור אותו הזמן שיסמך לכללו וזהו על דרך מעבר · ומצאנו הלשון ידבר על דרך אמת ועל דרך מעבר ודברה התורה גם כן בזה השביל · אך מה שיש לנו לומר כי כשידבר המדבר אין ראוי לקחת אותו הדבור אלא על

האמת

Digitized by Google

האמת ולא נצא מן האמת אלא מצד מכריה על כן באמור כל ימי זוב טמאתה אחרי שראינו כי אין מן המנהג להיות האשה רואה כלל חלקי היום אלא בקצתו בין בראשו בין באמצעיתו בין בסופו נאמר שדברה התורה ע"ד המעבר כפי המנהג כאמרנו יום מטר יום שלג שיהיה בקצתו ובאמור התורה יום תרועה שיהיה בקצתו אך באמור חדש האביב אין לנו מכריה להוציאו מאמתתו ע"כ ישאר על האמת וע"כ צריך שיהיה האביב בראש החדש כל שכן שיש לנו סיועים להיות האביב נמצא מראש החדש כפי שקדם לנו הבאור · וכבר נתבאר כי סמיכת דבר אל דבר אינו מהסכמת בעלי הלשון כי אם לפי תקון בעלי הדעת כפי רצונם להסמיך ענין אל ענין כדין המעבר. שאינו מתקון בעלי הלשון רק לתקון בעלי הדעת ע"כ תתחלף הסמיכות בדרכים שונים :

פרק עשירי

יש לדעת כפי דעות החלוקות בענין האביב ענין הקציר באמרו כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן · שאם לפי דעת האומר כי האביב צריך להיותו נמצא מראש החדש והנפת העומר יהיה מחמשה עשר לחדש עד יום האחד ועשרים לחדש ואם ישיג האביב בראש החדש עד אותו הזמן ישיג בצורת קציר ע"כ יש מי שהורה מפני דוחק הקציר להיות האביב בצורת הזהב כדי להשיג הקציר · אך לפי פירושנו כי האביב בתורה שיתחיל בצורת הזהב גם כן שישיג הקציר ויהיה שם קציר מוסכם בהשיג הזרע על צורה ירועה · אמנם לפי דעת האומרים כי האביב יבוקש עד יום ארבעה עשר לחדש לעשותו חדש ראשון איך ישיג הקציר ביום חמשה עשר וזה אי אפשר על כן אמרו כי שם קציר על מענה אחר ויהיה ענין המלה ענין כריתה מטעם וקצרתם את קציהּ שענינו לכרות כריתותיה · הואיל ובא ממנו פעולה לא יצא הדבר משני פנים אם שהפעל יהיה נגזר מהשם או שהשם יהיה נגזר מהפעל · והנה אם נאמר שהפעל נגזר מהשם נאמר שהזרע בשישיג . בצורה נודעה יקרא קציר באמרו שלחו מגל כי בשל קציר עבר קציר בלה קיץ ועל כן תבוא ממנו פעלה באמרו וקצרהם את קציהּ כי תקצור קציך בשדך לא תכלה פאת שדך בקצרך על שם שיהיה הזרע בצורה

ההיא · אבל לפי דעת האומר שהשם יהיה נגזר מן הפעל יהא הטעם שהוא ענין כריתה ועל שם הבריתה יהיה שם קציר ואם כן איזה דבר שיכרת יקרא קציר כנון שאמר זרעו הטים וקוצים קצרו בשדה בלילו יקצורו אע"פ שיש להם מענים אהרים כי מה שאמר וקוצים קצרו מעמו כריתה בעבור שאמר זרעו חטים ובאמרו בלילו יקצורו אין טעמו מן בליל חמץ. יאכלו כי היא שתי מלות כמו עב טיט והטעם בשדה בלי שלוּ יקצורו אכן הטעם לפי זו הכונה כשיכרת הזרע על איזו צורה שיכרת יקרא קציר בין לח בין יבש ואפילו שהוא לח ורטוב בצורת האביב ויקשה על זה כי מה מעם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן ונראה שהכענה בו כשיניע הקציר בעהו :

ומעתה יש לדעת כי חכמי ישראל נחלקו לשלשה חלקים · החלק האחד הם חכמי הרכנים שאמרו אמת כי האביב צריך שיבוקש קודם מראש חדש אכן מצות העומר להביא מן הלח בעבור מה שאומרים כי מה שאמר הכתוב ואם תקריב מנחת בכורים היא מנחת העומר מפני שאמר במנחת בכורים אביב קלוי באש גרש כרמל וצריך להיותו מן הלח · אמנם ההכרח אשר הביאם לומר כי העומר הוא מנחת בכורים מפני אופן אחד כי העומר לא נתבאר מה יעשה בו ואי אפשר זה · אכן כמו שנתבאר ענין שתי הלחם כן היה הדין להתבאר עומר התנופה מה יעשה בו ואי אפשר לומר כי הניחו בלי באור ע"כ אפשר לומר שבאורו הוא במנחת בכורים·וראיה לדבר שמנחת בכורים אם תהיה זולתי העומר לא תצא משני ענינים אם שהיא באה קודם העומר או אחר העומר ואי אפשר שתהיה באה קודם העמר מפני שהכתוב אמר ראשית קצירכם על העמר ואיך אפשר שתהיה מנחת בכורים נקצרת קודם העומר מפני שהכתוב אמר ראשית קצירכם אל הכהן · ועוד שאם תוקרב קודם העומר ראוי שתאכל ליומה שהוא קדש קדשים והכתוב אמר ולחם וקלי וכרמל כי אי אפשר שהיא יוצאת מן הכלל כי לא יצאה באך · ואם היא באה אחרי העומר לא תקרא בכורים כי קדם לה הבאת העומר · ואולם עזרו בזאת הכונה בסברות אחרות שאומרים כיון שאמר מהחל הרמש בקמה מראה בעוד שהוא לח כאשר אמר כי תבוא בקמת רעך וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך וזה לא נאמר רק על הלח כי על היבש לא יאמר חרמש.

Digitized by Google

רק יאמר מגל כאמרו שלחו מגל כי בשל קציר ·
ומ"ש כי חמובחר ממין השעורים מה שיעשה
קלוי באש עד שישלחו אותו קצתם אל קצתם
על דרך מנתה כי היבש פחות הוא והוא מאכל
הבהמות וע"כ צריך להיות מנחת העומר מן
הלח ועוד שמלת עומר היא מדה כמו שאמר
והעומר עשירית האיפה הוא ואינו מגזרת שלא
מלא בפו קוצר וחצנו מעמר ואם הוא עומר לא
יהיה מרמיז רק למנחת בכורים · ועוד לפי
פירושם שטעם קציר ענין כריתה . ובאמרו
ראשית קצירכם יורה על הנכרת ראשונה וחלח
יברת קודם מן היבש · וחכמי חקראים השיבו
להם על אלו המענות אשר הביאו להורות כי
מנחת בכורים היא העומר באמרם כי באמור
הכתוב וקצרתם את קצירה המעם בנעת עת
הקציר כאמרו שלחו מגל כי בשל קציר מפני
כי שם קציר מוסכם על הזרע אשר יתבשל
ויתיבש ונראה כי העומר מן היבש אע"פ
שבנגב יהודה יקצרוהו רטוב בעבור שהחום
מתגבר לשם פן יפרט הגרגיר ולא בן קציר
ההרים כי לשם ימצא הקור והטל ואחר שהעומר
הוא מן היבש בהשינו אל הקציר השלם איך
יהיה הוא מנחת בכורים שהיא רטובה כאמרו
אביב קלוי באש גרש ברמל · ומה שיש לומר כי
לא נקרא קציר בעבור שישיג הזרע בצורה
יחזעה רק נקרא קציר ע"ש שאז ראוי שיכרת
וע"כ נקרא קציר על שם הפעלה כאמרו וקצרתם
את קצירה ותבוא מלת קציר כמעם פועל
כאמרו באכוף קציר קמה · ואין לטוען לטעון
ולומר כי כל ברות יקרא בשם קציר כי העלות
לא יוציאו אותם לשמות וכמו זה השם קראוהו
חכמי הדקדוק שם מתגבר כמו שם אודם משום
האדמימות ולא יקרא כל אדום אודם וכן אדם
מאדמה ועופרת מעפר ואם כן לפי זאת הכונה
לא יקרא קציר רק הזרע אשר יתיבש ואי אפשר
שישאה יותר כי על הלח עדיין לא בא עת
הקציר עליו · ואולם הברח החלוק אשר חלקו
חכמי הקבלה להורות שהעומר הוא מנחת
בכודים אומרים אלמלא היה העומר זולתי
מנחת בכורים לא יצא משני ענינים אם שמנחת
בכורים היתה קודם העומר או אחר העומר
ואם היתה קודם העומר הנה אין העומר
ראשית קציר · ועוד אי אפשר שתוקרב קודם
העומר כי צריך ביום שתוקרב להאכל שהמנחה
קדש קדשים ותאכל ליומה והכתוב אמר ולחם
וקלי וכרמל לא האכלו א"כ לא היתה נקרבת
קודם העומר ואם אחר העומר הנה לא תהית
מנחת בכורים כי קדם לה העומר אם כן הברח
החלוק מביא להאמין שהעומר הוא מנחת
בכורים·ומה שיש להשיב כי איך נתעצל הכתוב
להורות בענין העומר שהוא מנחת בכורים או
בענין מנחת בכורים להורות שהיא העומר
שיכללם ענין אחד לחדמות זה בזה ואם מפני
שנקרא העומר ראשית קציר וזה מנחת בכורים
ויהיה יחם ביניהם יש להבין כי לא יקרא
הבכור בכור ע"ש שיכרת תחלה אלא על שם
שישיג תחלה ואפילו שיכרת באחרונה לא יצא
משם בכור ואם כן באמרו ראשית קציר לא
יורה על הבכור שאם יהיה מרמיז על חבכור
לא יצא משני ענינים אם שהרצון בו מה
שיבוכר תחלה בכל ארץ ישראל או שהרצון
בו בבורי קציר שדה אחד ואולם להיות הרצון
על הבכור אשר יבכר בכל ארץ ישראל אי
אפשר כי מה שיבכר בכל ארץ ישראל אינו
כי אם חאביב הנמצא בראש החדש ועל כל
פנים עד יום ארבעה עשר יהיה יבש ואם
הרצון שיהיה בכור שדה איש אחד הנמצא
ביום הנפת העומר לפי הצורך לא ידענו מה
ההכרח ואם כן מאמר ראשית קציר יותר הדעת
נוטה כפי שקדם לנו הבאור שיהיה עונה על
האביב הנמצא בראש החדש ועתה הניע אל
הקציר השלם וע"כ אמר וקצרתם את קצירה
והבאתם את עומר ראשית קצירכם · ועור לפי
כונתם לא היה ראוי להמצא ביום הנפת
העומר יבש כי אם לח שאם יהיה יבש נמצא
אין העומר בכוד והנה הכתוב אמר ולחם וקלי
וכרמל והלחם הוא מן השעורה החדשה לא מן
הישנה כי החדשה תהיה באסור לא הישנה ·
ואולם להיות מנחת בבורים נקצרת קודם קציר
העומר אי אפשר כי הכתוב אמר מהחל הרמש
בקמה אבל היתח נקצרת וקרבה אחרי קציר
העומר ולא יצא מתורת בכור אע"פ שקדם לה
קציר העומר·וכל איש מישראל בחוייב בראשית
בכור ככתוב ראשית בכורי אדמתך תביא בית
ה' אלהיך מה שמנהגו להיותו לח ומה שמנהגו
להיותו יבש והנה כל אחד מישראל יהיה מחוייב
בראשית בכור · ואולם לא היה קוצר בכור
השעורים אלא אחר קצור העומר ממנו מה
שהוא יורה היה יבש ומכנו מה שהוא מלקוש
היה לח ולא היה מחוייב להת לכהן רק פראשית
בכור לא כל הבכורים·שהרי נאמר פי נשא
מקצת האנשים אל אלישע לחם בכורים והוא
לא היה כהן · סוף המאמר עלה מבח אלו
העניגים כי באמרו ראשית קציר אינו מרמיז
על הבכור · ואם יקשה לומר שאם העומר היה
מן היבש איך מנחת בכורים בהאחרת והיא מן

Digitized by Google

הלח · יש להשיב כי לא ישיט כל המקומות באחד אלא אפשר שיתאחרו קצות השדות להשיג אחרי הנפת העומר וממנו ילקח בבור ויתן לכהן ושאר הבבורים אם יתנדב יביא מנחת בבורים ע"כ אמר ואם מנחת בבורים לה' שאינו חיוב · ואין מענה שאם אין העומר הוא מנחת בבורים איך לא נתבאר ענינו כמו שנתבאר ענין שתי הלחם · יש להשיב כי יש מן הנקרבים ענינם מבואר ויש מה שאינו מבואר והם למדים מן התוצאה בגון הבבור והמעשר ויהיה זה כמותם · ומה שאמרו כי המוכחר מן השעורה הוא הלח מן היבש שהיבש הוא מאכל הבהמות וראוי להיות העומר מן הלח הנה מנחת שומה שהיתה קמח שעורים· ואין חתך משם חדמש בי הוא מוכגל על הלח אבל מגל יהיה על היבש בי בלי אחד שקוצרים בו הלח והיבש ויש לו שתי שמות בגון צאן ושה בבשה וחחל ושם עומר אינו מדה בי הוא במעם גם בין העמרים תלקט שמעמו אסיפת השבלים הוא יקרא עומר כי שם עומר בהיותו מיוחם אל הקציר לא יהיה בזולת זה הענין :

ודחלק השני הם חבמי הקראים אומרים אמת בי האביב צריך שיבוקש ביום אחד לחדש הראשון כפי הראיות שהקדמנו והעומר צריך שיהיה מן היבש לפי גלוי המאמר שאמר וקצרתם את קציהה שעונה בעת הזרע אל הקציר ושם הקציר מוסכם לפי דעת הכהן ר' סהל נ"ע על הזרע שישיג בצורה יהועה שיוקצר וע"כ הסכים זה התכם הזה האביב בצורת זהב כדי שישיג הזרע עד ט"ו לחדש קציר שלם · והחכם ר' יפת הסכים להיות האביב קודם מן ראש החדש ולהיות העומר מן היבש והסכים היות האביב בצורה שיתחיל חזהב כפי שקדם לנו הבאור והוא ישיג אל הקציר עד יום חמשה עשר ואפילו שיהיה העומר מעם רמוב אין לחדש כי הוא לצורך השעה · הנה זה המין יקצרוהו בנגב יהודה והעומר הוא מונף והוא מקדשים קלים שהוא מונף ונאכל לזכרים ולנקבות בדין שתי הלחם שהם קדשים קלים ולא יהיה העומר חמור משתי הלחם · ואע"פ שלא נתבאר תקונו ידענו אותו מן התוצאה שהיה נפחן והיו אופין אותו והיו אוכלין אותו בקדושה · והיא אינה מנחת בבודים בי היא קדש קדשים ונאכלת לזכרי בהונה ומנחת יחיד והיא מנחת נדבה ואינה ראשית בבור והיא קרבה אחרי העומר והעד שהיא מנחת יחיד ונדבה שנכתבה בין קרבנות היחידים בפרשת ויקרא ונסמכת למה שאמר למעלה אדם כי יקריב מכם קרבן שהוא בקרבנות הנדבה אף על פי שקרבנות החובה נכללים עמהם · ואין למעון בי מן השדה שנלקח העומר שהוא יבש אם היו מביאים מנחת בבורים נראה שהיה נקצר קודם העומר כי לא הוכשרה הבאת קרבן מנחת בבורים רק אחר העומר אם נזדמן למי שנזדמן והיא מנחת נדבה · ולא תאבה לשמוע לדברי מי שאמר שמאותו השדה אם היו לוקחים מנחת בבורים קודם העומר לא יקרא תוא ראשית קציר בי אם העומר אחרי שהשיג הזרע בצורה ידועה הגלקח ממנו הוא הנקרא ראשית קציר בי הכתוב אמר מהחל חרמש בקמה ואינו יוצא מזה המאמר מה שהוא לח · ועוד אם לפי דעתם בי העומר הוא מנחת בבורים בשנים המשברות עב"פ היה יבש ויהיה הקציר רמוב ואיך יהיה העומר מנחת בבורים גם באמור ולחם וקלי וברמל והלחם הוא לחם השעורים ויהיה מן היבש · הנה ממעשה יהושע אשר נאמר ויאכלו מעבור הארץ מפחרת הפסח מצות וקלי ולא היה ישן בי בבר הישן היו אוכלים אותו מקדם לבן אם לא היה מן החדש מה מעם וקלי והוא אביב קלי באש ועל כל פנים אכלו מן השעורים גם העומר היה יבש בי אי אפשר היות העומר לח ודם אוכלים לחם מן השעורים לגלוי אמרו ראשית קצירכם · ומי שאמר כי לשלשה ימים מן החדש אם יראה האביב יסמך החדש עליו ויהיה חדש אביב דעתו בזה בי הנראה בשלישי לחדש כאלו הוא הנראה בראש התדש · ומן האומר בשבעה לחדש אומר בי אם ימצא בו האביב יפסיק להמצא הקציר עד יום חמשה עשר בניסן ואומר כי תוך שבעה ימים יעבור שיעתק הזרע מאיבות לאיבות ואם יהיה בשבעה לחדש אביב ימצא בחמשה עשר קציר ובבר שמענו מן החכמים כי זה לא ישיג אף בי הבחת חדש ראשון צריך שיהיה מראש החדש בראיות שהקדמנו שאם לא כן הימים שיש בין ראש החדש עד שיראה האביב איך נדין בהם לעתים מן השנה שעברה או מן השנה תבאה · והמביא ראיה בי תתאחר תראית מן התוצאה אע"פ שהוא מוקדם כמו שנתאחרה הידיעה בשי"ת מידיעת חדש העולם אע"פ שהוא מוקדם ואלו דברים בעלמא אך מה שראוי להאמין שהאביב צריך שימצא עם ראש חדש :

ודחלק השלישי אומר כי אם ימצא האביב עד ארבעה עשר לחדש שיחמך

החדש

החדש עליו שסבר כי לא יבוקש האביב רק בעבור העומר ואם קדם האביב מחמשה עשר לחדש יהיה חדש ראשון ויעשה הפסח בו ויובא העומר · ומה שראינו כי זאת דעת הקרקאני נ"ע אך ספר החכם ר' אהרן בכ"ר ישועה כי זו הדעת חיתה דעת רבינו יוסף הרואה ג"ע אך חזר מזאת הדעת באחרית ימיו והורה בריאה כי צריך שימצא האביב בראש החדש · ומדעת אלו החכמים אשר הורו כי האביב יבוקש עד יום ארבעה עשר לחדש מכלל העומר הוא מן האביב והוא בכור ונראה שדעתם בעומר הוא נכלל במאמר ואם מנחת בכורים · והכהן ר' סהל נ"ע הבריח בזה שאם תהיה השנה מעוברת מפני שהאביב נראה ביום ט"ז לחדש ועד הגיע זמן הפסח יעבור קרוב לחדש ימים וישוב אל זמן הקציר · ואם מצות העומר להביא מן הלח הנה הבכור לא יקרא בכור אלא מפני שקדם מן הכל ואיך יהיה זה העומר אביב ויקרא בכור · וגבר מה שמתיבש עתה קדם בצורת האביב שיהיה בכור אם כן מה שהונף עתה עומר אינו בכור ואם יאמר כי יכרת הקודם מה שהוא בכור וישמר עד זמן העומר ויקרא הוא הבכור הנה מהחל חרמש בקמה · ומפני זה ההברח אומרים כי אין מצות העומר מן הבכור רק מה שהוא יבש הוא ראשית קציר · ואם יש לטעון שאם ישיג הקציר קודם זמן הפסח אם כן היו קוצרין אותו והיה נשמר ראשית הקציר עד יום תנופת העומר · יש מן החכמים אומרים כי לא היו קוצרים אף על פי שהשיג הקציר עד הגיע הזמן מפני אמרו מהחל חרמש בקמה אלא היו מאחרים הקציר ומדרך גם לא היה נשתת בענין ולא יחמוד איש את ארצך וכו' :

פרק אחד עשר

ואולם דין השנים הפשוטות והמעוברות דין פסוק הוא שלא היו נמצאות שתים מעוברות ולא שלש פשוטות אלא לכל היותר שתי פשוטות ומעוברת אחת ונתנו העלה היאך שהאביב הולך ורודף למהלך השמש על הרוב והנה שנת החמה יתרה מן שנת הלבנה אחד עשר יום נמצא האביב עם ר"ח ניסן והרי השנה הלכה פשוטה באה שנה אחרת וחסרון האחד עשר יום צריך להמצא באחד עשר לחדש שלשה עשר ואם כן תהיה מעוברת · הנה לקחנו עשרים יום באה השנה השלישית עד ראש חדש ניסן ימצא האביב בעשרים באדר ותהיה השנה פשוטה ובשנה הרביעית יפול האביב בראש חדש שלשה עשר ותהיה השנה פשוטה ונעבר השנה החמישית ואם כן על הרוב כך ימצא הסדר · וכן במחזור תשע עשרה שנים שבע מעוברות ושתים עשרה פשוטות ולא הורו על שתי מעוברות ולא על שלש פשוטות אלא פעם יעשו שתי פשוטות ופעם יעשו פשוטה אחת וכל זה שיהיו השנים בתקון והגשמים בעתם ולא קור ולא חום משונים · אך אם יקרה מצד שנוי הזמנים ותבואנה שתים מעוברות ושלש פשוטות נמשך לנלוי שמור את חדש האביב ולא נשגיח למהלך השמש · אך אם תקרה ותיתה השנה מעוברת מפני שנוי הזמן מן הגשמים ואחרי כן נתישר הזמן ונראה האביב בתחלת שנים עשר מה נעשה · יש לדעת כי אין הבחינה רק בראש חדש י"ג העיון אם יתאחר מראש חדש י"ג או אם ימצא בראשו אבל אם קדם אין לחוש כי כן אמר שמור את חדש האביב ר"ל חדש שצריך שיבוקש בו אביב · ואם יטעון טוען כי השבוש לא בא רק בעבור השנה המעוברת שקדמה לו אך מה שנראה האביב בר"ח אדר בזמנו היה והוא ניסן והנה התכרת מביא להיות שלש פשוטות · יש להשיב כי המצות לא נתנו רק אחר היכולת לפי ראות עינינו · וכזה הקרה כמו שספר החכם בשנה עשירית למחזור ובשנת י"ח מטנו לשנת שצ"ז למנין קרן זעירא שהיו שלש פשוטות אך בשנה הקודמת מפשוטה השלישית כבר עברוה ובעבור שנמצא האביב בראש חדש שנים עשר עשו בו פסח ובטלו הפורים וסברו כי השנה המעוברת שקדמה מזאת השנה היה ראוי להיות פשוטה והנה הן שלש פשוטות · ואולם אנחנו לא נצא מן הגלוי כמאמר שמור את חדש האביב אך בהיות קלקלת הזמן מצד יעודים רעים נעשה ע"ד הקרבה לפי מנהג השנים המתוקנות ודעת התקרבה העמוד במקום דעת הברור ואם נפלה הספקה בין מעוברת לפשוטה נלך אחרי המעוברת · ואולם אנחנו בגלות מצוים בבקשת האביב ולא נפלה זאת המצוה מעלינו ע"כ מי שידו משגת במציאתו ר"ל בזמן הגלות מחוייב לקדש הזמנים על פי האביב אך אם אין ידם משגת במציאתו ר"ל הרחוקים מארץ ישראל הולכים ע"ד הקרבה בפני שכל המצות עומדות בדעת הברור ובדעת התקרבה והנה כשאין לנו דעת הברור נעשה על דעת התקרבה והתקרבה היא דעת האפשר וכובל שני פנים ולנטות לאחד משני הפנים צריך בדרכי הסימנים

Digitized by Google

הסימנים • ואולם הסימנים אשר הורו החכמים להתנהג בגלות לעבר או לפשט אומרים כי צריך לעיין מנהג הארץ שהוא נמצא על איזו מתכונת מצמחי הארץ תשוה עם אביב של ארץ ישראל ובנעת אותו הצמח יהיה דן על אביב של ארץ ישראל וקור וחום הזמן והיות המטר בזמנו • ואולם אלו הסימנים יתחלפו כפי המקומות ויקרה להיות חום בארץ ישראל ובמקום אחר יהיה קור ואין להשען באביב של ארץ ישראל • ואמרו שיש להשען בסימן התקופה להיות השנה פשוטה או מעוברת וכבר ידענו שהתורה מנעתנו מזה שמאמר שמור את חדש האביב בא והסיר לפסוק והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים • ואמנם חכמינו הורו לנו להשען בעבור הרבנים כפי שתקנו להיות במחזור י"ט שנה שתים עשרה פשוטות ושבע מעוברות ושערום ע"פ מציאת האביב לא ע"ד התקופה שאם ע"ד התקופה הנה שתי שנים מתחלת העבור יותירו כ"ב יום והנה תפול התקופה למעלה מששה עשר יום לחדש ומן הדין היה ראוי לעבר השנה ולא עבר אלא השלישית וכן הששית • וזהו תקון העבור ג"ח י"א י"ד י"ז י"ט • אך אמרו חכמינו שיפול השבוש בשנה הרביעית ובט"ו הפשוטות להיות מעוברות מפני שהתקופה באותה שנה תתאחר בסוף חדש תשרי ויתאחר האביב והורו החכמים לתפוש שני החדשים והאמת להמשך לפי אותו התקון כי ביותר יבוא פשוט משיבוא מעובר • וכן אמר החכם רבינו אהרן נ"ע בשנה המעוברת בשנת י"ז וי"ט שיקרה התעות• והנה בזמננו זה במחזור רמ"ט שמענו כי בשנה רביעית מהמחזור מה שהיה לנו חדש אלול היה לאנשי ארץ ישראל מבקשי האביב חדש תשרי וזה היה מבלבול שנת י"ז וי"ט המעוברות ומפני שיקרה החלוף לא נניח המצוה שאנחנו מחוייבים לעשות ע"פ הקרבתנו ואנחנו מקריבים היות סדר המחזור אמתי יותר מהיות בלתי מסודר ונעשה עליו ואע"פ שאנשי ארץ ישראל יעשו בחלוף מה שנעשה אנחנו הדבר סובל שהם עושים ברעת הברור ואנחנו עושים ברעת ההקרבה ודעת ההקרבה סובלת שני דרכים ואיזה יכשר הזה או זה יהיה על פי המימן ואם יבוא בחלוף לא תבטל המצוה מעלינו אלא מה שנעשה על פי הקרבתנו יהיה עשוי וברוך היודע כל נעלם :

אמר החכם רבינו ישראל המערבי נ"ע כי תקון המחזור הוא תקון התאנים המובות שהיו מעולי בבל אשר נשארו אחרידם דור אחר דור הם אשר עמדו ותקנו המחזור בשבע מעוברות ושנים עשר פשוטות להקרבת זמן האביב על פי דעתם ולכן נמשך אחריו • והנה מימן לשבע המעוברות הוא פסוק בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ שהוא שבע מלות • ומימן לשנים עשר פשוטות הוא פסוק ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל שהוא שתים עשרה מלות :

תם ענין הבדל שנה משנה וענין האביב

Digitized by Google

הביננו ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב · הורני ה׳ דרך חקיך ואצרנה עקב ׃

הדבור במצות שבת

ענין היות מצות שבת מצוה תורית והתורה בנויה לפי חכמת המבטא צריכים אנחנו לעיין בענין המלות הנאמרות לענין השבת ואז יתבאר המבוון במצות השבת · ואולם מצאנו שהכתוב אמר דברים בשבת אשר הם נקראים בלשון מלאכה עבודה ומעשה אשר הם מותרים בששת ימי המעשה כאמרו ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות ואמר ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך · ואלו השלש מלות צריכים אנחנו לדעת אם שהם משמות הנרדפים ששלשתם יורו לענין אחד אם שהם מפורשים שבל מלה ומלה הורה לענין מיוחד · ולהיותם משמות הנרדפים להורות שלשתם לענין אחד אי אפשר כי מה טעם להאמר במקום אחד כאחד כאשר אמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ואם כן הם מפורשים · ואם הם מפורשים מה טעם וכאשר הזהיר לעשות מלאכה והעניש גם כן באמור כל מלאכה לא תעשו כל העושה בו מלאכה יומת לא אמר כמו כן על עבודה ומעשה אלא מנע אותם בשביעי ממלת שבות באשר אמר ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות ולכמו כן אמר על המלאכה ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון · ואולם אחרי שנבאר טעמי אלה המלות רוצה לומר מלאכה עבודה ומעשה נבאר חלוק דעות החכמים איך לא נתבארו אזהרה ועונש בעבודה ומעשה ומה טעם שבות הנזכר אחריהם · ואמנם בטעם מלת מלאכה כה אמר רבינו סהל ז״ל שמלת מלאכה כוללת כל המעשים והעד שמצאנו שמושה במקרא לשבעה מענים מצאנוה נאמרת למיני אומניות כמו שנאמר וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה ונאמרת לענין תקון הספינות והליכתם כגון עושי מלאכה במים רבים ומשתמשת בהעתק הדברים ונשיאתם והנחתם כגון כל איש יבואו ויעשו מלאכה הכן בחוץ מלאכתך ומשתתפת לענין הדבור והמשפט כמו והמלאכה לא ליום אחד ולא לשנים ונדברת למראה עינים ורעיון הלב כמו ואקום ואעשה את מלאכת המלך ומתוקנת במעשה הלב והעין בעבר ובעתיד כמו גם מתרפה במלאכתו ומוסכמת במעשה הנולד מדברים נקדמים כאמרו ויכל משה את המלאכה שנכנם בה הדלקת הנרות ובעור האש על המזבה · ובזראה לפי דעת זה החכם שכלוי מלאכה היה אחרי כבות האש כי לפי דעתו בעוד שהאש בוער לא כלתה המלאכה · ואמר זה החכם כי באמר כל מלאכה לא תעשו נכללים כל המעשים ויצא מה שהוא בהוב להעשות בשבת כמילה והקרבן בראיה וכן נמי יצא בראיה אשר הוא בהתר להעשות בשבת כמו הטלטול בענין המאכל והמשתה ואשר לא תעמוד הראיה על חובתו ועל התדו נשאר באסור מאמר כל מלאכה לא תעשו · ולדעת החכם הר״ר יוסף הרואה נ״ע ששם מלאכה יורה על תקון וכל מעשה מתוקן יקרא בשם מלאכה ולקח ראיה בזה מהמשך לשון בני אדם האומרים מה מלאכתך ויענה אורג או חופר ונראה שנמשך בזה לפי דעת בעלי הקבלה אשר הם סומכים לאנשי הלשון ואומרים ארבעים אבות מלאכות פחות אחת ואומרים העושה הצי מלאכה וכל העושה מעשה מתוקן יקראוהו בשם עושה מלאכה והמקלקל אינו חייב משום עושה מלאכה אך המקלקל על מנת לתקן מהוייב משום עושה מלאכה בגון הקורע על מנת לתפור · והנראה מדבריהם כי לא פטרו המקלקל מן העונש משום שאינו עושה מלאכה אבל משום שהוא עושה קלקלה אבל באמת הוא עושה מלאכה · והחכם הנזכר בין מה שהוא מתוקן בין מה שהוא מקולקל הביאם כאחד באסור וע״ד רחוקה מביא הקלקלה תחת התקון לאסרה משום שהוא עושה מלאכה באמרו כי נתיצת הבית צריכה תקון · והנה לפי דעת זה החכם מעשה שיש לו תקון נקרא בשם מלאכה ששם מעשה יורה על חדוש הפעל וקריאתו בשם מלאכה יורה על התקונו

והנה

והנה העושה מלאכה צריך להיות יכול לחדש הפועל ויודע כדי לתקנו ואם כן כל מלאכה מעשה ולא כל מעשה מלאכה · אך כשיהיה שופר או נוטר או נוצר או שוער וישאל בשאלה מה מלאכתך וישיב שוער או נוצר והוא אינו מחדש ולא מתקן דבר אומר מצד שהוא לאנורת כמ"ש בגון המלאכה המתוקנת יקרא בשם מלאכה ואינו באמת רק על דרך עובר · וכן נמי מה שהביאו בעלי הקבלה בארבעים אבות מלאכות פחות אחת המוציא מרשות אל רשות עושה מלאכה יהיה זה על צד המעבר · וכמו שהבדלנו מעשה ממעשה באסור משום מלאכה אע"פ שהם דומים לאופן אנורת כמ"ש כן הבדלנו הוצאת הדבר מרשות אל רשות מהוצאה לרשותו בשם מלאכה וכל אלו שני הפנים ע"צ המעבר ומצד שנתרחב זה המעבר דינו כדין האמת · והמעשה הנקדם מן המלאכה אע"פ שאינו מלאכה יהיה אסור יען שמכח אותו המעשה תבוא המלאכה · ויש לומר כי תפישת הקולמוס לאומן בקי לכתוב בתיכה מתוקנת צריכה תקון עכ"ז נאמר כי אע"פ שלא באה מצות לא העשה עליו מן השעם והענין באסור המלאכה יבוא אסור אותו המעשה והעובר על חלק מחלקי אותה המלאכה יהיה מחוייב משום עושה מלאכה לא כדעת ב"ה שאמרו שאם לא השלים המלאכה לא יהיה מחוייב מפני שהכתוב אמר בעשותה את מצות ה' אשר לא תעשינה כי הכתוב אמר במקום אחר מאתת מהנה ויורה על חלק · אך החכם רבינו ישועה לא הסכים על דעת רבינו יוסף נ"ע ששם מלאכה יורה על המעשה המתוקן אלא כל מעשה יקרא בשם מלאכה · והביא הקושיא בזה משום שהיא משתמשת לענינים שאין בם תקון בין משמוש הלשון בין מדברי הראשונים · משמוש הלשון כמו שאמר כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם ויבוא תחתיו כריתת המגדנות בסכין · ואם יטעון כי זה ע"צ המעבר בזולת מקומו השיב החכם כי חוק המעבר הוא כשיצטרך אל תוספת ואל חסרון ומקום זה אינו צריך תוספת וחסרון עד שיהיה דינו כדין המעבר ומעוט שמושו במה שאינו ע"צ התקון לא ישימהו מעבר · ואשר הוא מדברי הראשונים שהבלילו בשם מלאכה דברים שאינם צריכים תקון כמו המבעיר והמבבה והמוציא מרשות לרשות · ואם יטעון כי מדברי השואל מה מלאכתך והשיב לו אורג או תופר שהם מעשים מתוקנים ולא אוכל נשותה · השיב בזה כי לא ישיב בזה התשובה רק לפי מנמת הפין השואל והביא קושיות מדברי הכמים לבטל היות שם מלאכה מורה על מעשה מתוקן ממה שאמר ששת ימים תעשה מעשיך ואמרו שלא אסר בזה יותר מאשר אסר באמרו לא תעשה כל מלאכה ומכאן למדנו שמעשה ומלאכה אחד הם · וממה שאמר לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך והקטנים לא יעשו מעשים מתוקנים · וממה שאמר ששת ימים העבוד ועשית כל מלאכתך באמרו העבוד כלל המעשים שאינם מלאכות ובאמרו וביום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה כולל שני המענים ויתחייב שאסר באמרו לא תעשה כל מלאכה כלל המעשים · והחכם הנזכר החליש אלו הקושיות אע"פ שמאמין שכל מלאכה מעשה וכל מעשה מלאכה · אך החכם הקרקאני נ"ע הסגיל שם מלאכה על אומנות ושאר המעשים אסרם מן תעשה מעשיך כאשר יתבאר· וכונתי תדענה בפרק הבא · ושם מעשה ועבודה יש מי שהברם עם שם מלאכה שיורו לענין אחד ויש מי שאמר כי מלאכה ומעשה אחד מפני שהם תלויים במעשה הלב והאברים אבל עבודה מסגלת במעשה האברים לצד הינע · והחכם רבינו ישועה נ"ע הראה שיש חלוף בין החכמים לחתלות מלאכה במעשה הלב והורה שחברו מעשה עם עבודה כאשר הגיד הכתוב לעשות מעשהו זר מעשהו ולעבוד עבודתו נכריה עבודתו ושנידם נתלו באשר אין יגע לו ואם יאמר כי זה ע"ד מעבר עליו כבר באר כי המעבר צריך תוספת וגרוע כ"ש שמלת עבודה מצאנוה הלויה בלב כאשר אמר עבדו את ה' ביראה ועקר העבודה הוא בלב · ואין ראוי להסגיל שם עבודה בעבודת האדמה לבד כי מצאנוה משתמשת בענינים חלוקים ותמצא בשלשה מענים בענין עבודת האדמה כמו עובד אדמתו ישבע לחם ובענין שרות לעבוד עבודה באהל מועד ובעבודת השם עבדו את ה' ביראה והנה נודע שטעם עבודה ומעשה אחד · ויש לסייע בזה כאשר אמר במקום אחד ששת ימים תעבוד ואמר במקום אחר ששת ימים תעשה מעשיך · והנה נודע שטעם מעשה ועבודה אחד ויפול על המותחל ועל הנולד · ואולם שם מלאכה בא השבוש עליו כי יש מי שהפילו על הנולד והוא לפי סברת החכם ר' יוסף נ"ע אשר הסגיל זאת המלה על מעשה מתוקן ומעשה המתוקן לא יהיה במותחל כי אם בנולד ואם כן לא בא תחת האזהרה אלא מעשה המתוקן והגרמת המתוקן אמור המעשים הנקדמים למלאכה יהיו רעים במעם ובמענה

Digitized by Google

אסור מלאכה • אך רבינו ישועה נ"ע פסק ששם מלאכה משתמשת בכלל חלקי המעשים באלו הקשיות שהקדמנו שאם הם משמות הנרדפים ויורו לענין אחד למה באה האזהרה בשם מלאכה לבד באמרו כל מלאכה לא תעשו ולמה אמר תעבוד ועשית כל מלאכתך ואמר שני המענים ולא הספיק באחד • ועוד אם הם מיוחדים במענה אחד מן הדין כמו שקרא בשם עושה דין אמת שיקרא עובד ולא מצאנו בכתוב ומה שאמר ולעבוד עבודתו נכריה עבודתו לא מצאנוהו פשוט בלשון :

פרק ראשון

הנראה לי שמעשה סוג גבוה תלוי במעשה האברים בין שיעשה בענוי בין בלא ענוי בין שהוא מתוקן בין שאינו מתוקן • וכולל המותחל והגולד בין כללו בין פרטו ושם עבודה ומלאכה הם ספורי המעשים ולכל אחד יש תואר מוסגל וכפי חלוק אותו התואר יקרא בשם מלאכה או עבודה • ואם כן שם המעשה כולל המלאכה והעבודה כי אותו המעשה שיפול מן העושה לא ינצל מאחד משני הענינים ששם העבודה יורה בהעשות המעשה על צד חיוב והכרח וע"כ נדחקו החכמים בששת ימים תעבוד ואמרו שהוא תלוי בחובות • ומהם תלוהו בעבודת האדמה ושניהם על צד ההכרח לא על צד שהענוי בהם גדול ובאמת שהענוי יהיה על מה שהוא על צד ההכרח אך לא יהיה שם העבודה מוסגל לאופן הענוי שהרי אמר עבדו את ה' בשמחה ועל כן נקרא העבד עבד לאופן העבודה שהוא מחוייב ומוכרח במעשה • ומה שיעיד על זה עדות נאמנה ועבודה לא יעבוד עוד ואין המעם שלא יעבוד עוד באותה העבודה שהרי אמר ושרת את אחיו רק שלא יהיה על צד החיוב• אם תחפש בכל מה שנשתמשה זאת המלה לא תמצאנה רק בזה המענה • ושם מלאכה כנראה שטעמה כל מעשה שיפול על פי רצון הרוצה שיהיה לחפץ יקרא בשם מלאכה בין שיהיה מתוקן בין שאינו מתוקן והנה כל מעשה שיעשה האדם לא יעשהו כי אם על צד ההכרח או על צד הרצון וע"כ כלל שני התארים באמרו תעבוד ועשית כל מלאכתך ושם מלאכה לא תמצאנו רק במה שיש לו חפץ ולכן אמר ואקום ואעשה את מלאכת המלך ונאמר כי בו שבת מכל מלאכתו ונקרא המלאך מלאך לאופן שהוא משלים רצון השולח ונאמר אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי • ויש לדעת שבעלי הקבלה לא חייבו לעושה מלאכה אלא שיהיה שם תקון וחפץ שאם יהיה תקון ולא יהיה הפץ אינו חייב שאם זרק אבן להרוג בהמה ונעקר אילן או שיהיה חפץ ולא יהיה תקון כגון שחבל בהמה דרך השתתה אבל המתכון להרוג את זה והדג את זה חייב משום שנעשה במין מחשבתו• והכלל אמרנו שאם יעשה מעשה שיש בו הפץ יקרא בשם מלאכה בין שנפל בכונה בין שנפל בלא כונה אך לא יתחייב אלא אם נפל מכש בכונה • אך אם יפול מעשה בהפץ ועצמו של ענין אין בו חפץ גם הוא יקרא מלאכה • וידוע ששמות עבודה ומלאכה יפלו על חלק שאינו מורכב מחלקים ואותו החלק יקרא מעשה • ויש עבודה מלאכה ומעשה שכוללים פרטים ואותם הפרטים גם כן יקראו בשם מלאכה ומעשה והעושה מלאכה בין כלליה בין פרטיה עובר בלא תעשה • ונראה ממה שפירשנו שכל עבודה מלאכה ואין כל מלאכה עבודה וכל מלאכה מעשה ואין כל מעשה מלאכה כמעשה המשונע • ולפי דעת ר' ישועה נ"ע כל מלאכה מעשה וכל מעשה מלאכה • ודעת רבינו יוסף הרואה נ"ע כל מעשה כתוקן ומה שילקח עליו כסף יקרא בשם מלאכה וא"כ יהיה כולל אמת ומעבר לפי דעתו • ודעת ר' יוסף הקרקסאני נ"ע ששם מלאכה נופל על אומניות כגון הופר ואורג ולפי דעת שלשתם אינו שם מן התורה • ואחרי שבארנו אלה המענים שבאלו המלות צריך להעיר מקומות שנזכרו כתורה לאסור המלאכה בשבת • ומצאנו אותם על ארבעה דרכים שונים זה מזה נאמר בעשרת הדברים ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ונאמר בואלה המשפטים ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות למען ינוח • ונאמר בפ' כי תשא ששת ימים יעשה מלאכה ואמר באחרית הפרשה ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות :

פרק שני

דעות החכמים בפירוש אלה הפסוקים כפי חלוק דעותיהם בפירוש מענה אלו המלות • יש מפרשים בפסוק התעבוד ועשית כל מלאכתך שמענה שני המאמרים לענין אחד בהיות עבודה ומעשה אחד • ובעבור שנדחקו כי אי אפשר היות שני המאמרים לענין אחד כי תחת התעבוד באו קצת מעשים ומקצת האחר תחת ועשית כל מלאכתך לא מפני שכל מאמר מהם

Digitized by Google

מהם אינו נאות להכליל את הכל וזה הפירוש כלתי נאות • ומהם אמרו כי מאמר העבוד יתלה בחובות ועשית כל מלאכתך יתלה בעובר כי לא אמר העבוד עבודתך כאשר אמר מלאכתך והעבודה תהיה תלויה בקרבנות תמידים ומוספים והקדים העבודה על המלאכה לכבוד השם • ומהם אמרו כי העבוד יהלה בעבודת האדמה שנאמר עובד אדמתו ישבע לחם והקדימה לעלות • ומהם אמרו שמלת תעבוד תתלה כמותהל ועשית כל מלאכתך תתלה בנולד וזה לאופן רצונם כי מלאכה תתלה במתוקן שכל מתוקן יהיה באמצעות כלים • ומעם שלא יתחיל מיום ששי להולד מלאכה בשבת כמו המחינה ודריכת הזיתים • ומהם אמרו כי עבודה היא אומנות קבועה ומלאכה אינה קבועה ואחרים אמרו בהפך • ומהם אמרו כי העבוד יתלה באשר יעשה הוא בעצמו ועשית כל מלאכתך באשר יעשהו זולתו • ומהם אמרו כי שנן המלות בהתר להצטרף החזוק באסור•אך מה שאמר האומר כי זה המאמר לא נאמר אלא להתיר המעשים ושם אותם במעלת התר שחיטת הבהמות דבריו בטלים • אמנם היות חזוק להתר הדבר מעט רחוק בגון שבאה האזהרה על מעשה הרע אע"פ שהוא מנוע מן השכל • ואשר אמר כי תעבוד יתלה בחובות ועשית כל מלאכתך בלל במלת כל אשר יעשה הוא ואשר יעשה לו זולתו ובא במאמר ששת ימים תעשה מעשיך והכגיל מה שיעשה לו משום אמרו למען ינוח שורך וחמורך ועל כן לא אמר כל מעשיך אך במאמר תעשה מלאכה כלל את הכל מה שכולל העבוד ועשית כל מלאכתך ועל כן לא אמר תעשה מלאכתך • וזולת אלו הפירושים הרבו ההכמים באורים מאשר אין לנו צורך להזכירם • ומה שהעירונו הוא להעיר על השש ההכמים•אך מה שיש לנו לומר לפי שרשנו בפירוש המלות כי מאמר תעבוד תלוי במה שהוא מוכרח ועשית כל מלאכתך תלוי במה שהוא מורשה ע"כ הקדים תעבוד לאופן ההכרח ויחס המלאכה לו באמרו ועשית כל מלאכתך ובאמרו לא תעשה כל מלאכה כולל שני המענים שכל עבודה מלאכה•אך מה שאמר ששת ימים תעשה מעשיך אמר החכם הר"ר יוסף הקרקסאני נ"ע שבמלת מלאכה יבואו מעשים המתוקנים וכמאמר מעשיך שאר פעלותיו ואשר הוא מותר בשבת יצא בראיה• והראוי כי הנרצה בששת ימים תעשה מעשיך מסה ששם העלה למען ינוח שורך וחמורך יתחייב להיות הוא הנרצה בפסוק ששת ימים העבוד וביום השביעי השבות בחריש ובקציר השבות והכתוב הורה באשר הוא מוכרח עליהם כל שכן באשר אינו מוכרח וסמך לדבר שמלת מעשיך תלויה באמרו באספך את מעשיך מן השדה ואם יהכם לו בשעת התתר זהו מדרך הלשון שידבר המדבר דברים ע"ש טופם כאמרו קחי רחים וטחני קבח כי יפול הנופל ממנו ואם על מה שהוא מוכרח הזהיר כל שכן במה שהוא מורשה • וראיה לדבר ששה ימים תעבוד שנון בפסוק ששת ימים העשה מעשיך שהאחד נאמר בברית ראשונה וזה בכרית שניה וזה פירוש נאות יותר ממי שפירש כי תעשה מעשיך כולל כל המעשים והעבוד יתלה בחוב או בעבודת האדמה ויהיה הרצון במאמר העשה מעשיך יבוא בתוכם שינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר • גם מאמר האומר שמלת העבוד כוללת כל המעשים אינו ראוי לקצור ו"ו בן בחריש ובקציר ואין סיוע מכפל תשבות שהראשון הוזר לכל המעשים והשני לחריש וקציר אך הראוי לומר ששאר המעשים נאמרו על צד התביעה • אמנם הכונה בזכרו ששת ימים כדי להזכיר יום השביעי שהוא שביעי לששת הימים והוראת התר המעשים בששת ימי המעשה לאסרם בשביעי כי בזה נעדף השביעי מן הששה ימים והרבו ההכמים אופנים רבים בפירוש אלו הימים כפי דרך מפרשי הפשט • מהם אמרו בעבור שאמר זכור את יום השבת ע"כ אמר ששת ימים שהתלה בו הזכירה בששת ימים • ומהם אמרו להורות שהשבת אחר ששה ימים • ומהם אמרו להפריד את יום השבת שהוא לכבודו ובין ימי החול • ומהם אמרו הזכיר הששה ימים להורות כי מה שהוא מותר בששה הוא אסור בשביעי • והחכם אומר שהוא ידוע מן לא תעשה כל מלאכה לא מפני זה החבור • ומהם אמרו להורות כי לא תשלם המלאכה שתתחיל בששי בשבת וגם זה נמנע משום לא תעשה כל מלאכה • ומהם אמרו שיקל עליהם יום השבת כי יש להם ששת ימי המעשה • ומהם אמרו להחזיק התתר אשר היה מן השכל • וגם זה מאמר חלוש שדמהו כדמיון האזהרה בתורה מן התועבות שהיו רעות מן השכל • ומהם אמרו להעיר כמו שמועילם בעולם הזה כן מועילם בעולם הבא בערך ששת ימים אל השביעי • ומהם אמרו להתיר המתילדים בצמיחת הזרע ובשול המחמצת אם יתחיל בששת ימי המעשה בשבת כי המין האחד מן המתילדים באסור כדריכת הזיתים וכיוצא בו •

Digitized by Google

ומהם אמרו לחלק המעשים המותרים באמרו תעבוד ועשית כל מלאכתך לאסרם בשבת אמר ששת ימים · ויעבור לומר משום שהיה רוצה לומר כי ששת ימים עשה ה' ע"כ הזכירם לכבוד ישראל שהם מתדמים בשם ית' והזכירם קודם לכן · ואלו האופנים מהם קרובים ומהם רחוקים והמשכיל יבינם :

פרק שלישי

בענין השביתה הנזכרת בשבת כגון שבת שבתון ותשבות · מהם אומרים שהם שם מן התורה משום כי לא יבואו בתורה אלא יבוא הפתרון עמם · ומהם אמרו שאם היו מן הלשון היה ראוי לאסור כל המעשים · ומהם אמרו כי אין גלוי נעשה עליו משום כי הגלוי שבו צווי והסתר שבו אזהרה כמו החיו לכם · ומהם אמרו כי בשם שביתה נאמרו כל המעשים באשר אין בחינה אם הוא מן הלשון אם הוא מן התורה · ואולם מה שיש לדעת שהאומרים שהוא שם מן התורה לא יצדקו וטענתם שאמרו בעבור שבא עמו הפירוש אינה טענה והמופת בזה שמלת שביתה היא מלה לא תעמוד בנפשה שאם היתה עומדת בנפשה היה ראוי לאסור כלל המעשים ואז לא היתה צריכה אל פתרון אלא בעבור שהאסור הוא בענינים מסגלים ע"כ היא צריכה אל פתרון שהרי הכתוב אומר וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה · ואם שבת מלחדש דבר לא שבת מלגלגל השמים ע"כ יהיה צריך אחר מלת שביתה לזכור הפתרון בעבור שאינה עומדת בנפשה ולמקומות לא יזכיר המענה בכתוב על מה שנשתמש והחפין יהיה נודע מרצון המדבר · אך לפי דעת החכם ר' יוסף ג"ע שאינה עומדת בעצמה ג"כ משום שהגלוי שלה צווי והסתר שבה אזהרה ולא נעשה על גלויה לבד רק תהיה צריכה אל באור מצד זו העלה והביא דמיון ממאמר החיו לכם שבאר המענה באמרו וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו וכן לא תחיה כל נשמה אשר הגלוי שלו אזהרה והסתר שלו צווי ולא הניחנו על גלויו אלא באר המענה באמרו החרם תחרימם · כן הענין במלת שביתה שבאר המענה באמרו לא תעשה כל מלאכה אם כן באור זאת המלה לא יבוא קודם לה כי אם אחריה על כן לא תחזור מלת שבת לה' אלהיך למה שאמר תעבוד ועשית כל מלאכתך אלא למה שאמר לא תעשה כל מלאכה משום שזאת המלה לא תעמוד בעצמה · ויש לך לדעת מן מאמר ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה לא הספיק על וישבות ביום השביעי לבד משום כי אין המלה עומדת בעצמה וע"כ אפשר לשוב על כללו ועל פרטו וע"כ אמר אחר כן וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה · אם כן באור מלת שביתה לא יהיה קודם אלא יהיה מואחר וע"כ הוצרך בפסוק ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות לומר שאין מלת תשבות חוזרת למאמר ששת ימים תעשה מעשיך לשתי סבות · האחת לפי בונתו שמעשה כולל יותר מן המלאכה ואי אפשר היות מלת תשבות חוזרת עליו מפני שיש מעשים מותרים בשבת · והסבה השנית שמלת תשבות מעבר ולא נעשה עליו מפני שגלויה צווי וצריכה אל באור אחרי כן ואם נאמר שצריך לומר שתשבות ממעשיך הנה גם זה מעבר ר"ל תוספת מלה והנה נהיה למדים מעבר ממעבר וזה אי אפשר ע"כ נאמר שנשען בבאור מלת תשבות למה שנתפרש בבאור מלת שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה · ומי שנלחץ והשיב מלת תשבות למאמר למען ינוח לא ראי זה כי הוא עלה וצריך מעולל והיא מלת תשבות · ומאמר רבינו ישועה היות מלת תשבות חוזרת למאמר תעשה מעשיך שהוא מאמר כללי ובתוך שביתת המעשים ינוח גם כן שורך וחמורך הוא דרך סברא · אך לפי האמת מה שאמרנו כי פסוק ששת ימים תעשה מעשיך וששת ימים תעבוד במענה אחד מיוחדים בעבודת האדמה כמו שהרמזנו במאמר באספך את מעשיך מן השדה ואין הטעם שיחד אלו שהוא להזוק או לטעם אחר להקל המלאכות האחרות אלא הטעם שאם על אלו שהוא מוכרח מנעו הכתוב הדין נותן להמנע מאשר אין לו הכרח · ויש לחוש בדבר כי בתחלת המצוה לא באה המניעה אלא מן המלאכות שהם לצורך המזון · ומה שאמר רבינו ישועה נ"ע שמלת שביתה אינה צריכה אל באור בענינה הדין עמו שהטעם נודע בעצמה ולא מפני שהגלוי שבה צווי והסתר שבה אזהרה תהיה צריכה אל באור ממה ישבות הדין נותן מפני שמלת שביתה מלה כללית ואם לא יבאר הדין נותן לקחת ענינה על דרך בלל ולא כן הענין מפני שיש ענינים שהם בהתר בשבת א"כ אינה עומדת בנפשה וע"כ תהיה צריכה אל באור ולמקומות יהיה מקצר הבאור והחפין יהא נודע מרצון המדבר והדמיון במקום אחר וע"כ אפשר להיות המלה נסמכת אל מה שלמעלה ומחוברת אל מה שלמטה לא

כדעת

Digitized by Google

כדעת רבינו יוסף ז"ל שהיא נסמכת אל מה שלמטה לבד מפני כי אם תהיה מחוברת אל מה שלמעלה יהיה מרמיז אל כללו ואל פרטו ויהיה צריך אל ראיה להסגילו שהטעם נודע שאם יהיה הקודם כלל או פרט מלת שביתה לא תוסיף ולא תגרע · והאומר כי מאמר תעבוד ועשית כל מלאכתך כולל ומאמר שבת מסגיל לא כן · שרבינו ישועה נ"ע טען שמאמר שבת גם כן כולל ומה שהוא על צד ההתר יצא בראיתו · ואנחנו נאמר שהמצוה יתדה מקודם לכן בבאור לא מנוף המלה עצמה מפני שהגלוי שבה צווי והסתר שבה אזהרה עלה מזה הבאור שלא נשען על דעת רבינו יוסף שמאמר לא תעשה כל מלאכה עונה לבאר מלת שבת כי מלת שבת שבה אל מה שאמר תעבוד ועשית כל מלאכתך כפי דעת רבינו ישועה נ"ע · ומה שאמר ר' ישועה כי מאמר לא תעשה כל מלאכה אמרו בעבור שיאמר אתה ובנך ובתך כי לא היה ראוי לחבר אחר שבת לה' אלהיך אתה ובנך ובתך · אך מה שיש לנו לומר כי לא אמר זה המאמר אלא כדי לחייבו בעשה ולא תעשה או נאמר כי ע"כ אמר שבת לה' אלהיך בעבור שמלת שבת תקנה המצוה והגבילה חוץ מדברים על כן אמר שבת לה' אלהיך למה שהגבילה המצוה · ואין באור מלת שביתה ומענה שלה הוא לא תעשה הנאמר אחריו כי טעם מלת שביתה לשבות ממעשה שקדם לו וכן מצאנו באורה בכל המקומות ומאמר לא תעשה הוא שתהיה האזהרה ממעשה שקדם ותהיה אל מה שלא קדם כמו לא עשה כן לכל גוי ואיך יהיה מאמר לא תעשה באור למאמר שבת עולה לנו מכל זה הבאור שטועים האומרים כי יש מעשים אסורים משום שבות:

פרק רביעי

יש לחוש במה שסדרה התורה כדי לאסור מלאכה בשבת והסמיך התר המלאכה בששת הימים בששה מקומות · אמר בעשרת הדברים ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ונאמר בפרשת אלה המשפטים ששת ימים תעשה מעשיך ואמר בפרשת כי תשא ששת ימים יעשה מלאכה ובאחרית הפרשה ששת ימים תעבוד ואמר בפרשת ויקהל ששת ימים תעשה מלאכה ובפרשת אמור נאמר ששת ימים תעשה מלאכה · ויש לחוש כי השלשה פסוקים בצורה אחת והשלשה האחרים בצורה אחרת · ויש לסבור כי מה שנאמר בעשרת הדברים היא אזהרה כללית וכן נמי מה שנאמר בואלה המשפטים הוא במשפט התובע לאזהרה הכללית ומה שנאמר בסוף פרשת כי תשא הוא שנון למה שנאמר בפרשת משפטים לברית השנייה · אך מה שנאמר בפרשת כי תשא בפרק אך את שבתותי הוא תלוי לאופן אסור עשיית המשכן ועל כן אמר ששת ימים יעשה מלאכה כי לא נשתמשה מלת עבודה במעשה המשכן כי אם מלת מלאכה שעושי מלאכת המשכן הם מתנדבים כמו שקדם לנו הבאור בהסכמת מענה מלאכה עבודה ומעשה · ומה שנאמר בפרשת ויקהל הוא שנון פרק אך את שבתותי משום מעשה המשכן ואם ראינו בין שני הפרקים חלוף בענינים מתוך שלא ראינו כי נזכרה פרשת אך את שבתותי שאמרה משה לישראל ולא הורה הבתוב שפרשת ויקהל נאמרה מהשם הגברנו הכונה ששתי הפרשיות צואה אתת אך מתוך שנוייהם יש לסבור כי זאת הפרשה זולת הנאמרת בפרק אך את שבתותי אך מכל מקום יותר הדעת נוטה לומר ששניהם צואה אתת ומשה רבינו ע"ה קצר ענינים והוסיף ענינים יוצא מכח הענין אחר ששנה המאמר ואמר יעשה מלאכה בלשון נפעל ולא אמר תעשה וכח המאמר מורה על המותחל ועל הנולד וכון הכתוב לאסור המעשים הנעשים מהגרמתנו ע"כ בא משה ע"ה ואמר בפרשת ויקהל אחר מאמר ששת ימים תעשה מלאכה לא תבערו אש שהוא נכלל במאמר ששת ימים יעשה מלאכה זע"כ לא אמר ולא תבערו בו' החבור להורות שהוא נכלל תחת מאמר הקודם ובא גם כן בפרשת אמור ואמר עוד ששת ימים תעשה מלאכה · אך מה שבארו החכמים להבדיל בין יעשה ותעשה שמלת תעשה בוללת מעשה מתוקן ומלת יעשה כוללת גם מעשה שאינו מתוקן יען שאמר יעשה לשון זכר וטעמו יעשה מעשה אינו נראה כי מנהג הכתוב לדבר לשון זכר במקום לשון נקבה במקומות · או שהכונה משום שמלאכה ומעשה אהד אם יאמר יעשה חוזר למלת מעשה כדרך עד בוא השמש תשיבנו לו · אך להיות מלת תעשה כולל מן תעשה שהוא כולל אשר נעשה אנחנו ואשר יעשה לנו ומלת תעשה כולל מה שנעשה אנחנו הדבר נראה · וידוע כי המעשים שיפלו מן האדם הם שני מינים מותחל ונולד · המותחל שיפול מעקר היכולת והוא אסור בשבת והנולד שיפול ע"י אמצעי או אמצעיים וזה יחלק לשני חלקים או שיהיה הנולד נגמר ע"י חבור המתחיל אשר הוא

הגרמה

הגרמה לו או שיהיה הנולד נופל בלי חבור אשר הוא הגרמה לו · ואולם זה החלק ר"ל הנולד בלי חבור המתחיל אשר הוא הגרמה לו יחלק· אם שתהיה הגרמה בנגיעה ואחר כן נבדל ממנו או שתהיה הגרמה בלי נגיעה כלל · וע"כ אמר החכם ר' יוסף הרואה נ"ע שאמרו מקצת החכמים שמצות לא תעשה תתלה על ארבעה חלקים · האחת אשר יהיה במקום הכח · והשנית המתילד ממקום הכח · והשלישית כי יתחדש למען דברים היו בעבורינו עם היותו נבדל ממקום הכח · והרביעית כי יסמך אלינו בעבור כי צוינוהו · והחכם הנזכר לא העמיד מצות לא תעשה מדרך החקירה אלא על שני חלקים הראשונים · ולפי בחינת אלו שני החלקים שיוצאים לפי חלוק ההכרחי שחלקנו נכללו שמונה עשר עושים שסדרם החכם רבינו ישועה נ"ע שמהם באסור מצות לא תעשה ומהם אינם באסור מצות לא תעשה כאשר נבארם :

פרק חמישי

אמנם שני חלקים הראשונים שהם המותחל והנולד שהוא על ידי חבור כולל אותם שם מלאכה והעושה מלאכה בשבת בעדים חייב סקילה והעושה בסתר חייב כרת שנאמר מחלליה מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה ואם בשגגה חייב חטאת · ואנחנו בארנו שם מלאכה על מה נופל והוא כל מעשה שיש לו חפץ בעשייתו כגון אריגה טויה תרישה קצירה וכיוצא בהם · וכל מעשה שיהיה נופל מרצון העושה לצד הנאה אע"פ שאין בעצמו של ענין כתום פועל גם הוא יקרא בשם מלאכה כגון השוער והשומר והנוצר וכיוצא בהם אע"פ שאין בענינם כתום מעשה חייב העושה·לא לפי דעת רבינו יוסף הקרקסאני נ"ע שהגביל שם מלאכה באומניות וכלל המעשים אסרם מן ששת ימים תעשה מעשיך כמו שבארנו · ולא לפי דעת ר' יוסף הפקח נ"ע שהגביל שם מלאכה במתוקן וכלל שאר המעשים במתועד כגון השוער וזולתו עד שנלחין בעושה קלקלה ואומר כי הקלקלה ההיא כשתהיה בתקון תהיה נכללת בשם מלאכה · ובאר כי המעשה המתוקן לא יהיה כי אם בנולד ואולם המעשה הקודם מן הנולד גם הוא צריך תקון כגון תפישת הקולמוס אל הכותב או יאסר משום שהוא משיג אל המלאכה ויקחהו מצות לא תעשה · ובעלי הקבלה אמרו ארבעים אבות מלאכות פתוח אחת ואלו הם · החרישה הזריעה הקצירה העמור והדישת הזרייה והבריה והמחינה והתרקדה והלישה והאפייה הגזיזה הלבון הנפוץ והצביעה והטויה ועשיית הנירים והנסכת המסכות והאריגה והבציעה והקשירה והתתרה והתפירה והקריעה והבנין והסתירה והתכאה בפטיש והצידה והשחיטה וההפשטה ההעברה ומחיקת העור וחתוכו הכתיבה והשרטוט והמחיקה ותחבערת והכבוי והחוצאה מרשות אל רשות · כל אלו המלאכות וכל שהוא מענינם הם הנקראים אבות מלאכות וכל שהם בענין אב אחד הם נמנים אב אחד כגון החורש החופר העושה תריץ כלם אב אחד · ויש לאבות תולדות ותולדות של חורש כגון המשוה גומות וענין התולדה היא המתדמה לאב כגון הטוחן שהוא אב מלאכה ותולדתו הכורת ירק כדי לבשלו שהוא דבר אחד ומחלקו לפרקים ואנחנו בארנו שכל מעשה רצוי הוא מלאכה · ואין טעם למאמרם שיש דברים אסורים משום שבות אחד המתחיל מלאכה ומשלימה ואחד המתחיל מלאכה ואם לא השלימה ורצוננו בזה בין שיהיה המעשה חלק מהמלאכה מלאכה בראשה בין שלא יהיה אותו החלק נקרא מלאכה אך הוא חלק מן המלאכה · אמנם מה שהוא מלאכה בראשה כגון הממלא כור של צורף עפר ואם הוא חלק מן המלאכה הוא מלאכה בראשה · ומה שהוא חלק מן המלאכה אך איננו מלאכה כגון המתחיל לכתוב ולא השלים האות · ושני החלקים האלה באים בלא תעשה · וחוץ מאלה שני החלקים יאסר משום שהוא הקדמה לרעה כגון שאמר החכם נ"ע ההולך אם תהיה ההליכה כדי שיהיה רכיל שההליכה אינה חלק מן הרכילות וגם אינה מלאכה היא רעה משום שהיא הקדמה לרעה · ובעלי הקבלה לא הודו כי אם בחלק כשיהיה חלק המלאכה מלאכה כגון הרוצה לכתוב בנימן והוא כתב בן לבד שמפיק בהוראתו אע"פ שלא היתה כונתו לבן לבד · וכן אמרו שיהיה עושה מכל מלאכה שעור ואז יהיה חייב אלא שנים שהשליכו אינם חייבים כגון צבי שנכנס בבית אם יספיק האחד לסתום חשער בגופו וסתמוהו שנים אינם חייבים אבל אם אינו יכול לסתום האחד השנים חייבים כמאמר הכתוב בעשותה אחת מכל מצות ה' והכתוב עומד כנגדם באמרו ועשה אח מאחת מאלה ומענהו קצת המלאכה · וכדין אמר רבינו ישועה נ"ע כי רצונם לפטרו מהמיתה לא להתיר המעשה · פעם אתת נתוכחתי עם מבין אחד

Digitized by Google

מהם אך נזרו חכמיו שאם לא השלים המלאכה אין לא יתחייב משפט והוא נלחין והשיב אמת שהענין מבריח כי מחלל שבת יקרא העושה קצת מלאכה אמנם כך כתוב בפרק הזורק יען שנזרק מפני הרב במצאו בעשותה אחת מכל מצות ה' ואמר כי צריך להיות מלאכה שלמה ע"כ נזרו אומר כי העובר בחצי מצוה אינו חייב· ומברתי מדבריו שהוא כון כי כונתם שזה המאמר הפך כונת התורה · ביוצא בזה המאמר אמרו כל העושה מלאכה והמלאכה ההיא קלקלה אינו חייב אלא אם עשאה על מנת לתקן וזה המאמר בטל שכל העושה מלאכה בין שהוא תקון בין שהוא קלקלה חייב · מה שאמרו בעלי הקבלה כי המתכון לעשות מלאכה ועשה מלאכה אחרת אם היתה ממין המלאכה שהיתה במחשבתו חייב כגון שכון להרוג את זה והרג את זה חייב אלא אם זרק אבן להרוג בהמה ועקר אילן פטור · ודעתנו שהוא חייב ביון שכון לחלל שבת וכן אמרו כל המתכון לעשות ונעשית ביתר על כונתו חייב בפחות מכונתו פטור · בעלי הקבלה נותני השעורים בכל הענינים כך נתנו שעור במלאכות והרבו דברים מאשר אין לנו צורך בהם להזכירם :

פרק ששי

אבן המוציא מרשות אל רשות כללו אותו בעלי הקבלה בארבעים אבות מלאכות פחות אחת ואע"פ שהיה להם בהעתקה כפי שזכרו הביאו נ"כ ראיה מן הכתוב שההוצאה מרשות לרשות היא מלאכה ממה שאמר הכתוב איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ואומר ויכלא העם מהביא ולפי פשט הנכון שלא נקרא מלאכה מצד שהוציאו מרשות אל רשות אלא על מנת שהיו מביאים נדבה בכל יום וע"כ אמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה וע"כ אמר לתרומת הקדש · אבן החכם רבינו יוסף נשען היות ההוצאה מרשות אל רשות מלאכה על מאמר ב"ה שהמוציא מרשות לרשות עושה מלאכה שהם היו קרובים אל אנשי הלשון אע"פ שלפי דעתו שם מלאכה מוסכם על מעשה מתוקן וכמו שנקרא מעשה שאינו מתוקן מלאכה משום לקיחת כסף עליו ובלקיחת הכסף נבדל מעשה ממעשה כן נשיאת דבר ממקום אל מקום אם יהיו שני המקומות רשות אחת אינו נקרא מלאכה אבל אם יהיו שתי רשויות נקרא מלאכה · רבינו יוסף הקרקסאני אמר כי ההוצאה מרשות אל רשות תהיה אפילו בדבר קל וזה לא יקרא עושה מלאכה וא"כ אינו בא בענין מצות לא תעשה כל מלאכה אבל הוא ענין בראשו והיה להם בהעתקה עד זמן ירמיהו ע"ה ובזמן ירמיה כשראה השי"ת שפרצו בדבר זה נתנו במצות לא תעשה כל מלאכה כאשר אמר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת · והראיה על זה כי המשא אינו מלאכה כאשר אמר אח"כ ובל מלאכה לא תעשו הודיע שזה זולת זה בעבור אות ו"ו על מלת ובל · ונהלקו המפרשים במלת מבתיכם · מהם אומרים שרצונו חוץ כלל הבתים ר"ל שיוציאם במקום שאינו מושבת הוא האסור אבל במקום המושבת שיוציא אדם מביתו לבית חבירו מותר לו והראיה על זה שאמר והבאתם בשערי ירושלם · ומהם אומרים שרוצה בתי חצר אחת שהוא ברשות אחת ויש הבדל בין העיר ובין החצר · והחכם ר' ישועה נ"ע לקח אסורו ממאמר אל יצא איש ממקומו והרצון שאם היציאה ממקומו תהיה אסורה שהמקום כולל המדינה ההוצאה מן הבית תהיה גם כן אסורה · ואין רצוננו במשא הכבד כי נופל תחת כל מלאכה אבל רצוננו בדבר קל כגון מפתח אזור ספר יהיה באסור על איזה צד ישאנו · ולי נראה שההוצאה מרשות אל רשות נכללת במלת מחלליה מות יומת ואם אמר כל העושה בה מלאכה ונכרתה ובא בלא ו"ו החבור כבר באר ההכם שטעמו וכי כל העושה בה מלאכה יומת מכלל בענין התחלול תבנם ההוצאה מרשות אל רשות · והנה תהלת הפסוק ושמרתם את השבת ונאמר כי אמר ה' השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת ונאמר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו ואפילו הוציא קצת יאסר ממה שאמר זה יצא ראשונה · בעלי הקבלה הרבו דבריהם על המוציא מרשות לרשות והתנו שצריך לעקור החפץ מרשות היחיד להניחו ברשות הרבים אבל עקר ולא הניח או הניח ולא עקר אינו חייב וזה על מנהגם שצריך לעשות מלאכה שלמה ועל פי האמת יש לומר שהרצון לאיש לעקור ולא להניח ויש להניח ולא לעקור ואיך לא יהיה מחוייב · ואע"פ שלא עקר ולא הניח יהיה חייב משום מוציא וכן הזורק או המושיט החפץ מרשותו אל רשות אחר חייב · מה שאמרו שצריך להוציא בדרך שהמוציאין מוציאין ואזי יהיה חייב אבל אם הוציא שלא בדרך המוציאין פטור כגון ששם סכין או ספר על ראשו ותוציאו אינו מאסר נכון אלא אפילו התציאו לתוך פיו יאסר

Digitized by Google

מה שאמרו שצריך להיות המשוי למטה מעשרה טפחי׳ אבל המוציא על כתפו אע״פ שהוא למעלה מעשרה טפחים חייב משום משא בני קהת שנאמר בכתף ישאו ואמרו מי שהיה משוי על ראשו והיה תופש בידו כדרך המוציאין חייב לא היה תופש בידו פטור • ודעתנו בין למעלה מאויר עשרה טפחים עד הרקיע חייב ולמטה עד לארץ לא כדעתם שאמרו למעלה משלשה טפחים • מה שהגבילו שמותר אדם לטלטל בתוך ארבע אמות בשעורו של אדם בפשוט ידיו ורגליו ברשות הרבים מאמר שבו איש תחתיו שחרי נאמר ויניחוהו תחתיו ויעמוד במקומו לא ימיש עד שהרחיבו מזה ואמרו כל עוד שאנשים מסודרים ארבע זה לתוך ארבע של חבירו מוציאין החפץ אפילו לכמה מילין • אבל המעביר חפץ מתהלה ארבע עד סוף ד׳ זה מהלל אבל בתוך ארבע מותר • וכן אמרו יען שהמרובע בארבע אמות אלכסונו חמש אמות ושלשה חומשים המטלטל תוך חמש אמות ו׳ חומשין פטור אלה הדברים שאין להם שעור • עוד אמרו שהאחד מטלטל החפץ בתוך ארבע ונח ועוד מטלטל בתוך ארבע ונח אפשר עד כמה מילין • עוד אמרו שאם מצא קנה או רומח בתוך רשות הרבים כשישא הקצה האחד ועוד ישא הקצה האחר לגלגלו עד כמה מילין אפשר • עוד אמרו אם היה משוי עליו וקדש היום והוא הולך עד מקום שירצה ויניחנו אינו חייב בעבור שלא נח בשום עת עד שיהיה כעוקר ומניח • עוד אמרו העוקר חפץ ומניחו על חבירו והיה הולך ואחרי שהלך מה שהלך עקרו אחר ממנו זה ההולך פטור שעקר ולא הניח או שורק החפץ מרשות אחד לרשות אחר וקודם שיניח קלטו כלב או נשרף פטור מפני שלא נשלמה כוונתו • עוד אמרו הזורק חפץ והוא קשור ועוד ימשכנו פטור או שזרק ועוד רץ וקבלה פטור או שזרק וקבל איש אחר חייב ואם נעתק האיש וקבלה אינו חייב • עוד אמרו הזורק חפץ מרשות יחיד לרשות יחיד ורשות הרבים באמצע פטור אם עבר למעלה משלשה טפחין פטור אבל למטה משלשה טפחין ונח במה שהוא חייב אף על פי שנתגלגל החפץ ונפל ברשות היחיד האחרת • וכן נמי הזורק מרשות הרבים לרשות היחיד ורשות היחיד באמצע והמעביר ארבע אמות ברשות הרבים זו עם רשות הרבים השניה חייב מפני שארבע אמות בשתי רשויות הרבים מצטרפים מפני שלא נח החפץ ברשות שביניהם וכן אמרו הזורק המתכון לזרוק שמונה אמות ונפל החפץ בארבע חייב משום שנעשית שעור מלאכה מכלל המהשבה כון בארבע ונפל לשמונה פטור וכן נמי המושיט מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע חייב ואפילו הושים למעלה מאויר רשות הרבים • עוד אמרו צריך להיות המקום שיעקור ויניח מעל גבי מקום שיש ארבעה טפחים על ארבעה טפחים וידו של אדם השובה ארבע על ארבע• וכן אמרו עקר מים מעל גבי מקום חייב משום שהמים נחים במקום עקר דבר שהיה צף על פני המים פטור משום שהמים לא יקראו מקום לרבר • עוד אמרו ארבע רשויות והם רשות הרבים ורשות היחיד כרמלית ומקום פטור • רה״ר מדברות יערים שוקים ורחובות מקומות מבואות מפולשות רחב שש עשרה אמות באויר עשרה למעלה מעשרה יקרא מקום פטור • רשות היחיד ארבע על ארבע הקף גובה עשרה טפחים ואוירו עד הרקיע רשות היחיד • כרמלית ארבע על ארבע בגובה שלשה טפחים פחות מעשרה טפחים עד שלשה טפחים • מקום פטור פחות מארבע על ארבע בגובה שלשה טפחים פחות משלשה טפחים הוא כארץ • ואומרים רשות היחיד ומקום פטור מותר לטלטל בכלם אפילו היה אורך כמה מילין • אבל רשות הרבים והכרמלית אין מטלטלין בהם אלא בארבע אמות ואומרים שאסור הכרמלית מפני שהוא דומה לרשות הרבים שמא תתהלף לרשות הרבים • והרבו דבריהם באלו השמות וצירופם היאך יתנהגו בטלטול מרשות היחיד ומרשות הרבים לכרמלית או למקום פטור וכן מהם לרה״י או לרה״ר וכן אם היה מקום פטור בין רשות יחיד לרשות יחיד או בין רשות רבים לרשות רבים ובין רשות רבים לרשות יחיד וכן אם היה כרמלית ביניהם על כיוצא באלו הענינים ובשעוריהם ושעורי דברים המוצאין הרבו דבריהם מה שאין לנו צורך להזכירם ולא העירונו בהם אלא להורות שאין כל אלה הגזרות לפי כונת תורתנו אלא ארבא פורצים הגדר לחלל השבת • ומה שלמדנו מדין תורה שמותר האדם לטלטל בביתו אפילו היה כמה רחוק הנה הכתוב אומר ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת עד הבקר ואמר אבלוהו היום ואכילה היא טלטול והוין מן הבית אין ראוי לטלטל שזהו חלול השבת על כן פירש ירמיהו ואמר ואל תשאו משא ביום השבת ובשאתם בשערי ירושלם מלמד שבני חצר אחת מותר לטלטל מבית זה לבית זה אלא מבתי חצר אחת אסור לטלטל אל רחוב העיר

ואל

Digitized by Google

ואל השוק ועל כן אמר בשערי ירושלם הואיל ואבן מן הבתים אל רחוב העיר ואל שוקיה · מבלל תוך ההצר מותר להוציא מרשות אל רשות לא בכל העיר אע"פ שהוא מושבת ואע"פ שהוא מוקף אע"פ שבעלי הקבלה אמרו שצריכי' עירוב לטלטל מרשות זה אל רשות זה הם הודו שהוא מדברי סופרים אבל מדין תורה מותר לטלטל בלי עירוב אבל בכל העיר אין דבריהם אמת · וע"כ מי שהקיף גן או פרדס או ברם או דיר או שדה פתוח לאויר השמים אסור לטלטל בתוך לבד שהוא על שעור חצר · דין להסמיך שעור ההצר בהצר המשכן · והצר סמוכה לחצר מטלטלים מזו לזו ואם הוקף על שם דירה מותר לטלטל בתוך · ולא תהיה ההקפה יותר משעור החצר וזה כגון הולכי מדברות·ואם התיר הכתוב המלטול בבית צריך להיות בדברים שלא יהיו כלי המלאכות ולא בדברים מינעים את האדם שהשבת יום נופש ויום מנוחה·ושכיבת האשה הוא באסור בזה היום כך הורו כל חכמי הקראים אבל בעלי הקבלה התירוה משום עונג וזה נגע ולא עונג והכמי הקראים הרבו ראיותיהם · ומה שיש לנו לומר בדרך קרובה מה שמצאנו להיות האדם פרוש מן שביבת האשה שקראו הכתוב קדושה שנאמר וקדשתם היום ומחר קתם ומשה ע"ה באר היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה הפך הקדש חול והכתוב אומר זכור את יום השבת לקדשו ואמר מחלליה מות יומת ובן נאמר ביחזקאל ואת שבתותי קדשו ונאמר ואת שבתותי הללו מאד ואם הכתוב באר טעם הקדוש וההלול שהוא מעשות כל מלאכה אין רחוק מלהיות השביבה נקראת מלאכה אחרי שזה בעונוע ויגע ובדבר הקנוי בנתינת שכר ואינו בעין היוצא בהתר כי לא הורה מורה על זה · והמביאים מלשון עונג יתיר כל מה שהוא עונג וזה א"א · אף הביאו החכמים ממך מפסוק אם תשיב משבת רגלך שהערוה תקרא רגל ממאמר לשתות את מימי רגליהם ונאמר וכבדתו מעשות דרכיך ונאמר ואיש אין בארץ לבוא עלינו בדרך כל הארץ אע"פ שיסבלו פנים אחרים אין רחוק מלהרמיז גם על זה הענין :

פרק שביעי

ואולם ההלק השלישי מעשה הנולד בלי הבור המתחיל · בגון המתחיל מלאכה ביום ששי ונגמרת המלאכה מאליה בשבת · ובעלי הקבלה התירו זה פגון לפתוח מים לגנה ולאסור הסם אל הרחים לטחון ובן להדליק האש להיות דולק בשבת ולהעגיל על הזיתים להיות זבים בשבת המשקין·ומדליקין את הנרות ואת המדורה מבערב והיא דולקת בשבת ומניחין קדרה על הגחלים או בשר על התנור ועל הגחלים ומתבשלין ואוכלים בשבת · והכמי הקראים אוסרים כל זה כי אלו קוראים אותם מעשים נולדים ומעשה הנולד בכלל כל מלאכה לא תעשו מפני כי המעשים נחלקו לשני הלקים בותחל ונולד והנולד יחלק לשני הלקים ממנו מה שיולד בחבור המתחיל וממנו מה שיולד בלי חבור המתחיל כאשר בארנו · ואמת כי העושה באמת אינו כי אם מעשה המותחל והנולד בחבור המתחיל אמנם הנולד בלי הבור המתחיל יקרא עושה מלאכה ע"ד עובר · ודין החכמים בזה כי כל מעבר אשר נתפשט ונשתמש כדין שטוש האמת יהיה נכלל במצות לא תעשה · והביא החכם ר' יוסף נ"ע בזה דמיון בגלוי ערוה אשר האמת שלו להסיר הסתר מעל הערוה ויען שנתודע שמושו בשכיבת האשה בא שמושו במצות לא תעשה על זה הדרך :

ומעתה נחפש דברי אלהים חיים כמשמעם והוא כי הכתוב בפרשת כי תשא בפרק אך את שבתותי· מחלליה מות יומת·כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההיא ואחר כך אומר ששת ימים יעשה מלאכה ולא אמר תעשה מלאכה כדרך שאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך בפרק זכור את יום השבת · ואי אפשר לומר כי בדרך מקרה דבר זה המאמר והפצו תעשה כפי שפירש רבינו ישועה נ"ע · אבל יש לחוש במאמר למה אמר יעשה ולא אמר תעשה והמלה מבנין נפעל ואינה מסגלת מה שנעשה אנחנו לבד אבל כוללת נ"ב המלאכה הנעשית מאליה וע"כ אמר יעשה · ובכן אמר וביום השביעי שבת שבתון להכליל מעשה שנתחיל בעצם היום ומעשה שנתחיל מיום ששי והוא יהיה נעשה ביום השבת מאליו · וכי לא רצה בזה המאמר באמרו ששת ימים יעשה מלאכה להתיר המעשה בימי החול והוא ע"ד חזוק לפי דעת החכמים שדמוהו באזהרה על הרע עד שהששו בתתר המלאכה בששת הימים וצריך להיות כל ששת הימים עד טופם א"כ נראה שהשאר האש בשבת · ואמר החכם כי נקח מצות לא העשה על חזוקה ויעבור לכבות האש קודם השבת ביום ששי כי לא רצה הכתוב בכל זה כי אם לאסרו בשבת והואיל ומלת יעשה שהוא מבנין נפעל כולל מה שנעשה אנחנו והנעשית מאליה הוא הדין באמרו וביום

Digitized by Google

השביעי שבת שבתון שכולל אשר נעשה אנחנו והנעשית מאליה וכנראה שאלו המאמרים תקון לשון ליחם המותחל והנולד אל העושה ובבן אמר פי כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת וכאלו זה הפסוק באור למאמר מחלליה מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונברתה יוכל זה השתדלה התורה להורותנו שלא נקח מצות לא תעשה על האמת לבד אלא גם על המעבר אשר נתודע שמושו יבוא במצות לא תעשה והנה הכתוב אמר בפסח כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש ואמר בזה שני מיני המעשים כל שכן בשבת · ויש לדעת כי הכתוב בששה מקומות הזכיר ששת ימים ולא הניח בשום פסוק מהם מלהרמיז כל מלאכה שאינה מן האדם עצמו כי כל מקום אשר תולה הכתוב הפעלה כאמרו תעבוד ועשית כל מלאכתך אומר אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך · ומה שאמר ששת ימים תעשה מעשיך אומר למען ינוח שורך וחמורך כמוך וזה הפסוק נשנה באמרו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות ובשלשתם על מעשה אשר נעשה אנחנו ואשר יעשה לנו ובמקומות אשר אינו מביא כזו הצורה אומר ששת ימים תעשה מלאכה או יעשה מלאכה להבליל המלאכה אשר נעשה אנחנו ואשר יעשה לנו על ידי אחרים או הנעשית מאליה שהקש אחד יבללם · ואם נאמר כי הנאמר בפרשה ויקהל הוא שנון פרק אך את שבתותי וזה יהיה ע"ד סברא כי מפני שיש דברים בפרק אך את שבתותי ולא נזכרו בפרשת ויקהל ויש דברים בפרשת ויקהל ולא נזכרו בפרק אך את שבתותי נאמר כי זה בזולת זה אך מפני שלא נאמר אך את שבתותי לישראל ולא הזכיר בפרשת ויקהל שזה מפי השם נאמר רק אמר אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם נאמר כי הוא הוא · ואם קצר דברים והוסיף דברים הבל הולכים אל מקום אחד ומעם אחד יכללם · והנה בעבור שאמר בפרק אך את שבתותי ששת ימים יעשה מלאכה ובזנתו להכליל מה שנעשה אנחנו ואשר יעשה לנו בין הנעשים על ידי צוי אשר הם ברשותנו והנעשים מאליהם בשבת שהם מוקשים אליהם בא בפרשת ויקהל ופירש ואמר ששת ימים תעשה מלאכה וכלל כמו שאמרנו · ובעבור שלא נבין כי לא כלל אלא הנעשים על ידי מי שהם ברשותנו כמו שפירש בשלש מקומות באמרו ושורך וחמורך וכל בהמתך בא ואמר אחר זה הפסוק בפרשת ויקהל לא תבערו אש שהוא נכלל תחת ששת ימים תעשה מלאכה והיא מלאכה הנעשית מאליה ועל כן לא אמר ולא תבערו בו"ו בעבור שהוא נכלל תחת כל העושה בה מלאכה יומת · מכאן למדנו שמצות לא תעשה כולל בין מה שנעשה אנחנו ובין הנעשים ע"י מי שהם ברשותנו ובין הנעשים מאליהם · מכלל הנעשים על ידי בהמה מתיחסים אלינו ואם עלל הכתוב בהנחת השור והעבד הלא העבד בעשותו מלאכה לעצמו אינו אסור עלינו ואם הכתוב אסר מעשים הנעשים על ידי מי שהם ברשותנו יהיה במשפט התובע לאסור המעשים שנתחיל אנחנו והם נעשים מאליהם · ובאמת כי לא נבליל בזה כל המעשים הנעשים מאליהם כי יש מהם אשר פעלתם מעשיית ויש מהם אשר פעלתם טבעיית ורצון הכתוב אינו צריך לאסור כי אם אשר פעלהם מעשיית כגון לשום אבן על הזיתים ועל ההרצנים להוציא משקים בשבת או להבין רחים על ידי הרוח ולהכין המים להשקות הגן לא עירוב הממנים ביורה ולא השלכת הילד בשלג וביוצא בהם בהשלכת הזרע על הארץ לצמוח ובעור האש בעבור שלא יפול הספק עליו בעבור שפעלתו טבעית שטוש הלשון יחסו אל המתחיל אע"פ שפעלתו טבעית · וכן אמר רבינו ישועה כי יהיה חבור בעור האש עלינו מן הידוע ואין הבעור מלפנינו באמת יעבור שיהיה זה החבור על אופן והוא היותנו רועים דבריה ויועצים עליה ומשקיפים עליה ויבטל על אופן אחר והוא כאשר לא יהיה שם דבר מן האופנים המוקדמים ותעתק ממנו אל זולתנו · ויש לחוש לדבר החכם שאמר כי ע"כ הזכיר בעור האש בכל כיוצא בזה המין בעבור שתעבור בה הכריתה מיום ששי · וזה המאמר כמסייע כי אף על פי שפעלת האש טבעית היא מתיחסת אלינו · ויש לעזור בכונת רבינו ישועה כי בעבור שהיה יודע השי"ת אשר יקום בעמו מי יסרה את זה ע"כ הסגילו באזהרה והביא דמיון כפי שאמר אהרי עשרת הדברים לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב בידעו כי הם יחטאו במעשה העגל · ויותר הדעת נוטה לסבור בעבור כי יחס אלו הפעלות אינו אלינו על האמת והיינו סוברים כי מצות לא העשה לא תקח רק האמת ע"כ העיר הכתוב כיוצא באלו המינים אשר נודע יהוסם כיהום האמת שיהיו נכללים במצות לא תעשה · ואולם אם הורה באסור הבעור מכל כיוצא בזה אפשר להגביר סברת החכם רבינו ישועה עכ"ז יש לחוש כי אין מריונם בבעיר האש בלבד רק על כל כיוצא בזה המין · אבן לפי כונתנו מכל כיוצא

בזה

Digitized by Google

בזה לא יתגבר הספק רק בבעור האש על כן הוציאו בבאור ועוד שלא ימצא שם אחר מוסגל במעשה הנולד מכל וכל כשם בער מתחלתו ועד סופו באיכות אחת כמו שיתבאר מפני ששאר הענינים אפשר שיהיו על דרך אמת וע"ד עובר על כן הוציא זה בבאור · ומה שטען כי אי אפשר להיות זה בנין אב לאסור המעשים הנולדים אבל דעתו היותם באים במצות לא תעשה יותר נראים הדברים שהקדמנו :

פרק שמיני

ואולם החכם רבינו ישועה נ"ע סדר י"ח עושים ומכללם לא הורה שבאים באסור רק הששה ואלו הם · האחד מה שהוא מותחל·והשני מ"ז שהוא נולד בחבור· והשלישי המעשה הנופל בלי חבור כמו טחינת הפרד והמים·והרביעי כדריכת הזיתים להוציא שמן · החמישי בפתיחת המים לגן · הששי שיהיה כהשקפת האיש אל הבהמה לדוש ולחרוש · אין ספק שכל אלו באסור ויש להם יחס אל הפועל אשר התחיל אך אם יסיר הוא רשותו מהם ויסמיכו אל אחר תהיה מצות לא תעשה לוקחת למי שנעתקו אליו · אמנם המעשים האחרים אינם במצות לא תעשה מפני כי אין יחוסם אל העושה יחס נודע · ואלו הם האחד כגון שיהיה ע"צ הצווי כמו ויבן שלמה את הבית שהבונה האמתי הוא זולתו שהוא ישובח ויגונה · השני שיסמך הענין אל הרוצה כמו הרצחת וגם ירשת · השלישי כאשר יניח המעשה כמו אז יבנה שלמה במה ר"ל שלא צוה בה וגם לא רצה אלא בעבור שלא מנע · הרביעי כאשר יניח החקירה כגון חטא ישראל בענין עכן שדין היה לישראל לחקור אם מעל שום אדם בחרם · החמישי הסמבת הדרינה למי ישקה סם המות או להשליך באש ובשלג · וכבר באר החכם כי שמושו אע"פ שהוא מעבר אומר יחוסו נראה ביותר מן האמת · אבן יש הבדל באלה היחוסים באשר תהיה פעלתו מעשיית יהיה יחוסו יחוס אמתי אבן אשר פעלתו היא טבעית כבר הורינו הפרק בין האש ובין שאר הדברים ששאר הדברים יהיה הכתום בהמשך הזמן ולא כן בעור האש ויהיה בעור האש לקוח במצות לא תעשה כאשר הרחבנו הבאור·הששי בעזרת האיש·לזולתו בהרינה בנתינת העצה או הדיפת צרורות כגון שאמר כי מאתי נהיה הדבר · השביעי שתהיה התגרמה ממנו באשר לא חפץ כמו אנכי סבותי בכל נפש בית אביך · השמיני להודיע לזולתו אשר לבסוף יבחר אותו כמו הגני קורא לכל משפחות מטלבות צפונה · התשיעי כאשר יניח העזרה כמו מה זאת עשה אלהים לנו · העשירי בהשליך הבעל חי לפני מי יטרוף אותם ר"ל לפני הארי · האחד עשר אשר ימנע מן האיש מאכל ומשתה וזה יהיה סבה למותו · השנים עשר שיסבוך מעשה הנולד אל עושהו אחר הפרדו כמו מי שירה החץ לאדם אחד והכהו ואחר כך מת הנה תיוחס הפעולה אליו שהוא הרגו · ואולם אשר רצו לבטל מלהיות מעשה הנולד נסמך אל עושהו אחרי הפרדו הוא אמרם האיש אשר ירה החץ לאיש וקודם שיוכה האיש מת המורה החץ ואי אפשר היות המתים פועלים זה אי אפשר · ואמנם אחרי האמת ואפילו שמת המורה אליו תיוחס הפעלה לא כדברי הטוען כי הפעל ייוחס אל החי לא אל המת כי היהם אל שניהם כאחד בשוה בין אל המת בין אל החי מפני כי הדבר החדש לא יצא משיכסך אל פועל ולא יצא הדבר משני פנים אם שיסמך אל השם אם שיסמך אל המת ואם יהיה שקר שיסמך אל השם יסמך אל מי שייוהם אליו :

פרק תשיעי

יש לדעת כי חכמינו ע"ה הזכירו כי השבת נזכרה בשלש עשרה מקומות ונתנו טעם לכל מקום ומקום למה נזכרה · ואולם העלה אשר נתנו להזכיר אחרת השבת בפרשת כי תשא בעבור עבודת המשכן שלא נאמר כיון שאמר במתן תורה תעבוד ועשית כל מלאכתך חפצינו אסורים וחפצי שמים מותרים בשבת על כן אמר ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון לאסור מלאכת המשכן ובעבור שמלת יעשה כוללת מעשה המותחל ומעשה הנולד והנולד אשר היו צריכים במעשה המשכן הוא צורך האש לפי שהיו צריכים מתתוך הזהב והכסף והנחשת ע"כ כשבא בפרשת ויקהל ואמר ששת ימים תעשה מלאכה אמר גם כן לא תבערו אש שלא תהיה נשארת האש ואע"פ שקדם לנו הבאור למה פרט בעור האש ממלאכות אחרות לא ימנע מפי כן להיות לעלות אחרות ידועות · ואם בעלי הקבלה נחלקו על הבערת האש למה יצאה מן הכלל · מהם אומרים ללאו יצאת ומהם אומרים לחלק יצאה ורצונם בזה באמרם לחלק יצאה הוא מפני אמרו לא תעשה כל מלאכה והיה

Digitized by Google

נראה בעשותו מלאכות רבות בשגגה אחת לא יהיה חייב אלא חטאת אחת על כן הוציא ההבערה לחייב עליה ללמד שעל כל אחת ואחת יהיה חייב בשגיגתו החטאת · אבל באמרם ללאו יצאה הטעם בו שלא לענוש בשבת כגון מי שחייב מלקות או מארבע מיתות בית דין והוציא דין השרפה להקיש על כלם ואי אפשר אחת משתי הבונות · שאם כדי לחלק יצאה הנה הכתוב אומר כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה והרצון מלאכה אחת וכל שחייבים בזדונו כרת חייבים בשגגתו הטאת כפי דעתם · ולפי דעת האומרים ללאו יצאה הנה כל השורף למחוייב שרפה בשבת חייב מלקות והם אומרים המבעיר והמכבה בכלל עושה מלאכה והוא מחוייב מות · יש לדעת כי מלת בעור מצאנוה משתתפת לענינים מצאנוה לענין כסלות כמו ואני בער ולא אדע בינו בוערים בעם · ומצאנוה לשון בהמות אנחנו ובעירנו · ולענין השמדה ובערת הרע מקרבך · ולענין הדלקה ונרתיה לבער בערב בערב· ולענין שרפה מדוע לא יבער הכהי־שהרי נאמר והנה הסנה בוער באש שאל"כ נמצא שזה סותר לזה וזה א"אוידוע כי כל מלה משתתפת לא יהדע ענינה כי אם מן המלות הכמוכות לה · הנה מה שאמר בינו ידענו שמלת בוערים ענין כסלות ומה שאמר ובערת הרע מקרבך מה שבא אהריו מ"ם למדנו שהוא השמדה אע"פ שימצא גם בלא מ"ם וכל בעור שיבא אחריו מלת אש בידוע שהוא ענין הדלקה או שרפה · ומדברי תועה שאמר שהוא לשון השמדה הנה אין מ"ם לפניו ועוד שבאה לפניו מלת אש · ואם מפני שמצא ענין השמדה שלא באה במ"ם כמו ובערתי אחרי בית ירבעם מן הדין היה לו שלא לגזור המאמר אלא להיות שני הענינים בשוה ואם היה נוטה לאחד משני הענינים מפני שאי אפשר להפוש שני הענינים מפני הכחוש שהיה על דרך בחירה והוא לא כן ידמה אלא גוזר המאמר · וכדין הכריח רבינו ישועה נ"ע לגזור המאמר שהוא ענין הדלקה מפני מלת אש · ועוד שמן הדין היה להוציאו בתורת עשה לומר תשאירו האש משיאכר אותו להיות הגלוי שלו אזהרה והסתר שבו ציווי · והנה מה שאנחנו אומרים הוא על דרך אמת והוא הלך בדרך המעבר והדין נותן לגזור המאמר שהוא על דרך האמת ביון שאנחנו נעזרים מכח הכתוב מלפסוק שהוא על דרך המעבר·ונראה לי כי לא עזר התועה לשומו לשון השמדה אלא מפני שתי סבות · אם מפני שסבר שלשון בעור הנא לפי פירושנו ונראה לי שאם פירשנו לשון הדלקה בידוע שהם כהשו מה שכתוב בתורה והתירו הדלקת הנר · ואם מפני שהשב שלשון בעור ענינו הוא הבור האש במאוכלה והלא הוא בא באזהרת לא העשה כל מלאכה באמרם המבעיר והמכבה בכלל עושה מלאכה ומה בא הכתוב ללמד ע"כ השש לבאר אותו ענין השמדה · והנה כנראה לפי דעתו שבעור האש בשבת הוא מצוה כנוף התורה כדי לאמת העתקתם והלא הכסיו מודים שהוא מדברי סופרים ונודע נ"כ כי מפני עלה חדשו זה הענין ר"ל הדלקת הנר ואיך יתפאר בדבר אשר הוא מכחיש לשתי הכתות להפך דברי אלהים חיים · ומעתה נשיב ידינו על הבודים מלבם להוסיף מצוה על מה שכתוב בתורה ר"ל הדלקת הנר ונאמר באיזה צד באתו ושערו היות הנר דולק בשבת האם הוא על צורת הפבור והם חייבוהו וידוע כי בלתי החיוב לא ימנע אדם מזה מפני שנפשו של אדם תאבה בו ובלתי צווי יעשה דברים שהם מותרים וכן הכתוב אומר ומתוק האור וטוב לעינים ואם משום עונג הנה הוא כשאר דברים שיש להם עונג וכמו שלא נתחייב כל אחד מהם בראשו כך היה ראוי בזה · ואמנם לומר בעבור שהוא בא תחת האזהרה לכך חייבוהו אי אפשר כי הם אמרו המבעיר והמכבה בכלל עושה מלאכה ואין אפשר להיות מאמר אחד סותר את האחר· אכן כנראה שדעתם באמרם המבעיר והמכבה דעתם בהתחלת ההדלקה אבל בהותרה היא בצורת הפבור לכך חייבוהו · ומעתה יש לנו לחלוק ולבאר כי בין בתחלת ההדלקה ובין בהותרה איכות אחת היא ולכן יהיו באים תחת אזהרת לא תבערו וכי האש בהיותה דולקת מתחלתה ועד סופה היא תחת מצות לא תעשה :

פרק עשירי

ואמנם ענין בעור לפי מה שהבינונו שהיא מלה מוסכמת לענין הדלקה ולענין שרפה כי מה שאמר והנה הסנה בוער באש ואמר מדוע לא יבער הסנה והנה מלת בוער ענינה הדלקה · ומדוע לא יבער הסנה ענין שרפה מפני שלא תדמה סתירה אע"פ שסוברים להיות בוער ענין שרפה ומדוע לא יבער הסנה כמו כן והטעם כי אע"פ שהיה נאכל עוד היה מוסיף החלקים בסנה · וכן מה שנאמר ויבער אש בלפידים ואח"כ ויבער מנדיש ועד קמה שהוא ענין שרפה והתבדל שיש בין שרפה והדלקה

Digitized by Google

והדלקה כי בתאר האש שהיא בוערת יהיה
הטעם דולקת אך בתאר האש בוערת ותצא
פעלתה אל אחר יהיה ענין שרפה · ויש חכמים
שהשוו בין הדלקה לשרפה והאמת לא כן כי
תובל לומר הדלק האש ולא תאמר שרוף האש
אע"פ שיכבול לומר הדלק הבגד כמו שיאמר
שרוף הבגד והטעם כי כל הדלקה לא תהיה
בלתי שרפה וטעם השרפה הוא פרוד ואבול
בנשרף · ואשר רמז לומר ענין הבעור לשון
חבור עד שיתנצלו באזהרת לא תבערו שטעמו
לא תחברו עד שהוא עושה החבור ביום ששי
ולא יהיה מחלל שבת לשוא נתנצל כי כל עוד
שהאש שורפת במאוכלה יקרא בעור מראשית
ועד אחרית כאשר יתבאר ותתיחם אל המבעיר
זאיך יהיה ענין לא תבערו לא תחברו ויהיה
הרצון לעת התחבר האש במאוכלה שהרי יהיה
חבור ואם אין שם אבול לא יקרא בעור· וצריך
לדעת כי פרוד ואבול שתעשה האש במאוכלה
האם הוא מפועל האדם אם הוא מכח טבע
האש שהטביע האל יתברך בו · והדבר ידוע כי
הפרוד והאבול אינו כי אם מפעל האש לא
מפעל האדם וצריך לדעת כי אפילו שאינו
מפעל האדם יתיחם פועל האש אל האדם·וידוע
שאין הפרוד והאבול שתעשה האש במאוכלה
בשעת התחבר האש במאוכלה ואין הפרש בין
אותו האבול שעשה בעת התחבר האש
במאוכלה ובין שיעשה באחרית עתות הותרה
הבדל · וא"כ לא יצדק מי שיסמיך האבול
הראשון ולא יסמיך האחרון אחר ששניהם
נקראים כאחד בשם בעור · וחוב ש·היה מאבר
לא תבערו לוקח שתי העתות בין האבול
שתעשה האש בהתחדשה ובין שתעשה בשעת
הותרה דמיון הדבר מה שאמר ואת אשר
תבשלו בשלו ואינו רוצה על התחלת בשולו
אלא מה שיתבשל באחרית העתים הוא בא
תחת ואת אשר תבשלו בשלו מכלל הוא תחת
האזהרה ביום השבת · ואולם מתוך ארבעה
דרכים הורה רבינו ישועה נ"ע להסמיך בעור
האש בעת הותרה אל האדם · האחד מפני
ש·בתוב אמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם
ביום השבת וכפי שקדם לנו כי בכל העתים
שהאש דולקת והיא ברשותנו נקרא אנחנו
מבערים · והשני שאם יהיה באמרו לא תבערו
אש כדי שלא להוציא האש בשבת והוצאת
האש הנרמה לאבול ופרוד אשר הוא מונרם
להוצאת האש ואם ההנרמה תהיה באסור גם
המונרם יהיה באסור · והשלישי שאם יציאת
האש מן הברזל תהיה מלאבה והיא אזהרה
מאסור כל מלאבה לא תעשו גם יאסר המונרם
מזאת המלאכה · והרביעי כי אם נהיה אנחנו
במשפט המוזהרים ממעשה זולתנו אשר אינם
מיוחסים אלינו כגון שאמר לא תעשה כל
מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך וכו'
וכל שכן אשר יהיה מהגרמתנו והוא נתלה
לנו ועל כן יהיה באסור להוציא האש כדי
שהשאר בשבת אבל יתחייב לכבותה טרם
השבת · ואולם באו בכתוב רמזים מתלים
הבערת האש בעת הותרה אל הפועל הראשון
כגון שאמר כי תצא אש ומצאה קוצים ונאבל
גדיש ואומר שלם ישלם המבעיר את הבערה
כי המבעיר האש לא הבעיר לאבול האש
הגדיש והקמה אלא לאכול הקוצים והכתוב יחס
הבערת הגדיש אליו באמרו שלם ישלם המבעיר
את הבערה · ואם יטעון טוען כי המבעיר את
הבערה אינו הוזר על הדלקת הגדיש אלא על
הדליקה הראשונה · יש להשיב שאם תהיה
שרפת הגדיש בשרפת הקוצים ואין האשור
מתחלף יהיו מתיחמים שניהם אל המבעיר
כאחד ואין הטעם כי לא נתחייב בעונש אלא
בעבור שלא שמר האש כדי שלא השלוט
בגדיש מפני שאמר מאמר גלוי המבעיר את
הבערה ויחם פעלת האש אל הפועל הראשון ·
וראיה אהדת מפני שאמר ויבער אש בלפידים
והוא מורה לחדוש האש ומה שאמר ויבער
מגדיש ועד קמה הטעם אל הפועל שעשתה
האש בשעת הותרה כי אי אפשר להחזיר מלת
ויבער אל זולת שמשון כי הנזכרים בעצמו של
ענין הם חמשה השועלים והלפידים וזנבות
השועלים והאש ומלת ויבער לא הכון להחזירה
לאחד מאלו הנזכרים כי אם אל שמשון כאשר
באה התענה על השאלה באמרם פלשתים מי
עשה זאת יענה זאת השרפה ויאמרו שמשון
חתן התמני · ומלבד אלו המקומות יש שמסמיך
השרפה אל האדם באמרו ושרף את הפרה
לעיניו ושרף את פר ההטאת אשר לו · וכפי
חלוק הדעות במלת כעור נהלקו הפירושים
במאמר לא תבערו אש·שהאומרים טעמה לשון
חבור כבר בארנו שזאת הדעת בטלה אכן
האומרים שטעמה לשון דליקה מהם אומרים
שרצה הדליקה הראשונה שהיא עם החבור
וזאת דעת הרבנים וכבר בארנו הפסד זאת
הדעת כי אין הפרש בין הדליקה הראשונה ובין
ההזוה בעת השלישית והרביעית · ומהם
אומרים שרצה במאמר לא תבערו הדליקה
שיש בשעת הותר האש מפני שאומרים שאם
רצה הכתוב הדליקה הראשונה הלא היא לא
תהיה

Digitized by Google

תהיה רק ע"י מלאכה והלא הוא אסור ממאמר לא תעשה כל מלאכה' ואם כן מה רצה במאמר לא תבערו אש וזאת דעת חלושה· שאם הדליקה שיש בשעת הותר האש עם הדליקה הראשונה שהיא בשעת צאת האש באיכות אחת למה לא יהיו נכללים הראשון והאחרון במאמר לא תבערו ואע"פ שהראשונה יוצאת מכח מלאכה · ומהם אומרים שמאמר לא תבערו כולל שתי דליקות בין בשעת התחדש האש בין בשעת הותרה שהכתוב יחם הבעור במאמר נגדיי באמרו לא תבערו אש וכלל זה המאמר בין בשעת התחדשה בין בשעת הותרה בין שהמציאה אחר ונתיחסה לו כלם באים תחת מאמר לא תבערו וזאת דעת החכם רבינו ענן נ"ע · אבן החכם ר' ישועה נ"ע אומר שמאמר לא תבערו כולל שני המינים בין בשעת התחדשה בין בשעת הותרה מאסור לא תעשה כל מלאכה כיון ששני המינים הם איכות אחת ויחס אחד אל הפועל וזאת האיכות נקראת בשם מלאכה ונתיחסה אל פועל ע"צ הנודע א"כ המחדשה או המותירה או שמתיחסת אליו יקרא עושה מלאכה אע"פ שפעלת האש תהיה נעשית מאליה :

פרק אחד עשר

יש לחוש כיון שנכללו כל המלאכות להאסר במושבות מה טעם בשהוציא מצות הבעור בו מכללו הוזכר המושב בו וההבמים אמרו בו אופנים · מהם אומרים שזה בא לחזוק ומהם אומרים שבא להועיל בעבור הבעור מפני שבבית המקדש היתה האש נמצאת באר כי במושבותינו היא אסורה ואין צורך בזה מפני בי גם שאר מלאכות היו נעשות במקדש · ומהם אמרו בעבור שחייב הכתוב שרפת עיר הנדחת ואי אפשר לכבותה בששי ונמצאת שהיא בוערת בשבת ע"כ הוצרך הבתוב לומר בכל מושבותיכם להוציא עיר הנדחת שהיא תל עולם לא תבנה עוד עד שהרחיבו מזח לומר שאם בער איש במדבר אש והניחה דולקת בשבת אינו עובר משום מושבותיכם · ולזה אמרו כי שמשון אע"פ שהדליק האש בקמות פלשתים לא היה עובר במצוה ואם היתה שבת · אבן מה שראוי לבאר כי בעור האש כמו שבארנו אינה מפעולת האדם ולא תסמך אלינו אלא מפני שהיא ברשותנו וע"כ אמר מלה המורה לענין הרשות כאשר יתבאר אמתת מענה מלת מושב · ויש לנו להבין ממאמר כל מלאכ'לא תעשו שבת היא לה' בכל מושבותיכם שהוא לכל המצות ונאמרה במקום הזה מפני שקודם זה המאמר· אמר ששת ימים תעשה מלאכ'ואמרנו שמלת תעשה כוללת המעשה אשר נעשה אנחנו ואשר תעשה מאליה· ואשר תעשה מאליה לא תתיחס אלינו אלא מפני שהיא ברשותנו וע"כ הוצרך לומר הנה שבת היא לה' בכל מושבותיכם · ואם יטעון טוען שהרי הכתוב אומר כל מלאכה לא תעשו יש לפרש שזה כמו תקון לשון להקרא המעשה הנעשה מאליו מעשה שלנו והנה יהיה מאמר כל מלאכה לא תעשו נגדיי למאמר ששת ימים תעשה מלאכה ולא בא זה המאמר כדי להתיר המעשה בששת הימים ולא כדי להורות בעשיית החובות כפי שסברו אנשים · ואולם אמתת המושב הוא על המקום אשר ישב בו האדם כמו שאמר וישב המלך על מושבו· ואולם מצאנוהו שנאמר בהרחבה לאשר יש בו חלק מן הרשות והקנין והשכירות והשאלה·ויש אשר הוא מוסגל לארץ ישראל כמו שאמר בכל מושבותיכם הערים תחרבנה והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם·ויוצא לכל העולם כנון בכל מושבותיכם תאכלו מצות כל חלב וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם · וכן הדבור בבעור באמרו לא תבערו אש בכל מושבותיכם שאינו רוצה המקום אשר הוא יושב בו · וכבר בארנו כי ע"כ הזכיר מלת מושב להחכים לאמתת הבעור לא שהבעור מותר לזולת המושב מפני שהכתוב לא נתן המושב תנאי באסור הבעור כי לא אמר אם תהיו במושבותיכם · ויש להבין כי בעלי ריבנו שמתירים הותר האש בשבת הביאו פונות לאוסרי הותר בעור האש בשבת ואין לנו צורך לסדרם אחרי שסדרום החכמים והשיבו עליהם החכמים מה שמספיק כדי שלא להאריך· עב"ז מה שבארנו והורינו מה שהוא האבת מדין תורה מספיק למעיין לבטל כל קשיותיהם · יש שאלות ששאלו דורשי מצות אלהים החרדים אל דברו בענין בעור האש באמרם אם יתחייב שתוסר חמימות האש טרם השבת ולא הורה ההכם באסורה · אמנם אם יהיה מוקד חוק בבח ההום אשר בנתינת עין או בנד ישרף הורו באסורו כנון דשן עצמות הזיתים ומוקד הצורפים והזכוכית בהפלנת החום · ואומרים שיתחייב שלא יכרת האש מהם בסוף יום הששי אלא מבעוד יום זמן רחב · ובנראה לי שזה לצד חמרה פן יקרה ויסמך להם דבר ויתהדש הבעור לא לאופן שהפלנת החום ההוא יקרא בעור · יש לשאול אם תשאר אש בשבת בין בהכרח

Digitized by Google

בין ברצון בין בשגגה איך יהיה הדבר • יש מהם אומרים כי האש בהיותה בוערת אנחנו עושים מלאכה בכל עת השארה וחוב שנכבה אותה וזה מאמר חלוש • אבל הראוי כפי שבאר רבינו ישועה נ"ע כי יחם הבעור אלינו בשעת הותר האש היותנו עושים מלאכה זהו על צד המעבר אבל הכבוי הוא מלאכה באמת והדין נותן לתפוש האמת משנתפוש המעבר ועל זה לא יתנו לבבות האש בשבת • אך אם תהיה האש נמצאת בשבת היהיה המקום שהאש נמצאת בו מחולל אם לא • ואומרים החכמים שזה יחלק אם יהיה המקום מושבת והאש נמצאת בשגגה לפי דעת מי שמודה על אסור הותר האש בשבת יש להאמין בי האש לא חללה המקום אבל הוא כדין המושבת ואע"פ שהחכמים הורו באסור השמוש בו על צד השמוד אינו נראה בעיני כל שכן בכור האש אבל אם תהיה האש בו ברצון כפי דעת הרבנים שמבשירים הותר האש בשבת אע"פ שהמקום מושבת הוא מחולל ואין ראוי לשבת ולעמוד בו אלא אם לא תתכן היציאה ממנו אך אין ראוי להשתמש בו ואין ראוי כי הוא לפי דעתו אינו מחולל ויהיה זה כדבר אשר נחלקו בו החכמים שזה מתיר וזה אוסר אע"פ כן האוסר ישתמש בבית המתיר ככה יהיה בענין הותר האש • והשיב החכם כי אם יהיה אותו הדבר אסורו בהגברה ראוי להשתמש בו כדמיון שהביא החכם מלקיחת הבשול מן הסיר בשבת • אך אם יהיה אותו האסור מנופי התורה באמת יהיה המקום מחולל ואין ראוי להשתמש בו • ואולם הספק אחר שתאסור האש מבית הרבן היכשר להשתמש בו אם לא • החכם ר' ישועה אמר כי הטוב המניעה מכל זה והשמירה בו • יש שואלים אם תהיה האש במקום שלא ברשותנו היתכן להשתמש ברשותנו באורה אם לא • והתשובה אם יהיה זה בבונה אין ראוי ליהנות מדבר האסור אבל על צד שלא בכונה אין מניעה מזה • ויש שואלים אם יהיה ישראל שכיר לאינו ישראל לבער אש במרחץ האינו ישראל אם לא ירצה לכבותה איך יהיה הדבר • התשובה כי צריך שישא ידו ממנה וישיב תקונה על ידי זולתו כדי שלא תסמך אליו • ויש שואלים היכשר שנשכיר בתינו לאינם ישראלים והם ידליקו בם האש בשבת אם לא • התשובה בזה כי הבית יצא מרשותנו ע"י זולתנו בשכר שנתן וברשותו להשתמש בו על צד שהוא רוצה והוא כדין כל מלאכה שהוא עושה • ואין לטעון כי איך נשכיר בתינו לאינם ישראלים בשבת והם ישמשו בשבת וזה ידמה חלול שנהנה בשבת והנה כנראה שצריך שלא יטול שכר בשבת ואם הדבר כן נראה שאינו יוצא מרשותנו הבית ואסור להדליק בו אש • יש להשיב כי הבית נהשב כמו קנינו בעת שהתנה עמו השכר ולטעין בשביל השכר רק אם עד זמן פלוני וזה יכשר ואע"פ שיש שבת בינות הזמן ההוא :

פרק שנים עשר

אמנם החלק הרביעי שתעשה מלאכה על ידי זולתנו ותסמך אלינו אם ע"י צווי אם ע"י עצה כפי שקדם לנו הבאור בי"ח עושים כבר ההקירה הוציאתנו שלא הסמך אלינו פעולת זולתנו ולא נהיה עוברים בלא תעשה בל מלאכה • וכבר באר ההכם רבינו ישועה נ"ע בדבר מי שאמר כי יסבור כי אנחנו עושי מלאכה כאשר יעשה אותו זולתנו משום שאמר הכתוב לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ואמר שאין בו חזוק אלא טעמו לא תעשה אתה מלאכה ולא יעשה בנך מלאכה עד שבאר כי אין אנו מוזהרים אלא במשפט המוזהרים כדי למנוע אותם מעשיית מלאכה והויאל ומניעת זולתנו מעשיית מלאכה אשר היא תלויה בנו לא החריש הכתוב מלבאר איזה הוא ואמר אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך אלא בארם מכלל עשיית זולתנו חמלאכה אינה באה תחת לא תעשה כל מלאכה וא"כ עשיית הגר מלאכה אין אנחנו חייבים למנעו אלא אם יהיה במקומנו שנאמר ונרך אשר בשעריך • אלא אם לא יהיה בשעריך ואפילו שנשכיר אותו במלאכתנו ויעשה אותה בשבת אין לנו חיוב ואין הדין נותן להקישם לבנינו כי לא יתבן להקיש אותם מקל וחומר ולא מגזרה שוה • ולטוען אשר יטעון כי האינם ישראלים מחוייבים בתורה ויהיה רע ממנו להחטיאם • יש להשיב כי לא נתקיים חיוב התורה על האינם ישראלים·אך מה שאמר החכם כי לא דברנו זה אלא אשר חייבתו הראיה וגם אמרנו כי לא נבחש בחזוק אשר יכשר כאשר אמרנו ובארנו כי מניעתם ממעשיהם וממעשינו יחדו בשבת יכשר • ויש להחזיק בזה כיון שנקרא זה היום יום שבת בלי התיחס וזהו קדוש היום שצריך מכל צד ופנה שלא יגרום להעשות בו מלאכה • וצריך להיות ישראל במשפט המוזהר מלתת לאינו ישראל לעשות מלאכה בשבת כנון לתפוך

Digitized by Google

או לארוג וביוצא בהם אם לתתם לו על דרך משולח בתוך השבוע ואפילו אם עשה אותם בשבת אין הזק מזה · וצריך אם יהיה שתוף ישראל עם אינו ישראל בדבר שהוא ביניהם להזהר בשותפות שלא יסבב לכתחלה להעשות מלאכה בשבת ליהנות בה · ואם עשה האינו ישראל שלא מדעתו של ישראל אין שם אסור · ואין ראוי להתנות עם האינו ישראל בדבר שהוא ביניהם בשותפות ששכר יום שבת יהיה לאינו ישראל ושכר יום ראשון יהיה לישראל כנגד השבת · וחכמי הקבלה נמנעו מזה לעשות האינו ישראל מלאכתם בשבת והורו שזה אינו מגוף התורה רק מדברי סופרים לצד חמרא כדי שלא יהיה קל לישראל לעשותם לעצמו ומנעו לתת ישראל לאינו ישראל סמוך לערב שבת לעשות לו מלאכה אלא צריך להיות מעת נתנו לאינו ישראל עד חשכת ערב שבת כדי לעשות אותה מלאכה · ובן אמרו אינו ישראל שעשה מלאכה בשביל ישראל לא יהנה בה ישראל במוצאי שבת אלא שתעבור שעה בכדי אותה מלאכה אלא אם עשאה האינו ישראל בשביל עצמו נהנה בה בשבת עצמו ואפילו נתן ישראל לאינו ישראל בתוך השבוע לעשות המלאכה והוא יעשנה בשבת צריך שיהיה בצניעה שלא יהשד כי נעשית בשבת מלאכת ישראל · דין תורה שלא יעשה האינו ישראל מלאכה בגבולנו שנאמר וגרך אשר בשעריך אך אם הוא עושה מלאכה בחשאי או בסתר אין מניעה מזה כי כן אמר הכתוב בשעריך שיהיה גלוי בתוכנו · אך העבד והאמה אסור לעבוד עבודתנו על כל צד ופנה אבל עבודתם לעצמם אין אנו מוברחים למנעם · ומה שעשו עבדי שלמה לא היו עבדי קנין ואין עלה הכתוב שאמר למען ינוח למנעו אפילו במלאכת עצמו רק הכונה בו ממלאכתנו והעד שלא הביא הבן והבת · והנה זה הפסוק כולל שלשה המינים ולא ראי זה כראי זה שהבן והבת יהיו מעשיהם אסורים מכל וכל ושל עבד ושפחה המעשים שלנו יהיו אסורים להעשות על ידיהם ושל עצמם אין אנו מחוייבים למנעם לבד שלא יהיה בגבולנו · והגר אנחנו מוזהרים למנעו מן המלאכה בגלוי בגבולינו אבל בשיעשה בסתר ואפילו תהיה המלאכה שלנו לבד שלא נעיין בשעה שנתן לו לעשות בשבת · אבל הבהמה אסור לעשות על ידיה מלאכה ולא לתתה לאינו ישראל לעשות בה מלאכה ואפילו שלא להנאתנו או לשכור אותה זהו דין תורה שהוא המצוה לשביתת בהמתנו שאינה בעלת דעת ולא כן הכלים כי לא צוונו לשביתת הכלים שאמר למען ינוח וכו' ולא יכשר להוציא בהמה ברסן ולא בסרדעת ולא כל כיוצא בו לכל בהמה כפי מנהגה · ובעלי הקבלה מנעו אפילו למכור לאינו ישראל בהמה נסה כדי שלא יעשה בה מלאכה בשבת וזה אינו מאמר מוכרח· ואם אמרנו בבהמה והוא הדין בעוף ואסור לשלוח כתב ע"י עוף · ואולם מה שיעשו בעצמם אינו הוב עלינו ואפילו ששלח אותם לרעות ותולשים עשבים ושותים מן המעינים שהם מקום מחולל רשות הרבים · ואסור לתת אותם אל רועה אבל רעייתם תהיה במקום מושבת כנון מבלא ורפתים ודיר שאם לא כן צריך שמירה ונהול ויבוא לידי חלול · ואפשר שיהיו צאנינו נטושים בחוץ מפני רבוים וישראל שומר אותם כמו ששומר פירותיו ואין זה חלול בו כי אינו מהנה את עצמו מה שאין לו דמיון זה כמו שנועל ביתו מפני הגנבים · והכתוב נתן אלפים אמה במדה הוץ לעיר וזה מגרש העיר וכן הכתוב אומר יהיה לבהמתם ולרכושם ולכל חיתם כמו שמותר לישראל ללכת בהם :

פרק שלשה עשר

זה שאמר הכתוב בפרק ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי להם יומים שבו איש תחתיו · אמר החכם רבינו יוסף נ"ע שהדבור מסופק אצר יהיה בזה הפרק מדוברים אם אנשי המדבר לבד או הם וזולתם · ואולם בעבור שאמר אחר זה המאמר וישבתו העם ביום השביעי ונבללה היציאה בשם שביתה וכשאמר שבת שבתון נבללה גם היציאה ואחר כי מה שכולל לא תעשה כל מלאכה הוא מה שכולל שם שבת כמו שנתבאר הנה תהיה ההליכה תחת כל מלאכתי ובזה הפרק נאמרו מלות כגון שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו אלו המלות ר"ל מלת ישיבה ותחת ומקום יש להם אמת ומעבר כאשר הכתוב אומר ויניחוהו תחתיו ויעמוד ממקומו לא ימיש והוא על האמת במקום הצר שהוא תופש · ונאמר ע"ד המעבר והארץ אשר תחתיך ברזל וישאל את אנשי מקומה ינשאוהו אנשי מקומו ואינם על האמת · וצריך לדעת אם נקח אותם על דרך האמת אם ע"ד מעבר באלו המאמרים ר"ל במאמר שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו·הנכון כי לא יתכן לקחת אלו המאמרים על אמתתם אם מפני הכרח מנהג העולם כי האדם צריך ללכת לנקביו ואי אפשר היות שבו איש תחתיו על אמתתו ·

ואם

ואם מפני הגדת הכתובים בצאתם ממקומם כגון שנאמר בימי משה ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים אל משה • ועכ"פ יש להבין שיצאו ממקום שבתם ללכת אל הנביא או לצורך אחר • וכן מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מפני מה שנודע לנו מדת השליח ע"ה והוא אשר התחברו אליו כל ישראל כי אי אפשר היות אלו המאמרים על אמתתם • אעפ"כ ר' בנימין האוונדי נ"ע אמר כי מלת תחתיו על האמת וכן הודה עליו הקרקאני נ"ע והכתוב אמר תחתיו ומקומו וצריך לדעת טעם אלו המאמרים על איזה כון המדבר בכתוב • ויש מהם אומרים כי תחת ומקום הם אחודי ענין בטעם ויניחוהו תחתיו ויעמוד ממקומו לא ימיש או שהם חלוקי ענין• ואלו שהם אומרים שהם חלוקים אומרים כי טעם תחתיו הוא ביתו ומקומו הוא המדינה כמו שהיה האהל והמחנה ויחם מלת שבו אל תחתיו ואזהרת אל יצא מן המקום • ואולם החכמים פירשו פירושים באלו המאמרים • אמר רבינו יפת נ"ע שטעם יחם מלת שבו אל תחתיו להצטרף האדם אל נויהו ור"ל לטלטל בביתו • ומזה יהיה לקוח רמז ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וממאמר אל יצא נודע כשרות היציאה אל המדינה שלא לטלטל • ורבינו סהל נ"ע אמר שטעם שבו כמו שבו לכם פה ור"ל במלת תחתיו האהל ואלו נשאר על זה היתה היציאה אל בית הכנסת או אל בית המדרש באמור אלא ע"כ אמר אל יצא איש ממקומו כדי להתיר יציאתו אל בית הכנסת • והנה אלולי מאמר אל יצא לא היו רשאים ללכת לבית המדרש ואלולי מלת שבו היה להם לצאת אפילו לדברים אחרים • ורצון זה החכם שמאמר מקומו כולל יותר מתחתיו אע"פ שנמצא המקום על הבית כמו ונתנו לו מקום וישב עמם ונמצא גם על הרחוב כמו וישאל את אנשי מקומה • ואלולי הראיות אשר הקדמנו לא היתה היציאה כשרה • אך רבינו בנימין האוונדי רצה במאמר תחתיו על האמת ממאמר ויניחוהו תחתיו ואולם יצא ממנו להכרח כפי שאמרנו מן הדרכים שהקדמנו ומאמר אל יצא אינו חוזר למאמר שבו שאם כן לא היה רשאי לצאת ממנו • אכן הרצון שהעיר במאמר אל יצא איש ממקומו עד איזה גבול יצא לידי צורך ולא יוכל לצאת ממנו יותר והוא העיר עם המנרש אלפים באמה סמך לדבר ומדותם מחוץ לעיר אלפים באמה ונאמר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה ובזה הפירוש הסכים הקרקאני נ"ע•ובעלי הקבלה פירשו כי מאמר תחתיו על האמת והוא המקום שהוא תופש ארבע על ד'אמות והתיר לו לטלטל בתוך ארבע על ארבע • ואם כונתם להיות תחתיו על האמת במה שיתפוש גופו והוא ארבע על ארבע בהיות פשוט ידים ורגלים מאיזה כח לתפוש אלכסון מרובע ארבע על ארבע שהוא חמש אמות ושלשה חומשי אמה והלא אינו תחתיו באמת•אך במאמר אל יצא איש ממקומו הוא שלא יצא חוץ לתהום • וזה התהום הוא חוץ לשנים עשר מיל כפי שהיה תופש מחנה ישראל שנים עשר מיל אלא חכמיהם תקנו שהוא מה שהוא חוץ לעיר אלפים בכל רוח • וכך אומרים שאם יצא חוץ מאלפים מכין אותו מכת מרדות אלא אם הלך חוץ לשנים עשר מיל לוקה • והדבר ידוע כי רצון הכתוב הפך דעתם שלא נתן הכתוב גבול לתחום אלא אלפים חוץ לעיר • והנה הלוים לא היה להם רשות חוץ מן אלפים אמה ומה טעם אל יצא איש ממקומו שיהיה תופש חוצה מאלפים • אכן האומרים שתחתיו ומקומו במענה אחד אמר רבינו ענן נ"ע כי שבו איש תחתיו הוא מקום רשותו והתיר לו ללכת לאשר הוא מוכן לו כמו בית המדרש והכנסת ומה שהוא צריך לנקביו כי תחתיו כולל כמו והארץ אשר תתתיך ברזל ונתן המדה שיש לו רשות ללכת אל מה שהוא תחת רשותו אלפים אמה כמו שקדם לנו הבאור• אך באמרו אל יצא איש ממקומו אסרם לו ללכת בזאת המדה אל מה שאין רשות עליו עד שנתלקו גם כן ההכמים עיאם תהיה היציאה כשרה במקום המושבת לבד או אם תהיה כשרה גם במקום המחולל ר"ל להיות האינם ישראלים נמצאים • ואולם אשר הוכרח לומר כי לא תהיה היציאה מותרת כי אם במקום המושבת מפני כי מנע לצאת חוצה למחנה ואם לא היה מפני חלול המקום לא היה אופן לזה. האסור • ואמנם הוא צריך בתחלה להורות שהתיר ההליכה במחנה ישראל על מנת שלא יהיה שם אינו ישראל ולא תמצא ראיה • ומה שחייב כי ההליכה תכשיר גם הישיבה והאכילה והשכיבה וצריך גם כן להיות מושבת טען החכם ר' ישועה נ"ע כי אפילו אם יהיה המקום מושבת ר"ל תוך העיר לא יתכן לעשות כאלו המעשים כל שכן מחוץ לעיר בהיות המקום מחולל • ואולם מכל אלו הפירושים אשר פירשו החכמים ז"ל לא ישר אחד מהם בעיני • שהחכם רבינו לוי ב"ר יפת נ"ע אשר שם תחתיו ומקומו אחד ולקח אותם על פי הצור והנרחב ר"ל האהל והמדינה

והמדינה ושם במעלה אחת בענין הטלטול • וכדין אמר שאם תהיה מלת תחתיו על הצר והנרחב וכן נמי מקומו מאיזה כח להסגיל תחתיו על הצר ומקומו על הנרחב הואיל והם כאחד צריך להיות שניהם באיכות אחת והואיל ויש התר לטלטל בבית הוא הדין במדינה ושם הטלטול פירוש למאמר שבו • וידוע שמלת שבו אין הטעם בו שמורה להתיר הטלטול כי אמתתה מורה על ישיבת האדם במקומו ומעברה יורה התמדה • ועוד מה טעם למאמר אל יצא האם טעמה אל יוציא • אך מאמר רבינו ענן נ"ע נפלא להיות מלת שבו מורה התר ההליכה מביתו אל בית המדרש ואל זולתו שיש לו רשות ומניעת היציאה מן הבית באמרו אל יצא כשלא יהיה לצורך זה שהכתוב לא הורה באלו התנאים שיציאה אחת על מנת תהיה מותרת ועל מנת תהיה אסורה • ודבר ר' בנימין עם מה שהסכים עליו הקרקסאני לא ראי להיות מאמר תחתיו על האמת • ועכ"ז צריך להיות תנאים שמאמר אל יצא להיות פירוש אל מה שרצה הכתוב במאמר שבו איש תחתיו ור"ל שלא יצא ממקומו כמו שהוא יוצא ממקום ישיבתו אל מה שיש לו הברח בגון לאכול או ללכת אל בית הכסא ודברים אחרים • גם פירוש רבינו יפת הלוי ז"ל שפירש מלת שבו להתיר הטלטול בביתו כבר פירשנו אנחנו שטעם זאת המלה אינו מורה לענין התר הטלטול • גם סמה שנלחץ דבינו לוי בנו נ"ע ופירש טעם תחתיו ומקומו אחד כי הואיל שתחתיו לוקח הצר והנרחב וגם מלת מקום מאיזה כח להשים תחתיו על הצר ומקום על הנרחב ור"ל שלא יצא ממקומו אלא מביתו וזאת הטענה עצמה לרבינו סהל בן מצליח יר"א• ואולם הנראה מדין התקירה כי אלו המלות שנזכרו ר"ל תחתיו ומקום אי אפשר שיהיו חלוקים בענינם וכבר פירשנו אותם כי הם נמצאים למקום הצר וימצאו למקום הנרחב • ובידוע שלא רצה הנה להיות אחד מהם על הצר ואחד מהם על הנרחב שזה המאמר בלתי מחוכם אבל צריך להיות אם שניהם על הצר ואם שניהם על הנרחב • ואם אי אפשר להיות הרצון הנה על האמת באלו שתי המלות לפי התואנות שהקדמנו אם על הנודע בודאי שהאדם מוכרח ביציאה ואם מן הגדת הכתוב ואם מן הקבוץ כפי שהקדמנו • ולהיות מנהג הכתוב לדבר באלו המלות זולת האמת כבר הוא משמש ונחרף ונודע • ואמנם תהיה החלוקה מה רצה באלו המלות אם על הצר ואם על הנרחב ובאמת כי התואנות אשר הבריהונו להוציאם מן האמת לא העמידוהו על הצר אלא נתפשטו על הנרחב ואם כן הדבר אי אפשר להיות באחד מהם על הצר ובאחד מהם על הנרחב אבל צריך להיות שניהם אם על הצר ואם על הנרחב • הדין נותן כיון שמצאנו הברח באחד מהם על הנרחב ר"ל מאמר אל יצא שהיו יוצאים מבתיהם ואהליהם הוא הדין במאמר שבו איש תחתיו ואם כן הדבר צריך לבאר כי באלו שתי המלות ר"ל תחתיו ומקומו רוצה בו המחנה או המדינה עם מגרשה כפי שקדם לנו הבאור • ומלת ישיבה ידוע שאם לא רצה במלת תחתיו האמת הוא הדין במלת ישיבה שלא רצה האמת אלא הרצון בם ענין התמדה כמו שבו לנו בזה שבו ביריחו • והעד שאם היה רוצה בו האמת היה אומר אל יקום איש ממקומו וכן בא במקום אהר כשרצה הכתוב האמת באמור לא ראו איש את אהיו ולא קמו איש מתחתיו • ואולם מה שיש להקשות כיון שאמר שבו איש תהתיו מה טעם לומר אל יצא איש ממקומו אחר ששניהם בורים לענין אחד • ואולם החכם רבינו ישועה נ"ע השיב בזה כי טעמו ההזוק לשקוד במחנה על בן אמר אל יצא איש ממקומו אהר אמרו שבו איש תחתיו או שיהיה הרצון שהעובר בו יהיה עובר בעשה ולא העשה מפני כי השכר תלוי בעשה והעונש בלא תעשה וע"כ אמר אל יצא אחר אמרו שבו • וכדין אמר החכם שאם הכשיר הכתוב ההליכה במחנה לא הכשירה על מנת אפיכת העובדי כוכבים ממנה אלא הרצון לאסור ההליכה עם מציאות האינם ישראלים יצטרך אל ראיה • ומאמר נהמיה ע"ה ובאים שומרים השערים ואומר והצורים ישבו בה אין למנוע מלבוא אינו ישראל בתוכם אלא כדי שלא לחללם ע"י מכר וקנין במלאכה שהרי אמר גם ביומים ההם ראיתי ביהודה דורכים נתות בשבת והוא לענין חלול מלאכה • והנה ההליכה כשרה בכל העיר עד שלא תצא ממעם ההנהה• ובשם שאנו שובתים בבתים ובחצרות ואע"פ שיבואו האינם ישראלים לא יבטלו מקום שביתתנו מטלטול כן נמי אם יעברו בגבולינו לא נמנע מללכת בו לצורך הכרחי בעבודת השם • אבל לשאר חפצים כבר הוכיח מאבר הנביא בזה אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי כי אע"פ שההליכה מותרת בעיר ומגרשה לא תהיה לכל ענין שהוא חפץ ולדרך טיול • אסור לרכוב על הסום או על החמור ללכת בכמה שיש לו רשות או על העגלה

Digitized by Google

משום צער בעלי חיים והכתוב אומר למען ינוח שורך וחמורך ואפילו של נברי כפי הרמיזות שהקדמנו • ויש לקחת רמז ממאמר אם תשיב משבת רגלך שתהליכה ברגל מותרת ועוד שהכתוב אומר לבלתי שאת משא ביום השבת וכמו שאנחנו מחוייבים על שביתת עצמנו כך אנחנו מחוייבים על שביתת הבהמה לבלתי שאת משא • והנה הרכיבה תהיה אסורה בשבת ואפילו תוך התחר משום למען ינוח ובעלי הקבלה אסרוהו משום עלה כדי שלא יכרות זמורה להנהיג בה את הבהמה • ואסור לעלות באילן בשבת משום שהוא עוקר ותולש • ואם יצא חוץ לתחום אין לו לחזו ממקומו אך אם הדרך ללכת לנקביו אם יוכל לעשות חפצו באותו המקום עושה ואם לאו הולך בדרך לעשות צרכיו נבנס למקומו הולך לביתו • ראיתי מדברי החכם רבינו ישועה ז"ל שמדברי בעלי הלכות ראה שהיציאה לא תהיה מותרת בתחום כי אם על ידי הערוב • ומדברי רבינו ענן נ"ע נראה שלא הבין מדבריהם כן • וכן ראיתי אני מדבריהם שאינם צריכים ערוב רק כדי לטלטל בחצר ובעיר • ואולם דיננו שאין צריך להיות המקום מושבת כי לא הורה מורה עליו לדבשיר היציאה דוקא במקום המושבת אבל בין מושבת המקום ובין שאינו מושבת היציאה כשרה :

פרק ארבעה עשר

רכיבת הספינה בשבת אין ספק שהיא אסורה • אך רכיבת הספינה קודם השבת לבוא עליו השבת והוא בספינה מצאנו מדברי הגדת הנביאים ע"ה. כנון עבדי שלמה ע"ה שאמר ילכו נא עבדי עם עבדיך וכמו שאנחנו שובתים בעצמנו כן אנחנו מחוייבים לשביתת עבדינו • והואיל ומצאנו שעבדי שלמה רכבו בספינה ולו היה באסור לא היה ראוי לרכוב הם בספינה • ולאומר כי הם היו מעיינים בבל יום ששי לרדת אל נמל במטילי הברזל זה אי אפשר כי הולכי הים אין הדבר תלוי על רצונם לרדת ביום ששי אל נמל כי יבוא במהלך יום אחר עשרה ימים • ולמטען שיאמר כי העברים האלו לא היו כי אם כמו ויהי כל אדום עבדים לדוד וע"כ כשר ללכת באניות • הנה יונה שהיה נביא ורכב על הספינה אלולי שלא היה הדבר בהתר לא היה רוכב • ולאמר שהיה מקוה לצאת קודם בוא יום השבת זה אינו נראה אחרי שקול הדעת • ואולם בעלי הקבלה התירו זה שהכתוב אמר אל יצא איש ממקומו והים אינו נקרא מקום אע"פ שנקרא בשם דרך כנון הנותן בים דרך • ואמנם אינו נקרא מקום משום שאינו עושה רושם וע"כ יש בו התר ההליכה • אבל מה שאמרו שהספינה ואם היא של אינו ישראל יש לו לטלטל בכלל הספינה לא ראי אבל צריך שיהיה לו מקום מיוחד שהספינה צריכה מלאכות רבות לעצמם ואינן ראויין להעשות על ידי ישראל • אך מה שהתירו רכיבת הים ולא התירו רכיבת הנהר אין טעם לזה • ור' יוסף הפקח נ"ע אמר אין להם טענה יתרה אלא שברכיבת הים יקשה להם לצאת ביום ששי אל היבשה מה שלא כן מן הנהר ועל כן אסרו רכיבת הנהר בשבת וזאת הטענה בלי טעם.והחכם הביא קושיא לזה כי יש אשר אמר מן הים יכנס אל הנהר כפי הליכת מקומות אם כן היה ראוי לאסור גם הליכת הים בשבת מצד זה • בטוב הבריע רבינו יוסף נ"ע שמאמר אל יצא דבור לאנשי המדבר וכנראה שאינו כולל לאנשי הדורות כי לא אמר דבר אל בני ישראל • ואמר החכם כיון שאמר וישבתו העם ביום השביעי ונכללה היציאה בשם שביתה והכתוב קרא זה היום שבת שבתון גם כן תהיה היציאה אסורה • ויש לדעת כי רכיבת הים בשבת ר"ל שיהיה נמצא בספינה הקשה בעיני החכמים ממעם אל יצא אך מפני שמצאנו בכתובים העידו שהיה זה כשר • יש לשאול האפשר לצאת ולבוא בספינה בשבת ע"י איזו צורה שתהיה • ויש להשיב כיון שרכיבת הספינה חלוקה בצורתה בענין היציאה מן הגבול כפי שהתנתה התורה כשם שנתבאר יש להשיב כי אין להצמרף היבשה עם הספינה • אכן הקושי בבוא הבציית בשבת ונמשכה אל היבשה איך תהיה הצורה אם יצמרך לצאת לנקביו • יש להשיב כי צריך לצאת אך יחזור למקומו ואם היה ממוך שהכתוב אמר ממצוא חפצך• מי שחל עליו השבת בדרך מנביל מחיצה ושובת ומטלטל בתוכו ויוצא עד סוף תחום אלפים אמה שהוא שעור התורה לענין מצוה • מי שהיה בדרך ונכנם בקצה התחום שיש לו רשות להתהלך בשבת ובשרב השבת הולך לביתו • תחום עיר אחת שנכנם בתוך תחום עיר אחרת לא ילך אלא עד סוף תחום אותה העיר שנאמר אל יצא איש ממקומו שהם אלפים • והעיר אפילו היתה גדולה כניניה אינו נחשב בכלל אלפים שהאלפים צריך להיות חוצה לעיר ומסלתה או המחנה :

Digitized by Google

פרק חמשה עשר

כי שעבר ועשה מלאכה בשבת אסור ליהנות מאותה מלאכה בשבת עצמו בלי ספק בין שיהיה בשוגג בין שיהיה במזיד ואפילו שעשה המלאכה אינו ישראל שאין אסור מלאכה עליו • אבן הספק בא אחר עבור השבת היכשר ליהנות ישראל מהם או לאי והנודע בברור כי מה שיתקן האינו ישראל בשבת הוא מותר לישראל אחר עבור השבת לבר שלא יהיה מה שיעשה האינו ישראל בשבת מרצון ישראל לעשותו מעצם השבת • אבל ישראל שעשה מלאכה בשבת בשוגג אסור ליהנות בשבת אבל אחר עבור השבת מותר ליהנות אך אם עשהו במזיד אסור ליהנות באותה המלאכה אחר השבת והספק אם שיהיה אסור ליהנות העושה המלאכה לבדו עולמית או שיהיה אסור גם לזולתו ליהנות עולמית • והחכמים חלקו מהם אומרים כי כל דבר שנאסר מעשהו אכילתו יותר אסור וחמור מן מעשהו והעד על זה בשול הגדי בחלב אמו ונאסרה האכילתי וחכמים מענו עליהם כי הנה הפרי המורכב נאסר מעשהו ולא נאסרה אכילתו וכן רבוע הבהמות מין שלא במינו ונאסר מעשהו ולא נאסרה רכיבתו והעד על זה שפרט הכתוב כלאי הכרם במאמר פן תקדש המלאה שהוא אסור לגמרי • והשיבו עליהם כי זה אינו אסור גם כן רק על הזורע ועל הנוטע או שהרצון שהם הקדש לכהן • מכלל אין מעשהו אוסר הנאתו • אבן בבשול הגדי בחלב אמו באמרו לא תבשל ידענו שהרצון בו לאסור האכילה יהנה הבשול יאסר בגלוי המאמר והאכיל כפי חנודע מרצון המדבר ואסור בהנאה ואסור המלאכה בשבת תאסר בהנאה ולא ידמה אסור הבשול בחלב אמו כאסור המלאכה בשבת מפני שהאינו ישראל אם עשה מלאכה בשבת נהנה בה ישראל אחר עבור השבת אבל אם בשל הגדי בחלב אמו אסור על היהודי מפני שהבתוב דמה אסור הבשול לאסור האכילה אבל אסור הבשול בשבת מצות לא תעשה בראשה לא מן אסור האכילה • א"כ אין ראוי לומר כי כל דבר שנאסר מעשהו הנאתו אמזיה מן מעשהו • והחקש אינו ראוי גם במאמר אותו ואת בנו לא תשחט ביום אחד שנאסרה השחיטה ותאסר האכילה כי לא נאסרה האכילה אלא מפני שהשחיטה מכשרת האכילה והואיל ונפסלה השחיטה נאסרה האכילה ע"כ יש לפסוק כי העושה מלאכת בשול במזיד בשבת אסור ליהנות בו אחר השבת אסור עולמי על המבשל עצמו וכך הורו חכמי בעלי הקבלה אך לזולתו אומרים אינו אסור רק הוא בהתרי וחכמי הקראים ראו באסורו והטוב להשתמר • והוא הדין לכל מלאכה הנעשית בשבת ע"י ישראל :

פרק ששה עשר

יש להבין שההתורה אסרה מה שאסרה ומפני אותם האסורים מצאנו שהם נעשים בשבת מהם על צד החוב ומהם על צד הרשות וצריך לדעת אם שהם תחת אזהרת התורה ויוצאים בראיותיהם או שהתורה לא כללה אותם תחת האזהרה • ואנחנו פירשנו חלוק דעות החכמים באזהרת התורה • שמהם הגבילו שם מלאכה בענינים מוסגלים ושמו מלת מעשה כוללת כל שמושי האדם מאמרו ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות וזה כיוצא בדברי בעלי הקבלה שיש דברים אסורים בשבת מהם משום מלאכה ומהם משום שבות והנה מה שאינו אסור בשבת יצא בראיתו • אך לפי דעת האומרים כי מלאכה ומעשה אחד על אחת כמה וכמה שיהיה מה שאינו אסור בשבת יצא בראיתו• ומקצת החכמים מצד משמע האזהרת לקחו רמז להתיר דברים בשבת כמי שאמר כי מאמר ועשית כל מלאכתך שהוא הדין באמרו לא תעשה כל מלאכה להורות כי מלאכתנו אסורה ומלאכת שמים בהתר וכמו שאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם להורות שבזולת מושבותינו הוא בהתר וכמו שאמר שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו שמרמז להלוך במקומנו • ואולם זה אינו נודע מכח עצם המאמר כי לא התרנו זה אלא בעבור שהוצאנוהו מאמרתו מצד מורה אחר וכמו שהתורה הנביא באמרו ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת והורה התר הטלטול בבתים וגם זה התתר אינו פרט מדין כח התורה• ולמעיין אין ראוי לעמוד בהתד ענינים בשבת באלו הרמיזות המסופקות • אבל מה שראוי להאמין כי כל הענינים הנעשים בשבת אם על צד החוב אם על צד הרשות מצד שלשה דרכים אם מן הכתוב ואם מן החקש ואם מן הקבוץ הנודע מדת השליח ע"ה והוא אשר התחברו עליו כל ישראל • ואולם אם ידענו כל מה שהוא אסור מדין תורה כל הנשאר היה מותר ואם ידענו כל מה שהוא מותר כל הנשאר היה באסור אבל אחר שזאת הידיעה נעדרת והתורה דברה במלה כוללת ועם כל זה ידענו כי יש דברים מותרים בשבת נתחייבה חדרישה והחקירה

Digitized by Google

והחקירה מפני שהתורה דברה אחרת כללית ויתחייב להחזיק בה מלבד אשר יצא בראיתו · זנתחלקו החכמים מהם מי עשה על הכתוב ועל החקש ועל הקבוץ · ומהם מי עשה על הקבוץ ועל החקש · ומהם מי עשה על הכתוב ועל הקבוץ והאמת לעשות על שלשתם· ואולם החובות שהם נעשים בשבת כגון קרבנות המוספים וסכנת הנפש והמילה והפסח · אמנם קרבן שבת נזכר סדרו בשנת הארבעים בפרשת פינחס · והחכמים לא העבירו היות מאמר כל מלאכה לא תעשו אותר כל המלאכות חוץ מקרבן שבת כפי שפירשו ממאמר ועשית כל מלאכתך כאשר קדם לנו הבאור·ואם הוא כלל או אפשר היות מאמר וביום השבת סותר למאמר כל מלאכה לא תעשו ונם לא העבירו היות מוציא מן הכלל פרט ואיתר הבאור ולא העבירו על השם יתברך הסתירה והעכוב אבל הראוי להאמין כי מאמר וביום השבת נאמר אחר כל מלאכה לא תעשו כדין התנאי היוצא מן הכלל שהוא אחריו · ואולם איחר הכתיבה ואם היא מואחר בכתיבה מוקדם בדבור · ונראים דברי מי שפירש ואמר שהכתוב אמר וביום השבת שני כבשים ולא אמר תקריבו או תקרבתם להרמיז שכל כך יהיו הבחנים זריזים לעשות הקרבן בצניעה מפני קדושת שבת שאם היה יבול להעשות מאליו לא היה נמנע·ואמנם מה שמדר יחזקאל ע"ה ששה כבשים להעשות בשבת אפשר כי נאמר כי משה רבינו ע"ה הרמיז במאמר עולת שבת בשבתו ונודע מצדיית השליח ע"ה מה שמדר יחזקאל ע"ה לעתיד לבוא · אמנם בטופי המועדים כבר הם מדרך הוב להעשות בשבת שהרי הכתוב אומר על עולת התמיד יעשה ונסכו · והכתוב לא הורה להעשות התמיד בשבת אכן כפר שיעשה טוכף שבת על עולת התמיד ולא בא מאמר בראשו שיורה בעשית התמיד בשבת ובעבור שאחר התמיד יעשה מוכף השבת ע"כ הזכיר על עולת התמיד · מכלל ששאר המוספים יעשו בשבת בנון עולת החדש והמועדים ותואיל ואין הדין נותן להיות חיוב עשיית התמיד בשבת ממאמר על עולת התמיד אלא צריך להיות ענין אחר שמכחו מתמיד התמיד בכל חימים בשבת ובחול ואין לנו כח אלא לומר כי כל דבר המזומן במנין נוף חזמן ראוי להעשות בשפת ואחר שכל מוספי המועדים הם מזומנים במנין הזמן על דרך מצוה צריך להעשות בשבת · ואם ימעון מוען גם בגלוח המצורע וחטוי טמא מת בשלישי ובשביעי ונתינת בבורות · יש לחשיב כי אין אלו במנין חזמן ודתמדתו כעין שהרמזנו· כי מה שהקדמנו הוא בנוף הזמן אבל אלו מנין הזמן חוץ מנוף הזמן · ועוד כי אלו חוב מורחב שאם לא יעשה באותו הזמן יעשה לזמן הבא אתרי כן ולא כן המוספים שאם עבר הזמן בטל הקרבן והכתוב אומר זאת עולת חדש בחדשו דבר יום ביומו · ועוד שהמוספים מחיוב הצבור ואלו קרבנות יחידים וקרבן יחיד נדחה וקרבן צבור אינו נדחה·ועוד שיש מקרבן יחיד לבהן חלק שיהנה בו · אבן בשביל הפסח נחלקו דעות החכמים שאם יוקש כמו קרבנות הצבור ויעשה בשבת או שידחה מפני כי יש בו עסק מלאכה יתרה לצלות באש ושיאבל לבל איש · ואנחנו נדבר בו בענין הפסח אם יהיה האל בעזרנו · אכן בענין המילה יש לחוש אם תעשה בשבת אם לא ודעות החכמים נחלקות · מהם מתירים להעשות בשבת ומהם אוסרים · והאוסרים נמשכים לגלוי אמרו כל מלאכה לא תעשו המילה היא מלאכה ומאמור הכללי לא הוציא הכתוב זה שיהיה בהתר להעשות בשבת · ואחר שנשאר המאמר באפשרות וזה סותר לזה צריך לעיין בדבר בדין החקירה לשקול שני הדברים לראות איזה חמור משניהם לעשות חחמור ולעזוב את חקל· וידוע שמצד אחד הושוו שתי המצות כי נאמר על מצוה זו מלת ברית והיתה בריתי בבשרכם ונאמר על השבת ברית שנאמר לעשות את השבת לדורותם ברית עולם אולם מצות שבת בא עליה ענש כרת על העובר וסקילה ומצות המילה לא בא עליה כי אם כרת לבד על הבוגר אבל לבן שמונת ימים לא בא משפט על מי שלא ימול אותו · והחכמים אומרים כי הצווים הם על הנדבות עם כל זה החכמים החמירו ממאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת אע"פ שהוא מאמר מופלג · ועוד שמצות שבת באה בעשה ולא תעשה ומצות המילה בעשה לבד וא"כ נראה שמצות שבת המורה ממצות המילה · ועוד ראינו שהמילה נדחית מזמנה כגון דור המדבר שלא מלו · ואין ראוי להקיש המילה לדברים אחרים שהם מותרים בשבת והם ברשות ולומר בל שכן שתעשה המילה שהיא בחוב מפני שהם יצאו בראיתם · וראוי להשיב בענין דחיית המילה כי המילה נדחית מפני סכנת נפשות כמו שנדחית השבת מפני סכנת נפש אבל לא תדחה המילה מפני השבת · ואשר ראו לעשות המילה בשבת מפני שהיא מצוה קודמת מזמן אברהם אבינו ע"ה והתמידה שנאמר ונמלתם את בשר ערלת בם

עולתכם והיתה לאות ברית • ובזמן משה ע"ה נתחדשה מצות שבת והדבר ידוע כי בזמן אברהם אבינו ע"ה שנתחייבה מצות המילה היתה נעשית מצות המילה ביום השביעי שהוא השבת וכשבאה מצות השבת אי אפשר שבאה להשבית את החוב ר"ל מצות המילה שלא תהיה נעשית בשבת כי שאלמלא כן היה ראוי לבוא במאמר מוסגל לאמרו בשבת וכיון שלא עשה הכתוב כן נשאר הדבר בחיובו מפני שהיא מצוה קודמת והוא הדין בפסח שהיא מצוה קודמת • ויש להקשות כיון שמצות הפסח קודמת גם התר מלאכת אוכל ביום הראשון וביום השביעי של פסח הוא ענין קדום באמרו אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ויהיה ראוי להעשות בשבת כי אין ראוי לדמות החוב במורשה • והמקשה שיקשה מפני שמצות המילה קודמת תהיה דוחה את השבת הנה מצות שבת קודמת מן המוספין ותהיה דוחה את המוספים • יש להשיב כי לא שמנו הקדימה עקר בדבור אבל בפועל ומפני שהמילה היתה נעשית ביום השבת קודם לכן בחוב אי אפשר שבטלה מצות שבת אשר באה אחרי זמן • אבל מצות שבת אם קדמה לא עבר זמן ולא היו נעשים המוספים ואחרי זמן נתחייבו המוספים ואי אפשר להיותם נעשים בשבת אבל משנצטוית מצות שבת לא עבר זמן המוספים אלא מיד נתחייבו המוספים • ואחרים ראו בחיוב המילה בשבת מפני שהמואחר סותר לראשון הפך ראית הדעת הקודמת ואומרים אחר שקדמה מצות שבת וסתר את אשר נאמר על ידי אברהם אבינו ע"ה ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר בא עוד משה רבינו ע"ה ואמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו וסתר לכל מלאכה לא תעשו • ויש לטעון כי באותו המעמד הזכיר גלוח המצורע בשביעי והזאת טמא מת בשלישי ובשביעי לטמאתו • יש להשיב כי אין ראוי לדמות החוב בעובר שאלו העניינים אפילו אם יאחרם בלי עלת השבת הדבר עובר אין לו מניעה מה שלא כן מצות המילה אבל מה שיש לומר כי גם מצות שבת נתאחרה בפרשת אמור ואם היו במעמד אחד כבר נתאחרה בדבור וחוב היות עוד האחרון סותר לראשון • ואולם הטוען שמצות המילה מלאכת שמים וחוב להעשות בשבת והעושה אותה יהיה עושה הטוב אבל גלוח המצורע וכיוצא בו יש בו מן עסקי העולם והוא אמור בשבת והוא אופן מן הסדור • ולהיות הקבוץ ראיה גם הוא אינו ראוי כי הנה הונד בשביל קהלות שאינן מלין בשבת • ור' לוי נ"ע אמר בי היה בזמנו חכם ולא ראה להמול בשבת • ובן סדר ר' יוסף הקרקסאני נ"ע • ורבינו ענן יר"א אמר להמול סמוך למוצאי שבת כדי שתהיה הרפואה בהול • ובעלי הקבלה חייבו המילה בשבת מפני שמצות מילה עשה והשבת לא העשה ועשה דוחה את לא העשה והלא הם אומרים שעשה אינו דוחה את לא תעשה ועשה ומצות שבת באה בעשה ולא תעשה • והאמת מה שהקדמנו כי מצות המילה היא מצוה קודמת והיתה נעשית בכל ימי השבוע ואזהרת שבת לא בטלה• ואין טענה מפני שנדחית בדור המדבר שתדחה גם מפני מצות שבת שזה נדחה מפני סכנת נפש וסכנת נפש דוחה את השבת • ולזכר שהוא מוקש למוספין שהן מזומנין במנין זמן ודוחין את השבת אינו הקש אמתי שהמוספין אין להקדימן ואין להאחירן אלא המילה אם תדחה בשמיני תעשה בתשיעי • ואמנם מה שהוא הקש שלם הוא כי אחרי שהמוספים נעשים בשבת מפני שהם מצות צבור הוא הדין על מצות מילה שהיא מצות צבור שנאמר המול לכם כל זכר ותהיה נעשית בשבת וזה הקש שלם • ואולם אם המילה תעשה בשבת אין מכשירי המילה מותרים בשבת אחר שיש להם דרך לעשותם קודם השבת כגון הער אם לא נמצא או שהיה במקום אחר להביאו דרך רשות הרבים וכן נמי במועד או שלא היו מסמני הרפואה המילה נדחית מצדם כדי שלא תהיה סכנת נפש • אבל אחרי שנמול מפני סכנת נפש דוחין את השבת בסמניו אם לא יהיה ענין להיות בזולתם • והנולד בין השמשות מפק שנולד בשבת מפק נדחין את המילה מפני שאין מפק נעשה בשבת ואם היה יום ראשון מועד נמול ביום שני שלא יעשה מפק בשבת ולא במועד • כך מפק החכם רבינו טוביא העובד נ"ע אע"פ שדעת רבינו ישועה אחרת • והרחיצה לצאת לידי בהרה בשבת אסורה וכן נמי להזות טמא מת שיש לדחותם ולא תבטל המדרה ולא תהיה עברה במצוה :

פרק שבעה עשר

סכנת נפש דוחה את השבת • והוא כמי שטבע בים והדבר ידוע שאם לא יתפשנו אדם להעלותו יחנק וימות וצריך לחלל

Digitized by Google

לחלל עליו יום השבת כדי להציל את הנפש וכן כל כיוצא בזה שהדבר ידוע כי עכ"פ יסתכן מחללין עליו את השבת שהצלת נפש מצוה חמורה היא · ואם בעלי הקבלה אמרו על שלשה דברים יתרג ארם ואל יעבור על עבודת כוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים והטון החכמים אומרים כי בעברת מצוה קלה צריך שיתרג ואל יעבור אין הדבר נראה · אבן אם כון בעברת המצוה הקלה מצד מכריח לצד עבודת כוכבים יתרג כל שכן בעבודת כוכבים עצמה שהרי דניאל ע"ה והבריו מסרו נפשם למיתה שלא יעבדו עבודת כוכבים · אבל מה שחברו בעלי הקבלה גלוי עריות שהרי מצאנו ענין נערה בתולה מאורשה שנאנסה ולא דן הכתוב עליה שפיכות דמים אלא זכה אותה באמרו ולנערה לא תעשה דבר · עד שבזה בעלי הקבלה נתבלבלו ואמרו כי מאמר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה באמרם שזה בא ללמד ונמצא למד וו"ל במלת ורצחו יוצא לשלישי הטעם בו שיקום איש על רעהו ויבריחנו להרוג את הנפש יהרג ולא יתרצה וכן נמי זה ששכב עמה מחזק תאותו היה מת דין לו שימות ולא יעבור בעריות והדין הוא מה שאמרנו · והנה על שפיכות דמים הכתוב אומר אם במתתרת ימצא הנגב והוכה ומת אין לו דמים ונראה שהכתוב התיר להרוג מי שכון להרוג אותו · והמופת בזה שבסכנת נפשות מחללין את השבת במה שהוא ידוע ביניגו דעת ודאי מעשה המילדת ביולדת ובריתת השבור וכל צרכי הילד כדי שלא יסתכן וראוי להשיא דבר על דבר שאם על הולד דוחין את השבת הוא הדין בסכנת נפשות אך בהיות הדבר מסופק באותה הסכנה אין מחללין עליה השבת · כך פסק החכם ר' יצחק הרואה נ"ע כאשר אמר וההליכה בשבת אסורה בעבור פחד בעבור כי יעבור שיצא אריה לאכול אותו ויעבור שלא יצא וכי יפול בים נבר כי הוא ימות כאשר נבר אם לא תעשה המילדת בילד המעשים שמדתה תעשה אותם בו לא יעמדו החיים · נאמר אין על זה פחד על מי ישב במדבר ותלך אורחתו חזק מן הפחד על מי יפול בים וזה גלוי · ועל כן עניני הרפואות לחולה מאשר הוא מסופק נפשות אינו דוחה את השבת · ואין ראוי לשמוע לדברי בעלי הקבלה שאמרו לנבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להם מפני שזה דבר מסופק אינו ידוע בברור בסכנת מי שיפול בים ואין ראוי לחלל השבת · ביוצא בו דליקה שנפלה בשבת אם יש שם אדם שיסתכן מחללין את השבת · ומחללין את השבת מפני סכנת נפש ולא מפני הפסד ממון · וכן נמי פרץ גבעה מפני סכנת נפש מחללין את השבת להציל את הנפש אם נראה כי יש בו חיים מחללין את השבת עד שיוציאוהו ואם מצאוהו מת מניחין אותו עד שיחשיך · והמלחמה בשבת היא מותרת בעת שיבואו עליהם למטים ואי אפשר להנצל מהם דין לעמוד על נפשם בשבת בבלי זין שאם יכירו הלסטים כי לא ישאו ישראל ידם עליהם יסכנו אותם בידוע · והנה גלית הפלשתי שעמד עליהם ארבעים יום כנגד בערכות ישראל אם לא היו עומדים ישראל על נפשם בבלי זין איך היה הדבר" עם כל זה באיזה צד שיוכלו להשמר מלחלל יש להשתדל אבן אם לא יובלו להנצל ממלחמה יש רשות להלחם בשבת :

פרק שמונה עשר

הדברים שהם מותרים בשבת כגון המלטול בבית האבילה והשתיה ולצאת ברשות הרבים במלבושו · וצריך לדעת איך הם בהתר · אם מפני שלא כללה אותם האזהרה או שכללה אותם ויצאו בראיותיהם · ואולם לא מצאנו הכתוב שהוציאם באך והדין נותן שלא כללה אותם האזהרה ולא מפני שאינם מעשים אינם יוצאים מתחת האזהרה אלא מפני כי קודם שיזהיר הורה בהתרם כגון שאמר אבלוהו היום כי שבת היום לה' · ומצדייה הנביא למדנו שהוא מותר ביום השבת כגון המלטול ממה שאמר אבלוהו היום ומה שמנע מלהעשות בשבת הוא מח שהורה להעשות בששי באמרו את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו · ובין האפייה והבשול ובין האבילה יש עניני מלטולים כגון ההרקה מן הפרור והעתקת העונות מן הבלי וביוצא בם מסדור השלחן וההשמה ונשיאה בבלים הצריכים באבילה ושתיה וצאתם מן הבית ואי אפשר בלי לבוש הנה כשבאו הנשיאים אל משה והמוצאים את המקושש והגידו למשה וכן נאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת · ואמנם מקום המענה אם אלו הדברים צריכים הבנה מיום ששי אם לא · וידוע כי החכמים מהם שסמכו במאמר והיה ביום הששי והבינו הנאמר במן והקישו עליו לשאר דברים ועל כן צריכים אנחנו לסדר דעות החכמים באלו

המאמרים · ואולם חלוק דעתם שמהם אומרים כי טעם ההכנה טעמה שכל מה שצריכים ביום השבת להיות מוכן ביום ששי מכל עניני הטלטול · ומהם אומרים שפירוש והכינו הוא את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואין ענינו במה שצריכים בשבת להיות מוכן אלא מפני שאלו מלאכות אסורות בשבת כגון הבשול והאפייה כיון שאסר היציאה ללקט על כן העיר שיעשו ביום ששי · ומהם אומרים כי טעם והכינו אינו עונה כי אם על הלקיטה והטרידה :

ועתה נחפש דברי אלהים חיים כמשמעם · והנה שתי דעות האחרונות תתכן בהם המשיבה מפני שמובל אותה כח המאמר אמנם הדעת הקודמת היא מה שנמשך אהריה החכם הכהן אבוסרי יר"א ואינו סובל אותה כח המאמר · אבן להיות הטעם במלה והכינו אם שרצונו ללקוט ולמרוד שני העומר אם שרצונו בבאור את אשר תאפו ויותר נכון להיות עונה ללקיטת המן ומדידתו משהיה עונה על האפייה והבשול מאופנים · האחד מפני שאמר מקודם לכן ולקטו דבר יום ביומו ואח"כ אמר והיה ביום הששי והכינו וכמו שהיה הרצון קודם לבן על הלקיטה כן החפץ במאמר והכינו על הלקיטה·ועוד שאם הרצון במלת והכינו על האפייה והבשול מה טעם לומר אח"כ והיה משנה על אשר ילקטו יום יום שכן הדין היה ראוי לומר קודם והיה משנה על אשר ילקטו יום יום ואח"כ לומר והכינו כי אין מאמר את אשר האפו אפו רק על העומר הנוסף כי בעומר ביום ששי הדין בו כדין שאר ימי השבוע ואין הטעם כי אחרי שהכיאו מדדהו ונמצא שני העומר לאחד כי מה טעם ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העומר לאחד · ועוד שאם היה פירוש והכינו את אשר תאפו אפו מה טעם לומר ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה ואה"כ אמר להם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה' מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו והלא קדם לנו במאמר והכינו לפי כונתם ומה טעם לשנות הענין · מכלל אין מאמר את אשר תאפו אפו באור למאמר והכינו ואע"פ שנמצא ושלחו מנות לאין נכון לו והטעם למי שאין לו מבושל כי לא אמר לאין לויומה שהשלים רבינו ישועה נ"ע לחיותו מלל שני הטענים אי אפשר משני פנים · כי הלקיטה והטרידה טרם התבאה והאפייה והבשול אחר התבאה · ועוד אם יהיה ענינו על הלקיטה והטרידה יהיה הטעם לשני העומר ועל האפייה והבשול בשביל עומר של שבת כי עומר של יום ששי כיוצא בשאר הימים וממנו אפוי וממנו מבושל כנרמז שמו העם ולקטו וטחנו ברחים וגו' · ואמנם הכונה במאמר את אשר תאפו אפו בשביל עומר של שבת מפני כי כמו שאסר הלקיטה והטרידה והתבאה בשבת כן אסר להם האפייה והבשול ואיחר אותם מפני כי בתחלה לא גלה להם הסוד למה אופן ילקטו ביום ששי להם משנה ובבוא יום ששי גלה להם הסוד והורה להם לעשות ביום ששי מה שהוא אסור להעשות בשבת · וטעם כפל את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו טעמו מה שיש לכם לאפות בשבת תאפו אותו ביום ששי ומה שיש לכם לבשל בשבת תבשלו אותו ביום ששי מכלל שהאפייה והבשול אסורים בשבת · הנה למדנו מה שיצטרך בשבת אינו צריך קודם השבת לעשות בעבור השבת כי אם מה שהוא אסור להעשות בשבת לא שהטעם אם לא יהיה מוכן יהיה אסור להאכל בשבת או להשתמש בו בשבת · ויש להבין כי ממאמר את אשר תאפו אפו יאסר להניח הלחם בתנור או הבשול על המוקד אשר יכתים בבשול ·אפילו אם כבתה האש והתורה אסרה הבשול בשבת הוא הדין להאסר כל דבר בשול בשבת כגון הכובש כבושים בשבת משום בשולם ר"ל במלח או שדרכו להתבשל בשמש אמנם להתחמם מן השמש הפך לצנן המאכל עובר להעשות·יואולם המולח כדי להאכל עובר· ויאסר להטמין בשבת בדבר המוסיף בין בשבת עצמו בין קודם השבת להיות בשבת אך לעצור החמימות הדבי עובר · ואולם מן הדין היה ראוי לאסור ההטמנה מכל וכל כפי שההמירו רוב החכמים מפני שפורצין בדבר זה מפני שאם יותר להטמין בדבר שאינו מוסיף עוברים גם בדבר המוסיף · והרבנים שהתירו להניח הבשול מיום ששי על גבי האש ומתבשל בשבת עצמו אך לשומו בשבת עצמו אסרוהו בדבר המוסיף כגון האש וכגון זפת זבל ומלח וסיד וחול או זוגן או מוכין ועשבים בזמן ששלטתם לחים ואפילו מהמת עצמם אלו הם הנקראים דבר המוסיף · ויש דברים שאם מצמן בתם התבשיל ישאר בחמימותו לבד ואינם מוסיפים לו בשול אלא מונעין אותו מלהצטנן כגון מוכין זוגין ועשבים יבשים זכסות זפירחה וכגפי יונה ונעורת והסדת תרשים ושלחין (רחצה לומר · עורות של בהמה הנפשטין כי־תתנום וחפשיט את העולה וישלח זבן מצם איש שלחו המים) וגו׳

Digitized by Google

וגזי צמר ודברים אלו נקראים דבר שאינו מתקן • אבל אסרו להטמין בדבר המוסיף אפילו קודם השבת כגון האש גזרה שמא תרתח הקדרה בשבת ויצטרך לגלותה עד שתנוח הקדרה מרתיחתה ויכסה בשבת ונמצא מתקן בדבר המוסיף בשבת • אבל בדיננו בין בשבת בין קודם השבת אסור • ואין להקשות מעניני הכבושים שמולחין אותם קודם ומתבשלים בשבת שכבר הבדלנו ביניהם בבאור מספיק • והכמינו ע"ה יש מהם שאסרו להטמין בדברים שהם צריכים טלטול בשבת כגון הסמיכה שבתבן מפני שאפשר שישבר דבר ממנו ונמצא מחלל שבת • והחכם רבינו ישועה נ"ע אמר לא נתקיים רוע נגיעתו בתבן עד אשר יהיה הוא המונע אבל החוב כאשר הקדמנו שלא להטמין בדבר המוסיף איזה דבר שיהיה שלא היה מותר למאמר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואנחנו בעונותינו נבשלים בכל זה ואיני יודע מאיזה דור עבירה התחילה זאת העבירה ופורצים בדבר זה שמניחים התבשילים בתנור ורותח בבעבוע אף שמשימים אותו בשבת עצמו ולא עוד אלא שמבניסין תבלין בשבת עצמו ומתבשלים ואולם אין הששבמה • אבן אם תהיה הקש בה שיתבשל כל צרכו יהא הרצון להשוך החמימות לא שיתוסף לו שום בשול עובר ואפילו דבר קר כמו המים ותבשיל להתחמם אין מניעה מזה אע"פ כן יש חכמים שאסרו ההטמנה מכל וכל וחכמים התירוה והדין נותן שיהיה הענין כפי שסדרנו • ואולם מהקשת הבשול אסרו לגבב הבגד שנשרה במים ע"י התנור :

פרק תשעה עשר

דברים שהיו בטן ונאסרו בשבת כגון הלקיטה והמדידה וההבאה מחוץ הביאו תחת והכינו ונאסרו בשבת • והקישו החכמים בו פרי הנובל בשבת שלא ללקוט אותו • ואולם האומר כי לא נאסרה לקיטת המן בשבת רק ההבאה מחוץ באמרו שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו כגון רבינו בנימין האונדי התיר לקיטת פרי הנובל בשבת בחצרו ואסר מה שיבול ברשות הרבים• אך האומר כי הלקיטה בעצמה נאסרה שהיא הבאה תחת מאמר והכינו ואסר ללקוט אפילו מה שיפול בתוך חצרו • והאמת כי פירות שנשרו בשבת אינם אסורים מפני מאמר והכינו ולא מפני שהלקיטה אסורה בשבת אבל הראוי להגביר כי כמו שהמן זמנו השי"ת בששי להיות בשבת הוא הדין לכל דבר שיצטרך בשבת צריך להיות מזומן לאכילה וזה הפרי הנשרה לא היה מזומן לאכילה בעוד שלא נשרה • וכן המים צריך להיותם תלושים מבעוד יום ביום ששי ולא יתבן אם יש לו באר בחצרו או מעין לקחת שהם נובעים ולא מימי נשמים שירדו בשבת כ"ש שיהיו מוגרים מבהוץ אל ביתו • ואסור לקחת משקה הפירות שזבים בשבת מבית הבד כדמות שהוא דורך ואסור לרדות דבש מכורת שלו ומותר לשחוט מימי פירות לדבר מאכל ומותר לערב אוכל עם אוכל ועירובי תבלין כדי לאכלם וכגון להכנים מים שמן ומלח לטבול מותר • פירות שהם למכירה אינם צריכים הזמנה מבעוד יום שהם מזומנים בכל עת לאכילה ומותר לפצוע בשבת אגוזים שקדים ובטנים כדי לאכלם • דברים שהם ראויים לאכילה צריך להאכל אך מה שהם לענין רפואה אסור להאכליהיו דברים שהם מועילים ברפואה ועם כל זה הם למאכל הבריאים מותר לאכלם אפילו מי שהוא צריך אותם לרפואה • מותר לטלטל בשבת כלים שהם לצורך המאכל ולכתר השלהן וכלים ואחרי האכילה להצניעם שכל אלו ענינים שצריכים בין האפיה והבשול ובין האכילה ולא בא מורה באסורם • אך כלי מלאכות ודברים שאינם לצורך מאכל אסור לטלטלם כגון כלי נגר כלי אורג כלי חייט וכיוצא בהם • אך לצורך מאכל מותר לו לטלטל אבן לפצוע אגוז עד שלא יצא מטעם ההנחה וכבין כדי לחתוך דבר מאכל ומצניע קערות וכוסות לצורך אכילה ושתיה• ומותר לטלטל מזון בעלי חיים כגון בהמות ועופות במה שהם צריכים להספיקם • כלים שהם אסורים מחמת אסור כגון שנעשית בהם מלאכה בשבת או דברים מאוסים אסור לטלטלם בשבת • מטלטל אדם במה שהוא מטלבושו וסנדלו ורוחין פניו ידיו זמצניע את עצמו בציאתו חוץ על ידי דבר • ואסור לתקן שום תקון בשבת חוץ ממה שהוא מתקון מאכל ומשקה ותקון המלבוש בעת שיאכל ובעת שילבש אשר אי אפשר להקדימם כפי שהעירונו ואינו מציע את המטה בשבת• ואסור לאדם ללבוש כלי זין בשבת כגון שרין וכובע אלא מה שהוא מתקון מלבושו • וצריך להיות לובש בשבת לבוש צנוע ולא מלבוש המלאכות שזה חלול היום • והאשה לובשת בגדים ועדיים שבמנהגן להתנאות בהם כגון עגילים וחלאים וטבעת ועבסים ושהרונים• ואסור לכתול ולראות במראות בשבת ושלא

Digitized by Google

יצבעו פניהם · ובעלי הקבלה התירו לאשה בטבעת שאין בה חותם ולאיש בטבעת שיש בה חותם הטעם כפי החול לבישתם בשבת ואשרי המהמיר · ומי שיש במנהג המלך להיות לו נזר ואצעדה ורביד זהב הוא בהתר · והנה במה שהותר ללבוש הותר גם לצאת עמהם בשבת ברשות הרבים ולא יאסר משום נושא ומשום מוציא · אכן מה שילבש או שיתבשם על מעם להעתיקו במקום אחר או כדי להראות בדרך רשות הרבים הוא באסור בין מלבוש בין סנדל בין כל דבר · וכל דבר שאינו מתבשיט ואינו מלבוש הוא חייב · ויוצא אדם בתוך שעל גבי המכה ובקליפת בצל ושום רק שלא יהיה קשור · והאדם יוצא לפנות עצמו ברשות הרבים ולוקח אבן בתוך לו ומקנח עצמו · פוסק אדם לאורחים אכילה ושתיה בשבת אך אינו נותן מתנה ולא צדקה ואינו מקדיש דבר בשבת ואינו נודר ואינו משלם נדרו שכל אלו דרך משא ומתן · וראוי לטלטל ספרים כדי לקרוא וללמוד ואסור לקרוא בספרי רפואות בשבת · יש דברים שהם מותרים בשבת והם דומים למלאכות ואין התרם בי אם במה שנתחברו עליו כל ישראל מדת השליח ע"ה והוא כמו לקשור קשר של אזור ושל מכנסים או להתירו ואם עשהו קשר של קיום אסור·וכגירת שער הבית ונעילתו ופתיחתו ולתת עליו מסגר ולפתוח אותו ורחיצת ידינו ופנינו ומלטול הספרים לקריאה וכמי ששומר ביתו וידים כמו הנוטר ומלטול השלחן והרקת המאבל ומזיגת היין עם המים·וכל מעשה שהוא בהתר ומסבתו תעשה מלאכה אסור להעשות גם כן הדבר המותר כגון מי שנפסד הפתח שלו אין ראוי לשבר המסגר כדי לפתוח שזה מלאכת החרש ופעמים יבוא בדרך הכרח כמו המושך מפסל ועושה חריץ או שמלטל עפר או טיט ברגלו אין זה חטא עליו · דברים שהם אסורים ומותרים תלויים על ידי האברים ומשה רבינו ע"ה הגיד בהם על דרך כלל והנביאים ע"ה הרחיבו באסורי הדברים שהם תלויים על ידי האברים · אומר הנביא אשרי אנוש יעשה זאת וגו' שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע ואומר אם תשיב משבת רגלך ואשר יתלה במעשה הידים מאמרו ושומר ידו מעשות כל רע שיש לו המגלה במעשה האסור· אבל המנע מספרי הקדש ופירושיהם ומנע במאבל ומשתה והמלבוש כל זה בהתר ולסדר כלים הצריכים ולפתוח השער ולסגור · וכן אומר אם תשיב משבת רגלך שיש בהליכה דבר שהוא בהתר בגון ההליכה לבית הכנסת תוך התחום ואל המדרש ואל מקום מאכל ומשתה ולדבר מצוה ההליכה בחיוב · ולבקר החולה ולנחם האבל וללכת אל איש נכבד לכבדו ולמקום צרכו כל אלו בהתר · אמנם ההליכה ע"ד טיול או ההליכה אל השוק הוא באסור ולזמן ביום השבת ללכת עד סוף התחום כדי לקצר ההליכה בחול במקום שהוא רוצה ללכת · ולהכשרת ההליכה בשבת הנה אומר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת · והדבור בדברי חלולים אסור כגון המכירה והקנין כי כן אומר ממצוא חפצך ודבר דבר · ובענין התפלה והלמוד ובדברי החובות הוא בחיוב · ובדברים המותרים יש לדבר שהרי אמר ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה בענין המן וכתוב ויאמר משה אכלוהו היום · ואסור ללמד באשר יש לו שכר ואסור להקדיש או להחרים ולא להעריך ולא להבדיל הקדשות ואין דנין בשבת שכל זה תלוי בדבור והם במקח וממכר·ואסור לו לאדם לדבר בשיחה בטלה כי כן אומר ממצוא חפצך ודבר דברי ואסור הדין למדו החכמים זה כשום שהוא נקרא בשם מלאכה ממאמר והמלאכה לא ליום אחד ולא לשנים · ואסור לדבר במיני מחורות או אפילו להתיעץ מה יעשה בהול מה יקנה ומה ימכור ולהשוב השבונות אך לעסק דברי תורה · יש מן החכמים שאמרו יש לשיח בשבת בדברים שעברו אבל באשר ירצה לעשות אחר השבת אסור וזה כי המדבר לשעבר אינו מהנה לעצמו דבר וע"כ יהיה בהתר אבל בדבר שעתיד אפשר שיהא מהנה לעצמו דבר וע"כ יהיה באסור · אכן הדבור בעניני ההנהגה ומוסר ודרך ארץ יכשר ובדבר ראות העין בספרים ומה שהוא לדבר מצוה ומה שהוא עובר כמו הנטירה לביתו וממזנו · והביאו החכמים ראיה מן מאמר נחמיה ומנערי העמדתי על השערים לא יבוא משא ביום השבת · ואסור לעיין בעניני הסחורות או בבנין ולא לכון מה יבנה מה יקנה ומה ימכור · גם לשטיעת האוזן לשמוע התפלה ודברי תורה ולדברים המותרים בשבת · אך לבון השמיעה במבר וקנין ועניני סחורות ודברים בטלים הוא אסור · ואמרנו אם כון מפני שהשמיעה בהברח ועל זה כלל באמרו ממצוא חפצך ודבר דבר · ולענין הריח מותר להריח בבשמים וזה עונג לכבוד השבת ועוד כי חוש הריח מתפעל ולא תבוא אזהרה עליו אלא כאשר יגמה · ואולם במקום שיש לו רשות למלטל יש לו לגמות להריח בבשמים · אך במקום שאין לו רשות למלטל

Digitized by Google

לשלטל אסור לנסות בריח אך אם הוא על כרחו אפשר שיריח בלי שיגמה בריח · וחכמים אסרו הצום בשבת משום שהכתוב אומר אכילהו היום · ומקצתם התירו הצום בשבת ואמרו כי מאמר אכלוהו היום הוא רשות ולא חובה · והאמת כי הצום יאסר בשבת משום אמרו וקראת לשבת עונג והעונג הוא באכילה ושתיה כמו שיתבאר על כן אין ראוי לנדור נדר להתענות ואפילו שלא עיין את השבת אלא אסר שבוע או חדש סתם · ולא יעבור לצום בשבת ולא לזעוק ולספוד ולהתאבל ולבכות בשבת שהוא מקרא קדש ויום מועד ויום ענג ושמחה · וענין הבכי והאבל אסרתם התורה ממה שאמרה ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם ואחריו אסר את שבתותי תשמורו בכלל האבל אסור בשבת · אבן בארבע תעניות שתקנו ישראל על שבר ציון וירושלם ושבר בית המקדש דנו החכמים להעשות בשבת שעמד בגדו שבר ציון וירושלם כאשר אמר והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה ועל כן יחיה בחיוב להתענות בשבת באלו הארבע צומות כיון שהם מזמנים בזמן וחיובו ישראל על נפשם ואין מניעה משום אסרו בזמן בשביל שבת אכלוהו היום שהרי יום כפור שחל בשבת חוב להתענות :

פרק עשרים

יש לדבין שמצות שבת מצוה עליונה מן המצות העליונות שהרי הכתוב החמירה בכל חמרי הענשים בסקילה וכרת שנאמר מחלליה מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה · ונזכרה בשלשה עשר מקומות ונזכרה בשם ברית שנאמר לעשות את השבת לדורותם ברית עולם ובעבור שמורה מבוא לעולם הבא על כן נתחייב העובר בכרת מפני כי כל המכחש בשבת מפחש במעשה בראשית שהוא מכבים לחדוש העולם שהוא המעיר בחקירת מופתי השכל וכל המכחש בחדוש העולם מכחש במציאות השם ית' מפני שמציאות השם נקנית מידיעת חדוש העולם וידוע שהיודע מציאות חשי"ת דעת אמתית והתדבקות בו בשלול מפנו במופתי השכל דבריס חמונעים והמבדילים בינו לבין השפל והיא אמתת חיי הנפש לעולם הבא על כן נתנה התורה טעם למצות השבת במעשה בראשית באמרה ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות שזה היום נברא לעצמו ושבחו והבדילו משאר הימים היותו אות לישראל עמו ומעיר להטיב העיון בחקירת מופתי השכל להדוש העולם להורות על קיום המחדש הוא האל ית' שמו כאשר אמר כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם · ובאר בשני מקומות איך יהיה יום שבת אות לידיעתו ית' כאשר אמר בעשרת הדברים ביום המעמד כי ששה ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ואומר על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו ואומר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ · ומשה רבינו ע"ה אמר בעשרת הדברים השניים וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה ע"כ צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת וכאן תלה טעם מצות שבת בעבור יציאת ישראל ממצרים · ואין מונע מהסבים שמצות שבת באה לשני טעמים · האחד מה שבארנו והוא בעבור חדוש העולם · והשני צוה שינוחו ביום השביעי בעבור שיהיו זוכרים השעבוד שהיה להם במצרים · ולמבין שיבין כי שני הענינים טעם אחד יכללם בעבור שענין יציאת מצרים בחדוש העולם כי לולי שהעולם מחודש ובבונת מכון לא היה אפשר לשנות המנהג ולכן נהיו האותות בתוך עם אשר היו מתפארים בחכמת המזרות והיו מאמינים קדמות העולם ואחר שטענת האותות באה להם לבטל דעתם המסיקה הטענה לכל העולם ולכן אין הבדל בין התלות הטעם במעשה בראשית ובין התלות הטעם ביציאת מצרים כי ענין אחד יכללם ובעבור היות זה הטעם גדול המעלה על כן החמיר מצות שבת בכל ענשי האזהרות וחמחלל שבת כעובד עבודת כוכבים · על כן באה במעמד הר סיני בסדר אחר שקיים עשרת והכחיד זולתו באמרו זכור את יום השבת לקדשו עד שאמרו קצת החכמים כי מצות שבת שקולה כנגד כל המצות כמך לדבר ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משפטים ואמר ואת שבת קדשך הודעת להם ומצות וחקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך ובמקומות רבים הוכיחם בשביל מצות שבת באשר אמר בעבור דור המדבר ואת שבתותי חללו מאד ואמר ואומר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בם במדבר ותוכחות באו בשביל שבת פרטי הנביאים כאשר זה ידוע ואין להאריך · ובעבור שמצות שבת סוד מעמדת מבוא לעולם הבא

Digitized by Google

ובנראה שהדבר עד למרחוק על כן מבשר על ידי עבדיו הנביאים שמתן שכר שומרי שבת בעולם הזה עדוף כאשר אמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם ונו' ואומר אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת עונג ונו' • מתן שכרן בעולם הבא אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר ואומר והיה אם שמוע תשמעו אלי נאם ה' לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בה מלאכה ובאו בשערי העיר הזאת וכו' כלל אותה התבטחה ואומר ואם לא תשמעו לקדש את יום השבת אשר והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם ונראה כי בשביל הלול שבת נתחייבו גלות • ראה כמה מעלת מצות שבת שהשומר מצות שבת כפי שגזרה התורה זוכה ונוחל לשני העולמים חעולם הזה והעולם הבא וכפי שבארה התורה טעמי מצות שבת ראוי לזייף מחשבת בי שיתן הטעם בי בעבור שכלל ימי השבוע סדורים כפי מערכת שבעת הכוכבים המשרתים ובעבור שיום שבת בנגד כוכב שבתאי וכל העושה מלאכה בשבת לא תצלח אותה המלאכה לפי מערכת הכוכב ההוא על כן צוה והזהיר לבלתי עשות מלאכה בשבת • ואולם במצות שבת נאמרו בתורה מלות חשובות משובחות בגון ברכה קדוש זכירה שמירה ובדברי הנביאים כבוד ועונג • והנה שם ברכה הנאמר בשבת בעבור ששם ברכה תוספת על כן הוצרכו המפרשים לומר שטעם זה התוספת ברכה בעבור שומריה שיהיו מבורכים עד שתלחוץ קצתם בענין הטן שנמצא משנה על אשר ילקטו יום יום • ויש מפרשים בעבור שביום שבת מתוסף השכל משאר הימים שלא נברא זה היום להעשות בו מעשה למענו נאמרה ברכה בשבת • ויש אומרים בעבור שכל העניינים חיו בפועל ביום חשבת שלא היה בו דבר בכח לצאת לידי פעל כשאר חימים שנאמר בהם ויהי ערב ויהי בקר אלא זה היום נקרא יום לבד על כן נזכרה בו ברכה שלא היה בו חסיון דבר • ותראוי לסבור כי לשון ברכה הנזכרת הוא לשון שבח ורוצה לזכר שבח זה היום לתורות העדה לקיום המופת במציאותו יתברך לבד נאמר ויקדש אותו שלשון קדושה לשון הבדלה הטעם בו להיות זה היום נבדל משאר הימים בעשיית מלאכה וכן בא במפורש שלשון קדושה בעבור כחוד עשיית מלאכה באמרו ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בה כל מלאכה והחלול הפך הקדוש • ונתבאר שהחלול הוא עשיית מלאכה שנאמר מחלליה מות יומת ונאמר ואת שבתותי קדשו הפך זה ואת שבתותי חללו מאד וזהו האמת • ואנשים הוציאו פרחים כגון לאסור התשמיש מזו המלה וכן לא יאות אכן להיותו נכלל בכלל המעשים שהם חלול היום אפשר ויהיה אסור משום מעשה משום בי במקום אשר רצה להביאו תחת טעם הקדוש בארז באמרו וקדשתם היום ומחר ואמר היו נכונים לשלשת ימים אל הגשו אל אשה ולא ימנע להיותו אסור מטעם המלה שאם הטמאה הפך הטהרה והטהרה הובעת לקדושה והתשמיש הוא טמאה גמורה • אך אם יבוא על דרך הכרח אין בזה מניעה אבל לבוא בצודת יהיה אסור משום קדושת היום • ומהם אסרו הטעם לחייב התפלה והקריאה בזה היום כגון שאמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וכן נאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת ואינו מטעם המלה • ומהם אמרו ממאמר לקדשו שלא לקרוא בספרי חיצונים ביום השבת ולא בכתב זולת לשון הקדש וכתב קדש • והחכמים השיבו שהרי קצת מספרי הקדש כתובים בלשון ארמי אמנם על הכתיבה דנו בו להשתמר • ויאות מאמר החכם שאמר שטעמו להשתמר בדברים הטהרים בשבת שלא נרבה בהם אלא יהיה עניננו בהם על צד הספוק ולא להיות הלמדנו ודבורנו ומנהגנו בשבת כמנהגנו בחול ונאמרה זכירה בשבת כאשר אסר זכור את יום השבת לקדשו וטעם הזכירה יהיה בלב זכרה בפה כגון ומשא ה' לא תזכרו עוד ובלב כגון זכר את ושתי ואם כן חיוב זכירת השבת יהיה בלב וכפה לשבח וכבוד • ואולם במאמר זכור את יום השבת פירשו החכמים ע"ה כי על כן אמר זכור את יום השבת בעבור שקדם זכרה במדבר סין או משום שהדבור בא בשבת עצמו על כן אמר זכור את יום כמו שאמר בפסח זכור את היום הזה ופירשו החכמים שהכונה להיות האדם זוכר את יום השבת בימי השבוע בדי שלא ישכח או שהרצון לזכרה ביום ששי כדי להכין ליום חשבת או הטעם לנסות בדברים אשר יעלה מהם זכר השבת או הטעם כי השבת לא יעלה כי אם במנין וזה תלוי בענין הזכירה שיהיו קוין לבוא בכבוד והטוב לאסר כי בעבור שעלל כי ששת ימים עשה ה' על כן אמר זכור ואם כן הטעם יהיה זכור זה היום שנקדש שני

מעשה

Digitized by Google

מעשה בראשית • ואמנם ענין השמירה בטעם הזכירה כי כל שומר זוכר ע"כ באה השמירה במקום הזכירה • ואולם מקצת החכמים אמרו זכור את השבת לפני בואה ושמור אותה בבואה וטעם השמירה בשבת כדי לקדשה מלחלל כי בן נאמר שומר שבת מחללו והשמירה באה תמיד במצות לא תעשה אעפ"כ החכמים אמרו שכולל עשה ולא תעשה כי בן נאמר ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ויש לומר כמו שהעשייה מוסגלת בעשה ומצאנוה כוללת עשה ולא תעשה בנון שנאמר לעשות את יום השבת ונאמר וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה שכולל עשה ולא תעשה כך השמירה אע"פ שמוסגלת בלא תעשה נמצאת כוללת עשה ולא תעשה • ובארו החכמים שטעם השמירה להוסיף מחול על קדש עד שמהם פירשו כי בשביל אותו החלק הנוסף ביום ששי נאמר ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה בעבור שהמעשה היה נעשה בעצם אותו החלק ואת הבונה בטלה שאם בעצם אותו חלק היה השם עושה מלאכה איך הזהיר במאמר שמור לבלתי עשות בו כל מלאכה • והאמת שהטעם להיות שומר השבת בנון דבר יקר שלא יחלל • ואולם צריך להוסיף מחול על קדש בראיה מן הכתוב הנה הכתוב אומר שבת שבתון קדש לה' ואומר שבתון שבת וידוע ששם שבת חמור ומעולה משבתון והעד על זה שיום המועד אשר הותר בו מעשה אוכל נקרא שבתון לא שבת מכלל ששם שבת חמור משבתון מכלל ששם שבתון אינו נאמר לעצם היום אשר נקרא בשם שבת מפני שאי אפשר כי אתרי שהחמיר שבא להקל ואם כן שם שבת כולל כ"ד שעות לבד והוא מעת צאת הכוכבים עד עת כמותו וידעו בה"א הידיעה כי הוא הנודע בזה השם באמרו זכור את יום השבת ואפשר בעבור שכבר נקדם זכרו במלה באמרו שבתון שבת קדש או להיותו משוקע המין וזהו שבת השם באמרו את שבתותי תשמרו אבל יום הכפורים אם נקרא שבת הנה אומר מערב עד ערב תשבתו שבתכם אבן שם שבתון נאמר על החלק הנוסף מחול על קדש • והנה באמרו שבתון שבת קדש הטעם בו על החלק הנוסף מיום ששי ובאמרו שבת שבתון הטעם בו על החלק הנוסף מחלק ערב יום ראשון לשבת • ודבר מפורש שמוסיפין מחול על קדש באשר אמר בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב של יום הכפורים טעמו להוסיף מחול על קדש הוא הדין בסוף היום • ובדברי הנביאים נאמרו כבוד ועונג ואין בפק שאלו נלקחים מרמזי התורה כאשר אבר על בן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו • ומכבוד חשבת שאדם מצניע את עצמו ברחיצה וסיכה קודם השבת ומלבוש נקי כאלו הוא בא לקראת המלך וחיוב התורה שיהיה האדם משתדל ביום ששי לכבוד השבת וכן נהגו ישראל מרחיצה וכבוס ותקון המאכל והאפייה והבשול בששי בשביל יום השבת • ומכבוד היום העסק בתפלה ובקריאה וללכת אצל אנשי ההכמה לדרוש בדברי תורה מלעסוק בשיחה בטלה כאשר נזכר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת וזהו כבוד היום • והעונג הוא מנוחה מהעטל ולהבין מאכל ומשתה איש איש כפי כחו להתענג בשבת וכן הכתוב אומר לכל המרבה בתענוג שבת הנה שכרו אתו וכאשר אמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד ואמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך • וכל השומר שבת והמתמיר בה ומכבדה ומענגה כראוי זוכה בעולם הזה ומובטח בה' כי הוא בן העולם הבא ככתוב אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו וזה החזוק משער ומודיע שיורה לדתנהג האדם על דרך חמרה • ונהגו ישראל בהכנס יום שבת לקדש את השבת בכוס של יין ובצאתו להבדיל בין קדש לחול בכוס של יין כאשר הוא מנהג ביד כל ישראל • ואם אין יין כפי המשקה שמתנהגים בכל מקום :

נשלם באור מצות שבת לפי השגת קצר יד שכלנו

והכתוב אומר לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד •

Digitized by Google

בשם אשר מעשיו לו עדים · נתחיל ענין המועדים והעיון בתחלה בענין הפסח

צריך בתחלת לעיין בענין הפסח · וענין הפסח יהיה בחמשה דרכים · האחד שהפסח מאיזה מין הוא · והשני באיזה זמן יעשה · והשלישי באיזה מקום יוקרב · והרביעי איך יעשה · והחמישי מי יקריבהו ויאכל אותו · ובבחינת אלו הדרכים נדע במה נבדל פסח ראשון מפסח שני · ופסח דורות מפסח מצרים :

פרק ראשון

הפסח הוא מן הכבשים ומן העזים שנאמר שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו וזה נאמר בפסח מצרים · אבן בפסח דורות נאמר בפסח שעשו במדבר בשנה השנית ככל חקותיו וכבל משפטיו יעשו אותו ולשד זה הפסוק כאשר יהיה פסח מצרים מן הכבשים ומן העזים כך יהיה פסח דורות מן הכבשים ומן העזים ואין חלוק עכל אחד יביא מן הכבשים ומן העזים אלא מי שירצה יביא מן הכבשים ומי שירצה יביא מן העזים וצריך להיות זכר תמים בן שנה · ומקצת החכמים פירשו כי בזה נחלק פסח מצרים מפסח דורות · שפסח מצרים שה כבשים ושה עזים שנאמר שה תמים זכר בן שנה ומשבעבור שנאמר בתורה וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר ובאה מלת ובקר בו"ו חלוי כנראה שהפסח כולל צאן ובקר מכלל שפסח מצרים מחולק מפסח דורות שפסח דורות יהיה צאן ובקר · ודעת הראשונה צודקת כי אחרי שנאמר בפסח מדבר ככל חקותיו וכבל משפטיו ולא קיים כאמר וזבחת פסח לה' אלהיך מלמד שהפסח אינו אלא מן הכבשים ומן העזים אך שנאמר ושחטו פסח לה' אלהיך צאן ובקר פירשו בו צאן לפסחים ובקר לשלמים ואמת הדבר אע"פ שאינו נראה כן לפי גלוי הכתוב אבן יש מקרא מפורש בענין פסח ראשון כאשר אמר וירש ישראל לבני העם צאן כבשים ובני עזים הכל לפסחים לכל הנמצא למספר שלשים אלף ובקר שלשת אלפים אלה מרכוש המלך וכיון שאמר הכל לפסחים ואחרי כן אמר ובקר מלמד שאין הבקר נעשה פסח אלא שלמים · וכן באר אח"כ ויבשלו את הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בם יזות · אלו הם שלמים ע"כ פירשו שנאמר וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר צאן לפסחים ובקר לשלמים אבן יותר הדעת נוטה שיהיו שניהם לפסח או שיהיו שניהם לשלמים ואם אי אפשר להיות מן הבקר נקרב פסח כאשר קדם לנו הבאור · ועוד שמצאנו מענין ישראל שהיו מקריבים ביום ארבעה עשר שלמים כאשר אמר והקדישם בשלו בסירות · יש לפסוק וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר שניהם לשלמים והטעם וזבחת פסח לה' אלהיך וזבחת צאן ובקר היות מאמר וזבחת כספיק לשנים כפו ולא לפרתי הכתה ודעת קדושים אדע · והפסח לא זכר מאיזה מין הוא כי נשען על מה שנתבאר · ואין טענת מענין ישראל שאמר כבשים ובני עזים הכל לפסחים אדרבא מכאן יש להבין שגם הצאן היו מקריבים ממנו שלמים ביום ארבעה עשר · אבן עתה מפני שהיו העם הרבה הלואי שהספיק להם הצאן לפסחים כנדבת המלך והשרים אבל הבקר לבדו נעשה שלמים שאם לא כן מה טעם לומר הכל לפסחים אך היה מניח הענין על מה שהיה נודע · וגהנו החכמים טעם שזה הבדל בין פסח מצרים ובין פסח דורות שפסח מצרים היה נאכל לפי הנפשות בחובה שנאמר במספר נפשות אנשים ונשים אבל פסח דורות נתחייב לזכרים הבוגרים אבל הנשים והקטנים היו אוכלים כן שלפי הזמן ולטעון שהיו חפצים לאכול ביום המועד שהשלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד והפסח בלילה אחד לבד וכל זה שאין הדעת סובלת לומר שהצאן לא הותר לשלמים ביום ארבעה עשר · ובעלי הקבלה אמרו שזה אמור בשביל תינוק ארבעה עשר והיא רשות ואינה חובה · והחכם ר' אהרן נ"ע הסכים שצאן ובקר שניהם לשלמים · והפסח נודע ממה שנתבאר :

Digitized by Google

פרק שני

הדבור בזמנו · צדיך לעיין בזה בארבעה דדבים זמן הכנתו וזמן שחיטתו וזמן אכילתו וזמן שריפת הנותר · ואולם זמן הכנתו נאמר בפסח מצרים בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית וזה התנאי יהיה לפסח מצרים אבל פסח דורות לא מצאנו הכתוב מזדה שיהיה פסח דורות בזה התנאי ר"ל להיות מוכן בעשור לחדש והעלה ירועה למה הקדים הכנתו בעבור שהיו ישראל משועבדים בגלות מצרים ולא היה להם צאן מזומן לכל אחד להכינו בבוא המצוה לעתה · ועוד שהיא מצוה מחורשת ולא היו רגילים · ועוד שהמצריים אינם אוכלים בשר ולא היה צאן מזומן ע"כ הקדים בהכנתו בעשור לחדש באמרו משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם אבל פסח דורות לא כן · אמנם זמן שחיטתו מצאנו הכתוב אומר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים · ופסוק אחר אומר בארבעה עשר לחדש בין הערבים ועוד אומר שם תזבח את הפסח בערב · וצריך לדעת מה טעם בארבעה עשר אם בין הערבים בעצם ארבעה עשר או הוין ממנו ואם הוא חוץ ממנו מה טעם בארבעה עשר ואם הוא בעצם ארבעה עשר מה טעם שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש · על כן אמרו בעלי הקבלה שבין הערבים הוא משעת נטות השמש לפאת מערב משש שעות ומחצה ביום ארבעה עשר שנאמר כי ינטו צללי ערב והם אומרים ששחיטת הפסח אחר עולת התמיד והקטרת הקטורת והעלות הנרות ועל כל אלו יש פסוקים מלאים שהם אחר שקיעת החמה · ואומרים בשש שעות ומחצה מעלה התמיד ומקטיר הקטרת ומעלה הנרות ומשבע ומחצה שוחטים הפסח עד בוא השמש ואותו הזמן כלו יקרא בשם בין הערבים שהוא בין זמן נטות השמש וזמן בואיוהלא הם אומרים אין רואין את הנגעים לא ביום המעונן ולא בצהרים ולא בשחרית ולא בין הערבים ומאימתי רואין את הנגעים משלש ועד תשע בשעה רביעית וחמישית ובשעה שמינית ותשיעית · הנה שעה הששית והשביעית חיא עת הצהרים ואם היה נקרא הזמן משעה שביעית היא בין הערבים היך אומרים ולא בין הערבים ועוד חוזרים ואומרים שמעיינים הנגעים בשמינית ובתשיעית מכלל אינו נקרא אותו הזמן בין הערבים·ועוד שהכתוב צווח שהוא נעשה אחר בוא השמש כאשר נאמר שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך וכו עד שגלחצו וחלקו הזמנים ואמרו בערב אתה זובח כבוא השמש אתה אוכל ומאימתי אתה שורף מועד צאתך ממצרים ר"ל באותו זמן נעשה מותר ויצא לבית השריפה מפני שהם אוכרים אין שריפת קדשים ביום טוב אלא נשרף בבקרו של ששה עשר כאשר יתבאר לפי כוונתם · ואחרים פירשו מבוא השמש לצד מערב · ור' אברהם בן עזרא השיב עליהם כי זה הפך השמש יצא על הארץ וכבה ובא השמש ואם אין הדבר ככה יפרש לנו מה הפרש יש בין כבוא השמש של פסח ובין כבוא השמש של מקרה לילה · והטוען שזה יצא על הקירוב וכבוא השמש צוה יהושע שזה קירוב קודם בוא השמש הלא יצא קירוב גם אחר בוא השמש כמו וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה · ואולם מה שאנחנו בו ממאמר בין הערבים יהיה זה הקירוב אחר בוא השמש · ולטוען שיטעון כי אין טענה חזקה למי שאומר שיהיה קירוב קודם בוא השמש אבל מה שמצאנו מוחזק הוא אחר בוא השמש מבעל קרי וכבה יפורשו כולם · וכנראה שזה חולק על דעת מי שאינו חולק הפסוק לשלשה הזמנים כפי מה שפירשנו לפי דעתם שהטעם כבוא השמש אתה אוכל אבל זה הולק עם מי שמחבר מאמר כבוא השמש עם שם תזבח את הפסח בערב · ואולם לא מצאנו מן הכתוב שאחרי נטות השמש יקרא ערב והראיה שאומרים כי ינטו צללי ערב הטעם בו בעבור שנוטים הצללים לפאת מזרח על כן יקראו צללי ערב · ואין הטעם עת שיעשו הצללים יקרא ערב כי אחרי שהוא סמוך לא יסבול המאמר שזה בזולת זה · אבן מצאנו הכתוב נוזר שעת ערב כבוא השמש וקודם זה העת יקרא פנות ערב והעד על זה והיה לפנות ערב יהיה במים וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה מכלל שפנות ערב הוא קודם בוא השמש · לא כדעת בעלי הקבלה שפנות ערב אחר הערב השמש וטעמו מתחלת הלילה יהיה רוחץ בעל קרי באיזה חלק מכל היום עד בוא השמש וכבוא השמש יהיה טהור אך פנות ערב קודם הערב וחייב הכתוב שירחץ בעל קרי באיזה חלק באותם העתים עד בוא השמש וכבוא השמש יהיה טהור · והעד על זה וישב הים לפנות בקר לאיתנו וזו העת אינה אחר הבקר כי אם קודם הבקר כאשר אמר רש"י הצרפתי כאשר פנה הבקר לבוא הוא הדין לפנות ערב כאשר פנה הערב לבוא · והנה מצאנו תכתוב מורה שבין הערבים

Digitized by Google

הערבים הוא בשקיעת החמה שנאמר ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים ואין ספק כי בשקוע החמה ידליק אהרן את הנרות · ונאמר בפסח ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים והוא הדין · אבן הקושיות שהביאו בעלי הקבלה לבעלי מקרא שאם הפסה נשחט בין הערבים משקיעת החמה הוא תחלת ט"ו ומה טעם בארבעה עשר · ועוד משקיעת החמה עד הערב הנונה אשר נקרא בין הערבים הוא זמן קצר שעה ושליש שעה ואיך ישחטו באותו העת כמה ראשים אלפים ורבבות · ועוד מה טעם לומר לא תזבח על חמין דם זבחי כי אחרי שהזהיר בביעור החמין בשבעה ימים בבל יראה ובל ימצא עכ"פ לא יהיה נמצא ומה טעם לא תשחט על חמין דם זבחי אלא מלמד שהיה הפסח נשחט ביום ארבעה עשר זמן אשר היה נמצא החמין והעיר שיעשו ביעור חמין מבעוד יום · והשיבו בעלי מקרא על הקושיא הראשונה שתי תשובות · האחת שהלילה של חמשה עשר נחשב עם יום ארבעה עשר כימי הקרבנות כאשר נאמר כבשים בני שנה שנים ליום תמיד את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים והוא נחשב יום אחד · והנה קדוש הזמנים וטהרת הטמאים כימי הבריאה מערב עד ערב שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ויהי הקרבנות מבקר עד בקר · ואם לדעת האומרים כי מאמר כבשים בני שנה שנים ליום אינו כולל הלילה הבא אחריו רק הקרבנות יהיו נחשבים ליום לבד · יש להשיב תשובה שנית כי אותה העת משקיעת החמה עד הערב נונה השמש נחשב עם יום ארבעה עשר והוא הנקרא בין השמשות ובאותה העת היה נשחט הפסח · ואם בזמנים המקודשים תופשים אותו הזמן הוא על צד השמירה אף ע"פ שהוא נחשב עם היום הקודם כאשר אומר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב : והתשובה למי שאמר כי אותו הזמן צר ואיך ישחטו אלפים ורבבות כמה ראשים באותו הזמן וקטן המוכה · יש להשיב שאין מזה מענה כי אפשר להשחט על ידי אנשים רבים להספיק והלא ראה לזמן אשר נאמר רק הכהנים היו למעט וזהו תקונו שהיה מביא הפסח ושוחטו והכהן היה לוקח הדם במזרק ושופך אל יסוד המזבח ומפשיטו תוך העזרה ומוציא החלבים ולוקח הנוף והולך לו ועל כן אמר בהעלות העולה והחלבים עד לילה שאם היה מיום ארבעה עשר היה לו לומר עד בוא השמש אבל משמע זה מורה שהעלה התמיד ואיחר חלבי הפסח עד שעבר מן הלילה הרבה · וההשובה על מי שאמר שהכתוב אמר לא תשחט על חמץ דם זבחי ויסבול היות שחיטת הפסח בעצם ארבעה עשר ועל כן הש ואמר לא תשחט על חמץ דם זבחי · הנה כמותו לא האבל עליו המץ והכל מודים שהפסח הזה נאכל בלילה · ומה שהביאו מענין יחזקיהו שנאמר שם והלוים על שחיטת הפסחים לכל לא טהור שאם אחרי שקיעת ההמה הכל יוצאים לידי טהרה אבל מלמד שעדיין לא העריב שכשם ושחטו עליהם הלוים · והחכמים השיבו כי הענין יורה שאכלו הפסח בלא כתוב ונם נאמר ולא כטהרת הקדש ואחרי שהכתוב מורה שאכלו אותו בטמאה ועל כן התפלל עליהם חזקיהו ואומר וישמע ה' אל יחזקיהו וירפא את העם ואם הדבר כן למה לא היה עונה והלוים על שחיטת הפסחים לכל לא טהור על אלו אבל יהיה עונה על אותם שלא יצאו עדיין לידי טהרה ר"ל שלא העריב שמשם והנה מצאנו הכתוב טורה שערב וערבים אינו אלא אחר שקיעת ההמה · שאם יהיה קודם שקיעת החמה מה טעם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם · ועוד מאמר בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחדש בערב שאם היה לפי כונתם צריך להיות מחצי היום וזה לא יתכן · ואולם הספק הוא בדקדוק אלו המלות ר"ל ערב וערבים שערב הוא לשון יחיד וערבים לשון שנים ועוד שבמלת בין ברמיז שיש עה בין שני הערבים · והנה בטלת ערבים נשמעו שלש דעות · יש מהם אומרים שערב וערבים אחד ולא שמו לב לטעם השניות ולא לטעם בין מפני שמצאו הכתוב אומר בין הערבים תאכלו בשר וכתוב אחר אומר בתת ה' לכם בערב כשר לאכול ועוד כתוב אחר אומר את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים וכתוב אחר אומר ומקטירים עולות לה' בבקר בבקר ובערב בערב ועוד נאמר ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים וכתוב אחר אומר ומנורת הזהב ונרותיה לבער בערב בערב וככה בפסח ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וכתוב עליו ויעשו בני ישראל את הפסח בארבעה עשר יום לחדש בערב בערבות יריחו וידוע שכל יי"ם כוזה לשנים ר"ל זוג כמו עינים ידים רגלים · ונמצא כזה שאינו מורה על שנים כמו ואור החמה יהיה שבעתים ונמצא ישלם שבעתים כפי דעת

Digitized by Google

כפרשים ואת הבבשה ישלם ארבעתים שהם ארבעה לבד · ובא גם כן וזו שאינו בלשון י״ם כמו מלת עשרים ומלה פנים · אבן נמצא לשון י״ם שאינו מורה שניות ולא רבוי כמו מצרים אפרים צהרים אעפ״כ יש למבין לשים טעם השניות שמצרים שני לכוש ואפרים שני למנשה · ואמנם אלו האנשים לא שמו למלת ערבים טעם השניות ע״כ הוצרכו מהם לבאר טעם השניות בזה אע״פ עם היות ערב וערבים אחד · ואמרו שמלת ערבים טעם השניות מורה לעת התערב האור והחשך והנראה כיון שמלת ערב מודיע הענין כנון ערב רב מה טעם למלת י״ם · ועוד שבזה הפירוש לא יתקיים רק בשני קיומים אבל בקיום והעדר לא יאמר ערב והנה האור קיום והחשך העדר ועוד שמלת ערב הפך בקר מן לא יבקר הכהן וטעמו להבריל בין הצורות · וכן הטעם במלת ערב עיחב הצורות ואם כן צריך לבער טעם השניות · ופירשו החכמים שמרמיז הכתוב שני ערבים האחד הוא עריבת השמש והשני הוא עריבת נגהו ויש ביניהם קרוב משעה ושליש שעה ועליו מרמיז באמרו בין הערבים שמלת בין פעמים מורה טעם האמצעות ופעמים אינו מורה טעם האמצעות כמו בין השך לאור · ומה שהוא באמצעות כמו והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים · ובהיות המלה כוללת מספיק בבין אחד כמו בין עבותים היתה צמרתו ואין ספק כי גם אותו העת יקרא בשם ערב · וע״כ אמרו החכמים ז׳׳ל שלשה ערבים ועל כן יקרא זמן אחד פעם בשם ערב ופעם בין הערבים והנה אין שום דחיה בזה · ואמנם רבינו אהרן כך מודה ור׳ לוי כך הודה ואב״ן עזרא בזה הדרך דרך ברדפו אחרי פשטי הכתוב ואם החכם ר׳ משה חותני אומר שהטעה אב״ן עזרא לחכמי הקראים שאומרים שלשה ערבים הם ומשיב לו שרוב חכמינו לא הודו בזה ואב״ן עזרא תלה חמאמר לכל החכמים במפורש שאברהם בן עזרא לא הביא זה הפירוש להרשיעם וכי שהוא אינו מסכים בזה אבל רצונו להטעות הראיה שהביאו ממאמר עד הערב השלישית שאין הרצון בו שלשה ערבים הם ורצה הערב השלישי משלשה ערבים שהכונה בו ערב שלישי ביום חמתירה שהיו שלשה ימים וכן אומר ושלשת תרד מאד · אבל כנראה מדבריו שמלת ערבים נופל על שנים כמו אבנים רחים והעד יפול באחת · וכבה שמים שהוא מרמיז לשני מרני הגלגל · ואמר והנה יש לנו שני ערבים האחד עריבת השמש והשני ביאת אורו הנראה בעבים והנה יש ביניהם קרוב שעה ושליש שעה אז יבוא בעל קרי אל המחנה וידליק אהרן את הנרות · והוא עצמו אומר בספר יסו״ד מור״א יש מצות נעשות בין היום ובין הלילה כשחיטת הפסח והדלקת הנרות וביאת הטמאים · וכן מבואר בפירוש התורה שהיה הפסח נשחט בעת שהיה מהשיך כדי שלא יראה מפני המצריים שלא היו אוכלים בשר והראיה הגמורה ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר שיום הראשון מרמיז על יום חמשה עשר · מכלל הפסח היה נשחט בערב חמשה עשר · ובזה נלחצו בעלי הקבלה ואמרו שיום הראשון פירושו הקודם כמו הראשון אדם תולד כאשר יהבאר · וזה אזהרה למותיר בפסח דורות כי והנותר ממנו עד בקר הוא בפסח מצרים · וטעם הפירוש שלא ילין מן הבשר אשר נשחט בארבעה עשר עד בקר חמשה עשר וזה פירוש מקולקל עד שהזרו מזה ואמרו שאינו מדבר רק על חגיגת ארבעה עשר וטעמו ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב שהוא יום ארבעה עשר ביום הראשון שהוא יום חמשה עשר עד בקרו של שני · ולמד שתגיגת י״ד נאכל לשני ימים ולילה אחד כדין זבחי שלמים · ואלו דברים שאין להם שעור אבל האמת שערב יום חמשה עשר פעם נחשב עם יום ארבעה עשר כימי הקרבנות שהם מבקר עד בקר ונחשב עם יום חמשה עשר בימי הבריאה · אבן לזמן שחיטתו נחלקו החכמים · יש מהם אומרים שהוא מעת שקיעת החמה עד סוף נגהו ומהם אומרים עד סוף הלילה והאמת לפי גלוי הכתוב שהוא נשחט בזמן שנקרא בין הערבים והחלבים היו נשרפים בלילה שנאמר ולא ילין חלב חגי עד בקר ונאמר בפסח יאשיהו בהעלות העולה·והחלבים עד לילה הוא מזבח העולה·לא לפי דעת בעלי הגמרא שאומרים שחלבי הפסח לא היו נשרפים בלילה זולתי שחל יום ארבעה עשר שבת שנקטרים בלילה של יום טוב אבל אין מקטירין חלבי חול ביום טוב ולפי דעתם שהפסח נשחט ביום ארבעה עשר · אבל לפי דעתנו שהפסח נשחט משתשקע החמה כונתם בטלה שאם לא כן מה טעם ולא ילין חלב חגי עד בקר · וכן דקדק ולא ילין לבקר זבח חג הפסח שהוא על החלבים שאם ילינו יפסלו · והלילה ע״ד שיעלה עמוד חשחר שנאמר על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר · והאמת שהיו זורקים הדם והיה נקטר החלב ואחר כך היו צולין ואוכלין ·

Digitized by Google

זמן אכילת הפסח בלילה עד חציו סמך לדבר ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור שישראל כלם אכלו הפסח עד העת ההיא· אבל לפי נלוי מאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש כולל כל הלילה ועל כן חשש ואמר ולא ילין לבקר וכח חג הפסח ואמר ולא תותירו ממנו עד בקר ואחרי כן אמר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו· מכלל קודם הבקר כשר להאכלי ולא כדעת האומרים שאחרי נטות חצי הלילה יקרא בקר כדרך שאמרו מאחרי נטות השמש לפאת מערב יקרא ערב · ומהם אומרים עד אשמורת השלישית כשכבר בפסח מצוים אכלו אותו בשתי ידות הלילה · ואולם זמן שריפת הנותר הוא בבקר יום חמשה עשר שנאמר ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר כאש תשרופו · אבל בעלי הקבלה אמרו והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו שאין מאמר באש תשרופו רבק עם עד בקר אבל הטעם הנותר עד בקר ינתן לבית השריפה וישרף בששה עשר לחדש· וכן פירשו ומאימתי אתה שורף מועד צאתך ממצרים הטעם בשישאר עד זו העת ינתן לבית השרפה · ופירשו מאמר ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר נתן בקר על בקר ללמד שהנותר ישרף עד בקרו של שני · והם עצמם אמרו שזה מיוחד בפסח מצרים והם יצאו ביום חמשה עשר וכי היו תופשים הנותר לשרפו ביום ששה עשר · ואולם לא פירשו זה הפירוש אלא לפי כונתם שהפסח נשחט ביום ארבעה עשר וכמו שאין חלבו נשרף ביום טוב שיום ארבעה עשר חול הוא הדין בנותר · אבל לפי כונתנו שהוא משתשקע החמה גם הנותר ישרף ביום חמשה עשר עד בקר לפי נלוי של כתוב שבזו הלילה היו מצות נוספות זולתו :

פרק שלישי

מקום הקרבת הפסח ואכילתו · יש בהם הסגלה מפני שקרבן פסח חמור מזבחי שלמים שהרי הפסח נאכל בלילה לבד והשלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד והקרבתו במקום המובחר שנאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחת שעריך שחיטתו בעזרה ושפיכת דמו אל יסוד המזבח והקטרת אמוריו במזבח · והיו לשכות סביב בית המקדש לשם היו צולין את הבשר ואוכלים אותו והנותר היו שורפין ובבקר השכם היו הולכים לאהליהם שישראל הבאים לחגו היו הוקעים אהליהם סביבות ירושלם ע"כ אומר הבתוב ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו ופנית בבקר והלכת לאהליך וכן אומר הבתוב ביום השמיני שלח את העם ואחרי כן אומר וביום עשרים ושלשה שלח את העם שהראשון הוא שלוח אל אהליהם סביבות ירושלם כי אי אפשר לחלל המועד והשני שלוח למקומותיהם · לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו שהיה לוקח פסחו והולך לביתו וצולהו ואוכלו והיה עושה יום טוב · ומה שאמר ופנית בבקר מעמו בקר של ששה עשר והלכת לאהליך שילך כל אחד לעירו והלא יש להם לחגו שבעת הימים במקום המובחר ככתוב שבעת ימים תחגו לה' אלהיך · ואמת שמקום הנבחר שני הלקים · האחד הקדש עצמו והשני המדינה אך מפני שמאמר ופנית בבקר והלכת לאהליך מורה שלא היו אוכלים כי אם בקדש ולשם כתוב בפסח יאשיהו בשביל הלוים והקדשים בשלו בסירות ובדודים ובצלחות ויריצו לכל העם וזה מורה שהיה בלשכות הקדש :

פרק רביעי

מי הוא הראוי להקריב הפסח ולאכול אותו · בידוע שפסח מצרים נתחייבו באכילתו אנשים ונשים שנאמר במכסת נפשות איש לפי אכלו תכוסו על השה · אבל פסח דורות לא נמצא מורה לחייבו בנשים אבל באנשים שנאמר יראה כל זכורך שזה השם מצאנוהו מוסכם לבוגרים שנאמר והבית את כל זכורת לפי הרב שאח"כ אמר מלבד הנשים והטף · ובעלי הקבלה חייבו הנשים בהקרבתו אבל אם נדחו בפסח שני הם ברשות · והחכם ר' אהרן נ"ע אמר בשביל בעלי הקבלה כי חייבו את הנשים בהקרבתו ואכילתו עליהן רשות · וצריך לדבין כי אם נתחייבו בהקרבתו צריך להתחייב באכילתו ואם נתחייבו בראשון צריך להתחייב בשני אבל לא בראשון ולא בשני אבל אם הוא עליהן על צד הרשות לאכול אפשר ואינו נמנע · ישראל שהוא ערל אסור לאכול מן הפסח שנאמר וכל ערל לא יאכל בו וכשם שמילת עצמו מעכבת אותו כך מילת עבדיו ובניו שנאמר וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו אז יאכל בו · זהו עבד שקבל עליו מצות שמאבר או יאבל בו כמו שאפשר להחזירו אל העבד כך אפשר להחזירו אל רבו שהרי גר שתנייר צריך להמול לו כל זכר

Digitized by Google

ואז יקרב לעשותו שנאמר וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו והכתוב אומר חקה אחת יהיה לכם וכו' • ובן נכר לא יאכל בו כגון הישמעאלים והסוחרים אף שהם מולים ותושב ושכיר אלו הם שהיו מולים וקבלו עליהם מצות כגון הנבעונים לא יאכלו הפסח שאם אלו ערלים כבר נאמר וכל ערל לא יאכל בו • ובן עזרא אמר שאלו מישראל שלא יאכלו בפסח של ישראל שאם היו עובדי כוכבים והם מולים הם בכלל כל בן נכר ואסור ערלים הם בכלל כל ערל וכו' • הפסח אינו נאכל אלא לטהורים לכן מי שהוא טמא לא יאכל את הפסח מפני שהפסח נתחייב במקום מובחר שנאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך וכו' כי אם במקום אשר יבחר ה' וכו' וטמא אינו נכנס למקדש • ועוד שהפסח מעולה מן השלמים ואם על השלמים נאמר והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטמאתו עליו ונאמר והבשר כל טהור יאכל בשר • הנה יהיה הטמא נמנע מאכילת הפסח על כן במדבר כשנאמר למשה ע"ה ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו קרבו הטמאים למשה ע"ה ואמרו לו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו ובאה התשובה איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה שיעשה הפסח בארבעה עשר לחדש השני בערב • והנה כאשר אמר הכתוב איש איש כי יהיה טמא לנפש פרט לטמא מת הוא הדין לכל הטמאים שהם טמאי שבעה כגון זבים ומצורעים ובועלי נדות שהנטמאים מחמת שרץ או גבלה וכיוצא בהם שהם טמאים מטמאת יום כבר הם לערב ארבעה עשר יוצאים לידי טהרה וכן נמי טמאי שבעה שהל שביעי שלהם ביום ארבעה עשר יוצאים לידי טהרה בערב ואם הם מחוסרי כפרה בשרים אל הפסח אחרי שלוקחים את ערובתם להקריב בפרתם • ואולם הכתוב לא פרט אלא טמא מת ויתבן מפני ששאלו אלו ע"כ פרט להם מפני שבזו הטמאה אפשר היות אנשים הנונים וע"כ שאלו הם ולא זולתם ואולם הוא הדין בזולתם • ויש בדמות ראיה בזה מפני שאמר והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה והטהור הוא הפך כל טמא אע"פ שיש לטעון שאי אפשר לכלול זה המאמר יותר ממה שאמר למעלה • ואחרים לקחו הרמז ממה שאמר או בדרך רחוקה שהטמא יהיה בדרך רחוקה מן המקדש • ובעלי הקבלה אמרו ששאלו אלו ולא זולתם מפני שהשביעי שלהם חל בארבעה עשר וכפי דתם שהפסח ביום ארבעה עשר נשחט קודם שתשקע החמה ועל כן שאלו הם ואם יכשר להשחט עליהם לאכול בלילה ולקחו הרמז ממאמר ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח משמע ולא יכלו לעשות הפסח מלמד שלא היו נמנעים אלא מן העשייה וכן נמי לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו ואולי מפני שסברו אנשים שמישאל ואלצפן היו וחל שביעי שלהם ביד אע"פ שמחלוקת היא בספרי מתי הוקם המשכן והנה הכתוב עלל מי שהוא טמא או בדרך רחוקה ודין להקיש על טמא מת כלל הטמאים בין זב בין מצורע בין בועל נדה שידחה לפסח שני ועל מי שיהיה בדרך רחוקה בין חולה בין אנוש או חבוש או שונג ועל כל מניעה שיש לו מלעשות הפסח ידחה לפסח שני ומי שהוא טמא יום יש לו למבול לאכול בערב פסח ואם לא מבל לא ידחה • וכן נמי טמא שבעה שיכול לצאת לידי מוחרה לא ידחה לפסח שני וכן נמי מי שהיה יכול לנעת למקום המובחר ורשל ולא הניע לא ידחה • וכמה היא דרך רחוקה מה שאמר הכתוב אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה ונו' ומפני חלול המועד וכן נמי שכון להתטמאת לכתחלה או ללכת לדרך רחוקה לא ידחה • וחכמינו דנו שהכתוב דבר דבור משולח ואע"פ שעשה רע כיון שדבר דבור משולח מי שהוא טמא או בדרך רחוקה בין שרשל בין שיהיה על צד הברה דין אחד שידחה לפסח שני ואע"פ שעשה רע בראשון אם לא עשה בראשון יעשה בשני וכן הדדו בעלי הקבלה ואין לו אם נמנע ולא הקריב בשני שידחה בשלישי כי אלו שני החדשים יכללם האביב והכתוב אמר שמור את חדש האביב • וצריך מי שנמנע בראשון שיזהר שלא ילכד בשני על ידי מניעה כי מצות הפסח מחוייבת בעונש • והנה לפי דעת בעלי הקבלה מי שהזיד ולא הקריב הפסח בראשון אע"פ שהיה מהור ובדרך לא היה או שהיה באחד מאלו ורשל ולא הניע לעשות הפסח אומרים שנדחה לפסח שני ואם לא עשה בשני יתחייב כברת אבל אם היה הראשון בטזיד ואפילו שנה בשני יתחייב כברת ואם שנה בראשון והזיד בשני לא יתחייב כברת • וחכמי הקראים אומרים שאם היה סומר והזיד ולא עשה פסח בראשון יתחייב

Digitized by Google

בברית ולא יהיה לשני אבל אם היה פסחו בראשון או בדרך רחוקה אע"פ שיכול להגיע לעשות הפסח והוא לא כן לעשות נדחה לפסח שני מפני שהכתוב לא הבדיל בין שוגג למזיד בהנאי מניעת עשיית הפסח וע"כ יהיה לשני ואם לא עשה בשני בין בשוגג בין במזיד יתחייב בברית והאמת כי הברית יהיה למי שהזיד ולא עשה פסח בין על ידי סבה בין בלי סבה בין בראשון בין בשני מפני ששני תשלומין לראשון ומי שהזיד בראשון בטל מן השני • מי שנתגייר בין פסח ראשון לפסח שני לא יתחייב עליו פסח שני כדין המפרש ע"ה כי הכתוב אמר וחדל לעשות הפסח יראת לי כי פסח שני תשלומין לראשון מפני שלא חייב הכתוב לעשות אלא מה שהגיח והוא הפסח ועל כן לא יתחייב על הגר שנתגייר בין שני חדשים לעשות פסח שני • בעלי הקבלה אמרו דברים רבים בשביל טמאי מת שאינם עולים מכח הכתוב • אומרים מעוטין נדחין ואין מדובים נדחין שנאמר ויהי אנשים אשר היו מטמאים ולא אמר ויהיו ואם היו רבים מטמאי מת כלם אפשלים הפסח בטמאה היו מחצה על מחצה אפלין הטמאים בטמאתם והטהורים בטהרתם היו רבים מטמאי מת עם הנשים אין מטמאי מת עושין את הראשון ולא את השני לא את הראשון מפני שהן מעוטין ולא את השני מפני שהשני רשות על הנשים הטמאו הטמאים מחצה על מחצה ולא יעשו השני היו הב הקהל מטמאי מת יעשו אותו בטמאה והחגים נדחים ולא יעשו בשני מפני שאין עושים פסח שני אלא אם לא נעשה ראשון בטהרה ושאר דברים אמרו מה שאין לנו צורך להזכירם אלא כדי להעיד היציאת מן הכתוב העירונו מה שהעירונו • והלא בפסח חזקיהו למה אומר כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה ישכבר חבולן אשר לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא כתוב כי התפלל עליהם חזקיהו :

פרק חמישי

אלו עשיית הפסח • מצוה לכל אחד שנאמר כל קהל ישראל יעשו אותו וחייב למשוך שנאמר משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם והרגו הפסח אחד שנאמר ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרוב וגו' בין בן הבכרים בין בן העזים שנאמר מן הכבשים ומן העזים תקחו • צריך להיות זכר תמים בן שנה שנאמר שה תמים זכר וגו' ואחד מן החבורת מליך את הפסח עמו אל העזרה והיה שוחטו הוא או לוי שהם הרגילים על השחיטה לכן נאמר והלוים על שחיטת הפסחים ולוקח הדם במזרק והבהן שופך אותו אל יסוד המזבח ומפשיט את עורו תוך העזרה ומוציא אמוריו ומקטירם ולוקח את פסחו ומוליך אל תבורתו באותה הלשכות והיו צולים אותו באשר הוא אחר שנתתותו ונקרוהו ואוכלים אותו אנשי החבורה הנמנים עליו ואזהרה עליהם שלא יאכלוהו מבושל ואא האמור מאן הוא שאינו צלי אל צדכו והוא הנקרא בלשון ערבי ני"ה • ויש שפירשוהו מן יחניא אביה אותה ומעם ובשל מבושל במים יש מי שפירש שלא יתבשל על ידי כלי בתוך מים רותחין על כן אמר ובשל מבושל במים • אבן תראי לומר כי ע"כ אמר במים מפני שהבשול מולל חצלי שמאמר ובשלת ואכלת ונאמר ויבשלו את הפסח באש במשמע על כן אמר ובשל מבושל במים • אחרה שלא ישברו עצם שנאמר ועצם לא תשברו בו • ואמרו התכמים בשביל מה תאמר איך יצא אחר שלא ישברו עצם ואומרין שהיו מחמצין שעד והיה בשרף העצם ומוציאים המוח • ובעלי הקבלת אמרו שאין חייבין על שבירת העצם אלא שיש בו כזית בשר או מה אבל אם אין עליו כזית בשר או מה אין חייבין • ואזהרה שלא יוציאו מן הבית מן הבשר תוצה ר"ל מבית החבורה • ומציאת חמץ בשעת עשיית הפסח פוסל את הפסח • אחד השוחט ואחד הזורק ואחד האוכל בבשר חמץ שנאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי • ובשעת שהיו אוכלים אותו על מצות ומרורים היו אוכלים אותו שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ואם אין מצה ומרור לא יבטל מצוית הפסח הוא הדין שאם אין פסח אוכלים מצה ומרור בהיכר אע"פ שאלו תנאי הפסח שתשמה עקר ואלו תנאיו התותר מבשר ועצמות ודיים היו נשרפים עד הבקר • והם אומרים שבשעת והנותר מדשו על החלב ואינו נכון • ובכל עוד שהיו עוסקים על עבודת הפסח היו משוררים ומשבחים ומהללים בגאלות השלי שעל ידיהם תוציא את ישראל ממצרים שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג וכו' • אמנם פסח מצרים היה נשחטו בבל בית ובית והדם היה נשפך לקף והקף הוא כלי כנון שנאמר את הספות ואינו קף השער כי פה שם זבחלתם בזה אשר

בפסח וכו היה טובל על ידי אגודת אזוב ונותן על המשקוף ועל שתי המזוזות והוא היה נאכל לשמא ולטהור שאז לא היה דין טמאה וטהרה ובחיוב היו אוכלים אותו אנשים ונשים שנאמר במכסת נפשות · ויש בו תנאים שאינם מתנהגים לפסח דורות שנאמר וכבה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ובחפזון היו אוכלים אותו · וחלב פסח מצרים לא ידענו מה היה לו ומדרך דעת נראה שהוא נאבל כי ישראל עריין לא הוזהרו על אבילת חלב והנוף הנשחט נקרא בשם פסח שנאמר ושחטו הפסח ונקרא בשם הפעלה באמרו ופסחתי עליכם · לכן האומר שהוא לשון עבודה מלשון ויפסחו על המזבח אי אפשר כי מה טעם ופסחתי עליכם עם אשר פסח על בתי בני ישראל · ויש אומרים מלשון פסח טפני שהיו בתי המצריים בינות בתי ישראל מעורבים והיה מדלג המשחית מבתי ישראל לבתי המצריים וזה או אפשר שזה הענין יקרא דלוג והדלוג לא יקרא בשם פסח · אך הטעם בו לשון חמלה ורחמים מלשון פסוח והסליט על שם שחטל על בכורי ישראל בראשית הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ולא יתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף · ולפי דעת האומר בתת חלק בנגד חלק על כן נקרא בשם פסח · והאמת כי על נוף הנשחט אינו פסח רק נקמה · אך לפי האמת היותו סימן לבתי בני ישראל כאשר אמר והיה הדם לכם לאות על הבתים שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף ועל זה נקרא בשם פסח על צד החמלה והרחמים שחם ותחל על בכורי ישראל · מצאנו כי עם הפסח היו נעשים שלמים מתולף מפסח מצרים וכן הרמיז הכתוב וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר כאשר הרחבנו בו הבאור · ומצאנו אומר והקדשים בשלו בסירות · והדבר בספק מתי היו נשחטים השלמים בבר באר הכתוב כי אחר עולת התמיד של ערב לא היה נקרב דבר אחר כל הלילה שנאמר זאת תורת העולה היא העולה וגו' כל הלילה עד הבקר זולת הפסח שבא בבאור כי היה נשחט אחר עולת התמיד כמו שאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים ונאמר שם תזבח את הפסח בערב בבוא השמש · ואולם על אלו השלמים לא דבר דבר מבואר · אבן מאמר הכתוב וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר ובהברח שהבקר הוא לשלמים והנה הכתוב אחרו מן הפסח ולא יצא זה בשני פנים · אם שנאמר כי במצות היה עליהם אע"פ שלא באר לשחטו עם הפסח וחלבו היה נקטר כחלב הפסח בלילה כי אז אפשר במרם יקטירון החלב לאכול מן הבשר ויהיה זה כדין שלמי מצוה בתג שבועה · אם שנאמר כי שחיטת השלמים הוא ביום ארבעה עשר ואם האחירו באמרו וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר הקדים הפסח למעלתו אע"פ שהוא מאחר ובא כדרך אלו עשיתי את הארץ את האדם ואת הבהמה ואע"פ שבריאת הבהמה קודמת מבריאת האדם אחרו · וי"א אחר בבקר אע"פ שהוא מעולת מן הצאן כדוך אתה וביתך · והקטירו חלבי השלמים ביום ארבעה עשר קודם קרבן התמיד של ערב ובדין היו צריכים בפסח דורות השלמים מפני שבפסח מצרים כל אחד שחט בביתו והיה להם להכפיק לכלם אבל פסח דורות שהיו בלם נקבצים למקום אחד והזמן צר וחלבי כל הפסחים נקטרים למקום אחד ואי אפשר שלא היו מתקבצים בני הבורה אחת לאכול מה שיוצאים ידי חובתם · ועל כן היה להם השלמים שהיו נעשים לזמן רחב להכפיק להם לאכול את למי שאינם חייבים באכילת הפסח כמו נשים וקטנים והם על דרך רשות ולא תובה :

פרק ששי

אם יקרה הפסח בשבת · מצאתי העות התכמים נחלקות מהם הודו לעשות הפסח יום שבת ומהם לא הודו לעשותו בשבת וכל אחת משתי הכתות נהלקת לחלקים כפי שראה כל אחד שתשכון נפשו מדין התקריבה : ואשר לא הודו לעשותו בשבת הנה הנד בספרי התכמים שחכמי משנה לא הודו לעשותו בשבת ולא היו עושים הפסח בשבת אלא את"כ קמו והודו לעשותו בשבת · ומהם אומרים שהיו דוחים אותו והדחיה תהיה בסנין ימי התרש שאם הוא עשיוי לעשותו תשיעי עד שיהיה הפסח נעשה ביום ארבעה עשר וזה דבר חלוש · ומהם אומרים בשיקרה הפסח בשבת יהדה לחדש שני והלא הכתוב לא דחה הפסח בשני אלא לעלת התמאה ודרך רחוקה ואם בן אמת הכונה בטלה · ומהם אומרים שמצאנו הכתוב אומר שלשה מסוקים כתוב אחד אומר בארבעה עשר יום לחדש פסח לה' שלא הכיר בין הערבים וזה יהיה כשחל יום ששי ביום ארבעה עשר וכתוב אחר אומר בארבעה עשר לחדש בין הערבים וזה יהיה בשיקרה יום

Digitized by Google

ארבעה עשר וחמשה עשר ביומי החול וכתוב
אחר אומר שם תזבח את הפסח בערב וזה
יהיה כשיקרה יום ארבעה עשר בשבת להעשות
במוצאי שבת • והנה הכתוב אומר בפסח
יהושע כשהיה יום ארבעה עשר שבת ויעשו
את הפסח בארבעה עשר יום לחדש בערב
בערבות יריחו • ומהם עזרו בזאת הכונה
מאיזן אחר שהכתוב אומר שם תזבח את
הפסח בערב ואומרים כי אות בי"ת מעמה
בעצם ופעם תעשה כמעם קודם ופעם תעשה
כמעם אחר • והנה כשיקרה ביומי החול יהיה
הבי"ת בעצמה ואם יום ארבעה עשר בששי
יהיה מעמה קודם ואם יום ארבעה עשר בשבת
יהיה מעמה אחר • ואולם דבר הכתוב על
הרוב כמו ששת ימים תעבוד ויקרה ויהיה
מועד בין ימי החול • ואלו הדעות הם סברות •
ואשר הזרו להעשות הפסח בשבת נחלקו
לחלקים • מהם אומרים כי כאשר יום ששי
בארבעה עשר לחדש אמרו כי ישחט ראש אחד
ויזרק דמו ויקטירו חלבו כפי המנהג והנוף
הנשחט ישרף במוצאי שבת • ומהם אמרו שני
ראשים מן הכבשים ומן העזים ונם זו כונה
במלה כי אין הפרש כי אחר שיעשה מעשה
אחד דין הוא שיעשו כלל המעשים • והעלה
אשר הבריחה אותם היא שאמרו אם יחול יום
ארבעה עשר בששי ותהיה השחיטה בששי
תהיה הצלייה בשבת ואי אפשר משום את
אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו אבל
אם יפול יום ארבעה עשר בשבת וישחטו
בשבת להיות תקונו במוצאי שבת עובר •
וזה דבר שאי אפשר כי כאשר הקבע זמן
בשחיטתו כך הקבע זמן באכילתו וכאשר
שחיטתו חובה כך אכילתו חובה ואין ביניהם
הפרש וכאשר יתחייב לשחוט בשבת לאכול
במועד כך יתחייב לשחוט ביום ששי לצלות
ולאכול בערב שבת • ואולם הם לא הכרחו בזה
אלא מצד המעשה מענין יהושע שאמר וישחטו
הפסח בארבעה עשר יום לחדש בערב ובלי
ספק היה יום י"ד שבת • ואולם זמן שחיטת
הפסח לא יצא משלשה דרכים אם שאותה העת
נחשבת עם יום ארבעה עשר והנה שחטו הפסח
בשבת אם שנאמר כי אותה העת נחשבת עם
יום ארבעה עשר ועם חמשה עשר וא"כ נפלה
עוד השחיטה בשבת ואם שנאמר כי אותה העת
נחשבת עם החמשה עשר והשחיטה היא בחמשה
עשר ולא בשבת • אמנם אם יחשב עם יום
ארבעה עשר הוא ביומי הקרבנות • ויש להבין
בי לפי שתי הכונות הקודמות יש לחוש בשום
עשיית הפסח בשבת בין אם יפול יום ארבעה
עשר בששי או יום שבת אבל לפי הכונה
השלישית אין לחוש אלא אם נפל יום ארבעה
עשר בששי • והאמת היא הבחנה השנית שזמן
שחיטת הפסח נחשב עם שני היסים והוא
הנקרא בין השמשות על כן יש לחוש אם נפל
יום ארבעה עשר בין בששי בין בשבת • והנה
על דעת מי שחייב אותו בשבת שיעשה
כמשפטו וכתקונו • ובעלי הקבלה אמרו אם
הקרה יום ארבעה עשר בששי היו שוחטין
וזורקין ומקטירין וצולין מבעוד יום ובערב
אוכלין ואם הקרה יום ארבעה עשר בשבת
מליכין פסחיהן בשבת והמאכלת בין קרניו או
בין סובך הצמר • ואם הקרה יום ארבעה עשר
בשבת שלש כתות הנבנסות לפי הערם את
אחת יוצאים בפסחיהם בהר הבית והשנית
עומדת בחיל והשלישית עומדת תוך העזרה
ובמוצאי שבת מוליכין פסחיהן לכתיהם וצולין
ואוכלין • ואומרים כי מאמר ויעשו את הפסח
במועדו שבת היה ויש סתירה לדבריהם עי
רבי אמרו שיום חמישי יצאו ישראל ממצרים
וכדעתם שאין בין שנה פשוטה לתחלת שנה
אחדת פחות מארבעה ימים ואם היה ראש
חדש ניסן בזמן צאתם ממצרים יום חמישי אך
אפשר להיות זה יום שבת • ואולם הסמיכות
שהזרו אלה שמחייבים הפסח בשבת אלו הם •
אומרים משום קדימת זאת המצוה ממצות שבת
כברית מילה והואיל וקדמה מצוה הפסח
מהשבת דין השבת בפסח כדין שאר חיסים •
ויש אומרים שהיא מצות צבור זכל מצות צבור
היא נעשית בשבת והלא פסח שני יורה שהוא
מצוה ליחידים והקרוב אל הדעת כפני שיש לו
זמן מעויין מצד הזמן עצמו כעניני המוספין
שנעשים בשבת והתמדה בלי עכירה כאשר
אמר כי תבואו אל הארץ ואמר ועבדת את
העבודה הזאת בחדש הזה ואמר ושמרת את
החקה הזאת למועדה מימים ימימה ואם יעבור
זמנו יבטל הלא פסח שני כעין יום הראשון
חכנו • ואולם הדחיות לתואנות נודעות אך
מפני שיש לו תליאה רבה מבעור אש ובשול
צלי והרוצאה מרשות אל רשות יקשה הדבר
עד יבוא ויורה צדק:

פרק שביעי

יש הבדל בין פסח ראשון לפסח שני • כי
פסח ראשון יש לו מקרא קדש ואכילת
שבעת ימים מצה ולא כן פסח שני כי אפשר

לבדו

לבדו נדחה לחדש שני מצד המניעות שהורה הכתוב ענין המאה ודרך רחוקה • אבן שביתת המלאכה ואכילת שבעת ימים מצה אין להמנע מהם מצד שום מניעה על כן לא יתחייב בשני אלא מה שנמנע מן הראשון והוא עשיית הפסחי והמביאים ראיה שהכתוב אמר שבעת ימים תאכל עליו מצות ושם תנאי אכילת שבעת ימים מצה על מנת אכילת הפסח אין הכונה שהוא תנאי רק בא הכתוב להורות מאיזה זמן תהיה אזהרת אכילת החמין והוא מזמן אכילת הפסח והראיה על זה נלוי הכתוב באמרו ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ולא הורה דבר אחר אלא המניעה מעשיית הפסח שאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה ועשה פסח לה' וגו' ואמר ולא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו ולא הורה שיתחייב במקרא קדש ואכילת שבעת ימי מצה כי עשו אותם בחדש הראשון • מבאן יש רמז להתחייב המועדים בגלות הואיל ואלו אע"פ שלא הקריבו קרבן פסח לא נפל מהם מקרא קדש ואכילת שבעת ימים מצה הוא הדין אע"פ שאין אנו יכולים בעשיית הקרבנות לא תפול מצוה שמירת מקרא קדש ושביתתו ואכילת שבעת ימים מצה • ואולם מי שמחייב לחדש השני מקרא קדש ואכילת ז' ימים מצה לטמא ולמי שהוא בדרך רחוקה כנראה שלא יחייבם לו בחדש הראשון • והנה אם יהיה טמא בחדש הראשון מותר לו לאכול חמין ושלא יעשה מקרא קדש • אבן מפני שהוא בן ישראל ואי אפשר לחלל המועדים ולאכול חמין אם לא יהיה נמצא ימשך הוא בדין כל ישראל • אם כן אלו מדרך ותור • אך מי שהוא בדרך רחוקה לא יתחייב לו מכל זה דבר עד שנלחצו בשביל אנשי הגלות ואמרו כי אין להם דחייה אע"פ שאינם מחוייבים בפסח ויעשו כלם בחדש הראשון אכילת שבעת ימים מצה וכל אלו דברי רוח • והמביאים ראיה ממעשה יחזקיהו כי עשו בחדש השני מקרא קדש ואכילת שבעת ימים מצה ולא עשו בחדש הראשון לא לעזר ולא להועיל ואע"פ שנראה מן הכתוב כי עשו בחדש השני מקרא קדש ושבעת ימים אכילת מצה • ועוד כי בחדש הראשון לא הזהה הכתוב אם לא עשו פסח שיעשו מקרא קדש ואכילת שבעת ימים מצה • אלא אדרבא נראה מן הכתוב שאכלו חמין כאשר אמר ויען יחזקיהו ויאמר עתה מלאתם ידכם לה' גשו והביאו זבחים ותודות וזה היה ביום שלישי מימות הפסח כאשר אמר וביום ששה עשר לחדש הראשון כלו ואח"כ אומר וישכם יחזקיהו המלך ויאסוף את שרי העיר וזה היה בשבעה עשר לחדש ועשה מה שעשה ואז אמר להם נשו והביאו זבחים ותודות והתודות אי אפשר בלי להם חמין מכלל היו אוכלים המין באותו הזמן • והנה משוי העכברי הוא וסיעתו הודו שאע"פ שיש פסח ראוי להקריב התודה בלחם חמין והביא ראיה מקרבנות הנשיאים וממעשה יחזקיהו וחכמינו האמתיים ע"ה שברו מלתעותיו • אבן החרדים אל דבר השם נמלטו בזה לומר כי בחדש הראשון לא עשו שביתת חמין • ומה שהורינו מדין תורה שאם ידחה הפסח לא ידחו מקרא קדש ואכילת שבעת ימים מצה • ואין להביא ראיה ממעשה יחזקיהו כי בידוע ששבתה העבודה בבית ה' לגמרי בימי אחז אביו עליו נאמר גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל ואחר שמלך יחזקיהו בראש חדש ניסן צוה לטהר את בית ה' ולא יכלו לטהר אלא עד ששה עשר לחדש ניסן ומזה נמנעו מלעשות הפסח מפני טמאת המקדש • ובידוע אי אפשר שלא חששו בשביל הפסח קודם זמנו וע"כ נאמר וישלח יחזקיהו על כל ישראל ויהודה ואגרות כתב על אפרים ומנשה לבוא לבית ה' לעשות הפסח וכל זה היה בחדש הראשון קודם זמן הפסח אי אפשר זולתי זה וכשלא הספיק לטהר את בית ה' בזמן הפסח נמנעו מעשות הפסח בחדש הראשון כאשר הורה הכתוב ולא יכלו לעשות הפסח בעת ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא נאספו לירושלם • על כן ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלם לעשות הפסח בחדש השני וזה היה אחר שעבר זמן הפסח הראשון ואז שלח הרצים פעם שנית באגרות המלך ושריו ולא הורה הכתוב שלא עשה מקרא קדש בראשון ואכילת שבעת ימים מצה ואחר שנקבצו ישראל אומר וישחטו את הפסח בארבעה עשר לחדש השני והבקשה לא היתה לבוא כי אם לעשות הפסח לבד • אך תאספים יען שלא היו רגילים לעשות בזמן שעבר מקרא קדש ושבעת ימי מצה מפני שדרכיהם יהועים איך היה ראוי לעשות הפסח לבד ולא קדם להם בחדש הראשון מקרא קדש ואכילת שבעת ימים מצה על כן בכונתם לעשות את חג המצות בחדש השני ואומר גם ביהודה היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות מצות המלך והשרים בדבר ה'

Digitized by Google

וכל זה כדי להניל את ישראל בתוך תמצות על כן עשו בחדש השני מקרא קדש ושבעת ימי מצה ועל כן אומר ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את הג המצות שבעת ימים בשמחה גדולה • נראה הדבר כי אע"פ שלא היה ראוי להעשות בחדש השני נתחייבו לעשותו ונמשכו גם כן עמהם יושבי ירושלם אך בעבור שהיו ביניהם אנשים מביני מדע במצות אלהים ולא נחה דעתם בזה כי לא נתחייבו לעשות בחדש השני אלא מה שלא יכלו לעשות בחדש הראשון מפני טמאת המקדש והוא הפסח אבל מקרא קדש ושבעת ימים אכילת מצה עשו כדין תורה ולא ניחה להם לעשותם בחדש השני שלא כדין תורה על כן אמר וידבר יחזקיהו על לב כל הלוים המשכילים שכל טוב לה' ויאכלו את המועד וטעמו זבחי המועד • שבעת ימים מזבחים זבחי שלמים ר"ל שעשו התג שבעת ימים כי מה היה נראה להם לאותם הבאים שאם מורי התורה לא היו עושים וכל זה לא נעשה רק מפני יראת אלהים ועל כן הסכימה השכינה בזה הענין ועם כל זה על הלוים אומר ומתודים לה' אלהי אבותיהם כי התדוי לא היה בימי הפסח אלא מפני שנראה להם שעשו שלא כדין תורה• ואולם הטוען בעבור שאמר נשו והביאו זבחים ותודות בשבעה עשר לחדש הראשון הכונה בזמן שראוי כי לא בא מאמר מבואר אבל הראוי לסבור שהוא אחר עבור זמן שבעת ימי מצה • אין בין פסח ראשון לפסח שני אלא מה שלא יוכל לעשות בנן הפסח והנה הוא נשחט והחמץ יהיה נמצא הפך הפסח הראשון שנאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי אבל אפשר שהלשכה אשר אוכל אפשר להיות לשם בעיר חמץ ואין עמו מקרא קדש ולא אכילת שבעת ימים מצה • אבל שאר תנאי הפסח נעשים בפסח שני והכתוב חייב תתנאים באמרו לא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו ואחר כך בלל תכל באמרו בכל חקת הפסח יעשו אותו • ובעלי הקבלה אמרו אין בבלל אלא מה שבפרט ואם היה לפי דבריהם דין היה להיות הכלל קודם ואח"כ הפרט אלא אחרי שפרט ואחרי כן כלל נראה כי הכלל כולל שאר הדברים • אך בעלי הקבלה אמרו שיש הפרש בין פסח ראשון לפסח שני • הראשון אמור בבל ימצא ובל יראה ואינו נשחט על חמץ ואין מוציאין ממנו חוץ לחבורה ומעון חלל באכילתו ומביאים עמו הגיה ואפשר שיבוא ג"כ בטמאה אם ימצא רוב הקהל טמאת מת • אבל פסח שני המץ ומצה בבית אחד ושניהן דוחין את השבת וטעונין הלל בעשייתן ונאכל צלי בבית אחד על מצה ומרור ואין מוציאין מהם ואין שוברין בהם עצם • ואשר בארנו הוא האמת :

פרק שמיני

הבדלים רבים יש בין פסח מצרים לפסח דורות אבן בקצתם נפלה הספקה אם ישוה פסח דורות לפסח מצרים אם לאו • והנה נוף הנשחט נתבאר בפסח מצרים שהוא שה כבשים ושה עזים • ובעבור שנאמר במשנה תורה וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר יש מי שאומר שפסח מצרים מחולף מפסח דורות בזה שפסח מצרים צאן לבד ופסח דורות צאן ובקר ואנחנו בארנו מה שהוא האמת • ונפלה גם כן הספקה אם נתחייב לפסח מצרים מקרא קדש ושבעת ימים אכילת מצה או לא • מהם אומרים כי לא עשו בפסח מצרים מקרא קדש שהרי בו ביום יצאו ונשאו משואות • זה מלמד כי לא עשו מקרא קדש שהוא שבירת מלאכה וכן לא היה בחיוב עליהם אכילת שבעת ימים מצה מפני שאמר וישא העם את בצקו בטרם יחמין ונאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי נורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וזה מלמד שאלמלא היו מניחין אותם היו אוכלים אותו חמץ • ומהם אומרים כי מקרא קדש בחיוב עליהם אך מה שעשו ויצאו ונשאו משאות כל זה היה במצוה עליהם במו וכבה תאכלו אותו ונ' וטעם ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ טעמו כי נורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה אין הטעם אם לא היו מנרשים אותם היו אופים אותו חמץ שאם בן אהרי שיצאו היה ראוי לאפות אותו חמץ • אבל טעמו אע"פ שנורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה לאפות אותו עוד אחרי שיצאו בל כך בהשתדלו ואפו אותו מצה ומאמר וישא העם את בצקו בטרם יחמין בל זה בעבור שהיה להם במצוה אלא בנראה שבמצוה היה עליהם • וכדין אמר החכם שאלמלא היה עליהם במקרה אי אפשר לבוא בנפש כל העם לבוא בלם ביום שני במרחין על דרך מקרה • ואם כן וישא העם את בצקו בטרם יחמין הטעם בו כי לא נשאו

Digitized by Google

מן הבצק אלא מה שלא היה בא לידי חמוץ · זבעלי הקבלה אמרו שהטעם בו שלא הניחום שעור שיחמיץ החמין ומה טעם ויאפו את הבצק וגו' כי לא המין וכו' · ופסוק והיה היום הזה לכם לזכרון מהם הביאהו לסיוע כי לא עשו בעת צאתם ממצרים מקרא קדש ואכילת שבעת ימים מצה אלא מאז ואילך בעבור שאמר והיה היום הזה לכם לזכרון ואתריו אמר שבעת ימים מצות תאכלו · מבלל אז לא עשו פסח והטעמה עליהם מאמר יהיה לכם שבתון וזכרון הרזעה · ומהם הביאוהו לסיוע כי עשו בעת צאתם מקרא קדש ושבעת ימים מצה ועל כן אמר והיה היום הזה לכם לזכרון · ויותר הדעת נוטה שהתחייבו ביציאת מצרים מקרא קדש ואכילת שבעת ימים מצה כי כיון שקדם הצווי באמר והיה היום הזה לכם לזכרון מעת שבא הצווי נתחייבו לעשותם · והטוען כי לא דבר לישראל בפרק משכו וקחו מענין המועד ואכילת שבעת ימים מצה כי אחרי יציאתם יש לומר כי באר להם אמנם קצרם הכתוב באשר קצר רוב הענינים מענין הפסח ואלו הזה לפי דעתם לא היה ראוי להקדים המצוה אלא דין הוה שיקדה המקרה ואחרי בן יצוה ר"ל שיקדה שלא יאכל שבעת ימים חמץ ואח"כ יהודם לתחות · אלא אחרי שקדם הצווי ודבר מפורש שנצטוו לאכול הפסח עם המצה מה המונע מבוא הצווי לאכול המצה שבעת ימים ולאופן זה הזכיר ויאפו את הבצק כי לא חמץ מפני שהוציאו את בצקם פן יבא לידי חמוץ על כן הודיע הענין · ועל פי אלו הדעות התלוקות מצאתי דעות החכמים לחלקים · מהם אומרים כי לא נתחייבו יוצאי מצרים בשביתת מלאכה ואכילת שבעת ימים מצה והחכם רבינו אהרן נ"ע אמר כי לא נתחייבו בשביתת מלאכה בי אם באכילת שבעת ימים מצה · והחכם ר' יוסף הקרקסאני נ"ע אמר כי יוצאי מצרים נתחייבו בשניהם ר"ל שביתת מלאכה ואכילת שבעת ימים מצה · ובהבנתו גם בן נחלקו יש מהם אומרים שיהיה הפסח מכן בעשור להדש ובזה לא נתחייבו אלא יוצאי מצרים ואינו נוהג בפסח דורות וזהו האמת כי לא בא הדבור כי אם סגלה ליוצאי מצרים כאשר באו דברים שטורים על צד התחזין והמהור כמו שאמר וככה תאכלו אותו מתניכם תטורים נעליכם ברגליכם וגו' :

והחכם ר' משה תותני באר בכמה דברים שוה פסח דורות לפסח מצרים והעלה כי בי' דברים מהולף פסח דורות מפסח מצרים וכי"ד שוה · האחד פסח מצרים מחולף מפסח דורות שפסח מצרים היה מוכן בעשור לחדש ואין ככה פסח דורות · השני מתן דמו של פסח מצרים על המשקוף ועל שתי המזוזות ודם פסח דורות היה נשפך על המזבח · השלישי חלב פסח מצרים לא ידענו מה היה לו ואחרי הפשט נראה כי היה נאכל כי לא הזהרו על אכילת החלב וחלב פסח דורות היה נשרף במזבח · הרביעי שפסח מצרים היה נאכל בחפזון שנאמר וככה תאכלו אותו וגו' ואכלתם אותו בחפזון וגו' ופסח דורות היה נאכל בהשקט ובבטחה · החמישי שפסח מצרים לטהורים ולטמאים ופסח דורות נאכל לטהורים לבד שנאמר והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וכו' · הששי פסח מצרים היה נאכל לאנשים ולנשים בחיוב שנאמר במכסת נפשות וכו' ופסח דורות היה נאכל לזכרים בחובה שנאמר יראה כל זכורך ונאמר ובשלת ואכלת לפני ה' אלהיך · השביעי פסח מצרים לא היה עמו הלל ושיר ופסח דורות היה עמו שיר שנאמר השיר יהיה לכם בליל התקדש חג · השמיני פסח מצרים לא היה עמו מקרא קדש ופסח דורות היה עמו מקרא קדש · התשיעי פסח מצרים לא היה עמו אכילת שבעת ימים מצה כמו שכתוב בפסח דורות לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני ואנחנו בארנו דעתנו · העשירי פסח מצרים נשחט במקום הול ועל פסח דורות כתוב לא תוכל לזבוח את הפסח באחת שעריך : ובארבעה עשר דברים השוו פסח מצרים ופסח דורות · האהד פסח מצרים היה מן הכבשים ומן העזים ולא מן הבקר וככה פסח דורות ומה שכתוב וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר באר יאשיהו שהבקר לשלמים · השני פסח מצרים היה תמים ר"ל בלי מום וככה פסח דורות · השלישי פסח מצרים היה זכר ולא נקבה וככה פסח דורות · הרביעי פסח מצרים היה בן שנה וככה פסח דורות שנאמר שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם ונאמר ככל חקותיו וככל משפטיו זולת אשר יצא בראיה · החמישי פסח מצרים שלא יאכל נא ומבושל וככה פסח דורות · הששי פסח מצרים היה נאכל צלי וככה פסח דורות שנאמר ככל חקותיו וככל משפטיו וכתוב ויבשלו את הפסח באש כמשפט והקדשים שהם השלמים בשלו בסירות · השביעי פסח מצרים היה נאכל על מצות ומרורים וככה פסח דורות וכתוב בפסח שני על מצות ומרורים יאכלוהו

יאבלוהו • השמיני פסח מצרים ופסח דורות לא היה יוצא בשר מבית החבורה חוצה שנאמר לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה • התשיעי בפסח מצרים כתוב ועצם לא תשברו בו ובכה פסח דורות וכתוב בפסח שני ועצם לא ישברו בו • העשירי בפסח מצרים כתוב ולא תותירו ממנו עד בקר וכתוב בפסח דורות ולא ילין לבקר זבח חג הפסח • האחד עשר פסח דורות היה נשחט בבעור חמץ ופסח מצרים בבעור חמץ על דעת רוב חכמינו ז"ל • השנים עשר פסח מצרים ופסח דורות לא היו נאכלים לערל ואם הוא ישראל וכתוב בפסח מצרים וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואמר יחזקאל ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי הם דם מילה ודם פסח • השלשה עשר פסח מצרים ופסח דורות כל בן נכר לא יאכל בו ואפילו נמול כמו ישמעאל שכן כתוב זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו • הארבעה עשר פסח מצרים היה נשחט בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים וככה פסח דורות • ואנחנו הרחבנו בו הבאור :

פרק תשיעי

עון שפשטה אמונה השקרית וכללה את העולם היא אמונת המאמינים לצבא השמים שהם הסטיבים והמריעים והיו עושים להם עבודות על דרך כלל אם כפי שעור ממשלת המזל ההוא או הכוכב ולא כונו שיש להם בורא שכונם ויחדם על מה שהם עליו עד שזרח אור הגנוז אברהם אבינו ע"ה ויחד את השם ית' והאמין אמונה אמתית כאשר אמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ והלך עם אנשי דורו ועמד כנגד דעתם ואין ספק שהם בקשו למחות זכרו מן העולם שלא תתבטל דעתם השקרית • והש"י בעבור שקדמה לו הידיעה בבנין העיר והמגדל אשר בנו בני האדם לעשות להם שם להיות להם דת אחת וחוק אחת פן יפוצו על פני האדמה וישתנה החוק ההוא ותתבטל דתם בלבל השם לשונם ולא הבין איש שפת רעהו עד שרבתה השנאה והקטטה ביניהם ונחלקו לארצותם בגויהם • הטעם שאם יתעורר מתעורר להאמין יחוד השם לעמוד כנגד דעתם אי אפשר שלא יעמדו כנגדו לעקרו מן העולם ואם הוא ילך לאקלים אחר עם אנשים אחרים המתגרים עם אותם שיצא מהם ינצל • הלא תראה איך נלחמו המלכים שיצא אברהם מארצם עם המלכים שהלך אברהם בארצם על כן הוציאו השם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ולא היה מן האפשר שתתפשט אמונת אברהם בעולם עם היותו יחיד בדורו • הלא תראה מאמר המתפוגגים אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים • הלא תראה השתדלות אברהם אבינו ע"ה והשתוקקו מאהבתו את השם ית' לפשט אמונתו היה קורא לאנשי דורו לכל העולם ליחד את השם כאשר אמר ויקרא שם בשם ה' אל עולם ואומר ואת הנפש אשר עשו בחרן ובקשתו להשאיר אחריו זרע היא לאהבת יחוד השם כדי למסור להם יחודו של שם ית' במישכל ובמקובל להתפשט האמונה הזאת בעולם ולא תמחה • הלא תראה מה שהעיד עליו הכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ונאמר זרע אברהם אוהבי מרמיז שלא בקש היות לו זרע כי אם בעבור אהבתו ליחוד השם ונאמר כי ביצחק יקרא לך זרע ולשתי סבות איחר הענין להראות גבורת השם בעולם האחת עד שירבה זרעו של אברהם והשנית כי לא שלם עון האמורי עד הנה • והנה השם ית' גלגל וירד ישראל מצרים אל עם אשר היו מתפארים בחכמת המזדות כי כשתספיק הטענה עליהם תספיק לכל העולם • וישראל יען שלא שמרו מה שהיה מסור להם מאברהם יצחק וישראל בדרכי העיון כאשר נאמר בשבילם על ידי יחזקאל ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בם בארץ מצרים ועל כן נתחייבו ענוי ושעבוד וכן אמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ולא הורה למי זעקו • והשם ית' למען זכות האבות כדי שיקרא שמו עליהם בפרסום יחודו גאלם על ידי אותות ומופתים והיו לוקים במה שהיה עומד כנגד דעתם והשם ית' נתן יציאת ישראל ממצרים במה שהיה על צד הליאוט ליחודו הנה אומר כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ רוצה לומר על ידי עשיית הנפלאות אשר אינם נעשים לפי טבע העולם וזה מורה על הכח והגבורה שיש לי כי בכחי אני מנהיג את העולם וברצוני לשנותו על איזו צורה שאני רוצה ואז תדע כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי וזה אמרו ולמען ספר שמי בכל הארץ • ואהרי שבמל כונתם על ידי עשיית

Digitized by Google

הגאלות והורה כי כל זה הנמצא יש לו בורא
בראו וחדשו על מה שהוא עליו וקיים עצמו
ויחודו בשמו המיוחד וזלזל דעתם הפחותה
כאשר נאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים
אני ה' וזה לבטל דעתם הסכלה במריון חקם
המבוער בחייבו עשיית הפסח שהוא באמת
הפך חוק המצריים · ואולם בזה נשמעו שלש
דעות ר"ל בשביל חיוב עשיית הפסח מה זה
ועל מה זה · מהם אומרים כי זה החוק שלהם
היה שהיו עובדים למזל טלה כאשר אמר ר'
ישועה נ"ע שהמצריים היו חושבים שארצם
עומדת במזל טלה ועל כן היה להם לאלוה ולא
היו אוכלים בשר כבש · ומאמר הן נזבח את
תועבת מצרים לעיניהם מאמר משה רבינו ע"ה
אך למצריים לא נאמר כן כיון שהיה להם
לאלוה גם לא היו אוכלים בשר גדי עזים מפני
מזל גדי · או עוד הרמז ולא יזבחו עוד את
זבחיהם לשעירים שהשדים דמיון שעירים
ובשבילו נאמר לפי קצת הפירושים במעשה
ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו על כן
נאמר כי תועבת מצרים כל רועה צאן ובשביל
זה לא היו אוכלים בשר · וכשברתם כי מי
שישמור זה החוק ינצל מן המות ומי שלא
ישמרנו ימות · והשם ית' לסבל דעתם צוה
לשחוט שה כבשים ושה עזים על הפסח להנתן
דמו על המשקוף ועל שתי המזוזות על הבתים
והדעת בו שירגישו המצריים עצמם בזה
המעשה בראותם הדם · וצוה לאכלו צלי כדי
להנתן ריח הצלי להרגיש המצריים אע"פ שיש
לומר לעלת המהירות יכול להיות הדבר לשתי
סבות · והנה בעבור שהמשחית השחית ונגף
בכורי מצרים שומרי אותו החוק ובכורי ישראל
נצלו אע"פ שבטלו אותו החוק והמריון שעשו בו
בושו המצריים מדעתם הסכלה ועצתם הגבערה
וירפאו המון עם ישראל מחולי זה · ומהם כונו
עשיית הפסח לעלה אחרת שטוענים על הדעת
הקודמת שאלו היו נמנעים המצריים מאכילת
בשר בשביל שמזל טלה היה להם לאלוה מה
טעם שאינם אוכלים בשר בקר · ועוד שנתינת
הדם על המשקוף לא היה כדי להראות שהרי
לא נתן על פתח החצר אשר הבתים נמצאים
בתוכה אך היה נתן על הבתים אשר בתוך
החצר · והסבה היתה בעבור שרצה השם ית'
לענוש בכורי המצריים רצה להציל בכורי
ישראל וצוה להם לתת חלק בגר חלק ·
ונתינת הדם על המשקוף בענין והתיית תו ·
וכל זה כדי לדעת חסדי הכללי בנתנו חלק בגר
חלק כי בקדושיו לא יאמין · והנה זאת הצוה
בחלוף הבונה הקדמת · אך החכם רבינו אהרן
נ"ע כלל שתי הדעות באיכות בונה אחת וזה
אי אפשר · ואם היתה הבונה להנתן חלק בגר
חלק לא היה ראוי להסגל הגוף בבורים
ועוד להתחייב הכל באכילתו · אכן לפי הנראה
שחיוב הפסח היה בעבור שמנהג המצריים היה
שלא לאכול החי ולא כל היוצא מן החי ·
והיום אנשי הודו אינם אוכלים בשר וכך היו
מתנהגים המצריים באותו הזמן · ובעבור שזה
החוק המפורסם אליהם לפי שרש אמונתם
הנבערה ע"כ צוה השם ית' לעמוד כנגד החוק
ההוא במפורסם וכשתהיה העמידה כנגד החוק
ההוא תהא העמידה כנגד אמונתם על כן היה
נתן הדם על המשקוף ועל שתי המזוזה
להראות ששרש אמונתם שלא לשפוך הדם
להכאיב החי ועל כן צוה לתת הדם על המשקוף
על ידי אגודת אזוב שהוא מין הצמח והמבין
יבין · ובשביל היות בתי המצריים בינות בתי
ישראל צוה להיות הפסח צלי לצאת הריח
ושיהיה נעשה בהשתדלות הלא תראה בצווהו
להאכל עם מצה כל זה שיעשה במהירות ועם
מרורים בעבור המרירות שהיתה להם בשעבוד
מצרים · ושלא יוציא מן הבית מן הבשר חוצה
להעתק מן בית אל בית כל זה ענין השתדלות ·
ושלא ישברו עצם ושלא ישאירו ממנו עד בקר
ושלא יתמהמהו ביותר·ונאמר וככה תאכלו אותו
מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם כדי לצאת
בנחוץ ומקלכם בידכם לנהוג החמורים בשאת
בזתם של המצריים :

אבן בצאת ישראל בחדש ניסן ותלה הענין
על פי מציאת האביב ולא במנת הכנם
השמש במזל טלה כבר קדם לנו חטעם בו ·
ובשביל היותו קרוב בחדש האביב להכנם
השמש במזל טלה על כן יצאו ישראל בזה
החדש זמן שהיה שולם בו מזל טלה שהוא
כתם ומבטחם של מצריים ועוזר להם אדרבא
לקו בו בעברה ועם וצרה משלחת מלאכי
רעים עם היותם שומרים החוק שהיה להם מדין
עבודת כוכבים שלהם · וישראל עם היותם
מבטלים החוק ההוא נושעו ויצאו מתחת ידם
כדי שיראו המצריים ויבושו מבל גבורתם ישימו
יד על פה ואז ידעו ויבינו כי יד ה' עשתה
זאת וקדוש ישראל בראה · ושלא יהיה הענין
תלוי בשעת הכנם השמש במזל טלה אשר
יתוסף האור ר"ל היום מן הלילה ושלא יהיה
בראש חדש ניסן בתוספת האור על הירח
רק בעת שיתחיל להחסר · כל אלו רמיזות
עצומות לעמוד כנגד דעת המאמינים בצבא

Digitized by Google

השמים שם האלוה והיו להם עבודות תלויות באותם הזמנים כדי שלא יהשבו שהצלחת ישראל תלויה בבח המזרות על כן התציאם בזו העת ר"ל יום חמשה עשר בניסן • ולהיות שבעת ימים שמעת צאתם עד יום שמבע פרעה בקריעת ים סוף עברו שבעה ימים לצאתם גם להיותם מספר שלם להקף הירח להגלות הדבר ולהתעשם להפעל המחשבות ולהתחזק הדעות לעמוד כנגד אמונה השקרית • והשם ברוב רחמיו התמיד זה הענין לדורות והתמידו בענשים שלא ישכח זה הענין אלא בכל זמן יהיו חייבים לעשות אותו החוק שהוחק באלו בכל זמן אנחנו רואים יציאת מצרים בעינינו וכאלו אנחנו היוצאים כאשר הכתוב אומר ולמען תכפר באזני בנך ובן בנך • ואמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך • ובעבור היות ענין קרוב שהחלח הנפש מאותו החולי הודק אותו החוק לדורות להסיר אותו החולי מעקרו ברוך שהורנו נפלאות מתורתו :

נשלם באור ענין חג הפסח ברוך אשר על בתי אבותינו פסח
נתחיל סדר חג המצות בשם אשר הנן לנו חקים ומצות

ענין חג המצות

במצוה לחוג בשנה שלש פעמים • ותג שבעת ימי מצה אחד משלשה חגים שאמר הכתוב שלש תגים תחוג לי בשנה • ונאמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וחייבים בראיון ותגיגה • תצריך לדעת מה טעם חראיון שאמר ולא יראו פני ריקם ומה טעם החגיגה • ואולם הראיון הוא על ידי קרבן עולה וחזברים הבוגרים הם חייבים שיאמר יראה כל זכורך וצריכים הם לעלות ברגליהם שנאמר שלש תגים תחוג לי בשנה • ואולם לשון תגיגה ענינה סבוב בהליכה מענין וחוג שמים יתהלך יחוגו זינועו כשבור • ואולם מצאנו שהוסה לענינים שנקרא שם הזמן עצמו חג שנאמר בחגים ובמועדים ונקרא שם הזבח חג שנאמר אספו חג בעבותים אע"פ שיש אומרים שמסתיפים צאן חג • ונאמר לענין הפעלה הזמן חוגג אובלים ושותים והוגים ותגותם תחתו • ועב"פ צריך לדעת אם שוח השם לשלשה ההלקים מגמורי חשרתם או בהכבמה אם שעל חלק אחד מוסבם השם והשאר הם בהשאלה מצד הלשון או שהם על פי תקון המדבר בתורה להיות שם תורין •

ואי אפשר לומר כי עצם חזמן היה נקרא חג מתקון הלשון מפני כי יש זמנים אחרים מקודשים ואינם נקראים בשם חג במן יום תרועה ושמיני עצרת ולא על שם חקרבן כי הקרבן הקרב הוא שלמים אשר יקרא בשם חג והלא אין כל השלמים נקראים בשם חג • צא ודע שאין הענין זהמעם כ"א על שם הפעלה על בן יקרא היום בשם חג ובן הקרבן בשם חג ועל בן נקרא גם הפסח בשם חג על שם שהוא ברין השלמים באשר אמר זבח חג הפסח ואמר ולא ילין חלב חגי עד בקר • ואולם במעם ענינה נחלקו המפרשים • מהם אומרים שטעמה החליבה אל המקדש שהיא התגיגה וזה לא יתכן כי מח מעם אובלים ושותים וחוגגים • וחכמינו ע"ה מירשותו ענין מבוב והקפה מלשון חוג וזחו האמת • אבן החלוקה נפלה בענין הסבוב לאיזה דבר יהיה אם סביב ירושלם אם סביב המקדש או סביב המזבח • והאמת מבלם שהוא סביב המזבח דומות ואסובבה את מזבחך ח' • ולמעם זה הסבוב שהיו סובבים במזבח לא היה בלי קרבן וכל זה לא היה כי אם למעם שמחה ועל בן נקרא הקרבן בעצמו בשם חג • וגם

Digitized by Google

וגם כן הזמן בעצמו חג · לשלשה החלקים תהיה הקריאה בשם חג מהקון המדבר בתורה אע"פ שהעקר הוא לענין הפעלה והוא מהקון הלשון · וקריאת השם אינו רק מהקון המדבר בתורה כי לא נקרא שם כל סובב לאיזה דבר שיהיה הוגג · ואולם הקרבן הוא זבח השלמים כי בם תהיה השמחה היות אובלים ושותים והונים · ובעלי הקבלה אמרו בטעם החגיגה שטעמו מרקדין ומטפחין · והדעת נוטה להיות הליבה על ידי סבוב שכל זה לאופן שמחה באשר נאמר ושמחת בחגך הפך זה נאמר והיבתי תגיכם לאבל והשבתי כל משושה הנה הדשה ושבתה וכל מועדה · והנה החג הוא זולתי המוסף כי העולה לא תקרא חג אבן השלמים הם הנקראים חג וצריך להיותם נעשים בשבעת הימים כי כן נאמר שבעת ימים תחוג ונאמר והחג שבעת ימים ונאמר בסגלה על היום הראשון והיה היום הזה לכם לזכרון והחגתם אותו חג לה' ונאמר על היום האחרון שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג לה' · וצריך להיות עושים חגיגה בכל השבעה ימים בחיוב לא לפי דעת האומרים כי החגיגה היוב ביום הראשון אבל שאר הימים ראויים הם להגיגה והם תשלומין ליום הראשון · ואין מאמרם בבן שכל ששת הימים תשלומין ליום הראשון אלא לכל אחד מהימים החגיגה מחוייבת לו שנאמר שבעת ימים תחוג לה' ולא עוד אלא שהם אומרים בשבעת הימים ימי כבה שכל ששת ימים תשלומין לראשון וגם כן שמיני ואם כן למה לא נקרא גם השמיני חג · וכן אומרים בששה ימים אחר חג השבועות ולמה לא קראם הכתוב חג כדבריהם בשבעת ימי מצה ושבעת ימי סכה · ואני דואה שאין דעות הכמי הקראים הלוקות בענין החג כי אם כפני שאומרים השחיטה במועד · ואם ההגיגה היא זביחה נמצא שהיו שוחטים במועד שחדי התולקים טוענים לקראים בשביל שלמי חג שבועות להתיר השחיטה במועד בל שכן מן החגיגה על כן אומרים כי החגיגה היא הליבה אל המקדש ובעבור שלא יעשה חלול במועד יהא הטעם להוג בחול בשביל המועד · ומהם אומרים שטעמו הסבוב במקדש או במזבח על ידי שירים ותשבחות ואלו הענינים ראויין במועד · ומהם אומרים שחג נאמר בעבור המוסף וזה לא יתכן כי מוסף המועד הוא עולה וחטאת ואנחנו מצאנו שנקרא הפסח חג שהוא דומה לשלמים ואיך יתכן להיות העולה והחטאת ואם כן החגיגה היא שלמים · ויש תואמה כי אחד שנקרא הזבה חג בבלל שהוא מתנאי החג ואם נאמר שלא היו שוחטים במועד אלא היו נשחטים קודם המועד והם נאכלים לשני ימים ולילה אחד וזאת היא החגיגה הנה אם הקרה להיות קודם למועד שבת איך תהיה ההגיגה במועד · ואם יאבר שדבר הכתוב על הרוב הנה חג שבועות לפי דתנו שנופל ביום ראשון תדיר ואם לא היו שוחטים חגיגה במועד ועוד קודם המועד אי אפשר שהוא יום שבת אם כן מה טעם ועשית חג שבועות לה' אלהיך על כן צריך לומר שהחגיגה ע"ד מצוה כמו שלמי חג שבועות ונעשית במועד ואין מזה דתר לשחוט במועד ואי אפשר להקיש ממה שהוא על צד החיוב למה שהוא על צד הרשות והכתוב אומר ויאבלו את המועד ומעמו את זבחי המועד :

פרק ראשון

הדבור בחמין · מצאנו שלשה שמות שאור חמין מחמצת ושלשתם חלוקים בענינים ששם שאור הוא מומכם לדבר שאתו ראוי לאבילה אלא מתמיין בו את העיסה על בן לא תמצא בבתוב שהזהיר עליו לאכילה כי אינו ראוי לאבילה · ושם חמין הוא דבר שנוהג לאכילה כמו לחם חמין · ומחמצת שם נאמר לתערובת חמין כגון שכר המדי ויינצא בו וגם הוא שם תואר · ובאה האזהרה בארבעה דרכים בבל ימצא שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם · ובבל יראה שנאמר ולא יראה לך חמין ולא יראה לך שאור בכל גבולך · ושלא יאבל שנאמר כל מחמצת לא תאכלו ושלא נאכל חמין שנאמר לא תאכל עליו חמץ וגו' · ואולם השאור והחמץ התזהר בבל יראה ובבל ימצא והחמין ומחמצת בלא תאכלו · ויש להבין כי לא דבר הכתוב בזה התקון אלא להקיש מזה לזה בכל האזהרות שאם הדבר תשוה בשאור וחמץ בבל יראה הוא הדין להקיש החמץ בבל ימצא והשאור בלא תאבל · והדבר השוה בין חמץ ומחמצת בלא תאכל הוא הדין לדין על המחמצת בבל ימצא ובבל יראה · ויש להקשות כי אחר שאמר הכתוב שבעת ימים שאור לא ימצא מה טעם ולא יראה לך שאור שאם לא יהיה נמצא לא יראה ואם נסבים לדעת האומר כי טעם אמרו בבתיכם כמו בכל גבולך ובא טעם בבתיכם כמו לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה שאינו על דרך הסגלה · יש לומר כי על כן אמר לא יראה ולא ימצא בדי לחייבו

בשני

בשני לאוין והגבול הוא ארץ ישראל בכללה ובגלות לזקף המקום שהוא ברשותנו · ואם נאמר שהבית חלוק מן הגבול נאמר שהזהיר להמצא בבתינו בין נסתר בין נגלה ועל הגבול שלא יראה · ואם כן יעבור מזה שיהיה מטמן בגבול ולא יהיה נראה מפני שאמר ולא יראה לך שאור בכל גבולך ובזולת הגבול יעבור להיות נראה ויעבור מזה כי אחר עבור השבעה לקחת אותו · ואמר החכם רבינו יוסף נ"ע כי לא יכשר שנקח אותו כי החמור הוא טוב שנעשה אותו ולא נעשה על קל · ומה שיש לומר כי לא כן הבתוב באלו הסברות אבל לא יעבור להמצא שאור בכל מקום בין בבית בין שלא בבית ועל כן אמרו בבתיכם מסתעף לשני מינים האחד שיהיה רצונו בית ממש והשני להורות על שהוא ברשותו ויהיה כולל בין מה שהוא בבית בין מה שהוא בגבול · ואולם אינו הקש שלם שנאמר שאור לא ימצא בבית ונאמר שאור לא ימצא בגבול נאמר לא יראה בבית ונאמר לא יראה בגבול מה שאמור לזה יהיה אמור לזה לא ימצא ולא יראה בבית לא ימצא ולא יראה בגבול · ולמה אינו הקש שלם שלא ימצא כולל את לא יראה ואין לא יראה כולל את לא ימצא אבל האזהרה לא יראה בגבול מפני שהגרים מתחייבים עליהם מצות אם יזדרו בתוכנו ומכללם שלא יראה חמץ בפסח ואולם אינם נאמנים שלא יהיה החמץ נמצא בבתיהם ועל כן נאמר ולא יראה לך שאור וגו' · ואולם חמץ של אינם ישראלים אם ימצא או אם יראה היהיה בא תחת האסור אם לא · בעלי הקבלה אמרו כי מה שאמר הכתוב ולא יראה לך ביון שאמר לך שלך אין אתה רואה אבל של הקדש ושל אחרים אתה רואה והקישו מן לא יראה ללא ימצא מגזרה שוה שאור הנאמר בבית שאור הנאמר בגבול · והאמת הפך כוונתם שהם חברו מלת לך עם מלת חמץ והאמת שהיא מחוברת עם מלת יראה · והחכם ר' יוסף נ"ע הוציא מעם מדיוק הלשון ואמר כי מה שאמר הכתוב לא ימצא ולא יראה לא נעשה על הגלוי כי אין לו גלוי שנשוב עליו עד שתבוא עליו מצות עשה ומצות לא תעשה כמו שאמר לא תעשה כל מלאכה שהטעם נודע בין אמרו עשה מלאכה ובין אמרו לא תעשה כל מלאכה וכל מאמר מאלו שני המאמרים מסתיק לעצמו ע"כ יסתיק מאמר כל מלאכה לא יעשה במקום לא תעשו אבל מאמר לא ימצא ולא יראה לא נתפוס אותם על גלוים שמאמר ולא יראה מצאנו יראה כל וכוי ואינו על גלויו כי אם ההליכה והביאה אל המקדש וכן מאמר לא ימצא שאין אנחנו יכולים על ההמצאה עד שיהיה עינינו לא תמציאנו אלא יהיה טעמו כמו לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש ר"ל להעדיר המציאות ואם כן יהיה כמין המאמרים שהגלוי שלהם אזהרה והסתר שלהם צווי כמו לא תחיה כל נשמה שטעמו הרוג · וכן טעם לא ימצא בך מעביר שהטעם נמנע האינם ישראלים להמצא כאלו העניינים בתוכנו וכן נמי נמנע האינם ישראלים להביא המין בגבולינו ועל זה נבער חמין האינו ישראל כמו שנבער חמין שלנו ולא נהיה הוסמים לאינם ישראלים (וזה הדין נוהג אלא בארץ ישראל בזמן הבית) אם נשרוף חמין של אינם ישראלים כמו חמין שלנו שלא ימצא ולא יראה ויהיה דומה כמו לא יהיה לך אלהים אחרים על פני · ואין טעם למי שפירש שבעור עבודת כוכבים נודע ממקום אחר שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות שלזה בא עשה ולא תעשה · כל שבעת הימים חייב לבער · ואמור לקבל חמצו של אינו ישראל על דרך פקדון או להפקיד ישראל חמצו אצל אינו ישראל ודעתו לחזור לקחתו אחר הימים כמו שעושים הרבנים ומערימים ומעם לא ימצא סובל שלא נחמיץ הבצק אלא נמהר באפייתו ולא נשאיר חמין אם נשכח אלא נבער אותו בתוך השבעה · ומה שאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם בין שהם שלנו בין שהשכרנו אותו מן האינם ישראלים כין שלקחנו אותם על דרך שאלה · אלא בית ישראל ששכר האינו ישראל אין אנו חייבים בבעור החמין ממנו והוא מעת שיקבלנו עליו · ומדין תורה להפש אחר החמין במחבואות ובחורים לבדוק להוציאו מכל נבולו בכל מה שהוא יכול · ובעור חמין האמתי לשרפו באש · ואין טעם למי שאמר שיבטלנו מלבו כי מה טעם לא יראה ולא ימצא עד שנלחצו ואמרו שני דברים שאינם ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאלו הם ברשותו · ואלו הם בור ברשות הרבים וחמין בשש שעות ולמעלה ומה שאינו תחת היכולת שלא ימצא ושלא יראה הכתוב לא יחייב עליו החמין שהזהירה עליו התורה הוא החוזה בן חמים ושעורים · וכדין אמר החכם בי מה שיעשה ממנו מצה יעשה חמין וממה שיעשה חמין ממנו יעשה מצה והחכם רבינו יוסף הקרקסאני נ"ע אמר כי הרבנים אמרו חמשה מיני דגן שיעשה מהם חמין · ואלו הם חמה וכסמת ושעורה ושבולת שועל ושיפון · וכדין אמר החכם שאם יבחנו להעשות מהם החמין

יעשה

יעשה מהם מצה אך שאר הזרעונים קמח שלהם אינו מחמיץ כמו דוחן ואורז פולים ועדשים ואפונים אינם מחמיצים אלא מסריחים • וכך אמרו כי חמשה מיני דגן אם לש אותם במי פירות אינן מחמיצין • וכל אלו הענינים אינם נודעים כי אם אחרי הבחינה :

פרק שני

דאמרדרה בבל יצא ובבל יראה הוא בשבעת ימי מצה שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך • אך שביתתו נתחייבה ביום ראשון שנאמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם • ואין הכונה שתחתוך חייב והשביתה ביום הראשון לבד ולא בשאר הימים כדין היוצא פרט מכלל שהחי בכל הימים אמר שבעת ימים שאור לא ימצא • ועוד לפי משמע התוב באמרו אך ביום הראשון תשביתו שאור מראה כי ביום הראשון יהיה נמצא ועל כן ישביתנו והשביתה והלא התוב אומר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם ואמר לא תזבח על חמץ דם זבחי ושחיטת הפסח כבוא השמש מכלל שביתת החמץ יהיה קודם על כן נחלקו דעות החכמים • בעלי הקבלה אמרו שמעם אך ביום הראשון ביום חקודם ר"ל בארבעה עשר • והעלה כי מה ראה התוב להכניל יום אחד מכלל שבעת ימי מצה בעבור חמץ אם יהיה טעם השביתה בעבור חמץ • ובענין השביתה כלם באחד בשוה על כן נלחצו לומר שיום הראשון הוא יום ארבעה עשר ופירשו ענין השביתה בענין מוסגל שלא יהיה כולל את השבעה ועשותו ענין בטול והטעם ביום ארבעה עשר עדיין משהוא ברשותו קודם השעה השביעית שמן שעה שביעית אסור החמץ מן התורה כפי דעתם בזמן שחיטת הפסח מן מאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי ובעוד החמץ יהיה מעת אחרו אשר מתחייב בשרשה מטעם לא ימצא אלא קודם זה העת יהיה מעת אך ביום הראשון תשביתו תמעטה בו בשהוא ברשותו לבטלו מלבו לשומו כעפר וזהו טעם השביתו לא שמטעם שביתה זו חייבו לבהוק ביום ארבעה עשר שבדיקת החמץ ביום ארבעה עשר חיבוהו מדברי סופרים אבל מתחלת שעה שביעית אין בטולו בטול שדבי הוא אמר בתנאה ואינו ברשותו : ואמרנו מעמנו עליהם שמם אינו ברשותו מה טעם לא ימצא אע"פ שהם אומרים כי אע"פ שאינו ברשותו הבתוב עשהו ברשותו ואלו דברים בטלים • ואולם חשביתה לא מצאנוה בשתופי עניניה שהוא מורה בבטול הלב • והנה החכם רבינו אהרן ן"ע באר שהוף מלת שביתה בכמה ענינים נשתתפה • נמצאת לענין העתקת הדבר ממקום למקום כמו וישבת את הכוסים • ובחעדר הענין לנמרי אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם• ועמידתו מדבר שלא יפעלהו וביום חשביעי תשבות ויבשות יקת האיש מדבורו וישבתו שלשת האנשים • ואמנם לפי דעת אלו האנשים שמפרשים אותו ענין בטול מח טעם לומר לא ימצא ומח טעם לומר מבתיכם ואם יפרשו מלת בית רשות מה טעם לא ימצא בבתיכם וכיון שהוא בטל אין רשותו עלינו • ועוד ידעת בוגמם לתקיש הבית מן העבול והגבול מן חבית מכלל שרצונם בית ממש • והנכון לפרש מלת תשביתו טעמו בעוד חמץ ומה טעם אך ביום הראשון והלא התמץ לא יהיה נמצא ביום הראשון שהכתוב אמר לא תשחט על חמץ דם זבחי ושחיטת הפסח מתחלת חמשה עשר וצריך להיות בעור החמץ קודם הכנם יום חמשה עשר•ועוד שאומר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם והוא מתחלת השבעה על כן יש לפסוק בי בעור החמץ בעצם יום ארבעה עשר ועליו אמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ונעזר בזה החכם רבינו יוסף ן"ע באמור כי ה"א חידיעה קודיע ליום ארבעה עשר שקדם זכרו ומה שאמר ביום הראשון הוא יום חמשה עשר וזה אינו משם נכון • אך על הלחץ אשר נלחץ החכם רבינו יוסף הקרקסאני ן"ע יש לעזור בכונתו ממלת אך שיהיה טעם הוצאה מן הכלל פרט כי כיון שאמר שבעת ימים מצות תאכלו וחייבו באלו הימים מכלל שאר הימים חם פרשות ורצת להזהרות כי קודם יום חמשה עשר יש חיוב לבער החמץ והטעם שיפורש בי"ת ביום בטעם קודם כאשר פירש החכם ר' אתרן ן"ע • ואני אומר שטעם הבי"ת בטעם קרוב כמו ויהי בהיות יתושע ביויתו שטעמו קרוב לירידו והטעם אך ביום הראשון בעת קריבה ליום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ספני שעתיד לומר אחרי כן שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם • ונעזר החמץ יתחייב מדין תורה מיום ארבעה עשר • ויש מתחכמים שהביאו לו המין וישבות ביום השביעי שאמר כן עזרא שחטעם לא יבוא יום השביעי אלא והמלאכות מושבתות • וכך ויכל אלהים ביום השביעי שכלוי מעשה אינו מעשה וכן הטעם

Digitized by Google

אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם שלא יבוא יום ראשון אלא והשאור מושבת כן פירש החכם רביעו יחיא הקרקאני נ"ע ולכל אחד מאלו הפירושים זה המאמר הורה לעשות בעור חמץ פרס יום חמשה עשר שהוא יום ארבעה עשר:

נהדין כל ישראל ומצניעין כליהם ומגויהם ומנחת טוב הוא בישתקה אליהם דור אחר דור כי מחיוב התורה אינו כי אם להשביח החמץ. ואם נשכח חמץ ואחר השבעה ימים נמצא אינו באסור להאכל שהרי לא נאסר בהנאה אלא בתוך השבעה ימים שאנו שרוחבת אתר תשביתו שאור מבתיכם הדצונו לומעביר חמץ מרשותנו ובאלו אם נשכח אינו שלנו ואם נמצא אחר הפסח יהא דינו מדין ההברים המודשים. אבן אם נשאר לסחלה אסור להאכיל. מה שעושים מלבן הגזזים ותקון הספרים זכל עניני הדבק שאינו עומד לאכילה והעשר ממנו צורת חמץ עובר לקיימו בפסח שהרתוב לא עלה עלה להשבית אלא מה שראוי לאכילה באשר אתר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה אבל בלא ימצא ולא יראה חייב מלקות. ובעלי הקבלה אמרו אם החמיצו בשבעה ימים לוקה אבל אם נשאר לו מקודם לבן אינו לוקה מצד שלא עשה מעשה. מהישמה מהם כי האוכל תעיסת חמץ אינו חייב כרת והלא הכתוב אמר כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וכו':

פרק שלישי

אשר הכתוב שבעת ימים מצות ואמלו ואמר ושמרתם את המצות והמצה ענינה הנצוץ שלא בא לידי חמוץ ומלשון הכתוב כי המצות יעשו מטין אשר יעשה חמץ באשר קדם לנו הבאור. והחכם רביעו ענן ירא אמר כי ממה שאמר להם עונך לא חייב הכתוב לעשותו כי אם משעורים שבעמו מאכל העניים וכן לא יאות כי טעם לחם עוני יש לו משמע אחר. ועוד אמר שהאפה המצה בין הערבים ממאמר בערב תאכלו מצות. זאולם טעם זה המאמר על האכילה לא על האפיה אבל האפיה אפשר שהיתה קודמת. ועוד אמר כי המצה אשר תעשה האשה עם הפסח תעשה עומה על האש ולא המצה

כתנור כורך צלי אש והלא הכתוב אמר זיאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות ואינו מדמה על המצה אשר אכלו עמה הפסח וכל זה הניד הכתוב כי כשיצאו בדחק לא היו להם הגורים ועשותו על האש עוגות מצות ולא נמצא מאמר שיחייבהו כן לדורות כי כבר בארנו כי לא נתחייבה אכילת המצות בעבור שהקרה אלא במצות היה עליהם כדי שלא יהיו מתבהמהים ויעבור לעשותו בהגור ויעבור לעשותו על האש עוגות. זאולם בעבד שנקרא להם עוני נחלקו המפרשים. מהם אומרים שהמצה מאכל ומעבים שמאכל עניים אוכלים את להמם מצה בעת שיזדמן להם מצד העבונם. ומהם אומרים שהוא להם האדמים שמתעניים בהדך בדרך שנאמר עוה בדרך כחי. ומהם אומרים שהוא להם עני לפני החמץ שהוא חזק. ומהם אומרים שנקרא כן על שם שהוא מעוה את העם ומזיק. ויש לפרש בו מעם אמר שנקרא להם עוני חמץ החמץ שהוא מתוקם אבל המצה אינו מוסיף בשעורו. גבל זה בעבור שהיו מבהלים לצאת כל השבעה ימים על כן אמר שבעת ימים תאכל עליו מצות להם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים ולמעם בשביל למדר לא האניחו להוסיף על מה שהוא עליו ע"ב נקרא להם עוני שהוא אינו מוסיף לבעליו דפר והעד על זה ששם עוני שם מקרה. ומה שאמר בשעורתם את המצות מעמו שלא יבואו לידי חמוץ. בזכרון שבעשו ושמרתם את חג המצות והעד את חג המצות תשמור שבעת ימים. אבל האזהרה שלא יבואו לידי חמוץ הוא מה שאמר לא תאכל עליו חמץ על כן אנו נזהרים שלא נאבר הבצק לבוא לידי חמוץ על כל צד ופנה כי האחור מוליד חמוץ מעם עת אחר עת אלא משמרש אותו עזהר בשפיתו:

זחכמי הרבנים נתנו סבום כמה ילושו שהוא שעור מ"ב ביצים ושליש השעור העושים. ממ לא יזיק לנו שאם יעמוד רבים דמהדו וילושו ויתחילו באפיה אין חשש בין רב למעט. זמואל ואמר מרת יש על אבילת חמץ ע"כ צריך לחזר ביומו ואין מעמה מאמר ושא העם את בצקו טרם יחמיץ כי לשם נתן העלה כי נורשו שבצרים ולא יכלו להתמהמה למצות חמצה ועב"ז לא חמץ והביד שהם הים על חבך הארץ מפני שהיו נתונים לצאת וכל המסמר באפיה חרי הוא משמשם שעל את על אבילת מצה ואמר

לשון הזכור את יום צאתך מארץ מצרים לעולם המהור כמו שאמר כי בחפזון יצאת מארץ מצרים :

אסור לעשות את המצות מחמים שרויים במים וצריכין הכלים שעושין בהם המצות הצנע מן החמץ · וצריך ללוש את המצה במים צוננים ומתוקים ובכל משקין עובר ולא במי ים המלח · ואסור לבשל חמים או ויפות במים או לביבות או קמח אע פ מולת כל אלו באסור אבל מצה אפויה מותר לבשל · אכילת המצה בחיוב בכל שבעת הימים כאשר אמר שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים וגעלל עלה באמרו למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ותאמרו גם כן בלהם עוני וכל זה מורה לחיוב אכילת המצות בכל השבעה בי בכל מקום אשר על הכתוב מורה על חיובו · והסמיך התנ עליו באמרו את חג המצות כמו שהסמיך חג הסכות לסכות וישיבת הסכה חובה בכל השבעה והוא הדין לאכילת המצה בכל שבעה ואמר ושמרתם את המצות כיוצא בו ושמרתם את השבת מה זה על צד החיוב אף זה על צד החיוב ואמר שבעת ימים תאכל מצות באשר צויתיך ובגלוי ענין הצווי להורות על ענין האכילה · בלשון מלשון צוי שבא על בשר תאוה ויגרה להתר כאן וזכרת ואכלת באשר צויתיך וישוב על האכילה אשר היא התרה · השיבו החכמים ע"ה שמענה צויתיך אינו חוזר רק על אכילתו בשער ולא בעלת השער · וי"ל שחוזר על מאשר חכחת וד"ל לאכול הבשר על ידי הזביחה שהיא שחיטת ישראל באמרו הזבח ואכלת · ואולם רבינו יוסף הראשון נ"ע הקרן בעין שכלו והורה קושט אמרי אמת במופת נאמן מדין התקירת על היוב אכילת המצות בשבעת ימי הפסח שאמר בי בל צווי משמע הלשון מורה על חיוב · אבן כל לשון צווי אשר לא יגרה לחיוב לא יצא משני עניניו אם מפני שיהיה קודם למצות לא תעשה או מפני שהוצה להתיר מורה מה שהוא מותר בלשון צווי ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל ובמען הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו וכמו שאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך וגו' והוא מתקדם למצות לא תעשה · ואם כן לא יבוא מענה הצווי על הספר אלא בעבור שצריך להזהיר · והטעם השני שיבוא לשון צווי ניהיה ענינו התר הוא מה שהיה קודם לכן מנוע מן השבל בשחיטת הבהמות וקנין העבדים · ואולם על שני ההלקים אין אחד מהם קיים בזה המקום שלא בא אחרי צווי אכילה המצות אזהרה שיאסר שבעת ימים האכל מצות וביום השמיני לא האכל מצות · ועוד שלא היה מנוע מן השכל לאכול בצות באלו השבעה ימים ובאה התורה והתירה וכמו שאין מן הדין להתיר לאכול באלו השבעה ימים דבש כיון שהוא בהתר מן הדעת הוא הדין על אכילת המצות באלו הימים אם הוא התר · ומבאן יש להבין שלא אמר הכתוב שבעת ימים תאכל מצות אלא לחייב · מכלל שאכילת המצות חיוב בשבעת הימים ואין הטעם שכל היום יתחייב באכילתו אלא על דרך שהוא רגיל לאכול · והמצות נאכלים לטהור ולטמא לנמול ולערל בחלוף הפסח שאין ראוי לאכלו כמא וערל אלא טהור ונמול מיוחד · ואכילת המצות חובה בכל זמן ובכל מקום שנאמר בכל מושבותיכם תאכלו מצות · ומה שאמרו בעלי הקבלה שאכילת המצות בשבעת ימים רשות ואינו חובה מפני שכתוב אחד אומר שבעת ימים תאכל מצות וכתוב אחר אומר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה · והנה כתוב אחד מחייבו בכל השבעה וכתוב אחר מחייבו בששה ימים לבד מבאן דורשין ואומרין דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא ר"ל יום השביעי שהיה בכלל החיוב ויצא מן החיוב לרשות באמרו ששת ימים תאכל מצות הוא הדין להיות לרשות לכל הימים אבל לילה הראשון חובה שנאמר בערב תאכלו מצות · וזה הפסוק דרשוהו למעם אחר באמרם כי לא אמר ששת ימים תאכל מצות אלא להורות ששבעה מן חישן וששה מן החדש בעבור שמוברים כי מחרת השבת הוא מחרת יום טוב ואינו כן כמו שיתבאר · אבל הראוי לכבור שמאמר וביום השביעי נקשר עם ששת ימים בו"ו החבור והטעם כמו שאכילת המצות חיוב בששת ימים מן חיוב ביום השביעי · ואולם לא הבדילו בראשו וחייב אכילת המצות בו מצד החבור אלא ללמד על דבר אחר כדי שיאמר עצרת לה' אלהיך כמו שיחד היום הראשון בסגולתו באמרו שם תזבח את הפסח בערב ובשלת ואכלת ובאסור מלאכת עבודה באמרו וביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו ·

ואם

ואם בעה"ק חייבוהו בלילה הראשון ממאמר בערב תאכלו מצות הלא אומר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב וחיובו בערב מכח זה הפסוק נקשר עם מאמר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב · ובשם שיהיה חיוב בערב כך יהיה חיוב עד יום האחד ועשרים לחדש בערב שאם לא היה אומר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב והיה אומר בערב תאכלו מצות לבד היינו אומרים כיון שהוא חיוב בכל שבעת הימים מה טעם לחייבו בערב יום הראשון לאמר בערב תאכלו מצות אלא אחר שאמר עד יום האחד ועשרים לחדש אין הכונה אלא לחייבו בכל השבעה ובשם שבאו שתי הקצוות בבעור החמץ באמרו כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי כמו כן בא בחיוב אכילת המצות ואמר בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחדש בערב והזכיר שתי הקצות · ויש לפרש שאם אכילת המצות חיוב בכלל השבעה הוא חוב מורחב לאכול בכל יום מצות מאיזה עת מן היום אבל באלו שני הערים יהיה חיובו צר :

והצום באלו השבעה ימים אינו אסור משום חיוב אכילת המצות אחר שאין הצום מערב עד ערב ואולם משום שהם ימי שמחה יהיה באסור · אבל בזמן הגלות אומר והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה והפכתי חניכם לאבל· אך כיון שהבטיחנו במאמר ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים ונאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך על כן צריכים אנחנו לקיים מצות התורה כפי היכולת ולמעלה מן היכולת · וצום מדברי שאמר וצומו עלי ואל תאבלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום אשר נראה שהוא בתוך שבעת ימי מצה ואין מבריח להסבים שהוא אחר עבור זמן הפסח אחרי שיש חיוב באכילת המצות שבעת הימים · ויש מן החכמים אשר אמרו כי ישראל אז היו בצרה גדולה והדבר היה נחוץ לבוא אסתר אל המלך ועל כן עברו במצוה שהיא קלה כנגד מסבת נפשות · ומצאנו שהבטוב יחד זמן אכילת המצות לעלת הפסח באשר אמר ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו והיא בעבור שאכילת הפסח יש לו זמן מיוחד בלילה הראשון וחייב אכילת הפסח עם מצות ומרורים · עתה בזמן הגלות בשאין פסח נתחייבו לאכול המצה עם המרור בלילה הראשון אע"פ שאין פסח · ואולם על אכילת המצות באה מצוה מיוחדת עליו שנאמר בערב תאכלו מצות כפי מה שבארנו אבל על אכילת המרור לא באה מצוה מיוחדת עליו אבל חיובו על תנאי אכילת הפסח על מצות ומרורים יאכלוהו וכן נמי בפסח שני ובשאין פסח נפל חיוב אכילתו מן התורה אבל מסבל היורשים חייבו אכילתו משני שיש לו עלה מיוחדת משני שמרדו המצריים את אבותינו במצרים ואין בעצם המרור ענין שתלוי בארץ אלא הוא תלוי על דבר שהוא תוצה ממנו על כן חייבו אכילתו בזמן הגלות :

נהגו ישראל וקורין הגדת יציאת מצרים בליל חמשה עשר זכר ליציאת מצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים בשעה שמצה ומרור סרורים · ומצוה לזכור אותו היום בכל יום שנאמר זכור את היום אשר יצאתם ממצרים ובלילה מצוה נוספת שנאמר ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורותם · והתמיד השמירה לדורות לזכור מעשיו ונסי העצומים אשר על ידיהם הוציא את ישראל ממצרים להודות לשבח ולפאר שמו תגדול · וארבע שמירות נזכרו לעלת יציאת ישראל ממצרים שנאמר שמור את חדש האביב ונאמר ושמרתם את המצות ונאמר זכור את היום אשר יצאתם ממצרים ונאמר ליל שמורים הוא לה' :

פרק רביעי

משבעת ימי מצה היום הראשון והיום השביעי הזהיר הכתוב מעשיית מלאכה שנאמר וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם וכמו שהזהיר בשבת באמרו כל מלאכה לא תעשו כן אסר במועד ומה שאסור בשבת בכל מה שבארנו הוא הדין במועד חוץ ממלאכת אוכל שהתירה הכתוב במועד באמרו אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם והכתוב החכים להרמיז המבוקש בענין אסור היום באמרו כל מלאכת לא יעשה בהם להרמיז אשר נעשה אנחנו ואשר יעשה לנו · ועל כן לא אמר כל מלאכה לא תעשו כמו בשבת שבשבת הרמיז אסור אשר נעשה אנחנו ואשר יעשה לנו מכאמר ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת

שבתון

שבתון • וזכרת כמו שמאמר אשר נעשה אנחנו
ואשר יעשה לנו כן תתיר במעשה אוכל מה
שנעשה אנחנו ואשר יעשה לנו באמרו הוא
לבדו יעשה לכם • ובאלו הימים עצמם אמר כל
מלאכת עבודה לא תעשו ונאמר וביום השביעי
עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה ועל אלו
שני המאמרים לא תציא מלאכת אוכל • ולא
יצא זה משלשה פנים אם שנאמר שעניני
מלאכת עבודה אינם כוללים יותר מן כל
מלאכה אף מדין הסבבת הלשון אם שיהיה
ידוע בנפשו אם שיודע מענהו מזולתו אם
שנאמר שזו הסבמה תוריית כי אע"פ שהוא
מאמר כולל כל מלאכה לא תעשו הכתוב
הצדהו כמו כל מלאכה • אך מפני שעל
הים אשר נאמר כל מלאכה אך ונאמר
גם בן כל מלאכת עבודה ומפני שאי אפשר
לעבוד פרידה בדברי חשם נאמר שנאמר
כל מלאכת עבודת יצוק ביצוקת כל פלאכת
אך • ואם ישעין טוען ומה לנו בזו
ההסבמה חוציל והרעיל כל מלאכת אך המצוון
מה טעם לומר כל מלאכת עבודה ומה המונח
לו ההסבמם • תהא התשובה מפני שהיה
הכתוב רוצה לומר טוענים לאמור בהם
מלאכות ולחתיר בהם מלאכות בנין מלאכת
אהל אבל הועיל בהם במאמר כל מלאכת
עבודה המצוון בו כדי לקצר תבאור וכל מקום
שיזכירהו יהא תרצון מודע • ואם שנאמר כי
נאמר כל מלאכת עבודה אינו פחות מן כל
מלאכה אבן מה שהוציא מלאכת אוכל במאמר
כל מלאכת הוא הדין לחיות הרצון במאמר
כל מלאכת עבודת לומר אך אשר כדי שלא
תעבוד שם יהם ברברי חשם ית' וקצוי הכתוב •
ואומנם לפי דעת האומות שמענין מאמר כל
מלאכת עבודה יודע שהרצון בו הוין ממלאכת
אוכל שיהיה יזוע בנפשו כשאר הלשונות • יש
פי שאריש שרצון ענין מלאכת עבודה מעמד
מלאכת שיש בת ינע ועל כן נממה מלאכה
אל עבודה כי מלת מלאכת תבוא סמופת
ומוכיחה בצורה אחת • ואקום ואעשה את
מלאכת המלך מטובה וחלוים במלאכת מפרחית •
ואולם המענה שלא יתמאר באמת שמעם
עבודה מברה על הינע כאשר תזכבנו הבאור
מענין שבת • ועוד שמעשה אוכל יש בו ינע
ואיך יצא ממלאכת עבודה • ועוד יש מלאכות
שאין בהם ינע נהם אמורים במועד ומצין יבוא
אמרים מדין תורה • שאם ענין מלאכת עבודה
שיכול בכמה שיש לו ינע וחלא מה שיהיא מונבל
בשאמר כל מלאכת עבודת הוא נגלל במאמר

אך אשר יאכל לכל נפש · והוא הדין באמרם לאלאכת עבודת שרצונו בזה האכור חוץ ממעשה אוכל וקצר הכתוב קשר התנאי שבטח על מה שקדם במאמר כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש · ואמרנו זה מבוא סתירה בדברי השם מפני כי פרק אלה מועדי ה' מקראי קדש חזוק פרק ההדש הזה והדין הוא להראות רושם במאמר אשר צריך קשור התנאה ועל כן החליף ואמר כל מלאכת עבודה שאם היה המאמר בצורה אחת לאמר כל מלאכה איך היינו מבדילים בין חמועדים שיש בהם התר מעשה אוכל ובין שבת וכפור · ושלא תטעה הדעת כי אפשר שמאמר כל מלאכת עבודה מועיל בנפשו כלל חמלאכות חוץ ממלאכת אוכל על כן אמר בשביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכת להעיר שהרצון בו בחסרון קשר התנאה :

פרק חמישי

אבן יש מבררים שמאמר אך אשר יאכל לכל נפש אינו מרמיז רק על הפסח שנתחייב להאכל בערב חמשה עשר מפני שבפסח נאמר במכסת נפשות והלא בפסח מצרים נתחייבו להאכל לכל הנפשות · אבל בפסח דורות נתחייבו זכרים הבוגרים לבד והיך אומר לכל נפש · ועוד שלא בא לחייב אלא להתיר · ועוד שלא בא ליחד על אכילת הלילה אלא על אכילת היום בכללו · ועוד שלא היה עסק מעשה אוכל בפסח לבד אלא היו גם כן מבשלים שלמים הנה בפסח יאשיהו כתוב והקדשים בשלו בסירות · ונדול מכל אלה כי הפסח לא נתחייב רק בלילה של יום ראשון הנה כולל שני הימים באמרו כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם · ויש מי שאומר כי לא בא זה המאמר כי אם להורות בהתר האכילה כמו שהאכילה שאמר בשבת אכלוהו היום והלא הכתוב אומר הוא לבדו יעשה לכם ועוד שמאמר אכלוהו היום אינו מרמיז על התר האכילת כי לא בא זה המאמר כי אם כשביל שאלתם לענין המן כדי שיאמר להם היום לא תמצאוהו בשדה · ויש מי שכבר כי מאמר הוא לבדו יעשה לכם אין הטעם לבשל ולאכול כי אם שיתקן עידוב ענינים שיאכלם כמו חומץ ושמן וזה אינו מרמיז רק על מי שלא תקן מבעוד יום בשול וזה לא יתכן · אבל הנראה מה שהזהיר בשבת להבין בששי במאמר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו והוא שרצה להתיר במאמר הוא לבדו יעשה לכם בעצם יום הטועד מפני שמחת היום · ועוד שזה המאמר אינו מכניל על מי שלא הבין מבעוד יום רק כולל · ובאמרו אך אשר יאכל לכל נפש אין הטעם להבנים גם בעלי חיים בעבוד שאמר הוא לבדו יעשה לכם · ואמר להבין בשביל אינו ישראל מפני שאמר לכם אלא אם הבין לעצמו אוכל האינו ישראל מכנו אם נזדמן · וידוע שתקון המאבל צריך לעניינים רבים על כן לא נראה שישא הענין להרחיב לפי הצורך לקצור ולדוש לטחון ללוש ולאפות ובלם יעשו בעצם היום וגם לשחום ולהפשיט ולנתח ולבשל ולהוציא האש אם לא תהיה נמצאת ולשבר עצים וכיוצא בם · ויש מי שקצר להעשות לבד המלאכה אשר אתריה האבילה ובזה הוצרך לומר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם · וידוע כי כל מאמר המוציא מן הכלל פרש צריך לתנאים · האחד שיהיה בו מסלות התנאי כגון כי אם אך בלתי זולתי ובלעדי רק · ואם בא למקומות שצריך מסלות התנאי ואינו כתוב כגון וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים שיצא מכלל אכור כל מלאכה לא תעשו · יש להשיב שזה אינו נכלל התת כל מלאכה לא תעשה מפני אמרו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך · והשני שיהיה אתריו שלא יהיה שם אתור הבאורי והשלישי שיהיה מעם מוצבה כמו כי אם לשארו הקרוב אליו שפרטם מכל ישראלי והרביעי שיהיה סמינו · על כן פירשו החכמים בפסוק שאמר כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל כי אם הלוים שפירשו ולא כל איש אתר כי אם הלוים מפני שהלוים אינם נכללים בכלל ערל לב וערל בשר :

והנה אם נמשך בהרחבת צורך המאכל לא יהיה כדין היוצא מן הכלל פרש מן כל מלאכה בעבור שיש רוב מלאכות בצורך המאכל ומח מעם אך אשר יאכל לכל נפש ואמן כן יהיה הרצון במה שימבול לקצר המלאכה בצורך המאכל הוא יהיה הרצוי במאמר אך אשר יאכל לכל נפש · ולא יצא זה משני ענינים שאם ידלג מן המלאכה אשר אתריה האבילה לעשות גם כן מלאכות אחרות דין לעשות בבל מה שצריך ואם אי אפשר זה בעבוד שאמר אך אשר יאכל לכל נפש אין לדלג מן המלאכה אשר אתריה האבילה כי אין האמה לעבוד על נבול אבל הרצון במאמר אך אשר יאכל לכל

שפש המלאכה אשר אתריה האבילה ואם כן
פה מעם לומר עוד הוא לבדו יעשה לכם ועל
כן הצרכו החכמים לתת טעם בזה · ואמר ר'
לוי בה"ר יפת ז"ל כי יציאת פרט מן הכלל
פעמים יהיה אתריו הבאור ופעמים יתאחר
הבאור כמו וביום השבת שני כבשים בני שנה
שהוא נאמר בשנת הארבעים ויצא מן כלל לא
תעשה כל מלאכה הנאמר בשנה הראשונה
וגעל כן אמר הוא לבדו יעשה לכם פן יראה
שאפשר יציאת פרט אתר ולא הוציאו עתה אלא
עכב הבאור כי אי אפשר לזוז המצוה מן
המעמד אלא והוא ידע כל החפצים יש לו לתת
טעם במאמר הוא לבדו יעשה לכם · ואמר כי
תדבור בו ככל אשר הורה עליו השכל ובאה
בו גם מצות התורה כמו הכפרות והרציחה
והטעם בו שהוא להזוק לבד · או שיהיה הטעם
שבמאמר הוא לבדו להועיל שלא יותר כל מה
שצריך כמלאכת אוכל אלא המלאכה אשר
אתריה האבילה בד ועל כן אמר הוא לבדו
שמלת אך הבדיל מעשה אוכל מכלל המלאכות
שהמלאכה מינים ומאמר הוא לבדו הועיל שלא
להתיר כל מה שצריך מלאכה אלא המלאכה
אשר אתריה האבילה · על כן בעלי הקבלה
שהתירו היוצאה מרשות אל רשות שאינה
תלידה במעשה אוכל עשו שלא כדין ולא די
שהתירוה לעלת מעשה אוכל אלא גם כן
התירוה שלא לעלת מעשה אוכל והבתוב אמר
אך אשר יאכל לכל נפש והם עצמם אמרו
שהיוצאה מרשות לרשות מאבות מלאכות ·
מה שאמרו בעלי הקבלה כי לא נאמר במועד
מכלאכות התלויות במעשה אוכל אלא מלאכה
אשר אם עשאה מבערב אין לה הפסד במועד
אבל מלאכת אוכל אשר אם עשאה מבערב יש
לה הפסד במועד מותר לעשותו במועד · ומזה
נברה יד תאותם על שבלם ואומרים כי השחיטה
אם תעשה בערב יום המועד יש לה הפסד ·
וכן שחיקת תבלין שאנחנו ידענו כי אין בם
הפסד דבר ולא התיר הכתוב אלא המלאכה
אשר אתריה האבילה והנה באסור לדקד הקמח
לשחוק תבלין יאם בדברים שהשחיטה מותרת
הנה האפיפה בדגים הוקשה בשחיטה בבהמות
שנאמר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם
את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם ואם
השחיטה מותרת גם האפיפה תהיה מותרת ·
ואין מענה משלמי תגינה שהיו נשחטים עם
הפסח שנאמר וזבחת פסח לה' אלהיך צאן
זבקר שהשלמים היו נשחטים ביום ארבעה
עשר ונאכלים לשני ימים ולילה אחת ושלמי
תג שבועות היו נשחטים בעצם המועד הם
שלמי מצוה ואין להקיש מהם לשהיטת הרשות
שהכתוב לא התיר אלא המלאכה אשר אחריה
האבילה והיא הבשול · ואולם השחיטה קודם
הבשול יש מלאכות הרבה כגון לשחוט לפשוט
לנקר ולנתח · מה שאמר הכתוב הוא לבדו
יעשה לכם הוא לטעם הבשול והאפיה מה
שהורה בשבת להעשות ביום ששי באמרו את
אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ·
ואסור לתקן במועד מה שיאכל בחול ואפילו
בשבת שהכתוב אמר כל מלאכה לא יעשה
בהם ואמר אך אשר יאכל לכל נפש ומלת
בהם מתפשטת למאמר אך אשר יאכל לכל
נפש · בשל להנאת המועד עצמו והותיר מותר
לאכלו בחול עשה לכתחלה אסור להאכל · מה
שאמרו בעלי הקבלה כל מה שאסור בשבת
אסור במועד בין שהוא דומה למלאכה בין
שהוא מביא לידי מלאכה בין שהוא משום
שבות ויחדו שיש דברים אסורים משום שבות ·
הנה בתג המצות שלא נזכר שם שבות בהם לא
שבת ולא שבתון מאין יאמרו ואם משום
שנקראו מקרא קדש הלא תולי המועד נקראו
מקראי קדש כאשר יתבאר :

אסור לדקד הקמח ואסור לשחוק הבלין
ואסור לשחוט ואסור לצוד ולא הותר
במועד אלא הבשול במכשיריו כי הבשול לא
יתוקן אלא על ידי האש ואע"פ שלא נזכרה
הרתר האש בברור כיון שהבשול לא יתכן אלא
על ידי האש עכ"פ הותרה הבערת האש ·
ויש רמז מן הכתוב שאמר כל מלאכה לא יעשה
בהם שזה המאמר כולל אשר נעשה אנחנו
ואשר יעשה מאליה הוא הדין במאמר אך
אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ·
ומה שהוא תלוי לענין המאכל אשר היא
נעשית מאליה זה הוא הבערת האש · ואולם
הטוען כי הבערת האש אינה נכללת בכל
מלאכת ובשבת באה אזהרה עליה בראשה
דבריו בטלים כי ההבערה היא מלאכה ואולם
אם יצאה בשבת בראשה יצאה לטעם נודע ·
והשאלה היתכן להדליק הגר במועד שלא לצורך
המאכל · ויש להשיב כי אתר שהתיר מלאכת
אוכל ומלאכת אוכל לא תהיה רק על ידי האש
וקיום האש להתמיד לא יהיה רק על ידי הדלקת
הגר ואפילו אם נתעל באור הגר אין אנחנו
עוברים בזה · ואולם עם היות האש דולקת
צריך גם כן להדלקת הגר להקן המאכל כי אי
אפשר בחשך · אמנם להעתיק הגר לצורך אתר
חוץ מן המאכל או להדליק בבית אשר אין בו

צורך

Digitized by Google

צורך מאכל בגון בית הבנסת אמור · ואמור לכבות הגר או האש מפני שהיא מלאכה בראשה ולא לעשות עגין שמביא לכבותה בגון להחסיר השמן או לחתוך ראש הפתיל ואם בא להדליק וכבה אין לחוש שכבה דרכה שהכונה להדליק · אבן הכונה בשלא תהיה אש מצויה להדליק ממנה היתכן להוציא האש כדרך שמוציאין · ויש מועלים כי אי אפשר להוציא האש אפם להדליק מאש אחרת מצויה יען שהוצאת האש מלאכת בראשה · ואולם יש למעון אם יפול המועד אחרי השבת לפי דתנן איך יהיה הדבר ואם ימעון לא נבשל במועד ואפם הכתוב דבר אחרי הרוב · והמעגה בחג שבועות שלפי דתנן נופל תדיר אחרי השבת ובידוע בפי שבארנו יש בו מעשה אוכל ובשבת לא תהיה האש מצויה ואיך יהיה הדבר ועל כן הוכרחו החכמים · ויש מועלים כי האש היתה מצויה בשקדש וממנה היו לוקחים האש או מן המזבח לצורך זבחי שלמים שנתחייבו בו ביום · ועם ההשלמה אם היו לוקחים האש מן המזבח זה לא יהיה רק בעיד ידושלם והלא התר מעשה אוכל אינו כי אם בכלל ישראל ע"כ יש לפסוק שיבשך להוציא האש במועד · ואולם הוצאתה לא תחית על ידי דברים אשר יהיה בהם חלול המועד כגון להבות בכרזל האבן ובידוע בו · אך על ידי כלי זך קשה חבוכית מלאה מים להניח אותה כנגד עין השמש עד שיחמור וידליק הפשתן · בעלי הקבלה אין להם תואנה מבל אלו התואנות ואפילו אם יפול המועד אחר השבת כבר הם משאומם האש בשבת על כן אמרו להוציא האש במועד אלא להבעיר האש מאש מצויה ובידוע כי חג שבועות אחר השבת כאשר יתבאר · יש להקשות שאם למדנו מכח הכתוב שלא התיר אלא המלאכה אשר אחריה האבילה הנה יש מלאכות שאחריהן האבילה כגון הקנין ומי שיתלוש דבר מן הארץ שהוא ראוי לאבילה כשהוא והבהות ענבים מן הגפן · ויש להשיב שהכתוב לא הכשיר לעשות באמרו הוא לבדו יעשה לכם אלא על המוכן שיאבל באמרו אך אשר יאכל לכל נפש והמוכן להאבל לא יהיה חסר אלא להכשיהו למאבל והוא הבשול והאפייה ואל זה מרמיז באמרו שלחו מנות לאין נבון לו שההבנה קדמת לדבר אשר הותר שהוא הבשול והאפייה כענין הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך ואחר ובנית ביתך · וכן נמי באמרו לאין נבון לו ר"ל שיקדה ויביא בדי לבשל וכן מה שאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו שזה מרמיז על הלקשת והמדידה כי כן אמז את אשר יביאו וההבנה כוללת כל מה שהביאו ולא יתכן להיות מרמיז על הבשול והאפייה כאשר מברו אנשים כי הפתוב אמר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת עד הבקר מבלל שהבל לא נתבשל ואיך יתכן להיות מלת והכינו מרמזת לענין את אשר תאפו אפו וההבנה כוללת את הכל · וכן הסכים רבינו ישועה נ"ע שאין מלת והכינו מיוחדת למאמר את אשר תאפו אפו אלא מרמזת לדבר אחר וסביהו ידועה לקוראי דבריו · ואולם מאמר לאין נבון לו הרמז בו מן מאמר אך אשר יאכל ומה שלא נכרת ולא נתלש אינו נכון · נראת שבעלי הקבלה מבח זה אמרו חמוקצה ביום טוב ולא אסרוהו בשבת כגון פירות העומדות לסחורה בשבת בהתר וכמועד אם לא ייחדם לאכילה הן מוקצה · וע"פ דעתנו שמאמר לאין נבון לו שלא היה להם דבר שתחיה לו הכנה אל הבשול · והנה הנראה לפי דעתם שבעל הפירות לא יאבל ואתר ישאל ויאבל על צד הקנין כי הם התירו המבירה והקנין במועד ובתחבולה אינם מזכירים דמים אלא פורע אחרי כן ועל כל כיוצא בזה נאמר שבתך בתוך מרמה במרמה מאנו דעת אותי נאם ה' · ויש לדעת כי כלל המועדים שהם שני ימי הפסח הראשון והשביעי וחג שבועות ויום תרועה וחג הסכות ושמיני עצרת · אלו ששה ימים בלם בצורה אחת בשביתת מלאכה והתר מעשה אוכל · אעפ"כ ההכמים נחלקו בעבור שמצאנו ביום תרועה שאמר לאין נבון לו אלמלא היה התר לעשות מעשה אוכל היה עושה מי שהוה לו ולא חיה אומר לאין נבון לו כי אלו היה מאמר ושלחו מנות מעמד לענינים חיה ראוי לומר לאין לו אלא כיון שאמר לאין נבון לו מבלל הוא מרמיז למי שלא בשל ולא אפה מבעוד יום כי אלמלא היה התר באותו היום לבשל מה מעם למאמר לאין נבון לו · ואולם בארז שהעבוב היה מפני שהיה ראש חדש ומהם שערו שיראה חידה בזמנו והבין ומהם שערו לעשות אלול מלא ולא הכינו וכשנראה הירח בזמנו נשארו בלי הכנה · ולפי דעת אלו שטעם ההמנה על האפיית והבשול · מבלל שהבשול והאפייה אסורים היו ביום תרועה אבן היה הדתר להם להוציא מרשות אל רשות כיון שאמר ושלחו מנות · ופלגלו אלו התכמים להזהיר לכל זה מבח התזהיר ואמרו שחדי בחג המצות נאמר בל מלאכת עבודה לא תעשו שהוא כמו כל מלאכה אף

זנאמר גם כן בזה ביום תרועה כל מלאכת עבודה ודין שהיה מלאכת אוכל בהתר • וביון שמצאנו מאמר לאין נכון שזה מראה אסור האסייה והבשול חלקו הימים במעלתם ואומרים שחג מצות לכך לא נקרא בשם שבתון לאופן התר מעשה אוכל ולא נקרא יום תרועה שבתון אלא לאופן אסור מעשה אוכל מכלל ששני ימי הפסח וחג שבועות שלא נזכר בהם שבתון שבהם התר מעשה אוכל וההוצאה מרשות לרשות באסור אבל יום תרועה וחג סכות ושמיני עצרת שנקראו שבתון מעשה אוכל באסור אבל תהוצאה מרשות לרשות בהתר • ואני תמיה בזה איך לקחו ראיה מדברי נביאים שסובלים פירושים להורות על דברי תורה ומאיזה כח מדין תורה ששם שבתון מורה לאסור מעשה אוכל והלא שם שבתון הוא שם של תורה ובאורו צריך שיהיה עמו כאשר נאמר בשנת השמטה שנת שבתון יהיה לארץ והביא באורו עמו • ועוד שההוצאה מרשות לרשות מנין תהיה בהתר והיא נכללת במאמר כל מלאכה • ואם יאמר כי היא אינה נכללת במאמר כל מלאכה אלא אסורה בשבת ממאמר שבו איש תחתיו ואם כן לא תהיה אסורה ביום הכפורים וכן לא יאות ואם הדבר כן אי אפשר שלא תהיה אסורה ביום בפור אם כן אסור הוא מבח כל מלאכה לא תעשו ואם היא מותרת במועד דין היה להתציאה מכלל כל מלאכה לא יעשה בהם • ואולם מה שראוי לפסוק שמאמר לאין נכון לו הוא מרמיז לענין ההכנה והזמן קודם המועד כדי לאפות ולבשל במועד והיתה העלה כפי שבארנו מצד שהיה ראש חדש ולא הבינו מה שיהיה להם במועד לאפות ולבשליומאמר ושלחו מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים בני חצר אחת מעתיקים מבית לבית וע"כ אמר ושלחו מנות בשה שלא יקרה החלול • ואולם העלה שלא נקראו ימי פסח הראשון והאחרון בשם שבתון וכן חג שבועות בהיותו יודע ית' מה שיקרה מענין מחרת השבת על כן לא נקראו ימי הפסח הראשון והאחרון בשם שבתון וכן חג שבועות • ואין טעם לדבר מי שאמר כי על כן לא נקרא חג השבועות שבתון משום שהוא אחרי השבת ואין בו שביתה ממלאכה • וכמו שאין הבדל בין שבת ובין כל מלאכה לא תעשו כן אין הבדל בין שבתון ובין כל מלאכת עבודה לא תעשו :

חולי של מועד נקראו בשם מקראי קדש שנאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה • והואיל וחולי המועד עם היום הראשון והאחרון בחקרבת הקרבנות כאחד מכלל כיום נכללים בשם מקראי קדש ואם שני הימים בשם מקראי קדש באמרו ביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש והגיל קריאתם בשם מקרא קדש בשביתת המלאכה ששם קדושה מצאנוה גם כן בשביתת המלאכה באמרו ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בו כל מלאכה • והחכם רבינו יוסף נ"ע באר כי בעלי הקבלה אינם קוראים חולי המועד מקרא קדש ואני ראיתי דברי הפוסק שלהם אשר באר כי קוראים אותם בשם מקרא קדש • ומן הקראים יש קהלות שקוראים בתפלתם על הענין אלה מועדי ה' מקראי קדש ומהם אינם קוראים • ונראה לי לא מפני שאינם מסכימים כי הם נקראים מקראי קדש שהרי הם אומרים פסוק אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלא שאומרים פסוק אלה מועדי ה' מקראי קדש בשני הימים הראשון והאחרון והוא להגדלה • והורו ההכמים באסור מלאכות החרופות בחולי המועד על צד התמרה ולא בראיה נוכחת מן הכתוב ונראה לי לעזור בכונה זו כיון שהמצוה ייחד הימים האלה בעבודת הקרבנות באמרו אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' מכלל אין ראוי עלינו לעסוק במלאכת אומנות לא שהמלאכה אסורה בהם אלא העסק באומניות כדרך שעוסקים בשאר ימי החול הוא באסור :

נשלם סדר חג המצות ברוך נותן חכים במוב עצות
נחל סדר חג שבועות האל לנו אל למושעות

Digitized by Google

הדבור בחדרת השבת · יש לדעת כי
החלוקה רבתה בין חכמי הקראים
ובין חכמי הרבנים שאנחנו אומרים מחרת
שבת בראשית והם אומרים מחרת יום טוב ·
ואנחנם נתבאר ששני דברים שמותרים זה את
זה לא יצדק אחד משניהם אלא באחד
משלשה דוכים אם מפני שיבוא לאחר מהם
המופת וישאר האחר בטל · או שלא יבוא
לאחד מהם המופת אמנם יצדק האחד
מפני בטול מותרו במופת · או שלא יבוא
המופת לאחד מהם לא בקיומו ולא בבטולו ·
אמנם נעיין לאיזה מהם יהיה מעמנו כפקות
יהיה הוא הצודק · ואולם הענין שאנחנו
בו ר"ל מחרת שבת אע"פ שלא בא מופת
אמתי שהוא שבת בראשית הנה בא המופת
בבטול פיתרו ר"ל שאינו מחרת המועד והוא
כי לא מצאנו בכל המקום שנקרא המועד
שבת וא"כ איך יתכן לומר כי מחרת השבת
הוא מחרת המועד · ואולם קצת מועדים
יש בהם התר מעשה אוכל מצאנו שנקראו
שבתון ולא שבת והפרש גדול יש בין שבת
ובין שבתון כאשר נתבאר בענין שבת וכמו
שאנו עתידים לבאר ואם כן איך נאמר כי
מחרת שבת הוא מהרת יום טוב עד שנלמדנו
בעלי הקבלה לזכיר ראיה שנקרא המועד
שבת והביאו הראיה משני דוכים מן הכתוב
ומן החקש זמה שלקחו מן החקש הוא
משני דוכים · האחד מדין גזרה שוה והשני
מדין קל וחומר · ומה שהביאו מדין גזרה שוה
הוא אמרם שהשבת לא נקרא שבת אלא
משום שביתת מלאכה ואחרי שיש במועד
שביתת מלאכה הוא הדין להקרא המועד
בשם שבת · ובבר הודענו שהשבת עדיפה
מן המועד שהמועד יש בו התר מעשה אבל
ובשבת הוא באמור ואי אפשר שהלקה מזה
שוה משבת למועד · ומה שלקחו מדין קל
וחומר משנת השמטה שנקראת בשם שמטה
שנאמר ושבתה הארץ שבת לה' והיתה שבת
הארץ אומרים שאם שנת השמטה פחותה
מן המועד בשביתה ונקראת בשם שבת
הדין להקרא המועד בשם שבת שהוא עולה
בשביתת מלאכה · ויש להשיב שישביתת
שנת השמטה אינה בבחינתנו רק בבחינת
הארץ שנאמר ושבתה הארץ שבת לה' בפי
הכתוב שלה ואיך אפשר להקיש בין שני
דברים שאינם נכללים תחת מין אחד בקל
וחומר · ובלל אומר בי שם שבת הוא שם
של תורה ואינו מן הלשון כאשר זה ידוע
כי אם ישמות האדם ביום אחד זגלתי
היום הידוע שקראו השם ית' שבת לא
יקרא שבת אבל מה שקראה התורה בשם
שבת כנון יום שבת בראשית וקריאת יום
כפור וקריאת שנת השמטה שבת אלו
הם שמות התורה שלא נשתמש בדם
דרך הלשון · ועם היותו שם מן ההורה יש
לו הלק מן הלשון ואינו שוה על הכל
כאחד אלא כל אחד חלוק לעצמו שהשבת
נקראת שבת לשביתת השם ית' שנאמר כי
בו שבת מכל מלאכתו ושביתתנו ועל כן
נאמר את שבתותי תשמורו · ויום כפור
לשביתתנו לבד וע"כ נאמר בו מערב עד ערב
תשבתו שבתכם · ושנת השמטה לשביתת
הארץ שנאמר ושבתה הארץ שבת לה' ואם
בן שם מן התורה בכל איזה מקום שיוסכם
יש לו תנאים מיוחדים · ותואיל ואין קריאת
השם מן הלשון מצד זו העלה רק מצד
התורה הנה במקום שיוסכם שם התוריי שם
יחנה ולא יעתק ממנו ולא יתבן העלה הזין
באותו שנושא השם להטריד את השם כי
העלות לא יוציאו אותם לשמות אבל למשפטים
יבתים בל שכן בשיהיה שנוי בעלה איך אפשר
להטריד עליו את השם · **סוף** המאמר בופת
השכל תורה בזה כי אי אפשר להקיש
על שם התורה ששם התורה דומה מצד אחד
לשם האמת מן הלשון בי כמו שזה מועיל
בהסכמתו בן זה מועיל בהסכמתו · וכמו ששם
האמת אינו צריך תוספת וגרוע בן שם
המוסכם מן התורה אינו צריך תוספת וגרוע ·
ומצד אחר דומה לשם המושאל מן הלשון כי
במו שאי אפשר להקיש על שם המושאל בן
הלשון מפני שילך ממעבר למעבר גלא יהיה
לו מעמד בן אי אפשר להקיש על שם התורה ·
ואם בן הדבר אין ראוי להקרא המועד שבת
לא בהקש מן השבת ולא בהקש מן שנת
השמטה והתנוב באמרו אלה העשו לה'
במועדיכם אומר בלבד שבתות ה' מכלל
שהמועדים לא יקראו שבתות · יאי אפשר לומר
בי שם שבת במועד הוא מושאל מן הלשון
למה לי בשיהיה שם מוסכם מן הלשון יאמר
ממנו מושאל אבל כשאין מוסכם מן הלשון
איך יעשה ממנו מושאל · ועוד כי על המושאל
לא תבוא ה"א הידיעה עליו ואחר שבאה ה"א
הידיעה עליו מורה ליום שבת שנקרא קודם
לכן שבת בהסכמת התורה באמור שבת היא
לה'

Digitized by Google

לה' בכל מושבותיכם · ואולם יש לנו מקום מיוחד בתלוק שמות התורה על הדבור בעריות ושם נבארם · ואולם מה שהביאו ראיה מן הכתוב שקרא המועד בשם שבת מה שנאמר ביהזקאל וכי יעשה הנשיא נדבה עולה או שלמים נדבה להי' ופתח לו דרך את השער הפונה קדים ועשו הכהנים את עולתו ואת שלמיו כאשר יעשה ביום השבת ואי אפשר שיהיה זה שבת בראשית מפני כי הדמיון אינו כי אם בעשיית עולה ושלמים וידוע כי שלמים לא יעשו בשכת זמכלל הוא יום מועד · ויש להשיב הואיל ושם שבת הוא שם מן התורה והסבמת שמות התוריות בללה אותם התורה צריך בתחלה להראות לנו בתורה באיזה מקום נקרא חמועד בשם שבת ואולם לא יבצא · ועם ההשלמה מאיזה בח אומר כי הרצון מועד אם מפני שהשלמים לא יעשו בשבת הנה השלמים לא יעשו גם במועד ולא גזרה התורה לעשות שלמים בי אם שלמי בצוה בחג שבועות שהם שני כבשים אם בן לאיזה דבר יהיה הדמיון אחר שהם שלמי גדר ונדבה ושלמי נדר ונדבה לא יעשו במועד להדברי הבל · ועוד שהשלמים והעולות איבות את בעשייתם ומה טעם לומר כאשר יעשו ביום המועד· ודין להראות בסדר אותה הפרשה במה שצריך שישוב הדמיון אליו · והנה לא בצאנו שהזביר הכתוב מקודם לבן אלא בשביל עשיית העולה בשבת שנאמר והעולה אשר יקריב הנשיא להי' ביום השבת · ואפשר להיות באמר כאשר יעשה ביום השבת חחר לעשית העולה לבד זאם יש חשש בשביל הקש העשייה שאמר ועשה את עולתו ואת שלמיו ויהיה מיוחד הדמיון אליו בעולה לבד כמו זהכאתם שמה עולותיכם חבחיכם ואח"כ אומר ואבלתם שם זאינו חזר על העולה · ואמנם מה שיתבן לתזור מאשר באשר יעשה ביום השבת הוא על פתיחת השער ממה שאמר מקודם וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח והעד בזה שאין הבדל בזה בין נדבת הנשיא ובין נדבת העם בימי החל רק בפתיחת השער הקדים ועל בן יזהר מאמר כאשר יעשה ביום השבת בפתיחת השער · ועוד כי הבתוב לא הורה בקודם לבן היות שלמים נעשים במועד עד שיחזור באשר יעשה ביום השבת עליו ואם בן בטלה מענתם שקרא המועד שבת מזה המקום ואלו השלמו שהמועד יקרא שבת יש להבין מאיזה בח בעזרים שהרצון בחחרת השבת מחרת יום טוב · ואולם הראיות שהביאו להזרות שהרצון בו מחרת יום טוב לקצתם ראוי חשחוק עליהם · אכן בכל מקום נזבור ונפרד מה שראוי לחוש עליהם · ותאופנים שחביאו להעזר מהם להודיע שמחרת חשבת מהיות יום טוב ומהם להזרות בבטול הסותר :

פרק ראשון

ואלן הם הדרכים אשר הזרו שמחרת השבת הוא מחרת יום טוב · אופן אחד אמרו שהבתוב אמר שבעת ימים מצות תאכלו וכתוב אחר אומר ששת ימים תאכל מצות וחלוף זה המאמר מורה ששבעה מן הישן וששה מן החדש מכלל שבששה עשר היו מפרים זהוא מחרת יום טוב · וכבר פירשנו שהם פירשו בו פירוש אחר והוציאו עלה מבנו שאבילת המצות רשות באמרם דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא יצא ללמד על עצמו אלא ללמד על הכלל כלו ואנהנו פירשנו מה הכונה בו לומר ששת ימים תאכל מצות במה שקרם ועוד נעיר בו · אופן שני כי דבר שבת בתחלה ושבת באחרונה וכי יהיה אחרית המנין מועד הוב להיות תחלתו מועד וזה אינו הקש אמתי בי אחריתו בעצמו מועד וראשית המנין אינו בעצמו מועד אלא אחר המועד · אופן שלישי אמרו כי המתוב אמר שבע שבתות באשר יקדה להיות יום המועד שבת ואמר המשים יום באשר יהיה המועד בחצי השבוע וגם זה אינו חלוק אמתי בי שבע שבתות אינם בהשבונם חמשים יום בי אם ארבעים זחשעה יום והיה ראוי שישוה בל אחד בשני המאמרים לבל אחד משני החלקים וזה אינו כן ועוד שמתוך באמריו מראה שבת בראשית · אופן רביעי כי המתוב אמר תספר לך תספרו חמשים יום וזה המספר תלוי בבית דין לא במנין החשבועות של בריאה כי הוא מנין המוני · יש לחשיב כי מנין שבעה שבועות גם מנין חמשים יום לפי הבריאה אינו כמנהג העולם והעם להיות מנין המוני · אופן חמישי אמרם שהמתוב אמר ממה ימים וקדש הדש וממה ימים וקדש עצרת ובמו שהדש ביום ידוע בך עצרת ביום ידוע זגם זו הקשה מקלקלה שהחדש אין חיום ידוע מצד המנין כי אם על פי ראיית היחה שהרי פעם יהיה חסר ופעם יהיה מלא אבל עצרת יהיה היום ידוע בהדש בתביעת המנין לפי דתם שהוא מחרת יום טוב ואיך הוקש

Digitized by Google

זה מזה • אופן ששי אמרו כי הכתוב לא
הסמיך מחרת יום פלוני אלא ביום שיש בו
מעשה אם כן מחרת השבת הוא מחרת יום
טוב שהקרבנו הקרבן וזה מאמר חלוש
שהדבר ידוע כי כלל השבעה ימים מיוחדים
כלם בקרבן אחד ואיך יוסגל היום לראשון
מבללם ואם מפני שהראשון נקרא בשם
שבת גם השביעי נקרא בשם שבת והחבור
מצדיקו • אופן שביעי אומרים כי מתן
תורה היה בחדש השלישי ואי אפשר שלא
יהיה כמו זה היום ביום ידוע מהחדש וזה
לא יהיה כי אם בשיפורש מחרת שבת מחרת
מועד • יש להשיב שזה לא יתלה ביום
ידוע מן החדש אם מחרת שבת מחרת יום
טוב אלא על מנהג העבור • אלא הקדמונים
היו עושים על פי ראיית הירח החדשים
פעם יבואו מלאים פעם יבואו חסרים ואיך
יכון להיות ביום ידוע מן החדש וזה הדבור
מושתת מאופנים • האחד כי יום מתן תורה
לא היה בששה בסיון שהרי הכתוב אומר
בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ
מצרים ביום הזה באו מדבר סיני ומיד אומר
ומשה עלה אל האלהים והענין מקריב שהיה
ראש חדש ובו ביום אמר היו נכונים לשלשת
ימים אל תגשו אל אשה ונאמר כי ביום
השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני
אם כן מתן תורה לפי הכתוב נראה שהיה
בשלשה בסיון ואיך מוסיפים שלשה ימים
ואומרים בששה בסיון • ועוד יש להשיב כי
לא נודע לנו שכל יום אשר נעשה בו דבר
פלא יהיה יום מועד והלא כמה נפלאות
נעשו בימים ידועים ולא נעשו ימים טובים
ועוד כי ביאתם מצרים עד שקבלו התורה
אינו עולה כך שהרי הם אומרים שיום חמישי
יצאו ישראל ממצרים והראיה שלהם שהכתוב
אומר ויסעו מאלים ויבואו כל עדת בני
ישראל מדבר סין אשר בין אלים ובין סיני
בחמשה עשר יום לחדש השני ובו ביום
היתה התלונה והשם אמר להם בערב תאכלו
בשר ובבקר תשבעו לחם והיה ביום הששי
והכינו והוא יום ששי לירידת המן וששי
לבריאה אם כן יום ראש חדש אייר היה
יום שבת ויום ראש חדש ניסן יעלה שהיה
ביום חמישי ואם כן יום מתרתו היה יום
ששי והם אומרים שיום שבת היה מתן
תורה שנאמר זכור את יום השבת לקדשו
והיה בו ביום בנן שאמר זכור את היום
אשר יצאתם ממצרים והנה עולה אחד והמשים
יום בהיות בששה בסיון ואייר מלא ואם
אייר חסר יהיה בשבעה בסיון • ואולם כשיבנה
בית קדשנו ונהיה עושים על פי הראייה ויקרה
להיות אייר מלא יהיה נופל בחמשה בסיון •
אופן שמיני אומרים בעבור שבאה בלת
והקרבתם עולה מלא בוא"ו מורה שהוא
בששה בסיון וזה הכתוב ראוי לתינוקות כי
כמה מלאים וחסרים בלי סבה נורמת וזה
כיוצא בהם • ומה שטענו להעזר מן ההעתקה
באמרם עצרת שחלה בשבת בית הלל אומר
יום טבוח לאחריה ובית שמאי אומר יום
טבוח ביומה • ואומרים לא גה"ו עצרת על סיד
העבור והדבר ידוע כי אין העתקתם העתקה
שלמה כי כבר הם נחלקים והרי הם מעידים
שחדשו מעשים כאשר אמרו שלא לקיים
דברי הביתוסין שאומרים עצרת אחר השבת
מכלל שישראל חלוקים מקדמת דנא והם
עצמם חלוקים מקצתם למקצתם וזקן אחד
מהם היה אומר שמהרת שבת מחרת שבת
בראשית הוא פינחס בן יאיר והיה אומר מפני
שרצה השם שינוחו יום אחר יום ועד היום
יש מהם מסופקים בזה עד שמקצת המוענים
על הקראים בטענותיהם אומרים שכתוב אחד
אומר שבע שבתות כאשר יקרה להיות
המועד שבת וכתוב אחר אומר תספרו חמשים
יום באשר יהיה המועד תוך ימי השבוע •
והנה איש אחד חכם היה בזמננו זה מחבמי
הרבנים ר' שמריא האינרופונטי והיה מודה
שהשבת הנזכרת עד מחרת השבת השביעית
היא שבת בראשית על פנים זרים בעבור
מ"ם השמוש שבמלת מהרת והיה אומר כי
כל יום מימי השבוע נכלל במשמע מלת
מחרת השבת בעבור מ"ם השמוש ואין לעיין
בדבריו עתה :

ואמרך הגדת וכוח מתוך ספריהם על
החלוקה שיש בין הקראים ובין
הרבנים מה שהיה המלך הכוזרי רואה בזכות
הקראים וטען הרבן למלך הכוזר ואמר שלא
לחלוק עם הקראים במה שהם טוענים עלינו
מן המובן מלת ממחרת השבת שהוא מיום
ראשון ואחר כך נאמר שאחד מן הכהנים
או השופטים או המלכים הרצויין עם דעת
הסנהדרין וכל החכמים ראה כי הבונה מן
הספר ההוא הוא לשום חמשים יום בין
בכורי קציר השעורים ובין בכורי קציר חטים
ושמירת שבע שבתות שהם שבע שבתות
תמימות ונתן לנו דמיון בתחלת יום מהשבוע
לומר אם יהיה בהחל חומש בקמה מיום ראשון

תניעו

תניגו בספר עד יום הראשון להקיש ממנו שאם תהיה התחלת מיום שני נגיע עד יום שני והחל חרמש מונח אלינו בכל עת שנראה שהוא ראוי נתחיל בו ונספור בו וקבעוהו שיהיה יום שני של פסח ולא יהיה בזה סתירה לתורה והתהייבנו לקבלו לנו לתורה מפני שהוא מן המקום אשר יבחר ה' עם התנאים שהזכרנו ושמא היה זה בנבואה מאת הבורא ית' ויכול להיות ונהיה נקיים מכלבול המבלבלים עד כאן סדר דברי המתנצל · נראה מדבריו כי לשוא טרחו הטורחים להעזר מן הכתוב שמחרת שבת הוא מחרת יום טוב ונחזר לענייננו · ואלו הם הראיות אשר נעזרו מהם וכבר בארנו סתירתם · ואולם אשר נעזרו בבטול סותרו · אופן אחד מה שאמרו שהיה ראוי שיפורש שבת אבל בעבור שיהיה בין המועד הראשון מן הג המצות ובין הג השבועות פעם המשים יום ופעם עולה עד חמשים ושש והכתוב אומר חמשים יום לבד על כן פתרו אותו יום טוב · ואולם לא נתבאר מרצון הכתוב שתחלת אלו החמשים יום יהיו ממועד הראשון ואלו נתבאר היו כל הטענות בטלות ואיך אפשר לבטל אשר הוא במשפט הנודע עם מה שאינו נודע זה אי אפשר · ואם מפני שהורו במתן תורה שהיה בששה בסיון עוד הדבר בטל מפני שלא נתבאר מתוך התורה שמתן תורה היה בששה בסיון אלא אדרבא נתבאר הפכו שזו דעת מקולקלת כפי מה שבארנו שהוא אחד וחמשים יום מעת צאתם ממצרים כפי דעתם כאשר בארנו · ועוד כי לא יבוא בששה בסיון אלא על פי העבור אבל לפי מה שהיו עושים הקדמונים בראיית הירח פעמים יוסיף ופעמים ינרע הנה יוסיף כשיהיה ניסן ואייר מלא ויחסר בשיקרה להיות ניסן חסר כי כן יאות על פי הראייה · אופן שני המגרה להעזר מענין יהושע בעבור שאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח · וכפי דת הקראים שיום ראשון היה אשר הוא מחרת שבת בראשית וספרו ואכלו בגלוי הכתוב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח והכתוב אומר זלחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה ואם כן בו ביום היה מועד והכתוב חייב לקצור העומר בו ביום שיתחיל לספור שנאמר מהחל חרמש בקמה וגו' והלא לפי דעת הקראים אסור לקצוד במועד ותם כן ביום השבת תראה שהיו קוצדים ביום ששי וזה מבטל למאמר מהחל חרמש בקמה ועל כן אפשר לומר כי הוא מחרת יום טוב · ופירשו ממחרת הפסח האמור ביהושע שהוא יום ששה עשר ואע"פ שהכתוב מודיע שמחרת הפסח הוא יום הששה עשר בכתוב ויסעו מרעמסם בחדש הראשון בחמשה עשר יום להדש ממחרת הפסח · אמרו שני פסחים הם פסח השם ופסח ישראל פסח ישראל הוא יום ארבעה עשר ופסח השם הוא יום חמשה עשר וזאת כונה בטלה ששם פסח פעמים יתיחס אל הפועל ופעמים יתיחס אל הפעול והוא פסח אחד · ועוד אמרו כי מאמר מעבור הארץ הוא מן הישן ונקרא עבור בעבור שהוא מן השנה שעברה כאשר נקראת התבואה תבואה מפני שהוא מן השנה הבאה וזה מאמר בטל שהכתוב אמר מצות וקלוי וקלוי לא יעשה מן הישן · ועוד ששם עבור מתורגם על שם דגן האמור תמיד על החדש ומשמוש הלשון שהוא אמור עבור כשהוא עדיין בשבליו רמז לדבר ושבט עפרתו יכלה · והמעון ממאמר מהחל תחל יתבאר בו הפירוש אחר כן · אופן שלישי מה שנעזר לבטל להיות מחרת שבת שבת בראשית מפני שחלוק השבת על איזה רצה מכלל שבתות השנה והם חמשה חלקים · ואמר אם שתהיה השבת הראשונה אשר בא בה הצווי וזה בחדש השני במדבר סין או השבת הראשונה בשנה או השבת הראשונה אחר בואם לארץ או השבת הראשונה אשר היא קרובה בפסח או השבת הראשונה בעת שיהפצו לקצור ובטל הכל ואמר אם בן הרצון בו המועד :

פרק שני

אמנם צריכים אנחנו לבאר שלא רצה בזה המקום כי אם שבת בראשית ואחרי כן נחזור לקיים איזו שבת רצה מכלל שבתות השנה מדרכי החלוק שהלק החולק ונאמר כי באמור הכתוב וספרתם לכם ממחרת השבת לא רצה בזה כי אם שבת בראשית מפני שאמר הכתוב שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום ואלמלא היה הראשון מועד דין היה להיות שבעה מועדים והשבת השביעית גם כן מועד ואנחנו לא מצאנו שבעה מועדים אלא בתיותם שבתות שהם שבת בראשית וישמה חענין בשלשת המאמרים להיות בלם שבת בראשית · אבל לפי דעתם שפירשו

Digitized by Google

הראשון מועד נלחצו ופירשו האחרים שבועות ·
והלא הדעת נוטה יותר בפירוש אשר ישוה
השם לשלשה המקומות לפי הסבמתו התוריית
מבונתם שפירשו הראשון מועד מבלי המצא
מרצון הכתוב להקרא המועד שבת כאשר
קדם לנו הבאור · ולהקרא השבועות שבתות
מאין עזר מן הכתוב להקרא השבוע שבת כל
שבן שאין הרצון בזה לפי דעתם שבוע הבריאה
כי אם שבוע ימים אל יום ורצון הכתוב בהפך
שיש תבדל בין שבוע הבריאה ובין שבוע
ימים אל יום מהסבמת הלשון כי כל מקום
שירצה שבוע ימים אל יום מספיקו אל יום
כמו שנאמר שלשה שבועים ימים והנה לא
אמר אלא שבעה שבועות מבלי הספקו אל
ימים מבלל הם של בריאה · ואין למעון ממלת
מלא שבוע זאת כי הוא סמוך ומלת וטמאה
שבועים היה ראוי להיות מגזרת שבעה על
פי מה שקדם ואמר וטמאה שבעת ימים
אך הוא מפשקל תע שבועות ימים שענינו
שבעת ימים ועם כל זה לא מצאנו הכתוב
שקרא השבוע שבת אך במקום שיתלה
השבוע בשם שבת הטעם מפני שהשבת
תבלית השבוע כמו באי השבת עם יוצאי
השבת לא שענינו שבוע וכן באמרו שבע
שבתות שענינו שהם תשלומי השבועות ועל
כן אמר תמימות תהיינה ר"ל חשבתות עם
ימות השבועות · ואין להעזר בעבור שאמר
במקום אחד שבע שבתות ובמקום אחר אמר
שבעה שבועות שהשבתות הם השבועות פי
הכתוב אמר עד ממחרת השבת השביעית
ושם מחרת לא יפול לא על שנה ולא על
חדש ולא על שבוע אלא שבת ממש שהוא
יום והמחרת בו יאות · ומה שמענו כי הכתוב
אמר וספרתם לבם ממחרת השבת שבע
שבתות וצריך להיות תחלת הספירה שבת
חה אי אפשר על כן יש לומר כי השבוע
שבת בארו החכמים כי מעם וספרתם לבם
ממחרת השבת מתפשט עד מאמר עד ממחרת
השבת השביעית תספרו חמשים יום זמאמר
שבע שבתות מענתו שבתך אלו הימים יהיו
שבע שבתות · ויש לומר בי מעם וספרתם
דבק עם שבע שבתות וצריך להיות השבתות
נספרות ואין מאמר שמע שבתות דבק עם
מיום הביאכם עד שיהיה השבוע בקרא שבת
אבל הוא ממין במות המתפרק ומביא בזה
דמיון משמיש לשון בני אדם כגון שתאמר
מעת צאתם-מפורים ועד בואם לירושלים
שבע חניות והחניה אחת תהיה דבקה בשת

צאתם אלא אפילו חלכו מחלף יום אחד ואת"ל
חנו החנית תהיה נספרת ביום צאתם · ובזה
הפירוש תהיינה השבתות נספרות ותהיינה שלש
ספירות שבתות שבועות ימים ואת דעת הלוי
נ"ע · אך הכהן רבינו סהל נ"ע אמר כי טעם
שבע שבתות שבועות בעבור שדין מאמר
שבע שבתות דבק עם מאמר מיום הביאכם
ואמר שהספירות שתים שבועות וימים ואם
קרא השבועות שבתות על מנת שתשלים כל
שבוע שבת בראשית והשבת נשמת כל ימי
השבוע בבאור שאמר וספרתם לכם ממחרת
השבת מיום תביאכם את עומר התנופה לא
שכל שבעה ימים יקראו שבת כדעת בעלי
הקבלה והעד על זה זחיו לך ימי שבע שבתות
תשנים בעבור שנת השמטה שנקראת שבת ·
ולפי דעת זה החכם על כן אמר תמימות להבליל
בקרי של יום חמשים כימי הקרבנות שהם
מבקר עד בקר הפך דעת בעלי הקבלה שאמרו
להיות עם לילותיהם על כן אמר תמימות ·
ונעזר זה החכם מסדר זו הפרשה שלא הזכיר
שם שבועות כי אם שבתות ובמקומות אחרות
הזכיר שם השבועות ולא הזכיר שבתות ואלו
היו השבתות זולתי חשבועות דין היה לזכרם
בראשם הנה אבל הואיל ולא הזכירם שלמד
שאין השבתות חוץ מן השבועות · ואולם העלה
אשר הוציאם הנה בשם שבת בעבור שהשבתות
משלימות השבועות · והנראה לי לעזור לפי
דעת הלוי נ"ע האדת בדמיון המשל שהביאנו
שהשבתות הם שבת בראשית ומשיגים יסי
החול עמהם בבאור שאמר מיום הביאכם כי
מיום התבואה בספרו שבע שבתות יהיו השעה
לארבעים יום והיו הם שבעה שבועות לא שכל
שבעה יקרא שבת ותעד על זה כי לא נאמר
מחרת שבוע רק מחרת שבת שזה השם מוסגל
ליום אחד אשר יאות לו ערוף ולכן אמר שבע
שבתות שמשיגים יסי החול עמהם מאמר
מיום הביאכם בעבור שהיה רוצה לומר עד
ממחרת השבת השביעית ולא היה ראוי לומר
שבת שביעית אם לא היה אומר שבע שבתות
ואמר תמימות בעבור שהיה רוצה להגיע עם
אחד שהוא יום והחמשים באשר אמר עד
ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום
עד שמהם אמרו כי באמור תמימות שלא
ישתמר שבת אחד מן המספר · ויותר הדעת
נמשה עם הקרא תבואך שבת והשבוע שבת
עם התשלמה שלא יהיו שמות שבת הנאמרים
בענין זה לשון נופל על לשון שלא ממברת רב
משלש יהיה הדך לכלול אותם בענין אחד · אבל

בשתהיה

Digitized by Google

כשתהיה לט דרך לכלול אותם בענין אחד מה לנו לעשות אותם חלוקי ענין אשר יתחייבו באותם הענינים קשיות כל שכן שלא מצאנו זה השם אמור לאותם הענינים במקומות אחרות ואם הביאו מקומות להעזר מהם מסופקות באשר בארנו והדין נותן להמשך אחרי כונה אשר ישוו בלל השמות לענין אחד ותבון הכונה בלי ספיקה הנה הבתוב בפרשת כי תשא אומר את חג המצות תשמור ואחרי כן אומר ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות אה"כ אומר חג שבועות תעשה לך שתי שבועות אחרי שבת בראשית :

פרק שלישי

כיון שנתבאר בי אינו רוצה בזה המאמר באמרו מחרת השבת יניפנו הכהן שהוא מחרת יום טוב · ר' סעדיא הפיתומי באשר ראה חלשת ראיותיו לקיים שמחרת השבת מחרת יום טוב רצה להעזר בבטול המותר ר"ל לבטל שאין החפץ בו שבת בראשית ואמר שאלו היה הרצון בו שבת בראשית לא יצא הדבור יותר מחמשה חלקים ורצה לבטל את כלם עד שתשאר מחשבתו צודקת וזהו שאמר שאלו היה הרצון בו שבת בראשית באמרו מחרת השבת לא יצא מחמשה חלקים כנ· שהדרנו · אם הרצון בו שבת הראשונה לשנה או השבת הראשונה לביאתם לארץ או שבת הראשונה סעת בוא הצווי לענין שבת או שהרצון בו שבת אשר יש לה תליאה בפסח או שיש לה תליאה בקציר וכסברתו שהשחית את בלם · ואמת בי אין הרצון בו שבת ראשונה של שנה שהתבור יוכיח שהפסח בחמשה עשר ויש שבת קודמת מן הפסח והלא סדר מחרת השבת מואחר מן הפסח · ולהיות שבת תחלת ביאתם התבור יוכיח שהעם עלו מן הירדן בעשור לחרש ובחמשה עשר יהיה הפסח ומעת בואם עד זמן הפסח ארבעה ימים ויקרה להיות בהם שבת · ולאמר שהוא שבת שנצטוו בה תחלה הלא הוא בעשרים ושנים באייר שנאמר ויסעו מאלים ויבואו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אלים ובין סיני בחדש השני בחמשה עשר יום לחדש ומיד וילונו ונאמר בערב תאבלו בשר ובבקר תשבעו לחם ונאמר והיה ביום הששי והבינו · ולפי שהבינונו מרצון תבתוב שבקשת האביב בתחלת חדש ניסן ועד זמן שנצטוו ישראל בשבת קדוב לשני תדשים וזמן הקציר קודם לזה הזמן ומה טעם ראשית קצירכם מתחל חרמש בקמה · ואולם לחזור מחרת השבת אל הפסח ואל הקציר המאמר סובל בעבור שאמר מקודם לכן שבעת ימים מצות תאבלו ואחרי זה הפרק אמר וספרתם לכם ממחרת השבת ויסבול היות מאמר מחרת השבת שהוא בשבעת ימי מצה או אמור בעבור שאמר כי תבואו אל הארץ ואמר וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן כי מחרת השבת מרמיז אל זמן הקציר וזה בעבור שהחכם רבינו יוסף נ"ע דקדק בה"א הידיעה אשר באה במלת השבת ידיעתה לאיזה ענין תורה מחלקי חידיעה· ואמר כי חלקי הידיעה הם לחמשה דרכים אם שיהיה מדבר על הנודע כמו השמים והארץ שעל הנודע הכתוב מדבר שהם ידועים במראית העין והטעם בהיות כל אחד מהם אחד במינו כמו השמש והירח והשמים והארץ כיון שאין השם כולל דברים רבים רק הוא מוכתם לענין אחד ואע"פ שהוא אחד במינו הוא בשם המין ועל כן תבוא עליו ה"א הידיעה · ויש אשר יהיה ה"א הידיעה לשקוע המין כלו או רובו כמו והעוף יורב בארץ בין העוף הטמא לטהור · ואם לא תועיל ה"א חידיעה לאחד מאלו שני המינים ר"ל לדבר על הנודע או לשקוע המין תשוב אל זכור מקודם או אל זכור מואחר ואשר תשוב אל זכור מקודם תהיה זיתתה בטלה או במענה · ואשר יקדם זכרו בטלה כמו איש היה בארץ עוץ איוב שמו שאמר אחרי כן והיה האיש ההוא תם וישר שידיעת הה"א חזרת למה שאמר איש היה בארץ עוץ · ויש אשר לא תהיה קדימת זכרו בטלה ויהיה במענה כנון ויעברו בני ישראל בתוך הים ביבשה שרצונו בחיבשה וידיעתה שבת אל זכור מקודם במענה תוא מה שאמר נטה ידך על הים ובקעהו שענינו ובקעהו ליבשה · ואם לא תהיה ידיעתה שבה אל זכור מקודם תהיה שבה אל זבוד מואחר־ואשר תהיה ידיעתה מואחר תבוא לאופנים אם שתבוא אחריו המלה עצמה כנון זכור את יום השבת לקדשו שאמר אחרי בן ויום השביעי שבת להי אלהיך אם שתבוא אחריו מלת אשר כמו אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים או שתבוא אחריו אות ה"א כנון מי האיש הירא ורך הלבב ואם לא תהיה מלת אשר או אות ה"א תצא מתוך שנוי דמאמרים כמן שאמר תשא משקה סלך מצרים והאופה לאדוניהם למלך מצרים כיון שאמר לאדוניהם מה טעם שאמר עוד למלך מצרים · ואולם

Digitized by Google

מאמר למלך מצרים קשורה בכלת חטאו ומלת לאדוניהם טורה לידיעת והאופה והטעם אשר לאדוניהם וכאו שהסמיך מלת משקה וידעה בסמיכותה באמרו משקה מלך מצרים כן ידע בכלת והאופה עם מלת לאדוניהם • ופעמים יורה בהועלת עקב כאמרו הבא אל ביתי אבברנו • ואולם ה"א הידיעה במאמר מטהרת השבת יניפנו הכהן ידיעתה אינה שבת אל העדע מפני כי אינה אתת בסיטה ולא הורה לשקוע הטין מפני כי אינו רוצה כלל השבתות ולא תשוב אל זכור מואהר כאחד מהסימנים שהקדמנו וחוב שנאמר כי ידיעתה תשוב אל זכור מקודם ואם לא יהיה זכור בכלה יהיה זכור במענה : ואמנם טעם המענה בזה המקום בעבור שהקדים בפרק הקודם שבעת ימים מצות תאכלו ואע"פ שהוא פרק מופרד תהיה ידיעתו שבת אל שבעת ימי מצה בעבור השבת שיש בשבעת ימי מצה • ולא נשאר שתשוב ה"א הידיעה במענה אלא למה שאמר וקצרתם את קציר • ובנראה באמרו מטהרת חשבת יניפנו הכהן רצונו לומר מטהרת השבת המצואה בזמן הקציר ע"כ יש לחוש בדבר • ולא יצא הדבר משני ענינים אם שזמן הקציר והפסח כאחד או זה בזולת זה • ואם הקציר בזולת הפסח אם שיהיה קודם הפסח או אחר הפסח • ולהיות הקציר קודם הפסח אפשר מפני שעבור השנה תלוי באביב ודין שנה פשוטה שיצא האביב בראש חרש ניסן ואם לא יצא מעברין ואמור אם לא נמצא האביב בתהלתו אלא אחר ראש חדש מעברין והנה ילך חדש והצי עד בוא זמן הפסח ובידוע שהקציר קודם מן הפסח ואם כן יהיה גם מחרת השבת קודם והחבור יוכית כי יום הנפת העומר מואחר בסדר מן הפסח ואיך אפשר זה • ועוד שמאמר מהחל חרמש בקמה אינו עונה אלא בעצם המהרת ואם התהלת הקציר תהיה עצמו הנה השבת לא יהיה זמן קציר ואיך תהיה ידיעת השבת שבה למענה וקצרתם את קציר היוכבר סופר בספרי החכמים שאיש אחד שמו בבתא"ן היה זה דתו להסמיך אל הקציר חוץ מן הפסח והכלל נוצח הפרט • ואולם להיות מואחר מהפסח בפי שטורה ההבור או אפשר שהרי הכתוב אמר וקצרתם את קציר ואם האביב נמצא בראש החדש הקציר ישיג עד חמשה עשר בו ואיך יהיה מואחר מן הפסח על כן תהברח מביא להסכים שידיעת מהרת השבת עונה במענה שבעת ימים מצות תאכלו ואם החבור יורה שהוא אחר הפסח ידיעת הה"א טורה בשבת שהיא בתוך שבעת ימי מצה ואין מענה הואיל והוא בתוך שבעת ימי מצה למה אחרו אחריהם • התשובה לו כי לא יאות הסדר בזולת זה אחר שיום השביעי עצמו יהיה יום ההנפה כדעתנו • אבן לפי דעת בעלי הקבלה שאומרים בששה עשר בניסן ולא יוזו תאות הקושיא • ואולם מה שטענו כי לא ישוב אל שבוע הקצירה הנה הכתוב אומר ראשית קצירכם אל הכהן ואומר מהחל הרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות • יש להשיב כי כיון שהפסח נתלה על האביב כידוע שישיג לקצור בימי הפסח לאופן העומר ולפעמים יתאחר הפסח מזמן שישיג הקציר בפי שבארנו ואם כן יהיה טעם מהחל הרמש בקמה שלא ילקח על אמתתו אלא יהיה כטעם החלו הערמות ליסוד וכטעם ועיניו החלו כהות שאינו מורה על התחלה אמתית • ואם אמר ראשית קצירכם הטעם כשהיו קוצרים היו מזמנים ראשית קציר לאותו הזמן שהוא מהרת שבת • והנה הכתוב אימר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו וכלם מן החדש אעפ"כ החכם רבינו יוסף נ"ע אמר כי על דרך גם היו ממתינים ולא היה נשחת הזרע כדרך ולא יחמוד איש את ארצך • ואם יטעון טוען הנה טעם ידיעת הה"א מורה שהשבת היא בשבעת הימים של מצה והנה יקרה ויהיה יום החשה עשר באחד בשבוע ואם כן אנחנו בין שני דברים אם שנכנים השבת ונוציא המהרת או שנכנים המהרת ונוציא השבת וזה יבטל הוראת ידיעת הה"א שהורה שהוא במענה השבעה אם שנוציא המחרת ונכנים השבת וזה בחלוף דת כל ישראל • והמשיב מפני שעבודה תלויה במהרת שהוא הנפת העומר צריך להכנים המהרת ונוציא השבת • החכם ר' יוסף נ"ע ההליש זאת הכונה כיון שמכח הה"א שבמלת השבת הורה במענה ידיעתו שהוא בשבעת ימי מצה איך יהיה רושם העבודה שבמחרת מחייב להכנים המהרת ולהוציא השבת ומן הדין רושם המענה היה מספיק להורות איזה שבת היא המבוקשת :

פרק רביעי.

החכם ר' יוסף נ"ע החזיק להיות המהרת בפנים והשבת בחוץ וההזיק זה מן ההעתקה המשלשלת אעפ"כ אמר שזה מהליש למה שקדם לנו מדקדוק הה"א שהורה ידיעת במענה השבת שבתוך שבעת ימי מצה ואמר שזה יהיה כדין פל היוצא מן הכלל

שהורה

Digitized by Google

שהזהרה עליו הה"א והוא שבתחלת הפרק אמר בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים פסח לה' וידוע שאי אפשר ששחיטת הפסח איט תופש חלק מיום ארבעה עשר והואיל ויום ארבעה עשר נזכר הנה הה"א יוצא מהזהרת מענתו עם היות הפסח ביום חמשה עשר • אבן ראיתי להורות שתי הבהנת המורות היות הנפת העומר בתוך שבעת ימי מצה • ראיה אחת אמר החכם רבינו ישועה נ"ע כי שמונה עשר מועדים הם הנזכרים בפרשת פינחס ואלו היה יום הנפת העומר יום בפני עצמו תיץ משבעת ימי מצה היה ראוי לזכרו בראשו והיו תשעה עשר יום והם שבעת ימי מצה וחג שבועות ויום תרועה ויום כפורים ושבעת ימי סכה ושמיני עצרת אלא אתר שלא הזכירו מבלל הוא בתוך שבעת ימי מצה • והשיב בן עזרא בזה שתי תשובות האחת כי כמו שהניח הנה הנפת העומר בן הניח ראשי חדשים בפרשת אמור אל הבהנים ואם כן אין ראיה מפני שהניחו ולא הזכירו מבלל הוא בתוך שבעת ימי מצה • וזאת התשובה בטלה כי בפרשת פינחס כלל והנה זכר גם ימי החול אבל בפרשת אמור לא הזכיר רק הימים שהם נקראים מקראי קדש לבד • וראיה נמורה כי בל יום שיש בו שתי קרבנות אין מזכיר שניהם בסדר אחד אלא מזכיר האהד במקום אחד והאחר במקום אחר אבל בל יום שיש בו טופף אחד מזכירו בפרשת פינחס והעד על זה מעשה יום הכפורים בפרשת אחרי מות וקרבן שתי הלדם בפרשת אמור והוא הדין בקרבן הנפת העומר בעבור שהוא בשבעת ימי מצה והיה לדם קרבן בפני עצמו וקרבן העומר נוסף עליהם על בן הזכירו בפרשת אמור • ועוד בשם שקרבן שתי הלחם על יום שיש בו קרבן אחד בן קרבן העומר על יום שיש בו קרבן אחד • ודתשובה השנית אמר כי אלו היה יום הנפת העומר תוך שבעת ימי מצה היה ראוי לומר מלבד קרבן העומר וגם זאת התשובה בטלה בי בשם שיש בבל שבעת ימים שבת ולא אמר מלבד עולת השבת בן לא אמר תוך ז' ימי מצה מלבד עולת העומר ועוד כי עולת העומר קרבה אהר קרבן המועד והיך היה אומר מלבד עולת העומר • ועוד כי בהנ שבועות שתי קרבנות קרבן היום וקרבן שתי הלחם ולא אמר מלבד זה אינו אלא שהבתוב מקצר • ראיה שנית שהבתוב בפרשת אמור לא בלל אלא מה שהם מקראי קדש באשר התחיל אלה מועדי ה' ואתם אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנתה והוא כלל ופרט וכלל ואחרי שהזכיר יום הנפת העומר בתוכם הוא מקרא קדש ודין היה לקראו בראשו מקרא קדש הואיל ולא קראו מכלל הוא בתוך שבעת ימי מצה נכלל והם נקראו מקראי קדש בראשם ונכלל עמהם ועל כן לא קראו בראשו מקרא קדש • ובזה הבטל טענת ר' אברהם בן עזרא בעבור שלא הזכיר בפרשת אמור ראשי חדשים שהם אינם מקראי קדש • ואם יטעון טוען שחולי המועד אינם נקראים מקראי קדש שקר הגיד כי הנה הכתוב אומר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' באשר נתבאר • החכם ר' יוסף הקרקסאני נ"ע עזר בכונה זו שהנפת העומר בתוך שבעת ימי מצה שבפרשת כי תשא כאשר הזכיר הפסח אחריו אמר ראשית בכורי אדמתך הביא להרמיז כי הנפת העומר בתוך שבעת ימי מצה לפי שדעתו במנתת העומר שהיא הקרא בכור ואין צורך • ראיה שלישית שמביאים ראיה מן המעשה שיהושע ע"ה ספר ביום חמשה עשר עצמו והוציא השבת והבנים המחרת מפני שאמר ויאבלו מעבור הארץ מפחרת הפסח ומחרת הפסח הוא יום חמשה עשר עצמו לא בדברי הטועה שאמר ששני פסחים הם פסה השם ופסח ישראל אבל הוא פסח אחד כאשר נתבאר ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בהמשה עשר לחדש הראשון ממחרת הפסח אם כן נגראה שאבלו ביום חמשה עשר מן החדש כאמרו ויאבלו מעבור הארץ מצות וקלוי וקלוי אינו מן הישן כי אם מן החדש והבתוב אומר ולחם וקלי וכרמל לא תאבלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם והוא הנפת העומר ועכ"פ צריך להיות יום חמשה עשר ממחרת שבת בראשית • והטוען שמן הישן היה מלת וקלוי טענה לו • ואשר טען בן עזרא כי יש הבדל בין קלוי ובין קלי שקלוי אינו מן החדש שהבתוב אומר ולחם וקלי וכרמל ואומר כי מאמר אביב קלוי באש הוא תואר דבריו חלושים • ועוד שמקודם לבן היו אוכלים מן הישן והעד הבינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן • ועוד שאחרי עברם בעשור לחדש שנאמר והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש עד יום חמשה עשר מה היה המונע שלא יאבלו מן הישן אבל כנראה כי בעברם לא מצאו ישן כי היה אצור בעירות ומן החדש לא היו רשאים לאבול עד נעת זמן להקריב עומר להתירו ואז שבת המן • ואם כן לפי אלו הסברות כנראה

Digitized by Google

שהוא מחרת שבת בראשית • שבעלי הקבלה חולקים מהם אומרים הקריבו עומר ומהם אומרים לא הקריבו עומר וחלוקתם בעבור שלא כבשו עדיין לארץ והלא הכתוב לא התנה אלא בביאתם שנאמר כי תבואו אל הארץ כמו שתלה הפסח בביאתם לארץ כאמרו והיה כי יביאך ה' אלהיך וכמו שעשו הפסח אחרי בואם כן הקריבו העמר אחרי בואם • ואם יטעון טוען שזה קציר של אחרים והכתוב אומר והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן הנה הכתוב אומר וקצרתם את קצירה ואם כן בין קציר שלנו ובין קציר של אחרים ראוי על העמר כל שכן שנפרש שם קציר על הבריתה להיות שם מתגבר ואין חשש בין שלנו בין של אחרים כי שניהם יתיחסו אלינו אחרי שנקצרהו אנחנו • ואמור ממענה וישבות המן ממחרת מלמד שהיה יורד ביום ארבעה עשר כי לא יאמר שביתה אלא אחר מעשה כמו וישבות ביום השביעי שרצונו מפעולת יום הששי כן זה לפי דעתנו שיום ארבעה עשר שבת • יש להשיב ואפילו לפי דעתם שיום מועד לא היה יורד המן ואם היה ממחרת יום ששה עשר עוד הקושיא עומדת עליו אבל הבונה שבת ממנהגו שהיה יורד ההוא יום שני לשבוע ועליו מורה באמרו וישבות המן ממחרת• ואין לטעון שלפי דעתנו הפסח בערב חמשה עשר וההוא נחשב עם יום חמשה עשר ממחרתו כי כבר נתבאר בהזכר הלילה המחרת הוא היום הבא אחרי הלילה כמפורש ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת מכלל המחרת הוא היום הבא אחרי הלילה ומקרא מפורש הוא בתורה כמו שבארנו באמרו ויסעו בני ישראל מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש ממחרת הפסח • ור' אברהם בן עזרא טען לחכם גדול שהיה ברומה וחזק דברי רבותיו שהנפת העומר בששה עשר מענין יהושע שחשב כי מחרת הפסח הוא יום ששה עשר לחדש ניסן ואמר ולא ידע כי בנפשו הוא • וזה שטוענים כי אם יקרה יום חמשה עשר באחד לשבוע וצריך לספור והוא יום מועד שביתת מלאכה ואסור לקצור ועוד תתמול שבת ואסור לקצור ואם כן יהיה נקצר מיום ששי וזה אי אפשר כי הכתוב אמר מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות :

ידוע כי החכם רבי טוביא חעובד נ"ע השלים היות העמר נקצר ביום חמועד ולא כן דעת כלל החכמים והדין עמהם • ואין מענה בסלת מהחל כי כמוהו החלו העומות ליסוד ועיניו החלו כהות כאשר בארנו ואינו על דרך אמת • והלא בעלי הקבלה אמרו ששה דברים עשו אנשי יריחו על שלשה לא מחו להם חכמים ועל שלשה מחו להם • אלו שלא מחו להם החכמים מרכיבין דקלים כל היום וכורכין את קריאת שמע וקוצרין וגודשין מלפני העומר ולא מחו להם • ואלו שמחו בידם מתירין גומזיות (צי' פרחים העולים סביב האילן) של הקדש ואוכלים מתחת הנשרים בשבת ונותנים פאה ליוק ומחו בידם החכמים • תנן במנחות בפרק ר' ישמעאל אנשי יריחו קוצרים לפני העמר כרצון החכמים וגודשין שלא כרצון החכמים ולא מחו בידם • פרק קימא לן במנחות דף ע"ג ראשית קצירכם מקום שאי אתה מביא אתה קוצר ותבואת יריחו של עמקים היא ואינה כשרה למנחות אפילו לנדוש ולא היו מתירים להם החכמים דכולי האי לאשריכן להגדיש לפני העמר • מעתה עמד מאמר מהחל חרמש בקמה אינו רומז על תהלת הקציר כי הכתוב אמר מהם בקמה ואמרם משום שתבואת יריחו לא היתה כשרה למנחות והלא במה שחולקים החכמים שיהושע הקריב עמר ויש אומרים שלא הקריב ואין החלוקה מפני שלא היתה ראויה למנחות אלא מפני שלא כבשו עדיין לארץ וכבר בארנו סבת החלוקה • החכמים לקחו רמז מן הכתוב שאם יקרה יום חמשה עשר באחד לשבוע שהקציר קודם השבת הנה אתר שאמר את חג המצות תשמור ואמר ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות ואח"כ הזכיר וחג הקציר בכורי מעשיך והכניס שבת בראשית בין שני המועדים להודיע שחג שבועות לא יהיה אלא אחר שבת בראשית ועל כן אמר בחריש ובקציר תשבות להורות שלא יהיה העומר נקצר בשבת מכלל בנפול הפסח באחד לשבוע קציר העומר קודם ואם כן טעם מהחל חרמש בקמה על צד המעבר ואם יאות להיות על צד האמת אין דחייה מזה והעד על זה כי לא אמר תחל לספור חמשים יום אלא אמר שבעה שבועות ואין חשש אם יקדם הקציר ביום יומים ושלשה ימים • יש מן המתחכמים בזמננו זה שפירשו עד ממחרת השבת השביעית שבת בראשית בעבור שאמר ממחרת בס"ם השבוש ומן הדין היה דאוי לומר עד מחרת שמלת עד התורה לתבלית והגבלת ענין ואות מ"ם מורה להתהלה• והנה אמר עד ומ"ם והם דבר והפכו ע"כ חשש לפרש להת טעם לשניהם שמלת עד התורה לתבלית הגבלה • אמנם אות

Digitized by Google

ס"ם בעבור ששם שבת הוא שבת בראשית והמחרת יום ראשון ובידוע לפי דעתם שמופרים ממחרת המועד ומסתדר בכל ימי השבוע על כן כשיקרה ביום ראשון הוא עד מחרת ובשיפול בשאר ימי השבוע יאותו מכח שמוש אות מ"ם ממחרת ר"ל שהם אחרי המחרת · והנה לפי דעתם מה יעשו במאמר ביום זבחכם יאכל וממחרת שחרי ביום השלישי באש ישרף על כן פירשו חכמים שהם"ם נוסף מפני שמלת עד מורה על תבלית ההגבלה · ואם יתאונן כי אי אפשר תוספת אות מבלי הטעם אע"פ שנמצאו אותיות נוספות למאות שאם לא כן התקלקל שורת הפירושים בידוע עם כל זה יש לתת טעם כי על כן אמר ממחרת בעבור שאמר תספרו חמשים יום ולעולם כל מספר הוא מוגבל ויש לו שתי קצוות ובל אחת משתי הקצוות תהיה סוף והתחלה לאחרת על כן כל יום שיספר יהיה גרוע מחמשים יום כאשר מנהגנו לספור היום כמה ימים מספירת חמשים יום ועל כן אמר עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם אשה לה' כדרך עד למרחוק למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים לפי עיון הדקדוק · ועל כן נלחצו בעלי הקבלה בפירוש פסוק עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם אשה לה' מאמר חמשים יום תברוהו עם והקרבתם והפסיקו בתלת תספרו שאם לא כן יהיה נראה להכפר יום החמשים לבד · ואמנם לפי הפשט עשוהו מקרא מסורם ור"ל עד ממחרת השבת שהוא חמשים יום תספרו · אך לפי כונתנו יאות בפירוש כפי שהוא והראיה כי לא אמר וספרתם חמשים יום כמו שאמר וספרה לה שבעת ימים רק אמר וספרתם לכם ממחרת השבת וזה מראה שבל יום ויום יספור וכן למאמר ביום זבחכם יאכל וממחרת בעבור שיום הראשון אבילתו הובה והמחרת רשות שע"ז אמר והנותר בבשר ובלחם שטעמו אם הותיר הנותר ועל כן אמר וממחרת להבדיל בין חובה לרשות כי אם היה אומר ביום זבחכם יאכל ומחרת היה נראה שחיוב לאבלו שני ימים ועל כן אמר וממחרת שיהיה נקשר למטה במאמר והנותר ממנו יאכל · ואולם כנראה לפי דעת זה המפרש שמאמר ממחרת השבת יניפנו הכהן שהוא שבת בראשית ואם כן יהיה יוצא השבת חוץ משבעת ימי מצה תמיד · ואנחנו לפי כונתנו יקרה בעת שיפול יום חמשה עשר באחד לשבוע ובעת הזאת יקדם קציר העומר ביום ששי · מה שאמרו בעלי הקבלה יכול לספור ויביא ביום שני ואימתי שירצה לקצור תלמוד לומר מהחל הרמש בקמה אינך רשאי להחל חרמש אלא ביום הספירה והם עצמם אמרו במסכת מנחות מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלם לא בכר הקרוב מביאים מכל מקום מארץ ישראל · עוד מה שאמרו מהחל הרמש בקמה יכול יקצור וספור ואימתי ידצה יביא תלמוד לומר מיום הביאכם או ביום הביאכם יכול יקצור יספור ויביא ביום הלמוד לומר שבע שבתות תמימות איפתי אתה מוצא תמימות בזמן שאתם מונין מבערב הא ביצד קצירה וספירה בלילה והבאה ביום · ואם תהיה מלת תמימות מורה להיות הימים עם לילותיהם מה יהיה במאמר ולא אין לבוא ביום תמים וזה התמימות אינו מורה על הלילה אלא על היום · ואין טענה מהאמר וירח בעסק אילון כי מאמר ולא אין לבוא מענה לדם · ומה שאמרו להיות הספירה בלילה שהרי הכתוב לא אמר להיות הספירה בלילה אלא ביום והראיה מהאמר וספרתם לכם ממחרת השבת שמלת מחרת תמיד נופלת על היום זולתי הלילה וזו ראיה נמורה שהספירה ביום ולא בלילה שימי הקרבנות מבקר עד בקר והעד את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים וקדם ואמר בבשים בני שנה שנים ליום והראיה שמלת מחרת נופלת על היום זולתי הלילה מבה שנאמר ויהם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם שטעמו מהנשף ועד הערב כלו ועד בוא הנשף למחרתם ר"ל מחרת שני נשפים · בכלל שמלת מחרת עונה תמיד על זמן היות השמש על הארץ מהכתוב אומר מיום הביאכם ובעת הבאתה תהיה הספירה והבאה בבקר גם הספירה בבקר · אכן מלת תמימות שפירשנו מעמו שבתות עם ימותיהם :

פרק חמישי

העומר שהיה נקרב בבר בארנו בענין האביב שהעומר הוא מן השעורים ושתי הכתות ר"ל בין חכמי הקראים ובין חכמי הרבנים מודים בזה בי בתחלה קודם קציר השעורים שנאמר עד בלות קציר השעורים וקציר החטים · אך מחלוקת יש לחכמי הקראים בין חכמי הרבנים שבעלי הקבלה אמרו מצות העומר להביא מן הלח וקצת מחכמי הקראים נמו אחריהם · אך רוב חכמי הקראים לא הודו להם ופירשו מאמר וקצרתם את קציר

בגעת

בגעת הקציר בתבונה ידועה והוא פועל נגזר מהשם · ובעלי הקבלה עשוהו שם נגזר מן הפועל ופירשוהו ענין כריתה בעבור הוראתם שהוא מן הלה עד שאמרו שהוא מנחת בכורים הנאמרת בפרשת ויקרא · הוא אמרם כיון שהשבה יום טוב של חמשה עשר בניסן אמר להם המסונה בא השמש אמרו לו הין הין הין שלשה פעמים מגל זו אמרו לו הין קופה זו אמרו לו הין אקצור והם אומרים קצור קצור קצור שלש פעמים על כל דבר ודבר וכל כך למה מפני הביתוסין שהיו אומרים אין קצירת העומר במוצאי יום טוב אלא במוצאי שבת בראשית · ואחד שבת ואחד חול היה נקצר העומר ושם עומר לפי דעתם אינו מן החצנו מעמר אך הוא כלי מדה והיה בא משלשה סאין ושלשה בני אדם ושלש מגלות ושלש קופות · כיצד היו עושים שלוחי בית דין היו יוצאים מבערב יום טוב ועושים אותם כרכות במחובר לקרקע כדי שיהיה נקצר בעמק גדול קצרוהו ונתנוהו בקופות והביאוהו לעזרה שנאמר והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן · ולדברי החכמים היו חובטים אותו תחלה חורין וכורין ולוקחין והיו מהבהבין אותו באור כדי לקיים בו מצות קלוי כדעתם שהוא מנחת בכורים שנאמר אביב קלוי באש · נתנוהו באביב ואביב היה מנוקב כדי שיהא האור שולט בכלו שטחוהו בעזרה והרוח מנשבת בו נתנוהו ברחים של גרוסות והיה גרוש שנאמר גרש כרמל והוציאו ממנו עשרון שהוא מנופה בשלש עשרה נפה שנאמר והעומר עשירית האיפה הוא וחשאר נפדה ונאכל לכל אדם · בא לו עשרון ונותן שמנו ולבונתו שנאמר ונתת עליה שמן יצק ובלל מלח והניף והניש וקמץ והקטיר שנאמר והניף את העומר · והתימה הגדול בכל זה המדור וראיות באריות מדין תורה שאין העומר מנחת בכורים · והנה בן עזרא ברדפו אחרי השמש הוא העומר כנגד דברי דבותיו והשליכם ארצה שאין העומר הוא מנחת בכורים והם עצמם המודים בחלשת דבריהם באמרם מפני הביתוסין וכפי דעתם שהעומר קדש קדשים ונאכל לזרי כהונה · ובעלי מקרא אמרו שהוא מקדשים קלים כיון שהוא מונף כי כל המונפים קדשים קלים הראיה וזה לך תרומת מתנם לכל תנופות בני ישראל · וקדשי קדשים הם ארבעה לחם הפנים והמנחות והחטאת ואשם · ובעלי הקבלה אמרו שמונה והוסיפו ארבעה אחרים ואלו הם עומר התנופה ושתי הלחם ושני שלמי מצוה של חג השבועות ולוג של מצורע בעבור שהוא מונף עם האשם שהוא קדש קדשים · וחכמי הקראים אומרים שהיה האשם מונף קודם זריקה כי האשם קדש קדשים אחר זריקה הוא ואם הונף עם הלוף הוא קודם שיזרק דמו שלא היה עדיין קדש קדשים ואם כן גם הלוג אינו קדש קדשים · אך חכמי הקראים אומרים שהעומר מן וחצנו מעמר וצורתו בגעת אל הקציר ואותו העומר היה נדול משאר העמרים בעבור קרבתו לפני השם ית' · ועומר המכוך אל קציר אינו מדה וזה ידוע · וכשהיה מונף היה נאכל לזכרים ולנקבות ולא באר הכתוב היאך יהיה תקונו אכנם קצרו ואפשר שהיו מוחנין אותו ולשין ואוכלין אותו בקדושה ונשאר ללמוד תקנו מן התוצאה באשר הונח באור תקן הבבור והמעשר ונשאר ללמוד תקנם מהתוצאה והכתוב הזכיר לאכול מן החדש עד הביא קרבן העומר שנאמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם הקת עולם · וחלוקה בין החכמים אם שנאמר שלא לאכול לחם השעורים והחטים לבד אמנם שאר מיני הזרעונים כגון פול ועדשים וכיוצא בם בהתר · והנה יש מהם אומרים איתם מאמר וקלי ששם קלי נאמר על חטים ושעורים ועל פול ועדשים בענין ברזילי עם דוד באמרו וחטים ושעורים וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי קלי השני מן פול ועדשים · ואחרים אומרים שהאמת כי לא אסר אלא של חטים ושעורים שנקרב מהם קרבן · ועוד נחלקו מהם אומרים שהעומר אינו מתיר כל לחם השעורים בעבור שמצאו שתי הלחם בחג שבועות ואמרו עכ"פ לא יהיו נקרבים שתי הלחם אלא להתיר לחם חטים וזה אי אפשר שאם היו שתי הלחם מתירים לאכילה דין היה להורות אסורו קודם שתי הלחם והכתוב לא הורה דבר מזה אבל האמת שהעומר מתיר החדש לאכילה בין שעורים בין חטים ושתי הלחם מתירין להקרבת קרבן במקדש · אך העומר היה מתיר השעורים להקרבה שהרי העומר עצמו היה נקרב מן השעורים והוא מנחת בכורים אחרי העומר לפי דעתנו · אך חכמי הרבנים שאומרים כי מנחת העומר היא מנחת בכורים אומרים כי אחרי קרבן העומר לא היה נקרב מן השעורים ואפילו מנחת קנאות וזה הפך האמת ואם העומר היה נקרב וחוא מן השעורים

Digitized by Google

איך לא היה נקרב אחרי כן מן השעורים · אמנם שתי הלחם היו מתירין להקריב מן החטה · ועם העומר היה נקרב כבש לעולה ומנחתו כפולה וזה לעלת התבואה ואפשר שגם שמנו היה כפול כדי לכלול את המנחה להספיקה אבל הנסך היה בשעורו · והעומר הוא מארץ ישראל וחיוב הצבור עליו ואם אחד יתנדב ויתננו נפטרו הכל · ואם לא השיג בארץ ישראל שיקנו מארץ פלשתים שהיא סמוכה לארץ ישראל כי אין הבדל בין שזרעו ישראל ובין שזרעו הגוים והעד יהושע שהקריב מארץ כנען אע"פ שלא זרעו אותה ישראל · מה שאמר הכתוב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם בטה שאמר עד עצם היום הזה מרמז כי אפילו לא הקריבו עומר מצד מניעה כגון שאירע שדפון או שנת בצורת ולא הקריבו עומר היום יהיה מתיר והקרבן יהיה קרבן של יום לא קרבן של עומר על כן בזמן הגלות אפילו שלא נקריב קרבן היום יהיה מתיר והעד על זה שאמר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם וזה אינו תלוי להבאת העומר אלא למניעת האכילה עד עצם היום הזה · וחיוב לנו לספור אפילו שלא נקריב העומר בי בן אמר וספרתם לכם ממחרת השבת ואמר מיום הביאכם ולא התנה הספירה על תנאי ההבאה כי אין הנה מלת התנאי אלא אמר הביאכם והוא מצדר ורצונו לומר יום המחושב להקרבת העומר על כן יתחייב עתה בגלות לספור ולעשות חג שבועות ואע"פ שאין עתה הנפת העומר ולא הקרבת שתי הלחם · והספירה הנאמרת באמרו תספרו חמשים יום וספרתם לכם שבעה שבועות תספר לך אין הבדל ביגם ובין וספרה לה שבעת ימים בפי משמע המאמר · אמנם בעבור שספירת ימי הזבה אם תראה בתוך ימיה דם סותרת הימים הקודמים על כן אי אפשר שישוו אלו הימים עם ימי הנדה בספירתם · ועוד מקבוץ ישראל יש הבדל בינידם כי מאמר וספרה לה שבעת ימים עובר בלב ואפילו בלי מנין מפורש בדבור אבל ספירת אלו הימים צריך למנות בכל יום ויום כפי שנחנו ישראל וכל זה נודע מקבוץ ישראל · והידוע מהם כי הם יספרו אחרי התפלה מהם יספרו שתי ספירות האומרים שהשבתות הם שבועות והאומרים שהשבתות זולתי השבועות מהם מוסיפים שתי ספירות לפי אחת מן הדעות ומהם מוסיפים שלש ספירות כפי שקדם לנו הבאור :

פרק ששי

ראיתי לבאר ספקות המתחייבות לפי דעת הרבנים בענין מחרת השבת ואלה הן · ספקה אחת שטעם וספרתם לכם ממחרת השבת אשר אמרו שהוא יום טוב באמור התורגמן מבתר יומא טבא ואנהנו לא מצאנו שנקרא המועד שבת לא מן הכתוב ולא מן ההקש כמו שבארנו : כפקה שנית שאומרים שבע שבתות שבעה שבועות ולא עוד אלא שהם מיום אל יום וזה יקשה שאם יום שיש בו שביתה לא יקרא שבת אם לא יקראהו המצוה בתורה כל שכן לקדוא ימי המעשה בשם שבת ועל פי ההשלמה היה ראוי להיות תשלומם שבת · ספקה שלישית בהיות שם אחד והוא חלוק המענה כגון שם שבת שנתפרש במענה מועד ובמענה שבוע עם שיש דרך לשוות מעניהם בענין אחד ולא תהיה מתירה בדבר בהיות שבת בראשית : ספקה רביעית שאמרו במאמר שבעה שבועות שהם שבועות מיום אל יום ומן הדין היה ראוי לומר שבועות ימים כמו שלשת שבועים ימים כפי מנהג הכתוב · ספקה המישית שאמר עד ממחרת השבת השביעית ואומרים שרצונו עד ממחרת השבוע השביעי כפי שתרגם המתרגם מבתר שבוע שביעאה · וידוע מדין הלשון שאמרו ממחרת מתיהם אל יום לבד לא לשבוע ולא לחדש ולא לשנה : ספקה ששית כיון שהם אומרים שתדיר נופל בששה בסיון למה לא בארה התורה בבמה לחדש כמו שעשה בשאר המועדים · ואם יטעון טוען הנה יום שמיני עצרת שלא אמר בבמה לחדש כמו שעשה בשאר המועדים אלא הסמיכו לימי הסבה · יש להשיב שלא ראי זה כראי זה שזה בבחינת חדש אחד ויום שמיני מצורף לימי הסכה לא כן חג השבועות והיה הדין לבאר בבמה לחדש כיון שהוא בחדש אחד אבל לפי דעתנו שנופל ביום חמישי לחדש עד יום אחד עשר לחדש ואיך יבאר בבמה לחדש · ספקה שביעית שלא יאות להיות בששה בסיון אלא אם יהיה ניסן מלא ואייר חסר וזה לא יהיה אלא לפי סוד העבור ועל פי הראיה פעמים שנידם מלאים ופעמים שנידם חסרים פעמים כסדרן · והנה בהיות שנידם מלאים יפול בשבעה בסיון

Digitized by Google

ובזות שניהם חברים יפול בחמשה בסיון · פסקא שמינית מעשה יהושע שאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי ומחרת הפסח הוא יום חמשה עשר עצמו ובאמרו מצות וקלוי הגיד שהם אכלו מן החדש · פסקא תשיעית ההעתקה עצמה שהם נשענים עליה נפלה בה החלוקה שמהם אומרים שבת בראשית ומהם אומרים יום טוב כאשר נתבאר והעתקתם שבשה בסיון נתנה התורה נמצאת סתירה בדבריהם כפי שקדם לנו הבאור :

פרק שביעי

דג השבועות נסתפק לקצת אנשים אם יתחייב בגלות או לא יתחייב מפני שהכתוב תלה אותו לעלה והוא הנפת העומר כאשר נתבאר וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה · ואומר עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והואיל והנפת העמר אינה מתחייבת כי אם בארץ ישראל כשבית המקדש קיים על כן תפול עשיית חג שבועות בגלות · וחכמי האמת השיבו תשובות נבוחות שהכתוב אומר וספרתם לכם ממחרת השבת וקודם לכן אמר ממחרת השבת יניפנו הכהן מכלל שהזמן היה נודע וע"כ אמר וספרתם לכם ממחרת השבת ואחרי כן אומר מיום הביאכם והוא על דרך אשור לא ששם הספירה מתחייב בתנאי הבאה מפני שאין הנה מלות התנאי כי ואם כמו שאשר יום הכפורים בעשיית הקרבנות ביום הכפורים במה שהיה תלוי כשבית המקדש קיים · ואי אפשר שיפול יום הכפורים מאנשי הגלות אע"פ שנפל מעשה יום הכפורים מאנשי הגלות כן לא יפול חיוב הספירה אע"פ שנפלה הנפת העומר מפני שלא הזכיר הנה מלות התנאי ואם תתחייב הספירה יתחייב חג השבועות · הנה הכתוב אומר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם ללמד כי היום הוא יהיה סתיר החדש לאבילה על פן אמר חקת עולם לדורותיכם והספירה היא מחוייבת ואפילו בלי הקרבת קרבן העומר כי לא חייבו בתנאי הקרבת העומר זהואיל וחג שבועות תלוי על ידי הספירה יתחייב גם חג השבועות בגלות ונאמר ושמרת ועשית את החקים האלה · ואם נמצא שזה היום תלוי בדברים שהם תלויים בארץ בהעדר הדבר הזה לא תפול שמירת היום כגון שחג המצות תלוי לעלת הפסח כאמרו לא תאכל עליו חמץ וכן יום הכפורים בעבור מעשה יום הכפורים וחג האסיף כאמרו באספך מגרנך ומיקבך וכמו שאלו לא יבטלו בהעדר הדברים שהם נתלים בהם ככה זה היום · והנה זה היום מצאנוהו תלוי בדברים כגון שנאמר חג השבועות יום הבכורים חג הקציר וזה בחלוף שאר כל הימים המתיחסים לדברים אחרים כגון חג המצות חג הסכות שהמצות והסכות הם בעצם הימים אבל חג השבועות אין השבועות בעצם החג אבל חוצה מהנו ומתיחס אליהם · אך חכמים נלחצו להקן ולישר הדבר באמור כי חג השבועות יען שימי הקרבנות מבקר עד בקר אשר השלום תשעה וארבעים ימים עד בקרו של יום החמשים נמצא שיום החמשים לילו עמו כימי הבריאה תשלום שבעה שבועות על כן נקרא חג שבועות ועל כן נאמר בשבועותיכם תביאו ואלו דברים בעלמא כי צריך להספר בקר של יום הבא אחרי החמשים · אבל מה שבארו החכמים שזה סובל שני אופנים האחד שהבי"ת ימצא בעצם וימצא בטעם אחר וימצא בטעם טרם וזה יבוא עם המצדר ועם השם כמו בשבבך ובקומך באבלכם מלחם הארץ שטעמו טרם אבלכם ובי"ת בשבועותיכם טעמו אחר שבועותיכם וימצא כטעם קרוב כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו שטעמו קרוב ליריחו · והשנית נאמר כי נסמך החג אל השבועות בעבור שחוא נודע בהם · אמנם באמרו חג הבכורים וחג הקציר אין הטעם כי בעצם היום הזה היה נקצר אלא כנראה שנסמך היום אל הדבר שלא היה נמצא בו כגון שנאמר חג האסיף · ויותר דעתי נוטה שלא נקרא חג הקציר וחג הבכורים אלא על מנת שהיה נקרב לחם הבכורים בזה היום כי אין הטעם באמרו חג הקציר זולתי אמרו חג הבכורים אלא על מנת קציר הבכורים כי כן נאמר וחג שבועות תעשה לך בבורי קציר חטים לא על מנת שהיה נקצר באותו היום אלא על מנת שהיה נקרב אמנם היה נקצר מקודם לכן והיה מעותד לזה היום להקריבו · ובעלי הקבלה קראוהו עצרת שלא כדין נזרת התורה באמרם לא נה"ן עצרת והטון העם גם כן נכשכו בזו הקריאה ולא כן האמת כי לא נקרא עצרת אלא שביעי עצרת של חג הפסחות ושמיני עצרת ונקרא מקרא קדש וחייב קריאתו בראשו שנאמר וקראתם בעצם היום

Digitized by Google

הזה מקרא קדש ולא נקרא בשם שבתון · ואמרו מקצת התכמים כי בעבור שהוא אחר השבת ואינו שביתה מפלאכה על כן לא נקרא בשם שבתון ויותר טוב לומר מפני שידע השי"ת מה שיקרה בשם מתרת מן התלוקה על כן לא נקרא זה היום בשם שבתון :

פרק שמיני

בזה היום נתחייב להביא קרבן חוץ ממוסף היום והוא קרבן שתי הלחם הוא מה שאמר ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים ואמר שני עשרונים סלת תהיינה חמץ תאפינה בכורים לה' · וחייב הבאת שתי הלחם מארץ ישראל שנאמר ממושבותיכם תביאו והוא בכור קציר חטים שהיו מעתדים אותו לזה היום כדי להתיר החדש בהקרבה והוא מן המובחר של סלת שנאמר סלת תהיינה חמץ תאפינה · ובזה יש חלוף לשתי הלחם מן העמר כי העמר לא היה בא מתוקן ושתי הלחם היו באים מתוקנים ובל אחד עשרון וזה מחולף מלחם הפנים שלחם הפנים היתה החלה שני עשרונים ושתי הלחם בל אחד עשרון · ובעלי הקבלה אמרו ששעור אחד משתי הלחם ארכה שבעה טפחים ורחבה ארבע אצבעות ורחבה ארבעה טפחים ולחם הפנים היה שני עשרונים ועשרה טפחים אולי משום שלחם הפנים מצה והכתוב לא למד מזה דבר ולחם התנופה חמץ · ונסתפק להכמים שלחם הפנים חמץ או מצה והראוי להאמין כי הוא מצה והוא בעבור שימי הפסח אין ראוי להמצא חמץ בפסח · ועוד כי בעבור שלחם הפנים היה מושם תם שנאמר לשום לחם חם ביום הלקחו והיתה נתנת הלבונה בו ועכ"פ היתה נמסית והיא היתה נתנת למזבח ואי אפשר שלא היו נדבקים בה מן הלחם ואלמלא היה חמץ הנה הכתוב אומר כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו · ואולם לחם הפנים הוא קדש קדשים נאכל לזכרים ולחם התנופה קדשים קלים נאכלים לזכרים ולנקבות וקרבן הכתוב בפרשת אמור הוא קרבן שתי הלחם ומה שנזכר בפרשת פינחס הוא מוסף היום והעד על זה כי לא הזכיר בפרשת אמור מן מוספי המועדים דבר רק והקרבתם אשה לה' לבד אבל מוספי המועדים הזכירם בפרשת פינחס נראה שגם מוסף תג השבועות נזכר בפרשת פינחס ושם נאמר פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעה כבשים וחלוקת החכמים אם שניהם כאחד או זה בזולת זה · ואשר אמרו כי שניהם כאחד הוא בעבור שלא הזכיר באחד המקומות מלבד כך וכך כמו שאמר מלבד חטאת הכפורים ועוד לא אבר בשביל מוסף היום והקרבתם אשה לה' · ודעתם כי לפי הרצון הוא אם שיקריבו שני פרים ואיל אחד עם שבעה כבשים או פר אחד ואלים שנים עם שבעה כבשים וזה אי אפשר כי בכל אחד משני המקומות אינו מזכיר רק עשרה ראשים · ומהם אמרו כי מה שנזכר בפרשת אמור לפי הזמן היה והעד ויעש אהרן עד שנעזרו כי בעבור שהיו יודעים איזה יום יפול יום הקביעה והוא יום שבת ולא יקרה הג שבועות שבת על כן צוה להקריב גם שני כבשים לזבח שלמים · זבאמת כי אלו שני קרבנות קרבן אמור אל הכהנים הוא קרבן שתי הלחם על כן נאמר והקרבתם על הלחם ושני כבשים שלמים היו נאכלים על לחם התנופה והקרבן האמור בפרשת פינחס הוא מוסף היום ואם בעבור שלא אמר מלבד יהיה כמו שלא הזכיר בחג המצות בשביל יום שבת מלבד קרבן שבת · ואולם על כן אמרו חכמים כי על כן היה מקדים איזה משניהם אם מוסף היום אם קרבן שתי הלחם · ומהם אמרו להקריב קרבן שתי הלחם בעבור שנאמר בפ' פינחס וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם והואיל וקראו יום בכורים קודם שיזכיר המוסף מכלל קרבן מנחה חדשה קודם ומעם בי"ת בהקריבכם אחר הקריבכם וסדר הזכרת הקרבנות מסייע כי קודם לכן הזכיר קרבן שתי הלחם ואחרי כן הזכיר המוסף ואין זאת טענה כי הנה העומר קודם בזכר ומואחר בהקרבה · והאמת כי קרבן שתי הלחם מואחר ע"כ לא אמר בפרשת פינחס מלבד קרבן שתי הלחם ואם לא אמר בפרשת אמור מלבד הוא בעבור שלא הזכיר עדיין קרבן היום ובארו החכמים טעמים · מהם אמרו מפני שמוסף היום קודם ליום עצמו והלא מעשה יום הכפורים קודם מן מוסף היום · ואמרו טעם אחר מפני שבקרבן שתי הלחם יש שלמים והם קדשים קלים ובקרבן מוסף היום כלם קדשי קדשים וראוי שיהיה קודם · ומה שאמר הכתוב ועשית חג שבועות לה' אלהיך טעמו בחג שבועות ואמר מסת נדבת ידך אשר תתן יש מפרשים שהטעם מנסת מנזרת גם ומעמו הרבות יד ויש לומר מנזרת מס דבר שנתחייב בו אחר שנתנדב כמו מס

Digitized by Google

משוער ונתחייב להביאם אחר המועד כי במועד עצמו מקריב הקרבנות שנזכיר אבל נדרים ונדבות בראיון אחרי היום :

פרק תשיעי

יש מצות שבארה התורה טעם ומצות רבות הניחה אותן בלי באור הטעם · והנה בקדוש הזמנים לקצתם בארה התורה הטעם כגון חג המצות באמרו למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים ובחג הסכות באמרו כי בסכות הושבתי את בני ישראל · ואולם בחג שבועות לא בארה התורה הטעם בו על כן אמר בחג זה ושמרת ועשית את החקים האלה · ואולם החכמים פלפלו בעיון שכלם ונתנו טעם בענין הספירה · הגה החכם ר' יוסף הרואה נ"ע אמר כי אלו היסים יש פחד על הזרע ומספרם יקיין אותנו על אשר הלך מהם ועל אשר נשאר להיות וכי זה ימשוך אותנו לשאול מה' הרחמים ויוציאם בשלום מעלינו בתבואתנו וטובתנו בעבור כי הוא אמר ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלהינו עד אמרו שבועות חקות קציר ישמור לנו עת שימטיר ועת שלא ימטיר · ובעלי הקבלה אמרו בעבור היות זה היום מתן תורה ומזמן צאת ישראל ממצרים עד זה היום המשים יום ועל כן צוה להיות סיפרים הימים לחבב היום שנתנה בו התורה · ואנחנו רואים משש הכתוב כי יום המעמד אינו עולה בזה החשבון כי אחרי הששו בשלשה לחדש היה המעמד כפי שבארנו ועוד כי אין כל יום שנעשה בו נם להעשות יום קדש · אך כפי שאנחנו רואים הסכמת אומתנו מסדר התפלות שמתפללים ביום זה לענין מתן תורה יש להעיר כי בידוע החכם ר' ישועה נ"ע פירש בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני שמאמר בחדש השלישי אינו מרמז על יום ראש חדש כי היה ראוי להיות שלשה ירחים מיום צאתם ממצרים · אך מאמרו ביום הזה אינו מרמז שהוא ראש חרש אבל הידיעה אפשר שתשוב על יום שנספו מרפידים בו ביום באו מדבר סיני ואם כן ביאתם כנראה שהיה ביום אחד מן החדש איזה שהיה אע"פ שיש למעון כי למ"ד לא באר הכתוב באיזה יום מן החדש היה מכל מקום עובר להיות חג השבועות יום מתן תורה איזה היום שיהיה מן החדש על מנת היות התחלת החמשים מחרת שבת שבתוך ימי הפסח ולחיות שבעה שבועות יהיה מרמז שרצון הכתוב היה לשחר אותם טהרה מוחלטת מן הטמאה החמורה על כן אמר בסוף חיו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה ונאמר וכבסתם בגדיכם ביום השלישי וטהרתם ובנראה ששבעה שבועות כדין שבעת ימי טמאה חמורה שיצאו לידי טהרה וביום החמשים קבלו התורה :

ויש מעיינים מבעלי הקבלה שלא הורו שחג שבועות נהיה לעלת מתן הורה כי הנה הימים שעברו מעת שיצאו ממצרים עד שיקבלו התורה עולים אחד וחמשים יום שלפי כונתם שביום חמישי יצאו ישראל ממצרים וביום השבת נתנה התורה הנה יהיו אחד וחמשים יום מכלל שחג שבועות אינו למתן תורה · אכן חקרו לתת טעם בחמשים יום ואמרו בעבור שכלל תנועות שבעה כוכבי לכת ארבעים ותשע תנועות כדי לבטל דעת הוברי שמים שאין הנחנת העולם תלויה בהם על כן אמר תספרו חמשים יום שעלה למעלה מן מ"ט ויש לתת טעם למה שבעה שבועות כדי לבטל דעת האומרים בעבור שנמצאי מטה קשורים בארבעים ושמונה צורות הנלנל שהיא מערכת העליונה ובעבור שהיו מאמינים באותם הזמנים תכלית המציאות עד אותן הצורות ולא היו מאמינים שיש למעלה מהם נמצא אחר על כן עבר למעלה מן מ"ח עד מ"ט שהם שבעה שבועות להורות שיש למעלה מהם נמצא ר"ל למעלה מן מ"ח צורות נמצא אשר אין תכלית לו שמכחו מתקיים כל זה הנמצא והוא המשניח ומנהיג לכל נמצאי מעלה ומטה והוא הקושר התחתונים בעליונים להתקיים אלו באלו בכונתו וברצונו ית' ברוך שכחו מלא העולם · ויש נותנים טעם כי על כן אמר שבעה שבועות להורות שכל הענינים חוזרים על מספר השבעה כנגד שבע מערכות · ועל כן מפרים שבעה ימים שהשביעי שבת ושבעה שבועות ושבעה חדשים שהשבעה רובו ימים טובים ושבע שנים ושבע שמטות ושבע יובלים וכלם מתנלנלים בשבע מערכות · ומזה יש רמז כי כמו שחיים תלויים לסדר הבריאה כך השבועות תלויים לסדר הבריאה ואומרים כי מקודם לכן ממשלת הכוכבים היתה על תקון סדר אחד אך מעת שיצאו ישראל ממצרים סדרם בדרך אחרת שתהיה ממשלתם חוזרת על מספר השבעה · ואומרים כי בזמן שיצאו ישראל ממצרים התחילו יובלות כוכב שבתי משבע יובלותיו

ובשבע

Digitized by Google

ובשבע יובלותיו עוד חוזרים השבע מערכות והנה יובל הראשון תלוי עדך לשבתי הוא הדין על ושמטה הוא הדין על השבועות ועל החדשים · והנה היו שבעה שבועות פעת צאתם מגלות בפגולת כוכב שבתי עד יום פתן תורה וזה הכוכב מורה על טובה ועל רעה · אמנם טובותיו להורות על מעלה מובה וגדולה מורה על דת האמת ועל תכסה האלהית · והנה כשהתחילה מערכת כוכב שבתי השתתתו חלה על המצריים ומובותיו חלו על ישראל ועל כן קבלו ישראל התורה בתחלת ממשלת הכוכב ויצאו ישראל ממצרים וכן חזרים חלילה כי כן הכתוב אומר וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים כי על כן אמר שבע שנים שבע פעמים להיות מתגלגלים השבע שבע פעמים · על כן אומרים כי בהשלים השבעה כוכבים כל אחד יובלותיו ועוד יחזור כוכב שבתי להתחיל יובלותיו תהא גאולת ישראל מהגלות כמו שנגאלו ישראל ממצרים · והנה שבו יובלות כל הכוכבים שני אלפים ארבע מאות וחמשים שנה ועתה חזרו כלם ונכנסו יובלות כוכב שבתי ועברו מאתים ושש עשרה שנה עד זמננו זה שנת חמשת אלפים מאה וארבע עשרה שנה לפרט ומן הדין היה כמו שיצאו ישראל ממצרים בתחלת יובלותיו לצאת גם עתה · והנה עתה עברו שנותיו ואנחנו בגלות על כן אנחנו חוזרים לאמונת תורתנו כי הגאולה תלויה על פי התשובה כאשר הבטיחנו על ידי משה רבינו עליו השלום שנאמר ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך ונו' שענינו שימציא מנוחה לנשבים בעודם בארץ גלותם ואחרי כן אמר ושב וקבצך להוציאם מן הגלות · ואמנם יהי רצון מלפניו לקיים לנו ההבטחה הגדולה להעיר לבנו אל יחודו להישירנו בדרכי התשובה בהסיר המונעים כאשר אמר וטל ה' אלהיך את לבבך ונאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ואז יחיש פדותנו וזמן גאולתנו · אך מה שיש לנו לומר כי ההערה בשמטות ויובלים שיש להם תלייה לענין הגלות והגאולה והעד שנחרב הבית בתום שבעים שמטות ועשו שבעים שנה ועוד נאמר על ידי דניאל שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך · ואם כן הגאולה גם כן תהיה תלויה על פי ענינים אלו ואלהים הבין דרכם :

נשלם סדר הג השבועות בעזרת האל לנו אל למושעות
ונתחיל סדר יום תרועה כי עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה

ענין יום תרועה

יום ראשון של חדש השביעי אשר נקרא יום תרועה צריכים אנחנו לדעת ענין שם תרועה אשר נסמך היום אליו ונאמר שענין תרועה מצאנוהו נאמר על הברת הרמת קול ומצאנוהו כולל הרמת קול שהוא לענין שמחה כגון וכל העם מריעים תרועה גדולה בהלל שהוא לענין שמחה והפך מה שאמר עתה למה תריעי רע · הנה אמר וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלשה קול ענות אגבי שומע מכלל שענינה כולל · על כן מה שנסתפקו בעלי הקבלה שענינה אם גנוחי גנוחי אם ילולי ילולי ושלשה שברים שהם גנוחי והלא הכתוב יחד זה היום לשמחה ועליו אמר אל תתאבלו ואל תבכו כי קדוש היום ובידוע שהכתוב לא הרמיז שזאת התרועה היא קול השופר זכבר ידענו כי בכל מקומות שהזכיר הכתוב תרועה עם חצוצרה ועם קול השופר כגון בחצוצרות וקול שופר תריעו לפני המלך ה' עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר

Digitized by Google

יכול להכריח על כל כיוצא באלו המאמרים אין שואת התרועה היא קול השופר אלא היא תרועת קול הפה מחוברת עם חצוצרה או שופר והעד על זה בהרבה מקומות מצאנו לשון תרועה מיוחדת על הרמת שיר וזמרה כגון שאמר לכו נרננה לה' נריעה לצור ישענו נקדמה פניו בתודה בזמירות נריע לו הריעו לאלהים כל הארץ פצחו רננו וזמרו רנו שמים כי עשה ה' הריעו תחתיות הארץ הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב · ומה שמצאנו תרועה מחוברת עם שופר או חצוצרה אין הטעם שקול חצוצרה או השופר היא תרועה כי קול חצוצרה או השופר היא תקיעה אבל התרועה היא הרמת קול מחוברת עם התקיעה · ויש לדעת כי מה שאמר הכתוב בענין החצוצרות ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החונים קדמה ונאמר ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו מכלל שהתרועה חוץ מהברת ההצוצרה · ולמה שהקישו בעלי הקבלה יום תרועה עם יום כפור שהיא שנת היובל במאמר הכתוב והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור להדש ואמרו מה זו התרועה של שופר אף זו התרועה של שופר אם כן יום התרועה גם כן היא בשופר · ואנחנו בארנו הטעם שהוא הרמת קול מחוברת עם קול השופר וכן הכתוב אומר כי קול שופר שמעת נפשי תרועת מלחמה · והנה ביום תרועה אינו רוצה רק הרמת קול בשיר והלל כי אין לשם זכר שופר · ומה לנו להקיש דבר שהוא בחיוב בכל שנה ושנה ממה שנתחייב פעם אחת בחמשים שנה שהיא שנת היובל ולא די בזה אלא שהרחיבו תנאים בתקון השופר והם עצמם מודים שהברתו נסתפקה להם ולא ידעו איך היא · והנה הם על כל פנים התירו התקיעה בשבת ועל כל פנים אסרוה ואומרים כי כתוב אחד אומר יום הרועה וכתוב אחר אומר זכרון תרועה ורצונם אם נפל יום תרועה בחול הוא יום תרועה ואם נפל יום תרועה בשבת הוא זכרון תרועה · והלא הם התירוה על כל פנים ומה טעם לפירושם · ואב"ן עזרא אומר לולי הקבלה לא הבדלנו מן הכתוב בין ראש חדש ניסן לראש חדש תשרי · ואולם חכמינו ע"ה נחלקו מהם אומרים כי זאת התרועה על ידי כלים ולא הבדילו בין שופר לחצוצרה במו שהבדילו בעלי הקבלה · ואלו גם כן נחלקו מהם אומרים כי התקיעה בחצוצרה היתה תרועה בשביל מוספי היום · ומה שאמר וביום שמחתכם ובמועדיכ' ובראשי חדשיכם ותקעתם בהצוצרות ומה שהיו בשאר המועדים על המוספות עתה היו מריעים ואפילו השיגו בעולת התמיד של מועד מפני כי לא הסגיל באמרו על עולותיכם כי אם בעולת המוסף לבד והסגיל זה לאופן ששון ושמחה ועתה בגלות כיון שאין המוסף סר התנאי ועוד שאם על דרך שמחה עתה ערבה כל שמחה והשיר נהפך לקינה ועל כן כתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם שהוא בזמן הבית ובתוב אחר אומר זכרון תרועה והוא בזמן הגלות · ומהם אמרו כי זאת התרועה לא היתה אלא לעורר לבות בני אדם שבאו ימי התשובה לאופן יום כפור להכין כל אחד את לבו להתודות בעונותיו · ואם כן לפי זאת העלה כנראה בכל זמן התשובה מחוייבת בין בזמן הבית בין בזמן הגלות מתחייבים להריע כדי לעורר התשובה :

וכבר הונד בספרי החכמים שאנשים חייבו זה על נפשם והיו עושים אותו זמן ונמשך להם זמן ואחרי כן אסרוהו · ומהם אמרו כי אין זאת התרועה בכלים אלא על ידי שיר והלל כאשר יריעו האנשים בקדושה כמו שאמר וירע העם תרועה גדולה ויתקעו בשופרות שהורה שהתרועה זולת תקיעת השופרות וכן כתוב וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל ולא יתכן להריע בכלים אלא בראיה והראיה נעדרת · ונראה שהיתה זאת התרועה מחוברת עם תקיעת החצוצרות שהיתה ביום הזה עם המוספים ונם יעבור כי בכל ערי ישראל היו מתקבצים ומריעים בשיר והלל ויקרב כי זאת התרועה היתה בזה היום להעיר לבות בני האדם בדרכי התשובה ועל כן נאמר יהיה לכם שבתון זכרון תרועה ר"ל שיזכרו לפני השם דמיון לדבר והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונאמר אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון והכתוב תלה הזכרון לפניו בין על ידי תרועה בין על ידי תקיעת הצוצרה כאשר נאמר והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונאמר והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם :

ונהגו כל ישראל מראש השנה ועד יום הכפורים שהם עשרה ימים וקמים בלילות ומתפללים עניני ודויים ותחנות לבצוע סליחה

סליחה לעונותיהם ואע"פ שבכל הזמנים צריך האדם להיות בתשובה אלו הימים ביותר האדם מפשפש במעשיו כי אי אפשר להיות חוזר בתשובה והחכא בידו · ויש יראי חטא ומתענים כל הימים וכל אלו הנהגות טובות כדי שיבוא יום כפור אשר הסגל לכפרת העונות ויהיו מוכנים בתשובה שלמה הבל למצוא סליחה וכפרה בכל מה שהטאו כאשר כתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וכו' · וזה היום שהוא יום תרועה נקרא שבתון ומקרא קדש ולא נקרא בשם חג ויש בו אסור מלאכת עבודה וכבר נתבאר בענין חג המצות איך יבוא במאמר כל מלאכת עבודה התר מעשה אוכל · ובארנו כי מה שאמר בעזרא ושלחו מנות לאין נכון לו שלא יורה זה המאמר באסור מלאכת אוכל במועד מפני שלא נאמר לאין לו שהרי נתבאר כי טעם זאת ההכנה אינו מורה רק לענין הקנין וההבאה מחוץ כטעם הכן בחוץ מלאכתך וכבר בארנו התואנות. איך לא הבינו מפני שהיה ראש חדש ונסתפק להם ועל כן נשארו קצתם בלי הבנה וכי זה המאמר באמרו ושלחו מנות לאין נכון לו אינו מורה להתר ההוצאה מרשות אל רשות שהיא אסורה בשבת יען שזה היום שהוא מקרא קדש והוא ראש חדש לפעמים יקרה ויסתפק כשיהיה השמים מעונן ואפשר שיראה ואפשר שלא יראה ולפעמים יקרה ועושים שני ימים ואם יקרה ויקדשו היום הראשון מספק ויראה הירה בליל יום שני ויעיד הירח משעורו ומדרכו כי עתה זמנו שיראה שומרים היום השני ואם עדיין תופש הראשון מחללין אותו להבין בשני ואם לא נראה גם כן בליל יום שני מצד מניעה ושמרו השני ובשני נראה הירח בעוד היום גדול והיה נראה משעורו שהוא בן שני ימים מהללין עליו את היום והיום הראשון הוא העקר · כבר אנחנו בארנו דרכי הראיות והסימנים שעליהם ראוי להסמך בקדוש החדש בפרקי ענין ראית הירח ומשם יתבונן כל הענין ואיכות שמירת שני הימים כפי דעות ההלוקות בדברי החכמים ומה שהוא ראוי להמשך אחריו ודאי · זה היום קראוהו קצת החכמים ראש שנה מה שלא מצאנוהו מן הכתוב ובעלי הקבלה קראוהו כן באמרם בתשרי נברא העולם וביניהם הלוקה בפי שבארנו אם בניסן נברא העולם ואם בתשרי נברא העולם ואנחנו הורינו בראיות נוצחות להיות בריאת העולם בניסן · אך מה שהתפללים הרבנים שיום זה הרת עולם שבו נברא כל יצור אין האמת עמם והלא הכתוב מורה כאמר מוחלט שאין ראש השנה מראש החדש שהרי הכתוב אומר והנ האסיף תקופת השנה והוא הנ הסכות ואמר בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה וכתוב והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ולעולם הכרוז יהיה קודם · והנה בהיות הכרוז קודם הטשה ימים נראה כי ראש השנה מהנ הסכות כי אי אפשר לבוא שנת הדרור ועדיין לא נשתהררו העבדים אע"פ שיש לומר כי החדש בכללו יקרא ראש השנה כמו שנאמר לחדש ניסן ראשון הוא לכם לחדשי השנה אע"פ שנתיהסה יציאת השנה להנ הסכות לבד ויתיחד ראש השנה לראש חדש תשרי · ואולם אחרי האמת מה שצריך להאמין כי יש לשנה שני ראשי שנה ניסן ראש לחדשים ולמנין ראשי השנים ותשרי ראש לשמטות וליובלי'ולהשמטת כספים ולדרור העבדים ולהשמטת הקרקעות וכך יאות לחיות החלת אלו הענינים מתשרי שאם בניסן נברא העולם הנה אין קודם מסנו שום ענין אלא אחרי שנברא העולם לשביתת אלו הענינים אשר פעלתם קודמת השביעי יהיה קדש · יום זה אמרו בעלי הקבלה שהוא הרת עולם ויום זה נזכרים מעשי כל אדם זכיותיו ועונותיו מי שזכיותיו מרובים נכתב לחיי עולם ומי שעונותיו מרובים אם לא שב נכתב לגיהנום מי שזכיותיו מחצה על מחצה אם שב עד יום כפור נכתב לחיי עולם ואם לא שב נכתב לגיהנום · תימה גדול שאם זה היום יום דין איך נותן התורה צוה לחיותו יום שמחה ומקרא קדש ובזה היום נאמר אל תתאבלו ואל תבכו כי קדוש היום לאדונינו ואדרבא אם הוא יום דין צריך עניני הכנעה ושפלות · ומה שיש להבין שאומת הצאב"א אשר היו מאמינים שההויה וההפסד הם במצוע האור והחשך וידוע כי הקיץ כלו יום והחורף כלו לילה. על כן יום בשנה חשוב שנה · והתחלת אלו שני הזמנים שתי נקודות השווי שהם ראש מזל טלה וראש מזל מאזנים ובהכנם השמש במזל טלה עודף היום ובהכנם השמש במזל מאזנים עודף הלילה וההויה נמשכת אחרי האור וההפסד נמשך אחרי ההשך על כן הזמן שהיה מתוסף האור היו עושים אותו יום שמחה והכתוב בטלו ושם אותו כשאר ראשי הדשים וביום החסר האור היו עושים אותו יום אנחה זיללה והכתוב כשהיה רוצה לעמוד כנגד הדעת ההיא להסיד אותו החולי מעקרו אדרבא צוה להיות יום

שמחה

שמתה ומקרא קדש ובעבור היות שתי נקודות השווי שתי תקופות ובכל תקופה ותקופה נעתק הזמן מאיכות לאיכות והוא זמן דין על כן בתקופת ניסן היה נעתק הזמן לאיכות החויה ובתקופת תשרי היה נעתק לאיכות ההפסד וכדי להסיר זאת הדעת מעקרה שהזמן לא ייטיב ולא ירע עמד הכתוב כנגד החוק ההוא שלהם ועשהו יום שמחה · ויש לסבור סברה כי בעבור היות ההכנעה והשפלות עקרי ודוי העונות והיתה מדה טובה ואי אפשר להשביתה על כן העתק הענין לזמן אחר אשר הוא בחלוף זה הזמן לבטל הדעת ההיא לכון שזה הענין תלוי על ידי פועל אחר והיתפאר הגרון על החוצב בו ולא שם אותו במרוצע שגם היסודות מתגלגלות ברביעי החדש והנה בהכנס הרבע נעתק הזמן מאיכות לאיכות ונם הוא יום דין על כן שם הענין בחצי המרובע השני באמצעות איכות אחת שהוא שליש החדש והעשירי יהיה קדש כי רוח מלפניו יעטוף ואותו היום קבע להיות זמן ודוי העונות וכפרת זדונות · יתעלה ויתנשא שמו הגדול אשר כרוב רחמיו הגדיל חסדו לברואיו שאע"פ שהתשובה מהוייבת בכל עת קבע זמן על ידי ליאותים לטהרם מכל פשע וזדון והטאת לרשת חיי העולם הבא ככתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וכו' · על כן נהגו ישראל ומיום זה עד יום הכפורים קוראים אותם עשרת ימי רחמים והם ימי תשובה וקמים בלילות ומתפללים ודויים ותחנות לבקש סליחה וכפרה לעונותיהם להיותם ראויי מחילה ביום הכפורים :

נשלם סדר יום תרועה ברוך יהוה* אשר לו הישועה
ונתחיל ענין יום הכפורים בשם המשגיח על כל היצורים

ענין יום הכפורים

יום העשור לחדש השביעי קראו הכתוב מקרא קדש ושבת שבתון ולא נקרא חג ונאמר בו כל מלאכה לא תעשו כדין השבת ועל כן כל מה שאסור בשבת אסור ביום העשור אין ביניהם הבדל אלא במשפט שהעובר בשבת במזיד חייב סקילה וכרת שנאמר מחלליה מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה והעובר בזה היום חייב כרת לבד שנאמר וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה ונכרתה · ואולם דברים שנאמרו בשבת בפרט חוץ ממאמר כל מלאכה איך יהיה הדבר בהם כגון שאמר הכתוב בעור האש במאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם והיציאה חוץ לתחום במאמר שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו מנין יבוא אסורם בזה היום · ואולם שם בענין השביתה ברדנו ובארנו שבעור האש נבנס תחת כל מלאכה לא תעשו ואם הוציאה הכתוב בבאור הוציאה לעלה כאשר נתבאר לשם וכיון שאמר הכתוב הנה כל מלאכה לא תעשו הנה גם בעור האש באסור · אבן היציאה חוץ לתחום לשם בארנו הכרח החכם ר' יוסף נ"ע במאמר שבו איש תחתיו אם שהוא מיוחד לאנשי דור המדבר או לדם זלזולתם ובאר החכם שבזה המאמר נאמר וישבתו העם ביום השביעי וכיון שנכללה מניעת היציאה מן התחום בשם שביתה ונאמר בזה שבת שבתון גם היציאה חוץ מן התחום תהיה נכללת בכלל שביתה ולשם בארנו בענין השביתה שהיא כוללת מה שכולל מאמר כל מלאכה כפי שדקדקנו לשם ומספיק ועל כן נגזור אומר שבעור האש והיציאה מן התחום אסור במאמר כל מלאכה לא תעשו ומאמר שבת שבתון וכו' אם כן כל מה שאסור בשבת אסור ביום העשור · תוספת באה בזה היום במצות הענוי שהוא

נכלל

Digitized by Google

נגלל תחת חשביתה באמרו שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם שכל מה שתלוי באכילה יחזה אסור בזה היום מענין מלפולי הכלים שהם לצורך האכילה · העני שנאמר בזה היום הוא מניעת המאכל והמשתה שכל ענוי דבק בנפש הוא לענין הצום שנאמר עניתי בצום נפשי ונאמר ונפש נעטה תשביע · ויש אשר נפתפקו אם יהיה הענוי דבק בנפש שהוא הצום שאמרו אם היה כל ענוי דבק בנפש הוא הצום לא היה ראוי לומר עניתי בצום נפשי שאם היה אומר עניתי נפשי היה מספיק שהוא צום מפני שכל ענוי דבק בנפש הוא צום · ואות אינה טענה כי זה להדחבת המאמר ולהפלגתו ואע"פ שחוראת אלו המלות לא תורה להסגלת הצום אלא נראה שהרצון על כל איזה ענין שתתענה תנפש והעד מה שאמר הכתוב בל נדר וכל שבועת אסר לענות נפש · אך בשמוש הלשון לא מצאנוהו אלא מוסגל על הצום כאשר אמר למה צמנו ולא ראית עניו נפשנו ולא תדע והנה צמנו הענינו נפשנו כפל מאמר והעד שאמר הן ביום צומכם תמצאו חפץ וכל עצביכם הנוגשו שמספיק על שני המאמרים ואין מענה מאמר ענימי בצום נפשי שטעמו ביום צום שהיה ידוע להם ופתחות הבי"ת לעדות · וזאת לא מצאנו עוני נפש כי אם במניעת המאכל והמשתה כפי המפורסם בכתוב · ואולם להיות משמע אלו המלות טוזה גם בזולתי זה אין מתע אך לא נתבאר לנו · אך מה שהדהיבו בעלי הקבלה לאסור דברים אחרים מטאמר הענו את נפשותיכם בכל מה שמצאו מלת ענוי לבד בלי צרוף נפש משתמשת אינם צודקים · ואלו הם הסיכה ומניעת השכיבה ולבישת המנדל ונדחזין הלא הם עצמם הבדילו כי אין חייב כרת אלא על האכילה ועל השתייה לבד אבן מכל מקום צריך להתענג בכל ענין שמענה הנפש לבד שלא יהיה בו חלול היום כי אלו הם ליאוטי התשובה שבה יהיה כפגר העונות · אך עקר משמע אלו המלות לפי רצון הכתוב הוא במניעת המאכל והמשתה על כן כל מי שעבר על מצוה זו חייב כרת כפי שאמר הכתוב כי כל הנפש אשר לא העוזה בעצם היום הזה ונכריתה מעמיה · וצריך לכון לבו בענוי נפשו שאם יצום בלי מונת הלב לא יועיל לו ועל כן יחם הענוי על הנפש שיעצור נפשו מכל הנאה משסית מכלוי משמע הכתוב שזאת המצוה תתחייב על הכזרים מפני שבא עליו כרת ועוד שזה יהיה לבפר עונות · אבן אנחנו מקבלין ישראל שבעים את בניהם ואפילו שלא הגיעו לידי בגרות · ולהיות הקש מן השבת שאמר לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך בך יהיה תהקש ביום כפור במניעת מלאכה ואע"פ שעליל עשיית המלאכת ליום כפור משום שהוא יום בפורים מאת העלה לא תמלול למי שהוא זולת בזור כך יהיה הדין בענוי נפש אך בזה צריך להיות הקטנים בפרק שלא יבואו לידי סכנה אבל במה שמובל צריך להדוימו כדי לחנכו במצות · וצדק החכם באמרו כי זה יהיה על צד התקון ולהליאוט באשר ישיג מן הענוי לבנינו ותשבר נפשותינו בויאותנו אותם · ועוד כי בעתי הצרה היו ישראל מכניסים בניהם ומפם עמהם שנאמר וכל יהודה עומדים שם לפני ה' גם מפם נשיהם ובניהם ואמר קדשו צום קראו עצרה • קבצו זקנים אספו עוללים ויונקי שדים וחייב הכתוב בזה הענוי לקחת חלקים מן חחול משתי קצות היום כאשר אמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שכתבם לאמן שענוי נפש יכלא למרקים אחרים בשאר צומות בחלקי היום שאובלים בתחלת הלילה · וזאת המצוה ר"ל מצות הענוי מחוייבת לישראל ולנרי צדק ולא לנרי שער שאם הם נמנעים מעשות מלאכה בגבולנו אינם נמנעים על האכילה בגבולנו :

פרק ראשון

זה היום נקרא יום הכפורים לאופן כפרת העונות שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו · ויש בבאן שאלות ששאלו חכמי התושיה ואלו הם · הואיל והסגיל זה היום לכפרת העונות והמעשים שנעשים בזה היום היהיה ענינו שמעשה יום הכפורים מכפר לבדו או המעשה עם התשובה שהיא בזה היום · ואם הרצון שהמעשה עם התשובה שהיא בזה היום מכפר והואיל והמשובה לבדה מספרת מה טעם לצורך המעשה · ועוד אחר שרתשובה תתחייב בעת השני מן התחטא מה טעם להסגיל זה היום · ואם זה היום ומעשהו הוא ליאוט על התשובה היהיה לתשובת זה היום עדפנות מתשובת ימים אחרים ואם יהיה לזה היום עדפנות היהיה היום לבדו או היום עם המעשה שבו אסרת הליאוט : ואם היום עם

Digitized by Google

מעשה יום הכפורי' אמת הליאום אתר שמעשה יום הכפורים יש מקומות מעויינות לזריקת דם פר ושעיר בבית שני כשלא היה הארון איך היה הדבר • ואולם בגלות כשלא יהיה מעשה יום הכפורים איך יהיה הדבר • ואמנם איזה עון מתכפר בזה היום אם השגגות או הזדונות או שניהם יחד ואם העונות שהם תלויות במקדש אם מה שהם תלויות במקדש וזולת המקדש • ואם מכפר גם על עונות שהם בזולת המקדש היהיו מה שהם בין השם ובין בני אדם או מה שיש בין בני אדם אחד לחברו • ואולם להיות המעשה שיעשה בזה היום הוא המכפר בלתי התשובה אי אפשר כי העקר הוא התשובה כאשר באר החכם רבינו יוסף המאור הגדול נ"ע לשני אופנים • האיפן האחד כי אחרי שמחילת העון בצורת הפטור ואפשר למחול עון החומא על צד החסד אי אפשר שיצוה מצוה לעשותה המצווה בשביל כפרת עונותיו שיהיה ערך שכר המצוה מכריע לערך גמול העונות כי אז לא יהיה קריאת אל המצווה בזה הואיל ומחילת העונות על צורת הפטור על כן צריך שתהיה המצוה היא בערך אשר תפיל כלל העונות ועכ"ז יתחייב השכר שהוא גמול טוב ואיזו היא הנה היא התשובה גדולת המעלה יקרת הערך אשר בעשייתה כתקונה תפיל גמול כל העונות ויתחייב בה גם כן השכר מפני שהיא מצות עשה אשר יתחייב בה השכר כגון שאמר ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו • על כן אמרו החכמים ש"ש לה שני פנים פאת חוב ופאת חיוב שפאת החיוב הוא בהפילה גמול הרע ופאת חוב שיתחייב בה השכר ועל כן יתהזקו בה קריאי המצוות להנצל מגמול הרע ולזכות בגמול הטוב • והאופן השני שאם זה הקרבן יתחייב בו שכר רב הנה ימצאו עונות מן הגדולות שלא ישוה ערך השכר אשר יתחייב בעשיית הקרבן בערך עונש גודל העון על בן אי אפשר להיות הקרבן הוא המפיל כלל העון אלא העקר לכל המעשה היא התשובה אשר בעשייתה היא מכרעת לכל פשע ועון ותפאת זבה יתחייב גם כן השכר וכי היא נתחייבה מן הדעת ומן התורה צד חיובה מן השכל וצד חובתה מן התורה ופאת חובתה היא להיותה ליאוש והעד בזה שחייב בזה היום ענוי הנפש אשר הוא עקר להעשות התשובה באשר אמר ונם עתה נאם ה' שובו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד ואם כן הדבר מה מעם

במעשה יום הכפורים הואיל והתשובה מספקת על כן אמרו החכמים כי אלו המעשים אמיתים ונהולים לענין התשובה כי בלתם לא תתקן התשובה אלא אלו הענינים מתקנים ומישרים את התשובה על פי אמתתה כפי שראה בחכמתו ית' על פי האם והתקנה ואם נעלמו סודותם מעין שבלנו בידוע שהוא הרופא האמתי מסיר הליי חנפש ואע"פ שלא נדע תקון הרפואה התיא • ראיתי דעות החכמים הלוקות באלו הענינים שהם מעשה יום הכפורים • יש מהם אומרים בעבור היות הדעות הקדמות מאמינים אמונות סכלות והיה מאמונתם ומנהגם להקריב מיני בעלי חיים וזהו מאמונתם להתקרב אל מי שהם עובדים לו וכשבאה התורה להורות האמונה האמתית לא מנע דרכי העבודות ההן לגמרי לא מפני שיש תבלית מבוונת לאותן העבודות אלא מפני שהיה קשה להעתיקם מאנתו מנהג שהיו מכונים כי בו יתקרבו • ומעם זאת הבונה הקשה בעיני מפני כי לא חיה בל כך קשה להעתיקם מעצתם הנבערה באשר העתיקם מאמונתם הסכלה • ועוד דין היה בתחלה לבאר איכות דעת העובדים אלו העבודות להורות ויקח מחשבתם הכוזבת והנה הבל הביא מבכורות צאנו ולנח בתוב וירח ה' את ריח תניחוח קודם התפרסם מה שהיה מאמונות הבוזבות • והיות הנקרבים שור שה כשבים ושה עזים נתן פרטי העלות בהיות שה כשבים כנגד עובדי מזל טלה ושה עזים כנגד ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים וגם מן השור להיותם מנדילים את השור מפני שהוא סבת פרנסת האדם ורב תבואות בבח שור על כן שם אותם בשביל עונות עמו לבזותם ולהפחיתם לעמוד בנגד הדעת התיא המבונה כי אותו שהיה מעולה ומשובח באמונתם שם אותם בשביל בפרת עונות עמו לבזותם ולהפחיתם לעמוד בנגד הדעת התיא עד באן הגיע עיון זה החוקר • ומדברי חוקר אחר כי כל עניני הקרבנות תבליתם בעבור היות בל נמצאי משה קשורים במערבת העליונה ועל פי טולד האדם יהיה מזלו למוב או לרע ועל בן היו מקריבים מיני בעלי חיים לבתם בתת כופר נפש התת נפש בדי שינצל אותו חלק שיש על פי המערכה יעודו לרע לא שהמערכת תשחת אלא תעשה דרכה באותו הנזכר ואת היתה תבלית הקרבת הקרבנות כך מאמין בכל מה שסדרה התורה מעניני הקרבנות • ונראה ממנת זה החוקר שזאת היתה הבלית מפונת בהקריב הקרבנות

Digitized by Google

הקרבנות • אמנם כבלו קצת דעות ושמו הקרבת הקרבנות לצד הכלית אחרת כגון מה שהיו עושים המצריים אשר היו זובחים והיו מכונים בי השדים מתקבצים לאכול הדם והיו מודיעים להם עתידות באמרם שהשדים יש להם ששה דברים שלשה בבני אדם ושלשה במלאכי השרת • בבני אדם שפרים ורבים בבני אדם ואוכלים ושותים כבני אדם זמתים כבני אדם • ושלשה במלאכים בבנפים במיסה ובדעת העתיד • ואומרים כי אלו משני יסודות אש ורוח ועל כן טפין למעלה באויר לקבל עתידות משרי המעלות • ואלו דברי רוח ודמיונות בוזבות ואין להם מציאות חזקה אבל צד המרחקה שעושים שודדים את דעתם ונראה להם שהם משיגים אותם • וישראל כשהיו במצרים כל כך נתמלאה בטנם מטיט עבודת בוכבים של מצרים ולמדו ניסוסיהם ובכן באה התוכחה עליהם ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו ונאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים ונאמר יזבחו לשדים לא אלוה ולזה נאמר זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו ומבונת זה התוכן כי סבלו בתכלית סבת הקרבנות • אמנם בבר בארנו דעתו בהם שלא היתה הכונה בי אם בתת נפש תחת נפש ולהיות כופר נפש וזהו טעם פן יפגענו בדבר או בהרב • והנה הוא מאמר מוחלט וטעם להזכיר הקרבנות קודם כל המצות כי השכינה תשוב אל מקומה אם לא ישמרו תורת העולה וכן היה • וחלילה חלילה להצטרך לעולה וכן הוא אומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה רק יש לו סוד • והעולה מבה זאת הדעת לא יעלם מן המבינים שדעתו בזה כי אם לא תעשה המערכת מה שנגזר על פי סבובה אי אפשר ואם לא יעשו הקרבנות לתת חלק תחת חלק אז לא תהיה השגחה אמתית וזהו טעם בסור השכינה • ואולם לפי זאת הדעת יתחייבו טענות והמשכילים יבינום ומה לנו להאריך • אך מה שיש להעיר בי בכל קרבן הנקרב לא בצאנו אשה לאלהים בי אם אשה לה' השם המיוחד והכתוב אומר זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו על כן יש למו לומר כי כמו שסבלו המצריים הדעת האמתית וזבחו זבחיהם לשדים בן סבלו אלו לזבוח זבחיהם לפי כונתם כי המערכת השלים פעולתה באותם הזבחים בתת חלק תחת חלק ועל בן אמרה התוכה זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו בידיעה ופרעה אמר לבו זבחו לאלהיבם בארץ • והנה אומר ויקח יתרו עולה וזבחים לאלהים כי עדיין לא השיג השם המיוחד ואע"פ שאומר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים על כן בשכונה התורה למחות אלו הדעות המזוייפות מעקרן לא תמצא שיהם הקרבנות כי אם לשם המיוחד באמרו אשה לה' עולה לה' הטאת לה' • ואולם דברי הנבואה הורו שעניני הקרבנות אינם הכלית המבוקשת כאשר אמר החפין לה'בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' ונאמר לא אקח מביתך פר ונאמר האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה ונאמר לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח הירצה ה' באלפי אלים ברבבות נחלי שמן ואם כן אין הכונה לפי דעת הקודמים שהם מזון השדים ולא לפי הדעת השנית שתשלים המערכת פעולתה אלא הכונה בפי מה שאספר :

פרק שני

אחרי אשר יצר השם את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים הנה בהיותו ישר לא יצטרך בעניני הקרבנות אמנם אחרי נטותו מדרך היושר יהיו אלה הקרבנות מתקנים אותו לשוב לקדמתו על כן יש לנו לומר שעניני הקרבנות הם אטים ותהולים להתעוררות התשובה • ואולם דרכי הליאוט שיש בעניני הקרבנות דבר ידוע כי אין האדם חוטא בי אם מצד שתי הנפשות שהן נפש הצומחת ונפש החיונית והאדם מזון מהצומח ומהחי האלם והמזון ישוב בטבע המזון והנה בשעת חטאו יביא מאלה ויתכפר • ובעבור היות האדם והחי האלם נכללים בסוגם הקרוב החי יתן אל לבו כי החלב הנשרף תמוד חלבו וכלל אברי הבהמה תחת אבריו זיכניע נפשו הבהמית להישיר נפשו העליונה לאור באור ההיים כי חלב הדבא מעון לשכינה כאשר אמר מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל דוח ונאמר זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוה • ונראה לי שעל זה כון אב"ן עזרא באמור גם כן יתבן להיות מצוה אחת בעבור שני דברים במצות העולה וכון בזה שתי הדעות הדעת הקודמת תם זאת הדעת • אכן המינים הנקרבים ממין הטהור להמצאם בקלות והענין מופלא בהיותם מינים פחותי ההרגש ועל בן תראה מאלה המינים יש מהם יותר השוב מחברו בי הנה •

Digitized by Google

הנה הבקר משובת מן הכבשים והכבשים מן העזים והעזים הם חדי ההרגש יותר על כן המצאם תלוקים בקרבנות שהעולת תהא נקרבת מסין השור ומסין הכבשים לפחיתות החטא גם כן לחטאת ועל כן תמצאם נקרבים בפי המקריבים וכפי החטא · והעז ברוך חיוב מיוחד לחטאת אך על דרך נדבה יעשה לעולה · נתנה בשנת הצבור והמשיח ששנתם אינה מתתגברות תאוה הבהמית חייב להביא פר חטאת להיותו פחות התרגש · אבל הנשיא שעיר ועם הארץ כבשה או שעירת עזים ששנתם מהתגברות טבעם חייב להביא מחדי התרגש והנשיא למעלתו יביא שעיר · ואם תשתכל היטב בפרטי הקרבנות ימצא הרמז כלו שהבונה התוריית לדכא החומר ולהכניעו מתאוות העולם החדות כי לא נאמרו ונפרדו על דרך מקרה והסבין יבין מעניני התמורה שאם הוא עני להביא כפי יכלתו העשיר בשורו והדל בתורו והתבלית לדכא החומר ולהכניעו שיתעורר בדרכי התשובה :

הנה בענין מעשה יום הכפורים נתם פר ושעיר לחטאת כפי חלוק החוטאים · אמנם להקריב הכהן פר והקהל שעיר לחטאת כפי חלוק התוטאים לפי הרמז שהקדמנו והנה דמם נזרק לפנים והם נשרפים בחוץ לפי גודל חטאם · והשעיר המשתלח לעזאזל המדברה מיוחד לישראל ואין לכהן חלק בו שאי אפשר מפני שהוא מכפר על עונות נדולות הבאות מרוע תדוד החמר כאשר נאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ומפני זה לא נרצת לא לזביחה ולא לשרפה אלא הרחיקו הרחקה יתרה נדולה ויושלך בארץ נזרה שאין בה ישוב ויתרך תתיכות שבזה הדין צריך שיוכר מי שחטא בחטאות שהוא מכפר כבתוב ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ נזרה ר"ל עונש אלו העונות כאלו לפי גודל החטא לא ילקה פני שכינה ועל כן לא לקח לאיזה שעיר שנזדמן רק על פי הגורל ואמר לעזאזל המדברה מעמו למדבר עזאזל ונקדם כמו בכפייא הסקום · ולדברי התועים שהוא שחד לסמאל ראש השדים הנה הכתוב אומר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אלא אדרבא יש לנמר כי מפני שהיה מנהגם זה לזבוח לשעירים כאשר נאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם נעתה לגלול אותו הסבוון להם אשר הם מדמים כמו עוים נתנו השעירים בשביל עונם ומחאתם · ולהיות עזאזל שם מן עז על שם המוקרב ויש שדקדקו בו עז אזל מלשון אזלו בבהילו ומעמו עז הלך · ויש להפלא בזה שבתהלה הקריב החטאות ואחרי כן העולה לפי העקר שהרמזנו שכך יאות אהרי שהכיר צחנתו לראות פני השכינה ולהיות העולה אילים אילו של כהן ואילו של העם להיות הענין בשביל חטא הנשמה העליונה העולה למעלה בעבור מחיצות החומר כי דרך אהת לכל על כן העולה כלה נשרפה על מזבח העולה שהוא פתח אהל מועד ועל כן נאמר בו ריח ניחוח שהוא התעוררות לסהר הנשמה מעיני החמר דמיון הדבר כמו שזה הנוף נשרף כך צריך לברר וללבן מהיצות החמר · ואיבות התשובה וענינה כבר בארנום בספר ע"ן החיי"ם ודי :

פרק שלישי

ואם התשובה עם אלו המעשים שהם ליאותים לה מכפרת למה הכל יום העשור מכלל הימים וכל שכן כי התשובה תתחייב בעת השני מן החטא כבד נתנו החכמים טעם בעבור היות זה היום מחילת העגל בקריאת שלש עשרה מדות כפי שאומרים· והנה יש תלוקה בין החכמים כמה ארבעים עשה משה בהר שמהם אומרים שעשה שלשה ארבעים בהר ומהם אומרים שני ארבעים ואעפ"כ אני רואה דעות החכמים שאחרי הפשט נראה שעשה שני ארבעים והנה מה יעשו במאמר ועתה אעלה אל ה' ובאמת שעליו מרמיז בפרשת עקב ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום וארבעים לילה ובאמת שעל אלו היה עולה ויורד ואם כן האמת ששמונים יום נתענה משה וכפי זאת הבונה יצדק מאמר ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים שלא היה עולה ויורד · אבן השבון לא יעלה שהיה ביום הכפורים נתן הלוחות השניות כי שלשה ימים בינינו וביניהם שהם אומרים בששה בסיון נתנה התורה ואנחנו אומרים בשלשה בסיון בראיה מן הכתוב היו נכונים לשלשת ימים אל הגשו אל אשה וכתוב כי ביום השלישי יורד ה' לעיני כל העם על הר סיני נמצא שמתן הלוחות השניות לא היה בעשור לחדש · ויש מי שנתן הטעם בעבור ששנה נכנסת בחמשה עשר לחדש באשר נאמר ותג האסיף תקופת השנה ונאמר והג האסיף בצאת השנה על כן הקדים יום הכפורים בחמשה ימים כדי שיהיו נקיים בתתהלת

Digitized by Google

בהתחלת השנה מכל פשע ועון וחטאת להיות להם ברכה במעשה ידיהם · אבן עדיין צריך לתת · טעם בעשרה וצריך להבין במה שהרמזנו ממה שקדם כי לא הקבע זמן ראש חדש תשרי אשר הוא תחלת הכנס השמש במזל מאזנים על דרך הקרבה לפי מהלך האמצעי והיה אז העתקת הזמן מאיכות לאיכות ר"ל מאיכות ההויה לאיכות ההפסד שהם החום והקור להתמעט זמן האור מזמן החשך מנקודת השווי ובפי שהרמזנו כי בזמן תוספת האור היו אמות הצאב"א עושים שמחות כן בזמן התוסף החשך על זמן האור היו מתענים והיו עושים עניני עבודות להם אומות הצאב"א והתורה התמימה בכונה למחות רושם עבודת כוכבים שרש האמונה הזיא ממה שהיה מכוון אצלם בהיות כל העניינים ההווים בעולם השפל תלוים בכחות הגלגליות לפי הנועתם והיו שומרים הזמנים הם שהם מזמנים באותם השנויים ועם היות ההנהגה נראית לפי המפורסם אשר בסבתה התפעלנה הנפשות היותם על צד התשובה והיה קשה להפרד השאיר הענין ההוא והעתיקו על פנים שיסתירו התכלית המכוונת להם · והנה בן עזרא אומר אע"פ שיום ראש השנה הוא יום דין אמור להתענות ועזרא יוביה ומתקן התורה העתיק ענין הענוי וצאצאיו בזולת זה היום ולהיות בצאת קוף המרובע עדיין לא היה יוצא מן המכוון שלהם לעמוד כנגד דעתם כי כמו שהשנה ארבע תקופות בן החדש ארבע תקופות ובכל תקופה יש העתקה מאיכות לאיכות והקף שלם הוא בשבעה ימים על כן תלה הענין באמצעות איכות אחת שאינו בענין נגדיי כדי למחות רושם המחשבת הזיא ותלה הענין בסוף המשולש שהוא סוף המערכת מחברת הקטן · ועוד יהיה זה לעלה נודעת כי אע"פ שהתשובה מחוייבת בכל עת יחד גם כן זמן על צד הליאוט שיתעורר אדם בתשובה על צד מצוה נוספת כי אע"פ שהוא מחוייב בכל עת אם לא יתיחד זמן עוד לא יהיה מתקרב האדם אל התשובה בכלל השנה על כן יחדו זה היום עם כלל התקון שהורה על צד הליאוט וזה היום יהיה שוה ליחיד ולרבים בהתעוררם לענין התשובה · אבן אחרי שהתשובה מחוייבת בכל עת · ועוד הבתוב הסגיל זה היום בתשובה היש לתשובת זה היום עדפנות מתשובת ימים אחרים והחכמים הורו בזה שהשם ית' הבטיח לכפר על חטא החטא בזה היום באמרו כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו · ובנראה שהתשובה בזה היום עדופה מכלל הימים כי עכ"פ העתר תשובת השב · ויש קושיא בזה שאם התשובה תהיה ראויה גם בזולת זה היום על כל פנים הדין נותן למחול אם כן מה יום מימים · יש לנו לומר יען שהסגיל זה היום מכלל הימים במצוה נוספת שבלם יתחייבו בתשובה בזה היום יהיה מאמר כי ביום הזה יכפר עליכם על דרך הגדה כי השם יכפר עליהם כיון שיש עונש על מי שלא יעשה דרכי הליאוט לתשובה · אבל האמת אין הבדל בין תשובת זה היום לתשובת יום אחר על כן מי שאומר כי היום מכפר אין דבריו נכונים :

פרק רביעי

ומעתה יש להבין שעל השגגות לבד תהיה כפרה בזה היום או על השגגות ועל הזדונות · ומדין השכל ביון שהתשובה מכפרת כלל העונות בהעשות התשובה בזה היום אין להבדיל בין שגגה לזדון ועוד שהתורה הורתה בזה באמרו לכל פשעיהם ולכל חטאתם והפשע הוא מוסגל על הזדון ואם הדבר כן היש הסגלה בכפרת זה היום במין מן העונות או שהוא מכפר לכל מיני העונות · והנה ראיתי הכתוב העיר בחלק ממין העונות עונות שהם תלויים במקדש בין בשגגה בין בזדון על טמאת המקדש ועל פסלות המקורבים שנאמר וכפר על הקדש מטמאות בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם ונאמר וטהרו וקדשו מטמאות בני ישראל אכן על שאר עונות נאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל · והנה שעיר הנעשה בפנים מכפר על עונות שתלויות במקדש ושעיר המשתלה בחוץ מכפר על שאר העונות · על כן בעלי הקבלה שחלקו ידיעות הטמאה ואמרו ידיעות הטמאה שתים שהן ארבע · היה לו ידיעה בראש ובסוף והעלם בינתים · היה לו ידיעה בראש ולא היה לו ידיעה בסוף · לא היה לו ידיעה בראש והיה לו ידיעה בסוף · לא היה לו ידיעה לא בראש ולא בסוף וכך אומרים מי שהיה לו ידיעה בראש ובסוף והעלם בינתים מתכפר בקרבן עולה ויורד · היה לו ידיעה בראש ולא היה לו ידיעה בסוף שעיר הנעשה בפנים ויום הכפורים תולה בו עד שיודע לו חטאו

Digitized by Google

ויביא קרבן עולה ויורד · אין לו ידיעה בראש אבל יש לו ידיעה בסוף שעיד הנעשה בחוץ ויום הכפורים מכפר שנאמר מלבד חטאת הכפורים על מה שזה מכפר זה מכפר מה הפנימי מכפר על מה שיש לו ידיעה אף החיצון אינו מכפר אלא על מה שיש לו ידיעה · לא היה לו ידיעה לא בראש ולא בסוף שעירי רגלים מכפרים ושעירי ראשי חדשים דברי ר' יהודה ור' שמעון אומר שעירי רגלים מכפרים ועל מה שעירי ראשי חדשים מכפרים על טהור שאכל את הטמא · ופשט הכתוב אין שעיר הנעשה בחוץ אלא על העונות שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל וכן ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזרה · ומעשה יום הכפורים עם התשובה מפילים בין עונות שיש בין בני אדם ובין השם ובין מה שיש בין בני אדם אחד לחביתו · אבל מה שיש לחדש כי יש עבירות אשר לא תספיק התשובה לבדה אל המחילה אלא צריך על מנת להשיב מה שנתחייב להשיב הגזל והקרבת הקרבן ועשיית הודוי על כן יש לומר כי בשובו בזה היום ויערב על עצמו להשיב מה שיתחייב תקובל תשובתו · אבל מה שיש בין בני אדם ובין השם התשובה מספקת מפני שמחילת העון על צורת הפטור · ואמת שהתשובה מפלת הגמול ואיזה גמול הוא מה שיהא בידי שמים אבל מה שתוא תלוי בבית דין ואפילו שישובו הם נפרעים · בעלי הקבלה חלקו העונות יש עבירות כגון העובר על מצות עשה אם שב איננו חז עד שמוחלין לו עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ועשה תשובה תפשובה תולה ויום הכפורים מכפר · עבר על מצות לא תעשה שיש בה כרת ומיתת ב"ד תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין מכפרין ואינה מתכפרת עד שיבואו עליו יסורים · חלל את השם אע"פ שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר בפרה גמורה עד שימות אלא תשובה ויום הכפורים ויסורים תולים ומיתה מכפרת שנאמר אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון וע"פ דתנו שהתשובה מכפרת ומפלת הגמול זולתי שלא יהיה תלוי בב"ד · ויש לדעת שהתשובה מפלת בלל העונות דאם יהיו לאדם זכיות ועונות שקול המאזנים נתחייב מדין השכל ומדין התורה כמו שנתבאר בספר ע"ץ החיי"ם ואין שקול המאזנים ברב וכמעט אלא כפי גודל העון באשר נאמר כל צדקותיו אשר עשה לא תזברנה לו ונאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו · ואם תעשה תשובה התשובה תפיל כלל העונות וישארו הזכיות ואם לא יהיו לו זכיות זכות התשובה תספיק · במה שיש לחוש אדות התשובה כי לא תהיה מקובלת אלא כשתעשה עם כלל תנאיה וליאותיה · ובכר ידענו שמעשה יום הכפורים יש לו תנאים בהיות המקדש קיים וכהן גדול והארון שצריך הזיית דם פר ושעיר על הכפורת ולפני הכפורת · ואולם כשלא יהיה הארון במנותתו מעשה יום הכפורים לא תזה שובת אבל ההזיה היתה אל מקום הארון כפני שהכתוב התמיד בעשה יום הכפורים באמרו והיתה זאת לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש ולפי זה הענין לא שבת מעשה יום הכפורים בבית שני אע"פ שלא היה הארון והעד על זה כי הנה חטאת המשיח והעדה דמם מוקרב לפנים מזה לפני פרוכת הקדש · והנה כשלא היה הארון גם לא היה הפרוכת והלא בבית שני מצאנו שהקריבו הקהל חטאת ומן הדין שדמם הוקרב לפנים אע"פ שלא היה שם פרוכת וזה מלמד שמעשה יום הכפורים היו עושים אע"פ שלא היה שם ארון תעדות עם הפרוכת אלא היה הדם מזה לפני הארון · ואולם בזמן הגלות תניון פינו יעמוד במקום עשייתם כמו שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ונאמר ונשלמה פרים שפתינו · וזה שיש לומר בי בליאותי התשובה בזה היום יש ענינים שהם תלויים בזמן שבית המקדש קיים ויש אשר בולל אנשי הבית ואנשי הגלות ואלו הם הודוי והענוי שנאמר והתודו את עונם ונאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואמר והיתה זאת לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם ובל מלאכה לא תעשו על כן התשובה תהיה דאוה ומקובלת כל זמן שנובל לעשותה מליאותי התשובה לפי היכולת ועל כן בזמן הגלות ביון שאנחנו יבולים על הענוי והודוי תהיה התשובה מקובלת · אמנם מצאנו מהגדת הנביאים שבטואי שפתינו יעמוד במקום הקרבת הקרבן ביון שאמר ונשלמה פרים שפתינו תבן תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב :

נדרנן ישראל מראש חדש עד יום כפור ואם עשרה ימים וקמים בלילות ומתפללים סליחות ותחנונים ומבקשים סליחה עד אור הבקר ומפשפשים

Digitized by Google

ששששש במעשיהם לעזוב כל מעשה רע והזהיר הגזל סידרם להיותם על ידי תשובה באלו הימים • וקצת יראי תמא מתענים מיום שני עד יום כפור • ומנהג טוב להיותם מתפללים כיום כפור כל היום מהבקר עד צאת הכוכבים מתודים ומתחננים למצוא סליחה על כל עונותיהם שהיו עוסקים כל היום בזמן היות בית המקדש במעשה יום הכפורים :

פרק החמישי

מצוה מן התורה שיתענו ישראל בכל עת צרה שנאמר וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם ואי אפשר מבלי ענוי ולעשות מה שראוי מתנאי התשובה • כל צרה שתחול לישראל לא תחול רק מפני עון לא כדברי התועים כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו וכן מרמיז התורה ואם תלכו עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בקרי להוסיף מכה על מכתם וכן מצאנו התורה מרמיז באמתת התשובה להעזר מן צרה באמרו קדשו צום קראו עצרה וכל הענין • ועל כן בבוא על ישראל צרה בין ליחיד בין לרבים ראוי להתענות לפני השם ית' ולהתודות על חטאיו הנה מה שראינו מענין מרדכי ואסתר מה שאמר וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים גם בענין הריגת שאול נאמר על אנשי יבש גלעד וצומו שבעה ימים • דבידוע שאלו הצומות אינם מערב עד ערב כדין יום הכפורים כי מה טעם אל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום אלמלא היה התקון כך • ועוד מה שאמר ויצומו שבעת ימים אי אפשר שלא היו אוכלים בלילה • והנה מהערת התורה נעזרו ישראל ותקנו ארבעה צומות הם הנזכרים בספר זכריה כאשר נאמר צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי מפני שאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי ועקר הודוי היא התשובה עם כל תנאיה • והנה אלו הם הזמנים שאירעו בהם צרות לישראל והם יום עשרה בטבת ויום תשעה בתמוז ויום שבעה באב ויום עשרה באב ויום שלשה ועשרים בתשרי אלו מצאנו אשר הרמיז התורה שאירעו בהם צרות לישראל • וכיון שאמר התורה שבבוא צרה לישראל יתודו על עונם לפצוא מחילה לעונותיהם והנה אין ראוי ליחד התשובה עם כל תנאיה אלא באלו הזמנים שאירעו בהם צרות לישראל והיה הכונה כי מצד חמאם חל להם מה שחל ע"כ יחדו אלו הימים להתענות ולהתודות על עונותיהם • ואולם מה שראוי לעיין שאם אלו הצומות הקבעו מצד חרבן בית ראשון אחרי שנבנה בית שני ונבנתה ירושלם היתכן להתמיד עוד אותן הצומות והנה נתפק מי שהיה יראי חמא בזמן שנבנה בית שני כאשר נאמר וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו ואמר האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים • ויש להקשות בזה הואיל וארבעה צומות היו מתענים למה פרט התמישי • ועוד למה באה התשובה בחמישי ובשביעי באמור כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה ואחרי כן בארבע צומות באמרו צום הרביעי וצום התמישי וצום השביעי וצום העשירי ונם כשבאה השאלה לצום או שלא לצום • התשובה באיזה דרך באה והתמיד אותם ר"ל הצומות או בטלם לגמרי ויעדם לימים טובים ויסי שמחה כאשר נאמר יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה • אמנם שאלו בעבור צום התמישי בעבור שצום התמישי מוסגל על שמירת המקדש וכשנבנתה חששו כי אולי אין ראוי מעתה להתאבל עליו ונשלם בנינו בשנה ששית שנאמר ושציא ביתא דנא עד יום תלתא לירח אדר היא שנת ששי ודעתם בשביל בלל הצומות • אמנם בעבור שבנין הבית היה עלה על שאלתם ועוד שצום התמישי הוא הגדול מכלם השאלה עליו תספיק לכלם שאלו עליו וכשבאה התשובה תבר עליו השביעי להעיר שהבונה על כלם אחת • ואולם לא זכר הרביעי כי הוא קודם התמישי והפש השביעי שהוא אחריו על כן בא בענין התחימה וזכר ארבעתם כסדר • ואמת שהשאלה היתה אם יצומו ואם לא יצומו והתשובה באה מופלגת שלא יהל המבין להבין הבנה שלמה אם שהתמידם או בטלם • ואולם צריך לעיין במאמרים שאמר בי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי הצום צמתוני אני וכי תאכלו וכי תשתו הלא אתם האוכלים ואתם השותים • ומאמר הצום צמתוני אני יסבול שני מענים אם שהרצון באמרו הצום צמתוני אני ר"ל אני צויתי אתכם לצום ועתה אתם מבקשים ממני לקיימם או לבטלם ואין טעם לזה הפירוש כי מה טעם וכי תאכלו וכי תשתו הלא אתם

האופלים

Digitized by Google

האובלים ואתם השותים · ויש שפירשוהו הצום צמתוני אני ר"ל הכוזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכוף כאגמון ראשו אבן הרצון הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע התר אגודות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו · ועם זה הפירוש בלתי נאות כי היה לו לפרש · אבן יתר הדעת נוטה שהטעם באמרו הצום צמתוני אני ר"ל אני המתענה בצומכם או אני הנהנה באבלכם ובשתותיכם אלא בודאי אתם המתענים ואתם הנהנים אבל בצומכם לא ישיגני הזק ובאבלכם אתם לא תשיגני הנאה והטעם הואיל והצום הוא מדרכי ליאושי התשובה אין ראוי להמנע מלצום · אבן העיר על איזה תקון יהיה הצום באמרו והאמת והשלום אהבו ואלו שתי המלות כוללים כל סדר ישעיה הנביא ע"ה באמרו הלא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע וכו' מה שכולל מלת האמת ומה שאמר הלא פרום לרעב לחמך וכו' מה שכולל השלום · והכונה כי למה התמידם מפני כי כל מה שהוא מליאושי התשובה אין ראוי להמנע והואיל והם בעצמם בחרו צריך להיות מקום כי עדיין לא נתקיימה הבשורה העתידה לבוא באמרו ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ ונאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר והתשובה לא תהיה אלא מפני עון אבל בהיות כלם צדיקים מה צורך להוסיף בליאושי התשובה חוץ ממה שנזרה התורה על כן הכטיחם במאמר הנבואה שיבוא זמן צום הרביעי והחמישי והשביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים · אבן מאמר והאמת והשלום אהבו עונה שהוא צווי אבל היות לששון ולשמחה ולמועדים טובים הוא הנדה לעתיד · והאמת כי אחרי שהוא דרך הגדה אלו היה מאותו הזמן היה ראוי שלא יהיה חלוף בו כי המניד לא יניד רק על דרך אמת והואיל ואין אנחנו עושים אותם היום יום שמחה מכלל שהוא הגדה לעתיד · ועוד שאנחנו מצאנו אחרי זה הזמן שנתענו ביום עשרים וארבעה לחדש השביעי שהוא הצום השביעי מכלל שהוא הגדה לעתיד · והכתוב אומר סתם צום הרביעי וצום החמישי ואינו רוצה החדש כלו כי הנה חדש השביעי שלא היו צמים כל החדש אבן צמו יום עשרים וארבעה לחדש · על כן במה שנחלקו חכמי הקראים והרבנים שבעלי הקבלה פסקו שלא יצומו לחרבן בית ראשון כי כבר בטלום אחרי שנבנה הבית · והכמי הקראים אומרים כי לא נתבטלו אלא אדרבא התמידם כמו שקדם לנו הבאור · והתשובה מה שראוי לסבור כי כאחד בטלם או כאחד קיימם · והנה אין בשביל בית שני כי אם צום החמישי אבל צום הרביעי מה שאומרים שהוא שבעה עשר בתמוז שנשתברו בו הלוחות ויום שלשה ועשרים לחדש השביעי שנהרג בו נדליה וצום העשירי ששמך מלך בבל על ירושלם והנה השלשה צומות לעלות קדומות ואין יום שנחרב הבית הראשון נופל והשאר יהיו קיימים · ועוד כמו שיהיה צום העשירי מפני ששמך מלך בבל על ירושלם אחר שיום שרפת בית המקדש נפל אחר שנבנה הוא הדין צום העשירי שיפול כיון שנבנתה ירושלם · אמנם אחרי שביום זה נחרב בית ראשון אחרי שאותו היום נחרב השני שניהם כאחד והדין נותן לתפוש אשר הסביבו בו נביאים ואין חלוף נוכף לפי דעת בעלי הקבלה אלא שהבית השני נשרף בתשעה לחדש אב והראשון בשביעי ובעשירי בו והחלוף בו מעט על כן אין להסכים שנשתנה דבר במה שהיה או נפל · והעד כי אחרי שנחרב הבית הראשון ונבנה השני שלא היה להם תכלית הבטחון בבנינו כי אם מה שיבנה לעתיד לבוא מה שאמר כי מי בז ליום קטנות · ואם בשביל שאירעו מאורעות בבית שני יש להוסיף תקנות אחרות הלא כמה צרות עברו על ישראל ולא התמידו על זמנם צום · והנה צום הרביעי הוא השיעי לחדש תמוז שנאמר בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה להם לעם הארץ ותבקע העיר · והרבנים אומרים שהוא שבעה עשר בתמוז שבו נשתברו הלוחות · והצום החמישי הוא חדש אב שנאמר בחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנצר ובחדש זה עצמו נאמר זבעשור לחדש · ונראה כי בשביעי התחילו באשר סביבו ויום העשירי התהילו בבית עצמו כי אחרי שני המאמרים אומר וישרוף את בית ה' · והנה צריך לצום אלה שני הימים אבן הרבנים צמים ביום התשיעי בחדש החמישי שבו נחרב בית שני ועל פי דעתם אם נפל הצום של בית הראשון צריך להיות ימי שמחה כפי שיעד · כי לא יצאו משני דברים אם שהם ימי צום או ימי שמחה ואם אינם ימי

Digitized by Google

צום הדין להיות ימי שמחה והענין לא כן עמהם ·
נהגו ישראל וביום שביעי ועשירי לחדש אב
מתנהגים מנהג אבלות ויושבים על הארץ
ויפאי חטא שוכבים על הארץ ואינם רוחצים
ולא סכים ולא רוחצים בגדיהם מראש חדש
אב · ומן השעה בתמוז נהגו מקומות ואינם
אוכלים בשר ומהם אינם שותים יין ובערב
שביעי ועשירי באב אוכלים פת חרבה במלח
וסים בדאגה ובשממון ומתפללים ומקוננים
בשבר ציון וירושלים והרבן בית המקדש כל
היום וקוראים מעניני התוכחות הכתובות
בספרי הנביאים ואינם קוראים לדברי תורה
ויושבים בטלים דום ונאנחים · וכן מסור
בידנו שכל העושה מלאכה באלו הימים
אינו רואת ברכה במעשה ידיו · ואולם צום
השביעי לא מצאנו בכתוב אלא שנאמר וביום
עשרים וארבעה לחדש נאספו בני ישראל
בצום ובשקים ולא נתבאר לאיזה מאורע קבעו
צום השביעי · ובעלי הקבלה אמרו שהוא צום
גדליה בשלשה לחדש תשרי ולא מצאנו
מבואר בכתוב · אבן נתנו החכמים טעם
לצום השביעי שהוא לבריתת המועדים עד
שאמרו כי מן הדין היה ראוי ביום עשרים
ושלשה וסברו אולי מפני שהיה יום שבת על
כן דלג עד יום ארבעה ועשרים לפי דעת
האומרים כי לא יציפו בשבת · והאמת שראוי
להיות צום השביעי בשביל הריגת גדליה
שנהרג ונכרת רגל ישראל מארצם כי זה היתה
השמדה גדולה לישראל מארצם · והענין
שתקנו להתפלל בזה היום הוא מסודר לענין
זה ואם לא בא במבואר לאיזה יום מן החדש
יש לומר אע"פ שהיה באיזה יום מן החדש
תקנוהו ביום ארבעה ועשרים מפני שכל
החדש מועדים ותקנוהו אחרי יציאת המועדים·
והצום העשירי שנאמר ויהי בשנה התשיעית
למלכו בחדש העשירי בעשור לחדש בא
נבוכדנאצר וכל חילו על ירושלים · ואולם
נהגו ישראל ומקבלים נחמה בעשור לחדש
החמישי מפני שההבטחה בבנין בית שלישי
היתה בו ביום שנאמר בנבואת יחזקאל הנביא
ע"ה בעשרים וחמש שנה לגלותנו בראש
השנה בעשור לחדש בארבע עשרה שנה אחר
אשר הוכתה העיר · ואלו ארבע עשרה שנה
שלמות מנקודה עד נקודה ונאמר בעצם היום
הזה היתה עלי יד ה' אם כן הבשורה באה
בו ביום עצמו שהוא עשירי לחדש החמישי
על כן אנחנו מקבלים נחמה ביום הזה · יהי
רצון ויתקיים הנאמר לשום לאבלי ציון להתת
לתם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל
ונו' · יש מישראל יראי הטא שמקבלים
ומתחננים ומתענים ימים שאינם קבועים לכל
האומה אלא על דרך נדבה כנון שמתענים
שלשים יום מיום תשעה בתמוז עד עשרה
באב ומהם מראש חדש עד עשרה ימים בו ומהם
משבעה עד עשרה בו · וכן נמי צמים
מראש חדש אלול עד יום כפורים בכבודם
ארבעים יום שעשה משה בהר וביום כפור
היתה קריאת שלש עשרה מדות · ומהם צמים
השעה ימים עד יום כפור · אבן מה שכתוב
במגלה וכאשר קיימו על נפשם ועל זרעם
דברי הצומות וזעקתם ואלה הצומות יש
מהם שצמים שבעים יום מן שלש עשרה
לחדש ניסן עד יום עשרים ושלשה מן החדש
השלישי מן הגזרות הראשונות שכתב המן עד
הגזרות שבתב מרדכי דספרים בהפך מפני שכל
אותם הימים היו ישראל בצרה גדולה שנאמר
ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך
ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי
ומספד שק ואפר יצע לרבים ואולם לא
היה לכל העירות כאחד · אבן מה שמורה
דברי הצומות הוא לענין שאמרה אסתר וצומו
עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים
לילה ויום והיה זה בחדש ניסן כאשר הכתוב
אומר · ואם כן אין הכונה באמרו דברי הצומות
שהתמידם לדורות כי איך אפשר לצום בניסן
בתוך המועדים אדות הפורים עד שנלהצו
ופירשו הפכוך בפירוש זר ור"ל לקיים את
ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קיים
עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר
קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות
וזעקתם ר"ל שאלו הימים קיימם מרדכי היהודי
ואסתר המלכה ימי משתה ושמחה ודברי
צומות וזעקתם באותו הזמן לא שדברי הצומות
התמדו לדורות · אבן הכונה בפירוש הפסוק
לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר
קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה
המור שהיה להם צומות וזעקה בשביל הצרה
שבאה אליהם עתה נושעו ונוצלו ועל כן
קיימו עליהם ימי הפורים ימי משתה ושמחה
להזכיר בהם חסדי השם להודות ולהת שבח
לשמו הגדול אשר מציל עני מחזק ממנו
כענין ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם ·
או שהרצון בפירושו כאשר קיימו הצומות על
עתים שבאה עליהם צרה ונוצלו כן קיימו
אלה ימי שמחה בעבור ישועת השם שבאת
עליהם והכונה בו בדברי הצומות אלו הם

Digitized by Google

החמשה עשות · ואולם השם הנבחיה שאלו הצוטות יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים בביאת המשיח אבן ימי הפורים לא יבטלו באשר קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ואמר וזכרם לא יסוף מזרעם אלא חוב על כל ישראל לקרוא במגלת אסתר באלו הימים ולעשות אותם ימי משתה ושמחה זמשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים שיתחייבו בהם ארבעה דברים · האחד להיותם ימי משתה שלא יצום בהם איש · השני להיותם ימי שמחה שלא יבכה בהם איש · השלישי ומשלוח מנות איש לרעהו · הרביעי ומתנות לאביונים · וחייבים לעשות שני הימים בי בשלשה עשר לחדש אדר יושבי הפרזים הרמ לאויבים ונוח בארבעה עשר בו ואנשי שושן הרנו ביום שלשה עשר ויום ארבעה עשר ונוח בחמשה עשר בו על כן מאז ואילך נתחייבו בין אנשי שושן בין יושבי הפרזים לעשות יום ארבעה עשר והמשה עשר ימי פורים ונתחייבנו וקבלנו עלינו יען שזה היה בזמן נביאים והסכימו בו נביאים :

אבן ההנוכה שאומרים הרבנים לא קבלנו עלינו יען שלא היו באותו הזמן נביאים וכמה נסים נעשו בכל זמן וזמן ואפילו בזמן נביאים ולא קבעו אותם ימי שמחה זיהיה זה כיוצא בהם · אמנם מה שיפול מאלו הצוטות בשבת נחלקו דעות החכמים מהם חייבים בשבת ומהם מנעום שלא יעשו בשבת ומהם העבירו · ואשר מנעו אותם אומרים שהכתוב קרא יום השבת יום עונג וצריך שלא יהיה בו ענוי · ועוד שמועד יום תרועה נאמר בו בי קדוש היום לאדונינו אל תתאבלו ואל תבכו ונאמר לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ועל כן לא יכשר לצום בשבת ובמועד · ואשר חייבוהו הוא בעבור שנאמר והפכתי הגיכם לאבל ונאמר והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה · ומהם הבריהו מטענות שתי הבחות בשוה ועל כן העבירו לצום או שלא לצום · ואשר העבירו לצום בשבת זוכים ויום כפור לאות שאם נפל בשבת היוב לצום · ובעלי הקבלה אמרו היתה עיר שהקיפוה אויבים או נהר או ספינה הנטרפת בים אפילו יחיד הנטרף מפני לסטים ומפני רוח רעה מתענים עליהם בשבת וזועקים ומתחננים בתפלות ואם על אלו התירו לצום בשבת כל שכן על חרבן הבית ועל שבר ציון וירושלם · אבל אין ראוי לגזור תענית בימים טובים ולא בראשי חדשים ולא בפורים :

נשלם סדר יום הכפורים שבח לאל מוחל וסולח לעוברים

ענין תג הסכות

הדבור בענין הסכה חלקוהו החכמים לשבעה דבורים · הדבור האחד מאיזה כח מדין תורה לעשות סכה · הדבור השני מאיזה דבר תעשה · הדבור השלישי מתי תעשה · הדבור הרביעי מי יעשה הסכה · הדבור החמישי במקום עשייתה · הדבור הששי מי ישב בה · הדבור השביעי באיכות ישיבתה :

פרק ראשון

הדבור הראשון אמנם יש לדעת מאיזה כח מן תתורה לעשות סכה · חחכם ר' יוסף נ"ע באר כי עשיית הסכה מן תבתוב בענין ולא בדבור מפה שאמר הכתוב בספות השבו שבעת ימים זאם הישיבה תורה על חיוב העשייה יש לנו חיוב עשייתה שמאמר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר לא יורה גלוי המאמר על עשיית הסכה מפני

מפני כי לא אמר הקחו ותעשו סכה אלא אמר ולקחתם לכם ביום הראשון ואחרי כן אמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים על כן נהלקו דעות המפרשים אם שמאמר ולקחתם לכם נאמר כדי להעשות מהם סכה וזהו טעם בסכות תשבו שבעת ימים או שהרצון באמרו ולקחתם לכם ביום הראשון הוא לטעם אחר • אבן עשית הסכה הלקה מחיוב ישיבתה שנאמר בסכות תשבו שבעת ימים • ואולם מי שמגביר הכונה על מאמר ולקחתם לכם שהוא בשביל עשית הסכה הוא אמר שהכתוב לא הורה בעשייתה ואי אפשר שלא תבוא מצוה בעשייתה בגלוי הכתוב דין לומר כי זה הכתוב מורה על עשייתה • ויש לעזור בכונה זאת הואיל ואמר בעזרא צאו ההר והביאו עלי זית ועלי נפן ואמר העשות סכות ככתוב מכלל שבתורה הורה בעשיית הסכה • הואיל ואלו המינים שבמאמר ולקחתם נזכרו מהם מינים בעזרא במאמר צאו והביאו ואע"פ שלא הורה בפסוק ולקחתם העשייה יהיה הטעם בזו הלקיחה הוא הכנת העשייה כמו ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית • ואם יהיה מאמר ולקחתם לתקון עשיית הסכה מה טעם פרי עץ הדר על כן הוצרכו מהם ופירשוהו מטעם ותעש פאהות דמיון עץ עושה פרי שכולל אילני פרי ואילני סרק • ואחרים פירשו שטעמו מעץ פרי הדר ועל פי הפירוש הראשון על כן אמר בפית תמרים בלא ו"ו שאלמלא היה זולתו היה ראוי לומר וכפות • אמנם לפי הפירוש השני על כן הזכיר פרי עץ שרצונו מעץ פרי בעבור שרוצה להזכיר אילני סרק על כן הזכיר פרי עץ לענין כפות תמרים • ואם הכונה בו שפסוק ולקחתם לענין עשיית הסכה צריך להיות כל הנזכר בעזרא בפסוק צאו ההר הוא הנזכר בפסוק ולקחתם • וחכמים הציעו פירושים לישב שני המאמרים באחד כי כל הנזכר בפסוק האחד הוא הנזכר בפסוק האחר • ואמנם ההלוק שמצאנו ביניהם הוא כי ערבי נחל שנזכרים בתורה אינם נזכרים בעזרא ועלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס שנזכרים בעזרא אינם נזכרים בתורה ואם שני המאמרים באחד צריך להשוות את שניהם על כן נדחקו החכמים ואמרו כי פרי עץ הדר כולל הזית ועץ שמן מפני שמצאו ויהי כזית הודו והדר באחד • ואולם חלוק עלי זית מעלי עץ שמן אמר רבינו ענן נ"ע ששניהם מעצי זית אמנם הזית שני מינים זית שעושה שמן וזית שאינו עושה שמן ואלו היה כן היה ראוי לומר וכפות תמרים • ועוד שר' דניאל אלקומסי נ"ע אמר שפרי עץ הדר יותר נאות להיות בכפות תמרים דמיון זה שאבר זאת קומתך דמתה לתמר • ואולם בענין ההדס אמרו שהוא ערבי נחל ונאמר בין ההדסים אשר במצולה ויאות להיותם ערבים • ור' בנימן נ"ע אמר כי על כן לא אמר ערבי נחל בעזרא מפני שאמר צאו ההר וטעמו עלו אתם ההר והביאו אשר נמצא בהר ואנחנו נביא ערבי נחל ההנה על צד הדוחק השוו שני המאמרים באחד • ואולם ההולקים עליהם שאי אפשר להיות שני המאמרים באחד אומרים שמאמר ולקחתם אינו מורה לעשות הסכה בפני שלשון פרי עץ מה יאות בעשיית הסכה ועוד שהוסיף וגרע שהוסיף שלשה מיני עלים עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס וגרע ערבי נחל מכלל שאין שני המאמרים באחד • והטוען ממאמר לעשות סכות ככתוב טעם זאת העשייה היא שטירח בהו לעשות את יום השבת או שמאמר ככתוב החר לעצם מלת סכות לא למלת לעשות • ואולם יש להוש בדבר שלא יצא זה משני פנים אם שמאמר ולקחתם ישוה למאמר צאו ההר או אינו שוה ואם הוא שוה לו צריך שיהיה בלי תוספת וגרוע ואנחנו רואים שהוסיף וגרע מכלל אינו שוה לו • ולא יצא הדבר כשני פנים אם שהמאמר היה לעשות סכה מכלל איזה מין שירצה לא שיהיה מאלו המינים בהכגל ואולם העיר בקצת וידעו זה ישראל בצדיית השליח ע"ה ובא עזרא והוסיף וגרע או שנאמר שמאמר ולקחתם אינו בעשיית הסכה אמנם הוא למענים אחרים • ואולם יקשה הענין לוכד שהמאמר לא היה על צד הגלה ועל צד המצוה בלי תוספת וגרעה ואם כן נראה שזה המאמר אינו עונה לעשות הסכה ואם בא בספר עזרא ואבר לעשות סכות קצת מאלו המינים לא יזדה זה ששני המאמרים שוים בי לאופן שהיה צריך בעזרא לענין הסכה אמר ועלי כך ובך אבל בתורה בעבור שלא היה רוצה לאופן הכבוך לא אמר עלי כך וכך אלא אמר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל • והנה במאמר ולקחתם לכם פירשו בו מן חכמינו שהרצון בו לקחת פרי עץ הדר בגון אתרוגין והפוחין חולתם בכפות תמרים שצריך הוספת בי"ת וענף עץ עבות וערבי נהל לעשות אותם אגודות לשמוח בהם באבילת הפרי ובמלמולו שאמר ולקחתם ושמחתם •

ובעלי

Digitized by Google

ובעלי הקבלה אמרו כי זאת הלקיחה היא ביד והנוברים הם ארבעה מינים אמרו פרי עץ הדר הוא אתרוג ודרשו בו הדר באילנו · ומאמר בפות צריך ו"ו וכפות אלו לולבין וענף עץ עבות הוא הדס לאופן שהוא משולש בענפיו וזו טעות כי הנה בעזרא אמר עלי הדס ועלי עץ עבות מכלל שהם שני מינים · ועוד אי אפשר להיות עבות זה מורה לענין השלוש מפני שזה בקטן העי"ן ואשר יורה על השלוש מעשה עבות הוא בשו"א והוא בשקל שאור · ודברו בהם דברים ולא הורה הכתוב והוא שהכתוב אמר ולקחתם לכם ביום הראשון ויחד היום הראשון בלקיחה והם כללו כל השבעה ימים בענין מצות הלולב והשם יתעלה לבדו הוא יודע האמת :

פרק שני

הדבור השני אבן מכל מקום צריך להעשות הסכה בבמו אלה המינים אשר נזכרו במעשה כמו שאמר בעזרא צאו ההר והמאמר מחוכם כי אין הרצון להעשות מכל אלו המינים אבל הרצון מכל מה שירצה יעשה סכה לבר שלא יהיה ריחו רע והזכיר אלו הנמצאים לפי הזמן והמקום · והמה מה שמדר בעזרא עלי עין שמן זולתי עלי עין זית יש מי שפירש שהוא עלי אגוזים ואחרים פירשוהו עין שמדליק מתוך שמנו ואולם בעין עבות אמרו שהוא מין ארז כמו שאמר בין עבותים היתה צמרתו ואחרים אמרו שהוא אילן הבטנים ואל זה מרמז באמרו תחת אלה עבותה וצריך להעשות על שם סכה ואפילו היתה עשויה מקודם לכן בשרה · והדבור השלישי בעת עשייתה · המוסבים בעשייתה מן מאמר ולקחתם לכם ביום הראשון זה המאמר יורה בעצם היום והלא תקון הסכה הוא חלול המועד ואי אפשר להעשות עם מובאי המועד ועוד שהכתוב באמור בסכות תשבו שבעת ימים ואלה היטים שלמים בראשיתם ושלמים באחריתם וצריך להיות הסכה מוכנת קודם בוא המועד · ואם נסבים שמאמר ולקחתם מורה לעשות הסכה כיון שמצאנו הבי"ת למעגים בגון ויהי בהיות יהושע ביריהו והוא בי"ת הקרוב יהיה גם כן מאמר ביום הראשון בי"ת הקרוב שטעמו קרוב ליום הראשון · והדבור הרביעי במי יעשה אותה · החכמים הבדילו בין המצות אשר יש להם תליאה בשכל ובין אשר אין להם תליאה בשכל ואמרו כי המצות אשר יש להם תליאה בשכל יעבור לעשותם גם האינו ישראל בגון עשיית מעקה והמצות אשר אין להם תליאה בשכל לא יעשה אותם כי אם ישראל בגון עשיית הסכה והציצית ושטיפת הכלים לא יעשו אלא על ידי מאמין והדבר נראה · והדבור החמישי במקום עשייתה · שאם אנשים הכנילוהו במקום מובחר מפני כי חיבה עם החגיגה והתגיגה תלויה בארץ וכבר בארנו שמצאנו דברים אחרים תלויים עם ההגיגה אך אלו תלויים על הנאי התגיגה · ואולם חייבנום גם בזולת התגיגה כאשר נתבאר בבמה מקומות וזה ביוצא בהם ועל כן יתחייבו בגלות כבזמן הבית ואין להם חסרון תנאי שהלוי בארץ ואף כי אמר בזה למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל וכלל כלל הדורות בין אנשי הבית בין אנשי הגלות : והדבור הששי היתחייב לכל אחד ואחד מישראל · דבר ידוע שאם הישיבה חייבת לכל אחד ואחד מישראל גם העשייה חייבת לכל אחד ואחד מישראל ואולם אם קדם אחד ועשאה נפטרו הכל כי גם היא מן המצות הנעשות כדי ולא בן הישיבה שכל אחד ואחד מחוייב לשבת בה · והכתוב חייבה על האזרחים ולא על הגרים שנאמר כל האזרח בישראל ישבו בסכות · והנה הפסח נתחייב גם על הגרים ולא כן הסכה ונתנו ההכמים טעם כי השם פתר וגנן בפסח מצרים על כל הבשרים בדת אבל הענן היה מסך לטהנה ישראל לבד ואולם הגרים היו באים בו על בן ביאת הגרים בסכה על דרך עובר ולא על דרך חיוב על דעת מי שאומר כי עשיית הסכה אינה כי אם לעלת הענן שהיה מסך לישראל במדבר · אבל על דעת מי שאינו מסכים כי עשית הסכה לעלת הענן אלא מפני שישבו בסכות בצאתם ממצרים נותן הטעם למה הוסגלו האזרחים מפני שהגרים תמיד יושבים בסכה ומה היה בא הכתוב להייב · ויש לתת הטעם בעבור שהמצות נתנו לפי היכולת והסכות נתחייבו לאשר יש להם מקום נחלה באשר נאמר בעזרא איש על גגו ובחצרותיו אבל הגר אין לו מקום נחלה ואיך היה מחייבו הכתוב : והדבור השביעי באיכות ישיבתה · זאת הישיבה אינה על גלויה וצריך להיות יהם בין עלה לעלולה הואיל שאמר כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם בארץ

מצרים

מצדים אשר הכונה בזו הישיבה הטעם לשבת ולשבב ולאכול ולשתות ולקרוא ולהתפלל כל מה שיעשה בביתו · אבן לא יעשה בה מלאכות פחותות כי צריך ליקר המצוה ולפארה · וצריך שתעשה תחת השמים ותהיה בקומת בית בפתח ובמזוזה ואין צורך על הדפנות אם יהיו בותלי אבן או כותלי עין ותהיה בשעור שישתמש אדם לשבת ולשכב לא פחות אבל להוסיף במה שיובל · עבר ולא עשה סכה בתחלת הימים או עשה ונפלה יעשה באמצע הימים ואפילו ביום האחרון יתחייב לעשות סכה ולשבת · והסומכים מן מאמר ולקחתם לכם ביום הראשון לאופן עשייתה אומרים כי העשייה צריך להיות בתחלה · ובאמת כי התוב חייב הישיבה בכל השבעה והיוב עשייתה מפני חיוב ישיבתה ועל כן תתחייב עשייתה בכל עת מן השבעה כדי לקיים חיוב הישיבה ונראה כי על כן לא הורה בעשיית הסכה שאם היה מורה עשייתה היה מורה זמן העשייה והיה נראה כי באותה העת לבד תתחייב עשייתה על כן יתלה חיוב עשייתה מחיוב ישיבתה שכל זמן השבעה יש לו לעשותה :

פרק שלישי

התורה באורה הטעם בעשיית הסכה באמור לטען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל · ונהלקו החכמים מהם אומרים שטעם כי בסכות הושבתי מרמיז על הענן שהיה מסך להם במדבר כנרמז פרש ענן למסך · ואחרים אומרים כי לא היה מסך אמנם טעם פרש ענן למסך מרמיז על הענן שהיה מורה להם הדרך כאשר אמר ואש להאיר לילה וענן אחד היה לא שבעה עננים בדעת המפרשים דלא שלשה עננים · ומה שאמר פרש ענן למסך שחמסך אינו מורה שהוא היה עליהם אבל יסבול שהוא היה לפניהם כמו שנקרא הפרוכת פרוכת המסך והוא היה לפני הארון דלא עליו כי לא יקרא פרוכת המסך על עת נסעם לבד שהיה על הארון · אבן אמרו כי טעם בסכות הושבתי כי בצאתם מצרים כשחנו בסכות עשו כל אחד סכה לעצמו לשבת להיות צל מחורב ועל כן נתחייבה עשיית הסכה לזכר · אמנם מה שיש לדוש שאם היה הדבר קרוב לצאתם מה הטעם שאחר חדבר עד ההדש השביעי · ואמרו החכמים אופנים · מפני שהיה מתחלת הכנם חדש ניסן הפסח היה צריך שיהאהך הג הסכות עד החדש השביעי שיתיאשו הלבבות מחג הפסח לקבל חג הסכות בחבה יתרה · ובעבור שהיה הפסח בניסן שהוא ראש החדשים היה ראוי להיות הג הסכות בתשרי שהוא ראש לשמטות וליובלים · ואהרים אמרו מפני שעלי האילנות או דשנים ורעננים ועל כן אהרו עד זה הזמן · ויש לומר מפני שישראל לא עשו הסכות רק עד זמן תשרי מפני שלא היו צריכים הסכות רק בהכנם החורף להיות מחסה מזרם וממטר ותהלת הכנם החורף והקור הוא זמן תשרי · ויש להוסיף טעם בעבור היות אמות הצאב"א מאמינים לצבא השמים והיו מיחסים הפעלות ההוות בעולם השפל שהם על ידי כה המאורות ופעולותיהם הנגלות על ידי הצטחים כאשר הגיד מאמר הכתוב וממנד הבואות שמש וממנד גרש ירחים · והנה בהיותם רואים חלשת כחותם מלפעול בצמחים מעת הכנם השמש במזל מאזנים הוא אשר דברנו שהיו בינון ואנחה הפך שמחתם בניסן ועל כן כונה התורה להעשות בזמן הזה הסכה לשמוח ולהתעדן ולהתענג בצמחי האדמה ולא צוה בתורתו לקחת מאילנים אשר עליהם גובלים אלא אשר עליהם עומדים אשר לא יחלשו לנבול בהחלש כח המאורות כפי הנטייה · ובל זה לעמוד כנגד דעתם הסכוערת בהראות שהבל עומדים בהשנתתו ית' ואם נראים שמתהוות פעולות על ידי אמצעיים הם כנרון ביד החרצב בו :

ויום שמיני עצרת אינו מעצם הג הסכות ואינו נקרא חג רק עצרת וטעם עצרת פירשו בו החכמים שענינו ענין קהלה מלשון עצרת בונדים והאמת שהוא מלשון עציכה להעצר בבית ה' יותר מבשאר המועדים · ואמנם פירשו החכמים כי בכל המועדים היו נעצרים אלא נתיחד זה היום בזה השם בעבור שאין בו ענין אחר להתיחס בו ועל כן נתיחס בשם עצרת · ויש להשיב כי הנה שביעי של מצות נקרא בשם עצרת ובנראה מפני שהיו עושים באלו הימים עצרה יתרה מפני שהיו סופי המועדים · ואמנם לתת טעם למה נתחייב בזה המועד שהוא

Digitized by Google

יום שנים ועשרים לחדש הוא בעבור שהחדש שמונה ועשרים יום מנקודה עד נקודה על דרך מהלך האמצעי ופחות כפי שהוא • והנה ימי התחדש הם ארבע תקופות והתקף האחרון ספני סעום אור הלבנה בו לא היו עושים שמחה וימים טובים על כן צוותה התורה לעשות ראש זה התקף יום בוב וזהו יום שמיני עצרת :

תם ונשלם סדר חג הסבות ויום שמיני עצרת

ענין שמטה ויובל

שמטה ויובל הם מן המצות שתלויות בזמן • וצריך לעיין בהם בתקון הזמן עצמו ומאיזה חדש התחלותם ומאיזה זמן התחילו למנות שמטה ויובל • ואם נתחייבו בגלות אם לא • והדברים שתלויים בהם • מהם בעבודת הקרקע ומהם בזריעה ונטיעה • ומהם מה שתלוי בבני אדם מתנאי שמטה ויובל בהשכנת הכספים ובהשכנת הקרקעות ולדרור העבדים :

פרק ראשון

ואולם תקן הזמן הוא שאמד שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה • ואלו שש ושש אחדים הם כדרך תרח אבי אברהם ואבי נחור ואלו השנים דבקות זו בזו בין שזרע בין שלא זרע עולים בסדר • והשנה השביעית מהשש היא הנקראת שמטה שנאמר והשנה השביעית תשמטנה ונטשתה ונאמר ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' אלהיך שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור • ותחלת אלו השנים מתשרי על מנהג הזריעה שנאמר שש שנים תזרע שדך והזריעה מזמן תשרי • ועוד אמר והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ונראה שתקיעת השופר היא בהתחלת השנה כי אי אפשר היות זה אחר עבור חצי שנת היובל והנה חג האסיף תקופת השנה ועוד שאבר שם בצאת השנה • ומחלוקת יש בין החכמים שיש מהם אומרים שתחלת אלו השנים מניסן וראיתם וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו • ואם לא תזרע ולא תאסוף את תבואתנו מניסן מה ניעב ולא נאסוף את תבואתנו אם לא זרעו אלא כנראה שזרעו ובשנבנס חדש ניסן ולא יכלו לקצור ועל כן אמר ולא נאסוף את תבואתנו • וזאת ראיה חלושה שאם אסיפת התבואה קודמת מה טעם שיאמר קודם לבן הן לא נזרע • ועוד שאם היתה התחלתם מניסן איך היה זורע אדם בידעו כי לא יובל לקצור • והטענה מטה שאמר תבואתנו הוא בעבור שאמר הן לא נזרע על כן אמר תבואתנו ר"ל הן לא נזרע ובשלא נזרע גם לא נאסוף את תבואתנו תבואה שהיא שלנו • והחכם ר' יהודה דודי ורבי נ"ע הביא ההלוקה שבין החכמים שמהם אומרים שמתשרי התחלת שמטה ויובל ומהם אומרים מניסן והוא הנכון לפי דעת האומרים מתשרי והביא כמה ראיות מבח התורה כפי שהקדמנו שאמר שאלו היתה התחלתם מניסן היה אומר שדך לא תקצור וכרמך לא תבצור שבניסן יחלו לקצור ובאלול יחלו לבצור ובמרחשון יחלו לזרוע ובטבת יחלו לזמור הכרמים ואם כן היה נכון לומר באחרונה שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור בפי סדר עבודת האדמה • והראיה האחרת שאלו היתה

Digitized by Google

התחלתה מניסן כבר היו נזרעים מקודם ואם בן מה טעם את ספיח קציריך לא תקצור שהספיח אינו משהה נזרע אלא הוא מן הגרגרים הנופלים בארץ בעת הקציר וישארו שם עד בוא זמן הצמיחה ויצמחו מאליהם מבלי חרישה וזריעה ועל כן הסמיך הספיח אל הקציר באמרו ספיח קציריך ר"ל ספיח שיצא מגרגרי התבואה התלה מן הקציר ואלו היו השדות נזרעות היה לו לומר שדך לא תקצור ולא היה מזכיר ספיח ואם היו בלי קצירה מה טעם וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ואם לא היו קוצדים ממה היו נזונים בשלש השנים • והראיה הגדולה מפסוק מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות בהזכיר בחג הסכות ידענו בלי חלוקה ומפק שתתחלת השנה מתשרי • ואמר ואחר בארי כל זה נשארו שני הפסוקים שצריכים באור ולא ראיתי לאחד מן המפרשים פירוש ישר בם והם ובי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית והפסוק השני וזרעתם את השנה השמינית • ולדעת האומרים שתהלתם מתשרי היה ראוי לומר מה נאכל בשנה השמינית כי בשביעית יאכלו מה שזרעו בשנה הששית אם בן מה טעם מה נאכל בשנה השביעית ולכמו כן בפסוק השני שאומר וזרעתם את השנה השמינית והלא שנת היובל היא שמינית לשנת השמטה והכתוב מזהיר יובל היא שנת החמשים שנה לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה וזאת הפקה לא בארה אחד מן המפרשים • והנה נעזרים מאלו הפסוקים האומרים שתהלת אלו השנים מניסן שאומרים אלו היה מתשרי מה טעם וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית כי אם היה מתשרי הנה מה שיקצרו בששית יאכלו בשביעית אלא הטעם בעבור שהיתה תחלתם מניסן הנה מה שהיה זרוע מן הששית לא יקצרו בשביעית ועל כן אמר וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית ואמר ולא נאסוף את תבואתה ר"ל מה שזרעו בששית • ומה שאמר וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים טעמו בהכנם ניסן בשנה ההיא יצוה את הברכה והנה יספיק לשנה הששית והשביעית והשמינית ואמר וזרעתם את השנה השמינית ואמר עד בוא התבואתה תאכלו ישן ואלו היה הטעם בשביל היובל וזה טעם ועשת את התבואה לשלש השנים מה טעם וזרעתם את השנה השמינית והלא השנה השמינית היא יובל ובשנת היובל אומר לא תזרעו ולא תקצרו • ואולם על צד הדוחק ישבום החכמים עם היות תחלת אלו השנים מתשרי שאומרים כי טעם השאלה לא היתה רק בשביל היובל שאם בשביל השמטה דין היה לשאול יותר ויותר על היובל והכתוב לא הורה בזה ולומר כי שאלו בעבור השמטה ובאה התשובה בשביל השמטה והיובל וזה אי אפשר • והנה הבונה באמרו ובי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית אין מאמר מה נאכל דבק עם בשנה השביעית אבל הטעם מה נאכל בשמינית אם בשביעית לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו על כן אמר וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים הטעם בשלש השנים האלו הם מחצי שנה ששית כפי מנין שנות הבריאה בעבור היות התחלת הבריאה מאז והשנה השביעית שמטה והשנה השמינית שהיא היובל ומתהלת השנה התשיעית יזרעו ועד חצי השנה שהוא זמן ניסן ומחצי שנה תשיעית יקצרו וזה הוא טעם עד בוא תבואתה תאכלו ישן • והנה אלו השלש שנים הם על פי תקון הבריאה והוא מתהלת קציר שנה ששית • נתבאר עתה כי ניסן ראש לחדשים ולמועדים ותשרי ראש לשמטות וליובלים • וצריך לעיין בחדש השביעי שהוא חדש תשרי באיזה יום מימי החדש תבנם שנת השמטה והחכמים נהלקו • המון העם קוראים יום תרועה שהוא אחד לחדש תשרי ראש השנה ובונת התורה בחמשה עשר להדש תשרי שהוא זמן כבות כי כן נאמר וחג האסיף תקופת השנה ונאמר בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה ונאמר והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפורים ואי אפשר שקדם ראש השנה ועדיין לא נשתחררו העבדים • אמנם יאות לומר שהברוז קודם חמשה ימים מראש השנה ונאמר במועד שנת השמטה בחג הסבות בבוא כל ישראל :

ואולם הדבור באיזה זמן התחילו ישראל למנות שמטות ויובלים והוא מעת הכנסם לארץ שנאמר בי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה' והתחלת השנים לא מעת הכנסם לארץ כי אם מזמן שכבשו וחלקו שנאמר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה ונראה כי הוא מזמן שחלקו והיו להם שדות וכרמים • וחלוקה יש בין חכמי הקראים ובין חכמי הרבנים • שבעלי הקבלה

אמרו

Digitized by Google

אמרו שבע שבבשו ושבע שחלקו והכמי הקראים אומרים שבע שבבשו ושחלקו וראיתם ממאמר כלב בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה עבד ה' אותי מקדש ברנע וכו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה עודני היום חזק כאשר ביום שלוח אותי משה כבחי אז וכבחי עתה למלחמה ולצאת ולבוא · והנה המרגלים נשתלחו בשנה השנית לצאתם ממצרים והיה אז כלב בן ארבעים שנה ועברו גם בן שמונה ושלשים שנה הנה שמונה ושבעים שנה ובעת שדבר עם יהושע בשעת החלוק אז היה בן חמש וששים שנה · הנה כנראה ששבע שנים הם מעת הבנסם עד שדבר כלב ואמרו החכמים כי בשנה השמינית התחילו למנות שמטה · ואולם יש להקשות כי תחלת הגורל נפל ליהודה ועל כן מעון כלב מה שמעון ואי אפשר שחלק כל ישראל אז והכתוב אמר ויותרו בבני ישראל אשר לא חלקו ומאמר יהושע עד אנה אתם מתרפים אע"כ יש לומר כי בנפול תחלת הגורל מיד התחילו למנות והכתוב אומר שש שנים תזרע שדך ואין התנאי עד שיחלקו כלם · ואולם אם היה המשך החלוק זמן לא ידענו זה בדקדוק ואולם היה זה פחות משבע שנים · ובעלי הקבלה לקחו הרמז באמרם שבע שבבשו ושבע שחלקו ממאמר בעשרים וחמש שנה לגלותנו בראש השנה בעשור לחדש בארבע עשרה שנה אחרי אשר הכתה העיר ואלו הארבע עשרה שנה הם שהיו שני הכבוש והחלוק ונוספו אחרי שחרב הבית להשלים היובל וע"כ אומר הפסוק בראש השנה שהוא תחדש השביעי בעשור לחדש שהוא יום הכפורים · ומהם אמרו שראש השנה הוא עשור לחדש והוא היה מוצאי שביעית ותהלת יובל ומזה הרמז אמרו שבע שבבשו ושבע שחלקו · ובמנינו ע"ה פירשו כיון שאמר בארבע עשרה הם שנים שלמות מעת אל עת · ועל כן אמר בראש השנה והוא בעשור לחדש החמישי בו ביום שחרב הבית באה הנחמה ועל כן אומרים אנחנו הנחמה בו ביום :

צריך להבין אם שמטה ויובל מוגלים לארץ הקדושה או גם עירות שבבשו ישראל היצה לארץ תהיה השמטה נוהגת יוגלוי הכתוב הוא אומר כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ אפילו חוץ מעבר הירדן · והחכם ר' אהרן נ"ע אומר כיון שאמר אשר אני נותן לכם כולל גם ארץ סיחון ועוג · ור' לוי בה"ר יפת ז"ל ראה לבלול גם עירות שהם חוץ מארץ ישראל שבבשום ישראל · והאמת כשם שהשמטה נוהגת בארץ נוהגת גם בכל העירות שהם חוץ מארץ ישראל שכבשום ישראל כי כן אמר כי תבואו אל הארץ ואמר ושבתה הארץ טעמו לכל שהוא ברשותכם · ואולם אם תתנהג שמטה בגלות אינו נראת מכח הכתוב כי הכתוב אמר אשר אני נותן לכם הטעם בו להיותם ברשותם :

פרק שני

מה שאמרה התורה ושבתה הארץ שבת לה' הוא מה שפירש אחרי כן שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור · ועבודה שאסורה להעשות בארץ כנון לחרוש ולזבול הוא מה שצריך בזריעה ונטיעה והחרישה אסורה שהיא על מנת לזרוע אבל מה שאינו הלוי לענין תבואה הוא בתתר כנון חפירת הבארות ומחצב האבנים וכל כיוצא בהם · ודין להקיש בשביתה את מיני קטניות ירקות וכיוצא מקשואים ואבטיחים ובצלים ושומים ובכיוצא בהם בהקש ממה שאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור להקיש עליו כל נטיעת אילן וכל פעולה שתלויה בעבודת האילן · ואם ההכמים משם כרם כללו כל האילנים ממה שאמר ועד כרם זית יש מהם שפירשו בחסרון ו' שטעמו ועד כרם וזית והשאר בהקש · אסור לתקן הארץ קודם שביעית להועיל התקון ההוא בשביעית · והכמי הרבנים אמרו בשנה הששית סמוך לשביעית אסור לעבוד את האדמה · ולא גניח האינו ישראל לזרוע בשנה השביעית שנאמר ושבתה הארץ שבת לה' שלא אמר תשבתו · מה שנשלם פריו קודם שביעית ואפילו שבאה שביעית הוא ברשות הבעל כגון הבוסר הזיתים ויוצא בו · אבל מה שתוציא הארץ בשביעית היא אסור להתיחד לבעל הוא הדין מה שעבר מן השמטה אל השנה השמינית שהוא לעניים מה שתוציא הארץ מעצמה הוא הנקרא ספיח וענבי הנפן נקראו נזירים שנאמר ואת ענבי נזירך הטעם שלא יזמר בדין הנזיר שלא יברת שערו ואחרים פירשוהו ענין פרישות ר"ל שנפרשו לשנה שביעית והעשיר והעני כאחד בו כעבד באדוניו הקרוב והרחוק כאחד בהי המדבר כחי האלם שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' ונאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול · פירות שביעית הם לאכילה ולשתיה שנאמר והיתה

שבת

Digitized by Google

שבת הארץ לכם לאכלה · ובעלי הקבלה אמרו פירות שביעית לדברים אחרים חוץ מאכילה ושתייה ולסיכה ולהדלקת הנרות ולצביעה · ואמרו שראוי לאכול מה שיהיה אוכל ראוי לאכילה שנאמר לאכלה · ואמרו כל זמן שיהיה המאכל נמצא בהמה יהיה מותר לאדם לאכול שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך אבל כשלא יהיה לבהמה יאסר לאדם ואמר ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה וראוי להפסידו · ואין אוכלין פירות שביעית חוץ משביעית ואנחנו בארנו דעתנו · אין אוספין התבואה שנקרא ספיח בשביעית במטורות אלא לוקח כל אחד די ספוקו של כל השנה מן השדה ואוכל שנאמר מן השדה תאכלו את תבואתה :

יש מצוה נוספת בשמטה להשמיט משה כל איש באחיו שנאמר וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו ואמר ואת אחיך לא תנוש כי קרא שמטה לה' וכל זה חסה התורה הואיל ולא תבוא הועלה לאדם מעבודת האדמה על כן חייבה התורה השמטת החוב · ונאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה הקץ עשאוהו בעלי הקבלה סוף בעבור שנאמר מקץ שבע שנים במיעד שנת השמטה והוא אחר שבע אף זה אחר שבע ואומרים המלוה בתוך שביעית נובה חובו כל השנה ובשתשקע החמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית עבר החוב · נאומרים ששמטה משמטת בסופה ויובל בתחלתו · וחכמי הקראים אומרים שהוא מתחלה כנון לכל תבלה ראיתי קץ ואומר ונשוש את השנה השביעית ומשא כל יד והוא בעצם השביעית לא במוצאי שביעית · ובזמן שיובל נוהג להשמטת קרקע גם השמטת כספים נוהג בשביעית · המלוה על המשכון אינו משמיט בשיהיה החוב כנגד המשכון ואם יהיה החוב יותר על המשכון נשמט · והמתלה דינו בבית דין בשטרותיו אינו נשמט שהדבר תלוי בבית דין והכתוב אומר את אחיך תשמט ידך וזהו אינו עם אחיו כי אם בבית דין ובית דין שהתכו דין לנבות מעות הרי הוא כפרוע ואינו נשמט · וכל תביעת דין במלוה שביעית משמטת ומה שהוא בתורת מלוה שביעית משמטת אבל תביעת שומר ושותף אינו משמטת · וכל המתנה בשעת הלוואתו שלא תשמיט שביעית תנאו בטל שכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל · כשעברת שביעית והלוה פורע למלוה מקבל על מנת שלא ינוש שהכתוב לא אמר להשמיט אלא מה שהוא בחזקת משה ונונש וזה אינו נונש · מי שנמנע מלהלוות לחברו מפני שלא השמטנו שביעית עליו הכתוב אומר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון והנה הכתוב אומר נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו והעובר על זה עובר על עשה ועל לא תעשה · ואולם הכתיב למקיים ואת המצוה שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך :

פרק שלישי

מצוה לספור שבע שמטות שהם תשע וארבעים שנה ולקדש את שנת החמשי' שנאמר וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה ונאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ · ומה שיתחייב בשמטה יתחייב ביובל מהנהת זריעה וקציהה שנאמר לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה · ובשמטה יש השמטת כספים וביובל השמטת קרקע ודרור העבדים · ואולם מה שאמר והיו לך ימי שבע שבתות השנים אין הטעם ששבע שנים נקראים שבת אמנם שנת השמטה בלבד · ומעם תשע וארבעים טעמו בתשע וארבעים וחסר בית השמוש כמו אתה ידך גוים הורשת ותטעם · ונקראת שנת החמשים יובל ולא נקראת שבת כמו השמטה ואומרים כי נקראת יובל על שם השופר שנאמר והעברת שופר תרועה ונאמר שופרות היובלים על שם שהוא קרן האיל וקורין הערביים לאיל יובלא ומשום שתוקעין בו בקרן היובל נקראת השנה בשם יובל · עבדים משוחררים ביובל הם שנאמר בהם ועבדו לעולם וענין העבדים יתבאר במקום אחר :

ארץ ישראל אינה נמכרת לצמיתות שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות · לא ימכור אדם מאחוזתו כלום אלא אם אין לו מה לאכול שנאמר ובי ימוך אחיך ומכר מאחזתו · ולא ימכור כדי לקנות דבר או לסחור ולא ימכור כל אחזתו אלא חלק מאחזתו שנאמר מאחזתו · ואם ימכור ימכור כמספר תבואות כדי שלא יחמיץ אחד לרעהו שנאמר לפי רוב השנים תרבה מקנתו ובכל עת שירצה

Digitized by Google

לגאול יגאל עד שנת היובל אם השיגה ידו ואם אין לו ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו · ולא ימכור פחות משתי שנים שנאמר כי מספר שני התבואות הוא מוכר לפחות שתים · דין תורה שאם השביח הקונה את השדה כשחוזר ביובל פורע המוכר את השבח לקונה באילנים ובכל דבר · מכר את השדה והקונה מכרו לאחר המוכר הראשון גואל מידי הבל · אם מכרו במעוט והקונה מכרו ביותר מחשב לפי המעוט · מכרו ביותר והקונה מכרו במעוט מחשב לפי המעוט · וביובל ישוב לבעל הראשון ולא לאשר קנהו מאתו אלא לאשר לו אחות הארץ ואינו מוכר שדה אחזה וגואל החצי כי כן נאמר ומצא כדי גאלתו ר"ל גאלת כל הממכר · בית הנמכר מחוץ לעיר חומה נחשב כשדה הארץ שנאמר ובתי החצרים כשדה הארץ יחשב אך בית שהוא בתוך העיר אם נגאל תוך שנים עשר חדש נגאל ואם לא נגאל תוך שנים עשר חדש לא יגאל עוד שנאמר וקם הבית אשר בעיר לצמיתות לקונה אותו לדורותיו לא יצא ביובל :

דין אחר יש ללוים שבתי ערי הלוים נאלת שלם תהיה להם אבל אין להם רשות למכור שדה מגרש עריהם שנאמר ושדה מגרש עריהם לא ימכר · ומה שנאמר לירמיהו ע"ה קנה לך את שדי אשר בענתות פירשו החכמים שבית היה בתוך העיר ונהרם ונחיה למחרשה ועל כן נאמר קנה לך את שדי אשר בענתות שענתות עיר היתה שעיר חומה לא יעשה כדין המגרש והמגרש לא יעשה בדין עיר חומה וחדין אינו אלא לפי המקומות וערי הלוים בתי ערי אחזתם ואם נהרם העיר לא יעשה מגרש ואם הוקף המגרש לא יעשה כדין עיר חומה ומדין תורה שלא ימכור לוי אלא ללוי שנאמר ואשר ינאל מן הלוים הואיל והוציא קנייתם בשם גאולה ויש לומר שמעמו אם מכר לוי לישראל וגאל אותו לוי גואלו של מוכר עוד ישוב ללוי הראשון ביובל · ודיני אלו הענינים שבין לוי לישראל הם תלויים בארץ ישראל לבד שנתנה בברית לאברהם ונתחלקה לשבטים ושאר מקומות דין ישראל ודין לוי אחד · שנה זו שאנחנו עומדים בה שחיא שנת חמשת אלפים מאה וארבע עשרה שנה ליצירה היא שנת תמישית לשמטה שלישית מן היובל שהוא יובל נ"ג משהתהילו ישראל למנות שמטות ויובלים · וכדעת בעלי הקבלה שאומרים שבע שכבשו ושבע שחלקו אומרים בטל השבון זה משחרב הבית ומעת שעלה עזרא ע"ה בבית שני שנה שביעית לבניו התחילו למנות ונמצאת שנה זאת שנה שביעית משמטה אהרונה משבע שמטות של יובל · וכפי דעת האומרים כי משחרב הבית הראשון לא מנו יובלים אלא שמטות לבד משבע שבע שנה זו שנה רביעית מן השמטה :

פרק רביעי

בענין שמטה ויובל יש להפליא במחשבת הלב לדעת מעמם · ואמת שנשנבו ענייניהם בהפלאת התנהגה במצות תוריות · הנה בענין חשמטת האדמה מלזרוע בידוע תתחזק האדמה להוסיף התבואה גם האדם העובד אותה ינוח שהשביעי לדברים הטבעיים יש לו הגבלה אל התבליות גם להשמטות כספים כיון שאין נשיאה ונתינה בעבודת האדמה לעזוב משא איש לאחיו כשאין מה לפרוע והנה מנעו מכל וכל גם דרור העבדים ביובל רמז לדבר ומכן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ובעבור שאין זמן יותר מזמני ישראל מזמן היובל ע"כ צותה התורה בשנת היובל השמטת הקרקעות ובתים שלא המכר הארץ לצמיתות כי זה הענין גדול בקבוץ ישראל איש אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו שלא תתקלקל המשפחה · וטעם השביעי יש להבין כי כל גשם בעל שעור וישיגנו הכמות בין כמות המתדבק בין כמות המתפרק ובעבור שלא השיג הקף מן ההקפות פחות משבעה ע"כ עמדו דרכי המערכות על שבעה מבטים והנה חכמות בנתה ביתה הצבה עמודיה שבעה · ולהיות זה המבוא הסתה לפי דעות הצאב"א בהיות כל ענין תלוי על פי המערכות ולא השינו שיש לכל המערכת מנהיג ע"כ בצוותו שבע שנים להיות השביעית שמטה צוה גם כן למספר שבע שמטות שהם מ"ט שנים ולקדש שנת החמשים שאין לה תליאה בעצם השבעה אלא חוץ מן הז' להשכיל ולהבין נפש היודעת כי יש למעלה מן המערכת מנהיג שבו תלויים כל הענינים בין נמצאי מעלה בין נמצאי מטה בחוט חסדו החתוה ובשער טובו הפתוח ברוך שהורנו נפלאות מתורתו ויש הכתים שנתנו טעמים איש איש כפי אשר נשאו לבו והם ידועים למבינים :

תם ענין שמטה ויובל ובו נתתם סדר המועדים

בענין

Digitized by Google

בשם אשר לו נאוה תהלה אתחיל לבתוב באור ענין התפלה

בענין התפלה בארו החכמים עשרה אופנים ואלו הם : הדבור הראשון בחיובה·יש לדעת כי האופן בחיובה מפאת הדעת ומפאת המשמע · ואמנם חיובה מפאת הדעת הוא מפני חיוב הודאת המנעים שיתחייב עלינו להודות ולשבח למי שיקדים לנו כל טובה והואיל והשם ית' וישתבח שמו הגדול המציאנו מאפס והחינו וקיימנו וחנן לנו שכל וביה וחיינו ונשמתנו תלויים על ידיו בכל עת ובכל שעה ובכל רגע ובידו לשמרנו מכל פגע רע ולתון לנו כל טובה על כן אנחנו מחויבים להודות להלל ולשבח לאל ית' בכל יום ובכל שעה ובכל רגע יען שהחינו וקיימנו והחינו ומקיימנו לחון לנו כל טובה ולשמרנו מכל פגע רע ונזק כי האל ית' הוא הנמצא התמיד בתכלית החסידות. וכל אשר המציא המציאו על צד החסד הגמור · וגם אחרי אשר יצר את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ויתחייב גמול הרע על מעשיו הרעים הואיל ועונש העון על צד הפטור אחרי אשר לא ישיגהו הזק בעזיבת הגמול ותועלת בעשותו הגמול אלא חיובו כדי לישר ההנהגה אשר תכלית הרצון בקיום המציאות אשר המציא בחסדו הרב והגדול כיון שתבקשה והתחנה הובשרו ביניהם בהעביר הגמול הוא הדין לאל ית' וישתבח בשיתודה אדם על עוונותיו בשובו תשובה שלמה תבקשה והתחנה יעבירו הגמול · ואולם מה שמצאנו חיובה מפאת המשמע הוא מן הכתובים מדין תודה שאמר לשבנו הדרשו ואמר ועבדתם את ה' אלהיכם והעבודה היא התפלה ואמר ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ואמר שלמה המלך ע"ה להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה יומם ולילה לשמוע אל הרנה ואל התפלה ואמר בשביל אנשי הגלות והתפללו אליך דרך ארצם ונאמר וקראתם אותי והלכתם והתפללתם אלי וכן מצאנו הנביאים והחסידים שהיו מתפללים וידועים הם ומהם לקחו חיוב התפלה מחמת העונש ממה שאמר באמא ובל אשר לא ידרוש לה' אלהי ישראל יומת ונאמר בדניאל שמסר נפשו לסכנה באמרו וזמנין תלתא ביומא בעא בעותה ואלולי שיש עונש בעזיבת התפלה לא היה מוסר עצמו לסכנה · והאמת כי אם מסר עצמו לסכנה לא היה בעבור יראת העונש אלא בעבור שהיה הרצון לקיים שורש הדת על ידי התפלה על כן מסר עצמו לסכנה ולא בעבור חיוב התפלה פן יתחייב בעונש כי ענין התפלה היא מצות עשה ואין על מצות עשה עונש אבן חיובה יתבאר על ידי תנאים האחרים · ואולם ענין התפלה זולתי ענין ההודאה שההודאה בעין שנאמר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ואולם ההודאה לא תתחייב בכל עת אלא יש לה עתים כאשר אמר ההכם בעת שנוי המעשים ובעת ראיית המעשים המופלאים ונעימות ובעת האכילה והשתייה והתצלה מעון וההצלחה ולא יקראו אלו תפלות אלא הודאות · ואולם התפלה תהיה ליראת נזק ולתקות גמול · ליראת נזק כמו שאמר עבדו את ה' ביראה ולתקות גמול כמו שאמר עבדו את ה' בשמחה :

הדבור השני כמה הם התפלות בכל יום מהערת דברי הנביאים·בתוב אחד אומר ולעמוד בבקר בבקר להודות ולהלל לה' וכן לערב ונאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות ועוד נאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי ונאמר חצות לילה אקום להודות לך ונאמר באשמורות אהגה בך ונאמר שבע ביום הללתיך · ולבל הנאמר בפסוקים הראשונים הודיע זמן מעויין אבל במאמר שבע ביום הללתיך לא הורה זמן מעויין · וחכמים באורו שהשבע אלו הם ערב ובקר וצהרים וחצות לילה הם ארבע תקופות היום נמה שאמר באשמורות אהגה בך אלו הם שלש אשמורות ממאמר הכתוב ראש האשמורת התיכונה ויש מי שמתחייב להתפלל השבע ויש מי שמתחייב בארבע באמרו חצות לילה ויש מי שמתחייב בשלש באמרו ערב ובקר וצהרים · והנה מצאנו תפלת נשף שנאמר

Digitized by Google

קדמתי בנשף ואשועה והם יותר משבעה ·
ועל כן יש שפירשו מאמר שבע ביום ענין
רבוי כעין שנאמר כי שבע יפול צדיק וקם
עד עקרה ילדה שבעה שבע כחטאתיכם ·
והטעוט שאין למטה ממנו הם ערב ובקר שהם
עתי הקרבן שנאמר ולעמוד בבקר בקר להודות
ולהלל לה' ובן לערב מפני שהם עתי זמן הקרבת
הקרבן · אבן בכל קרבן מוסף היו מתפללים
כאשר אמר ובעת החל העולה החל שיר
ה" והחצוצרות עד לכלות העולה הנה
בעוד שאברי העולה נשרפים עד כלותם השיר
היה משורר · והנה היו לוקחין חלק מן היום
והלק מן הלילה עד שרפת העולה · והנראה כי
תפלות ערב ובקר הם החובות והשאר על
דרך נדבה · ואם אמר דוד הע"ה ערב ובקר
וצהרים גם נאמר בדניאל וזמנין תלתא ביומא
בעא בעותה כשם שהתמיד החוב מפני קיום
הדת וסבן עצמו הוא הדין על הנדבה · מה
שאמרו בעלי הקבלה שאין ראוי להתפלל
בערב שבת תפלת נדבה מפני שאין מקריבין
בשבת נדבה בידוע כי בשעת הקרבת הנדבה
היו מתפללים התפלה · והנה אם בליל שבת
לא היו מקריבים קרבנות נדבה גם בשאר
הלילות לא היו מקריבים קרבנות נדבה כי
בין קרבן ערב לקרבן בקר לא היו מקריבים
דבר שנאמר היא העולה על מוקדה על המזבח
כל הלילה עד הבקר והכתוב אומר יומם יצוה
ה' חסדו ובלילה שירו עמי ובשבת עצמו
נתקן השיר שנאמר להגיד בבקר חסדך
ואמונתך בלילות :

הדבור השלישי בעתי בקר וערב · הקרוב
כי עת הבקר מעת התחיל הנוגה
של שמש הוא עת עלות קרבן בקר · וערב
הוא מעת הערב השמש · ואולם אמרו החכמים
ששעור עת התפלה יהיה כשעור עלות הקרבן
ואם נמצא בעורא ויקרא בו לפני הרחוב אשר
לפני שער המים מן האור עד מחצית היום
נגד האנשים והנשים והמבינים ואזני כל העם
אל ספר התורה ובנראה כי היה מתחלת היום
ובי הם הקריבו שני מוספים מוסף החדש
ומוסף המועד ואי אפשר שיהיה אלא זמן
נרחב · ואפשר לומר כי מקצתם היו עוסקים
בענין הקריאה ומקצתם היו עוסקים בעסק
הקרבן כאשר היה בזמן הפסח שכתם שוחטים
ומהם מהללים ומהם מתקנים הפסח וכבר
נאמר מעלות השחר עד צאת הכוכבים והם
היו נפטרים משתי התפלות והעוסק במצוה
פטור מן המצוה · ואולם עתי תפלה נדבה
נודע זמנם כגון צהרים נשף ואשמורת :

הדבור הרביעי במקומה · הכתוב זלה זה
באמת לשכנו תדרשו ואמר
נבואה למשכנותיו אבוא ביתך בעולות ויבוא
בית ה' וישתחו ונאמר כי ביתי בית תפלה
יקרא לכל העמים · אבן מצאנו הכתוב הראה
התפלה גם בזולת בית המקדש ואפילו הוצה
לארץ כאשר אמר ובקשתם משם את ה'
אלהיך ומצאת ואמר וקראתם אותי והלכתם
והתפללתם אלי ואמר שלמה ע"ה והתפללו
אליך דרך ארצם ונאמר ואתי להם למקדש
מעט כי אפילו בגלות יש לי בהם השנחה
לשמוע תפלתם בעת קראם אלי · ואם ההכם
הרחיק להיות מאמר למקדש מעט בשביל בתי
כנסיות שיש להם בגלות עוד אינו רחוק כי
הואיל ובעבור בנין הבית מדבר · ובאמת כי
הבית אינו מקדש כי אם על מנת התמדת
השגחתו לשם לשמוע תפלת כל מתפלל
כאשר אמר והיו עיני ולבי שם כל הימים כן
נמי כל מקום שיחדו ישראל להכנס ולהקהל
לשם הוא מקדש מעט וקראו מעט למעוט
ההשגחה בו והעלה ידועה · ואמר במקהלות
ברכו אלהים במקהלים אברך ה' וזהו טעם
הכניסה · וצריך להיות אותו מקום שיחדו
ישראל להתפלל טהור מכל טנוף ונאוף
וטמאה · והנה כתוב והצנע לכת עם אלהיך
ואמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך
ואמר והטהרו והחליפו שמלותיכם :

הדבור החמישי בהקבלת המתפלל
במקדש כנגד המערב כאשר היה
הארון במקדש לצד מערב והשער היה מפאת
מזרח וסמנו היו משתחוים קדמה לשמש לצד
האמנים לצבא השמים ואברהם אבינו ע"ה
כדי לבטל דעתם יחד השתחויתו לצד מערב
וכן נאמר וצבא השמים לך משתחוים ואחר
שנבנה המשכן כך יסדו משה ע"ה · וגנה
הכתוב למי שהיתה השתחויתם קדמה
לשמש לצד האמנים לדעות זרות ואמר
בשביל הרחוקים מן המקדש והשתחוו להר
קדשו ואפילו מי שהוא במערב בית המקדש
במקום רחוק השתחויתו כנגד המקדש במזרח ·
ואמר לאשר הם בגלות והתפללו אליך דרך
ארצם ואמר בדניאל וכון פתיחן ליה בעלתיה
נגד ירושלם · על כן צריכה כל כניסה לעשות
חלונות מכוונות כנגד המקדש ולא נמצא
מכל ישראל חולק על זה זולתי מה שהועד
בשביל משוי העכברי שבכל מקום שהיה
מתפלל הקבלתו כנגד המערב ואפילו אם הוא
במערב

Digitized by Google

במערב ארץ ישראל :

הדבור הששי במי שהוא חייב בתפלה הוא הבונר בין איש בין אשה והקטנים כדי לחנכם ולהרגילם בתפלה · והחלוקה בין החכמים על הטמא אם התחייב עליו התפלה · ונם הטמא על שני חלקים אם שיהיה טמא מחמת עצמו או מחמת דבר אחר · ודנים החכמים כי מי שהוא טמא טמאת עצמו אפילו בטמאה קלה הוא יהיה נמנע יותר ממי שנטמא מחמת דבר אחר אפילו בטמאה חמורה כגון טמאת מת · ועל כן יש קהלות שמונעים את בעל קרי שיתפלל עד שירחץ ואין חשש אם לא העריב שמשו · ויש מהם מונעים התפלה מן הטמא מכל וכל שדנים התפלה כמו הקרבן וכמו שאין הקרבן ראוי להקריבו טמא כן אין ראוי להתפלל והבתוב אומר ותיטב לה' משור פר · וכדין השיב החכם שזה הדמיון אינו מפני קדושתה רק לאופן שהוא מכפר כמותו · סוף דבר כי מי שהוא מלובלך בטמאה בין מחמת עצמו בין מחמת דבר אחר תהיה התפלה אסורה ממנו ואף אם הוא מטונף במנוף מן הטמאה והבתוב הורה בזה ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך אבל אחרי הנקותו מן הטמאה תכשר ממנו התפלה · ויש לדעת הואיל ומצאנו הכשרתה בגלות וישראל בגלות הם טמאים והתפלה היא ראויה מהם יכשר גם מן הטמא הוא הדין על הקריאה · עכ"ז יש לחוש כי טמאה מטמאה יש הפרש ואם ישראל בגלות טמאים הוא מצד הכרח כללי אבל כשיהיה הדבר מהכרח פרטי דין לחוש להזהר מהתפלה כי זה הענין תכליתו הוא תמור הקרבן אשר הוא על ידי הכשר ותקון טהרה ועתה בתוב ונשלמה פרים שפתינו אשר כל מקום שיחדו ישראל לעבודת השם הוא תמור העבודה הקדושה ובשביל זה נאמר ואהי להם למקדש מעט · על כן התפלה תכלול תנאים רבים כגון שיהיה המתפלל בר דעת ומבין בכל מה שהוא מדרך החיוב בשרשי התפלה שהענינים מופלאים באופניהם מיסודי התורה · אמנם בעבור שישראל נפלו בגלות ודחקה שעה את הכל ואבדה תורה מבינינו בעוונותינו התכרח מביא ועומדים בתפלה בורים ועמי הארץ ולבד כמו צפצוף העוף יוצא מפיהם מה שמתפללים לא תבלית מכוונת בתפלה ולא במאמרים ובזה נלכדים המהזיקים בזה המנהג הפחות ברשת חמא עצום שאם לפני שליט צריכים להעמיד מכון דברים כל שכן לפני מלך מלכי המלכים בורא העולם כלו וכי היקבע אדם אלהים · ועל כן צריכים כל תלמידי הכמים הנמצאים בכל דור להסיר בורים עמי הארץ מבלאבה הזאת כי לא דבר ריק הוא וזה הענין תלוי למבינים · ולהיותם מהורים כי לא לפניו הנף יבוא · ולהיותם מכונים כי תפלה בלא כונה כגוף בלא נשמה · ואם לכל בר ישראל ככה לשליח צבור לא כל שכן ואם לא כן הכתוב צווח ארור עושה מלאכת ה' רמיה :

הדבור השביעי בתקון המתפלל · צריך שיהיה צנוע בתקון לבושו שנאמר והטהרו והחליפו שמלותיכם . ונאמר וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם · וצריך כשרוצה להתפלל רחיצת ידים ורגלים שנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם ונאמר ארחץ בנקיון כפי ונאמר אשר יצק מים על ידי אליהו · והתפלה תמור העבודה וצריך שיהיה מכוסה הערוה שנאמר אשר לא תגלה ערותך עליו וצריך שיהיה בעל ידיעה שיהיה יודע למי שהוא מאשר ולמה הוא מאשר מפני שאשורי השם ית' נחלקים לשלשה חלקים מהם לנפש ומהם לעלה ומהם לא לנפש ולא לעלה שלא יהפוך ספורי הנפש לספורי העלה וכן להפך שלא תהיה בהם אמונה כוזבת ולא ידיעה נעדרת שאם לא כן יהיה כעובד זולתו ויחשוב כי העבודה פונה אליו שזה לא יתדיין שמשתף עם השם זולתו ולא שמקצר בהשגתו ולא שמשיגו בחלוף מה שהוא אלא מעדיר מציאותו ית' מכל חסרון ואין לך עבודת כוכבים למעלה מזאת מפני שכל עובד עבודת כוכבים יחשבה אמצעית · לכן צריך המתפלל שיהיה שלם בידיעתו ועכ"ז צריך שהתהיה לו כונה שאם לא כן מה תועיל לו תפלתו והוא עומד לפני מי שחוקר לבבות ובוחן כליות ואם לפני מלך בשר ודם צריך להיות דבריו בכונה שאם לא כן יחרה לו כל שכן לפני מלך מלכי המלכים · ועל כן צריך שירחק מכל דברים שחופזין אותו כגון שיהיה שבור וכגון שיהיה לבו פנוי בבונה אחרת או שיהיה צריך לנקביו ויהיה לבו טרוד וכל כיוצא בזה אבל צריך להיות בבונה שלמה וכל שכן מי שהוא שליח צבור שהכל נשענים לפי דעתו · על כן כל כניסה שאין בה תלמידי חכמים אשר דעתם שלמה להיות דעת כל הכניסה ידיעת כללית הנה כתוב אותם אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה :

Digitized by Google

הדבור השמיני בתנאי התפלה העמידה והתשתחויה ובריכה וכריעה וקידה והנפילה ונשיאת ידים ופרישת כפים והשואת רגלים ונשיאת עינים והרמת קול התפלה והשבח וקריאה וצעקה וגם תפלה בלחש ואפילו שלא ישמע קולו כי כן נאמר בחנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וזאת תפלת יחיד • ואולם העמידת בגון שאמר קומו ברכו את ה' אלהיכם ולעמוד בבקר בבקר כדרך עודנו עומד לפני ה' • וההשתחויה ביראה ובאימה על שם שנאמר נבואה למשכנותיו נשתחוה להדום רגליו וכל הקהל משתחוים • וזאת ההשתחויה שחוח הראש כי כן נאמר אחרי כן וכבלות להעלות כרעו המלך וכל הנמצאים אתו וישתחוו והדאה כי ההשתחויה זולתי הכריעה ונאמר והשתחוו להדום רגליו והשתחוו להר קדשו בואו נשתחוה ונכרעה • והכריעה להדביק הכרעים כברכים זאת היא הכריעה ובכן נאמר כרעו המלך וכל הנמצאים ואחרי כן הבריכה כאמרו נכרכה לפני ה' עושנו ונאמר על המלך שלמה ויברך על ברכיו ונאמר על דניאל והוא בריך על ברכוהי • והקידה לשום קדקדו בארץ • והנפילה על אפיו בגון וירא בל העם ויחזנו ויפלו על פניהם • וזה יתיה על שני פנים אם שיהיה מנביאי ה' המעם לבקש בקשת ואם יהיה מזולתם המעם על צד דמיון הבשת בענין אלהי בשתי ונבלמתי לחרים אלהי פני אליך • בל אלו טורים שפלות והכנעה לפני האדון להודיע חסרונו אצל שלמות האדון שלא יהיה מתקשה בקשתו הזקופה אשר נעדף בה מבעלי חיים אלא להראות עצמו כבעלי חיים שאין להם מעלה • ואולם נשיאת היד בענין שאו ידיכם קדש דמיון לתרמיז בי לו יאות השבח והמהלל • ופרישת כפים בגון שאמר ופרש כפיו אל חבית הזה דמיון ששואל רצון ומרף מיוצרו • ונשיאת עינים כגון אליך נשאתי את עיני כאלו תוחלתי ותקותי תלויים עליך כגון שנאמר הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל ה' אלהינו עד שיחננו • ואולם הרמת הקול כגון שנאמר קולי אל אלהים ואצעקה קולי אל ה' אזעק דמיון להשמיע רצונם אל השם יתי' ואע"פ שהוא יודע רצון השואל בלי דבור ראה אחרי התקון שיהיה בהרמת קול וכל זה על צד הליאוט שתהיה מהשבתו ודבורו כאחד להשמיע אחד לאחר תוקף תהלתו כגון שנאמר וזועקו בקול גדול קומו ברכו את ה' • אבל היחיד יש לו לעשות הפלה בלחש רק שיהיו דבריו מחותכים כי דברים שבלב אינם דברים רק מחשבות :

הדבור התשיעי באיזה לשון ראוי להתפלל המתפלל • יש מן החכמים שלא הכשירו להתפלל כי אם בלשון הקדש ובזה צריך להרגיל הואיל ולשוננו שפה ברורה שאין בה שמות מוסכמים לדברים המגונים רק כלם שמות נגזרים כפי הפעלות שבהם והכתוב אומר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ושם ה' הוא הנקרא בלשון הקדש על כן ראוי להתפלל בלשון הקדש • וחכמים מפני שמצאו דניאל ע"ה שהתפלל בלשון ארמי הכשירו להתפלל בכל לשון • ויש טוענים כי לא התפלל דניאל אלא לצורך שיבינו הכשדים • ואולי יש לטעון שלשון ארמית קרובה ללשון הקדש ועל כן אם התפלל דניאל בלשון ארמית אין ראיה מכאן להתפלל בכל לשון אבל הראוי להתפלל בלשון הקדש שהרי בזמן עזרא שהיו מדברים לשונם מעורבת מלשון אשדודית גנה אותם הכתוב וכעסו עליהם החסידים בזמן ההוא כל שכן בענין התפלה :

הדבור העשירי בענין התפלה • ענין התפלה הוא שבח והודאה ודי בקשה ותהנה ויש להוסיף צעקה וקריאה כגון קולי אל אלהים ואצעקה אליך ה' אקרא • והשבח הוא לשבח לשם יתברך בשבחיו היקרים ולהודות לו בחסדיו הגדולים שהמציא את העולם ומעמידו בחוט חסדו ואחרי כן יש לו להתודות על עונותיו או לשאול שאלה בפי צרכו על צד בקשה והתנה זהו דין שוה לכל אדם לצאת ידי חובתו • וכן למדנו מדברי הנביאים ע"ה בהתפללם כגון דניאל ע"ה באמרו אנא ה' האל הגדול הנבור והנורא ואחרי כן השיג בודוי העונות שאמר חטאנו ועוינו הרשענו ומרדנו וגו' ואחרי כן אמר מה שחל להם מצד עונותיהם והצדיק הדין והשלים בתחנה בעניני הודאות • ויש מזמורים כוללים שלשתם כגון התפלה למשה ויש מזמורים מיוחדים לאחד העניינים • עד הנה נשלמו העשרה תנאים :

פרק ראשון

עקר נדול ושורש חזק ענין התפלה באמונת ידיעת האל יתי' וקיום השגחתן • והנה בכל דור ודור היו להם תקנים בעניני תפלותיהם

Digitized by Google

תפלותיהם מזמן אדם עד זמן משה ע"ה ומזמן משה עד זמן דוד ע"ה • ודוד תקן המשמרות והבר ספר תהלות באשר כתוב ואלה אשר העמיד דוד על ידי שיר על כן זכה מה שזכה להיות מזרעו תמיד מושלים על כסא ישראל כמו שזכה אברהם אבינו ע"ה בקיום זרעו שהם עם ה' בעבור שפרסם אמונת האל ית' בעולם כן זה בעבור שיסד התהלות שהם מקיימים ההשגחה האישיית • והחן שהוהן להיות מזרעו מושלים הוא עצמו מורה לעוצם ההשגחה האישיית • ואחרי שיסד דוד ע"ה אלו התהלות והתודאות בהם היו משוררים ומתפללים כל מי שהיה צריך להתפלל כאשר אמר בדברי דוד ואמר החוזה כי כל מה שתקן תקנם בפי צוות כל מבקש בין לעניני שבח והודאה בין לענין בקשה למחילת עון בין על טובות והסדים שגמל השם ית' לישראל עמו בין מה שהמציא מעניני המציאו' בין בקיום השגחתו ית' בין לבטל דעת כל מורד בהשגחה בין מה שהקרה מענין הגלות מצערם וצרתם מה שהל עליהם ואיך ינאלם השם ומה שיעשה באויביהם וצריהם בין כל מי שילבד בצער והשם ית' יצילנו • כל אלה תקנם דוד המלך ע"ה משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל מהוברים ומזומנים כפי צורך כל מבקש והעד על זה הנה מזמור אלהים באו גוים בנהלתך שהוא אמור לאנשי הגלות וכן מזמורים רבים כיוצא בזה • ואם לא יאמרו אותם אנשי הגלות לשוא הברם המהבר וזה אי אפשר • והנה זאת היתה תפלת כל מתפלל אם שיאמר שיר ממה שהבר או מה שיעלה בלבו כפי צורך השעה לשאלתו ובקשתו • אבן אחר אשר גלו ישראל בארץ לא להם ושבחו לשונם עד שלא יבלו להוציא כל המבוקש להם בלשונם מפני שקצרה לשונם בהתערבם בישמעאל ופרס ויון ואדום ושאר האומות ונולדו להם בנים ובני בנים ונתבלבלה לשונם והיתה שפת כל אחד מהם מעורבת מלשונות אהרות כלשון עם ועם ומפני זה היה כל אחד מקוצר בלשונו לשאול חפציו או להגיד שבחיו של שם ית' עמדו חכמי האמת הם התאנים הבוחות ותקנו תפלות מזכירים שבחיו של שם יתעלה ועניני ההודאות ודויים שאלות ובקשות והיא ערוכה בפי הכל למדו אותה ותהיה תפלת המקצר בלשונו כתפלת צח הלשון • והוסיפו גם תפלת הקרבן ודמוסף כזמנו בתוך התפלה כי בעת היות בית המקדש קיים כשהיו מעלים הקרבן היו משוררים אבל עתה ששבת משוש לבנו אומרים הקרבן ואחרי כן השיר כי לא יוכלו לומר אותם בעת אחת • ואולם נחלקו בענין התפלה מהם ראו להתפלל פיוטים בפי הרצוי אליהם מהכבת לשונם ומהם לא ראו להתפלל כי אם מדברי נביאים ולא ראו להתפלל פיוטים • והראשונים טוענים לאחרונים כי הנה הם מתפללים מדברי נבוכדנצאר ודריוש ואע"פ שאינם דברי נביאים במו משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא וכגון אתוהי כמה רברבין וכגון משוב ומציל ועביד אתין ותמהין • והאומרים כי לא יתכן להתפלל פיוטים הנה הם אומרים מתודים אנחנו לפניך ה' אלהינו כן אמרתם כי פשענו והטאתינו עלינו :

סוף המאמר שראוי להתפלל משני המינים לבד שיהיה בלי שגג וטעות • ואמת שהחכם רבינו ישועה נ"ע הכשיר תקן הלשון לאל ית' ואם אינם דברי נבואה במופתים נאמנים אחר אשר התכלית בתקן הלשון בין מדברי נבואה בין מזולתה הודעת התפין לבד והכשיר תקן השמות לאל ית' באמרו ודע כי המענה שיוליכנו לעשות שם לזולתו ית' הוא קיים בו ואלו אמרנו כי אנו צריכים להתקן לו שמות יותר מזולתו היה כשר מפני שלא תתם בו ההרמזה ועכ"ז צריך להיות התקון מן הבנה שלמה וידיעה אמתית שלא ישיג הכרון ודבור סרה לאל ית' באשר קדם לנו זכרון זה הענין בפרק הקודם • אכן רצוני להתל על שועלים קטנים מחבלים כרמים פורצים הנדר בהשמיעם לאזנם ערבות צפצוף לשונם ושולחים פיהם בפיוטיהם במה שאין בהם השגה וידיעה ונלכדים ברשת הטא עצום ושגגתם עולה זדון מקוצר השגתם ומעוט הבנתם וחושך שפתיו משכיל כי גם אויל מחריש חכם יחשב אוטם שפתיו נבון • אכן הנשענים בקריאת השמות לאל ית' מדברי הנביאים לבד הנה מדברי בעלי הקבלה אשר אמרו דנחית ההוא קמיה דר' חנינא ואמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר החזק היראוי והעזוז וא"ל ר' הנינא וכי שלמתיה להושבהתיה דמרך השתא אנן הכי קמייתא דאמרינן אלמלא דאמרנוהי משה רבינו ע"ה ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנוהי בתפלה אנן לא הוה יכילנן לממרנוהי ואת אמרת כולי האי ואזלת מטיל למה הדבר דומה למלך שהיו לו אלף אלפין דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף וחלא גנאי הוא לו • וההכם ר' ישועה נ"ע השיב בזה בי אחרי שהשם ית' קרא שמות לעצמו בן

Digitized by Google

יאות מזולתו לקראו בשמות הואיל ותבלית שתי הקריאות טעם אחד יכללם והוא כדי להודיע לאחרים חפצם בשלמותו יתעלה מכל חסרון וכמו שהובשר ממנו ית' כן יכשר מזולתו שאם ימנע ממנו אנחנו היה נמנע גם ממנו ית' ובדין השיב • וכונת בעלי הקבלה שאלולי לא אמרם משה רבינו ע"ה ולא זכרם כלל ואלולי לא העתיקום אנשי כנסת הגדולה ממקומם ולא התפללו בם כלל נראה כי מפני שהעתיקים אנשי כנסת הגדולה ממקומן על כן הם מתפללים בם • והנה שלש ברכות ראשונות שתקנו בתפלתם הן מעין אלו השלשה תארים רצוני לומר הגדול הגבור והנורא • והאמצעיות גם כן הן מעין הראשונות כאשר אמרו בברכה ראשונה אל עליון גומל חסדים טובים אע"פ שהוא אל עליון השגתתו משגחת עד בריה קלה שבעולם והוא האדם • וגומל חסדים טובים ומדתו לא כמדת בשר ודם כי מדת בשר ודם כשמניע לגדולה לא ישגיח בקלים • קונה הכל וזוכר חסדי אבות אע"פ שהכל שלו חסדי אבות זוכר ובוחר בהם משאר בני אדם ומביא גאולה לבני בניהם למען שמו באהבה מלך עוזר ומושיע ומגן כל אלה מגדולתו • בברכה שניה פירש מה היא גבורתו הוא שאמרו אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה רב להושיע גבורתו לא כגבורת בשר ודם שגבורת בשר ודם היא להמית ולהפיל ולמחוץ וליקח שבי • אך הקב"ה שהוא מחיה מתים וסומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים • בברכה שלישית פירש מה הוא נורא הוא שאמר אתה קדוש ושמך קדוש וכן כתוב קדוש ונורא שמו והוציאו גם כן אמצעיות מעין הראשונות כאשר בארנו • והנה הם בפירושם יחדו אלה השלשה תארים בבחינת העולם השפל ולא כן עולה מכח אותה הפרשה כי בראשית אותו הפרק אמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים ור"ל השמים הם המלאכים ושמי השמים הם הגלגלים אחרי כן אמר הארץ וכל אשר בה ואמר רק באבותיך חשק ה' וכמו שיחם אלו השלש עולמות לאל ית' כן יחם השם ית' לאלו השלש עולמות ואמר כי הוא אלהיכם הוא אלהי האלהים ר"ל אלהי המלאכים ואמר אדוני האדונים ר"ל אדון הגלגלים ואחרי כן תארו בשלשה התארים כפי התיחסו לשלש עולמות באמרו האל הגדול הגבור והנורא שתארו גדול כנגד עולם העליון ר"ל עולם המלאכים וכן צריך שיתואר הואיל ואין לאחד משלשת חלקי המציאות גדול ומעולה ממנו כי לא ישתבח המשובח בגדולה רק לאשר הוא אחריו לא לאשר הוא שלישי ורביעי במעלה וכן נאמר מאין כמוך ה' גדול אתה ונדול שמך בגבורה הטעם לשלול הדמיון לו ית' מאשר עומדים לפניו ואחרי כן תארו הגבור בבחינת הגלגל • וכן צריך שיתואר כי כל המעיין זאת המסבה בתנועה המהירה הנוראה אשר לא יכילוה המחשבות איך בכ"ד שעות תקיף זאת ההקפה • ונאמר על צד ההשלמה. הנה השמש אשר בגלגל הרביעי תקיף כ"ד אלף מיל בכ"ד שעות כאשר שערו בעלי שעורי הרחקים האין זה הפלא ופלא כל שכן הגלגל העליון ולכן יתואר השם ית' עליו בגבורה וכן נאמר השמים מספרים כבוד אל שביכלתו ועבורתו מסבב הגלגל ואח"כ תארו בשם נורא בבחינת העולם השפל שהוא עולם ההויה וההפסד וכן צריך שיתואר כפי השגויים הנקרים עליו • ואחר שאלה השלשה תארים חלוקים בבחינת שלשת חלקי המציאות איך יחדום בבחינת חלק אחד וכן לא יאות • ולזה כון הבתוב לשלול כל האמצעיים ביננו לבינו ית' כי חלק ה' עמו האלהים אם לא כונו לבך בהיות הסבה קרובה ורחוקה ועל כן יחדו שלשה התארים בבחינת חלק אחד מחלקי המציאות וזאת היא אמונת שתי רשויות ונחזור לענייננו • אבן מה שמתפללים מדברי הגביאים לא תצא הכונה משני פנים אם שנאמר שהמתפלל כאלו הוא המחבר אותו המאמר לפי הרצוי שלו או ישען המתפלל על פי כונת המחבר וכן מצאנו כתוב בדברי דוד ואסף החוזה • ועל פי כונה הראשונה אין ראוי להזכיר שם המחבר המזמור כי יראה כמגיד שפלוני היה משורר אכן על פי כונה השנית ראוי להזכיר שם המחבר • והלא מצאנו מזמורים שאי אפשר שלא יזכר שם המחבר כגון שאמר שיר המעלות לדוד • ובארו החכמים כי אם יסצא בהם דברים שאינם ראויים למתפלל יקשור בלבו שהם על דרך ספור למי שראוי באותם המאמרים ואם יש בהם עתידות יהיו על דרך שאלה ובקשה לשם ית' • ויש מין אחר שיביאו מקצת מעשיות הכונה להדמות באותם העניינים כגון ויברך דוד וכגון מעשה יחזקיהו ויאמר יחזקיהו המלך והשרים ללוים להלל לה' בדברי דוד • ונהגו ומחברים פסוקים מפה ומפה שיהיו נוגעים בענין ומתפללים אותם :

יען

Digitized by Google

פרק שני

דען ראותי קצת אנשים מתמשתדלים בזמננו זה למצוא דברי הפץ ומקוצר למודם אינם מבינים קשרי העניינים בתפלות אשר תקנו חכמי האמת ומפני הברח החיוב שמתחייבים בתפלה יקשה להם להיותם מתפללים ואינם מבינים מה הם מתפללים ואיך העניינים נקשרים זה אחר זה כאשר כדרום המסדרים • על כן העירותני רוחי לבאר קצת רמזים בתקון התפלה וסדרי עניניהם כאשר יסדום חכמינו קדושי עליון חכמי האמת ע"ה • ואולם התפלות שתקנו חכמי האמת לא יצאו מדרכי הכתוב כי מן הכתוב לקחו כל הרמז וסדרו כל מה שהייב להם דעתם משבח והודאה ודוי בקשה ותהנה • וצריך בבוא המתפלל להתפלל להשתחוות לשם ית' אפים ארצה כאשר אומר נבואה למשכנותיו נשתחוה להדום רגליו ואומר בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו ונשתחוה כורע ומשתחוה מתחיל להתפלל • ותקנו להתחיל החזן לשבח לשם ית' בלשון ברכה באמרו אברכה את ה' ותקנו להתחיל זה המזמור לטעמים מפני שזה המזמור תקנו דוד ע"ה בחוצה לארץ ועל כן מפני שאנחנו בגלות בחוצה לארץ תקנו זה ועוד מפני שמתחיל בלשון ברכה ולשון ברכה ענינו השבח לשבחו ולפארו בתכלית השלמות ובולל כל מיני השלמיות אשר בהם נבדל מכל נוצר ונברא שהוא נמצא קדמון מכלי ראשית ותכלית ורהוק מן הגשמות ומשיני הגשמות והוא מיוחד יחוד אמתי בלי חבור והרכבה מאין שותף לו ית' מכל חסרון כל אלו כוללם לשון ברכה על כן מתחיל בלשון ברכה ומשלים תמיד תהלתו בפי • והמזמור הזה נכבד ומעולה בהעידו כבות שבהם מתחייב האדם לשבח ולפאר לשם ית' לעבדו בלבב שלם מפני שחייו ושמירתו תלויים בידי השם בכל עת ובכל שעה ובכל רגע לפרנסו ולהחייותו • ומפני שיש בו תקות נמול ויראת עונש כגון שאמר עיני ה' אל צדיקים ואזניו אל שועתם ואמר פני ה' בעושי רע להברית מארץ זכרם ומשלים לתקות נמול אחרון פודה ה' נפש עבדיו וחותם בברוך ה' לעולם אמן ואמן • וכבר כללנו שבחיו של שם ית' במלת ברכה אשר הם נלקחים מעיון השבל מצד מעשיו שהוא העולם בכללו • ולא נקרא העולם עולם אלא מפני שהוא מחודש שלשון עולם לשון חדוש מגזרת בן מי זה העלם וכיון שהוא מחודש צריך אל מחדש ולפועל כמציאו ומקיימו הוא האל יתעלה שהוא נבדל ממנו בשלמותו ית' בכל מיני השלמיות על כן אמר אמן ואמן ר"ל אמן בבחינת מה שמתחייב בשלמותו ית' ואמן במה שמתחייב לעולם שצריך לו מצד שהוא מתחדש ממנו ואח"כ עומדים ומתפללים כגון שנאמר ולעמוד בבקר בבקר להודות ולהלל לה' וכן לערבי ומתפללים תפלה שהתפללו עולי בבל האנשים הטובות כגון שאמר ויקם על מעלה הלוים ישוע ובני קדמיאל וכתוב ויזעקו בקול גדול קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם עם פסוק אתה הוא ה' לבדך והמסדרים ידחמם אל בהרו להשים אלו הפסוקים ראשית תפלת היהוד ותתימתו שהם מורים לאמתת יחוד האל ית' כי במאמר קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם מרמיז על קיום המחדש מצד היות העולם מחודש על כן אמר ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה שהוא מרומם ומעולה בכל מיני השלמיות כי כך יאות בבחינתו ית' • והבר המסדר עמו פסוקים מסבימים בענין הפסוק באמרו שאו ידיכם קדש וברכו עמים אלהינו במקהלות ברכו אלהים בה' יצדקו ויתהללו יראי ה' הללוהו • ומורים אלה הפסוקים כי ברב עם הדרת מלך ובסגלה לאומת ישראל ונותן הטעם כי אע"פ שהוא גבוה על כל גבוהים ומתנשא לכל מתנשא הוא שומע תפלת השפל שבשפלים באמור כי לא בזה ולא שקץ עניות עני ומפני שהוא שומע תפלת כל מתפלל ע"כ מתחייבים כלם להתפלל לו ית' באמרו שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו כי שומע אל אביונים ה' ואומר שמע ה' קולי אקרא שכע ה' והנני • ומפני שהפסוק השני הוא אתה הוא ה' לבדך מורה ליחודו ית' וכי כל הנמצא הוא המציאו על כן מחבר פסוקים דומים לענינו • ורעיוני המסדר במוב השכילו ודעת שפתיו ברור מללו ועל כן הציץ זאת התפלה בתחלה לקיים היהוד מפני שידעת דעת בעלי הקבלה במה שתקנו בסוד תפלותיהם ותהלותיהם שהם מתפללים שמאמינים בשתי רשויות באמתם בעבור היות הספה קדובה ורחוקה וזהו סוד מפטרי"ן שקוראים אותו ה' הקטן שהוא מנהיג העולם השפל שהוא נקרא שכל הפועל שנותן הצורות לכל נמציאי מטה בעולם השפל שהוא עולם התויה והדפסד ועליו מפרשים פסוקים הנאמרים כגון ארוממך אלהי המלך ברוך ה' צורי המלמד ידי לקרב הוא התלתך והוא אלהיך והתנדלתי

Digitized by Google

ותתקדשתי שם שלא בונה תתודה בבל זו
הכתה אלא עמודה בנגדה ויחדה יחוד אמתי •
אך אנחנו המאמינים ביחוד אמתי יחוד האל
ית' שרצון התורה סובב בזה לקיים היחוד
ולבטל השניות כאשר העירונו בפסוק כי ה'
אלהיכם הוא אלהי האלהים שהרצון בו אלהי
המלאכים ואדון הגלגלים לא שרצונו על
האלילים והפסילים שזה אצלנו שבח שישתבח
שהוא אדון העצים והאבנים • ובמה פעמים
שנה אין עוד מלבדו להורות יחוד אמתי • ואחר
כל אלו המאמרים האפשר להאמין שניות לאל
ית' ושתפנה התפלה בוולתו ית' חלילה לו
עד שבאה מצוה בתורה להאמין היחוד באמרה
שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד • בי בפוריו של
שם יתעלה נחלקים יש מהם אשר אי אפשר
להשען בהם במאמר הנביא בנן מציאות השם
ית' ע' ספור יכול ויודע מפני שידיעת מציאות
השי"ת קודמת בהכרח מאמונת הנביא אבל
באמונת יחודו ית' אין הכרח לשום ידיעת יחודו
ית' קודם אמונת הנביא על בן אע"פ שהכרח
העיון מורה כמו שנדע את מציאותו ית' מדין
השכל כן בהכרח המופת נדע יחודו מדין השכלי
עוד הסתרשל שלא ידע אותו מעיון השכל
יש לו להשען במאמר הנביא מה שלא כן
בידיעת מציאותו כי ידיעת מציאותו מוכרחת
קודם אמונת הנביא ולא כן ידיעת יחודו על
כן באה מצות היחוד בתורה במאמר שמע
ישראל וכו' • ומסבה זו אשר הקדמתי מדעת
בעלי חקבלה מסוד התפלות ותהלותיהם על
כן יסד הסדר תחלה שורש היחוד מדין תורה
שכולל כבל ומעיין ואחד כך מדין השכל כאשר
יתבאר על כן פתח במאמר שמע ישראל ועל
כן הסמיך לו האמינו בה' אלהיכם ותאמנו
האמינו בנביאיו והצליחו שזה המאמר על דרך
מצוה תוריית לפי שענין התפלה מחוייבת בין
הדעת ומן המשמע ועל כן אמר ה' אלהינו ה'
אחד שהשם הראשון מורה שהוא מחויב
המציאות לבדו והשני שהוא המציא כל
הנמצא לא כדעת הקדמים שאומרים שיוצר
בראשית הוא הסבה הקרובה ועל כן סמוך לו
ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור כפי
שנאמר בתודה זה שמי לעולם וזה זכרי לדור
דור שאמרו זת שמי לעולם מראה שמצד
חדוש העולם יחייב העיון שהוא מחוייב
המציאות לעצמו ובאמרו וזה זכרי לדור
דור מראה שהוא מסציא כל הנמצא ומעמיד
העולם השפל על צד התווה והפסד ועל כן
סמוך לו רצה לסדר שלשה חלקי המציאות
שהם עולם התוהו והחפסד ועולם הגלגלים
ועולם המלאכים כאמרו ה' בחכמה יסד ארץ
ה' בהשמים חסדך ומביא מכוקים כלם מתחילים
בשם המיוחד להודות שכלם נמצאים כמנו
ית' • ואה"כ ה' בשמים הכין בסאו מרמז
בהיות הכסא עם משרתים • ואמר ה' אדוניהו
מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך
על השמים הרמיז כי מעלה ומבה אין כמוהו •
ואם יש אבל מרמז יום הסיתה ויום התחיה
באשר הוא סוף כל האדם שהם תלויים על
ידיו באמרו ה' ממית ומחיה ה' העלית מן
שאול נפשי ואמר כי בכל הנמצא אין כמוהו
באשר אמר ה' אין כמוך מאין כמוך ה' מי לא
ייראך מלך הגוים כי לך יאתה • ובעבור שחיה
רוצה להעיר למציאות המלאכים שהם מרומים
אמר וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית
גדולות ואמר כי במובה באלים ה' מי כמוך
נאדר בקדש הורה בזה שהמלאכים מודים לאל
ית' מי כמוכה • ואם כן הבונה בכל זה הסדר
מדברי הנביאים שהשם ית' נבדל משלשה חלקי
המציאות והוא ממציאם ומעמידם ובלל בזה
הסיון העליון מן המלאכים ואיך תסבול הדעת
בסין למטה מהם להיות נעבד חלילה לנו מזה
על כן בא המבדר והפליא בסדורו לבטל
המחשבה ההיא להאמין יחוד אביתי כאין
שותף לו ית' • ובשסדר פעולותיו של שם ית'
מבלם שהוא מעריב ויוצר אור ואלו הם עתי
התפלה על בן התחיל לתת שבח לאל ית'
באמרו ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי
עשית פלא שאלו הם מפלאי השם ית' ומעשיו
ואמר תשת חשך ויהי לילה מנה ככפר לך
יום אף לך לילה אתה הכינותה מאור ושמש
שבאמצעותם מאיר ומחשיך • ותותם כי נדול
אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך יותרת
שהוא לבדו ית' מנהיג זאת המציאות • ואמר
היחוד האמתי בדרך מופתי השבל אתה הוא
ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים
וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל
אשר בהם ותלה כלל הפעולות בבחו של שם ית'
באמרו ואתה מחיה את בלם • ובעבור שבנראה
יש פעלות תלויות על ידי האמצעיים אמר שהם
כנרון ביד החוצב בו ועל בן אבר וצבא השמים
לך משתחוים • כמוך לזה אומרים גם אנחנו
נעבוד את ה'ר"ל כמו שעבא תשמים עובדים
בן אנחנו נעבוד את ה' אלהינו • וטעם העבודת
להודות לאל ית' שכל בה שהמציא בהסדר
המציאו ותלוי בכחו על כן מדר אח"כ את
רב חסד שהוא מזמור הודו לה' כי טוב כי
לעולם

Digitized by Google

לעולם הודו שהוא הודאה אמתית שכל מה שהמציא בהסר הגמור המציאו וסקייטו והיתה הסבה בהזכיר זה המזמור לאופן לתת הודאה לשם ית' בכל מה שהמציא גם להזכיר יציאת מצרים אשר חייב הכתוב לזברה כל ימי חיינו באשר אמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך וכי יציאת מצרים הוא כמו בריאת העולם על כן הברה עם בריאת העולם • ובעבור שמספר בה דברים מעשיים כיציאת מצרים וכי הוא מורה השגחה אמתית במופת הרגשי בבחירתן לאומת ישראל והותם בברוך ה' לעולם אמן ואמן ואחר שהתם מענין השבח הכללי וההודאה הכללית התחיל בבריאת היום שהוא מעשה כל יום ויום להורות ההשגחה האמתית שמאמתת הנבואה אשר באמצעותה היוב הקרבן ומזכיר מזמור שהוא מורה לבחינת האל לישראל וחיוב עבודתו עליהם היא עבודת האל על ידי הקרבן ואומר מזמור להודה הריעו לה' כל הארץ עבדו את ה' בשמחה ואומר כל המזמור ומתחיל ראש דברך אמת שהוא מורה לאמתת התורה ומסדר ענין הקרבן וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי שהוא הקרבן והקטרת הקטורת והעלות הנרות שהם עבודות המקדש • ומזכיר ולעמוד בבקר בבקר להודות ולהלל לה' וכן לערב • ואומר מזמור מקום השיר שהיו משוררים בעת הקרבת הקרבן ומתחיל מזמור תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך עד סוף הספר ששה מזמורים מסודרים לששת ימי המעשה בכל יום ויום מזמור אחד וחותם ברוך ה' לעולם אמן ואמן • ואחרי כן נופל על פניו ומתודה בענין ויפול על פניו ואומר על צד הקינה ועתה מה נאמר אלהינו מפני שהרב בית המקדש ושבתה העבודה • ואומר שבת משוש לבנו על זה היה דוה לבנו על הר ציון ששמם ואומר אם אשבחך ירושלם ומבקש מחילה וסליחה וכפרה על עונותיו והרבן המקדש וחותם ברוך ה' לעולם אמן ואמן • ואחר כן אומר מזמור ה' קראתיך הושה לי שהוא מעיר • כי ארשת שפתינו לענין הקרבן תהיה מקום הקרבתו כגון שאמר תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב ואומר פסוקים מורים שרוח נמוכה מקום הזבח כגון שאמר זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא הבזה • ומבקש היטיבה ברצונך את ציון הבנה חומות ירושלם אז תחפוץ זבחי צדק עולה ובליל אז יעלו להשיב שבות ירושלי' ולבנות בית המקדש לשוב העבודה על מכונתה וחותם ברוך ה' לעולם אמן ואמן • ואה"כ עומד ומתחיל מזמור לענין הגאולה שהוא מזמור הבו לה' בני אלים הבו לה' כבוד ועוז שהוא מבאר מבנין המקדש וביאת הכבוד והותם ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום • ובעבור שבעת הגאולה ישירו לאל שיר חדש כאשר אמר ביום ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה אומרים מזמור מה שנאות לפי רצון המתפלל אם לשבח אם לבקשה אם לשמחה אם להפך והותם ברוך ה' • ואחרי כן אומר מזמור תפלה למשה אשר זה המזמור כולל איך בהר השם בישראל והוא מעון להם ואיך מעירם לענין התשובה באמרו ותאמר שובו בני אדם והזכיר מתה שחל להם מענין הגלות באמרו כי כלינו באפך כי כל ימינו פנו בעברתך ומבקש מהשם סליחה להנחם מהרעה שהביא עליהם לגאלם והוא זמן קץ הישועה באשר נאמר יראה אל עבדיך פעלך ואומר ויהי נועם אדני אלהינו עלינו והותם ברוך ה' לעולם אמן ואמן • ואה"כ מביא פסוקים מורים לענין בקשה כגון אל תגאץ למען שמך אל תנבל כסא כבודך זכור ה' מה היה לנו וכיוצא בהם ומרמיז שאנו פועל ידך ואתה גואלנו ויש לך לרחם עלינו כאמרו כי אתה אבינו והנה כחומר ביד היוצר כן אנו בידך • ואם יש אבל מהבר זכור נא כי בחומר עשיתני זכור כי רוח היי לטעם ההויה והתפסד שהם תלויים לפי רצונו ית' • ומזכיר מענין הגלות וחרבן בית המקדש ושבר ציון וירושלם באמרו ערי קדשך היו מדבר בית קדשנו ותפארתנו • ומבקש שיוציא עמו מהגלות בעבור קנאת עמו והלול שכו וחלול תורתו והלול בית המקדש ואומר העל אלה תתאפק ה' וחותם בבקשת סליחה ומחילה באמרו שוב מחרון אפך שוב למען עבדיך השיבנו ה' אליך ברוך ה' לעולם אמן ואמן • והנה אחר שהשלים הקרבת הקרבן והתחיל ענין הודוי בעבור שפסקה העבודה בחרבן המקדש מצד עונותינו והורה שניב שפתינו ירצה המור הקרבן וכי יש עתיד להזור העבודה על מכונתה והורה לקום להודות בענין הגאולה והעיר בענין התשובה בעבור שעל ידי התשובה תבוא הגאולה וסדר פסוקים בשביל חלול שמו וחלול תורתו והלול מקדשו שיקנא בשבילם ויגאל את ישראל והותם • כל הסדר נקשר זה בזה • ואחרי כן מסדר המש קדושות בנגד חמשה הומשי תורה והטעם בו

Digitized by Google

כי בתחלת התפלה כאשר התחיל לברך ולשבח
את השם ית' הכונה היתה בזה השבח שהוא
נבדל מכל הנמצאים ורחוק מן הגשמות
ומשיגי הגשמות וכל צרכי הגוף ביון שכל
אלו אפשרי המציאות והוא לבדו נבדל בחיוב
המציאות אי אפשר שיכללם גדר אחד וכל זה
הבנו מתוך עיון פעולותיו וחיבנותו שהוא
שלם בתכלית השלמות ויחודו יחוד אמתי
שזהו השבח האמתי שראוי לשבח לשם ית'
ואחרי זאת האמונה נתאמתה גם כן אמונת
התורה אמונה שלמה התורה דברה כלשון בני
אדם ונראים ענייה שהם עומדים כנגד מה
שהורה השכל מאמתת שלמותו ית' מכל
חסרון וכל שכן כי סדרה עניני הקרבנות
ובעבור סדר הקרבן האמור בתפלה רצה המסדר
להורות שהשם ית' נבדל תכלית ההבדל
מהנאות הגשמיות לא ישיגהו השג נופני
אלא כל אלו העניינים אשר סדרה התורה
מהשגות הגשמיות הוא כדי להבין השומעים
וכל סדר הקרבנות הם צורך השפל על כן בא
המסדר לסדר חמש קדושות כנגד חמשה
חומשי הורה כל קדושה וקדושה תורה ענינה
מעין הספר ההוא • הנה בשביל ספר בראשית
אומר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל שענינו
אתה נבדל נצחי שמלת קדוש תורה על
הפרשה והבדלה ומלת יושב תורה על ההתמדה
והנצחות הטעם שאם העולם מחודש כאשר
הורה במאמר בראשית ברא אלהים השם ית'
קדמון נצחי נבדל מכל הנמצאים ופירוש הפסוק
ואתה קדוש שאתה קדוש יושב לעולם אתה
תהלות ישראל • והקדושה השנית לספר ואלה
שמות בעבור שענין הספר בשביל יציאת
ישראל ממצרים אומרים בקדושה פסוק נואלנו ה'
צבאות שמו קדוש ישראל שענינו גואל לישראל
וכנהו ה' צבאות בשביל צבאות ישראל
שנאמר והוצאתי את צבאותי את עמי ותאורו
בשם קדוש על הבדלה והפרשה • והקדושה
השלישית לספר ויקרא בעבור שבזה הספר
מסדר עניני הקרבנות אימר שלוש קדוש שהוא
פסוק קדוש קדוש קדוש ה' צבאות להורות
על תכלית ההבדלה והתפרשה מכל צרכי
הגוף שכל אלו הנקרבים אינם להנאת השם
ית' מכל חסרון אבל כל אלו הם לצורך
השפל • ובעבור שהוא משניח בעולם השפל
השנחה פרטית ויודע אשי ונהולי ברואיו
בשעת הטאם הלאיטם ונהלם וטהרם מנאולי
תחיסר וזאת היא תכלית תקון הקרבנות לא
שהם להנאת השם יתעלה מכל הסרון •

והקדושה הרביעית בשביל ספר וידבר והוא
פסוק ברוך כבוד ה' ממקומו • ובעבור שבונת
הספר במנין ישראל שהם שנים עשר שבטים
להיותם ארבעה דגלים שישראל דומים לעולם
העליון מתדמים לארבעה פני המרכבה שהם
שנים עשר מזלות יצב גבולת עמים למספר
בני ישראל • והנה ארבע חיות המרכבה
וארבע פנים לאחת הרמז כי שלשה שבטים
שהם דגל אחד הנה ארבעה פנים לאחד כי
בני לוי נחלקו לארבעה ראשים משפח ואהרן
וכניו במזרח והנה ארבעה פנים לאחד • והנה
סדרי כלל זאת הפרשה ועניני הדגלים והמשכן
והארון והכבוד ששוכן בו מתדמים לעניני
המרכבה והמשבילים יבינום ובעבור שזה הפסוק
אמור לענין המרכבה על כן אמרוהו בענין
זה הספר ועל כן אמר ברוך כבוד ה' ממקומו
דמיון המרכבה שכורה על הרוכב • והקדושה
החמישית לספר החמישי הוא כפר אלה הדברים
והוא פסוק שמע ישראל יובהר המסדר זה הפסוק
בעבור שזה הספר הוא משנה תורה רצה
ליחד את השם שאין לו שום שנוי מכל מיני
השנויים לא שנוי דעת ולא שנוי רצון אלא
הוא מיוחד יחוד אמתי במופת השכל בזה
הסדר לא במאמר נביא כאשר הסבמנו בענין
היחוד שיסבול היות לשם על פי מאמר נביא
ועל כן סמך לו האמינו בה' אלהיכם והאמנו •
אבל מפני שהיה הרצון הנה לעמוד כנגד הכתוב
במופתי השכל על כן יגדק זה הפסוק להיות
הנה על פי מורה שכלי ועל כן תכון המלה ר"ל
מלת שמע על פי שתי הכונות בסדר היחוד היות
ענינה עלין קבלה ובסדר הקדושה ענינה
ענין הבנה ומה שעזר בזה היות הפסוק עצמו
מעצם הספר • והנה בכל קדושה וקדושה
מקדימים פסוקים כפי הפץ המתפלל על פי
הזמן והרצון אך חותם באותם הפסוקים
מעין הקדושה להבר בין השלבים דמיון שאומר
ואל מי תדמיון אל ואל מי תדמיוני ואשוה
יאמר קדוש ואתה קדוש וכן ונואלך קדוש
ישראל נואלנו ה' צבאות כיוצא בזה המסדר
הקדושות ואחרי הקדושות אומר הודאה אחד
אלהינו גדול אדונינו קדוש ונורא שמו לעולם
ועד • ומסדו ארבע הודאות ה' אלהינו אל אחד
אמת ותורתו התמימה אמת ומקרשו בית התפלה
אמת ונביאיו אמת ומצותיו וחקותיו ועדותיו
ומשפטיו וכל דבריו אמת וה' אלהים אמת הוא
אלהים חיים וכו' ואל תצל מפי דבר אמת עד
מאד וכו' ואומר יודוך ה' כל מעשיך והסידיך
יברכוכה • ואומר מלכות שמים ברוך אתה ה'

אלהי

Digitized by Google

אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם לך ה' הגדולה והגבורה וכו' שבולל שבחינו של שם ית' שבים משתבח בבחינת כל חלקי המציאות עולם העליון והאמצעי והשפל • ואומר ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך • ונופל על פניו ארצה ואומר תהנה בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו יהי לבי בחקיך למען לא אבוש יואומר כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנוינו לפניך כי על רחמיך הרבים • ומבקש סליחה ורחמים בעד ירושלם ובעד עמו ישראל ואומר ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך • ואומר שוב מחרון אפך וחותם ברוך ה' לעולם • ועושה תפלת בלחש כמו שמצאנו הרמז מן הנה הצדקת באמור רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וזאת תפלת יחידים שמבקש כל אחד כפרה על עונו ננעו ומבאובו שיביט אליו ברחמים לפרנסו די צרכיו שלא יבוש בחייו ומבקש סליחה על עצמו וביתו ובניו בפסוקים מורים לאלו הענינים ולשלום כל ישראל ואחרי כן מתפלל החזן בקול רם הזקו ויאמין לבבכם ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם לענין בנין ירושלם וקבוץ כל ישראל באמרו בונה ירושלם ה' בורא גיב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב כלומר שלום למי ששב מזמן קרוב ושלום למי ששב מזמן רחוק וחותם ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום וחותם ברוך ה' לעולם אמן ואמן • ועוד עושים תפלה בלחש כל אחד ואחד לקדש שמו הגדול ויגדיל תורתו ויבנה מקדשו ובנין ציון וירושלם וקבוץ ישראל וביאת בן דוד משיח צדקנו וכהן שהוא משיח צדק ומסדר פסוקים מרמזים לאלו הענינים ואחרי כן נפטרים מן התפלה ומשתחוים לשם ונותנים שלום אחד לאחד וחוזרים ויושבים הזקנים כלפי העם והעם פניהם כלפי הזקנים שהם בעלי תורה ולפניהם בניהם ותלמידיהם ואחרי כן יוצאים מן הכנסת זהולכים להם • לבתיהם וזהו תקון

תפלת של ערב :

סדר תפלת בקר • ובבקר השכם נכנסים בבית הכנסת כורעים ומשתחוים • וחזן הכנסת מתחיל יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' רמה הענין לפי חעת • ומתחיל בענין ברכה כמו שבארנו ומחבר מזמור ברכי נפשי את ה' כי בהקיצו משנתו נפשו פנויה מכל עסקים ומבירת ומשבחת לאל ית' והתימתו ברכו ה' מלאכיו גבורי כח ברכו ה' צבאיו ברכו ה' כל מעשיו דמיון ברון יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים • ומחבר עמו מזמור ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת • כי בידוע להוקרי האמת ששני המזמורים כאחד ורמזים יש בזה המזמור לפי העת כגון עוטה אור כשלמה תזרה השמש יאכפון יצא אדם לפעלו והותם יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו והותם ברוך ה' אלהים אלהי ישראל ועומד ומסדר היהוד ובהגיע למקום שאומר תשת חשך ויהי לילה בערב אומר בבקר ברוך היוצר אור ובורא חשך והוא מהשנא עדניא וזמניא כפי הסדר המסודר לענין היוצר • ומשלים היהוה ואומר רב חסד ומסדר ענין הקרבן ובמקום שאומר בערב ובהעלות אהרן את הנרות אומר בבקר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים מפני כי בבקר צריכים הנרות תקון והטבה ובערב הדלקה לבערם כמשפט ומסדרים אחרי הקרבן מזמור בכל יום ויום כנרמז ולעמוד בבקר בבקר להודות ולהלל לה' וכן לערב מקום השיר שהיו משוררים בעת עלות הקרבן ומתהילים ביום ראשון ה' מלך גאות לבש סדר אותם המזמורים עד ה' מלך תגל הארץ • וביום ששי מזמור ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ כפי מה שנאות לבריאת היום ויושב ואומר ודוי ועתה מה נאמר אלהינו ומשלים הודוי ומתהיל מזמור אמרי האזינה ה' בעבור פסוק ה' בקר תשמע קולי • ומחבר פסוקים מרמזים על עת תפלת הבקר ואומר ותיטב לה' משור פר מקרן מפרים שניב שפתינו יהא מקום הקרבת הקרבן • ובעבור כי אהר קרבן הבקר יכשר להביא קרבנות נדרים ונדבות כי בין קרבן ערב ובקר אין מקריבים קרבן אבל בין קרבן בקר וערב יש להקריב על כן מחבר פסוקים ואבואה אל מזבח אלהים אל אל שמחת גילי ואומר ואזבחה באהלו זבחי תרועה נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו ואומר וערבה לה' מנחת יהודה וחותם השיבנו ה' אליך ונשובה שמבקש להשיב העבודה על מכונתה בשוב ישראל לארצם כימי עולם וכשנים קדמוניות • ואחרי כן מסדר המזמורים שהם בקשה למחילת עונות ולבקשת הישועה להוציאם מן הגלות והם מזמורים משובחים כגון מזמור המה ה' אזנך ענני כי עני ואביון אני ומזמור חנני אלהים כחסדך • הנה במזמור המה ה' אזנך אומר חנני ה' כי אליך אקרא כל היום • ואומר במזמור חנני אלהים כחסדך מה שמרמיז מקרבנות הנדבת

Digitized by Google

או תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל שהם נקרבים ביום • ואחרי כן אומר מי אל כמוך נושא עון הרמז כלו למחילת העון וגאולת ישראל מן הגלות • ועומד ואומר מזמור אליך ה' נפשי אשא המורה לגאולת ישראל • והיה זה המזמור מסגולת תפלת היום כאשר אומר הדריכני באמתך ולמדני כי אתה אלהי ישעי אותך קויתי כל היום • ואחרי כן אומר מזמור הראוי וחותם כל התפלה כדרך שהותם בערב :

פרק שלישי

סדר תפלת ראש חדש • אם יקרה להיות ראש חדש מוסיפים אחר מזמור הבו לה' בני אלים פסוקים מרמזים לענין חדוש הירח ומתחילים הענין נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי המעם התורה התמימה היא המאירת ע"נים ללכת בדרכי יושר • פתח דבריך יאיר מבין פתיים הרמז כלו על התורה אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום במאמר יהי מאורות ועל כן סמוך לו ספר אותות בדים וקוסמים יהולל רמז על הבודים מלבם לשנות מצות התורה שהתורה הישירתנו לקדש החדש בראייה וכך מודים גם בעלי הקבלה אלא ההליפו הבתוב ובדו מלבם לקדש החדש במולד כיוצא בזה החדש אשר בדא מלבו • סמוך לו משיב חכמים אחור ודעתם יסבל כי אפילו על המולד עצמו אינם מתנהגים על המולד האמתי מפני שזה הדבר עמוק להשינו על בוריו וער עתה מדקדקים עליו האצטגנינים ולא יובלו לעמוד על בוריו • והנה הם מתנהגים לקדש המולד במהלך האמצעי והמולד האמתי פעם יתקדם ופעם יתאחר למה שהוא במהלך האמצעי • הנה בזמננו זה שנת חמשת אלפים מאה וארבע עשרה שנה ליצירה בחדש תשרי אשר הקרה לקות השמש בשש שעות של יום אשר שעת הלקות הוא הקבוץ האמתי והמולד שלהם היה בשמנה שעות של לילה על כן נאמר משיב חכמים אחור ודעתם יסבל • וסדר פסוקים לזיף מחשבת האצטגנינים • וחבר מאמר על הרועים חרה אפי שבאמת שזה הטעות לא היה כי אם מן גדולי האומה והרמיז שעונש עתיד לבוא עליהם באמרו על הרועים חרה אפי ועל העתודים אפקוד בעת שהבוא נהמה לישראל כאמרו כי פקד ה' צבאות את עדרו את בית יהודה רמז לדבר הנה עבדי ירוגו מטוב לב ואתם הצעקו מכאב לב ומשבר רוח תיללו • ואחרי כן מחבר פרק יהי מאורות עם פסוקים דומים לענין ואומר מזמור הרנינו לאלהים עזנו בעבור תקעו בחדש שופר בבסא ליום חגנוומסדר מזמורים מרמזים לענין המאורות וצבא השמים כגון הללויה הללו את ה' מן השמים הללויה הללו אל בקדשו וחותם הושיענו ה' אלהינו ומשלימים כל התפלה כסדר • ובבקר בהגיע למזמור חנני אלהים כחסדך מוסיף ודוי ה' אלהי ישראל צדיק אתה כפי תוספת המרי • ואומר מזמור הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' הקדמה למזמור כי אני ידעתי כי גדול ה' וזה המזמור משובח ומעולה לענין הגאולה כמו שנאל את ישראל ממצרים שינאלם גם מזו הגלות כאשר אמר כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם כמוהם יהיו עושיהם וכו' וחותם המזמור ועומד ואומר שמח נפש עבדך כי אליך ה' נפשי אשא שגם זה המזמור לענין הגאולה • ובעבור שרוצה לסדר ענין ההדש בקרבן עוד מסדר שבח והודאה וסדר מעשיי לאמת ההשנחה ומסדר הקרבן • וענין השבח הוא מזמור ה' אורי וישעי וכו' שהוא שבח לענין הגאולה • וההודאה מזמור אודך בכל לבי • וסדר מעשיי לאמת ההשנחה ענין השירה כי התורה לא תתאמת רק באמונת ההשנחה וענין הקרבן הוא ענין תוריי • ומסדר אחרי השירה מזמור אשרי נשוי פשע בעבור על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו ומזמור רננו צדיקים בה' בעבור כונם נגד מי הים נותן באוצרות תהומות • וחותם הושיענו ה' אלהינו וכו' • ומתחיל ה' בציון גדול ברוך ה' אלהי ישראל וכו' • משבח ומברך את השי"ת אשר נתן את התורה ומאשר את התורה באמרו כי ישר דבר ה' ראש דברך אמת אתה צוית פקודיך גל עיני ואביטה טוב אתה ומטיב וכו' ומתחיל הקרבן ובראשי חדשיכם וכו' והותם בפסוק וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם כי בכל המוספים היו הוקעים בהצוצרות • ואומר שיר כי בעת החל העולה ההל שיר ה' והוא מזמור הרנינו לאלהים עזנו וכו' מרמיז לענין ההדש תקעו בהדש שופר ונופל על פניו ואומר ודוי ובעת החל העולה ההל שיר ה' והחצוצרות ועתה מה נאמר אלהינו ומחבר פסוקים הדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי לאמר מתי יעבור ההדש והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל

Digitized by Google

מועדה ערבה כל שמחה וכו' כאלו הפסוקים וכיוצא בהם המורים לענין החדש • ותותם בענין בקשת מחילה שוב מחרון אפך ואתרי כן אומר לא האמינו מלכי ארץ כל יושבי תבל כי יבוא צר ואויב ונו' וקם ואומר אלהים באו גוים בנחלתך שצריך בזה הסדר לומר בעבור ששבתה העבודה בקרבן המוסף והיה זה מפני שנתחייבו נלות ונחרב המקדש • ועוד מבשר לענין הגאולה • ובכל המועדים אומרים מזמור למה אלהים זנחת לנצח משום שאנו צורירין בקרב מועדיך שרפו כל מועדי אל בארץ • ויום ראש חדש אינו מועד על בן אומרים מזמור אלהים באו גוים בנחלתך שהוא דומה לענינו • ואחרי כן מסדר מזמורים מרמיזים לענין המאורות הכתובים בערב ומזמור השמים מספרים ונו' עם מזמור ה' אדונינו מה אדיר שמך בעבור כי אראה שמיך • ואומר קדושה ובקדושות מחבר פסוקים מרמיזים לענין החדש ומסדר פרק ואהבת את ה' אלהיך למעלת היום וכנראה שדין לומר בכל הימים זה הפרק ערב ובקר כאשר מתנהגים קהלות אהרות • אבל אני סובר כי מפני עלה קצרותו לאופן מה שכונו בו בעלי הקבלה רצו להרחיק המחשבה ההיא והמבין יבין • ואומר ארבע הודאות והודאה חמישית נראשי חדשיו בראית הירח אמת• ומסדר ההלל הללו את ה' כל גוים וכו' כסדרו מפני שכל יום שנתחייבו אנשי הבית קרבן מוסף בזמן המקדש נתחייבו אותו היום אנשי העלות במוסף הלל ושבח על דרך ונשלמה פרים שפתינו ואומר ההלל וחותמים התפלה כמנהג :

פרק רביעי

סדר תפלת ערב שבת • בערב שבת בעוד היום בששי באים אל בית הכנסת בהשתחויה וכריעה להוסיף מחול על קדש שמירה לשבת • ומתחילים הקדמה שלח אורך ואמתך המה ינחוני וכו' ואומר מזמור מה ידידות משכנותיך מפני שרגילים היו להתועד במקדש בשבת משאר הימים לכך אומר זה המזמור על השתוקקות אהבה וחבה להתפלל לשם ית'ואומר היחוד ראשי ענינים בפסוקים ראויים ואומר שמע ישראל ומתחיל ה' שמך לעולם עד מאין כמוך ה' ואומר כי נדול אתה ועושה נפלאות ומשלים היחוד ורב חסד ומחבר לענין קדוש השבת ויכלו השמים והארץ וכל צבאם כל הענין הנזכר • ואומר ויכולו השמים שיר ליום השבת ותותם בהעמדה ודוי אמת אשכחך ירושלם ובקשת מחילה שוב מחרון אפך ובו' • ואומר קדושה בקצרה ואומר ארבע הודאות והודאה חמישית ושבתותיו המקודשות אמת וחותם התפלה• והיה הרצון שלא להאריך בתפלה מפני שאינם מדליקים נר ומשתדלים לברך את השבת על השלחן בעוד נוגה היום לבוא ענייהם בתקון ממאכלם ומשקיהם :

סדר חצות הקטון • ובהצות לילה קמים ואומרים חצות הקטן • מתחיל ואומר מזמור אברכה את ה' ועומד ואומר היהוד של עשרת ימי רהמים שהוא בלי מעריב ויוצר עם תוספת פסוקים ומשלימו באשר נבארהו • ואומר הודאה כאשר היא מכודרת והותם • ואחרי כן מסדר פסוקים לענין אזהרה וחותם • ואחרי כן מסדר פסוקים מענין תשובה והותם • ואחרי כן מסדר פסוקים לענין תוכחה והותם • ואחרי כן מסדר פסוקים ליום המיתה והותם • ואחרי כן מסדר פסוקים ליום הדין וחותם • ואומר ודוי וחותם • זהו הצות הקטון :

סדר חצות הגדול • אך חצות הגדול מאריך בענין התוכחה ומסדר פסוקי הבטחה למחילה שהוא סוהל וכולח ואין זולתו• ומסדר פסוקי תשובה ומשלים בודוי ובקשה :

סדר תפלת השחר • אמנם תפלת השחר מקדימים הקדמה כוללת ענין אזהרה ותוכחה ותשובה לפי קשר הפסוקים גם לענין העת כגון אלהים אלי אתה אשתרך להניד בבקר חסדך עורה הנבל וכנור וכיוצא בהם וחותם יומם יצוה ה' חסדו אברך את ה' אשר יעצני • ומתחיל מזמור אברכה את ה' בכל עת ומשלימו • ואחרי כן מסדר מזמורים עם הקדמותיהם אם לענין היום אם לענין הפרשה אם לעלה לענין מילה אם לענין שמחה או הפכה וחותם הושיענו ה' אלהינו ברוך ה' אלהי ישראל ברוך ה' לעולם • זהו סדר תפלת השחר:

סדר תפלת הבקר של שבת • ובבקר השכם מתחיל תפלת חובה עם פסוקים הראויים כגון אדני שפתי תפתח ימלא פי תהלתך וכו' או לפי רצון המתפלל לחבר פסוקים הראויים אם להאריך אם לקצר או פיוט הראוי מחובר לפסוק תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר • ואומר ברכי נפשי את ה' והותם ברוך ה' אלהים אלהי ישראל • ועומד ואומר היחוד כפי שהוא מסודר עד שמע ישראל • מכנים פסוקים נאותים אל אותו החבור אם להאריך אם לקצר ואומר שמע ישראל

Digitized by Google

ישראל ומתחיל ה' אלהינו בוראנו • ומוסיף פסוקים לענין היחוד שראויים להזרות על היחוד ומסיים היחוד ואומר ההודאה ומחבר לקדוש היום זכור את יום השבת לקדשו • ואומר טוב להודות לה' לחבר ענין הקרבן עם מזמור ה' מלך ירגזו עמים • ונופל על פניו ואומר ודוי גדול בתוספת פסוקים הראויים לתוכחה כללית וחותם שוב מחרון אפך • ואחרי כן מחבר המזמורים אמרי האזינה ה' עם סדר הפסוקים ומזמור הטה ה' אזנך אם ירצה עם הקדמותיהם • גם מזמור תפלה לעני כי יעטוף שגם הוא בקשה ותחנה לסחילת עוגותיהם • ואומרים עוד ודוי גדול אלהי בושתי ונכלמתי ומחברים בו הודאה לשם ית' מזמור הללויה הללו את שם ה' מי ימלל גבורות ה' • ואומר זכרני ה' ברצון עמך וכו' ועומד ואומר אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך כל המזמור • והודוי הראשון הוא במה שחל עליהם מצד עונותיהם מעניני הגלות וחרבן המקדש בעבור שביתת העבודה ובטול התמיד ושבר ציון וירושלם כאשר יורה כל הסדר • והנה מחבר מזמורים שהם בקשה והתחנה ואחרי כן מחבר זה הודוי אשר סדורו יורה שאין להם לשאת פנים מצד רוב עונותיהם וגודל אשמתם • ונותנים הודאה לשם ית' כי כל מה שחל עליהם כדין הל • ומשלים מזמור אבותינו במצרים לא השכילו ומורה כי מה שחל להם לא חל אלא בטריונם וקושי לבם הערל • וכשמשלימים המזמור עם תוכחות אחרות מחברים חבור ואומר אליה ימים רבים תשבי לי שמורה ממה שיקרה לעתיד כנון שאמר ואומר אליה ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש • ואמר וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וכו' והורה כי הם יעלו על ידי תשובה כאמרו וישב בצר לו עד ה' אלהי ישראל ויבקשוהו וימצא להם • ומחבר הסדר כי מפני עני ישראל שאין להם עצור ועזוב ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם • ומחבר הבשורות העתידות לבוא לישראל שהם בשורות נאמנות ומאשר לשם ית' מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו בעבור זכות האבות כאמרו וזכרתי את בריתי יעקב וגו' לגאלם גאולה גמורה עולמית כאשר אומר זכור עדתך קנית קדם וגו' וחותם וישוב ונופל על פניו ומתחיל עוד ודוי נדול אנא ה' ברחמיך הרבים וכו' וסדר זה הודוי בהודאת החטא כי בקשת המחילה על החטא מפני הרחמים וכל זה הקדמה למזמור חנני אלהים כהסדר הרמז במה שיעד בפסוק ויעב בצר לו עד ה' אלהי ישראל ויבקשוהו וימצא להם • ומאשר לשם ית' בנושא עון להביא הגאולה לישראל ואומר הושיעה את עמך וברך את נחלתך • ואומר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו כי אחרי שמחל להם וגאלם הנה מספרים תהלתו אחרי שהוציאם מן הגלות והביאם אל ארצם כאשר אמר לספר בציון שם ה' ותהלתו בירושלים • ועומד ואומר מזמור כי אני ידעתי כי גדול ה' שהוא מורה לנאולת ישראל עם מזמור אליך ה' נפשי אשא כאשר בארנו ענינו והותם • ואחרי כן אם רוצה כסדר קצת הפרקים אשרי תמימי דרך כי הנושעים הם צדיקים • ובעבור שרוצה לסדר המוסף ונעתק מפרק אל פרק מתחיל על חומתיך ירושלים הפקדתי שומרים כאלו שסדרי התפלה כמו החומות וכמו כן הפרקים • וענין הפרקים לאשר התודו ונמהל להם ונושעו בנאולה העתידה ועל כן מאשרם אשרי תמימי דרך ואומר גם כן שירי המעלות והותם הושיענו ה' אלהינו כאשר תקנם המסדר • חלוקים הפרקים בבל יום ויום מימי השבוע עם שירי המעלות שלהם • אחרי כן מתחיל מזמור אליך ה' נפשי אשא עם מזמור ה' אורי וישעי אם ירצה עם הקדמותיהם והוא תמור שבח היחוד כמו שהרמזנו • ואומר הודאה אודך בכל לבי • ואם ירצה אומר מזמור אליך ה' אקרא צורי גם מזמור קולי אל אלהים ואצעקה שיש להם חבור לענין השירה אם ירצה עם הקדמותיהם • ומתחיל שירת ויושע ה' ומשליטים השירת כפי הצורך שבארנו • ומחברים מזמור אשרי נשוי פשע ומזמור רננו צדיקים בה' כפי שזכרנו • כל זה הסדר מענין השירה שהוא ענין מעשיי לאמת ההשגחה כפי מה שהעירונו לאמת התורה • וחותם הושיענו ה' אלהינו שכל מה שסדר הוא לענין ישועה ומרמיז גם על הישועה העתידה לבוא לישראל • ומתחיל באשור התורה האל תמים דרכו • ומתחיל הענין מעניני האזהרה על השבת • ואומר המוסף וביום השבת שני כבשים וכו' • ומתחיל מאשר ומשבח מעלת השבת באמור ועל הר סיני ירדת • ובי יש שבר רב בעולם הזה לשומריה ומקיימיה כאשר אמר אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יהזיק בה • הנה שכרו רב בעולם הזה ועצום בעולם הבא כאמרו אז תתענג על ה' • ומשלים ענין זה ואומר מזמור שיר ליום השבת כי כן אומר ובעת החל העולה ההל שיר ה' והחצוצרות ואולם לא היו תוקעים

חצוצרות

Digitized by Google

חצוצרות על כן לא חייב המסדר לומר וביום שמחתכם אכן מאמר ובעת החל העולה החל שיר ה' המעם בעבור השיר ולא בעבור חצוצרות • ואחרי כן יושב ונופל על פניו ואומר ובעת החל העולה ואומר הודי ועתה מה נאמר אלהינו ידענו ה' רשענו ומסדר יעודים רעים אשר חלו עלינו מפני שהפרנו מצות שבת ומספר שיד התורים והמגנים הכהנים שהם מורי התורה היתה במעל הזה לחלל השבת כאמרו כתניה חמסו תורתי ויחללו קדשי בין קדש לחול לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו ומשבתותי העליטו עיניהם ואחל בתוכם ומסיים כל הודוי בבקשת מחילה שוב מחרון אפך וחזתם • ומתחיל המזמורים שהם בקשת תחנה למחול על עונותיהם בנון מזמור קולי אל ה' אזעק עם מזמור ה' שמע תפלתי וחותם הושיעה את עמך לענין הגאולה • ואומר הקדמה רעה עמך בשבטך צאן נחלתך למזמוד רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף • והיתה הבונה בעבור שסדר בתוכחות הנביאים והכהנים אשר הם רועי ישראל ומורי התורה כאלו נאמר זה המזמור על צד הבקשה שיהיה רועה נאמן להם ככתוב אני ארעה צאני ואני ארביצם • ועוד שמסדר על הפורענות שבאו לישראל מצד עונותיהם וכי הוא יעורים אל התשובה לקרב ימי הגאולה בביאת המשיח והו טעם כל המזמור ממוך לו רצית ה' ארצך שהוא סורה אמתת הגאולה • ואחרי כן מחבר פסוקים לשבח מעלת משה רבינו ע"ה ולמעלת נבואתו כאשר סדרו בסדר בחסר ואמת יכופר עון בעבור להזכיר מזמור תפלה למשה • וכבר הקדמנו הבאור בטעם זה המזמור שהוא מזכיר שבחו של שם ית' והשגחתו עלינו והוא מעוררנו אל התשובה להנצל מדין יעודים הרעים לבקש ממנו לשוב אלינו ברחמים לנאלנו נאולת עולם כאמור יראה אל עבדיך פעליך ויהי נועם אדני אלהינו עלינו • ואחרי כן מחבר פסוקים על דרך בקשה כדי שיהמו רחמי השם עלינו לזכור הברית כאמרו אל תנאץ למען שמך הבט לברית • ולחמול עלינו מצד עניותנו כנון אל ישוב דך נכלם • ולקנאתו בשביל אויבינו כנון שאמר קומה אלהים ריבה ריבך • אל תשכח קול צוריך • ושיזכור חרפתם אשר תרפוהו כנון שאמר זכור ה' חרפת עבדיך • ושיזכור היסורים שעברו עלינו כנון שאומר זכור ה' מה היה לנו • ולקנאתו בשבילנו מפני שאנחנו מעשה ידיך כחומר ביד היוצר • ומסדר אומרה לאל מלעי למה שכחתני כי אתה אלהי מעזי למה זנחתני הרצון שבטחוננו בשם ית' • ואומר למה תתענו ה' מדרכיך ר"ל מפני שאתה מתאפק לענוש הרשעים על רשעם נראה שאין השגחה עליונית על כן אמר שוב למען עבדיך • ומספר בגדולות ובנפלאות שעשה השם ית' לישראל מהשנתתו הרבה עליהם ואומר פגעת את שש ועושה צדק בשביל משה ואחרן בדרכיך יזכרוך כשהיית קוצף הן אתה קצפת מפני שחטאנו והם היו עומדים בפרץ לפניך אמנם עתה אין קורא בשמך מתעורר להחזיק בך וזה מפני עון כאמרו כי הסתרת פניך ממנו ותמוגנו ביד עוננו אמנם יש לך לחוס עלינו מפני שאנחנו מעשי ידיך על כן אל תקצוף ה' עד מאד כי ערי קדשך היו מדבר בית קדשנו ותפארתנו העל אלה תתאפק ה' • ומזכיר קנאת חלול שמו וחלול תורתו וקנאת חלול מקדשו וקנאת חרפת עמו בית ישראל ומזכיר מקוה ישראל מושיעו בעת צרה הואיל ואנחנו נשענים עליך למה תהיה כגר בארץ וכאורח נטה ללון למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא אל תניחנו • ומתבר מזמור עד אנה ה' תשכחני נצח נתן הסבה מפני שכתת אויבים באמרו פן יאמר אויבי יכלתיו חותם • ומתחיל הקדושות ומחבר בכל קדושה פסוקים לפי רצון המתפלל אם נוגעים לענין פרשת היום או לענין שבח או לענין מה שהוא רוצה וחותם הקדושות ואומר שמע ישראל ואהבת את ה' אלהיך• ואומר ארבע הודאות והודאה המישית ושבתותיו המקודשות אמת • ואומר כי כה אמר ה' רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגוים לבקש ישועה מהשם באמרו הושע ה' את עמך • ואומר מלכות שמים ויושב ומתחנן יהי לבי תמים בחקיך • ומבקש ועתה ה' אלהינו אשר הוצאת את עמך • ומצדיק דין השם ית' באמרו ה' ככל צדקותיך ישוב נא אפך וחמתך וכו' • ומשלים שוב מחרון אפך שוב למען עבדיך השיבנו ה' אליך ואומר תפלה בלחש ואחרי כן אומר קומה עזרתה לנו • ומשלים התפלה כסדרה וחותם • ואומר תפלה בלחש שנית ואחרי כן קמים ומשתחוים לשם ית' ונותנים שלום איש לרעהו וחוזרים הזקנים שלפני התבה ויושבים כלפי העם והעם פניהם נגד הזקנים • ואם יהיה ראש חדש בשבת הדין נותן להשלים התפלה עד מזמור רועה ישראל • ואחרי כן אומר סדר החדש כי לא יתכן אחר קרבן התמיד לומר קרבן ראש חדש כי הודויים לא תקנום המסדרים

Digitized by Google

רק לפי עניני הקרבנות • והנה בקרבן התמיד סדר הודוי הראשון ועליו חברו פסוקים ופרק על משמרתי אעמודה • וראיתי אני דניאל בעבור ומעת הוסר התמיד גם הודיעני ה' קצי אדות קץ התמיד • גם מאמר אלי כבתולה חגורת שק • ואיך אפשר להפסיק ביניהם ולומר

מוסף של שבת :

תפלת שבע שבתות

ויש שבתות בסדרי השנה שיש להם תוספות לפי ענין הזמן כגון שמוסיפים על השבתו' שיש מפסח עד חג שבועות שאומרי' על הודוי הראשון על משמרתי אעמודה בשביל הקין לאופן שהם שבע שבתות הספירה גם מוסיפים מזמור מי ימלל גבורות ה' עם אבותינו במצרים ופרק ואומר אליה גם אחרי ודוי השני מוסיפים מפרק צאן אובדות היו עמי אלהינו הקם לנו' גם תתימת מזמור רועה ישראל ביום ההוא כרם חמר ענו לה • גם בשבתות שתם מן תשעה בתמוז עד עשרה באב מוסיפים תפלות שמתפללים בסדר שבעה ובעשור של אב כאשר הם מסודרים • אבן בשבת כשיושבים אחר חתום התפלה מוציאים התורה וקוראים הפרשה ואדם חשוב בעל תורה מתחיל באשור התורה ומתחיל הפרשה וכאלו הוא הקורא מפני כבוד התורה • אלא נהגו ואחרי קרוא הפסוק הראשון עומד בחור אחד הגון וקורא הפרשה וכשמשלים מחבר אשורים על התורה וחותם • וקוראים ההפטרה המסודרת • ואם ירצה לדדוש חדש מה שיבוא בלב הדרשן וכפי ענין היום אם לשמחה אם להפך או לענין היום וכשמשלימו מאשרים אותו מי כהחכם ומי יודע פשר דבר והחכמה מאין תמצא ויוצא בהם • ואחרי כן עושים תפלת צהרים עם מזמור תהלה לדוד ואומרים קדושה בעבור הפרשה ואומרים קריאת שמע ומלכות שמים ומשלים התפלה בברכת ישראל בחך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל וחותם • ויוצאים והולכים לבתיהם למעודיובתחלה מקדש את השבת על היין ומברך על היין ועושה המוצי' ואוכלים ובסוף מברכים ברכת המזון ומחבר

מענין שבת וחותם :

שבת ההלל הגדול

ובהיות שבת הגדול הסמוכה לפסח אומרים הלל הגדול • והטעם כי בעשור לחדש היה נמנה הפסח שנאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית ועל כן נהגו ואומרים הלל הגדול בשבת זו הסמוכה לפסח אדות יציאת ישראל ממצרים וזה הוא הסדר • מתחיל אלהים ה' חילי ומחבר פסוקים הראוים לפסח • ואחרי כן אומר הודאה כגון מזמור הללויה אודה ה' בכל לבב ומזמור הודו לה' כי טוב • ואחרי כן אומר מזמור לענין המעשה ויקרא רעב על הארץ ואומר אזכור מעללי יה ומחבר פסוקים על כלל המעשה • ומסדר עשר מכות ויציאת ישראל ממצרים אם לענין מעלתם והשנחת השם עליהם • וחברו פיוטים מרמיזים לעשר מכות ויציאת ישראל ממצרים גם כן בענין מעלתם והשנחת השם עליהם • ואומר פיוט אזכיר פלאות אל עם איום מרום מראשון ולענין השנחת השם עליהם איך נהלם ושבחם פיוט מה דודך מדוד • ולענין גלות פיוט אני ישנה ולבי ער • ולענין נאולתם פיוט ברוך אל הפודה הגואל בחסדו • וחותם אשרקה להם ואקבצם • ואחרי כן מתחיל ברכו עמים אלהינו ונותן שבח והודאה לשם ית' איך נאלם ונהלם ומתחיל ברוך אלהינו אשר עשה נסים וגבורות כל הפרק בנסים שעשה עמנו ונתן לנו את התורה • אחרי כן מתחיל כן יהי רצון מלפני ה' אלהינו ומסדר כל הפרק כדי שיוציאם מהגלות וחותם ונפשי תגיל בה' • ומתחיל ביאת המשיח בפרק נילי מאד בת ציון בכלל פרק חזה הויתי • וחותם מגדיל ישועות מלכו • ה' יחתו מריביו • עם מזמור הללויה הללו עבדי ה' • ואחרי כן מתחיל רני ושמחי בת ציון כי הנני בא בעבור קבוץ ישראל בארץ הקדושה ומחבר פסוקים בלל הפרק בקבוץ ישראל עד וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן ושאר הסדר • וזהו סדר תהלל הגדול בשבת הגדול :

פרק חמישי

ואולם זמני המועדים תחלתם הפסח • בעוב כשבאים אל הבנסת ההזן משתחוה ומתנפל ומתחיל הקדמה ה' אהבתי מעון ביתך עם מזמור מה ידידות משכנותיך לאופן ביאתם לימים טובים אל המקדש ואומר יראה אל אלהים בציון • ועומד ואומר היחוד והודאה וסדר הבריאה והתמיד ודוי ובקשה בענין הגאולה לשוב העבודה על מכונתה • ומתחיל קול שאון וכו' להשפלת גוג ומגוג וגאולת ישראל שהוא הקדמה למזמור הבו לה' בני אלים • ואומר ה' בציון גדול שבח התורה ומתחיל בחדש הראשון וכו' • ואומר שה תמים זכר בן שנה ומשלים הענין בשביל הפסח • ואומר מזמור הודו לה' קראו בשמו בעבור השיר יהיה לכם

Digitized by Google

כליל התקדש חג עם מזמור הללויה הללו אל בקדשו וכו' • ואחרי כן אומר הודאה לזכר נפלאותיו הללויה אודה ה' בכל לבב • ופרק בה אמר ה' גואלך קדוש ישראל על דרך תוכחה חתעם כי מצד עונם לקו ושבתה העבודה ושמחת המועדים כאשר אמר והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה ולאופן המחליפים והמתמירים קדוש הזמנים בראיית הירח • ואומר ודוי שמעתי אפרים מתנודד וכו' • ואח"כ אומר הורני ה' דרכך הבינני ואצרה תורתך • שגם מה שאנחנו מקדשים הוא בספק • ויש סדורים מורים לומר בזה המקום הנסתרות לה' אלהינו • שגיאות מי יבין לאופן שקדוש הזמנים תלוי על פי ראיית הירח והענין מסופק לרוב העתים על פי הראייה • ומסדר אשור התורה הורני ה' דרך חקיך ואומר הענין • ומזמור אוהב ה' שערי ציון בעבור יראה כל זכורך·ויושב ואומר הודוי על דרך קינה פסוקים שמורים על שבירת החנים ושבירת עולי רגלים· ומבקש מחילה שוב מחרון אפך • ועומד ואומר מזמור למה אלהים זנחת לנצח בעבור שאנו צורירך בקרב מועדיך • גם מזמור הודינו לך אלהים הודינו בעבור כי אקח מועד • ומזמור שמחתי באומרים לי בעבור עולי רגלים • ואומר קדושה וקריאת שמע וארבע הודאות גם הודאה חמישית וחג הפסח אמת :

ובבקר מסדר התפלה בהקדמה ראויה עם מזמור ברכי נפשי את ה' • ועומד ואומר היחוד שנזכר בשבת ומוסיף פסוקים לפי ענין היום ומוסיף פסוקים בענין היוצר גם בסדר ההודאה מסדר עד להשלים שבע השתחויות ומשלים ההודאה עם סדר הבריאה עם פסוקים מרמיזים לטעם הבריאה והתמיד ויושב ואומר הודוי כמו שנזכר בשבת • ומזמור אמרי האוינה ה' עם הקדמתו ומוסיף פסוקים בגון משא דומה אלי קורא משעיר בעבור אמר שומר אתא בקר שמעיד לענין התשובה ומזמור השה ה' אזנך ענני עם הקדמתו • ואומר שירו לה' שיר חדש ומוסיף פסוקים שמרמיזים להשפלת גוג עם מזמור הבו לה' בני אלים • ואומר ה' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה • ומוסיף לבנין הבית והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים • וזאת היא הגאולה השלמה ותמיד מזכירים אותה ערב ובקר • אך בארך התפלה מרמיזים גאולת ישראל ויציאתו מן הגלות כאשר מרמיזים בפרק מי אל כמוך • ולכן ראיתי קהלות שבבקר מזכירים מזמור הבו לה' בסדרו ויושבים ומביאים עד פרק מי אל כמוך • ואומרים אליך ה' נפשי אשא • אכן בערב מזכירים לבד גאולת גוג • וזה הבלל כי על כל סדרי התפלה יש להזכיר מלהכת גוג שהיא הגאולה השלמה אך כשרוצה להאריך מוסיף ומרמיז גאולת הגלות כאשר זה ידוע למבינים • ואח"כ יושב ואומר פרק כי כה אמר רם ונשא עם מזמור תפלה לעני • הקדמה לודוי אלהי בשתי ונבלמתי כפי הטעם שהזכרנו בשבת מסדר כל הודויים • ועומד ואומר מזמור כי אני ידעתי • ומנחג טוב הוא לסדר הפרקים לכלל ימי השבוע • גם רבינו אהרן נ"ע חבר פסוקים נאותים לכל פרקי יום ויום • ואומר המזמורים עם הקדמותיהם והשירה עם תוספותיה עד בוא בפרק כה אמר ה' גואלך שהוא לענין תוכחה עם ודוי שמעתי • ואומר אשור התורה וענין היום עם הקרבן ומחבר פסוקי שירה דמיון ובעת ההל העולה החל שיר ה' • ואומר מזמור גדול ה' ומהולל מאד נאות לענין· ויושב ואומר ודוי לשבירת הרגלים ו·עודים הרעים שבאו עליהם • ומביא פרק ולא אותי קראת יעקב מפני בטול הקרבן • ואומר עורה למה תישן ה' להזכיר מזמור למה אלהים זנחת לנצחי ואחריו הודינו לך אלהים לטעם שהזכרנו· ומזמור הודו לה' קראו בשמו ואומרים הנבואה שהיא מרמזת להשפלת גוג ומגוג • ומשלים התפלה ואומר שבת משוש לבנו על דרך קינה· ואומרים הטל שזה הזמן צריך אל הטל וענינו מסדר משבח והודאה ומעשה ובקשה ותחנה • ואומרים הקדושה וחמש הודאות בהודאת אמונת היום • וקודם אמור מלכות שמים אומרים ההלל מן בצאת ישראל ממצרים נוגע לענין היום וחותמים התפלה והולכים לבתיהם לסעוד ומברכים בתהלה לקדוש היום ומברכים על היין וסועדים ואחרי כן מברכים ומביאים מענין היום וחותמים • ככה סדרי כלל המועדים וחלופיהם כפי ענייניהם :

ודבה בשביעי עצרת מוציאים התורה וקוראים בשירת אז ישיר משה לאופן קריעת ים סוף שהיה בו ביום ומפטירים ותשר דבורה • ואומרים קדושה מפני קריאת התורה • ואחרי נטות השמש קוראים שיר השירים : ובענין העומר אחר קדושת המועד אומר מזמור לה' הארץ ומלואה שבח • ומזמור אשרי איש ירא את ה' אודות תאנים הטובות יסודי עולם אשר עמדו על פי הרשום בכתב אמת • ואומר אשור התורה ומחבר אל תט לבי לדבר רע נגאי מותרי הבתוב הרשום בכתב

אמת

Digitized by Google

אמת בשביל מחלוקת הרבנים בענין מחרת השבת שהם אומרים מחרת יום טוב ומכחישים הכתוב שרצונו מחרת שבת בראשית • ואומר הענין והקרבן ומזמור לך דומיה תהלה אלהים בציון נאות לענין התבואה באמור לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישיחו • ויושב ואומר ודוי על צד התוכחה בענין הרעב במניעת המטר ויובש הארץ שהם סבות הרעב וספור בוא הרעב מצד עונותיהם • ועומד ואומר מזמור אלהים באו גוים בנחלתך • ומחבר ענין הבשורה ויען ה' ויאמר לעמו • ואומר קדושה וחותם :

תקנו המסדרים ובשבע שבתות עד חג שבועות כשם שיש תוספת בתפלה מצד החלוף שבינינו ובין בעלי הקבלה תקנו ואחרי נטות היום קוראים הפרקים :

ובחג שבועות אומרים סדר צאן אובדות היו עמי אודות חלוקה וחלוף שיש בינינו ובין הרבנים לענין מחרת השבת • והנה מגנה הרועים שהם היו רועים והחליפו הכתוב ומבשר בביאת המשיח וכי הרועים הרעים אשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה יברתו ינועו • ומה שיש בזה היום קרבן היום וקרבן מנחה חדשה פסקו החכמים שיקדם ענין היום והוא הראוי כאשר קדם לנו הבאור בענינו • ובענין מנחה חדשה מזכירים ודוי הראוי לפי ענין הרעב • ועומד ואומר רועה ישראל האזינה • ואומר פרק ביום מהרי אתכם מכל עונותיכם שהיא בשורה בענין השבע שלא יתן להם חרפת רעב אדות קרבן שתי הלחם • ומחבר הקדושות לענין מתן תורה • ומשלימים התפלה ומוציאים התורה וקוראים בעשרת הדברים ומחברים פסוקים לאשור התורה והחכמה מאין תמצא בעבור מתן תורה לא שמתן תורה היה בזה היום אלא לאופן שמתן תורה היה קרוב לזה היום • ומפטירים תפלה לחבקוק הנביא ואומרים קדושה בעבור קריאת התורה וחותמים ואחרי נטות היום קוראים סדר רות כפי ענין הזמן :

וביום תרועה מסדרים התפלה ואומרים ענין החדש • ואחרי כן ענין המועד עם מזמור כל העמים תקעו כף הריעו לאלהים בקול רנה נאות לענין ודוי שאינו מרמיז לענין החג כי זה היום אינו מן החגים • ומסדר חמש הודאות בהודאת אסונות היום וחותם כמנהג עם ההלל :

גם בסדר הסכות מתפלל כמנהג מענין היחוד ודוי וכל הסדר אלא בסדר שירו לה' שיר חדש מחבר מנבואת זכריה מה שיהיה לעתיד בזמן חג הסכות • וסדר הקרבן בכל יום להפהית מקרבן העולה פר אחד צריך בכל יום להשלים היום השביעי בשבעה פרים ודעהו :

ויום שמיני עצרת אינו חג ומתפלל בסדר עד הקרבן עם מזמור לך דומיה כי אינו חג • ודוי של זה היום כודוי יום תרועה וכשמניע בענין הקדושה אומרים הגשם מפני שזה הזמן תחלת הזריעה וצריכים נשם • וסדר הגשם בעבור שצריך להזכיר מזמור אלהים משפטיך למלך תן והוא מספר בענין המטר כאמרו ירד כמטר על גז על כן מקדים פתיחת גילי מאד בת ציון שהוא ביאת המשיח • ובעבור שעל ידי המשיח יהיה קבוץ ישראל מחבר כל הסדר כראוי עם מזמור אלהים יחננו ויברכנו וחותם במזמור אלהים משפטיך למלך תן • ואחרי כן מתחיל לשבח לשם ית' אברכה את ה' ומחבר ענין ירידת המטר שתלוי בכחו ית' ומסדר פסוקים בעניני ההבטחה לנתינת הגשם בעתו והשפעת הברכה כל פסוקים שנמצאו במקרא מרמזים על זה וחותם וכל הגבעות תתמוגגנה • ומתחיל עושה גדולות הנזכר באיוב שהוא מזכיר מנפלאות המטר בהויתו וחותם וגבלי שמים מי ישכיב • אחרי כן מזכיר הודוי על ידי בקשה ותחנה אלהינו ואלהי אבותינו אל תוכיחנו באפך לתת לנו נשמי ברכות וחותם במזמור הלליה כי טוב זמרה אלהינו המרמיז בהוית המטר ותת הארץ פריה • ואומר קדושה וחותם התפלה בסדר ההודאות והלל • ואחרי כן מוציאין התורה וקוראים בסדר המועדים ומפטירין ויבלו את הימים ואומרים קדושה בעבור הפרשה וחותמים :

אמנם בעשרת ימי רחמים זהו הסדר שקמים בלילה והולכים בבנסת ומתחילים מזמור אברכה את ה' בתקון החזן פסוק והעם פסוק • ועומדים ואומרים היחוד ומוסיפים פסוקים הראויים עד ה'משמים השקיף בלי סדר יוצר ומעריב כי אין העת נותן • ואחרי כן מסדר סדר בשביל צרות שעברו על עם ישראל והשם ית' יצילם ויושיעם כי אין עוד מלבדו • ואינו מביא סדר הפסוקים הנאמרים בענינים הדם אלא מרמיז בפסוקים אחרים על כן מחליף כל פרק ופרק • פרק וה' מציון ישאג עם פרק ה' עוז ומעוז ומנוסי ביום צרה • ומפרק ה' שמעתי שמעך יראתי • ומפרק ה' איש מלחמה מרמיז לענין אבדת גוג ומגוג •

והיה

והיה ה' למלך על כל הארץ כי אז יהיה יחוד
אמתי בפי כל היצור ואותם אתה הוא ה'
לבדך ונופל על פניו • ואחרי כן עומד ואומר
פסוקי תשובה הראויים ואותם ברוך ה' אלהים
אלהי ישראל • ואחרי כן מתחיל לה' אלהינו
הרחמים והסליחות כי מרגנו פו ומסדר פסוקים
מורים על המרי ועל העון שנפלו מידינו וכי
השם הוא הצדיק אמנם יש לנו להשען על
רחמיו כי ידבה לסלוח • ונהגו ומסדרים פיוטים
חמאנו תוכחה ודוי תחנון וסליחה כל אחד לפי
הענין והשם הנקרא עליו • ואחרי כן אומרים
סליחה בחלוי משה רבינו ע"ה אשר בקש
מהשכינה והודיעו סדר דרכיו שבהם מנהג
העולם • כאמרו הודיעני נא את דרכיך ובשעת
חטאם קוראי לאל בעדם בזו הקריאה והשם
ית' יענה לקוראיו ואלו הם ה' ה' אל רחום
וחנון כל הסדר לפי התקון שסדרו וחותמים
בפסוקי לה' אלהינו הרחמים והסליחות וכו' :

ובערב יום כפור מקדימים קריאת אשרי
נשוי פשע עם שאר החבור בעבור
שהם מזומנים היות ע"י תשובה מאשרים לשבי
פשע היות תשובתם בלב שלם ומהללים לשם
ית' עם ששה המזמורים ממזמור ארוממך אלהי
המלך עד סוף הספר כל הנשמה תהלל יה הללוי'
ואומרים מלכות שמים שהוא מקבל לשבי פשע
וחותם בבשורה כי אלהים יושיע ציון ויפדם
מהגלות באמרו פדה אלהים את ישראל •
הושיעה את עמך • ומתחיל התפלה ומתפלל
היחוד והודאה וסדר הבריאה ותמיד ויושב
ואומר הודוי ומזמור ה' קראתיך ומשלים המזמור
בחבור אל תט לבי לדבר רע מעורר לענין
התשובה באמרו יהלמני צדיק חסד ויוכיחני שמן
ראש • ולעלה הזאת מתחיל לך עמי בוא
בחדריך בעבור שמשלים ואתן אדם תחתך
ולאומי' תחת נפשך והנה אומר וגלתה הארץ את
דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה ואינו מתחיל
שירו לה' שיר חדש כשאר המועדים שבל זה
התעוררות אל התשובה • ואומר מזמור הבו
לה' בני אלים עם פרק ה' תשפות שלום לנו
כי אתרי מלחמת גוג יהיה שלום שלם וכתוב
וישב עמי בנוה שלום • ומסדר התפלה עם הענין
כסדר ואומר הודוי וכרוב עוונינו • ומזמור למה
אלהים זנחת לנצח עם הודינו לך אלהים •
ואחרי כן מסדר שלשה חלויים • החלוי הראשון
עם פסוקי השובה עם עוונינו ענו בנו • ופיוטים
חטאנו תוכחה ודוי תחנון וסליחה ואומר חלוי •
ואמנם כנראה שהם כנגד שלשה הודויים • הודוי
הראשון במקום ועתה מה נאמר אלהינו • ובחלוי
שני מתחיל כלח לנו אבינו כי חטאנו ואומר
פסוקי תשובה • ודוי אוי נא לנו כי בעזות
מצחנו במקום אלהי בושתי ונבלמתי • ואומר
ודוי תחנון וסליחה והלוי • ועומד ואומר כי
ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם • ומהבר
פסוקים דרשו ה' בהמצאו במקום אנא ה'
ברחמיך הרבים וגו' ומסדר תחנון וסליחה והלוי
ותותם במזמור יענך ה' ביום צרה • ומתחיל
תפלה למשה ואומר קדושה ותותם התפלה :

ובבקר מתחיל התפלה • ומוסיף בודוי
הראשון פיוט הלא על כי אין
אלהי בקרבי ופיוט אפס ארון נוגעים בענין
יום הכפורים וגם כדי להרהיב הודוי • ובמזמור
חנני אלהים כהסדר מסדר פיוט אתה אלהי
יוצר עולם לבדך והותם אנכי אנכי הוא מוחה
פשעיך למעני • ועומד ואומר פסוקי תשובה
במה אקדם ה' נוגע במעשה יום הכפורים •
ואומרים חטאנו • וכפי שכפר החכם רבינו
אהרן נ"ע שהסדורים הראשונים מורים לסדר
פיוטים בחלוי הראשון ובשני מה נדבר
ובשלישי אלהינו בושנו מאד ולא נראה לו
אבל תקן לומר בראשון מה נדבר במקום ועתה
מה נאמר ובשני שיאמר אלהינו בושנו מאד
במקום אלהי בושתי ובשלישי שיאמר ה'
נגדך כל תאותי במקום אנא ה' ברחמיך
הרבים ומסדר סדר ישר ממעשה כהן גדול •
והנה אלו השלשה ודויים מורים על העתיד
בבחינת כל איש במה שחטא למצוא כפרה
לעונותיו • והנה בראשון מסדר בודוי מה נדבר
מן הנקמות שיחולו לו על ענותיו לעתיד לבוא •
ובודוי אלהינו בושנו מאד מקדים סדר סלח לנו
אבינו כי חטאנו וסדר ויסרו וימרדו בך •
ומסדר חטא האברים כאמרו חטאנו לפניך
בראש ועוד מסדר אלהינו בושנו מאד ואומר
חלוי • ובשלישי מסדר פסוקי תשובה ואומר
אוי נא לנו כי בעזות מצחנו וחטא עשרת
הדברים עם ודוי ה' נגדך כל תאותינו ואומר
חלוי • ועומד ואומר כי ביום הזה יכפר עליכם
ואומר תחנון נאות לענין יום הכפורים ואומר
חלוי • ויושב ואומר כי בהר קדשי בהר מרום
ישראל אודות מעשה יום הכפורים שהיה נעשה
בזמן בית המקדש אשר היה הכהן הגדול בא
במקום העבודה • ומוציאין התורה וקוראין
במעשה יום הכפורים כהן אחד כאשר הוא
מסודר • ואומר מזמור לך דומיה תהלה אלהים
בציון • ויושב ואומר ודוי • ואם ירצה אומר צאן
אובדות היו עמי ומזמור רועה ישראל האזינה
ומזמור רצית ה' ארצך • ואומרים קדושה בשביל

Digitized by Google

מעשה יום הכפורים והותם התפלה בחלוי ·
ותקנו ובזה היום אומרים קדושה אחר והיה
באחרית הימים אודות התמיד מה שלא עשו
כן במועדים אחרים וכמו כן בשבת · ונראה
מפני שבזה היום נעתק לעניינים אחרים מענין
הודאת חמא ודוי עונות ע"כ אומרים קדושה
ועוד שבזה היום מאריכים בהרבה עניינים · אך
יש לחוש מה הטעם כי בכל קרבן צריך לסדר
קדושה ולמה כשיהיה מוסף אין אומרים
קדושה על התמיד · ויש לומר מפני שהמוסף
מחובר אחרי התמיד מיד שנאמר על עולת
התמיד יעשה ונסכו · ואחרי כן מתחיל עם זו
יצרתי לי תפלת המועד ומסדר כל סדר המועד
ומסדר כל הפרקים עם כל שירי המעלות שיהיה
מהור בלי חמא וגם כדי להאריך התפלה ·
והנה מתפללים כל היום לאופן שכל היום היה
בהן גדול עוסק במעשה עבודת הקרבנות ·
ומשלים העבודה עם הענין ומזמור גדול ה'
ומהולל מאד עם ודוי הרצוי לזה היום ומשלים
התפלה כדרך המועד ואומר הלל ואחריו
חלוי וחותם · ואולם המסדרים תקנו תפלות
והאריכו בתפלת בדבריהם היקרים ובמעניתם
הישרים וסדרו גם תפלת צהרים · ובעבור
שהיום אין אנו מתפללים אותם הלואי יספיק
להתפלל מה שסדרנו על כן הנחתים מלתת
הטעם אבן מכל מקום לא יבצר הטעם כי
ממה שהרמזנו יודע מה שלא הרמזנו · והנה
סדרו מאחרי תיבת התפלה לומר רחמים
ויודעים הם כי אחרי ששבו ונמלח להם
מבקשים רחמים · ואומרים סליחה נדולה כאשר
מסודרת במעשה הענל והודאת היחוד האמתי
ומקלל לאשר תארוהו בתמונות ושעור קומה
ומאמיני השנים · ואומרים שמע ישראל יחוד
אמתי בלא שנוי וחלוף · ומשלים החלוי ובזה
משלים התפלה במזמור יענך ה' ביום צרה ·
והנה סדרו שלשה חלויים בלילה ושבעה
חלויים ביום הרי עשרה חלויים כנגד עשרת
ימי רחמים · והנה מתחיל התפלה מעלות השחר
ומשלים עד צאת הכוכבים · ואולם אם יקרה
להיות יום כפור בשבת אומר המסדר לקרוא
הפרשה אחרי השלים תפלת המועד והחכם
רבינו אהרן נ"ע נתן טעם שאי אפשר מפני
שמקודם לכן קורא מעשה יום הכפורים
ואחרי כן אם יקרא הפרשה הנה יהיה מקדים
המואחר ומאחיר המוקדם לפי סדר התורה
ונראים דבריו וזה לפי החוק שלנו שמתחילים
התורה מניסן אבל לפי חוק קהלות אחרות
שמתחילים התורה מתשרי יהיה כפי שסדרו
הראשונים :

ובארבע צומות שקבלו ישראל עליהם
תקנו תפלות הראויות בכל יום
לפי המקרה שהקרה · והנה בצום העשירי
ממך מלך בבל על ירושלם על כן אומרים אחרי
מזמור הבו לה' בני אלים אוי לי על שברי
פסוקי קינות · ואחרי כן מצדיקים לשם ית'
הצור תמים פעלו ואומרים ענין היום והיה
כי תמצאן אותו רעות רבות לפי התאות
בענין המצור · ובבקר מוסיפים ענין ואתה בן
אדם שים לך שנים דרכים ומחבר חבור נאות
על ביאת האויב והמצור :

גם בצום הרביעי כשנלכדה ירושלם מאריך
בעניני הקינות בפסוקי מי בכם יאזין
זאת פלטים מחרב עם מזמור זכור ה' לבני
אדום אוי לי על שברי וצדוק הדין הצור
תמים פעלו והענין משא ניא חזיון אודות
לכידת ירושלם ולכידת המלך ומחבר פסוקי
קינה · ובבקר אומר מזמור ה' אלהי ישועתי ·
ופסוקי קינה אחי מעלי הרחיק · ואומר ענין
משא ניא חזיון גם מוסיף ענין ואתה בן אדם
עשה לך כלי גולה שהוא מבאר במשל איכות
לכידת ירושלם והמלך ופסוקי קינה עם
מזמור אלהים באו גוים בנחלתך · ומזה הצום
השבתות שיש עד עשרה באב יש תוספת
לעניני קינה בתפלה כאשר הם מסודרים · גם
הקינות בכל שבת אחרי נטות היום אומרים
שירת האזינו ותוכחה מן הנביאים · ואומרים
קינה כסדר המסודר :

וצום החמישי מתפללים בשבעה לחדש
כמנהג צום הרביעי · ואומרים הענין
כי מעלו אבותינו שמבאר ענין שרפת המקדש
וגלות ישראל · ומזמור למה אלהים זנחת לנצח
אודות שרפת המקדש · ובעבור נסיעת הבבוד
וחרבן המקדש מתחיל ואומר פרק אבותיכם
איה הם בישיבה · ועומד ואומר אלהים באזנינו
שמענו שמספר מעלת ישראל ואיך נתחייבו
גלות מצד עונותיהם · גם פרק כמא כבוד
מרום מראשון שמבאר מעלת המקדש ושבינת
הכבוד ואיך נחרב עד שמסדר פרק עזבתי את
ביתי · גם מחבר סדר אלך אשובה אל מקומי
שהוא נסיעת הכבוד ומסיים התפלה ויושבים
כל היום בבנסת ואומרים שירת האזינו וקינות
ותוכחות הראויות לענין הגלות :

גם בעשירי לחדש מתפללים כמו כן אלא
שבזה היום מחליף בפרק כי מעלו
אבותינו ובחדש החמישי בעשור לחדש שעל
הקודם אומר בשבעה לחדש · ובבקר מוסיף
פרק

Digitized by Google

פרק ומדלות העם ואת יתר העם ענין הראשון כתוב בראשונים וזה כתוב בירמיה ומסיים התפלה כמנהג שסדרנו • ואתרי כן מסדרים השירה וקינות ותוכחות • ובאחרית היום אומרים קינה קול על שפיים נשמע ועומד ואומר זכור ה' מה היה לנו והתם המאום מאסת את יהודה ויושב ומתחיל הנחמות אודך ה' כי אנפת בי נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם שבעצם היום הזה באת הנחמה בבנין המקדש כאשר אמר בראש השנה בעשור לחדש בארבע עשרה שנה אחר אשר הוכתה העיר • וסדר הנחמות כלם בקבוץ ישראל כלו ובנין העיר והמקדש על מכונו ומשלים כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה וכו' :

אך בצום השביעי הענינים שסדרו המסדרים כענין כה אמר ה' עולל יעוללו כענין גם בענין הבקר אינו מרמיז רק מה שחל עליהם מענין הריגת נדליה בן אחיקם ושאירית גלות הנשארים על ידי ישמעאל בן נתניה אע"פ שאין אנו יודעים באמת שזה הצום על איזה ענין נתקן אך בעבור שהריגת גדליה בזה החדש השביעי והכתוב אינו מבאר יום מעוין תקנו סדר ענינו בזה ר"ל בחדש השביעי היה הצום לזו העלה או לעלה אחרת :

דיבי הצורים בעבור הגאולה שהיתה לישראל וכי ישראל נתחייבו לעשות אותם ימי שמחה תקנו תפלת הראויה לפי הענין • בי בערב אחרי מזמור הבו לה' בני אלים אומרים פסוקים אלי אתה ואודך שהם לשבח ולהודאה שמצילם השם ית' מצרה • ומנעימים בקול ערב כשמחת הנער הנמול כאלו עתה נולדו בעבור שנושעו מאותה הצרה • ואומרים מזמור הללויה אודה ה' בכל לבב משום זכר עשה לנפלאותיו • ומזמור אשרי איש ירא את ה' אודות מרדכי שהוא האמין באלהיו ובכל והשם ית' הצילו • ואומרים פסוק ה' הפיר עצת גוים ערטו עצה ותופר בעבור עצת המן • ומסדר ענין כי המן בן המדתא אודות מה שהוקרה • ואתרי כן מסדר מזמורים הראוים להשפלת הרשעים וגאולת עבדיו • כעין שניתן לדוד גם מזמור אודה ה' בכל לבי אספרה כל נפלאותיך גם מזמור למה ה' תעמוד ברחוק ומשלים התפלה • ואתרי כן יושבים וקוראים המגלה בהקדמותיה כאשר היא מסודרת ומשלימים שאו ידיכם קדש • ואתרי כן קוראים אודות ענין עמלק שהמן מזרע עמלק ואתרי כן קמים ואומרים שבח לשם ית' עם פסוקים ראויים שהוא מציל עני מחזק ממנו ושונים ומשלשים ברכתו של השם ית' • גם זכר הצדיקים מרדכי ואסתר לברכה • וזכר הרשעים המן וזרש אשתו לקללה • ותותם בשבח ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הרב את ריבנו וכו' וזהו השבח האמתי • ומשלים בברכת כל ישראל ואתם קהל הקדוש עם ה' וכו' :

ובבקר מוסיף מזמורים כגון אלהים אל דמי לך • ומזמור אל נקמות ה' וקורא המגלה וסדר השבח • וכן מתפללים ביום שני כצורה הזאת ומוסיף מזמור אלהי תהלתי אל תחרש :

ובענין המילה בתחלה מברכים ומשבחים לשם ית' מעין האבר שהמצוה תלויה בו ומתחילים נר לרגלי דבריך • באשורו אחזה תלי • ומרחיב בשבחו של שם ית' אודות צורת העובר בבטן אמו מדברי דוד המלך ע"ה גם מדברי איוב באיכות יצירתו ומשלים בשבח השם ית' בית ישראל ברכו את ה' • ה' זכרנו יברך • ומשלים בפסוק נדיבי עמים נאספו • ומיחד אין כאל ישורון • ויחוד עם ישראל בחקים ומצות וחותם במזמור הללויה כי טוב זמרה אלהינו • ואתרי כן מביאים הנער • ואם מביאו אב הנער אומר החזן אשרי כל ירא ה' בעבור אשתך כגפן פוריה וגו' ואם מביאו אחר אומר מזמור ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ בעבור מפי עוללים ויונקים יסדת עוז • וכשמתחיל לעשות המילה אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להמול בשמיני וכו' • ויש להבין בי זאת הברכה מורכבת לפנים ושלא לפנים • וידעת דעת בעלי הקבלה אודות היות הסבה קרובה ורחוקה ואומרים לפנים ברוך אתה אודות הסבה הקרובה ואומר אשר קדשנו שלא לפנים על הסבה הרחוקה ואומרים זאת הבונה שאמונת הברכה לפנים ושלא לפנים בעבור היות סבת קרובה ורחוקה • וזהו סוד מסטרון אשר על ידיו נתנו הצורות • ונקרא בפי הפילוסופים שכל הפועל שעל ידי מתגבאים כל הנביאים ועל זה השעם מרמיז סוד זאת הברכה אשר הוזו בספריהם • אכן אנחנו המאמינים ביחוד אמתי ושאין אמצעי ביניו וביו ית' בנתינת תורתו התמימה והנאמנה אין כוונתנו כבוונתם • ועוד ראיתי החכמים מחכמי אומתנו שסדרו זאת הברכה

Digitized by Google

כנון החכם ר' אהרן ב"ע והחכם ר' יהודה
האבל ז"ל אשר הוא הביא דעת בעלי הקבלה
בזאת הברכה והורה מעותם • ועוד סדר
זאת הברכה הוא מה שיוצאת מתקון הלשון
שהיא מורכבת לפנים ושלא לפנים • ואולם
מה שקבלנו במעם ואת הברכה להיות טעם
זאת הברכה מרחקת הנשמות כי כל דבר נשמי
עומד במקום אחד ועל כן אפשר להיות לו
פנים מיוחדים אבן מה שאינו נשם אינו
נמצא במקום ועל כן יצדק לדבר עליו לפנים
ושלא לפנים כי לא יקיפהו גבול • ומתחיל
הודו לה' קראו בשמו וגו' • וחותם ויעמידה
ליעקב לחוק לישראל ברית עולם • ואחר
השלימו הברית מביא פסוקים מורים לענין
כריתת הברית כנון ויאמר הנה אנכי כורת
ברית • גם את בדם בריתך • שובו לבצרון •
ואעבור עליך • וחותם ברוך אתה ה' כורת
הברית וקורא לנער שם • ואומר ופאות
תהא לשרידו ושקוי לעצמותיו ונותן הודאה
לשם ית' הודו לאל השמים • ומברך לישראל
תרבינה שמחות בישראל • וחזור ומברך לנער
פלוני הקטן ינדל בתורה וגו' וחותם כשזכינו
למילתו נזכה לתורתו ולחופתו ומוליכים
הנער • ויושב וקורא פסוקים שנאמרו אדות
חמילה • ועומד ואומר בקשה בשביל ברית
מילה כנון אל תנאץ למען שמך • הבט
לברית • ומזכיר שבר ציון וירושלם באמרו אם
אשכחך ירושלם • ואומר שוב מחרון אפך •
ויושב ומתחיל נחמות רני עקרה לא ילדה •
ומסדר פסוקי נחמה מעירים לענין יולדת וילדיה
שהם משל לענין כנסת ישראל וכל הדומה
לענין הנחמה וחותם :

ובענין צדוק הדין סדרו סדר ישר שבתחלה
מצדיקים לאל ית' ברוך שדינו דין
אמת ומשפטו משפט אמת • ומתחיל הצור
תמים פעלו וגו' עם כל הפסוקים הדומים לו
ואחרי כן מבאר היאך הוא דין בצדק מפני
שאינו מוזהר ממה שיראוי אחרי הדין אלא דין
דין אמת על כן אמר וה' אלהים אמת הוא
אלהים חיים לפני ועמו מי יעמוד • ועוד
נותן סבה אחרת כפני שאינו גושא פנים ואינו
מקבל שוחד אלא דין דין אמת באשר אמר כי
ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני
האדונים • כי אפשר גם לאדם שלא יהיה
מוזהר אך מפני שוחד אפשר להמות משפט
על כן אמר אשר לא ישא פנים ולא יקח
שוחד כי כשתי הסבות האלו יהיה השיות
הדין והשם ית' לא יעות הדין כלל לא בנשיאת

פנים ולא בלקיחת שוחד • ועוד הרמיז כונה
אחרת כי אפשר לאדם שאינו מוזהר ואינו
לוקח שוחד ולא יעות הדין בלקיחת שוחד ולא
בנשיאת פנים אך מפני שיש אחד חזק ממנו
מונעו מלעשותו דין אמת על כן בא ליחדו
יחוד אמתי לסלק כלל התואנות והעלות כי
צדק לפניו יהלך • ואומר מאין כמוך ה' גדול
אתה וגדול ושמך בגבורה ומחבר פסוקים נאותים
שמורים לענין שכל הדברים תלויים על ידיו
ואחרי כן מעיר באיזה ענין רצה להצדיק דינו
של שם ית' והוא בענין מדת הדין ע"כ אמר
ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי וגו'
ומחבר פסוקים נאותים לענין ואחרי שמשלים
הפרק מתחיל פסוקי קינה • וחתת אם הוא
אדם נכבד אומר אשרי איש ירא את ה' •
ומחבר פסוקים מאשור התורה והחכמה מאין
תמצא • ואם אשה צנועה אומר כה אמר ה'
צבאות התבוננו וקראו • ואם הוא בחור אומר
גם היום מרי שיחי • ואם הוא נער אומר אוי
נא לי כי יסף ה' יגון על מכאובי • לכל אחד
מחבר לפי הראוי • ומסמיכים אח"כ בלי גנון
קינה אשר בידו נפש כל חי וגו' שכל ענין
תלוי בידי השם ית' בין נדול בין קטון •
ואחרי כן מחבר מי גבר יחיה ולא יראה מות
מרמיז שאין שום אדם נצול מדין המיתה
ומחבר פסוקים מורים על המיתה שהיא נגזרת
במין האדם בטבע • ואחרי כן אומר פרק באשר
דבר מלך שלטון וכל הדומה לו בי אחרי
שנפש כל חי בידו מפני שהמיתה נגזרת על
האדם כל אשר יחפוץ יעשה אחרי הדין •
ומביא פסוקים שמורים שעינים יותר נדולים
תלויים בידי השם כל שכן האדם • ואחרי כל
זאת ההצעה משלים בעבור האדם כי ידעתי
מות תשיבני ומחבר פסוקים מורים כי ישות
האדם אין וערבו הבל ויסיו כצל עובר
אמנם השם ית' לא יעות המשפט עכ"ז מצד
פחיתותו של האדם • ומתחיל להצדיק דינו ית'
ברוך דיין האמת וכו' עד שזוחל האדם וטוען
ומה אעשה כי יקום אל כיון שאינו מוזהר
ואינו נושא פנים ולא לוקח שוחד ואין אחר
שותם לו למנעו מלעשות משפט ומתחיל
ואומר אנה אלך מרוחך • ונושאים המת להוליכו
אל הקבר • ומרמיז מקום הקבר באמרו
ואציעה שאול הנך וכדומה לו • ואחרי כן
מתחיל והוא רחום יכפר עון ולא ישחית •
האופן למחול ולסלוח עון ההופא מפני שחאדם
מורכב מהומר וצורה והחומר ממוכך וטרם
העתות באמרו כי הוא ידע יצרנו • ואין אדם

צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא • ומרמז על הבדל הנפש מן הגוף כאמרו וישוב העפר על הארץ כשהיה • וכשמבניסים אותו בכור אומר קטון ונדול שם הוא וכל שיקרה לו סמוך למיתתו ואחרי הפרד הנפש ממנו ובואו בקבר כל הענין שיש בספר קהלת • וחותם שיש לו לתת דין ומשפט לפני השי"ת באמרו כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט ונו' סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ונו' • וכשבאים לעשות אבל נותנים נחמה וענין הנחמה לבשרו בתחית המתים ולנחם לב האבלים • ומתחילים בענין המיתה מפרשת קהלת • וכשמשלים הענין מתחיל אלהינו ואלהי אבותינו שוב אל ירושלם ברחמים וחותם בנחמת ציון וירושלם ומביא פסוקי נחמה • ואחרי כן מביא זכרון הנאמף היך ינערהו השם מעפרו ויעורדהו משנתו בתחית המתים ויתן חלקו וגורלו עם הצדיקים וינחם את לב האבלים • ומברך על היין וטועמים האבלים כה יעשה בשכעת ימי האבל • אך בשאר הימים מתחיל אלהינו ואלהי אבותינו שוב אל ירושלים ברחמים • אבן בשבת קוראים לפני האבל מספר איוב אך אינם עושים אבל ומתחילים בענין איוב אז נדברו יראי ה' • ואם הוא אדם חשוב אומרים טוב שם משמן טוב כדי לנחם לב האבל שאם הם יסורי אהבה ירבה שכרו ואם הם יסורי עונות וטוב לו מאד :

מחוייב כל אדם לשבח לשם ית' בכל מה שיהנה קודם שיהנה ואחרי שיהנה בי כן מצאנו עליו שצריך לברך קודם באמרו כי הוא יברך הזבח ואחרי כן יאכלו הקרואים • ואחרי האכילה אומר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך • שכל ענין מצד עצמו מראה נדזלת הפועל על כן מחוייב האדם לתת שבח לשמו ית' ככתוב יהדוך ה' כל מעשיך וחסידיך יברכוכה • כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו • מאכל ומשקה וכל ענין הנאת ריח וזראה • והנה על היין ועל הלחם מברך בשמם ועל שאר הענינים ברוך שהכל ברא לכבודו • ואולם על היין ועל הלחם אומר המוציא לחם מן הארץ ויין ישמח לבב אנוש • ואולם יש חלוקה בין בית שמאי ובין בית הלל על איזה מהם יברך תחלה • והמנהג על היין שעליו נאמר אשר בי ישבחו אלהים ואנשים • ועוד על הלחם אומר תכליתו באחרונה ולחם לבב אנוש יסעד • ועל מיני קטניות ועל מיני זרעונים מברך ברוך בורא פרי האדמה • ועל פרי האילן ברוך בורא פרי העץ • ועל מיני תבואה ברוך בורא מיני תבואה • על כל דבר לפי ענינו • וכל אלו הענינים מטורים לאיש בפי איש להתנהג בהנהגה זאת ואין לדקדק בכל זאת כי על כל פנים מחוייב לברך טרם שיהנה בכל ענין כי בברכתו זאת מקיים מציאות השם ית' לבני אדם כפי מה שהוא משובח בתכלית השלמות ואחרי כן יהנה ממעשה ידיו • בעלי הקבלה מנו רוב ברכות והאמת כי מחוייב האדם לשבח לשם ית' בצאתו ובבואו בשכבו ובקומו • ואמר חדשים לבקרים רבה אמונתך ואמר בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך • ברוך ה' לעולם אמן ואמן :

פרק ששי

במצות הציצית • הכתוב אומר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת • וענין ציצית כמו ויקחני בציצית ראשי והרצון בו החוטים הנשארים בסוף האריגה כעין שער הראש ואין הבדל בין שיהיו מנוף הכנד ובין שיהיו נדבקים עליו ועל כן אמר ועשו להם ציצית ולא אמר ונתנו שיהיה נתן עכ"פ מבחוץ ולא אמר ממנו יהיו כעין שנאמר ממנו קרנותיו להורות בין שנעשו אליו מבחוץ בין שהיו ממנו הוא אחד • ואמר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת ולא הורה הכתוב מנין החוטים ולא הורה גם כן שהתכלת הוא חוט בתוכם כי הכתוב אמר פתיל תכלת והפתיל אינו חוט רק הוא פתול משלשה חוטים לפחות כנון שנאמר נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי • ומאמר וקצין פתילים חוטים על שם סופם יקראו פתילים • ולא הורה הכתוב היות עליו קשרים ולא מנין קשרים אך מנין חוטים ומנין קשרים ידעום בעלי הקבלה בהעתקה כפי שאומרים • ועוד שבקבלה זאת הם חולקים שהם אומרים שמונה חוטים וחמשה קשרים ובית הלל אומרי' בשלשה הוטים ושנים קשרים• ובאמרו והיה לכם לציצית כיון שאמר והיה ולא אמר והיו עונה על הפתיל והעד שאמר לציצית עם לט"ד המשיג שאין טעם והיה חזור על הציצית אלא על הפתיל שהוא סמוך לציצית או שהטעם שהפתיל יהיה גם הוא לציצית ולשון ציצית מלשון מציץ מן החרכים לשון ראייה • לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו והיה שאין התכלת מעכב את הלבן ואין הלבן

Digitized by Google

מעכב את התכלת שאחרי עקר זה הכתוב רמז שהעקר הוא התכלת וכולם מודים שהציצית הוא לבן אעפ"כ בעלי הקבלה אומרים אם יהיה משאר צביעות יכשר לבד שלא יהיה שחור שמראהו קרוב למראה התכלת • ודעתנו קרוכה להיות מראה לבן כיון שיחד הפתיל הנוסף במראה תכלת וסימנך אם יהיו חמאיכם כשנים כשלג ילבינו • ואמת שהתכלת כמראה הרקיע • ומה שאמרו בעלי הקבלה שהתכלת האמורה בתורה הוא צמר צבוע בדם דג חלזון ובארו היאך תהיה צביעתו בממנים ידועים וכל זה ידועים כפי שהם מסבימים בקבלתם • ולא די להם כל זה אלא אומרים שתכלת הוא צמר נתן עם הפשתים והסמיכו דבריהם מן קשר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו נדילים תעשה לך ר"ל לעשות גדילים מצמר ופשתים והיה ראוי שיצא באך כדין כל היוצא מן הכלל פרט והם עצמם אומרים שאי אפשר לעשות מן צמר ופשתים מפני שחיוב הציצית הוא ביום ואולי יתעטף בלילה ונמצא נלכד בדבר אסור משום ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך • ולהיות התכלת צמר אינו נודע מכח הכתוב • ומה שהביאו חכמינו ע"ה כדמות ראיה שהתכלת אינו צמר כי מה טעם וקציץ פתילים לעשות בתוך התכלת שהזהב לא יהיה לנואי אם יעשה בתוך הצמר והשש והחשש על מה שכתוב בתורה כי הם אמרו תכלת האמורה בתורה • ומה שהביאו לסתור דבריהם מדברי הנביאים כגון תכלת וארגמן מאיי אלישה תכלת וחור בנראה לי שאין צורך • ואני תמיה לחברינו שהם מכת הקראים איך נמשכו בתקון הציצית אחר תקון הרבנים אשר כל ענין שהם מתקנים הוא על צד הקבלה אשר אנו חולקים עליה במנין חוטים וקשרים במנין ציצית תרי"ג מצות אשר אין דעתנו מסכמת בענין זה • עוד שמלת ציצת חסרה יו"ד כל שכן בהתערב בתקנה זאת אסור מן התורה שהוא אסור שעטנז • אבן הנראה מכח התורה לפי מה שפירש הר"ר יוסף נ"ע כי תקון הציצית הם החוטים הנשארים מסוף האריגה ואין להם שעור ואין הבדל בין שינתנו עליו ובין שיהיו מנוף האריגה להנתן על אותם החוטים פתיל תכלת • ואם יעשהו האינו ישראל הוא בהתר אבל נתינת הפתיל צריך להיות על ידי ישראל ואינו צריך קדושה כי הוא לצורך הראייה לבד וצריך להיות חבגד הנזכר הוא הטלית והוא ממצות הבאור שנתבאר ענינו במשנה תורה גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה ולא תקרא כסות אלא מה שהוא למעלה מן הכל ולא יש ארבע כנפות רק על הטלית • ואולם יתחייב לאנשי הגלות כמו שיתחייב לאנשי הבית הנה דבר אל בני ישראל לוקח את הכל • ומה שאמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ויתחייב עליהם• ואולם כיון שתלה הכתוב עשיית הציצית בפתיל תכלת ויש ספקה על פתיל התכלת הישאר גם עשיית הציצית • והחכם רבינו יוסף נ"ע באר מששמע הפרשה לחייב הציצית ואמר הכתוב אומר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם והיא מצוה בעצמה • ואחרי כן אומר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת והיא מצוה אחרת • ואחרי כן אמר והיה לכם לציצית מלת והיה חוזרת על הציצית לא על התכלת ואפילו אם נאמר כי הציצית היא כוללת גם התכלת תקרא ציצית כיון שיחד שם ציצית בלתי התכלת באמרו ועשו להם ציצית אחר שאמר והיה לכם לציצית חוזר אל הציצית המוקדם זכרו • וכבר בארנו שאינו נראה כן מכח הפשט כי שם ציצית הוא שם נקבות כמו אך שם הרניעה לילית ומאמר והיה הוא לשון זכר וכן מה שאמר וראיתם אותו וצריך להיות חוזר על לשון פתיל תכלת והוא אינו נקרא ציצית ולמד המשיג במלת לציצית מורה כי הפתיל סמוך אל הציצית מבאן למדנו כי הרצון אינו כי אם על הפתיל תכלת או יהיה הרצון שגם הפתיל יהיה גם הוא לציצית • וממה שבאר תכלית תקנת זאת המצוה באמרו וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ונראה כי תקון הראייה היות פתיל תכלת על הציצית ונראה שחיוב לעשות זאת המצוה בזו הצורה כשנלחץ החכם בזה ואמר על דרך פחות יהיה לעשות הציצית בלי פתיל תכלת על דרך נדבה • ויותר נראים דבריו שאמר כי עשיית הציצית היא חובה ועשיית התכלת גם היא חובה ואם לא תהיה ידועה בברור על דרך קרוב נדע אותה ותכלית הכונה על הצבע ואין הבדל בין היותו שש או משי או צמר לבד שלא יהיה אסור שעטנז ואע"פ שיש חכמים אומרים שהוא ידוע בברור על צד ההשלמה אמרנו שהוא בדרך קרוב • וכבר נתבאר בכמה מקומות שאנחנו מתנהגים במצות על דרך דעת ועל דרך קרוב ובמקום שלא נוכל לעשות על דרך דעת אנחנו עושים על דרך קרוב• ואין תקנת זאת המצוה עד שיהיה מדרך דעת בלבד אבל תקנתה הכשר אע"פ שהוא בדרך הקרבה•וזאת המצוה חייבת לאנשים בונרים ולא לנשים ולא לקטנים ולא לשוטים •

והסומא

Digitized by Google

והסומא אינו פטור מן לבישת הציצית כיון שאמר וראיתם אותו שהטעם שמעורר הראיה אצל אחרים והוא חיוב ביום ולא בלילה ממה שאמר וראיתם :

ומנהג ישראל ללבוש הטלית בשעת התפלה וכנראה מדין הפשט שצריך ללבשו בשעת הנשיאה והנתינה בשוק ובעניני עסקיו כי כן אמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחרי לבבכם וגו' • ואולם לשון ראייה משתמשת תמצא לשון הבנה ולבי ראה הרבה חכמה ודעת וראיית עין • והחכם הבדיל כי כל מקום שרוצה ראיית הלב יתאר הדבר כנון וירא אלהים את האור כי טוב וכשלא יתואר הדבר הוא ראיית עין והנה לא תאר והנה הוא ראיית עין והכתוב כלל את שניהם באמרו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם • אני רואה מכונת התורה שזאת הציצית צוה אותה נותן התורה היות על צד נהול וליאוט כאשר אמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ולא בארה התורה צד נהולה וליאוטה אע"פ כן מהקרבת דעתנו נעיר אופני נהולה וליאוטה ולא אשימם בדרך גזרה אלא נשיא הענין עליו יען שהוא ענין חשוב ומחשבה צודקת וצריך בלב רודפי צדק מבקשי ה' • בעבור שגוף האדם מורכב מארבעה טבעים אשר נמשכו אחר כל אחד שתי אביות ואינם שוים בהתחברם במזג שוה אבל יצא מין האדם חלוק באישיו בהמצא יתרון וחסרון בתכונותיהם לפי התגבר טבע איש אחד מאיש אהר לארבעת טבעיהם ותכונות הנפשיות נמשכות כפי טבע התגברות הטבעים וימצאו חלוקים במדותיהם כמעט שהם נגדיים זה לזה אף על פי שיכללם מין אחד מה שלא כן בחמר השמימיי אשר אין לו נגד והפך בעצמו והוא מתמיד נצחי בלי הפסד על כן צוה נותן התורה עשיית ארבע ציציות בכסות כנגד ארבעה הטבעים שהורכב מהם גוף האדם והתחבר פתיל תכלת עם כל אחד שהוא תואר הרקיע שמרמיז על החומר השמימיי להרמיז שאם גוף האדם מורכב מהפכים ולא כן החמר השמימיי שמצד שאין בעצמו הפך אין בו שנוי • הנה יש לו לאדם כשיראה פתיל תכלת שמרמיז על גוף השמים שאין לו הפך ושנוי שהוא הפך החמר השפל דם הארבעה טבעים אשר הורכב מהם גוף האדם לזכור את כל מצות ה' אשר נתנו לישראל לישר הנעקשים באורחותם ונלוזים במעגלותם להיותם כאיש אחד בלי שנוי וחלוף על כן • סמוך לו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם אני ה' אלהיכם • ברוך ה' לעולם אמן ואמן :

נשלם סדר ענין התפלה בשם מרומם על כל ברכה ותהלה

Digitized by Google

בשם אשר שחקים כדוק נטה אחל לכתוב ענין שחיטה

גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך

ברוך השם אשר הורנו נפלאות מתורתו וישר מסלתנו לנחותנו בדרך אמת להאיר עיני שכלנו אל יחודו למען תחכם הנשמה לדבקה בשם הנכבד והנורא באשר הוא סוף כל האדם • ומפני שנפש החכמה לא תשלם רק על ידי הגוף והגוף לא יוכל לעמוד רק בבחות הנפשיות על ידי כלי הגוף כפי מה שצריך לעמוד עליו על כן הוחנו לו אלו הבחות הנפשיות • ומפני שלא היתה הכונה למצוא אלו הבחות תבליתן כי אם להעמיד הגוף כדי שתשלם הנפש החכמה כי היא הראויה והמכוונת למצוא תכליתה על כן באה התורה במצות וחוקים לתת נדד לכל כחות הנפש שלא תהיה התשתדלות למלאת תאותן לכל המבוקש אליהן כי לא תשבע עין לראות ולא תמלא אוזן משמוע אלא לפי הצורך לבד ואפילו מה שצריך יהא לפי מה שכונה החכמה האלהית שהוא על צד הליאוט ומכללם כח הזן שמזון האדם מהצומח ומהחי האלם • ועיונינו עתה בחי האלם שיש עליו אסור והתר וכל זה תלוי על פי גזרת התורה שאין להם תליאה בדעת כי מצות התורה נחלקות לשני מינים מצות שבליות ומצות תוריות וכל אחד משני המינים נחלק לשנים עשה ולא תעשה ואחרי שזה הענין אשר אנחנו בו הוא מסין המצות התוריות צריך על כל צד ופנה שנשען על התורה • וידוע כי התורה היא בנויה באמצעות הנבואה ע"פ חכמת המבטא כדי להודיע לנו רצון האל ית' וידוע לכל משכיל כי הדבור הוא המליץ בין איש לאיש לדעת האדם חפץ חברו בהיות הדבור מתוקן ומהוכם על פי רצון המדבר והמדבר התוא צריך שיכון דבורו על פי רצונו ואז יובן רצונו שאם לא יהיה דבורו על פי רצונו יהיה נותץ חפצו • אמנם פעמים יהיה רצון המדבר לקצר דבורו במקום שלא תקצר ההבנה כי תכלית הדבור אינה כי אם להודיע החפץ • ופעמים יהיה רצון המדבר לקצר דבורו שלא יובן רצונו מיד וזה יהיה לעלה או שיהיה דבר אחר הנרצה חוץ ממה שיורה הדבור והוא הנקרא משל מצד עומקו של נמשל או שרוצה להסתירו • אכן הדבור שיבוא מן מצוה או מזהיר צריך להיות הדבור התוא מתוקן ומהוכם על פי הרצון שלו שיובן רצונו שאם יקצר דבורו יהיה נותץ חפצו מן המצווה או מן המוזהר ועכ"פ כל אזהרה וצווי תחת יכולת המדבר לבארו שאם אין ביכלתו לבארו לשוא יצוה ויזהיר כל שכן בהיות הדבור התוא בהתראה ועונש אל המצווה שאם לא יתבאר רצונו בדבורו לשוא יהיה מעניש וזה אי אפשר על כן יש לנו להאמין בבל מה שכללה תורתנו הקדושה ממצות ואזהרות צריך להמשך אחרי מה שיורה דבורו בצווי או באזהרה לפי גלויו של כתוב שכבר בארנו כי זה אינו מצד הנמנע שלא יתבאר • ועוד אם יהיה רצונו חוץ ממה שיורה דבורו יהיה נותץ חפצו ועוד העונש לא יבוא מן הדין שיכול המצווה לומר עשיתי כבל אשר צויתני • ואפשר שיהיה המדבר מדבר בדבור מחוכם אמנם השומע יקחנו על פנים שלא רצה בהם המדבר וזה החטא יהיה לאופנים • וכן אמר ר' ישועה נ"ע כי זה העקר כאשר יתקיים לא ישאר חלוף אלא מפאות • ואמנם סבת אופני החלוף יש לנו מקום לבארם בספר עריות כפי שצריך להעיר כאשר העיר החכם הנזכר בספר עריות בהכשרת השמות עם כל זה אמר אבל החוב עלינו התפוש והפלפול והחקירה ובאור האמת מן הבטל • אך כשיהיה הפירוש התוא מה שלא יסבול משמע הכתוב זהו מרדות כל שכן בהיות הפירוש ההוא סתירת הכתוב בנגלה • ואמרם הקבלה תנצח זה המאמר לא יכילוהו לבות המשכילים • ומי היה המכריח למדבר הואיל ויש ביכלתו לבאר רצונו באור מספיק לדבר דבור שיורה פנים אחרים ורצונו על פנים אחרים זה מה שלא יסבלהו דעת כל משכיל • ומה שהוסיפו על הכתוב בידוע שהכתוב

Digitized by Google

שהכתוב הזהיר שלא להוסיף ולא לגרוע ככתוב לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם היום ולא תגרעו ממנו והוא הדבר אשר כל ישראל מודים עליו אך מה שבודים מלבם ואומרים שזה הלכה למשה מסיני זה מנהגם להגדיל מאמרם ולהחשיבו להטיל אימה בלב השומעים ומה היה ההכרח שלא יכתבם משה בתורה אלא למסרם בקבלה על כן יש לנו לשוב אל התורה ולהסמך על מה שבתוב בתורה ועל מה שיולד ממנה מן ההקש בהקש הברור ובהקש היוצא מן החפוש ועל הנודע מצדיית השליח ע"ה והוא אשר התחברו אליו כל ישראל ונעזרים גם כן מכח הכתוב והוא הנקרא סבל הירושה • ראיתי לפרשן אחד מהם כשרצה לפרש התורה אמר כי בשני הספרים הראשונים יש לי לבאר כפי מה שיורה הכתוב על פי שסובל המאמר אך בשלשה הספרים התנה שלא יטה ממה שפירשו רבותיו מבאן יש לנו לדעת כי הם עצמם מודים שאין מפרשים המצות לפי רצון הכתוב רק כפי מה שיעלה ברוחם והשם למענו יורנו בדרך זו נלך :

פרק ראשון

ריש לדעת שמזון האדם מן הצומח ומן החי האלם כי צריך להיות הנזון עם המזון תחת סוג אחד בהברח והכתוב הניד בם על צד הזדעה כמו שאמר על הצומח הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' ואינו התר כפי שסברו אנשים מפני שאמר ולכל חית הארץ וגו' וחי האלם אינו בעל דעת שיהיה צריך התר ועל החי המדבר אמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים וגו' והעד על זה שהגיד בהם קודם ברוא האדם באמרו וירדו בדגת הים ולא על ידי נח הותר הבשר מאמרו כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה שהרי נאמר ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם ונאמר והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן ולנח אמר מקודם לכן מן הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה ומן הבהמה אשר איננה טהורה וגו' ואם לא היו אוכלים בשר מה טעם לאלו המאמרים • ואמנם היו אוכלים בשר על איזו צד שהיו רוצים לא על ידי שחיטה אך כשבא זמן נח בעבור העבירה שהיתה בזמנו כאשר העירונו בספר ע"ץ החיי"ם מנשוא פנים לחי המדבר מה שהיה על צד הליאוט צוה להאכל על ידי שחיטה ואמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו והוא הנקרא בפי הכל אבר מן החי ומה שאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה לא אמר זה המאמר אלא כדי לומר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו שהרי אמר כירק עשב נתתי לכם את כל והוא יורה לעבר כי לא אמר אתן או הנני נותן • ואם אמר בפסוק הקודם ומוראכם ותחתכם יהיה על כל חית הארץ והתם ובכל דגי הים בידכם נתנו לא ירחק היות זה הפסוק סובל פירוש בעבור היות נח יחידי בדורו שלא ישלטו בו החיות והעיר גם כן על אופן היותם מזון לו על כן אמר ובכל דגי הים בידכם נתנו ומורה לשעבר וכדי להכניל היות אבילת החי על ידי שחיטה אמר כל רמש אשר הוא חי או יתכן שנאמר כי לא אמר זה המאמר אלא בעבור שאמר מקודם לכן לנח להחיות אתך על כן אמר עתה כל רמש אשר הוא חי וגו' והשחיטה היא מלאכה נודעה ביד האומה מסבל הירושה כי ישראל עומדים על שלשה דברים על הכתוב ועל ההקש ועל הקבוץ כמו שהקדמנו ואמר שלמה המלך ע"ה הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת ועם כל זה לא ינצל מה שיודע מן הקבוץ שלא תהיה בו ידיעה גם מצד התורה • ואמנם על ידי נח באה השחיטה והיה נמשך זה הענין אבול החי על ידי שחיטה עד בוא נתינת התורה וכשבאה התורה נתנה גדרות וסייגים והנה על פי הגדרות והסייגים שנתנה התורה יש לעיין במלאכה הזאת ואולם הם חמשה דרכים בהברח מפני שכבר נתבאר בחכמת הטבע שכל מה שיתפעל צריך ארבע סבות והם החומר והצורה והפועל והתכלית ובעבור שזה פועל נשמי ולא יפעל הגשם רק על ידי כלי על כן צריך לעיין בחמשה דרכים לענין השחיטה • הדרך האחד מהו הנשחט ואיך תהיה צורתו • והדרך השני מה היא צורת השחיטה • והדרך השלישי איך תהיה צורת השוהט ויוהדרך הרביעי באיזה כלי תפול השחיטה ומה היא צורתו • והדרך החמישי תכלית זה הנשחט שהיא האכילה • ואמנם רצוננו בבאור אלו החמשה דרכים לשחיטת החולים אבל לא לשחיטת הקדשים כי לשחיטת הקדשים יש בהם פנים אחרים בשלשה דרכים מאלו החמשה והם החומר והפועל והתכלית אך בצורת השחיטה והכלי נכללים הכל כאחד ויש להם תוספת שני דרכים הזמן והמקום • אכן רצוננו לבאר אלה החמשה דרכים שסדרנו בחמשה שערים :

Digitized by Google

פרק שני

ידוע שעל ידי נח נתבאר במאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה וכלל כל החי כפי שהוכן בראשית הבריאה · ועל ידי משה רבינו ע"ה הפגיל אשר יאכל מבין הבהמה המותרה על ידי סימנים והם שנים סימנים מעלה גרה ופרסה שפועה באמרו כל מפרסת פרסה ושופעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו · והיות שנים סימנים ולא שלשה נבארהו בספר טמאה וטהורה · ובעלי הקבלה שאמרו סימנים אחרים שאין לו שנים למעלה ובשרו וחלבו שתי וערב אומרים חוץ מן הערוד ואם כן אין הגבלה אמתית · ואולם מצאנו הפגל בטהורים היות לו קרנים ואונו בשרירי בטנו אך מפני שאין בכלם לא הזכירם · ונתבאר בפרשת ראת שהם עשרה מינים שלשה ביתיים ושבע חיות ברא ואלו הם שור שה כשבים ושה עזים איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר · ויש מינים אחרים מהורים בסימנים ולא נתבארו בשמות אך במאמר כללי באמרו וכל בהמה מפרסת פרסה ושופעת שסע ונו' אע"פ כן החכמים באו שאין מין אחר חוץ מאלו העשרה ומפרשים הו"ו נוסף שהוא באור למה שאמר למעלה ומן העוף מה שאמרה התורה בארם והאחרים הם בהתר ולא נתן סימנים בהמו שנתן בבהמות · ואשר מלאם לבם לתת סימנים העלה אשר הכריחה אותם היא באמרם אי אפשר שלא ישתתף כל מין מהור בענין אחד ומין הטמא בענין אחד · והביא החכם תשובה לפלק עלתם כי האדם הוא מין אחד ובדין העריות הם באסור ומהם בהתר · והביאו עלה אחרת מפני שנאמר למינו וחמין יכלול אישים חלוקים אינם נקראים בשם ההוא כי אם לא כן מה טעם למינו · ויש להשיב כי לא רצה במין אלא מה שנקראים בשם התוא אע"פ שהם אישים חלוקים ונקראים גם מן בשמות אחרות בשם צאן שכולל כבש ועז וכן נמי שה והעד שהזכיר בפרשת שמיני עשרים עופות ובפרשת ראה עשרים ואחד ונבללה הדיה בשם איה בפרשת שמיני ובפרשת ראה ואת חזיה והדיה למינה ובא במו ולו צאן שלשת אלפים ואלף עזים · ויש מהם אומרים כי באמרו למינו שידמו הכל בעניני ויהיו באסור · והשיבו החכמים שחיה ראוי להאמר על הנשר לבד וידמו הכל אליו וחלא המין לארבעה מהם ואם ישיב ויאמר כנגד ארבעה מיני סימנים שהם זפק וקרקבנו נקלף ואצבע יתרה ושאינו דורס ואוכל ואלו היו כן היה ראוי להיות קיומים ואלו מהם קיומים ומהם העדר ואנחנו לא מצאנו סימן מהרה שיהיה העדר לא בבהמה ולא בדג · ועוד שמהם לקחו מן המהור באמרם מה תורים ובני יונה ומהם לקחו מן הטמא באמרם מה נשר ועוד בלבלו דבריהם ואמרו אם יהיה העוף דורס והיו לו כל הסימנים הוא באסור ואם לא היה דורס והיה לו סימן אחד הוא מהור ואלו דברי רוח כי התורה לא נתנה סימנים נפרדים כי אם נגלים בבהמה ובדג ומתי ישתנו עד שיראה הסימן ואם אין הסימן תהיה השחיטה לבטלה · ויש מהם שנתנו סימנים אחרים בהיות שופך הדמים ומאביל אפרוחיו ולקחו דמיון מן התורים והיונים · ואולם לא תשמע לדברי הנותנים סימנים לדעת המין המותר כי דעת התורה כללה דעתם ומפני שקצרה לשוננו עתה בגלות אין אנחנו מכירים המין המהור אבן מה שנשאר ידיעת קצת שמות מן הכתוב ומה שנודע מסבל הירושה כגון חיונים והתורים והשלו והקורא וברבורים והתרנגולים והאווזים שכך קבלנו איש מאיש שהם מתגדלים בבתיהם והם בהתר אך מה שיסופק הוא באסור · באנו החכמים שהדברים נחלקים לשלשה דרכים חוב אסור ועובר והדבר שיסופק בין אסור ועובר דנים אותו לחמרת האסור כגון אסורי העריות ואסורי מאכלות שנסתפק אם הוא אסור או עובר דנים אותו לחמרת האסור · ואם יתערב חוב ועובר דנים אותו לחמרת החוב כגון בכור שבא בתוך עדר נקדשו הכל · ואם יתערב אסור וחוב אין דנים אותו לחמרת החוב כגון שנתערב שור ננח בתוך עדר אסור להרוג את הכל אע"פ שהרינת שור ננח חוב אלא אכילתם תהיה באסור מפני שחל אסור על עובר ואם כן עוף שנסתפק אם הוא מהור או אינו מהור חוב לעמוד מאבילתו · והנה כל שם שידענו מהסבות לשוננו ולא נזכר במדר אלו האסורים שנתבארו בשמות יהיה בהתר ולכן אם נדע כי תרנגול שם מוסכם מן לשוננו נאמר כי הוא בהתר יען שלא נזכר שמו בתוך אלו האסורים : וכל המינים האלו שמדרנו נשחטים לכד מן התוכה והחולה והנוסם שנאמר זאת התיה אשר תאכלו ואחרי ששם חי משתתף יכול לקחתו על כל חלקי השתוף ואם כן זה המאמר מורה שהשם לא התיר אכול החי רק על ידי שחיטה שלא תהיה סבה אחרת למותו שהבתוב כן אמר תזבח ואכלת וחוץ מן הרבע והמסית

Digitized by Google

אדם כשור נגח שאלו מתייבים סקילה ובהמת עיר הנדחת ובהמת מועל בתרם שהם מתויבי שרפה ואסורים בהנאה ובהמת זובח לאלהים יחרם לפי דעת קצת החכמים שהוא בכלל התרם • והשענה בפרשת שופטים שלשם אומר וילך ויעבוד אלהים אחרים והעבודה היא שזבח או הקטיר או השתחוה ולשם אומר והוצאת את האיש או את האשה ולא בהמתם • ומין אחר ענלה ערופה שאינה צריכה שחיטה ואסורה בהנאה ושעיר המשתלח וצפור של מצורע המשולח חי והוא כשעיר המשתלח בחלוף דעת בעלי הקבלה שאמרו באמור התורה כל צפור מהודה תאכלו להתיר משלחת של מצורע ומה שיהיה מן החי האלם הקרובת לעבודת כוכבים אסור להשחט והוא מעת שיעשו בו מעשה לשם עבודת כוכבים הנה הכתוב אומר לא תאכל כל תועבה ואומר כי תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם וכיון שנאסרה אבילתו נאסרה שחיטתו• ויש מין אחר שהוא אסור בשחיטה בנון מה שהוא חסר זמן מעת הולדו בשבעת ימים מיום הלידה ממאסר שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה' ונאמר כן תעשה לשורך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי ואין השבעה ימים מעת אל עת • ואע"פ שזה המאמר לענין קרבן מטעם מאמר יהיה עם אמו אין הבדל בין שיהיה קדש בין שיהיה חול זאם כן הוא אסור להשחט בשבעת ימים והוא הדין על אמו שאסורה לשחיטה בשבעת הימים מיום הלידה שנאמר תחת אמו ואם הבדילו מאמו מי שהבדילו או מתה אמו אסור לנו לשחטו שהכתוב הורה בהשארותו ממאמר יחיה • ואם יש לנו לעלל עלה לאופן התמלה זהרחמים אע"פ ששלשה מינים לבד נאסרו באמרו שור או כשב או עז הוא הדין להקיש כלל הבהמות ולא הזכיר אלו אלא בעכור עלת הקרבן אך למין העוף נודע הכשר הפרדו מאמו שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך אבן להשחט תוך השבעה לא נודע הכשרו • ואסור לקחת האם ולעזוב את הבנים כי ישחתו היא והם אך לקחת הבנים ולשלוח את האם בין שהיא מעופפת עליהם בין שאינה מעופפת ואם הכתוב אמר רובצת דבר בתוה ודין אחד בין במזומן בין מה שאינו מזומן כגון אווזים ותרנגולים אע"פ שאמר כי יקרא קן צפור כי דבר הכתוב במה שאינו מכיר ובמין המהור דבר הכתוב שבהם פרט ואמר אפרוחים או בצים להוציא ביצי הרוח ואמר בדרך בבל עץ הוא הדין בים שנאמר הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה :

פרק שלישי

אסור לשחוט העקר עם הפרח ביום אחד שנאמר ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד בבל מקום ובבל זמן בין בקדשים בין בחולים בין שנשחט בין שנהרג האחד השני לא ישחט ואפילו אם האתרון חייב סקילה לא יסקל • ומלת אותו כולל האם והאב כמו שהבן כולל זכר ונקבה והבן הוא יחס אחד לאב ולאם כמו עבד ואדון ואם לא ידע האב כמו שיודע האם שהשם ית' צונו במה שנדע לא לפי דעת ר' שלמה הצרפתי שאמר שכולל האם ולא האב • והשוחט הפרח אחר שנשחט העקר וכן להפך הוא החייב אבל הראשון פטור•ואם שוחט אחד שחט הראשון והשני על הראשון פטור ועל השני חייב• וכן שנים ששחטו כאחד אחד העקר ואחד הפרח שניהם חייבים • רצה אחד לשחוט הפרח או העקר והלך אחד ושחט האחד לכתחלה הוא החייב והשני פטור אם לא ידע השוחט השני שנשחט הראשון ואחר שהשחיטה היא המכשרת האבילה אם תהיה השחיטה נתעבה גם האבילה נתעבה • ובארו החכמים כי כל דבר אשר נאסר מעשהו אבילתו יותר חמור ממעשהו ועומד כנגדם פרי המורכב שנאסר מעשהו ולא נאסרה אבילתו • ואומרים כי בשול שנתבשל בשבת לא יהיה אסור להאכל אחר עבור השבת והראיה כי אין כל דבר שנאסר מעשהו אבילתו יותר חמור ממעשהו כי במקום שיהיה רוצה לבאר אסור האבילה לא החריש הכתוב מלבאר כמו שאמר ולא תותירו ממנו עד בקר ואחרי כן אמר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה ר"ל פן יאסר עליך כאסור הקדש • והנה יש מהם שהתירו את שניהם ומהם מי שאסר את שניהם והביא דמיון ערות אשה ובתה לאב ובנו שנאמר ערות בת אשת אביך כי בגלוי ערות השנית נאסרה הראשונה • והתימה בזה כי אע"פ שהכל מודים באסור שחיטת השני מהם לא ראו באסור אבילתה כל שכן על הראשונה שאין הדעות חלוקות באסור שחיטתה והדומיה אשר הביאו לא ראי כי אחרי שנלקחה השניה נאסרה הראשונה בשכיבה אחרי כן אבל השביבה שקדמה קודם נשיאת השניה בהכשר

Digitized by Google

ומה שהוליד לא יפסל ולא כן שחיטת הבהמה
תראשונה כי אין לשחיטת הראשונה
פועל אחרי שחיטת השניה אבל השחיטה
שקדמה היא בהכשר ועל כן תהיה אכילתה
מותרת ואין אופן לאסור אכילת הראשונה ·
אמנם המתירים את האחרונה לא ידעתי מה
הביאם לזה ואם מפני שמצאו דבר שנאסר
מעשהו ולא נאסרה אכילתו כפרי המורכב
והמטורם כאמרו ובארצכם לא תעשו יש
להשיב שפרי המורכב אם הותר לא הותר רק
מדרך ההקש בראיה מן הכתוב כי אחרי שאסר
כלאי הכרם במאמר פן תקדש המלאה עכ"פ
השאר יהיו כיתר שאלו היה מחריש מזה
הבל היו באסור סכח ההקש ומאסר ולא
תותירו ואח"כ אסר והנותר ממנו עד בקר
באש תשרופו אין הכונה כי לולי זה המאמר
היו אוכלים אותו בשכבר אכילתו הוסגלה
במאמר אחר בלילה כמו שאמר ואכלו את
הבשר בלילה הזה · אמנם על הנותר הורה לו
תקנה מה יעשה לו ועל כן אסר והנותר
ממנו עד בקר באש תשרופו · ועוד יש להשיב
כי השחיטה מכשרת האכילה וכיון שנתעבה
השחיטה גם האכילה תהיה נתעבה ולא כן
הפרי המורכב והמסורם כי מעשהו מתמים
ואינו מכשיר ולא ידמה המתמים עם המכשיר
ולא ידמה זה למאמר לא תבשל גדי בחלב
אמו שבחו האכילה ולא מפני שנאסר מעשהו
נאסרה האכילה אלא טעם לא תבשל כטעם
לא תאכל ועל כן מי שבשל ביום שבת או
ביום כפור לא יאסר אחר עבור השבת אלא
אם שחט בשבת אסור להאכל ואם כן מה
שראוי לפסוק כי אכילת האחרון אסורה ואם
שחטו שניהם כאחד תהא אכילת שניהם
אסורה ואם נשחט הראשון לכתחלה תהיה
אכילתו באסור לא שהשוחט עובר וחייב והנשחט
יהא בהתר · ואין הבדל בין ששחט העקר קודם
זהפרח אחרי כן או ששחט הפרח קודם והעקר
אח"כ והכתוב אומר ושור או שה אותו ואת בנו
לא תשחטו ביום אחד · והוא הדין לחיות כרא
שהרי כשרצה להבדיל העוף בענין אחר ר"ל
במאמר שלח תשלח את האם כדי לפטרו
ממאמר שבעת ימים יהיה תחת אמו
אבן לא פטרו שישחט ביום אחד
מבאן למדנו כיון שפטר את העוף
לשלח את האם בנראה פן יאסר מכח
ההקש מכלל שחיה ועוף סוקשים לשור ושה
כי הכונה לצד החמלה כעין שנאמר לא תקח
האם על הבנים לא תחרוש בשור ובחמור יחדו
לא תחסום שור בדישו · ואולם העלה אשר
תכריחנו להקיש מה שאינו כתוב ממה שכתוב
כי אחרי שהזכיר שור ושה במה שהזכירם
והעוף כמו כן הזכירו לאופן אשר הזכירו
וחיות ברא לא הזכירם מכל וכל מכלל שכלם
מוקשים זה מזה · ואם כן עולה לנו מכח אלו
הדברים שאסור לשחוט בעופות הפרח עם
העקר ביום אחד בין האב ובין האם שלא
פטרו אלא על שלוח האם לבד באותו יום
שלקח הבנים :

פרק רביעי

הדרה גם היא אסורה שלא תשחט משום
אותו ואת בנו מעת שנזקקה עם
הזכר הטפה היא מעת שבאה ברחמה נתנה
צורה לדם הרחם והוא בחזקת חי כי כן אמר
תוצא הארץ נפש חיה לסינה אבל האשה קודם
נתון הזרע צורה אין האשה טמאה טמאת
לידה ואם כן הבהמה מעת שתהר הטפת
הזיא תקרא בהמה מכאסר תוצא הארץ אבל
האדם אחר השלים הצורה שכן אמר וייצר ה'
אלהים את האדם עפר מן האדמה אם כן
הבהמה הזרה לא תשחט משום אותו ואת בנו
כי העובר במעי אמו נקרא בן שנאמר
ויתרוצצו הבנים בקרבה ואוסר העוד לי בנים
במעי ואין מענת הטוען טענה שזה נקרא על
שם סופו כמו ובגדי ערומים תפשיט כי הדבר
הנקרא על שם סופו אינו נמצא בקריאתו כלל
אבל כשיהיה נמצא צריך שיתואר לפי המצאו
ואם כן כיון שנקראו בנים והם נמצאים במעי
אמם אינם נקראים על שם סופם אבל השם
מוכרם עליהם ואם כן הוא נכלל תחת אותו
ואת בנו אע"פ שאמר לא תשחטו והעובר
אינו נשחט רק מת · כבר אנחנו הכללנו על
כל איזה צד שיפסד ויהייב אסור שניהם כי
פעולה אחת הכללם · ועוד שהכתוב לא הרשה
להפסיד החי אלא על צד שנהיה זה מפני זה
ואם יסות העובר בלי שחיטה הנה הוא נבלה
ואסור להאכל ועוד שהוא מטמא את אמו
ואסור להאכל · אבל בעלי הקבלה האומרים
כי העובר אבר אחד מאברי הבהמה איך
אמרו במאמר ומתו גם שניהם לרבות הולד
מכלל שהם שני עצמים · ועוד שהם נכשלים
בלשונם באמרם שחיטת אמו מטהרתו ושם
אם שם הצירוף מכלל שיש לה בן · והם
אומרים אפילו שמת העובר קודם השחט
הבהמה יכשר אחר שהוא אבר מאבריה

משנשחטה

משנשחטה הבהמה מותר הוא להאכל ועם
החשלטה יהיה זה כמו אבר המדולדל ובשר
המדולדל וביצי המסורס שהם אסורים להאכל
אחרי שחיטתם וכן נמי העובר בעוד אמו
בחיים יהיה אסור להאכל שאם הם יש בהם
קצת חיים ועם כל זה נאסרו ובל שבן שהוא
מת • והתירו השלילי מטאמר בבהמה אותה
תאכלו ר"ל מה שיש בתוך הבהמה מה שלא
יזרה כן מהות הלשון וכן אמרו אפילו נמצא
בה סום או חמור מותר באכילה שבן
אמרו כל היוצא מן הפהור טהור ומן הטמא
טמא :

ושמע ענין שהקרה בשנת חמשת אלפים
צ"ט ליציחה כפי שספר הרב ר'
משה חותני נ"ע בחבור שחבר ששני אנשים
שם האחד יודא ספא ושם השני משה בן דוד
מבני הרבנים קנו כבשה אחת ושחט אותה
ר' נתן ב"ר הלל ונמצא בקרבה חזיר והתירוהו
ואכלוהו כפי דין רבותיהם כל היוצא מן הטהור
טהור ומן הטמא טמא • ומזה מבכו אך את זה
לא תאכלו מטעלי הגרה וממפריסי הפרסה ר"ל
אם נמצא בבטן החזיר כבש שהוא ממפריסי
הפרסה וממעלי הגרה שלא יאכל ומנין להם זה
הירוש הזר הנמהר כי בידוע שפירושו עונה
אם שיהיה על האסורים ויהיה יו"ד ממפריסי
נוסף או שיהיה מרמיז על כל מין ממפריסי
הפרסה ועל כל מין ממעלי הגרה והוציא פרט
מן הכלל במלת אך את זה לא תאכלו • ועוד
אם כל מה שימצא בתוך הבהמה הוא בהתר
למה באתו במאמר השטועה מרמיז על בהמה
בעלת שתי שדרות שהיא אסורה ואינו דין
שתהא מלת השטועה הזורת למלת הפרסה
ואף שמצאנו ושוסעת שסע שתי פרסות ואם
כפי דבריהם היה ראוי לומר ואת הגמל אם
לא יהיה נכלל למאטרים הקודמים • ועוד אמרו
אם נמצא בה עוף אפילו שהוא מין טהור הוא
אסור • ועוד אמרו אם שלמו חדשי העובר
אינו צריך שחיטה אבל חלבו אסור ואם לא
שלמו חדשיו חלבו מותר וגיד הנשה אסור
ומעולם לא שמענו להיות בהמה אחת בעלת
ארבעה גידי הנשה • ואם נולד והוא הולך על
הארץ מהם הצריכוהו שחיטה ומהם אמרו
אפילו הוא חורש בשדה אינו צריך שחיטה •
ועוד אמרו אם הוציא אבר אחד העובר בין
החזירו בין שלא החזירו אחרי שנולד הוא
באסור משום אבר מן החי והחלב הבא ממנו
באסור משום שבא מכל האברים • ועוד אמרו
נשחטה בהמה וחיא טרפה אם העובר בן
תשע חדשים הוא צריך שחיטה להתירו שלא
תעיל בו שחיטת אמו ולמה לא יהיה גם
הוא טרפה הואיל שהוא אבר מאבריה •
יגוחו על משכבותם הכמינו ע"ה אשר רחק
מאלו הדברים וביוצא בהם ועמדו על הרשום
בכתב אמת ואטרו את התרה ואין ספק על
מה שהוא עובר שלה מהיותה נכלל במאמר
אותו ואת בנו • אמנם אם נמצאת טפה
ברחם אם יהיה נדון במאמר אותו ואת בנו
כבר הורינו על זה כי מעת קבלת הזרע
הוא בכלל בהמה וכן אמרו בעלי הקבלה
על האדם מתי ננמרה צורתו ואמרו לארבעים
יום אבל על הבהמה לא עמדו על מנין
הימים • ועוד אמרו הבהמה כשהפילה טפה
פטורה לבא אחריה מן הבכורה • והנה צדקו
הכמינו בזה שהוא מעת נפילת הזרע ואם
התורה אמרה לא תשחטו דברה על הרוב
בהפסד החי על ידי שחיטה ובהמה שהיא
חשודה להריון אסורה לשחיטה אך אם
נשחטה ונמצאת מהורה היא בהתר להאכל
כי המחשבה גברה שאינה הרה ממה שיניבי
שהיא הרה שהאדם חס על מכונו וירא
החטא בנגלה • אך אם כון לשחטה עם
מחשבתו שהיא הרה ונמצאת מהורה שחיטתו
נתעבה והיא בחזקת נבלה כדין שאמרנו
למי ששחט בשבת • אך אם נשחטה הבהמה
ויצא העובר חי איך יהיה דינה אם נפסד
בו ביום נאסרה הבהמה כי מעשה השחיטה
הפסיד את שניהם והכתוב אומר לא תשחטו
ביום א' • אבל החכם ר' שלמה הנשיא נ"ע אומר
שהוא נמנע לחיות מפני שחיטת אמו ואחרי
ששחיטת אמו היא סבה למותו אסור לשחטת
מאמר אותו ואת בנו • ועוד שהוא אם
ימות הוא נבלה ומטמא את אמו ואסור
להאכל והכתוב לא הורה להשחית את החי
אלא על צד שנהיה זה מפני זה • והכמינו ע"ה
אמרו כי באבילת הקבוט ששה דברים אסורים
ואלו הם חלב ונבלה ודם וגיד הנשה ואותו
ואת בנו ולא-ישלמו הסימנים כי לא העלה
גרה ואמרו שזה השער האחרון אין הוא בן
בעבור כי הוא ית' התיר שחיטתו ביום
שמיני ללידתו ואם הוא חי לא העלה גרה •
וכבר בארנו שחיות ברא מוקשים על זה
והדרה בבהמה וחיה לא תשחט אבל לא בעוף
כי אין בבטן העוף חי כי הביצה דבר
נקפא והתורה אמרה לא תשחטו • ואמרנו
שאסור אותו ואת בנו נוהג בבהמה וחיה
ובעוף אע"פ שפרט במאמר ושור ושה והכמינו

Digitized by Google

אמרו שדבר הכתוב בחזה • ואין להקשות על צמר ופשתים שאין הדין נותן בכל שני מינים כי בפרשת קדושים אמר ובגד כלאים שעמנו לא יעלה עליך וכלל כל שני מינים והנה בא ופרט ואמר צמר ופשתים ותוב לעמוד על זה • ועוד שאין צד דחמים להיות עלה אחת שוה לכל כמו שיש לחי חאלם • הנה הכתוב אמר כי תפגע שור אויבך הוא הדין על הכל • לא תראה את חמור אחיך או שורו והוא הדין על הכל ונפל שמה שור או חמור והוא הדין על הכל :

פרק חמישי

אמר לשחוט את הטרפה בין בחמה בין חיה בין עוף שנאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו ולא תותרה השחיטה אלא בשביל האכילה וכיון שנאסרה האכילה נאסרה השחיטה והיא הדדוסה מחיה ועוף ונאמר וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר לא בדעת בעלי חקבלה שאומרים שמונת עשרת טרפות כי הם בעצמם מודים שהדדוסה היא מכח הכתוב והיא דומכת היד ולא תרגל ולא חשן והלא נמצאת טרפה בשן כגון שאמר מרף בפיה ואומרים טרפת חיה ועוף בחמה שיש במנהגו לשחוף בין בחמה בין עוף ובשאר טרפות אומרים הלכה למשה מסיני • אך המתחכמים שהם רוצים להוציא את הכל מכח הכתוב ומפרשים ענין טרפה שהוא חולי מלשון כי תוא טרף וירפאנו אם יש לו לב יש לו לחבין שלא אמר טרף אלא בעבור שאמר למעלת כי אגבי כשחל לאפרים וכבפיר לבית יהודה אני אני אשא ואלך אטרוף ואין מציל ע"כ אמר טרף ועל כן אמר בשדה ודבר על תהווה ברוב והוא תדין על הנטרפת בעיר לא כדברי המהביל על כן אמר בשדה ר"ל אפילו תוא תורש בשדה מצד חולי יהיה אסור להאכל כי לא יכיל משמע זה חפשק זה הפירוש הזר והנטתר ואנחנו יודעים שכוונת המאמר ר"ל ובשר בשדה טרפה לא תאכלו כלל טרפת העוף וטרפת בהמה שהרי לענין העונש רצה את שניהם במאמר נבלה וטרפה לא תאכלו שבראשית הפרק אמר אשר יצוד ציד חיה או עוף מכלל שבאזרה כלל את שניהם ואיך אמר זה הפרש שמאמר בשדה ר"ל אפילו חורש בשדה מכלל לא כלל חעוף • ועם היות זה המאמר גלוי התפכמה מיוחד הענין רחוק מכל חלקי השתוף עוד בענינו ממאמר אחר ממך לו כמו שאמר בשדה כי מעם בשדה הנה להוסיף ענינו שמעמו לאסור את הנטרפת מחיה השדה ומציאותו על הרוב היא בשדה והשתבל אמרו ובשר ולא אמר ובהמה כי כיון שנטרפת היא בשר ואינה בחמה ע"כ צדק לומר ובשר שהרצון בו חיה ועוף שכן נאמר וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר • ואין בעוף אשפני הטרפה שבודים מלבם ונותן התורה בעבור שידע מה שיקרה מן המוסיפים על כן אמר בשדה להופיע ענין הטרפת ומאמרו ואנשי קדש תהיון לי להתרחק מן נאולי חיות הטורפות • ואמת שהכתוב לא הרשה לשחום אלא אשר הוא בריא שנאמר זאת החיה אשר תאכלו ונאמר ע"י נח כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה ואע"פ שרצון הכתוב באמרו זה שהוא מרגיש יסבול חיותו מורה על בריאותו ועל חזקתו כגון כי חיות הנה ואם כן יהיה אסור החולה ואולם לא יבחן זה רק על ידי מאכל ומשקה לא בדבר נעלם אשר לא יודע רק אחרי השחיטה והמורה לא הבשיר השחיטה רק להאכל ואם תאסר אכילתו אחרי השחיטה לשוא יהיה הבשר השחיטת והכתוב אסר תזבח ואכלת והדביק האכילה אחרי השחיטה בלי אמצעות דבר אחר • ואם ימעון טוען כי אפשר שתפסל השחיטה ויאסר הנשחט אינה מענה כי הכתוב לא ידבר רק אחרי הבשר השחיטה שאינו צריך אחרי תמימות השחיטת הבשר אחר שנאמר תזבח ואכלת והכתוב אסר להאכל הטרפה אפילו לגר לא כמו הגבלה שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה אבל על הטרפה אסר לכלב תשליכון אותו • ינוחו על משכבותם חכמינו עליהם השלום התולכים בנתיב הרשום בכתב אמת :

פרק ששי

כל המינים נשחטים בין ביום בין בלילה זולתי היסים אשר נאסרת בהם המלאכת חוץ מחמה שבא על צד החיוב מהקרבת הקרבנות בזמן המקדש ואין שוחטין במועד כי אין בין השבת ובין המועד זולתי מלאכת אוכל בראיה מן הכתוב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם שלא הותרה אלא המלאכה אשר אתריה האכילה • ומה שטענו אב"ן עזרא שיש טעמה לבני מקרא להתיר השחיטה במועד מן הכתוב בתג שבועות

Digitized by Google

שבועות ושני כבשים בני שנה לזבח השלמים יש להשיב כי אלו שלמי מצוה שהרי ראה אמרו בני שנה ואמרו שני ואמרו קדש יהיו לה' לכהן שלא היו נאכלים כי אם לכהן וכאן יש להתיר החולין • ועוד שאין הקשתו נכונה כי בגר רבותיו אמרו חל הג שבועות בשבת ישחטו שלמי צבור ואם יש לו להקריש משחיטת שלמי צבור שחיטת חולין יש לו להתיר שחיטת החולין בשבת וזה מה שאני אפשר • ומה שכתוב וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר פירשו קצת החכמים שפסח מצרים מן הכבשים ומן העזים ופסח דורות צאן ובקר אמנם לדעת רוב חכמינו ע"ה אין הפרש בין פסח מצרים ובין פסח דורות וזה האמת ופירשו צאן ובקר צאן לפסחים ובקר לשלמים והעד פסח יאשיהו והקדשים בשלו בסירות • וכבר ידעת דעת חכמינו ע"ה שהפסח היה נשחט בערב חמשה עשר ואם כן כפי זה הענין יש לו התר לשחוט במועד • ואפשר להשיב בזה תשובות כי אפשר שהיה זה חלוי במצוה כדין שלמי מצוה של הג השבועות וחלבי השלמים היו נקטרים בלילה בחלבי הפסח משום שכתוב ולא ילין חלב חגי עד בקר • והאומר שהיו לנים עד הבקר ואתר עלות הבקר היו מקטירים החלבים שנאמר והקטיר עליה חלבי השלמים זה המאמר חלוש שהרי אין בשר השלמים נאכל מרם הקטר החלבים כמו שידעת הכונה מן בני עלי • אבן התשובה הנכונה שהשלמים היו נשחטים קדם הפסח ומה שהקדים הכתוב הפסח מן השלמים למעלתו ולא לזמן שחיטתו וזבא כמו אנכי עשיתי את השמים ואת הארץ את האדם ואת הבהמה והקדים האדם מן הבהמה למעלתו ולא לזמן בריאתו ואמרנו זה בעבור שהשלמים לא היו נשחטים בלילה שנאמר זאת תורת העולה היא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר • אך אני תמיה איך נחה דעת החכמים שיהיה צאן לפסחים ובקר לשלמים והלא תנינת הפסח צאן ובקר ולא בקר לבד ויותר טוב שיהיה צאן ובקר הנזכר תנינת הפסח אך הפסח היה נודע ממה שנזכר שה תמים וכר בן שנה ובענין זה נאמר ויבשלו את הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ויותר טוב היות מאמר צאן מסתעף לפסחים ולשלמים והבקר לשלמים כדרך כל חלב שור ועז וגו' • החלב היא אכורה משור ושה ולא מחיות בא והדם מכל וכל שנאמר וכל דם

לא תאכלו ועל כן הקדים הצאן מן הבקר • סוף המאמר אסור לשחוט במועד :

פרק שביעי

אם יש רשות לשחוט בכל מקום • יש רשות חלוקות וכבר ידענו כי על ידי זה הרשה להאכל בשר על ידי שחיטה שנאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה ואמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו וכשבא נותן התורה יחד למקבלי התורה מינים מוסגלים כפי שקדם לנו זכרם ולא הורה דבר יתר על שחיטתם אלא נשאר הדבר כמו שהיה קדם לכן היות רשות לשחוט בכל מקום • אך בהיות ישראל במדבר יחד שלשה מינים שור שה כשבים ושה עזים להשחט במקום מוסגל להאכל קדשים שנאמר איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אהל מועד לא הביאו וזה הפסוק הורה שאסור לשחוט מאלו השלשה מינים חוץ מאהל מועד אבל שאר המינים נשארו כפי שהיו נהוגים מקודם לכן • ובזמן היות המחנה נאמרו אלו להשחט כי אז היה מחנה ותוץ למחנה וחוץ למחנה יתבן שלקח כל העולם כדרך מחוץ לגבול עיר מקלטו • והנה בזמן המדבר מי שהיה בבבל לא היה לו רשות לשחוט חולים ואם משמע מחוץ מורה למקום קרוב מן המחנה משמע הענין מורה לכל העולם • ומי שאמר כי מאמר למען אשר יביאו בני ישראל נאמר למי ששחט או חולים בבבל אינו מאמר נאות כי כשם שהגביל מחוץ למחנה כן ראוי להגביל מאמר למען אשר יביאו ואולם לא דבר מאמר מחוץ שהוא מורה בקרוב המחנה אלא בעבור שכל ישראל לשם היו ודבר מאמר שיועיל בעד שהם במחנה ותוץ למחנה ר"ל בקרוב לא לפי דעת מי שאומר כי אינו רוצה כל העולם במאמר מחוץ ואלו אמר מאמר כולל כל העולם היה המאמר בלתי תועלת כי אחרי שאין לשם ישראל מה בא לאסור אבל הענין יורה זה והעד שדבר בהרחק המקום באמרו כי ירחק ממך המקום מכלל בהרחק המקום לא היה רשות לשחוט חולים והמבין יבין כי העלה ידועה ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים ולמחות זה החולי מעקבו בשביל היה נעוץ שהיו נשחטים חוץ למזבח צוה לכסות דמם כי דם אלו השלשה מינים מהיות

Digitized by Google

קרבנות היה נשפך במזבח וכיון שהיתה
תקנה שלא יראה דם אלו השלשה מינים על
כן יחדם במדבר להאכל כלם קדשים ועל כן
אסר להאכל חולים כדי שלא יצטרך בכסוי
דמם מכלל חוץ מן המשכן היה אסור לשחוט
שלשה המינים בין בקרוב בין ברחוק מפני
שדמם היה נשפך שנאמר על הארץ תשפכנו
כמים • והיה ועוף היו שוחטים במחנה וחוץ
למחנה והעד השלו שהיה נשחט במחנה אחרי
שחוקם המשכן ולא היה נשחט תוך העזרה
ועוף שהיה נשחט תוך העזרה לא היה נאכל
אלא נשרף • ואין טעם לדברי בעלי חקבלת
שאמרו במוקדשין הכתוב מדבר מפני שאסר
להקריב קרבן וכנראה לפי דעתם שלא נאמרו
החולים במדבר אם מאסר איש איש מבית
ישראל אשר ישחט ונו' אמור במוקדשין והלא
הם עצמם אומרים שנאמרו החולים ואם כן
אין מאמר זה אמור במוקדשין • אבן על
המוקדשין יש מאמר אחר כנון ואליהם תאמר
איש איש מבית ישראל ומן הגר אשר יגור
בתוכם אשר יעלה עולה או זבח ומה שאמרו
עוד כי השחיטה לחולין נאמרה במדבר אלא
היו נוהגין ואוכלין בידוע על פי דבריהם
שהיו אוכלים הנבלה כי בצאת נפש הבהמה
בלי שחיטה היא נבלה ועוד שהדם היה
נבלע באברים על ידי נחירה והבתוב אומר
אך בשר בנפשו דמו ונו' ואומר רק חזק
לבלתי אכול הדם • ויש לדעת כי אחרי
שבאו ישראל לארץ הקדושה והרחיב גבולם
שנאמר כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר
דבר לך הוא גבול שבעה עממים ואמרת
אוכלה בשר כי תאוה נפשך לאכול בשר
בכל אות נפשך תאכל בשר ר"ל בשר חולים
והורה הטעם כי ירחק ממך המקום ולא תוכל
לאכול שלמים אמר וזבחת מבקרך ומצאנך
אשר נתן ה' לך כאשר צויתיך ואכלת
בשעריך בכל אות נפשך ומשמע כאשר צויתיך
מרמיז למאמר רק בכל אות נפשך תזבח
ואכלת בשר כברכת ה' • והלא אבילת הבשר
היא רשות ולשון צווי הוא חיוב אלא שזה
סובל פירושים אם שיהיה חוזר שיאכלנו על
ידי שחיטה למה שאמר תזבח ואכלת בשעריך
או שיחיה פירושו שיאכלנו חולים בשער
ולא בבית הבחירה וזהו הקרוב לפי משמע
הכתוב וחוזר למה שאמר רק בכל אות
נפשך תזבח ואכלת בשר זשתי הפרשיות
באחת ואין מאמר צויתיך מורה בענין
שיסגיל אבילת החולים בשער בין היותו
לאכול הבשר על ידי שחיטה בין היותו מורה
שיאכלנו חולים ולא שלמים • אך בפרשה
הקודמת אמר למעלה לא תעשון ככל אשר
אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו
ומרמיז שלא היה להם חיוב במדבר להקריב
קרבנות כי אם אחרי בואם לארץ כמו
שמרמיז איש איש מבית ישראל אשר ישחט
שור או כשב או עז במחנה או אשר
ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אהל מועד
לא הביאו מלמד שהיה ברשות אם רצה
והו איש כל הישר בעיניו יעשה ולמה כי לא
באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה שאז
יהיה בחיוב כאמרו והיה המקום אשר יבחר
ה' ואומר שמה תביאו את כל אשר אנכי
מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם שאז יחיו
בחיוב והזהיר שלא יקריבום במקום אחר
באמרו השמר לך פן תעלה עולותיך בכל
מקום אשר תראה ואחרי כן אמר רק בכל
אות נפשך תזבח ואכלת בשר בא עתה להתיר
בשר חולים שאמר במדבר באמרו ואל פתח
אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן ואמר
ואכלת בשר כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך
בכל שעריך הם ערי ישראל ואמר הטמא
והטהור יחדו יאכלנו כצבי וכאיל משום
שבמדבר היו אוכלים אותו שלמים ולא היה
רשאי הטמא לאכלו • אבל עתה זבחי חולים
רשאי הטמא לאכלו כמו צבי ואיל שיש עליו
רשות לאכלו הטמא והטהור שלא יהיה בתורת
קדשים • וכמו שנתן הטעם בחיוב הקרבת
הקרבנות בעבור בואם אל המנוחה ואל הנחלה
כן רצה לתת טעם למה התיר בשר חולים
באמרו כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר
דבר לך ואמרת אוכלה בשר ונתן הטעם כי ירחק
ממך המקום ואמר וזבחת מבקרך ומצאנך אשר
נתן ה' לך כאשר צויתיך ואכלת בשעריך ובאר
כי לא התיר בשר תאוה רק בהרחק המקום
מכלל מי שיהיה רחוק מירושלם יש לו
לשחוט בשר חולים והרחוק מצאנו עליו ממך
אך רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה
במדה ואדוניהו שחט חולים קרוב לירושלם •
ואין הטעם באמרו בשעריך תאכלנו אלא
כדי לאסור החולים במקום הבחירה כמו
שאמר ואל פתח אהל לא יביאנו להקריב
קרבן כי באמרו להקריב קרבן אסר החולים
בבית הבחירה על כן אמר בשעריך
תאכלנו הרצון בשעריך התר החולים
ולא במקום המובחר כי כמו שאסר חקדשים
חוץ ממקום המובחר באמרו רק קדשיך ונו'

כן

Digitized by Google

בן אשר התולים במקום המובחר באמרו בשעריך תאכלנו והוציא שער ירושלם כי ירושלם לא נחלקה לשבטים והיא שער ה' שנאמר בעיד אלהינו • עיד אלהים קדוש משכני עליון • וכן אמרו החכמים ירושלם לא נחלקה לשבטים ומזמן אברהם אבינו ע"ה היה נודע המקום ליחידים בגורל ויחל שלמה לבנות את בית ה' • ואין הטעם שבשר חולים הותר בשער וזולת שערי ישראל יהיה לכל העולם באשר כמו שיתבאר שהכתוב לא ידבר רק על דרך שלום וכמו שאמר איש איש מבית ישראל אשר ישחט וכו' ואע"פ שאמר מחוץ למחנה מורה למקום קרוב למחנה ואינו רוצה כל העולם ועכ"ז הוא אסור לכל העולם באותו הזמן אלא דבר הכתוב במה שצריך לדבר כי לא היה אז ישראל במקומות רחוקות עד שיכללם כן אמר תנה בשעריך ולא אמר מאמר שיבלול חוץ מן שערי ישראל כי אם היה אומר כן כאלו היה מבשר להם קלקלה אבל בין שערי ישראל בין חוץ משערי ישראל שחיטת חולים בהתר כי כן אמר כי ירחק וזבחת וכמו שאין הזביחה הסגל בשער כן אין האכילה הסגל בשער כי אם התירו • והזביחה על תנאי הרחבת הגבול לא הסגל בגבול אף שכבר הורינו שלא היה מאמר בשעריך תאכלנו אלא לאסרו בבית הבחירה לא לאסרו חוץ משערי ישראל לכל העולם כי בית הבחירה קדם במאמר בשעריך ולא כל העולם ובו תתם באמרו רק קדשיך אשר יהיו לך ונו' • והנה שתי הפרשיות נקשרות זו בזו לאסור חולים במקום המובחר ולאסור קדשים חוץ מבית הבחירה • אבן לפי דעת בעלי הקבלה אשר בארז מאמר לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים דרך הגדה אמור לבאי הארץ בשני הבבוש והחלוק שהותרו להם הבמות ולא תהיו עושים ככל אשר אנחנו עושים שהמזבח כשר להקריב אשמות וחטאות אלא תהיו עושים איש כל הישר בעיניו אין קשר הפסוקים מורה זה שהרי מקודם לכן אמר כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם ואחרי כן אמר לא תעשון ככל ונו' ואיך יהיה זה הגדה על זמן הבואה לארץ רק הוא אזהרה כמו שבארנו • ועוד מה שאמרו כי מאמר רק בכל אות נפשך תזבח אינו אמור אלא על קדשים שנפל בהם מום ואנחנו בבר הורינו קשר הענין ר"ל שהוא בשר חולים לא כדעת המלמד שחלק מאמר רק בגל אות נפשך מן כי ירחיב ואמר שזה מורה התרתו בשערים ובמרינות ומאמר כי ירחיב מורה התרתו בשדות שנקראים גבול ואנחנו בבר בארנו ששני המאמרים באחד שהרי כשם שאמר הנה בשעריך תאכלנו כן אמר הנח ואבלת בשעריך עולה לנו לאמר כי הבשר הותר מזמן נח על ידי שחיטה ולא היה הסגל מקום בין לקרבן בין לתולים וכשבא משה רבינו ע"ה נאסרו התולים בהיות מחנה וחייבם לשחוט במקום מיוחד לאכלם קדשים וכשבאו לארץ חייב להם הקדשים במקום מיוחד ונאסרו התולים במקום המובחר במה שקרוב לו והותר לכל העולם :

פרק שמיני

אבן החכמים ע"ה מתוך המאמרים הנזכרים באלו הפרשיות שסדרנו מהם אסרו לשחוט בגלות ומהם התירו ויש לאלו ולאלו ראיות ואנחנו כפי קשר המאמרים עזרנו לפי דעת המתירים והוא האמת כפי שהוכחנו אנחנו והמובן מדברי ר' שלמה נ"ע כי בין היות מחוץ למחנה קרוב למחנה ובין היותו כולל כל העולם אין מאמר וזבחת רשות כי כשלא יהיה כולל כל העולם מה רשות יהיה וצריך המקום הרחק ואם יהיה כולל כל העולם לא יהיה כולל רק כשיהיה מחנה וכשאין מחנה בטל פגימי וחיצון ולא יאמר חוץ לדבר נעדר ולא יהיה אסור בשר חולים לכל העולם כמו שהיה מקודם לכן אם כן בין כך ובין כך אין מאמר וזבחת מבקך רשות אלא כדי לאסרו במקום המובחר ומאמר ואבלת בשעריך אינו היוב לאכלו בשער לבד אלא כדי להאסר בשערי ירושלם אבל הוא מותר להאכל לכל העולם • והחכם ר' אהרן נ"ע אומר בבר נאמר בשר חולין במדבר והתירו לכשיבואו בארץ ונתן העלה כי ירחק ממך המקום ואמר וזבחת מבקך ומצאנך ומה שאמר ואבלת בשעריך אין הטעם שלא יהיה התר לאכלו במקום המובחר אלא כדי לומר לא תוכל לאכול בשעריך רק קדשיך אשר יהיו לך והנה לפי דעת שני החכמים מאמר ואבלת בשעריך יוצא ממשמעו • והדין נותן לחקור ולדעת איזה ענין הבריח לצאת מאמר ואבלת בשעריך ממשמעו ולדעת איזה דעת משתי הדעות צודקת אם שתהיה הכונה לאסרו במקום המובחר או שיהיה הרצון כדי לומר לא תוכל לאכול בשעריך רק קדשיך ונו' • והנראת כי התקון אשר תקן שיהיו ישראל מתנהגים במדבר ממה שאמר למען אשר יביאו בני

Digitized by Google

ישראל ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים כלל אותה הפרשה לא סדרה על תנאי ולא על זמן ואמנם לזלי מאמר לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים ונו' לא היינו יכולים לשנות ענין ממה שסדר על כן צדק מאמר רבינו אהרן נ"ע שהוא התר ר"ל מאמר וזבחת מבקרך ומצאנך מסברת רבינו שלמה הנשיא נ"ע שאמר שהוא כדי לאסור זבחת חולים במקום הבחירה • אך לפי דעת ר' אהרן נ"ע שהתיר החולים גם בירושלם אינו מאמר נאות כי ההתר אינו רק ביחתק המקום שנאמר כי ירחק ממך המקום על כן היה צריך לסדר סדר אחר והוצרך להתיר תחולים מה שאסר ולחייב הקרבנות מה שיזו ברשות ונתן נבול לשחיטת החולים באמרו כי ירחק ממך המקום ושעור הרוחק הרמזנהו לשחוט חולים • וכמו שאסר הקדשים בזולת בית הבחירה כן אסר החולים במה שקרוב לבית הבחירה ואם כן הראה בשעור הרוחק ההוא לא היו שוחטים קדשים ולא חולים שהקדשים היו בבית הבחירה והחולים חוץ שעור הרוחק הזה אך במאמר ואבלת בשעריך להוציאו ממשמעו צריך אל מורה • ויש לדעת השער יתכן להיות שער כל בית ובית או שיהיה עונה לשער העיר ונמצא מאמר שער נאמר על המרינה שנאמר כי ימצא בקרבך באחת שעריך • כי תשמע באחת עריך • אמנם להיות הכונה בשער הבית או בשער העיר אי אפשר כי מצאנו הכתוב הגיד בזולת השער ממעשה גדעון ומנוח ששחטו חולים כפי שהרמיז ר' שלמה הנשיא ע"ה כי לא עשאום בתורת קרבן אם כן יהיה הרצון באמרו בשעריך כענין באחת שעריך והם ערי ישראל ואמנם גלויו של כתוב מורה שלא יאבל בזולת שערי ישראל ואם כן יהיה אסור בגלות מפני שבכל מקום שיזכור שעריך הוא ארץ ישראל וחטוען מן אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם והוא זולת ארץ ישראל אמר המלמד שזה אמור לכהנים אשר בבית ה' ויהיה בשעריכם רמז לארץ ישראל אמנם בני הגולה הוא בעבור הצום ואחרים אומרים שזה מרמיז לשער המשפט ואין הבדל בין ארץ ישראל ובין זולתה לפי דעתם •

ועתה נחפש דברי אלהים חיים כמשמעם ונאמר אם יהיה הרצון לחייבו בשערים לבד היה ראוי להיות כל העולם זולת שערי ישראל חלק אחד שיהיה בשר חולים באסור ואנחנו מצאנו זולת שערי ישראל שני חלקים בית הבחירה ושאר כל העולם נתנה בבית הבחירה יהיה אסור משום קדושה ולכל העולם משום פסלות ואיך אפשר היות מאמר אחד מספיק לאמרו לשני המקומות זה אי אפשר אבל צריך בכל אחד משני המקומות מאמר מוסגל שלא יעשה בו חולים אלא בשערים והואיל ולא מצאנו מאמר אחר זולת זה המאמר לאסרם בבית הבחירה דין לנו שנאמר שזה המאמר מוסגל לאסור החולים במקום המובחר לא לאסרם לכל העולם • אבל יש לנו להקשות כי למה לא אמר מאמר מורה לאסרו לכל העולם זולת שערי ישראל אם היה רוצה לאסרו לכל העולם זולת שערי ישראל ולא עמדה הראיה כי הנשחטו והנאבל חוץ מן הגבול והשער הוא נבלה על כן יש לנו לומר שמאמר כי יחזיב ומאמר ואבלת בשעריך אינם תנאי להתירו בגבול ובשער לבד כי אינם עומדים בראשם אלא כאשר הרמזנו כדי לאסרם במקום המובחר ובעת שאין אסור כולל כל העולם נשאר שהוא בהתר במאמר זאת החיה אשר תאבלו על המנהג הקדום שהוא בהתר בכל זמן ובכל מקום ואינו צריך להתר אחר ואם נזכרו החולים בתוך הקדשים אין המעם כי בזמן היות הקדשים יהיה התר החולים אלא כדי לאסור החולים במקום הקדשים • ואם יטעון טוען ולמה לא אמר מאמר שיכלול כל העולם בהתר החולים אלא אבור בשעריך תאבלנו כבר בארנו העלהיזיותר הדעת נוטה לפי מסברת ר' שלמה הנשיא נ"ע שנאמר זה המאמר לאסרו במקום המובחר כי האסור יהיה אז בעצמו של דבר מפאמר רבינו אהרן נ"ע שאמר כי טעם ואבלת בשעריך כדי לומר רק קדשיך כי האסור יהיה אז בזולת עצמו וזה לא יתכן מפני כי מה שהוא זולת עצמו הוא נדע בעשה באמרו שמה תביאו ונו' ולא תעשה שאמר לא תובל לאבול ונו' ומה צורך למאמר בשעריך תאבלנו אלא כדי לאסרו בירושלם שהוא שער ה' וכמו שאסר לשחוט חולים בירושלם במאמר כי ירחק כן אסר גם כן להאבל באמרו בשעריך תאבלנו • ומזה יש להבין כי בשעור הרוחק ההוא שלא היו רשאים לשחוט חולים ולא קדשים לא היו אוכלים חולים רק קדשים ר"ל שלמים על כן תצרך לומר בשעריך תאבלנו שהוא אסור לאבלם בירושלם אך חיה ועוף היו שוחטים ואוכלים בירושלם ואם כן לא תהיה הכונה במאמר בשעריך תאבלנו לאסרם חוץ משערי ישראל לבל העולם על כן ראוי להאמין כי בגלות יש לנו רשות לשחוט חולים ולאבולי ויש ראיה על אכילת בשר בבך ומצאן בגלות ממאמר

כל חלב וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לאזרח ולגר שמושבותיכם כולל לכל העולם אף ע"פ שמצאנו מלת מושבותיכם מוסגל בארץ כמו מושבותיכם תביאו והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם · אזהרת הדם אינה תלויה בארץ לבד שבבר חיה ועוף היו שוחטים חוצה לארץ על דעת הכל · ואתרי שמפני הדם אנחנו נאמין שמושבותיכם כולל הארץ וחוצה לארץ וחבר החלב עם הדם והחלב הוא אסור משור ושה שאסרו בחוצה לארץ מכלל ששור ושה מותרים בחוצה לארץ מכלל שבשר בקר וצאן מותר בגלות · ואין שחיטת חולים צריכה מזבח כפי שמביאים ראיה מן ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך ומזה הודחקו להסגיל שחיטת חולים בארץ כי זה הפסוק אמור לענין השלמים אך על החולים אמר על הארץ תשפכנו כמים ואיך יהיה צריך מזבח · והאומרים כי הוא דם שחיטה הנה ודם זבחיך ישפך והוא דם שחיטה ואינו דם שחיפה · והמביאים ראיה מענין שאול שנאמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם ואמר נולו אלי אבן ואמר אותו החל לבנות מזבח ונתן זה באור למאמר לא תאכלו על הדם זאת ראיה הלושה כי איך יודע הדבר הנעלם ר"ל היות חולים צריכים מזבח ממה שהוא נעלם ממנו ר"ל מעשה שאול כי זה המאמר יסבול פירושים · מהם אומרים כי החטא שלהם מפני שהיה הארון לשם ולא היה ראוי לשחוט חולים והם שחטו על כן אמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם כדרך דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ועל כן אמר נולו אלי אבן ואמר פוצו בעם להקריב איש שורו וזאת הבונה יותר ראויה כי לא היו שוגים כל כך ישראל אם לא היה ראוי לזבוח חולים וזבחו חולים או אם היו צריכים מזבח ולא עשו אבן שנו על זאת העבירה ועל כן באתו בבאור בקר ובני בקר שזה היה החטא ואלו היה דבר אחר היה מבאר וכל מה שבארו החכמים הם סברות · אבן מה שיש להקשות הוא מאמר אותו החל לבנות מזבח ואם אינו חוזר על נולו אלי אבן לא הורה שבנה ולא הורה שהעלה דבר וזה אי אפשר אבל הראוי לומר כי כל מקום מיוחד לשחיטה יקרא מזבח ואין הבדל בין חולים ובין קדשים ובעבור שיחד שאול מקום לשחוט כדי שלא ילכדו בחטא קראו מזבח וזה אינו מן המצוה רק על דרך עצה וכל מקום שהיו הולכים במלחמה והוקרה להם זה המקרה היו מיחדים מקום ועל"כ אמר אותו החל לבנות מזבח לה' ר"ל שלא על דרך תורה שיצליחו כדרך ויבן משה מזבח והלא אחר המלחמה עשהו שאול וגם זו כונה במלה · ויש מן החכמים אומרים שזה המזבח בעבור חולים והוא האבן ובעבור ששחטו מקודם לכן בלי מזבח על כן אמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם ושמו זה פירוש לא תאכלו על הדם · ויש קושיא לדבריהם כי מה טעם אותו החל לבנות מזבח אם היה מן המצוה ובדבר שהיו רגילים איך שנו והלא מן הפסוק לא מצאנו עוד שהחולים צריכים מזבח ואם מפסוק ודם זבחיך ישפך הלא הוא אסור על השלמים ומאמר לא תאכלו על הדם אין ראיה שמורה על זה ר"ל לחולים הנאכלים בלי מזבח ואינו ידוע לא מן הכתוב ולא מן הקבוץ ולא מן ההקש וענין שאול יסבול החלוקה אם כן בטל שיהיו החולים צריכים מזבח עד שיוסגל היותו בשער להאסר הוץ מן השער ויהיה אסור בגלות · אבן מה שיש לנו לומר כי מאמר לא תאכלו על הדם כולל כל מה שהזהירה התורה שלא להשחט והלא ראה מה שאמר לשוחט במדבר דם יהשב לאיש ההוא דם שפך והנה התורה הזהירה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד והעובר ושוחט ואוכל הוא אוכל על הדם ובזה הענין אמר ויעט העם אל השלל ואמר וישחטו צאן ובקר ובני בקר ועברו על אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ועל כן נאמר הנה העם חוטאים וזה לא הוקרה אלא בעבור שהיו נפוצים ועל כן אמר נולו אלי אבן ואמר ושחטתם בזה לעשות הסגל במקום והיו מעיינים שלא ילכדו על ידי חטא בידוע ואמר פוצו בעם להקריב איש שורו ואיש שיהו וזאת הבונה יותר ראויה כי לא היו שוגים כל כך ישראל אם לא היה ראוי לזבוח חולים וזבחו חולים או אם היו צריכים מזבח ולא עשו אבן שנו על זאת העבירה ועל כן באתו בבאור בקר ובני בקר שזה היה החטא ואלו היה דבר אחר היה מבאר וכל מה שבארו החכמים הם סברות · אבן מה שיש להקשות הוא מאמר אותו החל לבנות מזבח ואם אינו חוזר על נולו אלי אבן לא הורה שבנה ולא הורה שהעלה דבר וזה אי אפשר אבל הראוי לומר כי כל מקום מיוחד לשחיטה יקרא מזבח ואין הבדל בין חולים ובין קדשים ובעבור שיחד שאול מקום לשחוט כדי שלא ילכדו בחטא קראו מזבח וזה אינו מן המצוה רק על דרך עצה וכל מקום שהיו הולכים במלחמה והוקרה להם זה המקרה היו מיחדים מקום ועל"כ אמר אותו החל לבנות מזבח לה' ר"ל שלא

Digitized by Google

יעבדו במצות השם ועל כן אמר לה' • והבמות לא היו לשחיטת החולים אלא על הקדשים והיה מותר להקריב בבמה עד שיבנה הבית כאשר הודיע על ידי שלמה לבמה אשר בגבעון ואמר אלף עולות יעלה בבמה ההיא ואמר כי לא נבנה בית לשם ה' מכלל אחר אשר נבנה הבית נאסרו הבמות ועל דרך תובחה היה אומר עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות :

סוף המאמר כל העובר בכל מה שהנבילה התורה בין מקדשים בין מחולים הוא אוכל על הדם הנה השוחט קדשים חוץ מן המקדש נחשב לו שדם שפך כנון מי שאמר זאת לשם עולה ושחטה לשם חולים היא אסורה שהקדישה ברבור כנון שאמר ואם משדה אחוזתו יקדיש איש לה' וכן כל הקדשים כנון שאמר זאת לחטאת או לאשם או לפסח אע"פ שיש לפסח זמן מוגבל משום שבעליו מפרישו בכל עת שירצה אבילתו אסורה משום קדושה בזמן שיש בית המקדש ויש לקדשים מעלות ידועות לשם בבית הבחירה בין לשחיטתם בין לזריקת דמם ואבילתם ואין ראוי לשנות מה בזה לזה וכל זה אינו מרצון כותבנו לבארו • ומי ששוחט במקום המוכחר בזמן שאין המקדש על מכונתו הוא אוכל על הדם כמו שהוכיח לישבי החרבות אחרי שנחרב המקדש שהיו מקריבים קרבנות ואמר על הדם תאכלו ועיניכם תשאו ונו' מכלל אחרי שנחרב הבית אין קדושה נוהגת בחי האלם ועתה בזמן הזה ר"ל בזמן הגלות אסור לשחוט ולאכול חולים ביהושלם עיר אלהים קדוש משכני עליון אלהים יכוננה עד עולם סלה אמן :

פרק תשיעי

הדבור על איכות צורת השחיטה • יש לדעת כי המכשיר אבול החי הוא השחיטה ועל ידי נת הזהיר שלא להאכל אלא על ידי שחיטה באמרו כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה והורה שהוא חי ולא מת כי אחר שאמר כל רמש הורה שהוא חי ומה טעם לומר אשר הוא חי אם לא כון לכך ואחרי כן הורה איך יאכל החי ואמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו מעמו כשהוא חי לא יאכל ר"ל כשנפשו עמו על כן אמר אך בשר בנפשו דמו והוא תנקרא בפי הכל אבר מן החי אלא אחרי צאת נפשו • ואמר המת מיתת עצמו ונם אמרו כשהוא חי עכ"פ הבשיר אבילתו בצאת נפשו על ידי פעולה כאשר באר בנפשו דמו לא תאכלו ונקרא הדם נפש בעבור שקיום הנפש על ידי הדם בעבור כי המקור שיש בו דם תתתיו יש מקור אחר נבוב שבו רוח החיונית מתהלכת תחת מקור הדם ונאמר במקום אחר כי הדם הוא הנפש ועל ידי הפעולה תהיא תהא תמצית שפיכת הדם ותמצית הדם אינה כי אם מן הגרון והפעולה ההיא הנעשית בגרון היא כריתת סימני הצואר שהם קנה ושט ושני ורידים שעל ידי אלה הארבעה סימנים תהא הסרת חיי החי ושפיכת דמו וצריך לכרות ארבעתם והיא הנקראת שחיטה כי באמרו אך בשר מיעט הסרת חיי החי ושפיכת דמו בפעולה הקלה כאחד והיא השחיטה בכרות אלו הארבעה סימנים שבשחיטת קנה ושט לבד תצטער הבהמה למות וכן נמי בכריתת הורידים לבד תצטער הבהמה אך בכריתת הארבע סימנים כאחד לא תצטער הבהמה כלל נאסרה הנחירה והעקור שאמרו חכמי הרבנים כי במדבר היו נוהרים ואוכלים ומאז מזמן נח היתה נוהגת השחיטה בכל דור ודור ונאמר זה באברהם ויקח את המאכלת לשחוט את בנו ובא משה רבינו ע"ה והעמיד את דבריו על התקון ההוא שהיה מקודם לכן ואמר ושחטו הפסח ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל ושחט אותה לפניו וזאת המלה ידועה מהסבמת הלשון כי הכריתה הנעשית בכל אבר מאברי החי יש לה שם בפני עצמה כנון הכריתה הנעשית בעור החופה את העטרה נקראת מילה ובנון עריפה חבורה פצע קצוץ וכיוצא בהם כך השחיטה ענינה היא כרות ארבעה הסימנים • ויש לעזור בזה שאין רצון המתיר להאכל על ידי שחיטה אלא כריתת אלו הארבעה כמו שבארנו שאם הוסיף לכרות יותר מאלו מה שאין אליו צורך יפסל הנשחט מכלל השחיטה נגבלת באלו הארבעה כלם • וידוע כי מצות עשה בתורה על שלשה דרכים • הדרך האחד שלא היתה מקודם לכן בלל כנון הזיית מי חטאת • הדרך השני שהיתה נעשית מקודם לכן אלא התורה הוסיפה עליו תנאים כנון העולה • הדרך השלישי שקבע זמן כנון אבילת מצות ז' ימים • וכבר היו אוכלים מצה על דרך מקרה מקודם לכן אבל עתה הגביל זמן והשחיטה אינה מהחלק האחד שלא היתה נעשית מקודם לכן ולא מהחלק חשני שהוסיף תנאים ולא מהחלק השלישי שיקבע זמן אלא נשאר כמו שהיתה מקודם לכן • ואמרו בעלי הקבלה שחיטה כשורה מאזן אל אזן לכרות קנה ושט וורידים וזהו האמת המועתק ביד ישראל שישראל

Digitized by Google

עומדים על שלשה דברים על הבתב ועל
התקש ועל סבל היתישה • וענין השחיטה
כשאר הדברים שהישירתנו התורה על פי
המנהג כמו קנין האשה וקדוש החדש •
ובעלי הקבלה הוציאו מקום השחיטה מעצם
המלה שברותו המלה לשנים ואמרו מקום
ששח תחתו בלומר מקום שבופף ראשו מלשון
וישח ארם • ומהם אומרים מקום ששח תחתו
כלומר מקום שמוציא הדבור מנזרת או שיח
לארץ ותורך • ועל הוביתה אומרים מקום שוב
תחתו ואלו דברים בעלמא כי כמו שאין המילה
ידיעת ענינה מעצם המלה כן זאת אך התורה
בארה רושם מקום השחיטה באמרה ושפך את
דמו ושפיכת הדם אינה כי אם מן הגרון בשני
המקורים שהנפש תלויה בהם ואין ראיה מענין
ומלק את ראשו ממול ערפו שאמרו מול
העורף הוא פני הצואר שתפול בו השחיטה
ותהיה בו המליקה ולא אמרו בלום כי המליקה
היא בסוף העורף ולא בצואר והעד שכלת
מול נאמרת לרואה זה את זה והעד והוא יושב
ממולי מול הגלגל שלא יהיה מתויך ביניהם
דבר עכ"ז הואיל ובאר שהמליקה באחורי
הצואר שהוא העורף עכ"פ השחיטה היא בפני
הצואר ומורה התורה בא וסייע באבול החי ע"י
שחיטה במאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת
ואמר וזבחת ואכלת בשר כאשר צויתיך • ועם
היות מלת צויתיך סובלת אופנים יכול להיות
הטעם אבול החי ע"י שחיטה כמה שאמר תזבח
ואכלת • אבן לא פירש ענין השחיטה ואיכותה
מפני שאם המלה נמשכת לפי הסכמתה לפי מה
שהיה נודע להם מבעלי הלשון מה טעם לבאר
ענינה כמו שאין הברח לבאר על מלה מוסכמת
בעגינה • ובארו חתכמים שמקום השחיטה
מטבעת הגרולה עד למטה ממנה מעט • ומהם
אומרים עד חזין כנף הריאה בלבד שלא ינע
בריאה הוא מקום השחיטה ולא בטבעת הגרולה
עצמה שאם נפלה השחיטה בה תהיה פסולה •
וטבעת הגרולה היא שאין לה תריץ כשאר
מבעות הקנה אלא מסביבותיה עצם אחד ואיכות
אחת • ובעלי הקבלה אמרו שאם נפלה בה
השחיטה כשרה ובפי הטבעת שני חומים
ואפילו נפלה השחיטה בחומים כשרה לבד
אם שייר למעלה מן החומים כמלא החוט
שהרי משפוי כובע ולמטה והניח מטבעת
הגרולה על פני כולה ושפוי כובע הוא הבשר
שסותם למעלה את פי הקנה ואם לא שייר
למעלה מן החומים פסולה והיא הנקראת הגרמחי
ועוד אמרו אם שחט שני שלישים והגרים
שליש השחיטה כשרה אלא אם הניח חצי
הסימן היא פסולה ודעתנו שאם נפלה השחיטה
בטבעת הגרולה במה שהוא השחיטה פסולה
ולמען כי השחיטה תהיה או בושט בבית
הבליעה הוא הנקרא תרבין הושט הוא המקום
שמקבין בעת בלוע המאכל ובושט תהיה
השחיטה מבית הבליעה ולמטה ובית הבליעה
כמו תפישת שתי אצבעות בבהמה בינונית •
ובעלי הקבלה אמרו שהוא כמו תפישת יד
בשור ומהם אמרו כמו תפישת ארבע אצבעות
והכל לפי גדלו וקטנו והשחיטה ראויה עד
למטה כנגד חזין מראש כנף הריאה • ובעלי
הקבלה אומרים מתרבין הושט עד מקום
שישעיר והוא מקום שיתחיל להיות המאכל
פרצים פרצים בברס והאמת הוא מה שאמרנו
למקום שישוה הראש קרוב מהחיך למטה זאת
היא השחיטה הכשרה עם כל זה אם הפול
השחיטה מסוף טבעת הגרולה עד חזין מראש
כנף הריאה לא יפסל הנשחט וכן על הושט
מסוף בית הבליעה עד אותו המקום
שהכשר הקנה הוא הדין בורידים לא יפסל
הנשחט ומתי תפול השחיטה עד אותו המקום
במשוך השוחט את הסימנים למעלה מאזן
אל אזן שאם למטה ביותר היא תבורה ולא
שחיטה וצריך לכרות קנה ושט ושני ורידים
וכריתותם בהולכת והובאת הסכין ר"ל משיכת
הסכין שלשון שחיטה היא משיכה כמו חין
שחוט לשונם וכן זהב שחוט שטעמו משוך
שהזהב המשובח מצד רכוכו כאלו נמשך
והמשך הסכין יהיה בהולכה או בהובאה ור'
שלמה הנשיא נ"ע אמר מעוט יהיה שני
פעמים הולכה והובאה עד שיכרות שני
הורידים משני הצדדים והאמת כי במשיכה
אחת אם יתחזק הרעיון שנשלמה השחיטה
מספיק אך להוסיף על השתים כפי חזוק
הרעיון להשלים מלאכת השחיטה להוליך
ולהביא פעם שנית ואם הוסיף למשוך הרי זה
מגבל את השחוט שזה יהיה משתי עלות אם
מרפיון יד השוחט או מפני שאין המאכלת
חדה • וחכמי הרבנים אומרים לא יפחות
משלשה פעמים ואם פחת ושחט בהולכה
ובהובאה השחיטה כשרה וכן אם הוסיף להוליך
ולהביא אפילו כל היום לבד שלא ישהה
הכשירו שחיטתו וזה אי אפשר כפי שפסקנו :

פרק עשירי

והשחיטה הכשרה צריך לכרות הארבעת סימנים **מד**

סימנים שהם קנה ושט ושני וורידים ואם נשאר אחד מהם בלי כריתה השחיטה פסולה אבל בעלי הקבלה אומרים צריך לשחוט קנה ושט ואינם חוששים על הורידים ויש ביניהם הלוקה · שהם אומרים צריך לשחוט ארבעתם ומהם אומרי' השנים קנה ושט לבד וכך פוסקים ואומרי' כי שחיטת הורידים לא יהיה רק בעוף שצולהו כאשר הוא אבל השה מנתהו ועם המלח יוצא הדם· והדין עם האומרים שצריך לבזות ארבעתם לא על דעת שאומרים שהיה מנקב הורר בקוץ לשפוך את הדם אם לא נשחט וידוע שעקר השחיטה לשפוך את הדם ושפיכות הדם הוא בשחוט את הורידים וכיון שפוסקים על שחיטת קנה ושט ושחיטת הורידים טפלה להם שחיטתם פסולה · וכבר ידעת מדין השכל שהשחיטה אם תספיק בשחיטת קנה ושט להוסיף עליהם אינו נראה מדין השכל שדעת התורה הישירתנו להקל על הבאב וחוב לעמוד על מה ששערה התורה האלהית ואם נוסיף על אותו השעור נהיה מבלים את השחוט והכתוב אומר לא תאכלו כל נבלה ולא עוד אלא על העוף הבשירו שחיטתו ברוב סימן אחד לבד כאמרם שהכתוב המיל העוף בין הבהמה שהובשרה בשחיטת שני הסימנים ובין הדג שנפטר מן השחיטה והנה פחתוהו מן הבהמה והעלוהו מן הדג והבשירו אותו בשחיטת סימן אחד ואנחנו לא כן נאמין כי הסכמת המלה על הכל כאחד וצריך לשחוט גם כן בעוף ארבעה סימנים · ואין להקשות ממה שאמרנו כי אכתת השחיטה היא לכרות את הסימנים כלם לנברי ועוד אם יכרת מכל אחד דבר וישאר דבר מספיק על השחיטה כן יהיה הדבר בכרות סימן ובהניח סימן להספיק על השחיטה · יש להשיב שהחכמים בארו שאם תפול השחיטה בכל אחד מן הסימנים ותהיה לו בריתה נגלית מבוארת אע"פ שלא נברות כל הסימן מספיק על השחיטה ואין בזה מה שהוכרחנו בברות קצת הסימנים וישאר קצתם מפני כי הסימנים אין אחד מהם תלוי באחר ובכריות אחד מהם לא יהיה מספיק על האחר אע"פ שלא נכרת אכל הסימן האחר בכרות קצתו מספיק על בולו והשחיטה כשרה · ובעלי הקבלה נתנו גבול רוב אחד בעוף ושנים בבהמה וחזבו של אחד מהם בטוהו כמך לדבריהם ממאמר באשר צויתיך ואנחנו העמדנו הדבור בהיות כריתה נגלית מבוארת אבל בשאין הכריתה נגלית מבוארת השחיטה פסולה והבריתה על הגדול ועל הקטן יהיה כשעור גדלו וקטנו וזה לפי דעת מלמדינו ע"ה אכן רבינו שלמה הנשיא נ"ע הספיק השחיטה על כריתת רוב הסימן ונראים דבריו · אלו הדברים שיקרו בשחיטה נוטים מיושר השחיטה ועכ"ז אינם פוסלים את השחיטה כגון ששחט את הסימנים בעוות לא על טור אחד ישר ואם נכרתו הסימנים עכ"פ השחיטה כשרהיובגון שהפש השוחט את העור שבפאת הצואר והביאו בפני הצואר ושחט עליו ונשחטו הסימנים בדרכם ובשהניח העור ונראה חתוך העור בפאת הצואר עם כל זה השחיטה כשרה · וכגון שנפתל העור ושחט את הסימנים ונהיו שני הורים בעור ומקום הנפתל בלי התוך השחיטה כשרה · וכגון ששחט השחיטה כקולמוס אם לא יצא כנבול שהגבלנו בסימנים השחיטה כשרה :

פרק אחד עשר

הדברים המפסידים את השחיטה בכמות ואיכות ואנה · הם עשרה דברים ואלו הם · האחד כגון ששחט את הסימנים ונשאר סימן אחד מארבעה סימנים שהם קנה ושט ושני וורידים שלא נתבארה שחיטתו ואין צריך לומר שהניחו לנברי השחיטה היא פסולה והנשחט בחזקת נבלה· ובבאור השחיטה חכמים אומרים שיפתח חור מכל אחד מן הסימנים אע"פ שלא ישחוט את כל הסימן השחיטה כשרה · ורבינו שלמה הנשיא נ"ע דעתו שהשחיטה הראויה היא בכל הסימן אף על פי בן דעתו נוחה בשחיטת רוב הסימן · ובעלי הקבלה לא הבשירו שחיטת הסימן אלא ברובו והבשירו שחיטת הסימן אפילו בשלשה חתובים או שנים שתתך בסימן אחד כדי לצרפם ברוב הסימן לבד שיהיו התתובים על קו שוה בהקף הסימן · אך מה שהבשירו השחיטה בשני סימנים שהם קנה ושט והניחו הורידים הפך מה שנודע מדת השליח ע"ה ששחיטת הבהמה בשפיכת דמו כפי שקדם לנו הבאור ועל זה המאמר יש ביניהם חלוף ואוסרים אשר נשחט בלי שחיטת הורידים אך מה שאומרים ברוב א' בעוף ושנים בבהמה ממאמר באשר צויתיך בבר קדם לנו שבוש זה המאמר : השני כשהתגלגל השוהם לשחוט ולא נכר השחיטה אלא תוך השחיטה איהר הבאכלת על צואר הבהמה זמן נרהב כשעור שחיטה קודם השלימה ואח"כ השלים השחיטה או שהגביה ידו בבל שהוא אהר שהתחיל

Digitized by Google

אפילו בכריתת העור בין במזיד בין באונס בין בשוגג ואחרי כן חזר ושחט בין במקום ההוא בין במקומות אחרות בין הוא בין אחר השחיטה היא פסולה כל שכן כשהתחיל בכיסנים וזאת היא הנקראת שהייה שלא תצטרף הבריתה הראשונה עם האחרונה · ובעלי הקבלה אומרים שעור שהייה שתגביה הבהמה ראשה ותרביצנו והבל לפי גדלו וקטנו בין בהמה בין עוף ואמרו עוד כדי שהיטה ואינם אומרים שהייה אלא בושט עד שישחט הרוב אבל בקנה אין שהייה כלל אלא אם שחט טעוטו ושהה חוזר ושוחט בין במקום ההוא בין במקום אחר שהרי קנה שנפסק הציו והוסיף בהמה שהוא השחיטה כשרה אם בן על שחיטת העוף אין שהייה בקנה כלל אחר שבשחיטת סימן אחד שחיטתו תספיק על העוף · אך בבהמה ששחט רוב הקנה ושהה בטעוט ואחר כך שחט הושט השהייה פוסלה וזאיזה היא שהייה כשרה כגון ששחט בסכין שאינו חד ואין בו פגימה אפילו מוליך ומביא כל היום שחיטתו כשרה לבד שלא ישהה וכן גמי אם היה שוחט בטעוט הקנה בסכין רע והיה מוליך ומביא זמן רב עד שיתחיל הושט הוא הנקרא שהייה כי ההולבה וההובאה הויא בטעוט הקנה כגון שיעשנה ביד או ברגל כיון שאינו טועיל לענין השחיטה אך אם שחט רובם כאחד ולא שהה ובטעוט שהה בושט ובקנה הכשירו שחיטתו אעפ"כ מהם העמידו הדבר ההוא בספק ואנחנו כבר פסלנו כל בריתה שתהיה אחרי השהייה בין קודם שתספיק השחיטה בין אחר שתספיק השחיטה בעוד שלא תצא נפשו שאם קודם השלים השחיטה שהה נהיו שתי פעולות בשתי החי ולא הצטרף הראשונה עם האחרונה ואנחנו רוצים בפעולת השחיטה קשר ההמשך בלי הפסק זהו טעם השחיטה והבריתה האחרונה אחרי שנשלמה השחיטה להוסיף כאב על החי בבר לא הכשיר אבול החי אלא בכאב השחיטה לבד : השלישי כגון ששחט במאבלת דקת הראש ונכנס ראש המאבלת משום מקרה תוך הסימנים בין מפני סובך הצמר בלבת המאבלת ונקב בין העור ובין הסימנים השחיטה היא-פסולה שטעם השחיטה בארנו שהיא משיכה וזאת נקראת חלדה ובעלי הקבלה אומרים אפילו החליד תחת הצמר או תחת המטלית שהיה הצואר קשור פסול · אך מה שנאמר אנחנו בהיות המאבלת דקת הראש ולא יחוק הריעון שלא החליד או תהיה השחיטה פסולה · אמנם לפי דעתם אם החליד בטעוט הכשירוה ומהם דנו אותו בספק והחמירו ואמנם אין טענתם טענה שאם נשאר המעט השחיטה כשרה ועל המעוט בין שישהה בין שיחליד אין הששבו · ואנחנו פסקנו אם שהה בטעוט אחרון אע"פ שהכשירוה ברוב הסימן השחיטה פסולה בעבור הוספת צער על הבהמה והוא הדין אם ההליד שנעשית שנוי פעולה מן השחיטה הראויה כי דבר שהוכשר בשחיטה אסור לעשות בו דבר אחר זולתי השחיטה בשעת השחיטה ואע"פ שבלתי שחיטת המעוט הכשרה השחיטה והנה בשעת השחיטה בשחיטה הוכשר לא בדבר אהר ודומה שחיטת מעוט הסימן בכריתת העור לצורך שחיטת הסימנים : הרביעי שנשמטו הסימנים או אחד מהם ממקום הבורם בין מעקר הלחי בין בחבורם בצואר ואע"פ ששהמם השחיטה פסולה וזהו הנקרא עקור · ויש מבעלי הקבלה שאומרים עקור פסיקת הגרגרת ולא כן הוא אלא הוא נקרא נתק ולא עקור : החמישי כגון שכרת הסימנים או אחד מהם בכריתת הצנון בלי הולכה ובלי הובאה ולשון שחיטה היא המשך בהולכה והובאה והוא הנקרא דרסה : הששי כגון ששחט למעלה ממקום השחיטה ר"ל בטבעת הגדולה השחיטה היא פסולה ותקרא הגרמה בבחינת הקנה ולשון הגרמה מלשון גרם המעלות ור"ל בטבעת העליונה שבטבעות מפני שהוא אינו מקום שחיטה ומקום שחיטה הוא בפני הצואר מקום שישוח · ובעלי הקבלה אומרים אם שחט בטבעת הגדולה ושייר מלוא חוט למעלה על פני כלה השחיטה בשרה שהרי שחט למטה בשפוי כובע · ואמרו עוד אם שחט שני שלישים והגרים שליש בין שיהיו שני החלקים יהד בין שהיה מוגרם ביניהם השחיטה כשרה שהרי שחט רוב הסימן בהכשר אלא אם הגרים שני שלישים ושחט שליש בין שיהיו שני החלקים יחד בין שהיה השחוט ביניהם השחיטה פסולה ויש מהם שפוסקים שאם הגרים תהיה השחיטה פסולה וכדעתנו שלא תפול השחיטה כלל בטבעת הגדולה ואין הגרמה בושט שהרי השחיטה הכשרה למטה מתרבין הושט : השביעי כגון ששחט בבית הבליעה הוא הנקרא תרבין הושט ושעור בית הבליעה כתפישת יד ואם נפלה השחיטה בו השחיטה פסולה אלא מבית הבליעה ולמטה השחיטה כשרה ושעור יד לבהמה גסה והבל לפי גדלו וקטנו ובעלי הקבלה אומרים כדי ארבע אצבעות ומהם

אמרו

אמרו כדי תפישת שתי אצבעות : השמיני אם משך הסימנים למעלה ונפלה השחיטה על העור במקומה אלא הסימנים נשחטו שלא במקומם השחיטה פסולה • והנה בארנו הכשר השחיטה חוץ מראש כנף הריאה והוא הדין בושט מקום שהוא כנגד חוץ מראש כנף הריאה וחוץ מאותו המקום למטה השחיטה פסולה • ובעלי הקבלה אומרים בושט עד מקום שישעיר והוא המקום שיתחיל להיות המאכל פרצים : התשיעי כתן שהוליך והביא המאכלת והגיע עד המוח השחיטה פסולה • ואין צריך לומר אם התיז את הראש הפך דעת בעלי הקבלה שאמרו שאם התיז את הראש בבת אחת שהיטתו כשרה ובלבד שיהיה אורך המאכלת כשעור שנים מצואר הנשחט : העשירי אינו משלשה מאמרים שהקדמנו אלא מקרה שיקרה בסימנים השחיטה בהם פסולה כגון שנפסק קנה או נקב ושט או ורד השחיטה בהם פסולה • ובן נמי אחרי שותכם במאכלת ונתקו מאליהם בלי תתך המאכלת השחיטה תהיא פסולה וזה יהיה מפני חזקת הבהמה שנטתה ראשה ובשעת פעלת השחיטה נתקו הסימנים במקום השחיטה מאליהם בלי חתך המאכלת • אמנם מאמר בעלי הקבלה שאמרו קנה שנפסק חציו והוסיף במה שהוא השחיטה ההיא כשרה אינו נראה זה המאמר כי לא יאמן מותו מחייו בפסיקת הגרגרת אך בפסיקת רוב הגרגרת הפסילו השחיטה בו אך בושט אמרו היה נקב במה שהוא השחיטה פסולה ואומרים כי היה נקב מפולש ששתי קליפות יש בושט חיצון אדום פנימי לבן או היו בשניהם שני נקבים זה שלא כנגד זה אסור להאכל :

פרק שנים עשר

יש לדעת שנתחייבנו אכול בשר בקר וצאן על ידי שחיטה הגה הכתוב אומר וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתיך וחיה מוקשת אל הכהמה ממה שאמר אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו • ועוף הוקש לחיה ממה שאמר אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר • והנה ידענו ששפיכת דם על ידי שחיטה • ומצאנו שחיטה בעוף ממה שנאמר ושחט את הצפור אע"פ שאינה נאכלת כגון פרה אדומה עם כל זה מצאנו בעולת עוף וחטאת עוף שהזכיר הכתוב מליקה בגן שאמר ומלק את ראשו ממול ערפו • ובשביל זה המאמר נחלקו דעות החכמים בענין המליקה מהם אומרים שהמליקה היא השחיטה ופתח ממול העורף פני הצואר וזה הדבר בטל כמו שנתבאר ויותר טוב היה לדבר במלה נודעת מענינה לומר ושחט משיאמר ומלק • ועוד כי לא מצאנו לשון ומלק רק בעולת עוף וחטאת עוף שהזכיר הכתוב מליקה כמו שאמר ומלק את ראשו לא בבהמה ולא בעוף חוץ מן המוקרב • ומהם אומרים שהמליקה חוץ מן השחיטה וגם אלו נחלקו לשני חלקים אם שהמליקה תפסיק זולתי השחיטה או לא תפסיק זולתי השחיטה ואם כן יש להם חלוק בענין המליקה כמו שיתבאר • אמנם האומרים כי המליקה לא תפסיק זולתי השחיטה נחלקו לשני חלקים • מהם אומרים כי המליקה היתה נעשית קודם השחיטה והם בעלי הקבלה אשר אמרו שהכהן היה חותך בצפרנו בעורף סוף השדרה ומפרק בלא רוב בשר עד הסימנים ואחר כך שוחט הסימנים בחטאת אחד או רוב אחד מפני שאמר לא יבדיל ובעולה שנים או רוב שנים שהיה מבדיל • והיות הכהן מולק בצפרנו מפני שאמר ומלק הכהן שהטעם לומר לכהן ר"ל בעצמו של כהן זו דעת הפיתומי שבאר לפי דעת רבותיו • וחכמינו ע"ה בטלו זאת הדעת כי העוף היה מת במליקה מרם שישחטנו במאכלת ומה טעם שישחט את המת אעפ"כ חכמינו ע"ה דקדקו בדברי בעלי הקבלה וראו שדעתם אפילו הסימנים היו נחתכים בצפרנו של כהן חהו טעם המליקה לא כדברי הפיתומי • אבן האומרים שהמליקה אחרי השחיטה בדעת קצת חכמי חקראים ר"ל שיכרות הראש אחרי השחיטה ואין הכתוב מורה על ענין זה אם שתעשה המליקה בעודנו חי אלא אחר שישחט או אחר צאת נפשו והלא בחטאת נאמר ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל ועוד שהכתוב לא הזכיר בהם בשום פנים פעולת השחיטה וזה אי אפשרי אך לפי דעת האומרים שהמליקה תמור השחיטה באלו המוקרבים הגה באר באמרו ומלק את ראשו ממול ערפו וממלת ממול משתתפת והיא מענין פיאה ור"ל בפאת העורף כדרך אשר בנו בני ראובן ובני גד אל מול ארץ כנען ואת הים נתן מכתף הבית הימנית קדמה ממול נגב • והרצון בו כי הפרדת השלשלת והיא סוף השדרה על ידי מבין היא המליקה בכרות הסימנים ויגיע עד העור שעל פני הצואר • והנה לפי זאת הדעת אשר בארנו בענין המליקה

Digitized by Google

המליקה שתעשה בקרבן תמור השחיטה • נחלקו חכמי הקראים לשלש דעות בעוף שיאכל במקדש • הדעת האחת היא דעת ר' ענן נ"ע אומר בי אין הבדל בין מה שתעשה במקדש ובין חוץ מן המקדש הוא במליקה והלא הכתוב אומר ושחט את הצפור האחת ולא הורה שום מורה שיאכל העוף במליקה עד שהברחו מזה וכשמצאו שהעוף חברו עם החיה ואמר אשר יצוד ציד חיה או עוף אמרו כשם שהעוף במליקה כך ציד חיה במליקה והנם מביאים ראיה סדבר שלא עמדה עליו הראיה וכבר בארנו שיחות זה המאמר בראש הפרק וכאשר לא היה לזה ר"ל לדעת זו עקר בכתוב תלמידי ר' ענן נ"ע שבו אל השחיטה ומי שנשמר מהם תחת הספק אינו אובל לא מלוק ולא שחוט • והדעת השנית דעת ר' בניטין האוונדי נ"ע שאמר כי מצאנו שתי פעלות על העוף מליקה ושחיטה ואיזה יחפוץ יעשה משניהם בין שחיטה בין מליקה והלא המליקה לא מצאנוה רק בקרבן והשחיטה בזולת הקרבן וכמו שאין ראוי להחליף דבר הכתוב בקרבן להניח המליקה ולעשות השחיטה בן אינו ראוי במה שאינו קרבן להניח השחיטה ולעשות המליקה • אבן החלק השלישי כפי שאנחנו מתנהגים כי מה שהוא זולתי הקרבן שיהיה נאבל על ידי שחיטה • ויש לתמוה על דעת חכמים אשר חלקו על מאמר ושפך את דמו חוץ מן השחיטה שאומרים כי היו כורתים שני גידי הירך והיה נשפך הדם ואם קודם השחיטה לא הורה הכתוב כן להעשות פעולה בחי קודם השחיטה כי לא יאמנו חיו ממיתו ועוד אחר שחיטה אם קודם צאת נפשו הוא צער בעלי חיים בלתי מורה ברור מן הכתוב ואם אחר צאת נפשו הוא במעשה הנתיחה ואין הכתוב מורה משמע זה המאמר ולא עוד אלא שהשפיכה מצאנוה על דם הזביחה כמו שאמר ודם זבחיך ישפך ונאמר רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים ומרמז על מה שאמר וזבחת מבקרך ומצאנך :

פרק שלשה עשר

הדבור באיכות הכלי אשר בה ישחט הנשחט • הכלי ר"ל המאכלת אשר בה ישחט הנשחט מן הדין שתהיה חדה וחריפה בלי פגימה וכשורוצה לשחוט בתחלה ישחיזנה ואחר כך יבדקנה השוחט ואם תלך ותבוא בצפורן בחלקות איננה פגומה ואז כשרה לשחוט כי לא יצער בעל חי שכבר בארנו כי לא הרשה לשחוט את החי אלא בהקל הכאב ובל ענין אשר יוסיף כאב הוין מכאב השחיטה הנעשית בקלות יפסל הנשחט על כן יאכר לשחוט במאכלת פגומה • וכן מצאנו בענין המילה ותקח צפורה צור ונאמר עשה לך הרבות צורים וכתוב לענין שחיטה ויקח את המאכלת לשחוט את בנו ואמר המאכלת בה"א הידיעה כי היא מוסגלת למלאכת השחיטה וכך ראוי להיות מאכלת השוחט מוכנת למלאכה הואת לבד • וראוי להיות המאכלת ארובה כפל רוחב מקום השחיטה לפחות ותהיה גם כן ישרה שלא תהיה נטויה על פיה כמו המגל ולא נטויה על גבה ויהיה פיה יוצא מכח היושר ולא תהיה אונרת מצדדיה עד שיהיה אורך פי המאכלת על צד הרוחב ולא תהיה קצה המאכלת צר כמו שיפוד שמא יקרה וינקוב ותהיה חלדה בנשחט ולא הקרא השחיטה החיא שחיטה כפי מה שנתבאר בדבור השני בצורת השחיטה ומאכלת הבהמה הנמה אינה ראויה לשחיטת העופות כשליו ובני יונה כי שמא יתיז את הראש ויאסר הנשחט ולא יאכל • ואמנם מה שאסרנו בהיות המאכלת דקת הראש שלא ישחוט ובמאכלת שתשחט בהמה נסה שלא ישחט העוף אין הכונה אם ישחט בהם יפסל הנשחט אפילו שהשחיט' כשרה אבל אם השחיטה כשרה לא יפסל הנשחט אבל אין ראוי לעשות כן • ואין שוחטין לא בקרום הקנה ולא בעצם ולא בשן היה ולא בחרש ולא בזכוכית ולא בשאר מתכות כי אם במתכת של ברזל כי אי אפשר שלא יפגם ואין שוחטין במאכלת פגומה ויש לומר ויהיה הסכין ארוך והפגם בקצהו שלא יניע לצואר הנשחט קושר הפגם ושוחט • והמאכלת שאינה חדה אע"פ שאינה פגומה פסולה היא לשחיטה מפני צער בעלי חיים ולא כמו שאמרו בעלי הקבלה סכין שפיה חלק ואינה חדה הואיל ואין בה פגם שוחטין בה • ואמרו עוד לבן את הסכין באור ושחט בה שחיטתו כשרה • והשוחט שני ראשים בבת אחת שחיטתו כשרה • וכן שנים שאחזו הסכין משני צדדיו ושחטו שחיטתם כשרה • אבל שנים ששחטו ראש אחד בשני סכינים שחיטתם פסולה • השוחט שלא בדק המאכלת ושהט ואחרי כן בדק המאכלת ונמצאת פגומה שחיטתו פסולה וצריך למנוע השוחט ההוא מלשחוט כי אינו נאמן על השחיטה • בדק ולא היתה פגומה ושחט ואחרי

Digitized by Google

כן ברק ונמצא פגומה יש לחוש כי על השחיטה נפגמה והשחיטה פסולה • ברק ושחט ואחרי כן נשתמש הסכין בדבר אחר ואחר כן ברק ונמצא פגום השחיטה כשרה כי הפגימה בסכין אולי היתה בדבר אחרי והסכין שנתגאל מנאולי אינם ישראלים אמור לשחוט בה • ואשר נתגאל בשחיטת בהמה אשר נתנבלה אסור לשחוט בה :

פרק ארבעה עשר

הדבור מי הוא השוחט ומה צורתו • צריך לדעת מי הוא הראוי שיקרב אל המלאכה הזאת • ויש לדעת כי המלאכה הזאת צריכה אמונה ותקון ולכל אחד מהם יש ידיעה ומעשה ועל איכות הידיעה והמעשה יש ננאי ושבח ועל פי הגנאי והשבח ימשכו הגמול והעונש ואלו אינם ראויים רק על הבוגר אשר שלמה דעתו • על כן יש לפסוק כי זאת המלאכה אין ראוי שתפול ממי שאינו בוגר כי אחרי שבמלאכה הזאת תלויות מצות והמצות לא תתחייב רק למי שהוא בוגר אשר יקבל הגמול והעונש ועל כן אי אפשר שתפול רק מן הבוגר הפך מאמר בעלי הקבלה שאמרו חרש שוטה וקטן ששחטו ואחרים רואים ששחטו כהוגן שחיטתם כשרה כי לא תתלה פעולת הפועל באשור זולתו ולא בהכשיר זולתו רק בבחינת הפועל עצמו • ואולם האמונה אשר זכרנו שיש לה ידיעה ומעשה הידיעה היא לדעת איך הכשיר ית' לאכול החי על ידי השחיטה • אכן דעות החכמים נחלקו באיכות הידיעה הזאת לפי צורך השחיטה שאומרים כי השחיטה היא באב לחי וכל באב הוא רע וכל רע הוא חמם אם לא יהיה על אחד מארבעה פנים היפים שהם הועלה חוב דחיית כאב ומניעה • ועל כן היו נמנעי'קצת מאמות העולם אכול החי וכל היוצא מן החי כמו המצריים וההודיים מפני שלא היו מאמינים בנבואה ואולם לא נעשה השחיטה בחי אלא ברשיון המרשה בבת הנבואה ועל כל פנים הוא באב והבאב הוא רע • וצריך לדעת אם הבאב הזה חמם או אינו חמם שהוא לאחד מארבעה פנים היפים אשר יוציאנו מהיותו חמם ועכ"פ אנחנו מוברחים כי אם הוא חמם שלא נעשתו • ואולם מאמר הנבואה הכשיר השחיטה ועכ"פ צריך להישירו שלא יהיה חמם ועכ"פ צריך לעיין מקודם לכן כי המרשה ההוא לא יעשה חמם וזה לא יבנה רק בשני עקרים • האחד לשלול ממנו ית' אופני הצורך והשני שהוא יודע בבל ידוע אם טוב ואם רע ולא יסבל בשום ענין • ואלו שני השרשים מעקרי היהוד הם העקר והשרש להצדיק פעולותיו וגזרותיו של השם ית' שלא יפול ממנו שום חמס והוא אל אמונה ואין עול וכל זה צריך שיצדק במופת אחרי עיון השכל והואיל ופסקנו הדין בהברח מופתי השכל שלא יפול ממנו שום חמס עכ"פ נשאר שיהיה זה הבאב לאחד מארבעה פנים היפים לצאת מהיותו חמס • וצריך לדעת איזה הוא מארבעה פנים היפים • ואולם שני הפנים היפים שהם המניעה ודחיית באב לא יעברו עליו ית' כי באופן המופת שפלקנו ממנו אופני הצורך בו בעצמו נרחיק להיות פעולותיו על צד המניעה ודחיית באב • ואולם לא נשאר ליפות זה הבאב רק באחד משני פנים היפים שהם הועלה והחוב כי אי אפשר שני פנים האחרים אפילו בבחינת החי עצמו כי שחיטת החי אינו דחיית באב גדול בבאב קטן ולא למנעו מלהבאיב זולתו • ואמנם שני הפנים שהם החוב והועלה בחנו החכמים אחרי עיון שכלם והישירוהו על צד הועלה ולא על צד החוב מפני כי לא יכשר הנה ענין החוב כי לא הבאיבה הבהמה חי זולתה עד שתתחייב הבאב על כן הביאם החלוק להברחי בהשחית כלל הפנים לחייב אופן הועלה ודרך הועלה הוא להת לו תמור ר"ל לחיותו אחרי ההפסד ולהמציא לו מנוחה ואם הוציאוהו מהיותו חמס בתמור אחר שלא יעדיף ממה שהפסיד הנה יהיה בתורת השוא ועל כן אמרו שהוא ליאוש למצווים לירוא ממי שהתיר הבאב לחי וכבר אנהנו הרחבנו הבאור בספר ע"ץ החיי"ם שמהם יפותו מפני גזרת מלך שהוא הזן מארבעה פנים היפים ומהם שמותו משער החוב בפנים זרים ומהם פמדותו מכל ענין שיפותו כדי שלא להשוותו עם חי המשכיל ומהם מעטו הועלתו שלא ישוה עם חי המשכיל אשר הועלתו יתרה ושמו הועלתו כמין תועלת העולם הזה זהו ענין התמור • ויש לך לדעת כי כל אלה הדעות לא הורה באחת מהם מאמר נביא ולא מופת השכל הורה עצמו על זה הענין אלא מהברח להצדיק גזרת האל שלא תהיה על צד החמס זה אומר בכה וזה אומר בכה כמו שנראה לכל אחד מהתישבות דעתו • ומרבית הכמינו ע"ה הזדו בתמור והאמינוהו כדי ליפות זה הבאב ואמרו כי מי שלא יאמין בענין התמור שחיטתו נבלה

נבלה · וכרין אמרו שאם יכחיש התמור ולא יישיר זה הפועל בפנים אמתיים להוציאו מהיותו חמס בידוע שהוא מיחם לאל ית' העול והחמס חלילה לאל מרשע · ויש מחכמינו ע"ה שלא נתה דעתם להודות בענין התמור להיותו אפשרי שאם אל האדם האמינו בו לחיותו אחרי המות מפני הברח להצדיק פעולותיו של שם ית' ועצמו של ענין גם כן מעיר לעזור מפני החלק השכלי אשר אינו בן הפסד ואין ראוי להקיש מחי המדבר לחי האלם הנה שלמה ע"ה הרחיב נקבי המשכית בהלז נר מחשבתו על קדקוד זאת הדעת בספר קהלת בהבדיל מיתר האדם מן הבהמה כאשר יודע עם התבוננות · והחכם רבינו יפת הלזי המלמד הגדול נ"ע אמר בפירוש קהלת בפסוק אמרתי אני בלבי · וזה ישבר דברי בעלי ספרים החיצוניים אשר אומרים שיש לבהמות שלום מוב תחת כאב השחיטה ואין ספק שזאת הדעת נולדה מחכמי המחקר מהברח אמונות אשר הוכרחו לאמתם והתחייבה להם זאת הדעת ומצאוה הכמי ישראל ונמשכו אחריה אמנם החכם רבי משה סר מזאת האמונה גם החכם רבינו אהרן נ"ע הרחיק זאת האמונה באשר אמר למי שמאמין כי יש לכאב הבהמה חלף ותמורה ואמר ואנחנו לא נאמר בזה יען כי אם נאמר זה יוליך לנו לומר כי בל בעלי חיים אשר תצא רוחם מהמה אם מהם אם מהמהם או מיד בני אדם שיתן להם האל תמורת הכאב כמו שיאמרו מחכמי הדעת · ואשר נרמם ומשכם אל זה הדבר שלא ירשיעו להקב"ה למען בי הוא צדיק ולא יעשה הרע ולמען שיקדישוהו מן הרע דברו אשר דברו · גם החכם רבינו אהרן נ"ע עזר בדברים ואמר כי כל דבר הנתן בעבור עונש או גמול טוב המקבלו צריך שידענו על איזה דבר נותן לו ואם לאו לא יראת לו שישתעשע ממנו ויהיה לשוא וצריך עוד לדעת המשלם וכל אלה לא יאותו לחי האלם · וזה דומה למאמר רבינו יוסף נ"ע שהבריח לעבדאי אשר אמר כי הרוח החומאת מן האדם תכנס בבהמה ועל כן נגזרה בהם השחיטה ושמרו מדרך התוב · ואמר שאלו היה כן היה ראוי לדעת הבהמה על מה היא נענשת גם מאשר ראיתי דעות נקיות רחוקות לקבל המעאה לא נחה דעתם בדעת הזאת · סוף המאמר האמת תעיד על עצמה עב"ז יש מן החכמים אשר חששו שאם לא יהיה מצד המועלה להישיבו על צד החוב להוציאו מהיותו חמס ואומרים כי חיי החי הם חמד וכאלו הם פקדון ובעת שירצה יקחנו על איזה פנים שירצה וזה לא יהיה חמס :

פרק חמשה עשר

אך מה שיש לומר כי יש לדעת כי המזון קודם מן הנזון קדימה טבעית והנה מזון החי האלם הוא עשב האדמה ועל כן קדמה בריאת הצומח מן החי ומזון החי המדבר מן הצומח והחי האלם ועל כן קדמה בריאתם וכן הורה הכתוב כמו שקדם לנו הבאור ואמר כירק עשב נתתי לכם את כל וכמו שאין לעשב תמורה כן אין לחי האלם תמורה והואיל ונהיה זה מפני זה איננו חמס כי לכך המציאו ולכך נברא אך עכ"ז שלא להשחיתו אלא על צד שנהיה זה מפני זה · והנה בעקר בריאתם הרצון להתמיד המינים כי כן אמר לסינהו למינו ונותן התורה אמר ובחת מבקרך ומצאנך זולתי האדם שלא נאמר בו למינו אלא אישיו צריך שיהיו קיימים ועל כן אומר שופך דם האדם באדם דמו ישפך · אבן מה שיש לחוש בשביל אשר הבשיר אבול החי על ידי שהיטה להקל הכאב בהוציא נפש החי לתקנה מנשוא פנים לשמירת מין האדם והוא ליאוט למצווים והבשר השחיטה הוא הליאוט לא השחיטה עצמה שאם היתה השחיטה היא הליאוט היתה השחיטה בחיוב כי הליאוטים כלם חובות כפי שבארו משכילנו ע"ה · וצריך מי שיקרב אל מלאכת השחיטה שיהיה נאמן ביחודו ית' ואמונת שלוחו ודברו הנאמן כי לא דבר ריק הוא אלא שיש לו צד חכמת ויהיה נזהר במלאכתו להקל בכאב החי שאם לא יהיה נאמן בעקרי האמונה לדעת תכלית מה ששערה החכמה האלהית הנה תהיה הפעולה ההיא בתורת השוא וזה אי אפשר · ולא תשמע לדברי בעלי הקבלה שאמרו וכי מה איכפת ליה להקב"ה בין מי שהוא שוחט מן הצואר למי שהוא שוחט מן העורף הוי אומר לא נתנו המצות אלא כדי לצרוף בהן את הבריות שנאמר אמרת ה' צרופה · ודעתם שאין תכלית לפעלת השחיטה בבהמה שתוקל לכאב החי אבל שמזהו בתורת השוא ולא תאבה ולא תשמע לדבריהם כי יחסו חמרון לאל ית' מכל חמרון · ועל כן צריך

לדעת

לדעת כל ענין ששערה החכמה האלהית במה שאסר ומה שהתיר ומה שחייב ואז יקרב אל המלאכה הזאת · ובנראה כי מאמיני התמור אע"פ שהוציאוהו מהיותו שוא מפני ששמו אותו מכלל ליאוטי המצווים בבחינת עצמו מהיותו חמס לא יספיק ענין התמור אחרי שלא יהנה יותר ממה שהפסיד · וכנראה כי לא ינצל מטענת שהשם ית' המציאם ועומדים בחסדו ובכל עת שירצה לקחת החסר לא יהיה עושה רע ואם כן זאת הטענה תכפיק להוציא המעשה מהיותו חמס מבלתי נתינת התמור · ואמנם מי שלא יתנהג על הצורה שאסר והתיר וחייב כאלו הוא שופך דם כאשר העידה התורה במאמר איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז ואסר דם יחשב לאיש ההוא דם שפך · וידוע שהזמן נחלק לשלשה חלקים מזמן אדם עד זמננו זה מזמן אדם עד זמן נח היו אוכלים החי על ידי איזו צורה שהיו מוציאים נפשו ומזמן נח הבשיר אכול החי על ידי שחיטה להקל הכאב לתקנה לשמירת מין האדם והיה זה עד זמן משה רבינו ע"ה וכשבא משה רבינו ע"ה העמידנו באיכות השחיטה כפי שהיה המנהג קודם · אך התורה נתנה נדרות וסייגים על חי האלם איזה יאכל ואיזה לא יאכל · ועל הנוף הנשחט איזה יאכל ואיזה לא יאכל וכל זה כפי שראה נותן התורה לליאוט המצווים והואיל והכשר אכול החי על ידי שחיטה הוא ממאמר הנבואה יש לחוש איך יצא זה המעשה מהיותו שוא מכלל מי שלא יפילנו על זו הצורה להוציא תמעשה מהיותו שוא אין ראוי לאכול משחיטתו ואין צריך להורות באסור אכילת שחיטת מי שאינו מאמין בנבואה כי אין אצלו תבדל בין שיאכלנו על ידי שחיטה בין שיאכלנו באחת התבוּרות · ואסור לאכול משחיטת מי שהשיג את השם ית' בהשנה נעדרת או שהאמין בו אמונה בוזבת כי לא יהיה נאמן ביחודו ית' לשלול ממנו אופני תצורך ופעלה תהבל והיא פעולה שאין לה תכלית כל שכן שחיטת מי שיאמין זולתו ית' מכל תחסרונות · ואומרים בעלי הקבלה שחיטת אינו ישראל נבלה ומטמאה במשא · ואולם מה שבא על ידי משה רבינו ע"ת להגביל את החי האלם ממה שאסר ומה שהתיר הכל הוא על צד הליאוט למצווים · ומי שלא יפיל השחיטה על פי כונת התורה אסור לאכול משחיטתו אע"פ שהפיל השחיטה בלי שיחס חסרון לאל ית' וכן תלה הבתוב השחיטה על הנבל בדין תורה כאשר אסר תזבח ואכלת וזבחת ואכלת בשר כי המגומה באכילה הוא המגומה בשחיטה ואמנם קדם לנו המאמר כי מלאכת השחיטה צריכה אמונה ותקון והאמונה כוללת ידיעת יחוד השי"ת ואמונת ההשגחה ואמונת התורה ומי שיכפור באחת מאלו שחיטתו נבלה והאמונה הזאת יש לה ידיעה ומעשה ויחלקו אלה השני מינים לארבעה חלקים · יש מי שיש לו ידיעה ומעשה ויש מי שיש לו ידיעה ואין לו מעשה · ויש מי שיש לו מעשה ואין לו ידיעה · ויש מי שאין לו ידיעה ולא מעשה · והנה מי שיש לו ידיעה ואין לו מעשה כגון שטבטל המצות ומתרשל באמרי דתו שחיטתו נבלה כי יחשד בענינים שתלויים בענין השחיטה ומעשיו הרעים גם כן יעידו על אמונתו המקולקלת · ואין מאמר בעלי הקבלה נכון שאמרו ישראל שנשתמד ושחט בסכין בדוק בפני אחרים וראו שהשחיטה כשרה ראוי להאכל · ומי שיש לו מעשה ואין לו ידיעה כגון מי שהוא ירא חטא ושומר המצות בכל יכלתו אם אין לו ידיעה אסור לאכול משחיטתו מפני שאינו יודע להוציא נזרת השם ית' מהיותו שוא ואין צדיך לפסול שחיטת מי שאין לו ידיעה ומעשה כי ידוע הוא · הנה נשאר חלק אחד מי שיש לו ידיעה ומעשה שהפול ממנו מלאכת השחיטה כל שכן בהיות הידיעה להוציא פועל השם מהיותו שוא במופת השכל · והתקן גם הוא כולל ידיעה ומעשה והידיעה היא כל מה שסדרנו מענינים שתלויים בנשחט וצורת השחיטה והמעשה היא פעלת השחיטה · ואולם הרצון בידיעת מי שיהיה יודע מה שראוי בענין השחיטה ומה שראוי להשחט ומה שאין ראוי להשחט והשחיטה שהיא ראויה ואיזה דבר מפסיד את השחיטה · והמעשה צריך להיות השוחט בעל חדוע זריז במלאכתו ואז יקרב אל מלאכת השחיטה כי מי שהוא יודע מה שראוי בענין השחיטה ואינו יכול לשחוט אסור לשחוט · ומי שיכול להפיל השחיטה בצורתה ואינו יודע ענינה גם הוא אסור לשחוט :

פרק ששה עשר

בבר קדם לנו בפרקים הקודמים שצריך השוחט להיותו בוגר ויהיה גם כן משכיל יודע כי יש בורא בעולם אחרי שאבילת

Digitized by Google

שאכילת חתי הבשרה על ידי שחיטה במאמר
הנבואה וידיעת השם יתׄ קודמת מאמונת
הנבואה ולהאמין גם כן על אופן הכשר
השחיטה שיש תכלית מכוונת איננו על דרך
השוא ולהאמין גם כן שיש תורה מן השמים
ולא נתנה לתועלת נותנה כי אם לתועלת
מקבליה וכל דרכי נדרות וסייגים באמור
והתר שבאו בחי האלם שבכלם יש תכלית
מכוונת • אחד ישראל ואחד גר צדק כשר
בענין השחיטה כאשר אמרה התורה ואיש
איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר
יצוד ציד היה או עוף אשר יאכל ושפך
את דמו וכסהו בעפר • ואשה שידעה דברים
שהתנינו בשחיטה לא תשחט לכתהלה אעׄפׄ
שמכשירים גם את האשה קצת החכמים
כאשר עשתה צפורה המילה ובעבור שמצאו
גם כן ולאשה ענל מרבק בבית ותטהר והזבהתו
הכשירו גם את האשה ואולי יהיה והזבתהו
כמו ויאסור יוסף מרכבתו ובאמת אין ראוי
לאשה לקרבה אל המלאכה הזאת רק אחר
צורך רב אם אין שם איש כמו צפורה שלא
היה שם זולתה כי משה אדונינו עׄהׄ היה
חולה שנאמר וירף ממנו ולא יתכן להיות
וירף ממנו חוזר לנער כי אין צווי לקטן
ובאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר
ערלתו ונכרתה לבונר הוא • והכוסא לא
ישחט ואם שחט וראו אהרים שחיטתו
שהיתה כשרה תאכל • ומי שאחזתו רוח
רעה והשכור ומי שנתבלבלה דעתו לא ישחטו
עד שתתישב דעתם משום שזאת המלאכה
צריכה למעשה הלב להישיר נזרת השם שלא
תהיה בדרך השוא • ולמעשה האברים להשכיל
את ידיו במלאכת השחיטה לא כדעת בעלי
הקבלה שאמרו ששחיטת הולים אינה צריכה
בונה אלא אפילו אם שחט כמתעסק או דרך
שחוק או שזרק מבין לנעצה בכותל ושחטה
בהלכתה הואיל והשחיטה במקומה ושעורה
הרי זו כשרה • אמנם כשירצה השוחט
לשחוט יתפוש בידו הימנית המאכלת ובידו
השמאלית סימני צואר החיה שהם קנה ושט
ושני ורידים ופניו אל פאת ירושלם ואז
יברך את השם בלבו ובפיו ואת היא הברכה :
ברוך אתה הׄ אלהינו מלך העולם אשר
קדשנו במצותיו והתיר לנו לשחוט בהמה
מהורה או חיה מהורה או עוף מהור • וטעם
אשר קדשנו אשר הפרישנו כטעם קדש לי
כל בבור שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים
להיות לי • ואמר זאת החיה אשר תאכלו אך
את זה לא תאכלו ואם ירצה לומר אשר
קדשנו במצותיו וצונו הרשות בידו על מנת
שיהיה הפין וצדיית השוחט אל השחיטה רׄלׄ
כי השם צוה לרוצה לאכול בשר שישחט •
ואחר כך יאכל שנאמר הזבח ואכלת בשר
כמו שנתבאר בחלק השני • והרוצה לשהוט
בהמות • רבות ברכה אהת מספקת לכלם
ובלבד שתהיינה כל הבהמות נמצאות לשם לפני
המברך • וכן השוחט חיה ועוף ראשים הרבה
במקום אחד מברך ברכה אהת ושוחט ותולך
בלבד שלא ידבר ואם דבר והפסיק הוזר
וכברך עוד כי הפסיק הדבור שנאמר כי
תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא
הענינו כי ברכה אהת הספיק את כלם ובלבד
שיהיו הנשהטים כמין אחד אם בקר וצאן
אם היה ועוף וכמו אחד לדם היה ועוף
בברכה אהת מספיקה • ולא ישחט חיה ועוף
על כלי ולא על אבן ולא על עצים ולא
בבגד ולא בעור ולא בשאר הדברים ולא
במים ולא בשאר הדברים הנוזלים כמו השמן
והיין אלא בעפר בלבד שנאמר ולא שפכתהו על
הארץ לכסות עליו עפר ואמר לבלתי הכסות ואם
נפל הדם בדברים הנאמרים למעלה הייב
לכסות ואם בדברים הנוזלים כמו מים והלב
כל זמן שמתאדם צריך לכסות ואם לאו
פטור מלכסות • שחט במקום ונבלע הדם
ואין רושם הדם נראה פטור מלכסות כי
מה יכסה כי הכתוב אמר וכסהו ואם אין
הדם נראה מה יכסה • ודם השחיטה הוא
הראוי להכסות ולא דם שעל צואר הנשהט ולא
דם רהיצה אלא אשר ישפך בשחיטה ונותרי
הדם כי כך אמר ושפך את דמו ולא דם
שבמאכלת אלא אם לא יטוף דם אחר ראוי
לכסות דם המאכלת וכן אם שחט וכסהו
הרוח פטור מלכסות וכן אם כסהו איש אחר
נמנע השוחט מן שכר מצות הכסוי • אבל
אם נפסלה שחיטתו שלא תאכל אינו חייב
לכסות את הדם כי דמו כדם הנהרג כי כן
אמר הכתוב אשר יאכל ושפך את דמו
וכסהו בעפר • ואולם אם שחט ראשים הרבה
ונפסל אהד ראוי לכסות דם כלם אחר שאין
עונש למכסה דם ראוי לכסות דם הנפסל
בשחיטתו לפי עקר המחשבה שיש
בכסוי הדם • והמכסה לא יכסה לא בחול ולא
בסיד ולא בקמח ולא בשאר הדברים כמו
שברי חרש או בזרניך או בעצי פשתן או
בנסורת עצים • סוף דבר לא יכסה אדם כי אם
בעפר ובשחיקת זהב שנאמר עד אשר דק

Digitized by Google

לעפר ועפרות זהב לו ובאפר גם כן שנאמר מעפר שרפת החטאת וצריך להיות דק מפני שאמר עפר ויורה על דוק וצריך שישפך בארץ שנאמר על צחיח סלע שטתו ולא שפכתהו על הארץ • והשוחט הוא עצמו יכסה שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר וצריך לכסות בידו או במאכלת שיש בידו לא ברגלו כדי שינהוג ככבוד במצוה ויברך ברכת בסוי הדם ויאמר ברוך אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על כסוי דם החיה הנשחטת או העוף הנשחט ואחר כך יכסה • ואם נתגלה חייב לכסותו על כן לא יתכן להשחט על כף האדם ויכסה בכפו האחרת בעבור שנמצא כי עפר אתה • והשוחט אשר לא נתן פניו נגד ירושלם אין חשש עם היותה מדת טובה אלא אם לא ברך ושחט השחיטה פסולה וכן אם לא כסה הדם לא יאסר הנשחט משום כי זאת המצוה בראשה • אמנם המקל במצות התורה כאשר קדם לנו הבאור ואשר אינו סומך בתורה אחת אשר צונו משה רבינו ע"ה ואמר כי השמע בקול ה' אלהיך לשמור מצותיו וחקותיו הכתובה בספר התורה הזה ולא בתורת הפה כי אינו נאמן שלא קלקל בין במחשבה בין במעשה ואע"פ שהפיל שחיטתו ראויה הואיל ולא כון מחשבתו ומעשהו על פי שהובשרה מלאכת השחיטה שחיטתו פסולה • אבל המנלה פנים בתורה והמבזה מצותיה את השם הוא מנדף ושחיטתו צבלה כמו שקדם לנו הבאור והוא בכלל הנאמר זבחיהם כלחם אונים כל אוכליו יטמאו • ושחיטת עובדי כוכבים נבלה והאוכל עובר בלא תעשה שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו • ואולם פסקנו המאמר כי כל שחיטה שהיא נופלת מן השוחט הזה ואין אמונתו על פי שהבשירה והישירה התורה בין מדרך האמונה בין מדרך תקון השחיטה כפי שסדרנו בפרקים הקודמים עם היותה במקומה ובשעורה היא נבלה והכתוב אומר לא תאכלו כל נבלה שכן שחיטת מי שמנלה פנים בתורה ומבטל המצות כל שכן המתרשל במה שהוא חייב בל שכן שחיטת מי שבופר בעקר מעקרי האמונה בל שכן שחיטת עובדי כוכבים הלא תראה שלא הבשיר הכתוב השחיטה במה שהותר לו לאכול אלא לישראל עצמו שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וזבחת מבקרך ומצאנך ואכלת בשעריך ולמי שבא עמהם בתורה מן העובדי כוכבים שנאמר ומן הגר הגר בישראל אשר ישחט • אם כן שחיטת מי שאינו נאמן באמונת יחוד האל ית' ואמתת הנבואה ואמונת שלוחו באמונת התורה שחיטתו נבלה ושלמה המלך ע"ה אמר זבח רשעים תועבה • והטמא אינו נמנע מלשחוט ההולים אם יאכלנו הוא וטמא זולתו כמוהו כי כן אמר אחרי מאכר וזבחת מבקרך הטמא והטהור יחדו יאכלנו • וידוע שמאמר תזבח ואכלת עם השלם ידבר אע"פ שכל אחד מישראל מנוסה בדבור כל ישראל בחזקת כשרים • ואמנם מי שאינו שלם אצל אחרים אלא נראה לו לפי ראות עיניו יש לו לשחוט ולאכול הוא בעצמו ומי שלמטה ממנו במקום שאין לשם מי שמכיר חסרונו • אבל בעור שיש לשם מי שמכיר חסרונו שנתנו עולה זדון ושחיטתו האסר אפילו לו לעצמו כל שכן לאחרים ולא אמרנו זה הכאמר משולח לכל מי שיהיה שיש לו רשות לשחוט אבל כונתנו במי שיאמין להתלות המצוה על ידיו :

פרק שבעה עשר

הדבור החמישי מה תכלית הנוף הנשחט • בבקשת תכלית הנוף הנשחט כבר בארנו שהחי הותר להאכל על ידי הכשר השחיטה אך בזולת הכשר השחיטה החי אסור להאכל כשהוא חי לכן נאמרו ביצי המסורס משום אבר מן החי אך היוצא מן החי כגון הביצה והחלב מצאנו הכתוב שספר בהתרם על הביצה אומר כי יקרא קן צפור לפניך בדרך אפרוחים או ביצים ועל החלב אומר ארץ זבת חלב ודבש וחלב ודבש אינם אסורים משום אבר מן החי ואפילו לא נגמר הביץ ונפל מותר להאכל וביצה אם נמצא דם על קשר הזרע אסור להאכל • וביצים צלויות על ידי אינו ישראל אסורות להאכל • אך אם השליכם באור אפילו לא יעשה בם שום פעולה אחרת אינם מותרות וביצים שנתבשלו עם ביצים טמאים גם הם אסורות להאכל • וביצת הטרפה אסורה אם נגמרה בעוד שהיא טרפה אך ביצת וחלב החי הטמא אסורים שהכתוב אמר מבשרם לא תאכלו ואמרו החכמים ע"ה כל היוצא מהם בחיידם • אך בעלי הקבלה הורו באסור ביצת העוף הטמא וחלב החי הטמא ממקום אחר על ביצת העוף הטמא מאמר ואת בת היענה ובאסור החלב מאמר ואת הנמל ואלו דברים בעלמא אך מאמר מבשרם לא תאכלו יותר טוב להורות

Digitized by Google

באסורים וכיון שנאמר היוצא מן החי הטמא מכלל היוצא מן הטהור הוא בהתר ועל כן ספר בהם הכתוב • אבל הדבש היוצא מן הטמא ר"ל הדבורים הוא בהתר בידוע שאין הדבש מתמצית גופם רק מפה שמקבין מן העשבים • ומה שהורו בעלי הקבלה בהתרו ממאמר אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף אין משמע הכתוב מורה זה ועוד שאמרו דבש הצרעה משום שנקרא בשם טמא • אך מה שיש לנו לומר שהאומה ידעה בהתר אלו הדברים מצדיית השליח ע"ה והעתיקו אותם האומה דור אחר דור וכי שהכתוב ספר בהתרם • וצריך כשמבדילים הדבש מן הדבורים שלא יבדילו על ידי חמום ורתיחה ממאמר אל תשקצו את נפשותיכם מפני צאת לכלוך השקץ על הדבש ואז יכשר להאכל הדבש • דאזהרת הנבלה אזהרה מן התורה ממאמר והנפש אשר תאכל נבלה וטרפה • ולא תאבה לשמוע לדברי בעלי הקבלה שמתירים אכילת הנבלה באחד מששים על מין במינו ואחרים אסרוה במה שהוא על מין במינו ר"ל בשר בטמא על בשר טהור וכשאינו מין במינו בנותן טעם וחלוקה ביניהם שיש מהם אומרים שם הוא אחד מששים ואיך יצדק באמרם הואיל והם חולקים שכל אלו הדברים דם עצמם מודים שהם דברי קבלה ואין להם היוע מן הכתוב • ומה שהביאו אסכתא ממאמר הזרוע בשלה מנששים בעורים קיר • ועוד אמרו אכילת הנבלה כשעור זית אבל אחר שאמר הכתוב והנפש אשר תאכל נבלה וטרפה וכו' לא תאכלו כל נבלה אפילו במה שהוא ואפילו אם נתערב בבל מה שנתערב הכל אסור מדין תורה • ונבלת בהמה טהורה היא אשר תמות מיתת עצמה שנאמר וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה • זבפרשת אחרי מות אומר וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכולל נבלת בהמה וגבלת עוף ואשר נפסלו בשחיטה מן הדורכים אשר בארנו הכל נבלות וצריך להזהר מאכילתם אמנם מה שהוכשר בשחיטה בשורה הוא הראוי להאכל • והבורת בשר מן הנשחט קודם צאת נפשו כאוכל אבר מן החי והנשחט עצמו אסור במו שנתבאר • אבל מה שיש לו לעשות בנשחט הוא אחרי צאת נפשו זאין רצוננו על מה שחייבה התורה מעניני הקרבנות ומה שתלוי לאופן מצוה אבן רצוננו במה שתכליתו להאכל והוא על צד הרשות במו שאמר כי תאוה נפשך לאכול בשר אין הרשות תלוי בתנאי התאוה אך מפני שהאכילה תלויה בכח התאוה אמר כי תאוה ורצונו שלא ישחט החי אלא על מנת להאכל שאם לא כן יהיה נדון כשופך דם באשר נאמר למי ששחט במחנה במדבר דם יחשב כי כל מי שלא ימשך כפי שגזרה התורה על החי האלם כאלו הוא שופך דם • ואמנם יש לו לאבול הנשחט באיזו צורה שהוא רוצה אם ליבש הבשר ויאכלנו אם לצלותו או לבשלו וכל אלו הפעולות אחרי המלוח כמו שיתבאר אבל כשהוא בשר בלי שיעשה לו אחת מאלו הפעלות אסור להאכל משום אך בשר בנפשו וכו' • ומהגוף הנשחט אסרה התורה הדם והחלב וגיד הנשה ונדי בהלב אמו מהם אסורים מכללם ומהם אסורים מקצתם ונתחיל לבארם :

פרק שמונה עשר

אסור הדם כבר בא בתורה • וצריך לדעת אם דם החי שהוכשר בשרו על ידי שחיטה לבד יהיה באסור בדעת בעלי הקבלה כגון דם בהמות חיות ועופות או שיהיה גם כן דם תגבים ודגים אשר אין הבשרם על ידי שחיטה • וצריך לדעת כי אסור הדם בא בארבע פרשיות בשמונה לאוין • האחד בפרשת ויקרא בגון שאמר כל חלב וכל דם לא תאבלו • השני בפרשת צו שאמר וכל דם לא תאבלו בכל מושבותיכם • השלישי בפרשת אחרי מות כל נפש מכם לא תאבל דם • הרביעי שנאמר עוד בפרשה זאת בסמוך ואומר לבני ישראל דם כל בשר לא תאבלו • החמישי שנאמר בפרשת ראה רק הדם לא תאבלו על הארץ תשפכנו כמים • הששי שאמר עוד בפרשה זאת רק חזק לבלתי אבול הדם • השביעי שנאמר עוד לא תאבלנו על הארץ תשפכנו כמים • השמיני שנאמר עוד לא תאבלנו למען ייטב לך • אבן מה שנאמר בפרשת ויקרא כל חלב וכל דם לא תאבלו היה נראה לנו בידוע שאסר כל דם בעבור שלא פרט באיזה מין יהיה הדם אסור • ואחרי שבא בפרשת צו ובאר המינים שיאסר מהם הדם ואמר וכל דם לא תאבלו בכל מושבותיכם לעוף ולבהמה והזכיר גם כן עונש לאוכל מכלל שמאמר וכל דם אינו כולל דם כל בעלי חיים ומה מעם למלת כל והיינו אומרים שרוצה לכלול כל דם שיוצא מן החי כגון דם אברים דם שחיטה ודם רחיצה והיינו סוברים כי לא יאסר דם

Digitized by Google

אחר זולתי דם הנזברים באשר אמר באסור החלב כל חלב שור וכבש ועז לא תאכלו והזכיר גם בן העונש ולא יאסר חלב זולתי חלב אלו הבהמות הנזכרות כן רצה גם באסור הדם על אלו הנזכרים לעוף ולבהמה מכלל באסרו ומל דם לא תאכלו עונה על כל מיני הדם היוצאים מן החי • ומה שהזכיר בפרשת ראה בשני מקומות אין ספק כי בעבור שהזכיר בשר תאוה ורצה לבאר שלא יהיה הדם נזרק על המזבח הזהיר באכילתו באסרו רק הדם לא תאכלו כדי לומר על הארץ תשפכנו כמים רק הזק לבלתי אכול הדם ונראה שלא הורה באלו המאמרים באסור הדם רק דם בשר תאוה • אך בפרשת אחרי מות אמר ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונתתי פני בנפש האוכלת • ויש לדעת כי בזה המקום הזכיר עונש והכתוב לא יעניש אם לא הזהיר אם כן האזהרה קודמת בפסוק כל חלב וכל דם לא תאכלו ובאמרו וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם ואחר ששם פרט לעוף ולבהמה גם זה עונה על דם העוף והבהמה ואולם שנה המאמר הנה לאופנים כדי להכליל הגר ולחלק הדם לשני חלקים דם שיכוסה ודם שלא יכוסה וכדי להכליל שתי עלות באסור הדם דם המינים שמהם נקרבים למזבח באמרו ואני נתתיו לכם על המזבח מפני שהדם משכן הנפש ולהזכיר עוד עלה באסורו באמרו כי נפש הבשר בדם היא ולאמר שהדם הוא הנפש • ומפני אלו העלות הזכיר גם כן עונש אוכל הדם באמרו כל אוכליו יכרת ואולם אמרו כי נפש הבשר בדם היא מפני עלה כדי לאסור דם בעלי חיים שאינם נקרבים למזבח ויש לנו לומר בתתו העלה שנפש כל בשר בדם היא ואמר כי הדם הוא הנפש ואי אפשר לאבול הנפש סינה והיא הנפש הבהמית והואיל והעלה שוה בכל חי שקיום נפשו • בדמו יהא באסור להאכל הדם ההוא • ומבאן נאסר דם דגים וחגבים ואע"פ שלא הזכירם בשסם מפני שאין דמם יוצא בשחיטה אך באכילת בשרם ואמר כי נפש כל בשר בדם היא והדגים בשר הם שנאמר מאין לי בשר ואמר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם • וחגבים הם שרץ העוף מכלל פסוק וכל דם לא תאכלו כולל דגים וחגבים ודמם יוצא במלוח ואע"פ שהזכיר לעוף ולבהמה חזכירם שהם העקר לפי שהם נשחטים והעד שאמר כל נפש אשר תאכל כל דם כולל דם בעלי חיים הטותרים באכילה הוא הדין שאמר בפרשת ויקרא כל חלב וכל דם לא תאכלו וכולל גם כן דם שימצא בתוך הביצה שאם לא תהיה ארוגה בתוך הביץ קולף הדם ואוכל הביצה ואם ימצא הדם על קשר החלבון או החלטון הוא קשר הזרע של זכר והביצה אסורה להאכל מפני שהאפרוח נוצר והכתוב חייב שנהיה מוזהרים להשתדל בהסרתו מן הבשר כי לכך נאמרה אכילה בדם בעוד שיאכל הבשר בלי מלח ואמר ולא תאכל הנפש עם הבשר וצריך בתחלה להניח השחוט עד שימצה דמו בטוב ואחרי כן יעשה נקור הבשר להוציא המקורות שבהם הדם כמו שיש לנו בהעתקה • ואחר כך ימלח הבשר במלח שלא יהיה לא דק ולא עב עד שימס הדם לצאת מן תוך הבשר כי אם יהיה דק מאד מיד ימס ולא יעבור תוך הבשר שימס הדם • וצריך כשימלחהו להיות בכלי נקוב או על גב פשוטי כלים בדי שעת צליה להוציא ממנו הדם אשר ימצה מן הבשר שאם לא כן יהיה הדם עוד נבלע בבשר ולא יהיה המים שיוצא ממנו מהול בדם ונשאר עם הבשר אלא יהיה יוצא מן חור הכלי ואח"כ ירחצנו היטב עד שיוצא המים זך ואח"כ יבשלנו או יצלנו או ייבשהו ויאכלנו • ואמנם צריך שיזהר כשיכשלנו כל הנזהר היטב באכילת הדם קודם לבן ירתיח המים ואחרי כן ישליך הבשר במים ויוצא הקצף בהרתחה היטב כי החום שואב מתוכו להוציאו ומיד הוא צף על פני המים • אך אם יתן הבשר במים קרים או פושרים מתבשל הבשר מעט מעט מבחוץ ונעצר הדם בפנים אך הצלי האש שואב הדם ולא ישים תחתיו דבר .לקבל מה ששואב האש ממנו שהוא תערובת שומן ודם ואסור הוא ועל דם רחיצה הזהירה התורה כל כך באמרה רק הזק לבלתי אכול הדם כי יקל על האדם להתרשל במצוה זו ועל כן הבטיח העונש בשלש מקומות שאמר והנפש אשר תאכל כל דם ונכרתה הנפש וגו' ונאמר ונתתי פני בנפש האוכלת ונאמר כל איכליו יכרת ויש לפרש כנגד דם האברים דם שחיטה דם רחיצה • ואמור להאכיל את האינו ישראל הדם מאוהרת בני נח שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו והבטיח הכתוב גם בשכר באמרו לא תאכלנו למען ייטב לך • ובשביל נקור המקורות של ראש לאופן שהם רחבים הספיק בהם המלח לבד להוציא הדם בלי

Digitized by Google

נקוד • אך העוף לאופן שהוא חלול ומקורי הדם מריקים הדם על ידי מלח אינם מנקרים אותם • אמנם הבבד והטחול אומרים ההפכים ע"ה שלא יתבשל אלא צלי אש יאבל אחר נתותם ומלותם מפני שמבוע הדם בהם ואחרי שיצלה אם ירצה יתבשל ואין צריך להסיר מקורי הבבד כי אחרי שהם רחבים מריקים הדם והמקורים הדקים כשנתתכים מריקים הדם על ידי מלוה ובשיצלה אותם מתתכם והחום שואב את הדם לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו כי אם יפרוש הדם מן הבבד יהיה אסור משום הדם אלא בעודו בבבד אינו אסור משום דם ועוד התירוהו אם יתבשל באש בתומין בלי מלות מפני שאינו פולט נדם שבתוכו התירוהו וזה דבר דלא אפשר כי אם לא יפרוש הדם ממנו יהיה בהתר ואם יפרוש יהיה באסור והלב אם נתבשל קודם שיקרע להוציא דמו אסור להאכל לא כדעת בעלי הקבלה שאומרים כי אחרי שנתבשל קורעו ומוציא דמו ונאכל מפני שהלב חלק כשבולעו כך פולטו • ויש לדעת כי מפני היות נקל מרוב השפיעם לאכול הבשר והתעצלם להוציא הדם והדבר נופל על ידי נדולים וקטנים אנשים ונשים הרבה הכתוב לאוין ועגשים והבטיח גם בן בשכר מה שאין בן בשאר לאוין שבתורה להיות בני אדם זהירים הרבה והבטיחם להתמדת זרעם וטובתם כמ"ש למען ייטב לך ולבניך :

פרק תשעה עשר

בבר העירונו בפתיחת ענינגו זה כי התורה בנויה כאמצעות הנבואה לפי חכמת המבטא ולפי בחינת הדבור יהא נודע רצון המדבר וצריך שיהיה שומע הדבור ההוא נבון לחש להבין מליצתו כאלו הוא עצמו המדבר הדבור ההוא ובאיזו מחשבה יהיה עומד בהוציאו הדבור ההוא • ואם אפשר היות דבור אחד ישוה לענינים רבים אי אפשר בלי תוספת ומגרעת לפי בחינת הדבור ההוא אל האמת וצריך להיות המעיין שוכן נפש לקבל איזו כונה ראויה לדבור ההוא בלי נטיה לאחת הסבות המטעות ואז יבחן חענין האמתי מן הבטל • וידוע כי החלב בא אסורו בכתוב בשני מקומות בפרשת ויקרא חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו ובפרשת צו כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו • וישראל נחלקו לשלש דעות בענין החלב • מהם אומרים כי לא אסר הכתוב רק חלב קדשים לא הלבי חולים שחלב חולים הוא בהתר וזהו דת משוי העכברי והנמשכים אחריו • ומהם אומרים שהחלבים הם שלשה אסורים מן החולים שהם החלב המכסה על הקרב ואשר על הקרב והלב הבליות וזהו דעת הרבנים • ומהם אומרים שהחלבים האסורים מן החולים הם חמשה מן הבקר והעז ושמה מן הכבש וזהו דעת הקראים • ואולם בתהלה ראוי לעיין בבתובים לפי משמע הפשט ואחרי כן לחלוק עם משוי העכברי שמתיר חלב חולים ואח"כ נשיב ידינו עם האומרים השלשה לבד שהם הרבנים • ונאמר שהפתוב אסר בפרשת ויקרא בתתימת פרשת השלמים בקרבן העז והקריב ממנו קרבנו אשה לה' את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב ואת שתי הבליות ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היותרת על הכבד על הבליות ירחנה ואמר והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה לריח ניחוח כל הלב לה' וזה המאמר כולל כל חלב לה' בידוע שהוא על חלב קדשים אח"כ אמר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו וזה המאמר אינו עונה על חלב קדשים כי אם על חלב חולים כי בחלב קדשים הורה במאמר כל חלב לה' אך במאמר כל חלב וכל דם הוא באסור חלב חולים ואסר חלב חולים מפני כי הנקרב ממנם החלב נתן למזבח ועל כן חשש גם כן לאסור הדם מפני שנם הדם נתן למזבח מן הנקרבים והורה על החלב באמרו בפרשת צו כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו ואמר כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה אשה לה' • והורה על הדם בפרשת אחרי מות באפרו ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם כי הדם הוא בנפש יכפר והואיל וזאת היא העלה על כן הזכיר אסורם אצל הקדשים אחרי שהורה שהם נתנים על המזבח הורה גם כן אסורם בסמוך ואם אין כן הענין אבל במאמר כל חלב אינו עונה רק על חלב קדשים מה טעם להזהרות באסור אבילתם אחרי שהוא נתן למזבח וכמו שלא חשש לאסור אבר מאברי העולה בעבור שהם נתנים למזבח כן לא היה ראוי להזהרות באסור אבילת החלב אחרי שהוא נשרף ולא עוד אלא אחרי כן אמר וכל דם לא תאכלו לאזהרה ולגר וכפי דבריו היה עונה אסור הדם גם כן על הקדשים לבדו ובידוע שגם דם החולים באסור • צא

Digitized by Google

דע כמו שהם אמר בין מן הקדשים בין מן החולים כן החלב אמר בין מן הקדשים בין מן החולים ולא עוד אלא שאמר אחרי כן חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם וחלב הקדשים אינו כי אם במקום המוכתר במקדש ומה טעם בכל מושבותיכם מלמד שאינו מרמיז רק על חלב חולים • וכדי להשבית טענת כל טוען לא אמר קודם לכן כל חלב וכל דם ואחרי כן שיאמר חקת עולם לדורותיכם למצוא הטוען מקום לאמר שבכל מושבותיכם עונה על הדם ועוד שאמר חקת עולם לדורותיכם וכל זה המאמר כולל בין זמן הבית בין זמן הגלות ובזמן הגלות אין קרבנות לאסור חלב קדשים ומה שכון באלו המאמרים בא בפרשת צו ובאר ואמר בשביל החלב כל חלב שור וכשב ועז והורה שהחלב אינו אסור רק מאלו השלשה מינים מפני שמאלו המינים נקרבים החלבים במזבח כאשר אמר כי כל אוכל חלב מן חבהמה אשר יקריבו ממנה אשה להי' ונכרתה ואין-הרצון באסרו אשר יקריבו ממנה קרבן להי' מן הבהמה עצמה שמקריבים ממנה קרבן יהיה החלב אסור להאכל מפני שאינו דבור מחוכם לפי זאת הכונה כי אין לך בהמה קרבה לקרבן שאין החלב נתן למזבח וכיון שהחלב נתן קרבן אנה ימצא החלב להאכל ושימצא קרבן בהמה שינתן החלב ולא ינתן הבשר נמצא או שינתן החלב והבשר אבל שינתן דבר אשר זולתי החלב לא נמצא ואין יכון המאמר באמרו כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה אשה להי' נראה שדבר היה נתן מן הבהמה קרבן והאוכל חלבה יהיה חייב כרת כי אם היה עונה מאמר אשר יקריבו על החלב הקרב מן הבהמה היה רצוי לומר כי כל אוכל חלב אשר יקריבנו קרבן להי' לא שיאמר כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה קרבן להי' :

סוף המאמר יותר טוב היה ראוי לומר כי כל אוכל חלב הקרב ונכרתה לא שיאמר כל חלב שור וכבש ועז ולא שיאמר כי כל אוכל חלב וכו' ואם חלב הקרב יהא באסור לבר מה טעם וחלב נבלת וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה כי אחרי שהנבלה והטרפה באסור גם חלבם באסור ומה בא הבתוב ללמד ואם מפני שחלב חולים בהתר שלא נדין שחלב נבלה בהתר על כן בא לאסרו זאת הכונה לא יחשבנה רק מי שדומה לאובל עשב • אך לפי בונתנו יש לישב הענין כי בעבור שחלב חולים באסור שאובל חייב כרת שלא נחשוב שחלב נבלה כיון שאינו בהתר להאכל כשום נבלה האוכל חלב נבלה יהיה עובר משום אובל נבלה ולא יהיה חייב כרת משום אוכל חלב על כן הזכירו כדי להבדילו בכרת אך בבמה שאמר יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאבלוהו כדי שלא נחמיר עליו מפני שחל אסור על אסור ונאמר כמו שיהיה אסור באכילה יהיה אסור במלאכה ואפשר לפבור כי על כן אמר יעשה לכל מלאכה כדי שלא נבון כיון שנאסר באכילה יהיה אסור בהנאת • ויש לחוש אחרי שהחקירה התציאתנו שהבונה בחלב חולים מה טעם להזכיר בזה המקום אסור חלב חולים ויש לתת הטעם בעבור שהחלב עקר הסכמתו לשומן הלבן בפי שהוא ידוע המכסה ואשר על הקרב וחלב שעל הבליות וכבר הורינו שהעלה באסור החלבים מפני שהם קרבים למזבח וזורה שזה לכל הקרבים שאין אחד מהם יתר ועדוף מזולתו והואיל והשלשה האחרים שהם הכליות והיותרת והאליה לא יקראו חלב מצד הלשון אבן מן התורה ידענו שהסכימה שכות לדברים אשר אינם לפי תקון עקר הלשון כמו חמאת ואשם ושלמים וסלואים וכיוצא בהם וקרא גם את אלו השלשה חלבים כפי שנבאר בהכרעת דעת הרבנים באלו הקן תקן לשון כי אחרי שפרטם קראם בשם חלב כאמרו כל חלב להי' וכבר הדע בבמה שנבאר בפירוש העריות כי השמות המוסכמות מן התורה ידמו אל השמות המוסכמות מצד הלשון בענין אחד כמו שיועילו שמות הלשון אחרי הסכמתם כן יועילו שמות התורה אחרי הסכמתם להודיע לאחרים הפצם וכל מקום שיאמר חלב אחרי שהוסכם על הששה מסכמת התורה יהיה כולל ששה מן הכבש וחכשה מן הבקר והעז • אך שלא ימצא הטוען מקום לחלוק ולומר כי שם חלב אם הוכם על זולת השלשה על הקדשים לבד תהיה ההסכמה אבל בחולים לא כן על כן הזכיר אסור חלב חולים בסמוך אל הקדשים במה שהיתה ההסכמה להקרא חלבי הקדשים שפרטם בשם חלב באמרו כל חלב וכל דם לא תאבלו כי כמו שתהיה ההסכמה על הקדשים להקרא בשם חלב אמר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאבלו כן תהיה ההסכמה על החולים להקרא בשם חלב לא שיהיה זה מוקש מזה כי אין מקישין על שכות התורה על בן בשבא בפרשת צו ואמר כל חלב שור וכשב ועז שלא נסתפק כי אולי לא יהיה בולל הששה אמר עוד כי כל אובל

חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה אשה לה' לבאר שחלבי חולים כמו חלבי קדשים שהם הששה והחמשה ועל כן פרט שמות המינים מפני שאינם שוים באסור החלבים:

פרק עשרים

אמנם מה שנסתפק משוי העכברי והתיר חלבי חולים הוא משלש סבות: האחת מפני שאמר הכתוב בי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה אשה לה' ואמר כי לא דבר הכתוב זה המאמר אלא בדי לאסור חלבי הקדשים לבד: ובטל רבינו יוסף הקרקסאני נ"ע זה המאמר כי באמרו מן הבהמה טעמו ממין הבהמה לא מן הבהמה עצמה כמוהו שאמר הכתוב ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש והטעם ממין הבהמה ודקדק החכמים בזה כי אחרי ששם בהמה בכלל ובפרט שתי הכונות יתבנו לה אם בכלל ואם בפרט וזולתי שיש ראיה להסגיל אחת משתי הכונות ולולי הראיה אשר הסגילה מאמר ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' היינו לוקחים אותו על הפרט כמו שהיינו לוקחים אותו על הכלל אלא אחרי שאמר ואם המר יסיר בהמה בבהמה הורה כי ענינו על הכלל ולא על הפרט ואמנם בפסוק כי כל אוכל חלב מן הבהמה כמו שיכבול הפרט כן יכבול הכלל אמנם להשגילו על הכלל מפני שאמר מקודם לכן כל חלב שור וכשב ועז והוא כולל לחולים ולקדשים: אכן יש לטוען שיטעון אמת שיאמר כל חלב שור וכשב ועז כלל ויהיה האוכל חלב חולים עובר בלאו אבל מאמר כי כל אוכל הלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה יהיה מרמז לחלב הקדשים שיהיה חייב כרת אבן לא יצדק המוען בעבור שאנחנו אמרנו שזה המאמר סובל שתי אמתות וחוב לקחת את שתיהן בעוד שלא תמצא ראיה להסגיל אחת משתי האמתות עב"ז בעזרת השם במה שהקדמנו מן הפירושים נראת הענין כי לא כן הכתוב בזה הבקום בי אם לחולין כפי שנראה מעצם הפסוק שהרי בארנו כי אם היה רצונו לאסור הלב הקדשים לבד היה לו לומר כי כל אוכל חלב הקרב או שיאמר כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבנו אשה לה' כי החלב עצמו נתן אשה: ואיך יכון המאמר כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה אשה לה' בנראה שדבר אחר זולתי החלב נתן מן הבהמה אשה לה' לא החלב עצמו כי מלת יקריב מקרה וצריך לעצם נושא מקרה ההקרבה וכיון שקדם העצם ר"ל החלב היה ראוי להשיא מקרה ההקרבה אליו כי מלת אשה גם היא תואר ואם לא היה מזכיר העצם היה המקרה נשוא על התואר אלא כיון שהזכיר העצם צריך מקרה הפעולה והתואר שיהיו נשואים על העצם וכיון שאמר מן הבהמה ועוד אמר אשר יקריבו ממנה והורה לשני עצמים ולא יכבול הענין היות שניהם שבים לעצם אחד אבל הראוי לומר שמאמר כי כל אוכל חלב מן הבהמה רוצה המין כנון שאמר מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן וכבר קדם לנו כי לא היה ראוי לאסור חלב הקרב כמו שלא יאסור דבר מן העולה:

ספקה אחרת למשוי: שהכתוב אמר וחלב נבלה וחלב טרפה וכו' וזה יחייב התר חלב זולתו שאינו נבלה ולא טרפה ואת ראיה בטלת כי יש להקשות עליו ואלמלא לא אמר וחלב נבלה מאיזה כח היה לנו בהתר לאכול חלב הנבלה הלא היינו אוסרים אותו כשאר נוף הנבלה שגם החלב הוא נבלה אבל לאיזה אופן הזכירו כיון שהוא אמור כבר קדם לנו הפירוש בו: ועוד שאם היה חפצו לאסור מה טעם מאמר יעשה לכל מלאכה:

ספקה אחרת למשוי: משום כשהתיר בשר תאוה הזכיר אסור הדם לבד ולא הזכיר חלבו ולוא היה החלב אסור היה מזכיר אסורו: והתשובה בשכבר הזכיר אסור החלב באלו הפרשיות בפרשת ויקרא ובפרשת צו אמנם הזכיר בפרשת ראה אסור הדם לבד בעבור כי ישראל היו במדבר נזהרים מלאכול חולים והיו אוכלים זבחיהם שלמים כדי שלא ישפך הדם בחוץ רק במזבח וכשבאו ישראל לארץ והתיר להם לאכול חולים ורצה להזכיר שדמו ישפך בחוץ ובעבור שהיה הצורך כדי להזכיר שפיכת הדם על הארץ שאינו צריך מזבח הוצרך להזכיר גם כן אסורו ועל כן הזכיר אסור הדם לבדו באמרו רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים ועל כן לא התצרך להזכיר אסור החלב בשכבר הזכיר אסורו בפרשיות ויקרא וצו: ואולם במה שעזר אב"ן עזרא הרבן אחרי משוי העכברי להתיר חלב חולים מדין תורה באמור כיון שהזכיר אסור החלב בפרשיות הקדשים מכלל שהחלב אינו אסור רק מן הקדשים: כבר אנחנו הזכרנו העלה אשר הכריחה להזכיר אסור חלב חולים בתוך הקדשים ובארנו שבהכרח הוא חלב חולים מה

שאין

שאין לנו צורך לשנות המאמרים • אמנם מה שפירש במה שנאמר כצבי וכאיל שאומר כי לא דמה הכתוב בשר חולים כצבי וכאיל אלא בעבור שצבי ואיל חלבם מותר להיות החולים חלבם מותר ודין היה לו להבין כי לא דמתו הכתוב כצבי וכאיל אלא בעבור שאמר הטמא והטהור יחדו יאכלנו בעבור שבמדבר לא התיר להם בשר חולים כי אם כשר שלמים והזהיר שלא יאכלנו טמא עתה אחרי שהתיר בשר התאוה הצרך לבאר שטמא וטהור יחדו יאכלנו שלא תהיה מניעה לטמא מלאכול כמו שבשר צבי ואיל נאכל לטמא ולטהור ואין הדמיון שוה בכל ענייניו והלא זה דמו מבוסה וזה נשפך על הארץ ואם יאמר שזה נתבאר אבל בשאר ענייניו יהיה דומה בבר התורה חייבה נתינת הזרוע והלחיים והקיבה מן הבהמה הטהורה ואינם חייבים לתתם מן צבי ואיל ולא די לו שדבריו כחרש הנשבר אלא התהלל שחלק עם קראי אחד ונצחו עד שחזר אותו הקראי ופצו שפתיו שבועה להסמך בדברי בעלי הקבלה מן העת ההיא • וצריך להעיר לענין השאלה ותשובת זה האיש • וזאת היא השאלה האליה אסורה מן התורה אם לא • ויען ויאמר אב"ן עזרא אמת כי האליה תקרא בשם חלב אבל רבותיו התירוה ואסרו כל חלב דעתו כזה שחחלב אסור מדברי קבלה וזה שקר גמור כי רבותיו מה שאסרו לא אסרוהו רק מן התורה באסרם בתורת כהנים אסוד החלב מסאמר כי כל אובל חלב מן הבהמה אשר יקריבו אין לי אלא חלב התיסים הראויים ליקרב חלב בעלי מומין מנין תלמוד לומר מן הבהמה ואין לי אלא חלב קדשים חלב חולים מנין תלמוד לומר כי כל אוכל חלב אם כן למה נאמר אשר יקריבו ללמד שדוקא הלב שכמותו כשר ליקרב אסרתי לך יצא חלב שעל הדפנות נראה כי מה שאסרו הם לא אסרוהו רק מפח התורה ואסר בי האליח תקרא חלב ובטל דברי רבותיו שאינם מסכימים כי חאליה תקרא חלב • ועוד שהם לא התירוה מן ההעתקה אלא כפי דעתם מכח התורה כאשר אמרו באמור הכתוב כל חלב שור וכשב ועז דבר שהוא שוה לשלשתם והאליה היא אסורה מן הבבש לבד ונראה כי מה שחשב על אלו האנשים במעטתו כלו חפך דבריהם • אז ענה הקראי ואמר הלא כל חלב אסור מן התורה שנאמר כל חלב וכל דם לא תאכלו והראיה על זה שאמר חקת עולם לדוחותיכם בכל מושבותיכם כנראה בזה כיון שאמר חקת עולם לדוחותיכם כנראה שיהיה אסור בגלות • השיב בן עזרא ואמר שהוא דבק לאסור חלב קדשים וטען שמאמר חקת עולם אין ראיה שכולל זמן הגלות בשאין קדשים והביא דמיון מן ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדוחותיכם בכל מושבותיכם ואומר שזה אינו כולל זמן הגלות כי אלו היה כולל זמן הגלות לא היה ראוי לאכול לחם כי לא הקרבנו עומר • ודין היה לו לעיין שמאמר בכל מושבותיכם טענה גדולה שאינו רוצה על חלב קדשים רק על חלב חולים כי הלב קדשים אינו נמצא בכל המושבות רק חלב חולים הוא הנמצא בכל המושבות • ומה שאמר במאמר חקת עולם על הכתוב בעומר שהוא על זמן הבית ולא על זמן הגלות לא דבר נכונה שחקת עולם דבק במניעת האכילה לא בהבאת הקרבן והכתוב תלה מניעת האכילה לשתי סבות באמרו עד עצם היום הזה ואמר עד הביאכם ונתן הזמן והקרבן כי בזמן הבית היה בתיוב הזמן והקרבן ובזמן הגלות יחייב הזמן לבד • והנה יהיה חקת עולם מהמיד ולא נאכל להם מן החדש עד זמן הספירה שנאמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה הוא הדין באסור ההלב • אהרי כן ענה הקראי שהכתוב כל הלב שור וכשב ועז כולל חלב חולים • והשיב בן עזרא שגם זה דבק עם חלב זבח השלמים והעד כי כל אוסל חלב מן הבהמה וגו' להוציא הלב כל בשר שאינו קרב לשלמים והנה סתר דברי רבותיו שהם כוללים השלשה לבד מהלב חולים והוא מכליל כלם בחלבי השלמים והביא וחלב נבלה וחלב טרפה ומה שכתוב בבשר תאוה כצבי וכאיל וכל ראיותיו הפוכות כמו שבארנו • ובסוף אמר אז פקח הצדוקי את עיניו ופצו שפתיו שבועה שלא יסמך על דעתו בפירוש המצות רק ישען על העתקת הפירושים • ותמיה אני לאותו הקראי איך חזר בפני דברים שהם בנויים על תוהו לא לפירוש בעלי הקבלה אלא לפירוש בעלי מקרא שאם עמד בנגד דעת הקראים עוד לא הסכים לדעת רבותיו במה שפירשו מדין תורה לפי דעתם אלא החליף דעתם וסתר פירושיהם ואיך השלים הקראי להיות רבן בדברים במלים שלא זכה אותם בחלוקתו ומאיזה כח ומאיזה הכרח ודין היה לו ללכת לפי דעת משוי העכברי אחרי שהודה שדברי בעלי הקבלה הפך דעת בונת

התורה

Digitized by Google

התורה ואנחנו כיד אלהינו הטובה עליו פתרנו ובטלנו דברי משוי וכל התולכים אחריו כי כל דבריהם לא יועילו כי תוהו המה :

פרק אחד ועשרים

אמנם האומרים כי התורה לא אסרה רק שלשה חלבים שהם המכסה את הקרב ואשר על הקרב ואשר על הבליות והתיתרו הבליות ויותרת הכבד והאליה כבר יצאו מגזרת התורה מפני שרצון התורה כפי שבארנו שלא הזכיר אסור החלב אצל הקדשים אלא לאסור מן החולים כל הקרב כדין חלב ואיך נזרו אומר כי מה שהוא בעקר הלשון הוא יהיה באסור לבד · ולא עוד אלא שהם אומרים כי לא אמר הכתוב אשר יקריבו ממנה אשה לה' אלא לאסור חלב שכמותו קרב יצא חלב שעל הדפנות שהוא דומה להלב מכלל אשר אינו דומה להלב הבדילו ממאמר אשר יקריבו ונם מפני שאמר חלב והם אינם קרואים חלב מן הלשון והלא הכתוב בבמה מקומות קראם בשם חלב והם עצמם אומרים כי מה שאמרה התורה ואת כל חלב פר החטאת לרבות לשתי הבליות ויותרת הכבד ואם משם חלב נפטרו אלו השלשה ר"ל האליה ויותרת הכבד והבליות איך הוצרכו בהתר האליה מן הכבש ממאמר כל חלב שור וכבש ועז דבר השוה לשלשתם והאליה אינה קרבה רק מן הכבש וכפי כונתם היותרת ושתי הבליות יהיו אסורים שהם דברים השוים לשלשתם ואם כן חזרו עוד בשם חלב · ואני אומר שלכך פרט ואומר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו לאופן שאינם שוים שלשתם באסור חלביהם שאם כדי לפרטם מחיה ממאמר אשר יקריבו היינו לומדים זה שאם היה אומר חלב סתם אדרבא עתה היה מוצא החולק מקום הנצוח ונותן התורה כון בזה לכך בארם · מכלל משם חלב נם כן אסורים ובאר הכתוב שאינו שם של לשון כי אם אחרי התקון שהסבימה התורה כפי שקדם לנו הבאור ממאמר אשר יקריבו שאם כדי לפרטם מחיה כבר באר שמותם והכתוב לא הספיק בזה שנכללים בשם חלב אלא נם כן פרט לאחד מהם בשם חלב כמו שאמר חלבו האליה תמימה והויאל והאליה לא תקרא בשם חלב מתקון הלשון שהרי החלב צורתו שיש לו קליפה דקה והוא נקלף בקלות והוא נקרא בשם חלב ונם שתי הבליות ויותרת הכבד יהיו נקראים בשם חלב והויאל והם הנקראים בשם הלב והתורה אמרה כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו כולל את כלם אשר הם מן הלשון ואשר הם מן התורה כפי שהתורה שנם שם של תורה כולל להלבי חולין כפי שבארנו בפסוק חקת עולם לדורותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו והזכיר זאת האזהרה אצל הקדשים כדי שתהיה הסכבת התורה פושטת נם לחלבי חולים ובכל מקום שיבוא לאסור החלב יהיה כולל הששה והחטשה וע"כ כשבא הכתוב ואבר כל חלב שור וכשב ועז כלל את כלם בין של לשון בין של תורה וכדי שלא ימצא החולק מקום לומר כי לא אסר זה המאמר אלא מה שהם בעקר הלשון אמר אשר יקריבו כדי להעיר שזה השם הוא כפי שהוסכם באותם הנקרבים בחלבי קדשים על כן בראותם בעלי הקבלה חזקת הטענות האלו רצו לעמוד כנגד שבכל אשר יש לנו כח מדברי תורה שנקראו אלו השלשה בשם חלב לבאר בתחבולות ההבל כי אינם נקראים בשם חלב שיקשה בעיניהם אם הם נקראים בשם חלב · ועוד שהכתוב אמר אשר יקריבו והם מתירים אותם · ויש לנו לערער למערער בעז"ה · וראש החולקים הוא סעדיא הפיתומי אשר עמד לחלוק כנגד דעת הקראים והכמינו ע"ה כבר שברו מלתעותיו · אכן יש לנו לעיין ברברים ואולם המקומות אשר נזכרו אלו חשלשה בשם חלב ר"ל האליה ויותרת הכבד והכליות הוא אמרו חלבו האליה תמימה ואמר בענין העזים ואם עז קרבנו והקטיר הכהן המזבחה לחם אשה לריח ניחוח כל חלב לה' והוא שב למה שפרט למעלה ואמר בחטאת כהן משיח ואת כל הלב פר החטאת ירים ממנו והו הבלל ואחרי כן פרט אלה המאמרים וזולתם מאשר אין לנו צורך להזכירם יורו כי כלם יקראו חלבים ואין הרצון על השלשה לבד שהשם להם בעקר הלשון ואמר וישיטו את החלבים על החזות ואלמלא לא היו נקראים אלו חלבים למה אמר ומכל המצות אשר לפני ה' לקח חלת מצה אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיק אחד וישם על החלבים ועל שוק הימין ואלו לא היו נקראים בשם חלב פמו שאמר ועל שוק הימין היה ראוי לפרוט גם אותם שאינם נקראים בשם חלב בשמם כפי דעתם · וכשראה זה חלחץ רצה להוציא עלות ותואנות להוציא הכתוב ממשמעו שלא יזכו בהם האוסרים ולא עלה בידו · ובתחלה ראוי לחלוק עמו כי מה ראה להוציא אלו

Digitized by Google

הכתובים ממשמעם כי עכ"פ כל דבר שיצא ממשמעו יהיה מפני שתי עלות אם מפני שהוא עומד כנגד השכל או מפני שיש מן הכתוב סותר לו יותר חזק ממנו • וכבר ידענו כי זה אינו עומד כנגד השכל ועוד מן הכתוב לא מצאנו סתירה לאלו המאמרים • ואם ישען הוא בהעתקתו להוציא אלו הפסוקים ממשמעם בידוע כי הם עצמם לא מסכו על ההעתקה שהשלשה לבד יהיו באסור רק מדיוק הפסוק שאמר כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה קרבן לה' שהועיל לנו כי האסור עלינו יהיה כמו הנקרב ומשם חלב הפגיל הכתוב אלו השלשה לא זולתם ואיך עמד להוציא הכתוב ממשמעו בעוד שאין שום מכריח • ועוד עם ההשלמה היה לו לחלוק עם מי שמאמין ההעתקה בפי דעתו שחלב חולים מן ההעתקה אבל אנו מה חוששים בדבר שלא נאמין לחלוק עמנו באלו המענות • והנה כונתו שאלו השלשה יקראו חלב וכשמצא חלבו האליה תמיהה אמר שרצונו חלבו והאליה עד שלא יכנס תחת אזהרת כל חלב שור וכשב ועז והביא דמיונות אחרות בחסרון ו"ו כמו אדם שת אנוש וזולתם רבים וזה לא יושלם לו כי באיזה כח מכריח יוסיף הו"ו עד שלא תקרא האליה בשם חלב שאם אין הרצון היות האליה נקראת בשם חלב היה ראוי לומר חלבו ואליתו או החלב והאליה וכיון שיש לו מניעות אם ישען בפשט הכתוב מי הביאהו בצרה זאת • ואין לטעון ממאמר איש שלחו המים שלא אמר ומימיו שהטעם שלחו אל המים • ועוד אם אין חלבו עונה על האליה הנקרבים יהיו שבעה כי אמר חלבו ואינו כולל מה שאחריו ואמר האליה ואחרי כן פרט המשה הרי שבעה • ואם יאמר כי במלת חלבי כולל החמשה ואחרי כן אמר האליה ועוד חזר ופרט החמשה היה ראוי לומר אחרי האליה את החלב המכסה שלא יאמר ואת החלב המכסה ובשלא נחה דעתו בזאת הכונה מבלי היות חלבו חוזר על האליה באר כי שם חלבו הנאמר על האליה טעמו טובו כמו כל חלב יצהר שלא יהיה כטעם שם חלב שהוא שומן לבן האסור להאכל לפי דעתו ויהיה שם אחד בשתי לשונות במו המור חמורות ולא יהיה נכלל בשם כל חלב שור וכבש ועז • וכפי דעתו בשאמר באשר יסר חלב הכשב שאם אין האליה נכללת בשם חלב עם האחרים היה ראוי לומר כאשר יסר חלב הכשב וחלבו ועוד שפירש כל החלב בעמו טוב וכל מוב יתואר על דרך עובר בשם הלב ויהיה גם כן בלווי כמו שאמר חלב יצהר חלב תירוש מכל חלבו את מקדשו אבל שתקרא האליה בשם חלב הוא הכסכה מפאה אחרת כמו שקדם לנו הבאור וכל מקום שיזכור שם הלב משולח תהיה נכללת גם האליה בשם חלב ומה יעשה בפסוק ואת כל חלבו ירים ממנו את האליה ואת החלב והאליה נכללת תחת סלת ואת כל חלבו ירים ממנו ואחר שהיא נכללת בזה המקום תחת שם חלב תהיה נכללת גם כן במאמר כל חלב שור וכשב ועז • ואין טענה ממאמר החלב והאליה כי אלו האסורים מהם השם העצמי שלהם בשם חלב ומהם בשמות אחרות ועוד נקראים בשם חלב מדין תורה על כן מצוה התורה פעם יקראהו בשם העצמי שלו כשיפרטם ופעם יקראהו בשם התוזה כשיכללם • ועוד מפני שהאליה אסורה מן הכבש אף ע"פ שנכללה בשם חלב עוד פירש אותו בשמו כמו שבא בדמיון זה יהודה וישראל אף ע"פ שיהודה נכלל בשם ישראל עוד תזכירו בשמו וכן ולו צאן שלשת אלפים ואלף עזים • ועוד עם ההשלמה היה ראוי בכל המקומות שלא יקצר הלשון מלהזורות כי האליה לא תקרא בשם חלב • עוד הקשה ואמר שאם שם חלב כולל הכליות ויותרת הכבד והאליה עם החלבים האחרים איך יתורגם בלעז • ויש להשיב לו כי כמו שהזכיר שם חלב בקדשים וכוללם כמו שתקראהו לשם תקראהו הנה • ועוד שזה השם שם של תורה ואיך יתורגם אל עלגי לשון באיזה יהם כמו שלא יתורגם תפאת ואשם ומלואים על דרך הסבמת עלגי לשון כן גם זה • עוד מה שהקשה לו במה שספר הכתוב ואת החלבים מן השור ומן האיל האליה והמכסה והכליות ויותרת הכבד אחרי כן קבץ הכל ואמר וישימו את החלבים על החזות וכנראה שהם נקראים בשם חלב וזה נתן תחבולות בעוד שאין מכריח לו מדין תורה ואמר כי בהתחבר שני דברים האחד רב והשני מעט זכר הרב והמעט נבלל עם הרב • וכן הנה אם הכליות ויותרת הכבד והאליה נכללים בשם חלב לא מפני שהם נקראים בשם חלב רק נכללו עם החלבים שהם הרבים והביא דמיונות מן הכתוב כמו שאמר והאנשים רועי צאן ואחרי כן אמר וצאנם ובקרם ואמר רועי צאן מפני שהצאן הוא הרוב ומם מזה לא הרויח כלום כי יוכל הטוען להשיב כי כשם שנכללו הכליות ויותרת הכבד בשם חלב בענין קדשים כן יהיו נכללים במאמר כל חלב שור וכשב ועז • ואם יאמר כי לשם פרטם ובהזרה נאמר שהם נכללים כן

נאמר

נאמר שנם הנה אמר אשר יקריבו ממנה אשה וכל הנקרב ממנה אשה יהיה נכלל בשם חלב · אבן מה שיש להשיב כיון שהוא כולל ואתר כן פורט ושם הכלל יהיה למה שהוא בפרט כיון שהזכיר שם החלבים היה ראוי להקדים אשר שם חלב הוא העצמי להם שהוא המעולה לפי דבריו והכתוב אומר ואת החלבים מן השור ומן האיל האליה והקדים האליה מן השאר ואומר ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן · ועוד הקשה במאמר וחלב גבלה וחלב טרפה ואמר שהכתוב אמר יעשה לכל מלאכה ואם הכליות נכללים בשם חלב מה מלאכה יעשה בהם ולפי קשיתו הנה האליה תקרא בשם חלב שהיא תעשה למלאכה · ואלו קשיות ראויות לתינוקות · סוף המאמר כל ראיותיו בנויות על תוהו כי אחרי שלא נתחזקה דעתו באיזה מכריח יוציא הכתובים ממשמעם · ואמת כי הדבר יתחזק משני פנים אם שהוא בעצמו יצדק בטופת או בבטול מותרו יצדק כיון שלא יסבול פנים אחרים · וידוע כי זה האיש ר' סעדיא לא זכה שיצדק באחד משני אופני הצדוק · אמנם צדקו חכמינו ע"ה כפי שהוכחנו בסדר המקראות מכח הכתוב בלי נטיה לאחת הסבות המטעות שכח לאל ית' בהודאת האמת · אמנם בחלב צבי ואיל אי אפשר לדין באסורו אחרי שהכתוב אסר זולתי הנקראים בשם חלב מעקר הלשון כגון האליה ויותרת הכבד והכליות ולא נקראו בשם חלב אלא מדין תורה ואיך אפשר להקיש החיות בבהמות הקדשים ואם יאמר כי החולים הוקשו בקדשים וכן יוקשו החיות וכמו שאמר באסור הדם וכל דם לא תאכלו ובא בפרשת צו ובאר לעוף ולבהמה ועכ"ו הקשנו הדגים ושרץ העוף כן כיון שאסר החלב באמרו כל חלב וכל דם לא תאכלו ובא ופירש כל חלב שור וכשב ועז יש להקיש גם חלב חיות ברא יש להשיב כי לא הוקשו החולים בקדשים בקריאת שמם חלב מדין תורה אלא ההסכמה התוריית פשטה גם לחלבי חולים כפי שנתבאר מקודם לכן · ולכן אין ראוי להקיש חלב חיות בחלב בהמה כי אין הדין נותן להקיש בשם התורה אבל בשביל הדם הוא אחרי תקון הלשון וצריך להקיש עליו לכל כיוצא בו כיון שהמלה כללית באמרו וכל דם אע"פ שפרט לעוף ולבהמה אין הכונה מפני שהם נשחטים יהא דם התשחטים לבד באסור שהרי אמר אחרי כן כי כל נפש אשר תאכל כל דם וכלל כל ששמו דם לאסרו · אך צבי הבא מן העז חלבו יהיה אסור בן תיש הבא על צביה הגולד ממנה חלבו יהא אסור ודמו מכוסה ושנקרא שמו כוי ספק בהמה ספק חיה הלבו אסור ודמו מכוסה וצריך לתת עליו חמרי בהמה וחמרי חיה · ובעלי הקבלה הבדילו בין בהמה וחיה בסימנים כפי שאמרו כל שקרניו מפוצלות היא חיה ונסתפקו על החיה שאין קרניו מפוצלות כראם הגדול ואומרים כי חלבו יהיה אסור · ואולם הכתוב לא פרט אלא שלשה מינים לבד שהם שור שה כשבים ושה עזים ועל אלו הותקן שם של תורה כפי שסדרנו ואי אפשר להקיש על שם של תורה לאסור חלב חיה זולתי מאלו השלשה שסדרה התורה :

פרק שנים ועשרים

אמנם החלבים שפרט הכתוב הם האסורים והם ידועים כאשר באר מקומותיהם ואי אפשר להתערב עמהם דברים אחרים תחת האסור· כגון השומן שיש בבני מעים או שעל הצדדים אשר צורתו כצורת החלב אשר יש לו קליפה דקה ונקלף בטהרה והכתוב אומר החלב המכסה את הקרב שהוא חלב דק שמכסה ואין דבק דבוק עצמי ואמר ואשר על הקרב והוא הדבק דבוק עצמי וידועים הם · מכלל פרט לבני מעים שאין שמנם אסור מפני שאינם נכללים בשם קרב וחלב הכליות והכליות עצמם נודעים וכמו כן האליה בסימן פרקה · ואמר האליה תמימה לעומת העצה יסירנה באמרו תמימה לאופן שכל החלבים מסומנים ונגבלים כאשר הם אבל האליה היא מחוברת על כן הוצרך לומר תמימה שלא יוסיף ולא ינרע ונתן הסימן לעמת העצה · ויש מן המפרשים שפירשו בכלת העצה שהוא סוף חוליות השדרה וזה לא יתבן כי מלת לעמת מורה שמלת העצה אינו עונה סוף חוליות השדרה אבל הראוי להורות סוף ממה שהוא לעמתו הוא הנקרא העצה לא סוף השדרה עצמו נקרא עצה · אך בעלי הקבלה שפירשו עצה מגזרת עצה שהעצה בכליות ורוצה לומר יסיר האליה ממקום שהוא לעמת הכליות ויפה דקדקו בעבור מלת לעמת אך בשם עצה להחליף התנועה ולהיות מורה על הכליות לא ראי זה · אך מה שנראה כי הסכמת הלשון בשם אליה הוא הדבר העודף מאחורי החי לא הדבר שאינו

Digitized by Google

עודף ואיך אם כן יהיה הרצון עד מקום שבגגד הכליות • אבן הרצון כפי שבארנו שהוא סוף השדרה והוזה מקום הסוף במאמר לעמת העצה וראוי לסבור שמלת העצה מגזרת עוצה עיניו שהוא ענין סתימה ר"ל לעמת מקום שסותם והוא פי המוצא ונקרא בשם פעולתו כדרך לשון העברי כי אין בלשון העברי שם מוסכם על דבר מנונה כי אם כלם גגזרים כפי פעולותיהם ועל כן נקראת לשוננו לשון הקדש • אמנם על יותרת הכבד דעות החכמים נחלקות איזה היא • ובעלי הקבלה אמרו היא היריעה שבעקר הכבד נטויה ודבקה אל הצדדים • וחכמי הקראים אומרים הוא כמו לשון דבק בכבד סמוך אל המרה והוא עצמו כבד אבל נראה כנוסף על הכבד • אמנם הכתוב מצאנוהו במקום אחד אומר ואת היותרת על הכבד ובמקום אחר אומר ואת היותרת מן הכבד וצריך לעיין באמתת הלשון כי לא יאמר לשון נותר כי אם לסה שהוא סמינו לא לסה שאינו סמינו ואיך אפשר להיות עונה למה שהוא נטוי מעקר הכבד ונדבק אל הצדדים כי אינו סמין הכבד ועוד שהכתוב אומר ואת היותרת מן הכבד ובשביל זה הוצרכו בעלי הקבלה שיהיה גם כן חלק יתר מן הכבד ומי הביאנו בצרה זאת ולהיות בשביל הלשון שהוא כמו חלק יתר על הכבד יותר טוב ומה שאמד על הכבד כבר ידעת מהלך חי האלם ובדרך הלוכו יהא אותו הלשון למעלה על הכבד בלי ספק על כן כתוב אחד אומר מן הכבד וכתוב אחר אומר על הכבד • אבן לשונן המעים ושומן מעי שמוציא הפרש אין מורה לאסורם וכן נמי על חלב הצדדים • ובעלי הקבלה אסרו חלב שהבשר חופה אותו אינו אסור אבן הלב המתנים סמוך אל הכסלים הוא באסור מפני שהבהמה בעת הלוכה נראה שאין הבשר חופה אותו • אבן על חלב הצדדים ראיתי קהלות נוהגים באסורו מפני שהכתוב אמר כל חלב סתם וקהלות שאינם נוהגים בו באסור • ואולם דעת התורה יחידה ואשרי המחמיר • ואין חוששין בהיות החלב עם הבשר בעוד שלא יפרד אבן אחד שיפרד אסור לערבבו וכן נמי הדם עם הבשר והמחמיר תבוא עליו ברכה :

פרק שלשה ועשרים

אזדות גיד הנשה אשר נזכר אסורו בתורה בפסוק על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך • בשביל שלא נכתב בסדר המצות יסבול להיותו הגדה ויסבול להיותו צווי משום שצורת זה המאמר מצאנוהו על שני המענים לא תאכל כל תועבה צווי שורך טבוח לעיניך ולא תאבל ממנו הגדה • ואם יהיה הגדה יסבול שיהא משמע בני ישראל כולל האמת ויהיה כולל גם כן המעבר ממענה עד היום הזה שנזכר בזמן משה שלא היו בני ישראל האמתיים אז בחיים • אך אם יהיה צווי מסאמר משה יהא משמע בני ישראל כולל המעבר לבד ובעבור היותו כובל להיותו הגדה וצווי על כן חייבונו חכמינו ע"ה להזהר בו אע"פ שמשמע עד חיום הזה מורה להפסק עד הזמן ההוא • יש שפירשו אותו מן היום כמו עד היותי על אדמתי ויותר טוב שיהיה הגדה שקבלו בני ישראל זה עליהם לזכרון על הנסיון שנוסה יעקב אבינו ע"ה כמתוב וישר אל מלאך ויוכל ויהיה כולל האמת והמעבר ממענה עד חיום הזה משנוציא המאמר ממשמעו להיותו צווי ויהיה עד במקום מן • והעד שנזכר בפסוק במקום המעשה ואין מאמר עד חיום מורה להפסק כי צורת זה המאמר נאמר בהרבה מקומות להתמדה ודבר זה קבלה ביד האומה שנזהרים בו • אבן הספקת נפלה אם נוציא גיד הנשה מן בהמה ועוף או מן בהמה לבד מפני שהכתוב אומר אשר על כף הירך והסגילוהו במה שיש לו כף אך העופות אין להם כף ולא אסרוהו מהם • ובעלי הקבלה אמרו כי כל עוף אשר יש לו כף יהא ממנו באסור • והכמי הקראים מהם אסרוהו מן הבהמה לבד ולא מן העוף מפני שהסגל הכף בבהמה מפני שלשון כף יורה לעומק • ובאמרו אשר על כף הירך הרצון בו כף שהירך בו ובאמרו ותקע כף ירך יעקב ר"ל הסרת הכף מן הירך • ומהם אסרוהו משני המינים ר"ל מן הבהמות ומן העופות ואומרים ששם כף אינו מורה על עומק ולא מקום מן הירך נקרא כף ולפי זה האופן יהא אסור מכלל המינים שבכלם יש ירך והאמת שבכלם יש ירך והכף זולתי הירך ומלת ותקע ראיה שהיא הסרה ולא נאמרה ההסרת על הירך רק על הכף מפני שההגעה היתה בכף לא בירך שנאמר וינע בכף ירכו • והחכם רבינו ישועה נ"ע אמר המקום שחירך בו אפילו על העוף קראו כף ואומר כי קטנות הכף לא יורה שיחות המצוה • ויש לעזור באסורו אך לא כדעת החכם

Digitized by Google

החכם הנזכר כי לא היה נמנע מן החכמים שלא לקראו משום קטנותו בשם כף · אבן מה שיש לומר כי אין האסור משום קריאתו בשם כף אלא לאומן הצליעה כי בן נאמר והוא צולע על ירכו ונתן העלה ואסר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וכו' ויען שהצליעה לכל ח' תבוא מרושם אותו המקום והוא באסור והגיד הוא האסור לא הכף עצמו ואין חשש בין היותו נקרא כף ובין שאינו נקרא כף · אך הכתוב דבר כפי הנושא והדין נותן לדין הכל כפי מקרה הצליעה · ואם תקשה הוצאתו אומר רבינו ישועה נ"ע כי המצות נתנו כפי היכולת ומה שראיתי בבני דורי שחותכים ממנו מעט מן העיף ונראה להם שיוצאים ידי חובתם והאמת שצריך שיחתך מעיקר הכף ואסור לאכול הבשול אשר נמצא בו גיד הנשה :

נשלם ענין הלכות שחיטה בשם אשר שמים בדוק נטה

ענין טבאה ומדרה

שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט

הביגני ואצדה תודתך ואשמרנה בכל לב

אמר אדרן בן אלידו מה יקרה תורת אלהינו אשר שערה מצות וחקים להישירנו בדרך עץ החיים לשלוח ידנו לקחת מפרי עץ החיים לאכול כדי לחיות לעולם בסוד חיי הנשמות כי אורח חיים למעלה למשכיל ית' ויתנשא שמו אשר חכמתו כללה סבת כל מחלה אשר יחלה הנוף ומצני חלי הנוף תחלה הנשמה ותקן ספר רפואות בכל מיני מרקחות לפי איכות כל מחלה ומחלה להרפא הנוף ממדות המנונות כי רוח ה' תניחנו למצוא הנפש מנוח להשקיף באשנבי השכל לראות יה באורך החיים · וכבר בארנו בספר ע"ץ החיים כי מצות התוריות הם אמים ונהולים למצות השכליות בין שהן תקון הנוף להישרת והנחה בין שהן תקון הנפש להישירה באמונות אמתיות · והתורה לקחת מקומות בארה במצות התוריות באיזה צד הם לאומים לנו למצות השכליות והמעם יהוא הקש על הרב ואם תקצר דעתנו למקומות במצות התוריות ולא נשיג באיזה צד הם לאומים לנו יש לנו להשען בחכמת המצוה כי לא דבר ריק הוא ממנו ושומר פתאים ה' · דמיון לחולה אשר אינו יודע איכות מחלתו וסבת מחלתו והרופא נתן לו מרקחת כפי המחלה לרפאתו והוא אינו יודע איכות המרקחת ובאיזה צד תרפא המחלה מן המרקחת והוא עכ"פ יתרפא כן אנחנו בשמרנו המצות שהם לאומים לנו כ"ש בבאר התורת איכות הלאום במצוה מעויינת · ואמנם בענין אשר כוונו לבאר מענין טבאה ומדרה יש לך לדעת כי הנפש הקדושת אשר היה מהברח ברצון אלהי להשלים נוף מבעי ושתשלם מחמת הנשמיות כיון שהנוף מורכב מדברים נגדיים כשתשוה הדרכבה במזג שוה אז תמצא הנפש מנוח · אך בהתגבר אחד על האחר תבואנה מדות מנונות שהם מחיצות

Digitized by Google

לנשמה העליונה ומונעים אותה משתצא לידי פועל ואת היא טמאת הגוף שמטמאת את הנפש הקדושה • והנה כל טמאה היא מצד יתרון החומר ויש לנו להבין כי בעוד שהנפש קדושה מנאולי החומר אז תהיה שלמה נמצא מזה שהשם ית' אשר הוא שלם בתכלית השלמות יהיה נפרד ונבדל מן הנשמות ומשיני הנשמות וזהו טעם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' וזהו לאומנו אשר צונו ית' להתרחק מן הטמאה • אמנם החי המדבר אע"פ שהוא טעון לשכינה מפני יתרונו טמא ומטמא כל שכן אחרי מותו נמצא עדוף בטמאה והוא אב אבי הטמאה • ומה שיעיד על זה עדות נאמנה משה רבינו ע"ה שהוא זך החמר משווי הרכבתו המעיד להשואת מדותיו וזכה במעלה אשר לא יזכה ילוד אשה על כן לא ידע איש את קבורתו ובעבור היות החי האלם נבלל עם האדם תחת סוג אחד לפי חמרם הקרוב טמטמא בטותו טמאה קלה ולא בחייו מפני שאין לו יתרון טבעים במינו רק כלו טבע אחד ואינו כמו האדם אשר ימצא לו היתרון • ותראה אדם אחד מחולף מאדם אחר במדותיו כאלו אינו נבלל עמו תחת מין אחד והנה הטמאה החמורה בו מצד היתרון • אבן החי האלם אינו מטמא אלא מאשר הוא חמר על כן טמאתו קלה וכל זה בא להראות פחיתות החמר ואי אפשר שאין בכל מה שמטמאה התורה מסגע ומאכל במה שהתיר ומה שאסר רמיזות עצומות אך אחרי שידענו מדרך כלל שרצון התורה שנתרחק מן הטמאה להיותנו קדושים מפני שהשם קדוש כאשר נאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' נמצא שאנחנו מחוייבים להתרחק מן הטמאה ואין הענין מפני שענש הכתוב על טמא שאכל את הקדש וטמא שנכנס למקדש מכלל שהטמאה ברתר בזולת זה • אבל הטמאה היא באסור שטעמה ועניגה הרחקה והרחקתה אסור כללי • ועל כן צריכים אנחנו להתרחק מן הטמאה אע"פ שאנחנו בגלות מתנאלים בגאולי הטמאה במה שהוא על צד ההכרח שהרי הכתוב הבטיחנו באמרו והושעתי אתכם מכל טמאותיכם ואין תשועה אלא מאשר הוא על צד ההכרח על כן מחוייב האדם להזהר בכל מאדו אע"פ שהוא בגלות כי מה טעם התשועה שאם הטמאה היא ברתר • ועוד איך יהיה נושע אם הוא מתטמא במזיד כי אם מה שיבוא מדרך הברה באשר הזהיר הכתוב וכל המתגאל בטמאת מטמא את נפשו והכתוב אומר ולא תטמאו את נפשותיכם • והפרישות מהטמאה שהיא טמאת החומר מביאה לידי פרישות ממעשים הרעים וכמחות המגונות הבאות מפני יתרון החומר והפרישות מסדות המגונות מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות וקדושת הנפש מביאה לסלק מהשם ית' הנשמות וכל משיני הנשמות וזו היא קדושת השם על כן אמר הכתוב והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' אלהיכם :

פרק ראשון

כל הנמצא מתחת גלגל הירח לחמש מעלות • היסודות הדומם הצומח החי והמדבר • והנה המדבר המת שלו טמא ומטמא והחי שלו יטמא מעצמו ויטמא מזולתו • והחי האלם המת שלו טמא ומטמא זולתי השחוט כראוי חוץ מאפר הפרה והשחוט יטמא מזולתו והחי שלו לא יטמא מעצמו ולא מזולתו זולתי שעיר המשתלח • והצומח הנאכל כשיעשה בו שנוי מבריאתו לא יטמא מעצמו אלא יטמא מזולתו ומה שהוא בבריאתו לא יקבל טמאה • אמנם הצומח והדומם אשר יעשו כלים יקבלו הטמאה ומה שלא יעשה מהם כלים לא יקבל המיכאה • אבן היסודות הם אינם מקבלים טמאה אך הם מטהרים את הטמאים כגון האש והמים והעפר המים ומכל אלו מה שיעשה עבודת בוכבים הוא טמא ומטמא נמצא כי עינות הטמאה הם מן החי והמדבר חוץ מעבודת בוכבים שהוא מכללם ונמצאו הטמאות למינים לארבעה עשר מינים • האחד המת מן החי האלם מן חעוף ומן הדג ומן השרצים חוץ מן שכנה שרצים • השני המת מן בהמה וחיה • השלישי המת מן ארבעת מיני בהמה מן בעלי סימן אחד ושמנה שרצים • הרביעי אפר הפרה • החמישי שעיר המשתלח • הששי המת מן האדם • השביעי חמצורע • השמיני הזב • התשיעי הנדה • העשירי הזבה • האחד עשר היולדת • השנים עשר דמי טהר • השלשה עשר שכבת זרע • הארבעה עשר עבודת בוכבים • אלו הם עינות הטמאה וטמטמים לזולתם בשבעה דברים על ידי אבילה נגיעה נשיאה אהילה תוך ועליו ויחם • יש מחעינות מטמאים על ידי אחד או על ידי שנים או על ידי שלשה או על ידי ארבעה כמו שיתבאר בל אחד במקומו • ומקבלי הטמאה אלו הם אדם וכלים אוכלים ומשקים • ואלו נחלקים

Digitized by Google

יש מהם יוצאים לידי טהרה ויש שאינם יוצאים לידי טהרה · היוצאים לידי טהרה הם האדם והכלים והם בגד ומעשה עזים שהוא השק וכלי עור וכלי עץ וכלי המתכות · ומה שאינם יוצאים לידי טהרה מהכלים כלי חרש וכלי זכוכית וכלי אדמה ותנור וכירים ואוכלין ומשקין ומכשירי הטמאה באוכלים ומשקים לקבל הטמאה על ידי ממטמ"א · (והם מים מלח מחינה מאכלת אש) והדברים הנטמאים מן עינות הטמאה ומן בעלי העינות ויוצאים לידי טהרה יש מהם נטמאים טמאת יום ויש מהם נטמאים טמאת שבעה · והנטמא מן עינות הטמאה כגון הנטמא מטת אדם ודם ראשון של נדה ויולדת · והנטמא מן בעלי העינות כגון מרכב ומושב ומשכב ומגדי זב וזבה ונדה ויולדת ושל מצורע והמצורע עין הטמאה כלם טמאים טמאת שבעה לפי דעת החכמים אבן יש לנו לבאר והיוצאים לידי טהרה על ידי המים והערב השמש · והמתכות על ידי האש ועל טמאת מת צריך אפר הפרה ועל טהרת מצורע דם צפור על המים·ואין מן בעלי העינות טמא יום רק בעל קרי אך כלם טמאתם חמורה כפי חלוקיהם · ואלה המתטמאים מן בעלי העינות שיוצאים לידי טהרה המצורע והזב והנדה והזבה והיולדת ׃

פרק שני

בגבלת בהמה וחיה · מצאנו הכתוב שדבר בגבלת בהמה ארבעה פרקים ·

האחד פרק ארבעה מינים שיש להם סימני טהרה כגון גמל שפן ארנבת חזיר ועליהם אמר הכתוב מבשרם לא תאכלו ובגבלתם לא תגעו ולא הורה לנוגע משפט הטמאה מפני שהזהיר על הנגיעה · ופרק שני ולאלה תטמאו והם כל מפרסי פרסה והם הסוס והחמור והפרד ואמר הנוגע בגבלתם יטמא והנושא מגבלתם יטמא ולא הורה איכות טהרתם · ופרק שלישי וכל הולך על כפיו והם אריה ובלב וכיוצא בם ואמר הנוגע בגבלתם יטמא והנושא את גבלתם יטמא ולא הורה גם כן איכות טהרתם · ופרק רביעי וכי ימות מן הבהמה מת בהמה טהורה שהנוגע בגבלתה והנושא את גבלתה יטמא עד הערב והאוכל ולא הורה איכות טהרתם · ולמדנו משפט האוכל נבלה שהיא רחיצה במים שנאמר וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה שהוא רחיצה במים מכלל שנקיש הנוגע והנושא מן האוכל שהוא רחיצה במים והכתוב חייב כבוס על הבגדים שהוא הדין רחיצה על האדם ובעבור מצאם המפרשים פרק ולאלה תטמאו שאמר על מין המפרים ואינו שומע והנושא מגבלתם ועל הולך על כפיו אמר והנושא את גבלתם נהלקו · מהם אומרים כי מן המפרים מי שיגע בגבלה יטמא והנושא חלק מן הגבלה יטמא אלא הולך על כפיו מי שיגע בגבלה ומי שישא כל הגבלה יטמא · ואמת כי הכתוב החמיר המפרים מן ההולך על כפיו כאשר החמיר על ארבעה מינים שלא נגע בהם יש בהם סימני טהרה · ואב"ן עזרא אמר שפסוק ולאלה תטמאו חזר על ארבעה מינים שהזכיר מקודם לכן והזהיר בנגיעתם · אבל פסוק כל מפרס' פרסה ופסוק וכל הולך על כפיו יהיו נבללי' במאמר והנושא את גבלתם וכן לא יאות מפנים רבים כי מה טעם להשים מאמר ולאלה תטמאו פרק בפני עצמו אם היה מחובר למעלה ועוד היה ראוי לומר וכל מפרסת פרסה בו"ו החבור · והסימנים לפי דעת החכמים הם שנים מעלת גרה ופרסה שסועה · ומהם אומרים שלשה מעלת גרה ופרסה ושסוע · והאמת שהם שנים כי אלו היה הפרסה חוץ מן השסוע סימן היה ראוי להביא המפרים לבד עם אותם הארבעה שהזהיר בנגיעתם אך בעבור שלא היה הסימן שלם לא הביאו עמהם ועוד מפני שהיה קצת סימן החמיר עליו מן הולך על כפיו ובאר כי נושא חלקי הגבלה יטמא אבל על הולך על כפיו אמר והנושא כל הגבלה יטמא · ומהם אמרו שתי הפרשיות למדות זו מזו למדנו להולך על כפיו מן ולאלה תטמאו שהנושא קצתו יטמא ולמדנו ולאלה תטמאו מההולך על כפיו שנושא כל הגבלה יטמא וזה לא יתכן שאם נושא הפרטי יהיה טמא כל שכן הנושא כללו · ועוד שאינם כדין פתיחה והתימה ללמוד מן הפתיחה לחתימה ומן התתימה לפתיחה כי הפתיחה עצמה מבארת טעם התתימה שאם נושא קצת הגבלה יהיה טמא כל שבן נושא הכלל ומה טעם לתתימה · ועוד מה שקרא אותם בטעם פתיחה וחתימה אינם באור למה שבאמצע שהם החיות והבהמות עד שיהיו כדין פתיחה וחתימה אבל הם מבארים למי שיטמא מהם והרוצה להשוות שני המאמרי' פירש בפסוק והנושא מגבלתם אחת מגבלתם ודין לנו לבאר חלוק דעות החכמים בשם נבלה · דעת החכם רבינו ענן נ"ע כי הנבלה כאשר היא בבנינה תקרא נבלה וחלקיה לא יקראו בשם נבלה כי מה שהוא בבנין החיים ויצאו החיים היא תקרא נבלה ופירש על הנוגע

בגבלתה

בנבלתה שיהיה נוף שלם ויריש על הנושא מנבלתם חלק מן הבהמה • ובעלי הקבלה אמרו כי נבלה תקרא האבר הפורש מן הגוף • ונחלקו בראיותיהם ואמרו ששם נבלה נאמר לכל הגוף משום שאין לה חלוף והאבר שאין לו חלוף יקרא נבלה והיא הקובצת עצם ובשר וגידים יצא הבשר שיש לו חלוף אינו מטמא וזה דבר ר' יוסי • ור' עקיבא הביא ראיה מן התורה על איזה דבר נופל שם נבלה כגון הנבלה שאבלה האריה כי לא נשאר רק עצם ובשר וגיד ולחלוח תקרא בשם נבלה • ור' יהודה הקדוש לקח ראיה משם בהמה מה בהמה קובצת עצם ובשר וגידים אף האבר שכולל עצם ובשר וגידים והם עצמם אמרו בשביל העור עבודתו מטהרת אותו והלא העור אינו מטמא בנגיעה ומה צורך שעבודתו מטהרת אותו • ושבו ואמרו כזית בשר מן הנבלה מטמא ומהם אמרו כי הנבלה שם יאמר לכל ותאמר לחלקי הבהמה לכלל כנון שנאמר לא תלין נבלתו על העץ ועל הלקי הנבלה נאמר לא תאכלו כל נבלה והנפש אשר תאכל נבלה שאינו רוצה כלל לבד אלא כלל ופרט שאי אפשר באמרו והאוכל מנבלתה שיהיה חלוק מן הנפש אשר תאכל נבלה וטרפה והרצון באמרו והאוכל מנבלתה נבלה שהיא חלק מן הבהמה כן הנוגע מה שאמר והנוגע בנבלתה בין לכללה בין לפרטה יקרא בשם נבלה ואין הבדל בין שיאמר מנבלתה ובין שיאמר בנבלתה ומדין כל דבר שאינו נופל על פי שלטותו יקרא נבלה הנה הפרי שלא הניע לשלמותו יקרא נופל כן חלקי החי שיש בהם חיים אם ימרו החיים יקראו נובלים ואין הבדל בין הכלל ובין הפרט ובאמרו אשר תאכל נבלה על מקצת רצה שהאכילה קצת אחר קצת ועוד שהיא בשר לא עור ולא עצם • והחכם רבינו יוסף נ"ע אומר שהשמות הם על שני חלקים יש שם שיהיה נאמר בכלל ובפרט כשם זהב ויש שם נאמר בכלל ואינו נאמר בפרט כשם דרכמון • והנה שם נבלה אם יהיה כשם דרכמון צודק מאמר ר' ענן נ"ע מאמר בעלי הקבלה שאם יהיה שם כללי לא יהיה פרטי ואם ירד מן הכלל דין להיות לכל חלקי הכלל ומה טעם לקרוא מה שהוא בשר ועצם וגידים נבלה ולא יקרא גם הבשר לבדו נבלה • וד' יוסף הקרקסאני נ"ע הלך אחר דעת בעלי הקבלה והחליף מן דעת הקראים והאמת נוכחת • אך ר' ענן נ"ע מה שאמר כי הנוף אם יכרת ידו לא יקרא הנוף נבלה בעבור שנשחת הבנין והנוגע כו לא יטמא אין כן דרך בעלי הלשון כי אם יכרת ידו או רגלו עדיין יקרא בשם נבלה כבר מצאנו שמת אדם נקרא מת כללו וחלקיו יטמאו בנגיעה כמו שאמר או בעצם אדם • ואם יאמר כי מטמאת מת מטמאה חמורה דין פסוק הוא מדין השכל כי המצוה שהיא מצות לא תעשה לכלליה היא מצות לא תעשה לפרטיה • ואם הזהיר אדם לחבירו לא תאכל בכר לחם זו ואותו הבכר נעשה פתים ויצא משם בכר מי שאכל מן הפתים עובר על אזהרת אבילת הבכר כן זה כל שכן שבארנו ראיה ברורה שהחלקים יקראו בשם נבלה • אך מה שיש לחוש מה טעם לומר במקום אחד והנושא את נבלתם ובמקום אחר והנושא מנבלתם • ולפי דעת רבינו ענן נ"ע שההמיר על המקצת והקל על המקצת • אך לפי דעת ר' יוסף נ"ע שמסכים כי המטמא לכלל ולפרט באחר מה טעם ואומר כי פרק ולאלה תטמאו בתחלה אומר מנבלתם ובאחרית אומר את נבלתם ללמד מאחד לאחר שמטמאים בכלל ובפרט אין טעם כי בזכור הפרט קל והזמר לכלל • ועוד אם כן על הנושא דין הוא לדין על הנוגע בזה הדין • והאומרים ששם נבלה בכלל ובפרט מה טעם לומר מנבלתם ואע"פ שיש מפרשים אומרים שטעמו אותת מנבלתם למה שנה הכתוב ולא מצאתי טעם • ונראה לי לומר כמו שאמר הכתוב האוכל מנבלתם ולא אמר והאוכל את נבלתם ודבר הכתוב על התורה כי אי אפשר להאכל כלל הנבלה בבת אחת כן אמר והנושא מנבלתם מפני שבזה רוצה הסם והחמור ואי אפשר לשאת את כל הגוף על כן אמר הכתוב בדבר התורה על פי המנהג שהמת ממין אלו הבהמות יהיה גדול הגוף אבל התולך על כפיו יהיה קטן הגוף וגדול על כן אמר והנושא את נבלתם אע"פ שהנושא קצת יטמא ויקרא גם כן נבלה וקודם הכלל מן הפרט כמה שאפשר • והטוען מן בעלי הקבלה שעורות שהביאו ממדין לא היו טמאים אע"פ שהיו שחיטת עובדי כוכבים יש להשיב כי משל ישראל היו • וכמו שן שעשה שלמה המלך ע"ה איננו שן שנהב שלא היה מטמא רק אפשר שהיה מן שיש כמו שאמר ואת כל בתי השן והבתים בגוים מאבני שיש • ובעלי הקבלה טמאו הבשר לבד הפורש מן המת בנגיעה באמרם כזית מן הבשר מטמא אבל החלב אינו מטמא מפני שמצאנו הכתוב אומר וחלב נבלה וחלב טרפה וכו' ואין הכוונה

שאינו

שאינו מטמא שאם הותר למלאכה הוא מטמא והנה הכתוב אומר ולאלה תטמאו הצריך לדעת כי כמו שהרשה לנעת בחלב כן הרשה לנעת בנבלה כי לא יוכל להוציא החלב אלא על ידי נגיעתו בנבלה וכמו שיטמא בנבלה כן יטמא בחלב :

פרק שלישי

כל רטיבות הנבלה מטמאות • ואלו שאינם מטמאים מן הנבלה הקרנים והטלפים בחיותם דבקים בנבלה מטמאים לנגע בם ובהבדלם אינם מטמאים אלא אם יבדלו עם עקריהם שהם מוציאים דם מטמאים והראיה על זה שהרי מצאנו הכתוב על הזב אומר והנוגע בבשר הזב ופרט למה שאין להם הרגשת חיים • ואבר הפורש מן החי אינו מטמא ובעלי הקבלה אמרו מטמא על מנת אם יהיה עצם ובשר וגידים ויהיה שעורו כזית ואם יהיה אבר שלם אפילו פחות מזית וזה דנו אותו בין מן החי בין מן המת אבל בשר מטמא מן המת כזית לא מן החי • אמנם הראיה שלנו ביון שמת האדם היא מטמאה חמורה והביא עצם האדם שהוא מטמא והסגיל שהוא של מת באמרו או במת או בעצם אדם או בקבר שהביאו בין המת ובין הקבר מכלל שעצם החי אינו מטמא ואין הבדל בין הלח ובין היבש ועוד שעל בהמה מהורה אומר וכי ימות מן הבהמה ועל השרצים אומר כל הנוגע בהם במותם מכלל שהאבר מן החי אינו מטמא • ואם יטעון כי הכתוב אומר והנושא את נבלתה ומלת נבלתה בבנוי ונראה שהיא מיוחסת לדבר זולתו עד שיהיה חלק מיוחס אל הכלל הנה לא תלין נבלתו על העץ והצה הכלל באשר הוא• והיוצא מן הטמא מטמא כגון חלב ורטיבות שלהם באבילה לא בנגיעה כי כן אמר מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו ר"ל כל היוצא מבשרם ומזה הוקש ביצת העוף ומצאנו הדבור בנבלה לפרקים ונקיש לאחד מן האחר שהרי הביא ארבעה מינים מהם גמל ושפן ארנבת וחזיר והביא בפרק ולאלה תטמאו הסוס והחמור ולכל הולך על כפיו האריה והכלב ולכל הולך על ארבע שנהבים • ובכי ימות מן הבהמה בהמה וחיה מהוהה ואין הבדל בין פתים מיתת עצמם בין הרוגים בין הנוקים בין מרפות בין שחוטים זולת המין המהור אם נשחט שחיטה כשרה אבל נשחט שחיטה פסולה היא מטמא בכל שטתה מעצמה ומטמאים במשא ובמגע ובאבילה • ובאר על הנושא ועל האוכל בבום בגדים זולתי הנוגע ויש לבאר על זה בפרקים הבאים • ומטמאים אדם וכלים אוכלים ומשקים והזכיר האוכל הנושא והנוגע בנבלת בהמה מהורה כי כל אלו אפשריים לבהמה מהורה והזכיר הנושא והנוגע לאלה תטמאו שהוא מוהר לאבילה בהם על כל צד אבל לבעלי סימן אחד כיון שהזהיר שלא נגע בהם לא הזכיר הנושא והנוגע אבל כלם שוים לענין הטמאה במגע ובמשא ובאבילה • ובאמת כי הנוגע בזדון בחזיר חייב סלקות ובשגגה חייב קרבן ועובר בעשה באמרו מטמאים הם לכם שיורה הרחקה מן הנגיעה ובא בפרק ולאלה תטמאו ואמר מטמאים המה לכם שהנוגע בהם עובר בעשה • לא כפי דעת רבינו יוסף נ"ע שזה תקון הלשון ר"ל מאמר מטמאים המה לכם הקון לשון למאמר ובגבלתם לא תגעו וכל מקום שיאמר טמאים המה לכם יהיה אזהרה על הנגיעה הדע זה במופת כי אזהרת הנגיעה לא תהיה לטמאת הדבר שיגע בו רק לטמאת הנוגע באמרו בכל קדש לא תגע וזה אינו מופת אמתי כי לא הזהיר אלא כדי לחייב במשפט כיוצא בו באמת לא תגע בו יד ולא יגעו אל הקדש אבל בפרק וכי ימות מן הבהמה לא אמר מטמאים המה לכם שהרי הרשה להטמאת בהם באמרו והחלב נבלה וחלב טרפה • והאומר כי באמרו ולאלה תטמאו הרשה להטמאת בהם מפני הדגש זה לא יתבן אלא הגיד שאם יגע בהם יטמא באמרו זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו :

פרק רביעי

הדבור בשמונה שרצים • בפרק וזה לכם הטמא בשרץ השורץ מצאתי שהחכמים נחלקו בהם • מהם אמרו כי אין האסור תגאי בהם רק בשמות • ומהם אסרום מתוך סימן והסימן הוא שיש להם כף ואצבעות והסמיכו פסוק וזה לכם הטמא לפסוק וכל הולך על כפיו • ויש להקשות בדבריהם כי למה באר שמותם הואיל והם נכללים בפסוק ולכל הולך על כפיו ומעט מפני שמציאות אלה בבתים יותר • ומהם אמרו כי אלה השמונה מכלל שרצי הארץ בעלי כף ואסרם מפני הסימן בתפור פסוק וזה לכם הטמא לפסוק וכל הולך על כפיו והזכיר גם שמותם

כמו שעשה בבהמות הטהורות • והטענה כי הזכיר שמות הבהמה לעלה מפני שהם של ישוב ושל מדבר מה שאין כן בשרצים ועוד כי הסימן שנתנו בשרצים אינו קיים בתנשמת ואין ראוי להסמך בסימן אשר לא נזכר בתורה כי פרק זה לכם הבמא עומד בראשו וראוי להסמך בשמות באטורם • ואין טענה ממאמר והצב למינהו שחלקי מיניו אינם נקראים בשם צב ולולי סימן איך נאסור כי אפשר שחלקי מיניו יקראו בשם צב כשם עורב וכשם שהתורה אמרה העוף בשמות כן השרצים נאמרו בשמות • ובאסור השרצים נשען במה שמצאנו האמה מסכמת עליו כי לא נשמעה בהם מחלוקת כמו בעופות כמאמר ר' יוסף נ"ע ואין ספקה בין שמונה השרצים ובין זולתם באסורם אבל החלוף ביניהם לבינם בקריאת שמותיהם ויש מהם שהם ברורים בשמותיהם כמו העכבר והחולד וצב מהם ידועים מן לשוננו ומהם מן לשון ערב שהיא קרובה ללשוננו • והספקה נפלה באנקה וכח ונמסך במה שהאמה מסכמת כמו שנמשכנו בדברים רבים על המשך ההעתקה מבבל היורשים כי לא נשמעה בו מחלוקת ואין מתירה על מה שכתוב בתורה וכמו שנשענו על מינים שאינם מטמאים מהגדת נביא כמו עכביש וקלינרו"ש ועקרב כן נמסוך בהודעת אלו השמונה שרצים כמו שמצאנו הגדת האמה מה שאין הלוקה בי היתה להם דעת הכלל ודעת הפרט ונפלה השנגה בפרט ונשארה דעת הכלל ואם לא נדע כח ואנקה על מה נופלים מחלוף העצמים הנושאים אלו השמות • ואלו הם שמונה שרצים העכבר ידוע מלשוננו והולד וצב ידועים מלשון ערב אלבול"ד ואלצו"ב והצב הוא כולל והתנשמת ידועה איניפי"ה ואנקה וכח ולטאה הם טושמטיט"ן כאוקרק"ש בקופרדידי"ן • ואמר וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ והסמיך זה אל הארץ כדרך שהסמיך הדגים אל המים ושרץ העוף כן הסמיך זה אל הארץ לא להתיר מה שלא ישרוץ על הארץ כגון שאמרו חכמי הרבנים שהצב שני מינים ממנו על הארץ וממנו על האש ואם ישיננו האויר יבות והתראיה על זה שאמר אלה הטמאים לכם בכל השרץ ולא הסמיכו אל הארץ לאמרו מכל וכל • ואלמלי היה התנאי לשרוץ על הארץ היה מזכירו ומה שלא ישרוץ על האדין טמא וטמאתו על איזה צד שתצא נפשו טמא בין בשעת צאת נפשו בין אחרי כן • ואין מענה ממלת במותם שרוצה בשעת מיתתם והראיה על זה שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו שאינו רוצה בשעת צאת נפשם אלא כולל גם העתים אחרי מותם ומטמא בנגיעה ואינו מטמא במשא כי לא אמר והנושא את נבלתם וזה מבטל דבר מי שאמר שהוא נכלל תחת וכל הולך על כפיו • ואמה שהנושא את השרץ טמא טמה שאמר וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא אלא אינו טעון כבוס בגדים כמו נושא בנבלת בהמה • ובעלי הקבלה אמרו נבלת שרץ מטמא כעדשה בשר ועצם ונידים ואם הוא אבר שלם פחות מעדשה מטמא ואין צורך אבל בבל שהוא מטמא מן השרץ • ואמר במותם הורה בזה אם מתו ואם נהרגו ועדיין הוא מפרכס אחרי שאין תקות היים מכנו מטמא דמיון בהמה שחוטה שעדיין מפרכסת ואם נגע בו הטמא נמטא באיזה צד אם הותז ראשו או נברת מתוך שאין לו תקות חיים בשעה קטנה • והנה על מין הבהמה נאמר שם נבלה לכל בעלי סימן אחד באמרו מבשרם לא תאכלו • ועל כפרים ואינו שומע באמרו וכל הנושא מנבלתם • ועל נבלת בהמה מהורה וכי יסות מן הבהמה והאוכל מנבלתה • ועל שמונה שרצים וכי יפול מנבלתם • ועל הדגים ואת נבלתם תשקצו • ועל שרצי עוף אומר וכל שרץ העוף שקץ הוא לא יאכל • סמוך אומר לא תאכלו כל נבלה • ובנבלת עוף מהור אמרו החכמים על מה שאמר הכתוב והנפש אשר תאכל נבלה וטרפה שכולל נבלת בהמה ועוף שאמר למעלה אשר יצוד ציד היה או עוף וחייבו הכתוב ברחיצה וכבוס מלמד שכל מה שנאמר באבילה טעון כבוס ורחיצה אע"פ שאינו מטמא במשא ובמגע והקש אחד יש לכל הנאמר באבילה לבד שכלם נקראים בשם שקץ ודין אחד יש להקיש שכל מה שנאמר באבילה טעון כבוס ורחיצה:

פרק חמישי

ויש מינים אחרים שאמרם הכתוב באבילה כגון העוף הטמא ונבלת העוף הטהור ושרץ העוף חוץ מה שהתיר ונבלת הדג ורמשי הים וחיות הים והשרץ השורץ על הארץ זולתי שמונה שרצים ורמשי האדמה כל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים והולך על נחון • ואמנם העוף הבמא עשרים ואחד שנזכרו בשמותיהם מה שאמר ואת אלה תשקצו

תשקצו מן העוף זולתי התנשמת שהוא בין העוף ובין השרץ ומטמא במגע · ושרץ העוף במו זבובים ויתושים ודבורים וביוצא בם שהם עפים הוא מה שאמר כל שרץ העוף ההולך על ארבע והשרץ השורץ על הארץ · חוץ משמונה שרצים אשר הוא מה שאמר וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ שהם שמונה שרצים שהמציאה האמה בידיעתם והשאר נשאר אסורם במאכל שאינם מטמאים במגע ובמשא רק באכילה עליהם אומר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ · והדג הטמא מה שאין לו שני סימנים רק סימן אחד מפני שאמר כל אשר יש לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו מכלל אשר הם בסימן אחד הם אסורים ומה שאין אחד מן הסימנים שני מינים מה שאמר וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת באמרו מכל שרץ המים רוצה בו היות הים כמו הנמיה ותמסח שיוצאים מן המים ורועים בחוץ · ובאמרו כל נפש החיה אשר במים שקץ הוא לכם כנון שאר רמשי הים ורמשי האדמה כנון שאמר וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל הם האמרים כל הולך על גחון כמו נדשים והולעים ואין הבדל בין ששורצים על הארץ ובין שאינם שורצים מפני שאמר על הארץ שהרי אמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ לבד וכולל השאר הולעי פירות · וכל הולך על ארבע כנון נמלים ועקרבים עד כל מרבה רגלים הם סימנים ידועים כנון שיש לו דגלים מראשו ועד זנבו כל אלו אינם מטמאים במגע ובמשא רק הם אסורים באכילה ואם מטמאים באכילה יש לנו לבאר · אך מה שנסתפק בנבלת העוף הטהור ונבלת שרץ העוף הטהור ובנבלת הדג הטהור איך נדע אותם לאסרם ונאמר כי אחרי שהוכשר העוף הטהור להאכל והכשרתו על ידי שחיטה אם לא ישחט וימות על איזה צד שימות הוא נבלה ויש מי שנסתפק על העוף הטהור שתלה התרו בסימן במו הרבנים שאמרו שיש לו זפק וקרקבנו נקלף ואצבע יתרה ושאינו דורס ואוכל באמרו מהנשר מהתורים · ורב ענן הגשיא נ"ע אמר ששופף הים ומאכיל אפרוחיו מה שאין לי צורך להזכירם · והאמת כי רצון הכתוב שתלה התרם בשמות והטוען כי אמר בסקצתם למינהו וחלקי הסין לא יקראו באותו השם ואיך יתלה התרם בשם אין סיוע למאמרו כי רצון הכתוב שיקרא הלקי הסין בשם אחד כמו שם עורב שחלקי הסין אע"פ שהם חלוקים בצורתם כלם נקראים בשם עורב · אך מפני שאנחנו מבלים בשמות מה שנועד לנו מקבל הירושה יהיה לנו בהתר ומה שנסתפק בהם הם התת האסור ונבלת הדג הטהור בארו החכמים שהכשרו בצאתו מן המים חי ואפילו יהיה מותו על איזה צד שיהיה כמו שאמר אם את כל דגי הים יאספו להם ומצא להם ושם הכשרו הבהמות בשהיטה · אבל אם יהיה מותו במים שהוא בית חייו הוא יקרא נבלה ואין טעם שאם יהרגנו העובד כוכבים יקרא בשם נבלה רק הוא נדון כדין טמאת אוכלים · יש מי שמסתפק במאמר כל אשר לו סנפיר וקשקשת שיהיה לו אחד מהסימנים ואומרים הפך זה וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת אחד משני הסימנים ואינו נראה כן שיהיה זה הפך ר"ל הפסוק השני הפך הראשון מפני שהראשון חיוב והשני שלילה ועל השלילה אם יהיו שני דברים יתכן להיות הרצון באחד מהם אבל על ההין יחייב להיות השנים ועל כן לא יהכן לפי זאת הבונה להיות הפסוק השני הפך הראשון ומשום שהפסוק השני הוא נושא למה שנאמר מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים ורוצה בו שאין בהם אחד מן הסימנים ואפילו אם הבונה בפסוק השני אהד מן הסימנים אין השני הפך הראשון מפני חלוק הנשואים ואם כן הפסוק הראשון מהיר מה שהוא בשני סימנים ומה שהוא בסימן אהד מנין הוא באסור · יש להשיב כי מן ההין למדנו לאו · אך לפי דעת החכם ר' יוסף נ"ע שאמר כי אינו קיום והכחדה משום כי יש להם חלק שלישי ורביעי · יש להשיב כי אחרי שבארנו כי הדבור בנוי בחיוב שני הסימנים הבחדתו בהעדר היות שני הסימנים ואין להם חלק שלישי ורביעי מכלל אשר הוא בסימן אהד הוא באסור · והחכם ר' יוסף נ"ע אסרם על צד הספק כי אמר כשם שלא יהיה בנאמנות אשר ימות בים תתת לא תאכלו כל נבלה כן תהיה העברתנו לאשר הוא בסימן אחד ויש מן החכמים שאסרום מן הקבוץ · והבבים אסרו באסור אשר הוא בסימן אחד כי הכתוב אמר אשר לו סנפיר וקשקשת ואלו היה בבציאות כמו שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת שיהיה לו קשקשת ולא יהיה לו סנפיר עוד יהיה הדבר מסופק כי הייגו מקישים אותם כמו הבהמות אשר נאסרו אשר הם בסימן אחד כל שכן שלא ימצא בדגים אשר יהיה בקשקשת ולא בסנפיר ·

ועוד

דעזד שהכתוב אמר כל אשר במים והסגיל מאשר הוא בשני הסימנים מבלל אין הבדל מה שהוא בסימן אחד או שלא יהיה לו סימן אחד שהם באמור • והחכם ר' טוביא נ"ע אומר כי הכתוב התיר אשר לו שני סימנים ואשר לו סימן אחד עומד על אשר ברעת על האסור ואין צורך בי התתר שקדם על כל הדגים במקום הדעת • ושרץ העוף אחרי שפסקו החכמים בהכשר אכילתם שיתנו אותם במים הקש על הדג שיוצא מן המים אל האויר הארבה מן האויר אל המים • ואני אומר על כל איזה צד שיוציא רוחו כמו שאמרנו בדג • וחכמינו דנו על הקל שבעניינים והוא מים חמים אבל מה שימות מיתת עצמו הוא יקרא נבלה והוא תתת לא תאכלו כל נבלה כל מה שיקרא שמו נבלה • ושרץ העוף הוא לארבעה חלקים האחד שנאמר כל שרץ העוף ההולך על ארבע שהוא הולך ואינו עף כגון קלינרו"ש וכיוצא בו • ומה שהוא עף ואינו הולך כמו זבובים וצרעה ויתושים • ומה שיש לו כרעים והבתוב חלקו לשני חלקים מה שיש לו כרעים והוא בהתר ויש מה שיש לו כרעים והוא באמור כי אלמלא היו הכרעים סימן טהרה לא היה ראוי לבאר שמות המהורים אלא כיון שאמר אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע אשר לו כרעים ואמר את אלה מהם תאכלו מפלוני ופלוני מכלל יש בעל כרעים והוא באמור ועל כן באר שמותם • והרבנים שנותנים טעם עוד סימן בארבע כנפים וקרסולים וארבע רגלים וכנפיו חפות את רובו סימן המהרה שקר נבאו • ואנחנו כיון שנסבלנו בשמות כלם אצלנו באמור • והאומרים אשר לו כרעים כתיב וקרי לאו מלמד שפעם יש לו כרעים ופעם אין לו כרעים והוא זמן אסור וזמן מותר אלו היו הכרעים סימן הכשר היה מאסרם נכון • וכל אלו מטמאים באבילה לא במשא ולא במגע ואם יאמר אומר למה לא אמר בכל אחד מהם והאוכל מנבלתם יכבם בגדיו • יש להשיב כי צריך האדם לעיין במליצות הדבור כי על כל מקום שיביא מצות לאו לא תבוא מצוה על מצוה כי אחרי שאסרם מן האבילה איך היה דן על האוכל במשפט הטמאה הנה על ארבעה מינים שאסר הגניעה בהם באמור ובנבלתם לא תגעו לא דן על הנוגע בטמאה והאפשר כי הנוגע אינו טמא כמו הנוגע בשאר בהמות טמאות אלא הכתוב לא באר משפט טומאתו והחקש יחייב • והלא ראה בנבלת בהמה טהורה אמר והאוכל מנבלתה יכבס בגדיו והחכמים נתבלבלו לאיזה צד תהיה אבילת הנבלה זה אומר בכה זה אומר בכה והאמת נוכחת שהתורה דברה על השוגג כיון שהבהמה הטהורה המותרת אם נתנבלה אפשר שיטעה אדם ויאכל כדבר שהיה רגיל ועל כן אומר והאוכל מנבלתה • אך כל שאר הנבלות נכללות במאמר לא תאכל כל תועבה ובסוף אומר לא תאכלו כל נבלה על כן הראה משפט האוכל מאלו הנבלות שסדרנו אך דין נבלה כל האוכל בכל הנבלות כדין האוכל נבלת בהמה טהורה ככתו החכמים בטשפט זאת הטמאה כיון שהכתוב אומר על שרץ הארץ אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ואומר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם ואומר ולא תטמאו את נפשותיכם ואת הטמאה צדיכה טהרה • והשרצים שטמאה התורה באבילה לכד בפסוק וכל השרץ השורץ על הארץ ושקץ הוא לא יאכל בין שישרוץ על הארץ בין שלא ישרוץ על הארץ מפני שלמטה אמר סתם בכל השרץ השורץ • והטוען כי למעלה אמר השורץ על הארץ ואם למטה אמר אל תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא אמר על הארץ ואומרים הרבנים כי בטח הכתוב על מה שאמר בראשונה ואין שרצי המרי באמור • יש לו להבין כי לא אמר הכתוב השורץ בארץ רק על הארץ וכולל גם מה ששורץ זולת הארץ והם אמרו קשות שהיתה בארץ והתליעה התולעים אסורים ומה פרק יש בין תולעת הקשות ובין תולעת המרי כיון שאמר בכל השרץ השורץ לכד :

פרק ששי

הבהמה המהורה הבשרה על ידי שחיטה וכן העוף אלא אם תמות מיתת עצמה או תרגז היא נבלה והנוסם והתולה והמוכה למות שנאמר זאת החיה אשר תאכלו שתהיה בריאה ואם נשחטו כל אלו הם נבלות ואשר נפסלה שחיטתו נבלה • ויש אשר נשחטה בלי פסלות והיא נבלה כגון מה שלא שלמו לו שבעת ימים שנאמר שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תתת אמו והוא הדין על האם כי כן אמר תתת אמו בעוד שהולד חי • ומי שישחט העכר והפרה מה שישחט באחרונה כיון שהשחיטה היא המכשירה והיא פסולה על האחרון היא נבלה

Digitized by Google

נבלה • נראה מפי שעשה לכתחלה לשחוט העקר והפרח קודם שישחט אחד מהם אם היתה כונתו לכך שניהם נבלות • וכן הדרה אם נשחטה שחיטה בשרה היא נבלה משום אותו ואת בנו • והחכמים ההמירו כי אפילו שיצא העובר חי כיון שבון להמיתו השחיטה נתעבה והנשחט נבלה כיון שהשחיטה היא תכשירה והיא נתעבה הנשחט יהיה נבלה • והרובע והנרבע מה שאמרה התורה ואת הבהמה תהרגו ששחיטתה היא הרינתה והיא נבלה כיון שלא הכשרה לאכילה היא נבלה • ובהמת עיר הנדחת ששחיטה לא תכשירה לאכילה והיא נבלה ושור גנה והנשחט לעבודת כוכבים וכל אלו התנאים עומדים על העוף חוץ מן התריסן מן הביצה ושחיטתם קודם יום השביעי כי כן נאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך ולא כנע משחיטתם :

פרק שביעי

צריכים אנחנו לדעת על איזה ענין יהיו מטמאים לזולתם ואלו הם • נגיעה ונשיאה ויחם ועליו תוך ואבילה • באלו ששה דרכים משינים הטמאה • ואולם בנגיעה נחלקו החכמים אם הוא בבינוני או בלא בינוני • ואם היה בבינוני אם צריך שיהיה הבינוני מקבל טמאה ואם צריך שיהיה הבינוני אחד או יותר מאחד • אמנם הנגיעה אם היא בבינוני מצאנו הכתוב במקומות על הנגיעה בבינוני אבל מה שהוא בלא בינוני זה מה שאין צריך להזכיר נאמר במקום אחד הן ישא איש בשר קדש ונגע בכנפו והוא בבינוני ונאמר וילך האיש וינע בעצמות אלישע והיו בינוניים ביניהם ר"ל תכריבי המת ומה שנאמר על המלאך ויגע בבשר והוא נגע בקנה המשענת ואע"פ שיש מי שנותן על אלו המקומות מליצות שיעשו אותם נגיעה בלא בינוני לא יושלם להם • אבל באמת שהנגיעה תמצא בבינוני ובלא בינוני אע"פ שהבינוני הוא על צד המעבר באמרו הנוגע כולל האמת והמעבר אחר שישתמש המעבר כדין האמת כי באמור האיש נגע פלוני לפלוני אין הבדל בין שנגע בו בבינוני בין בלא בינוני כל שכן שמצאנו בענין חני שאל נא את הכהנים תורה לאמר הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל היקדש ויענו הכהנים ויאמרו לא ואמר אם ינע מטמא נפש בכל אלה היטבא ויענו הכהנים ויאמרו יטמא • ובאשר היתה השאלה בקדושה בבינוני כן היתה השאלה בטמאה בבינוני שאם לא היתה השאלה כאהת מה טעם השאלה • והנה הורו כי הטמאה היתה בבינוני והקדושה תהיה בלא בינוני ועל זה אמר ולא ינעו אל הקדש ומתו מלמד שהנגיעה בלא בינוני ואולם בכל מקום שרוצה האמת לבד צריך לבאר • והנה מצדיית הנביא ידענו כי הנגיעה בקדש בלא בינוני באמור לנושאי הארון בכתפם במוטות ואחרי כן יבואו בני קהת לשאת ואחריו אמר ולא ינעו אל הקדש וטתו מלמד שהנגיעה בלא בינוני ואם כן יתחייב לטמאת בגדי הנוגע משום בינוני כמו שטמא בגדי הנושא • ואם יטעון טוען למה לא באר הבתוב ככום בגדים לנוגע כמו שבאר לנושא • יש להשיב מפני שבמלת נוגע נכנסים הכלים מה שלא כן בנושא ולא עוד אלא לפי דעת מי שאינו אומר בבינוני למה טמאם בנושא ואם יאמר מפני שהם מיוחסים אליו הוא הדין בנוגע מצד היחס והנה בענין הזב שטמא הכתוב בגדי הנוגע • ואם יטעון טוען ומה טעם להזכיר הנושא כיון שכל נושא בבינוני נוגע בבינוני הואיל ואין עדפנות לנושא בכבום בגדים • יש להשיב בין נושא לנוגע כפאה אחרת כי הנוגע יהיה משיג הטמאה בבינוני מקבל טמאה ולא כן בנושא כי אפילו בלא בינונים מקבלים טמאה יהיו משינים הטמאה • ואם יטעון טוען כי מה הבדל יש בין בינוני לבינוני כיון שזה וזה יקרא נוגע על צד המעבר • יש להשיב אחרי שהורינו שמלת נוגע כולל האמת והמעבר והכגלנו על הקדש שהוא נגיעה בלא בינוני למה שידענו מצדיית הנביא ע"ה כן יש להבין שעל הטמאה רוצה בבינוני מקבל טמאה מצדיית הנביא כמו שמצאנו שטמא הכתוב בגדי הנוגע לזב מצד היותם מיוחסים אליו • ומה שבתוך הכלי כפי דעת מי שאמר שהוא טמטא מאוירו ויש להגביר המחשבה מפני שהוא נוגע בבינוני ולא הרמיז תוך בבלי אלא שדבר הכתוב בהווה הוא הדין אם נגע מחוץ ואם יאמר אומר כיון שהנוגע הוא בבינוני מה טעם שאמר הכתוב בטמאת מת כל הורג נפש וכל נוגע בחלל • ויש בזה הפסק שתי קשיות שאם הנוגע בבינוני מה טעם לומר כל הורג נפש והוא נוגע בבינוני וכי יעלה על דעת שעל ההורג בחוץ הכתוב מדבר ואם כן אחר שהורג בכלל נוגע למה הוציאו הכתוב בבאור ולא עוד

Digitized by Google

אלא שאם הרגו בדברים שאינם מקבלים טמאת ואיך הם משיגים הטמאה • יש להשיב למבין שהתורה אינו בכלל נוגע אלא בכלל נושא והעד על זה שלא הזכיר בטמאת מת נושא והנושא את המת טמא עכ"פ מקבל טמאה הקש שאם באהל הוא טמא בנושא קל וחומר • ואם ההורג בכלל נושא ועל כן מטמא בבינוני שאינו מקבל טמאה והנה על הנוגע צריך להיות הטמאה בבינוני מקבל טמאה על ידי חבור ואפילו אם יהיו אמצעיים מה שיהיו לבד שיהיו מקבלי טמאה הנה הכתוב אומר וכל נוגע בחלל והנה הלך הטמאה עד שלשה שהחלל מטמא את הנוגע בבינוני והנוגע מטמא את הבגדים ועל טמאת יום וטמאת שבעה משפט אחד יש בבינוני בין בלא בינוני הנוגע משפט אחד יש בין לגדול בין לקטן לצודה ולשונג • והרבנים פשרו את הקטן מלהטמאת ורבינו ענן נ"ע פשר את השוגה ועל פי האמת כלם נכללים והראיה על זה ה"א הידיעה שבטלת הנוגע לא יועיל רק לשקוע המין כה"א והעוף ירב בארץ :

פרק שמיני

הנושא אין הבדל בין נושא הנבלה עצמה בין שנשא בדבר בינוני כי הנה הנושא מצאנותו בבינוני ממה שאמר ונשאו הקרתים שנשאו הארון במוטות והכתוב אומר ולא יגעו אל הקדש ומתו בין שיהיה הבינוני מקבל טמאה בין שאינו מקבל טמאה בין שישא בכתפיו בין כידיו ואפילו שלא יהיה עליו כגון שישאנו בחבל או במקל כלם בשם נושא והנה ההנעה בשם נשיאה וכן אמרו חכמי הרבנים אשר מודים כי אין הנגיעה אלא בלא בינוני אומרים הזב שהניד דבר במקל טמאו וזה אינו כי אם בכלל נשיאה • וכן אמר ר' יפת ג"ע כי הנוגע אינו עושה פעלה כמה שינע בו אלא כל אחד נוגע לחברו ולא כן הנושא כי הנושא עושה פעולה בנשוא ועל כן המנענע דבר בכלל נושא • היה הטהור בכף מאזנים אחד והנבלה בכף מאזנים האחר והכריע הטהור את הנבלה יהיה טמא וכל נושא הוא טעון כבוס בגדים • היה בין הנושא ובין הנבלה אמצעיים שלא היו מקבלים טמאה הוא טמא הפך הנוגע שהנוגע צריך אל בינוני מקבל טמאה • והשרץ אינו מטמא במשא לפי השרשים שהקדמנו אמנם מטמא וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא הנושא שהוא תחת עליו ויהיה טעון כבוס בגדים לא מחמת נושא אלא מחמת עליו מפני שיש נושא שאינו טמא מכח עליו • וזה מלמד שאם יהיו תחת שרץ דברים מקבלים טמאה בלם טמאים היו בינם לבינם דברים שאינם מקבלים טמאה אינו חוצץ בינתים והוא הדין בנושא היו על השרץ מקבלי טמאה כלם טמאים משום נוגע אלא אם היה ביניהם דבר שאינו מקבל טמאה חוצץ בינתים • ולמעיין שיעיין כי בנדי הנושא לא פמאן הכתוב אלא משום שהם מיוחסים אליו אלא בגדי הנוגע מצד נגיעה בבינוני הם טמאים ומצד שהם מיוחסים אליו • למדנו מזה שכל מה שינע הנוגע בטמאה כשלא פורש ממטמאיו הוא אינו טמא וכן נמי מה שתחת השרץ הנטמא מחמת עליו אינו מטמא דבר אחר כשלא פורש ממטמאיו ולמדנו דרך אחרת בשער הטמאה בשיפול שרץ בתוך כלי כל אשר בתוך הכלי יטמא ונם מפני שאותו שבתוך הכלי יטמא משום שהוא נוגע בכלי זה למד ממלת ונוגע אלא בא להורות שאם יהיה בתוך הכלי בינו ובין הכלי דבר שאינו מקבל טמאה והשרץ בתוך הכלי הוא טמא משום שהוא בתוך הכלי והכלי הוא טעון לו • וכן אמר ר' יוסף נ"ע כי צמיד פתיל שבתוך הכלי שנפל השרץ בתוכו הוא טמא משום שאמר כל אשר בתוכו יטמא חומרא מן אהילת המת שמציל בצמיד פתיל ואם יהיה דבר נוגע בצד הכלי הוא „טמא משים שנטמא הכלי בנגיעת הנטמא מצד אהילת הכלי • אם העדיף בחוץ ונגע בדבר אינו מטמאו • נפל השרץ על דבר שיהיה בתוך הכלי שאינו מקבל טמאה מטמא הכלי וכל מה שבתוכו אלא מה שנוגע הכלי מבחוץ אינו טמא • וכלי שאין לו תוך אינו מטמא מפני הנטמא משום תוך • הנה למדנו ששיני הטמאה אלו הם הנוגע והנושא ועליו ותוך • ואכילת הנבלה מטמאה לאוכל וטעון כבוס בגדים ואינו מטמא דבר אלא בגדיו מטמאים מצד היותם מיוחסים אליו ואינו מטמא משום אכילה אלא בשיבוא בתוך בית הבליעה שאחר שבא בבטנו עודנו בבטנו יצא לידי טהרה בערב על ידי רחיצה ואינו טמא כשהוא בתוך פיו משום אוכל רק כשיבלע וזה ענין האכילה :

הכתוב

Digitized by Google

פרק תשיעי

הכתוב השוה בין אוכל כל נבלה בין נבלה שמטמאת במשא ובמגע ובין שאינה מטמאת והשוה ביניהם בענין האכילה כמו שבארנו בפסוק כי כל נפש אשר האכל נבלה וטרפה וכלל בזה המאמר נבלת בהמה ונבלת עוף שנאמר בראשית הפרק אשר יצוד ציד חיה או עוף • ובנבלת בהמה כולל נבלת בהמה טהורה וחיה טהורה וטמאה • ושרץ שמטמא במגע ובמשא • ובנבלת עופות טהורים וטמאים נבלת דגים טהורים וטמאים ונבלת שרצים שאינם מטמאים במגע ובמשא • לא כדעת בעלי הקבלה שאומרים שזה הפסוק מוסגל בנבלת עוף טהור שזה אינו פשט נמור כי אחרי שהקדים זכר בהמה ועוף ומשני המינים יקראו מתיהם בשם נבלה למה לא יהיה שם נבלה כולל את שניהם ולא עוד אלא בפרק וכי יסות מן הבהמה אמר והאוכל מנבלתה עד שהתלוצצו בדבריהם ואמרו שזה המאמר לאוכל נבלת העוף מפני שאוכל נבלת בהמה נכלל בנושא מה יעשו בנבלת שרץ לפי דעתם שאינו מטמא במשא אם אכל ממנו אחרי שאין נגיעת פנים נגיעה ונם אינו מצד אוכל מטמא מפני שהבריעו ואמרו שהאוכל הוא נוגע ומה טעם לומר עוד והאוכל ועל כן הסגילוהו על נבלת עוף והלא בדבריהם שיש אוכל ואינו נוגע מפני שנגיעת פנים אינה נגיעה כגון שהכניסו בתוך בליעתו של חבירו מקום שמטמא בנבלת עוף אע"פ שאין לזה בענה יכול האומר לומר שמפני זה אמר והאוכל ואם יאמר יהיה טמא משום נושא ואחר שאמר והנושא מה טעם לומר והאוכל • יש לחשיב לכך אמר והאוכל מפני שאם אכל ועדיין תתיבות הנבלה בקרבו יצא בערב לידי טהרה על כן הוצרך לומר והאוכל ובכן אמר וכל נפש אשר האכל נבלה וטרפה ונשנית טמאת אוכל נבלה כדי לומר ואם לא יכבס וכשרו לא ירחץ ונשא עונו • ועוד לפי דעת בעלי הקבלה שהטרפה אינה מטמאה במגע והיא כוללת בהמה ועוף היכל לומר כי הוא מוסגל בעוף • והנה האוכל נבלת בהמה מה שמטמאת במגע ובמשא בשעת אפילתה מטמאה כמשפט טמאת הנוגע וכדין טמאת הנושא • אך האוכל נבלת עוף טמא הוא וכגדיו לבד • ואם תאמר איך כלל את שניהם ויש להם ענינים חלוקים • יש לומר כי חברם לאופן צאתו לטהרה בערב אע"פ שנבלת בהמה ועוף בבטנו • וחזכיר טרפה אע"פ שהוא בכלל נבלה משום שיש לה חומר הנבלה שכנבלה אומר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי ולטרפה אומר לכלב תשליכון אותו • ולדעת האומרים כי אינו רוצה הנה אלא נבלת עוף טהור מה יעשה במאמר הכתוב ולא תטמאו את נפשותיכם ואומר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם שהוא לטמאת האכילה לאותם שאינם מטמאים במגע הכתוב לא הורה הטהרה במה ובעלי השעורים אמרו כוית מן נבלת העוף מטמא באכילה לא תאבה ולא תשמע כי אפילו המרק מטמא הנה כשנגה הכתוב אותם אמר ומרק פגולים כליהם והאוכל בין מזיד בין שוגג מקבל הטמאה • ואין מענה כי הוא באזהרה וכבר נתבאר כי אע"פ שעברו שמחויב מפני שעבר במצות לא תעשה מחויב ענין הרחיצה והכבוס ודין אחד על הכל • הנה בארנו שמשיני הטמאה הם ששה דרכים הנגיעה והנשיאה ועליו ותוך והאכילה והיהם יהדברים שמקבלים הטמאה הם ארבעה מינים אדם וכלים אוכלים ומשקים • האדם יקבל הטמאה על ידי נגיעה ונשיאה ועליו תחת הנשיאה והאכילה • הכלים יקבלו הטמאה בנגיעה ועליו ותוך • ובגדי האדם מצד היחס כשהוא נושא ואוכל • המאכל והמשקה יטמאו בנגיעה ועליו ותוך :

פרק עשירי

הכתוב רצה לבאר איזה מן הכלים יקבל טמאה ואמר וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם ואין שם כלי מוסגל על העץ אבל הבגד והעור יקראו בשם כלי והאות שאמר בשבי מדין וכל כלי עור • והנה אמר או עור ורצונו שהוא כלי עור והנה באמרו מכל כלי כלל ופרטו עץ או בגד או עור או שק ואחרי כן אמר כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם • וזה המאמר יסתעף לשני סעיפים להיות באור למעלה ולכלול גם כן ענינים אחרים שלא פרטם הנה אלא בפרשת שבי מדין באמרו אך את הזהב את הכסף ואת הנחשת • וזה מפני שבא לבאר כי מאלו המתכות יש שיעשו כלים ולא ישומשו ולא יקבלו טמאה כגון שנקראו עכברי הזהב כלים על כן אמר כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם ר"ל כלים שיעשו מאלו המתכות וישומשו הם יקבלו טמאת •

Digitized by Google

אך הקדמים שנאמרו בפרט ולא יעשו כלים אלא שישומשו ויהיה גם כן מאמר כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם באור למה שאמר מבל כלי עץ ועל כן בא באות ו"ו להבדיל במאמר כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם ושם שני תנאים בקבלת הטמאה שיקרא בשם כלי ושיעשה בו מלאכה לא שבא להסגיל • ויש מפרשים שבארו מאמר אשר יעשה מלאכה בהם באור וגבול אשר יקרא כלי וזה לא יתכן כי הנה הדלת העשה למלאכה ולא תקרא בשם כלי עד שתקבל טמאה • וגם אינו הסגלה שאם הוא הסגלה מכלל שיש כלים לא יעשה בם מלאכה ולא יתכן שיקרא כלי דבר שלא יעשה בו מלאכה • וכל זה בלבלם מאמר אשר יעשה מלאכה בהם בעבור שנראה להם הכתוב מרמז בעוד שהם כלים לא על חמריהם קודם שיעשו כלים אבן מאמד אשר יעשה מלאכה בהם אות בי"ת סובל בזה המקום היות בי"ת הכלי או בי"ת העזר וזה מבטל דעת הרבנים שלא טמאו מן כל כלי עין אלא מה שיש לו בית קבול וכנראה שהכתוב כוללם באיכות אחת בין שיש לו בית קבול ובין שאין לו בית קבול ואמנם העניני יחלקו לארבעה חלקים יש שלא יקראו כלים ולא יעשה בם מלאכה • ויש שיקראו כלים ויעשה בם מלאכה • ויש שיעשה בם מלאכה ולא יקראו כלים • ויש שיקראו כלים ולא יעשה בם מלאכה • ומכלל אלו לא רצה הכתוב בקבלת הטמאה אלא מה שיקרא כלי ויעשה בו מלאכה • ואם נמצא דבר שיעשה בו מלאכה ולא יקרא כלי לא נטמאהו כמו הדלת ואם נמצא דבר שיקרא כלי ולא יעשה בו מלאכה כמו עכברי הזהב לא נטמאהו על כן שב הכתוב אחר שאמר מכל כלי עין ואמר כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם • ולא האבה לשמוע לדברי מי שאמר כי על כן אמר אשר יעשה מלאכה בהם להכליל כלי המחובר משתי חתיכות בי מלת בהם חוזרת למלת כל ובאמרו אשר יעשה מלאכה בהם אין הטעם שאם נעשה בו מלאכה אז יהיה מקבל טמאה רק הטעם פעת שיהיה ראוי להעשות מלאכה ומאיכתי יהיה ראוי לקבל הטמאה אחר שישלם הכלי ואם לא יושלם הכלי וכשהוא בלתי שלם ויהיה עוד ראוי לעיין מלאכה אחרת יקבל הטמאה כיצד סיר אשר הקרקע שלו כדמות קערה יהיה. ממא משום קערה הוא הדין אם נשבר ועדיין ראוי לעיין המלאכה הוא מקבל טמאה וחכלים הם בין שיהיו משמשין בין שיהיו שמשי שמשין בין בשעת מלאכה בין שלא בשעת מלאכה מקבלים טמאה • היו דברים שאינם מקבלים הטמאה ונתחברו בכלים גם הם מקבלים טמאה • היו כלים שהם בנויים בבנין אינם מקבלים טמאה כל שהם בנויים אינם מקבלים טמאה על כן מטאו החכמים הסולם הנעתק ולא טמאו הסולם המסומר • שברי הכלי שהם מקבלי טמאה אחר שקבלו הטמאה הם טמאים אע"פ שבטלו משם כלי כי הנה הבית המנותין נתציו עדיין הם טמאים • ארבעה עשר דברים נזכרו בתורה שמקבלים טמאה ששה מיני מתכות וכלי עין ובגד ועור ושק ומעשה עזים וכלי חרש ואוכלים ומשקים • ויש לך לדעת כי כלים הנעשים מאבנים וכלי זכוכית ועצמות וקרנים וטלפים ואילני הים ועורות העוף ועצמו הדג ועצמו הבגד הנעשה מצמר הים וצמר העוף כלם מקבלים טמאה שהכתוב לא תלה קבלת הטמאה רק בקריאת השם • והנה באמור הכתוב מכל כלי אשר יעשה מלאכה בהם נכללו כל אלו כמו שנכללו המתכות • ואם יאמר אומר כמו שפרט בשבי מדין היה ראוי לפרוט הנה גם לאלו • יש להשיב שהכתוב לא יפרט אלא למה שימצא בריב לפי הרוב אלא בשבי מדין לאהילת הטת יטמאו הכל • והנה מצאנו שבעלי הקבלה נחלקים מדעות חכמי הקראים באלו הדברים שהזכירה התורה שהם מקבלים טמאה ודין לנו לבארם בפרט בדרך קצרה מקום החלוקה • אמנם על ששה מיני מתכות אין ספק וחלוקה בהם שהם מקבלים טמאה כשהם כלים על מנת שיעשה בהם מלאכה ומה שהוא על דרך עדי לאדם יטמא כדין הלבוש בגון אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכיוצא בם • ואמר כל כלי עין וכלי עין כולל מה שיעשה מן העין ומן הענפים ועלי האילן וקליפות האילן והנומא והקנה ואילני הים בגון קורל שיהיו כלים להעשות בהם מלאכה מקבלים טמאה אבל כמו הספינות והעגלות אע"פ שיעשו בהם מלאכה לא יקראו כלים ולא יקבלו טמאה ואין מענה מן מאמר ובכלי נמא על פני הסים כי לא נאמר כלי אלא מפני קטנותו וקלותו הוא באמת כמו כלי כדי למדר • ואין הבדלים שיש להם בית קבול בין שאין להם בית קבול שהם מקבלים טמאה לבד שיעשה בהם מלאכה בין שיהיה מבלבל בין שלא יהיה מבלבל זולתי שלא יהיה בנוי לבנין וכל זה הלוי לבעלי הלשון אם יקראוהו בשם כלי ויעשה בו מלאכה יטמא ואמר או בגד וזה

Digitized by Google

יזרה בין שהוא ארוג בין שהוא לבד לא
פהיותו מטות ולא בהיותו בלתי מטות אך
בהיותו בלתי תפור יקרא בגד כגון שאמר
ופרשו עליו מגד ארגמן · ולא תשמע לבעלי
חשעורים שהוא בשלש אצבעות על שלש
אצבעות וחבגד בין שיהיה מפשתים מן מוך
ומן משי וקנבוס בגד שיעשה מהם יקבל
טמאה ומה שיעשה מצמר חים הפך דעת
בעלי הקבלה שלא יטמאוהו · ואחר שחתם מה
שיעשה מן הצומח אשר מה שיעשה מן החי
ואמר או עור אחר מה שיעשה כלי ומה שלא
יעשה בו כלי אם ישוטש כגון שאמר במקום
אחר או בעור או בכל מלאכת עור והוא
מה שיהיה עור לבדו או עור עם השער ·
הוא הדין מה שיעשה מקרני החי ועצמותיו
הוא הדין מעור ומעצם העוף ומעור ומעצם
הדג כל כלי שיעשה מהם מקבל טמאה · אבל
העצם ואפילו שלא יהיה כלי בהכשר שהיטת
הבהמה מקבל טמאה · ולא תאבה לשמוע
למאמר בעלי הקבלה כי באמרו וכל מעשה
עזים הוא מרמיז לכלים הנעשים מקרני העז
ומעצמותיו והוא הדין לכל בהמה והוציאו
עצמות חדג והעוף הוין מכנף העזניה וביצת
הנעמית ואינו כן אבל הוא לפי דין חכמינו
קדושי עליון ע"ה הכמי האמת והצדק שמרמיז
לצמר עזים והוא במקום שאמר במקום הזה
או שק · מכלל שהחכמים בין חכמי הקראים בין
חכמי הרבנים הסכימו על בגד צמר ובמקומו
אמר בשבי מדין וכל מעשה עזים מכלל שהוא
על צמר עזים · והנה באמרו שק לא רצה אלא
הארוג והלבד ומה שהוא צמר או מטוה
אינו מקבל טמאה הוא הדין לשער העוף
ושער הבהמה ושער הים שהוא פינומלון
הכל מקבלים טמאה · ולא תאבה לשמוע
לדברי הרבנים אשר דביאו העור אשר מן
הנבלה באמרם שפעלהם מטהרת אותם מכלל
יטהר העצם והבשר בעבור העבודה וזה לא
יהבן · ומה שאמרו על שנאמר בשבי מדין
וכל כלי עור אינם של מדין כי אם של ישראל
והוא כשהפשט מקבל הטמאה ומהרתו הוא
לשם כלי ולשמוש לא לאבילה כי אחר שנשחט
הבשר לטמאה · כלי חרש מקבלים טמאה בין
שיש להם תוך בין שאין להם תוך · ואין
טענה מסה שאמר הבתוב וכלי חרש אשר
יפול מהם אל תוכו כי לא אמר זה אלא כדי
שיאמר כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו
ואין התוך תנאי בטמאתו כשפברו חכמי
הרבנים שמתטמא מתוכו ולא מגבו והוא

מטמא אוכלים ומשקים באוירו רק הבונה
שתנאי הטמאה בכלים על ידי שלשה משיגי
הטמאה בגגיעה ועליו והוך · והזכיר גגיעה
ועליו כפי ערך משיגי הבמאה לדברים שהם
יצאו לידי טהרה והוא הדין לכלי חרש
ואוכלים וכשרצה הכתוב להבדיל בין היוצאים
לידי טהרה ובין שאינם יוצאים לידי טהרה
הניח תנאי אחד שהוא התוך והזכירו לכלי
חרש עם האוכלים ואלו הפסוקים למדים
קצתם מקצתם · ומה שהזכיר למה שיוצאים
לידי טהרה הוא הדין למה שאינם יוצאים
לידי טהרה והראיה הגמורה על זה שהרי בענין
הזב כשהזכיר כלי חרש וכלי עץ לא הפסיל
אחד מהם בתנאי מיוחד אלא הכלילם בענין
אחד בשער הנגיעה באמרו וכלי חרש אשר
יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ ישטף במים
וכלל אותם במענה אחד על כן יש לנו לומר
שאלו הפרשיות למדות זו מזו · והנה בלי חרש
נטמא כנגיעה ועליו בין מתוכו בין מגבו וכן
כלי עץ וכלי מתכות בנפול שרץ בתוכו
מטמא כל אשר בתוכו וכן אומר וכל משקה
אשר ישתה בכל כלי יטמא וכל כלי חרש
וכלים אחרים אם יהיה השרץ באויר הכלי
לא נטמא הכלי ולא כל מה שבתוכו שהבתוב
אומר אשר יפול מהם אל תוכו וגפילה
הורה על סמיכותו בו הוא הדין על כל מה
שבתוכו שאינו על מה שהוא תלוי באוירו
אלא שהם סמוכים בו על כן אין מאמר
האומר נגון כי הכלי שבתוך כלי חרש צריך
שיהיה כלי חרש גבוה מכנו ואז יהיה טמא
ומה שבתוכו אינו טמא אבל בין שיהיה
החיצון גבוה מן הפנימי בין הפנימי גבוה מן
החיצון הכל טמא בין שהשרץ בפנימי בין
בחיצון ואפילו היה צמיד פתיל בתוכו אינו
מציל כי זה המאמר בראשו באמור כל אשר
בתוכו יטמא · לא לפי דעת הרבנים קל והומר
מן אהילת המת שמציל בצמיד פתיל שיציל
גם מן השרץ ודין חכמים בזה כי אם יגע
השרץ מחוץ את הכלי טמא כל מה שבתוכו
וזה נמשך לצד היחס בבגדי הנושא · והנה
אם הזכיר הבתוב תוכו הוא לפי המנהג · כי
לא יפול השרץ אלא אל תוכו והוא הדין אם
נגע בצדו ומשמע הבתוב אינו מורה אלא
שיהיה השרץ עם המאכל בתוך הכלי אבנם
החכמים החמירו בזה והדין להשמר · ואמר כל
אשר בתוכו יטמא כל דבר המקבל מבאה
אעפ"כ החכמים הורו בזה כי אינו רוצה רק
אוכלים ומשקים בעבור שאמר אחר זה מכל

Digitized by Google

האוכל אשר יאכל עד שאמרו כי אינו רוצה באוכל רק אשר יהיה רטוב במיע ואז יטמא מן הכלי שיבלע הרטיבות וזה לא יתכן שאלו היה רצון הכתוב זה לא היה ראוי לומר כל אשר בתוכו יטמא ורצה כל דבר מקבל טמאה ועוד לומר מכל האוכל אשר יאכל אלא לומר אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אלא אחר שאמר כל אשר בתוכו יטמא ורצה כל דבר מקבל טמאה ורצה לבאר אשר לא נתבאר והוא האכל שגם הוא מקבל טמאה והזכיר אשר יבוא עליו מים לאופן הכשרו בקבלת הטמאה לא לענין הרטיבות • ודין אחד לכלי חומר שלא צלו אותם באור וכלי אבנים וכלי גללים וכלי זכוכית שהם עשויים מן החול כלם כדין כלי חרש ודבר הכתוב בהווה בכלי הרש שהרי תנור וכירים שהם נעשים מחומר ומאבנים טמאם הכתוב והוא הדין על הכלים • אחד הכלי שנשתמש ואחד הכלי שלא נשתמש כלם מקבלים טמאה מדין תורה וצריך להזהר בזה • והזהיר הכתוב בשבירתם שלא יצטרכו אותם ושבריהם אינם צריכים לכלי אחר כי הכתוב העמידם על השבר ולא הורה ששבירתם טהרתם אלא הוא בדמיון ושברה כשבר נבל יוצרים והעמידו בזה • ולא הורה הכתוב להשליך השברים אל מקום טמא כדין אבנים המנוענות שהאבנים יש להם טמאה חמורה על כן צוה להשליכם אל מקום טמא :

פרק אחד עשר

האוכלים מקבלים טמאה בנגיעה ועליו ותוך על מנת שיבוא עליהם מים במאמר הכתוב מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים והוא נקשר למה שאמר למעלה וכלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואין מכל האכל תנאי בטמאת כלי חרש משום שבולע מן הרטיבות ויטמא כי הכתוב הורה בזולת זה המקום טמאת כלי חרש בלי אמצעות מאכל ואינו תנאי בטמאת המאכל משום שהוא בתוך כלי חרש שהרי המאכל יטמא בנגיעה ועליו ותוך אלא הורה בתנאי נוסף מכבר תוך • ובבר בארנו שאלו הפסוקים לחדים זה מזה וביון שהורה בנגיעה ועליו ואחר כך העתיק תנאי תוך בכלי חרש ואמר כל אשר בתוכו יטמא זכלל בלל הדברים שהם מקבלים טמאה והיה זה הפסוק התחלה לדברים שאינם יוצאים לידי מהרה הבא האוכלים שגם הם אינם יוצאים לידי מהרה בקבלם הטמאה על ידי הכשר המים באמור מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים ואמר אשר יאכל אשר ראוי להאכל והורה שאם לא יבוא עליו מים אינו מקבל טמאה ואנו למדין מן לאו הין ומהין לאו • מתנאי המים המכשירים המאכל לקבל טמאה כשהוא נהלש ואם אינו נהלש אם ינבר ולא יהיה צריך מחבורו ויתן עליו מים יקבל טמאה זהו וכי יותן מים על זרע אבל מה שיבוא מצד המטר אינו מכשירו בטמאה אך אחרי שנתלש מכשירו בטמאה על כן אמר אשר יבוא עליו מים בין במחשבה בין שלא במחשבה • וחכמי הקבלה אומרים ששבעה משקים הם מכשירים האוכלים לקבל טמאה ואלו הם • המים והיין החלב והדבש והדם והמל והשמן שבכלם מצאנו לשון שתיה אבל מי פירות אינם מכשירים והאמת הבל מכשירים לטמאה כי אם ראיתי חכמי הקראים כי כפרו בשביל הרבנים שדינם במי פירות שמהטמאין ואינן מטמאין ואני ראיתי הפסק שלהם ומאמרים כי אינם מתטמאין מי פירות • מאמר הכתוב שאמר אשר יבוא עליו מים שהם הבדל בין שבאו המים עליהם מכחץ בין שיצאו מנוף המאכל והטלה בכלל המים הבאים עליהם וכעבור שמצאנו החכמים יציאת מימיהם על ידי שחיטה כגון הענבים והזיתים ועל ידי מהינה בגון השומשמין יציאת השמן שלהם ועל ידי שחיטה כגון שחיטת בעלי חיים הבהמות והעופות והאש פוציא המים והענן העולה מהם הוא המים וכן אמרו בעלי הקבלה שאם יצק מים על מים המים עמוד היציקה מתטמא עם המים הקדים בעלות ענן החמימות ומתערב עמהם • ובעבור היות אלו סבות להכשר הטמאה שהוא המים על כן קראום חכמינו ע"ה מכשירי הטמאה ובאמת אינו כן רק שהם אמצעיים להכשר הטמאה שהוא המים ואלו הם המים והטלה והאש והמאכלת והטחינה והשחיטה • ואלו המכשירים על ידי המים הם על נהלי הארץ אמנם על בעלי חיים מעת שישחטו והמכשיר המאכלים • והדגים הואיל אסיפתם מקום שחיטתם אחרי שימותו מקבלים טמאה לא אחרי אסיפתם כי אחרי אסיפתם אם הם היים וישובו אל המים יחזו • מה שראינו באמר הנבואה שמדר על ענינים מקבלי טמאה והם בלם מה שיש להם שנוי מבריאתם כגון שאמר על טמא מת ונגע בבנפו אל הלחם

Digitized by Google

זאל הנזיד ואל השמן ואל היין ואל כל מאכל
דמטמא ויאמרו ימבא • אך על נדולי הארץ
דן תורה הבאת המים עליו והמלח בכלל
המים והאש כמו שבארנו בהוצאת מימיו •
אך החכמים הקישוהו באופן אחר באמרם כי
המים הם מטהרים ומכשידים הטמאה הוא הדין
על האש שהוא מטהר ומכשיר גם בן הטמאה
ואנחנו נבאר שאין האש אמתת המהרה והנה
בל ענייני קליות כלם מקבלים טמאה • אך
החחיטה לא תהיה בלתי הוצאת המים כגון
הענבים והזיתים • והנה על האש ועל החחיטה
אי אפשר שיהיו בלתי הוצאת המים על כן
אין חלוקה בהם • אך החחינה יש דברים
שעל ידיו יוצאים מימיהם כגון טחינת השומשמין
והחרדל והשקדים ואגוזים ובריתת האבטיחים
אך מחינת החטה הורו החכמים שאין הקמח
מקבל טמאה מפני שבטחינתו אינם מוציאים
מים אך אם ינתן עליו מים או יקלה יקבל
טמאה ואם לא יהיה בו אחד מאלו ויוטחן
לא יקבל טמאה • והחכמים דנו אותו כמו
עפר נראה מזה שאין המחינה מכשרת אלא
מפני שמביאה מים יצאו החטים שאינם
בביאים מים • ויש קושיא בזה כן הפולים
והאפונים כשיוטחנו להיות קמח אין המחינה
מביאה מים • והטוען שהוא מאבל בבר הכתוב
לא הבשיר מאכל בקבלת הטמאה רק על ידי
המים הוא הדין מה שאמר הכתוב וכי יפול
מנבלתם על כל זרע זרוע ואח"כ אמר וכי יתן
מים על זרע הקישו החכמים בזה כי דין היה
לומר קודם וכי יתן מים על זרע שלא יאמר
וכי יפול מנבלתם אלא מה למדנו מזה • והשיבו
שלמדנו מזה באמרו אשר יזרע שיטמא הקלוי
והטלוח אע"פ שלא נתן עליו מים ואלולי שאמר
כן לא ידענו • ויש קושיא בזה כי הנה
האגוזים והשקדים אם יוקלפו לא יצלחו
לזריעה ובידוע שיצאו מהורת זרע ואיך יהיה
הדבר עליו אם שיקבלו הטמאה זמים לא
נזהן עליהם אם שלא יקבלו הטמאה זהם לא
יצלחו לזריעה אך החטים כשיוטחנו יצאו משם
זרע ונבנסו בשם מאבל • ומה שיש ראוי
לפסוק על שנוי אלו המאמרים כי מה שאמר
בכל האוכל אשר יאבל הוא הענין אשר ישתנה
מבריאתו להיות מאבל ועל כן אמר אשר יבוא
עליו מים בין שיבוא מעצם המאכל בין שינתן
עליו יצא הקמח שאינו מקבל טמאה ואופני
הוצאת מיניו הקדמנום • ומטה הבינונו
שמאמר מכל האוכל למה שנשתנה מבריאתו
בעבור שאמר וכי יפול מנבלתם על כל זרע
זרע והזהה כי מה שהוא זרע בבריאתו שלא
נעשה בו שום שנוי בין באש בין בטהינה
בין במלוח בין שיוקלף בין שיתעפש או ישחה
לא ימטא אלא בנתינת מים עליו • אבל מה
שישתנה ימטא ביציאת מימיו ובנתינת מים
עליו לבד כי אז יקרא מאכל לא בשם זרע
אבל מה שהוא שלם לא ימטא רק בנתינת
מים עליו • ומה שאמר זרע זרוע הם שני חלקים
זרע הם החטים והשעורים לפי נלוי הלשון
זרע רב תוציא השדה וזרוע הם הפולים
והאפונים כמובן ויתנו לנו מן הזרועים ומאמר
אשר יזרע אשור שלהם בטהרתם ואם ינתן
עליהם מים כשהם שלמים יקבלו טמאה חוץ
מן האגוזים והשקדים בשהן בקליפתן אע"פ
שינתן עליהם מים לא יקבלו טמאה אלא בנשת
המים בפרי שלהם כי כן הכתוב אומר זרע
זרוע אשר יזרע ר"ל ואשר יזרע לא כשיזתן
על הקליפה אלא אם יזהך הפרי שלהם כגון
התפוחים כשיכתשו נטמאו במימיהם • והנה
למדנו באמרו וכי יתן מים על זרע שהזרע
כשהוא בשלמותו לא ימטא אלא בנתינת
מים עליו אבל אם יתעפש יצא מתורת זרע
ונם לא יקבל טמאה כי לא נתן מים עליו •
ונראה לי שזה מפק כי לפי גלויו של כתוב
הקליפה מצורפת ואין הבדל בין זך וקשה
ואני לפסוק אם יהיה השאור רק בחוקת
מאכל יהיה מקבל טמאה ואם לאו אינו מקבל
טמאה • אין המים מכשידים את הזרע לקבל
טמאה אלא אחרי שיוהלש הזרע • ובארנו כי
אם הגיע באיכות שאינו נהנה מן הקרקע
שהוא כמו הנתלש הוא מקבל טמאה בין
שינתן עליו מים ברצון בין שלא ברצון
ועל כן אמר יתן אך אם ירדו משמים על
הקמה אינם מכשירים שעל כן אמר אשר
יזרע שהניע באיכות שיזרע :

פרק שנים עשר

כל המשקים מקבלים טמאה כגון יין וחלב
ושמן ודבש זמי פירות בגון מי רמונים
וביוצא בהם באמרו וכל משקה אשר ישתה
בכל כלי ימטא • ולא תשמע לדברי האומרים
שהם שבעה משקים לבד מים יין שמן חלב
דם דבש טל בעבור שיצאו בלשון שתיה כי
לא בא דבר הנבואה ללמדנו בענין הטהרה
לבך יצאו אלו בלשון שתיה והלא אומר
מעשים רמוני אם כן כל מי פירות מקבלי
טמאה ולא יתבן להיות רמוני שם עיר עד
שיהיה

Digitized by Google

שיהיה עשוי על תיק אע"פ שאין צורך וכל המשקים מקבלים טמאה ומכשירים הטמאה חוץ מן המים שמכשיר את הטמאה ואינו מקבל הטמאה • ולא תשמע לדברי האומרים שאמרו מפני שנטמא חמשקה הכשר האבל לטמאה אלא פמו שהיה האבל כשלא התחבר עם המים בלי מקבל טמאה מן המים שכשם שכל הדברים כשהם בבריאתם אינם מקבלים טמאה כן המים כשהם בבריאתם • ולא תשמע לדברי בעלי הקבלת האומרים המים בשיותלשו הם מטמאים ומטמאים את המאכל אלא אם יתן המאכל למים שלא יותלשו אינם מכשירים לטמאה כי באמת הוא מכשירים לטמאה וכל משקה אשר ישתה אינו כולל המים שאם יהיו המים נכללים במאמר וכל משקה כשם שהמים מטמאים כשיותלשו בכלי ראוי לחקש גם כל המשקים משום שאמר וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא • וידוע כי בין המים והמשקים פרק שאם השוה אותם בכלי לא השום בזולת הכלי ואיך יהיו נכללים יחד • ועוד שאם המים מקבלים טמאה איך יטהרו הטמאה • ואם טענו בעלי הקבלה כי לא יטהר הטמא במים תלושין בעת שנדבר בטהרת המים לטמא נבאר כי המים התלושין מטהרין הטמא • ועוד אם מפני שנטמאו המים נטמא המאכל דין היה לזכור קודם לכן טמאת המים ואחרי כן יזכיר טמאת האוכל אשר נטמא במים הוי שאמרה התורה אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור אין הכונה מפני שטמא המים על כן באה התורה ואמרה זה משתי סבות שאם כן היה ראוי להיות פסוק אך מעין אחרי פסוק וכל משקה אשר ישתה • ועוד שאין פסוק אך מעין ובור נכלל תחת וכל משקה עד שיצאו באך • ומה שאמר הכתוב וכל משקה אשר ישתה טעמו הראוי שישתה ודבר הכתוב על התווה כמו שאמר אשר יאכל ומה שאמר בכל כלי מפני שאמר וכלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא והכמיך מכל האוכל וכל משקה שהם בתוך כלי חרש ר"ל מאהיל כלי חרש השרץ והמאכל או המשקה ואבד על המשקה בכל כלי כי לא יחזה כלי חרש מאהיל השרץ והמשקה אלא בהיות המשקה בכלי והוא יהיה תוך כלי חרש שאם לא כן יהיה השרץ עם המשקה יחד ואם כן מה בא הכתוב ללמד • ואין הכונה שכלי חרש מטמא מאוירו אוכלין ומשקין ולא כלים שהרי אמר בכל כלי אשר יהיה וחכלי אינו מטמא מחמת המשקין שנטמאו תוך כלי חרש אלא גם הכלי מתטמא בראשו לא מחמת המשקין כדעה בעלי הקבלה • ולמחפש שיאמר כי רצה באמרו בכל כלי כיון שאמר למעיה וכלי חרש שלא יהיה בו הסגלה שכלי חרש מתטמא מתוכו זלא כלי אחר על כן אמר בכל כלי • וכבר בארנו קשר משיני הטמאה ואיך חלקם הכתוב והפסוקים למדים זה מזה והבתוב כיון שבא למדד דברים שמקבלים טמאה ואינם יוצאים לידי טהרה ולכלם אמר טמא עוד אמר וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא תנור ופירים יוהין והם ידועים • אין האוכלים והמשקים מטמאים דברים אחרים אלא אם כן היה לכלוך שיאמר המלוכלך • היה כלי חרש שבלע טמאו היה כלי עץ מטהרין אותו מן הלכלוך אם אינו יכול לצאת נשאר בטמאתו • מאמר בעלי הקבלה שעור האוכל בביצה שמטמא אוכל אחר ומשקה וידים וביצה ותצי שקוראים אותו חצי פרס שמטמא לאוכל • ומשקה בכל שהוא מטמא אוכל ומשקה וכלים ושותיה • אלו הדברים שאין להם שעור • והראיה שהביאו שהמשקה מטמא כלים במה שאמר וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא מלת יטמא חזורת על המשקה ולא על הכלי ועל כן אמר יטמא שאינו יוצא לידי טהרה • אמנם הכלי נטמא מן כל אשר בתוכו יטמא לא מחמת שנטמאו הכים :

פרק שלשה עשר

אדר שהשלים כלי חרש ואוכלים ומשקים שנטמאו ולא יצאו לידי טהרה אמר עוד וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא והלא מקודם לכן אמר בזה הלשון אלא בעבור שהביא ענין כלי חרש והביא טמאת תתוך • ועוד רצה להביא טמאת תנור וכירים שאין להם טמאת תוך על כן אמר עוד וכל אשר יפול עליו מהם בטותם יטמא ואטו מקודם וכלי חרש שיש להם תוך ואין משתמשין בכלי חמר אע"פ שנקרא כלי כנרמז וישב ויעשהו כלי אחר • אך מה שמשתמשין בכלי חמר הם תנור וכירים ואלו אין להם תוך על כן הזר ואמר כל אשר יפול עליו מהם בטותם יטמא כי קרקע שלהם אינו מעצם התנור והבתוב דבר בהווה ואחר שיתוקן התנור יקבל טמאה בין שישמש בין שלא ישמש כי השם הוא המבשיר לטמאה והוא הנעשה מחמר וכן נמי הבירים שהוא מוקד הבשול • אך מה שהוא

Digitized by Google

בנוי מאבנים לא יקבל טמאה הוא הנקרא פורזון ואמר יותין כמו שאמר על כלי הרש שבירה ואמר טמאים הם וטמאים יהיו לכם ר"ל טמאים הם כשהם כנויים כאשר אמר וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא ושאמר וטמאים יהיו לכם ר"ל שכרים שלהם הוא הדין על שברי כלי חרש כמו שפירשנו :

פרק ארבעה עשר

הבתוב אמר אך מעין ובור מקוה מים וכבר אמר למעלה כל הנוגע בהם כמותם יטמא • ובלל כלל הדברים בין אשר הם בבריאתם ובין אשר אינם בבריאתם ואחרי כן הכניל בפרט דברים נכללים שמקבלים הטמאה כאשר נתבאר לאותן שישתנו מבריאתם • ואם היה מחריש בזה הייט מכירים כי הדכרים שלא ישתנו מבריאתם לא יקבלו הטמאה ולא שתק בזה אלא על צד חזוק אמר עוד אך מעין ובור מקוה מים יהיה מהור • והמעין הם המים הנמשכים כנון שאמר ומעין מבית ה' יצא עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר בזה רצה מהרת מים מפני שהם הולכים אך באמרו ובור מקוה מים רצה המים העומדים ומהר גם כן המקום שיש בו המים ר"ל הבור לא המים כי המים נטמאים בשרץ כיון שאינם הולכים אלא עומדים אולי יטמאו מהם מפני לכלוכו אלא הם לא יקבלו הטמאה אבל יהיו טמאים מפני הלכלוך • ואמר ונוגע בנבלתם יטמא רצה בזה כשם שאינו מקבל טמאה עך אינו מאהיל לעלת תוך אלא אם יצא השרץ בתוך המים עם דבר אחר יטמא על מנת שינע בו בעבור שדבר הבתוב בור שיש לו הוך • אך על דברים אחרים שאינם מקבלים טמאה ואין בהם עלת תוך אמר וכי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע שהם בבריאתם לבד שיאמר אשר נתלכלך • ואנחנו בארנו מה שיאית בפירוש אלה הפסוקים ומה הוא המכוון מהם • וכל הענינים שמקבלים טמאה בהלוקהן לא באים הבתוב רק בשרצים מפני שהם נמצאים ברוב בבתים ויקרו הטמאות מסבתם בכל החלקים שמשיגים הטמאה ומזה הבאור יהיה ההקש בכל הטמאות • ובזה הסדר בתחלה באר הדברים שמקבלים הטמאה ויוצאים לידי מהרה ותביא מהשיני הטמאה נגיעה ועליו ואחרי כן הביא אותם שמקבלים הטמאה ואינם יוצאים לידי מהרה במשפט התוך • ואחרי כן הביא דברים שאינם מקבלים טמאה והרחיק קבלת הטמאה מהם על ידי משיני הטמאה מהשפט התוך באמור אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור ונוגע בנבלתם יטמא כמו שפירשנו והביא משפט עליו באמור וכי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע • אך במשפט הנגיעה החריש כי אי אפשר להיות טהור מפני הלכלוך וכל זה עשה כורה צדק והפלינ הענינים בצורה הזאת שיהיו לכדים אחד מחברו ומאמר ונוגע בנבלתם יטמא בפסוק אך מעין ומאמר ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם לא נזכרו אחרי כן כי אם לעלות ידועות כמו שפירשנו • ולפי אלו השלשה הלקים הזכיר משפט הנפילה עליו שלשה פעמים :

פרק המשה עשר

כלל הדברים לא יצאו משלשה חלקים • החלק האחד שלא יקבלו הטמאה וכבר הרמזנו כיוצא בזה המין • וההלק השני שיקבלו הטמאה ולא יצאו לידי טהרה כנון אוכלים ומשקים וכלי הרש ותנור וכירים שהם כלי חמר • והחלק השלישי שיקבלו הטמאה אבל יצאו לידי מהרה כמו שבארה התורה אדם וכלי עץ וכלי מתכות ובגד ועור ושק • הדברים שיקבלו הטמאה ולא יצאו לידי בהרה כנון אוכלים ומשקים וכלי חרש וכלי חמר כנון התנור וכירים בין שהם נטמאים מעין הטמאה או מטמאה חמורה כנון אדם ומרכב ומושב ומשכב שמטמאים זולתם הם טמאים ואינם מטמאים זולתם זולתי אם נטמאו מדם ראשון של נדה ומטת וכלי הרש כשהן משכב ומושב ומרכב שהם מטמאים זולתם • אך הנטמאים מן המטאות שמטמאות טמאת יום אין אותו האוכל והמשקה מטמאים זולתם לא אדם ולא כלים ולא אוכל ולא משקה זולתי אם נתלכלך אוכל ומשקה מהם • וכלי חרש או כלי עץ שבלע מן האוכל הטמא והמשקה הטמא הם טמאים • וכלי עץ שאינו יכול לפלוט מה שבלע גם הוא ככלי הרש שאינו יוצא לידי טהרה • וטמאת האוכלים והמשקים אסור אכילתם והבלים אסור שתושם לא מצד שהם מטמאים הנה האוכל נקרא טמא לאסור אכילתו כנון שנקרא שרץ העוף טמא לא יאכלו לאסור אכילתם והנה הוא אסור להאכל לטהורים לא על מנת שיהיו מטמאים כמו כן בשמוש הכלים שהם אסורים להשתמש לא שהם מטמאים ועל כן תמצאם מתחזקים

Digitized by Google

מלהטמא כלי חרש או כלי חמר או אוכל או משקה ושאלמלי לא היה לאופן האסור מה טעם להקרא בשם טמא והם אינם מטמאים זולתם כי כל טמא יום אינו מטמא זולתו ומה טעם לומר על כלי חרש ואותו תשברו שאם היה הטעם לטמאת המקדש מה טעם לומר ואותו תשברו • ועם ההשלמה היה נדון בשאר הטמאות כגון אוכלים ומשקים שלפי דעתם מותרים להאכל לטהורים והיו משתמשין בהם הטהורים כמו שהם טובלים בטמאת אוכל-ומשקה היו מתטהרין מטמאת כלי חרש אם היו הם מתטמאים והם היו מטמאים [illegible] והמשקה והם היו מטמאים את האדם [illegible] כן שצוה בשבירתם אסורים להשתמש • [illegible] כל כלי עץ אם הורה בטהרתם לא מפני שהם מטמאים אלא להכשר צרכם אבל כלי חרש לא כן ועל כן צוה בשבירתם • והנה הטמא עצמו אפילו שהוא טמא טמאה חמורה אסור לאכול מה שנטמא מן השרץ זהו דין תורה כי כל המתטמא טמאת יום אינו מטמא דבר אחר אלא פוסל את הקדש ואם הוא אוכל או משקה אסור להאכל ולהשתה ואם הוא כלי אסור להשתמש בו • אין אדם טמא יום מטמא אוכלין ומשקין כמו שאמרו הרבנים שהוא מטמא אוכלין ומשקין • ולא כלים טמאים טמאת יום מטמאין אוכלין ומשקין • ולא אוכלין מטמאין אדם אוכלין ומשקין • ולא משקין מטמאין אדם אוכלין ומשקין ובלים כפי שסדרו בעלי הקבלה והם מעידים על עצמם שכל אלו מדברי סופרים הוין מן הכלי שמטמא את האוכל • והראיה שלהם ממאמר וכלי חרש באמרו כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל וכו' וכבר בארנו ש׳האוכל לא נטמא אלא לעלת תוך והנה הוא ראשון לטמאה ואינו שני והקישו האדם בכלים והאמת נוכחת כי לא רצה בטמאת המאכל אלא בהיותו מיוחד עם השרץ בכלי אחד לא אחרי שיפורש הכלי מן השרץ • וכמו שאמרים על הטהורים כן אסורים על הטמאים שלא יאכל הטמא מאכל שנטמא מן השרץ והכתוב לא הזכיר טמאת אוכלים בטמאת אדם מפני שלא יאמר אותם על הטמא עצמו כי מה שיאכל הטמא כבר ינעהו ויטמאהו ויאכל אותו אך הוא אסור לטהורים כי לבך יקרא טמא כי אחר שאינו מטמא מה הטעם לקריאתו טמא אלא לאופן האסור לטהורים אך מה שינעו הטמאים עצמם לא יהיו חמורים מטמאת עצמם ר״ל משקים וריבות היוצאות מהם • זה הכלל מה שפסק החכמים כי כל מה שהוא נטמא מעין הטמאה הוא אסור לטמא ולטהור ועינות הטמאה מבוארות • אך הנטמא מן טמא מטמא שאינו עין הטמאה הוא אסור לטהורים ומותר לטמאים החמור בחמרתו והקל בקלותו אמור שלא יאבל הזב עם הצורע זהו דין תורה אך לטהורים הוא באסור • והנה הכתוב שהורה שבירת הכלי שנגע בו השרץ או הזב שאם מפני טמאת הקדש הנה מזהיר שלא ינע הקדש בטמא ומה טעם בשבירתו אלא כדי לאסור שמושו הוא הדין באוכלים ומשקים רק כלי שפך הורה בטהרתם ואלו הם שיוצאים לידי טהרה שיצטרכו אותם הטהורים :

פרק ששה עשר

אך מה שמתחזקים בעלי הקבלה בתגבורת תאותם להתיר לאכול את הטמאים ולהשתמש בטמאים הפך כונת התורה ומסתייעי' בדברי תורה בהפכם דברי אלהים חיים וזהו הכשלון שלהם ברצותם להעזר מן הכתובים מן מאמר אשר לא דברו ה' • הנה הם אומרים כל שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה הרץ משלשה דברים ונם הם מפני אסור הבאה • ואלו הם שלא תדליק נרו ושלא המזוג כוסו ושלא תציע מטתו והכתוב אומר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש בדי שלא ישתמשו עם הטהורים שאם מפני המקדש הנה טמא יום שהוא טמא למקדש לא היה יוצא ובטמאת המקדש אחד טמא יום ואחד טמא שבעה ויותר מזה שהם אומרים על מה שנאמר בשר האוה הטמא והטהור יחדו יאכלנו כצבי וכאיל ואומרים שאוכלים בקערה אחת ולא כן רצון הכתוב אלא בעבור שאסר הבתוב על הטמא בשר שלמים והתירו על הטהור אמר בשר תאוה שהוא בהתר על הטהור ועל הטמא ואין על הטמא כרת באכלו בשר תאוה כאשר יש לו כרת באכלו מבשר שלמים זהו רצון הכתוב לא זולת זה • ולא עוד אלא שאמרו במאמר ובנבלתם לא תגעו ברגל בלבד ואנה זברון הרגל בענין זו האזהרה עד שאמרו שאינו לוקה בזה הלאו ומה הבדל יש בין לאו זה לשאר לאוין וכפי דבריהם יהיה גם האוכל בזה המשפט היזכל לומר שיש הבדל בין מבשרם לא תאכלו ובין ובנבלתם לא תגעו וצריך לומר כי זולתי הרגל מותר לו לאכול כמו שמותר לו לנגוע

Digitized by Google

זולתי הרגל וזה אשר לא דברו ה' · והם עצמם אומרים בשוליהם ומלוחיהם ושלוקיהם באמור ושבו והתירו · זדין להם לקחת מוסר מן מעשה החסידים הראשונים הנה דניאל חנניה מישאל ועזריה ע"ה שמסרו עצמם לסכנה מלהתלכלך בגאולי עובדי כוכבים והלא זה לא היה לעלת טמאה המקדש וקדשיו הלא תראה מן תוכחות הנביאים לישראל על צד היותם עוברים דין תורה מה שאמר השם ליחזקאל ואתה קח לך חטים ושעורים ופול ועדשים ודוחן וכוסמים ואומר בגללי צאת האדם תעוגינה לעיניהם · והנה הנביא צועק הנה נפשי לא מטמאה ואחרי כן אמר ונבלה וטרפה לא אכלתי הנה באמרו לא מטמאה הוא מטמאת זבים וזבות ונדות ועל כן אמר ונבלה וטרפה לא אכלתי בו"ו להבדיל ואחרי כן נתן את צפיעי הבקר ואמר לנביא בכה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים · הנה מאמר הנביא יסתעף לשני מענים באמרו הנה נפשי לא מטמאה מה שיקרה מטמאת בני אדם ובאמרו ונבלה וטרפה לא אכלתי רומז למטמאת בעלי חיים והשי"ת מנעו מטמאת בני אדם והם נללי צאת האדם ונתן לו את צפיעי הבקר כנראה שהקל בן הטמאה וזה מרמז הכתוב שיהיה בהברח · אך המתגאלים בגללי צאת האדם הם המתגאלים ברצון ומתירים כל טמאה · אך מה שדמה בצפיעי הבקר הם עדת הקראים המשתדלים בענין טמאה וטהרה ובמה שיתגאלו הוא על צד ההברח כמו שהוכרח הנביא ואי אפשר זולתי זה ועל כן ראוי לו לאדם שישתדל בכל כהו שינצל מן הטמאה כמו שהברח הנביא וענין הנביא רמז עצום ומי שיש בכחו להנצל מגאולי הטמאה והוא מתרפה ירדש בעונו · ואין ראוי לו לאדם אם יוכרח בקצת הטמאות ויתגאל להקיש בביוצא בו זיתירנו אך מה שיש ביכלתו דין לו להזהר והנה הכתוב אומר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים ואינו מרמיז הכתוב על עצם שהוא אב הטמאה רק אשר לחמם דבר אוכל שהוא מקבל טמאה וזה מראה שהחולים אשר קבלו הטמאה אסורים להאכל שהרי ישראל בגולה אין להם להזהר מטמאת מקדש וקרשיו ואין להם עליית רגל וכיון שהיה להם בהתר אכילת חולים שנטמאו מה טעם זו התוכחה אלא כנראה בודאי שישראל מוזהרים מעניני הטמאה וכן תוכיחם הנביא באמרו ובאשור טמא יאכלו וכולל כל דבר שיקרא שמו טמא והוא שם כלל ואינו רוצה למקצת חיין ממקצת שאם כן היה מסגיל וזה על צד הגדה מה שיקרה להם כדרך ועבדתם שם אלהים אחרים · אך הנביא יחזקאל מרוב תקפו התאמץ להראות התעוררות החסידים היך יהיו מתאמצי' בכל כחם להנצל מהטמאה והשם ית' יהיה מסייעם · ובנראה מפשט אלו המאמרים שאבילת הטמאות באוהרה מדין תורה ואוי לו מי שיזיד להתיר · וכבר ידעת כי מצות התורה אטים ונהולים ומה שנדע כי הוא מלאוטנו דין לנו להזהר בכל כחנו וזהו אמתת לאוטנו כי כל גאול טמאה הוא מצד מנוף החסר וכל המשתדל שיהיה פרוש ממנוף החסר יביאהו לידי פרישות והפרישות יביאהו לידי קדושת הנפש הטהורה והזכה לאור באור החיים וכן הכתוב מעירנו והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' להדמות בשם ית' הגבדל מכל חומר ואינו נוף ולא כח בנוף והכתוב מבטיחנו בכח שאנחנו מוכרחים בגאול הטמאה באמרו והושעתי אתכם מכל טמאותיכם · והמקישים מטמאת מת להקל הטמאה בשאר הטמאות שהותר האדם להטמא במת אדם שהיא טמאה חמורה קל ותומר בשאר טמאות יש להם להבין שהמצות מופלגות ואין מקישין להקל אלא מקישין להחמיר · ועוד שקבורת המת מצוה בראשה שנאמר כי קבור תקברנו ביום ההוא · ויש להם להבין איך הוזהר הכהן מלהטמא במת וכהן נדול והנזיר בשאריהם והמבין באפר הפרה שנקראת מי חטאת יבין דבר :

פרק שבעה עשר

כבר בארנו שכלל הדברים נחלקים לשלשה חלקים · דברים שהם אינם מקבלים טמאה והם הבהמות והעצים והמתכות והאבנים והצמר והפשתה והשני וצמר נפן וקנבוס כל זמן שלא נארנו אינם מקבלים טמאה · ומהם שמקבלים טמאה ואינם יוצאים לידי טהרה והם כלי חרש וכלי הומר תנור וכירים וכלי אבנים וכלי זכוכית מוקשים לכלי חמר והאוכלים והמשקים אשר אינם בבריאתם שנאמר מכל האבל אשר יאבל אשר יבוא עליו מים וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא · ומהם דברים שמקבלים טמאה ויוצאים לידי טהרה והם האדם והכלים והם חמשה מינים · בגד הוא הארוג ממשי ופשתן וצמר וקנבוס בגדי הלבד ושם בגד כולל בגד צמר או עור כולל כלי הקרנים והעצם והשלפים וכלי עץ כולל הסלים והקנים

Digitized by Google

והקנים וקליפת העין ועלי האילן והגומא
וכלי כל עשב וכלי מתכות • וכבר בארנו שאלו
הם כללים ובארנו פרטים וכל אלו יוצאים
לידי טהרה במים והערב השמש • על הכלים
אומר במים יובא וטמא עד הערב • וכל החכמים
הודו בזה כי בטמאה קלה הרחיצה קודמת מן
הערב כי אחרי הרחיצה אומר וטמא עד הערב
ואינו כדין טמאה חמורה שהרחיצה דבקה עם
הערב השמש כמו שיתבאר ועם כל זה
הרחיצה תהיה סמוכה לערב מאין למדנו זה
מן רואה קרי כי על היוצא ממנו שכבת זרע
ברצון אומר ורחץ במים וטמא עד הערב
ובולל לשוכב בצדייה ורואה קרי כלי ספק
במשנה תורה אומר לרואה קרי והיה לפנות
ערב ירחץ במים וכבוא השמש יבוא אל תוך
המחנה • ודבר ברור כי פנות ערב סמוך לערב
והוא באור למה שאמר ורחץ במים וטמא עד
הערב ואע"פ שפנות ערב עד תחלת הערב
• אין ראוי להיות הרחיצה בערב כי אמר עד
הערב והוא מעת הרחיצה וצריך להיות זמן
בין הרחיצה ובין הערב שאין טעם עד מעת
הרחיצה כמו שיתבאר רק הוא חוץ מעת
הרחיצה כך מורה משמע הכתוב מבאן למדנו
כל מקום שיאמר הכתוב בטמאה ורחץ במים
וטמא עד הערב הרחיצה תורה בפנות ערב
והוא בעת אחת קודם מן ביאת השמש הוא
הדין לטהרת כל הכלים זהו דין תורה בטה
שאמרה במים יובא וטמא עד הערב • אין
הבדל בין קודם הרחיצה בין אחר הרחיצה
עד הערב השמש אלא שהרחיצה מבשרת
לצאת לידי טהרה בערב ואם ננע אחר
הרחיצה בטמאה עוד יצטרך לרחיצה • צריך
שלא יהיה לטובל בין אדם בין כלים הוצין
בינתים שלא ישינו בו המים כגון זפת ודונג
או חמר או משיחה כמו וורוניק"י אלא אם
יהיה אותו החוצין מעצם הכלי אינו מונע
הרחיצה כי באשר קבל הטמאה כן יקבל
הטהרה לבד שלא יהיה מקום הסתר בולע
משמנות שאינו יכול לצאת ולא יתכן שיניע
לקצתו המים ולקצתו לא יניע כי לא תעלה
לו רחיצה • כל כלי שבלע משמנות אם יכול
להוציאה יוצא לידי טהרה ואם אינו יכול
להוציא אותה החלאה אינו יוצא לידי טהרה
אך כלי מתכות אם אינו יכול על ידי שטיפת
המים יוצא באש כתוב כל דבר אשר יבוא
באש תעבירו באש וטהר וכן הכתוב אומר
והעמידה על נחליה ריקה למען תחם וחרה
נחשתה ותכה בתוכה מטאתה תתום חלאתה
ואחרי כן ירחצנו ויערב עליו השמש וטהר
הכתוב אומר כל דבר אשר יבוא באש תעבירו
באש ומהר כגון כסף וזהב נהשת וברזל וכל
אשר לא יבוא באש תעבירו במים כגון העדיל
והעופרת • אך ראיתי מה שנוהגים העם כי
כלי הנחשת שנטמאו שורפין אותם באש
ומשמשין בם לשעתם וכלי כסף וזהב אפילו
שנגעו משתמשין בהם המהורים וזה הפך דין
תורה כי הכתוב כן אמר מאמר כללי כל כלי
אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא
עד הערב • ואין טענה ממה שאמר הכתוב
אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת וט'
ואחרי כן אמר כל דבר אשר יבוא באש
תעבירו באש וטהר שהטעם בזה המאמר
שיוציא הלכלוך על ידי האש כי אם לא יוכל
על ידי המים שהרי הבדיל והעופרת לא יוכל
להביאם באש וירחצם במים חיים לפלוט
הלכלוך אך כלם צריכים כבוס עם הערב
השמש והעד על זה שבתחלה צריך להסיר
הלכלוך ואחרי כן לטבלו • הנה אומר וכבס
בגדיו והבגד הוא בכלל במים יובא ונראה
שבתהלה מכבסו ואחרי כן טובלו ואין הבדל
בטהרת המים בין שיכניסנו במים בין שיוצק
עליו המים לבד שלא ישאר מקום שלא ישיגנו
המים • והמים שיטבל בהם צריך שיהיו מים
חיים שהם מים מתוקים כאשר יתבאר בפרק
הזב • ואין הבדל בין היותו חם או קר שכבר
בארנו שהוא אינו משתנה ממבעו והחום הזר
קר לטבעו ולא יקבלו המים טמאה אלא
בשישתנה ממראיתו • על כן הטהרה צריך
להיות במים חיים שלא נשתנו ממראיתם או
טעמו או ריחו ואין הבדל בין הם ובין קר
בין שיבוא הוא במים או שיוצק מים עליו
ונאמר על האדם ורחץ בשרו במים והוא
שיוצק המים עליו ונאמר בכלי במים יזבא
ורומז על הטבילה ויוקש זה מזה והטהרה במים
שוטפים והוא הראוי יותר כאשר יתבאר
בפרק הזב כי שמה באור המים • יש לדתנות
מהקש השכל במאמר במים יובא להוציא
דברים שלא יקבלו מטמאה כגון כלים שהם
לבנין מסומרים אינם מקבלים טמאה שהכתוב
אמר במים יובא על כן חכמי הקראים מטמאו
הסולם הנעתק ולא מטמאו הסולם המסמר שאינו
יכול שיבוא במים • והנכון שאם הוא כלי
ויעשת בו מלאכה יטמא ויקבל טהרה וגם
טהרו בגדי העור שהם עם צמרם אשר ישתתו
בבואם במים והכתוב אומר כל דבר אשר
יבוא באש תעבירו באש וטהר וכל אשר לא
יבוא

Digitized by Google

יבוא באש תעבירו בטים הרצון בזה הטאטר שישאר באיכותו שלא יפסד כי על כן אטר אשר יבוא באש טכלל כל דבר שיפסד על ידי האש או הטים אינו טקבל טטאה • צריך ברחיצת הטים שתהיה הכונה לענין טהרה אבל אם אינו בכונה אלא על צד הטקרה לא תעלה לו טהרה והאומר כי באה לו הטטאה בלי כונה וכן תהיה הטהרה כי אטר וטטא ואטר וטהר ושניהם על דרך אחד וזה אינו נכון טפני כי הטטאה היא טשפט וטהרה אינה טשפט ואיך אפשר להשוות שניהם כאחד וצריך להיות על פי הכונה • ואטת טאטר החכם שאטר כי טאטר התורה בטים יובא וכל כלי עץ ישטף ואותו תשבורו תנור וכירים יותן הם הודעה ואינם צווי רק לאדם יהיה הצווי הנה הכתוב אומר ואם לא יכבם ובשרו לא יהיה ונשא עונו אם יגע בקדשים כשם שטעיד בתחלת הפרשה לטטאת טקדש וקדשיו ואיך אפשר להיות הרחיצה בלי כונה והכתוב אומר בטים יובא וכו' ורחץ בשרו בטים יורה להיותם על צד הכונה :

נשלם באור ענין טמאת החיים שאינם מדברים ונחל טעתה לכתוב באור ענין טמאת החיים המדברים

יש לדעת כי בעלי חיים המדברים בענין הטמאה נחלקים לארבעה דרכים • החלק האחד טטמא משכב ומושב ומרכב וארבעה הם הזב והזבה והנדה והיולדת • החלק השני טמאת קלה והיא שכבת זרע • החלק השלישי טמאת מגורע • החלק הרביעי טמאת הטת • ויש לטבור טפני טת החל הכתוב ביולדת ויש לומר שאין העלה מחטת טמאת דם הלידה שהרי לפי סדר הטבע היא אחרונה טן הנדה והלא הכתוב אומר כימי נדת דותה תטמא ונראה שהנדה קודמת טן היולדת אלא רצה הכתוב לבאר איך האדם טטמא מתחלת בריאתו וסדר לידתו תחלה שיולדתו טמאה הטמאה שסדרה התורה שאין הטמאה משום הדם טפני שאם ראתה דם קודם הלידה לא תהיה טמאת שבעה ושבועים אלא משעת הלידה ועוד שהפליג הכתוב בין הזכר ובין הנקבה • ויש להקשות שאם היולדת טמאה משום הילד מה יהיה משפט הילד בטמאה ואנחנו נבאר אותו במקומו • ואטנם סדר הכתוב ענין לידת האדם ובן יומו יתטמא בצרעת ועל כן הזכירה ובשביל שהזכיר נגע הצרעת הזכיר גם נגעי בגדים ונגעי בתים ואחרי כן הזכיר הזב שגם זה החולי יקרה לקטון ומשום עון יקרו אלו שני החלאים והקדים הזכר טן הנקבה • ולאחר שהזכיר הזכר רצה גם כן לחתום בטטאתו הקלה שהיא שכבת זרע ואחרי כן הזכיר טטאת הנקבה והקדים הנדה ואחרי כן הזבה שאין זבה אלא אחרי נדה • והחם טטאת בעלי חיים המדברים במאמר הכללי ולאיש אשר ישכב עם טמאה • והתחיל פרשת אחרי טות שני בני אהרן נראה שבאותו יום הזכר טטאת הטת • שהרי פרח אדוטה חוקת תורת הטת נראה טן הכתוב שאז נצטוית שנאטר ונתתם אותה אל אלעזר הכהן שאם היה טקודם לכן היה ראוי להיות על ידי נדב ולא אחרי כן טשום ולא ישטאו את טחניהם • ונראה לפי סדר הכתוב כי כלל הטטאות אז נאטרו לפי הסדר והואיל ושטאת תחי הטדבר לארבע טערכות ונקדים על פי זה הסדר הזב והזבה והנדה והיולדת :

פרק ראשון

זה שקראה התורה שכו זב הוא הנאטר איש איש כי יהיה זב טבשרו • זה שיזוב טטקום טסגל הוא האבר הנודע לא טכל אישה טקום שיזוב ועל כן נקרא שם זב שם של תורה ועל כן אטר טבשרו לא כפי דעת בעלי הקבלה כי על כן אטר טבשרו שיהיה טחטת בשרו כי הזוב הבא טחטת שבעה דברים אינו טטא ואלו הם טפני דלת טפני טראית פנים היפים טפני הידור וטפני רוב הטאכל והטשתה וטפני כובד הטשא וטפני תחולי • ודבריהם על הראשות טקולקלים

Digitized by Google

כי אם היו שתים מחטת בשרו ואחת מאלו מצטרפת אבל מלת בשרו הוא כנוי על האבר הנודע • וכבר באר איכות הטמאה שהוא דר בשרו או החתים בשרו והסגילו סמיפי רגלים ושכבת זרע • ובכל זמן שתהיה זאת האיכות מחייב הטמאה לא שהרצון אם תהיה זאת האיכות מחמת בשרו יהיה טמא שהרי הכתוב אמר וזאת תהיה טמאתו בזובו ולא הסגיל והכתוב הזה הורה איכות הטמאה שהיא רטיבה נודעת יוצאת מהאבר הנודע ונתן לה שני סימנים רר והתחים • ורר הוא טן לשון ויורד ריהו אל זקנו והוא לובן דמות שכבת זרע אלא שמצד חולי הפסיד צורתו והנה האיש מתטמא בלובן והאשה באדם • ובאמרו רר הורה שהוא רך ביותר ובאמרו החתים הורה שהוא עב וחותם פי האבר • ובעלי הקבלה אמרו דמותו כמו הבצק של שעורים וריחו בלובן הביצה המוזרת בשכבת זרע בלובן הביצה הנקשרת • אך הזוב בא בלי תאוה נגרר ויוצא על כרחו ואינו יכול לחשוך והתורה בארה איכות הזוב בטמאתו והוא בטה שהוא ולא שערה לו בשום דבר • אך בעלי השעורים דברו דברים אשר לא כן אומרים אם ראה ראייה פחות מטבילה וספוני נדנית ראייה אחת ואינו טמא בראיה אחת אלא הוא כבעל קרי • ראה שתי ראיות הוא טמא וצריך שבעה נקיים ואינו מחויב קרבן • ראה ראיית שלישית מחויב קרבן בין שראה בשעה אחת בין שראה אותם שלשה ימים רצופים דין אחד לכל שלא יפסיק יום שלם בין הראיות • עוד אמרו אם ראה וראיה בשעור טבילה וספוני עולים לו שתי ראיות והוא טמא אלא אם ראה ראייה אחת פשתי טבילות ושני ספונים עולים .שלשה ומחויב בקרבן • ועוד אמרו אם ראה ראייה בתוך ימי הספירה והיא טהורה לראשונות אינו מחויב קרבן ואם ראה אחר השלים הספירה אפילו בליל שמיני אם היו הראשונות שתים מחייבות טמאה ואלו שלש מביא על אלו קרבן אם היו הראשונות שלשה מביא עליהן ואינו מביא על האחרונות ויתר דברים עלת אלה אמרו והם דברים שאין להם שעור ואין לנו צורך להזכירם ומה שבאנו להרמיז שאלו דברים נוטים מהה שגזרה התורה • משפט הזב כל זמן שהוא רואה זוב אינו מחשב הימים אלא עד שיפסק הזוב ואחרי כן ספור שבעה נקיים חוץ מיום הפסקה ומשטיני מביא קרבן • ראה קודם השלים השבעה נקיים טהר את הכל ומחר זספור • והנוגע בזוב הזב אינו טמא רק יום אחד וכן נמי הנוגע בזב ואפילו שכב הזב עם אשה לא טמאה רק טמאת יום זכן המשכב השוכב עם הזבה אין לו הבדל בין ימי זובו ובין ימי ספירתו .ואפילו עבר זמן מזמן ספירתו אחרי שלא טבל טמא הוי הכתוב אומר וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים שהשטוק הזה אינו טורה אלא על זמן שעבר משפירתו ולא טבל עדיין .שאם בזמן זובו אי אפשר וכן בימי ספירתו אלא בזמן שראויה לו רחיצה והטעם לרחוץ נופו ואפילו שלא הביא קרבנו אינו טמא והוציא נופא בלשון ידים כגון וטהר ידים יוסף אומין או שהרחיצה בידין • הזוב טמא במחתו לחך דיבאך שהרי הכתוב אומר וכי ירוק הזב בטהור וכי עלתה על לב שהזב ירוק במהר והיה ראוי לומר והנוגע ברוק הזב אלא על כן אמר ירוק הזב להורות שבהיותו לח הוא טמא וכן שאר משקיו שהם רטיבותיו • אף על פי כן בעלי הקבלה אמרו תשעה משקין הם של זב שלשה מהם הזב ומימי רגליו משכבת זרע והרוק אבות הטמאה ומטמאים אדם וכלים • ושלשה מטמאים ואינם מטמאים אדם אלא מטמאים כלים ואלו הם דמעות עיניו ודם מנופתו וחלב האשה • ושלשה טהורים ואלו הם דיעתו וליחה סרוחה והרעי מפני שטלטפר מאלו שהתה ויורד • וחכמינו ע"ה אמרו אינו ראוי להשוות הרוק עם הזוב שהזוב הוא עלת הטמאה והרוק הוא עלול • אך בה שיש לומר כי כל הרטיבות מוקשות על הרוק ואינם מטמאים אלא בהיותם לחים • אבן הזוב עצמו אשרו טמא שנאמר מבשרו מבשרו טמא הוא כלמד שהוא טמא מטמא מין יבש בין לח כי אין להקיש מן הקל לחמור • מה שאמרה התורה והנוגע בבשר המת פירשו החכמים כי זה המאמר מורה על נגיעה בלא בינוני מפני שהנגיעה בשאר מקומות הוא בבינוני שאם לא כן מה טעם לומר בבשר הזב זה לא יתכן כי בשאר טמאות הנגיעה היא בבינוני ועל הזב יהיה בלא בינוני • ואחרים פירשו כי זה המאמר מורה על דחיבת כשר שנברת ממנו והנוגע בו יהיה טמא משום נוגע הזב ושענו להם כי כמו שיהיה הזב נטהר כן תהיה דחיבת בשר נטהרת וזאת השענה בלתי מספקת כי הנה הרוק והזוב מטמאים ואינם יוצאים לידי טהרה • אבל הראיה שהורה להחזיק זאת הכונה בעבור שהזכיר הרוק והוא דבר גבול

Digitized by Google

מן הזב כך הבשר דבר נבדל מן הזב והוא טולל נבדל ושאינו נבדל • ויש להקשות אחרי שהבשר והרוק הם דברים חלק מן הזב למה הקרים המשכב והמושב מהם • יש להשיב מפני שאלו מוכרחים אל הזב על כן הקדימם לאופן שהם טמאים והקדימם מפני שינע בבשר או ברוק שהוא על דרך עדאי • ולאופן שבאר טמאתו באר שהם אבות הטמאה ונראה שהם מוקדמים מן הבשר והרוק על כן אחר המרכב מן המשכב והמושב זלא כדעת מי שאמר שרצה להקל טמאתו שהנוגע במשכב ומושב טעון כבוס בגדים והנוגע במרכב אינו טעון כבוס בגדים שכבר פסקנו שכל נוגע טעון כבוס בגדים ויש לנו לבאר והעד על זה שהמרכב במשכב ומושב שלא הזכיר מרכב בנדה ובזבה מפני מעוט שמושו והוקש במשכב ומושב :

פרק שני

דתורה סדרה המשכב והמושב והמרכב ואמר בכלם יטמא ולא הורה זמן טמאתם ונחלקו החכמים • מהם אומרים כי אין להם טהרה כמו בלי חרש שאמר עליהם יטמא לבד ואינם יוצאים לידי טהרה ודבריהם בטלים מפני כי בגדי הזב עצמם היוצאים לידי טהרה וכן משכבו ומושבו לא יהיו יוצאים לידי טהרה • ואחרים אומרים יש להם טהרה אמנם נחלקו אם שיש להם טמאת יום או טמאת שבעה • והאומרים כי יש להם טמאת יום אומרים כי אפילו המשכב ששכב הזב בסוף טמאה יהיה מטמא במגע והזב עלית הטמאה במשכב ואיך אפשר שהעלה תצא לידי טהרה והעלול יהיה טמא טמאת שבעה ואחרים אומרים שהם טמאים טמאת שבעה כי לא מצאנו טמא מטמא שהוא טמא יום אלא טמא שבעה • אך הכמי הרבנים פסקו שהם הנקראים מדרס שמטמאים לנוגע ואין להם טמאת שבעה • אך התפוש יוציאנו לפסוק שטמאתם טמאת יום כי הברח גדול יש במאמר הכתוב שאמר כל המשכב אשר ישכב עליו הזב וכולל מה ששכב אפילו ביום שפיעי ואם יאמרו איך הם מטמאים יש להשיב כי לכך באר הכתוב עם היותם טמאים טמאת יום מטמאים לנוגע בם • ומה שיש להחזיק זאת הכונה הנה משכב הזב שאם שכב עליו ביומי זובו ואחרי כן הניחו איך יהיה משמשו • והנה אין לזב טמאת שבעה אלא לכל הפחות שמונה ימים ואיך יהיה טמאת המשכב הבי ראוי להיות לו שבעה נקיים ולכן הדין נותן מדרך התפוש להיות טמאתם טמאת יום • והמביא ראיה מן מאמר כטמאת נדתה אינו מורה הדמיון על הזמן רק על חומר טמאתו שמטמא הנוגע והנושא • והנה סדר הכתוב המשכב ומרכב ומושב והורה בטמאתם ואמר כל המשכב אשר ישכב ולא אמר כל אשר ישב להורות לא כל מה שיקרה שישכב רק מה שהוא מיוחד למשכבו ואמר ואיש אשר ינע במשכבו ואמר על המגשב היושב על הכלי אשר הוא יושב עליו ר"ל המיוחד למשכב והמיוחד למושב ואשר ישכב עליו והורה בזה כי אפילו היו אלף משכבים הכל טמאים ואפילו היו בין הזב ובין המשכב דברים שאינם מקבלים טמאה • ואמר ואיש אשר ינע במשכבו ואמר והיושב על הכלי אין המעם כי הנוגע על הכלי אינו טמא שהרי על הנדה השוה ביניהם אבל מפני שרצה הכתוב לקצר התריש השוכב מן המשכב והנוגע מן הכלי ולמד זה מזה ומה שאמור לזה אמור לזה • ומה בין נוגע לשוכב שהנוגע אם יהיה בבינוני להיות הבינוני מקבל טמאת הוא טמא אבל היושב או השוכב אפילו הדברים שאינם מקבלים טמאה הוא טמא ואחרי כן הזכיר המרכב באמרו וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב ודינו כדין משכב ומושב ועל כן התריש ממשמעו כי אלולי היה מאמר בל הנוגע אשר יהיה התחתיו חוזר על המרכב היה ראוי לומר וכל הנוגע במרכב אלא ביון שאמר וכל אשר יהיה תחתיו כנראה שזה המאמר חלוק ויסבול זה המאמר פירושים אם שיהיה המעם באמרו וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו כולל המשכב והמושב והמרכב ועל הפסוקים הראשונים באר האדם הנטמא ממנו מפני שאמר וכבס בגדיו ובזה המאמר כלל שאר דברים הנטמאים כלים אובלים ומשקים שאינם יוצאים לידי טהרה כי אמר יטמא לבד • ומה שפירשו כנוי תחתיו שב אל המרכב וי"ל מי שינע בכל אשר תחתיו הזב יטמא הוא ולא בגדיו או שיהיה רומז באמרו בכל אשר יהיה תחתיו שאר דברים חוץ משכב ומושב ומרכב אע"פ שאלו ביוצא בהם עכ"ז פרט המקצת כמשפט הכתוב ואחרי כן כולל וכלל על הנשיעה אדם וכלים וזה לא יתכן בי יהיה גם ראוי להורות בטמאתם ואחרי כן בטמאת הנוגע או שיהיה הרמז באמרו

Digitized by Google

תחתיו ר"ל באשר יהיה הזב תחתיו כי כמו שטמא מה שתחת הזב כן טמא מה שעליו והמקשה כי היה ראוי שיאמר וכל הנוגע בבל אשר יהיה עליו יש להשיב כי הדבור מיוחס אל הזב ור"ל מה שעליו הזב ומה שתחתיו הזב עליו ותחת בערך הזב • ובעלי הקבלה פירשוהו מסתעף לשני הפירושים שיהיה מאמר בבל אשר יהיה תחתיו מיוחד על המרכב וחלק הבתוך נגיעת המשכב מנגיעת המרכב שעל המשכב יהיה טעון כבוס בגדים ועל המרכב לא יהיה • טעון כבוס בגדים ויהיה עוד פירוש בבל אשר יהיה תחתיו חוזר למה שלמעלה מן הזב וקראתו מדף ר"ל שעל נגיי הזב הנוגע בו יהיה טמא ולא יהיה טעון כבוס בגדים וחלקו מה שעליו ותחתיו לשני חלקים מה שעליו כלם ולד הטמאה שאין מתטמא מי שינע בו ומה שיהיה למטה ולא נגע בהם הזב כלם מותרים חוץ מן האדם שהוא ראשון לטמאה ומשכב ומושב ומרכב פי׳ מאמר וכל הנוגע בבל אשר יהיה תחתיו הוא כולל מה שפרט ומה שלא פרט והעד על זה מה שאמר אחר זה והנושא אותם יכבס בגדיו ועד כאן לא הזכיר הנושא ואם כן הוא כולל מה שפרט מקודם לזה • וכמו שאין על הנשיא חלוק כן אין על הנגיעה חלוק וכולל המשכב והמושב והמרכב ומה שתחת הזב ועל הזב ואין חלוק אלא בבבוס בגדים במה שלא הזכיר כבוס בגדים ואנחנו העברנו שיש בכלם כבוס בגדים • אך מה שינע הזב הוא טמא ואינו מטמא • דקדקו החכמים ע"ה אם יש לסופר משכב ומושב ומרכב • ומהם אומרים כי אין לסופרים משכב מרכב ומושב מפני שהכתוב אומר על הזבה כל המשכב אשר תשכב עליו כל ימי זבה ובזמן שאין לה זב אין לה משכב ומושב והכתוב השיבו להם שהזבה שני חלקים כמו שאמר ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה • והחלק השני אין לה ימים רבים רק יום אחד והיא מובאת בפסוק כל ימי זובה והכתוב לא ידבר שקר • אבן כח זה המאמר ר"ל ימים שתלויים בטמאה מזני הזוב שאם לא כן לא תהיה מטמאת בימי טהרה והלא הכתוב צותק ואומר וכל אשר ינע בו הזב וידיו לא שטף במים ומטמא וטעון כבוס בגדים וכח זה הפסוק ליטים שהם חוץ מימי הטהרה כל שכן בימי הטהרה ועוד בהשלים ימי הטהרה חייבו כבוס בגדים שנאמר וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים ומזה מכלל שהוא מטמא ומטמא בימי הטהרה • ואם יאמר אומר כי עדיין ימי הטהרה לא הזכרו רק אחר פסוק ואם מהיכן מוזבה וספרה לה שבעת ימים ואיך יהיו נכללים ימי הטהרה במאמר כל ימי זובה • יש להשיב שהכתוב משלים ענין אחד ועוד מתחיל ענין אחר והנה אם לא הזכיר משפט חיטים רק אחרי כן אין חשש כי רצה הכתוב להשלים ענינים הנטמאים מחטת הזבה ואחרי כן לבאר משפט היטים הנה מאמר וכל אשר ינע בו הזב וידיו לא שטף במים מן הדין היה ראוי להזכיר אחר מאמר וכי ימהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכו׳ אלא שרצה הכתוב להזכיר דין הנגיעה ועכ"ז הקדימו עכ"ז נראה מכח המשפט שהכתוב לא הכליל הרואה זיבות עם הסופר בשער אחד שהרי הזכיר הכתוב דברים הנטמאים מחטת הזב ואחרי כן הזכיר הסופר וחייבו ברחיצה וכבוס בגדים ואין מורה זה להשוותו עם רואה זיבות כל שכן שאמר הכתוב וכי ימהר הזב מזובו ונראה שהסופר פחות מן הרואה וימי הזבה הקישם הכתוב כימי הנדה ואי אפשר שיהיו נכללים גם ימי הטהרה אחר שהכתוב הקל אותם • ונראה שאין הסופרת עושה משכב ומושב כי כן אומר כל המשכב אשר תשכב עליו כל ימי זובה כמשכב נדתה וכו׳ • וכשיתחיל לספור צריך רחיצה כי כל עת שלא ירחץ מן הזיבות הוא טמא בנגיעה והנטמא יתחייב כבוס בגדים עולה מזה שאם שטף ידיו במים לתי שינע יתחייב רחיצה ולא כבוס בגדים כמו שטמטא את בגדיו וצריכים כבוס הוא הדין לכשכבו ומושבו שהם מטמאים ואינם מטמאים כמו שבאר הכתוב דברים המטמאים מחטת הזב משכב ומושב ומשר וחוץ ומרכב ולכלם פרט האדם הנוגע ובמאמר וכל הנוגע בבל אשר יהיה תחתיו כולל דברים אחרים כן על הזב עצמו אומר וכל אשר ינע בו הזב וחוזר על האדם אחרי כן פרט דברים אחרים דברים שהם יוצאים לידי טהרה מכלי עץ שישטף וכלי חרש שישבר ואלו הדברים הזכרו הנה ראשי דברים בשכבר הם נתבארו בענין טמאת השרץ אלא מפני חלוף הטמאה עוד באדם • ויש להקשות למה שנה במאמר והנוגע בבשר הזב כי כמו שחמהר נוגע בטמא כן חטמא נוגע בטהור מדוע הפך ולמה אמר הכתוב וכי ינע הזב

Digitized by Google

בטהור פירשו החכמים שבא הכתוב לבאר בדבר אחר כי כל ימים שלא יטהר הזב בימים קודם ספירתו יהיה טמא לפי שיגע ויתחייב כבוס בגדים כמו שבארנו • אך אם ירחץ יתחייב מי שיגע בו רחיצה ולא כבוס והוציא הכתוב טהרת גופו בלשון ידים אם מפני שטהרה בידים או מפני שהוציא גופו בלשון ידים כמו וטהר ידים יוסף אומץ • ובעלי הקבלה אמרו כיון שמצאנו נגיעה מן הטהור אל הטמא ואומרים כי הנגיעה בלי מתוך אלא בשר בבשר ואם נגע על ידי אמצעי אמרו שאינו מטמא ולא נחה דעתם שאם הניעו על ידי אמצעי שלא יהיה מקבל טמאה כפי דעת הקראים לתת בבדו עליו החמירו אותו לענין הטמאה וקראוהו השט והוציאוהו מן הכתוב מחמת נושא ומחמת נוגע על כן הטהור שהשיט את הטמאה טמאוהו וכיון שמצאנו הנגיעה מן הטמא לטהור בזב דנו להשט הזב את הטהור שיהיה הטהור טמא ודנו זה הדין לזב וחבריו זולת כל הטמאות ועל כן אמר וכי יגע הזב בטהור • ובאמרו וידיו לא שטף במים פרט לכתי הסתרים כמו שידיו גלויים לכן הזב שהשיט את הטהור בכתי הסתרים אינו מטמא אותו והקישו לזב הנדה והזבה והיולדת :

פרק שלישי

כזה שאמרה התורה וכי יטהר הזב מזובו יסבול זה הטאמר שנים פנים אם שיהיה כשיכרת הזוב מן הזב והוציאו בלשון טהרה • או שעניו שיש לו רחיצה כשיפסק הזוב ממנו וזה לא יתכן כי הבדל יש בין ימי הזוב ובין ימי הספירה כאשר יתבאר בפרשת יולדת • ואמר וספר לו שבעת ימים לטהרתו גם זה יסבול שני פנים אם שיהיה עניו שתהיה הספירה אחר טהרתו מן הזוב וזה לא יתכן כי היה לו לומר מטהרתו אם שיהיה פירושו למהרתו שעתיד לצאת לידי טהרה בסוף שבעה ימים נקיים ואומר וכבס בגדיו במים שבגדיו יוצאים לידי טהרה בין שלבש מתחלת טמאתו או בין ימי טמאתו ואומר ורחץ בשרו במים וטהר ומים חיים ר"ל המתוקים כי הנה הכתוב אומר וימצאו שם באר מים חיים ר"ל מים הראויים לשתייה אי אפשר היות מעטו מים טובעים מפני שכל באר טובע ומה בא ללמד • ועוד טמאה שאמר באר אינם שומעים ועוד שאמר ונתן עליו מים חיים אל כלי בעודם בבלים קרואים חיים • והראיה כי טלת חיים תורה על מה שהם ראויים לשתייה מה שאמר הכתוב אודות המעין היוצא מבית ה' בבואו לים המלח ואומר וירפאו וחי ר"ל שיחתקו אבל בצאתיו ובאיו לא ירפאו למלח נתנו סכאן למדנו הקש אחד לכל המטמאים ועל כן הבדילו החכמים למטמאי יום שירחצו במים מלוחים • אך ר' יוסף ג"ע לא הכשיר בין לטמאי יום בין לטמאי שבעה אלא לרחוץ במים מתוקים כי אמר כיון שאמר בטמא מת שהיא טמאה טהורה ועכ"פ יהיה במים מתוקים ואמר ורחץ במים וטהר בערב ואמר לבעל טמאה קלה ורחץ בשרו במים יהיה גם זה במים מתוקים ואיך אפשר להיות זאת הרחיצה טבילה כי לא אמר וטבל וטעם הרחיצה ידוע שהיא בענין יציקת המים • וחכמי הרבנים אומרים שכל בעל טמאה חמורה נטהר במקוה זולת הזב שהוא במעין • וכבר בארנו שאין אלו המאמרים עולים שכח הכתוב אך מה שדברו בשעורים כמנהגם להורות במה שלא יזהר הכתוב והאומרים כי לכך אמר מים חיים להורות שאינם חמים כדרך ולא יקח ממך בשר מבושל כי אם חי אין זה המאמר ראוי כיון שהם שבים לטבעם הראשון ע"ז ראוי לקחת הדבור על כללו על מה שתאמר מלת חי • ומדרך כלל ידענו יציאת הטמאים למהרה שהוא בעריבת השמש כי הנה לכל מטמא יום אמר וטמא עד הערב ובפגלת לבעל קרי אמר והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה וקל וחומר לבעלי טמאה חמורה שצריך להיות ממוך עת ביאת השמש • ומצאנו בטמא מת אומר ורחץ בשרו במים חיים וטהר בערב • ודין אחד לכל המטמאים אך לעת הרחיצה לא מצאנו בו באור מספיק רק שבטמא יום אומר הכתוב ורחץ במים וטמא עד הערב ומראה שמעת הרחיצה עד ביאת השמש יש עת • ובנראה מכח הכתוב מי שהדביק רחיצתו עד ביאת השמש עושה חיון מדין תורה ע"ז צריך להיות הרחיצה ממוך לערב כי כן אמר והיה לפנות ערב ירחץ במים וכתוב כי פנה היום לערוב ומורה לזכן ממוך לערב הנך זה לפנות בקר והוא זמן הממוך לבקר כי כן אומר ויהי באשמורת הבקר • ודין אחד לכל טמאי יום כי הנה הכתוב אומר למי שיצא ממנו שכבת זרע ורחץ

Digitized by Google

במים את כל בשרו וטמא עד הערב ואי אפשר כי אין בעל קרי נגלל בזה וכיון שפירש על בעל קרי מה שקדם לנו הבאור הוא הדין לכל מי שיצא ממנו שכבת זרע וזה דומה למאמר הרבנים כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל בלו יצא • מכלל לכל טמא יום שכתוב עד ורחץ במים וטמא עד הערב צריך להיות ממוך לערב כאשר יתבאר • אמנם לטמא בטמאה חמורה לא מצאנו הכתוב שבאר זמן הרחיצה לזב ולזבה לנדה וליולדת • אך מצאנו בטמא מת מה שאמר הכתוב ורחץ במים וטהר בערב ולא אמר וטמא עד הערב אלא הדביק הרחיצה עם הטהרה בערב מכלל שהרחיצה עד קצה הערב מכאן למדנו לכל טמא בטמאה חמורה היות רחיצתו דבקה בערב בזן הזב והזבה והנדה והיולדת • נראה שמשכב ומושב ומרכב אע"פ שטמאתם טמאת יום כיון שהם מטמאים אין דינם כדין שבארנו בטמא יום כי הנה הכתוב לא הזכיר מהורתם ואי אפשר לומר כי אין לדם מהרה אבל יש לנו להקיש אותם בבגדי הזב כיון שאמר עליו הכתוב וכל הנוגע בכל אשר יהיה תתמיו ובארו החכמים שהוא אמור במה שיהיה הזב תתמיו רומז לבגדיו הפך ובגד כלאים שעמנו לא יעלה עליך ואמר יטמא סתם ובא ובאר שבגדיו יטמאו ויטהרו עמו הוא הדין למשכבו ולמרכבו כמו שאמר הכתוב וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים וטהר והדביק כבוס בגדיו עם רחיצת גופו וכבר בארנו כי רחיצת גופו הוא עד קצה הערב מדרך הקש ובגדיו גם כן תהיה רחיצתם באותו השעת הוא הדין על משכב ומושב ומרכב שתהיה רחיצתם בעת יציאתם לידי מהרה • בעלי הקבלה דברו דברים שונים אומרים שכל חייבי טבילות טובלים ביום חוץ מנדה ויולדת שטבילתן בלילה • ולא ידעתי טעם למה הבדילום משאר חייבי טבילות ונראה לי מפני שאמר שבעת ימים תהיה בנדתה ואומר ביולדת כימי נדת דותה תטמא להיות שלמים באחריתם בטמאה מבלי רחיצה נראה שטבילתם בלילה וכבר בארנו שבתחלת הערך צריך להיות מהודה שהכתוב לא ידבר שקר כי אמר שבעת ימים תהיה בנדתה וכפי דעתם ימשך לה זמן חוץ מן השבעה וזה לא יתבן מכלל שרחיצתה דבקה עם מלת הערב לצאת לידי מהרה • ומה שהברו הזב והזבה עם שאר חייבי טבילות כבר הוריט שאינו עולה כן מדין תורה כי כך אומר ורחץ בשרו במים וטהר שהדביק הרחיצה עם המהרה ויותר מאמר מנונה שאמרו לבעל קרי שמובל מתחלת חלילה עד הערב השמש שנאמר והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבר הוריט טעם והיה לפנות ערב שהוא סוף היום כדמות לפנות בקר והם שמותו תחלת הלילה וזה לא יתבן • כאשר יתבאר :

פרק רביעי

מה שבארנו ממשפט טמאת הזב הוא הדין בנדה זבה ויולדת • ויש לנו לבאר ענין כל אחד מאלו מה שכונה בו התורה • הכתוב הקדים הנדה מן הזבה כי לא תודע הזבה אלא אתרי הנדה ועל כן הקדימה הכתוב אמר ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה ושם הכתוב משפט טמאתם בהם הפך האיש כי האיש מתטמא בלובן והאשה מתטמאת באדום באמרו דם יהיה זובה בבשרה והדם ידוע הוא ממה שהסכימו אנשי הלשון שהוא אדום וכן הכתוב מגיד עליו באמרו אדומים כדם • ומה שתראה האשה שחור טמאו החכמים שאמרו שהוא דם נשרף ואין הפרש בין שיהיה עין הדם עמוק או יהיה נוטה אל הלבנות ואפילו אם יהיה אדום בטמה שהוא דיו בטמאה אבל אם תראה האשה עין לבן לגמרי או ירוק מה שאין עינו נוטה אל אדום החכמים טהרוהו כי לא הכלילה התורה על כל מה שתראה האשה מאותו המקום שיהיה טמא אבל באדה לו צורה מעויינת והוא עין הדם ואם תראה ותסתפק אם הוא דם או אינו דם תשב מספק ותבדל מן המהורים ומן הטמאים כך דנו החכמים • אבל מה שבדו בעלי הקבלה לאמר חמשה מראות הן שמטמאות את האשה ואלו הם • האדום והשחור והכרכום וכמימי אדמה וכיין המזוג והגבילו גם אלו הדמיונות בשעור שלא יוסיף ולא ינרע שאם יוסיף יהיה טמא ואם ינרע לא יהיה טמא כגון שאמרו שהאדום הוא כדם ההקזה היוצא ראשון ונותן אותו בכוס ומקיף בו חמטלית ור' יוסף באר כי דבוים הוא דם ילף מן נגף שני עד נגף ראשון יהיה באצבע בחור אין לו אשה ולא נגע אותה באצבעו חקטנה והשחור שהוא כעין הדיו היבש • ועל הכרכום הוא שמביא הכרכום הלח בנוש

Digitized by Google

שער שעליו וטהל מן הצרור שלו הקנה
האמצעי שבקנה שבלו דמיון קנה משלשה
קנים שלשה עלים ומקוף בו הדם לעלה
האמצעי שבקנה וראה בו • וכן משלשה
קנים שלשה עלים ומקוף בו הדם לעלה
האמצעי שבקנה וראה בו וכן מימי אדמה
גוטל מבקעה אדמה זנותן עליהם מים עד
שיעלה המים על העפר בקליפת השום
וסעבדו בבלי ומשער בהם לשעתו כשהן
עבורין ואם צללו חזור ומעבר • וכן ביין
המזוג חלק אחד מן היין של ארץ ישראל
חשרוני חי וחדש ושני חלקים מים ואם היה
מראה הדם עמוק ממנו או כהה ממנו הרי
הוא מהור עד שיהיה כמזוג בלבד • וכן
לארבע מראות הראשונות אמרו אם היה הדם
במראה דם התקוה ושאר העינות המתדמות
או עמוק מהן הנה ממא ואם לאו מהור •
אך אם יהיה מורכב בין שתי עינות הוא
מהור ואינו ממא • ואומרים כי האשה היתה
מראה הדם אל תבהן והוא היה ממא ומטהר
וחדין נותן שאם יהיה תלוי במאמר כהן
אחר רצונו לממא ולטהר היה תלוי בכהן •
או אם היה מפלאי הדינין היה תלוי בכהן
אבל אלו ענינים מורנשים ואפילו בור שלם
תהרנש יוכל להכיר למהר ולממא ואם היה
זה בנגע הצרעת שתלוי בכהן דין היה
להתבאר בתורה • ואם יאמר כי מאמר בין דם
לדם יורה על זה אין משמע זה הכתוב מורה
לזה כי לכך תותם דברי ריבות בשעריך
וטעמו בין דם זכאי ובין דם תייב וזהו
בשיקשה הענין ליושבי שער אמר וקמת
ועלית אל המקום כי כן אומר כי יפלא
ממך דבר למשפט ואיך יהיה תלוי לכל
מראה עיני הבהן • ואחרי שזה תלוי בדומיות
אל ההרגשת אינו מפלאי הדינים ואיך ישענו
בי־בר מסופק ועוד אם הדבר תלוי בכהן איך
אומר או אל השופט אשר יהיה בימים ההם •
ואלו דברים סתירתם גלויה בדעת נגלית בתחלת
מחשבת שהכתוב אומר דם יהיה זובה בבשרה
ולא אמר מבשרה כמו שאמר בזב מבשרו
זובו על כן גזרו התכמים כי באמור בבשרה
ולא אמר מבשרה מלמד שאם תרגיש תאשה
במקורה ואפילו שלא יצא לחוץ תהיה ממאה
מעת ההרגשה ואמר שבעת ימים תהיה
בנדתה כיון שאמר דם יהיה זובה בבשרה
שאינו רוצה רק הדם הראשון אשר בגללו
תממא שבעת ימים והדם הראשון נקרא
נדתה על כן אמר שבעת ימים תהיה בנדתה •

ויש התכמים אומרים שאין הבדל בין דם
ראשון לדם שני אע"פ שמשעת ראות דם
ראשון תהיה ממאה שבעת ימים דמיון לרואה
שכבת זרע ביום אחד וראה שכבת זרע ביום
אחר לא הוסיף הראשון על השני אלא כלם
משפט אחד ואין כח לדבריהם ואולם בפסוק
ותהי נדתה עליו נבאר המעם • והנה מן הדם
הראשון תממא שבעת ימים אבל הדם השני
והשלישי הנוגע בו יממא ממאת יום והראשון
הנוגע בו יממא ממאת שבעה • והתכמים בארו
במלת נדתה שלשה פירושים אם שיהיה נדתה
שם הדם ור"ל בשבילו תהיה ממאת ממאת
שבעה או שהמעם בעבור שהדם יש לו שני
משפטים משפט כל דם שתראה בכל ימי
השבעה אינה מוספת על השבעה אבל הזבה
משיפסק הדם מספרת שבעת ימים על
כן אמר שבעת ימים תהיה בנדתה אין לה
לספור שבעה נקיים ויהיה פירוש נדתה שם
כולל לכל דם שתראה תוך השבעה • או
יהיה המעם בנדתה ענין הרחקה מלשון
ומתבל יניחהו ולפי שני הפירושים החלוקים
יהיה קשר וכל הנוגע בה יממא אם יהיה
נדתה שם על הדם מכלל שבעת ימים תהיה
בנדתה משפט שלה על כן אמר וכל הנוגע
בו"ו הלוזי • אבל אם יהיה מעמו הרחקה
הו"ו נוסף כי לא אמר שבעת ימים תהיה בנדתה
ר"ל תהיה רחוקה אלא כדי לממאת כל
הנוגע בה ואם כן הדם הראשון ממא ממאת
שבעה ועד שלא תעביר האשה הבתם הדוא
הוא ממא שבעה לנוגע והשני והשלישי
ממא ממאת יום שהרי יוצאת במהרה אחרי
השבעה מדם הראשון ואיך אפשר שהנוגע
בשני ובשלישי יהיה ממא ממאת שבעה •
והרבנים לא הבדילו בין דם ראשון לדם
שני שבלו ממא ממאת יום • עתה אם
תרגיש האשה הדם במקורה מאז היא ממאה
שנאמר דם יהיה זובה בבשרה ואם תראה
האשה ולא תרגיש מקדם לכן בל המהרות
אם נגעה מקודם שתראה ממאות מעת שתקריב
בנפשה כי נממאה וכיצד יהיה משפטה כבר
יש לנשים לכל אחת ואחת חק ידוע שתראה
דם נדותה וקרוב לומן נדותה בודקת עצמה
בסוך ואם תראה דם ולא הרגישה תהיה
ממאת המהורות שנעשה מומן הפקידה שממא
אחר שפקדה עצמה נממאת ואם לא פקדה
עצמה תתפוש היום שהיא מקוה לראות •
ובעלי הקבלה אמרו שפקידה לפקידה ומעת
לעת דעתם בזה ביום עצמו שפקדה ולא
ראתה

ראתה ביום עצמו פקידה שנית וראתה תופשת למפרע מפקידה ראשונה אלא אם עברו שנים או שלשה ימים תופשת למפרע כ"ד שעות מעת לעת • ואמרו ארבע נשים דין שעתן ואלו הן • בתולה מעוברת ומינקת וקטנה • אך האשה שהיא מקלקלת בנדתה צריכה לבדוק בכל עת עצמה • והצנועות שבישראל בין מקלקלות בין שאינן מקלקלת בודקות עצמן והוא הטוב שאין החשש מפני הטמאה לבד אלא שלא יקרב בעלה אליה שהטמא עצמו זה שבודקו חייב כרת ובשגגתו חייב חטאת • ושבעת ימים שחייב הכתוב עליה הם חסרים בראשיתם ושלמים באחריתם ומשפטה בטמאתה כמשפט הזב ועל כן החריש הכתוב ולא פרט כמו שפרט בזב ע"ז אמר ראשי דברים להקיש אותה אליו והעד על זה כי אי אפשר היות פרק בין זב לזבה והכתוב השוה בטמאת הנדה עם הזבה שנאמר כל ימי זוב טמאתה בימי נדתה תהיה טמאה היא ועל כן מה שאמרנו בזב מרוקו ורטיבותיו הוא הדין על הנדה ואמר בכל אשר תשב עליו בנדתה :

פרק רביעי

אמר הכתוב וכל אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל אשר תשב עליו וכו' ולא אמר אשר שכבה אשר ישבה להורות במה שהוא מיוחד למשכבה ולמושבה וזה לא יתכן כי כך יאות לדבר בלשון ואת המצוה אלא אשר תשכב ואשר תשב מאשר הוא מקבל טמאה יהיה מטומא כי בין מה ששכבה עליו לפי העת ובין שהיה מיוחד לה מיוחס הוא אליה שהוא משכבה ומושבה ועל זה אמר ואיש אשר יגע במשכבו ואמר והיושב על הכלי כדי להקיש שאין הבדל בין שוכב ויושב לנוגע והעד על זה שעל חנדה במה שנאמר על הזב והיושב על הכלי אמר על חנדה וכל הנוגע בכל כלי וכדי שלא נאמר מכלל שהשוכב על המשכב והיושב על הכלי של נדה יש לו משפט חמור מן הנוגע על כן בא להשוותם במאמר ואם על המשכב הוא או על הכלי שבאמת כיון שאומר על מורה על שוכב על המשכב ויושב על חכלי ולא הורה להם משפט יותר על הנגיעה באמרו בנגעו בו יטמא עד הערב • ופי יעלה על דעת כאשר אמר יטמא עד הערב יש לו רחיצה לבר ואין לו כבום בגדים והלא מקודם לכן שפט על הנוגע בכבום בגדים ומה חבדל יש בין נוגע לנוגע אך בעבור שלא היה רצונו אלא להשוות שוכב ויושב על הנוגע קצר הדבר ואמר בנגעו בו יטמא עד הערב שהרי על הזב אמר ואיש אשר יגע במשכבו והיושב על הכלי והנוגע ובגדיו והזמן ועל כן רבו המירושים בזה הפסוק • וד' דוד הנשיא נ"ע אמר כי נאמרו שבעה עשר פירושים בזה הפסוק אך הראוי בפירוש זה הפסוק שיהיה מרמיז על הנוגע שהוא קרוב כי לא יתבן להרמיז לדבר אחר מכלל השמות שהרמבנו אשר קדם זכרם ואין לנו פניות להזכיר מהיותם • אבן החכם ר' יוסף נ"ע הסכים בזה שיהיה מרמיז על הנוגע ופירש בו פירושים אחרים זולת פירושנו • וגם אמר כי אם יהיה מאמר אחד סובל שתי אמתות ואינן נבחשות דין לקחת כללם ואם הן נבחשות ראוי לחקור ולדרוש איזה הוא האמת מכללם כי אי אפשר להאמין שני דברים מכחישים אחד לאחר במאמר אחד וכדין אמרי ולא יתבן לומר כי ע"כ אמר בנגעו בו שאם היה על המשכב ולא נגע בו לא יהיה טמא מפני הכתוב כי דין המטאה לא נלמד רק מן הכתוב ומתי לא היה רוצה לטמאת אלא מי שהוא נוגע היה מחריש עליו הכתוב מטמאר הנוגע במשכב ובכלי ולא היה מזכיר מי שעלה על המשכב ונגע בו שהוא מאבד יותר חמור אלא כדי לעלות בכונתנו מי שעלה על המשכב ולא נגע בו שיהיה שהוד ובזה אין לנו צורך כי היה נשאר על אשר היה בדעת בטהרה • צא ודע שאין הבונה בבך אלא כדי שלא נחמיר עליו יותר מן הנוגע ועל כן השוותו עם הנוגע שהוא חייב כבום ורחיצה ועד הערב ואע"פ שלא הזכיר עליו כבום ורחיצה שהרי בידוע שאין הבדל בין נוגע לנוגע • ובעלי הקבלה אמרו אינו רוצה על המשכב כשינע בו הטמא אלא אפילו היו על חמשכב דברים בין מקבלים טמאה בין שאינם מקבלים טמאה אפילו אלף ביונים המשכב מקבל טמאה וכן אין המשכב משמא את תטהור השוכב עליו עד שינע בו אלא אפילו אלף ביונים הוא מקבל טמאה שהכתוב אומר והיושב על הכלי • וראוי לעיין בהפלאת זה המאמר איך אומר בנגעו בו מפני שהם שתי עלות שאם מפני הנגיעה יהיה מטמא מה שעם עלת על ואם מפני על מה מעם הנגיעת אלא מה שראוי לסבור שעלת הנגיעה ועל

Digitized by Google

ועל הזבין בזב ובנדה לא הזכיר רק הנוגע והקשה הגדה לזב ללמד מאחד לאחר שבזב דן לישב על הכלי ובנדה לנוגע בו ואין אנחנו צריכים תוספת יתרה אלא אמנם רצה הכתוב להקל במה שנותן הדין להחמיר על כן אמר בנגעו בו ביצד כי עלת על לא תהיה חמורה מן הנגיעה מפני שהנגיעה הוא על ידי ביניני מקבל טמאה ואפילו על ידי ביניני שאינו מקבל טמאה על כן בא להזכיר שתי תעלות ר"ל על ונגיעה שאין להוסיף המשפט · ואם תאמר ואיך אמר יטמא עד הערב ולא הזדה בכום בגדים יש לומר להכליל דברים אחרים שהם חוץ מן האדם כגון כלי עץ כאשר הזכרו בזב או נשען על מה שקדם כי אין הבדל בין נוגע לנוגע :

פרק ששי

אמר הכתוב ואם שכוב ישכב איש אותה ותהי נדתה עליו מרמיז על האשה הנקדם זכרה באמרו דם יהיה זובה בבשרה ונתלכלך השוכב עמה ועל כן אמר ותהי נדתה עליו הוא הדם הראשון הנקרא נדתה ועל כן אמר וטמא שבעת ימים שמספרת הדם הראשון היא טמאה שבעת ימים כי לא רצה הכתוב על הבא עליה בתוך ימי נדתה שתרי הוא באזהרה וחייב כרת ואיך ידין עליו משפט · דמיון שהביאנו בגבלת חזיר ונמל שהזהיר בנגיעתם ולא הזהיר משפט כלל על הנוגע ועוד איך יתכן על הבא עליה בתוך שבעת ימי נדתה להיותו טמא שבעת ימים והיא יוצאת לידי פרידה בשני ימים או ביום אחד ולא יתחייב בטמאת שבעה בשביל השכיבה רק בשביל הדם · אבל השוכב כדין הנוגע ואפילו נגע בדם זולת הדם הראשון ושם נדתה על הדם הראשון לא על הטמאה כגון שאומר שבעת ימים תהיה בנדתה ואומר ימי נדתה כימי נדתה ואם תאמר שהכתוב אומר וכל אשר תשב עליו בנדתה ר"ל בטמאתה שכולל השבעת ימים המעם בו בימי נדתה כי איך אפשר היות נדתה זמן הטמאה ומה טעם כימי נדתה והוא סמוך ולעולם כל סמוך זולת עצם הענין אם כן אין מלת ותהי נדתה תשובה למאמר ואם שכוב ישכב איש אותה שאם כן היה אומר ויהיו ימי נדתה · אבל התשובה היא וטמא שבעת ימים ור"ל אם תהיה נדתה עליו ר"ל הדם הראשון יטמא שבעת ימים · והבקשה אחר שאומר ואם שכוב ישכב איש אותה מרמיז לאשה שקדם זכרה לא כן אלא תוכר לשם ואשה ואין משפט טמאה על השכיבה אלא על הדם ואין הבדל בין שוכב עם האשה בדם ראשון ובין אם נגע בדם הראשון זולת שכיבה · אך כנהג הכתוב לדבר בזו הצורה במה שימצא על הרוב כגון שאמר לאשה לשוכב עם אשה שכבת זרע שאין הבדל בין ששכב עמה בשכבת זרע בין שנגעה בשכבת זרע בלי שכיבה והנה כל דבר המרגאל בדם ראשון הוא טמא שבעת ימים מעת שינקה מדם הראשון כי כל זמן שלא ינקה לא יתחילו שבעת ימים רק מעת שינקה מדם ראשון על בן האשה שרואה דם תנקה עצמה ובנדיה ומשכבה מדם ראשון ואח"כ יטמא שבעת ימים· פריצות גדולה ומנהג רע ראיתי אני לקהלות רומגיאה שהאשה כשתראה דם במשכבה כל עוד שלא יתלכלכו משכבה ובגדיה ממהרת ויורדת ממשכבה ופושטת בגדיה להיותם מהורים ואח עברה במצות התורה ואיני יודע מאיזה מנהיג באה זאת ההנהגה · אבל חראוי מעת שתראה הדם להיות כלם טמאים ומטמאים וצריכה האשה להתנהג ולהזהר כמו שחקדמנו איך ראוי להתנהג · בעלי חקבלה הבדילו בין דם ראשון לדם שני ואמרו כי הנוגע בהם יטמא יום אחד ולכל הדמים משפט אחד לנוגע אבל יש מפדיל בין נדה לזבה ויולדת כפי משפטן שהם בעלי העינות ואמרים כי הבועל לנדה או לזבה ויולדת טמא שבעה בין שבא עליה בתחלת ימיה בין באחרית ימיה חפך מה שסדרנו אנחנו וזה מה שאני אפשר כי הנה הבא על הזבה איך יהיה דינו שהיא לפחות יש לה שמונה ימים ולו יהיו שבעה · ועוד היולדת נקבה ויש לה שבועים ימים והבא עליה טמא שבעה ואיך יהיה העניין ומן הדין היה ראוי על הכתוב לבאר בעבור חלוף זמני בעלי עינות הטמאה על הבא לכל אחת ואחת והכתוב לא פרט שום דבר אלא לבא על הנדה וחייבו שבעה בעבור התלכלכו בדם ראשון · אמנם זולתי דם ראשון אין הבדל בין שוכב לנוגע רק שאם בא בזדון יהיה חייב כרת ואם בא בשגגה חייב תטאת · ובעבור שכלם נתדמו בנדה אמר על הזבה כימי נדתה תהיה ועל היולדת כימי נדת דותה תטמא · ועל היולדת אם יטמא מטמאת שבעה הנוגע בדם לידתה יש לנו לבאר · אמנם ראיתי שר' יוסף חפקה נ"ע ור' דוד הנשיא נ"ע השוו בין דם ראשון

לדם שני והאמת מה שבארנו ופסקנו • ואמר לבועל נדה כל המשכב אשר ישכב עליו יטמא ולא הזרה שהוא מטמא לנוגע • והכמי הקראים הקישוהו לנדה וכמו שהחריש מטמאת מושבו כך החריש מטמאת הנוגע בו אבל דין אחד יש לנדה ולבועל אותה מן רטיבותיו ומרכבו ומושבו • והכמי הקבלה אמרו אחר שאמר ותחי נדתה עליו אלו החריש ולא אמר כל המשכב אשר ישכב עליו יטמא הייתי דן שהוא כמשכב שהוא מטמא לנוגע בו • אבל כיון שאמר עליו יטמא ולא הזרה שהוא מטמא מכלל נתקו מטמאה חמורה לטמאה קלה שהוא מטמא ואינו מטמא • ונראה הדבר מפני כי כשהזכיר משכב ומושב לנדה ולזבה לא החריש מלהזהרות שהוא מטמא ומטמא אע"פ שרמזו בנדה צא ודע שמשכבו אינו מטמא אלא הוא מטמא כשאר כלים שמעת • בעלי הקבלה הגבילו ונתנו שיעור לענין מטמאה אחת שבת יום טמאה בנדות ובת עשר בזיבות ובת שלש ויום אחד מטמאה את בועלה האיש בן יום מתטמא כזיבות ובן תשע ויום אחד מתטמא בביאת הנדה • ואנחנו אומרים אחר שאין השביבה עלת לטמאה אלא הדם הראשון אבל בשאר הדמים כרין הנוגע ומה לנו לשעור זמני הבועל והמבעלת :

פרק שביעי

משפט הזבה נזכר בפסוק ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים ופירשו חכמים כי התחיל הכתוב בה ואשה כי יזוב זוב דמה שאם היה אומר וכי יזוב זוב דמה היה נראה כי אינה נחלקת מן הנדה • ובעבור שהזובה שם בפני עצמה לכן אמר ואשה אף על פי שהזובה אחרי הנדה ואמר יזוב זוב דמה מחזיר אל מה שאמר ואשה כי תהיה זבה ללמד שבצורת דם שמטמאת הנדה מטמאת הזבה ובזה הפסוק נחלקו המפרשים בענינו על כן צריכים אנו לחלקו בחלוק שיסבול זה הפסוק אשר נחלקו בו החכמים ולהראות באיזה נשה אנחנו • ונאמר שהכתוב אמר ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה וראוי להבין מלת נדתה על מה תאמר תעלה נבנה • יש מן המפרשים שאומרים שנדתה הוא דם ראשון ורצון הכתוב שיש לאשה זמן קצוב בו תראה נדתה זאת לא תראה באותו הזמן הקבוע זבה וזה לא יתכן כי יש אשר תוסיף ויש אשר תגרע מזמן הקצוב ואין אפשר להיות התוספת והגרע תחת בלא עת נדתה ומה מעם ימים רבים ועוד מה טעם שאמר או כי תזוב על נדתה • ועוד שתי נשים וראות דם ביום אחד ואחת תהיה נדה והאחרת תהיה זבה שהאחת תראה לפי זמנה והאחרת בחלוף זמנה והן תחת שעור אחד שהאחת תהיה נדה והאחת תהיה זבה וזה לא יתכן • ומהם אומרים כי עת נדתה הוא העת אשר תראה דם ראשון ואחרי זו העת יקרא לא עת נדתה ועל נדתה ואע"פ שהזמן חבא יאמר לו עת נדתה ועל נדתה לא רצה אלא במה שהוא דבק שאם לא כן האשה תהיה נדה זמן אחד ואחרי כן תהיה זבה תמיד כל זמן שתראה דם שהוא על נדתה והוא לא עת נדתה כי מה הבדל יש בין אם תהיה רואה בלא הפסק ויבוא זמן נדתה ותהיה זבה ובין שפסק מעט ואחרי כן ראתה שלא תהיה זבה שאם יוציאנו מן הדבק מה תראיה לעמוד על גבול על כן הכתוב לעמוד על הדבק וכיון שאמרו כי עת נדתה הוא ראית הדם הראשון נחלקו • מהם אומרים כי עת נדתה הוא היום הראשון כלו ואם תראה ביום השני הוא לא עת נדתה הוא היום השני ולא העת אשר הוא אחר עת הראיה הראשונה אע"פ כן במאמר ימים רבים ועל נדתה אמרו כי על כן אמר ימים רבים במאמר על נדתה לסבור כי כל דם שתראה אחרי זה הוא דין אחד והוא מוקדם ומואחר שהרצון ואשה כי יזוב זוב דמה בלא עת נדתה ור"ל שלא תבדיל בדמי ימים רבים כמו שמבדלת בנדה בין דם יום ראשון ושני • ומהם אומרי כיון שאמר בלא עת נדתה וע"פ דבריו מה טעם או כי תזוב על נדתה ואומרים כי על נדתה רצה הראיה לבד אחרי הראיה הראשונה זכה שאמר ימים רבים בלא עת נדתה תפוש מן היום השני • ואני איני בוחן מטשות בואת הדעת הזאל ואמר באמרו על נדתה עת השניה מן עת נדתה מה לו ולא יקח העת השלישי והרביעי ובלם על נדתה ומה טעם להגביל עתי היום ולא יום זולתו • ועוד שאומר ימים רבים בלא עת נדתה מן היום השני והלאה ואם ביום השני לבד איך יפרש ימים רבים ואלו דברי רות • ועוד איך יפרש עת נדתה לומן ראיית הדם ודבר ידוע כי שם נדתה הוא על הדם הראשון אך זמן שיסמך על הדם אינו כי אם שבעת הימים כמו שאמר שבעת ימים תהיה בנדתה בימי נדתה

Digitized by Google

נדתה תהיה ואם כן באמרו עת נדתה אינו כי אם זמן השבעה ובאמרו בלא עת נדתה הוא זולת זמן השבעה ונחלקו התכמים לשתי דעות כפי שיכביל אות ב"ת אם שהוא ב"ת תכלי או ב"ת העזר • והאומרים שהוא ב"ת הכלי בנין ר' יפת הלוי נ"ע ובנו ר' לוי נ"ע שיהיו ימים רבים בכלל בלא עת נדתה והטעם שיקח השמיני והתשיעי וזולתם ובאמרו או כי תזוב על נדתה מרמז על יום השמיני לבד שאם תראה בו דם תהיה נדונת זבה ויהיה בלא עת נדתה מוקדם שיהיה כולל שני התלקים ימים רבים ועל נדתה ואיך תפש זה התכם יום השמיני וכו תהא נדונת זבה כיון שבלא עת בולל חוץ מיום השמיני והיה לו לתפוש אם עת אחד אחרי השבעה או שתים ולמה הכביל יום אחד אומר זה התכם כי לענין הטמאה ימים אתה מונה ואין אתה מונה שעות • ואם יקשה עליו אדם אחר שיום השמיני הוא המבתים בזיבות מה טעם ימים רבים • השיב זה התכם כי על כן אמר ימים רבים אפילו שיבוא לה וסת נדתה ועדיין לא פסק הדם תהיה נדונת זבה כי ימים הרבים כולל אפילו עד יום מותה • ועוד הקשו לו כי כך הורה הכתוב היות זבה אחרי נדה וצריך שלא יהיה זמן טהרה ביניהם ואיך יתכן שתפסיר מן נדתה ותגע בטהורים ובקדשים ואחרי כן תהיה זבה והוא אומר יהיו טהורים משום שטהרה שאם תאמר לעולם אחרי הטהרה היא נדה ולא זבה הנה גם מצאנו נדה אחר טמאה כגון האשה אשר תראה דם בסוף ארבעים לזכר ובסוף שמונים לנקבה בין בתחלת יום ארבעים ואחד שמונים ואחד בין בסופם וכמו שתהיה נדה אחר טמאה ואחר טהרה כן תהיה זבה אחר טמאה ואחר טהרה ואין הבדל בין בתחלת יום השמיני בין בסופו כי ראית הטמאה בסוף יום השמיני נטמה היום בלו • עוד הקשה ואמר שהכתוב אמר על נדתה וזה הדבור לא יצא משלשה פנים אם חבור דם בדם או חבור דם בזמן או חבור זמן בזמן • ואמנם חבור דם בדם לא יתבן מפני שאם רצונך דם שראתה בשביעי אינו נקרא נדתה רק הדם הראשון • וחבור דם בזמן לא יאות בלשון רק תבור זמן בזמן שהשביעי זמן נדות והשמיני זמן זיבות עכ"ז יקשה לזה התכם כי למה לקח השמיני חוץ מן התשיעי בלא ראיה • אך מה שנלחץ זה התכם הוא בעבור שראה תיות ימים רבים נגבלים במאמר בלא עת נדתה ולא בעת נדתה • ואות ב"ת הוא ב"ת הכלי שב"ת הכלי מורה מקום הדבר או הזמן • ומה שאמר שראוי להיות השמיני בלו הוא בעבור שלא מצא זמן הטמאה מתחלת היום אלא פעם מתחלת היום ופעם מאמצע היום ופעם מסוף היום • אמנם דעת ר' סהל נ"ע בעבור שלא ניחה לו היות ימים רבים במאמר בלא עת נדתה כי מאמר או כי תזוב על נדתה כולל בין היותו בעת אחד אחר נדתה בין היותו ימים רבים אחר נדתה ,נכלל במאמר על נדתה אם כן איך יתכן היות ימים רבים חוץ מיום עת נדתה • ועוד מן הדין היה ראוי להקדים מאמר על נדתה על מאמר ימים רבים ר"ל להקדים המעט על הרב לפי דעתו • ומה שטעון עוד כי חשש פן יבוא זמן נדות לפי וסת האשה והיינו דנין אותה נדה על כן תורה במאמר ימים רבים שהיא זבה אינה מענה כי מאמר על נדתה יקח הכל והעד ואם מהרה מזובה • אמנם מה שראוי לסבור כי לא רצה הכתוב לבאר אלא איך תהיה זבה בתחלתה ונתן לה שני סימנים כמו שנתן בזב ור והתתים באיכות הזיבות כן בזבה באר איכות הזמן שטמאת הזיבות על האשה תלוי בזמן ולא כון במה שיבוא אחרי כן כי הוא הלוי במאמר ואם מהרה מזובה • ואמר שב"ת בלא עת ב"ת העזר ואמר ואשה כי יזוב זוב דמה ולא אמר וכי יזוב מפני שהוא מחברו אל אשה כי תהיה זבה ור"ל שאם תראת האשה דם נדות ויזוב זוב דמה ימים רבים עם לא עת נדתה ר"ל תחלת השמיני ונקראו ימים רבים עם זו העת כמו שאמר פן יוסיף להבותו על אלה מכה רבה לא שאם הכתו אתת למעלה היא מכה רבה אבל הטעם עם אותם הארבעים יהיו מכה רבה וכן באמרו ימים רבים בי לא כון התכם על עת השמיני שהוא ימים רבים רק עם ימי השבעה ואם כן הכונה תהיה מתחלת נדתה עד תחלת השמיני ואמר או כי תזוב על נדתה שאם פסק הדם ועד נתחדש בתחלת השמיני • ומה שהסכימו לתיות הדם בתחלת השמיני שאם עלתה מהורה מזמן הטבילה לא תהיה זבה כי אם נדה מפני שאם יוצא מאותו העת אין לו לעמוד על גבול ואמר איך אפשר שטבלה ועלתה מהורה ונעזה בקדשים ואחרי כן ראתה דם איך תהיה זבה והדברים שנעזה יהיו מהורים • סוף דבר זה התכם אינו רואה היות זמן טהרה בין נדה לזבה : והתכם ר' יוסף

אמר

Digitized by Google

אמר כי כל הקראים לא התחלפו על מי נגע דמה בשמיני ובשביעי אבל היא זבה על הגלוי מאמר או כי תזוב על נדתה אבל אם תראה בשמיני אחר שנברת דמת בשביעי הוא תחת העצה והתפרש אם שנלך אל אשר יוציאנו התפרש או שנקח הדבר בחזק להחמיר אך במאמר בלא עת נדתה אע"פ שנתחלפו החכמים כי לא מצא טעם נאות ולא מצא תנאי נוסף על מאמר או כי תזוב על נדתה · ולי נראת שהורה הכתוב ענין שלא היינו מבינים אלמלא לא הזכיר והוא כמו שהן הכתוב בדם נדה הראשון שהוא זולת השני ואמר שבעת ימים תהיה בנדתה היינו דמים גם אם תראה האשה דם זולת השבעה אולי יהיה עדפנות לראשון מן השני על כן אמר ימים רבים שבלו כדין אחד בין הראשון בין השני בין השלישי ועל כן אמר ימים רבים רק יום השמיני לבד לא תהיה זבה על כן אמר או כי תזוב על נדתה בין כיום אחד אחר נדתה בין בימים רבים היא זבה · ואמר ר' יוסף נ"ע כמו שהשליכו הקראים תנאי אחד והיא בלא עת נדתה כן השליכו הרבנים תנאי אחד והוא או כי תזוב על נדתה מפני שהם אומרים אחד עשר יום בין נדה לתחלת נדה הלכה למשה מסיני בעבור שלא הורו בזה בראית הכתוב עד שדברו דברים זרים ואומרים ימים שנים רבים שלשה ואם תראה באלה השלשה ימים רצופים היא זבה נדולה וחייבת שבעה נקיים וקרבן אבל אם תראה יום אחד או שני ימים היא זבה קטנה ושומרת יום אחד בלבד · ראתה בשמיני שומרת בתשיעי ראתה בשמיני ובתשיעי שומרת בעשירי ראתה בשמיני ובתשיעי ובעשירי סופרת שבעה ימים נקיים וחייבת קרבן עד שאמרו כי אלו הם ימים רבים אחר עת הנדות שהוא לא עת נדתה · אמור בשמיני בתשיעי בעשידי אלו הם ימים רבים והיא זבה נדולה וסופרת שבעה ימים נקיים וזו זבת שכבת לנדה · ראתה באחד עשר היא תחלת נדה · אך אמרו או כי תזוב על נדתה הוא כשראתה בתשיעי לנדתה ומופלנת מנדתה יום אחד על כן אמרו אחד עשר יום בין נדה לנדה · ואלו דברים אין משמע הכתוב מדה בשום פנים · סוף המאמר דעתם במאמר בלא עת נדתה הוא על אחד עשר יום שבין נדה לנדה שהוא זמן זיבת וזהו אם ראתה ביום שנים עשר היא תחלת נדה ואם תראה באלו הימים שלשה ימים רצופים היא זבה נדולה וחייבת שבעה ימים נקיים וקרבן ואם יום ראשון או שני ימים שומרת יום אחד ושובלת ויוצאת לידי טהרה ואינה צריכה קרבן בפירושים זרים וזהו בהעתקה להם כפי שאומרים ואינו מכח הכתוב אלא אודבא הכתוב עומד כנגדם · וחכמינו ע"ה אמרו אלו היה מאמרם אמת לאחד עשר יום היינו עושים גם אנחנו אבל אחר שאין העתקתם אמתית ועוד שיש סתירה בכתוב על כן שבנו על מה שיאות מכח הכתוב · והרבנים עצמם שמו סמה שנזדה התורה וסמה שיש להם בהעתקה ושמו כל הנשים בחזקת זבות שסיפרות שבעה ימים נקיים ואין להם לא נדה ולא זבה קלה קטנה כפי דתם והם עוברים על מאמר לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו · אך לפי דעת חכמי הקראים הנמשכים אחר משמ הכתוב מכל הבונות אשר בארנו המאמר הקרוב על שני הדברים אשר התנתה התורה ימים רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה שמאמר או כי תזוב על נדתה גם הוא בלא עת נדתה · אך בארנו בין שתזוב ימים רבים ובין הדם הדם הראשון שתזוב על נדתה הוא במשפט אחד ובא הכתוב להפריש שאין דינה כדין הנדה שסראייה ראשונה סיפרת שבעה ימים נקיים ואין הבדל כין ראית יום ראשון על ראית ימים רבים כי משפסק הדם סיפרת שבעה נקיים שנאמר ואם סהרה מזובה וספרה לה וכו' על כן אמרה התורה שני דברים · אמנם משפט הזיבות בהתחלתה בענין אחד ר"ל שהוא היום השמיני · אך חלוקת החכמים בין שיהיה תראיה בהתחלת השמיני שנוגע בשביעי בין שיהיה יום השמיני כלו · אמנם מה שראתה בתחלת השמיני בין חיות דמי השמיני סמוכים עם דמי השביעי בין היות דמי השביעי סמוכים עם זמן השמיני אין החלוקה בין החכמים שהיא זבה · אבן החלוקה כי אחר עבור תחלת השמיני מה שתראה כל יום השמיני היא זבה או נדה וכבר בארנו התכרעות בין שתי הכתות ואין לנו צורך לשנות בדם · אבן מה שיש לנו לבאר דין הכהן ר' סהל נ"ע יותר ראוי שיהיה דבוק בדם השביעי והתבדל שבינם כי מה שתראה אחר עבור תחלת השמיני דין הכהן שהוא דם נדות והנוגע בו מטא שבעה והיא נדה ואינה סיפרת שבעה נקיים · והלזי אומר כי מה שתראה כל יום השמיני היא זבה והנוגע בו יהיה מטא יום והיא סיפרת שבעה נקיים ·

וראיתי

וראיתי לר' מוביא המעתיק נ"ע שספר כי היו מתנהגים עד זמנו על דעת הלוי ותעת הכהן היתה נראית לו יותר ראויה • וראיתי לר' אהרן נ"ע שדעת הלוי נראית לו • אמנם כפר כי העם היו מתנהגים במנהג זולתי שתי הדעות כי כל עוד שלא תטבול האשה אפילו עד יום תשיעי וראתה דם תהיה זבה וזה אינו דין תורה כי אין המבילה מכרלת בין נדה לזבה ולדעת הכהן לא היתה אלא על העת שצריכה מבילה והוא סוף יום השביעי בין שטבלה בין שלא טבלה אחר עבור העת ההיא היא נדה ולא זבה • ומה שראוי לפסוק הואיל והדבר מסופק לתת עליה חטרי נדה וחטרי זבה מה שתראה כל יום השמיני רוחצת מן הדם הראשון שתראה בשמיני כי כל זמן שלא תרחץ ממנו תהיה טמאה משעת הנגיעה טמאת שבעה ולתת עליה ספירת שבעה ימים נקיים כדין הזבה לקחת הדבר בהמרא בך ראיתי שדן לוי בן יפת • ור' יוסף הרואה נ"ע אמר ואשרי החמירי ואמר כל ימי זוב טמאתה כימי נדתה תהיה טמאה היא הואיל והספירת יש לה שבעה ימים נקיים דמיונה בהזמר הטמאה לא בימים ר"ל שטמאת משכב ומושב ומרכב והם ממאים אחרים וצריכה שבעה ימים נקיים ואחר תטהר ומהרתה במים חיים כמשפט הזב והקש אחד לכל טמאה תמורה כי כמו ששתק מן הזבה בענין טהרתה ונשען במה שנתבאר על הזב כן התריש על הנדה ונשען להקיש עליה על הזב :

פרק שמיני

היולדת הבלילה הכתוב במשפט טמאת הנדה שנאמר כימי נדת דותה תטמא ואין טמאתה מפני הדם שרואה עם הנדה רק מפני הלידה שהרי טמאה הכתוב שבועים לנקבה ואשר יקרה ותטמא האשה קודם הלידה ביום ויומים ותהלת השבעה והשבועים מעת הלידה לא מעת שראתה דם • ומי שאומר כי לא מצאנו יולדת מבלי דם ואפשר שתהיה טמאה מפני הדם ומפני הלידה כבר תראינו שיתות זה המאמר ועוד כבר סופר על משפחת דורקמי שאין על הנשים דם בתולים ודם נדה ודם לידה • ומה שראוי לפסוק על דעת מי שאומר כי דם ראשון מטמא שבעה תטמא הלידת טמאת שבעה כל עוד שלא תראה דם קודם הלידה אלא אם תראה דם קודם הלידה תטמא הלידת יום אחד ואשרי המחמיר • ילדה בעוד שהיא נדה אין לה אחרי השלים זמן נדתה זמן זיבות שהרי נעתקה ממשפט הנדה למשפט היולדת ואחרי שבעה לזכר ושבועים לנקבה דן אותם הכתוב כדמי טוהר ואין לה זמן זיבות ואם לא פסק הדם ביום ארבעים ואחד וביום שמונים ואחד צריך לדין שהיא נדה והדם שראתה ביום ארבעים ואחד וביום שמונים ואחד הוא דם ראשון וממא טמאת שבעה הוא הדין אם לא ראתה דם קודם הלידה וראתה ביום ארבעים ואחד וביום שמונים ואחד היא נדה כי הזיבות לא תהיה רק אחר הנדה לא אחרי דמי טוהר • אלא אם בזיבה ילדה ופסק הדם תוך זמן ילידתה וטופרת שבעה ימים נקיים ובהשלים זמן ילידתה ארבעים לזכר ושמונים לנקבה טובלת ונטהרת משתי הטמאות • וזה הנקיה קודם ארבעים ושמונים ואחד ואחד טובלת ונטהרת משתי הטמאות ומביאה שתי קרבנות קרבן זבה וקרבן יולדת לא פסק הדם עד יום ארבעים ואחד ועד יום שמונים ואחד היא זבה • המפלת נפל שיש בו צורה אנושית היא טמאה טמאת לידה אלא המפלת נפל שהוא תתיכת בשר ולא נארג בשום צורה לא תטמא אלא טמאת שבעה • ואולם דעות התכמים על שני דרכים מהם אומרים כי המפלת נפל אפילו שהוא תתיכת בשר תטמא טמאת לידה • ומהם אומרים מעת שהראה בו צורה • והאומרים אפילו שהוא תתיכת בשר דנים אותו בחזקת נקבה להמרא וזה אי אפשר כי הכתוב אמר וילדה זכר וילדה נקבה ומרמז להיות בו צורה אנושית ואיך אפשר לדין על תתיכת בשר טמאת לידה • אבן האומרים מעת שתראה בו צורה זה מה שאין לחלוק לפי גלויו של כתוב ואפילו אם יולד ויראה בו צורת אדם ולא יבדל בין זכר לנקבה דנים אותו במשפט הנקבה • ואם תלד זכר ונקבה תטמא שמונים יום • ואם תלד הזכר קודם ימים ואחרי כן תלד הנקבה תתחיל מן הילידה האחרונה ואם תלד צורה אחרת דנים אותו אם זכר במשפט זכר ואם נקבה במשפט נקבה כי כן אמר וילדה זכר ואם נקבה תלד ולא אמר להסגל צורת אדם :

פרק תשיעי

מה שאמרה התורה כימי נדת דותה תטמא וטמאה שבועים כנדתה אין ההקשת

Digitized by Google

בימים אלא בחמר הטמאה שהרי אמר וטמאה שבועים כנדתה · ועוד אמר על הזבה כימי נדתה תהיה טמאה היא מלמד שהקישה בחמר הטמאה שהיא מטמאה משכב ומושב ומרכב ועושה אותם אב הטמאה · ואחרי שהפליג הכתוב שלשים ושלשה ימים מן השבעה וששים ושמה מן שבועים אי אפשר היותם בשער הטמאה אחד כי מה טעם לומר על שבעה ימים כימי נדת דותה תטמא · ובעבור שהפליג הכתוב אלה הימים ר"ל שלשים ושלשה וששים ושמה ודברה תורה מלות מסופקות נחלקו החכמים · מהם החמירו השבעה והקלו השלשים ושלשה · ומהם החמירו חשלשים ושלשה והקלו השבעה · ומהם השוו אותם בשער הטמאה · ואשר החמירו אותם השבעה מן השלשים ושלשה סמכו ואמרו הואיל והפליג הכתוב השבעה מן השלשי' ושלשה ואמר בהם כימי נדת דותה תטמא להקישה בחמר הטמאה ואמר על השלשים ושלשה בכל קדש לא תגע מלמד שזאת באה במחנה שאם היתה חוץ למחנה מה טעם בכל קדש לא תנע אלא מלמד שזאת באה במחנה · ועוד שהכתוב קראם דמי טוהר מלמד שהקל אותם מן הטמאה הראשונה ואשר קראם דמי טוהר לא רצה שהם מהורים אלא בערך הטמאת הראשונה אך לא בארה התורה איכות טמאתה אם היא כטמאת בעל קרי או פחות או יותר · אך החכמים הקישוה לסופר זב · ואני רואה מכה הכתוב שנראים הדברים הואיל וזאת נכנסת במחנה אי אפשר שלא פיחת הכתוב ממאותה שאם היא בשער הטמאה אחד והכתוב אמר ולא יטמאו את מחניהם צריך שלא תכנס במחנה גם זאת · וזאת לפי הראיה שהביאו נכנסת במחנה מכלל הקל אותה מן הטמאה הראשונה · וחכמים הקישו אותה במצורע המטהר שנאמר עליו וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים כי קלת הטמאה היא להכנס במחנה ותהיה נפרדת מן הטהורים משום שהיא מטמאת אותם אחר אשר נאמר תשב בדמי טהרה שהרי המטהר בשבתו חוץ מביתו מטמא את בגדיו · ומהם הקלו טמאתה שמשכבה ומושבה מטמאים ברחיצה לא בבוס · ומהם אומרים שנטמאים ואינם מטמאים · וחכמי הרבנים אמרו על המטהר שאין לו משכב ומושב שמטמא אך הם מטמאים שהרי בגדיו מטמאים ואין לקחת ראיה הואיל ומטמא בגדיו מכלל שמשכבו ומושבו מטמאים אך להיותם מטמאים הדין נותן ·

והאומרים שהיא בשער הטמאה אחד בין בשבעה בין בשלשים ושלשה מפני שנאמר בזאת ומהרה מטקור דמיה ונאמר בנדה והיא גלתה את מקור דמיה ונאמר תשב בדמי טהרה והישיבה היא עכוב הנגיעה מן המהורים· ומה שנאמר בדמי טהרה אין הטעם שהם מהורים אלא הטעם דמיה שמנקים אותה לצאת לידי טהרה ונאמר ומהרה ממקור דמיה · וחכמים אומרים דמים שנסגרו בבטנה בעודה הרה והיתה טהורה וע"כ אמר דמי טהרה ואין מאמרם נכון · ומה שנאמר בכל קדש לא תגע מהם אמרו מפני שזאת תחלת הטמאות על כן הזהיר מן הקדש וזה אינו מאמר נאות כי לא הזהיר אלא למה שהוא בשלשים ושלשה לא שהיא תוך השבעה והשבועים · ועוד קודם נושא ונוגע את הגבלה והם מוזהרים מגעת הקדש ומביאת המקדש · ומהם אמרו שטעם הקדש הוא על המעשר שהוא חוצה מן המחנה שנאמר בערתי הקדש מן הבית והמקדש הוא מחנה ישראל ואלו דברים סברות והם דברים מסופקים · ועוד מה טעם להפליג השבעה מן השלשה ושלשים והשבעה דמם בדמי הנדה והשלשים ושלשה קראם דמי טוהר · ולפי זאת הדעת צריך להיות לכלם אשור אחד ועוד לומר בכל קדש לא תגע הסגל על שלשים ושלשה ימים שהם ימי טוהר חוץ מן השבעה והאומרים שהיא בטמאה חמורה בשלשים ושלשה יותר מן השבעה מפני שנאמר בכל קדש לא תגע טעמו בכל מהור מן מענה ויהיו כלי הנערים קדש שטעמו מהורים · והנה היא אסורה לגעת בטהורים והמקדש הוא מחנה ישראל כי אחר שהיא חוצה למחנה מה טעם ואל המקדש לא תבוא והיא חוצה למחנה והמקדש בתוך המחנה ואת דעת חלושה ויותר רחוקה מהדעות הראשונות · ואמנם חכמי הרבנים מהדרוה והתירוה לבעלה אפילו שופכת דם כנהר והדם אם נפל בככר של תרומה לא טמאו והרי תוא כטבול יום שאסור לאכול מן התרומה עד שיעריב שמשו לאכול מן הקדש עד שתביא כפרתה ולא חייבו לה טבילה בסוף ימי טוהר אלא הזמן מכשירה להביא כפרתה ולאכול מן הקדש · וחלוקה ביניהם שמהם טמאוה בנדה להמנע מן הדלקת תנר והצעת המטה ומזיגת הבוס וכל זה שתמנע מן השמיש המטה · ואשר פסקו לפי הכונה הראשונה לא ניתה לאחרונים עד שהייבו המבילה בסוף ימי טוהר הואיל

Digitized by Google

ומטמאת את הקדש ואנחנו רואים כפי דינם שצבול יום·אינו צריך טבילה אחרת לאבילת התרומה אלא הערב השמש ואין להכשרת הקדש רק הבאת כפרה אם היה מחוייב כפרה אלא אינו מחוייב טבילה והואיל וחייבה התורה טבילה בסוף ימי טוהר אין טבילה רק מטמאה כי המוכשר לנגיעת החולים אינו צריך טבילה לפי דעתם לנגיעת הקדש · ויש לחוש בדבר שמכלל היא טמאה ואין להם ראיה נכוחה לטהרתה בדינם הואיל והם חולקים· אבן מה שיש לנו לומר אחר שזאת מחוסרת כפרה היא כדין כל מחוסרי כפרה וארבעה הם מחוסרי כפרה וצריך להיותם שוים בדינם · ואלו הם הזב והזבה היולדת והמצורע כל אחד מהם שני מינים בטמאה שיש זב וסופר זבה וסופרת מצורע ומטהר הנה יולדת ודמי טוהר · וכאשר מצאנו דין תורה בסופר וסופרת מפורש שהיא באה במחנה אבל על איכות טמאתה החקירה הוציאתנו שהיא מטמאת משכב ומושב כמו שמטמאים בגדים והם אינם מטמאים אחרים ועל המטהר מצאנו שבא כתוב מפורש שהוא במחנה ובאר איכות טמאתו שמטמא בגדיו זעל דמי טוהר הקיון במאמר בכל קדש לא תגע שהיא באה במחנה ולא בארה התורה איכות טמאתה ודין לנו מדין החקירה להקיש אחר מאחד · ומה שראוי לפסוק שאין בין טמאה ראשונה לטמאה שניה אלא ביאת המחנה · שעל טמאה ראשונה אמר ולא יטמאו את מחניהם ואין מענה ולא יטמאו את מחניהם משום שהם נוגעים את המהורים אלא שמטמאים בביאה אלא בטומאה שניה אינם מטמאים · ועוד שאין עושים משכב ומושב אב הטמאה אלא שהם טמאים לבד הקש לבגדיהם וזהו התבדל בין טמאה לטמאת ומאמר הכתוב שאמר על המטהר וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים למדנו אסור ביאת האשה ר"ל שלא ישכב טמא עם טהורה ונאמר ביולדת תשב בדמי טהרה ומורה זה המאמר מניעתה מביאת איש ונאמר עליה זטהרה מקור דמיה ונאמר על הנדה והיא גלתה את מקור דמיה ומן שווי המלות למדנו אסור הביאה ואין מאמר זטהרה לביאתה באיש רק לאבילת הקדשים כי הרחיצה הכשירה לביאתה באיש והנה תאר הימים במקור דמים והרחיצה הכשירה לביאה והכשרה לאבילת הקדש ואסר בבל קדש לא תגע בעבור שהיא באה במחנה ואין הכונה בעבור שהאהרה מנגיעת הקדש מכלל איגה מטמאת המהורים · אבל הכונה על קדש עובר בלאו ומחוייב אבל באמת שהיא מטמאת את המהורים נראה לי שלא נתחייבו אלה הארבעה כפרה אלא מפני שהם באים במחנה והם טמאים ולא כן הנדה שהיא חוץ למחנה ועוד שהיולדת לא חייבה הכתוב להביא כפרה אלא בעבור ימי טוהר לא בעבור השבעה והשבועים שכן אומר הכתוב ובמלאת ימי טהרה הדין נותן שאלו הארבעה טמאים ראוי שיוקש אחד מאחד וכן רואים חכמי התושיה הפוסקים אחרי חפוש וחקירה ודין להתנהג עמהם על צד התומרא והחזוק הואיל ודברה התורה דברים מסופקים · אך בבואם אל המחנה נראה שיש להם רחיצה הקש מן המצורע ונאמר על הזב וכי יטהר הזב מזובו ואם תאמר כי לא נתבאר ביולדת יש להשיב כי אולי על כן אמר בדמי טהרה וכן נמי בסוף ימי טהרה לא הזכיר לת רחיצה כמו שלא הזכיר בראש ימי טהרה · מה שנאמר על הזכר בדמי טהרה ובנקבה על דמי טהרה בעבור שעל הזכר ימים מועטים אפשר שלא יפסק הדם אלא על הנקבה רוב ימים ויפסק הדם על כן אמר על הזכר בדמי ועל הנקבה אמר על דמי ובאמרו דמי טהרה אין הטעם דמים טהורים כי אחרי דין הלשון הסמוך חוץ מעצם הנסמך ואינו כדרך בני בליעל אחרי שיש לו פירוש נאות לפי תקונו ור"ל דמים שמוציאים אותה לידי טהרה שהיא תנקה מלידה מבטן ומהריון מפני שמלת טהרה שם מקרה מצטרף לה ואינו תואר על דמי וכן נאמר וטהרה ממקור דמיה · יש מן החכמים שאמרו על דרך סברא כי לכך אמר בכל קדש לא תגע מפני שדמה אותה בשבעה ימים ביסי נדת דותה תטמא ואחרי הנדה יש זבה כדי שלא יעלה על דעת שהיא זבה אחרי השבעה ותספור שבעת ימים נקיים וחייבת קרבן לבוא אל המקדש על כן אמר בכל קדש לא תגע · ובעבור שאמר הכתוב ארבעים לזכר ושמונים לנקבה יש שתי דעות האחת מפני שהזכר יבש בטבעו ועל כן תפסק הליחה בקרוב והנקבה ליחה בטבעה ועל כן יארכו הימים להפסק הדם והליחה על כן שם ארבעים יום לזכר ושמונים יום לנקבה · והדעת השנית אומרת מפני שצודת הזכר נגמרת בארבעים ואחד יום והנקבה בשמונים ואחד יום על כן תהיה הטמאה

כפי זמן תשלום הצורה :

לא

Digitized by Google

פרק עשירי

לא מצאנו מבעלי עינות הטמאה במיך האדם שתהיה טמאתו קלה רק מי שיצא ממנו שכבת זרע שנאמר ואיש אשר תצא ממנו שכבת זרע ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב ואינו עושה משכב ומושב ומרכב ואינו מטמא דבר אחר • אבן הנוגע בשכבת זרע טמא בטמאת מי שיוצאה ממנו והיא מטמאה בעוד שהיא ליחה והראיה מה שאמר הכתוב כי תצא ולא אמר כי ינע בשכבת זרע ולא תארה בשם טמא כעין שנאמר על הזב מבשרו זובו טמא הוא • ועוד שנאמר וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו מכלל ששכבת זרע אינה מטמאה רק בלכלוך לבן • הכתם אשר לא יעבור מן הבגד אינו מעכב הבגד מטהרתו כי אמר ורחץ ולא אמר וקרע כמו שנאמר על צרעת הבגד • ומה שאמר הכתוב אשר תצא ממנו שכבת זרע ר"ל אשר תצא ממנו בלתי רצונו ובאמרו ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע מלמד אשר יצא ממנו ברצון והם שני מינים • הטפה שיוצאת רטיבות לבד אשר לא יתם ולד ממנה וטפה שיתם ולד ממנה ושניהם נכללים במלת שכבת זרע שהוא ענין שפיכות מלשון ונבלי שמים מי ישכיב ואינו רוצה רטיבות שיוצאת עם השתן • ואמר ורחץ את כל בשרו ולא אמר ורחץ בשרו מלמד שלא תספיק הרחיצה באבר שיוצאת ממנו שכבת זרע לבד אלא הרחיצה תהיה לכל בשרו • ואמנם הטהרה היא בערב אבל זמן הרחיצה לא הורה הכתוב מתי תהיה מכלל היום ובמשנה תורה הורה שהיא לפנות ערב ופנות ערב הוא זמן סמוך לערב כנגד זה לפנות בקר לשם אומר ויהי באשמורת הבקר ואמר כי פנה היום לערוב ואומר וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה • לא לפי דעת הרבנים שאומרים שכל היום ראוי לטבילה בתחלת הלילה עד העריב השמש מפני שפירשו והיה לפנות ערב תחלת הלילה • לא תאבה לשמוע להם ואפילו עבר אותו העת צריך ביום אחר שיהיה עוד לפנות ערב • יש מן החכמים שאומרים שלא רצה בבשנה תורה אלא לבעל קרי • ויש להשיב שבעל קרי הזכר בפסיק ואיש אשר תצא ממנו שכבת זרע שהרי מי שהוא ברצון הזכר בפסוק ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע ונאמר לזה ורחצו במים ומכאו עד הערב ונאמר לראשון ורחץ את כל בשרו צא ודע הואיל ששניהם שוים במלת רחיצה ולאחד מהם נאמר והיה לפנות ערב ירחץ במים מכלל ששניהם לפנות ערב • וזאת התשובה הפיל טענת מי שאמר כי אל כהנה קטון צריך פנות ערב • ויש תשובה אחרת על זה שבעל קרי אינו צריך רחיצה אלא בעבור המקדש ואם על מחנה קטון צריך פנות ערב אל המקדש למה לא יהיה צריך פנות ערב ונמצא מחנה קטון עדוף מן המקדש ולא עוד אלא מי שרחץ באיזה עת שנזדמן לא בפנות ערב ונזדמן אל מחנה קטן לא יכנס במחנה עד שירחץ בפנות ערב • האשה ששכבה איש אותה שכבת זרע היא טמאה והלא החקש יחייב שאם הבגד שנפל שכבת זרע עליו הוא טמא הוא הדין לאשה אלא למד הכתוב האשה ששכשה עם איש והיה שכבת זרע היא טמאה כי אע"פ שפרשה ממנו ולא נתלכלכה משום שהורה כחן כי נגיעת בית הכתרים אינה נגיעה אלא היא טמאה משום השמוש אע"פ כן חכמינו ע"ה אמרו אי אפשר בלי לכלוך מכלל מצד הלכלוך היא טמאה • אבן אחרי האמת אלו לא נתלכלכה היא טמאה כך עולה מכח הכתוב ואם שמשו בלי שכבת זרע אינם טמאים :

נשלמו דיני טמאה וטהרה בזב נדה וזבה ויולדת ובעל קרי

ברוך יהוה צורי

ואחל לכתוב דיני נגעי צרעת בשם החונן לאדם דעת

משפטי נגעי צרעת נתבארו בתורתנו הקדושה באיזו צורה צריך הכהן לטמא ולטהר • והנה על האדם מצאנו נגעי הצרעת לשבעה חלקים ואלו הם • שאת ספחת בהרת של עור ובשר שאת ובהרת של מכוה שאת ובהרת של שחין ושאת של קרחת ונבחת והנתק של ראש והזקן והתורה בארה סימנים באיזה צורה יהיה טמא לכל

Digitized by Google

אחר מאלו החלקים וע"ז יהיה ברבור הכהן כמו שיתבאר • סימני הבהרת שלשה הלובן והעומק ושער לבן • כשיהיה עם הלובן עומק או שער לבן מחליטו מיד אלא כשיהיה הלובן לבדו מבעיתו זו היא ספחת והראשונה בהרת הוא הנאמר עליה וראה הכהן את הנגע ושער בנגע הפך לבן ומראהו עמוק מן העור • והראיה שזו בהרת ממאמר ואם בהרת לבנה ועמוק אין מראה מן העור מלמד שגם היא בהרת לבנה כי לא שלל מסנה אלא העומק ושער לבן • והספחת היא הנזכרת במאמר ואם בהרת לבנה בלי שער זלובן תצריכה הסגר שבוע אחד ואם פשתה מחליטין אותו ואם פשתה וכהתה פוטרין אותו • אלא אם לא פשתה וע"ז עמד בעיניו הנגע נותנין לו הסגר שבוע שני ואם פשה מחליטין אותו או אם לא כהה ואם כהה אחרי שלא פשה מטהרין אותו ואם שב ופשה אחרי הטהרה אינו צריך הסגר אלא מחליטין אותו • והשאת היא הנזכרת בנגע צרעת בפסוק נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור ואשורה בלובן ושער לבן להיות נשואה מעור הבשר וסימן ממאתה במחית בשר חי בשאת אך אם צמתה הצרעת בכל הגוף ואין בו בשר חי מהור וביום הראות בו בשר חי יטמא ואם שב הבשר החי ללבן עוד מהור הוא • שאת ובהרת של שחין בין בהרת של שחין ובין בהרת של עור בשר שזאת אדמדמת וסימן הטמאה במראה בעומק ושער לבן אך אם אין עומק ושער לבן והמראה כהה צריך הסגרה ואם פשה טמא לא פשה מהור והסגרה שבוע אחד לבד • שאת ובהרת המכוה היות לבנה אדמדמת בעומק ושער לבן לא היה בה שער לבן ועומק והיא כהה צריך הסגרה שבוע אחד ואם פשה הוא טמא ואם לא פשה יהיה מהור • ושאת של קרחת וגבחת כי בן סימן ממאתה היות לבנה אדמדמת • ההבדל בין שאת וספחת ובהרת השאת היא נשואה מן העור והבהרת עמוקה מן העור והספחת שוה עם העור • והנתק של ראש וזקן סימניו בשער צהוב ודק ועמוק ואם אין לו אלו הסימנים צריך הסגרה שבוע • ואם ראה בסוף השבוע ולא פשה הנתק ואין לו לא עומק ושער צהוב צריך גלוח סביבות הנתק והסגר שני שבוע אחד ואם ידאה בסוף השבוע השני ולא פשה ואין לו עומק יהיה מהור ואם יפשה אחר הטהרה יהיה טמא אך אם צמח שער שחור משבוע ראשון יהיה מהור שהשער השחור סיען מהרה בנתקים • בעלי הקבלה אמרו ארבע מראות נגעים בהרת וספחתה שאת וספחתה • והלא ספחת אחת נזכרת אלא דקדקו שמעם ספחת מפלה והורה שהיא ספחת של בהרת מבלל שיש ספחת לשאת ובתורה לא נזכרו אלא שלשה שמות בהרת ספחת ושאת • דרשו במאמר והיה לנגע צרעת שהיא רביעית והלא לא נזכרו בתורה רק שלשה פרקים שאת ספחת ובהרת ואלו היה מאמר לנגע צרעת בראשו והיה ראוי לזכור הפרק שלו רק מאמר והיה לנגע צרעת חוזר לכל אחת מאלו השלשה אף כי אמרו ארבע מראות נגעים בהרת עזה כשלג • כהה מזאת כצמר הלבן היא השאת • כהה מזאת כפיד ההיכל היא ספחת הבהרת • כהה מזאת כקרום ביצה שהיא תחת הקליפה היא כפחת השאת • והמעיין היטב ידע בלבול דבריהם כי היה ראוי להפוש מן הבהרת לרדת עד קרום הביצה או להפך אלא מה עשה הכתוב תפש מן המראה השנית שהיא כצמר הלבן שהיא השאת ואחרי כן השלישית שהיא כפיד ההיכל שהיא הספחת אחרי כן דלג על הראשונה שהיא עזה כשלג שהיא הבהרת וכמו שהיא שלישית בכתוב כן היא שלישית למראה תלמוד לומר לבנה היא שאין למעלה הימנה ואדרבא יש לומר מצד פחיתות המראה על כן תארם בלובן ואחרי כן חזר עוד אל הרביעית שהיא כקרום ביצה במאמר והיה לנגע צרעת ואומרים למטה מקרום הביצה הוא הבהק • עוד אמרו כי סימני הטמאה שלשה שער לבן ומחיה ופשיון והכתוב באר השלשה סימנים כל אחד לפרק אחד שער לבן על הבהרת פשיון על הספחת מחיה על השאת והם אומרים כל אחד מאלו הסימנים יהיה סימן מטמא לכל אחת מארבע מראות ולא כן רצון הכתוב אלא לכל אחד מן הנגעים סימן מוסגל מה שאין לזולתו • עוד אמרו כי העומק כעומק החמה מן הצל ואינו ענין הפירה והעומק לא יהיה אלא מצד לבנונית והלא לפי דינם כקרום הביצה יהיה עמוק והוא אינו לובן חזק אף על הבהרת שהיא ספחת לבנה אומר ומראהו איננו עמוק מן העור • עוד אמרו כי מה שאמרה התורה לבנה אדמדמת על הבהרת של שחין ושל מכוה הוא הנקרא פתוך וזה יהיה לכל אחת מן ארבע מראות ושערת

Digitized by Google

לכל אחת מארבע מראות מעין האדם הם אומרים ארבעה טיפין דם בבום חלב פתוך של מראה ראשונה והמשה טיפין של מראה שניה ושנים עשר טיפין של מראה השלישית ושמה עשר טיפין של מראה הרביעית • ודברו דברים מה שלא דברה התורה ונתנו שעור לנגע הצרעת שהוא כגרים שהוא שש שעורות אורך ושש שעורות רוחב פחות מזה לא יהיה צרעת • ודברו דברים בשעור המחיה והשער ומנהגם ידוע בענין השעורים מה שלא רמזה התורה ואין לנו לעסוק בדבריהם יותר • אך מה שהרמזנו הוא להעיר שעור יציאתם ממה שנזרה התורה אך אנחנו נמשך אחר הפשט להורות דין תורה בנגעי הצרעת :

פרק ראשון

הכתוב אמר וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן בעבור שנגע הצרעת תלוי לכל מראה עיני הכהן על כן הכליל הדבור עם אהרן ואמר אדם כי יהיה בעור בשרו ואמר אדם להכליל איש ואשה שהם מתטמאים בנגעים ואמר שאת או ספחת או בהרת ואין זה הפרק כולל זולת המיחדים מפני שתלה ענין הצרעת במראה הכהן וחייב הקרבן לכל וכל זה תלוי על המיחד והזכיר שאת ספחת בהרת והיה לאש צרעת תזוד לכל אחד משלשה הנגעים • וטעם שאת שהיא נשואה מעור הבשר וספחת שאינה לא נשואה ולא עמוקה ובהרת שהיא עמוקה מעור הבשר • והחל הכתוב בבהרת ממה שהשלים כמנהג הכתוב ואמר והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים כיון שלא אמר אשר יעמוד תחתיו מכלל שהכהנים המשנים ראויים לדין בנגעי הצרעת • ואמר והובא אל אהרן שאם לא יבוא ברצונו יובא בעל כרחו וראה הכהן את הנגע בעור הבשר שהיא בהרת כי כן אמר ואם בהרת לבנה • ויש אומרים שהיא בהה ביון שאמר ואם בהרת לבנה הפך מאמר בעלי הקבלה שהיא עזה כשלג ויש לומר שגם היא לבנה אם לא באר הכתוב ידענו זה מן מאמר ושער בנגע הפך לבן • ומה שאמר ושער בנגע הפך לבן מלמד שהיה מו שער נהפך ללבן לא שצמח עתה ומראה הנגע עמוק מן העור בטעם חפירה והטעם בהיות אחד משני המינים יהיה טמא שאם בהיות שניהם יהיה טמא הנה בהעדר אחד מהם לא הזהה משפטו וזה אי אפשר מכלל שמינן אחד משנים מטמא • ואם יאמר אומר והיה ראוי לומר מאמר ומראהו אינו עמוק מן העור או מראהו אינו עמוק יש לומר שאם היה אומר או מראהו הייתי דן שאם בסימן אחד יהיה טמא בשני סימנים צריך שיהיה לו משפט יתר ועל כן אמר ומראהו וכן נמי בשלילת שני הסימנים שאמר ומראהו אינו עמוק מן העור ושערה לא הפך לבן ולא אמר או שערה לא הפך לבן מפני שהייתי אומר כי בסימן אחד היה צריך הכתוב ואנחנו כפי שבארנו הוא טמא מוחלט וזה בהבדה מפני שאם בהמצא שניהם החליט ובהעדר שניהם הסניר ובהעדר אחד מהם לא יצא משלשה פנים אם הוא מוחלט או מוסגר או פטור • ולהיותו פטור אי אפשר מפני כי בהעדר שני הסימנים יעדו להסגר ובהעדר אחד מהם יהיה פטור ולהיותו מוסגר אי אפשר בי תכתוב לא יעד להסגר אלא בהעדר שני הסיכנים מכלל שהוא טמא מוחלט בסימן אחד ואם אין אחד משניהם רק הלובן לבדו יעדו להסגר שבעת ימים שנאמר ואם בהרת לבנה היא ועמוק אין מראה מן העור ושערה לא הפך לבן והסניר הכהן את הנגע שבעת ימים • תמיה אני לבעלי הקבלה אשר אמרו שהעמוק אינו סימן טמאה ועוד חזרו ואמרו שכל נגע שאין לו עומק אינו נדון נגע והכתוב אומר ומראהו אינו עמוק ואם ראתו בשביעי ולא פשה ולא בהת ועמד בעיניו מעמו בשעזרו מלשון ולא כהה כם שהרי אמר לא פשה ולא אמר ולא פשה אלא הוא באור למה שאמר עמד בעיניו ואין הטעם במראהו מפני שאם יהיה זה במראהו יהיה טעם והיא כהה במראהו ויהיה טעם מפני שעמד על בן יהיה צריך הסגרה שבוע שני ומפני שבהה בשני אחר שלא פשה יהיה מיחד מכלל אם עמד בעיניו בשני מת משפטו היהיה צריך הסגר שבוע אחד וחלא לא מצאנו הסגר יותר משתי שבועות והכתוב לא באר אם עמד בעיניו בשני מה משפטו ולא אם בהה בראשון מת משפטו וחכמים אומרים כל זמן שהוא עומד במראהו צריך הסגר • והאמת מכח המאמרים הוא מה שנבאר בי אחרי שסגרו אם בהה בשני הוא הדין לטהרו אם בהה בראשון • אך אם עמד בשני במראיו אם בראשון יעדו להסגר בשני יהיה מוחלט כמו שנפרש בצרעת בתים • בעלי הקבלה

אמרו שטמאתו זהיא כהה הטעם בו במראה זבפי דבריהם איננו נראה כן מדין החקירה שאם יהיה זה הכהני למטה מקרום הביצה אפילו אם פשה הוא טהור ומה טעם והיא כהה ולא פשה ואם הטעם בו שהיתה עזה כשלג ונעשית כקרום הביצה שהרי בדבריהם אין עזות המראה ולא בהיותה לאחד מארבע מראות סימן טמאה אלא השער והפשיון והמחיה ואע"פ כן ראיתי לפרשן אחד מהם שסתר את דבריהם באמרו האחד אם עומד במראתו או פשה יהיה טמא • ולפי הפשט אם לא פשה וכהה בהסגר שבוע שני יהיה טהור שכן אומר וטהרו הכהן מספחת היא וכבס בגדיו וטהר יעדו בכבוס בגדים והוא מטמא אדם וכלים כיון שנסגר • וזאת התורה היא מהרה שלמה לקדש וקדשיו אינו מהוייב למה שנתפרש בפסוק זאת תהיה תורת המצורע ואומר ואם פשה תפשה המספחת בעור אחרי הראותו אל הכהן לטהרתו וזו ראיה על דעת מי שאומר כי הפשיון לבד מטמא ולא עמידת מראתו שהרי לא אמר או שב למראתו נאמר ונראה שנית אל הכהן אין הטעם במאמר שנית אחרי הסגרה עד שיהיה פעם שלישית רק הטעם קודם הטהרה שנראה פעם שנית ונטהר ואם פשתה אחרי כן יטמאנו הכהן מצורע מוחלט • וקראה מספחת מלשון ונספחו על בית יעקב עניט האסיפה והקבוץ ביון שאמר והיא בהה ולא פשה שהרי היא נכללת בשם בהרת שנאמר ואם בהרת לבנה היא • ולשון בהרת מלשון בהיר הוא בשחקים שהוא ענין שטוי מראה ואינו לובן כי על כן אמר בהרת לבנה ותארה בלובן ועל כן לא שם אותה פרק בראשה :

פרק שני

הזהל דין השאת פרק בראשו ואמר נגע צרעת כי תהיה באדם וטעם שאת שהיא לובן נשוא מן העור וקראה נגע צרעת ואמר והובא כהבריו והנה שאת לבנה והיא הפכה שער לבן ר"ל מפני שהיה המקום לבן נהפך גם השער שהיה בה לובן ופרט למקום שאין בו שער כגון ראשי האצבעות וראש הערוה והבף שאלו מקומות אין בהם שער ובמקום שאין שם שער אם היה לובן אשר בדמותו יהפך השער ללבן יהיה מורה למימן הטמאה אמר ומחית בשר חי אין הטעם שכשער הלבן ובמחיה יהיה טמא רק במחיה לבד אם כן מאמר והיא הפכה שער לבן יהא הדצון שתאר המקום שלא המצא • המחיה אלא בלובן אשר יהפך השער ללבן ואין לבנות השער סימן טמאה שאלו היה סיכן טמאה היה אומד הנה כמו שאמר בברזת ושערה לא הפך לבן והנה אפילו שיהיה השער לבן זולתי מחיה אינו טמא כי כן אמר כלו הפך לבן טהור הוא • והאומר שהרצון בו או מהית בשר חי לא דבר נכונה והנה צריך להיות בשר חי בתוך השאת שכן אומר ומחית בשר חי בשאת • ובעלי הקבלה אמרו שאין רצון הכתוב באמרו והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת להיות שער ומחיה על השאת רק שהרצון שלא יהא סימן טמאה עד שיכיל המקום שער ומחיה ומחית בשר חי כטעם חדוש ואינו מלשון די ימחא בידיה כדעת מפרשים • ולמה נקראת נושנת מפני שהלובן קדם ובעלית הבשר החי הלידה המלבנת נסתרה תחת הבשר החי ואלו נגלה הלובן יהיה טהור כי יצא הולי הצרעת כן הצרוע • אך מפני שנסתר על כן נטמא ונראה כי הוא טמא משום הליחה שנסתרה ולאופן זה נקרא צרעת נושנת לא מפני הבשר החי כי הוא דבר בריא אך בפני שנסתרה הליחה ואומר לא יסגירנו כי טמא הוא ר"ל אינו צריך אל פשיון • ואומר ואם פרוח תפרח הצרעת פריחה זו לשון פרישות ר"ל אם נתפשט אז הלובן וכסה גם כן הבשר החי בשאת על כן אמר את כל עור הנגע אין הטעם כל בשר האדם רק טעמו בשר החי שיהיה בשאת כי בן אומר עור הנגע ואמר מראשו ועד רגליו טעמו מראש הנגע ועד כופו לא בראש האדם ועד רגליו באמור לכל מראה עיני הכהן ר"ל ביון שהשאת נטמאה במחיה ועל השאת היא מראה עיני הכהן לטמא אותה אם תמצא בה מחיה ואם פרוח תפרח הצרעת ר"ל הלובן לכל מראה עיני הכהן ר"ל על מקום המחיה שבמחיה שטמאו יטהרנו ביון שהפך בלו לבן ולא נמצא בכל המראה ההיא מחיה בי הכהן לא יעיין רק מקום הנגע • אך המפרש שאמר לכל מראה עיני הכהן שפרט מקומות שאין הכהן ראוי לראותם בנון ערות האדם והשת ושל אשה במו בן • ובעלי הקבלה אמרו שפרט לבית הסתרים שאין הכהן נזקק לראותם ופרטו גם כן מקומות שלא יטמאו בנגעים תוך העין ותוך האוזן וביוצא בהם • וחכמים אומרים בי אם היה מקום שאין ראוי לראותו הכהן אם

Digitized by Google

היתה אשה היה שואל לנשים ועל פי צורה שהיו מגידות היה מטמא ומטהר • ואחרים אומרים שהיו עושים חור כנגד מקום הנגע והיה מעיין הכהן • ואם חור אותו הלובן וגלה בו בשר חי עוד יטמאנו ועוד אם הלבין ישהרנו הנה הורה הכתוב בזה ארבעה שנויים הוא הדין לכמה שנויים שישתנה יטמאנו ויטהרנו • ואמנם ואם היה כלו בשר חי הוא טהור ואם היה כלו לבן טהור • ואם היה בשתי מראות בשר חי בלובן הוא טמא • אומרים התכמים שמזה השליך הכתוב שער החומר שאם בקצת לובן יהיה טמא בלובן כלו כל שכן וכונת הכתוב להפך :

פרק שלישי

על בהרת ושאת השחין תאר אותם הכתוב שהשאת לבנה והבהרת לבנה אדמדמת ובאר איכות הבהרת בלובן השער ועומק נאמר ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן אם כהה להסגיר הפך המספחת שבמספחת אם כהה פוטר ואם עמד בעינו בראשון מסגירו • והנה אם כהה בראשון מסגיר ואם לא פשה מטהר ואם פשה מטמא ולא הזהה שאם עמד בעיניו ולא כהה מה משפטו אם יסגיר או יחליט או יפטור והדין נותן אם על כהוי מסגיר מה שפוטר במספחת כל שכן אם עמד בעיניו שיהיה מחליט • ונראה מבה הכתוב שיש שלשת סימנים בבהרת השחין חשער הלבן והעומק ועמידתו בעיניו ונראה שהפשיון מטמא אחר ההסגרה • יש לשאול אחר שפרט השאת והבהרת איך באר דין הבהרת ולא באר דין השאת • יש מ־ם אומרים שמאמר ואם יראנה הכהן דין השאת וזה אי אפשר מפני שכל מה שבאר בזה העמוק מפשיון וכהות ושלילת לבנות השער והעומק אינם כי אם דין מספחת הבהרת ועוד שחותם בבהרת באמרו ואם תחתיה תעמוד הבהרת ואם יהיה זה העמוק אמור בשאת על בהרת אם אין עומק ושער לבן לא נתפרש דינה ועוד שאומר ושאלה איננה מן העור ואחר שהיא שאת איך יאמר ושאלת איננה • אך מה שיש לומר שהכתוב באר דין בהרת השחין מפני שיש שנוי מן בהרת עור ובשור שהיא אדמדמת והסגר שבוע אחד אם כהה אך דין השאת אחד על כן התריש הכתוב ולא באר דין השחין ועוד שחותם ואם תחתיה תעמוד הבהרת לא פשתה צרבת השחין היא ואין זכרון בשאר השאת מה שנתפרש על המכוה שזכר הבהרת ולא זכר השאת באמרו בהרת לבנה אדמדמת או לבנה על כן יש מפרשים באמרו או לבנה מעמו שאת לבנה • ויש מפרשים שהבהרת שני מינים בהרת שהיא לבנה אדמדמת ובהרת שהיא לבנה ולא הזכיר השאת כיון שהזכירה בשחין והורה שהיא כדין שאת עור בשר • ויש מהם אומרים מה שהזכיר על הבהרת הוא הדין בשאת שחין ומכוה הפך שאת עור בשר ולא ראוי זה המאמר לפי משמע הכתוב • ויש אומרים שדין הבהרת עד ואם יראנה הכהן ובפשוק ואם יראנה הכהן דין השאת • ויש קושיא כי זאת התפרשה תותמת ואם תחתיה תעמוד הבהרת • ואם יאמרו אומרים כי השאת היא בהרת כבר הזכרנו כי ענין הפרשה אי אפשר היותו עונה לענין השאת • ואם יטעון טוען כי כבר חותם בפרשת המכוה שאת המכוה היא יש להשיב שאין סלת שאת שם הנגע רק טעמו שרפת מלשון וישאם דוד • ויש לומר שראיית שרפת המכוה כענין צרבת השחין היא מלשון באש צרבת • ובעלי הקבלה אמרו צרבת השחין כצרבת המכוה וחלקו הכתוב ללמד שאינן מצטרפין זה בזה :

פרק רביעי

בצרעת התנק שנה הכתוב המאמר ואמר ואיש או אשה ואומרים החכמים בעבור שיש שנוי בין איש ואשה בצרעת התנק על כן שנה המאמר שהנתק יהיה לאיש בראש ובזקן ובאשה על הראש לבד אמנם הזקן בכלל צרעת עור בשר וכן הסרים או הראש שאינו מעלה שער משום שנשרה מפני משיחה ואינו מעלה שער הוא בכלל צרעת עור בשר • ונתן סימן הנתק בעומק ושער צהוב דק מתחלת מאמרו ואמר הכהוב ואם אין בו שער צהוב או עומק וכ"ז אין בו שער שחור יעדו להסגרה שבעת ימים ואמר ואם לא פשה ואין בו עומק או שער צהוב זה המאמר מלמד שבל אחד מאלו הסימנים טורה בטמאה ואפילו אחרי ההסגרה וכן הבהרת • והראיה שבל אחד טורה בטמאה כיון שהפשיון אחרי ההסגרה מטמא בלי עומק ושער צהוב ובשלילת סימני המאמר פרט שלשתם ואחד מן השלשה הפשיון כמו שהפשיון לבד מטמא כן כל אחד מהעומק

ושער

ושער צהוב טמא והכתוב אומר בפשיון לבד
לא יבקר הכהן לשער הצהוב · ובשבוע ראשון
אם עמד בעיניו ולא היה בו סימן טמאה
ועכ"ז אין בו שער שחור שהוא סימן טהרה
בנתק יעדו לנלח שער סביבות הנתק · ואם
היה בו שער שחור בשבוע ראשון היה יוצא
לידי טהרה שהרי קודם שיפגר אם היה בו
שער שחור לא היה נסגר כלל משום שלילת
סימני הטמאה והעדר סימן הטהרה יעדו
לשבוע שני לתגלחת והסגר שבעת ימים ·
ואלו שלש עשרה יום שהם שתי שבועות
הם שלשה עשר יום וביום שביעי של שבוע
שני אם לא היה בו סימן טמאה ועכ"ז אין
בו סימן טהרה וטהרו הכהן מפני שאין
הסגרה יותר משתי שבועות · לא לפי דעת
האומרים שקצר הכתוב צמוח שער השחור
מן השבוע חשני והסגירו אחרי כן אך
הכתוב טהרו ואפילו בלי צמוח שער שחור
אין הסגרה יותר משתי שבועות ואחרי הטהרה
עוד אם פשה יהית טמא אלא אם הוא עומד
בעיניו וכו שער שחור יהיה טהור · ויש
להקשות שאם פשה ועוד שער שחור צמח
בו איך יהיה דינו · יש להשיב שאם יפשה
יש בו חולי הצרעת שהיא ליחה מרותה ומעולם
לא יצמח בו שער שחור אך אם יצמח שער
שחור בודאי נרפא הנגע ומעולם לא יפשה ·
אין טעם לדבר האומר שבשני סימנים מטמא
ובסימן אחד מסגיר · נראה לי שלא אמר זה
הפירוש אלא מפני שלא הסגיר במאמר והנה
אין מראהו עמוק מן העור ושער שחור אין
בו שיאמר גם כן ושער צהוב אין בו משום
שביום שביעי אמר ולא היה בו שער צהוב
מכלל גם כן בתחלה לא היה בו שער צהוב
והשער הצהוב אין הרצון בו שהיה שחור
והצהיב שהרי לכך נקרא נתק שנשר השער
מן המקום ההוא ולאופן זה צריך הסגרה ·
ואמר ושער שחור אין בו הוא הדין לשאר
דמיות אלא דבר הכתוב על הרוב ועוד אחר
שאמר ולא היה בו שער צהוב מה טעם
והתגלח ואת הנתק לא ינלח כיון שאין בו שער
מה טעם לא ינלח על כן ראוי לפרש במאמר
ואת הנתק לא ינלח שהרצון בו על השער
הסמוך אל הנתק שיהיה הגבלה וסימן בעבור
הפשיון לבחון אם יעבור השער או לא יעבור
על כן אמר ואת הנתק לא ינלח ושער צהוב
דק כמשמעו · ובעלי הקבלה אמרו שהוא
קצר ולקוי והו טעם דק וצהוב מלשון נחשת
מוצהב הכתוב אמר ואיש או אשה כי יהיה
בעור בשרם בהרות בהרות כהות לבנות ואינו
נדון בטמאה ולמה לא השלים הכתוב ננעי
הטמאה ואחר כן יביא מה שהוא נדון
בטהרה · יש להשיב מפני שעד כאן מה
שהוכיר הכתוב כולל איש ואשה אבל בענין
קרחת וגבחת מוסגל באיש זולת אשה על כן
הקדים הכתוב הבהק מטמאת קרחת וגבחת יוהבהק
הם הבהרות שהם כהות והם נרגרים נראים
לאדם מהם שחורים ומהם לבנים וכלם מהורים
ואחר שהם שני מינים שחורים ולבנים לנה
הזכיר הלבנים ולא השחורים מפני שעל
הלבנים יפול חשד הטמאה ולא כן השחורים ·
וכן אמרו בעלי הקבלה בהק הוא טהור הוא
ואמרו הוא מהור ר"ל בזו המראה אבל למעלה
ממנו טמא והנה הלבנים שהם כהים ונקראים
בהק · ובהק פירושו לפי מקומו כיון שקראו
בהרות לבנות ואמר כהות לבנות בעין חמספחת
באחריתה ודן בטהרתם מפני רבוים על כן
אמר בהרות בהרות רבוי וכפל · ואמר ואיש
כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא הכניל
האיש מן האשה מפני כי על האשה לא
תהיה קרחת כי הליחה נוברת עליה הפך
הזכר ועל כן לא תמצא קרחת בנשים · ואמר
קרח הוא מהור הוא אין ההפץ טהור מן
נגע הנתק מכלל יהיה טמא מסבות אחרות
שהכתוב לא דן במאמתו אלא בהלוף העין
שהוא לבן אדמדם נשוא מן העור לא
במריטת השער אבל במריטת השער יהיה
מהור · ויש להקשות הואיל והטמאה בסימנים
מה טעם להורות בטהרתו יש להשיב כמו
שהשש על בהרות לבנות פן יפול חשד להקיש
במאתו כן חשש הכתוב על מריטת הראש
שאם מפני השער הצהוב יהיה טמא אולי
על המריטה יהיה צריך הסגר על כן אמר
שהוא מהור ואין מעמו מהור אלא מטמאת
הנתק שהרי הורה הכתוב סימן מטמאה על
הצרעת נבחת וקרחת שהיא שאת לבנה
אדמדמת על כן אמר כמראה צרעת עור
בשר שאינו נקרא נתק אלא שאת לבנה
אדמדמת ונגעי עור בשר שאת ספחת ובהרת
ולא נתק אלא הנתק על הראש או הזקן
מקום השער · והבדל שבין מריטת הראש ובין
הנתק אשר יעדו ושאין צריך לו בשער
שחור ובעוסק אבל הצורה אשר יעד להסגרה
והוא ההבדל שהנתק הוא נפילת השער
בשנוי המראה שהוא לובן אבל מריטת הראש
יהיה מפני מעוט הליחה ונטייתו אל היובש
ואחרי כן אם יהיה בקרחת או בנבחת נגע

Digitized by Google

לבן אדמדם נדון כמראה צרעת עור בשר • ואמר איש צרוע הוא טמא הוא טמא ישמאנו הכהן בראשו נגעו ר"ל נגע עור הבשר • הקרח על הראש כיון שקדמה מריטת השער ואמר כמראה צרעת עור בשר שיהיה לבן אדמדם ובסימן המראה יהיה טמא • וההבדל שבין קרח וגבח שהקרח ימרט השער עד חצי הראש והגבח מסוך לפניו לבד על כן אמר ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא ואין סימן טמאת נגע קרחת וגבחת כי אם במראה לבן אדמדם היא שאת שכן אמר כמראה צרעת עור בשר ואלו אמר כנגע צרעת עור בשר היינו מבינים שיהיה טמא בסימנים כנגע צרעת עור בשר אלא אחר שאמר כמראה ותלה הכתוב במראה לבד ועור בשר יהיה טמא במראה ועל כן אמר כמראה צרעת עור בשר • ואמר בראשו נגעו שאינו נדון כנגע הנתק אחר שאין בו שער ואם כן לא יהיה טעם כמראה צרעת עור בשר עונח על לבנה אדמדמת שהרי לא מצאנו נגע עור בשר שנטמא במראה לבן אדמדם אלא על בהרת שחין ומכוה ואם כן יהיה טעם כמראה צרעת עור בשר כמו שעור בשר נטמא במראה כן קרחת וגבחת טמאתה במראה • ולא יקרא בשם נתק אשר סימניו ידועים והוא במקום שער שנמרט מצד הלובן אלא זה יקרא בשם שאת יען שהיה במקום קרחת וגבחת שנמרט מקודם לבן השער מפני יובש הליחה ועל כן לא אמר וטמא אותו הכהן שהוא משונה משאר הנגעים שאינו בפשיון שבמראה לבד נטמא כי אלו לא היה מאמר וטמא נשוא על המראה היה ראוי לומר ואם טמא כי ראיית הכהן הוא אם להחליט או לפטור ואין ראוי לפסוק במאמר וטמא ולפיכך לא אמר וטמא אלא אמר טמא הוא טמא ישמאנו הכהן כי צרעת הראש הוא ולפיכך יש לו משפט אחר • ואמר והצרוע אשר בו הנגע אינו רוצה למוסגר כי אם למוחלט • בגדיו יהיו פרומים לא כל בגדיו מה שלובש ומה שאינו לובש כי אם מה שלובש ולא גם כן כל הפירות הבגד אלא כדרך האבלים • וראשו יהיה פרוע אם שיהיה הרצון לגדל השער מן ופרע לא ישלחו וכל אלו דרך אבלות כדרך ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם אל תפרומו • ועל שפם יעטה כדרך ולא העטה על שפם שהוא דרך אבלות • וטמא טמא יקרא זה יהיה לבד בצאתו ללבה הרן למחנה שמבריז כדי שיתרחק ממנו בני אדם שלא יתטמאו ואין זו הקריאה כל ימי חלוטו כמו שאר התגאים רק בצאתו לבד • ואמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו גם הוא דרך העצבון והיתן שאם מפני טמאה היה יושב עם טמאים אחרים אלא הוא על צד העצבון כדרך מפני יחד בדד ישבתי כי זעם מלאתני כי מה שחל עליו לא הל אלא ממעשיו הרעים ומצד עונותיו ויתאבל וינחם ממה שחטא וישוב בתשובה שלמה וירחם השם עליו ויסחול על פשעיו וירפאהו מחליו דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו • והטעיין בנגעי צרעת יבין רמזים עצומים כי הנה ביתרוני החמר להראות חכונה האלהית פחיתות החמר במי שיקרה לו אותו היתרון טמאו כמו שעברה לנו ההערה בכמו זה הענין • ואמנם בזה הענין רוצה לומר בנגעי צרעת העיר לנו להבין בעבור כי כל מדה שיש לאדם בין טובה בין רעה נמשכת אחרי ארבעת טבעיו • והמפליא לעשות חנן לאדם רוח עליונה הוא השכל האלהי להדריכו בדרך ישרה ואם ממה שעבד החמר אל השכל ויטית תאותיו הבהמיות ויישיר טבעיו אחרי נתיב יושר זהו לפי כונה האלהית ואם יתגברו הטבעים לעור עיני השכל ותהי מרוצתם רעה וגבורתם לא כן אשר מצדם יהיה כל פשע ורשע עון והטאת יש בבח השם לשנות הטבע לנגעו בנגע הצרעת ולהמיתו הנה אם יהיה החטא כשני כשלג ילבין • ואולם מלת שקערורות טעמו שהורות לפי דעת מפרש אחד ירקרקות או אדמדמות כנגד לבנה שתורה אדמה וירוקה ברוך שהורנו נפלאות מתורתו • ונגעי בגדים ונגעי בתים הם הערה לאדם • אמרו החכמים בתחלה לוקה האדם בנגע בית ואם לא יחזור למוטב לוקה בנגעי בגדים ואם לא יחזור יהיה לוקה בגופו עד שיבנע וישוב בתשובה שלמה והשם ישלח דברו וירפאהו • ודבר ידוע ממה שספר בהגדות נבואיות מה שהל לנגע הצרעת לאנשים נדולים ויקירים הנה מרים הנביאה מה שהוכיחנו הכתוב לזכור ולא נמה מדרך היושר באמרו זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים בדרך • ועויה התסיד ונהוי נער אלישע מפני הטא שנפל מידיהם אשר לא נשא פני שרים • אמור לקצין נגעי הצרעת כגון שיקצין הכהיה או יהלוש השער שנאמר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד • ואם תלש סימן טמאה קודם שיראה אל הכהן או בתוך הסגר מהור ואם אחר החלים

Digitized by Google

חוא בטמאתו עד שיפשא מכל וכל • המצורע בטמאתו כמשכב הזב שטמטא משכב ומושב ומרכב שהם מטמאים אחרים והוא מטמא בבל משיני הטמאה • וחמרא יתרה יש במצורע שמטמא בביאה הקש מן הבית שמטמא לבא אליו שהדירה שישוב בה המצורע היא טמאה שנאמר מחוץ למחנה מושבו :

פרק חמישי

מדרש המצורע מצוה מן התורה שנאמר והובא אל הכהן • כשם שמצוה לטמאו כן מצוה לטהרו בין בארץ בין בחוצה לארץ חוץ מענין אשר הוא תלוי במקדש אבל אשר אין לו תליאה במקדש יהיה ראוי להעשות בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בשבית המקדש קיים בין כשאין בית המקדש קיים שאלו היה תלוי בארץ היה מבאר כמו שבאר בינעי בתים באמרו כי תבואו אל הארץ וגו' • והספקה נבנסה אם יש טמאה וטהרה למצורע בגלות • והעלה אשר בשבילה נבנסה הספקה היא מפני שטמאת המצורע וטהרתו תלויה בכהן הראיה על זה כי בכל ענין ודבר בדין טמאת המצורע תלוי על הכהן באשר זה נודע וראה הכהן וטמא הכהן טמא יטמאנו הכהן • ואין לטעון כי טמאת הצרעת אינה רק בסימנים ואיך יהיה תלוי בבהן שאם מפני שהוא יודע ענייני טמאה וטהרה הנה אם יהיה חכם מישראל חיתכן לדין בטמאה וטהרה זה לא יתכן • אבל מה שראוי לפסוק בי אע"פ שהטמאה בסימנים לא תהיה טמאה דק במאמר הכהן וכהן שאינו יודע סימני טמאה וטהרה ,וחכם מישראל יודע יודיע לבהן והבהן יטמא או יטהר • והראיה שכל טמאת צרעת תלויה במאמר הכהן הנה על צרעת הבתים אומר וצוה הכהן ופנו את חבית ואומר לא יטמא כל אשר בבית מבלל אע"פ שחסימן עלת הטמאה יהיה תלוי גם במאמר הבהן • ועתה בגלות כיון שאין כהן ידוע שהוא מבני אהרן שהרי בזמן בית שני בשהיו כהנים כשבקשו כתבם המתיחם ולא נמצא ויטאלו מן הבהנה וזה היה בזמן שבית המקדש קיים כל שכן עתה בגלותנו • אך לפי הנראה אם יהיה בהן מיוחס עתה יש לו לטמא ולטהר ואמר זאת תהיה תורת המצורע ולא אמר זאת תורת המצורע מפני שתורתו מבארת קרבנו ואמר ביום מהרתו זאין מעמו כמו וכי יטהר הזב מזובו שהוא ענין רפואה שהרי אומר כי נרפא נגע הצרעת מן הצרוע והוא עבר רק בתהלת יום מהרתו שיוצא מטמאה חטורה לקלה כנגדה • ומענה והובא אל הכהן יובא דבורו על ידי שליח שהרי אומר ויצא הכהן • וזכר לקהת חמשה דברים שתי צפרים חיות מהורות ועץ ארז ושני תולעת ואזוב וכלי חרש בטים חיים • ואמר שתי צפרים חיות ואין הטעם חיות ולא מתות שהרי אמר ושחט ואין טעמו בריאות ולא חזלות שהרי אמר ושלח את הצפור החיה על פני השדה אמנם טעמו שתהיינה מדבריות שכן אמר ושלח את הצפור האחת • ואמר מהורות ואין ראוי להיות מטין המוקרב בדרך פרה ארומה כי היה ראוי לומר שתי תורים או שני בני יונה כמו שבאר בקרבן עני ואומר וצוה הכהן ולקח למטהר איזה שיהיה יקח בשביל המטהר וכן וצוה הכהן ושחט מלמד שהלוקח והשוחט זולת כהן ומאמר את הצפור החיה וגו' יהיה פועל הכהן כי כשהצרך להיות על ידי איש אחר אמר וצוה פעמים • ומים חיים הם מים מתוקים • ואחת משתי הצפרים נשחטת איזה שירצה משתיהם במקרה או הברורה משתיהן ורוב חכמים אומרים שהוא בנורל כדרך שני שעירים של יום כפור ואלו היה כן היה מבאר • ושוחט אחת על המים ומוצה הדם על המים ולוקח השלשה מינים וכורך הארז עם האזוב וקושרם עם שני תולעת • ויש אומרים שקושר גם הצפור ומובלם • והאמת שהצפור אינו נקשר עמהם שכן אומר ושבל אותם ואת הצפור החיה מלמד שהיא אינה נקשרת עמהם ועוד צריך שישלח והנה טובלם בכים חיים ובדם הצפור השחוטה בפעם אחת ומזה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים ואחרי כן משלח את הצפור החיה על פני השדה ואם חזר עוד משלח עד שישלח ולא יחזור דמיון שעיר המשתלח ששלח אל ארץ גזרה שהוא נושא עונות בני ישראל והולך לו כך זה הצפור כאלו לוקח נגע הצרעת והולך לו • אמנם על השחוטה לא הזדה הכתוב מה נעשה בה ואין ראוי לומר שהיא נאבלת לשם חטאת כי לא הזה דמה במזבח ולא לשם חולים כי לא נתכסה דמה • אבל אומרים החכמים כי היו חופרים בארץ וקוברים אותה או היתה נשרפת • בעלי הקבלה אמרו מאמר וזה אשר לא תאבלו על זה עונה ופירושיהם ידועים • ואחרי שיוזה מנלחו כדרך שמנלחין מביות הזקן ושאר מקומות ומכבס בגדיו ורחץ ונבנם למחנה

למחנה גדול ואינו מטמא בביאה למחנה טמאים כמו שאמרו קצת החכמים כי לא נקראו המטמאים מחנה ומאחרי בואו למחנה יושב מחוץ לאהלו שבעת ימים וביום השביעי מגלח את כל שערו מה שפרט הכתוב בתגלחת שניה וחותם ואת כל שערו ינלח אפילו מה שהוא בבתי השתרים ומכבם בגדיו פעם שניה ורוחץ בשרו במים וטהר וביום השמיני מביא קרבן המפורש בכתוב • ושבעה ימים הראשונים שלמים בראשיתם וחסרים באחריתם והאחרונים חסרים בראשיתם ושלמים באחריתם • והנה טהרה ראשונה להכנס במחנה שלא יטמא בביאה אבל הוא מטמא אדם וכלים שהרי מטמא בגדיו וטהרת שניה להשתמש בטהורים וקדשים :

פרק ששי

הסמיך הכתוב צרעת הבגד עם צרעת קרחת וגבחת מפני שצרעת קרחת וגבחת במראהו כן נמי צרעת הבגד ואמר והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים אלו שני המינים יחדם הכתוב • ואין להקיש בגד מוך וקבוט ומשי מפני שאם אמר מין אחד היינו מקישים האחרים ואע"פ כן בדרך רחוקה אלא אחר שפרט שני המינים אין לחקיש דבר אחר חוץ מאלו שני המינים ואין לומר כי בבגד הכתוב רוצה מפני צבע המראה שהם ירקרקות או אדמדמות שהרי אומר או בעור או בכל כלי עור ומה טעם בכל כלי ואין הטעם עד שיהיה העור כלי אינו מתטמא כי מה טעם או בעור והעור צריך שיהיה מהבהמות הטהורות כיון שהוא יוצא לידי טהרה והוא הדין על הצמר • והנה אין הטעם שיהיו לבנים ואם יהיה ירקרק באדמדם או אדמדם בירקרק מה בכך • ואם יהיה הבגד אדום שיהיה הנגע אדמדם עמוק מן האדום ועל כן אמר ירקרק או אדמדם בכפל האותיות שהאדמדם עמוק מן אדום וירקרק מן ירוק • לא מצאנו בנגעי בגדים שיהיה מוחלט מתחלתו אלא אחר הסגרה וסימני הטמאה על שלשה דרכים אם פשה בשבוע ראשון ישרף ואם לא פשה אלא אם כהה לבד יקרע מקום הנגע או שכהה ופשה יכבס ויסגר שבוע שני ואם לא שנה ממראיתו אע"פ שלא פשה או שפשה וכהה פשיון וכהוי שני ישרף ואם עמד בפשיון וכהוי הראשון יקרע• ואמר פתרת לשון פחיתות שאם פשה קראו מאורת מלשון מארה כמעם כליון והם חלוקי עקר • ואם לא פשה אלא עמד בעיניו קראו פחתת כיון שאינו פושה ואמר בקרחתו או בגבחתו • בעלי הקבלה אמרו קרחת אלו הם השחקים גבחת אלו הם הערשים שמגביה שערו וזה לא יתכן שהגבת הוא מי שיסרט שערו מפניו • ויש מפרשים קרחתו אחורי הבגד גבהתו פני הבגד כגון שהקרח אחרי הראש • ואם כהה ממראיתו אחרי שכבס יקרע מן הבגד וישרף אותו הקרע הוא הדין אם כהה בראשון אע"פ שלא כבס יתחייב שיקרע מן הבגד מקום הנגע אלא אם הלך לו הנגע יכבס ויטהר ואם תואה עוד בבגד אחרי הקרע אומר באש תשרפנו את אשר בו הנגע ואינו מרמז על כלל הבגד אלא על מקום הנגע עם גבולו על כן אמר את אשר בו הנגע אלא אם כבס וסר מהם הנגע וכובס שנית וטהר • והכתוב הזכיר חמשה דברים מן הנטמאים והם בגד צמר או בגד פשתים או שתי או ערב ואינו רוצה שתי וערב כשהוא ארוג אלא שיהיה כל אחד בפני עצמו והמבין יבין אמור שעטנז בצמר ופשתים שעל אלו שני המינים יהיה מצטרף מראה הצרעת וכדי שלא יפסד הבגד בהצטרף שתיו עם ערבו על כן אסר אלו שני המינים רק ממין אחר לא יצטרף • ואמר או בעור כשלא נתקן עדיין ואמרו או בכל מלאכת עור כמו כר וכסת • אם היה הנגע ירקרק ופשה אדמדם אינו פשיון שהפשיון צריך שיהיה ממינו שזולת מינו אינו מצטרף ובין שפשה הנגע בתוכו שהיה בתוכו מקום נקי או חוצה לו אחרי הוכבס הבגד וחזר הנגע במקום אחר הוא נדון שכו פושה ופורח • אין טעם לדבר האומר שאם פשה כלו ירקרק או אדמדם או ששב כלו ירקרק או אדמדם אינו טמא • הבגד שיש בו הנגע הוא עין המטמא שמטמא על ידי כלל משיני המטמאה ובסגולה שמטמא באהל :

פרק שביעי

נגעי בתים תלאן הכתוב בביאתם לארץ שנאמר כי תבואו אל הארץ ואמר ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם מלמד שהנגע יחול ברצון השם על צד היסור ותלה הדבר בארץ מפני שארץ ישראל אינה מקבלת לעושי הרע כגרמז ולא תקיא אתכם הארץ ואמר בבית ארץ אחזתכם הוא ארץ כנען

כנען וכולל גם ארץ סיחון ועוג אע"פ שאמר כי מבואו למד הכתוב שלא יהיה דין נגעי בתים אלא אחרי בואם לארץ ובא אשר לו הבית ואמר כנגע נראה לי בבית לא יפסוק הדבר ישהוא נגע אלא יאמר מאמר מסופק כנגע כי לא יקרא נגע אלא במאמר הכהן • וצוה הכהן ופנו את הבית זה הפסוק מורה כי אע"פ שהיה נגע מטמא לא ימא אלא אחרי דין הכהן על כן אמר וצוה הכהן ופנו את הבית שאם על דרך רחמנות שלא יטמא כל מה שיש בבית בעל הבית היה עושה זה ועל דרך חוב לא יכשר כי הדבר מסופק אם טמא ואם מהור • ונראה מן הכתוב כי עד שיאמר הכהן להסגיר אינו מטמא שהרי אומר ויצא הכהן אל פתח הבית מכלל אע"פ שדן בטמאה עד שיאמר אינו טמא ואם כן למה אמר הכתוב כי קדם בוא הכהן וצוה ופנו היה לו לומר בעודו בבית לצוות לפנות אלא מלמד שאם יצוה לפנות אחר שיראה באלו אומר שהוא טמא ויטמא מה שבבית • וראה את הנגע והנה הנגע בקירות הבית שקערורות ירקרקות או אדמדמות מעמו קיים ושורות ואין לו דומה • והמפרש מעמו שחורות אם הוא תואר צריך שיקדם המתואר והיה ראוי לומר או ירקרקות • ובעלי הקבלה האומרים שמעמו שוקעות רירות צריך שיקדם המתואר ומה מעם שיאמר עוד ומראיהן שפל מן הקיר דומה לו עמוק מן העור סמוך לו אומר ושפלה איננה מן העור ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר את הבית מלמד שאין הבית טמא עד שיאמר הכהן שהוא טמא ואין הסגירה בבית רק בנגע אם יפשה או לא יפשה שהרי אומר והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו • והנה אין מחליטין צרעת הבית מתחלתה רק אחרי הסגרה בצרעת בגדים ועל צרעת בתים מסגיר ונותן לו שבוע ואם פשה חולין וקוצה ומח ואם חזר ביום השביעי וראהו והנה פשה וצוה הכהן וחלצו את האבנים אשר בהם הנגע להשליכם אל מקום טמא שלא יצטרכו אותם • ואת הבית יקציע מלשון קציעות שיסיר הקליפה ואינו מלשון מקצוע רק מעמו שיקח הקצה שלהם • ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים ועפר אחר יקח ומח אמר זה לשון יחיד למד זה שאם היו שנים בתים ולהם קיר אחד ביניהם ונראתה הצרעת מפאה אחת שניהם חייבים להלוץ ולבנות • אפנם המיחה בעפר יהיה לבעל הבית אשר בו הנגע שנאמר ועפר אחר יקח ומח את הבית • ואם ישוב הנגע ופרח בבית פריחה זו לשון צמיחה ואינו מלשון פשיון והתפשטות כענין ואם פרוח תפרח הצרעת בעור ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית צרעת ממארת לשון אבול וכליון ולשון פשה זה אינו לשון פרישות אלא ענין צמיחה ונלוי כי אין משמע זה המאמר רק אחרי הטוח את הבית על כן אמר ונתין את הבית את עציו ואת אבניו וזה הפסוק מלבד שאין הצרעת נגלית אלא בבית שהוא בנוי מעצים ואבנים • בעלי הקבלה בלבלו פרשה זו שהיא אמורה בנגע הבית בפירושים מקולקלים ואשר בלבלם לשון פשה שאומרים בפסוק וראה הכהן והנה פשה שאינם עושים אותו לשון צמיחה עד שיהיה משמע הפסוק אחרי הטוח את הבית אלא רוצים בזה היות משמע המלה פרישות ושטיחות ופסוק זה צריך שיהיה אמור בסוף שבוע שני מכלל העומד בעיניו בסוף שבוע ראשון מסגירין אותו ובסוף שבוע שני חולין וקוצה ומח כמו אם פשה בראשון ונותן לו שבוע שלישי ואם חזר נותין ואם לא חזר טהור • והנה הוסיפו תנאי שלא באה התורה ר"ל העומד בעיניו והלא העומד בעיניו בבהרת של מכפחת שהתנתה התורה אומרים שאין עמידתו בעיניו סימן טמאה וכהותו אינו סימן טהרה והנה הוסיפו תנאי זה שלא באה התורה ואם רצו לקיים זה התנאי נוח להם אם היו מקישין אותו מנגע הבגד כמו שעשו קצת מן חכמי הקראים מלהחליף ולבלבל כדר המקראות • ואם בלבלם לשון פשה שהוא ענין פרישות שהוא אמור על המסגר דין שבלבלם לשון ופרח שהוא אמור על התחזר באמת ולשון פריחה מצאנוה על השאת לשון פרישות באמרו ואם פרוח תפרח הצרעת וכמו שלשון ופרח לשון צמיחה בזה המקום כך לשון פשה במקום זה לשון צמיחה • ועוד שהם אומרים שאם נגלה הנגע במקום

יאמר פושה :

ומעתה נבאר לפי דעתם איך תקנו סדר המקראות • אומרים שמאמר ובא הכהן הוא בסוף שבוע שני שמקישין ביאה משיבה שאומר ושב הכהן ביום השביעי מה שיבה בסוף שחולין וקוצה ומח ונותן לו שבוע כך לביאה זו בסוף שבוע שחולין וקוצה ומח ונותן לו שבוע ופסוק זה לא היה ראוי להכתב הנה אלא פסוק ונתין שאין נותין אלא החזור ופסוק ובא הכהן אינו אמור על הנוגע

סמך אלא

אלא לעומד בראשון ופושה בשני • ובמאמר
ואם בוא יבוא הכהן וראה והנה לא פשה
הנגע בבית אחרי הטוח את הבית וטהר את
הבית כי נרפא הנגע אומרים משמע זה אינו
חזר למאמר ואם ישוב הנגע ופרח בבית
אחר חלץ את האבנים שאם אחרי הטוח
איך יאמר והנה לא פשה אלא משמע זה
הפסוק אמור לעומד בשבוע ראשון ושני ולא
פשה וטח ונותן לו שבוע שני ואם חזר נותץ
ואם לא חזר טהור • ומן כן פירוש הפסוק ואם
בוא יבוא בסוף שבוע שני וראה והנה לא
פשה אלא עומד בעיניו וטח ואחרי הטוח
אם לא חזר וטהר את הבית כי נרפא הנגע
בחליצה וטיחה ואם חזר נותץ • הנה הוציאו
מכל וכל פירוש אלו הפסוקים ממשמעם
שהכתוב אומר והנה לא פשה הנגע אחרי
הטוח אומר פשין אחרי הטיחה ורצונו לשון
צמיחה כמו שפירשנו נגד שאמר ובא הכהן
וראה והנה פשה הנגע • וכפי שאנחנו רואים
משמע הכתוב כי העומד בראשון ופושה בשני
לא נתפרש בתורה דינו וכן העומד בראשון
ובשני ופושה בשלישי לא נתפרש בתורה
דינו • אבן הנראה לנו ממשמע זאת הפרשה
כי כשנראה הנגע מסגירו ובסוף השבוע
ראאתו אם פשה חולץ וקוצה וטח ואם לא חזר
טהור ואם חזר טמא• ואם ישוב הנגע ופרח בבית
מעמו צמח כין באותו מקום כין במקום אחר
יאמר שיבה הוא טעם ובא הכהן וראה והנה
פשה מעמו צמח וזה הפסוק אמור על החוזר
מיד נותץ שנאמר ונתץ את הבית וכיון
שהורה לענין טמאה אוכר והבא אל הבית
כל ימי הסגיר אותו והוא השבוע ראשון
יטמא עד הערב ולא חייב לו כבוס בגדים
ועל האוכל ועל השוכב חייב כבוס בגדים
והלא בגדיו נטמאים מן מאמר ולא יטמא כל
אשר בבית א"כ אינו רוצה בבגדים שהוא
לוכש בעודו בבית אלא אחרי צאתו ולבש
בגדים אחרים יהיה מטמא אותם ולא כן
הבא והו דין תורה • וכעלי הקבלה אמרו
הזכיר שוכב עם אוכל שיהיה השוכב כשעור
אוכל אכילה משוערת שלא יחשב בחזקת
והבא ואחרי כן אמר ואם בוא יבוא הכהן
וראה והנה לא פשה אחרי הטוח וטהר את
את הבית כי נרפא בחליצה וטיחה הפך ובא
הכהן וראה והנה פשה והלא מכח זה המאמר
שמורה בטמאתו אם חזר הייגו לומדים
מהרתו אם לא חזר אלא להסמיך טהרת הבית
בהזאה בשני צפרים ועץ ארז ואזוב ושני
תולעת ומים חיים אל כלי כטהרת האדם •
והנה מצאנו מערכות טהרת נגעי צרעת על
שלשה חלקים • שהאדם צריך הזאה וכפרה •
והבית צריך הזאה לבד • והבגדים צריכים
כבוס • יש לחוש לעומד בעיניו בסוף שבוע
ראשון אם לא פשה ובתורה לא נתפרש הגנו
והכמים אומרים שנגע הבית יהיה בצורה
שנתבארה בתורה בי בסוף שבוע ראשון
על כל פנים יפשה ועל כן לא באה התורה
את העומד בעיניו ואם לא יפשה ואין זה
הפירוש נראה בי על כל פנים היה מוהלם
מתחלתו ולא היה צריך אל הסגר כי טעם
ההסגרה על צד הפשיון אם הין ואם לאו
ר"ל אם יפשה ואם לא יפשה ואחר שדן
הכתוב על הפשיון דין היה לו לבאר על
העומד במראהו ולא פשה • ויש חכמים שאומרים
שיש לדין לעומד במראהו ואם לא יפשה לא
כפירוש בעלי הקבלה אלא הקש כנגעי בגדים
כין שנגעי בגדים שזה ידקרק אדמדם וזה
ירקרק או אדמדם • יש להקיש זה מזה ובי הכתוב
חברם במאמר אחד באמרו ולצרעת הבגד ולבית
והכתוב פירש בנגעי בגדים שלשה ענינים על
הפשיון איך יהיה דינו ולעומד במראהו איך
יהיה דינו ואם כהה איך יהיה דינו וכיון
שנתפרש דרך אחד בנגעי בתים ר"ל הפשיון
מה חלוף יש בדינו מפשיון נגעי בגדים
שבתחלה מסגירו ואם פשה בסוף השבוע
שורף אותו ולא פשה אלא עומד במראהו
בסוף שבוע שני או כהה ופשה ואין צריך
לומר שעומד במראהו ופשה שורף אותו
ואם כהה קורע מקום הנגע ושורף אותו
והבגד מכבסו פעם שנית ויוצא לידי טהרה
הוא הדין אם כהה לכד בראשון שקורע
ומכבס ומטהר אם חזר אינו צריך הסגרה אלא
מיד ישרף • והנה מה שין על הבגד שרפה
דן על הבית חליצה וקיצה וטיחה ואם חזר
ינתץ • והנה החלוף הכתוב משפט נגע הבית
לנגעי בגדים הוא הדין לשאר הכשפטים
כזה החלוף ואם לא נתבארו בתורה הדקש
יחייב כיצד אם נראה בביתו נגע מסגירו
שבוע ואם פשה בסוף שבוע חולץ וקוצה
וטח ומטהרו ואם חזר נותץ עמד במראהו
בשבוע ראשון מסגירו שבוע שני ואם עמד
במראהו בשבוע שני חולץ וקוצה וטח ואם
חזר נותץ • כהה הנגע בראשון או בשני
חולץ אותו האבן שבו הנגע אי אם הלך
הנגע אינו צריך חליצה והדבר נראה אם
כהה אין הנגע צריך טהרה בצפרים ואם

Digitized by Google

טהה בשבוע שני צריך טהרה בצפרים שהרי נטמא בעמידת מראהו בראשון אע"פ שלא הוחלט ואינו קצה וטח אלא תולין האבן אשר בו הנגע ואם חזר נותץ הבית כמו שקורע נגע הבגד שכהה מן הבגד ואם חזר בו שורפו • וזאת הדעת בדרך התקש יותר נראה בדעתי • ובסוף תתם בנגעי צרעת מאמר כללי בפסוק זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק ומאמר לכל נגע הצרעת אינו בולל נתק בעבור שבא בו"ו מבלל שאינו נבלל ואם אינו נבלל מה טעם לכל נגע הצרעת אחרי שמבאר כל אחד ואחד • ויש חכמים אומרים כי מה שלא נתבארו בפרט נכללים במאמר לכל נגע הצרעת זהם צרעת שחין ומכוה וקרחת וגבחת עד שמדוחק אמרו הזכיר ולנתק אחר מאמר לכל נגע הצרעת כמו שנתבאר משפט הנתק אחר משפט שחין ומכוה והלא אמרו שמאמר לכל נגע הצרעת כולל גם של קרחת וגבחת ואיך הקדימם מן הנתק • אך מה שיש לומר במאמר לכל נגע הצרעת בעבור שנגעי האדם שני חלקים שכלל הגוף חלק אחד והראש והזקן וצרעת קרחת וגבחת נכללות במאמר לכל נגע הצרעת • ואחרי כן אמר ולצרעת הבגד ולבית והשלים חלקי הצרעת ואחרי כן שב לבאר ולפרוט מה שכלל במאמר ולכל נגע הצרעת ואמר ולשאת ולספחת ולבהרת ובאלו שלשה שמות נבללות צרעת עור בשר וצרעת שחין ומכוה וצרעת קרחת וגבחת והקדים השאת ואחרי כן הספחת ואחרי כן הבהרת כפי שהקדים בהם מאמר הכלל הענ מה שהזכיר בדינם ואומרים החכמים שהשאת קשה בדינה מהספחת ובן הספחת מהבהרת ועל כן הקדימם בסדר הכלל אך כשסדר משפטם הקדים מה שהוא קל בדינו שהוא הבהרת ואחרי כן הספחת שהיא פרח הבהרת ואחרי כן השאת • אך כפי שסדר הכלל בתחלה כן סדרם בתחימה :

נשלם ענין נגעי צרעת וברוך חנן לאדם דעת
ונתחיל בדר טמאת המת בשם שופט צדק ואמת

המת טמא בכלל משיני הטמאה אשר בארנו אותם וטמא גם כן באהל ולא נתבארו בטמאת המת רק הנגיעה והאהל • הנגיעה כמו שנאמר הנוגע במת • והאהל שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל וכלל משיני הטמאה מוקשים לטמאת המת כמו משא ותוך ועליו ויחם • ואמנם אופן התקשה בשני פנים • האופן האחד שאם הנבלה שהיא טמאת טמאת יום וטמאה בכלל משיני הטמאה והמת שהוא כטמא טמאת שבעה לכל שכן • והאופן השני שאם המת טמא באהל שהוא יחם רחוק המשא לכל שכן שיהיה טמא במשא והראיה הגמורה שיש לנו להקיש הנה בידוע שלא באר במשפט טמאת המת אלא הנגיעה והאהל • ובספור שבי מדין טמא את ההורג ואין ההורג טמא מחמת נוגע שהרי אומר וכל נוגע בהלל ולא מחמת אהל והדין נותן שתהיה טמאת ההורג עולה מכח פרשת טמאת המת • ואנחנו כבר בארנו שההורג בבלל גושא ובאמת שהוא עולה שבמנע

שבמגע אומר הנוגע בפת לכל נפש באמרו לכל נפש כולל גם בן מתי האינם ישראלים • ומה שהביאו ראיה כי מה שאמר על הנוגע בפת לכל נפש אדם ולא נאמר על אדם כי ימות באהל לכל נפש שהרי יש לדעת בפסוק הנוגע בפת ובפסוק וכל הנוגע בהלל לא בא להורות משפט הטמאה אלא החטואי בפי נדה כיון שהזכיר תקון מי נדה רצה לבאר גם בן מי הם הצריכים אותם ועל כן הזכיר הנוגע בפאמר קצר להורות החוב עליו אם לא יתחטא • אך משפט הטמאה אינו כי אם מפסוק זאת התורה אדם כי ימות באהל ועל הנוגע אומר וכל אשר יגע על פני השדה ולא הזכיר בזה הפסוק נפש אדם וכלל ישראל ואינו ישראל הוא הדין גם בפסוק אדם כי ימות באהל • ועוד שמאמר נפש אדם מצאנוהו לישראל לבד ממה שאמר אנחנו טמאים לנפש אדם ולא היו אלא מתי ישראל והמביא ראיה ממאמר ואתם חנו מחוץ למחנה כל הורת נפש וכל נוגע בחלל ולא אמר וכל בא אל האהל • יש להשיב כי לא היה לשם מי שנטמא באהל מה שלא הרג ולא נגע בחלל מפני שהבו את כל זבורה ובן כל אשה יודעת איש וכלם מצווים להרג שנאמר ועתה הרגו כל זכר בטף ועל כן לא הוצרך לומר וכל בא אל האהל שבו מת מפני שאין טמאה חלה על טמאה שנאמר אדם כי ימות באהל ואמר כל אשר יגע על פני השדה ולא הוצרך לומר וכל אשר יגע בפת בדי להכליל גם הנוגע בפת באהל מפני שכבר נטמא באהל ומה צורך להכלילו בטמאה על הנגיעה :

פרק ראשון

הנפל טמא בכלל משיני הטמאה כפת ואינו מטמא אלא אחרי ביאת הנשמה מפני שהאמת נכוחה שלא יהיה הנפל מטמא אלא אחרי ביאת הנשמה שכן בתוב בנפש האדם אשר ימות כי קודם שתבוא בו הנשמה הוא באבן דומם והסמכנו במונש נפש תחת נפש כי כן אומר ויצאו ילדיה לא נפל אשת בל חזו שמש • ודעות החכמים נחלקו לשלש דעות בביאת הנשמה מהם אומרים משישתנה הזרע עם דם ויהיה נולם אדום תהיה בו נשמה • ומהם אומרים משתראה בו צורת אנושית • ומהם אומרים משתשלם צורתו • ודעות החכמים בהשלמת צורתו לבוא בו הנשמה בארבעים ואחד יום לזכר והנקבה בשמונים ואחד יום • ומהם אומרים בתשלום ארבעה חדשים והציר והראיה כי הנשמה לא תבוא כי אם בהשלמת צורתו כי כן אמר המרבר ברוח הקדש באמרו אשר עושיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ גלמי ראו עיניך ואומר הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני עור ובשר תלבישני שזהו דבר הרוח • ואחרי כן אומר חיים וחסד עשית עמדי • וכן נוצר אדם הראשון שנאמר וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ואחרי כן אמר ויפח באפיו נשמת חיים • ובתחית המתים אומר ויקרם עליהם עור מלמעלה כלל אותה הפרשה ואחרי כן אומר מארבע רוחות בואי הרוח ופחי בהרוגים האלה • אבל לפי דעת האומרים מזמן שתראה בו צורה אנושית תהא ביאת הנשמה מפני שהכתוב אומר ארם כי ימות באהל וכיון שנראתה בו צורה אנושית לא יצא מהיותו חי או מת ואם אינו חי הוא מת והאומרים כשהוא נולם ונפל היתה בו נשמה והעד שיש לו תנועה ועוד שהתורה מצד ריח תפיל מכלל שיש בו הרגשת חיים ומאמר הכתוב חיים וחסד עשית עמדי אחרי תשלום הצורה אין הכונה רק כל זמן היותו בהריון והעד ופקודתך שמרה רוחי שמכלל רוח היתה בו • ולא ראי יצירת העובר כיצירת האדם ותחית המתים אבן בעניין הריה והתנועה יש לטעון כי האשה תתפעל ולא תוכל להחזיק העובר • אבן חכמי המחקר הורו אם יש בזרע נפש או אין ואם מתחדשת לו מהוץ או נולדת בו • והעלה העיון שיש מכחות הנפש מתחדשות באנוש אחרי כן ויש כחות שהן בזרע והן הכהות שהן נתלות באברים והן על הזרע בכח והן מכחות הנפש הזן והמגדל • והנה בהתערב הזרע עם דם האשה יתכוננו האברים על פי תכונת כחות הנפשיות ואלו לא היה לו כח נפשיית לא היו מתכוננין האברים על פי תכונת הבניתן וציורן ואין אלו הכחות פועלות לאברים כי אחרי שהאברים מקבלים לאלו הכחות איך יהיו פועלים בהם שאלו היה כן היה ראוי להוציא הכחות מבלתי כלים וזה אי אפשר • אמנם הראוי להאמין כשהכלים מתפעלים הכחות יהיו יוצאים לידי פיעל ופועל האברים יהיה בזו הצורה בתתערב זרע האיש עם דם האשה בגומר ביאה ומתאסף דם האשה עם זרע האיש מצד דוחק השלבת הזרע והמשכת אותו המקום כי כך דמהו החכמים אותו

המקום

המקום החם כחום הברזל בצקת עליו סים ושואף אותו • והנה נלקח הלק אוירי בזרע אל דם האשה ובתחלל בדם ועושה בעבוע כנון שעושה הסמוך לזכוכית והבעבוע הראשון הוא הלב שהוא משכן החיים והוא ראשית האברים ומשלים כל אבר ואבר כפי הראוי לו ואחרי כן נפסד אותו החלק האוירי • ואמנם אין רצוננו לדקדק בענין זה אבן להורות בענין שאנחנו בו על איזה צד יטמא הנפל משום מת • ומה שראוי להאמין שהנפל יהיה מטמא משום מת מעת שיעשה בו אבר הלב שהוא משכן החיים כי אע"פ שהורינו שיש בזרע כח נפשיית הוא בכח ואינו בפועל ואין ראוי לכון כיון שהוא מוכן לקבל מכלל הגיע אליו אלא מעת שיגיע אליו :

פרק שני

חלק מן המת מטמא במה שהוא כמת שלם בכלל משיני הטמאה הראיה על זה מן הכתוב שאמר וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר וכיון שאמר או בעצם והעצם חלק מן המת ומטמא הוא הדין בכל חלקי המת ואין לדין כי אתר שהזכירו בנגיעה מכלל שמטמא במגע ואינו מטמא באהל כי אתר שהזכיר בטמאת אהל המת לבד ובנגיעה הזכיר החלל והמת והשוהו • ואין מטמאין באהל אע"פ שלא הזכירם בו הוא הדין על העצם • בעלי הקבלה אומרים חלק מן המת שמטמא שעורו כזית וסתרו דבריהם בעצם שאמרו אפילו כשעורה מטמא במגע ובמשא אך לא באהל• ואמרו שאבר מן החי מטמא ואינו כן שהרי הכתוב אמר בנפש האדם אשר ימות ועוד בהזכיר חלק מן הגוף הזכיר בין המת ובין הקבר שנאמר או בעצם אדם או בקבר הוא הדין ברמז ורשיבותיו סמך לדבר שאמר בנפש האדם והדם נקרא נפש שנאמר כי הדם הוא הנפש • ומה שאמרו בעלי הקבלה ממאמר בחלל חרב שהרצון בו על אבר שפלטתו החרב שהרי אמר כל נוגע בחלל או במת אמנם שערו וצפרניו כשהם דבקים במת מטמאים למי שינע בהם אם נפרדו עם שרשיהם מטמאים אך כשלא יחתכו עם שרשיהם מן המת נראה שאינם מטמאים לפי סברת החכם ר' יוסף נ"ע אחרי שהכתוב כשפרט קצות הגוף לא פרט אלא דבר שיש בו חיות • הקבר מטמא בכלל משיני הטמאה כיון שהשוהו בנגיעה עם המת • ולשון קבר מצאנוהו בדרך ספור שהוא העפר הכרוי כמו שאמר בקברי אשר כריתי לי או בסלע ההצוב כמו שאמר הוצבי מרום קברו • ואם יהיה קבר המת ועליו ציון הנוגע בציון מקום שכנגד המת יהיה טמא בין בקבר בין בצדדיו יהיה טמא בין שהיה בקבר מדברים מקבלים טמאה בין שהיה מדברים שאינם מקבלים טמאה כיון שנקראים בשם קבר מטמאים כל זמן שהמת בתוכו • המת שהרקיב הרקב שלו מטמא• והקבר שהוא בתוך מערה הנוגע במערה לא יהיה טמא וכן נמי הנוגע על הציון שעל המערה והארון שהמת בו נדון כקבר :

פרק שלישי

כלל משיני הטמאה על איזה צד הם משינים הטמאה בבר נתבארו בטמאת הנבלה ועוד נוסף בטמאת המת טמאת אהילה וצריך להרחיב הבאור על איזה צד טמאת אהילה מפני שהכתוב אמר אדם כי ימות באהל והטעם בו בכל איזו מיתה שימות ואין הבדל בין שעת צאת נפשו בין אחרי יציאת נפשו בין שמת באותו האהל בין שהכניסוהו מת באותו אהל ואין הבדל בין כללו של מת או אבר מאבריו ואפילו חלק ממנו במה שהוא מטמא באהל • ודעות ההכמים חלוקות במאמר אהל • מהם אומרים כי שם אהל סוכם על אהל יריעות שנאמר אהלי שדד וכל מיתרי נתקו וכן ובית לא תבנו כי באהלים תשבו וזה מה שאין לחלוק • אמנם על הבית שיקרא אהל מהם אומרים שהוא על צד ההסבמה ומהם אומרים שהוא על צד ההשאלה כנון שאמר וישכן באהליהם שבטי ישראל ואהל רשעים איננו ושש אבות רוהב מפה ומפה רותב האהל שהוא ההיכל • והנה האומרים שהוא על צד ההשאלה על הבית מביאים ראיה מן מאמר ובית לא תבנו כי באהלים תשבו • ואשר אומרים כי הוא על צד ההסבמה אומרים שזה בא כדרך ולו צאן שלשת אלפים ואלף עזים שהעזים נכללים בשם צאן אלא אחרי שיחד אלו בשם עזים נראה כי שם צאן מוסכם על הכבשים לבד ולא כן • והנה לפי דעת האומרים כי שם אהל על צד ההשאלה אל הבית אומרים כי במאמר אדם כי ימות באהל אינו רוצה רק האמת נראה שהמת בבית אינו מטמא •

Digitized by Google

והאומרים שהוא על צד ההסכמה בבית אומרים שלא רצה בשם אהל כי אם המקבל טמאת באמור והזה על האהל והבית שהוא בנוי מעצים ואבנים אינו מקבל טמאה · והאומרים אמת כי לא רצה הנה אלא אהל של יריעות אך הבית יהיה מוקש אליו לטמאת מה שבתוכו צריך להקישו בכל ענייניו שאם הקישו בעבור טמאת יום צריך להקישו שיהיה טמא ויהיה צריך לטהרה וכן לא יאות · אך מה שנאמר אנחנו שדין אחד יש בין האהל ובין הבית מצד שהם מאהילים את המת עם דברים מהורים שאם מפני שהם מקבלים טמאה היה ראוי כשיצא המת שיהיה מטמא באוירו ולא כן הענין · הלא יש להקיש מן הקבר שהוא מטמא בין שהוא מקבל טמאה בין שהוא אינו מקבל טמאה · ואם יאמר אומר ולמה הזכיר אהל ולא הזכיר הבית · יש להשיב שהכתוב ידבר לפי רוב הנמצא בזמן ובעבור שישראל היו יושבים באהלים במדבר על כן אמר אדם כי ימות באהל הלא הראה בשרפת הפרה שאמר מחוץ למחנה וזה המאמר כפי הזמן כי לא היה תדיר מחנה לישראל לומר חוץ למחנה ואחר שהאהל מקבל טמאה הצריכו לטהרה ולא כן הבית · ואין להקיש בית שבו המת מן הבית המנונע כי זה הנגע בעצמו של בית והורה עליו מורה · ואלו היה הבית מתטמא מן המת היה ראוי להטמא מן הנדות ומן הזיבות יש להקיש מזה כל דבר שמאהיל את המת עם דברים מהורים בין שהוא מקבל טמאה בין שאינו מקבל טמאה כבר בארנו שהמת מטמא באהל בין כלו בין קצתו ואפילו אצבעו בפנים והמת בחוץ ואפילו השער שלו בפנים לבד שיהיה השער בבית · הקרה שהיא עם עמודים בלי כותלים מביא הטמאה אבל כותלים בלי תקרה אין לשם טמאה אלא אם יש כותל שפוע והמת תחתיו מביא הטמאה לדברים המהורים שתחתיו · אם היתה תקרה ולה מקום פתוח והמת מכוון כנגד המקום הפתוח לבד כל שהוא תחת התקרה מהורים אלא אם היה במה שהוא תחת התקרה מה שתחת התקרה טמאים · היה המת תחת התקרה ודבר מהור מכוון כנגד המקום הפתוח מן התקרה הוא מהור היה במה שהוא מן הדבר המהור תחת התקרה הוא טמא · היה באהל שבו המת מחיצה אמור כותל המת בפאה אחת ודברים מהורים בפאה אחרת הם מהורים שהכותל מבדיל · היה בכותל חלון פתוח הוא מביא את הטמאה · וכן חלון בין שני בתים אין הבדל בין שהיה כלו פתוח או קצתו ושעור הפתח אין לנו פתך לדעתו כמה צריך להיות עד שיביא את הטמאה ובעלי השעורים אומרים שעור טפח על טפח מביא את הטמאה פחות מכאן אינו מביא · ויש לעמוד בזה המאמר כיון שבהכנסת היד וביציאתה יקרא יוצא ובא צריך להיות בשעור הכנסת היד על כן בשעור טפח על טפח יהיה החלון מביא את הטמאה מבית אל בית · ואני אומר פחות מזה השעור אם יעשה לשמוש יהיה מביא את הטמאה מבית לבית הרי הוא אומר וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו מטמא הוא · הוא הדין אם היה מקום פתוח בין אהל לאהל מביא את הטמאה עולה מזה הדבר אם יהיו אוהלים מחוברים זה לזה וזה לזה ובין כל אחד ואחד חלון ר"ל מקום פתוח לכלם תהיה הטמאה · היה בית למעלה על גבו וארובה בינידם דנו החכמים אם יהיה המת בבית כל מה שבעליה טמאים ואין צריך לומר אם היה המת נגד הארובה · היה המת בעליה מה שבבית נגד הארובה טמאים ושאר מה שבבית מהור מפני כי כל מה שתאהיל התקרה עם דבר הוא יהיה מטמא מדין תורה למדנו כשהמת באהל כל מה שבאהל וכל מה שיכנס באהל יהיה מטמא שנאמר כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים · אך מן התוצאה סבת דין תורה מה שראוי לדין בהטרא · דנו החכמים בטמאתו וראוי לדין כי כמו שדנו להיות המת בבית יען שהאהילה התקרה שבעליה לבית כנגד הארובה וטמאו כל מה שבעליה הוא הדין אם היה המת בעליה ותקרת העליה מאהילה המת עם אויר הבית נגד הארובה שיהיה כל מה שבבית טמא · היה דבר סותם את החלון שבין שני בתים או את הארובה מה שהמנהג לסתום בו בין שהוא מקבל טמאה בין שאינו מקבל מביאה הוא מבדיל שהרי לא טמא הבתוב לנונע באהל שכו המת טמאת שבעה אלא מטמאת יום ואיך לא יהיה מונע את הטמאה · אבל אם יהיו בלים או אובלים שאין המנהג לסתום בהם אינם מונעים את הטמאה כמו שנבאר בפסוק וכל כלי פתוח · מה שאמרו בעלי הקבלה מה שיהיה בו חלל טפח על טפח ברום טפח זה נקרא אהל ויהיה מביא את הטמאה אינו אמת שהרי יריעות עזים ונקראים אהל על המשכן והם דבקים עם

Digitized by Google

ידיעות שש משזר שהם המשכן • ואמרו בשפוע האהל אשר לא יהיה שם חלל טופח שלא יהיה מטמא באהל אבל מטמא בוקעת ועולה בוקעת זיורדת וזה בטל מאמר אדם כי ימות באהל • כח זה המאמר דקדקוהו על שלשה דרכים אם שיהיה האדם אהל על המת או המת אהל על האדם או האדם והמת תחת אהל אחד • וזה האחרון הוא דין תורה אך הראשונים יוצאים מכח דין תורה • ואמר כל הבא אל האהל בין אדם בין כלים שהביאה מצאנוה על החי ועל הנקבא על החי והבאים זבר ונקבה ועל הנקבא כי באו שמה המים ובאות בקיר ההיכל • ודין אחד בין שבא כלו בין שבא קצתו אפילו הכנים אצבעו למדנו זה מן זה יצא ראשונה שהרי אמר ויהי כמשיב ידו • נראה לבין בזה אפילו אם נכנם דבר מיותם אליו בנין אם נכנם קצת בגדו כדין הנגיעה שאם נגע בגדו נטמא הוא והבא תחת האסקופה הנעדף הוצה מפתח הבית טמא • ואחר שאמר כל הבא אל האהל אמר וכל אשר באהל ולמדנו מזה שני דברים האחד כי ממאמר וכל אשר באהל היינו מבינים שאם בא קצתו לא יהיה מטמא ועל כן אמר כל הבא אל האהל • והשני כי כשאמר אדם כי ימות באהל שלא נבין כשמת באהל יהיה טמא אבל הבא מחוץ אינו מטמא על כן אמר כל הבא אל האהל וכל אשר באהל להקיש מזה לזה להכליל מי שמת בבית ומי שבא מחוץ אחד • כשהמת בבית והאדם הכנים קצתו בבית ונטמא הנונע בו בחוץ טמא מטמאת יום שאין האהל מטמא משתלשלת בדין הנגיעה שהיא משתלשלת :

פרק רביעי

בפסוק וכל כלי פתוח מצאתי דעות החכמים חלוקות לשני חלקים • מהם אומרים כי אחרי שאמר וכל אשר באהל ימטא שבעת ימים מה טעם לומר וכל כלי פתוח זאין הטעם למדר מה שבתוך בלי הפתום מפני שהם אומרים כי לא נלמוד מן הבעור קיום ולא מן הקיום בעור שהרי בפסוק וכל חטאת אשר יובא מדמה רק מן הכהן המחטא אותה יאכלנה • ובעלי זאת הכונה אשר לא ילמדו מן הבעור קיום נחלקו בפירוש זה הפסוק • מהם אומרים שזה המאמר חזק כמו אל תגזול דל כי דל הוא וכי בזולת דל הוא בהתר אלא הוא חזק וכן בחריש ובקציר תשבות והלא הוא נכלל בכל מלאכה אלא שזה חזק וגם זה החזק כי מאמר וכל כלי נכלל במאמר וכל אשר באהל אלא מאמר וכל כלי פתוח הוא חזק • והחכם רבינו לזי ג"ע אמר שזה היה נתבן באשר אם היה עליו ראיה אם מן השכל אם מן התורה כמו אל תגזול דל כי דל הוא • ואשר אין עליו ראיה מן מקום אחר עליו תבנם הבריתה שנברות עליו ויהיה הדבור בו כמו הדבור בכלל שנקח אותו על כלו אם לא יצא ממנו דבר בראיה • ואמר ר' יוסף פירוש אחר שזה המאמר אינו חזוק אבל מורה על אהל שיש בו גג ואין לו קירות מתפרות והורה בזה כי באמרו אדם כי ימות באהל מורה על אהל שיש לו גג וקירות והיינו מבינים כי אם יהיה גג בלי קירות אולי לא יהיה מטמא ועל כן אמר וכל כלי פתוח לטמאות את אהל שיש לו גג ואין לו קירות • ונראה לי שאין זה הפירוש נכון כי במאמר אדם כי ימות באהל לא הורה אלא בטמאת מה שבתוכו ובמאמר וכל בלי הורה על טמאת הכלי לבד לא על מה שיש בתוכו והנה לא ישוו שני המאמרים ואיך יתכן להיות שני המאמרים נאמרים על האהלי ועל דעת האומרים שאפשר לדעת מן הבעור קיום הנה אנחנו למדנו מכח התורה שיש לקחת מן הבעור קיום ומן הקיום בעור מן מאמר לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו ואמר בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבוא להם בקהל ה' מכלל דור ראשון ודור שני לא יבוא • מכאן למדנו שיש ללמוד מן הבעור קיום והוא הדין בזה המקום • ואין לטעון מן עגל הנשרף לאהרן • ופר חטאת הנעשה לאהרן בשבעת ימי המלואים על דעת חכמים שהם הוראת שעה כי ההפך על פי תורה • וטעון רבינו יוסף כי עם ההשלמה אם יש ראוי לדעת מן הבעור קיום זה המקום אינו סובל כי הבעור אינו רק על הכלי עצמו והקיום כמו כן עליו יהיה ואם כן מה שבתוכו יהיה

טמא

טמא מן מאמר וכל אשר באהל וזה אינו מאמר חזק כי אם הכלי יהיה טהור משום שהוא מכסה הוא הדין על מה שבתוכו שהוא בכח הלמד מן הבעור קיום • וטענתו שטען כי אם היה רוצה להורות בטהרתו דין היה לומר וכל כלי סתום אשר יש עליו צמיד פתיל טהור הוא • זטען ר' לוי כי על כן לא אמר וכל כלי סתום משום כי הכלי הסתום יש ממנו שיהיה טמא טמאת יום והוא כשיהיה הכלי נוגע בעלף וממנו יהיה טהור כשיהיה בין הכלי ובין העלף דבר שאינו מקבל טמאה ועל כן לא אמר וכל כלי סתום • ואולם פירוש הפסוק וכל כלי פתוח לשון פתיחה מצאנוה בלשון העברי בשני מענים המענה האחד לשון גלוי כמו חרב פתחו רשעים והעד על זה שאמר צמיד פתיל עליו ור"ל כלים שהם בתוך קפות מתפרות וצמיד מלשון חרב מצמדת ופתיל מלשון פתילים • ויש הבשם אומרים שזה כלי חרש כיון שאמר טמא הוא ולא הזרה בטהרתו וזאת אינה טענה כי כמו שאמר כל הבא אל האהל וכל אשר באהל ימא שבעת ימים כיון שהזרה זמן הטמאה נשען עליו • אך חכמי הרבנים אמרו שזה כלי חרש מתטמא מאויתו ואין מתטמא מגבו דין היה על הכתוב לבאר שהוא כלי חרש שהרי בשרצים באתו בשם כלי חרש ובזב כמו כן ולא הזרה בו גם להטמאות מאוירו והנה איך מתם השם • ולא עוד אלא שאמר וכל כלי פתוח ועוד שאמר לשונות זרות צמיד פתיל ומנין ללשון העברי שיש על פיו מיט לסתמו שיקרא צמיד פתיל • אבן מה שראוי לפסוק בזה כי בכח הכתוב יש ללמוד מן הבעור קיום • ומה שטען ר' יוסף נ"ע שאם הכלי יהיה טהור אם יהיה סתום משום שעליו יהיה קיום הבעור ומה שהוא בתוך הכלי ראוי שיהיה טמא מן מאמר וכל אשר באהל אינו מאמר נאות משום שאם הכלי יהיה טהור אם יהיה מכסה הוא הדין על מה שיש בתוך הכלי שהוא מכסה ויהיה טהור •• והטוען כי היה ראוי לומר וכל כלי כתום אשר יש צמיד פתיל עליו אינה טענה בידוע הכסוי עצמו יהיה טמא והנוגע בו יהיה טמא טמאת יום והיך היה אומר וכל כלי סתום • אך המקיש לומר כמו שהוא מציל את הטהור כך יהיה מונע את הטמאה ואמר כי המת אשר יכוסה בתוך הבית במכסה מה שבבית יהיה טהור אין מאמרו נכון שענין הטמאה מכל צד ופנה כי אינו נודע כי אם מן התורה והתורה בארה שהכסוי לא יהיה מציל את הטהור במאמר וכל כלי והתורה בארה כי אם יהיה המת מכוסה שלא יהיה מונע את הטמאה והעד על זה הקבר שהנוגע בו או המאהיל יהיה טמא • יש להתמוה כי איך יבונו דברי מי שאמר שמאמר וכל כלי חזק למקנת מה שנכלל במאמר וכל אשר באהל ומה הרצון בפתוח וזולת פתוח ולולי שיש רצון מבוקש לא היה נאמר זה המאמר • ומה שיש לנו לומר בעבור שטמאת המת עדופה מכל הטמאות וכי המת אב אבי הטמאה ונעדפה בקבוצי הטמאה בטמאת האהל בא הכתוב הזה להורות כאשר אמר וכל אשר באהל כי מה שהיה מגזרה לאויר האהל יהיה טמא טמאת מת אבל מה שהוא מכוסה ולא יהיה משיגו אויר האהל לא יהיה טמא לבד שלא יהיה הכסוי כלי מקבל טמאה שעל כל פנים מה שבתוכו יהיה טמא ומה שבתוך הכלי יהיה נחשב עם הכלי והורה זה הבתוב שהמתטמא מצד האהל אינו משלשל הטמאה כדין הנגיעה שמשלשלת הטמאה • לכן אם יהיה אהל בתוך אהל שבו המת האהל שבתוכו מציל את המתורים אם הוא סגור וכן נמי אם תהיה ערמת חטים או תבן בתוך הבית ובתוכו כלים ומאכלים מהורים והכלי שבתוך הכסוי יהיה טהור כשלא יהיה דבק בכסוי שהוא מקבל הטמאה כי אז יהיה טמא טמאת יום • אך אם יהיה בין הכסוי ובין הכלי דבר שאינו מקבל טמאה יהיה טהור כפי העקרים שפירשנו בשער משיגי הטמאה • סבה זה הפסוק יש לנו להוציא שלשה דברים מצילין את המתורים אך אינם מונעים את הטמאה מחמת טמאת הקבר כגון שיהיה אהל בתוך אהל שיש בו מת אם יהיו דברים מהורים באהל הפנימי מצילין מן הטמאה ואם היתה הטמאה בבית הפנימי מה שבבית החיצון יהיו טמאים אלא אם היו שני אהלים בתוך אהל אחד והמת יהיה בתוך אהל האחד מה שבו ובאהל החיצון טמאים ומה שבאהל האחד שבתוך הגדול מהורים • היתה הטמאה בהיצון מה שבשניהם מהורים ומה שהוא בצמיד פתיל מה שבתוכו נצולין מטמאת מת אך אם הם דבקים בכסוי טמאים טמאת יום ואם אינם דבקים או שיש ביניהם דבר שאינו מקבל טמאה הם מהורים • אך אם היה בתוכו טמאה אינו מונע את הטמאה מלהטמאות מה שבבית • היה דבר בלוע בתוך ערמת חטים או תבן או לבנה או עפר או כיוצא

Digitized by Google

בו שאינו מקבל טמאה הוא טהור ואם היתה בתוכם טמאה אינו מונע אלא אם היה הבלוע בדבר מקבל טמאה שאינו כמי הוא טמא • לא כדעת בעלי הקבלה אשר אמרו מה שבתוך הלבנה אינו נצול מפני שהם פירשו צמיד פתיל על פנים אחרים כמו שידעת • אלא אם בלע כלב או חיה או שום חי דבר מן המת ונכנס בתוך האהל אינו מטמא מה שבאהל עכ"ז אמרו אם אבד הכלב פיהו תחת האילן טמא את הטהור • נראה אם מת אותו החי שאכל את הטמא קודם שיעכלנו ונכנס באהל מטמא מה שבאהל • וחכמי הרבנים נתנו שעור לעכול הכלב שלשה ימים ובשאר החי יום אחד נראה שאם בלע עצם והמציאו דרך בית הרעי מטמא שאין עליו שנוי • ומזה שהבלועין מונעין את הטמאה הנה אומר והנפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב ואפילו אם הנבלה בתוך מעיו ועדיין לא עוכל הוא יוצא לידי טהרה מלמד שהבלוע בחי מונע את הטמאה על כן הרה שמת עוברה במעיה אינה מטמאה לא בנגיעה ולא באהילה אבל היא טהורה אע"פ שנקראת פשם קבר כמו שנאמר ותהי לי אמי קברי הוא על דרך מעבר אלא אם נפתח הרחם ונגלה ממנו דבר הוא מטמא באהל ואם הכניסה תחיה את ידה ונגעה בו מטמא מוסאת שבעה ומטמא באהל מטמאת ספק כי אי אפשר בלי גלוי באויר שבבית מרחמה :

פרק חמישי

אמר הכתוב וכל אשר יגע על פני השדה מה הטעם לומר על פני וכי בזולת פני השדה הנוגע בו לא יהיה טמא ואין הדבר כן אלא בעבור שהחלל והקבר והעצם רוב מציאותם אינו כי אם בשדה והכתוב ידבר לפי רוב הנמצא • ומכח זה המאמר אנחנו לומדים כי המת בבית מטמא באהל ועל כן אמר על פני השדה שהוא גלוי באויר העולם • ויש אומרים להוציא העובר במעי אמו שאינו מטמא ועל כן אמר על פני כי באהל לא תועיל הנגיעה כי בלתי הנגיעה הוא טמא כי הנגיעה לא תועיל רק לטה שהוא חוץ מן האהל ואמר בחלל חרב הוא הדין בחלל רומח והחלל כבר בארנוהו שהוא עדיין בתמצית החיים שהרי נאמר ונאק נאקות חלל שמוציא הנשימה ואינו יכול להחזירה והוא מטמא במגע לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו שזה המאמר על אבר מן החי שפלטתו החרב כי מפני שנגע בו על ידי הרב נטמא אינו כן רצון הכתוב שהרי אומר כל הורג נפש וכל נוגע בחלל ואומר כל הנוגע בחלל או במת או בקבר • והנה הם מבח זה המאמר כפי שפירשוהו דנו הכלים שנגעו במת כמת שהנוגע בם טמא מטמאת שבעה ואמרו דברים אינם דין תורה כגון שאמרו אדם שנגע במת ואדם בכלים הם טמאים מטמאת ז' שנאמר וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם והלא אינו רומז על הבגדים שנגעו הם מתחלת טמאתם אלא אפילו ביום השביעי הם נוגעים בהם איך תהיה טמאתם שבעה משעת נגיעתם • וכן אמרו כלים שנגעו במת ואדם בכלים וכלים באדם כלם טמאים מטמאת שבעה והסכימו מן טמאת חלל חרב מפני שאדם נגע בחרב שנגע במת והוא מטמא בגדים ואנחנו בארנו רצון הכתוב בזה ואין החרב נדון כמת אבל הבונה בזה שהנגיעה משתלשלת כשלא פירש ממטמאיו כפי דין שפירשנו בענין הנגיעה ומפני שהכתוב הצריך למי שנגע בחלל חרב כבום בגדים על כן אמרו כלים שנגעו במת ואדם בכלים וכלים באדם כלם טמאים מטמאת שבעה וכבר בארנו הרצון בו וכל אלו המאמרים חוץ מדין תורה אבל רצון הכתוב שנגיעת המת משתלשלת כשלא פירש ממטמאיו אפילו בכמה בינוניים היא חשובה נגיעת מת לבד שיהיו מקבלי טמאה • אך אם פירש ממטמאיו אינו מטמא לנוגע בו אלא טמאת יום דין תורה כמו שנפרש במאמר וכל אשר יגע בו המטא יטמא והנפש הנוגעת תטמא עד הערב • אך הם הצריכו טמאת שבעה במי שאינו מחויב טמאת שבעה והצריכוהו במי הזיה ואינו דין תורה • וגם למי שמחויב טמאת שבעה פטרוהו כמו שבארנו בשלשול הנגיעה בטמאה ואמר או במת כסדר כי קודם יהיה חלל ואחרי כן יהיה מת ואומר או בעצם וכבר בארנוהו למעלה ואמר או בקבר וגם הוא נתבאר ;

פרק ששי

צריכים אנחנו לדעת מכח זאת הפרשה כלל משיני הטמאה והנה טמאת אהל מפורש במאמר אדם כי ימות באהל וטמאת מגע במאמר וכל אשר יגע על פני

Digitized by Google

השדה וטמאת משא לא נזכרה במשורש אך מקל וחומר מטמאת אהל למדנו אותה ומכח דיוק הפסוקים הנה מה שצירשנו במאמר כל הורג נפש מחמת נושא נטמא • ועוד שמצאנו טמאת המת בוקעת ועולה כגון טמאת הקבר כי אפילו נבנה הציון עד לרקיע טמא הפך הגבלה • וטמאת השדין שאמר וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא טמאתם יורדת ואינה עולה וטמאת המת אם היא עולה מן הדין שתהיה יורדת על כן מה שאמרו בעלי הקבלה שטמאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת הדין בטמאה רצוצה הדין מהומר טמאת הקבר אך מה שאמרו כשעור פחיתות טפח החלל אינו מאמר אמתי ומן הצדדים בדין הנגיעה • אך טמאת הקבר טמא מסביבותיו כדין הנגיעה רק שבוקעת ועולת שהקבר משפט בפני עצמו יש לו ומאחר שעל המת דן עליו הכתוב בהשוות הטמאה ביחסים וחוקים הדין להקיש עליו בלל משני הטמאה הפליאה התורה בטמאת המת ברחקות יתרות מכלל הטמאה • וכבר ידעת שבלל התורות אמים ותתולים כפי שהוא האמת • ובעבור שדרישת המת מתשע תיעבות כמו שאמר הכתוב ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים היושבים בקברים ובנצורים ילינו הלא עם אל אלהיו ידרוש בעד החיים אל המתים והתורה כונה להרחיק תכלית הרחקה על כן העדיפה במשיני הטמאה באהל ובקבר • ברוך השם אשר תקצרנה הדעות מהשיג אמתת כונתו :

פרק שביעי

הדברים הנטמאים מהמת אדם וכלים ואהל אוכלים ומשקים שנאמר והזה על האהל ועל הכלים ועל כל הנפשות אשר היו שם וכולל קטן וגדול שונה וצוחה • והאדם שנטמא מן המת בנגיעה כשלשל את הטמאה כשלא פירש ממטמאיו אבל אחרי שפירש יהיה טמא למי שינע בו טמאת יום שנאמר וכל אשר ינע בו הטמא יטמא והנפש הנוגעת תטמא עד הערב • אבל אם באהל או מחמת נושא אפילו אם לא פירש ממטמאיו טמא טמאת יום למי שינע בו • ואינו מאחר נטון שאמרו שהטמא כלים מן מאחר וכבסתם בגדיהם ביום השלישי אחרי שפירש ממטמאיו כי זה המאחר עודנו שהבגדים טמאים מצד שהם מיוחסים אליו הכלים טמאים טמאת שבעה כשנטמאים מחמת המת וכבר נתפרשו בשבי מדין שנאמר וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו וכל אלו כבר פירשנום למעלה בטמאת השרץ ואינם מטמאים כלים אחרים טמאת שבעה כמאחר בעלי הקבלה ולא אדם שיטמא הוא כלים טמאת שבעת • והראיה שהביאו מן מאחר וכל אשר ינע על פני השדה בחלל חרב שהחרב שנגע בהת והאדם שנגע בחרב ונטמא טמאת שבעה ועשו החרב כמת שהוא אב אבי הטמאה שהרי אנחנו פירשנו המקום לפי רצון הכתוב • אבל האמת לפי כונת התורה הכלי אחרי שפירש ממטמאיו אינו מטמא רק טמאת יום וזהו דין תורה • האהל שהמת בו מטמא לנוגע בו טמאת יום שהרי בארנו שטמאת אהל מת אינה משתלשלת אבל הבא בו הוא יהיה מטמא שנאמר אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעה ימים נחלקו החכמים לפי משמע זה הלשון • מהם אמרו כי האהל אינו מטמא מה שבתוכו אלא בשעת שימות המת כמו שקדם לנו הבאור ובארנו כי אין כן רצון הכתוב כי אין התבולה בלשון לדבר זולתי זה הלשון והלא על הנזיר אומר וכי ימות מת עליו בפתע פתאום וכי אם ישליך מת עליו לא יפמל וכן כל אשר יפול עליו מהם במותם שאיזה טעם בשעת מיתתם כן זה אינו בשעת מותו • ולא עוד אלא אחר שאמר אדם כי ימות באהל אמר כל הבא אל האהל עד שמזה חכמים כי יהיה מטמא האהל שמת בו אדם אע"פ שנעתק המת ממנו ואיך יהכן להיותו נקשר בשעת מיתתו זהם זו כונה משובשת כי הכתוב אומר והזה על האהל ועל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם ומזה

Digitized by Google

על שהיו בשעה שהיה בו חמת ואפילו אם לא מת המת בו אלא נעתק אליו אהרי כן אלא דבר הכתוב בהוה על הרוב • אמנם כלי חרש אוכלים ומשקים אינם יוצאים לידי טהרה ועל כולל אוכלים ומשקים הנטמאים מחמת המת דעת חכמים נותה ששאר דברים שהם אסורים להאכל אפילו לטמא מת כי כך פסקנו כי כל אוכל שנטמא מעין הטמאה לא יאכל אפילו על הטמא משום שהאדם יצא לידי טהרה והם אינם יוצאים לטהרה • ואין לטעון ממאחלו כי לא ישוה העלול עם העלה • הנטמא מחמת המת אדם וכלים הם אבות הטמאה ומטמאים בנגיעה לבד והנטמא מהם מטא מטאת יום ולא פירש דבר אחר ממשיני הטמאה עליו וכבר נתפרשו בדברי חני דברי אוכלים הנטמאים מטמאת מת שנאמר הן ישא איש בשר קדש וגו' ונאמר וכי יגע טמא נפש בכל אלה היטמא ויאמרו יטמא :

פרק שמיני

הנטמא מחמת המת באחד ממשיני הטמאה הצריכו הכתוב לצאת לידי טהרה על ידי מי תטאת שנאמר הנוגע במת בנפש האדם אשר יטות הוא יתחטא בו ונאמר והזה על האהל ועל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם ועל הנוגע בעצם או בחלל אחד האדם ואחד הכלים שצריכים הזאה בשלישי ובשביעי הנת הכתוב אומר הנוגע במת ומלת הנוגע משוקע המין וכולל האדם והכלים ואע"פ שאמר אחרי כן וכל הנוגע במת בנפש האדם ולא יתחטא את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ונראה שהוא מוסכל על אדם אינה מענה כי בין הכלים בין האדם על האדם נתלים והוא העיבר ועליו יהיה הכרת ולכל היותר הכתוב אומר ועל הנפשות אשר היו שם וכולל הקטן ואם לא יתחטא הקטן אינו חייב כרת ויהיו הכלים כמו הקטנים במאכב הוא יתחטא ועוד שאמר והזה על האהל ועל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם וכשם שהנפשות בשלישי ובשביעי הוא הדין על הכלים כי מאמר אחד יכללם ואחרי כן אומר והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחטאו ביום השביעי ובבם בגדיו ורחץ במים וטהר בערב ואם יהיה זה מיסגל על האדם ולא הורה שום מורה שהזאה על הכלים לבד • ואומר בשבי מדין ואתם חנו מחוץ למחנה ואומר ביום השלישי וביום השביעי ואומר וכל בגד וכל כלי עור והברם בהזאה בשלישי ובשביעי • מה שאמר הכתוב הוא יתחטא בו ביום השלישי מרמיז על הנוגע הנקדם זכרו שנאמר עליו וטמא שכעת ימים ואומר הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי ואחרי ששבעת ימים הוא להפרשה מן המת הוא הדין על השלישי והשביעי להפרשה מן המת ומה שאמר ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר גם הם להפרשה ואין הטעם לא יטהר לעולם אלא הטעם עד שיתחטא • ומי שעבר עליו זמן מעת ההפרשה יספור שבעת ימים ויזה בשלישי ובשביעי והעד משבי מדין שאמר ואתם חנו מחוץ למחנה וגו' ואומר תתחטאו ביום השלישי וביום השביעי והיה זה אחרי שובם מן המלחמה לא מעת ההפרשה ואם תאמר ואיך לא בארה התורה כל זה בפרשת זאת חקת התורה • יש להשיב שהכתוב לא ידבר רק על רוב הנמצא והוא מעת ההפרשה ומכח פרשת שבי מדין למדנו שמאמר לא יטהר טעמו עד שיזוה שלישי ושביעי ואם כן גם זה מכח פרשת זאת חקת התורה אלא בעבור שהיה מסתעף הבאמר באר בשבי מדין אחד משני הסעיפים והוא הרצוי באותו המאמר • ובעלי הקבלה אברו אם הזה עם הארץ ועבר עליו זמן מפריש שבעה ימים ואם היה חכם כל עוד שעבר עליו שלשה ימים אבל כל איזה זמן שיהיה מתחטא וסופר ארבעה ימים משעת חטויו ומתחטא ויצא לידי טהרה • וחכמים פירשו בשנון מאמר ואם לא יתחטא שאלולי זה הפסוק היינו מבינים שאם נמנע בהזאה אתת משתי הזאות יוצא לידי טהרה אבל אם עבר השלישי או השביעי משום שבת או מועד בלי הזאה בהזאה אתת יוצא לידי טהרה ואלו דברים בעלמא ואינו כן • אבל גלויו של כתוב בדמיון מאמר כל אשר יש לו סנפיר וקשקשת ואחרי כן אמר וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת ואפילו בחסרון סימן אחד יהיה טמא • אמנם הרצון בשנון זה המאמר הוא על צד החזוק בעיני שלא יחשוב חושב שטהרת טמא טמאה המורה אינה אלא בשביעי ואם עבר השלישי ולא הזה כיון שאינו יוצא לידי טהרה ואינו מקל טמאתו אין חשש אחר שהשביעי הוא זמן היה וזמן טבילה לצאת לידי טהרה על כן שנן המאמר והראיה בי אין ראוי להיות לפי גלויו של כתוב שצריך להיות תמיד שלשה להפרשה ויוצא לידי טהרה שהרי אם יהיה

שבת

Digitized by Google

שבת ויום רביעי מועד הנת ההזיה עברה עד יום חמישי ומאז יספור ארבעה ימים אלא אם עבר זמן יותר מן ההזאה הראשונה לא תפול ההזאה הראשונה אלא טובל להזאת שביעי אי זה זמן שירצה אחר עבור ארבעה ימים ויוצא לידי מחרה • ור' יוסף נ"ע אמר אם אין לו מניעה צריך מזמן ההפרשה שיספור ואם עבר ולא הוזה לא יצא לידי מהרה אלא עד שיטמא בטת אחר ויספור ויוזה אלא אם היתה לו מניעה כל עת שהסור המניעה סופר שבעת ימים ויוזה שלישי ושביעי ויוצא לידי מחרה כפי שלמדנו משבי מדין • והאמת כפי שפירשנו כי בין שהיתה לו מניעה בין שלא היתה לו מניעה ונמנע מלספור מזמן ההפרשה סופר שבעה ומתחטא שלישי ושביעי וחבתוב לא ידבר מרמה רק על דרך שלום • וכבר הורינו כי בהברח יבוא בחלוף הבתוב ואם כן אחרי עבור זמן טעת ההפרשה יתחייב שיספור ויוזה שלישי ושביעי ויוצא לידי מהרה • ודמיון טוב דמה החכם זה כמו המילה שנתחייבה בשמיני ואם עבר זמן השמיני לא יפול חיוב המילה אבל יתחייב להמול גם אחרי השמיני • אין טעם לדבר האומר שמאמר וכל הנוגע בטת בנפש האדם ולא יתחטא כיון שלא אמר שלישי ושביעי מכלל אחר עבור שלישי ושביעי יוזה פעם אחת שהרי הורינו חיוב הזאות שלישי ושביעי מבח משמע הבתוב ומהות שבי מדין ומה שיש לנו לומר מי שהיה סופר מזמן ההפרשה ובאת לו מניעה בשלישי מוזה ברביעי ועולה לו ומאז סופר ארבעה ימים ומוזה ועולה להזאת שביעי ואם עבר אפילו כמה זמן טעת ההפרשה ואחרי כן הוזה עולה לו להזאה ראשונה ואם הוזה הזאה ראשונה ויספור שבעת ימים ויוזה עולה להזאת שביעי ויוצא לידי מהרה • לא הוזי הזאה אחרונה לא תועיל הזאה ראשונה אלא אם נתאחר אפילו כמה זמן ואחרי כן חוזה עולה לו להזאת שביעי • לא חוזי חזאה אחרונה לא תועיל לו הזאה ראשונה בי מה שיחזיב פסוק האחר הוא מה שיחזיב פסוק האחר • והנה למדנו מדין החקירה שאם עבר שלישי ושביעי להפרשה חייב שיספור שבעת ימים אחרים ויוזה בשלישי ובשביעי ויצא לידי מהרה ואם הוזה שלישי ושביעי ועדיין לא מבל לא יצא לידי מהרה :

פרק תשיעי

מה שאמר הכתוב וכל הנוגע בטת בנפש האדם ולא יתחטא את משכן ה' טמא ונברתה אין הטעם שאם לא יתחטא טמא את משכן ה' ונברתה רק הטעם שלא יחשוב שאם יטבול יטהר ואפילו בלא הזיה כי הוא לא יצא לידי טהרה וחייב כרת אם טמא את משכן ה' אם לא יטמא את משכן ה' ואפילו שלא יתחטא לא יהיה חייב כרת ואפילו שהוא טמרה דבר השם במאמר הוא יתחטא • ואמנם מי נדה לא זורק עליו אינו דבק עם ונברתה כי אם עם מאמר את משכן ה' טמא • ואמר טמא יהיה עוד טמאתו בו הוספת זה המאמר להורות שאינו טמא למשכן ה' לבד רק הטעם שהוא טמא לחולים ועל כן אמר טמא יהיה ומאמר עוד טמאתו בו כי לבל הטמאים בלי טבילה הזכיר דינם שחייבים כרת במזיד • אבל על טמאת הבת בעבור שהטבל טהרתו בהזיה באר עליו המשפט ואין הטעם שהוא טמא למקדש ולא לחולים כי אלמלא לא הזכיר מלת ונברתה היינו אומרים כי לא הזכיר המשכן אלא בעבור שהוא טמא למשכן אלא אחרי שהזכיר מלת ונברתה מלמד שלא הזכיר מלת משכן אלא בעבור משפט הכרת מכלל שהוא טמא לחולים על כן אמר טמא יהיה עוד טמאתו בו • רבים הקשה להם מה טעם עוד טמאתו בך אחר שחייבו כרת שנראה להם שהכרת היא הדינה בבית דין ופירשו כי יהיה טמא עד שיהרג • ומהם בארו שאם היה בגלוי חייב כרת אבל אם עשה בסתר לא יהרג על כן אמר עוד טמאתו בו ואלו ידעו טעם כרת לא היו מפרשים כאלו הפירושים • המוזה באפר הפרה צריך טבילה בשביעי אחרי ההזאה כשוך לערב ויוצא לידי טהרה שנאמר וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב • המוזה בשלישי ובשביעי ולא טבל אם טבל אפילו אחר כמה ימים עולה לו ואוסר • ואיש אשר יטמא ולא יתחטא כדי להבליל הטמא באהל שנם הוא חייב כרת כי כרת הקודם הוא על הנוגע • ואין הבדל בין אמרו משכן ובין אמרו מקדש אחד ישראל ואחד הגר שחייבים באפר הפרה שנאמר והיתה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחקת עולם ואין לאומם ישראלים בהזאה תועלת לצאת לידי טהרה • לא תועיל הטבילה זולתי ההזאה ולא ההזאה

Digitized by Google

זולתי הטבילה וצריך להקדים ההזאה קודם הטבילה כי כן אמר ורחץ במים וטהר בערב והזאה אומר וחטאו ביום השלישי וביום השביעי ואחרי כן אומר וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב ומאטר וכבס בגדיו כולל בגדים שנטמאו עמו בשעת אהילה וגיעה ובגדים שלבש אחרי כן שהם טמאים טמאת יום ואינו עושה משכב ומושב כשאר טמאי שבעה שלא הורה עליו מורה :

פרק עשירי

מי חטאת הנזברים בטהרת טמאת המת הם מי אפר הפרה שנאמר עליה ויקחו אליך פרה אדומה תמימה והיא צריכה מקום מיבחר וכהן משוח • וחכמים אומרים שהפרה מעשי כהן גדול אלא זאת נתנה על ידי אלעזר שנאמר ונתתם אותה אל אלעזר הכהן כדי לחנכו בחיי אביו • אמנם המקום הוא שנאמר והזה אל נוכח פני אהל מועד והפרה היא מחוייבת על הצבור שנאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה והיא מן המצות הנעשות כדי קדם אחד והביאה נפטרו הכל • ואמר פרה שלא תהיה עגלה איא נדולה ואמר אדומה ר"ל אדומה בשערה • ובעלי הקבלה אמרו נמצאו לה שתי שערות שחורות או לבנות פסולה ושיהיו קרניה ושלפיה שחורים או לבנים פסולה ושיהיו קרניה ושלפיה אדומים כמו גופה וכן לא יפצא • אמר תמימה מלת תמימה הוזרת לאדומה ר"ל שתהיה תמימה באדמימות או שיהיה הרצון תמימה מן המומים ומה שאמר אשר אין בה מום הוא חזוק • ואחר שקראה הכתוב חטאת ראוי להיותה קשרה בכשרותה לקרבן שלא תהיה אתנן זונה ומחיר כלב או נרבעת וכל דבר הפוסל אותה • אמר אשר לא עלה עליה עול ואפילו בשאר עבודות אם משכה פסולה ואם עלה עליה עול אפילו שלא משכה פסולה הפך עגלה ערופה • ואמר והוציא אותה אל מחוץ למחנה ושחט אותה לפניו המוציא הוא השוחט ואינו אלעזר כי אמר לפניו ולכן הוצרך לומר ולקח אלעזר הכהן ולא אמר ושכל כי לא היה נתן אל כלי אלא היה נשפך על גבי המערכה והיה לוקח מדמה באצבעו חימני שבע פעמים ועל כל הזיה והזיה היה לוקח באצבעו כי אמרו שבע פעמים הוא חוזר על הלקיחה ועל ההזיה • והזה אל נוכח פני אהל מועד במזרחו של אהל

והיה רואהו שנאמר אל נוכח וכו' ואל כהון למחנה היה מוציא ושוחט ובזמן בית המקדש מחוץ להר הבית זהו שנאמר והוציא אל מחוץ למחנה אינו הפך איש איש אשר ישחט שור או כשב או עז שזה לא נאמר אלא לגבי חולים שצריכים לאכול אבל מה שהיה לצורך עבודה היה הלוי בצווי לעתו לפי הרצון • ואחרי כן שורף אותה השורף לעיני הכהן שנאמר ושרף את הפרה לעיניו • והיתה נשרפת כאשר היא על עורה שנאמר את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף בדמה העותר ולא הזכיר חלבה בי אהר שאמר על פרשה כולל כל בני קרבים שלא היתה נבקעת • ואין טעם כי היה החלב בולע את האפר כי לא יהיה החלב יותר מן שומן הפרה • וכיון שהחל להתבקע הפרה קרבה היה משליך הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת אל תוך שרפת הפרה ולא אהרי השרפה היה משליך כי מה טעם והשורף אותה יכבס בגדיו ומאחר השלכתם היה נמצא השורף • מכלל בתוך השרפה היה משליך לא קודם ולא אחר והיה משליכם בבת אחת • ואי אפשר לומר שבכלי נהשת היו שורפין אותה כי מה טעם ואסף איש טהור • ואי אפשר היותה בכלי אלא על גבי המערכה והיה אוסף אברים הנשרפים בלי אפר העצים ועל כן אמר ואסף :

פרק אחד עשר

היות הפרה אדומה והשלכת שלשתם עץ ארז ואזוב ושני תולעת מלמדים ענין גבוה שקטון וגדול מות ירעם כי קטון וגדול שם הוא והוא טעם הארז והאזוב • והיות הפרה אדומה והיא נשרפת החי יתן אל לבו להכניע המרה האדומה אשר מכחה יאותו מדות מנונות לעור עיני השכל • והנה זאת אדומה בטבע מורה על ההרכבה הטבעית בראשית היצירה • הנה מאמר דוד שאמר הן בעון חוללתי וכו' ר"ל התחדשות הזרע מה שיש בבת המעפה להתהפך מלובן אל אודם כי סבת הויתו הוא סבת הפסדו ועל כן אמר ובחטא יחמתני אמי ר"ל כח התערבות זרע האיש בדם האשה ועל כן אמר הן אמת חפצת במוחות ובסתום חכמה תודיעני • ומלת אמת מורה על שוני ההרכבה • ואמר ובסתום חכמה תודיעני ר"ל לענין פרה אדומה מרמיז שהוא ענין סתום ולא נתפרש מעמה בתורה אמר

Digitized by Google

חכמה תודיעני והיאך הודיעני הכמה התטאני
באזוב ואטהר במי חטאת ואשים לב אדות
פרה הנשרפת להעיר בשרפת והבנעת הטרה
האדומה אשר היא סבת כל נגע ובל מחלה
לנפש המשבלת ואז אטהר • ואטר תבבסני
ומשלג אלבין • ואטר תשטיעני ששון ושמחה
זהו טעלת רוח הקדש שהוא על ידי מצוע
המרה האדומה כמתנצל בזה המאטר שמזה
הבח יבואו מדות עליות ומדות תחתיות ורצה
להתנצל ממדות הפחתיות להדבק במדות
עליות • ואטנם בשני התולעת שהיא פעלה
מעשיית טורה לענינים מעשיים הבאים מסבת
זה הבח הנה כתוב אם יהיו חטאיכם כשנים
כשלג ילבינו ולפי שתי הסבות טבעים
ומעשים תהיה ההזאה בשלישי ובשביעי
שהטבעי בשלישי לפי שהטפה נהפבת מלובן
אל אורם בסוף יום השלישי • ובשביעי מפני
שבל טמאה המורה טהרתה בשביעי ומעשים
רעים הם טמאה חמורה • ולאופן ההרכבה
הטבעית החי האלם נכלל עם החי המדבר
על כן הנוגע בחי האלם יטמא טמאת יום
על כן הנוגע באפר הפרה טמא טמאת יום
ואינה מטמאת רק אחר השלכת שלשתם
להעיר הכונה שאם נתנה זאת הפרח לטהר
יציר ההומר מסך טנוף החטא שהיא טמאה
המורה כי כפרת החי המדבר בחי האלם הנה
היא מטמאת הטהורים בדין בל חי האלם שהוא
מטמא טמאת יום • ולאופן שהשורף יטמא
עד הערב על כן אטר ואסף איש טהור •
אין כל העוסקין בפרה מטמאים כגון השוחט
והמזה דמה כמו שאמרו בעלי הקבלה שאם
היה אומר לעסק מלאבה אחת היא טמא
אולי בדרך רחוקה היינו מקישין את הבל
אלא מאחר שבאר ליותר מאחד מלמד
בי בל מה שבאר הוא המחויב בטמאה
ובבום • תמיה אני מבעלי הקבלה איך אמרו
שהשורף והאוסף טבולי יום והבתוב הורה
שהיא צריכה טהרה במו שבאר והניח אותה
אל מחוץ למחנה אל מקום טהור ולא עוד
אלא שאטר ואסף איש טהור • ואיך יתבן
שיהיה טבול יום והבתוב קרא למבול יום טמא
שנאמר ורחץ במים וטמא עד הערב ולא
מצאנו בבתוב שנקרא בשם טהור ואיך יהיה
רוצה הנה באמרו ואסף איש טהור למבול
יום והלא אין מצוה בן התורה שיהיו שמשי
הפרה ובליה טבולי יום והם אומרים בשהיו
רוצים לשרוף פרה היו טמטאים שמשיה
בשרון והיו טובלים ואחרי בן עושים את
הפרה וכל זה מצד קנאה בדי לעמוד בנגד
דעת מי שהיה עובד לנגדם שאין מבול יום
ראוי לשמש את הפרה וזריזין היו בשרפת
ההטאת בעין שנאמר ושחט אותה לפניו
ושרף את הפרה לעיניו • ולא היו עושים מלאבה
אהרת ואם נפסלה היו לוקחין אחרת ולמחר
למחנה היתה מונחת במקום טהור : ואטר
והיתה לעדת בני ישראל למשטרת שלא
תפסל אלא תהיה בטהרה כאחרת ההטאת
על כן אטר חטאת היא ושלא יבלה אפר
הפרה מעדת ישראל אלא בכלות זאת לעשית
אהרת • וקראם מי נדה מעמו מי הזיה ואטר
והיתה לעדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם הקת
עולם וזהו גר צדק • ואין האינם ישראלים באים
בזה המאטר בי הם לא יצאו לידי טהרה
אלא אם יכנסו בדת ההזיה תועיל להם •
ואטר ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת
שהיו לוקחין במנה והיו נותנין אל בלי ועליו
היו נותנין מים בהוקים שנאטר ונתן עליו
מים חיים אל בלי • בתהלה היה נותן האפר
ואחרי בן המים והיה לוקח אזוב וטובל במי
חטאת ומזה על הטמא ויהיה זה בכונה ולא
במקרה שנאמר ולקח ונתן וטבל ואם
היה במקרה לא תעלה לו הזאה • והרמז באזוב
שאם היה הולך בגאוה ישפל באזוב • והיה
טובל איש טהור במים ומזה על הטמא
ולא היו מהללין אותם המים על דבר אחר
שאם בן היו פסולים להזות בהם • הגיע למטמא
במה שהוא עלתה לו הזאה • המזה לא
יהיה צריך כונה שהרי אטר ועל הנפשות
אשר היו שם ובולל קטון וגדול • ובהזאה
אחת אם הזה על כמה בני אדם ועל
הבלים תעלה להם הזאה שנאטר והזה על
האהל ועל הבלים ועל הנפשות • ואטר וטבל
במים איש טהור אחרי בן אומר והזה
הטהור על הטמא ומרמיז על הטובל שהוא
טהור • אין צריך להקיש מזה שהמים שירחץ
בהם הטמא שיהיו על ידי איש טהור שזה
מחמת טהרת האפר ואין ראוי לטמאת האפר
קודם שיזה על בן אמר והזה הטהור על
הטמא שהרי אמר ורחץ במים ולא הזרה
שיהיו על ידי איש טהור ועוד שהמים בעצמם
אינם מקבלים טמאה ואיך יהיו צריכים לאיש
טהור • ומה טעם שישנה ויאמר והזה הטהור
אחר שאמר וטבל איש טהור מפני שהיינו
אומרים כי הטבילה צריכה הזאת טהרת
ולא המזה אחר שהיא מטמאת למהורים על
בן אמר והזה הטהור על הטמא • אך בלקיחת

אפר

Digitized by Google

אשר הפרה לפחות שתים שכן אמר ולקחו למטא מעפר שרפת החטאת כגון מצורע בגלוח ראשון כשיוזח בשלישי ובשביעי אינו מקל מטמאתו אלא מבשירו לצאת על ידי רחיצה עם העוב השמש לידי טהרה • היה זב או נדה והיה טמא מת מבשירין לו בהזאה לצאת לידי טהרה מטמאת המת כי כן אמר ולקחו לטמא אין צריכין להזות אלא לטמא מחמת המת מטמאת שבעה • אך בעלי הקבלה שטמאו מטמאת שבעה שלא מדין תורה כגון כלים או אדם שנגעו בכלים שנטמאו במת כגון החרב שעשו אותו כמו חמת או כלים הנוגעים במת כמת שהרי עצמם אמרו שאין הגזיר מגלח עליו • מי חטאת מי שנגע בהם ישמא עד הערב ולא אמר כבום בגדים מפני שכולל אדם וכלים אך המזה מוסגל באדם ועל כן הצריכו כבום בגדים ואחד תנוגע מן האדם או המזה בכבום בגדים • ובאמת מי חטאת קדם שיעשו מצותן מטמאין אבל אחר שהזו אינן מטמאין וכן נמי אם נפסלו אינן ממטאין רק מה שהם כשרין להזאה כי אמר ומזה לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו שהמזה אינו מטמא ור"ל כל תעוסק בם להזות אינו מטמא אלא מת שאמר ומזה ר"ל הנושא כדי הזאה יהיה מטמא בגדים והנוגע אפילו במה שאינו כדי הזאה יהיה טמא ולא יהיה מטמא בגדים • כי מאיזה כח מן הכתוב הורו שמאמר ומזה על הנושא זאת לשון נבריה ושפה זרה והלא האומר טמא והלוקח ומזה לא יהיה טמא ;

פרק שנים עשר

אחר שבארנו שתקן אפר הפרה צדיך מקום מוכתר וכהן ובגלות אין אנו יכולים לתקנם דעות החכמים חלוקות לשלשה חלקים בטמאת המת • מהם אומרים שאין מטמא מת בגלות והם בעלי דת ענן ז"ע מפני שמהרת מטמא מת תלויה באפר הפרה כמו שאמר ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר ובזמן שיש אפר הפרה או תהיה מטמאת מת ועוד כי כן תכרם הכתוב באמרו זאת חקת התורה והחקה היא הפרה שנאמר והיתה זאת לכם לחקת עולם • והתורה היא מטמאת המת שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל והכתוב לא הגיב מטמאת מת אלא במציאות

מן המחנה • יש להשיב שזה מאמר קדם
והעד על זה דבר אל בני ישראל וישלחו
מן המחנה כל צרוע כי הצרעת שם מן
הלשון והיו יודעים מהו הצרוע אבל דיני
הצרוע בין להסגיר בין להחליט בין לטמור
היו על ידי כהן ועל כן אמר כל צרוע
וכל זב כי עדיין לא נתבארו דיני הצרעת
שאם לא כן אלא דיני הצרעת נתבארו
קודם מאמר וישלחו מן המחנה הלא בדיני
הצרעת נאמר בדד ישב מחוץ למחנה
מושבו ומה טעם למאמר וישלחו מכלל
שמאמר וישלחו מן המחנה קדם לענין פרה
אדומה • ומה שאמרו שהטמאה מחוברת אל
הטהרה בנפול הטהרה תפול הטמאה הנה
הפסח מחובר עם המצות ואם נפל הפסח
לא נפל חיוב המצות • ואם תאמר מפני
שהטמאה תלויה באפר הפרה ובהסרת הדבר
יסור הנתלה בו רוצה לומר בסור אפר הפרה
שנתלית בו מטמאת המת תסור גם טמאת
המת • והסביא דמיון שטהרת הטמא תלויה
במים וכשלא ימצאו מים תסור טמאתו
וזה לא יתכן הוא הדין אע"פ שאין אפר
הפרה לא תפול טמאת המת • ואם מפני
שהטמאה הגבלה עד שבעה וזה ילך בלי
גבול אחר שאין ביכולת לעשות מי נדה
ואם כן לא תהיה טמאת מת בגלות • יש
להשיב כי יסצא טמא ויצא מגבול זמנו
ועוד יהיה טמא לא כל מי שיצא מגבול
זמנו כבר נטהר • ואם מפני שיש דברים
שנתחייב בהם בגלות כגון הקריאה והתפלה
ואם יהיה טמא לא יעשה אותם כיון שלא
יצא לידי טהרה ואם כן לשוא חייבם ושלא
נחייב עליו השוא הדין נותן לומר כי לא
חייבם אלא על מנת שאין טמאת מת
בגלות • יש להשיב כי אלו הדברים אינם
אסורים על הטמא ונשאר טמא מת בטמאתו
אחר שאינו יכול לצאת לידי טהרה והכתוב
התמיד הטמאה כאמרו ואם לא יתחטא וכו'
ואומר עוד טמאתו בו ואומר כי מי נדה
לא זורק עליו טמא הוא • ומהם אומרים
כי הטמאה לא תהיה רק במקדש בעבור
שאמר כי את משכן ה' טמא ובשאין מקדש
אין טמאה • ויש להשיב על זאת הדעת
כי הנה אמר בשאר הטמאות והזרתם את
בני ישראל מטמאתם ולא ימותו בטמאתם
בטמאם את משכני וכיון שאין משכן תפולנה
כל הטמאות וזה לא יתכן כי אין הטמאה
תלויה במקדש לבד ולא יחד המאמר במשכן
אלא בעבור משפט הבות • אך הטמאת תהיה
גם בזולת המשכן • ומהם אמרו כי כאשר
תהיה הטמאה בגלות כך תהיה הטהרה
בגלות בלי מי נדה והם על שלשה חלקים •
מהם אומרים שיטבל בטים ויקרא פרשת מי
נדה וזה המאמר בלי טעם • ומהם אומרים
כי מי נדה יטהר לטקדש וקדשיו על אשר
אמר את מקדש ה' טמא כי מי נדה לא זורק
עליו • אבל הטהרה לזולת המקדש הוא ברחיצה
כגון שאמר וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר
בערב וזאת הטהרה לזולת המקדש משום
שהם מוברחים עם האמינם שיש טמאה בגלות
טברחים להאמין שיש טהרה בעבור דברים
שהם מחויבים עליהם כגון התפלה והקריאה
בספרי הקדש על כן אומרים כי מי נדה
הצריכם הכתוב בעבור המקדש אך בזולת
המקדש תהיה הטהרה בטים • וכבר בארנו
כי לא הסניל הטמאה במקדש אלא בעבור
הבות לא בעבור שהטמאה בעבור המקדש
לבד וגם כן בארנו כי התברח אשר הביאם
לחייב טהרה בגלות אינו הכרה כי הקריאה
והתפלה אינם נמנעים מן הטבא • עד כאן
מאלו הדעות ההלוקות לא עמדנו על עקר
הדבר • אך מה שראוי לפטוק והוא לפי
סברת ההכם ר' יוסף המאור הנדול נ"ע בטה
שבאר ואמר כי הטמאה תהיה בנדות סמלת
הנוגע בשוקע המין ואמר וטמא וחייב
הטמאה לכל המין ומאמר הוא יתחטא חוזר
למאמר הנוגע בבת ואינו לוקח כל המין אך
הוא חוזר אל היכול על מי נדה והם
אנשי הבית שהרי חייב הבות על מי שלא
יתחטא באמרו וכל הנוגע בבת בנפש האדם
ולא יתחטא את משכן ה' טמא וגברתה
ולזה התמיד הטמאה כאשר אמר עוד
טמאתו בו וזה אינו כולל בעלי הנולה אשר
אינם משינים בטי נדה אלא על אנשי ארץ
ישראל כן יהיה מאמר הוא יתחטא לאנשי
ארץ ישראל ואם כן מאמר ואם לא יתחטא
ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר אינו
כולל יותר מן מאמר הוא יתחטא אלא כמו
שזה המאמר מוסגל לאנשי ארץ ישראל כן
זה המאמר מוסגל לאנשי ארץ ישראל והעד
על זה כי לא אמר ומי לא יתחטא או
ואשר לא יתחטא וכולל מה שכולל מאמר
הוא יתחטא ואם כן נשארו בעלי הגלות
תחת מאמר הנוגע בבת וטמא וטהרתם מוקשת
משאר טמאי שבעה כגון זב וזבה כמו
שהוקשה הנדה בהשלמה אם נאמר כי מאמר

Digitized by Google

יכבס בגדיו ורחץ בשרו במים וטהר בערב נקשר למאמר והזה הטהור על הטמא שהוא נקשר לבעלי ארץ ישראל אלא אם נאמר כי זה כדמיון כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה' שמאמר כל מלאכת כולל לבעלי ארץ ישראל ולבעלי הגלות ומאמר והקרבתם אשה לה' מוסגל לבעלי ארץ ישראל • ונראה מדעת זה החכם כי הנטהר בגלות אם היה כהיום מה שהוא במעלת הקדש היה לו לנעת בו כי מי שהוא נמנע מן המקדש יהיה גם כן נמנע במה שהוא בזולת הקדש וכל מי שיש לו רשות לנעת בזולת הקדש שתהיה לו רשות לנעת בקדש • ואם יסופק זה המאמר לדעות בני אדם בשביל המקדש שיש עליו כרת ישאר הדבר עד יבוא ויוהה צדק כי המקדש ואם נהרב בקדושתו הוא עומד שנאמר והשמותי את מקדשיכם • אך אנחנו צריכים להטהר במה שהוציאתנו החקירה מטמאת המת במים מאמר הכתוב וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב • והשם ית' למען שמו הגדול והקדוש יקרב זמן נאולתנו וישלח מורה צדק להסיר מסוה מעל רעיונינו בתורתו לאמר זה הדרך לכו בו • ויקיים עלינו נואם הנגאם על ידי נביאו חרקתי עליכם מים מהורים וטהרתם :

נשלם סדר טמאה וטהרה בשם השירת אשר בראשית ברא ובעזר אשר עיני כל יצור אליו תלויות נתחיל סדר אסורי עריות

Digitized by Google

גן עניין ערוות עדן

לשלמה אלהים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך

*אמנם יסודי האמונה באמת אל תוך לבבי מה מאד נשמרו
*הובאו בתוך לבי ונחקקו עלי שכלי ובמעט יום ליום נגרו
*רצו ברות עמי ברית שלום היות תמיד חקוקים לאשר נקשרו
*נפשי הלא חשקה ואמנם נכספה השביל בשמעה את אשר בחרו
*בין עניני תורה אלהית בהזון הרב ישועה כאשר נבטרו
*נבכי יסודות הערוות הם עלי לוח סגור לבי הלא נסגרו
*אצתי קנות אותם למלאת המחיר על כל אשר אתן והם יקרו
*לכן קנית בדמי לבי עדי באו בכור שכלי ושם נעצרו
*יען מצאתים כי מבקשים לעשות עמי ברית שלום ולא סרו
*השקוף לבבי וחקקתים שם בדי שכל ובינה מבלי יסודו
*ובבן העירני לבבי באמת לכתוב יסודיהם אשר בוארו
להיות חקוקים הם עלי לב **אדרן** תמיד ועל מצחי הלא יאירו
מזיו ככוד אל חי להאיר עורים תמיד ואליו באמת נהרו

אמר אדרן בן אלידו יען היות השכל האנושי שהוא נשמת האדם חלק עליוני אשר חוצב מחדרי קדש לבוא בתוך ארמון חמרי להשלים נמר ההומר שהוא הנכבד והמעולה מכל נמצאי מטה ובלתה לא היה נשלם ולהשלים עצמה בידיעתו ית' מחמת הנשמיות להיות דעת אלהים בארץ להיות כבוד ה' מלוא העולם שעל ידו מתפשמת ידיעתו ית' בעולם השפל שהיא נקודה אמצעית בתוך העגולה בדמות בטן האדם ומשכן השכל לעד הוא הלב שהוא באמצע הגוף הפך מה שלמעלה על כן אמר שלמה המלך ע"ה הנחבם מכל אדם נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן ר"ל שנשמת האדם הוא נר ה' שבו מתפשמת ידיעתו בהקירות וחפוש עניני העולם השפל • וידוע שהעולם בכללו נחלק לשלשה חלקים שבלי ונלנלי ועולם תחיה והספד • וכמו שלא יתקיים השפל כי אם עם העליון כן לא יתקיים העליון כי אם בשפל כי כל הנמצא כלו כאיש אחד נקשר קצהו בקצתו וכיון שהשפל לא יתקיים כי אם בהשנחה אלהית כבה העליונים שהם קיימים בהשנחה אלהית • וכאשר הפליא השם מעשיו הביא חלק עליוני בתוך ארמון חמרי להשלימו ושתשלים עצמה בידיעתו ית' מחמת הנשמיות כי כל זה לא היה נשלם כי אם בחברת הנפש עם הגוף והנה מחברת הנפש עם הגוף היא צריכה לכל אשר בארץ מתחת נלנל הירח לקיום נפשה • ובאמת שבהשיג האדם את עצמו ישיג את כל הנמצא מתחת נלנל הירח אם כן הוא צריך לכל אשר בארץ • והנה אם הש"ת שלחה להתקיים להשלים את הגוף הארציי ושתשמור עצמה בלתי שתתלכלך בגאולי החומר להשלימו בידיעתו ית' לשוב אל מקומה הנפש אם לא שמרה עצמה אלא נהלכלכה בגאולי החמר הנה תהיה נזופה ומגורשת ממקום שתוצבה והוא מעם וגברתה הנפש כדמות הסעיף שנכרת מן האילן ולא יזדה הכרת להפסד כי הנפש בעצמה חיה ולא תמות וזהו טעם כי הולעתם לא תמות • ומאהבת השי"ת את אברהם אבינו ע"ה בחר בזרעו אחריו וקראו בנו בכורו להנחילו שני העולמים העולם הזה והעולם הבא והשניח בתשועת נפשותיהם ונתן להם תורה משוערת בשעור הנעלה מכל שעור והתיר להם להשניח ולהתענג בדברים הארציים התר משוער המספיק להשלים הגוף הארציי שלא ישתפוה תענוגים הגופיים בשבולת מימידם ואסר לה אסור משוער המספיק לדושיע הנפש להשלים עצמה בידיעתו ית' מחמת הנשמיות לשוב אל מקומה בלי נאול וחלאה • והנה תורתנו כללה מצות שכליות ומצות תוריות שהם קיום הנפש יחד השם וקיום השנחתו • ומצות מעשיות בשעור משוער להנהיג זה העולם השפל להיות נתיב

Digitized by Google

יזשר לדדך שביליה ולאתון מעגליה להסיר מסוה מעל רעיוניה עד תעבד מסנו לראות יה בארץ החיים כי ארח חיים היא למעלה למשביל • ויש לדעת כי מצות התורה נחלקות לשני חלקים מצות הדעת ומצות התורה • מצות הדעת כגון הנגבה והרציחה וכבוד הורים • ומצות התורה כגון השבת והמילה וגלוי ערויות • וכל אחד מאלו שני החלקים נחלק עוד לשני חלקים מצות עשה ומצות לא תעשה • ואמרו החכמים כי מצות התורה לאוטים למצות השכליות והאזהרות התוריות השחתות למצות לא תעשה של דעת • וזה אמת כי כל מצוה או אזהרה השכלית אי אפשר לשאול עליהם מפני מה נצטוו מפני כי הן טובות או רעות לעצמן ולא כן מצות התורה ואזהרותיה כי עליהן צריך לבקש מפני מה נצטוו • וראיה לדבר מאמר הכתוב ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו שהוא במבואר השתתה באמרו כי יסיר את בנך מאחרי • ומצות עשה התוריות שהוא ליאוש במאמר התורה כמבואר ואבלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר ואמר למען תלמד ליראה את ה' אלהיך • ויש להקשות בזה אחרי שמצות שבליות עקרם בשכל למה נכתבו בתורה • יש להשיב בעבור שבאה התורה להודות במצות התורה ורצה נותן התורה להיות התורה שלמה משני המינים ר"ל ממצות הדעת ומצות התורה • ועוד אחרי שמצות התורה ליאושים למצות הדעת אם לא היתה כוללת אותם התורה מנין היה נודע שמצות התורה ליאושים למצות השכל • זתשובה אחדת כי אחרי שבא הכתוב לענוש לסי שעובר במצות השכליות אם לא היה מזהיר אין היה מעניש • ותשובה אחרת כי אע"פ שמצות הדעת כלליהם ופרטיהם עקרם בשכל אע"פ כן יש להם פרטים יוצאים מצד התורה מה שלא תורה הדעת בהם על כן צותה התורה בהם • אמנם מצות התורה כלליהם ופרטיהם הם מנוף התורה אין להם עקר בשכל ועל כן תתרבה החלוקה בהם מפני שכבר ידעת כי המאמר האחד יסבול פנים רבים חלוקים ונשאר אותו המאמר כמטרה זדעות מפרשי אותו המאמר כחצי היורים מהם מימיני' ומהם משמאילי' ומהם מורי' אל חנקודה בעצמה ועל כן תתרבה החלוקה בין החכמים • וענין אסורי ערויות הוא מזה המין שאסור העריות הוא מנוף התורה ואין להם מבוא בשכל על כן רבתה בהם החלוקה בין חכמי ישראל • ויש דין לעיין בזה כי אסורי הערויות יש מהם חייבי מיתות בית דין וכלם נכללו בכרת ואי אפשר לחייב כרת למי שאינו חייב כרת או לפטור מי שהוא חייב כרת מן הכרת וזה מה שאי אפשר מפני שנושאים שם ה' לשוא כי אומרים כה אמר ה' וה' לא דבר להמית נפשות אשר לא המותנה אך בדבר שפתים בלי שכל ובינה ונוקשו ונלכדו כי אל ה' זדו • ואני לא אתערב לעצמי להכנס בענין החלוקה והכרח מאמר לבד מה שיבוא בשתוף הדברים להבדיל בין מאמר למאמר • אך חפצי ורצוני לסדר עקרי האסור וראיות העקרים ונופים האסורים לפי אותם העקרים על פי דעת החכם רבינו ישועה נ"ע בלי להיסין ולא להשמאיל ואהיה במעתיק הדברים כפי הלמוד שקבלתי מרבותי וממלמדי השם יניחם בג"ע כפי אשר תשית ידי ואלהים יהיה עמדי ומהנה אתחיל ואל השם אקוה ואוחיל :

פרק ראשון

יש לדעת כי חכמי ישראל נחלקו בענין העריות לשני חלקים • החלק האחד הם חכמי הרבנים • והחלק השני הם חכמי הקראים • אמנם חכמי הרבנים דרכו על הכתוב לבד ולא הקישו בעריות אע"פ שהם אומרים שניות לעריות הן אסורות מדברי סופרים לא מן הכתוב ולא מן ההקש ואלו הם עשרים נשים ואבאר אותם להודיע שעור מאמרם • אחת אם אמו עד למעלה בלי הפסק • שנית ואם אבי אמו בלבד • שלישית ואם אביו גם זו בלי הפסק אפילו אם אם אם אביו עד אדם הראשון אסורה • רביעית ואם אבי אביו בלבד • חמישית ואשת אבי אביו וזאת אין לה הפסק למעלה • ששית ואשת אבי אמו בלבד • שביעית ואשת אחי האם בין מן האם בין מן האב • שמינית ואשת אחי האב מן האם • תשיעית וכלת בנו וזו אין לה הפסק למטה • עשירית וכלת בתו בלבד • אחת עשרה ובת בת בנו בלבד • שתים עשרה ובת בן בנו בלבד • שלש עשרה ובת בת בתו בלבד • ארבע עשרה ובת בן בתו בלבד • חמש עשרה ובת בן בן אשתו בלבד • שש עשרה ובת בת בת אשתו בלבד • שבע עשרה ואם אם אם אשתו בלבד • שמונה עשרה ואם אם אבי אשתו בלבד • תשע עשרה ואם אב אם אשתו בלבד •

עשרים

Digitized by Google

העשרים ואם אב אב אשתו פלבד • נמציאו מהשניות שאין להן הפסק ארבע • השלש עד למעלה והאחת עד למטה • וידוע שיש מאלו השניות שהן אסורות מדין תורה בהקש נזרה שוה והוא הנקרא בפי החכמים הקש הערך • ויש לתמוה מרבינהם איך נתנו סבום בשניות והדין נותן להשתלשל • ועוד שהבת עצמה לא אסרוה אלא מהקש נזרה שוה ואינה בתובה ואיך תהיה בלתה שניה לה והם עצמם אמרו בגמרת יבמות עקר מדרשא אתיא כאשר נבאר איך אסרוה מן המדרש עכ"ז אמרו אל תהי נזרה שוה קלה בעיניך שהרי בתו אחת מנופו ולא למדנו הבתוב אלא בנזרה שוה אתיא • והנה גם הם מקישים בערוות כאשר נבאר מפני שהבת עצמה אינה נזכרת בבתוב ואסרוה מדין נזרה שוה שאם תהיה הבת מדברי סופרים איך תהיה כלתה שניה לה • ועוד אם הבת יוצאת מבח ההקש איך הבניסוה בדין והלא הם אומרים שאין דנין לבא מן הדין ר"ל ליוצא מבח ההקש • אך ראיתי בדבריהם יען שהיא יוצאת מנזרה שוה הוא ככח הבתוב ואיך אסרוה מנזרה שוה מפני שהם אומרים שהבתוב אומר ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה ונאמר גם כן ערות אשת ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זמה היא מה מלת הנה הנאמרת פה ואסר הבת עצמה כך נמי מלת הנה הנזכרת בפסוק ערות בת בנך או בת בתך • ואמר לא תגלה ערותן כי ערותך הנה וחוב להאסר הבת עצמה עד שהבניסוה במשפט מצד ההקש באמרם שהבתוב אמר ערות אשה ובתה והזכיר כאן שלש דורות ואמר בענין המשפטים ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא נאמר להלן זמה ולהלן זמה מה בבאן עד שלש דורות אף כאן עד שלש דורות ומאחר שהשוו פסוק ואיש אשר יקח עם פסוק ערות אשה ובתה ממלת זמה והשוו גם כן פסוק ערות אשה ובתה עם פסוק ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה • ממלת הנה יהיה פסוק ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה שוה עם פסוק ערות בת בנך או בת בתך ואם כן הקישו מזמה לזמה ומחנה להנה באסור ובמשפט • ואמרו גם כן הקש אחר בענין הצרות באמרם בפסוק ואשת אל אחותה לא תקח לצרור ואמרו מה אשה זו שהיא אשת אחיך והיא אחות אשתך וחייבים על זדונם כרת ועל שגגתם חטאת ואסר צרתה קל וחומר בבל נשים שחייבים על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת לאסור צרותיהן • ודרשו בתלת לצרור לא צדור לא היא ולא צרתה • והנה צרותיהן אסורות צרות צרותיהן מנין מן כפל רי ש לצרור • והיוהן חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן ההליצה ומן היבום דרשום מן שלוש ההין מפיקין יבמה יבוא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה • ואלו דברים שאין להם שעור • והתימה מהם כי זה ידמה מן הקש הערך הם שמוהו מקל וחומר וכנראה לי שאמרו קל וחומר בעבור שואת האשה אסורה בחיי אחותה ופטורה במות אחותה וכל הנשים הן אסותות בין בחיים בין במות • ויש להמוה גם כן שהיא אסורה בחיי אחותה לבד וצרתה וצרת צרתה אסורות כל ימי העולם והיא אסורה בחיי אחותה כשנפלה לפני את בעלה ביבום כי כך אמר לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה כאלו אמר הנה עליה ונאמר כי ישבו אחים יחדיו יבמת יבוא עליה ממלת עליה השוו בין שני הפסוקים כאלו ממלת עליה שאסר בחיי אשתו התיר במלת עליה אחרי מותה וכאלו זה הפסוק כלומר ואשה אל אחותה אמור לשני אחים שנשאו שתי אחיות ומת האחם מהם ונפלה אשתו אצל האחר ביבום ואומר לו הבתוב אם אשתך בחיים אל תשאנה אלא היא פטורה מן החליצה ומן היבום ראה עד איזה שעור הפלינו דבריהם וקיימו ההקש בערוות במה שהבחישו עד שצרת החמות אסרוה מפני מראית העין ודי זה לדבריהם • והראיה אשר הביאו לבמל ההקש בערוות אמרו ואלו היה ההקש קיים בערוות כיון שאסר אחי האב ומהקש אנחנו לומדים אסור אחי האם היה מן הדין כיון שאסר אחות האב לשתוק מאסור אחות האם והיינו לומדים אסורה מדרך ההקש וכן נמי כיון שאסר אשת אחי האב מקל וחומר היינו לומדים אסור אשת האח והיח על הבתוב ראוי לשתוק מאסורה וכן נמי אחר שאסר הבתוב על בן האיש בת אשת אביו באמרו ערות בת אשת אביך היה ראוי לשתוק על בת אשתו לעצמו כי היה בא מקל וחומר אלא אמר ערות אשה ובתה לא תגלה • והתשובה עליהם שענין אחד יצא אמרו בבמה מקומות והשבת יוכיח שנמצאת האזהרה בשלשה עשר מקומות יש גם כן בערוות אסורים יש אסורים מאפן אחד ויש

Digitized by Google

אסורים משתי ראיות ויש אסורים משלש ראיות עד שהאם אסורה יותר משבע ראיות והם עצמם אסרו שהאם אסורה מתוך שהיא אם ומתוך שהיא ערות אב עם כל זה הם הקישו בעריות כאשר קדם לנו הבאור :

פרק שני

אמנם החלק השני הם חכמי הקראים אשר קיימו ההקש בעריות ונפזרו מצד הכתוב מפני שהכתוב לא אסר הבת עצמה באסרו ערות בת בנך או בת בתך ולא הזכיר הבת עצמה ואם בת הבת אסורה קל וחומר הבת • והנה הכתוב הניח לנו מקום להעיר להקש קל וחומר ונם כן במקום אחר אסר ערות אחות אביך ואסר וערות אחות אמך ואסר אחי האב באסרו ערות אחי אביך ואי אפשר שאחות האם תהיה אסורה ואחי האב לא יהיה אסור כמו שאחי האב אסור ואם כן הניח לנו מקום להעיר לגזרה שוה • וגם מדרך דעת כי האסור על חברו גם הוא אסור עליו ר"ל אם יהיה אסור לחברו מפני עלה ואותה העלה תהיה קיימת כי גם האסור יהיה מתקיים בו • דמיון הדבר ערות בת אשת אביך והוצאנו מזה עקר ואמרנו כי לא אסרם הכתוב אלא מצד היותם שני שארים על שני שארים ואם כן כל שני שארים אסורים על שני שארים זהו מדרך דעת שאמר החכם • והחכמי הקראים נחלקו לשתי דעות • הדעת האחת דעת המרכבים • והדעת השנים דעת החכם רבינו ישועה ודעת החכם רבינו יוסף נ"ע • אמנם דעות המרכבים הם שנתנו עלות לאסורי העריות אינן אמתיות • ושמו האיש והאשה במעלת נפש אחת ואסרו לו שארי אשתו לעצמו כמו שאסרו לו שארי עצמו כאלו שארי אשתו שאריו והלכו מהקש אל הקש ומן רכוב אל רכוב אע"פ שהם הלוקים ברא' תיהם מין אחד יכללם ואומרי' שדרכי האסור מן הכתוב ומן ההקש ומתוך קריאת שם ומדרך הפך • ואמנם הראיות שהביאו לקיים שהאיש והאשה במעלת נפש אחת והן שש ראיות והן מבוארות בספר ר' ישועה נ"ע שחלק עמהם ונצח אותם כי צדיק היה בדבריו וכל מעשה תקפו וגבורתו הנם כתובים על ספרו הישר • ואין הרכוב שאמרו זהו שאם נשא אדם אשה נהיה הוא והיא נפש אחת וכן אותה האשה אלו נשאת לאיש אחר נהיה הוא והיא נפש אחת ואם כן שני הבעלים מצד האשה שבאה ביניהם נפש אחת • הראיה שלהם על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד ואם כן שארי הבעל האחד יהיו אסורים אל הבעל האחר • וכן אלו נשא הבעל האחר אשה אחרת תהיה אותה האשה לבעל אחר אחות ואמרו דברים שלא ישוערו בשכל ועמדו על נביל עד ארבעה טופים בלי ראיה ר"ל אשת בעל אשתו תהיה אחותו ואמרו שאריה לו ואין להם ראיה לעמוד על זה הנבול אלא לפי העקר שלהם חוב ללבת אל יותר מזה • והראיות אשר הביאו על היות איש ואשתו במעלת נפש אחת מן פסוק על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ומפסוק ערות אשת אביך ומפסוק ערות בת אשת אביך ומפסוק ערות אחי אביך ומפסוק ערות אשה ובתה ומפסוק ערות אשת אחיך שכל אלו יורו שלא שם ערותה ערותו או בתה בתו אלא מצד שהאיש והאשה במעלת נפש אחת • וכבר בארנו שהחכם רבינו ישועה נ"ע השיב עליהם ואין צורך לבאר התשובה עליהם כי דעתנו לקצר • והדעת השנית דעת החכם רבינו יוסף נ"ע ודעת החכם רבינו ישועה נ"ע תלמידו אשר דרכו על הכתוב ועל ההקש לבד ר"ל בהקש הברור ובהקש היוצא מן ההפוש לא הקש על הקש כדעת המרכבים • ועל פי שלשה דרכים יבוא האסור בעריות אם מן הכתוב אם מן ההקש אם מן הקבוץ והוא אשר התחברו עליו כל ישראל • אעפ"כ יש אסור מן הכתוב לבד ויש אסור מן ההקש לבד אבל אין לך אסור מן הקבוץ לבד אבל יהיה עמו אם מן הכתוב אם מן ההקש כמו שיתבאר בסדר הענין • ואמנם ההקש אשר דרכו בו שני ההכמים יר"א הוא על עקר השאר לא מתוך קריאת שם ולא מדרך הפך כמו שדרכו זולתם מפני שהמצוה ברוך הוא כך התחיל במלת שאר באסרו איש איש אל כל שאר בשרו והוא סוג גבוה כולל כל מה שאחריו ואין שום אסור נוצל מעלת שאר ואע"פ כן פסוק ערות בת אשת אביך אין אסורו משום שאר יש לומר שנם הוא נכלל תחת עלת מלת שאר • וכבר ידעת שמלת שאר כוללת דברים חלוקי הפנים • יש שאר אמתי כנון הששה שארים ויש שאר השאר ונקרא שאר כמו שיתבאר • ונאמר שנם בת אשת האב נקראת שאר והוא שם של תורה ונאמר שנקראת שאר להשוות ברוע הקריבה בינה ובין שאר האמתי כמו שנקראת אחות ומולדת אם כן כל האסורים נכללים תחת מלת

Digitized by Google

שאר או משום שעלת אסורה משום שאר
ואין שום אסור נוצל מעלת שאר שהוא
אסור שני שארים על שני שארים • וכן נמי
פסוק ערות אשה ובתה שהם הדבקים בשאר
מן ההקש השות והקש הערך מן ערות אשת
אביך ואם כן כל האסורים מכל צד ופנה הוא
לעלת שאר כמו שיתבאר בסדר עקרי האסור
ועל כן פתח המצוה בעקר שאר באמרו איש
איש אל כל שאר בשרו • ואם באו לקצת
פסוקים שמות מוסבמים לקרובי בשר בלי
מקום הנודע מן תקון הלשון החפין בהם
לתוספת וחזוק רוע האסור אך העקר הוא
עלת שאר בכלל לא זולתו כפי שבאר משכילנו
הרב רבינו ישועה יר"א אם כן מתוך קריאת
שם לא נלמוד אסור • ואם ישאל שואל אתר
שהאסור מתוך עלת שאר מה צורך בקריאת
אלו השמות בשם מולדת ואהות לבת אשת
האב ודודה לאשת אחי האב • יש להשיב
שהחכם רבינו ישועה נ"ע הרהיק התליאה
שהשם יורה באסור והביא ראיה על זה ואמר
שאם היה השם מורה באסור היה ראוי
שיקראנה בשם ואח"כ שיאסור אותה ולא כן
עשה מתקן התורה אלא קודם לכן אסר ואח"כ
קרא בשם באמרו ערות בת אשת אביך לא
תגלה והאסור עומד עד הנה ואח"כ קראה
בשם ואמר מולדת אביך אחותך היא לא
תגלה ערותה ואם כן אין השם מורה באסור •
ואם היה השם מורה באסור לא היה משתדל
החכם להוציא עלה לאסורם מתוך עלת שאר
לאסור מצד שהם עקר ופרח על עקר ופרח
וה"ם שני שארים על שני שארים • ואמר
החכם נהיה מזה אסור עקר ופרח על עקר
ופרה יחייב לטרוד אותו על כל אשר ינהג
מנהגו • נראה שמבה ענין השמות שאין
להוציא מהם עלה ולהקיש באסור על זולת
מקומם • ועוד שאם היה השם מורה באסור
היה ראוי כמו שאסורים אשה ובת בעלה
לאיש ובנו אם היה עלת אסור בת בעלה
משום שהיא בת לה כמו שקראה הכתוב היה
ראוי להאסר אשה ובן בעלה לאיש ובנו והוא
בהתר מפני שאין בהם חבור מעצם עלת
שאר לבוא האסור מעלת שאר כמו שבא
האסור מתוך עלת שאר אל אשה ובת בעלה
לאיש ובנו • צא ודע שאין אנחנו לומדים מן
השם אסור ואם נלמוד מן השם אסור ונאסור
שני אחים שאולים לשני שארים בעבור שנקראו
בשם אח כן לא יאות בשום שתנשא עלת
השאר בהם שאלו היו שני אחים שאולים
אסורים לשני שארים בשום האחוה דין היה
להאסר שני אחים שאולים לשני אחים שאולים
בשום שעלת האחוה קיימת בשתי הפאות
וכן יא יאות מכלל שמן השם לא נלמוד
אסור ולא נקיש עליו אלא מקום שיחנה השם
שם יחנו האסורים והרוצה לאסור האחים
המעברים לשני שארים חייב להביא ראיה
ממקום אחר הוין מזה המקום • הלא תראה
מאסר החכם בדבור ענין צרת בת אשת האב
לבן שאמר בי הכתוב לא אסר בעל בת אשת
האב לבן והיה בא מזה אסור אשתו ואך
נאסור אותו עם אפיכתו וכל זה כי נתנשא
מבנו עלת השאר • ומה שהביא החכם רבינו
ישועה נ"ע אסור אחים המעברים לאב בשם
אה באמרו ערות אחי אביך לא תגלה אין
עלת אסורם בשם אח רק מעלת שאר כמו
שיתבאר שאין הסבמת שם אה עליהם להורות
על האסור רק הסבמת השם עליהם שיהיה
נכר בהזכרו • וכבר אמר רבינו ישועה נ"ע
שתי עלות בקריאת אלו השמות העלה האחת
שקראן באלו השמות להורות ברוע הקריבת
כי הקרב באהותו המעברת כקריבתו באהותו
האמתית וכל הקרב באשת אחי אביו כקריבתו
בדודתו האמתית ועל כן קראה בשם דודה •
והעלה השנית שהבתוב אחר שאסר בת אשת
האב קראה אחות כל זה שכל מקום שהוא רוצה
להזכיר בת אשת האב לא יהיה אומר רוב
מלות ר"ל בת אשת אביך אלא באמרו אחותך
תהיה גם היא נכללת • והלא בפסוק ערות
אחי אביך כשרצה להכליל האה המעבר לא
הזכיר בלת שאר בזה הפסוק אמנם נכנם
בשם את כמו שהוסבם בפסוק ערות אחי
אביך כשרצה להכליל האה המעבר ומקום
שיוסבם השם לא יועתק ממנו אלא שם לבד
יחנה האסור ולא נקיש כי שם של הורה
כשם המושאל מן הלשון ובשם שלא נלך
מן מושאל אל מושאל כן לא נקיש על
שם התורה • ועוד בשם ששם המושאל יהיה
לצד דמיון בדבר אחד מן שם האמת ולא
יתכן מצד דמיון בדבר אחד להקישו על
כללו ואם כן אם הסבמו שמות התערה
בעניני העריות כדי לדמותן ברוע הקריבה
כאמתיים לא יתכן אם הסבמו לזה הצד לבד
לקחת אותם בכל חלקי שמות האמתיים
ודבר החכם כי העלות לא יוציאו אותם
לשמות אבל למשפטים יבתים • ומאסר החכם
הבש אהות וה הזברה רק בת אשת האב
בשם אהות ונראה העתקת השם מזה לבת

Digitized by Google

בעל האם אין להקשות מזה משום ששתיהן כאחת ובאלו בזכר האחת נזכרת האחרת :

פרק שלישי

מאיר שהעירונו שמות התורה עם שם המושאל מן הלשון נבאר מקצת מעט שמות של לשון על דרך חכמת ההגיון שיזכו שמות התורה ובכמה חלקים יבואו ובאיזה אופן יתחברו ובאיזה אופן יתפרדו • וידוע שהשמות נחלקים בלשון הקדש ובן בכל לשון לשלשה סוגים מפורשים נרדפים ומשתתפים • המפורשים שיהיה שם מיוחד לכל ענין מיוחד כדי שיוכר ויובדל כל אחד מחברו אע"פ שהם נכללים תחת סוג אחד בנון אדם סוס חמור וכן נמי אב אה בן אע"פ שאלו שלשתם נכנסים תחת שם שאר • הנרדפים שיהיו שמות רבים לענין אחד כמו ארח מסלול נתיב שביל וכן נמי קריבה נגישה נגיעה • המשתתפים שיהיה שם אחד כולל ענינים רבים ואלו נחלקים לשמונה חלקים • מהם גמורי השתוף ומהם מוסכמים ומהם מסופקים ומהם מושאלים ומהם השם הנאמר בכלל ובפרט ומהם יחסיים ומהם מועתקים ומהם נגזרים • אמנם השמות שהם גמורי השתוף בנון שם גד האמור על הכובש העוברים לנר שלחן ועל בן יעקב ועל העשב הנקרא כוסברתא והוא כזרע גד לבן שכל אחר ואחד חלוק מעצם חברו ואין להם שתוף רק בשם לבד • והמוסכמים בשם ובענין שם שיהיה מורה לענין מקיים העצם ואותו הענין המקיים העצם יהיה נמצא לענינים רבים חלוקים אז יהיה השם ההוא הנאמר בהסכמה לכלם ואין קודם אחד לחברו בקריאת השם כנון שם חי האמור על האדם ועל העוף ועל הרג וזה השם יהיה נאמר על הסוג ועל המין בהסכמה שהמין יקרא בשם סוגו והם מוסכמים בשם ובנכול ובן נמי יהא נקרא איש אחד בשם מינו בהסכמה כמו שם האדם והשם שיאמר על הכלל סום ועל האחד סום וידמה לזה מלת שם שאר שהוא שם כולל עצמים רבים ויאמר לכל אחד מהעצמים בשם שאר • ומהם מסופקים כנון שם אדם שיאמר על פלוני החי ועל המת ועל המצויר בכותל שהוא דומה למשותף הגמור ודומה למוסכם עליהם השם מפני ענינים שנתיחדו בו שני ענינים והוא עין שאינו מקיים העצם והוא מפני צורה בקרית התאנית • ושם עזוה הנאמר על מקום התורף באמרו לא תקרב לגלות ערותה ונאמר כי ערות הארץ באתם לראות הוא דומה למשותף הנמור שענין האהד בלתי ענין האהר והוא דומה למוסכם מפני ענין מקריי והוא ההסתר כי כמו שצריך האדם לכסות ערותו כן ראוי לכסות הולשת האויר התיא • והשם הנושאל שיהיה שם אחד מוסכם בעקר הנתת כנון שם אריה שנאמר על מין מבעלי חיים ומפני שום מקרה מסקריו נמצא לעצם אחר נקרא בשמו• כנון שנקרא יהודה בשם אריה מפני הנבורה מפני שליש גבור בבהמה וזהו צריך תוכפת ורצונו כנור אריה יהודה • והשם הנאמר בכלל ובפרט כנון שם כוכב האמור על המין ויאמר על אהד וכן נמי שם חציר שאמור על כלל המין המצמיח הרים חציר ויאמר על עצם עשב אחד ואת החציר הוא הנקרא כורת בערבי • והשם המועתק שם שיהיה מוסכם בעקר הנחתו ואחרי כן נעתק לענין אחר מפני דמיון או בלתי דמיון והיה השם מותמד על שניהם על אותו שהועתק ממנו ועל אותו שהעתק אליו כשם משקל שנאמר לענין ששוקלים בו והוא משוה הדברים • ואח"כ הועתק לענין הפיוט שהוא יבוא על דרך שווי והשם יהיה מתמיד על שניהם • והתבדל שבין השם המועתק ובין השם המושאל שזה מתמיד וזה אינו מתמיד • וכן נמי שם ערוה שם מוסכם על ערות האדם ובעבור שמקור האדם צריך הסתר כל דבר שצריך ההסתר יעתק אליו השם ועל כן אמר כי ערות הארץ באתם לראות • והשם היהסי כמו שתאמר מן קרח קרחים ומן לוי לויים שהשם להם מן קרח ומן לוי • ושמות הנגזרים כנון שתאמר מהכמה חכם ומאדמה אדם ומשחרות שהור •-ואלה שני מיני השמות ר"ל היהסיים והנגזרים יבואו בהוספת אותיות באשר זה נודע • ושמות התורה כמו שם חלב וחטאת ועולה ואשם ודודה וערוה ומולדת ואהות ושאר • מצאנום נחלקים להלקים כפי מערכות שמות המשתתפים של לשון כשם חלב האמור על חלב הלבן ועל הלב השהור כנון הכליות ויותרת הכבד שהוא דומה למשותף הגמור שאין לו הלק מן הלשון • ושם שאר נאמר לבת אשת חאב שהיא נבללת התת פסוק איש א'ש אל כל שאר בשרו שאין לו חלק מצד הלשון • ואמר המשכיל שמלת איש איש אל כל שאר בשרו הוא כולל הרחוק והקרוב מן עקרים ופרהים וכנפים תוץ מאשר יצא בראיתו מדרך התורה • ובת הדודה היה הוב

Digitized by Google

להיותה אסורה מפסוק זה • ועוד אמר וזה האומר כי שם השאר אמת על הקרוב ועל הרחוק ממי ישוב אל היהום מן דרך התורה ואמר על שניהם שם שאר זה בהסכמת הלשון וזה בהסכמה תוריית • ויש שמות של תורה והם על דרך המוסכם מן הלשון כגון שם שאר הנאמר בעריות ויהיה גם כן נקרא מן התורה מצד עלה תוריית ונאמר שאותו השם יהיה מן התורה ולא נאמר שהוא מן הלשון אע"פ שהוא מוסכם מן הלשון מפני שתי סבות • האחת מפני שמצאנום ששם שאר לחלקים כמו שיתבאר שאר בהונה שאר נאלה שאר נחלה שאר ערוה ואלו היה שם של לשון היה ראוי לכלול מה שהסכמת השם עליו והואיל והוא מוסגל מפני עלה התוריית שהאסור הוא עלה תוריית והתיר הקרוב כגון בת הדוד ואסר הרחוק כגון בת אשת האב נמצא שהשם הוא תוריי • ועוד שם שאר מצאנוהו כולל מה שהוא מן הלשון ומה שהוא מן התורה ואי אפשר שיצא שם אחד מפי נותן התורה ויהיה חלוק המענה מקצתו מן התורה ומקצתו מן הלשון אלא מכל צד ראוי שיהיה אותו השם תוריי • ויש מהם שם של תורה על דרך הפפוק כשם ערוה שנקראת האשה ערוה לאיש כמו שאמר ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא ובהיות הערוה מיוחסת אל האיש הוא שם של תורה שאינו רוצה ערות עצמו אלא האשה הקרא ערוה לאיש או ערותה ערותו ועל שני הדרכים מצד אחד דומה למשותף הגמור ומצד אחר דומה לשם המוסכם מצד דבר מקרי שהוא ההסתר כמו שיתבאר • ויש שמות תוריים שהם על צד ההשאלה מן הלשון כשם עולה שנקראת עולה מצד שעולה כלה לגבוה ויש להם תנאים תוריים וכן שם ערוה אם נאמר שהוא שם מוסכם על מקור האשה בהסכמת הלשון ועל כלל נופה מן התורה משום שצריכה הסתר משום נגאי • ויש שם של תורה שהוא על דרך שם מועתק מן הלשון כמו שם מולדת ואהות לבת אשת האב • ויש שם של תורה שהוא כמו שם היחסי כשם דודה לאשת אחי האב שקראה דודה • ויש שם של תורה שהוא נגזר בשם ערוה מן כי את מקורה הערה • והנה מצאנו שמות התורה למערכות מהם נמורי השתוף ויש מהם מוסכמים ויש מהם מסופקים ויש מהם מושאלים ויש מהם מועתקים ויש מהם יחסיים ויש שהם נגזרים • אמנם כללם נגבלים לשלשה חלקים • יש שמות של תורה שאין להם חלק מן הלשון והם נמורי חשתוף והמועתקים והיחסיים • ויש מהם שמות של תורה שיש להם חלק מן הלשון והם המושאלי והנגזרי והמסופקי אע"פ שהם נכללי עם נמורי השתוף ר"ל המסופקים • ויש מהם מן הלשון ומן התורה • והנה שמות התורה מצד אחד דומים לשם המוסכם מן הלשון ומצד אחר דומים לשם המושאל מן הלשון • אמנם הצד שהם דומים לשם המוסכם מן הלשון הוא כמו שיועיל שם של לשון בהזכרו שילך לב השומע אל מה שהוסכם מן התורה והם מתמידים אל מקום שיחנו ומצד אחר דומים לשם המושאל ר"ל שני ההלקים הראשונים כי כשם שאין לך רשות ללכת מן מושאל אל מושאל כן אין לך רשות ללכת להקיש על שם התורה אלא מקום שיחנה השם שם יחנו האסורים והשם לא יעתק ממצבו • ואם כן איך נקיש על שם התורה עד שנלמוד מכנו אסור • אמנם מן ההלק האחרון שהוא מוסכם מן הלשון ומן התורה יש להקיש מכנו כבו שקיימו ההקש בעריות הכתי הקראים מעם שאר • אם כן נודע בכל צד ופנה שהאסור בעריות הוא בעקר שאר באמרו איש איש אל כל שאר בשרו והוא סוג גבוה והפרטים נמשכים אליו באמרו שאר אביך היא שאר אמך היא שארה הנה זכה היא :

פרק רביעי

אמנם הדרכים שנלמוד מהם דרכי האסור בעקר השאר הם השעה דרכים כמו שיסדם ובארם התכם רבינו שלמה הנשיא ז"ל • הדרך האחד יקרא הקש הערך והוא הנמשך בפי החכמים גזרה שוה כגון שאמר הכתוב אחי האב באמרו ערות אחי אביך לא תגלה ובדרך גזרה שוה למדנו אמור אחי האם • הדרך השני הקש קל והומר בגון שאמר הכתוב בת הבת קל והומר הבת עצמה באמרו ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן וקל וחומר הבת • הדרך השלישי הקש מעלה כתובה כגון ערות אשה ובתה לא הגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח שארה הנה זכה היא והודיע שאסורן כתוך עלת שאר והנה עלת השאר כתובה • אך אני זכר עת הלכוד כשהייתי עוסק לפני הרב מורי ורבי ר' יוסף גב"ת בכ"ר מיכאל נ"ע בספר הערים של רבינו ישועה ז"ל מכר לי דרך עלה כתובה ודרך עלה

Digitized by Google

מוצאה ואמר כי דרך עלה בתובה בגון מה שאמר הכתוב ערות אחות אמך לא תגלה כי שאר אמך היא • ודרך עלה מוצאה בגון ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך היא בעבור שהזכיר בפסוק הקודם מלת כי קראה עלה בתובה ובפסוק השני בעבור שלא הזכיר מלת כי קראה עלה מוצאה והיה צריך לומר כי שאר אביך היא • ובן דעת החכם רבינו אהרן באמרו כי ערותך הנה עלה בתובה ובאמרו ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דודתך היא אמר שהוא עלה מוצאה שרצונו כי דודתך היא • ואני בשעיינתי בספר רבינו ישועה נ"ע בהביאו דרך העלות הכתובות והעלות המוצאות בסדר מאמריו הבינותים בדרך אחדת ובסגלה אמר דבור אחד בספור דברי החכמים ואמר שהכתוב אמר ערות אשה ובתה לא תגלה ואלו נשארנו על זה היינו סומכים בעקר אסורו מדרך עלה מוצאה ר"ל היינו אוסרים אשה ובתה מתוך היותן שאר ומתוך שאסר את בת בנה ואת בת בתה לא תקח שארה הנה זמה היא • הנה סמכנו על העלה הכתובה והיא מלת שארה ואפילו בהסרון מלת כי קראה עלה כתובה אם כן אין כונת החכם בשביל מלת כי בין היותה כתובה בין שלא תהיה כתובה • והמשתבל באגרת של ר' שלמה הנשיא ע"ה ששנר לר' אהרן יבין שדעת שני החכמים לפי מה שאמרתי אני ושם כתוב והנודע מעלה מוצאה כשהרחיקו לעיל בזונה וחברותיה • אך ההכם רבי והותני ר' משה ע"ה אמר דרך אחרת בשביל מלת כי בין היותה נכתבת עלה כתובה ובשלא תהיה נכתבת עלה שאינה כתובה שבאמת מלת כי מבררת העלה והאמת עמו • והדרך הרביעי הקש מעלה מוצאה בגון שאמר הכתוב ערות בת אשת אביך לא תגלה והוצאנו מזה עלה ואמרנו שהם אסורים מתוך שהם עקר ופרח על עקר ופרח והעקר והפרח הם שני שארים ואם כן אמרנו שהעלה באסורם מתוך היות שני שארים אסורים על שני שארים וזאת עלה מוצאה והקשנו על זה אסור כל שני שארים על שני שארים • והדרך החמישי הוא הכתוב ר"ל מה שבא אסורם מבואר בכתוב • והדרך הששי מה שהוא נודע מדת השליח ע"ה והוא אשר התחברו עליו כל ישראל בגון אסור הששה שארים בגון האם והאחות והבת • והדרך השביעי מה שהוא אסור מדרך הגברה בגון אחי האב המעבר שהוא אסור בהגברה כמו שנבאר • והדרך השמיני הנודע מכח הדבור ויקרא אלפחוי ר"ל משמע הדבור בגון שאמרנו אסות האמות מאמרו אמך היא לא תגלה ערותה • והדרך התשיעי כי האסור על הברו גם הוא אסיר עליו מדרך דעת ר"ל שאם ערות בת אשת האב אסורה מתוך שני שארים על שני שארים והעלה תהיה קיימת במקום אחר לענין אסור אם תמצא אותה העלה במקום אחר חוב להיות גם הוא באסור :

פרק חמישי

על אלו הדרכים אמר החכם כי הדבור בעריות לשלשה פנים • האחד אשר יכרות על אסורו למען גלוי הראיה אם מן הכתוב אם מן ההקש ואם מן הקבוץ והוא אשר התחברו עליו כל ישראל • והשני אם יכרות על התרו למען נשיאת הראיה מאיזו שלשה הפנים ונשאר על אשר היה בדעת על התתר • והשלישי מה שיהיה היתר והעדוף בו הוא האסור והיתר והעדוף בו הוא ההתר ולא ישוב אל ראיה נוכחת והבשיכה תהיה אליו ובזה החלק התרבה החלוקה אע"פ שיש גם על ההלקים הראשונים מפירושי החכמים מה שישא על הכתוב ומה שלא ישאהו גלויו ופשוטו ויהיה השווי באסור והסרבנות תהיה על הראיה שזה מביא אסורו מתוך ראיה אחת וזה מביא אסורו מתוך ראיה אהרת או שמפרש הפסוק על פנים שאינם לפי האמת • אמנם לפי החלק השלישי אשר היתר והעדוף בו התתר והיתר והעדוף בו האסור לפי זה העקר נחלקה דעת החכם ר' ישועה נ"ע מדעת רבינו יוסף ונספר הענינים אשר נחלקה דעת ר' ישועה נ"ע ואלו הם שהחכם ר' ישועה ור' יוסף מודים באסור זכר על זכר שיצעד על אשתו מפסוק ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב והוה הכתוב כי אסור האיש על דודו ישוב אל אשתו וכן נמי מפסוק ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא • ואלו הן ארבע נשים האסורות משום תלייתן באנשיהן • אשת האב ואשת הבן ואשת אחי האב ואשת האח והקשנו מאלו שכל אסור איש על איש שיצעד על אשתו • אמנם החכם ר' ישועה נ"ע אמר שגם אסור אשה על אשתו יצעד על בעלה מה שלא הודה ר' יוסף נ"ע • ורבינו ישועה לבדו דרך בזה הדרך לא על דרך המרכבים מפני שהם אוסרים באסור זה בשומם האיש והאשה במעלת נפש אחת • אמנם ר' יוסף נמה מזה כי אמר שזה הקש

Digitized by Google

על הקש ואנהנו מתנהגים על כתוב והקש לבד ואמר כי אסור איש על איש אסור אשתו הקש הוא על הכתוב • ועוד אם נאמר כי אסור אשה על אשה יצעד על בעלה הקש הוא על אסור איש על איש שיצעד על אשתו הנה הוא הקש על הקש ואנחנו מתנהגים על כתוב והקש לבד • והחכם ר' אהרן עזר אהריו ואמר כי לא יתכן אסור אשה על אשה שיצעד על בעלה ואמר שהנקבות אינן נבללות תחת הצוי ואמר ועליך לבחור האמת כי הזכר בערה ופועל והנקבה נפעלת ואינה פועלת והבן זה • עד שערער למצוא סתירה בדברי החכם ר' ישועה ואמר ר' אהרן נ"ע שהחכם ר' ישועה אמר כי אסור לאשה בעל בת אשת אביה ויאסר על בת אשת האב בעל אמה ואמר רבינו אהרן לא יצא אל אסור אסור אחר מתוך דבריו שהבין החכם במאמר ויאסר על בת אשת האב בעל אמה ולא אסר בעל בת בעל אמה • ולא רצה רבינו ישועה לאסור לבת אשת האב בעל בת בעל אמה ולכן קצרו כאילו נראה לו שהחכם ר' ישועה אמר שאסור נקבה על נקבה שיצעד על בעלה בטקומות הזה ממנו • ואני החוקק לא נראה לי שאפשר להיות המאמר שסדר ר' אהרן על פי בונת החכם ר' ישועה על זה הקצור בלי אסור ויאסר על בת אשת האב בעל בת בעל אמה עד שעיינתי בספר ר' ישועה נ"ע מטקום עלקה ר' אהרן זה הלשון ומצאתי כך ויאסר על בת אשת האב בעל בת בעל אמה ונסתפק לי הענין במאמר החכם עד שסברתי לעיין בספר הערוות שהיה סומך בו רבינו אהרן וראיתיו כן כמו שבתבו ר' אהרן בלי אסור בעל בת • ובאותו הספר עצמו היה עוסק ר' משה חותני נ"ע והניח בחוין בעל בת והנה מפני טעות הספר סבר ר' אהרן נ"ע כי החכם ר' ישועה בלכל דבריו ולא כן הענין • אמנם מה שאמר ר' אהרן והסבין כי התיר צרת בעל בת אשת האב לבן נתין דבריו שאין האסור בשתלשל מן נקבה אל נקבה כנראה שצריך לומר כי התיר אשת בעל בת אשת האב לבן ונהיה בלבול בכתיבה מתוך שני המאמרים • אמנם מה שאמר החכם ר' אהרן שר' ישועה נתין דבריו יען שהתיר צרת בת אשת האב לבן וזהו מעם הנתיבה שמקדים לבן אסר בעל בת אשת האב לבת • ושתה אומר ר' ישועה ולא נאסר בעל בת אשת האב לבן היה בא ממנו אביר אשתו ואין נאבד אותו עם אפיסתו ונראה שיש סתירה בדבריו כי הקף אשר אסר מתוך הפגש נקבה על נקבה התירו ולא בן כמו שיודע עם ההבוננות כפני שבעל בת אשת האב אם יהיה אסור על הבת על הבן הוא בהתר • ובבר ר' אהרן שאם לא יאסר בעל בת אשת האב על הבן גם לא יאסר על הבת ועל כן אסר שנתץ דבריו ולא בון החכם שבונת ר' ישועה על הבן יהיה בהתר ולא על הבת באסרו לא אסר בעל בת אשת האב לבן ולא אסר לבת ואם כן לפי האמת אין סתירה בדברי רבינו ישועה כי בת אשת האב תהיה אסורה לבן היא עצמה אבל לבת יאסר בעלה משום שאסור אשה על אשה יצעד על בעלה • אבל מנין יאסר בעל בת אשת האב על הבן עד שתאסר אשתו שהיא צרת בת אשת האב • והברה החכם בזה לקיים שאין שני אחים שאוים אסורים לנוף אחד מפני שאין בו עלת שאר השב אל היחוס וכנראה שהחכם ר' אהרן הרכיב כונה מה שאספר שכיון אם יהיה בעל בת אשת האב אסור לבת הוב שיהיה אסור לבן ואם יהיה אסור לבן חוב להאסר אשתו שהיא צרת בת אשת האב והנה הלך מן רכוב אל רכוב כדעת שבבר ר' אהרן בעל ספר הדרשות באמרת ששלח לר' שלמה הנשיא נ"ע והנשיא באר לו סקום הטעות כאשר הוא מבואר באמרת • ואמנם כונת החכם ר' ישועה שבת אשת האב תהיה אסורה לבן בשום שאסור זכר על נקבה עומד עליהם ואסור נקבה על נקבה הולך על בעליהן ואסור זכר על זכר ילך אל נשיהם • והנה אם תהיה בת אשת האב אסורה לבת אסרו ילך לבעליהן בשום אסור אשה על אשה שהולך לבעליהן ואם נאסר בעל בת אשת האב אסור לבת מנין יאסר על הבן עד שילך אסורו אל אשתו ותאסר צרת בת אשת האב לבן לא זה הדרך ולא זה העיר • וכזה הבלבול הקרה לו בצרת החמות ואסר ח' ישועה אסר כי אשת האב צרה לאם ובעבור השתתפותה לאם באסור חוב שתהיה אשת בעל האם אסורה וסתר דבריו בצרת החמות זה תוכף דבריו • כסבור ר' אהרן כמו שצרת האם מאיש אחר אסורה על הבן משום השתתפותה עם האם כך תהיה אסורה על הבת ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה והנה האסר על התתן צרת החמות מפני שהיא אסורה על אמתו וכבר ידענו שדעת החכם ר' ישועה באסרו אשת האב משום

היוהה

Digitized by Google

היתה צרה לאם הוא בעבור שעקר אסורה בכתוב משום היותה נתלית באב באמרו ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא • ואמר ההכם שגובל להגיע אסורה מתוך אופן אהר והוא בשום היותה צרת לאם היאך שהבן עם אמו שני שארים ויאסרו על נוף אחד והנה אם תהיה האם נשאת לאביו יהיה בנה אסור עליו משום שני שארים על נוף אחד ואסורו עליו ילך אל אשתו שהיא צרה לאם • והוא הדין אם נשאת האם לבעל אחר הזין מאביו אשתו שהיא צרת אמו תהיה אסורה עליו • והנה זאת הצרה תהיה אסורה לבן לא לבת עד שילך האסור לבעלה ותאסר צרת התחות והביאו התכם בזה הדמיון להורות כשם שאם נשאת האם לבעל אותו הבעל יהיה אסיר לבן וילך האסור אל נשיהם משום שאסור זכר על זכר ילך אל אשתו כן אם נשא הבן אשה תהיה אמו אסורה עליה ואסורה עליה ילך אל בעלה משום שאסור אשה על אשה יצעד על בעלה ועל כן עלל התכם משום היותה צרה שהאסור משתלשל מנקבה אל נקבה ובאלו באמרו משום היותה צרה באלו אמר פן יפגש אסור אשה על אשה ויצעד על בעלה ואם כן יאסרו לבעל אחד ר"ל אשת הבן ואשת בעל האם שהיא צרת אמו ובן האסר אשה הבן על בעל האם של הבן משום אסור נקבה על נקבה וכן גם כן תאסרנה להנשא לבעל אחד כי אסורן יצעד לבעליהן וכל זמן שישא שום אדם אחת מהן יאסר על האחרת ובן להפך ר"ל להתן היא אסורה אשת בעל האם ולא כן הדבר אלא היא בהתר והואיל ונשאו לבעל אחד תהיה הצרה אסורה לבן על כן עלל במלת צרה ואם הצרה תהיה אסורה לבן לא תהיה אסורה לבת מפני שאם הבת תהיה אסורה לבעל אמה מפני אסור שני שארים על נוף אחד האסור יהיה עומד עליהם בעצמם משום שהוא אסור זכר על נקבה ומנין שתאסר לה אשת בעל אמה עד שילך האסור אל בעליהן ותאסר צרת התחות ואם כן לא סתר דבריו • וכמו כן אל הנקבה תאסר לה אשת אביה משום שני שארים על נוף אחד ואסורה לאשת אביה ילך אל בעלה אמנם על הבן יהיה האסור עומד על אשת אביו לבד מפני שהוא אסור זכר על נקבה • אבל אשת הבן לא האסר על אשת אביו על בן יהיה בהתר הנוצא אשה ואשת בן בעלה ולא כן אשה ובת בעלה כפי שנתבאר לעיל • ומה שאמר ההכם ר' אהרן משום שהזכר מערה ופועל והנקבה נפעלת כבר החכם ר' ישועה נ"ע באר והכנים הנקבות עם הזכרים תחת הצווי ואמר ואם בכשפט הכליל לשתי הכתות יחד אם מן הדעת אשר בבירור או בשניהם יחדו וכח דבריו בזה יען שהנקבות והזכרים נכללים תחת המשפט ר"ל בעונש באמרו באש ישרפו אותו ואתהן עכ"פ אפשר שיהיו שניהם נכללים תחת האזהרה כי אי אפשר שיעניש בלי שיזהיר ועוד שמצאנו הכתוב ייחס הפעלה אל הנקבה כמו שייחסה אל הזכר כאשר אמר ואיש אשר יקח את אהותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו וזאת ראיה חזקה ואף שמצאנו שייחס הפעולה אל הנקבה באמרו הן שכבתי אמש את אבי ואמר אם מן הדעת אשר בבירור הדעת בו כאשר התאוה אל הזכר להתחבר עם הנקבה כן יש תאוה אל הנקבה להתחבר עם הזכר ואם כן האזהרה תהיה למי שיתחזק עליו כח התאוה ואסורו או בשניהם יחדו הזר אל הנזכרים • ומה שאמר ההכם ר' יוסף בי זה הקש על הקש באר ההכם ר' ישועה שזה אינו הקש על הקש אחר שהזכרים מוקשים מעקר הכתוב כך הנקבות מוקשות מעקר הכתוב כי הן נכללות באזהרה עם הזכרים והכתוב מוציאו בלשון זכרים בעבור שהזכר נובר על הנקבה כמו איש איש כי יקלל אלהיו אע"פ שמצאנו ותדבר מרים ואהרן במשה נאמר הוציא הכתוב בלשון נקבה בעבור שהיא היתה עקר המעשה • ויש לומר כי מנהג הכתוב בראשית או באהויית יצא בלשון זכר או בלשון נקבה כפי הנמסך אליהם כמו ותדבר מרים ואהרן נרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני אע"פ שמצאנו ונאסף שמחה וגיל מן הכרמל שפירושו דבר שמחה • ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין שהן היו העקר • סוף דבר מנהג הכתוב בהכליל זכר ונקבה תחת הצווי מוציא הכתוב הצווי בלשון זכר ואם כן לפי דעת התכם ר' ישועה בהפגש זכר עם נקבה האסור עומד עליהן ובהפגש זכר על זכר האסור הולך על נשיהם • ובהפגש נקבה על נקבה האסיר הולך על בעליהן • ויש חכמים שהזהרו באסור נקבה על נקבה מפסוק ערות אשה ובתה כי אמרו אע"פ שאסורן מצד היות שני שארים על נוף אחד יש להוציא עלה ולומר מצד שהבת אסורה על אמה ואסור נקבה על נקבה הולך

על בעלה נאסר בעלה ר"ל בעל האם על הבת וזאת הראיה חלושה • ונבדלה גם כן דעת ר' ישועה מדעת ר' יוסף בענינים אחרים באשר תמצאם לפנים :

פרק ששי

מעתה נבנם לבאר האחד עשר פסוקים שהם בענין העריות על צד הפשט פסוק אחר פסוק ולבאר כל עקרי אסור העריות מאיזה מקום נלקחים וכחות ראיותיהם • וקודם שנחל מפסוק איש איש אל כל שאר בשרו נאמר שמתחלת הפרק לא אמר וידבר ה' אל משה אל איש איש אל כל שאר בשרו אלא קודם זה הפרק אמר וידבר ה' אל משה לאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחקותיהם לא תלכו • ויתכן לומר שזאת הפ' התחלה לפרשת העריות ואפשר שתהיה זאת הפרשה נקשרת לפרשה הקידמת ונקשרת ג"כ למטה לפרשת העריות • אמנם אם התיה נקשרת לפרשה הקודמת הוא מה שאמר כמעשה ארץ מצרים • והפרקים הקודמים ממנו הם איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אהל מועד לא הביאו דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מעמיו • ואחרי כן מזכיר בעבור הדם איש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר ואחרי כן אומר כמעשה ארץ מצרים ונאמר בי• מאמר כמעשה ארץ מצרים מחובר עם הפרקים הקודמים • ונאמר ידוע כי אבותינו בהיותם במצרים עובדי עבודת כוכבים היו שנאמר ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו והיו גם כן זובחים לשרים על פני השדה אשר דנו אותם השוטים שהם כדמות שעירים שנאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים שטלת עיד מורה שכן היו עושים מקדם זהו שאמר כמעשה ארץ מצרים • ואפשר שיהיה גם כן כמעשה ארץ כנען שהיו הכנענים שוחטים על הארץ והיו יושבים על הדם ואוכלים הבשר וחושבים שהשדים אוכלים הדם כאלו הם והם בחבורה אחת על שלחן אחד ומרוב האהוה ביניהם מגידים להם העתידות על כן כתוב לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו • ואנשי ארץ כנען מעוננים היו וכתוב כי הגוים האלה אשר אתם יורשים אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו וכו' • והנכון שיהיה מאמר וכמעשה ארץ כנען נקשר עם פרשת העריות משום שהכנענים היו דבקים בשארים ר"ל שהיו נושאים קרובותיהם והראיה בזה אחרי שהפרישם מן העריות אמר אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם ותבוא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה • ויש לומר שכלל הפרשה דבקה לענין העריות וזה היה מעשה מצרים שהזקן היה נושא אשה קטנה והיה משביר נער לבוא עליה זהו הנקרא קדש וזה מה שהזהירה התורה לא יהיה קדש והראיה על זה תמות בנוער נפשם וחיתם בקדשים שהנוער כנגד קדשים כאשר נפשם כנגד חיתם וכתוב וגם קדש היה בארץ • וחיות המצריים משתתפים בענין העריות כמך לדבר ותעבה על פילגשיהם והכנענים היו דבקים בשארים כמו שבארנו • אמנם בעלי הקבלה אמרו כמעשה ארץ מצרים עכבצרים היה איש נושא איש ובמעשה ארץ כנען אשה נושאת לאשה למעשה הדודין ובמעשה זה אסרוהו הכמינו ע"ה בהקש בן ואת זכר לא תשכב משכבי אשה • ואמרו כי בן אמרו הרבנים נשים המסלסלות זו בזו ומלת המסלסלות טעות היא בכל הספרים כי הם המסללות אמרו • והראוי לומר כי כל הפרשיות הקודמות והאחרונות מזה הפרק הם מעשה ארץ מצרים ומעשה ארץ בנען • ואם כן תהיה הפרשה הואת נקשרת באשר היא למעלה ונקשרת באשר היא למטה ועל כן אמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי תעשו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' ר"ל חקותי ולא חקות המצרים משפטי ולא משפטי המצרים כי בעשות האדם זה השעור ששערה התורה יירש חיי העולם הבא שהם החיים התמידיים ועל כן הזכיר שם המורה על הקיום ואמר אני ה' ר"ל שתהיה הנפש קיימת כמו שאני קיים ואהריו אמר איש איש אל כל שאר בשרו תהל לבאר מהה יהיו רחוקים לרשת חיי העולם הבא :

פרק שביעי

אמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה' • פירשו החכמים כי כל מקום שיאמר איש איש אותו הענין

Digitized by Google

חענין יהיה על האקראי כמו איש איש כי יהיה זב איש איש כי יקלל אלהיו • ואחרים אמרו משום כי אסורי העריות כוללים הזכר והנקבה על כן אמר איש איש והלא מצאנו איש איש כי יהיה זב והוא מוסגל על הזכרים • ואחרים אמרו משום שאסורי העריות שני מינים שאר ושאר השאר או שאר השב אל תיתש ושאר הדבוק על כן אמר איש איש • ויש לומר מפני ש"ש נופים אסורים מן הכתוב ויש אסורים מן ההקש על כן אמר איש איש • ואמר אל כל שאר בשרו מפני שהשאר שני מינים שאר שהוא שאר אמתי ושאר שהוא שאר השאר כמו שיתבאר שזה הפסוק הוא מ"ג כולל מה שאחריו והפרט הוא שבאר אחריו שני המינים ודין הכלל כדין הפרט • ואמר שאר בשרו כמו א"ת עפר ששאר ובשר הם אחד כי אמר במקום אחד בשר אתן להם ובמקום אחר אמר אז יכין שאר לעמו • ואחרים אמרו בשרו הוא אשתו שנקראת בשרו שנאמר והיו לבשר אחד וזה לא יתכן לחקדים שאר חדבוק משא" היהוש ויש לומר שאמר שאר בשרו בעבור שחשאר מצאנוהו לארבעה דרכים ובכלם חלוקים זה מזה • שאר בהזנה שאר נחלה שאר גאולה שאר ערוה וזה שם של תורה על כן בכל מקום שמזכירו מבאר מה החפין בו שאלו היה שם של לשון היה מניח הבאור כפי מה שהוסכם לבעלי הלשון • ועוד חיו הכל שוים ולא הי חלוקים זה מזה ובזה המקום בעבור שהיה רוצה בשאר ערוה אמר שאר בשרו אע"פ שמצאנו בשאר גאולה משאר בשרו • ויש אומרים שרצונו באמרו בשרו שהוא שארו ושאר בשרו חוא שאר שארו ואמר לא תקרבו לגלות ערוה וידענו כי הקריבה קודמת מן הגלוי ומצאנו הגלוי קודם מן הקריבה באמרו ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב • ומצאנו גלוי לבד באמרו ערות אביך לא תגלה • ומצאנו קריבה לבד באמרו ואל אשה נדה לא תקרב מכלל שענינם אחד שהם כנוי על המעשה ונאמר כי הקריבת תורה במעשה חדודין והגלוי כנוי השכיבה •• וד' ישועה נ"ע אמר רע לגלות הערוה משום שהיא הקדמה לרעה ותתחלה לה • ואפשר שנאמר כי על כן פתח במלת לא תקרבו כי כל מי שנמצא בשעת הצווי נלכר באסורי העריות לא קרב אל אשתו ואף על פי שמקודם לכן חיו נשואין בהכשר ואחרי כן יחיו נשואים אחרים באסורי העריות בביאה ואמרנו בביאה שאין הקנין עומד כנגד אסורי התורה כמו שיתבאר • ויקרה לראשונים פגע האסור שלא יהיו הנשואים מקויימים משום שקרה להם פגע האסור • ויש לנו מצד הכתוב סיוע כאשר אמר ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן שמן הדין ראוי להיות ואת אתת מהן והיא אשר לוקחה בעברה אלא כלל שת"ן משום שאם לקח השנית ולא נפטרה הראשונה אלא גם אחרי כן נתחבר עם הראשונה תהיה גם היא חייבת בשרפה ועל כן אמר ואתהן • ואמר לא תקרבו לגלות ערוה ומלת ערוה שם נגזר מן כי את מקורה הערה והוא שם מוסכם למקום התורף וענין המלה תורה לדבר מנונה שצריך הסתר והשאל מזה לכל ענין שצריך הסתר כמו שאמר כי ערות הארץ באתם לראות שרצונו חלשת אנשי הארץ שראוי שלא הגלה חלשתה אלא תהיה נסתרת ואשר שממלת הגלה למדנו שמלת ערוה ענינה גלוי ור"ל גלוי אביך לא תגלה אתה • ובעבור שכל ענין מנונה מגולה צריך הסתר נקרא בשם ערוה הדבר המנונה להיותו צריך הסתר ולפי זה האופן יהיה שם ערוה נאמר לכל הענינים בהסכמה ולא יהיה זה מושאל מזה והוא יבוא למקומות שם של תורה כמו שיתבאר • ואמר אני ה' שם הקיום לבד בלי שם אלהים שכל הפורש מן העריות יהיה דבק בשם ולא יהיה צריך בדין הדיין ומעמד הר סיני לעד שאמר אל תגשו אל אשה ואפשר שנאמר שהוא כמעם איום ור"ל מי שלא יהיה פרוש מן העריות אני ה' שאפרע ממנו ואמר ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא לא תגלה ערותה • החל שאר הקרוב מכל השארים והוא ערות אב וערות אב הרצון בו אשתו כי שם ערוה בהסמכה אל הזכר יהיה ההפין בו אשתו כמו שיתבאר בפסוק השני ובהסמכה אל הנקבה יהיה הרצון בו עצמה • ובערות אב אינו רוצה אשת האב בעבור שאמר וערות אמך כי האם וכל אשה שנשא האב במעלה אתת מכוח האב ואין אתת כוקשת על האחרת • ועוד אם נאמר שבערות אב רצה אשת האב זולתי האם הנה הקדים הרחוק על הקרוב וזה אי אפשר אע"פ כן יש לומר כי יש אם שאינה ערות אב והיא המזונה • ואי אפשר שיהיה רוצה האב עצמו כמו שאמרו בעלי חקבלה באמרו ערות אביך אביו ממש עד שאמרו מי שבא על אביו חייב משום שבא

Digitized by Google

על אביו ומשום שובב זכר עם זכר והם לא
ידעו ולא הבינו כי שם ערוה יאמר במה
שהוא לפנים והאחור יקרא שת ובאמרו ואת
זכר לא תשכב רצה על מקום השת ושם
ערוה יאמר למקום אשר לא תבן הביאה
עליו • ואמר וערות אמך לא הגלה ואחרי כן
שב לבאר מה רוצה במלת ערוה המיוחסת
אל האם ומה רוצה במלת ערוה המיוחסת אל
האב ואמר על ערות האם שרוצה עצמה
באמרו אמך היא לא תגלה ערותה • אמנם
בערות אביך באר ואמר שהרצון בו אשתו
באמרו ערות אשת אביך • ומזה הפסוק למדנו
שהאיש אסור על שאריו והאסור על הזכרים
ישוב על נשיהם ועל הנקבות בן בעצמן •
ובאמרו אשת אביך ר"ל הקנויה לו לא מה
שבא עליה דרך זנות כי היא לא תקרא
אשתו וזה מה שלא יוכל לטעון בו קבוץ
ולא העתקה שהרי הרבנים התירו מזונת
האב לבן • ונעזרנו מן הכתוב שלא הקרא
אשת איש רק הקנויה שהרי מצאנו המארשה
שנקראת אשת איש באמרו על דבר אשר
ענה את אשת רעהו ולא תקרא אשת איש
רק מפני הקנין לא מפני השכיבה שהרי
נאמר במפותה אחרי השכיבה מהור יהדרנה
לו לאשה • וחקנין הוא המותר הנתן לאשה
וענין המותר לשון קשור מלשון אחר מהרו
והכתב עליו יהיה והעדים עליו יהיו • והאשה
מצד אחד הרשה לדברים הנקנים שצריכים
כתב ועדות ולא הועיל השכועה בקנין האשה
כי אחרי שנקנית שלו היא • אמנם מה
שתהית בשבועה לבר שוה החכם בשומרת
יבם באמרו ואין צורת שומרת יבם אלא
בצורת אשה שנשבעה שהבא עליה לא יאמר
עליו שבא באשת איש אמנם אם לא לקחה
הוא ידרש בעונו בשבועתו והיא פטורה מכל
וכל ואם כן מה תועיל השבועה אין למעלה
ממנה • אמנם מה שהנו עדת הכמי הקראים
ואומרים בברית הר סיני ובחקי הר חורב וכו'
הרעת בו בשנושא האיש אשה לוקחים מהם
שבועה שיהיו עומדים בדת הקראים ולא יסמכו
על הקבלה והלא בשטר כתוב לשמור את
מועדי ה' המקודשים בראיית הירח ובמציאת
האביב כך באר החכם ר' אהרן נ"ע ודעתי
הדעוה במדר נשיב • והנם לא יתן רק למי
שהיא לו לקנין שהרי המפותה אינו צריך
לנתינת גט • ועוד שאם נשאת המפותה
לאחר ומת אותו האחר או גרשה לא תאסר
לראשון מכח התורה • והטוענים כי לא יתן

גם רק למי שנבעלה כי כן כתוב כי יקח
איש אשה ובעלה בעות בידם מפני שהכתוב
לא אמר ובעלה אלא שדבר הכתוב בהוה
כי לא ימצא אדם לאשתו ערות דבר רק אחר
שישאנה ויבוא אליה אלא אם לא בעלה
צריך לחתן גם • ויש לנו ראיה על זה
שהקנויה אפילו שלא נבעלה צריכה גט כי
אמר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר
ואמר מלת היות ומלת היות רוצה הארוש
כי מצאנו היות על הארוש שנאמר כי יהיה
נערה בתולה מאורשה לאיש ואמר ושנאה
האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות הנה
נמצא על הקנין נתינת הגט • והטוען שאם
לא נכתב השטר לא יתן גט גם זה הדבר
בטל כי שם האישות נתקיים לה בעת הקנין
לא משנכתב השטר • ועוד שהשטר לא
ידענו אותו מן הכתוב רק מן הגט עצמו כי
כמו שהשלוח בכתב כן תהיה הכנסה בכתב
ואיך ישוה מה שיוצא מן כח הכתוב עם
הכתוב • והנה אם זנית אשה לאיש ואחרי
כן נשאת לאחר וכת או גרשה זה האחר
אינה אסורה לראשון מכח התורה אך מדרך
הגברה • וכן נמי אם היתה נשואה ואח"כ
זנית לא תהיה אסורה לראשון מכח התורה
אך מדרך הגברה מכאשר הכתוב אחרי אשר
הטמאה שהשכיבה נקראת בטמאה מפה
שנאמר אשר טמא את דינה אהותם • והאמת
שהטמאה הזורת בעבור הקנין מדין התורה •
ואמרו החכמים על זה האחרון שזנית אשתו
התתיו אסורה לבעל ולבועל ומן הבעל צריכה
גם מפני לדבר וארא כי על כל אודות אשר
נאפה משובה ישראל שלהתיה ואתן את
ספר כריתותיה אליה • והעד בנשי דוד אף
ע"פ שבא אבשלום אליהן היו יושבות על שם
דוד וכן נאמר שאם זנית על אחד ואחרי
כן זנית לאחר אינה אסורה לראשון מדין
התורה אלא אסור כל אלו מדרך החוכרא •
אלא אם קדש אדם אשה ובא אחר וקדשה
אין קדושי השני תופשין ואינה אסורה לראשון
אלא אם שכב עמה האחרון תהיה אסורה
לראשון ולשני בטו שבארנו • וצריך הראשון
לתת גט והשני לא מדין תורה • והאשה
כשתהיה נשואת לרצונה או תהיה הקנין קנין
והעד על זה נקרא לנערה ונשאלה את פיה •
ויש מוענים כי זאת השאלה היא אם תלך
עם חעבד כי כבר מקודם לכן נתן הקנין
בנזכר ויצא העבד כלי כסף וזהב • ואחרים
אברו בשהתיה קטנה נהלה הענין בהצון אביה
ואחרי

ואחרי שתבגור יהיה לרצונה ויאחרים אומרים בין קטנה בין בוגרת הרצון על אביה כמו שהאב מפר נדרי בתו הבוגרת וכן נמי וכי ימבור איש את בתו לאמה • ועוד שבמפורשת כתוב ואם מאן יאמן אביה לתתה לו ותלה הרצון על אביה • והאמת כי האשה אחרי שתבגור יהיו נשואיה תלויים גם לרצונה • וזמן הבגרות נזכר בבתוב שדים נבנו ושערך צמח • והנה אמתת הקנין מתקיים בשלשה דברים המוהר והרצון והעדים שכן כתוב ויאמר בועז אל הזקנים וכל העם עדים ושם כתוב וגם את רות המואביה אשת מחלון זהו אמתת הקנין • ומאמר בעלי הקבלה במוהר בבתב ובביאה מקדש בבל אחד לבד שיהיו שם עדים אינו אמת כי אם במוהר לפי דין תורתנו • והנה אם יהיה קנין באסורי הערוות אין צריך שיתנו גט כי אין הקנין עומד כנגד אסורי התורה • אמנם אם יהיה אותו האסור מדרך הגברה אמרו החכמים שיתנו גט וקורין אותו גט של שוגג • אמנם על אסורי לאוין ועל חייבי עשה אמרו החכמים שיתנו גט ואין הנה מקום באורם • וחכמי הקראים פסקו כי אין שום תנאי עומד כנגד הקנין בעת נתינתו ולא יבטל הקנין כי אם בגט על פי ערות דבר שהתנתה התורה • ומה שכתוב בי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל אותם הדברים הם במו ערוות לישראל וכמו שאין הקנין מתקיים בעריות כן אם יבטלו ישראל דברי הברית אין הקנין תופש כי הם כמו ערוות לישראל ואפשר גם כן שהרצון באמרו כי על פי הדברים האלה יהיה מתקיים הקנין ואם לא יתקיים התנאי הקנין יבטל בגט בהיות אותם הדברים כמו ערות דבר • ומצאנו שאומר וארא כי על כל אודות אשר נאפה משובה ישראל שלחתיה ונו' :

נשוב לענינו ונאמר החכם ר' ישועה נ"ע אמר במלת אמך היא ר"ל עקרך היא ועקר עקרי הוא עקרי ואמרו מזה אמות האמות • ואשת איש תקרא בין בחיים בין כמות • אמנם מה שאינה מאסורי העריות תהיה פטורה להגשא אחרי מות אישה • ואשת האב ואשת האח אינן אסורות משום אשת אב ואשת אח רק מצד היותן ערות אב וערות אח • ועל אסור המזונה והתפושה והאנוסה של אב הוציא החכם עלה באסורן מדרך הגברה כי אשת האב אם נאמרה כשום היותה אשת אב יש להוציא עלה ולומר משום שנשתבש האב בה ותהיה אסורה משתי עלות ר"ל משום הקנין ומשום השביבה • אמנם משום הקנין הקרא אשת איש ולא משום השביבה כי העלות לא יוציאו אותם לשמות אבל למשפטים יבתים • ותואיל ועלת השביבה קיימת על המזונה והתפושה והאנוסה תהיין גם הן אסורות לבן ואנשים ראו באסורן מפסוק ואיש ואביו ילכו אל הנערה • ור' יוסף נ"ע אמר כי זה מורה על רוב הזנות ועל פרוע מוסר שהיה להם אעפ"כ י"ל שזה מורה על שהיה עון גדול כי על רוב הזנות בבר פרסם במקום אחר • אמנם יש חכמים שראו באסורן מפסוק לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו שהמזונה והאנוסה והמפותה נכנסות במלת כנף • והחכם רבינו ישועה נ"ע אמר שמלת כנף לא תורה באסורן מפני שמלת כנף תוזרת על אשת האב משום שמצאנו כתוב אחד אומר אחר שוכב עם אשת אביו כי גלה כנף אביו ואם יהיה כנף רומז על התפושה יהיה משמע המפוק אחר שוכב עם אשת אביו כי גלה ערוה אחרת וזה אינו מאמר מתוקן • אעפ"כ רבינו שלמה הנשיא נ"ע אמר כי רבינו ישועה בפירוש התורה שלו בפרשת כי תצא באר כי מלת כנף רומז על המפותה ועל התפושה • ואני אומר שענין בנף מלשון ולא יכנף עוד מוריך שפירושו ולא יסתר וכן ופרשת כנפך על אמתך • והנה מלת כנף מורה על הסתר כמו מלת ערוה שהיא תורה על גלוי שצריך הסתר • וכמו ששם ערוה יפול על אשה הקוויה כן נמי מלת כנף • ועוד שהאשה לא תקרא כנף לאיש אלא האיש כנף לאשתו בגרמז ופרשת בנפך על אמתך • ותהיה תבונת הדבור לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו פי' לא יגלה כנף אביו מעליהיומאסור אשת האב שהיא צרה לאם הוציא החכם ר' ישועה עלה באסור צרת האם מאיש אחר זולת האב כי נאמר אחרי שנאסרה אשת האב משום האב יש להוציא עלה ולומר שהיא נאסרה משום שהיא צרה לאם ויבוא מזה אסור שני שארים לנף אחד כיצד האשה ובנה שני שארים ואסורים להגשא לנף אחד וכיון שאביו בעל אמו הוא אסור על אביו משום שהוא בעל אמו ואסור זכר על זכר ינוש אסור אשתו שהיא אשת אביו שהיא צרת אמו • וכן נמי אלו נשאת האם לבעל אחר זולת אבי הבן אותו הבעל יאסר על הבן ואסור זכר על זכר יצעד על אשתו • והנה האסר אשת בעל האם על הבן שהיא צרת אמו מאיש אחר זולת אביו

Digitized by Google

ובן נמי תאסר אשת הבן על אם הבן ואסור אשה על אשה יציעד על בעלה ועל כן יאסר בעל האם על אשת הבן משום היותה צרה לאם • וזאת היתה השתדלות החכם לאסור אשת בעל האם לבן משום היותה צרה לאם מאשת האב כל זה לקיים כח מתוך הכתוב על אסור אשה על אשה שיציעד על בעלה על כן אמר משום היותה צרה • אמנם על צרת אם האם מאיש אחר זולת אבי האם החכם ר' ישועה הוציא עלה באסורה ואמר שהכתוב אמר ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא לא תגלה ערותה ומאמרו אמך היא כאלו אמר עקרך היא והאם היא עקרי ועקר עקרי היא כעקרי ועל כן אמר משום היותה צרה • אמנם על האמות מאמרו אמך היא וכיון שנאסרה צרת האם מאיש אחר משום שהאם הוא עקרי ואם האם שהיא עקר עקרי היא כעקרי גם כן תאסר צרת אם האם מאיש אחר זולת אחי האם כאשר נאסרה עלי אמי וצרתה • והחכם ר' יוסף נ"ע עמד מאסורה ואמר כשם שבאמ"ר הכתוב ערות בת אשת אביך ואינו רוצה בת אשת אבי אביך כך אינו רוצה באמרו ערות אשת אביך והקשנו ממנה צרת האם מאיש אחר אינו רוצה אשת אבי האם להקיש ממנה צרת אם האם מאיש אחר ואם אסרנו צרת אם האם הנה יהיה זה הקשה על הקשה ורכוב על רכוב משום שצרת האם מאיש אחר היא מוקשת על אשת האב והנה אם נאסור צרת אם האם מאיש אחר הנה היא תהיה מוקשת על צרת האם מאיש אחר וזהו הקש על הקש • והחכם ר' ישועה אומר אלו היה אסורה זולת מן העלה אשר הוצאתי אני היה זה הקשה על הקשה ורכוב על רכוב אבל העלה אשר הזאתי אני באסור צרת אמי מאיש אחר היא משום היות אמי עקרי ועקר עקרי כעקרי ועל כן תאסר צרת עקר עקרי מאיש אחר כצרת עקרי :

סיף דבר דעת החכם משתדלת לקיים עקר אסור אשה על אשה שיציעד על בעלה מכה התוהה • ומה שאמר ר' יוסף נ"ע בבת אשת האב שאינו רוצה בת אשת אבי האב כבר החכם רבינו ישועה ראה באסורה מפסוק ערות אחי אביך כמו שיתבאר • והנה אסור האם יבוא מאופנים אחד מהם מן הכתוב וערות אמך • והשני הנודע מדת השליח ע"ה והוא אשר התחברו עליו כל ישראל • והשלישי מדרך הקש לפי שאמר ערות אביך והאם עם הבן כמו האב עם הבן לפי שהיא עקר לו באב • והרביעי מק"ו לאשת האב לפי שאמר ערות אשת אביך והאם בזה ביותר אע"פ שתמצא אם ואינה אשת אב והיא המזונה והתפושה • והחמישי לפי שהיא ערות אב אסורה והאם ערות אב והמזונה אינה ערות אב • והששי כי היא שאר לבן והכתוב אמר איש איש אל כל שאר בשרו והאם שאר לבן על כן היא אסורה • והשביעי מקל וחומר משום ששאר השאר אסור באמרו ערות אחות אמך קל וחומר אמך והשמיני שאם אם האם אסורה קל וחומר האם כאמרו ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה ואמר ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא • אם שיהיה ערות האשה ערותו או שהאשה בכלל ערוה לאיש ונאמר ערות אחותך בת אביך וכו' הלך מן העקר אל הכנף וחבר נקבה אל נקבה אחרי אשת האב או מפני שהאה אסורו ישוב אל אשתו והאחות קרובה מן אשת האח • ואמר בת אביך או בת אמך ואשר מן האב • ומן האם יוצאת מהם בעלה ועוד שהיא נלקחת מן קל וחומר ואמר מולדת בית מפרש מה שאמר לסעיה בת אביך ומולדת חוץ היא בת אמך כיצד שמת אביו ונשאת אמו לאיש אחר וילדה ממנו בת זאת היא מולדת חוץ • ויש אומרים מולדת בית בת שנולדה שהיתה אמה ממשפחתו או מולדת חוץ שהיתה ממשפחה אחרת ושבים לבת האם בלבד • ויש אומרים מולדת בית שנולדה בהכשר מולדת חוץ שנולדה בזנות חוץ מן הדרך הנכון כמאמר בזונה פעם בהון פעם ברחובות ואח"כ אמר ערות בת בנך וכו' והלך מן הכנף אל הפרה כפי המנהג שהאהות קודמת בזמן מן הבת על הרוב והיה מן הדין להזכיר הבת עצמה אלא בעבור שהזכיר האחות והיא שאר ושאר השאר הסמיך לה בת הבת שהיא שאר השאר והבת עצמה יוצאת מקל וחומר • ועוד שהכתוב הניחה להעירנו על שהקש קיים בעריות כן בזה הפסוק למדנו שהאיש אסיר על שאר שארו ואמר כי ערותך הנה יש מהם מוסיפים ס"ם ופירושו מערותך הנה אם בערות האיש עצמו אם מאשתו שנקראת ערותו והנה בהסמך הערוה אל האשה יהיה הרצון בה עצמה כמו שפירשנו • הנה באחד משני הפירושים או אשתו אשר היא תקרא ערותו או ערוותה תקרא ערותו ונאמר גם כן כי הבנים נקראים ערוה לאב מזה הפסוק באמרו כי ערותך הנה • ואמר ערות בת אשה אביך לא תגלה מולדת

Digitized by Google

אביך אחותך היא לא תגלה ערותה • אחר שאסר הכתוב השאר עצמו שהם האב והאם ואסר שאר השאר שהם האחות ובת הבת ואסר הדבק בשאר שהיא אשת האב ואסר שאר הדבק בשאר ויש לנו להוציא עלה ולומר כי לא אסר הכתוב בת אשת האב אלא משום שהיא שאר לאשת האב ואם כן כל שאר לאשת האב אסור ואם כן כל שני שארים אסורים לשני שארים משני שהאב עם הבן עקר ופרח ואשת האב עם בתה עקר ופרח שהם שני שארים על שני שארים ואם כן כל שני שארים יהיו אסורים לשני שארים האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים הולך על נשיהם • וקרא האחות מולדת אביו כאלו בקריאת השמות דמה ברוע הקריבה כאחות האמתית • ובת בעל האם היא מוקשת על בת אשת האב וכאלו היא בתובה ועל כן תקרא גם היא בשם אחות מן התורה ונתעצל הכתוב להזכירה והנה הן חמש אחיות • אחות מן האב ומן האם • ואחות מן האב ולא מן האם • ואחות מן האם ולא מן האב • ובת אשת האב • ובת בעל האם • ואפשר שנאמר שקריאת בת אשת האב בשם אחות הוא תקון תורה והוא שם של תורה כמו שנתבארה תועלתו כי בזכרו שם אח ולא יסגילנו בשם שאר יהיה כולל החמשה אחים ולא נאמר שקריאה אחות כדי לאסור ממנה מה שיאסר מן האחות האמתית כי מן השם לא נלמוד אזר שהרי אסרה ואחרי כן קראה בשם האסיר עומד בה קודם קריאת השם והלא צרת אחות האמתית אסורה וצרת אחות המעברת מותרת כמו שאמר החכם כי אלו אסר הכתוב בעל בת אשת האב היינו אומרים כי אסורו ילך אל אשתו שהיא צרת בת אשת האב ואך נאסור אותו עם אפיסתו • ועוד אלו חיינו לומדים מן השם אסור היה ראוי להאסר לי אחותי המעברת לאחותי המעברת והחכם התירה ואסר והנה לא תאסר אלי אחות המעברת לאחותי המעברת אשר תתנהג עמה מנהגה עמנו אע"פ שהיא תאסר מפאה אחרת • והנה לא יהיו שני אחים שאולים אסורים לנוף אחד כמו שהזכיר החכם רבינו ישועה נ"ע כל שכן לשני שארים כל שכן שיהיו אסורים לשני אחים שאולים אחרים ומי שרוצה לדאות באסורם צריך לחביא ראיה לדבריו חוץ מן המקום אשר אנחנו דוברים בו • ובעלי הקבלה אמרו כי זאת האחות שהיא בת אשת האב היא הנזכרת באמרו ערות אחותך בת אביך • ותורה בזה שתהיה אחותו בת אביו מהאשה הקנויה לו והתירו לבן בת מזונת האב שהיא מאביו ולמה לא יעשו בן באחותו שהיא מאמו שבאה לו על דרך זנות • ועוד אם היה רצון הכתוב בזה למה לא הביא שני הפסוקים מחוברים אלא הביא באמצע שני הפסוקים ערות בת בנך • ומהם אמרו ששנה אסורה שתהיה אסורה משום אהותו ומשום בת אשת אביו ואלו דברים שאין להם שעור • ואחרי כן אמר ערות אחות אביך לא תגלה כי שאר אביך היא שהיא שאר השאר וחבר אחות האב ולא אחי האב שרצה להביא נקבה אצל נקבה • ועוד שאם היה מזכיר האח אסורו היה הולך אל אשתו • ואחות האב קרובה מאשת אחי האב ועדיל עלה מצד שהיא שאר השאר • ואחר שהזכיר הדודה הזכיר המשרפת שהיא אחות האם שגם היא שאר השאר באמרו ערות אחות אמך לא תגלה כי שאר אמך היא ואחר שהזכיר הנקבות שישוב האסור אל עצמן הזכיר הדוד שהוא אחי האב באמרו ערות אחי אביך לא תגלה והודיע כי אסורו ישוב אל אשתו • והביא אחי האב אצל אחות האב והאם שהן שאר השאר שלא היה מן הראוי להזכיר אסור הבן לדלג מן הרחוק אל הקרוב והנה הלך מן הקרוב אל הרחוק ומן הרחוק אל הקרוב ואסר אחי האב ולא הזכיר אסור אחי האם והוא יוצא מנזרה שוה כי אחרי שאחות האם הוא באסור אחי האם למה לא יהיה באסור והניח מקום להקש נזרה שוה להודיע שההקש קיים בעריות • ובאר החכם רבינו ישועה נ"ע בפסוק ערות אחי אביך שרוצה לכלול בו אחיו המעברים בעבור שלא הזכיר מלת שאר להסגיל כמו שהזכיר באחות האב ואחות האם שאר ואמר שאר אביך היא שאר אמך היא בעבור שהאח המעבר נקרא אח מתקון התורה במה שבאר בערות בת אשת אביך שתקן לה תקון שם וקראה אחות • וכל מקום שהזכיר שם אח בלי מלת שאר יחיה רוצה החמשה אחים האמתיים ומי שאינם אמתיים בין מה שיש להם השם מתקון התורה בין מה שיהיה להם השם מדרך הלשון בשם חלב באמרו כל חלב וכל דם לא תאכלו שכולל החלב האמתי שהוא לבן והחלב השחור שהם הכליות ויותרת הכבד שנקראו בשם חלב מתקון התורה ובאמרו כל חלב רצה בו בין מה שהוא מתקון הלשון בין מה שהוא מתקון התורה • אם כן באמרו ערות

Digitized by Google

אחי אביך רצה בו לאסור אחי האב המעברים
בשהוא בן אשת אחי האב שהוא אח מעבר
לאב הפך דעת החכם רבינו יוסף נ"ע שעמד
מאסורו ואמר כי אינו אסור והוציא מזה
עלה ואסר נוף ושאר שארו על שני שארים
שהאיש ואב אביו נוף ושאר שארו על אשה
ובנה שאם נשא אבי האב את האשה בנה
נהיה אח מעבר לאב באסרו ערות אחי
אביך וזה העקר בהגברה מן החכם ר' ישועה
נ"ע · ועוד יש לומר ולטייע באסורו משום
ששאר השאר הוא שאר במאמר הכתוב
ערות אחות אביך וערות אחות אמך לא
תגלה כי את שארו הערה ביון שאסר שארו
ולא אמר שארם ישוב אל הטוהר והנה נקרא
שאר השאר שאר אע"פ שיש לומר כי בא
כדרך וצדיקים בכפיר יבטח שישוב לכל אהד
ואחד מן עקריו · ואחרי שהגברנו שאחות האב
נקראת שאר לבן אחיה מאסרו כי את שארו
הערה הנה יהיה האיש ושאר השאר כדמות
שני שארים וכל שני שארים אסורים על שני
שארים מעלה המוצאה שהוצאנו מפסוק ערות
בת אשת אביך ואסרנו כל שני שארים על
שני שארים · והודיע כי אסור אחי האב
ילך אל אשתו משום שאסור זכר על זכר ילך
אל אשתו · וקראה דודה להודיע שכל
הקרב בה בקריבתו בדודתו האמתית · ומהם
אמרו שהוא שם מעבר מן הלשון ור"ל
בתוספת אות לומר כדודתך כפי דרך המעבר
וזה המאמר לא יהכן בפני שמצאנו ואיש
אשר ישכב את דודתו ואין ראוי לומר את
כדודתו · ואחרים אמרו כי קראה דודה
כדי לאסור ממנה מה שיאסר מן דודה
האמתית ולהתיר ממנה מה שיותר מן דודה
האמתית בעבור שבני הדוד בהתר ובני
אשת הדוד איך יהיו באסור וזה המאמר לא
יתבן כי מן השם לא נלמוד אסור · ועוד
שבת אשת האב נקראת אחות והיה מן הדין
לאסור ממנה מה שיאסר מן אחות האמתית
והלא צרת אחות האמתית אסורה וצרת
אהות המעברת מותרת ככו שנוכח · ומאמר
רבינו ישועה כי הכתוב לא אסר אחד
משארי אשת הדוד והיינו מקישין עליו
בלל שאריה זהואיל ולא אסר אחד משאריה
נשארו בלל שאריה בהתר וזה דמאמר אינו
נראה אחרי האמת כי בשו שאסר הכתוב בת
אשת האב והוצאנו ממנה עלה לאסור שאר
הדבק בשאר ואסרנו כל שאר הדבק בשאר
והדבר אחד בבל ששה שארי האיש בין בת
אשת האב בן בת אשת האח בין בת בעל
האחות בין בת אשת הבן בין בת בעל האם בין
בת בעל הבת בן היה ראוי לומר כיון שהגברנו
ואסרנו בן אשת אבי האב בפסוק ערות אחי
אביך שהוא שאר הדבק בשאר השאר כן היה
ראוי להקיש מזה לאסור כל שאר הדבק
בשאר השאר ויאסר מזה שאר אשת הדוד
שהדוד הוא שאר מפסוק ערות אחות אביך
וערות אהות אמך לא הגלה כי את שארו
הערה · וכל שני שארים אסורים על שני
שארים אלא מאחר שבני הדוד האמתי
בותרים על כן יותרו שארי אשת הדוד ובני
הדוד מן הדין היה ראוי להאסר משום שהם
שאר השאר כי אחרי שאביו נקרא שאר
לבן אהיו ככו שהודענו נמצא בנו שהוא
שאר שארו של בן אהיו וכל שאר השאר
הוא באסור · ועוד ראיה אחרת שנוף ושאר
שארו נקראו שני שארים באסרו ערות
אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת
בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה
זמה היא · והראיה בזה ששאר השאר הוא
שאר · ואם נשיב סרעף את בת בנה שהוא
שב אל בתה ילך מזה ששאר שאר השאר
נקרא שאר ואם כן בת הדוד תקרא שאר
לו · ועוד על צד ההשלכה שאם שאר שאר
הדבק בו יהיה באסור שאר שאר שארו
למה לא יהיה באסור · ובאמר ההכם המזרה
שבת הדוד שאר נקראת שאמר לא ראינו
ולא שמענו שישא אדם אשה ותקרא לארו
זולתי אם היתה בת דודו · והנה מזה האסר
בת הדוד לאיש מפסוק איש איש אל כל שאר
בשרו · אך לולי התנאי שבת הדוד מוצאה
מתוך האסור בהתר היתה אסורה וזה התנאי
הוא הנודע בין ישראל כלם והם מהחברים
עליו כי בת הדוד מותרת וכן בת הדודה
ואינן אסורות גם מספור הכתוב והתיין לבני
דודיהן לנשים ולא אמר דודהן בלי יו"ד להורות
שבאסור לנשוא שני אחים שתי אחיות ·
ומאמר וישאום בני קיש אחיהם קודם נתינת
התורה היה אע"פ שיש לתקנו כי היה בנו
ובן בנו של אחר ונקראו בנים לקיש · וראיה
אחרת שבת הדוד היא בהתר מאמר הכתוב
ערות אחי אביך לא תגלה ולא התריש הכתוב
בזה שאם היה מחריש היינו אומרים בן הדוד
ממלת ערוה שבן האיש יקרא ערוה לאביו
מאמר כי ערותך הנה אלא באר ואמר אל
אשתו לא הקרב בלא ז"ו להורות כי האסור
עליך בן ערות אחי אביך היא אשתו לבד על

Digitized by Google

כן אפר אל אשתו לא תקרב ולא אסר ואל אשתו לא תקרב ואחרי שכבי הדוד הם בהתר בני אשת הדור לכל שכן · והנה זה העקר שהזכיר החכם ר' ישועה בהגברה הוא אסור נוף ושאר שארו שיהיו אסורים על שני שארים הוא בעקרים ובפרחים זולת הכנפים · שהרי האיש ודודו אינם אסורים לשני שארים כי הנה שארי הדוד שהם בנו ובתו אינם אסורים כל שכן שארי דבקו · ואסר ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה הורה שאסור הבן הוא אשתו משום אסור זכר על זכר אסנם האיש בהיותו אסור על הבת האסור עומד עליה ואיך יאסר עליו חתנו עד שילך אסורו לאשתו · ואמר רבינו אהרן נ"ע בשם שכלתו אסורה עליו כך חתנו אסור עליו וילך אסורו אל אשתו אע"פ כן יש לכבור דבר רבינו אהרן נ"ע כי אחרי שהחל ואסר ערות כלתך ולא אסר ערות בנך יש לומר שיהיה אסורה משום שהיא דבק שארו באסרו ערות כלתך לא תגלה ומזה הצד יאסר החתן ויהיו שני שארים אסורים על נוף אחד ואסיר החתן ילך אל אשתו · ועוד עלל עלת באסיר הכלה ואסר אסורה משום שהיא אשת הבן והאב אסור על הבן ואסורו ילך אל אשתו · ואסר ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך היא ומה שפירשנו באשת הבן הוא הדין באשת האח · וחכמי הקבלה אומרים כיון שאסר הכתוב אשת אחי האב אסור אשת האח יבוא מקל וחומר · ותשובה עליהם כי אסור אחד יבוא מצדדים רבים כמו שבארנו באסור האם · ומה שהפרישו זאת האשה מכלל הנשים אסורי העריות בתנאי היות אשת האח זרע האב והאמת שהכל בדרך אחת ואינם תלויים על תנאי · ואסר ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זה היא ורצה הכתוב לאסור שני שארים על נוף אחד · ואשה ובתה היותם שני שארים עלה מוצאה וכל שני שארים אסורים לנוף אחד · מה אשה ובתה אשה ואחותה אשה ואמה אשה ואביה אשה ואחיה אשה ובנה האסור על הנקבות עומד עליהן ועל הזכרים הולך אל נשיהם · ואחרי כן אסר את בת בנה ואת בת בתה והיא שאר שארה וקבצן הכתוב בעלת שארה והיא עלה כתובה ואם בן שאר השאר נקרא שאר · והנה אסור על האיש לשאת עקר שרהו או עקר ופרח פרחו שהוא נוף ושאר שארו והוא הדין בכל נוף ושאר שארו להיות אסורים לנוף אחד האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים ילך אל נשיהם · ואין הבדל בין אשה ובת בתה בין אשה ובת אחותה מצד שהן שאר השאר ואסר שארה הנה זמה היא ומלת היא תשוב אל הלקיחה באסרו לא תקח כי השמות בכח הפעלים :

פרק שמיני

מערה נתחיל לבאר עקרי האסור בראיותיהם · העקר הראשון אסור האיש על שאריו שהם ששה והם אביו ואמו ואחיו ואחותו ובנו ובתו ממאמר הכתוב ערות אביך וערות אמך לא תגלה ערות אחותך ערות אשת אחיך ערות כלתך והבת לא נזכרה ויוצאת מקל וחומר שאסר הכתוב בת הבת קל וחומר הבת אסורה · ואם בת אשתו אסורה לו באסור ערות אשה ובתה לא תגלה קל וחומר בתו אע"פ כן הבת עצמה יוצאת ממנה במלה · האסור על הזכרים הולך על נשיהם ועל הנקבות בן בעצמן מכח זה העקר · וראיה אחרת שכל אלו השארים אסורים מפסוק איש איש אל כל שאר בשרו · וראיה אחרת מקל וחומר שאם שאר השאר יהיה אסור קל וחומר השאר באסרו ערות אחות אביך וערות אחות אמך ואסר שאר אביך שאר אמך היא קל וחומר השאר · וראיה אחרת שאם הדבק בשאר יהיה אסור באסרו ערות אשת אביך קל וחומר השאר · וראיה אחרת מקל וחומר שאם שאר הדבק בשאר יהיה אסור קל וחומר השאר · והנודע מדת השליח ע"ה והוא אשר התחברו עליו כל ישראל כי הששה שארים הם אסורים ואין לאדם לחוש בענין מי שאומר כי אחרי שמצאנו ראיה חזקה מצד התורה מה לנו להביא ראיות חלושות · יש להשיב שזהו חריפות דעת כדי לחדד השכל היאך ילקחו המופתים מדרך החפוש על צד הקש · העקר השני אסור שאר השאר באסרו ערות אחות אביך וערות אחות אמך ואסר שאר אביך היא שאר אמך היא ערות בת בנך או בת בתך והטרדנו העלה הזאת על כל שאר השאר ואסרנו אותו האסור על הנקבות בן בעצמן והאסור על הזכרים יצעד אל נשיהם ממאמר הכתוב ערות אחי אביך ואסר אל אשתו לא תקרב הרא"ב כי אסורו ייזב אל אשתו · וראיה אחרת שאם כאר שאר דבקו יהיה אסור קל וחומר

שאר שארו באמרו ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה • וראיה אחרת ששאר השאר נקרא שאר באמרו ערות אחות אביך וערות אחות אמך לא תגלה כי את שארו הערה וישוב אל המוזהר • וכן נמי מה שאמר ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח ואמר שארה הנה זמה היא • וקבין הכתוב בין נוף ושאר השאר בשם שאר ואחר ששאר השאר נקרא שאר אשרו יצא מן איש איש אל כל שאר בשרו • העקר השלישי אשור האיש על שני שארים ממאמר הכתוב שאמר ערות אשה ובתה לא תגלה שהאשה ובתה שני שארים באשר על הכתוב שארה הנה זמה היא ואסורים להנשא לנוף אחד מה אשה ובתה מה אשה ואחותה אשה ואמה אשה ואביה אשה ואחיה אשה ובנה האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם • ונם כן שלש הנשים שנאמרו אשת האב ואשת האח ואשת הבן אע"פ שיש לומר שתן אסורות מתוך שהן תלויות בבעליהן יש לומר שאסורן מתוך היות שני שארים אסורים לנוף אחד • ויש לקחת אסורם מקל וחומר שאם נוף ושאר שארו אסורים לנוף אחד ממאמר הכתוב ערות אשה ובתה קל וחומר שני שארים אסורים לנוף אחד • העקר הרביעי אסור האיש על נוף ושאר שארו ממאמר הכתוב ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח שארה הנה זמה היא ועלל הכתוב בטלת שאר ואם כן כל נוף ושאר שארו אסורים לנוף אחד • ויש לקחת וראיה מפסוק ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב אע"פ כן יש לומר שאשתו נאסרה משום שהיא נתלית בבעלה יש לומר מצד היות נוף ושאר שארו אסורים לנוף אחד והנח מה אשה ובת בתה מה אשה ובת אחותה • העקר החמישי אסור שני שארים על שני שארים ממאמר הכתוב ערות בת אשת אביך • והנה אשה ובתה שני שארים אסורים לאיש ובנו שהם עקר ופרח על עקר ופרח • העקר והפרח שני שארים והנה עקר אסורם מצד היות שני שארים אסורים על שני שארים ובל שני שארים אסורים על שני שארים • והנה אשה ובתה אסורות לאיש ובנו מה אשה ובתה מה אשה ובנה אשה ואחותה אשה ואחיה אשה ואביה אשה ואמה האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים הולך על נשיהם • העקר הששי אסור שני שארים על נוף ושאר שארו בהנבדה שהנביר החכם ר' ישועה נ"ע ממאמר הכתוב ערות אחי אביך לא תגלה בהכניסו אחים המעברים של אב בטלת אחי אביך בעבור שלא הזכיר טלת שאר כמו שהזכיר באהות האם ואחות האב ואם כן שם אח כולל האמתי והמעבר ואם יהיה בולל המעבר לא יבוא אסורו משם אח כי מן השם לא נלמוד אסור אך תקון השם עליו שיהיה נבר בהזכרו בשם אח באשר נתוכחה האמת מקודם לכן שמן השם לא נלמוד אסור אבל האסור בזה המקום יבוא מתוך היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים שהאיש ובן בנו אסורים לאשה ובתה או לאשה ובנה שזה הבן הוא אח מעבר לאב והאסור על הנקבה בה בעצמה ועל הזכר הולך אל אשתו על כן אבר אל אשתו לא תקרב וכן הדין בכל ששה שארים • ויש לקחת אסורם מראיה אחרת משום שאיש ושאר שארו נקראים שני שארים ממאמר הכתוב ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח שארה הנה זמה היא וקרא הכתוב נוף ושאר שארו בשם שאר באמרו שארה הנה ואם כן כל שני שארים אסורים על שני שארים כמו שנתבאר בפרק הקודם • וזה העקר יהיה בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ר"ל נוף ושאר שארו שהרי אשה ובת אחיתה מותרות לשני שארים והיה זה יוצא מתוך האסור מפני שבני הדוד מותרים ובני אשת הדוד איך יהיו באסור • תמו העקרים הששה :

פרק תשיעי

מאחר שבארנו העקרים בראיותיהם נבאר הנופים האסורים לנוף אחד על דרך כלל ואחרי כן נשים הכללים בפרקים לבאר בכל כלל וכלל הפרט שלו :

(א) אסור האיש על ששה שאריו והם אביו ואמו ואחיו ואחותו ובנו ובתו • משום שהאיש אסור על שאריו האסור על הנקבות עומד בהן ועל הזכרים יצעד על נשיהם :

(ב) אסור האיש על דבקי שאריו משום אסור שני שארים על נוף אחד על הנקבות בן בעצמן האסור ועל הזכרים יצעד על נשיהם ויאסרו הצרות צרת האם וצרת הבת הצרת האחות :

(ג) אסור האיש על שארי דבקי שאריו משום אסור

Digitized by Google

אסור שני שערים על שני שערים על תנקבות בן בעצמן ועל הזכרים הולך על נשיהם :
(ד) אסור האיש על שארי דבקי דבקי שאריו הנקבות חוץ מן הזכרים משום אסור שני שערים על שני שערים :
(ה) אסור האיש על שארי שאריו משום שהאיש אסור על שאר שארו האסור על הזכרים יצעד על נשיהם ועל הנקבות בן בעצמן :
(ו) אסור האיש על דבקי שארי שאריו משום אסור נוף ושאר שארו על נוף אחד האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם • ויאסרו הצרות צרת אם האם • וצרת אם האב • וצרת בת האח • וצרת בת האחות יוצרת בת הבן יוצרת בת הבת :
(ז) אסור האיש על שארי דבקי שאריו משום אסור נוף ושאר שארו על שני שערים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים האסור על הנקבות עומד בעצמן ועל הזכרים הולך על נשיהם :
(ח) אסור האיש על שארי דבקי דבקי שארי שאריו הנקבות זולת הזכרים משום אסור נוף ושאר שארו על שני שערים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים :
(ט) אסור האיש על שארי שארי דבקי שאריו משום אסור נוף ושאר שארו על שני שערים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים הולך על נשיהם :
(י) אסור האיש על שארי שארי דבקי דבקי שאריו הנקבות זולת הזכרים משום אסור נוף ושאר שארו על שני שערים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים :
(יא) אסור האיש על שארי דבקי משום אסור שני שערים על נוף אחד האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים הולך על נשיהם :
(יב) אסור האיש על שארי שארי דבקי משום אסור נוף ושאר שארו על נוף אחד האסור על הנקבות עומד עליהן ועל הזכרים הולך על נשיהם :
(יג) אסור האיש על שארי דבקי שארי דבקי הנקבות זולת הזכרים משום אסור שני שערים על שני שערים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה :
(יד) אסור האיש על שארי שארי דבקי שארי דבקי הנקבות זולת הזכרים משום אסור נוף ושאר שארו על שני שערים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה :
(טו) אסור האיש על שארי שארי דבקי דבקי דבקי הנקבות זולת הזכרים משום אסור נוף ושאר שארו על שני שערים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה :
(טז) אסור האיש על שארי דבק דבקי הנקבות זולת הזכרים משום אסור שני שערים על נוף אחד ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה :
(יז) אסור האיש על שארי שארי דבק דבקי הנקבות זולת הזכרים משום אסור נוף ושאר שארו על נוף אחד ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה : תמו כללי הנופים האסורים :

ומעתה נביא הפרקים ונבאר בכל פרק ופרק על פי סימני הכללים בפרק מופרד לכל סימן פרטי הכלל שלו :

פרק ראשון

אסור האיש על ששה שאריו • אסור האיש לקחת אמו ואחותו ובתו ואשת אביו ואשת אחיו ואשת בנו • משום שהאיש אסור על שאריו על הנקבות בעצמן האסור ועל הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה הפרק ששה נופים :

פרק שני

אסור האיש על דבקי שאריו • אסור האיש לקחת אשת אביו • ואשת בעל אמו • ואשת אחיו • ואשת בעל אחותו • ואשת בנו • ואשת בעל בתו • משום היות שני שערים אסורים לנוף אחד ואסור זכר על זכר ישוב אל אשתו • כלל זה הפרק ששה נופים :

פרק שלישי

אסור האיש על שארי דבקי שאריו • אסור האיש לקחת אשת אב אשת אביו • ואשת אח אשת אביו • ואשת בן אשת אביו • ואמה ואחותה ובתה • משום היות שני שערים אסורים על שני שערים אסור הנקבות בעצמן עומד ואסור הזכרים ישוב על נשיהם • כלל זה הפרק ששה נופים :
אסור על האיש לקחת אשת אב אשת אחיו •

Digitized by Google

ואשת אח אשה אחיו • ואשת בן אשת אחיו •
ואמה ואחותה ובתה • משום היות שני שארים
אסורים על שני שארים • אסור הנקבות בן
בעצמן ועל הזכרים ישוב אל נשיהם • כלל זה
הפרק ששה נופים :
אסור על האיש לקחת אשת אב אשת בנו •
ואשת אח אשת בנו • ואשת בן אשת
בנו • ואמה ואחותה ובתה • משום היות שני
שארים אסורים על שני שארים אסור הנקבות
בן בעצמן ועל הזכרים ישוב אל נשיהם • כלל
זה הפרק ששה נופים :
אסור על האיש לקחת אשת אב בעל אמו •
ואשת אח בעל אמו•ואשת בן בעל אמו•
ואמו ואחותו ובתו • משום היות שני שארים
אסורים על שני שארים האסור על הנקבות בן
בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה
הפרק ששה נופים :
אסור על האיש לקחת אשת אב בעל אחותו •
ואשת אח בעל אחותו • ואשת בן בעל
אחותו • ואמו ואחותו ובתו • משום היות שני
שארים אסורים על שני שארים האסור על
הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם•
כלל זה הפרק ששה נופים :
אסור על האיש לקחת אשת אב בעל בתו •
ואשת אח בעל בתו • ואשת בן בעל
בתו•ואמו ואחותו ובתו•משום היות שני שארים
אסורים על שני שארים האסור על הנקבות בן
בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה
הפרק ששה נופים :

פרק רביעי

אסור האיש על שארי דבקי דבקי שאריו
הנקבות זולת הזכרים • אסור על
האיש לקחת אם בעל אשת אביו•ואחותו ובתו•
משום היות שני שארים אסורים על שני שארים
ואסור זכר על זכר יצעד על אשתו • כלל זה
הפרק שלשה נופים :
אסור על האיש לקחת אם בעל אשת בנו •
ואהותו ובתו • משום היות שני שארים
אסורים על שני שארים• ואסור זכר על זכר
יצעד על אשתו • כלל זה הפרק שלשה נופים :
אסור על האיש לקחת אם בעל אשת אחיו •
ואהותו ובתו • משום היות שני שארים
אסורים על שני שארים ואסור זכר על זכר יצעד
על אשתו• כלל זה הפרק שלשה נופים :
אסור על האיש לקחת אם בעל אמו •
ואחותה ובתה • משום היות שני שארים
אסורים על שני שארים ואסור אשה על אשה
יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :
אסור על האיש לקחת אם אשת בעל אחותו•
ואהותה ובתה• משום היות שני שארים
אסורים על שני שארים ואסור אשה על אשה
יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :
אסור על האיש לקחת אם אשת בעל בתו •
ואחותה ובתה • משום היות שני שארים
אסורים על שני שארים ואסור אשה על אשה
יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

פרק חמישי

אסור האיש על שארי שאריו • אסור
האיש לקחת אם אביו • ואשת אבי
אביו • ואם אמו• ואשת אבי אמו• משום היות
האיש אסור על שאר שארו האסור על הנקבות
בעצמן עומד ועל הזכרים הולך על נשיהם •
כלל זה הפרק ארבעה נופים :
אסור על האיש לקחת אחות אביו•ואשת אחי
אביו•ואחות אמו• ואשת אחי אמו• משום
היות האיש אסור על שאר שארו על הנקבות בן
בעצמן האסור ועל הזכרים יצעד על נשיהם •
כלל זה הפרק ארבעה נופים :
אסור על האיש לקחת בת אחיו•ואשת בן אחיו•
ובת אחותו•ואשת בן אחותו•משום היות
האיש אסור על שאר שארו על הנקבות בן
בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה
הפרק ארבעה נופים :
אסור האיש לקחת בת בנו•ואשת בן בנו • ובת
בתו• ואשת בן בתו • משום היות האיש
אסור על שאר שארו על הנקבות בן בעצמן ועל
הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה הפרק
ארבעה נופים :

פרק ששי

אסור האיש על דבקי שארי שאריו • אסור
על האיש לקחת אשת אבי אביו •
ואשת בעל אם אביו • ואשת אבי אמו• ואשת
בעל אם אמו• משום היות נוף ושאר שארו
אסורים על נוף אחד ואסור איש על איש יצעד
על אשתו • כלל זה הפרק ארבעה נופים :
אסור על האיש לקחת אשת אחי אביו• ואשת
בעל אחות אביו• ואשת אחי אמו•ואשת
בעל אחות אמו • משום היות נוף ושאר שארו
אסורים לנוף אחד ואסור איש על איש יצעד
על אשתו • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

Digitized by Google

אסור על האיש לקחת אשת בן אחיו • ואשת בעל בת אחיו• ואשת בן אחותו • ואשת בעל בת אחותו• משום היות נוף ושאר שארו אס״ים על נוף אחד ואסור איש על איש יצעד על אשתו• כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת בן בנו • ואשת בעל בת בנו•ואשת בן בתו•ואשת בעל בת בתו• משום היות נוף ושאר שארו אסורי׳ לנוף אחד ואסור איש על איש יצעד על אשתו : כלל זה הפרק ארבעה נופים :

פרק שביעי

אסור האיש על שארי דבקי שארי שאריו • אסור על האיש לקחת אשת אב אשת אבי אביו• ואשת אח אשת אבי אביו•ואמה ואשת בן אשת אבי אביו•ואמה ואחותה ובתה• משום אסור נוף ושאר שארו על שני שארים בעקרים ופרחים זולת הבנפים על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם• כלל זה הפרק ששה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אב בעל אם אביו•ואשת אח בעל אם אביו• ואשת בן בעל אם אביו•ואמו ואחותו ובתו• משום אסור נוף ושאר שארו על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים אסור הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה הפרק ששה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אב אשת אב אמו• ואשת אח אשת אב אמו•ואשת בן אשת אב אמ• • ואמה ואחותה ובתה • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם• כלל זה הפרק ששה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אב בעל אם אמו• ואשת את בעל אם אמו• ואשת בן בעל אם אמו•ואמה ואחותה ובתה• משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה הפרק ששה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אב אשת בן בנו• ואשת את בן בנו• ואשת בן בנו•ואמה ואחותה ובתה • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם• כלל זה הפרק ששה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אב בעל בת בתו• ואשת את בעל בת בתו• ואשת בן בעל בת בתו•ואמה ואחותה ובתה• משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים הולך על נשיהם • כלל זה הפרק ששה נופים :

פרק שמיני

אסור האיש על שארי דבקי דבקי שארי שאריו • אסור על האיש לקחת אם בעל אשת אב אביו• ואחותו ובתו• משום אסור נוף ושאר שארו על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור זכר על זכר יצעד על אשתו • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אשת בעל אם אביו• ואחותה ובתה • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם בעל אשת אב אמו• ואחותו ובתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אשת בעל אם אמו• ואחותה ובתה• משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור אשה על אשה יצעד לבעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם בעל אשת בן בנו• ואחותו ובתו • משום היות נוף ושאר

שארו

Digitized by Google

שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור זכר על זכר יצעד על אשתו • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על איש לקחת אם אשת בעל בת בנו • ואחותה ובתה • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם בעל אשת בן בתו • ואחותו ובתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור זכר על זכר יצעד על אשתו • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם בעל בת בתו • ואחותה ובתה • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

פרק תשיעי

אסור האיש על שארי שארי דבקי שאריו • אסור על האיש לקחת אשת אב אב אשת אביו • ואם אב אשת אביו • ואשת אב אם אשת אביו • ואם אם אשת אביו • ואשת בן בן אשת אביו • ואשת בן בת אשת אביו • ובת בן אשת אביו • ובת בת אשת אביו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים הולך על נשיהם • כלל זה הפרק שמונה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אב אב בעל אמו • ואם אב בעל אמו • ואשת אב אם בעל אמו • ואם אם בעל אמו • ואשת בן בן בעל אמו • ובת בן בעל אמו • ובת בת בעל אמו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרי' יצעד לנשיהם • כלל זה הפרק שמונה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אב אב אשת אחיו • ואם אב אשת אחיו • ואשת אב אם אשת אחיו • ואם אם אשת אחיו • ואשת בן בן אשת אחיו • ואשת בן בת אשת אחיו • ובת בן אשת אחיו • ובת בת אשת אחיו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שמונה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אב אב בעל אחותו • ואם אב בעל אחותו • ואשת אב אם בעל אחותו • ואם אם בעל אחותו • ואשת בן בן בעל אחותו • ובת בן בעל אחותו • ואשת בן בת בעל אחותו • ובת בת בעל אחותו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים על הנקבות בן בעצמן האסיר ועל הזכרים הולך על נשיהם • כלל זה הפרק שמונה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אב אב בעל בתו • ואם אב בעל בתו • ואשת אב אם בעל בתו • ואם אם בעל בתו • ואשת בן בן בעל בתו • ובת בן בעל בתו • ובת בת בעל בתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה הפרק שמונה נופים :

פרק עשירי

אסור האיש על שארי שארי דבקי שאריו • אסור על האיש לקחת אם אב בעל אשת אביו • ואם אם בעל אשת אביו • ואשת אב אם בעל אשת אביו • ובת בן בעל אשת אביו • ובת בת בעל אשת אביו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסיר אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב בעל אשת אחיו • ואם אם בעל אשת אחיו • ובת בן בעל אשת אחיו • ובת בת בעל אשת אחיו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב בעל אשת בנו • ואם אם בעל אשת בנו • ובת בן בעל אשת בנו • ובת בת בעל אשת בנו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים

Digitized by Google

בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור זכר על זכר יצעד על אשתו • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב אשת בעל אמו • ואם אם אשת בעל אמו • ובת בן אשת בעל אמו • ובת בת אשת בעל אמו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב אשת בעל אחותו • ואם אם אשת בעל אחותו • ובת בן אשת בעל אחותו • ובת בת אשת בעל אחותו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב אשת בעל אחותו • ואם אם אשת בעל אחותו • ובת בת אשת בעל אחותו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הכנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

פרק אחד עשר

אסיר האיש על שארי דבקו • אסור האיש לקחת אשת אב אשתו • ואשת את אשתו • ואשת בן אשתו • ואמה ואחותה ובתה • משום היות שני שארים אסורים על נוף אחד על הנקבות בן בעצמן האסור ועל הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה הפרק ששה נופים :

פרק שנים עשר

אסור האיש על שארי שארי דבקו • אסור על האיש לקחת אשת אב אב אשתו • ואם אב אשתו • ואשת אב אם אשתו • ואם אם אשתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לנוף אחד האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד לנשיהם • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת אחי אב אשתו • ואחות אב אשתו • ואשת אחי אם אשתו • ואחות אם אשתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לנוף אחד האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת בן אחי אשתו • ובת אחי אשתו • ואשת בן אחות אשתו • ובת אחות אשתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לנוף אחד האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד על נשיהם • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אשת בן בן אשתו • ובת בן אשתו • ואשת בן בת אשתו • ובת בת אשתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לנוף אחד האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יצעד לנשיהם • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

פרק שלשה עשר

אסור האיש על שארי דבקו • אסור על האיש לקחת אם אשת אב אשתו • ואחותה ובתה • משום היות שני שארים אסורים לשני שארים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אשת את אשתו • ואחותה ובתה • משום היות שני שארים אסורים לשני שארים ואסור אשה על אשה יצעד לבעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אשת בן אשתו • ואחותה ובתה • משום היות שני שארים אסורים לשני שארים ואסור אשה על אשה יצעד לבעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם בעל אם אשתו • ואחותו ובתו • משום היות שני שארים אסורים לשני שארים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אחות אשתו • ואחותו ובתו • משום היות שני שארים אסורים לשני שארים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם בעל בת אשתו • ואחותו ובתו • משום היות שני שארים אסורים לשני שארים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

פרק ארבעה עשר

אסור האיש על שארי שארי דבקי שארי דבקו • אסור על האיש לקחת אם אב אשת אב אשתו • ואם אב אשת אב אם אשתו •

Digitized by Google

ובת בן אשת אב אשתו • ובת בת אשת אב אשתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים וזולת הבנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב אשת אח אשתו• ואם אם אשת אח אשתו•ובת בן אשת אח אשתו • ובת בת אשת אח אשתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור אשת על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב אשת בן אשתו• ואם אם אשת בן אשתו• ובת בן אשתו•ובת בת אשת בן אשתו• משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור אשה על אשה יצעד לבעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב בעל אם אשתו• ואם אם בעל אם אשתו • ובת בן בעל אם אשתו • ובת בת בעל אם אשתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב בעל אחות אשתו• ואם אם בעל אחות אשתו• ובת בן בעל אחות אשתו • ובת בת בעל אחות אשתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אב בעל בת אשתו• ואם אם בעל בת אשתו • ובת בן בעל בת אשתו•ובת בת אשתו•משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור אשה על אשה יצעד עלי בעלה • כלל זה הפרק ארבעה נופים :

פרק חמשה עשר

אסור האיש על שארי דבקי שארי שארי דבקו בעקרים ובפרחים זולת הבנפים • אסור על האיש לקחת אם אשת אב אב אשתו • ואחותה ובתה • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים בעקרים ובפרחים זולת הבנפים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אשת אב אם אשתו • ואחותה ובתה • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים ואסור אשה על אשה יצעד לבעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם בעל אם אשתו• ואחותו ובתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אשת בן בן אשתו• ואחותה ובתה • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם בעל בת בן אשתו• ואחותו ובתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים ואסור אשה על אשה יצעד לבעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם אשת בן בת אשתו • ואחותה ובתה • משום היות נוף ושאר שארו אסורים לשני שארים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

אסור על האיש לקחת אם בעל בת בת אשתו• ואחותו ובתו • משום היות נוף ושאר שארו אסורים על שני שארים ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

פרק ששה עשר

אסור האיש על שארי דבק דבקו • אסור על האיש לקחת אם בעל אשתו • ואחותו ובתו• משום היות שני שארים אסורים על נוף אחד ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה • כלל זה הפרק שלשה נופים :

Digitized by Google

פרק שבעה עשר

אמיר האיש על שארי שארי דבק׳ אסור על האיש לקחת אם אב בעל אשתו׳ואם אם בעל אשתו׳ואחות אב בעל אשתו׳ ואחות אם בעל אשתו׳ובת אחי בעל אשתו׳ובת אחות בעל אשתו׳ ובת בן בעל אשתו׳ ובת בת בעל אשתו׳ משום הזות נוף ושאר שארו אסורים לנוף אחר ואסור אשה על אשה יצעד על בעלה׳ כלל זה הפרק שמונה נופים:

ויש לך לדעת בי בבל מקום שדלנו לשאר השאר בין בעקרים בין בפרחים בין בבנפים׳ יש לך לעלות מעלה מעלה ולרדת מטה מטה לענין האסור אין לך לעמוד על נבול אמנם מה שהגבלנו אנחנו בזה הבאור הוא שמצאנו הכתוב שהלך עד שאר השאר לבד:

נשלם ונם נתתם עלי יד **אדרן** לכלל יסודי העריות לאסור יען היות נקל לכל משכיל אשר אם החכמים הם תתמום מקרוב כל מי אשר יקרב לפנים לחזות על כן העירני לבבי ואהי להזות חקוקים על כתבי זה בבן ספר כתבתיו להיות מפתח בהם אפרזם כל נבוני רזת ישכיל בבל סתום היות פתוח בם הם אשר לא יוכלו לפתוח בפנים אשר סנר ואין פותח סובל עדי כל צפנת פענח ובבן קראתיו **צפנת פענח**

נשלם סדר העריות שבח ליוצר עליות ותתתיות ואתחיל להעתיק סדר נשים ומבטחי ביהוה אשים

סדר נשים

גל עיני ואבימה נפלאות מתורתך

אשר אהרן בן אלידו ידוע לכל משכיל כי בל אשר פעל ה׳ למענהו הוא נחלק לשלשה חלקים שכלי ונלגלי ועולם התחיה והספר׳ ואמת כי בל נמצא מאלו השלשה חלקים צריך אל הפועל במציאותו על שני אופנים׳ האופן האחד להמציאם מן התעדר אחר שנתקיים כי כל נמצא זולתו ית׳ אפשר המציאה בבחינת עצמו וכל אפשר המציאה בבחינת עצמו לא ישוה עם מחויב המציאות בפני עצמו במציאות׳ והאופן השני בהמשך קיום מציאותו׳ והשם ית׳ אחר שברא את העולם ורצה להמשיך מציאותו בחוט חסדו המתוח משער טובו הפתוח כי כל אשר עשה השם טוב מאד והשם לא יעדיר הטוב חנן לכל אחד משלשת חלקי המציאות כפי ששערה חכמתו האלהית להספיק בהמשך מציאותו׳ וידוע כי השני ימצא בארבעה מאמרות׳ במאמר העצם ובמאמר חכמה ובמאמר האיכות ובמאמר האנה׳ וידוע כי השכלים הנבדלים לא ימצא בהם השנוי באחד מאלו המאמרות׳ ועצמי הגלגלים לא ימצא בהם השנוי רק במאמר המצב שהוא תחת סוג האנה׳ וגם זה השנוי אינו בענין מיושב העצם על כן לא יקרה בהם שנוי בעצמם אם כן אלו שני חלקי המציאות המשך מציאותם כפי שהגן להם השם ית׳ בעצם מציאותם בלי היות בהם שנוי וחלוף׳ אמנם העולם

העולם השפל יקרנו השנוי בארבע מאמרות והשנוי שני מינים בטה ממנו ובטה אליו • ואמנם על השנוי בטה ממנו לא היה שום נמצא מפרטי העולם השפל אלולי השנוי בטה אליו • והשם ית' רצה בהמשך מציאותם על כן שם כח בתולדת בשיפסד זה יתהוה זה והעולם יהיה מתקיים • וידוע שהעולם השפל מיוסד בארבע שרשים אשר הם לא ישתנו כלליהם מפני שהם במקומם וכל אחד מהם שומר צורתו • אמנם פרטיהם אפשר שיבוא השנוי בהם וילבש האחד צורת חברו כשיצא בזולת מקומו מצד מכריח שיכריחהו • ואחרי שהכללים עומדים אינם צריכים כח תולדת כי המשך עמידתם עומד כפי הכונה האלהית בכללם ואחרי שהיתה הכונה האלהית היות הנשמה העליונה קשורה בנטפים שלמטה והיא נקשרת על ידי אמצעיים והם דומם וצומח וחי ומדבר ולכל אחד יש לו מציאות בפני עצמו והיו לארבעה ראשים שם לכל אחר כח לשמור מינו • אמנם הדומם עירובו אינו הויה כי בהתערב היסודות אין אחד מהם נפקד ולא כלם נפסדים וגם אינם קיימים בעת הערוב כמו שהיו קודם אבל הם נמצאים בו בכח והוא זולתן בפועל ועל כן היה הויתם מתמיד בהמשך מציאותם כי בהתערבם היסודות לא יגבר האחד לאחר בתכלית כי זה היה לנוצח הויה והפסד לנצוח ולא היה המשך מציאותם מתמיד וגם אין התערבות כחותם בצמצום כי לא היתה נעשית מהם צורה אחת • אמנם עירוב השני נגדיים הוא שיהא כח האחד מהם אינו גובר בתכלית אבל הוא נוצח ונצוח ואז יולד ביניהם דבר אמצעי אלא שהוא נוטה בהכרח לטבע תנוצח • אמנם הצומח החי והמדבר כיון שיש להם הפסד לגמרי לולי הויה לא היה נמצא אחד בעולם • וחכונה האלהית בהפך על כן שם בח תולדת לכל אחד לשמור מינו ובפי חשיבות הצורה יהא חשיבות הכח ההוא • והנה כח המוליד שיש בצומח אינו כמו שהוא בחי שהוא על ידי חבור וזכר ונקבה • ומה שהוא בחי המדבר הוא מה שבחי האלם שהם משתתפים בכח המוליד לפי חברם הקרוב • אבן לפי חשיבות החי המדבר כיון שזה הכח הושם לו לשמירת מינו בפי ששערה התעורת האלהית מעת אכול האדם מעץ הדעת ולא יחסון איזה זכר על איזה נקבה על דרך מקריה כמו הבהמות כי היה זה נורם להתגרות מין האדם קצתם לקצת בלי רחמים מצד ערמתו והיה נפסד מין האדם אלא בהיות האיש מכיר יוצאי מעיו מדרך מבע שהוא הם עליהם וזה נורם שלא יכבן אחרים פן יהבנו גם הם על ידי אחרים ולשאר הועלות מלבד אלה • על כן תתיחד אשה לאיש אחד מבלי קרוב אליה איש אחר והסבימו היות זה היחוד על צד הקנין בגלה על ידי ועד אנשים כשאר דברים הנקנים שזוכה בהם האיש הקונה אותם ויותר כמו שיתבאר • ואחרי שהושם במבעו כח המוליד על ידי התעוררות ההאוה על פי כונה אלהית להמשך קיום מין האדם צריך האדם להמשך אחרי כונה האלהית לעזור ולהעזר כי לא נבראו כלי התולדה מבלי מצוא תכליתם • והכוכבים מפקוק פרו ורבו שהוא מצוה בפריה ורביה אין להם בכעד שהחכם רבינו ישועה נ"ע השיב עליהם שזה אינו בכח האדם ואיך יצוה האדם על דבר שאינו בידו • ואם יטעון טוען שהוא עונה על ההגרמה שהיא ביכולת האדם אין משכע הכתוב מורה זה אבל הכתוב הגיד על כה שהושם בטבעו וזה כיוצא כה שנאמר בחיות וכמו שאינו בחיות על צד הצווי כן גם בזה אמנם הגיד הכתוב מענה הברכה כמו שקדם ואמר ויברך אותם אלהים וענין הברכה בידוע שלא יאות לטעם צווי • אבל הפפיק בהם בקריאת הטבע על פי הכונה האלהית :

פרק ראשון

אבן כונת התורה בקנין האשה • יש לך לדעת בי מצות התורה סובבות על חמשה דרכים • אם שהעמור התורה כפי ענין שהיה נוהג מקודם לכן כנן קנין האשה וקדוש החדש • אם שתבטלנו מכל וכל כנן קדש וקדשה וכיוצא בם • אם שתחליף הענין ותשים דבר אחר במקומו מטה שהיה נוהג מקודם לכן כנן היבום שהיה באחים במש והעתיקו באחי משפחה אם שתגיחנו כמו שהוא אבל תחליף תנאיו כנן העולה • אם שתורה ענין שלא היה נוהג מקודם לבן כנן מצות מילה והשבת • אמנם בענין זה נמשכה התורה כפי ענין הראשון והשני ואסר לנו קדש וקדשה והעמידתנו על הקנין • ואופן הקנין בפי שהגידה תורתנו שאין האשה נקנית אלא במוהר והוא כסף וברצון וגבעדים עם הכתב זהו האמור בטוהר בכתב ובביאה שהעדים בכח הכתב והרצון בכח הבריה שהוא

Digitized by Google

הביאה מסאמר ואבוא בברית אותך שאמתת הברית היא · הסבמת הרצון ואין אחד מאלו מספיק על קנין האשה כי אם שלשתם יחד ובעבור שאין עקר כל זה בתורה אלא לפי מנהג הקדום על כן אומרים בדת משה וישראל הטהורים והקדושים · ולא בדעת בעלי הקבלה שאומרים בשלשה דברים האשה נקנית בכסף בכתב ובביאה וכל אחד מספיק על הקנין לבד שיהיה בעדים · והכסף שאומרים לפי דעתם אינו נקרא מוהר · והכתב אינו כמעם עדות אבל המעם שיהיה כתוב בו הרי את מקודשת לי בזה ונותנו לה בעדים ומספיק לה בקנינה · והביאה הוא לענין שביעתו עמה בעדים מספיק לה לענין הרצון כי אמרו שאמרה התורה כי יקח איש אשה ובעלה הטעם שהבעילה קונת אותה · ובקנין האשה בכסף הקישוהו מענין לקיחה שמלת לקיחה מצאנוה לענין האשה ומצאנו לקיחה על כסף שנאמר נתתי כסף השדה קח ממני מה לקוחין אלו בכסף אף לקוחין אלו בכסף · והכתב לקחוהו מן הגרושין מה הגרושין בכתב אף הקנין בכתב · אמנם לפי דעת בעלי מקרא הקנין יתקיים על ידי שלשה דברים כמוהר וברצון ובעדים כי בלי רצון לא יתקיים הקנין אלא היא בחזקת תפושה ובלתי העדים היא בחזקת מפותה :

פרק שני

אמנם המוהר מצאנוהו בכתוב שמפסר עליו באמרו מהור יהרנה לו לאשה ופירש באמרו כסף ישקול כמוהר הבתולות · נאם יהיה דבר מועמד במקום הכסף יכשר אלא דבר הכתוב בהווה · ובעלי הקבלה לא קראוהו מוהר אלא אמרו האיש קונה את האשה בפרוטה ובשוה פרוטה מפני ששם כסף נאמר על פרוטה באמרו ויצאה חנם אין כסף אבל לא פחות מפרוטה · אבן חכמי הקראים קראוהו מוהר ולשון מוהר מלשון אחר מהרו שפירושו ענין קשור ויש הבדל בעקר זה בין בנין הקל ובין בנין פיעל · ובשעור זה המוהר נחלקו החכמים מהם אומרים יש לו שעור מאמרו כמוהר הבתולות שאם אין לו שעור מה מעם לומר כמוהר ואמרו כי שעורו הוא הנזכר בתפושה ונתן האיש חשוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף · וחכמים אחרים אומרים כי אין לו שעור והעד מה שאמר הרבו עלי מאד מוהר ומתן וכן מאמר דוד באמרו ואנכי איש רש ונקיה ומן מענת שאול ידענו זה באמרו אין הפין למלך במוהר כי אם במאה ערלות פלשתים שאין המעם שאינו רוצה במוהר כלל אלא רצה דבר שיעמוד במקום המוהר · ועוד מדין השכל ידענו כי אי אפשר שהשוה בת נשיא או בת מלך לבת הדיום אחד · אבן מה שאמר כמוהר הבתולות לא יהיה זה עד שעור אלא על צד הדמיון יש לו מענה אחר לענין ההדמות כיוצא בה במשפחתה כפי המנהג · ומי שנשען על עונש התפושה אין לו מסעד כי הוא עונש ומוהרה למד מן ולו תהיה לאשה · אמנם המוהר עולה ויורד לפי שויונה במשפחתה כפי המנהג ובמעלתה לפי הרצון ולפי הזמן · ונראה לי כי אי אפשר אחת משתי הדעות לא לפי הדעת הראשון שיהיה שעור אחד לכל ולא לפי הדעת השנית שאין שעור מכל וכל · אבל מה שראוי לעמוד עליו כי יש שעור שאי אפשר לרדת ממנו ויש גם כן להוסיף על אותו השעור כפי תחשיבות וכפי הרצון ומאמר כמוהר הבתולות מרמיז על השעור שאי אפשר לרדת ממנו תואיל ומפותה היא · והשעור לקחוהו חכמינו מן שעור עונש האנוסה שהם המשים כסף על דרך רמז שנם מוהרה הם חמשים כסף · והנה עונש מוציא שם רע מאה כסף שהוא נדון כדין גנב שנים ישלם שרצה לאכול מוהרה והקש אחד יש בין מוהר המוקדם ובין מוהר המאחר · ועוד ממה שאמר כמוהר הבתולות ולא אמר כמוהר הנשים מכלל שמוהר האלמנות זולת מוהר הבתולות · לפיכך אם ארשה בחזקת בתולה ופרע לה דמי בתולה ונמצאת שכובה או מוכת עין קודם הנשואין יש לו לנרש ואם רוצה לקיים מפחית ממוהרה · נמצאת מוכת עין אחרי שארשה יהיה מוהרה שלם ואם לא יהיה לו שעור מה מעם להסניל כמוהר הבתולות · ומבח זה המאמר למדנו שיש מוהר לאלמנות ויש לו שעור והנה לא הוזכר בכתוב ואם בן עלה בידנו שהוא נשען על מנהג ישראל והדין בעקר ותוספת בדין מוהר הבתולות · אמנם בעלי הקבלה אינם קוראים מוהר אלא אותו שקוראים בעלי מקרא מוהר מואחר ועליו הם חולקים אם מדאורייתא אם מדרבנן · וחלוקתם בזה מפני שהחכמים מדרבנן אומרים שהמוהר הוא אינו מדין תורה כי כל בכסף האמור בתורה יש לו שעור והוא כסף מזוקק והואיל וזה אין לו שעור מן התורה מפני שמוהר הבתולות מאתים זוז כסף מדינה שיש

Digitized by Google

בה כ"ה זוזי כסף צרוף מזוקק וכל זה לא נזכר בתורה ועל כן אמרו שאין המוהר מן התורה · והאומרים מדאורייתא שהוא מן התורה אומרים שגם השעור נזכר בתורה באמרו כמוהר הבתולות ולקחו כ"ף מן כמוהר וה"א מן הבתולות שהם כ"ה מרמיז על כ"ה זוזי כסף צרוף מזוקק שהוא מוהר הבתולות כי אומרים כי לא נוספו האותיות אלא לדיוק · והכמים מקובלים אומרים לא נלמוד מן הגימטריאות אלא סמכו שהוא כ"ה זוזי כסף צרוף על מאתים כפי המטבע שהיה בעת שתקנו הגימטריאות והיות רי"ש סמך על ר' מוהר שהם מאתים זוזי כסף והקש על המשים סלע של אנוסה רק של אנוסה כסף צרוף ושל בתולה כסף מדינה · אך מה שפירשו על כסף ישקול כמוהר הבתולות הוא מרמיז על עונש התפוסה שהוא חמשים סלע כסף מזוקק ואין הבדל בין האנוסה ובין המפותה אלא שהאונס פורע מיד והמפתה לכשיוציא · ואולם אם תקנו מאמר כמוהר הבתולות בדרך רחוקה בהברח פירשו על מאמר מהור יהרנה שישאנה ויכתוב לה כתובה · ובלבול יש בדבריהם שהם כותבים בשטריהם שהוא מוהר בתולים נעוד מפרשים שישלם לה מוהר כדי שלא תהא קלה בעיניו לגרשה ולא עוד אלא כי הנושא אשה בלי מוהר ביאתו על דרך זנות ואין אומרים שהוא מדברי סופרים · אך לפי דעת בעלי מקרא כל זה מיושר על המחקה שאומרים ששני מוהרים הם מוהר מוקדם ומוהר מואחר הראשון הוא מוהר בתולים והשני כדי שלא תהא קלה בעיניו לגרשה · והראשון שקוראים בעלי הקבלה כסף שנקנית בו האשה נאמר בהור יהרנה לו לאשה יעליו נאמר כסף ישקול כמוהר הבתולות ואין עליה קנס האנוסה כפני שהיא כפותה · ואע"פ שהכמים אומרים שבמאמר כמוהר הבתולות בא הראשון והאחרון אינו כן כי לא הושם האחרון אלא לאופן שמור וזאת אינה צריכה שמור משום כי לא יהפין אביה להתה לו · והשני לקחוהו הכמים מן מאמר ויצאה הנם אין בכסף שהוא המוהר המיאחר והשומע שהוא תקנת הכמים אל יסביר שלא נזכר בתורה והכמים תקנוהו אבל הכונה בזה כמו שהמוהר המוקדם הוא מה שהיו נהוגים קודם בוא התורה ובאה התורה והעמידתנו עליו כן המוהר המואחר היו ישראל מתנהגים קודם בוא התורה ובאה התורה והעמידתנו עליו · אך מפני שהעמידתנו התורה על אופנים הדשים דקדקו הכמים על הראשון והבינוהו שהאשה נקנית בו ועל האחרון אמרו כדי שלא תהא קלה בעיניו לגרשה בדעת בעלי הקבלה ולהיות לה סמוך בזמן גרישתה ובזמן אלמנותה ואומרים שזה הענין תקנת הכמים · ובבן לא יקשה עלינו שכל כסף הנזכר בתורה יש לו שעור וזה אין לו שעור אחרי שאנחנו אומרי' שהתורה העמידתנו עליו ר"ל על המנהג שהיו נהוגים קודם בוא התורה כמו שהרמזנו · על כן צדק מאמרם שאין היורשים זוכים בו אלא בותבים אותו על הבעל ועל כן נקרא בשם כתובה והוא פורע בזמן גרושתה ובזמן אלמנותה הפך דעת בעלי הקבלה שהיורשים זוכים בו אחרי שנכתב כי גם האשה אינה זוכה בו אלא אחרי שנכתב · ולפי דעת בעלי מקרא יש לבאר ובשעורו כיוצא בזה שדברנו במוהר המוקדם כמו שנבאר במקומו · והמוהר לא יזכה בגזלת האשה לא אביה ולא זולתה אלא יתבר אביה עמו דברים אחרים ויכתב בנידוניותיה · ומאמר אבותינו הלא נבריות נחשבנו לו כי מכרנו על צד הגנאי בהשלמה היות ויאכל גם אכול את כספנו על חלוף הצאן · ומאמר שאול כי אם במאת ערלות פלשתים על מנת לתת לה תמורו דבר אחר · ואין מענה מעונש התפושה ועונש מציא שם רע כי אחרי שנשאה היא הזוכה במוהרה לפי דעת כל בעלי מקרא · ואם טעון טוען מן וכי ימכור איש את בתו לאמה · התשובה זה ההבדל בין שפחה הרפה ובין אשת ברית · וכל שכן כי החכמים אמרו כי הנמכרת אין אביה זוכה בדמיה אלא מפני שאביה איש עני יסברנה ויקח מעות ויקח נכסים בם · ואין ראוי לותר מוהרה בי אמור לעמוד האשה עם בעלה בלי מוהר כי תהא בעילתו בעילת זנות · וכפי הדעות החלוקות יש שנוי מנהגים לקהלות בני מקרא יש קהלות שלוקח האב המוהר כלה ומפזר ממנו על הנרוניא שלה והשאר על האב · ויש קהלות שמוסיפים על המוהר ומוציאים בנדוניא שלה · ויש קהלות בנון קהלות רומני"א נוהגים בנהגם לפי שתי הדעות שהאב זוכה על הקנין אם יש"אנה האב אבל מה שיתן לה מאחרי כן על צד סיוע המוהר הוא לבת והאב נותר בנידוניתה כמו שיתבאר מנהגם הפשוט · ומפני ענינות המקום נהגו שנותן מן המוהר קנות עד שיתקיים האסור והוא שזוכה בו האב ואחרי כן מוסיף לה הוא ובני משפחתו וזה שיתן בידה הוא הנקרא מוהר מקדם :

Digitized by Google

פרק שלישי

צריך להיות הקנין משלו ותחת רשותו שלא יהיה נגוב או גזול ועשוק ואבדה כי הם אינם שלו ואם קנה בם בין במזיד בין בשוגג קנינו בלא היה שבעליהם זוכים בהם אע"פ ש"ש תשלומין על הגנבה וחומש על הגזל קודם ש"שלם דין תורה אינו זוכה בם · אמנם האבדה שלא נכר בה בעל והיא כמעשה התורה · אמנם הגנבה והגזל אם לא יש בעל ישובו לכהן בזמן הבית ובזמן הגלות שאין כהן ידוע לפי דעת ר' יוסף נקנו לו ביאוש והם מותרים לו · ואם קנה בם קנינו קנין ונראה לי שזוכים בהם הנזונים מן הלשכה · וצריך שלא יהא קנינו מדברים שהם אסורים בהנאה כגון חמין בשבת ושור הנסקל ולא מדברים שהם אסורים מחמת קדושה כגון הקדשות של בית שאם קנה בם במזיד קנינו בטל ואם בשוגג קנינו קיים ומשלם קרן וחומש ומביא אשם שנאמר ואת אשר חטא מן הקדש ישלם · ויש הקדשות שאסורים לאיש אחד לקדש בם ומותרים לאיש אחר · לוי מקדש במעשר ראשון ואין ישראל מקדש בו לבד שנפל בו בירושה מאבי אמו · וכהן מקדש בתרומה ובמעשר מן המעשר ובבכורים ולא לוי וישראל · ואם נפלו בהם בירושה מקדשים ש"ש להם למפרם למי ש"הם ראויים לו ולא בדברים שנתייחדו באבילת בנון קדשי קדשים וקדשים קלים ומעשר שני לישראל שנתייחד באבילה ושתיה לישראל ולא בשאר צרכים · וראוי לקדש בסלוה והעד מיעקב שעבד בשביל רחל ולא היה רצון לבן נשאר כסלוה בידו ובו נקנית לאה · והנה המוכר את בתו לאמה בשעת היעוד אינו צריך ליתן בלום רק הקנין בתנאי כסף מקנתה וראוי לקדש על ידי דמי שבירות באומר אני קונה את זאת בשכר עבודתי זאת אם החדש כמו שמצאנו יעקב שקדמו נשואי רחל על עבודתו שנאמר ונתנה לך גם את זאת בעבודה אשר תעבוד עמדי :

נדון לשלוח סבלונות הבעל לאשה והאשה לבעל אם שלח הבעל סבלונות לאשה אע"פ שלא נתן קנין חושש והחמירו עליהן שהן בחזקת קנין בין שנתנו לשלוח סבלונות קודם הקנין בין אחר הקנין ולא כן הסבלונות ששלחה האשה לבעל · ובענין המוהר בשמר הכתוב מצאתי שלשה תקנים · התקן האחד אשר ההמהר שהתניתי וקבעתי וקיימתי לה על נפשי מוהר בתולים האמור בתורה כראוי לה אתן ואם היא אלמנה כוהבין לה מוהר כבוהה · והתקן אחר כאמור בתורה כראוי לה אתן · ויש עוד התקן וכראוי לה אתן · אמנם הוראת התקון הראשון באמרו האמור בתורה כראוי לה אתן זה המאמר סובל להורות עקר המוהר בתורה וסובל להורות שעקר המוהר על המנהג הקדום כמו שהזכרנו ובאה התורה ועמדה עליו · וראוי לעמוד על האופן השני מפני כי לא מצאנו עקר המוהר בתורה אבל מצאנו שהגיד עליו הכתוב באמרו מהור יהמרנה לו לאשה ומאמר האמור נקשר עם מוהר בתוליה אבל אשר אמר על השעור כראוי לה אתן אינו נקשר עם מאמר האמור בתורה מפני כי לא נזכר בתורה שהוא לפי הראוי אלא אדרבא מאמר כמוהר הבתולות מורה על קצב ואע"פ שלא נזכר אלא מפני שמצאנו הגדת הכתוב שעולה ויורד כנון ענין מיכל על כן נתנו על זה המאמר יציאה מפשוטו ואגתנו העמדנוהו על הקצב הפחות מפני שהיא מפותה הקש מן עונש האנוסה · אבל מאמר כראוי לה אתן מענהו לפי המנהג הפשוט כפי שהוא נודע מהגדת הכתובים · וענין אמרנו האמור בתורה ר"ל שהסכימה התורה עליו · אמנם תקון מאמר כאמור בתורה כראוי לה אתן מלת כראוי נקשרת על מלת כאמור ונראה מכח זה המאמר שהמוהר ושעורו עקרו בתורה שהשעור נשוא על המוהר ובהמצא הנשוא בתורה ימצא גם הנושא ואנחנו בארנו מה שעולה מכח הכתובים שאין המוהר ושעורו עקרו בתורה · אמנם תקון מאמר כאמור בתורה וכראוי לה אתן הובדל באות ו"ו השעור מן המוהר ואם כן מאמר כאמור נקשר עם מוהר בתוליה כפי כונתנו ומאמר וכראוי עוד נשאר כפי כונתנו על השעור אך לא יאות קשר הלשון לפי כונה הנכונה מפני כי באמרנו כאמור בב"ף הדמיון בנראה שעקר המוהר בתורה ואנחנו באמרנו שאין עקרו בתורה · ועוד אות ו"ו מבדיל המאמר והלא למעלה אומר והמוהר שהתניתי וקבעתי וקיימתי ומדבר על השעור ואי אפשר להבדיל מלת כראוי באות ו"ו · וידוע כי זה המוהר הנזכר בשמר הוא המוהר המוקדם כי הוא הנקרא מוהר בתולים :

פרק רביעי

צריך להיות הקנין ברצון בלי מכריח ואנס בשהיא בונרת שאם לא יהיה ברצונה היא

היא בחזקת אנוסה ועל האנוסה הוא אומר ולו תהיה לאשה אחרי שאנסה אם רצתה אבל אם לא רצתה אפילו שבא עליה אינה אשת איש • ואם יהיה לה אב בין קטנה בין בוגרת הרצון תלוי לאב • והטביאים ראיה מן נקרא לנערה ונשאלה את פיה אינה ראיה כי בבר הם אמרו הנה רבקה לפניך קח ולך • אבל הרצון לשאול לה אם הרצה ללכת עם העבד מיד או אם תרצה לשבת אתם ימים או עשור • ואין צריך לומר על האיש כי כמו שאם הקבל האשה הקנין בלא רצונה הוא כלא היה כן גם על האיש שאם הבריח מבריה אותו לתת קנין לאשה בלתי רצונו הוא בלא היה כי כל זה הוא מצד החסם הפך מאמר בעלי הקבלה שהאשה מתקדשת לרצונה והאיש בעל כרחו • ואין מענה ממאמר ולו תהיה לאשה שזה על צד התקנה והעונש מדין תורה • אחר שהבאיש שמה בהברח ואם לא יקחנה ארורבא הוא מצד החסם והברית לא תקרא ברית רק בהסכמת רצון שניהם ונאמר אכן בנדה אשה מרעה והבנידה תמצא כהפרת ברית • אמנם האיש אין הרצון תלוי על ידי אחר רק לעצמו וצריך להיות בוגר • אבל קטן שעשה זווג קנינו כלא היה • והאשה חלוקה יש בין החכמים מהם אומרים כי הרצון תלוי על ידי האשה אם בגרה ומהם אומרים כי הרצון תלוי על ידי אביה • והדעת השנית הביאה ראיה מן פסוק ואם מאן ימאן אביה לתתה לו שתלה הכתוב הרצון ברשות האב ואפשר לטעון על זאת הראיה טוען כי אחר שהבאיש את שמה ברצונה הואיל ומפותה היא ובא באב בלב אביה וחוב להדוף האב מלבו ועל כן תלה הכתוב בזה המקום הרצון על ידי האב והביא ראיה במה שבא בהגדת הכתוב שהבת ברשות האב אפילו למבדה ממה שאמר וכי ימבור איש את בתו לאמה • ועוד בפרשת נדרים שתלה הפרת נדר הבת ברשות האב • אמנם מה שבא בספור כלב ונתתי לו את עכסה בתי לאשה וכן שאול למרב בתו יכול לומר האומר שהיה הדבר ברצונה והנה מיכל שרצתה בדבר שהרצון היה תלוי בידה יכול לומר מפני שידעה כי רצון שאול עליו והעד שהיה רוצה אותו במרב על כן הסביסה גם היא • ומכל אלו הספורים אין להבריע רצון אחת משתי הפאות אבל יכול להיות רצון שניהם ר"ל האב והבת • והעד שהקנין תלוי על רצון האב הנה יעקב אבינו מה שעבד ברחל כונתו בשביל רחל ובעבור שלא היה רצון לבן רק בלאה לא היה הקנין קנין ברחל ואע"פ שהיה גם רצון רחל • ואם יטעון טוען הואיל ולא היה רצון יעקב אין קשר הקנין • יש להשיב כיון שקדם המוהר ולא היה רצון לבן ברחל נשאר כבו הלואה ואחר שהביא את לאה ונהרצה יעקב הרצון ההוא הבשיר נשואיה על ידי המוהר שהיה ללבן על צד הלואה • והסבמת ההכמים נפלה שאם ישיאנה להיות גם רצון הבת אם תהיה בת דעת מבחנת בין טוב ובין רע שאם לא תרצה אז יהיה מצד ההבס • ואין הבדל בין קטנה לבוגרת שתהיה על רצון האב מכה שאמר וכי ימבור איש את בתו לאמה ולא הבדיל בין קטנה לבוגרת כי הנה בענין הנדרים בהפרת נדריה בודאי שהיא בוגרת שהקטנה אין לה נדרים והסביכם הכתוב אל האב בהפרת נדריה זולתי אם תהיה אקטנה וגרושה שאין רשות האב עובר עליהן • ולא כדעת בעלי חקבלה האומרים שהקטנה ברשות האב ואין הבוגרת ברשות האב אלא עושה לרצונה • היתה אלמנה או גרושה ואפילו שהיא קטנה אינה תלויה בהשות האב • ויש לנו לחלק הלקים ואלו הם • אם שתהיה הבת קטנה או בוגרת אם יש לה אב או אין לה אב הרי הם ארבעה חלקים ואלו הם אם שתהיה הבת קטנה ויש לה אב • אם שתהיה קטנה ואין לה אב • או שתהיה בוגרת ואין לה אב או שתהיה ביגרת ויש לה אב • אמנם בהיות הבת קטנה ויש לה אב הרצון על ידי האב להשיאה לבעל ואם רצה הבעל לגרשה בעוד שהיא קטנה אביה מקבל גרושיה עד שתבגור ואם מת האב אחרי שהשיאה קודם שתבגור והיא בקטנותה מטתין לה עד שתבגיר לקבל גטה כי כן נאמר וכתב לה ספר כריתו' ונתן בידה ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר זכן שהיא ראויה להיות לאיש אחר ראוי להתגרש • אמנם אם תבגור האשה אחרי שהשיאה אביה בעוד שאביה חי היא מקבלת גרושיה ואם כן אחרי שאביה מקבל גירושיה בעוד שהיא קטנה יש לו להשיאה לבעל אחר אחרי שתתאלמן או תתגרש • לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו שהיא יעודה למיאון כי כן הכתוב אומר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ונראה שהויתה הויה אחר שיצאה בין על ידי עצמה בין על ידי אביה • וכיון שאין גרושי הקטנה על ידי עצמה כך הויתה לאיש אחר אינה על ידי עצמה • בכלל קדושיה אחרי שנתגרשה על ידי אביה • שאם יאמר גרושיה על ידי אביה ואין לה הויה כלל עד שתבגור

Digitized by Google

מה טעם ויצא מביתו והלכה והיתה • ואם יטעון טוען שהרי נדרי האלמנה או הגרושה אינם תלויים ברשות האב • יש להשיב שאנחנו לא תלינו הרצון על ידי האב אלא קודם שתבגור לקבל גרושיה אבל אם בגרה היא המקבלת ובן גמי אהרי גרישתה על ידי אביה קודם שתבגור תלויה ברשות האב אבל אחרי שתבגור בזמן גרישתה היא לרצונה ואין רשות האב עובר עליה בזמן היות לה נדרים כל עת שהיא אלמנה או גרושה יצאה מרשות האב • ופסוק ונדר אלמנת וגרושה כולל לאשה שנתאלמנה או נתגרשה בזמן הבגרות שהרי הנדר אינו רק לבוגרת וכולל זה הפסוק לאותה שנתגרשה או נתאלמנה ואהרי כן יצאה לידי בגרות ונדוה • אמנם בהיותה בוגרת ויש לה אב הדבר תלוי על רצון שניהם ואין הבדל בין קטנה לבוגרת רק שהבוגרת צריך להיות עם רצונה כי בלי רצונה הוא על צד החסם • והנה מצאנו נדרי הבת תלויים על רשות האב ובאמת שהיא בוגרת כך זוגה תלוי על רשות אביה • ובעלי הקבלה לא העבירו רשות האב על הבוגרת ואם כן הדבר לסה אמרו שעל נדרי המאורשה הבעל והאב מפירים • ואם כותם בעוד שהיא נערה שקדושיה תלויים על רצון אביה מפני שהם הבדילו בין קטנה לנערה ובין נערה לבוגרת כי עד בת שתים עשרה נקראת קטנה ומבת שתים עשרה ויום אחד עד ששה חדשים נקראת נערה כשתביא סימנים ומבת שתים עשרה וששה חדשים שלמים תקרא בוגרת ואנחנו לא מצאנו הבדל בין נערה לבוגרת והבתוב אומר ושבה אל בית אביה כנעוריה והאלמנה נקראת נערה שנאמר מן הנערה הזאת • ומאמר החכם ולו תפץ אביה לתתה לו ונפל בלבה דבר שנאה אחר שכבו עמה ואמרה לא אחפוץ אותו לא היינו מכריחים אותה כי זה יהיה כאב ודחיית כאב חוב • אין כח מאמר חכמים כי זוג האב הוא כלא היה כי עם ההשלמה זוגה ברצונה היה שאם לא כן איך שכב עמה והיא כדמות אנוסה ועוד שנפילת השנאה אחר שכבו עמה כמו שאמר החכם • מכלל שזוגה היה ברצונה וכח מאמר החכם שיש לה זכות להתנרש בגט אם תרצה ואמר זה הדבר להחליש דעת החכם שהביא ראיה מפסוק ואם מאן ימאן אביה לתתה לו שתלה הבתוב הרצון על ידי האב אין הטעם שאם לא תרצה הבת יכריהה האב אבל שיהיה עם רצונה בשכבר מפותה היא וסייע החכם שזוגה על רצון אביה גם עם רצונה מפני שעל גרושה יש לרצונה כתום ואיך יהיה זוגה כלי רצונה • אמנם בהיות הבת בוגרת ואין לה אב הרשות בידה להזדווג לאיש וזמן הבגרות וסימניו הוא להיות שער למקום הידוע צומח ושדים נכונים כמו שאמר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הוא מאמר שדים נכונו ושערך צמח • אמנם בהיות הבת קטנה ואין לה אב או שנתאלמנה מזווג אביה בעוד שהיא קטנה ומת אביה אין זוגה זווג ואינה צריכה גט וזוגה כלא היה • ובעלי הקבלה יעדוה למיאון שהיא מבאנת ויוצאת אפילו משמשת לפניו ושערוה עד בת שש אפילו מבחנת אינה צריכה מיאון • ובבת שש עד בת עשר אם מבחנת מבאנת ובבת עשר עד שתבגור מבחנת ולא מבחנת מבאנת וזה החלוק מפני שהמיאון צריך גט של מיאון כדבריהם ולפי דעתנו צריך הודאה קודם שתבגור אם לא רצתה בו ואינה אסורה בקרוביו והוא אינו אסור בקרובותיה • אך אם עשה עמה זווג בעוד שהיא קטנה ובגרה והיא רוצה בזוגה אינה צריכה קנין אחר ואין ראוי לעשות כן • ולכן ראוי להעשות הזווג מאחרי שתבגור להיות רוצה בזוגה והוא זמן הבגרות כפי שבארנו • ואם זוגה אסה או אחיה בעוד שהיא קטנה אין זוגה זווג מדין תורה • שליח האב או האשה או שעשו פקידים לקבל בעדים הקנין קנינם קנין אלא חזרו האב או האשה קודם קבל השליח או הפקיד הקנין בעדים בטל קנינם • הרצון שמשלים את הקנין צריך להיות כדי דבור ואם חזר בו קנינו קנין וזהו שאומרי' בקנין האשה ובביאה והביאה היא לענין הסכמת הרצון כמו שאמר ואבוא בברית אותך לא כדעת בעלי הקבלה שאומרים שהיא השכיבה :

נדרים ישראל להשיא את הקטנה אסה ואחיה ואע"פ שאין קנינם קנין שלם על צד תקנה שלא יהיו היתומות להפקר • נראה לי בעוד שהיא קטנה אם נשא אחד מקרובותיה או אחד מקרוביו אם נשא אחת מקרובותיה זאת תצא מסנו והלך לה והבא אליה בעוד שהיא קטנה לא יהיה נדון שבא באשת איש • קטן שעשה קנין אין קנינו קנין והוא הדין בשוטה וכן גמי זווג פקח לשוטה :

עב האיש

פרק חמישי

האיש שעשה זווג עם האשה או עם אביה צריך להיות בעדים ובשטר כשאר דברים הנקנים וצריכים שטר ועדים • וכתוב ואכתוב בספר ואתתום ואעד עדים וזווג האשה ביותר שאם לא תהיה שם עדות הוא בדין המפותה וסיג נדול עשו אותם המתקנים בזה הענין להיות אותו הזווג בפרסום בעדות לפי השרשים שבארנו בתחלת הספר וכתוב ויקח בועז עשרה אנשים • אמנם השטר יש מן חכמים שהקישוהו מן הנרושים ואמרו כשם שהמגרש בכתב כך הקונה בכתב ואין דבריהם חזקים מפני שנראה לי כי לקחוהו מדברי בעלי הקבלה מה שבארנו שהאשה נקנית בשלשה דברים במוהר בכתב ובביאה והכתב שאומרים הקישוהו מן הגירושין ודעתם בזה שהכתב עצמו מגרש כך הכתב עצמו קונה • ואנחנו אין זה דעתנו שלפי דעתנו המוהר הוא עקר הקנין והעדים עליו יהיו והכתב עליו יהיה לא שיסמיך בעצמו • ואיך יתכן להיותו מוקש מן הגרושין עד שמקצתם אמרו כי מקום שלא נכתב השטר אינה צריכה נט כנון המאורשה וזה משפט מעוקל כי הכתב מוקש מן הנט ואיך ידינו מן המוקש אל העקר ובאמת כי צריכה היא נט כמו שיתבאר • ובעלי הקבלה כותבים השטר ואין דעתם שהוא הכתב הנאמר במוהר בכתב ובביאה מה שרוצים בו לפי דעתם אך קוראים אותו בשם כתובה מפני שכותבים בו המוהר שיתחייב הבעל לאשתו אשר אנחנו קוראים אותו מוהר מואחר ולענין המוהר יקרא כתובה מפני שאינו משלם אותו לשעתו אלא כותב אותו עליו ואינם רוצים בזה השטר הנאמר במוהר בכתב בביאת וכבר בארנו איבות הענין בו • אמנם אנחנו קוראים השטר בתב כי הוא מברר שהזווג היה במוהר ורצון ועדים ויקרא כתב ולא כתובה • אך שם כתובת אינו מוכם רק למי שיתחייב האיש לאשת מן המוהר ונדני האשה שתבנים מבית אביה שיקבלם הבעל באחריות ובותבים אותו לאופן זה יקרא בשם כתובה כמו שיתבאר • ובעלי הקבלה אמרו בלתי כתובה תהיה בעילתו בעילת זנות ורצונם על המוהר המואחר • ונם אנחנו אומרים בלתי כתובה בעילתו בעילת זנות ורצוננו על המוהר המוקדם • והחברל בין שני המאמרים נתבאר • ויש קהלות נהנו לכתוב מן המוקדם וולתי המואחר • וקהלות נהנו ומשלמים אותו סיד וכותבים אותו כמוצא נדוניא מפני ש־מוהר הוא לאשה כמו שנתבאר • והאופן אשר יחייב בזה האשה הכתב כפי שבאר החכם כי הדברים נקנים מהם ברצון בלבד הוא המבר והקנין במאכל ומשקה ומלבוש ובסף וזהב שהם מטלטלים • אבל הבנינים והקרקעות והשדות צריכים עם הרצון כתבים כאשר ידענו בענין ירמיה הנביא ע"ה בקנין שדה תנמאל כמו שאמר ואקנה את השדה מאת תנמאל ואתרי כן כתוב ואכתוב בספר ואעד עדים • ולא יתקיים מקנה השדות והבתים בזולת כתב ועדים • וכן זכר לעתיד לבוא שדות בכסף יקנו וכתוב בספר ואתום והעד עדים • והאשה אינה פחותה מן השדות אבל היא יתרה הרבה בזה • לא יקחנה לזמן מוסגל ומונבל שתהיה כדברים המטלטלים אבל היא קנין עולמי לאשת ברית ויתחייב עליה שטר ובו עדים ונאמר שילקח זה מן המנהג בענין המוהר • והדבור בעדים הנה הכתוב אומר על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר והזווג אחד מהם וכן עשה בועז שלקח עשרה אנשים ואמר עדים אתם היום ואע"פ שהוא על הנאולה אמר וגם את רות המואביה כי בעת שיארש איש אשה לקבץ קהל למענה והוא להיות בפרהסיא הזווג אשר יתלה בזווג בפי העקר שהקדמנו • והעדים ראוי להיותם כשרים בני ברית • ומהתנהנה האמתית להיות הזווג אצל בעל תורה סבין בבל ענין אסור שיהיה הזווג בשר נצל מכל ענין אסור • הנה עלה בידינו כי ענין הארושין הוא הוא בשלשה דברים • האחד המוהר השני הרצון והשלישי עדים וכתב • והחכם רבינו יוסף פירש כי זווג שיהיה על ידי שבוד ושוטה הוא כלא היה כמו המבר והקנין ולי נראה כי צריך נט מספק אך אם יתקיים צריך קנין אחר :

פרק ששי

אמנם מצאתי החכמים הראשונים אשר בארו בבטה דברים נקנית האשה בדבריהם חלוקים זה מזה • שר' בנימן האזנרי נ"ע אומר שהאשה נקנית בחמשה דברים באריסה בלקיחה במוהר בברית ובעדים והביא ראיה לכלם מן הכתוב • ור' יאשיה הנשיא נ"ע הביא ששה דברים ואלו הם • במוהר ובעדים ובכתב ובביאה ובקדושין ובקנין •

Digitized by Google

אר' יהודה האבל בעל אשכול הכופר אומר בששה דברים במוהר וארוש ובכתב ובעדים וברית וביאה שנאמר ואשבע לך ואבוא בברית אותך • נראה שאין שום מאמר מאלו הסדרים שבארנו מדברי החכמים סותר למה שהקדמנו שבשלשה דברים האשה נקנית אך הביאה ר' יהודה אומר לענין השכיבה • ואם החכמים הותירו יותר מהשלשה כבר ידעת שאנחנו לא דברנו רק על הקנין שהוא אמתת הארוש ושם ארוש ענינו אמור בי בקנין אמרה לכל איש זולתו ושי"ן וסמ"ך משתמשין והוא כמו בבש כשב • אך החכמים הוסיפו הנשואין והשבועה וסדרו יותר מהשלשה והאמת ידועה • אמנם ר' בנימן האונדי מה שאמר באריסה אין דעתו שהקנין חוזן מעצם המוהר ועל כן הבדילו בפני עצמו כדעת הרבנים • אמנם הלקיחה היא הורה על הנשואין כמו שיתבאר והמוהר הוא עצמו הארוש והברית מורה על הרצון והביא העדים בכח הכתב כי שניהם כח אחד • אך מה שסדר ר' יאשיהו הנשיא ששה דברים עשה העדים והכתב שני דברים והם דבר אחד • ומה שאמר ובביאה היא ביאת הברית שהוא אמתת הרצון כפי שבארנו והקדושין הם לענין הנשואין שהקדוש ענינו הפרשה ויחוד על ידי קבוץ קהל כמו שיתבאר שאינו מורה לקיום עצם הארוש • והקנין הוא מורה על השבועה שאינו מורה לקיום עצם הזווג רק לחזוק כמו שנבאר • נמצא שהארוש הוא מתקים בשלשה דברים במוהר ורצון ועדים עם הכתב • אך הנשואין צריכים יחוד והפרשה וזהו טעם הקדושין • אמנם השבועה היא להזוק לבד כאשר זה מבואר בדברי החכמים • אך אין האשה נקנית לבד בשבועה כאשר בארו החכמים • וכמו שאמר החכם ר' ישועה ואין צורת שומרת יבם אלא כצורת אשה נשבעה להנשא לאיש ונם נשבע הוא היותה לו לאשה והרצון בזה שאין שום אסר על ידי השבועה שאם נשבע הוא שתהיה פלונית אשתו ונשבעה היא שיהיה פלוני אישה אין שום אסר בזה ואינה אשת איש והבא אליה אינו בחזקת שבא על אשת איש • אלא הנשבע לקחת אותה לו לאשה ולא עשה תנאי הארוש היא פטורה להנשא לכל איש והוא ידרש בשבועתו • אבן ראיתי להחכם רבינו אהרן נ"ע שהזכיר בשביל אנשים שהיתה דעתם כי השבועה היא אמתת הארוש ונה את דעתם • אמנם נתן טעם בשביל השבועה אשר נהגו ישראל ועושים בשעת הקנין ואמר כי טעם השבועה הוא בעבור שנהלקו ישראל קראים ורבנים ואפשר שיקח קראי רבנית או רבן קראית בעבור שלא יניחו דתם לוקחים מהם קנין לעמוד בדת הקראים כמו שכתוב בשטר ועוד רצו והתנו שניהם במבחר לבם בברית הר סיני ובחקי הר הורב וכו' והדין עמו בזאת השבועה • אבן על השבועה שעושים בשעת הקנין לא אמר שום דבר • ואם יטעון טוען כי זאת השבועה היא הנזכרת בשטר אי אפשר כי השבועה שעושים בשעת הקנין ממנו לבד לוקחים השבועה כשאומרים בברית הר סיני ובחקי הר חורב אני פלוני בן פלוני מארש ומקדש את פלונית בת פלוני היות לי לאשה על מהרה וקדושה במוהר בכתב ובביאה כדת משה וישראל המהורים והקדושים• והנה אין השבועה ממנו רק לחזוק הקנין מפני שנרישתה תלויה על ידיו במצאה לה ערות דבר כמו שיתבאר ועל כן לוקחים ממנו שבועה כי האשה כשאר דברים הנקנים אין בם תוספת וכמו שהוא מתנחם על שאר הדברים אפשר שהוא יתנחם על קנין האשה ובכן עושה השבועה להזוק • אבל בשטר לוקחים השבועה מן שניהם כפו שאומר ועוד רצו והתנו שניהם במבחר לבם בברית הר סיני ובחקי הר חורב ונותן טעם שהוא לשמור את מועדי ה' תמקודשים • ועוד שואת השבועה חדשה חכמי הקראים מזמן החלק קראים ורבנים אמנם השבועה הקודמת שלוקחים ממנו בשעת הקנין הנראה מדברי החכמים שכן היה מנהג ישראל הקדום שהיו לוקחים מן התתן שבועה וזה היה נודע מדת ישראל כעין המוהר • והנה רבינו טוביא העובד נ"ע בספר אוצר הנחמד בפרשת ויקרא אמר וכן נאמר בשומה כי היא הפרת הברית ובזתה אותה והיא שבועה כי לא יושלם זוג בזולת שבועה וברית והרצון מפני שהיא קבלה בשבועה היותה על מהרה וקדושה והואיל ושמתה נאמר לה ותמעול מעל כך עולה מכח מאמר החכם • ואמר בפרשת קדושים בענין השבועה על האמת שהיא על ארבעה פנים אחד מהם הוא התוב והוא אשר יחזוק לא יעבוד בלי שבועה וברית • ור' ישועה נ"ע אמר בספר עשרת הדברים בפסוק לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא • והתנאי אשר מן התורה היא בשבועת השומה אשר תתחייב עם התנאי שלה וכבר הושג באלו הנשואין •

ואמר

ואמר בשאלות המקדשות ואמרו כי לא היתה עליהם מצוה שלא יקחו אשה אלא על דרך נשיאה אלא היתה נשיאתם על דרך הדעת וברעת לא יתחייב השבועה וקדושים • וכבר ידעת שהחכמים בארו שהטוהר הטואחר לא הושם לה אלא כדי שלא תהא קלה בעיניו לגרשה הנה הבלית הכונה שעשו סייג לקיום הקנין בין מעשה הנפש בין מעשה ממון :

פרק שביעי

אין שום תנאי עומד על הקנין בין מוקדם בין מואחר • כיצד האומר על מנת שאני כהן ולא נמצא בהן על מנת שירצה אבי ולא רצה אביו קנינו קיים • באיזה קנין אין התנאי קיים • כל האומר מעכשיו אני קונה את פלונית על מנת כך אלא אם לא אמר מעכשיו אלא אמר אם ירצה אבי אני קונה את זאת כשיתקיים התנאי יתקים הקנין• בהקש מדין הגט הקישו החכמים את הקנין שאין בו תנאי ממה שאמר הכתוב ספר כריתות ולזה נקרא ספר כריתות שהוא דבר הכורת בינו לבינה וזהו טעם הכריתות שלא יהיה על הגט שום תנאי כאמרו את מגורשת מסני ופטורה לכל העולם חוץ מפלוני שאינו גט כשר שזה לא יקרא ספר כריתות• לא כדעת בעלי הקבלה שטעם לשון כריתות שלא יכתוב במחובר • ובזה הדין הקישו על הקנין מן הגרושין מה הגרושין אין שום תנאי עומד עליו כך הקנין אין שום תנאי עומד עליו • ואין ראוי להשען על דעת בעלי הקבלה שאמרו על תנאי מוקדם אם המעתו יהיה הקנין בטל • ואם על תנאי מואחר אמר לה מעכשיו בשיתקיים התנאי יתקיים הקנין למפרע והם עצמם אמרו קודם שיתקיים התנאי אם בא אחר וקדשה יהיו קדושי שניהם תופשים מספק • וראוי להכריע שאם זנית קודם שנתקיים התנאי מה משפטה האם יתנו עד שיתקיים התנאי ויהיו קדושיה נמורין ותהרג או אחרי שזנית תהיה נדונת בפטורה כיון שלא נתקיים התנאי עכשין והתנאי צריך שיהיו לו ארבעה תנאים שיהיה קודם למעשה ושיהיה מן האפשר ושיקדים חין על לאו ושיבטיל תנאו בפי שהתבאר בתנאי בני גד • וכל האומר מעכשיו הרי המעשה קודם לתנאי ולזה אמרנו כשיהיה המעשה קודם ר"ל הקנין ויש לחם תנאי בשלא יתקיים התנאי לא יבטל הקנין • אבל אם התנאי קודם למעשה אם לא יתקיים התנאי לא יתקיים הקנין • חששו החכמים בדבר זה כי אי אפשר שיהיה הקנין ואי אפשר בלי התנאי כפי מה שנהגו בתנאי כתובה ואם לא יבטל הקנין בבטול התנאי יהיו פרוצין בדבר זה ואין ראוי לעשות לרמות אחד את חברו ועל כן נהגו ומשביעין למתנה בקנין קונה שטים וארץ לעמוד על תנאו ויהיה מחויב לכך • ואם יש לו ואינו רוצה לשלם מבריחין אותו לקיים שבועתו • הביא הזמן וירד מנכסיו ואינו יכול לשלם תנאו ישאנה על ברחו ואין לו זכות לגרש כי לא הרשתה התורה לגרש אלא מפני ערות דבר :

פרק שמיני

אין הקנין תופש בעריות ואינה צריכה גט אלא היא אחרי נתינת הקנין כמו קודם נתינת הקנין • ודקדקו החכמים מנין לנו מדין תורה שלא יהיה הקנין תופש בעריות ובארו מקצת החכמים מאהרי שמצאנו לשון לקיחה באחרת העריות כמו שאמר את בת בנה ואת בת בתה לא תקח והיא תורה על הקנין כמו שנאמר אותה קח לי יהיה משמע הענין שלא יהיה הקנין תופש לא יהיה עליו עונש • ואנחנו מצאנו במשפטי העריות עונש על הלקיחה ואיך יעניש הכתוב במה שאין לו כתום ועוד שהלקיחה מצאנוה מדין תורה • על הנשואה באמור הכתוב ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה • ויותר טוב שכל לקיחה האמורה בעריות היא על הנשואין • ובכך נאמר בפסוק האהרון בעריות שיהיה הקש על הבל • אמנם הקנין אינו תופש וכל הכונה אחת מן העריות לא עשה כלום ואין עליו עונש מדין תורה • אמנם הראיה על זה ר"ל שאין הקנין תופש מה שמצאנו בכלל אחרת העריות אשת איש באמרו ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע • ואין הקנין תופש באשת איש בראיה מן הכתוב ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר לכשתצא מרשותו אחר כך תהיה לאיש אחר • נמצא כל זמן שהיא אשת איש אין קנין אחר תופש בעריות חוץ מן הנדה שבידוע שבשעת האזהרה היא אשת איש וגם לא יהיה הקנין תופש בה • ודין העריות עומד על כתוב והקש ומה שהוא בהקש הברור כדין הכתוב • ובבר באתי בספר אשר תקנתי על העריות עקרי אסורי העריות מה שהם מן הכתוב ובהקש

הברור

הברור ומה שהם ברדך הגברה הם ששה עקרים· העקר הראשון אסור על האיש ששה שאריו · העקר השני אסור האיש על שני שארים · העקר השלישי אסור האיש על שאר שארו · העקר הרביעי אסור האיש על נוף ושאר שארו · העקר החמישי אסור שני שארים על שני שארים · העקר הששי אסור שני שארים על נוף ושאר שאיו בעקרים ובפרחים זולת הבנפים· אבנם תחמשה עקרים הם מן הכתוב ומן ההקש הברור ואסור איש על איש שיצעד על אשתו · ועל כל אלו אין הקנין תופש · אבנם העקר הששי הוא מדרך התגברה שהוא אסור שני שארים על נוף ושאר שארו בעקרים ובפרחים זולת הבנפים · ואסור אשה על אשה שיקרה על התמשה עקרים שהם מן הכתוב ומן הקש הברור ואין צריך לומר בעקר הששי הוא מה שאמר ר' ישועה מדרך הגברה · אבן יש אסורים בעריות אשר צריכים נט כמו מי שנשא את האם ואח"כ בא אל הבת האם צריכה נט משום שנשואיה היו בהכשר כפי שבארנו בספר העריות שאסור לבוא עליה כיון שפגע בה פגע האסור · וכן מי שנשא שאר דבק שאריו הקנין שקדם בה כשר וצריך נט אחרי שפגע בו פגע האסור · אמנם האסורים שאסרו בעלי התכוב וכל היוצא מכח דבריהם אשר בטל אותם הר"ר ישועה בספרו הידוע הוא ספר העריות בראיות ברורות שהן שואות כאריות אין לחשוש בהן שהקנין בהן שלם ונשואין ראויין וכל המגרש צריך נט שלם · וחוץ מן העריות יש ארבע נשים שאין הקדושין תופשין בהן · והן אשת איש ואשה אל אחותה משום צרור וכנענית שנם אלו מחויבי כריתות והשפחה · אבל אשת איש נתבאר שאין קדושין תופשין בה · ואשה אל אחותה בהקש כמו שבארנו · ועל הכנענית אומר בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך והרי היא בכלל דין העריות שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך כפי שבארו החכמים · ואמת שהקנין צריך לאשת ברית ולמדנו שהשפחה אין הקנין תופש בה והוא הדין בעבד לבת ישראל כי הגה בשפחה תרופה הדמים שנתן לה לעבוד עד זמן להנשא מאחר כן כשתשתחרר כי בעוד שהיא שפחה אינו תופש שהרי אומר בקורת תהיה לא יומתו כי לא הפשה · ואין זה אלא מפני שהיא שפחה אין הקנין תופש בה והבא עליה יתחייב באשם משום שיש לה תליה באיש שאם כן היה לה גם כן משפט ותכתוב אומר והביא את אשמו · ולא תשמע לדברי בעלי הקבלה אשר אמרו שהיא לוקה ברצועה של בקר מאמר בקורת תהיה · ואמרו את השפחה משום שהכתוב השוה העבדים עם החמורים כאמרו שבו לכם פה עם החמור שאלו דברים שאין להם שעור · ולא עוד אלא שמהרו את המזר בביאת השפחה באמרם תמזר שנשא את השפחה הולד הבא מכנה אחר שתשתחרר יהיה כשר ולזה אמרו הכסף מטהר את המזרים · ומה שראוי לנו לומר שלא נתחייב הבא עליה באשם אלא מפני שבא על ערוה אסורה שאין הקנין תופש בה ולכך נתחייבו אנשי בית שני שנשאו נשים נכריות מפני שלא היה הקנין תופש בהן באשם כמו שאמר ואשמים איל צאן על אשמתם · וכיון שהוקש הבא על הכנענית באשם שפחה חרופה כשם שאין הקנין תופש בכנענית כך אינו תופש בשפחה ונראה שלא נתנו להן נט כמו שאמר להוציא כל הנשים והנולד מהן בעצת ה' כי עדיין הן בכנעניותן והכתוב אומר כי העם ישראל לא נבדלו מעמי הארצות · והנביא אומר ובעל בת אל נכר והנולד מן הכנענית הוא כנעני ואין להפלא איך יצא זרע ישראל לכנענית שהרי הכתוב אומר ומזרעך לא תתן להעביר למולך ואומר כי יסיר את בנך מאחרי ואומר בה' בגדו כי בנים זרים ילדו ועל כן אומר והנולד מהן בעצת ה' ר"ל שהם כדין המתגיירים · ויש נשים שאסורות באסורי לאו והקנין תופש בהן ומגרש בנט ואלו הן אלמנ' לכהן גדול גרושה זונה וחללה לכהן גדול ולכהן הדיוט ממזרת לבן ישראל וממזר לבת ישראל ומואבי ועמוני לבת ישראל ובת עמוני ומואבי לבן ישראל אחד זכרים ואחד נקבות לא כדעת בעלי הקבלה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית כמו שיתבאר · ובת ישראל לפצוע דכא וכרות שפכה וגרושת האיש לאישה אחרי שאורשה לאיש אחר והיבמה קודם שתחלוץ · ועל אלו הנשים הקנין תופש וצריך נט למה מפני שלא בא אסור עליהן אלא על הנשואין מפני שאמר לא יקח ולא יבוא והעד שהביאה היא בנשואין ממאמר יעקב הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה כי אי אפשר רק לענין השכיבה · ועוד מה שאמר לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה שאינם ראויים לשכיבה ומה בא הכתוב לאסור ואם כן לא בא שום אסור על הקנין שאם יאמר אומר שאם הנשואין הם באסור עקרו שהוא הקנין איך יהיה תופש · התשובת

Digitized by Google

תתגרש בנט אך על היבמה נא ובאר שאין הקנין תופס כמו שאמר לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר והתוירה נאמרת על הקנין שנאמר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר • וחכמי הרבנים דקדקו בזה המאמר שאם יהיה על צד הגדה לא יהיו הקדושין תופשין בה ואם הוא אזהרה יחזו הקדושין תופשין בה • ואני חפשתי בדברי חכמי עדת הקראים ולא מצאתי מפלט על איזה הקנין תופש ועל איזה לא יהיה הקנין תופש אך מדרך כלל אומרים כל אשה שבא אסורה בתורה אין הקנין תופשיומי שבא לבאר בפרט לא יצא מהם שהפרישו בעלי הקבלה זולתי היבמה שנחתפק עלידם אם הקנין תופש או אינו תופש כמו שבארנו • והכמי הקראים פסקו שאין הקנין תופש :

פרק תשיעי

צריכים אנחנו לבאר איכות צורת אלו הנשים אשר מדרנו אסורם חוץ מן הערויות והנה הכתוב אומר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור ודקדקו החכמים בזה כי בזה הפסוק החל באות ו' להבדילו מן הערויות מה שלא עשה כן בערויות שלא רצה הכתוב בזה שאר קרוב מן הערויות כי בתחלה באר שהוא אסור עולמי בלי תנאי ועתה החל ובאר מה שהוא לפרקים ועל כן לא החל במלת ערוה • אמנם במלת אחותה רבו הפירושי'ם מהם אומרים שהם אחיות אסתיות • ומהם אומרים שאולות • ומהם אומרים אשה ובת אחותה או אשה ובת אחיה ומהם אומרי'בנות שני אחים ומהם אומרים אחיות ביניקה ומהם אומרים אחיות בדין • ומה שיש לחוש מכלל אלו הבונות אם שהן אחיות ממש או אחיות בדין כי האחיות האחרות במעט התבוננות תתבאר סתירתן ורצוננו לקצר • אמנם חכמי הקראים אומרים כי אינן אחיות ממש כי הכתוב מדין התקש אשר אותן בנזרה שוה וקל וחומר נזרה שוה בן ערות אשה ובתה אסור שני שאים על גוף אחד וקל וחומר שאם בת אב אבי אסורה בת אבי לא תהיה אסורה • ועוד אלו היה רוצה באחות ממש היה אומר ערות אחות אשתך • ואין למעון מן ערות אשה ובתה כי אלו כל אחת מצטרפת להברתה בשם אחד ולא כן דאם עם הבת • ועוד כי לא הזכיר משפט הבא אליהן בפרשת קדושים בבאור במו שהזכיר הנה בבאור מלמד שאינן אחיות ממש ועל כן אמרו שהן אחיות בדין • אך מי שנמשך מן הקראים שהן אחיות ממש אמר כי לא למדנו מזה האסור לא צווי ולא התר • ואם יקשה מקשה שהכתוב התנה בצדוד ובחייה מכלל שאחרי מותה בהתר • אומר כי בחייה אסורה מן הכתוב ואחרי מותה מן התקש • וחכמי הרבנים אומרים שהן אחיות ממש משום שאומרים כי לא בא אסורם בתורה כי אינם אומרים בהקש ואומרים על זאת האזהרה זוג חיוב וזוג התר • ועל זוג חיוב אומרים כי משמע הכתוב ר'ל מאמר ואשה אל אחותה אמור על שני אחים כי נשאו שתי אחיות ומת אחד מהם ונפלה אשת האחד ליבום שהיא אחות אשתו והכתוב הזהיר במה שאמר יבמה יבוא עליה ואמר הנה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה והקישו מעליה לעליה במו שבארנו בספר ערות • ואומרים על לא תקח לצרור לא צרור ר'ל לא היא ולא צרתה ועשים צרור שם עד שאמרו צרת צרתה מכפל ר'ש לצרור ואלו דברים שאין להם שעור • והיה לפי דבריהם לומר לנלות ערותן ועוד שמלת תקח בקמין מופסק מכלל שמלת לצרור אינה בעבור הצרה • אמנם המכוון מדעת הכמי הקראים להאמין שזה נאמר למה שהן אחיות בדין אחר אשר האסתיות אסורות בהקש מדין ערוה ואין הנה מלת תנאי כי לא מצאנו דין אסור הערויות אלא אחד בחיים ובמות והרצון בזה שאסור על האיש לשאת אשה אל אחותה לאופן צרור ולפי זה צריך לבאר צורת הדבר מה שיאות מכח הפסוק כי הוא מופלג בפירושו • ואמרו החכמים פירושים חלוקים ואין הרצון לסדרם כי הכונה לקצר • והמכון אחר עיין אמתי שהכתוב רצה לאסור לשאת איש שתים נשים בעת שיהיה שם צרור • ואין הבונה שאם לא תהיה רוצה הראשונה יהיה אסור לשאת השניה שכבר הכשיר הכתוב נשיאת שתי נשים באמרו אם אהרת יקח לו בי התיין לאיש שתי נשים אלא על מנת שלא יגרע שאר כסות ועונה והוא הרצון באמרו הנה לא תקח לצרור לגלות ערותה שהצרור הוא שיגרע ממנה חקה ועל כן אמר בחייה בעניו ותהיין צרורות עד יום מותן אלמנות חיות • ואין הצרור דבר הלוק מן גלוי הערוה אלא הרצון יהיה לה צרור בגלוי ערוה אחרת בשימנע ממנה חקה ועונה • ואם תהיה הבונה לעניו הצרור במניעת הקה לבד בין קדם נשיאת אשה

שנית בין אחר נשיאתה הוא באסור • אבל אם לא ימנע ממנה חקה בין שהתיה הראשונה רוצה בנשיאת השנית בין שלא תהיה רוצה אין זה צרור כי אופן הצרור הוא במניעת חקה לא שיהיה ענין הצרור תלוי על רצונה כי כן לא יאות לדבר הכתוב בדבר הרחוק במציאות כי מתי תהיה האשה רוצה בזוון בעלה אשה שנית ועוד עצמו של דבר אסור ואם תהיה רוצה ואין לחוש ברצונה אחרי כונת הכתוב • ובעבור שהיו האסורים הראשונים בחיים ובמות על כן התנה הנה בחיים • ואם יקשה המקשה כי אמר בחייה ואם תהיה נרושה ועדיין היא בחיים איך יהיה הענין תתהיה נשיאת אשה שנית אסורה • יש להשיב כי אופן אסור לקיחת השנית הוא באשר יהיה למנוע מן הראשונה חקה בגלוי ערות השנית אבל אם תהיה נרושה אין מניעת הוק ממנה לא יהיה שם אסור • נראה שאם נשאה לכתחלה אין הקנין תופש ואם לקחה על תנאי התורה בלי צרור ותפש הקנין ואחרי כן בטל התנאי ינרש בגט • והתנה עליה הכתוב בשני דברים האחד צרור בגלוי הערוה והשני בחיים והטעם שלא יהיה צרור לראשונה בגלוי ערוה אחרת בחייה ונראה שאם יהיה לה צרור במותה אין לחוש • ואיך יהיה לה צרור אחרי מותה עד שהוצרך לומר בחייה זה אי אפשר • יש לומר שלא מפני זה הוצרך לומר בחייה אך מפני שאלמלא לא היה אומר בחייה היה עולה שהוא אסור עולמי • ומלת צרור לא היה נופל על הראשונה אלא על שם האחרונה בענין וכעסתה צרתה • והטוען מקמצות לא תקח שהוא מופסק ויהיה האסור על כל אופן הנה לצרור בלמ"ד המשיג והסגיל בגלוי הערוה לא על שם שהיא צרה לה להיות אסור על כל אופן :

פרק עשירי

אין הקנין תופש באשת איש אחת מאורשה ואחת בעולה ממה שהכתוב אומר כי יקח איש אשה ובעלה ואמר וכתב לה ספר כריתות ואמר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ובאחרת והיתה מורה על הארוש בי כן מצאנו הכתוב אומר ואשה כי תהיה מאורשה לאיש ועליה אומר ושנאה האיש האחרון או כי ימות האיש האחרון מלמד בעוד שהיא בעולה או באורשה אין קנין אחר תופש בה • היו קדושי ראשון בספק ונקנית לשני הראשון מגרש בגט והשני קונה בקנין אחר • האשה שהלך בעלה בדרך מרחוק בין שהיה בארוש בין שהיה בנשואין ובאה שמועה כי מת והיא נשאת לאחר ואחר כך בא האיש אם לא שכב עמה האחרון קנין השני בטל וחוזרת לבעלה הראשון • בא אליה השני אסורה לראשון ולשני אסור עולמי ותצא בגט משניהם ותנשא לאחר • וקצת החכמים שלא הוציאו מעשה דוד ממשמעו אומרים תצא בגט מן הראשון ותנשא לשני • וחכמים פסקו שהיא אסורה לשניהם משום שכבר נזרו אומר על דרך השדור שמזונת האיש אם נתקדשה לאחר שהיא אסורה לבועלה הראשון • ואם בן הבעולה שבא עליה איש אחר ועדיין קנין הראשון תופש ואחר ביאת השני א"כ תהיה אסורה עליו מדין תורה • מי שבא על אשה דרך זנות האשה אינה אסורה לאיש אחר עד שתפטר ממנו בגט הנה דין המפותה שלא הזיבו הכתוב רק דמי הנאת שכיבה • ובכל ספרי החכמים הפשתי ולא מצאתי מי שיחייבנה בגט אך בענין אסורי ערוה הבניסה ברגברה כפי דעת ר' ישועה נ"ע • עשתה האשה או האב שליח קבלה לקדשה לאיש וקודם שיבוא הקנין בידה נתקדשה לאחר ולא נודע הענין איזה קנה ראשונה אחד נותן גט ואחד נשאה היה ודאי ומספק קודם הודאי לנשאה • קבלה האשה קנין ולא נודע למי נתקדשה החשודים בענין קודם החשוד יותר והשאר נותנים גט • קבלה הקנין ואינה חשדת אנשים אסורה היא לכל העולם • כל מקום שאמרנו אחד נותן ואחד נושא והשאר נותנים גט כשלא יהיו הם שארי ערוה שאז כולם נותנים גט • כל קנין מספק צריך גט מספק • איש שהלך למדינת הדרך או הים ולא באה שמועתו לא מת ולא חי או נשמעה שמועה מפוקפקת כי מת היא יושבת כך עד שיודע בברור ואם לא יודע יושבת עד יום מותה • מי שנשתמד אשתו מסורה להנשא לאיש אחר שהוא נחשב כמת שנאמר ויאשם בבעל ויומת • ובעלי הקבלה לא מסורה אלא בגט ואם כן הדבר אם יחזור איך הצריכוה בכתובה חדשה והוא כשיכפור בעקר אבל אם עבר במצות נרחלות הוא מרשעי ישראל ועדיין אשתו היא • קבלה היא הקנין מסורה היא שהקנין לפלוני והמסר הקנין אומר שהוא מפלוני אחר אם העידו עדים על דעתה אין הקנין תופש

Digitized by Google

ואם לא העידו על דעתה היא צריכה נט מספק שמא בתחלה רצתה בדבר ואח"כ נטתה דעתה ממנו ואם רצתה בו יהיה בקנין אחר • וכן נמי האיש שקנה אשה והמוסר נתנו לאחרת אם העידו עדים כרעתו שתיהן פטורות • איש שנתן קנין בפני עדים ונראה לעדים שברצון שלם נתן הקנין והוא אומר לבתחלה נתתי בהעברה לא לעשות הקנין צריך לתת נט ואם רוצה לשאת נותן קנין אחר • איש שנתן קנין למסרו לאשה המוסר אם התליף הקנין ונהיה טעות בעדות אין הקנין תופש אם העידו עדים שנתחלף ואם אין עדים צריך נט • מי שקנה אשה ונסתפק אם את האם קנה או את הבת קנה נותן נט לשתיהן • וכן נמי אם הקרה הענין לשתי אחיות שנסתפק איזו קנה משתיהן • וכן נמי אם הקרה לאיש ובנו או לשני אחים אע"פ שכל אלו אסורי עריות צריך לתתן נט • אשת האינו ישראל אסורה משום אישות כי הנה מצאנו ליוסף ע"ה אמר ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים ואומר באשר את אשתו :

פרק אחד עשר

אין הקנין תופש על הבנענית שהכתוב מנע בפי סברת קצת חכמים ממאמר הכתוב ומזרעך לא תתן להעביר למולך • ולקצת האמות אמר לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך ואמר כי יסיר את בנך מאחרי והעלה בכל נברית אחת ולא הסגיל אלו אלא מפני שהיו קרובים לישראל להתערב עמהם ואומר כל אלו נשאו נשים נכריות ויש בהם נשים וישימו בנים לא קראן נכריות אלא שהיו עדיין בבנעניותן והנה לא היה הקנין תופש בהן על כן אומר להוציא כל הנשים ראיה לדבר שאמר הכתוב ואשמים איל צאן על אשטתם • ולא הוקש זה הקרבן אלא מבועל שפחה הרופה שחייב הכתוב על הבועל איל אשם והשפחה עצמה לא תחיה קנויה עד שתשתחרר אע"פ שמעות שנתנו לעבודה ולהקנאת אומר הכתוב בקורת תחיה לא יומתו כי לא הפשה ומדין השואת הקרבן כמו שאין הקנין תופש על השפחה כן אינו תופש על הבנענית • וכבר בארנו דין הולד חבא ממנה כיוצא בו בן השפחה שאינו כדין בן המשוחררת • אבן בענין העריות למשפטים יבתים ואומר כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר והוא זרע הקדש • אמנם אם תהנייר ראויה להנשא כדין בת ישראל והעד הנה השבויה מכה שהכתוב אימר וראית בשביה אשת יפת תואר כי אחרי שמאמר משפטה לענין הגרות מענין גלוח שערה ותקון צפרניה והסרת שמלותיה אומר ואחרי כן תבוא אליה ובעלתה מלמד שכל ניורת משפטה כן • וענין התחיצה והזיית מי נדה לקוה כן אתם ושכיבם ואמר הכתוב אם ירצה לנשאה לו לאשה יהיה אחרי אלה התנאים ואחר שישאנה ויבוא אליה היא בבנות ישראל והזהיר לבלתי מכור ולבלתי התעבר אחרי ביאתו שכבר לא בא אליה אלא אחרי ששחררה ואומר הכתוב תחת אשר עניתה • ונסתפק לחכמים שטבח זה המאכר אמרו חכמים שהיא בתולה ואינה בעולת בעל ואין להם ראיה מזה שאינה בעולת בעל כי אפשר שהיא מאורשה • ויש מי שאומר כן כי הענוי יצא בבעולה מדברים נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה • ויכול להשיב שהענוי יצא על הבתולה אמנם על הבעולה כשבא עליה בהברח וזאת האשה אין ראיה שהיא בתולה ועוד אין ראיה שבא עליה בהברח אחרי שקדשה אם כן מה טעם משטע תחת אשר עניתה על כן פסקו החכמים שהוא חוזר על גלוח השער כמו שאומר ואסרנוהו לענותו • ונשאר הספק כי החכמים לא פסקו שלא יכבור ולא יתעבד בה רק אחרי כיאתו ומה טעם עלית הכתוב תחת אשר עניתה שהוזר על גלוח השער ושאר ענינה מכלל אחר שעשתה התנאים וזה לא רצה לנשאה מה יהיה משפטה ולא ביצאתי טעם לזה • אבן הנראה לי כי האיש שרצה לנשאה לשהררה בעשות לה משפטי המהרה כפני שאין מהרת העבד והשפחה בעוד שהם עבד ושפחה אלא הם עבדי התנחלות • והואיל שרצה לנשאה ורוצה להטבילה מכלל שהררה ועל כן אומר ושלחתה לנפשה ומכור לא תמברנה בכסף שאם אחרי הנשואין היא כדין בנות ישראל ומה בא הכתוב ללמד רק הטעם אחרי ששחררה לקבל דין הטהרה וגהם עליה באמרו והיה אם לא חפצת בה ואומר ושלחתה לנפשה הטעם שתהיה פטורה מן העבדות לא שהטעם בו להת לה נט להנשא לאיש כי מה טעם לנפשה • וראיה לדבר שאין טהרת העבד והשפחה כמשפט טהרת הגרי' המשוחררי' השפחה הנתנת לעבד עברי שהחכמים פירשו שהוא גר צדק ואומר אם אדוניו יתן לו אשה ועכ"פ היא א"א להיותה בנענית ואומר האשה וילדיה

Digitized by Google

וילדיה תהיה לאדוניה שהיא מעברי התנחלות • ולא תאבה לשטוע לדברי מי שאמר שתשאר לו עד שתשלים זמנה והלא אין משמע הכתוב מורה זה :

פרק שנים עשר

אין הקנין תופש בשפחה ראיה לדבר ממה שאמר הכתוב וכי ימכור איש את בתו לאמה ואמר בפרשת קדושים ואיש אשר ישכב את אשה והיא שפחה נחרפת לאיש ואמר והפדה לא נפדתה או הפשה לא נתן לה ונראה אע"פ שקדמה נתינת המעות לו עוד אינם הופשים בעוד שהיא שפחה מלמד שאין הקנין תופש בשפחה רק בעבד כתוב אם אדוניו יתן לו אשה וכן נמי עבד לבת חרים אין הקנין תופש • ומצאנו השפחות לשלשה חלקים • האחת היא מבנות התושבים שהם שפחות התנחלות והיא הנאמרת אם אדוניו יתן לו אשה • והשנית היא הנאמרת וכי ימכור איש את בתו לאמה ובפרשת קדושים נתבאר ענינה שהבא עליה קודם שתפדה או קודם שתצא לידי הופש אינו חייב מות • והשלישית היא הנאמרת בכי ימכר לך אחיך העברי או העבריה אמנם זאת לא נזכרה בדין עבד עברי בפרשת ואלה המשפטים • ויש לומר שהיא הנזכרת במאמר אם בעל אשה הוא שאשתו גם היא נמכרת עמו אם מפני עניות או בפני גנבה על כן הוצרך לומר ויצאה אשתו עמו אם אין אשתו נמכרת מה טעם ויצאה אשתו עמו : והאומר על כן הזכירה להיות מזונותיה תלויות על האדון אין משמע הפסק מורה זה • ואם הזכירה כעבור שאמר אם אדוניו יתן לו אשה מה טעם ויצאה אשתו עמו • וכי עלתה על דעת שתשאר אשתו לאדון כמו השפחה הנתנת לו על כן אמר ויצאה אשתו עמו אלא מלמד שנמכרת גם כן האשה אם מפני גנבה אם מפני עניות והוא הדין כשהיא לעצמה בלי בעל • ובעלי הקבלה אמרו היא הנזכרת בפסוק וכי ימכור איש את בתו לאמה ואיך אפשר מפני שזאת תלויה על תנאים ולשם אומר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובסוף אומר ואף לאמתך תעשה כן לענין הענקה לבד והמעיין בענין ירמיה יבין דבר • ועוד שהכתוב אינו מבדיל בין קטנה לבוגרת במאמר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה והם אומרים במאמר וכי ימכור איש את בתו לאמה בקטנה הכתוב מדבר אע"פ שדעתנו שזה המאמר כולל הקטנה והבוגרת כמו שבארנו • ואומרים על לא תצא כצאת העבדים בראשי אברים • והאמת שעבד כנעני יוצא בשן ורגל ועבד ישראל כדין ישראל ואומר אם רעה בעיני אדוניה אשר לו יעדה והפדה ר"ל אם הורע בעיניו קודם בוא זמן יעודה שאסיר לקיימה עמו יפדנה יבקש ממנו בסף מקנתה ומית והפדה בין שתחזור לאב בין שיהיה לאדון עומד כנגדם • ועוד מה טעם על ועבדך שש שנים אם זאת נפדי' ויוצאת• ואומרים במאמר ואם שלש אלה לא יעשה לה שלא תשאנה הוא ולא יפדנה ולא ישאנה בגו • ויצאה חנם המעם לפי דעתם אם הגיעה קודם זמנה בשש לידי בגרות ויצאה חנם ואיך אפשר לקנותה האדון סבום שש שנים בידעו כי אם תרע בעיניו והיא תבגור קודם זמנה ויפסיד מעותיו והכתוב במאמר ועבדך שש שנים אין מבדיל בין קטנה לבוגרת • ובמאמר אין בסף אמרו בשתשלים זמנה עדיין שהיא נערה ולפי הפשט אין מזה המאמר חלוק זמן ולא חלוק נופים שיהיה הרצון ויצאה חנם קודם שש על הבגרות אין בסף בסוף שש על הנערה • ובפסוק ואיש אשר ישכב את אשה שכבת זרע אמרו היא שפחה כנענית חציה שפחה וחציה בת חורין מן מאמר והפדה לא נפדתה • והטעם שטבלה טבילת שפחות והיא מעברי התנחלות ונתנת לעבד עברי הבא אליה בשלא נשתחררה עדיין בעוד שהיא לעבד עברי חייב אשם והיא תלקה אלא אם לא תהיה לעבד עברי אין שם חיוב כיון שלא חפשה שאין קדושי עבד ושפחה קדושין • ואמת שזה הפסוק הוא הגרמז בפרק וכי ימכור והזכירה הנה להורות לבא אליה קודם היעוד שאם לא כן מה בא הכתוב ללמד על שפחה שהיא מעברי התנחלות אם היא פדויה או משוחררת והכתוב אומר אם אדוניו יתן לו אשה והוא אומר אהבתי את אדוני את אשתי • ועוד באמרו נהרפת לאיש שהוא עבד עברי ואיך הבא אליה לא יומת אלא ישלם אשם • והכמי הקראים אומרים כי הרצון במאמר וכי ימכור איש את בתו לאמה בקטנה ובוגרת הכתוב מדבר לא באלמנה ולא בגרושה • ולפי העקר שבארנו האלמנה והגרושה קודם שתבגור תלויה ברשות האב בנשואיה אבל במכירתה הדבר מסופק • ואמרו במאמר לא תצא כצאת העבדים

Digitized by Google

רק אם תסבר תסבר על בנת שתגשא ותסבר לישראל • אבל שפחה שהיא זולת בני ישראל יכשר שתסכור נפשה בין שתהיה אלמנה בין שתהיה גרושה בין שתהיה בתולה ותסבר לשרות בלבד • ואחרים פירשו שאינה נסכרת עד שש רק עד איזה זמן שירצו ואחרי כן הנשא • ומאמר לא תצא כצאת העבדים מעמו לא תשתעבד כעבודת עבדים אבל יש לה הלק מן הבבוד הואיל שעתידה להנשא • ואמר אם רעה בעיני אדוניה אשר לו יעדה והפדה יש מפרשים שמלת והפדה התזיוה אל האב והטעם קודם היעוד ומה טעם לעם נכרי כי מה בגידה יש מן האב לבת • ואם יהיה הזר אל האדון הטעם יהיה • יוצא לשלישי ר"ל לבקש בסף מקנתה והנה אם לא יהיו נשואין סי שעם לא ימשול למכרה בבגדו בה כי אם לא יהיו נשואין לא יאמר בגידה • ואם הרצון אחר היעוד מה טעם אם רעה בעיני אדוניה אחר שיעדה לעצמו יפדנה ולא יבקש בסף מקנתה ולמה אמר לשון פדיון בעבור שיעדה בזמן שעבודה קודם נעת זמן התופש על בן אומר לא ימשול למכרה בבגדו בה כשרוצה לנרשה בעבור שיש לו תליאה כמעות על כן הזהיר • ובזה הפירוש אומר רבינו אהרן נ"ע שאחרי שיעדה פדויה היא ועוד שמצות היעוד קודמת למצות פדיונה ומה בא הכתוב ללמד אלא שזה הפדיון ספור ליעור • והנה הכתוב אסר היעוד שהוא קודם ביא זמנה ולא היעוד אשר אחר בוא זמנה כדי להזכיר שלא לבנוד למכרה ומעם לעם נכרי לאיש נכרי שהאב מוכר משפחית לשפחות ולא האדון בעבור שפדאה קודם זמן נשואיה ועל כן אומר ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה ר"ל שלא יאמר כי יש לה הליאות השעבוד שאם בא זמנה יעשה לה כדין הבנות ואחרי כן אומר ואם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע ואחרי כן אומר ואם שלש אלה לא יעשה לה עונה על שאר כסות ועונה ואומר ויצאה הנם אין כסף ר"ל אם לא יעשה לה שלש אלה זוזה להתגרש אין לה מוהר מואחר • ובן יפת אמר אפשר שיהיה הרצון אין עליה ולא לה ר"ל באמרו ויצאה חנם אין עליה מכסף מקנתה ובאמרו אין כסף לא לה מן מוהר המואחר ויפה פירש מפני שנוי המאמר • ובל זה הפרק הלוי על אשר נפדה קודם זמנה שאין לו זכות הואיל ונשאת • ובפרשת קדושים בולל שני הזכרים באמרו והפדה לא נפדתה או הפשה לא נתן לה • ובאמרו כי לא תפשה כולל שני הענינים שהפדיון קרוב מישון חופש ולמד לנו הכתוב שהבא אליה קודם הפדיון או קודם ההופש יתהייב באשם• ואמר בקורת התיה מן לא יבכר הכהן שהדין להפש שאם נפדית או הפשה יהיה חייב מות • ונראה לי שהיוב האשם מפני שהיא מאסורי ביאה והעד על זה שלמדנו על מה שכתוב בעזרא על אשר הושיבו נשים נכריות באמרו ואשמים איל תצאן על אשמתם מפני שהן כנעניות ויש להן אסור ביאה ובאמת כי הבא עליה לא אסרה לאדוניה • והחכמים אומרים שאם פתה היא כדין המפותה ואם אנסה היא כדין האנוסה וצריך לשהרה והעונש לאביה • ודעת בעלי הקבלה בארנה וכמו שאין קדושי בן חורין תופשין בשפחה כך אין קדושי עבד תופשין בבת חורין • ומצאתי ז עות החכמים בענין העבדים נהלקים לשלש דעות • דעת בעלי הקבלה אחת ודעה בעלי מקרא לשני הלקים הרי שיש דעות • דעת בעלי הקבלה שאומרים כי העבדים הם לשלשה חלקים • האחד הוא הנאסר ונסבר בננבתו והוא הנזכר כי תקנה עבד עברי ונסבר לישראל ועובד עד שש ובשביעית יצא ואם לא ירצה לצאת יהיה נרצע ועובד עד היובל • ובאמת שהנה חלוק יש בין שיש לו אשה שהוא עד שש ובין שאין לו אשה ואדוניו נותן לו אשה ובצאתו האשה וילדיה תהיה לאדוניה ואם לא ירצה העבד נרצע ועובד עד היובל • אך בפרשת ראה לא חלק בין שיש לו אשה ובין שאין לו אשה אם ירצה שיהיה נרצע • והשפחה הנזכרת בפרשת ראת או העבריה היא הנמכרת בפרשת משפטים וכי ימכור איש את בתו לאמה וזאת אינה נרצעת • והשני הוא הנסכר בעצמו עד היובל ואין אדוניו נותן לו אשה ואין צריך הענקה ונסבר לנר תושב והוא הנזכר בפרשת בהר סיני • והשלישי הוא מעברי התנחלות המובל לשם עבדות והשפחה • ודעת הבמי הקראים שהלקו העבדים לארבעה חלקים • האחד הוא הנזכר בפרשת משפטים כי תקנה עבד עברי ואומרים שהוא נר צדק • ואשר בשכם לומר כזה מפני האשה הנתנת לו באמרו האשה וילדיה תהיה לאדוניה שהיא כדין קדש וקדשה והכתוב אומר לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל על בן אומרים שהוא נר צדק ובאמת כי אין זאת לעבד עברי דין קדש וקדשה אבל

Digitized by Google

ענין קדש וקדשה יש לו טעם אחר כמו שנתפרש במעשה יהודה ויראה יהודה ויחשבה לזונה ואימר אית הקדשה היא בעינים על הדרך והבא עליה נקרא קדש • ונראה לי כי לא דנו החכמים זה כדין קדש וקדשה אלא מפני שמצאו דברי המתרגם ארמית שהקדש והקדשה היא ביאת העבד השפחה העבד מי שחציו עבד וחציו בן חורים וכן נמי בשפחה שחציה שפחה וחציה בת חורים ועל פי דעתם על אלו לבד אמרו שאין קדושין תופשין • והשני עבד שטברוהו בית דין מפני שנגב ונטבר בגנבתו נמכר כמדת שנגב בן ישראל בן גר צדק • והשלישי הוא העבד הנזכר בפרשת בהר סיני ישראלי שמוכר עצמו עד היובל • והרביעי הוא מעבדי התגחלות • והדעת השנית מדעת חכמי הקראים היא דעת ר' אהרן נ"ע שחלק העבדים לשני חלקים והוא האמת • כי הנזכר בפרשת משפטים כולל בין מי שנמכר מעצמו בין שטברוהו בית דין והעד בפרשת ראה שאמר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ואינו נסגל למי שמכרוהו בית דין כפי דעת בעלי הקבלה כי מה טעם או העבריה והם אומרים אין אשה נמכרת בגנבתה שהכתוב בולל האיש והאשה באיכות אחת אע"פ שהם חולקים האשה מן האיש באיכות אחרת כי אומרים העבריה היא הנזכרת וכי ימכור איש את בתו לאמה ואינו נסגל לגר צדק כדעת בעלי מקרא כי מה טעם אחיך ועוד לחברו עם העבריה וכירמיה כתוב לבלתי עבוד בם ביהודי אהיהו איש • והנה לא חלק הכתוב כי אם בין מי שיש לו אשה ובין מי שאין לו אשה כי מי שאין לו אשה אדוניו נותן לו אשה ואם דרצה לעבוד יעבד ששש נרצע זעובד עד היובל וביובל יוצא הוא ובניו • זחשש לומר ובניו מפני שאמר האשה וילדיה כי מה טעם לומר הוא ובניו עמו הוא הנזכר בפרשת בהר סיני ולא הזכיר תחלת ענין זה העבד בפרשת בהר סיני מפני שלא היה הרצון כי אם לענין השמטת היובל לדרור העבדים מפני שבפרשיות משפטים וראה באר תחלת ענינם וסתם ענינם באחרית באמרו זעבדו לעולם זבפרשת בהר סיני פירש ענין מה שפתם • ודין אחד לגר צדק ולישראל ואין הפרש בין שמכר עצמו בין שנמכר בבית דין • ואם ימצאון מוצן כי אם יגנב יותר ממה ששוה בשש • התשובה שדין הורה הוא שלא ימכר יותר משש אע"פ שגנב יותר ממה ששוה בשש • ואם יאמר אומר שאם זאת הפרשה כוללת בין הנמכר מעצמו בין שמכרוהו בית דין ולא הבדיל רק למי שאין לו אשה ואדוניו נותן לו אשה והוא הנרצע ועובד עד היובל והוא הנזכר בפרשת בהר סיני היך אומר לשם וכי ימוך אחיך ונמכר לך • התשובה יש לומר שזאת המכירה אחר שש ודין אחד לנמכר בבית דין או הנמכר מעצמו שנכללים בוכי ימוך אחיך וכתוב ופן אורש וגנבתי • אמנם קדושי עבד איך הם תופשין בשפחה נבאר מאחרי כן בפרקים הבאים :

פרק שלשה עשר

היבמה אין הקנין תופש בה ממה שהכתוב אומר לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר ומלת היות מורה על הקנין • והכמי הקבלה אומרים שנסתפק להם אם קדושין תופשין בה או אין קדושין תופשין בה ונתנו טעם שאם יהיה מאסר לא תהיה אשת המת הגדה אין קדושין תופשין בה ואם יהיה דרך אזהרה יהיו קדושין תופשין בה והוא האמת לפי יסודנו שבארנו • וזאת היבמה הכמי הרבנים אומרים שהיא אשת אח האמתי ויש גם כן מחכמי הקראים שאומרים שהיא אשת אח האמתי על פנים אחרים כבניהן האוונדי נ"ע שאומר שהיא ארושת האח האמתי כי לפי דעתו אין אזהרת ערות אשת אחיך רק על הנשואה • ור' יוסף הקרקאסני יר"א אמר היא שמת בעלה עליה בלי ולד בדעת הרבנים • ומה שיש לטעון עליהם כי אשת אח נאסרה בעריות בין מאורשה בין בעולה ואין תנאי עומד בעריות ואינו כתנאי היוצא מן הכלל פרט • ולהיות אהות בדין אי אפשר כי מה טעם לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר • על כן פסקו החכמים שהוא אח משפחה כגון שאומר כי ישבו אחים יחדו ואומר להקים שם המת על נחלתו שהוא ישוב בנחלה שהוא נחלת הארץ ועל כן בטל היבום בגלות • והאומרים כי מן מאמר לאיש זר מלמד שהוא אח ממש אדרבא מלת זר מורה שהוא אח משפחה שאם היה אח ממש מה טעם לאיש זר וקודם בוא התורה היה הענין תלוי באחים ממש ואחר בוא התורה היה הענין תלוי באחי משפחה וענין רות לעד ואם לא זכר יבום וחליצה • ולדעת חכמי הרבנים שיש נשים לא חולצות ולא מתיבמות ויש חולצות ומיבמות ויש חולצות ולא מיבמות ולא

חולצות

חולצות והבתוב לא התנה כן • ומה שנשענו במאמר ואשה אל אחותה חלום בלי פתרון זאינה פטורה אלא אחרי יבום אם יגרש ואחר הליצה אינה צריכה גט והבא עליה קודם שתחלוץ אינה אסורה אלא משום לאו • וה׳כם אם רוצה ליכם יקדש קדושין ואחרי כן ישאנה :

פרק ארבעה עשר

הקונה אשתו שנתגרשה ממנו אחר שנשאת לאחר אין הקנין תופש ולא ישאנה אלא יגרש בגט שנאמר לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה מלמד שאסרה בנשואין ועקר הטמאה תלוי בנשואין עם כל זה חכמים אסרו לאיש האשה שנתגרשה ממנו ואורשה לאחר אע״פ שלא בא השני עליה מראית הכתוב שאמר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר שלשון היות מורה על הארוש כמו שהבתוב אומר כי תהיה נערה בתולה מאורשה לאיש • לא כדעת ר׳ בנימן האוונדי שאומר כי על הבעולה הבתוב מדבר כי בין על הבעל הראשון בין על הבעל השני הקנין מעכב ומאמר אחרי אשר הוטמאה יורה על הרחקה • ואם וגית אשתו אחרי שנרשה היא אסורה עליו מדרך הגברה שעקר הטמאה מצאנוהו על השכיבה שנאמר ואיש את רעהו טמא׳ ואין הבדל בין אנוסה לשוגגת ובין שהיא ברצון והעד אשר טמא את דינה אהותם • ולא הבדיל הבתוב ביניהם רק בשביל חיוב המיתה והוא הדין לשוגגת שהיא כדין האנוסה • ואין לטעון על נשי דוד כי הן העידו אחת לאחרת על טהרתן ויש להקריב בדעת כי שעת הטלחמה היתה והם עמלים בורחים להמלט ואיך אפשר בשעה בזו לבוא על אשה • והעד על נשי דוד שהניח לשמור הבית שהיו צרורות עד יום מותן אלמנות חיות ואליהן לא בא • והמביאים ראיה מן היא לא נהפשה שהאנוסה מותרת לבעלה אינו פשט נכון • ומדרך הגברה להאמר לאיש אשה ששכב עמה דרך זנות ואהדי כן זנית לאחר או נשאת תהיה אסורה לראשון • הממזר אסור לבת ישראל ובן ישראל לממזרת אחד זכרים ואחד נקבות והקנין תופש וצריך לגרש בגט • ואיזה הוא ממזר הנולד מאסורי ערוה בהייבי כריתות חוץ מן הנדה ראיה לדבר לא יקח איש את אשת אביו ואחריו אומר לא יבוא ממזר • מכלל שהממזר הוא הבא מן ערוה אסורה • גם הנולד מספק כגון ספק קדושין וספק שנתגרשה יהיה ממזר מסופק • ומה ש״ש באסור ערוה ספק בין החכמים הנולד ממזר מספק ושהוקי ואסופי ספק ממזר • ואיהו שתוקי שאין אביו ידוע • והאסופי שאין אביו ואמו ידועים • וחכמים בארו שיעד דור עשירי אסורים מפני שלא אסר בו לעולם כמו שאסר לעמוני ומואבי והאמת שהוא לעולם אע״פ שלא אסר כן שאם לא כן היה מבאר כמו שבאר באדומי ומצרי • ואין טעם לדברי מי שאמר שהוא שם אומה • אמנם פצוע דכא וכרות שפכה כפני שיחות כלי התשמיש • והוא הדין מי שאינו מורה כחין והנולד בביצה אחת והטומטום והוא הדין לאילונית מדרך הפך • ומן המתניתין עמון ומואב אסורים לעולם אחד זכרים ואחד נקבות והקנין תופש וצריך לגרש בגט • ומאמר בעלי הקבלה מואבי ולא מואבית עמוני ולא עמונית הנה הם אומרים על אדומי ומצרי אחד זכרים ואחד נקבות • אבן מה שהביא החכם רבינו אהרן נ״ע מטה שאמר בעזרא גם בימים ההם ראיתי את היהודים אשר הושיבו נשים אשדודיות עמוניות מואביות ואומר כי אין הגנות בעבור שהניחו לשון הקדש כי לשון אשדודית לבד הזכיר אבל מה שהזכיר עמוניות מואביות לא הזכירן רק מפני אסור ביאתן והבתוב אומר מן הגוים אשר אמר ה׳ לא יבואו בכם ואתם לא תבואו בהם • ובאמת כי אין הכונה מפני הלשון ולא מפני לא יבוא עמוני ומואבי רק מפני שהן בכנעניותן כי כן אמר הושיבו נשים נבריות שאם נתגיירו מת מעם לקראן נבריות ומה טעם לאסור אותן שהיו זולתי עמוניות מואביות והנה השבויה תוכיח • ואולם הבר זה הענין במעשה שלמה המלך ע״ה ולשם כתוב עמוניות מואביות צדניות התיות • ואם הכונה כשום לא יבוא עמוני ומואבי אבר מן הגוים אשר אמר ה׳ לא יבואו בכם מה טעם צדניות תתיות אם נתגיירו רק הטעם בזה המאמר כאמרו מן הגוים אשר אמר ה׳ ונו׳ הוא מה שכתוב בתורה לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך כי יסיר את בנך מאחרי ופתוב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו • ובל זאת האהרה לא היתה רק כשהן עדיין בכנעניותן ועל כן קראן נבריות כי לא היתה גירותן שלמה • הלא תראה כי בעת שהזכיר בעזרא וימצאו כתוב אשר לא יבוא עמוני ומואבי

Digitized by Google

לא תורה להבדל מן הנשים רק הודה שנבדלו מבל ערב שלא יהיה בועד אחד :

סוף המאמר אני רואה שאין שום חזוק מכלל אלו המאמרים בין ממה שכתוב בעזרא בין ממה שכתוב בשלמה לאסור ניורת עמונית ומואבית • אבן מאמר התורה לא יבוא עמוני ומואבי הוא אסור לענין הנשואין כמו שאמר מן הגוים אשר אמר ה' הם לא יבואו בבם וגו' וגם באמרו לא יבוא פצוע דכא אחד זברים ואחד נקבות כמו שאמר לא יבוא ממזר בקהל ה' שהיא אחד זכרים ואחד נקבות • ומחלון וכליון שלקחו מואביות העלת ידועה שהיו חוץ ממקומם • ואם בעבור בועז כפי דברי בעלי הקבלה היבום מצות עשה ודוחה את לא תעשה אע"פ שאין לנו צורך הם אומרים שלא קדשו אותן רק שדוכין היו • אך מה ש"ש לנו לומר כי דברי רות ידועים באשר תמותי אמות וכו' כי נעמי היתה מדחת אותן בכל כחה ורות דבקה בה • ואדומי ומצרי דור ראשון ודור שני מן הילודים אסורים שנאמר בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבוא להם בקהל ה' והקנין תופש וצריך לגרש בגט אחד זברים ואחד נקבות • וזה לאו הוא הבא מכלל עשה שאומרים החכמים מן הקיום ביעור • אבן הנבעונים נראה לי שנאמרו מפני עבדות ממה שאמר יהושע שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים וכתוב ויתן אותם דוד לעבודת הלוים ועל כן נקראו נתינים• והבותים הם עובדי בוכבים ואסורים לבוא בישראל :

פרק חמשה עשר

ויש נשים אחרות אסורות לבהן • אשה זונה וחללה ורושה וגם האלמנה לבהן גדול והקנין תופש וצריך לגרש בגט • והזונה היא התפושה והמפותה • ובעלי הקבלה אמרו הבא על הפנויה שלא לשם אישות לא עשאה זונה אבל המסר את בתו שלא לשם קדושין עשאה זונה • והרצון שאי אפשר להיות קדושין בגון האסורים שהקדמנו שהן אסורי ביאת בין שהקדושין תופשין בין שאינן תופשין חוץ מן הנדה • ויש מהבמי הקראים שהודו בזה והאמת מה שהקדמנו והכתוב אומר הבזונה יעשה את אחותנו • החללה היא שחללה עצמה בשווקים וברחובות במכר וקנין והמשרתת • ויש אומרים שהחללה היא שנולדה מאסורי לאון של כהן ממה שאמר ולא יחלל זרעו בעמיו וחשבויה • ובעלי הקבלה אמרו הנשים האסורות לכהן אם שבב עמהן הכהן נעשו חללות בגון אלמנה שבעל אותה כהן גדול נעשית חללה ואסורה לכהן הדיוט שנאמר ולא יחלל זרעו בעמיו שעכיו היא אשתו ואינו פשט נכון שהבועל לא יהיה חלל והנבעלת תהיה הללה • אבל מה שראוי להאמין שחללה היא שמחללת עצמה בשוקים וברחובות והנולדת מאסורי לאון של כהן שנאמר ולא יחלל זרעו בעמיו הנאמר לכהן גדול והוא הדין לכהן הדיוט • וכל זונה חללה ולא כל הללה זונה • והגרושה אסורה לכהן באמור ואשה גרושה מאישה מס' שראוי להיות אישה ולהוציא מי שהיא גרושה מאשה אחרת בגון שהי נשים שנפלו ליבום והאחת פוטרת לחברתה • ויש אופרים על כן אזכר מאישה שהכהן מחזיר גרושתו ובא כמו ולהם אנשים לא תאבל • ולא כן אלא היא אסורה עליו כי אין טעם להסגיל איש מאיש מבאמר מאישה בין שיהיה כהן עצמו בין שיהיה זולתו • ובעלי הקבלה אמרו ריח גט פוסל בכהונה בגון שאמר זה גטך שאת פסורה לכל העולם חוץ מפלוני שאינו גט כשר • והאלמנה אסורה לכהן גדול שנאמר אלמנה וגרושה והללה זונה את אלה לא יקח ומותרת לבהן הדיוט ולעתיד תהיה אסורה לו אלמנת ישראל שנאמר והאלמנה כי תהיה אלמנה מכהן יקחו יש אומרים כן היה לשעבר • ויש מצות עשה תלויות לכהן גדול שנאמר כי אם בתולה מעמיו יקח אשה שתהיה בתולה ושלא תהיה גיורת ושבויה ושתהיה בחורה לזמנה שנאמר והוא אשה בבתוליה יקח שלא יקח אשה שהלכו הבתולים שלה ומוכת עין אסורה לו • ואלו השתים חוץ מן האלמנה אסורות מכח עשה • ולכלל אסורי לאוין שהקדושין תופשין וצריך לגרש בגט אם נשאו • אמרו בעלי הקבלה אלו שנואות לשם שנאמר כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה אמרו וכי יש אהובה ושנואה לשם אלא אלו הן אסורי לאוין והעבון שהאהובה ושנואה בעיני בעלה • אפלם אלו אסורי לאוין יהיה הנולד מהם פגום ויהיה בעין האסור הבא מה שיהיה אם עמוני עמוני אם מואבי מואבי אם ממזר ממזר אם חלל חלל • ומי שאינו מוליד הוא זונה בעולם :

פרק ששה עשר

נתנו ישראל ונותנים קנין האיש לאבי האשה או לשלוחה על פי עדים או לאשה

עה

לאשה עצמה ואין ראוי לעשות כן וזהו הנקרא ארושין • ובבר אמרנו שטעם ארוש אסור שהענין בזה אסורה לכל העולם • ובשנותנו עומד ומשתחוה כנגד הר הבית ונותנו • והסבמתם היא הברית על זה אומר הכתוב על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה • ראיה לדבר שהארושין הם על ידי נתינת דבר מפאמר דוד אשר ארשתי לי במאה ערלות פלשתים שהם מקום הטוהר על זה אמר שאול אין חפץ למלך במוהר כי אם במאה ערלות פלשתים שהם מקום הטוהר מבלל הקנין על ידי המוהר • ומשעת נתינת הקנין היא אשת איש נמורה עליה הכתוב אומר על דבר אשר ענה את אשת רעהו • ואחר הארושין נהגו ועושים שבועה שלוקחים מן ההתן ונותנין על ידי הכלה קצת מן המוהר לעמוד בתנאי הארושין כבני ישראל הטהורים והקדושים • וקודם עשית השבועה לוקחים מן אבי הנערה או מן פקידה לסה שידור לה מן נדניה • וזאת היא השבועה שנהגו ועושין :

ברית הר סיני ובחקי הר חורב אני פלוני בן פלוני מארש ומקדש את פלונית בת פלוני היות לי לאשה על מהרה וקדושה במוהר בכתב ובביאה כדת משה וישראל הטהורים והקדושים • ונהגו להשבע בברית הר סיני סמך לדבר ואשבע לך ואבוא בברית איתך נאם ה' אלהים ותהיי לי • ואין ראוי לבוא עליה כשהיא בארושין קודם שיעשה נשואין על זה הכתוב אומר ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה עד שיעשה כניסה להופה • ומי שבא על ארושתו הוא פתם • כניסת החופה היא בקבוץ עשרה אנשים הגונים ראיה לדבר מן בועז שלקח עשרה אנשים שנאמר ויקח עשרה אנשים מזקני העיר • ואע"פ שעונה על הגאולה לשם אומר ונם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה :

נהגו ישראל ובשעת כניסת החפה עושים שבע ברכות ובתחלה מברכין ואין הברכות הם הנשואין אלא הכניסה לחפה • והעד על האלמנה שאינם עושים רק כניסה לחפה זלא יעשו שבע ברכות • ואם יעשו שבע ברכות ולא יעשו כניסה לחפה אין לשם נשואין עד שיעשה כניסה לחפה על כן אין ראוי לעשות נשואין בעוד שהיא נדה • ואם עשו שבע ברכות אינו נשואין נמורין עד שיעשו כניסה לחפה • על כן נהגו קהלות ויסני"א ועושים כניסה להפה בלי שבע ברכות ואלו הם הנקראים קדושין ונותן לה על ידה קצת מן המוהר בידו לידה ואומר פסוק וארשתיך לי לעולם • ואם היא אלמנה אומרים פסוק אל תיראי כי לא תבושי וגו' • ואם היא גרושה אומרים לא יאמר לך עוד עזובה • ואם הנר האשה שנכנסה בתולה ועושים שבע ברכות קודם שתלד להלל על בתולה כי נראה להם פניסה נדולה ואע"פ שאין צורך כי שעת גפילת הזרע יורה על מה שיקרה לעובר במעי אמו עד שיולד ועת שיולד יורה על זמן ימי חייו על כן הוצים לברך קודם שתלד • והיות הברכות שבע לקהום ההכמים מן התורה מן שבע ברכות הכתובות בפרשת וארא • מן והוצאתי אתכם והצלתי אתכם וגאלתי אתכם ולקחתי אתכם והייתי לכם והבאתי אתכם ונתתי אותה לכם • ובפרשה אם בחקותי שבע ברכות עד ואותך אתכם קוממיות שהם עשרים ושמונה ברכות • ומנין לנו לומר ברכות בנשואין הנה מפה שברכו קרובי רבקה לה באמרם אחותנו את היי לאלפי רבבה • ומה שברך יצחק ליעקב בלכתו לקחת אשה ואל שדי יברך אותך • ומן מה שנאמר לבועז ויהי ביהך כבית פרץ וגו' • וכשורצים לעשות שבע ברכות ואין לשם קדושין מוליכין את התתן תוך הבניסה ועומד אחד ואומר התנאים והכל שומעין ואחרי כן מוליכין את התתן אצל הכלה ועושים קדושין בטוהר עם פסוק וארשתיך לי לעולם וגו' • ושניות זה הפסוק רומז לשתי הבריתות ברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים ובפרשת בהר סיני עליה הרמיז אלה דברי הברית • אכן בשלוקחין התתן מביתו לביאו בבנסת לוקחין אותו מעומף בטלית ומביאים אותו בזמורים ראויים לענין משיח • והולכים ומביאים את הכלה בפרק אשת חיל מי ימצא עם פזמון מצא אשה מצא טוב • ומעמידין את הכלה עם שושביניה ועומד אחד וקורא את השטר כפי מה שהוא מסודר וכל העם שומעים והשטר כתוב למנין בריאת העולם ומורה הזמן והמקום ושם התתן ושם אביו ושם הכלה ושם אביה בכל עניני תנאי התורה • ואחרי כן לוקחים קרובי הכלה את השטר וחותמים הזקנים • ויש מקומות ונהגו עשרה אנשים מן הזקנים • ויש מקומות ונהגו כותבים נדוניותיה ומנהג טוב הוא ויקרא כתובה • ויש מקומות ונהגו ואין כותבים אלא נשענים על מה ששמעו מן הנאדם • ואחרי

Digitized by Google

כן עומד המברך ולוקח את החתן ואת השטר עם קצת מן מזהרה ונותן לידי הבלה נגד כל ישראל היוה בידה לראיה ולזכות עם פסוק וארשתיך לי בטו שהקדמנו וזהו המרמיז על הברית השנית · ומחל המברך קודם החל שבע ברכות ומברך את החתן ואת הבלה בפסוקים הראויים ויתן לך האלהים מטל השמים וט' · ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך ברחל ובלאה וכו' ויהי ביתך כבית פרץ וכו' · ואחר כך לוקח כוס יין ומברך על היין ומתחיל נתת שמחה בלבי וכו' · ומברך על היין ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המצמיח נפן מן הארץ · ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הנותן לנו ששון ושמחה ובורא פרי הגפן אמן · והנה ברך על הצומח שהוא תחלת ההויות והזכיר המשובח מטין הצומח מפני שהוא משמח אלהים ואנשים · והצומח קיום היה וקודם במציאות · ומפני יורשים הוא לברך על היין והיות הצומח קודם מן החי כך הוא מסודר במעשה בראשית ועל כן מוקדם בברכה כי איך אפשר המצא החי ומזונו עדיין לא יהיה נמצא · ועם ברכת היין מברכים שבע ברכות · ואחר כך מברך על שהכל בראת לכבודך וכל סדר הברכות לטעם הזווג שהוא קיום ההויה · וסדרו חכמינו ע"ה לכל ברכה פסוקים הראויים ומזיעים לענין הברכה · והרצוי בזאת הברכה באמרו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהכל בראת לכבודך רוצה בו על שהמציא את העולם כלו מכלליו עד פרטיו בההלת בריאתם וכן המשך קיום מציאותם מהם מתמידים כאשר נמצאו ומהם חווים ונפסדים והביאו פסוקים מרמיזים על זה בטן פסוק אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים אף ידי יסדה ארץ וט' · ואחרי שהורה בבריאת העולם כל הנמצא הורה על מה שהוא מתמיד כאשר נמצא באמרו קורא אני אליהם יעמדו יחדו · ולמה שהוא מתמיד על ידי ההויה והתפסד אומר פסוק שאמר כה אמר ה' גואלך ויוצרך מבטן וגו' · ואחרי בן רוצה לבאר המולידים איך היתה תחלת בריאתם וחותם בברכה השלישית ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר האדם · ובזה מרמיז נפיחת הנשמה על האדם והביא פסוקים מרמיזים בזה כה אמר האל ה' בורא השמים הוא האלהים וכו' · לא תהו בראה לשבת יצרה · ואומר כה אמר ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה · ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו · ובברכה רביעית בעבור יצירת חוה · וחותם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר האדם · ויש חותמים נוצר האדם כי כן כתוב ויקרא את שמם אדם ביום הבראם · ומביאים פסוקים מורים על יצירת חוה כפי שהם מסודרים · ובברכה חמישית חותם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המשמח ציון בבניה · הואיל והמולידים נבראו זכר ונקבה ותתבלית להוליד ולדות לקיום המין והמכוון במין האדם הוא ישראל כאשר הכתוב אומר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו ואומר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך על כן הסגיל קיום מין האדם בקיום עם ה' ומביאים פסוקים מרמיזים על זה כאשר דם מסודרים · ובברכה הששית חותם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם משמח התן וכלה להתחבר אותם הולדות זכר ונקבה על קיום מין האדם כאדם והוה ומביאים פסוקים מורים על שמחת התן וכלה כללית · ובברכה השביעית חותם גם כן ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם משמח התן עם הבלה לאלה הפרטים · ומביאים פסוקים מורים על שמחת התן עם הכלה ומטעימים התן והבלה מן הברכה ואומרים פסוקים שתה מים מבורך יהיו לך לבדך אילת אהבים מצא אשה מצא מוב ומצא חן ושכל מוב · ואחרי כן מעלה שבר ציון וירושלם ומשים אפר על ראשם באמרו אם אשכחך ירושלם אם לא אעלה את ירושלם · ואחרי כן אומר כה אמר ה' שבתי אל ציון בנחמת ציון וירושלם וחותם בשיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון · ומברכים התן והבלה ומוליכים התן והבלה בזמירות נעימות כאשר הוא מסודר ומכניסים אותם בחפה · ואחרי כן יושבים ושמחים עם התן אחיו רעיו ואהוביו וכן עם הבלה אחיותיה ורעיותיה שבעת ימים שנאמר מלא שכוע זאת · ובשבת שהוא בתוך השבעה מוליכים התן בבנסת ומוציאים התורה וקוראים בענין ואברהם זקן בא בימים · ומנהג מוב הוא שיהיו ישראל צנועים מנשיאת נשים נכריות :

מנהג מוב ראיתי לקהלות בעלי מקרא שמתקנים שושבינים בשעת כניסה לחפה והם פקידים עליהם על בתולי הנערה להוציא את השמלה שלא להוציא שם רע עליה ובתורה כתוב ואלה בתולי בתי ופרשו השמלה אלו הם השושבינים ומנהג מוב הוא :

Digitized by Google

נהגו לעשות כניסה לחפה ביום רביעי בבקר השכם של יום חמישי יוצאים לבית דין • ואין ראוי לעשות כניסה ביום ששי בעבור אסור הביאה בשבת • ואין ראוי לשאת את הזרה מפני סבת (נ"א סבנת) הולד • והשפחה כשהשתחרר היא נקראת פילגש והפילגש היא שבא עליה בלא נשואין • והשבויה כבר נתבאר ענינה ומשפט אחד יש לכל גיורת מן גלוח שער וכריתת צפרניה והסרת השמלה כמו שדן הכתוב לענין השבויה בסדרתה והזאת מי נדה מן אתם ושביכם • אע"פ שיש חכמים אומרים כי אותם הנזכרים בשבויה אינם לענין טהרה אלא כדי למאוס אותה ואינו פשט נכון • אבל זוג האשה אל העבד לא יצטרך אל המהר כל עקר אבל צריך להכתב בתב זוג והארון יעמוד בצרכיהם• ואם יכחר העבר לצאת ינרשנה והיא שפחה כאשר היתה בתחלה וילדיה ילידי בית לאדוניה :

פרק שבעה עשר

צריך האדם להתנהג עם אשתו על צד השלום והרחמים והחנינה ולא ימיל אימתו ביותר עליה ולא יתנהג עמה על צד אכזריות • הנה הכתוב אומר נומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי • אלא יהיה חבורו עמה מתוך שמחה ואהבה והבה • והנה סדרו חכמינו ע"ה בשטר אין צריך להתנהג האיש עם אשתו והאשה עם בעלה שיהיה חושש לכבודה ביותר ולא ילכלכנה במלאכות בזויות אם ידו משנת כפי כחו במאמר ואתנהג עמה וכו' • והחכם רבינו ישועה נ"ע בענין והיו לבשר אחד אמר אחר שאינו בשר אחד באמת ואינו מרמז גם על שיעשו ולד אחד שהוא בשר אחד הנה מרמז שיהיה האדם חם ומרחם לאשתו כעצמו ויחשוש לכבודה כבבודו ויותר לפי הראוי לה ואם קריאי השכל ימשכוהו שיהיה חם עליה בא גם הכתוב וסיע ואם יחלשו קריאי השכל יהיה מוכרח מצד קריאי התורה • וכן האשה תהיה נוהגת בכל כבוד וחשיבות לבעלה ותהיה חוששת לכבודו כמלך ושר ונשמעת לו בכל עת שירצה ונדריה על פי רצונו ולא תמרה את פיו • אין ראוי לבעום האדם על אשתו יותר מדאי אלא כדי התראה אם שברה כלים מבלי בית או מאכ כלים או מין מאכל בימי נדתה שלא מדעתה ואם אין זה מן הדין מפני שלום הבית יש לו לוותר שאם לא כן נמצא שלא השתמש בלל :

חייב האדם להשיא את בתו כאשר מצאנו מן המנהג ומספור הכתוב ויתן לה ממנו כפי כחו • מת האב ויש לה אחים אחיה עומדים במקום אביה לפתיר לאחותם הנה ברבקה כתוב ויען לבן ובתואל • ובן באמרו והיה כי יבואו אביהם ואחיהם והשה האב והאחים • ומצאנו שבני יעקב השוו על אתותם וכן אחי דינה שאמרו הכזונה יעשה את אחותנו • ולקחנו את בתנו והלכנו • מת האב והניח ממון ובת תנשא הבת ואחר כך יירש הבן ונשואיה כפי הראוי לה להנשא לא יותר מדי ולא למטה מן הראוי ביותר • ואם לא יהיה ממון אלא במה שתנשא הבת הנשא היא וישאר האח כך אפילו שואל על הפתחים • לא היה מספיק לבת אם היה ממון לאח מספיק לאחותו מכיסו וחוב לו לפתיר לאחותו • היו שתי אחיות שהאחת נשאת בחיי אביה נשארה השנית אחרי מות אביה אם יש ממון יותר מדאי הפנויה נשאת והשאר יחלק לשתיהן ואם לא היה רק במה שיספיק לה לוקחת את הכל • אין לה לשנית למעון להוציא עליה כפי שובתה הראשונה בחיי אביה או אמה אלא מה שראוי והשאר יחלק • לא רצה הבן בית דין יכריחו ויאצילו חלק לבת ויכריחו לבן לפתיר לאחותו : לא היה לה אח הקרוב יותר מחוייב • הנה הכתוב אומר אחד מאחיו יגאלנו או דודו או בן דודו ואין לבת חלק מן הירושה אלא כדי להסתר • וכן אם נשארו כנות הרבה חולקות בשוה אין לשם דין קדימה מנדולה לקטנה • נדר האב לאחת מהן תתחייב לבעלה ועדיין לא נשאת נוטלת את המודר ואחר כך חולקות הנשארות • ובעלי הקבלה אמרו שהבת נוטלת עשור נכסים והטוב מה שאמרנו :

פרק שמונה עשר

כבר בארנו שהמהר המוחר הושם לאשה על צד שמור כדי שלא תהא קלה בעיניו לגרשה ולהוציאה• ולהיות לה ספוק בזמן גרישתה ובזמן אלמנותה • מדין תורה לכדנו המוהר המואחר מן מאמר ויצאה הנם אין בפה ובארו ההכמים שזה תקנת הכמה • ועוד על המוציא שם רע שחייבו הכתוב מאה בפה שדינו כדין גנב משלם כפל כי רצה לאבול מהרה המואחר שהוא מחוייב לה כי הראשון השיגה לידה • אמנם השבויה והנחרפת אין לה

לה מזהר מואחר • נהגו מקימות לכתוב המזהר
המואחר בשטר הוא הנקרא כתובה ומקימות
לא נהגו לכתוב ולא יתחייב האיש במזהר
המואחר אלא אחרי שיכתוב • מקום שנהגו
לכתוב ומקימות שלא נהגו לכתוב אלא אחר
ש׳עשה כניסה לחופה ובשעור מזהר המואחר
והתיקנת שלו כדין מה שבארנו במזהר
המוקדם • הבדל יש בין מזהר המוקדם למזהר
המואחר ש׳מזהר המוקדם משיג לידה והמזהר
המואחר כותב אותו לה • והבדל אחר יש
שעל מזהר המוקדם יורשים זוכים בו ועל
המזהר המואחר אינם זוכים בו משני כי לא
הושם מזהר המואחר אלא על צד שמזר לה •
נראה אם לא זכה לשלם מזהר המוקדם
כלו וכתב אותו חוב עליו והיורשים זוכים בו
להבעו מן הבעל • ומתי האשה זוכה במזהר
מואחר בזמן אלמנותה או בזמן גרישתה • יש
נשים שאינן זוכות במזהר מואחר הן נשים
שהם מאמרי לאיזן והדין נותן לגרש אותן לא
יתחייב עליהן מזהר • ואשה שיש לה מעות
דין שעוברת על מצות התורה בנזן מזללת
שבת ומועד ובנזן שמאבלת הגבלות והמאות
לבעלה ושאינה נשהרת מטמאתה בזמן
נדותה ומשמשת מטתה בנדתה שצריכה
אזהרה ואם לא הזהרה יצאת בלי מזהר
מואחר • ואשה שאינה צנועה בבנות ישראל
הכשרות ומבזה את יולדיו ומקללת אותם
והולכת בפרוצות ומשוחקת עם הפריצים שבזה
צריכה התראה ואם לא תקבל התראה יצאת
בלי מזהר • ואשה שיש לה מים אם נולד לה
אחרי שישאנה אם רצה מקימה ואם אינו
רוצה כשמגרש משלם מזהרה • אבל אם היה
המום קודם אם היתה לו בו ידיעה מקימה
על כרחו ואם רצה לגרש משלם מזהרה • אבל
אם לא היתה לו בו ידיעה אם רצה מקים
ואם לא רצה מגרש בלי מזהר מואחר • ואשה
שהיתה שכובה בעדות ואמרו לו שהיא בתולה
ולא מצאה בתולה ואין צריך לומר אם זנית
תחתיו מגרש בלי מזהר מואחר • ואם היתה
שומה מקודם ונעלם ממנו מגרש בלי מזהר •
ואם נשתטית אחר שנשאה משלם מזהר שלם
אם יגרש • ואשת שעושה מעשים שמראים
שהיא זנתה ואין ראיה ברורה שזנית אינה
צריכה התראה אלא מקנא ואם לא קנא מגרש
ומשלם מזהרה • ואם נגלה לו שזנית ואין לו
עדות אסור לקיימה עמו מגרש ומשלם מזהרה
אבל אם יש לו עדות שזנית אינו משלם ואפילו
שום דבר מנדוניתה • הנה הכתוב אמר
לכן אשוב ולקחתי תגי בעתו ותירושי
במועדו • היתה מורדת לבעלה ואינה רוצה
להתקיים עמו או מורדת לביאתו איה
מתרין לה ואם לא התרית מגרשה ואינו משלם
מזהר בלל וכל הוצאה שהוציא עליה לוקח
אותם ומן נדוניותיה מה שתפשה תפשה אבל
אינה יכולה להוציא ממנו מה שהוא מחויב
לה באחריות • ואם הוא מזרד בה משלם
מפרוטה ומעלה מה שהוציאת עליו והיא
אוכלת מה שהוציא הוא עליה ומשלם מזהרה •
נראה ממנהג השמום בי הגרושה יתחייב לה
המזהר משעת הארוש והאלמנה משעת
הכנסה ומנהג טוב הוא שהוא על צד השמור •
ועל המזהר המוקדם כבר בארנו שיש לו שעור
אין לרדת ממנו מן החקש ובעת שיכתוב יש
שמוסיפים כפי נדוניותיה וכפי חשיבותה ומי
שיגרש בלי שום תואנה נהגו ומכפילים שעור
המזהר שיש עליו • וכל אלו הענינים על צד
תקנה שמורה בו הדעת להשתמר מלגרש •
מעת שתתאלמן האשה זוכה במזהרה המואחר
אם מתה האשה מיד אחרי בעלה היא זוכה
בו • ואין למעון כי יורשיה אינם זוכים בו כי
היא צריכה להוצאת תבריכים ולקבורתה ואין
להביט אפילו היה לה ממון נדול • מתו באחד
ואין ידוע אם קדם ממנו אם אחריו אם
בעולה תקרא בשעת מיתתה והוצאתה עליו
ואם אלמנה יתחייב לה המזהר • ואם שהה הבעל
עם אשתו ולא הוליד ממתין עד עשר שנים
ואחרי כן לוקח אשה להוליד הנה באברהם
כתוב ויהי מקץ עשר שנים לשבת אברם • ואם
העכוב מן הבעל מתגרשת ולוקחת מזהרה • ואם
העכוב ממנה אינה זוכה במזהרה האחרון :

חייב האדם לקנאת באשתו ואם קנא אסור
לו לשכב עמה עד שישהרנה בפי שומה•

ובזמן הזה שאין פי שומה מגרש ונוטלת
כתובתה ואין משביעין אותה למזהרה כי לא תלת
הכתוב מזהרתה ע״י שבועה וע״י שבועת אלה
לבד רק על ידי פי שומה • האנוסה אינה מזהרת
לבעלה שהשכיבה בזלת בעלה נקראת ממאת
והשכיבה באונס נקראת מזמאה שנאמר אשר
ממא את דינה אחותם והכביאם ראיה מן והיא
לא נתפשה להזהירה לבעלה אי אפשר שמאמר
לא נתפשה משמעו שלא נתפשה על ידי בעלת
כי שכבה ואם תתגרש נוטלת מזהרה :

פרק תשעה עשר

כבר בארנו דין מזהר המוקדם והמזהר
המואחר

Digitized by Google

המואחר · ויש לנו לבאר שיתחייב האדם באשתו בדברים אחדים מהם מדין תורה ומהם מדת השליה ע"ה · אלה הם שהם מדין תורה שאר כסות ועונה ובזמן אלמנותה שתהיה יושבת בביתו ונזונית מנכסיו אם יש לה זרע ממנו אם רוצה היא ואם לא יש לה זרע שתשב שלשה חדשים מפני השד הזרע · ואשר הם מדת השליה ע"ה לרפאתה אם חלתה לפדותה אם נשבית לקברה אם מתה · היות האלמנה נזונית מנכסי הבעל ואפילו שאין לה זרע ממנו אלא מפני שהיא שומרת מטתו מנהג טוב הוא ובכלל זה המנהג עד שלא תתבע כתובתה · ומה שזוכה הבעל באשתו זוכה במעשי ידיה ובמציאתה וליהנות מנדוניותיה · אלא אם נפלו לה בירושה או היה לה ממון חוץ מנדוניותיה עושה כרצונה · האיש יתחייב באשתו בשאר כסות ועונה מטה שנאמר בנחרפת שארה בסותה ועונתה לא יגרע קל וחומר באשת ברית · והיות נזונית בזמן אלמנותה אם יש לה זרע ממה שהכתוב אומר ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה בנעוריה מלחם אביה האכל מכלל אם יש לה זרע תאכל מנכסי בעלה · ואם לא יש לה זרע חושבים משום הרה והחרה לא תודע רק עד שלשה חדשים ממך לדבר ויהי במשלוש הדשים · ואם היא תלויה ביבום נזונית עד שתחלוץ · הנה הכתוב התנה בה בשני דברים וזרע אין לה ושבה אל בית אביה שמלת ושבה מלרע והוא תואר ויהיה תנאי שני ר"ל אם אין לה זרע ואם תהיה שבה מרמיז על היבמה שאם יהיה מלעיל מעמו ותשוב ולא יהיה תנאי · ויש לפרש כי רוצה במלת ושבה הואיל והיא תואר שאם לא תתבע האשה כתובתה לשוב אל בית אביה תהיה נזונית מנכסי בעלה · ומענה שארה מזונה בענין אם יכין שאר לעמו · כסותה ר"ל מלבושה כסות יום בימי חולה ושבתה ובסות לילה ומה שהיא צריכה לזמן נדתה ובית שתשב בו · ועונתה הוא למעונה שביבתה בענין באמרם לשתי עונותם שהיא לשון תרישת שהיא לשון שביבה בענין לולי חרשתם בעגלתי · ויש הבמים מפרשים שאין הכונה במלת לולי הרשתם לענין שביבה אבל הטעם לענין צער · אבן טעם ועונתה לענין השביבה והבל כפי השנת ידו שאם תשינ ידו והוא יונה לה אין ראוי כי הכתוב אומר גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי · על השאר

ועל הבסות יש המורה שאם יהיה עני מפני עניותו מזון פחות וכסות פחות ואם עשיר כפי עשרו · ועל עונה אין המורה אך יש למעט כפי כחו · ואם אין עונתו ראויה כגון מי שאינו יורה כהין יש לו לגרש · ואין ראוי לקחת עליה אשה אחרת שינרע מהקה הנה הכתוב אומר אם אחרת יקח לו שארה בסותה ועונתה לא יגרע · ומי שהלך בדרך בדרחוק ולא הניח לאשתו מזונות יורדת לנכסיו ומוכרת וזנה ולובשת בפי כפיקה · צריך האדם להכפיק לביתו מצרכי בית שצריכה האשה לשמש · יש לה לאשה שתשאל משכנתה אם אין לה קצת מן הכלים לעשות נחת רוח לבעלה ויש לה גם כן שתשאיל לשכנותיה מפני דרך ארץ ולא יונה לה שלא תשאיל ולא תשאל וכן היא השכר שלא יצא עליה שם רע · יש לאשה לותר מאלו שמחויב עליה הבעל שאר כסות אם תרצה הנה הכתוב אומר לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש רק יקרא שמך עלינו · ובענין העונה לא הרמיזו שאין בן הראוי לבאר העונה על בן לא הזכירוה ויש לומר מן מאמר רק יקרא שמך עלינו שהן בקשו להסתר תחת כנפיו נראה שותרו לו העונה · ואם לא ברצותה אלא מצערה ואינו מספיק לה יש לו לגרש לשם אומר ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף ובלבד שלא תבקש ממנו מה שאין בהשגת ידו · האשה בזמן שהיא צריכה שתעדה כליה וקשוריה מן עדי ומלבוש להתנאות ולהתיפות לפני בעלה זוכה מטה שהכתוב אומר במשפט הבנות יעשה לה שמלת משפט מצאנוה שרוצה על הלבוש כגון שאומר מה משפט האיש אשר עלה לקראתכם שהחפין בו מה מלבושו ומה תארו ומן התשובה למדנו מן אמרו איש בעל שער ואזור עור וגו' · אם הלתה מרפאת אפילו הוציא ממון הרבה עליה · ובן אם נשבית פודה אותה אבל לא יותר ממה ששוה משאר השבויות ולקברה כפי כחו מוציא עליה הוצאה הראויה ומכבדה כי הם בשר אחד וראוי לכבדה בעצמו · שלמה המלך ע"ה ספר בספר קהלת בענין האיש ואשתו איך הם נעזרים זה מזה לשם אומר טובים השנים מן האחד ואומר כי אם יפולו ר"ל אם יפול אחד מהם בחולי אומר האחד יקים את חברו ואומר ואי לו האחד שיפול ואין שני להקימו ואומר גם אם ישכבו שנים וחם להם · זוכה הבעל במציאתה ובמעשה ידיה ולהשתמש בנכסיה

וליהנות

ולידעות מדם · וכן נמי ספר בספר משלי שזוכה הבעל במעשה ידיה ובכל מה שתתנה בפרק אשת חיל בי ימצא באמרו בטח בה לב בעלה וגו' שלתתו טוב ולא רע וכו' דרשה צמר ופשתים כל מה שספר באותו הפרק · צריך להיות האשה עשה מלאכת להיות הנאה לבעלה ואפילו היה לו ממון גדול שהבטלנות מביאה לידי זנות · לא יכריחנה לעשות מלאכה שאינה ראויה אלא מה שעושות כל ביתא בה במעמדה במלאכה ראויה אם טווה טווה אם אורגת אורגת או רוקמת או תופרת וצערה בפי שסובלת לא יותר מדאי שאם היה עשיר היות עושה מלאכה על דרך טיול ואם ממעשה ידיה נתנה הוא הדין מנכסיה · חזכה במהרה האחרון אם המות בעודו חי וכל מה שזכה האיש באשתו הוא ידוע מדת השלית ע"ה · אינו יכול לזון ולכסות אם רצתה עומדת ואם לאו יוצאת וכתובתה חוב עליו:

פרק עשרים

האב נותן ממון ונכסים לבתו כמו שאמר בפשטם הבעות יעשה לה · והכתוב ספר זה הגה כלב נתן לעכסה בתו גלות עליות וגלות תהתיות וכתיב זיתנה שלוחים לבתו אשת שלמה ויש כיוצא בזה · הנכסים שמכנסת האשה לבעלה מצאנו מנתים מהולפים · יש מקומות שמוסיפין על האחד אחד והצי או רביע בפי המנהג · ויש שמעריכין אותם בשוה · ויש שמעריכין אותם בפחות לממה ששוה · במקום שנהגו להוסיף אינה נוכה אלא מה ששוה זאין ראוי להוסיף גם מה שהוסיפו · ובמקום שנהגו להעריך בפחות אם נמצא כשהוא נוכה אותו ואם מכרו והחליפו בדבר אחר נוכה אותו בפי שנמכר ואם לא נמכר אלא נפסד נוכה במה שהעריכוהו ונכתב עליו · אך אם נמכר והמעות קיימים בפי שנמכר נוכה אותם אך אם נפסדו המעות נוכה בפי שהעריכוהו · יש מקומות שנודר אבי הבת במה יתן ונודר הצי המעות והב להעריכם בפחות ממה ששוה וחצי המעות בשוה כשהם · ויש מקומות שאינו נודר אלא בשעת העריכה מה שיתנדב נותן מבגדים וממלמלים והב וכותבים אותם באחריות עליו · ואם יפסדו פורע ואם יבלו ויבלו עליה אפילו שהם באחריות אינו פורע ונמצאו בלויים נוכה אותם כשהם · והמוהר יוצא במוצא נדוניותיה מה שיכתוב הבעל לה נקרא כתובה ומה שתכנים האשה נקרא נדוניא · מה שתכנים האשה לבעלה יש מקומות נתנו וכותבים כלם באחריות לבעל · ויש מקומות נתנו וכותבים המעות והזהב באחריות על הבעל ויש מהם שאינם כותבים באחריות על הבעל כמו מטלטלים ובגדים ומצע מה שקבל הבעל באחריות עליו אם השביח השביח לו ואם פחת פחת לו ואם נפסד הבעל פורע · ומה שלא נכתב באחריות עליו נמצא נוכה לבד מאשר יבלה ויכלה ואם נפסד נפסד לה ואם הרויח חרויח לה · יש לומר כי גם מה שנכתב באחריות אם נפסד משלם בפי שנערך אלא אם הוא קיים אפילו שהוא בלה נוכה אותו כשהוא מכלל אם השביח השביח לו · נהגו בקהלות רומני"א וכותב עליו באחריות מה שנותן עליו כמף וזהב · אבל הבגדים כסות יום וכסות לילה שנותן האב לבתו אינם באחריות עליו · כל אלו הדברים שסדרנו הם בפי ההסכמה · ויש שנהגו כסות לילה שנותן האב לבתו ואינם באחריות הוא מתנה לשניהם וזוכה הבעל ואשתו · ולא מצאנו הכתוב מסייע באלו המונהגות רק מצאנו לתת האיש לאשתו מזהר ומה שתכנים האשה לבעל מה שקבל הבעל באחריות עליו קבל ומה שלא קבל נוכה לבד מאשר יכלה ויבלה · אבל מה שמצאנו שנותנת האשה מתנה לבעל או הבעל לאשה כל זה על המנהג ובזה אין סתירה אע"פ שהכתוב מניד ואומר לכל זונות יתנו נדה והנדה לזונה במקום המוהר לאשת ברית ואתנן לזונה במקום מתן לאשת ברית ולשם אומר בתתך אתנן ואתנן לא נתן לך ותהי להפך · מצאנו מנהג שעד עת כניסת החפה מה שנתן אבי הבת להתן זכה בו במתנה וזכו בו יורשיו חוץ מאשר נכתב עליו באחריות · ומה שנתן הבעל לאשה עד עת כניסתה לחפה זכתה בם האשה וזכו בם יורשיה ממהרה ונדניה ומלבושה אבל מה שנעשה לה אחר כניסת החפה אינה זוכה בם ולא יורשיה זוכים בם אחרי מותה:

יש קהלות וכותבים ממה שקבל הבעל באחריות מכתובתה ונדנים מה שנתן הבעל ומה שהכניסה היא וכותבים גם מה שהכניסה או קבלה ממנו ולא קבל הבעל אהריות עליו ומנהג טוב הוא · וספרו חכמים כי בשטרות היו כותבים כי המהר המוארך

Digitized by Google

לא יזכו יורשים בו • וכל זה בעבור בעלי הקבלה שמזכים הבעל בירושת אשתו • פירשו שלא יזכה הבעל רק במזהר המואחר כשתמות אשתו בפניו ואין הבעל יורש את אשתו והם עצמם ר"ל בעלי הקבלה אומרים שאין הבעל יורש את אשתו רק מדברי סופרים ולא מן התורה • ואם אין הבעל יורש את אשתו איך זכו את בניה בכתובתה יתר על חלקם מאחיהם שהם מאשה אחרת • ולא תאבה לשמוע לדברי בנימן האזנדי שאמר שהבעל יורש את אשתו שהרי בעלי הקבלה אם זכותו לא זכותו אלא מדברי סופרים וזה נשען מן הכתוב מפסוק ולא תסוב נחלה ממטה למטה מלמד שהבעל יורש את אשתו • והלא בעלי הקבלה עצמם אומרים בי בסבת הבן הכתוב מדבר אך מפני שנשנה הגבירו שהוא אמור בסבת הבעל ואם הביאו בעלי הקבלה ראיה שהבעל יורש את אשתו מן פסוק והעברתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה שעל פי הפשט השאר לוקח ואיך יתן עד שהם הכרחו בזה ואמרו סבינא חריפא פסוקי אקראי • ורצו ליישב הכתוב כפי רצונם ואימרים מסיפין ונוערין והורשין ואמרו שהרצון בו ונתתם את נחלת שארו לו • ואלו דברים שאין אוזן משכיל יכולה לשמוע ואין להתלונן עליהם ביון שפסקו הדבר שהוא מדברי סופרים אך רצו ליפות מליצה בזה מן הכתוב • וחכמי בעלי מקרא נזרו אומר שאפילו בנתה ממנו והלך הילד אין אחד מהם זוכה בנכסי חביתו לא הבעל בנכסי אשתו ולא האשה בנכסי בעלה • ובן יפת אומר כי זה הענין הפילו חכמי הקראים תנאי אחד מתנאי הירושה שכל הזוכה בירושה יורשיו זוכים בירושתו • ואומר כי לא עשו זה חכמי הקראים אלא כדי שלא יושלם היות הבעל יורש אשתו • והלא לפי זה הענין כמו שהבעל יורש את אשתו כך האשה יורשת את בעלת אע"פ שאין לנו צורך בכל זה • והנה לפי זאת הדעת ראוי גם כן שתירש האשה את בעלה כמו שיירש הבעל את אשתו בלי ולד ר"ל במית הולד ההוא כי העלה אותת לשתי הפאות ובן לא יאות וזאת הדעת רחוקה מזה • והנה בעלי הקבלה לא זכו את הבעל בירושת אשתו בראיי כי אם במוחזק ואם היו משליטים חכמי בעלי מקרא לרשת הבעל את אשתו מפני הולד שמת הנה יזכה בראיי כמוחזק וזה הפך דעת בעלי הקבלה • האשה שמתה בפני בעלה יורשיה זוכים על כל מה שנכתב על הבעל באחריות ונדנים שנתנו לה מבית אביה ולא נכתבו בין שנתן לה מבית בעלה על דרך מתנה ממלטלים ובנדים חוץ מה שנתן לו במתנה וכל הקודם קודם • זוכה הבעל במה שתוותר לו מכתובתה אם ותרה קצת כי כן כתוב וכי יתן הנשיא מתנה מנחלתו שאם נתנה לו הכל אינו זוכה • יש הסכמות בפי מנהג כל מדינה אי זה נתן על דרך מתן ואיזה אינו נתן על דרך מתן והכל כפי המנהג ונשענים עליו • נכסים שעשה הבעל משעת כניסה לחפה אינם זוכים היורשים והבעל מחויב לקברה • מתה אורשתו אינו מחויב להשיב רק מה שנתן על ידיו באחריות :

פרק עשרים ואחד

גרשה מפני ערות דבר מחויב להשיב מה שנכתב עליו באחריות ונכסים שהכניסה ולא נכתבו עליו באחריות אם הם קיימים ומשלם לה המוהר המואחר על כל מה שנכתב עליו ומוהרה המואחר לפי כבודה ולפי נדוניותיה וכבר בארנוהו • גרשה לא מפני ערות דבר אלא בגד בה משלם כל מה שהתנאיה עליו מפרוטה ולמעלה חוזה על כל מה שהתניא עליה ומשלם לה מוהרה המואחר עם כל מה שנכתב עליו באחריות ולוקחת כל מה שהכניסה מכל וכל • יש מנהג שאם רוצה לבנוד לה לא לעלה אין שומעין לו ואם אין יכולים להתקיים מעמידין עליו לשלם כפל על מוהרה האחרון הוא הדין אם נתגרשה מן הארושין משלם לה מה שנתן לו באחריות ומשלם המוהר המואחר • גרשה בלא עלה מה שהוציאה עליו משלם אותם וחוזה על כל מה שהוציא עליה ומשלם מוהר המואחר בכפל • והאלמנה אם היא ארושה זוכה על כל מה שנתן על ידיו באחריות לא דבר אחר • נכנסה לחפה נפרעת מנכסי בעלה מה שנכתב באחריות ומוהרה המוקדם והאחרון ולוקחת נכסים מה שהכניסה ולא כתבה אותם עליו באחריות חוץ מה שנתנה לו במתנה • ונוטלת מה שנתן לה מבעלה במתנה בעדות חוץ מה שעשה לה בעלה מומן שנכנסה לחפה לכבודו שהם ליורשי הבעל ואם יש לה די מפקה מן הכסות הם שלה כי כן אמר כסותה ויהפה לה אם כן הם שלה חוץ מן המוהר כי לא תצא ערומת סביתו שאינה כמי שנאמר עליה מן אפשיטנת

Digitized by Google

עתומה • ואם לא יש לה זרע ויש לה חשד זרע מן החיוב שתהיה נזונית מנכסי בעלה שלשה חדשים ואם יש לה זרע יושבת ונזונית מנכסיו • ואם לא יש לה זרע ולא חשד זרע יושבת ונזונית מנכסיו מפני שהיא שומרת מטתו עד שלא תתבע בתובתה זהו מנהג ישראל הפשוט • ואם תבוא שתמהל בבהובתה יש רשות ליורשים להשביעה ואחרי כן נוטלת ואם יש לה ולד ואחרי מות אחד מהם בשעת מות הולד מי שנשאר נוחל את האחר ואפילו בן יומו נוחל ומנחיל • נמצאו בעלי הובות תובעים ותובעת גם האשה כתובתה אשר ימצא בעין מעין אותו החוב ולא נתחלף דנו החכמים שנוטל אותו בעליו ואפילו נתחלף בדבר אחר ועומד בעינו • אבל אם נעשה ערוב דנו החכמים שבעלי חובות עם האשה חולקין כאחד כל אחד כפי חובו • ואין הנה דין קדימה שיגרע חוב שקדם תחלה נראה לי שאין דין קדימה בבעלי חובין רק מי שיצא כתב מתחת ידו שיהיו כל נכסי המחוייב קדמין ומאחרין אחרין תחת חובו ויהיה קודם הוא הקודם ליטול אבל אינו זוכה ליטול נכסי בעל חוב אחר שהם על ידי המחוייב אם הם עומדים בעין ואפילו חלופיהן • ויש חכמים הורו שהאשה זוכה יותר מן בעלי חובין מפני שהוא עושה קבלה לפני השם בכתובת אשתו וזה אינו דין ישר שמפני שבועת זה יפסיד בעל חוב מעותיו ואין בין בעלי החוב ובין כתובת האשה דין קדימה • באיזה תהיה האשה זוכה לחלוק עם בעלי חובין מה שקבל הבעל באחריות ותמורה המואחר אינו נחשב בחשבון אלא אם הותיר נוטלת שהרי לא נתנה לו כלום בזה והאשה עצמה בתחלה נוטלת מה שנתנה לו באחריות ואחרי כן נוטלת המוהר • לא נמצא להכפיק מה שנכתב באחריות • והמוהר מה שנמצא יחשב על מה שנתן לו באחריות והמוהר ישאר • מי שמת והוא עני ואין לו מה לשלם תבריכיו ומה שראוי לעשות לו לפי כבודו קודמין לכל בעלי החוב אם ישאר בין האשה ובין בעלי החוב הולכים להם • הניח בנים קטנים ובנות והאשה ואין לו יותר על כתובתה האשה נוטלת כתובתה והבנים והבנות חוזרים על הפתחים • וכן אם היו בעלי חובין והכתוב אומר ותגושה בא לקחת את שני ילדי :

פרק שנים ועשרים

ראוי למזדונין שיתברדו באבותיהם ובמשפחתם ובמדרגתם וכפי היכולת והכח ר"ל שלא ישא מיוחס פחותה וכן להפך • הנה כבר קדם במו זה הענין כפי שמפר הכתוב ממה שהקדה ויראו בני האלהים את בנות האדם ר"ל בני חשובים את בנות הפחותים וילדו להם הסה הגבורים אשר מעולם אנשי השם ותהי מרוצתם רעה וגבורתם לא כן • אומרים הראשונים לעולם יסבור האדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם • יש לו לאדם לקחת דרך ארץ מרמזי התורה מה שאומר לאהרן אודות אלישבע בת עמינדב אחות נחשון שהיא אחות נשיא וזבו בניה לכהונה גדולה • לאלעזר אומר אשר לקח לו מבנות פוטיאל בעבור שזבה ויצא ממנה פינחס • ראויים שיהיו המזדונים ממוזגים בשנים שלא ישא זקן בתורה ולא בחור זקנה • דרשו החכמים במאמר אל תחלל את בתך להזנותה שלא ישיאנה לזקן אבל ראוי להיות זוגן נאה ומשובח ולא יונה אחד לאחר • הנאים התנתה התורה בין במאורשה בין בנשואה • במאורשה אומר ומי האיש אשר ארש אשה אומר שאם יצא בצבא לשוב ממערכת המלחמה בכתוב ילך וישוב לביתו ולא הבדיל בין בתולה ובין זולת בתולה בין היותה אלמנה או גרושה • בנשואה אומר כי יקח איש אשה חדשה אפילו שלא יצא בצבא ויש לה רשות שלא להניחו ללכת בדרך מרחוק ובאמרו אשה חדשה רומז בזה שלא נשואת עדיין ואפילו שהיתה מאורשה ונתאלמנה או נתגרשה היא אשה חדשה בי כן הכתוב אומר ושמח את אשתו אשר לקח והשמחה אינה בי אם בנשואה ואפילו שאינה בתולה ר"ל שהיא מוכת עין או אפילו גדולה • אבל אלמנה או גרושה מן הנשואין לא תקרא אשה חדשה • ואם הוא נשא אשה שנה אחר שנה ראוי לשמוח בכל אחת שנה שלמה מעת אל עת באמור נקי יהיה לביתו שנה אחת ויהיה נקי מכל טורח העם והמלחמה ולא יעבור על ביתו בכל דבר • בארו החכמים שאם יהיה עשיר וחזק ויהיה נושא בכל שנה להיותו נקי צריך להתרות עליו שלא יהיה פטור מעול אחיו אלא בשנה אחת כפי שצריך לקחת אך במלחמת חובה אמא אמר אין נקי • ומה שאמר ושמח את אשתו אשר

לקח השמחה היא במאכל ובמשתה שנאמר ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם ושמחתם ואמר יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך :

פרק שלשה ועשרים

האשה שצריכה גט היא המאורשה והבעולה שהמאורשה נקראת אשת איש שנאמר על דבר אשר ענה את אשת רעהו · לא בדעת ר' יהודה האבל ור' בנימן האומדי שאמרו כי המאורשה אינה צריכה גט מפני שאמרו כי אשר תבגוד בבתב הצא בבתב והמאורשה אין לה כתב בי כבר בארנו בבתול זאת הראיה כי העושים כתב על האשה לקחתו מן הגט ואיך ידינו מן הבוקש למה שהקישוהו ממנו כל שכן שאנחנו בארנו כי הבתוב אינו למד מן הגט · והמביאים ראיה מן כי יקח איש אשה ובעלה שהורה על הנשואה מכלל שהמאורשה אינה צריכה גט אין הוזק לדבריו מפני שהכתוב לא תלה הגרוש בזה המקום אלא בערות דבר ולא ימצא איש ערות דבר באשתו אלא בשישאנה ודבר הבתוב בהווה · אמנם הראיה מאין שהמאורשה צריכה גט הנה הבתוב אומר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר והחיות מצאנוהו על המאורשה כי תהיה נערה בתולה מאורשה לאיש והארוש נפל בשם היות ועליה הבתוב אומר ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות מכלל שהמאורשה צריכה גט · אמנם המביאים ראיה מן ושלחתה לנפשה אין ראיה ממנו כי המאורשה צריכה גט כי מאמר תחת אשר עניתה אם יהיה על השבירה מכלל נשואה היא · ואם יהיה חוזר על גלוח השער הנה הוא קודם הארוש כאשר פרשנו · ואם המעם בעבור שאמר קודם לכן ולקחת לך לאשה בכר בארנו שהלקיחה היא על הנשואין והנשואין הם אחרי עשותה תקוני הטהרה ויהיה הענין כדרך ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה · ומי שבא על אשה בלי שיתן לה קנין על דרך זנות היא מפותה והמפותה אינו צריך לתת לה גט ופטורה להנשא לאיש אחר וקנינו קנין שלם · ואם יבוא איש אחר עליה או אם יקנה נאסרה לבועל שבא על דרך זנות בהגברה · ובענין אסורי עריות בהגברה דנו התכמים אסורי ערוה שבאו ממנה · מי · שנשא מאסורי עריות אין צריך להתן גט אחר שאין הקנין תופש בעריות ובבר בארנו מאיזה מח אין הקנין תופש בעריות · אבן בארנו כי אשר הוא כפק בין ההכמים באשורו ראוי להנתן גט :

פרק ארבעה ועשרים

האשה אשר התגרש בגט תתגרש אם מפני שהוא אסור לאו ואסור עשה או מפק ערוה או מפני שבגד בה ואינו מכפיק לה בזבותה או מפני שמצא בה ערות דבר וערות דבר הוא אשר לא יוכל למבלו לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו אפילו הקדיחה הבשילו אפילו מצא יותר נאה ממנה אלא ערות דבר הוא טום נדול ואותו הטום יחלק לשלשה הלקים · אם שיהיה הטום מפני שיש לה מעוט דין · או שיהיה הבום בדברי העולם הזה · או שיהיה הטום בשניהם והוא הנקרא שם רע · והראשון יחלק לשני הלקים אם שיהיה מעוט דינה לעצמה בגון שהחלל השבת או זולתו · אם שיהיה מעוט דינה להחטיאו בגון שמאכילה אותו נבלות וטמאות זאינה נזהרת בטומאה בזמן טמאתה ובזמן נדתה · והטום אשר יהיה בדברי העולם הזה יחלק לשלשה חלקים · אם שיהיה הטום ההוא מפני שהיא הולכת בקלות ראש ומחללת עצמה ומשחקת עם הבחורים ואינה הולכת בצניעות ומבקשת התשטיש בפרהסיא ומבל אלו הענינים רחוקות בנות ישראל הצנועות כפי שנודע מדת השליח ע"היאם שיהיה הטום שהיא מבזה את יולדיו ומקללת אותם · אם שיהיה ערות דבר הוא טום · והטום יחלק אם שיהיה לה קידם שנשאת או נתהדש אחר שנשאת · ואם היה קודם שנשאה או שהיתה לו בו ידיעה או לא היתה לו בו ידיעה · ואם היתה לו בו ידיעה מקידם לבן אינו יבול לגרש בלי סודר · ואם לא היתה לו בו ידיעה אם רוצה לגרש יגרש בלי סודר בכו שבארנו · וחטומים הם הבתובים בבהן נדול · וכגון ריח הפה והאף וכגון חסרון דעת שטות ושגעון · ואם נתקלקלה בטמאתה ויש לה וסת שאינו יכול לבבול מגרש וכן נמי אם חלתה חולי שאין רפואה לו · ואם נולד לה אחרי שנשאת דינם בדין הטומים שקדמו לה והיתה לו בם ידיעה שאם ישנאנה יוציאנה ויתן הסודר בי כן הבתוב אומר בי שנא שלח ואומר נם כן ושנאה האיש האחרון שדרי על הבעל הראשון אומר ומצא בת ערות דבר שלמד שהיה לה בום שלא היתה לו בו ידיעה אלא אחרי שנשאה הבעל האחרון בידוע שהיתה לו ידיעה

בטומה ועליה אומר ושנאה האיש האחרון מכלל אם שנא יוציא · ואמנם השלשה שהוא שם רע שהיא עוברת בדברי העולם הזה ויש לה בו מעוט דין כגון שרואים אותה עושה דברים מראין שהיא עושה עברה שזה ממעוט דין שאינה נזהרת ממה שהזהירה התורה עליה ושהפרה ברית שהיה לה בינה ובין בעלה להיות על טהרה וקדושה וזאת מגרשת בלי טוהר ואמיר לקיימה עמו · והכתוב חייבו לקנאת בזמן שבית המקדש קיים אבל בזה הזמן יגרש בגט ואין השבועה מטהרת אותה לקיימה עמו כי לא מצאנו הכתוב מראה על טהרתה רק על ידי מי שוטה · זנית התחתיו ונודע לו ואין עדות הראויה שתהרג מגרשה ופורע מוהרה · האיש אשר נאכרה אשתו עליו בפני שזנית בין ברצון בין באונס בין בשגגה לא נפטרה מן הגט מדין תורה כי אם נאכרה עליו עדיין היא קנין שלו אשר בשבילו נקראת אשתו · והקנין לא דנה התורה להפטר אלא בגט · ובן יפת אומר ביון שנאסרה עליו אינה צריכה גט · כשם שאמרנו שיש על האיש לגרש כך האשה זוכה להתגרש ממה שאמר ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף · ואלו הם הדברים שמזכים אותה להתגרש אם בגד בה · והבגידה היא שהניחה והלך לאחרת שנאמר ובאשת נעוריך אל יבגוד לשם אומר בי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר · ואם חסר תנאי ממה שחייבה לו התורה עליה שאר כסות ועונה שהכתוב אומר ויצאה חנם אין כסף אם יש ביכלתו ואם מצני עניות הטוב לעמוד עמו · ואם רצתה לצאת הדין עמה ואין ראוי לעשות כן · ואם חלה אם רוצה לעמוד עומדת באורך החולי והוא הטוב ואם רוצה לצאת מפני אורך החולי שאין לו רפואה הדין בידה · ואם נמצא עקר והסבה ממנו זוכה האשה להתגרש שאם האשה עקרה האיש ניטא אשה אחרת אם רוצה והאשה אינה יכולה וזוכה להתגרש וכבר הזכרנו שיש להמתין לה עשר שנים · נמציאו לו מומים שאינה יכולה לסבול כגון ריח הפה והחוטם לא מדברים שאין לה מהם הזק כגון נקטעה רגלו או נסמית עינו אם זכיותיה · עמה · עולה מזה שהאיש מגרש ברצונו ושלא ברצונו וכן האשה מתגרשת ברצונה ומתגרשת בעל ברחה · לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו האיש מקדש בעל ברחו ומגרש ברצונו והאשה מתקדשת לרצונה ומגורשת שלא לרצונה · שהרי הם בעצמם אמרו שיש אנשים שכופין אותם לגרש את נשיהם מכלל בוכרחים הם ואומרים שהוא הבריח את עצמו ממה שנוזר הדין ואפילו מכריחין אותם על ידי נוגשי אינם ישראלים להת גט וכדין אמרו · מכלל שהאשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה ומקרא מלא מן התורה ויצאה חנם אין כסף שזהו הגרוש · אך בעלי הקבלה פירשוהו על פנים אחרים שאין כובל הפשט · והסמק על איש שנותן הדין לגרש והוא אינו מגרש ואינם יכולים לכוף אותו איך יהיה הענין · יש מן חכמינו ע"ה שאומרים בית דין פוטרים אותה ויבדילו ביניהם ולא הצטרך גט ממנו ואומר החכם שזה שער קשה · ואמת שזה שער קשה אלא צריך להוציא מידיו אע"פ שאין לבו שלם מפני שהיא קנין שלו · הנה בענין האנוסה מוציאים מידיו המוהר ומקדש אותה אע"פ שלבו בל עמה הנה הבתוב אומר ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה בל ימיו :

פרק חמשה ועשרים

זה שאמור בתורה וכתב לה ספר כריתות צריך שיהיה הוא עצמו הבותב בדעת או שיתן רשות לאחר לכתוב כיוצא בו שנתן לו רשות שלא יהיה חרש שוטה וקטן שאינם בני דעת ואינו ישראל ועבד שאין בן ברית ויהיה בכתב עברי ובלשון עברי · צריך שיהיה הגט לשם איש אחד לא לשם שני אנשים מגרשים שתי נשים שנאמר וכתב ולא גט אחד לשתי נשיו שנאמר וכתב לה · צריך שיבתב בזמן שהוא מגרשה שיכשר לכתוב לא שבת ולא מועד שנאמר וכתב והכתב כולל כל מה שהוא בדיו כתוב על ספר וזולת ספר והחרות בולט ושוקע שנאמר ואבתוב על הלוחות ואינו רוצה הגה אלא מה שהוא בתוב על ספר בדיו וכתוב ואני כותב על הספר בדיו דיו שרשומו נכר · והוא הכותב ולא היא שנאמר וכתב ובאמרו וכתב לה רצה להיות נכתב על שם האיש ועל שם האשה המגורשת שנאמר וכתב לה שאם לא בן יהיה בטל באיזה צד כמו שנבתב על שם איש ואשה ונעתק על שם איש ואשה אחרת ששמותיהם דומים הוא בטל או שנבתב על צד התלמדות וגומדן עתה או שנבתב על שמה ועד נתיחד

Digitized by Google

עמה אינו ראוי שנאמר וכתב לה ספר כריתות שתהיה הכתיבה נקשרת עם הכריתות • נכתב הגט והניח מקום הזמן והמקום ושם האיש והאשה מעת שנכתב הזמן והשטות בם אם נתיחד בטל אבל לא קודם • ואם כתבו ובטלו יהיה בטל לא יגרש בו • צריך לכתוב שם האיש ושם אביו ושם האשה

ושם אביה וצריך לכתוב הזמן והמקום :

ונהגו לכתוב הזמן עתה מזמן חרבן בית המקדש השני שהיה בזמן ארבעת אלפים לבריאת העולם פחות עק"ב מחרבן לחרבן • ואמר ספר כריתות שהיה משמעו שכתב התוא כורת בינו לבינה שלא יהיה שום תליאה בה ולא לה עליו שום חיוב • אלא אם יש עליו חוב מכתובתה אין בזה מניעה • וענין כריתה מורה שלא יהיה שום תנאי בנתינת הגט שלא יהיה כתוב בו שום מלה ממלות התנאי • שאם כתב את מנורשת ממני ותהיי מותרת לכל העולם תניז מפלוני או את מנורשת ממני על מנת שתשתמשי לבני או שתתני כך וכך זה אינו ספר כריתות כי לכך נקרא ספר כריתות שלא יהיה ממנו עליה שום רשות ולא עליו שום חיוב אליה שאם לא יהיה כתוב בו מלת תנאי אז הוא ספר כריתות • בעלי הקבלה נדרו גדרות רבות בכתיבת הגט בענין האותיות בכתיבתן וכל זה שיקשה על האיש לשלח את אשתו ואין זה יותר קשה מן חיוב הכתוב ונשמרתם ברוחכם ולא תבגוד • ועונש ממון מן מוהר המואחר וחיוב השבועה שלא יוציאנה רק בערות דבר וצריך לכתוב עדים בתחימת עדים כשרים שנאמר על פי שנים עדים יקום דבר • מה שאמר הכתוב ונתן בידה ענינו שיניע הגט לה ממנו בין שזרקו לה בין ששלחו לה על ידי איש הבל אחד שהם תחת הנתינה ואמרו בידה ר"ל שהוא רשותה כמו ויקח את כל ארצו מידו ורשותה היא בין שהגיע ליד או ליד שלוחה שעשתה לקבלו בין שהרשתה לשומו במקום בין ששם אותו למקום שהוא תחת רשותה ושתקה הכל הוא בידה • נתנו בידה בחזקת שטר ואחר כך ראתה שהוא גט אם הסביבה בו והוא בידה מנורשת ואם חשליכתו אינה מנורשת • היתה קטנה אביה מקבל את גרושיה • חיתה קטנה שהשיאה אביה ונחיתה יתומה בעוד שהיא קטנה יסתין עד שתגדל ותקבל גרושיה • נתן הגט על ידי שליח הולכת או שליח חבאה קודם שיניע הגט לידה לא נהגרשה ואם נפסד עד בואו לידה עדיין היא אשת איש • הגיע לידה היא מנורשת ואפילו חזר בו בדי דבור • וכן בעת נעת נשה ביד שליח קבלה היא מנורשת • שלח הבעל את הגט וקודם נעת בידה בטלו בעדים הגט בטל • ואם הגיע הגט בידה אחרי שבטלו אינה מנורשת • הגיע הגט קודם שבטלו היא מנורשת ואם רוצה לקייסה עוד נותן קנין אחר • כשנותן לה הגט אינו צריך לקחת הקנין עד שיקרע השטר שהגט הוא המבטל את הכל כדין שטר שובר וצריך שתקבלנו האשה ואז תהיה מנורשת שאם לא קבלתו עדיין לא נהגרשה והקבלה זו היא שאם נזרק למה שהוא תחת רשותה בין מקום בין איש ושתקה היא בנורשת • היה בינה לבינו בשוה כפק מנורשת וצריך גט אחר • האשה שעשתה שליח קבלה צריך להיות בעדים משעה שהגיע הגט ליד השליח להיותה מנורשת • אין ראוי לומר האיש עד זמן פלוני תהא אשתי תחתי ומאז ואילך תהיי מנורשת בי אין ראוי להיות לאדם אשה שובבת בחיקו ודעתו לנרשה • האשה שאוכרת נרושה אני צריך להיות גט יוצא מתחת ידיה ואם אין הגט צריך להיות עדים מעידים שהגיע הגט לידה על כן אע"פ שעדים מעידים כתובים בגט כך צריך להתן בעדים שהנהתמין מקיימין את הגט ומכשירין אותו ועדי נתינה מעידים בנרישתה מה שאמר וכתב לה ואחר כך ונתן בידה מלמד שאפילו עבר זמן בין הכתיבה ובין זמן הנתינה מהנרשת בו שהרי בעת שכותבו לה לא תהיה נרושה עד שינתן בידה • מה שאמרה התורה ושלחה מביתו ר"ל שלוחה מתחת רשותו כמו ואם בית אישה נדרה מלמד שאע"פ שנתן הגט לידה לא תהיה נרושה עד שיהיה רשותו לנרשה שנאמר ונתן בידה ואחרי כן ושלחה מביתו מלמד שאם יתן הגט בידה ואמר לה עד זמן פלוני שתתגרשי ועד שתתני לי שאלה פלונית מאמרו ושלחה מביתו צריך להיות הוא המשלח שהאיש צריך לשלח ולא האשה שהרי האיש רשאי לשאת אשה אחרת והאשה אינה יכולה לצאת שתנשא בלי גט מתחת ידה ואין מעם ושלחה מביתו שתצא מביתו אלא מאחר שהגיע גט לידה שלמו נרושיה :

וזהו נוסח הגט :

ביום פלוני לשבוע בכך ימים לחדש פלוני

פלוני שנת בך וכך לתרבן בית שני בעיר פלונית אני פלוני בן פלוני נרשתי ושלחתי ועזבתי את פלונית בת פלוני אשר היתה אשתי כי מצאתי בה ערות דבר · ועתה נרשתיה ושלחתיה על ידי ספר כריתות זה מהיום הזה היא אינה אשתי ואנכי לא אישה ולא אלי תשוקתה ולא אני מושל בה · והיא מנורשת ומשולחת ממני ופטורה להנשא לכל איש אשר תתפוץ לכל העולם ואיש לא יפחה בידה משמי מהיום הזה והלאה וזה יהיה לה ממני גט פטורין וספר כריתות ואגרת שבוקין כדת משה וישראל :

זה שכתוב על הגט כי היא אינה אשתי ואנכי לא אישה אין מעמו ששולח עצמו ממנה להנשא לאחרת אלא מעמו שיפטור עצמו ממה שהוא חייב לה · כי באמרו לא אישה עוד באר באמרו ומותרת היא להנשא לכל אדם · והגרושה אפשר שתהיה הרה ויש לה להמתין על צד השמור בשער הבן שלא תנשא עד שתלד · ואם לא תהיה הרה יש לה להמתין עד שישערו כי אינה הרה כמו שפירשנו · ואם היא הרה או יש לה בנים קטנים יתחייב על הבעל לתת מזונותיה עד שתלד ותגדל בניו אם תרצה היא לגדלם · והאיש אם ירצה להחזיר גרושתו מחזירה בקנין אחר זולתי אם לא נשאת או אורשה לאחר או שכבה עם אחר בין ברצון בין באונס בין כשוגג בין קודם שנרשה בין אחר שנרשה וכבר בארנו כל זה בפרקים הקודמים באור מספיק :

פרק ששה ועשרים

חייב האדם לקנאת באשתו שנאמר ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו ואינו על דרך רשות שנאמר ונקה האיש מעון · על איזה צד יקנא האדם באשתו כשיראה אותה שעושה מעשים יקרבו דעתו שהיא מנאפת ואינו רוצה עצם הנאוף שנאמר ונעלם מעיני אישה והוא הדין אם שמע הדברים אשר יקרבו את דעתו שוגית · אם שיראת אותה תשיח עם איש שנודע בזנות או שהלכה עצמה והולכת בשוקים וברחובות או שנתיחדה עם איש וחשדה או שיוצאת יחידה בלילה או שהשיגה עם איש מחבק ונושק שפעולות אלו מראות ומקרבות ששכבה · באלו הענינים וכיוצא בהם חייב האדם לקנאת ברוח שהזדה שיבדקנה

עד שלא ישכב עם ערוה אסורה · והאיש אשר יראה את אשתו באלו הענינים שסדרנו ולא יבדוק אותה במי שוטה אם מפני שקלקלה אותו בעניני כשוף אשר יראה ולא יקנא או מפני עוצם אהבתו או מפני חמלתו בה כיוצא בזה פחות מן הבהמה והכתוב לא אמר והביא אלא על מנת וקנא יתחייב לגרש ולפרוע מוהרה ובית דין יכריחוהו וזה יהיה כיוצא באשה שוטה אשר יתחייב לגרש בית דין אם תתנהג כיוצא באלו הענינים שסדרנו ואין צריך לומר כשהוא קטן בי באמרו והביא האיש אינו כולל את הקטן מפני שקנין הקטן אינו קנין · ואין האוי לעשות האיש באשתו לברוק אותה בלי שתעבור עליו רוח קנאה ולבו בטוח במהרתה כי זה צער לאשה ובושת וזה הצער לא הותר לו לעשותו בלי שיקנא אלא בתנאי אם תעבור עליו רוח קנאה · ואסור לו לאדם לקרוב אליה מעת שיקנא עד שיבדוק · ואם עבר ובא אין משקין אותה ומוציאין ממנו ומשלם בתובתה ומוהרה אותה הארושה ואותה הנשואה שנם היא אשת איש נקראת וצריך לבדוק במי שוטה אם קנא · והדבור במאורשה כשלא היתה בתולה מפני שבדיקת הבתולה בבתוליה כי בבדיקת הבתולים יהכן לסור רוח הקנאה ואם תתקלקל עדות הבתולים יהיה משפטה להתרת כתן שדן הכתוב במוציא שם רע אם יסופק הענין ביניהם בבדיקת הבתולים יבדקה במי שוטה · לא יקנא האיש באבו ולא באחותו ולא בבתו שנאמר וקנא את אשתו באשתו ולא ביבמתו ולא בבמה שהיא מאמורי עריות · ואם יטעון טוען כי אחר שעבר עליו רוח קנאה אסור לשכב עמה ואיך יבדוק כבתולים · התשובה שכך דנו החכמים כי כל אשר יתכן להסיר הקנאה קודם הבאתה יתחייב להעשות דמיון המילה שיתחייב להעשות בדבר קל מן הכלים · ומה שאמרו בעלי הקבלה מן אמרו אשר תשמה אשה תחת אישה שפרט למאורשה היה ראוי לומר מתחת אישה · ואמרו גם כן מאמרו ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך שצריך שתקדם שכיבת הבעל מן שכיבת הנואף אז יביאה אבל אם לא קדמה שכיבתו יוציא ולא יביאה להשקותה אין משמע הכתוב בן כמו שיתבאר · וכל המקנא צריך שיהיה קנוי בעדות שקנא וצריך שיביא ויש מקנא ואינו יכול להביא כתן מי שבעל אחר הקנוי ומי שאשתו קטנה ומי שהוא זב או מצורע שנאמר והביא אותה

אל הכהן וזה אינו יכול להביא אל המקדש מפני טמאתו · וכן האשה כשתהיה נדה או זבה או מצורעת ואינם יכולים לצאת לידי טהרה · ויש דברים שמונעים להשקותה כגון שהיתה ארשת שהכתוב אמר ואמר אל האשה · ואלמת שאינה יכולה לומר אמן אמן · ומה שהיא נדמת שהכתוב אומר ותתן על כפיה והנרת שהכתוב אמר והעמידה · ומי שנודע בעלה בזנות אין משקין אותה שאין בי שומה בודקין לה שנאמר לא יפקוד על בנותיכם כי הזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה · וכבר בארנו כי בזמן הגלות במקום שראוי לקנא מנרש ומשלם מוהרה · והשבועה אינה מתרת אותה לבעלה · השוטה היא ששטתה מבעלה ושכבה לאיש אחר הוץ מבעלה בעוד שהיא בעולת בעל שנאמר אשר השטה אשה תחת אישה ואמר ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך · והשכיבה צריך להיות שכבת זרע במקום הידוע ואפילו שכבה ולא היה שם זרע בודקין לה מי שוטה · ואין בודקין אותה שבא עליה שלא כדרכה או שבא עליה דרך אברים · ובודקין אותה שבא עליה הקטן ואע"פ שהכתוב אומר ושכב איש אותה והקטן לא נקרא איש נאמר כי דבר הבתוב על הרוב אלא באמת שביאת הקטן טמאה והכתוב אומר וכי נטמאת ואין בודקין באשה שבא עליה בהמה שנאמר ושכב איש אותה · ואין בודקין מי שוטה את השוטה והשבורה והאנוסה והשונאת שהכתוב אמר איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל והשטיון אינו לשון מנוד שהרי נאמר שטה מעליו ועבור אלא באמרו ומעלה בו מעל באר שהוא שטיון מדרך האמת ובאר ענין המעילה באמרו ושכב איש אותה שכבת זרע ובאמרו ונעלם מעיני אישה מלמד שאם היתה לו ידיעה בנאופה מנרש ואינו משקה שאם השקה אין המים בודקין · ובאמרו ונסתרה הטעם בו מעיני אחרים ואין הרצון הנה שאין לה עדים שהנואפת שיש לה עדים נתבאר משפטה ומה צורך להזכירה הנה על בן באר ענין ההעלמה והסתירה שואת הסתרה אם לא היה לה עד אחד שנאמר ועד אין בה שאם ראה עד אחר שנטמאת אינה נהנית ואינה שותה אבל דינה לנרש ולשלם מוהרה שבאמרו תעדה יש לחוש · ובאר טעם ההעלמה שהיא לא נתפשה על ידי בעלה שהרצון אינה נהנית כיון שאין עדות ואינה שומת שהכתוב אמר נעלם מעיני

אישה וזה ראה אבל כנרש ומשלם בוהר · ואין הרצון בבאבר נתפשה נאנסה · כי כבר פרט האנוסה בבאמר תשטה ומעלה וקשר הפירוש הזה נאות בעיני מכל מה שראיתי שפירשו המפרשים כי אין הדין נותן להזכיר הנה אשר זנית על ידי עדים כי דינה כבר נתבאר ופרט את האנוסה מבאמר אשר תשכב ומעלה · אבל התנה לה בשני תנאים שהם נעלם ונסתרה · ועוד באר ענין אלו התנאים הבכהן מהם באיזה צורה צריך לקנאת ולהשקות שטעם ההעלמה כל עוד שלא נתפשה בידיו בעצם המעשה אלא אם ראה דברים שקרבו דעתו שנאנפה והנאוף נעלם ממנו מפני שלא תפשה בידו בעצם המעשה חייב לקנאת שאם לא יהיה בזה הפירוש אינו מראת הבתוב באיזה מחייב האדם לקנאת שנאמר ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו שהוא חיוב מבאמר ונקה האיש מעון ובן באמרו ונסתרה והיא נבבאה ואבר ועד אין בה ר"ל בעצם הטבאה אבל אם העביר הצד שהיתה מבאה והוצר לבעל צריך לקנאת · אבל אם תפשה הבעל בידיו והעיד העד שנטבאה צריך לנרש ולפרוע הבוחר · אין המים בודקין לאשה שזנית קודם בואה לזה הבעל שנאמר ויהן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך פרט לשזנית תחת בעלה ואם נטמאת לבעל אחד ומת ונשאת לאחר וקנא אין המים בודקין · אך אם קנא הבעל והיא לא נטמאה במקום ההוא רק במקום אחר בודקין המים · וכן אמרו בעלי הקבלה בכפל אמן אמן בעוד שהיא ארוסה אמן בעוד שהיא בעולה · ומי שקנא צריך לחביא בחיוב לא שינרש שנאמר והביא בי בן אומר ארור אשר לא יקים איש את דברי התורה הזאת · אבל אם עשתה מעשים שמזיך לקנאת ולא קנא לא יבוא בי לא תתנה רק כשיקנא לה · האיש מתייב להשקות אבל האשה אין לה חיוב בזה זולתי אחרי הבאותה לומר אמן אמן · והאשה אם תודה שזנית פיה כמאה עדים ותורת והאשה אם המאן לבוא עם היות הדין נותן לבוא מכריח אותה הבעל לבוא · כאנה לבוא · בין שיהיה לה חשדה בין שלא יהיה לה חשדה מעלה על עצמה כאלו זנית ותצא בלי מחר אלא אם היא מודה על עצמה · כי לא זנית מדברים על לבה אודבא לנקות את עצמה ומתגעגע החשודה ממנה שותה ואם לאו תתנב · ויתרת דנו חכמים שלא ישקוה · מפני כי לא נחרת נפש בלי

Digitized by Google

נזרת התורה שהוא מנוע מן השכל · ואחר שלא בארה התורה הדרה בעיה אסור להשקותה והשוטה אם המות מיד הפסידה כתובתה ואין צריך לומר הכוהר כי הכתה בפני בעלה אין לה מזהר · השקה את האשה ומיד בהתחיל לנפול היזך מת בעלה קודם שהמות האשה אינה זוכה גם במוהר גם בנדוניא אבל אם היתה אחרי זה לא הפסידה כלום אם נרשה · והכהן המשביע את השוטה הוא כהן בעל המשמר שאינו מוסגל בכהן נדול ולא בבעלי מומין מפני הקרבת הקרבן · היתה אשת כהן הכהן עצמו מקריבה אבל אחר שאמר שהכהן אומר אם לא שמית תתת אישך ועוד שאמר מבלעדי אישך יתחייב שיהיה גולת אישה · היתה אם כהן לא יביאנה לבנה כי אינו תלוי לכהן מוסגל מאנשי המשמר · היתה בת כהן אביה עצמו מקריבה ודנו התכמים כי מעת שינלה מזורה יפסל אביה שאמר ובת כהן כי תחל לזנות את אביה חיא מחללת באש תשרף · ובעלי הקבלה אמרו כשם שהנקמה פוקדתה כך פוקדתו לנואף :

פרק שבעה ועשרים

אמר הכתוב איש איש כי תשמה אשתו הכפל על מה שאמר ועבר עליו קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה ואמר או עבר עליו רוח קנאה ואי אפשר והיא לא נטמאה ואומר כי תשטה אשתו מורה שרואה אותה בדברים מנונים מקרבים דעתו שזנית לא שמלת תשטה מזרה על הזנות אלא בטו שאמר אל ישט אל דרכיה לכך · ולא תזרה המלה על נגאי כי ככר נאמר שטה מעליו ועבור אלא מתוך העניין יודע אם לשבח אם לנגאי ועל אותם . המעשים המטנים תקרא שוטה · ופרט האנוסת והשוגנת השוטה והשכורה · ובאמרו אשתו כלל את המאורשה והבעולה ופרט מאסורי ערוה · ואמר ומעלה בו מעל הוא לענין הנאוף שהפרה הברית שהיתה ביטו לביטה ופרט לשוטה על כן באר ואמר ושכב איש אותה שכבת זרע והזהה שעל השכיבה תהיה הטמאה · ואמר איש ולא בהמה · ואמר שכבת זרע למקום הידוע פרט לבא אליה דרך אברים · ואמר ונעלם מעיני אישה הייב להשקותה אם נעלם מעינה שאם היתה לו ידיעה אינו מחויב להשקותה אלא יגרש · ואמר ונסתרה ר"ל נסתרה מאחרים כי באמרו ונעלם מעיני אישה שהוא בעצמו ראה מהקדמות ועצם המעשה נעלם ממנו על כן אמר והיא נטמאה על עצם המעשה · ובמה שהשלים החל בדרך ואת הפרשה שרובה כן ואין הטעם כדעת בעלי הקבלה שאמרו שנסתרה כשעור ביאה ואומרים שצריכה עדי קנואי ועדי סתירה ואז ראוי להשקות · שהרי הם עצמם דרשו במאמר אמן אמן אמן מאיש זה אמן מאיש אחר · ואמר ועד אין בה אין צריך לומר ועדות שהרי הנטמאה בעדות נתבאר דינה אלא רוצה במאמר ועד אין בה שאם ראה אותה עד אחד אינה חייבת מות ולא ראוי להשקות אלא תתגרש על כן אמר ועד אין בה ואמר והיא לא נתפשה הרצון על ידי הבעל בעצם המעשה שאם נתפשה בעצם המעשה לא ישקנה · ועל כן הוצרך לומר ועד אין בה והיא לא נתפשה שכל כך צריך לקנאת בהקדמות שאתריהן המעשה ובענינים שהם מפני המעשה · ואין טעם למאמר האומר כי לא נתפשה לשון אניסה כי האניסה יוצאת מן מאמר תשטה ומעלה ועוד שדין האניסה נזכר ועבר עליו רוח קנאה · ולאומר שיאמר ונעלם מעיני אישה להביא לאשת התרש ובאמרו ונסתרה להביא אשת הסוטא ובאמרו ועבר עליו רוח קנאה פרט לאשת שוטה ובית דין יבדילו · ואמר וקנא את אשתו לא באמו ולא באחותו ולא בבתו ולא ביבמתו ולא באסורי ערוה · והביא האיש את אשתו מחויב להביאה בעל כרחה אם בא עליה אחר שקנא אינו מביא אלא מנרש ומשלם מוהרה והביא את קרבנה עליה אחר שקנא מחויב להביא עם האשה בעת אחת ואמר עשירית האיפה קמח שעורים כי השעורים פחותים מהסלת לפי שהמעשה מנונה · ובעלי הקבלה אמרו עשתה מעשה בהמה תביא מאבל בהמה · וראוי להיות הערה מן השם הנה מערת ה' חמה יצאה ואמר לא יצוק עליה שמן ולא יתן עליה לבונה והודיע העלה שהיא מנחת קנאות מנחת זכרון לרעה ולנקמה מזכרת עון למהר בנקימתה ואמר קנאות להסיר הקנאה מלב האיש ואמר לדבוי על שנטמאה ולא נטמאה למטא ולמחר או קנאת השם והבעל · ואם היתה בעלה בהן אע"פ שאמרנו כי זולתו מקריב אם הקריב הוא עצמו אוכל הקומץ אע"פ שהוא מביתו כי לא הקריבה בשבילו שנאמר

Digitized by Google

וכל מנחת כהן וגו' אבל בשבילה שנאמר והביא את קרבנה עליה • ואי אפשר דעת האומרים היו מאיימין בה עד שלא תשתה שתודה ואם הודית שוברת כתובתה ויוצאת כי לא היתה שום שוטה שותה • ולפי דעתנו שאם תודה תהא היאך היו מתרין לה בדברי איום ופחד והיא עכ"פ תומת אך מפני שזאת הנקמה יתרה מהמיתה לפי דעת האשה היו מתרין לה בדברי איום ופחד שלא תגרום להמחק השם הנכבד ואם הודית לא היתה שותה ואמר והקריב אותה עונה על האשה שיעמידנה בעזרת נשים ואמר מים קדושי' מן הכיור להבדיל בין אשה עובדת אלהים לאשר לא עבדתו והפרה הברית שהיה לה ביניה ובין בעלה ואמר בכלי חרש בדין טהרת מצורע • מן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן מקום היה מונח בקרקע לכתחלה מבוסה ובשעת הצורך היו משיאין המבסה ולוקחין עפר • ונתן אל המים שעור עד שיעבור המים • ואמר והעמיד שכן בדי שיאמר ופרע מפני קלות ראשה • ונתן על כפיה המנחה רמז על הידים שתחבקו לנואפ וביד הכהן יהיו מי המרים בכלי חרש ונקראו מרים על שם סופם על המריחות שיחדשו לה על כן אמר המאררים למרים • ונקראו מרים בין על המהורה בין על הטמאה שהמהורה תתמרר על שחללה עצמה והטמאה על הגלות מזורה והמים כנגד הזרע שקבלה • ואמר והשביע הכהן פעמים ואמר והשביע הראשון והחל לבאר על מה ישביע ובאר ויתן איש בך את שכבתו • ועוד אמר והשביע מפני אריכות הדברים והוא ענין האלה ותחלתה יתן ה' אותך לאלה ולשבועה ואמר אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טמאה תחת אישך שני מענים • ויהיה ענין אם לא שכב אם לא שובבה מאיש אחר שאינו השוד ואם לא שטית טמאה לאיש החשוד לא לפי דעת החכם ר' יוסף אם לא שכב על הארושה ואם לא שטית על הבעולה • ואמר פנים אחרים והם יותר רחוקים • ולא לפי דעת החכם ר' אהרן נ"ע שאם לא שכב על לא שכב באונס ולא הודית זה אינו דבור מחוכם ואם לא שטית ברצון • אבל מה שאמרנו תוא הראוי והרצוי ועל כן אמר אם לא שכב איש אותך קודם ואם לא שטית טמאה כי אחרי ששטתה מיד הביאה אבל אפשר ששובבה קודם ואמר תנקי ממי המרים ר"ל תהיי נקיה ועוד כמה שהשלים החל ואבר ואת כי שטית ואמר וכי נטמאת מזה החשוד מרמיז שהטכוון להבלית הפעולה כי מלת שטית תפול בענין ההקדמה • ואמר ויתן איש בך את שכבתו איש שאינו השוד בין שבא עליה ברצון בין שבא עליה באונס ולא הודית מפני שגם זאת מועלת יען שהיא מטמאה לו ולא הודית אבל בהיות האנסה מפורסמת נתבאר משפטה במקום אחר ולנערה לא תעשה דבר • ואמר מבלעדי אישך בעוד שהיא בעולת בעל לזה כי אם זנית קודם זה הבעל או שזנית תחת בעל אחר היא חוץ מזאת האלה • ואמר והשביע הכהן את האשה שאמר יתן ה' אותך לאלה ולשבועה והאלה הוא מה שאמר לצבות בטן ולנפיל ירך • והשבועה שתאמרנה הנשים יעשה ה' לי כמו שעשה לפלונית • ואמר בתת ה' את ירכך נופלת והקרים הירך כי הפורענות הגדולה בנפילת הירך ועל כן בענין השבועה חקרים הירך ואחרי כן אמר ובאו המים המאררים האלה כמעיך לצבות בטן התחלת הפורענות כדרך ההשקאה כן הבטן • ואמרה האשה אכן אכן אכן מאיש זה אכן מאיש אחר או על שנון הבטן והירך או על האלה והשבועה או אכן על הנקיות אכן על הפורענות • ואחרי כן יכתוב את האלות האלה בספר בקלף ולא כנייר מפני כי אמר ומחה שימחה במי המרים ויהיה בדיו שאינו עושה רושם • ובעלי הקבלה אמרו קודם שימחה שם הקדש אם לא רצה פטורה מן ההשקאה ומוציא ונותן כתובתה ואם אחר שנמחה משקין אותה בעל כרחה ואם אחר שנמחה הודית שנטמאה שוברת כתובתה ויוצאת • ואנחנו בארנו דעתנו כי בין שלא שמעה בין שהודית הייבת כות • ואולם הטוב אם לא שמעה שוברת כתובתה ויוצאת • ותחלת האלות מן יתן ה' ואחריהם עד ולנפיל ירך הכתוב אומר והשקה את האשה את המים ואחרי כן אומר ולקח הכהן את המנחה • ובעלי הקבלה אמרו קודם משקה ואחרי כן מניף והלא הכתוב אומר אחר ההנפה ואחר ישקה את האשה את המים על כן אמר ר' יוסף נ"ע כי אמר בתחלה והשקה ורצה להשלים פעלת המים אלא אחר שהניף ונתן חלק המזבח השקה אותה כי עד שיקרא ויכתב ימחה המנחה בידה ואחרי כן לוקח המנחה ונותן הקומץ למזבח והשאר נאכלת בחזקת קדשים קלים ואחרי כן ישקה את האשה את המים והמים שעור שתייה ואמר והיתה אם נטמאה בגדר

אם לא שכב ותמעול מעל כנגד ואם לא שטית • וצבתה בטנה ונפלה ירכה בדרך התשקאה • ואם לא נטמאה הוץ מזה החשוד ומהורה היא מזה החשוד ונקתה וגזרעה זרע הוא הגדת ולא הבטחה כי אולי תהיה באה בימים • ואמר זאת תורת הקנאות כנגד אשר תשטה אשה תחת אישה וקנא וכנגד או איש אשר עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה • ואמר ונקה האיש מעון כי כשיקנא יביא שאם בא אליה אחר שקנא אין המים בודקין והאשה ההיא תשא את עונה מנקמת העולם הבא :

פרק שמונה ועשרים

מה שאמר הבתוב וכי יפתה איש בתולה אשר לא אורשה ושכב עמה ובמשנה תורה אמר כי ימצא איש בתולה אשר לא אורשה ותפשה • גזרה התורה על המפתה שיהרנה לו לאשה ואם מאן יבאן כי אולי אביה אדם נכבד והוא איש פחות או לא ירצה הוא בה אומר הבתוב כסף ישקול כמוהר הבתולות דמי הנאת שביבה • והאנוסה ישאנה בעל כרחו שנאמר ולו תהיה לאשה ואומר ונתן לאבי הנערה חמשים כסף שהם העונש והמוהר נתחייב במאמר ולו תהיה לאשה ואם לא ירצה אביה לתתה לו יתחייב המוהר • והעונש לא יוכל שלחה בערות דבר זולתי אם היתה מאמורי עריות שנאמר ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו • ובעלי הקבלת אמרו בי זאת נערה בתולה ושמו שעור מבת שלש עד שתעשה בוגרת בת שתים עשרה שנה וששה חדשים אבל אם בגרה הבא עליה לא יתחייב עונש ובבר בארנו דעתם שיתחייב העונש על שתיהם אלא אמרו שעל האנוסה פורע מיד ועל המפותה לכשלא ישא באמרו ואם מאן ימאן אביה לתתה לו אבל באמרו מהור ימהרנה והוא מה שאמר כמוהר הבתולות ולשם בארנו שבר דבריהם • ולא יחדו שעור זמן המפותה והאנוסה אלא בעבור שאמר נערה בתולה וידוע לפי דבריהם שהנערה היא הוך ששה חדשים ואיך הביאו גם הקטנה • ועוד שאנחנו מצאנו מן הבתוב שקורא האלמנה נערה מן הנערה הזאת • אבל מה שנאמר אנחנו כי כל אשה שבא עליה איש בין קטנה בין בוגרת בלן נכללות והבתוב לא דבר רק בדבר הרוה לפי רוב הנמצא על הראויה בביאה ועל כן יש הבדל בין אנוסה למפותה אבל אם היא קטנה ביותר אף לפי דעת הרבנים בת שלש שנים איך תבחן בין מפותה לאנוסה • אך מה שיש לנו לומר כי כל עוד שלא הבחן בדעתה שהיא בת פתוי תהי נדונית בחזקת אנוסה ודין האנוסה כל הנבעלת בשדה עד שיבואו עדים שהיא ברצון • ודין המפותה כל הנבעלת בעיר עד שיבואו עדים שהיא אנוסה ולא ידעה לצעוק אך היא נלחמת בכל כחה • ובעלי הקבלה הביאו עשר נשים שפטרו אותן מן הקנס ואלו הן • הבוגרת והמבאנת והמתנרשת והאילונית והשוטה והחרשת והגיורת והשביה והמשוחררת והיוצא עליה שם רע בילדותה • ונראה שדעתם בעבור שהבוגרת והאילונית אין להן קנס מפני שלא תקראנה בשם נערה • והלא הביאו הקטנה שלא תקרא בשם נערה והאחרות בגון המאנת המגורשת הגיורת והשביה והמשוחררת כיון שגלוי ערותן היה תחת רשות אחר אין להן קנס • אלא הגיורת השביה והמשוחררת שנתגיירה ונשתחררה אחר שלש שנים אבל בתוך שלש יש לה קנס כי אם נבעלה בתוך שלש כאלו לא נבעלה • והם הביאו המגורשת מן הארושין שנאנסה תחת הקנס • השוטה והחרשת ומי שיוצא עליה שם רע שגלוי ערותן נקל בעיניהן ואחרי שהם כללו המפותה בקנס והנה המפותה לא נתפתתה אלא מפני שגלוי ערותה נקל בעיניה • אבל יש לנו לעמוד על גזרת התורה בין אנוסה למפותה ועל האנוסה חייב עונש ומוהר ועל המפותה מוהר ועל האנוסה יכנום בעל כרחו ועל המפותה אם ירצה • ולא הבדיל בין אנוסה לאנוסה ובין מפותה למפותה • והעונש ינתן לאבי הנערה כי הבאיש את שם אביה • נראה מן הפשט שלא חייב הבתוב על המפותה זולתי המוהר ועל האנוסה המוהר והעונש • ומה שהוסיפו בעלי הקבלה על המפותה זולתי המוהר שלשה קנס ובושת ופגם • ועל האנוסה ארבעה והם הנזכרים והצער כי אלו החמשים כסף של אנוסה הם קנס ועל האנוסה פורע מיד ועל המפותה כשלא ישאנה אבל בשת ופגם למפותה ובושת ופגם וצער לאנוסה פורע מיד • וגם על אלו הבדילו נשים שמחויב בהן • ואלו דברים שלא נתעוררו מכת הבתוב כי אחר שיקחנה מי שבא עליה מהבושת ופגם ישלם אף הנשים שלא חייבום בקנס חייבום על אלו בגון הבוגרת והמבאנת

Digitized by Google

אם אנס משלם השלשה ועל השוטה והחרשת צער לבד אם נאנסו אך אם נתפתו אין להם כלום • ולפי דעתנו מה שהוסיף הבתוב על האנוסה הוא העונש ומה שהיה בינה ובין המפותה הורהו הכתוב כמו שנובח והנראה אין שום דבר אחר ביניהם ולא הוסיף שלא נזכר • אבל על האנוסה צורע הקנס מיד לפי דעתם ואין לה טוהר אחרי שיש עשה ולא תעשה שלא ינרש כי המוהר לא הושם אלא כדי שלא תהא קלה בעיניו וזה מצוה שלא ינרש ואם נרש יהזיר ואם מתה ולא החזיר לוקה • ולפי דעתנו על המפותה אם לא ישאנה משלם מוהרה המוקדם במאמר במוהר הבתולות ואין בו טוהר המואחר כי טוהר המואחר לא הושם אלא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה וזה אחרי שלא ישאנה איך ישלם ואם ישאנה יתחייב בשניהם במוקדם ובמואחר • ועל האנוסה משלם יותר הקנס שהם חמשים כסף ונותן לה טוהר מוקדם ולפי הנראה אחרי שהוא מצווה שלא ינרש אין לו טוהר מואחר • אך מפני שהאלמנה זוכה במוהר מואחר צריך להיות לה טוהר מואחר והבתולה שהיא נרושה או אלמנה אף על פי שאינה שבוה מרבית החכמים דנו אותן הבא אליהן כדין הבא באשת איש שהוא מהוייב מות והביאו ראיה מן עמוק ואיש אשר ישכב את אשת איש אשר ישכב את אשת רעהו ממה שאמר את אשת רעהו מלמד שהיתה לו לפי העת אבל באמרו את אשת איש היא אשת הת או המנרש וזה אי אפשר • ועוד לפטור הבא אליה מכל וכל אי אפשר אבל מאומד הדעת יש לדין אותן אם מפותה מפותה אם אנוסה ואע"פ שהכתוב אומר על המפותה ועל האנוסה אשר לא אורשה • ומה שיש לנו לומר כי דבר הכתוב למה שימצא ברוב והדין ישולח גם על המנורשת והאלמנה • ובעלי הקבלה אמרו אם נאנסה המנורשת מן הארושין יש לה קנס • וכבר בארה התורה שהעונש לאביה תמור הבשת ואם אין לה אב העונש יהיה לה וגם לא מצאנו הכתוב להזכיר על מי שאנס או פתה את השכובה אמור כי היא נרושה או אלמנה אך מדרך דיוק יש לנו ליתר כי אחר שטוהר הבתולה הם דמי הנאת שביבה מאמרו כסף ישקול כמוהר הבתולות מבלל יש גם על השכובות מוהר שאלמלא לא היה לשכובות מוהר לא היה ראוי לומר כמוהר הבתולות מבלל שאם פתה ואנס את הבתולה משלם מוהרה הראוי לה כך אם פתה ואנס את השכובה משלם מוהרה הראוי לה • ועונש האנוסה שוה בכל אנוסה יען שהבדיל הבתוב המפותה מן האנוסה בענש מבלל אין העונש להנאת שכיבת הבתולה אלא מפני שאנס שאם כפני הנאת שכיבת הבתולה היה להשוות בין מפותה לאנוסה • אבל ההבדל שיש בין בתולה לשכובה הוא תלוי בטוהר • מה שדברנו על אלו הנשים הוא מאומד העברת הדעת בדברי התורה לא ע"פ הכתוב • אבל המזמנת עצמה לאנת וכן האב שומן בתו לזנות הוא אסור משום קדש וקדשה וכן הכתוב אומר אל תחלל את בתך להזנותה ואין עליה קנס ולא טוהר אלא שניהם לוקין • אומרים ההכמים הכפתה והאונס לשניהם היו מהרין להם שאם יוסיפו ידרנו שאם לא כן יקרע הדבר והרבה הפריצות בישראל וכן אמרו על הגנב שהיו מהרין לו :

פרק תשעה ועשרים

מוציא שם רע זה שנשא אשה ובא אליה ולא מצאה בתולה והיא נשאת בחזקת בתולה • לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו שהבתוב לא דבר אלא על נערה והנערה לפי דעתם תוך ששה חדשים כמו שבארנו דעתם ועליה לוקה ומשלם הקנס אבל על הבוגרת לא יתחייב במלקות וקנס שהרי הורינו שגם השכובה תקרא נערה כל שכן הבתולה שהיא בוגרת כגון שנאמר מן הנערה הזאת • והתימה על האונס והמפתה חייבו הקנס מן השלמת שלשה שנים עד שתבגור וזאת תוך ששה חדשים ובשני המקומות נקראת בשם נערה • והנה הכתוב אומר וכי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה ושם לה עלילות דברים לאמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים שהוא כנוי לשביבה • ומנהג ישראל הוא כשתנשא בתולה השושבינים הם הפקידים עליהם • ואם הבעל הוציא עליה שם רע אבי הנערה או קרוביה אומרים לפני בית דין את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה והנה הוא שם לה עלילות דברים לאמר לא מצאתי לבתך בתולים ואלה בתולי בתי ר"ל העדים שבידיהם השמלה ועל כן אומר ופרשו השמלה ועל פי האמת לפי הפשט אם לא אמר הבעל ביום קומו מיכותו בשיעשה כניכה לחפה כי לא נמצאו בתולים אין שומעין לו

ואין

Digitized by Google

ואין לו טענת בתולים ודן עליו הכתוב אם הוא משקר במלקות ועונש מאה כסף כפל ההמשים שחייב על האונס שזה נדון כדין נגב שנים ישלם כמוהר המואחר שהוא חייב לה אע"פ כן זה עונש נמור ומתויב גם המוהר אלא העונש על צד דמיון שעור המוהר בשעור ולו תהיה לאשה ולא יוציא ואם יוציא ולא החזיר לוקה • ולא דן אותו הכתוב בעד זומם שזה בעל ריב והכסף לאבי הנערה חלף בשתו ואם אין לה אב הם שלה • ודין אחד לכל בתולה אע"פ שכתוב על בתולת ישראל שהכתוב דבר על הרוב ואמר הכתוב ואם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנערה דן הכתוב לסקלה באבנים כי אולי בעוד שהיא מאורשה שכבה עד שתביא ראיה לדבריה כי קודם הארושין שכב עמה • ואם תביא ראיה כי קודם הארושין זנית או שהיתה טוכת עץ והסתירה הדבר מן בעלה לא תהרג אלא הרשות בידו לפטור ואם לא תמצא עדות הרי היא בחזקת דרוסת איש משנתארשה ותסקל פתח בית אביה לראות המולידים נדולם ודבר הכתוב על הרוב :

פרק שלשים

ראיתי כי רבתה החלוקה בינות החכמים בענין היבום ונראה לי להעיר בדבריהם מפני שמצאו הכתוב באזהרת העריות ערות אשת אחיך לא תגלה • וידוע כי ענין העריות בא לאסור אסורים שהיו מקודם לכן באסור וגם לאסור מה שהיה בהתר • הנה אסור האם והבת ואסור האחות מאב ומאם היו מקודם לכן באסור ובאה גם התורה ואסרה גם מה שהיה קודם בוא התורה בהתר בענין הדודה ושתי אחיות • וכן יש לומר ביבום שהיה בהתר לשני אחים אמתיים וכשבאה התורה ואסרה ערות אשת אחיך לא תגלה אסרה גם אותו מפני שפסוק ערות אשת אחיך שוה עם פסוק ערות אשת אביך • וכמו שזה הפסוק על כלולו אסור עולמי כך זה הפסוק על כלולו אסור עולמי • אך מפני שמצאו פסוק כי ישבו אחים יחדו נחלקו החכמים • כלל חכמי הרבנים וקצת מחכמי הקראים אומרים כי הוא על אחים ממש מפני כי השם בהיותו נאמר על אמת ומעבר לא נוציאנו בן האמת אל המעבר אלא בראיה כל שכן בחצר מלות מורות שזה השם הוא על האמת באמרו לא תהיה אשת המת החוצה • ועוד באמרו מלת יבום אשר נזכרה באחים ממש בענין בני יהודה :

יש להשיב אמת הדבר כי בהיות השם נאמר על אמת ומעבר לא יצא מן האמה אל המעבר אלא בראיה • ואין לנו ראיה נדולה מהיות סתירה בין שני המאמרים בין ערות אשת אחיך ובין כי ישבו אחים ואי אפשר לעבור סתירה בדברי השם על כן יש לנו הברח לומר שפסוק כי ישבו אחים נאמר על המעבר כל שכן שיש שמות אשר יש בהם אמת ומעבר ומשתמש המעבר בין בעלי הלשון יותר מן האמת ובהצטרך להסניל אל האמת אדרבא יצטרך אל ראיה • והנה בהצטרכו בשם אח על האמת אומר כי יסיתך אחיך בן אמך מפני שנשתמש שם אח בכתובים על המעבר יותר מן האמת • ואם יטעון כי אין זה סתירה מפני כי בשעת צווי בערות אשת אחיך היה הרצון חוץ מענין היבום כיוצא בדבר בענין השבת באמרו וכל מלאכה לא תעשו ואחרי כן אומר וביום השבת שני כבשים :

יש להשיב אמת הדבר • אך כבר ידוע כי הדבור הוא המליץ בענין החפץ ודין יש להרמיז שהוא רוצה בהכנלה שאם לא כן ידמה סתירה • והנה בענין שבת אמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת וכו' ובזה הורה שמעשינו אסורים ומעשה שמים מותרים אם כן אין הנה סתירה • אך בפסוק ערות אשת אחיך אין בו רמז להכנלה וחוב לקחת אותו על כללו ובכן באמת מאמר ערות אשת אחיך היא סתירה ולא יתכן לבוא סתירה בדברי השם • וכבר ידעת מה שנתבאר בחכמת הדבר שהסתירה לא תצדק רק בתנאים והם שבעה תנאים ואז תהיה סתירה אמתית • התנאי הראשון שלא יהיה השם משותף אל שני דברים חלוקי העצם כי אז לא תהיה הסתירה סתירה באמתך הטלה ישחט הטלה לא ישחט ויצדקו שני המאמרים ואין לשם סתירה כן הנה שהמעבר משתמש בדין המוסכם ואין סתירה בין ערות אשת אחיך ובין כי ישבו אחים יחדו שהראשון הוא על האמת והשני הוא על המעבר • והתימה מן המשתדלים להעזר בפסוק כי ישבו אחים יחדו שהוא את ממש ומזה צריך לברוח בל משכיל מלבוא תחת הסתירה ואלו עזרי לב לא הרגישו שהכתוב מנע מבוא בענין הסתירה כי בפסוק ערות אשת אחיך הסניל על האמת במלת

שאר מה שלא עשה כן בפסוק כי ישבו אחים יחדו • ואין עזר לנעזר מפסוק לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר עד שיהיה המאמר אח ממש כי לא באו אלו המלות לבאר שאח ממש הוא כי מצאנו מלת זר יאמר לרחוק ולקרוב כי יאמר זר על הקרוב כמו שנאמר במלאכים וזר לא יאכל ונאמר שפינחס תחת מלת זר ונאמר זר בשבט וזר לא יקרב אליכם ויאמר זר על ישראל כנגד הלויים • אם כן לא יאמר זר אלא כנגד אשר יסגיל הכתוב ואם יודע מה רצון הכתוב במלת אחים תהיה מלת זר כנגדו והוא באור למלת החוצה • והמביא ראיה מענין יהודה שאמר בוא אל אשת אחיך ויבם אותה שהיה על אחים ממש • יש להשיב כי קודם בוא התורה לא היתה אשת האח אסורה על כל אופן אבל היתה פטורה להנשא על צד הרשות לבד היה חיוב ביבום • וכשבאה התורה ואסרה אשת האח נאמר כי אסרה על כל אופן ותלה היבום באחי משפחה שיש להם רשות להנשא זה לזה וחייבם ביבום ויהיה זה כמו אסור קדש וקדשה • כן היה קודם בוא התורה היבום באחים ממש וכשבא התורה תלה אותו באחי משפחה כי אי אפשר שהוא תלוי בברת שיהיה על צד הרשות • והמביא ראיה ממאמר נעמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים זה המאמר על צד הגזום כדרך האתן בבורי פשעי כלומר שהוא על צד הנמנע • ועוד שהכמי הרבנים פוטרים לאח שלא היה בעולמו ולאח שהוא מן האם • והמביא ראיה ממש יבום שמצא אותו נאמר על אחים ממש בענין יהודה באמרו בוא אל אשת אחיך ויבם אותה לאח בעלה ונאמר ברות הנה שבה יבמתך שהיו שתי נשי שני אחים אמתיים • יש להשיב אין למנוע שלא יקרא אח משפחה של בעלה יבם על צד המעבר לצד קרבת הבעל כמו שנקרא אח בשם מעבר ואמר לא אבה יבמי ויבמה להראות נשיאתם מצד קרבת הבעל:

פרק אחד ושלשים

יש להבריח בדברי בעלי הקבלה ור' בנימן האוונדי שאמר כי על המאורשה הכתוב מדבר שלפי דעתו המאורשה לא תבנם באסורי העריות • ודעת ר' יוסף הקרקאסני נ"ע שהלך ברעת הרבנים כי אחרי שאסור אשת האח מאסורי העריות והתירוה על פי זה הכתוב למה הוציאו חמש עשרה נשים פומרות צרותיהן שהן אסורות ובאסור אשת האח לא הקפידו • ובאסור המש עשרה נשים חששו מאמר ולקחו לו לאשה אשה הראויה לו והוציאו משלשה ההי"ן של יבמה ולקחה ויבמה שבאו במפיק עד שהוציאו צרותיהן ממאמר ואשה אל אהותה לא תקח לצרור • וזה הפסוק מורה לשתי אחיות שנשאו לשני אחים והסגילו בעוד שהאהות בחיים בשעה שמת האח • ואם שתיהם בחיים ומת אחד מהן בלא בן נפלה אחות אשתו לפניו ואסרה ליבם אותה בחיי אשתו • ואמרו מה אשה זאת שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת ואמרו צרתה קל וחומר בכל נשים שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת לאסור צרותיהן • ואמרו באסור צרות ממלת לצרור שעשוה שם ר"ל לא צרור לא היא ולא צרתה וצרת צרתה מכפל רי"ש לצרור • ואמרו צרותיהן וצרות צרותיהן עד סוף כל הדורות ונסתיעו מן מאמר אשר לא יבנה את בית אחיו שבית שלם אתה בונה ולא חצי בית שאם הערוה אסורה גם צרתה תהיה אסורה ופטורה מן היבום ומן החליצה ואלו הדברים שאין להם שעור • ואיך חלקום לארבעה חלקים יש חולצים ומיבמים ויש לא חולצים ולא מיבמים ויש מיבמים ולא חולצים ויש חולצים ולא מיבמים עד שהכניסוהו לאסורי לאוין ועשה • יש שהן חולצות ולא מתיבמות מפני שביאה ראשונה במצוה ונמצא בביאה שנית תחת לא • ואם הוא רוצה בה היך יאמר לא חפצתי לקחתה והיא תאמר מאן יבמי • ויותר מה שיש לנו לחוש בענין רות שבתורה נאמר להקים לאחיו שם בישראל וברות כתוב להקים שם המת על נחלתו ובתורה כתוב ולא ימחה שמו מישראל וכן ברות כתוב ולא ימחה שם המת מעם אחיו ומשער מקומו כנון שאמרה התורה כי ישבו אחים יחדו אחים המיוחדים בנחלה • ומה שיש לנו לחוש כי לא הזכיר מלת יבום בענין רות רק מלת גאולה • ויש להשיב מפני שכלל את רות עם השדה על כן הוציאה בשם גאולה • ועוד שלא מצאנו גאולה על הנשים בתורה ואם כן הוא לענין היבום • ומפני שאין פשט הכתוב סובל כותם ופירשו פירושים זרים כי אמרו בפסוק כי ישבו אחים יחדו באמרו כי ישבו אחים פרט לאח שלא

היה

Digitized by Google

חיה בעולמו · וזה לא יתכן כי מלת ישיבה
לא מצאנוה אלא לשני שהם בחיים שאם
האחד בשורת והאחר במערב איך יתכן
להאמר להם ישיבה יחדו · אך מה שיש
לנו לומר בפסוק כי ישבו אחים יחדו ר׳ל
אחי משפחה שהם מיוחדים בנחלה על כן
אמר במלת ישיבה ויחדו · ואינו רוצה הנה
אה אמת מפני האמור · ואינו רוצה לאח
בדין מפני שרוצה בישיבה יחדו שהם
מיוחדים בנחלה ועל כן פרט לאח משפחתו
מאמו · ולכן אמר לא תהיה אשת המת
החוצה לאיש זר ר׳ל חוצה מן המשפחה
ואמר לאיש זר כי קודם הקרוב יותר שאין
לו אסור ערוה · ויש לדעת כי אלו רצה
בשם אח האמת לא היה צריך כיון שאמר
החוצה לאיש זר אלא בעבור שהעתיקו
מאחים ממש לאחי משפחה על כן הוצרך
כיון שאמר החוצה לאיש זר · נמצא עתה
בגלות כיון שאין לנו ישיבת יחוד בנחלה
אין לנו חיוב היבום כי הכתוב עלל באמרו
כי ישבו אחים יחדו · וכל הקורם במשפחה
יהיה ראוי ליבם אם לא יהיה לו אסור
ערוה או תואנה ואם תהיה תיאנתו תואנה
יתחייב הבא אחריו · ואמר ומת אחד מהם
ובן אין לו אחד זכר ואחד נקבה · ובעלי
הקבלה אמרו המסורת ועובד עבודת כוכבים
פוסר את היבמה ואין העבד פוסר ואלו
דברים בעלמא · ואמר לא תהיה אשת המת
החוצה שהיא אישות כשרה אחת ארושה
ואחת בעולה והוא אמור באשה אחת
ואם היו לו רוב נשים אותה שיבחר היבם ·
ואמר לאיש זר יחפיץ בו לא יהיה הוץ מן
היורשים שהם משפחת אביו · ואמר יבמה
יבוא עליה והוא בן הדוד כי אינו אסור
מפאת הערוה · ואם יקרה שם אסור ערוה
יהיה מי שהוא אחריו שהוא קרוב למת
שאין לו אסור · ואם היו רוב אחים יראו
מי הקודם ויחייבוה לו בנון שקדם טוב
מן בועז · ואם תהיה לו תואנה כמו שאמר
טוב עך אשחית את נחלתי ונעתק אל
בועז לשם אומר וזאת לפנים בישראל על
הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף
איש נעלו ונתן לרעהו מי שהוא ראוי
ויעתק הדבר לזולתו מפני תואנה ידועה ·
ואם יהיה עקר או זקן שאינו מוליד או
שאינו יכול לעמוד בוכיותיה ויתחייב לנרשה
לא יחייבוה לו אלא לשני שאין לו תואנה
מן הקודם יחייבוה לו ועל כן אמר ולקחה
לו לאשה ויבמה · ואם היתה זקנה או
אילונית לא יהיה שמה יבום אחר שלא
יהיה שם בנין ומעם ולקחה לו לאשה
שיקדשנה ותהיה אשת בריתו · שאם לפי
דעת מי שאומר כי הוא אח ממש צריך
עד שיקיים זרע ואחרי כן יבדל ממנה שהיא
אסורה ולא הותרה לו אלא להקים זרע
לבד והלא הם לאמרי לאוין שלא יבוא
ביאה שניה אומרים שהן הולצות ולא
מיבמות · ואמר והיה הבכור אשר הלד ר׳ל
הגדול בבניו יקום על שם המת ודבר הכתוב
על ההוה על הבבור אף שהבכור הנה אי
אפשר שאינו לא בכור און ולא בכור פטר
רחם אלא שהוא הקודם · ובעלי הקבלה
אמרו הדבר תלוי על הבבור שבאחים ליבם
מן אמרו והיה הבבור אשר תלד ואינו פשט
נכון עד שמהם חייבוהו ומהם אמרו שהוא
רשות · ובאמרו יקום על שם אחיו המת לא
שיקרא בשמו כי עובד לא נקרא בשם
מחלון ויהיה זוכה במדרגתו ובנחלתו ·
במדרגתו שאמר להקים לאחיו שם בישראל
ובנחלתו שאמר להקים שם המת על נחלתו ·
ויתחייב בזה הזכר ולא הנקבה ואם הוליד
נקבה הדבר יהיה תלוי עד שיוליד זכר
ואמר ולא ימחה שמו מישראל שיאמרו זה
בן פלוני המת לא על דרך כי לא יהיהם
אל אביו אשר הולידו אבל יסמך עליו שם
המת · ואמר ואם לא יחפוץ האיש לקחת
את יבמתו שאין לו תואנה ועם כל זה
אינו שומע לקחת אותה אומר ועלתה
יבמתו השערה אל הזקנים · ונראה שאם
היו לו רוב נשים ואינו רוצה ליבם לאחת
מהן הקודמת בנשואין חייבת לחלוץ ונפטרו
הכל ואם אסורה מפאת ערוה תהיה השניה
לה והיא אומרת מאן יבמי להקים לאחיו
שם בישראל · ואמרו בעלי הקבלה הוא
רוצה והיא אינה רוצה חולץ ואיך תאמר
מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל ·
ואמרו וקראו לו זקני עירו ודברו לו עצה
ההגונה לו והוא אומר לא הפצתי לקחתה ·
וכפי דעת האומרים יש חולצין ולא מיבמין
היאך תאמר היא מאן יבמי והוא יאמר
לא חפצתי לקחתה והתורה לא מדבר שקר
ואם לא יחפוץ ליבם חייבו הכתוב לחלוץ
ואמר וגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה
נעלו מעל רגלו ושליפת נעל רמז שנפטרה
מביאתו ושחייבה התורה להקים זרע לאחיו
והנעל הוא של רגלו הימנית · ומה שאמר

Digitized by Google

וירקה בפניו ואמרה ככה יעשה לאיש הוא לצד בזיון וחרפה לפני בית דין ויקרא שמו בית חלוץ הנעל בעבור שלא נטל זה ההסר על המת שבאמת הוא הסר ואם הוא על צד הצווי הוא על דרך הבחירה בין שני הדברים ולכן ינונה · אורשה היבמה לזולת יבמה אין הקנין תופש שנאמר לא תהיה אשת המת החוצה · בא אליה האיש פסלה ליבום הלא בעו שאמר לרות התבת חסדך האחרון טן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים ואמר ועתה בי אסנם כי נואל אנכי מכלל אם היתה הולכת היתה אינה ראויה ונפל בטנה היוב היבום · והבא אליה נדון באסורי לאוין והרי הכתוב אומר לא תהיה אשת המת החוצה אבל אם תהיה לאיש זר לא יבוא עליה יבמה :

נשלם סדר נשים בעזרת בורא שמים הדשים
ונתחיל אחריו בבאור מצות המילה בשם נורא עלילה

ענין מילה

במצות המילה חלק החכם רבינו ישועה נ"ע הדבור להמשה פנים ואלו הם · האחד מי הוא המצווה במילה · השני מה אשור עושה המילה · השלישי מה אשור המתהייב שתעשה בו המילה · הרביעי בכלי שתעשה בו המילה · החמישי זמן עשיית המילה · ואנחנו מבח דבריו נחלק הדבור לשבעה הלקים ואלו הם · יען שכל דבר טבעי יש לו ארבע סבות כשיתפעל ואלו הם החומר והצורה והפועל והתכלית · והואיל שמצות המילה הוא פועל רצוני מלאכותי צריך להבין מי הוא המהויב ברצון ההוא והכלי שיעשה בו והואיל ויחד זמן צריך לדבר בענין הזמן והנה יוציאנו החלוק לשבעה דרכים · האחד מי הוא המצווה · והשני הואר העושה · והשלישי הואר מי שתעשה בו · והרביעי הכלי שתעשה בו · והחמישי צורת המילה · והששי זמן עשייתה · והשביעי תכלית זאת המצוה :

פרק ראשון

מי הוא המצווה במילה · אמר החכם כי המצווה במילה מי שהוא מזרע אברהם אבינו ע"ה ושלמה דעתו והוא ערל על תנאי שיאמין במאמר ואתה את בריתי תשמור שירד על ידי אברהם אבינו ע"ה ונבואתו צדקה באות ומופת לאנשי דורו מפני כי הנביא לא יצדק בנבואתו אלא באות ומופת לאנשי דורו מפני שלא יהכן שדברי אברהם נאמנו על ידי משה דבינו ע"ה כי קודם זמן משה אי אפשר שלא האמינו דור אברהם ע"ה בדבריו בפני אות ומופת שנעשו על פיו · ואנחנו אם לא נדע האות בפרט ידענו אותו על דרך כלל אחרי שהגיד משה רבינו ע"ה כי היה נביא וכי הנביא לא יצדק אלא באות כל שכן שמשה רבינו ע"ה הגיד על אותות אשר נעשו בזמנו כנון ננעי פרעה ותוכחת אבימלך והפיכת סדום ועמורה ועליו נאמר כי נביא הוא · ומי שהוא מזרעו של אברהם וידע אלו ההגדות בהגדת משה רבינו ע"ה ידע חיוב המילה על עצמו · ואם לא ידע בברור אותות אברהם הנה האותות שנעשו על ידי משה ע"ה נהיה זה קיום ידיעתו באותות אברהם ע"ה לא מפני כי אות משה הוא אות אברהם אבל אותות שהראו על נאמנותו הם שזכרנו ואפילו אם לא נעתקו אלינו העתקה בחורה אותות משה מקום העתקת אותות אברהם · כל שכן כי הידיעה

הידיעה באותות אמונת אברהם אמונה ודאית בהעתקה משלשלת • ומי שידע אמונת אברהם והוא מזרעו הוא המצווה בזאת המצוה • ונראה כי המצוה היא למי שהוא בוגר מפני חיוב העונש שנאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה כי לא יתכן היות זה על הקטן אלא על הבוגר אחר שעליו נאמר את בריתי הפר • ואינו מרמיז למי שהוא בן שמונה כי לא יתכן עליו העונש כיון שאינו בן דעת ולא יקרא מפר ברית • ואי אפשר שיהיה העונש חוזר לאבי הנער כי לא נזכר ואין הברל כי אם יהיה חוזר אל האב אם לא יהיה האב לחזור למי שהוא קרוב אחרי האב ובאשר לא יתכן העונש עליו הוא הדין על האב • ולהיות העונש חוזר על הילד זה לא יתכן מפני שאמר את בריתי הפר והוא לא יאושר מפר ברית • הנה נתבאר כי לא יתכן להיות מאמר וערל זכר וכו' תלוי למה שאמר ובן שמונת ימים • ואולם על הגמול בשמיני אחרי שטוען החכם שהוא על דרך מצוה באמרו ובן שמונת ימים כיון שלא בא עליו עונש • ואומרים כי הצוויים על הנדבות צריך להורות חיובו מפאה אחרת • ויש הכמים מורים בחיובו ממאמר ארור האיש אשר לא יקים את דברי התורה הזאת להורות על חיובה ומזה נתחייבו כלל המצות • ואולם החכם הוצרך להורות חיובה מפאה אחרת אם לא יתקיים כאמר ארור האיש אשר לא יקים את דברי התורה להורות על חיובה ואם התקיים שהיא חובה צריך להורות מי הוא המתחייב בטילת בן שמונת ימים • והראה החכם כי משפחה אחת אם הניחה בניה בלא טילה היו נגזים מפני שבטלו מצות עשה • ואמת כי אין על זה עונש בתורה כי לא נתחייב הברת כי אם על הערל שהוא בן מצוה אבן מי שלא טל את בנו ראוי הבזיון לו • והטוען מדור המדבר כי לא טלו והם ערלים וכי הם היו ביטי משה אע"פ שהתחלפו בזה הרבנים כי הם טלו ולא פרעו • סוף המאמר אם עזבו המילה לפי דעתנו איך לא גנה אותם הכתוב • ויש להשיב כי לא הונחה טילת בן שמונה לבד אלא גם מצות הבוגר ומן הדין כיון שהוא מחויב בעונש איך יהיה הדבר ועל בן יש לטעון כי לא נשארו במדבר בלתי טילה אלא מפני שהיו בדרך מפני סכנה על כן נשארו • והקיש החכם מטלת ברית ששם ברית כולל המילה הנעשית לבן שמונה והמילה הנעשית בזולתו וכיון שאמר את ברית הפר הפרת ברית היא מטלות הנאי ונראה מזה כי המצוה חובה לבן שמונה והערת משה ע"ה מה שאמר ויהי בדרך במלון וכו' מעיר לעזור שטילת בן שמונה בדרך חובה • ואמת כי מצות התורה שני מינים מצות עשה ומצות לא תעשה והשבר הוא במצות עשה והעונש במצות לא תעשה באשר נתבאר במקום אחר לבד מצות המילה והפסח שהם מצות עשה ובא עליהם עונש • על הפסח נאמר והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה והחדל לעשות הפסח ונכרתה • ועל הערל נאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה • אבן מי שלא ימול בשמיני אין עליו משפט כרת ולא על מי שלא ימול אותו אכן מבטל מצות עשה והפסיד השכר שלו ועל כן יתחייב הנגאי • ואולם מי הוא המחויב במצות הטף אחר שאמר ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר ובטלת לכם רבה ולא נראה שהוא הסגל על האב כמו שחייב במקומות אחרים באמור כי ישאלך בנך מחר לאמר • נראה שהכל מחויבים במצות מילה והיא מן המצות הנעשות כדי קדם אחד ועשאה נפטרו הכל • והנראה כי האב והאדון הם יתרים במצוה על האב למול את בנו והאדון למול את עבדו ואם לא יהיה האב והאדון לעמוד יתחייב מי שהוא קרוב אהריו ובהאפס מי שהוא קרוב כתחייבים הצבור שהכתוב אמר המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך ומרמיז על האדון ואין ראוי למול אותו שלא מדעתו אלא אם נמנע למול אותו כי הוא הקודם בחיוב ואין ראוי להפסיד שכרו על כן מתחייב האב כשתזדמן המצוה על ידו לעסוק במצוה להשליטה • מה שאמרו בחיוב המילה על הגר נראה לי שהגר לא יתחייב במצות רק בעת שיכנס בדין ותחלת הכנסו בדין הוא על ידי שלשה דברים המילה והרחיצ'והרצאת הקרבן וקודם שיכנס לא יתחייב במצות ואם כן הוא כמתנדב במצות חמילה:

פרק שני

אשור עושה המילה • עושה המילה צריך להיות מיחד מאמין בתורה ומודה ביופי המצוה וזה נודע מקבוץ ישראל • ובעלי הקבלה אמרו שאין ראוי למול האינו ישראל

ישראל בי בן אמר ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר והדבור פונה אל המיחדים ואמרו כי עבר ומל האינו ישראל אין ראוי למול פעם שנית ובן פסקו חכמי הקראים • אך ספר החכם בשביל אנשי דת ענן נ"ע שבונתם אם מל האינו ישראל אין מילת האינו ישראל מילה אבל צריך למול אותו ישראל עד שאמרו כי אנשי דור המדבר כבר מלו אלא מפני שהיו תועים לא היתה מילתם כשרה ועל כן מל אותם יהושע והחכם אמר כי טעם המילה לברות הערלה ואם נברתה הערלה והכריתה האחרת היא פצע • ובן אמרו במילת אברהם שנמול היה אלא מפני שמל אותו תרח והיה רשע ועל כן נצטוה למול את עצמו • ויש לטעון כי מילת ישמעאל היתה על ידי אברהם ואיך נשנית • ואולם ספר החכם כי משכם לזה בהאמינם לקדימת התורה שקשה בעיניהם להדש השם מצוה שזה בנראה שנוי רצון • ויש לנו להעיר באלו הענינים במקום אחר :

סוף המאמר יש לומר כי מצות התוריות נחלקות • יש עניני מצות ואפילו אם תנשא המצוה עוד היא יפה לעשותה כעשיית הסבה וגלוח המצורע והנזיר ואפילו אם יעשה אותם זולת המאמין עשייתם כשרה • אך עניני מצות שאין להם תליאה בדעת כגון חטואי טמא מת וטהרת הבגדים והטמאים כיון שלא תכשירם הדעת יהיה רע לעשותם זולת המאמין כי יחשב פעלתם לריק כל שכן שהתורה הורית במקצת מצות הסגלה למיחד ממה שאמרה והזה המהור על הטמא ואין מהור אלא ישראל כי שם טמאה וטהרה משמית התורה מוסגלות לישראל והכופר לא יקרא מהור ולא טמא אע"פ שיש לומר כי הוא מהור מן המת ובאר החכם כי אין להקיש מזה בשאר ענינים • ואולם החכם מנע לעשותם זולת המאמין ר"ל למצות התוריות שיש להם תליאה בדעת עם כל זה אם יעשה המעשה ויהיה כשר ודי • אבן בעשיית המילה כיון שאי אפשר לה שנון ואם נפלה מן הכופר מה שעשה עשוי כי אשר יתכן בם השנון כמו המבירה והקנין והזווג שאם יפלו משכור ושוטה אין להם בעמד אבל צריך להעשות פעם שנית המבירה והזווג ולא כן המילה • ואולם המונע מלעשות המילה מי שהוא כופר מפני שראוי מן העושה לעצור יופי זה המעשה בלבו בין שיעשהו לנו ויקה השבר בין שיעשהו על דרך חסד • שאם יקה השבר והוא לא יעצור יפיו יהיה בחזקת לוקח השבר בהמם בדבר שלא יועיל ואם לא יקה שבר כאלו אינו עושה הסד • כי כמברתו עשה לו דבר שלא יבוא לו בו הועלה ודבר יותר על המילה כי בדברים המוקדמים אם לא יהיו טובים גם לא יהיו רעים אלא הם מדברים המורשים • אבל המילה יש בה תוספת בהכנסת הכאב ואם לא יכוון המל כי תמור הכאב יש לו תועלת נפשה שהוא על צד החסם ואם כן יהיה רע משתי פאות מצד שהוא עושה דבר שלא יועיל ושהוא חסם • ואי אפשר שנצטוה למול מי שהוא מאמין במצות המילה מדברי הפסול ולא מדברי משה על כן ראוי להיות המל מיחד מאמין בתורת משה ועיצר יופי זאת המצוה • ופסקו החכמים כי אפילו מי שהוא מישראל והוא סכל ביהוד השם והכמתו ויושר הנהגתו ואמונת תורתו ומה תכלית המצוה ויופי מצות המילה אסור למול • ושלא יעביר בדעתו מפני שאנחנו עבדים וקנין שלו ית' ויעבור להכאיבנו כי הרע לא יצא מרועו לולי שיש לו פני יופי ודמו זה החכמים בשחיטת הבהמות באשורי השוחט • ובהאפס האיש תכשר למול האשה והראיה ממעשה צפורה שנאמר ותקח צפורה צור ותברות את ערלת בנה וזה מחזיק כי אי אפשר לעשות המילה זולת המיחד כי לולי זה היתה צפורה מבקשת איש למול את בנה כשהיה משה נלכד בעומק החולי • וצריך להיות המל בקי בעשיית המילה לטעם הכאב בנמול ושיעשה אותה על פי תקונה :

פרק שלישי

איזה הוא הראוי במילה • כבר נתבאר שהמילה מתחייבת למי שהוא מזרע אברהם • והמתחייב במילה הלקנו אותו לשני חלקים מי שהוא גדול והוא ערל ויתחייב למול את עצמו • והשני שהוא בן שמונה שיתחייב במילתו אביו ואם לא יהיה אביו מחויבים כלל ישראל עשה אותה אחד נפטרו הבל • וזה הולד צריך שיהיה מזרע אברהם באשר חייב הכתוב באמור ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך • ואולם על ולד זולתנו לא הכשיר החכם על אופן שהוא מביא כאב על הולד והכאב לא יוטב רק על מה שערב לו השם ית' לתת לו תמור באבו ולא ערב זה אלא בזרע אברהם ולא בזרע זולתו מי שלא נכנס תחת כנפי השכינה וזה

יהיה

יהיה על צד החסם אם נעשתו על ולד זולת זרע אברהם • וכן הורה החכם כי מי שהוא מזרע אברהם וכופר בתורתנו אבן הוא מתחייב במצות המילה מתורת נביא השקר לא מתורת משה אין ראוי לעשותה לו למה כי המוב שערב השם על המילה הוא על פי אמונת הורת משה ואם יעשה על פי דברי זולתו הוא ערום מאותו הטוב ונשאר הכאב על צד החסם • אבן כיון שהשם חייב זה על זרע אברהם ואפילו שאינו מאמין בתורה אנחנו מתחייבים לעשות בו המילה ובלבד שלא נקה שבר על עשיית המילה להם מפני כי הנופלת בהם לפי עצור דעתם אינה על פנים שבונה התורה והנה אין להם תועלת בנתינת השבר ויהיה מבנו אסורה לקיחת השבר אחר שאין להם תועלת בנתינתו • ודמה החכם זה בנתינת הכסף בעשיית הפסל כיון שאנחנו מבירים כי אין להם בעשיית הפסל תועלת • אבן בעשיית הבמה הבשיר לקיחת הכסף כי יש לו לשבון בו אבל הוא הועה בנפשו ויחדו בדבר שלא יועילנו • אבן אם הבינה לשבונת האלילים הוא באסור • ומילת העבדים בחיוב שנאמר המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך • ונראה שאסור לקיימם עמו בלי מילה אלא כמו שחייב במילת בנו בן הוא חייב במילת עבדו • ובעלי הקבלה נתנו שעור להמתין עד שנים עשר חדש ואם ימול יתקיים עמו ואם לאו ימברנו • אמנם על מילת המת חכמי הרבנים המבימו למול ואפילו אם מת קודם יום השמיני מלים אותו ואמר החכם כי אשר משכם בזה הוא בעבור שלא יהיו ערלים כשיקומו בעת התחית המתים • והבמי הקראים לא הבריהו על המת קודם השמיני להמול כי לא חייבה התורה להמול רק בשמיני וקבורת המת היא הובה ואיך אפשר להמתין עד השמיני על כן בטלו מאמרם • אבן על המת בשמיני כנראה שהמבימו בזה מאמר והיתה בריתי בבשרכם ולא התנה החיים תנאי בו מבלל ראוי למול את המת עד שאמר כי אם הגיד הנביא שימות הולד בתשיעי צריך למול אותו בשמיני • והנראה לי כי חיוב המצוה על חבונר ועל הולד והמצוה על הבונר בעצמו ועל הולד על האב ומאמר והיתה בריתי בבשרכם לוקח את שניהם וכשם שאי אפשר שיצווה הבונר להמול כשהוא מת הוא הדין על הולד • אבן על הולד אם הוא חולה ואולי יסתבן מצד המילה יש להמתין שהרי אנשי דור המדבר שמפני סבנה נשארו בלי מילה כמו שאמר וכל העם הילודים במדבר בדרך לא מלו ואין הבונה כי על הנולדים במדבר לא מלו כי כבר אהרו במקומות אבל הסגיל מה שיהיה בדרך ומאמר מוסבם שאם הגיד הנביא על הולד אם ימות בתשיעי הבשיר להמול בשמיני אבל אם הדבר מסופק שמא יהיה יש להעביר אך אם אין תקוה מבנו צריך לקבל ברית מילה • באר החכם כי אם תהיה על הערלה צרעת והיא צריכה הסגרה איך יהיה הדבר • בעלי הגמרא אמרו יבוא עשה וידחה את לא תעשה מה שאמר השמר בנגע הצרעת • ובעלי מקרא אומרים כי סימן טמאת הצרעת הוא השער וזה המקום לא יהיה בעל שער אך על הלובן שהוא נדון טמא • כבר חייב החכם להמול בגלוי הבתוב ועל דרך שעור אלו היה בו שער להמול • וכן דן החכם שאם היתה בו צרעת וברת אותה יצא משם צרוע ואולם צריך למלאת ימי הטמאה והיוב הקרבן לא יתחייב רק אם נרפא הצרוע מן הצרעת • ומי שנולד בלי ערלה לא יתחייב להמול • וסופר בספרי החכמים כי יולד כזה במצרים ונם בזמננו זה הקרה בקוסדינא אבן בעלי הקבלה חייבו להטיף ממנו דם • והחכם אומר כי לא נתחייבה המילה אלא בערלה וכיון שאין ערלה מה צורך המילה • ושאלו החכמים על דרך שעור כי אם תלד האשה זכר זולת צורת אדם היתחייב להמול ובאר החכם כי פשט הבתוב חייב זה אבל משמעו לא יורה עליו לאשר אמר דבר אל בני ישראל וכו׳ וההפין בבני אדם לא בבהמות :

פרק רביעי

הדבור בבלי אשר תעשה בו המילה • החכם ר׳ ענן נ״ע אמר כי חוב שתעשה המילה במספרים בעבור שנאמר חרבות צורים לשון רבים ואלו היתה מלה שמורה על שניות היה דבורו צודק אלא אמר לשון רבים ויסבול כי היו כלים רבים למול את העם כי היו רבים כל שכן שמצאנו בפעלה זאת לשון יחיד באמור ותקח צפורה צור וכו׳ ומלת צור מורה על הכלי העשוי מברזל מעולה כמו שאמר כשמיר חזק מצור • וצריך להיות הכלי חד ביותר למעט חכאב • וברין אמר החכם שלא תהיה ההשתדלות רק למעט הכאב ובא על דרך מצוה עשה לך

Digitized by Google

חרבות צורים ועל ידי איזה כלי יכשר למעט הכאב ואפשר אפילו שיהיה במספרים · ובעלי הגמרא אמרו מצוה למול מן המובחר מן הברזל בין בסכין בין במספרים · אך ישראל נהגו למול בסכין או בתער ואמרו בכל מלין ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר שבורת ולא בקרומית של קנה מפני הסכנה :

פרק חמישי

הדבור בצורת המילה · הכתוב אומר ונמלתם את בשר ערלתכם · וצריכים אנחנו לבאר מעם שם מילה ומעם שם ערלה · ואולם ענין מילה ענין כריתה בהסיר ענין מענין וישתתף ענינה על דרך השאלה כמו שאמר ומל ה' אלהיך את לבבך ומלתם את ערלת לבבכם והטעם בהסיר המחשבות הרעות הם הנקראים ערלת לב שמבטים הבנת הלב האמתית בנה הסרתם בלשון מילה · ולשון ערלה יורה על סתימה ובפוי ועל כן אמר בשר ערלתכם ושם בשר ימצא על העור כמ"ש דבקה עצמי לבשרי · והטעם בשר הפסוי כי בכל מקום שנשתתפה זאת המלה ענינה סתימה בנה בישון כובד מה שאמר ערלה אזנם ענין סתימה המורתו כבדה אזנו וכן ערל שפתים כבד פה · אבן מה שהרחיב הלשון במאמר וערלתם ערלתו את פריו · מהם פירשו לכריות הפרי בכרות הערלה ואנה יהיה שתופו מצד השאלת הפריתה בהסבמה תוריית · ומה שאמר וערלתם ענינו הסירו הערלה ותהיה מלה צחה כדרך ושרשך מארץ חיים · ואלמלא היה כן לא היה ראוי לומר ערלים לקרוא האילנות ערלים כיון שבורת הערלה ואשר יקרא ערל בהיות ערלתו נשארת עליו · והנראה כי יעוב עליו הפרי שלא יכרת והטעם אשר נקרא בשם ערלה בהיות הפרי כתום ואמנם הפבו פתח חסמוך ועל כן אמר וערלתם ערלתו החפין שעור הפרי החוא כשהוא סתום בלתי מבושל שלא יתבשל והנה יהיה סתום בעצמו ועל כן קראו בשם ערלה ופעלת האדם עליו מנהו בשם ערלה כאמרו וערלתם ערלתו · ואמנם על מה שאמרנו בפירושו מעמו עור הקליפה ההופה את העטרה נקרא בשם ערלה והנה מעם ערלה על שם הבסוי והחפוי ובונת ר' יוסף נ"ע שנקרא כן לאיפן הלובה וכבובה לא ראי · והנה בהסיר הערלה תהיה פריעת העטרה וזאת היא אמתת ענין המילה שאם העטרה עדיין מכוסה הנה לא סרה הערלה ומה מעם להתיהם שם המילה עם הערלה ועדיין לא סרה הערלה · על כן מה שאומרים בעלי הקבלה שתי פעולות מילה ופריעה מעות בידם כי בהתיהם המילה אל הערלה היא עצם הפריעה והיא פעולה אחת אשר תכונה בשם מילה · ואם כן הנמול אשר לא נברתה ערלתו אינה מילה ראויה וצריך למול אותו פעם שנית · אבן הנולד בלתי ערלה אינו צריך מילה כך דנו החכמים וכבר אמרנו זה · ובארו החכמים אינו ישראל שנמול אמור מי שהוא · ישמעאל אם תהיה מילתו ראויה ויתגייר אינו צריך מילה לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו כי צריך להטיף מאלו שניזם דם · גם דעת הענניים כי מי שמל אותו רשע שצריך מילה על ידי מיחד מאבין אין דבריהם נראים כי המילה לא נתחייבה רק בעבור הערלה ובשאין ערלה לא הקרא מילה כי אם פצע עד שנלחצו בעבור דור המדבר שנאמר על ידי יהושע ושוב מול את בני ישראל שנית כי בעבור שהיתה מילתם על ידי רשעים נשנית על ידי יהושע · והחכמים השיבו להם תשובות נכוחות · ולדעת בעלי הקבלה כי מלו ולא פרעו ועל כן אמר שנית · והנה לפי דעת אלו לא הקרא מילה רק בכרות הערלה ואם הם צריכים פריעה מכלל שלא מל אותם מקודם לכן כי הפריעה היא בכרות הערלה · ואם לפי דעת הענניים פעם שנית היא פצע לא מילה כי לא נשאר לחדש דבר אחר · ועור אי אפשר בזמן משה שיהיו כלם רשעים ומילת יוצאי מצרים הבשרה ומילת אנשי המדבר לא היתה כשדה · אך לפי דעת בעלי הגבדא מלו ולא פרעו מה הטעם שלא פרעו אם מפני ששנו או שהניחוה בזדון וזה אי אפשר בזמן משה ואם מפני צער הדרך דין היה שלא ימול בשום פנים כי המניעה מן הפריעה היא המניעה מן המילה מפני צער הדרך · אמנם לפי כונתנו שנמנעו מפני צער הדרך שלא יסתבנו והורה העלה מפני שהיו במדבר בדרך מבלל אפילו הנולדים במדבר בשהיו חונים היו נבולים ואם יצטרכו טעם למלת ושוב ולמלת שנית באמרו ושוב מול את בני ישראל שנית יש לתקן הטעם שמלת ושוב אפשר מפני שהקדים בשליחות אל ישראל וזאת פעם שנית על כן אמר ושוב מול את בני ישראל שנית ובלת שנית חוזרת למלת ושוב אע"פ כן יש חבמים שנתנו בעם למלת שנית בעבור שמצות המילה לשני מינים

Digitized by Google

מילה בן שמונה ומילת מי שהוא יתר על שמונה ימים והנה הם שתי מצות • והכתוב על ידי יהושע בא הדבור במצוה השנית ועל כן אמר שוב מול את בני ישראל שנית • ויש לכבור כי יוצאי מצרים בשביל מצות הפסח נצטוו במצות המילה כנרמז ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך היי ואומר לך בדמיך היי שהוא דם מילה ודם פסח ועתה על ידי יהושע בשביל עשיית הפסה עוד נצטוו ישראל במצות המילה ועל כן אמר ושוב מול את בני ישראל שנית :

פרק ששי

זמן עשיית המילה הנראה מגלוי הכתוב שחייבה ביום השמיני שנאמר ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר • ויש מפרשים שאומרים שאלו הימים שלמים בראשיתם ושלמים באחריתם מעת אל עת • אמור אם יולד בחצי היום יהיה נמול בחצי יום התשיעי ללידתו באמרם בן חדש שהוא מיום אל יום אלא אחר שאפשר באמרו ובן שמונת ימים שיסבול היות קצת היום נהשב כיום כאמרו שבעת ימים תהיה בנדתה ובא מאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו ובאר משמע המאמר כי כל עתי היום השמיני ראויים במילה מן העת הראשון עד העת האחרון עכדנו בזה המענה היות אלו הימים הסרים בראשיתם וחסרים באחריתם אחר שמענה ובן שמונת ימים יכיל זה המענה ולא נאמר כי על מענה ובן שמונת ימים נהיה הניחום • טעם אל שאומר החכם ולא נאמר כי מאמר וביום השמיני נסמך אל מאמר ובן שמונת ימים השעם שהחליפו ונתן דבר אחר במקומו יהיה זה מהברה שאמר וטמאה שבעת ימים ואמר וביום השמיני • ואמנם נתנו החכמים טעמים למה נשנית זאת המצוה על ידי משה רבינו ע"ה אמרו כדי להיות בלל המצות על ידי משה ואמרו כדי שתהיה נכללת במאמר וכי תשנו ולא העשו את כל המצות האלה שאם שנה ולא מל • וידוע כי מאמר וכי תשנו הוא מאמר חלוק • ואמרו טעם אחר כי כל מצוה תלויה בזמן כגון הנדות והזיבות אינו מונה אותו יום אלא החלק הנשאר עד עריבת השמש אבל במאמר וביום השמיני קרא גם החלק הראשון יום • ומצוה למול ביום ולא בלילה שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו • יש לשאול אם כל היום כשר למילה וכל עתותיו בחיוב העת שקדם ובו היה חיוב המילה נראה כי אם יהיה מדלג מן עת אל עת יהיה עובר במצוה ואיך יהיה הדבר שאי אפשר לומר כי העת האחרון בהיוב ומה שקדם הוא על דרך נדבה כי מאמר וביום כללם ולקח כלל עתי היום בדרך החיוב • יש להשיב כי החוב יש לו שני דרכים יש חוב צר ויש חוב מורחב והוב צר הוא כשלום הפקדון שאי אפשר לעבור מן העת לעמוד דבר אחר במקומו • וחוב מורחב כשלום הנשיון שיש להחליף בסף תחת כסף וכן חיוב המילה בעת הראשון שיש לעמוד במקומו הוב אחר וידחה אל העת השני והשלישי • וצריך להבין איזה חוב עומד בעת הראשון תחת עשיית המילה ונדחית בעת השני • ואומר החכם כי הקשרון בעת הראשון תחת עשיית המילה ובתורה נתבאר שיש מצוה תחת מצוה כגון קרבן שתי תורים או שני בני יונה וקרבן עולה ויורד וזה ההלוף נתבאר בתורה • ואולם הקשרון שעומד תחת המילה יוצא מן ההפוש אם נולד הולד בין השמשות איך יהיה הדבר • יש להשיב אם יש לאחד משני הימים המסופקים על האחר יש למול ביום שהדעת בו מקריב כי הוא יום שמיני • ואם שניהם כאחד בהקרבה צריך למול בשמיני שהוא תשיעי ולא בשמיני שהוא שביעי כי המילה מצאנוה למעלה מן השמיני ולא למטה מן השמיני • והחכם ר' יוסף נ"ע עשה שני הימים כלי למילה ביום אחד וכאשר יש להעביר מן העת הראשון אל העת השני כן יש להעביר מן היום הראשון אל היום השני לא שיש ליום השני עדפנות על היום הראשון והנולד בין השמשות ליום ששי וליום שבת מה שהביאו בעלי הקבלה קטן נמול בשמיני בתשיעי בעשירי באחד עשר לא פחות ולא יותר • ואומרים כשם שספק לא יעשה בשבת כבה לא יעשה ביום טוב • והחכם הכריע כי אע"פ שלא נכריע לבטל העתקתם יש לנו משער החקירה והדרישה להעיר שראוי להמול בשבת משני אופנים אע"פ שהוא בספק • האופן האחד כיון שנתנו שני הימים שהם בספקה כלי למילה בשוה והעדפנו השני מן הראשון למה לא יהיה נמול ואם יהיה יום שבת • ועל האופן השני שכיון שאמרנו כי שני הימים כלי למילה בשוה ואם יהיה הראשון יום הששי לא יעבור מן המילה ומן ההרחור העומד תחתיה כאשר נתבאר • וחיובה בזה היום הששי הוא חיוב

Digitized by Google

מורחב ובשני שהוא בשבת היוב צר אחרי שעשינו שני הימים ביום אחד ואם כן אין מענה למאמר אשר אמרו קטן נמול בתשיעי בעשירי באחד עשר • ור' טוביא העובד פסק שפסק לא יעשה בשבת • ואולם להעשות המילה בשבת מקשים החכמים אחר שבמצות מילה שהיא מצות עשה יש שבר ובמצות שבת שיש בה עשה ולא תעשה ועל לא תעשה יש עונש באשר אמר מחלליה מות יומת למה אנחנו מקיימים עשה ומבטלים את לא תעשה ומלים בשבת • וידוע שחכמינו ע"ה הרבו דעות לחייב המילה בשבת מהם אומרים שהמואחר מותר לראשון ומצאנו שאמר בשבת לא תעשה כל מלאכה ובמילה אמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו זה מאמר הכהן • ויש קושיא על זה ונאמר בזמן שאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו או אמר גלוח המצורע והטואי טמא מת בשלישי ובשביעי אם בן נחטא למטא מת ונגלח המצורע ולא יודו החכמים בזה • ואחרים אמרו נשקול המצות ונפריד ההמורות מן הקלות ונדחה הקלה מפני ההמורה ואחר שהקדים מצות המילה מן מצות שבת המילה היא החמורה • ויש קושיא להם הלא כתוב בשניהם ברית לעשות את השבת לדורותם ברית עולם ונאמר והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם • ועוד כי יש אזהרה בשבת מה שאין כן במילה והעובר במצות שבת בגלוי חייב מיתה ואם בסתר חייב כרת ואין מיתה ולא כרת על מי שלא ימול בשמיני ומאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הוא על הכונר הנה נודע כי אין המילה עדופה מן השבת • ועוד עם ההשלמה אם יהיו שום הלא כתוב בנזיר תער לא יעבור על ראשו ואם יהיה נגע הצרעת בראשו כתוב בו והתגלח ואת הנתק לא יגלח ואיזה נגביר משניהם ונדחה האחר אם כן יש פסק יש מי שיגביר האחד ויש מי שיגביר האחר • אמנם ההכם רצה לחייב המילה מפאה אחרת ואמר ידוע שהשבת נקראת קדש ומצות המילה היא יפה שאלולי יפיה לא חית מצוה השי"ת בעשייתה ואם לא נעשת היפה אנחנו עושים את הרע כי לא עשינו עבודת ה' אשר היא כמו וביום השבת שני כבשים וכו' • ויש לטעון מה שיאמר בקרבנות היחידים כי גם הם יפים על כן צוה הבורא בעשייתם • והלוי ז"ל אמר כי כל דבר שהוא מעסקי העולם כמו רחיצת הטבאים וגלוח המצורע לא יעשו בשבת • וקרבנות היחידים לא יעשו בשבת כי יש לכהן הלק והמילה אינה מעסקי העולם ותעשה בשבת ומה יאמר בחטוי טמא מת באפר הפרה והוא אינו מעסקי העולם • וספר רבינו לוי כי בעל ספר האורים אמר כי יש הכמים לא יבשירו המילה בשבת • והכם נדול היה בזמן ר' לוי ולא ראה שימול בשבת • אמנם בעלי הקבלה חייבו המילה בשבת מן פאה אחרת שאמרו כל עשה דוחה את לא תעשה והלא הם אמרו שאין עשה דוחה את לא תעשה ועשה ומצות שבת באה בעשה ולא תעשה ואולם דעתם מפני שהיא מצוה קודמת • ואולם הראוי שנתחייב המילה מפאה אחרת ונאמר כל מצוה שהיא לצבור עומדת על טעמדה בעולת התמיד והמוספים של מועדים כלם יעשו בשבת והעד שאמר על עולת התמיד יעשה ונסכה אם כן כל מצות הצבור לא יעברו מן זמנם • והמילה והפסח הם ממצות הצבור ויעשו בשבת וכן פסק ר' אהרן נ"ע שהפסח דוחה את השבת והלבי הפכחים ישרפו בשבת • אבל קרבנות היחידים וניוח המצורע וטהרת המצורע וטהרת הטמאים וחטוי טמא מת לא יעשו בשבת משום שהם ליחידים • והאמת יש להעיר גם ממה שפירשנו בפירוש שבת מפני היות מצות המילה מצוה קודמת והיתה נעשית בכל יומי השבוע • אזהרת שבת לא בטלה אחר שהיא מעויינת בזמן כי אזהרת שבת באה להשבית את העובר לא לבטל את החוב ובארנו שאם המילה תעשה בשבת אין מבשירי המילה נעשים בשבת אחר שיש להם לעשותם קודם השבת • ואנשי דת ענן ע"ה ראו להמול באחרית היום בעבור דבר הרפואה וכנראה לי שזה דבר מנוע לשער השעה אבל במו שהשבת נדחית במילה כך נדחית ברפואתה • במצוה זאת ר"ל במאמר ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר בלל שלשה מינים באמרו בל זכר יליד בית ומקנת כסף • והנה כלל הנולד להם באמרו ימול לכם כל זכר ואמר יליד בית ומקנת כסף ויליד בית מהויב הרב למיל אותו בשמיני והוא הדין למקנת כסף שאם קנה אותו קודם השמיני להמתין עד בוא השמיני ואז למול אותו • אך בעלי הגמרא אמרו שיליד בית נמול בשמיני ומקנת כסף ליומו וגלוי הכתוב אינו מורה כן אבל גם הוא נמול בשמיני ונכלל במאמר ובן שמונת ימים • עם כל זה הם אמרו שיש יליד בית שהוא נמול בשמיני ויש

נמול

נמול ליומו ובן מקנת כסף נמול לשמונה ונמול ליומו · באיזה צד לקח שפחה מעוברת וקנה גם העובר בפני עצמו אם ילדה אחרי שקנאה נמול לשמיני אע"פ שהוא מקנת כסף · לקח שפחה מעוברת על מנת שלא להטבילה על שם עבדות ישראל אם ילדה נמול ליומו כאלו הוא מקנת כסף ואינו יליד בית והגלוי מן הכתוב שהכל תלוי להמול בשמיני ללידתו · עבר יום השמיני וקנהו צריך למול אותו אחר שיקנהו · והנראה מגלוי הכתוב שהאיחור ביותר יהיה עד זמן הפסח עם ההרהור והמחשבה על עשייתה באשר נאמר אנחנו כי הצווים על הנדבות · אלא אחר שתלה הכתוב כי עשיית הפסח תלויה על מנת להמול לנו כל זכר יליד בית ומקנת כסף כאשר נאמר וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו שמילת בניו ועבדיו מעכבת אותו מעשיית הפסח ויש כרת על מי שלא יעשה את הפסח · אמרו בעלי הקבלה הקינה עבד ואינו רוצה לקבל המילה מעבירו עד שנים עשר חדש ואם קבל קבל ואם לאו אינו מקיימו עמו · והמתנייר אמרו קצת ההכמים שיקבל המילה בשמיני לביאתו כדין ואינו נראה כן · אמנם מי שישאר ערל למכה צריך להשתדל לקבל המילה כי העובר בזדון חייב כרת לא כדעת בעלי הקבלה שאמרו כי אינו חייב כרת אלא עד שימות · ומי שהוא מתרשל ומעביר מעת אל עת אע"פ שאינו נראה שעושה בזדון רשולו מלקבל המצוה עולה זדון שמבטל מצות והיתה בריתי בבשרכם ונשאר תחת הנגאי שהוא נקרא ערל ושם זה משמות הנגאי לכי שהוא יוצא מתחת תורת אברהם ודתו ודת משה הציר חנאמן ע"ה · הנה נאמר בשמשון אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים · ומאמר בני יעקב לתת את אחותנו לאיש אשר לו ערלה כי הרפה היא לנו · ודברי יהונתן אל מצב הערלים האלה ומי שהוא בזה הספור יתחייב לנגותו ולדין עליו במשפט מי שהוא נקי מן תורת השם ודינו ועליו יתחייב משפט הכרת באמרו וגברתה הנפש ההיא כי היוב הנמול נמשך אחר חיוב הנגאי כאשר נתבאר בספרי החכמים ע"ה :

פרק שביעי

בבאור תכלית זאת המצוה · אמת שתורתנו הקדושה כללה מצות שבליות ומצות תודיות · ומצות השבליות הם אשר הסבים השכל האנושי בהם אחרי אבול האדם מעין הדעת ונורש מגן עדן לקיום מין האנושי והיה מי שהצליחו השכל האמתי כשיתעורר בקיום החלק העליון הם השרידים אשר ה' קורא · ואולם אחר אשר יצר השם את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים ומצד אותן הנטיות נולדו חלאים נוראים להפסד מין האנושי ולנעול שערים בדרך עין החיים נפתחו השמים ונראו מראות אלהים לאשר העיר האלהים את רוחו בשפע הנביאות להוראותם מרקחות בסמי רפואות להרפא ההלאים ההם אלו הם המצות התוריות אשר תקצר יד שבל האנושי להשיגם ולשערם כפי שהסביבה ההכמה האלהית בדין ההכמה התוריית · וכבר בארנו כי תורתנו הקדושה כללה סבת כל מהלה אשר תהלה הנפש והופיעה רפואתה על כן צדק מאמר חבמינו ע"ה שמצות הדעת יפים הובע להיובם ומצות התורה היובם תובע ליפים · והנה מצות השבליות הם בעצמם תועלות על כן יפים הובע להיובם ולא כן מצות התוריות כי אין הם עצמם תועלות אלא מצד היותם מתחייבים לרפואת הנפש המשבלת מחליה על כן יתיפו וזהו טעם שהם אטים ונהולים ואם כן מצד שיתחייבו לרפאת הנפש הם יפים · ואולם יופי מצות השבליות שהם מועילים להנהגה המדינית בקיום טין האנושי על כן יכללם השכל האנושי ויעשהו העושה ליפיו מטיבת נפש אפילו שלא יקבל עליו תועלת אבן מצות התוריות בעבור שהיא הצלהה בדין לא יכללהו שכל האנושי וצריך להאמין שהם נתנו מרועה נאמן אשר בהבמתו כון על איזה צד יתנהלו בני אדם להציל נפשם מני שהת לאור באור החיים · והנה אי אפשר למצוה לקבל המצוה קודם דעתו ידיעת המצוה ית' וכי שהוא חכם נאמן צדיק וישר בכל דרכיו שהם בצדק ובמשפט ועם כל זה צריך להבין כי המצות התוריות הם הצלהה בדין כי לולי זה יראה שהם מפעלות הבל שכבר החכם חלק חלוק הכרחי למצות התוריות לאיזה צד נתנו ואמר שלשה דרכים שמצדם יודע היות מצות התוריות לאוטים · האחד שמצות התוריות נחלקות מצות עשה ומצות לא תעשה ואמר כי מצות לא תעשה על כל פנים עשייתה היא רעה וכן הדין היה לנו לדעת דרך הרוע בה ואין אנחנו משיגים

דבר ואולם שנשען על ההעברה שנעביר
כי אולי היא רעה אי אפשר כי לא נבין
שום טוב בעולם מפני שנעביד שיש בו
צד רוע והטוב לא יבחן רק בהכחדת
דרכי הרוע ואם לא נבין דרכי הרוע איך
נבחידם ואם כן נשאר בי מצות לא תעשה
היא רעה מפני שהיא שיחות לדבר אחר
לא שיש בעצמו רוע ואם כן גם החוב מן
התורה הוא מפני היותו לאות לדבר אחר ·
והדרך השני הבחינה מצד החוב מפני שאנחנו
רואים דבר שהוא חוב ודבר שאינו חוב
ועל כל פנים יש לחוב דבר נוסף אשר מצדו
נתחייב וחלקו החכם לשלשה דרכים שנתחייב
החוב הזה אם מפני המצוה אם מפני המצווה
אם מפני המעשה עצמו · ואולם שיהיה מצד
המעשה הלא נפש המעשה בכל העתים באחד
בשוה ולמה היה חוב בעת זולת עת כמו
שלום הפקדון שלא יהיה בעת זולת עת והמילה
היא בעת זולת עת וכן נמי חמואי מי הנדה
בשלישי ובשביעי ולא בזולתו מן העתים · ואי
אפשר מצד העושה היותו חדש ונברא ועבד
ומצווה וזולת זה והלא כל המעשים יחס אחד
יש לו אליהם ולמה נתחייבו קצתם וקצתם לא ·
ואולם לא נשארו חלקים אהדים זולתי היות
השמים אשר על ראשנו והארץ אשר תחתנו
ולא נשאר מצד העושה אלא היותו עושה
מעשה לתועיל לו בדבר אחר אע"פ שאין בעצם
המעשה פאת יופי · ואולם זאת היא הדרך
השלישי שיתיפה מעשה מפני ענין אחר ויתחייב
איתו המעשה בעשותו כשיתחייב אותו הדבר
אשר הוא דרך אליו · והואיל וזה היה בינינו
בדברי העולם הוא הדין בעניני המצות התוריות
בין בחיוב בין באזהרה כשלא נשכיל בהם
מצד עצמם פאת יופי ופאת רוע נאמר כי הם
נתחייבו מצד היות החובות הצלחה ברין
והאזהרות מצד היותם שיחות בדין · וכן אמר
החכם אין אנו צריכי' במצות המילה(נ"א התורה)
ובזולתה שיודיענו כי היא הצלחה ברין
כי אנחנו משלום דעתנו נדע שכל דבר חוב
מן התורה הוא הצלחה בדין ואם לא תודיענו
התורה · ואולם התורה בארה בקצת מצות
תוריות איך הם הצלחה בדין במאמר כללי
ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה וכו'
ובפרטי מצות לא תחיה כל נשמה כי החרם
תחריטם וכו' למען אשר לא ילמדו אתכם
וכיוצא בהם · וצריך עושה מצוה התוריית
לבון בה צד חיובה שאם לא כן יראת
פעלת הבל וצד חיובה להבין איך היא
מתחייבת להועלת הנפש ועל כן תתיפה ·
ואין ראוי להאמין ביפיה מפני שחייבה השם
ית' כי אין המצות יפות לעלת עשה ואין
האזהרות רעות לעלת לא תעשה ונם אין
המצות יפות מפני נתינת שכר שאם כן היה
ראוי ליפות השקר והחמס מפני נתינה השכר
אל הצווי וכן לא יאות · וצריך להטיב העיון
בציור זאת המחשבה כי נעלם סדה מרבים
לדקות עיונה וריחוק הבנתם · וחכמי המחקר
הרחיבו הבאור במצות המילה מפני שהיא
ראשית המצות התוריות · ואולם השתדלותם
לבאר שיש בה צד חיוב שמצדו תתיפה המצוה
אבן לא בארו צד לאותה ואנחנו בארנו
בספר ע"ן החיים צד לאותה ובארנו סודה
והמבין יבין · וראוי לעושה המילה לדבין צד
חיובה · ודעיזני החכם בטוב השכילו ודעת
שפתיו ברור מללו כי מצות השכליות יעשו
ליפים ומצות התורה יעשו לחיובם · ואולם
אחרי שנכללו מצות השכליות בתורה ראוי
בסה שיתחייבו מצות התורה שיתחייבו מצות
השכליות ויעשו גם הם לצד חיובם והנה
למצות התוריות יש בהם צד חיוב ולמצות
השכליות יש צד יופי וצד חיוב · והבריח
החכם כי אחר שיש במצות השכליות צד
יופי וצד חיוב האפשר שתעשה המצוה והיא
לצד יופי או לצד חיוב או שצריך לעשותו
לשני הפנים · והנראה מדברי החכם שאם
יעשהו לצד יפיו מספיק אבן אם יעשהו
לצד יפיו ר"ל להשכיל התועה בדרך יהיה
לתועלת זולתו ואם יעשהו לחיובו יהיה
לתועלת עצמו להיותו הצלחה ואע"פ כן על
שני המעשים יקבל שכר · ואולם לעשותו
לתועלת עצמו הענין קודם ודמה החכם זה
הדמיון מי שיעשה עלייה לשכון עליה ובצל
העלייה ישבון היעף ואע"פ שעשה הדבר
לתועלת עצמו עשרו יעדף לזולתו · ואולם בין
המצות התוריות אשר יעשו לחיובם הוא
מילת האדם בעצמו · אבן מילת האדם הטף
דמוהו החכמים בדמיון המצות השכליות אשר
יעשו להועלת זולתם אבן העושה לא יעשהו
אלא לחיובו מצד שהוא הצלחה לו · ואע"פ
שזאת המצוה יש לה פאת יופי ופאת חיוב
לא יעשה ליפיו אלא לחיובו בעבור כי לא
יקבל הנמול המור על באבו אלא מפני
שיעשהו העושה לחיובו והנה החיוב הוא
עקר ושורש אל היופי · ובבאן למדנו כי על
תמצות התוריות יש שכר אע"פ שהם הצלחה
הקש מהמצות המילה כי עם היותה הצלחה

Digitized by Google

לתשבילים בעלי דעת תמם לא יעשה בו הכאב אלא לקבל תועלת והואיל וחיא מצוה תוריית ויש עליה תועלת הוא הדין לכל המצות התוריות ועל כן תקרא התורה חסד מצד זה האופן בתועלתו ותקרא חוב מצד התחייבה • ואולם יש לנו לומר כי האופן אשר בארנו בענין לאומה יהיה ענין כולל בין גדולים בין קטנים שיתנהלו בעת שתשלם דעתם כי חלאומ לא יהיה לאומ כי אם לבעל שכל • אבן חיוב מילת יליד בית ומקנת כסף הוא גם כן מצד היותו לאומ למצוים וכבר תעירונו סבת אכול החי על ידי שחישה לשמירת מין האדם בכבת אכזריות הרציחה הוא הדין בחיוב מילת עבד יליד בית ומקנת בסף לשמירת זרעו של אברהם אבינו ע"ה מהצטרף בענין העריות מפני שחטא גדול זה ומרי עצום אשר על זה הענין נאמר ולא תקיא אתכם הארץ כאשר קאה את הגוי • ואמר כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ואקוץ בם • והורה הכתוב שהתחייבו גלות מצד זה המרי על כן אע"פ שהזהיר את ישראל מזה החטא עוד הקדים ועשה להם תקנה ואפילו על ידי יחסים דחוקים מה שהיה מלאומם ונהולם • ברוך שהודנו נפלאות מתורתו :

נשלם ענין המילה שבח לשם השם יתעלה אשר לו נאוה תהלה ומלכותו בכל משלה

בשם ובעזר מגיד חדשות נחל לכתוב דיני הירושות*)

דיני ירושה

*) הדינים שבין אדם לחברו אין להם במדינות הללו שום כח בפועל לפי חקי המטשלה יר"ה ורק דינא דמלכותא דינא •

דין הירושה אינו ענין שנתחדש מנותן התורה אלא הוא ענין שהיה נוהג קודם בוא התורה כפני שהוא ענין אשר ידינו השכל האנושי מהשלמת ההנהגה המדינית שהאדם אחרי עברו מן העולם אפשר שתהיה לו השארות נכסים וממון וצריך לדעת מי הוא הזוכה בהם לקחת אותם • וד' יוסף הדואת ג"ע אמר שדין הירושה יש לו תליה בשכל והאדם יבחר על הועלתו תועלת הולדי שלו • ואולם קרובי האדם הם לשלשה מעלות פרחים עקרים וכנפים ואין שלשתם במעלה אחת אלא שכל הקרוב זוכה מן התוק מכנו ואין לנו ידיעה היאך היה המנהג קודם בוא התורה אע"פ שאנחנו יודעים מדרך כלל שדין הירושה היה נוהג מקודם לכן מן משמע הכתוב יש להבין קצת פרטי המנהג ההוא • אבן אחרי בוא התורה בארה דין הירושה ולא בארה אותו בפרט אלא הנהוג פרטים שלא נתבארו וצריך לדין להם בהקש מן הכתוב ודרכי ההקש חלוקים זה אומר בבה וזה אומר בבה ולכן רבתה החלוקה בין חכמי ישראל • שהכתוב אמר איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו • ונכנס הספק אם שהבן יהיה קודם מן הבת בירושה או שהבן והבת ירשו כאחד בשוה מפני שלא אמר איש כי ימות ונתתם את נחלתו לבנו ואולם העקרים לא הזכרו ויש לתת טעם למה לא הזכרו אך ההקש יחייב אותה • ונפלה החלוקה אם שהאב זוכה בנחלה וולתי האם או שהאב והאם שוים בנחלה או שהאם תירש אחרי

האב

Digitized by Google

האב • ואחרי כן אמר ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו ונפלה גם כן החלוקה אם שאחזותיו יורשות בשוה עם אחיו או שהן יורשות אחרי האחים • ולאדם יש לו שלשה מיני אחים ואם שלשתם בשוה בנחלה או שיש הבדל בין אחיו מאביו לאחיו מאמו שאחיו מאביו יורשים ולא אחיו מאמו וכן לאחי אבו • אבן מה שיש לחוש בענין זאת הפרשה כי בפי הנראה מצדיית טענת בנות צלפחד באמרם אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' כי בחטאו מת ובנים לא היו לו • מכלל אם היו לו בנים היו נוטלין חלק אביהן ולא היו הן זובות לשאול • וצריך לדעת כי לא יטול הבן חלק האב מפסוק איש כי ימות שאם לא כן מה בא הכתוב ללמד משאלת בנות צלפחד אלא בנראה נודע היה לחן כי הבנים יטלו חלק אביהם • וצריך לדעת מאיזה כח היה נודע להן אם מכח המשמע או מהמנהג ואם היה מן המשמע דין היה להן לקבל דין תורה במה שנזרה • ואולם נסתפק להן אם דין המשמע נמשך לפי המנהג • וצריך להבין כי המנהג היה מקודם נתינת התורה בענין הירושה באשר קדם לנו זכרון זה • הנה אברהם אמר הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי מכלל אם היה לו זרע היה הוא היורש • וצריך להבין היך היה המנהג אודות הבן והבת אם שהם שוים בנחלה או שהנקבה נוטלת בהאפס הזכר • ויש להבין שאין הענין נראה שהבן והבת יהיו שוים בנחלה שאם היו שוים בנחלה כיון שבאה התורה והזכירה הבן ולא הבת היה הדין נותן לקבל נזרת התורה במה שנזרה ועוד לא היה ראוי לזכר הבנות ובנים לא היו לו שמכח מאמרם עולה כי בהאפס הבן יטלו הן חלק אחר חלק אשר הוא הפך המנהג אלא נראה שמנהג הקדום היה שתטול הבת אחרי הבן וכיון שראו הבנות כי הכתוב תלה נחלת הארץ בזכרים חששו הבנות שבהאפס רבן אולי יהיה לפי חמנהג חקיום ונתעצל הכתוב לבארו למעוט מציאותו באותו חזמן ועל כן שאלו הבנות • ואולם מה שהרגישו הבנות מנותן התורה כי הבן נוטל נחלת האב בעבור שנספרו ישראל ואמר הכתוב לאלה החלק האיץ וחרצון בו לשבטים שאמר לשבות בטות אביהם ינחלו ונחלת השפט נהלקה לבשפחות והכתוב אומר והתנהלתם את האיץ בגורל למשפחותיכם והמשפחה נחלקה לעברים לגדולים ולקטנים הזכרים מכאן הועיל שהבן נוטל הלק האב (נ"א והמשפחה) והענין לא היה כי אם בשביל נחלת הארץ ועל כן החריש הכתוב ולא אמר איש כי ימות והעברתם את נהלתו לבנו מה שכבר היה נודע ועל כן החריש והזכיר האב ולא הזכיר האם מפני שלא זכו הנשים בנהלה • אך מפני שזכו בנות צלפחד בנחלה אמר ולא תסיב נחלה ממטה למטה אחר בשבת הבן ועל כן החריש ולא הזכיר ביהושת האב את הבן מפני שהנחלה הולכת מן האב אל הבן ועל כן אין מן הדין להזכיר אחיו מאמו ולא אחי אבו • ובנראה דין הירושה בנכסים לא הורה הכתוב איך נתנהג בהם ולא הורה גם כן איך היה המנהג קודם בוא התורה • אבן מפלפול דין הנחלה יש לנו רמזים בענין דין ירושת נכסים :

פרק ראשון

הכתוב אמר איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו • ונסתפק להכתים אם שהבן והבת יורשים כאחד או שהבת אחרי הבן בגלוי הכתוב איש כי ימות ובן אין לו וכו' שבנראה בהאפס הבן תירש הבת והאומרים שהבן והבת יירשו כאחד בשוה • הנה החכם ר' יוסף הפקח נ"ע שאינו למד מן הין לאו ומלאו הין כאשר הורינו בזולת זה דעתו באשר הביא ראיה ובטל שלא נלמוד מן הבעור קיום ומן הקיום בעור מן ענל הנשרף לאחרן ביום שמיני למלואים וחטאת של יום המלואים • ובטל שאין מאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה אל הקדש פנימה דינו ללמוד מן הבעור קיום ומן נמי מאמרו איש כי ימות ובן אין לו וכו' שזה המאמר טורח בירושת הבת בהאפס הבן אבל בהיות שניהם נמצאים יחד לא הורה הכתוב שיירש הבן לבדו • וטען לטוען כי פסוק ואם אין לו בת ונתתם את נהלתו לאחיו • שבנראה שני הפסוקים דומים בי בשם שלא יירש האח בהמצא הבת הוא הדין שלא תירש הבת בהמצא הבן שאם לא כן בשם שתירש הבת בהמצא הבן הוא הדין שיירש האח בהמצא הבת וזה לא יתכן • ועוד שהיה ראוי לומר ואם אין לו בן ובת ונתתם את נהלתו לאחיו לא שיאמר ואם אין לו בת לבד אם היו הבן והבת שוים בנחלה • וטען ר' יוסף כי על הבת יחד הנחלה לעצבה אבל

Digitized by Google

על הבן לא יחד הנחלה לו לבדו ונלמוד מן
הבעיר קיום אע"פ שבבר סתר זאת הדרך ·
והפליא ר' יוסף זאת הכונה ואמר כי הייתי
סובר בי אני לבדי נפרדתי בזה הדת אבל
ראיתי לר' דוד בן בועז הנשיא שספר כי יש
אנשים רבים היה זה דתם אבל לא הודיע
מי הם ואמת אמר הנה מה שכתוב בבבא
בתרא כל האומר כי הבת תירש עם הבן
אפילו נשיא בישראל אין שומעין לו כי זה
דין הצדוקים · וספרו כי בזמן יוחנן בן זבאי
חלק הצדוקי עמו והיה אומר הצדוקי הנה
איש שהניח בת ובת בן איך תהיה בת הבן
קודמת מן הבת והבאה מבח כחי תהיה
קידמת מן הבאה מבחי ויוחנן בן זבאי
השיב כי בן הבן יקרא בן כי הנה הכתוב
אומר ואלה בני שעיר החורי לוטן ושובל
וצבעון וענה ועגת היה בנו של צבעון
שנאמר ואלה בני צבעון ואיה וענה והכתוב
יחסו בני שעיר והביא זה ראיה אע"פ שכובל
לומר כי צבעון הוליד בן וקראו ענה בשם
אחיו ועל זה לפי דעתו בת בנו באלו היא
בתו ומזה הדרך תהיה בת בנו קודמת מן
בתו ולבך אמר הצדוקי ליוחנן וכי לבך אתה
פיטרני הורה שלא קבל דבריו עד שהביא
ראיה מבנות צלפחד שירשו בנבסי אבי אביהן
עם אחי אביהן כי לא אמר ולא ירשו בנות
חפר כי לא אמר בתוך אחיות אביהן ואין
צורך ומסהלל דבריהם שזה הדין היה
בארבעה ועשרים לשבט ומפני שבטלו דברי
הצדוקי אותו היום עשוהו יום שמחה · ומחדים
שבהגים גדולים היו מבת הצדוקים אע"פ כן
השיבן רבן יוחנן בזה הענין · ואולם ראיתי
שהבמיהם הגידו בשביל יוחנן בהן גדול ששמש
בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה
צדוקי :

סוף דבר האמת תעיד על עצמה ואלו
כל יושבי תבל יעמדו בנגד האמת
לא תחלש אמתתה ועוד אם יעורוה לא תתוסף
אמתתה לכך מה שיש לנו לומר ברדפנו אחרי
פשטי הכתובים שמאמר הבנות אבינו מת
במדבר וכו' ובנים לא היו לו מכלל אם היו
לו בנים בידוע שיירש הבן לבד כמו שבבר
הכתוב הורה לכך מענו הבנות זה המאמר · ואם
תאמר מאין ידעו הבנות זה בבר הרמזנו הענין
באמור הכתוב לאלה תחלק הארץ בנחלה שר"ל
לשבטים והשבט נחלק למשפחות והמשפחה
נחלקת לגברים · והחכמים נחלקו במאמר לאלה
תחלק הארץ אם לשבטים אם לפקודים מפני
שהכתוב אחד אומר לשמות מטות אבותיכם
תתנחלו וכתוב אחר אומר והתנחלתם את
הארץ בגורל למשפחותיכם וכתוב אחר אומר
איש לפי פקודיו יותן נחלתו והנה כתוב
אחד מיתר את האחר שאם נחלקה הארץ
לשבטים הנה לקחו קטנים וגדולים ועל כן זכו
בנות צלפחד לשאול שאם נחלקה לפקודים
מת מעם לשאלת בנות צלפחד · והטוענים
כי בדרך מתנה לקחו ולא בדרך נחלה הוא
לא היתה שאלת בנות צלפחד לקחת בדרך
מתנה כי אם בדרך נחלה באשר זה מפורש ·
ומביאים ראיה כי ליוצאי מצרים נתנה הארץ
שנאמר ונתתי אותה לכם מורשה עד שאמרו
בעלי הקבלה כי בנות צלפחד נמלו שלשה
חלקים חלק צלפחד שהיה מיוצאי מצרים וחלקו
מנכסי חלק חפר ושהיה בכור נטל פי שנים
שנאמר בתוך אחי אביהן ועל כן אמר נתון
תתן כפל באמר עד שמהם אומרים כי נמלו
ארבעה חלקים לקיים מאמר לאלה תחלק
הארץ שזכו בה יוצאי מצרים ובאי הארץ
ואומר ויפלו חבלי מנשה עשרה ששה לבני
מנשה וארבעה לבנות צלפחד חלק צלפחד
שהיה מיוצאי מצרים וחלקו בנכסי חפר ושהיה
בכור נטל פי שנים ואחי אביה שהיו באי
הארץ נמלו חלק מהם הרי ארבעה חלקים
אלא הכתוב אומר ושם השני צלפחד ואיך
היה בכור עד שדרשו שטעמו דור שני וזה
בלי טעם · ועוד שהם אומרים שאין הבכור
נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק שנאמר בכל
אשר ימצא לו ונחלת הארץ ראויה · וחכמים
נחלקו בפירוש לאלה תחלק הארץ אם הוא
חוזר לשבטים שנאמר לשמות מטות אבותם
ינחלו ומה טעם איש לפי פקודיו יותן נחלתו ·
והם אומרים לפקודים נחלקה ומה טעם
לשמות מטות אבותם ועוד מה טעם והתנחלתם
את הארץ בגורל למשפחותיכם ועוד מה טעם
לשאלת בנות צלפחד · והם רצו לישב שני
המאמרים מאמר לאלה תחלק הארץ הוא
לשבטים ומאמר איש לפי פקודיו ר"ל נחלקה
לפקודים בלומר לפקודי כל שבט ושבט בין
רב למעט ונחלת הפקודים שבה אל השבט
ונחלקה הארץ למשפחות ובאו קטנים וגדולים
ועל כן שאלו בנות צלפחד והנה יישבו שני
המאמרים כאחד · והחכם רבינו אהרן נ"ע
פירש לפי פקודיו אינו על הפקודים רק על
המשפחות שנתייחסו הפקודים להם ולא היה
רצון הכתוב כי אם לזכרים שנאמר איש
בנחלת מטה אבותיו ידבקו בני ישראל והבנות

Digitized by Google

יוצאות חוץ משבטן • ואם הן יורשות נחלה נראה להתקלקל הנחלה משבט לשבט וראו הבנות שהן פנויות ואח לא היה להן ליטול חלק צלפחד אביהן והן מן הזוכות ליטול חלק צלפחד אחרי שאין להן אה ועל כן שאלו הנה ולא אחרות שיש להן אח מפני שהבת לא תטול בהמצא הבן אלא בהאפס הבן • ואמנם כשם שהודיע לנו הכתוב בהמצא הבן והבת שיטול הבן את הנחלה ולא הורה גם בהאפס הבן איך יהיה המשפט ובדבר שלא הורה הכתוב בו היתה השאלה כנראה שהמנהג היה כי בהאפס הבן שהבת ומפני שהחריש הכתוב ולא הורה בו על כן שאלו הבנות שאם לא בן מה טעם לשאול בהאפס הבן ולא שאלו בהמצא הבן ודעתן היתה חזקה לשאול מפני שראו שנותן התורה לא סדר עניני ירושות וסברו כי הניח הדבר לפי המנהג כאשר הזכרנו בסדר עניים אחרים • ויש לחוש מענין איוב אשר הזכיר כי נתן לבנותיו נחלה בתוך אחיהן ונראה כי לא היה המנהג כך מתוך אלו הענינים נראה שהבת נוטלת אחרי הבן ועל כן הסכימה השבינה למאמר הבנות באמרו בן בנות צלפחד דוברות ואמר נתון תתן להן ואמר ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות ובן אין לו ואע"פ שמדין הרעת אין הבדל לאב בין הבן ובין הבת ששניהם זרע לאב והכתוב אומר הן לי לא נתת זרע שאין הבדל בין הבן ובין הבת אך הקדים הבן על הבת זה על צד הסכמה ופשוט לדרך הנהגה המדינית והתורה הסכימה עליו • יש מן המבריעים שאם הבת לא תטול בהמצא הבן הנה הבנות תשארנה אם ימות האב ויקח הבן את הכל וזה אינו דין ישראל עד שמהם עמדו על הפרק ואמרו הבן יורש את הכל והבת תשבש ותתפרנס • ומהם הורישו שלישית הנחלה הקש מן הערבים והערבים אינם שוים עד שיבוא מהם הקש שוה • והרבנים נתנו לה עשור נכסים וכן פסקו שאם אין הנכסים מרובין הבנות יזונו והבנים יהזרו על הפתחים • אבן הכבינו ע"ה באורו כי חוב על האח להסתיר לאחותו כמו אביו אם אין לה השארות מאביה • וידענו מן הכתובים כי האח עומד במקום האב כגון שאמר ויען לבן ובתואל וכו' ונאמר ולקחנו את בתנו וחלבנו ומן תקון הנהגה המדינית שהאב נותן מנכסיו לבתו • ואם מת האב אחיה משיאין את הבת מנכסי אביה • נשארו בנים קטנים ובנות קטנות נזונים הכל כאחד מנכסי האב ואם יש השארות ותגשאנה גם כן ואם אין השארות לאב ויש אחים גדולים עליהם לפרנסם ולהשיא את הבנות בפי כחם • ובזמן הבית אם יש לבת נחלה ונשאת לשבטה הנחלה תהיה לה ואם נשאת לשבט אחר נמכרת הנחלה לגואל קרוב והדמים לבת • נשארו נכסים ובנות אם הנכסים מרובין משיאין את הבת לפי מעמדה לא בפחות ולא ביותר ואם הותירו הנכסים יורשים האחים • נשארו בנים קטנים ובנות גדולות אם היו הנכסים מרובין נזונים הקטנים והבנות מהפרנסות ממעשי ידיהן • נשארו בנים קטנים וגדולים חולקים הנכסים ואם אין להספיק במזונות לקטנים בחלקם כספיקים הגדולים להם עד זמן שראוי לפרנסם • ואם הוציא אביהן על הגדולים מה שהוציא אין על הקטנים לטעון דבר כי אביהם הוציא עליהם יותר ואין עתה להם לקחת בשוה אבל יחזקו בשוה • וכן הבנות הגדולות שנשאו בחיי אביהן הקטנות אם יספיק חלקם להגשא יחלוקו בשוה ואין להן לטעון על הגדולות כי הן נשאו בחיי אביהן וצריכות גם הן להגשא ואחרי כן יחלוקו וכן נמי אם הנכסים מועטים אין ראוי להשיא את הקטנה בגדוניא כמו שלקחו הגדולות בחיי אביהן שלא ישאר דבר אלא נשאת כדין היתומה בחלקה ובתוספת חלקה מחלקי אחיותיה ואם אין יותר אלא כמה שתנשא הנשא היא ותשארנה האחיות • שתורתנו הקדושה היא ישרת ההנהגה ואע"פ שאין אלו הענינים נלקחים מבאור התורה הואיל והתורה נמשכה לפי המנהג הנוהג ברישי הירושות מפני שיש להם תליאה בדעת בדבר שלא הרמיזה התורה דנוהו החכמים במה שנראה להם על צד היושר :

פרק שני

עזתי הירושה שתים • זמן שהמוריש בבריאותו הוא וזמן שהוא ממוך למותו ועל כן אמר והיה ביום הנחילו את בניו אין לו להעדיף אחד על חלתו אלא מה שיתן על דרך מתנה ואפילו לכי שאינו זוכה בירושה שהכתוב מנע לדרך ירושה להעדיף אחד על האחר שנאמר לא יוכל לבבר את בן האהובה על פני בן השנואה תבבור • ואולם מצאנו שיש לו לאדם לתת על דרך מתנה שנאמר וכי יתן הנשיא מתנה • ודין התורה שבריע כי ממוך למותו אם המטון נעתק ליורשים

Digitized by Google

ליורשים ואין למוריש זכות לתת ממנו מתנה או להקדיש דבר כי מה שיתן או מה שיקדיש אינם שלו אלא של יורש והזכות לא תהיה אלא ליורש על כן יש לנו לומר שמתנת האדם אינה כמתנת השם אשר יעשה הטוב ליפיו והטוב אשר יעשה ליפיו הוא בדבר המורשה • ואולם האדם ממך למותו לא יעשה הטוב ליפיו כי אינו מורשה לו אבל הוא נעתק לזכות היורשים • ואולם בעוד שהוא בבריאותו אם יתן מתנה אולי יתנגה מפני תקות התועלת לעצמו או משום שקדמה לו תיעלת משום אדם אבן צוואת שכיב מרע לא תהיה המתנה ראויה אלא למי שקדמה לו תועלת ממנו או אם נלכד בשום חטא ורוצה לעשות כפרה לנפשו ומקדיש דבר הם על צד החוב אבל זולתי זה אינו רשאי לפזר לזולת היורש • אבן אם יחלוקו היורשים בבוד למוריש לתת מתנה לזולתם או לחעדיף דבר מועט לאחד מזולתו הדבר עובר • אבל לומר המוריש יירשני פלוני הרחוק לא יתכן זולתי אם שיהיה היורש בופר כי הבפרן לא יירש למאמין הנה הבתוב אומר לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק • ונאמר ואם אין לאיש נואל ואמרו החכמים שהוא גר צדק בכלל שהבפרן לא יירש למאמין ולא יעשה זה בהפך • ומאמר בנות צלפחד אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' כי בהטאו מת לפי דעתן • שהרי בני עובדי הענל ירשו • בעלי הקבלה אמרו כל הנותן נכסיו על דרך מתנה ולא שייר ליורש אין מ־נתנו מתנה אבל אם שייר מתנתו מתנה זהאמת ידועה • אין היורש יורש אלא מה שיש למוריש אבל אם היו לו חובות בעלי הובין קודמין מן היורשים • אין בעלי החוב זובים לשאול מן היורשים לובר להם באשר אתם זבים לקחת בכח אתם חייבים לפרוע אלא הבנים בשביל חוב אביהם אם רוצים מפני שהם מחוייבים לבבוד אביהם פורעים בי הנה אם יהיה משום שהוא לוקח שחייב הוא לפרוע אם לא יהיה לו בן אלא יירשנו בן דודו היתחייב לפרוע החוב • מה שאמר הבתוב והנושה בא לקחת את שני ילדי אמרו החכמים בערבות היו או שהם היו הלווים ואבלוהו ונתחייבו והעד על זה שאמר וישלחי את נשיך וסה שאמרה עבדך אישי מת כדי שיסה חסדו עליה בעבודו • אם היו לו בעלי חובין זבת נזרו ההכמים שתבריבי המת קודמין לבל דברי הבוב לעשות לבל אדם כפי הראוי לו ואפילו אם אין לו שום דבר אבל יש לו חובין חייבים כל ישראל לבבדו לבל צרכיו כראוי לו • הבהוב העדיף לבבור און לקחת חלק נוסף מן אחיו שאם היו שנים יהשבו שלשה ואם היו שלשה יהשבו ארבעה יחלקו ארבעה חלקים לקחת הבבור פי שנים משאר האחים שנאמר כי את הבבור בן השנואה יביד לתת לו פי שנים לא שיקח הבבור שני הלקים כנגד כל האחים וכל האחים חלק אחד והעד מיוסף שנטל הבבורה ונטל חלק נוסף מכלל האחים שהיו מנשה ואפרים כראובן ושמעון • הבבור נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם שבבור איש יקרא בבור און ובבור האשה יקרא פטר רחם ובבור פטר רחם אינו ראוי רק לקדושה • יש מהבמי הקראים שמורישים את הבבור פי שנים בנכסי האם מפני שאומרים כי מאמר איש כי ימות אחד האיש ואחד האשה • ולטוען שיטעון שיטול הבבור פי שנים אינו לקוח מן מאמר איש בי ימות בי אם מן מאמר כי תהיין לאיש שתי נשים ומיוד האיש ולא האשה הטענה טענה כי זה המאמר מוב ליחד הזבר ולא הנקבה ועוד שאמר בי הוא ראשית אונו ולו יהיה ראשית און לאשה על בן ראוי שיירש פי שנים בנכסי האב ולא האם • ובעלי הקבלה עזרו בזה סמה שאמר בכל אשר ימצא לו ולא אמר לה ודרשו במאמר לו משפט הבבורה ולא לה וחלוקה ביניהם • יש מן החולקים אומרים היות הבן נוחל את האם הקש מן הבת סמה שאמר וכל בת יורשת נחלה ממטות וכו' מכלל שהיא נוחלת שתי מטות אמוד אביה משבט ראובן ואמה משבט שמעון ותנה הבן מוקש על הבת בירושת האם מפני ששניהם נתחברו בירושת האב כן ראוי שיזכו שניהם ר"ל הבן והבת בירושת האם וכפי דינם בירושת האב הבן נוטל פי שנים בך יהיה דינם שבירושת האם הבן יהיה נוטל פי שנים וכיון שהוא מוקש על האב ועל האם באחד בשוה כשם שהבבור נוטל פי שנים בנכסי האב בך יהיה נוטל פי שנים בנכסי האם • ואמת בי אין רצון הכתוב במאמר וכל בת יורשת נחלה ממטות שנוחלת הבת שתי מטות • ואולם היות הבן נוחל את אמו לפי דעת החכמים הוא ממאמר איש בי ימות זבן אין לו אחד האיש ואחד האשה בדין כל המצות לולי שיש הכלה באשר קדם לנו הבאור • ואולם

יש לנו סיוע ממקום אחר שזה המאמר כולל איש ואשה ממה שאמר וכל בת יורשת נחלה ואמר ולא תסוב נחלה ממטה למטה שבמכת הבן הכתוב מדבר והנה זה המאמר מורה שהבן נוחל את אמו ואין נראה מכחות הענין שעקר המצוה בזה המאמר ואי אפשר שלא קדמה המצוה בו • ואנחנו לא מצאנו מקום אחר שמורה בענין הירושות על בן יש לומר שמאמר איש כי ימות אחד האיש ואחד האשה כדין כל המצות וביון שאין הבן מוקש מן הבת בירושת האם איך יהיה נוטל פי שנים ממנה • ומאמר כי תהיין לאיש שתי נשים מצוה בפני עצמה • אין הנפל מעכב את הבכור מפני כי מאמר הכתוב כי הוא ראשית אונו אינו רוצה בו מה שהוא ראשית הביאה כי לפי זאת הכונה מעטין הם הבכורים והכתוב לא ידבר מרמה באמרו לו משפט הבכורה ואם אינו רוצה למי שהוא ראשית הביאה בידוע הנפל אשר אינו בן קימא מעכב את הבכור כי לא יקרא בן קימא • והבדילו החכמים בין מה שלא נשלמה צורתו ובין שנשלמה צורתו אבל היא מחוסר זמן • וחכמי הקבלה באמרו כי בן תשעה חדשים שיצא ראשו מת ובן שמונה שיצא ראשו חי אינם מעכבים לבא אחריהם מן הבכורה לנחלה ולא לכהן • אבל בן תשעה חדשים שיצא ראשו חי הבא אחריו אינו בכור ובן פסקו חכמי הקראים כי כאשר אמר כי את הבכור בן השנואה יכיר יחייב להיותו חי • ואולם אם נולד בן שבעה חדשים והוא בן קימא מעכב לבא אחריו מן הבכורה • אף אם נולד בן שמונה אפילו שהוא חי יען שאינו בן קימא אינו מעכב לבא אחריו מן הבכורה • וכן פסקו החכמים כי לא יקרא פטר רחם אע"פ שהוא תחלת הריונה ואינו בכור אין אע"פ שהוא תחלת הדריון מן האיש • אמנם יש מחכמי הקראים שאומרים כי הבן הבא אחרי הבת הוא בכור והוא ראשית און והקישוה מן הנפל שאינו מעכב לבא אחריו מן הבכורה • והנה ברוב הקהלות מתנהגים בדבר זה וכן פסקו ר' יפת הלוי נ"ע ור' סהל נ"ע ולוי הלוי נ"ע עד שפרשו במאמר כי הוא ראשית אונו ר"ל הבן הגדול מכלל בניו הוא העומד בעזרת האב לעזרו וזו טעם כי הוא ראשית אונו • ונראה לפי הפשט שכל הבנים מבח האב • אבל זה יצא ראשונה להיותו בן קימא ועל כן נקרא ראשית און • וכנראה לי להקיש הבת מן הנפל שאינו מעכב לבא אחריו מן הבכורה אינו הקש שלם יען שהנפל אינו ראוי בנחלה כשהוא אבל הבת היא ראויה בנחלה לולי המציא בן ואיך לא תהיה מעכבת לבא אחריה מן הבכורה כי לא יקרא ראשית אונו לכל היוצאים ממנו בני קימא • הבן הבכור נוטל פי שנים חלק נוסף מכלל האחים לא שיקח שני חלקים כנגד כל האחים כאשר פירשנו והוא זוכה בראוי ובמוחזק שיטול פי שנים לא לפי דעת האומרים שנוטל פי שנים במוחזק לא בראוי מפני שאמר בכל אשר ימצא לו והראוי אינו נמצא לו שענין זה הבאמר לכל הבא מכחו • באיזה צד נתן מעות לענין מהוהה והרויחו אחרי מותו הוא שנקרא ראוי וזוכה גם הבן הבכור לקחת חלק בכורתו מאותו הריוח כי הנה ארץ ישראל שנטל יוסף חלק בכורה • ובעלי הקבלה עצמם אמרו שבנות צלפחד נטלו חלק בכורה מאביהן בתוך אחי אביהן שנאמר נתון תתן חלק אביהן והלק הפר אבי אביהן חלק אביהן שהיה ביוצאי מצרים וחלק אביהן בנכסי הפר שנאמר בתוך אחי אביהן ושהיה בכור נטלו פי שנים • וחלוקה ביניהם מהם אומרים שהבכור נוכל בראוי כמוחזק מכח אלו המאמרים שסדרנו • והחולקים להם אומרים שלא נטלו חלק בכורה רק בטטלטלין ביהדות אוהלים ולמה הביאו יהדות אוהלים משאר מטלטלין והלא הם נעוצים ונדונים בקרקע רק להורות שאע"פ שהם נעוצים ונדונים בקרקע הם בחזקת מטלטלין והלא כתוב ויפלו חבלי מנשה עשרה וזה מורה לארץ ישראל שנחלקה בחבלים והלק בכורה בהם לפי דעת האומרים שנטלו ארבעה חלקים כאשר קדם לנו הבאור עד שהרהרו ואמרו ארץ ישראל מוחזקת היא • ועוד אמרו מפני שאמר הכתוב כי את הבכור בן השנואה יכיר מלמד שיהיה אביו בחיים להכירו שאם נולד הבכור אחר שמת אביו כגון אשה שילדה תאומים או שהיו לו שתי נשים וילדו אחרי מותו מי שהוא בכור אינו זוכה בהלק בכורה והאמת שזוכה והכתוב דבר לפי רוב הנמצא • והנה הכתוב אומר והיה ביום הנחילו את בניו ואין הבדל אם מת האב ואחרי כן נולד הבן שחלקו תלוי ואם הוא במעי אכו לראות איך יהיה הדבר שגם הוא יקרא בן שנאמר ויתרוצצו הבנים בקרבה • אם מת הבכור כחיי אביו בניו עומדים במקומו ליטול פי שנים • פרחי הבכור בין זכרים בין נקבות עומדים במקום אביהם לא מפני שהמת יורש ויוריש מפני שהכתוב אומר והעברתם את נחלתו ונתתם את נחלתו ואם אינו נמצא המת איך

Digitized by Google

יתאמתו אלו המאמרים • אבן למדנו מדין תורה שבחי האדם עומדים במקומו לרשת מה שיהיה ראוי לאביהם • והנה בנות צלפחד שנטלו חלק אביהן בתוך אחי אביהן ואחד הבן ואחד הבת ואין להקשות שהבת עצמה לא תהיה יורשת ובת הבן תהיה יורשת שזהו דין תורה שהבת נוטלת חלק אביה בתוך אחי אביה ואם היה בכור נוטלת פי שנים בגבסי אבי אביה ולפי זה העקר נחלקו דעות החכמים שהם אומרים שהמת נוחל ומנחיל והקשו מזה לכל מי שזובה בירושת • אם מת בל הבא מבחו שיהיה נוטל ירושתו בין בן בין אח • ואם מבח הפשם נראה כי לא הורה הבתוב באמרו ובן אין לו העברתם את נחלתו לבתו שרוצה באפיסת בן הבן ובת הבן אלא באפיסת הבן עצמו לבד • הנה הבתוב למדנו מענין צלפחד באמרו נתון תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהן ובאמרו כן בנות צלפחד דוברות על זה המענת יסד מאמר ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות ובן אין לו שרוצה בזה המאמר הבן ובן הבן מפני שמלת בן בוללת האמת והמעבר • ולפי זאת הבונה שבן הבן ובת הבן הם קודמים מן הבת מבח זה המאמר כי בן הבן נקרא בן לא מפני שהמת נוחל ומנחיל כי מדרך דעת לא יקרא המת יורש והבתוב אומר ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה שהמעם בו להיותו חי • ולפי זה העקר נחלקה דעת החכמים שהם אומרים שהמת נוחל ומנחיל מפני שעשו גזרה שה לבל היורשים שיהיו יורשים במוחזק ובראוי וכאשר למדנו מן בנות צלפחד ולא תתקיים זאת הדעת אלא על מנת להפכים שהמת נוחל ומנחיל ועולה מבח זאת המחשבת שהבן אשר מת בחיי אמו יורש את אמו אחרי מות אמו להנחיל את אחיו מאביו • ומדרך דעת יען שלא יתבן שיאושר המת כי הוא יורש נמו רוב המשכילים מזו הדעת ולא הבשירו לכל היורשים שיירשו בראוי במוחזק אלא בפרחים ובעקרים על פנים אחרים לא מדרך שהמת נוחל ומנחיל אלא מדרך שבן הבן נדון בבן ועקר חעקר הוא בעקר • ואולם אחי האב יורשים מבח הבתוב ולא מבח אביהם המת שיורש ומוריש • וראיתי לרבינו לוי הלוי נ"ע כי מבח דיוק התורה חייב כי כל הראוי בירושה אע"פ שהמת נוחל ומנחיל שעקרי התורה בענין הנחלות שנים האחד לחקרים הזכר על הנקבה והשני שהאיש היורש אם מת מנחיל ליורשיו בראוי ובמוחזק • ואומרים כי האשה שבנתה בן או בת עם בעלה אם מת כבר הוא ראוי בנחלת אמו להנחיל לאביו ואמר זה החכם כי כך יתחייב מבח התורה • אבל רוב המלמדים ברחו מזה והעלה בזה שלא ישליבו לדעת בעלי הקבלה שהבעל יורש את אשתו • ואני תמיה לדברי זה החכם כי אם הברחו המלמדים לזו העלה מה היה להם ולא בארו כי בעוד שבנה עמה יהיה יורש אותה אם מת הילד בבבת הולד ובעוד שלא יבנה עמה לא יירשנה ונמצא שאין הבעל יורש את אשתו • והלא כאשר ראיתי היום בזמננו זה שיש קהלות מתנהגות בזה המנהג • והלא בעלי הקבלה עצמם שאומרים כי הבעל יורש את אשתו הם אומרים כי אין הבן המת יורש את אמו אחרי מותה בשם שאין יורש הבעל את אשתו בראוי ר"ל הבן שמת אחרי שמתה אמו אינו יורש את אמו להנחיל לאחיו מאביו • ואם חבמינו דנו בזה הדין שאין זה הבן נוחל את אמו להנחיל לאחיו מאביו איך תהיה הבונה מפני שלא יהיה הבעל יורש את אשתו על כן דנו בזה הדין • ובן יום אחד נוחל ומנחיל לבד שיהיה בן קימא כאשר פירשנו • ובעלי הקבלה אמרו בן יום ממעט בחלק הבבורה ואם נולד אחרי שמת האב אינו ממעט בחלק הבבורה שנאמר וילדו לו בנים שתלה הדבר על הלידה בחייו :

פרק שלישי

נחלקו דעות החכמים אם הבן הבא מן היבום נבלל בפסוק איש כי ימות ובן אין לו וחלוקם בו כחלוקם אם הבן הבא מן היבום נוטל ירושת המת או אינו נוטל • ודעות חכמי הקראים בענין היבום לשלש דעות • דעת ר' בנימן האונדי נ"ע ור' יוסף הקרקסאני נ"ע שהאח הנאמר בפסוק כי ישבו אחים יחדו הוא את אמתי • ור' סהל נ"ע אמר כי הוא את בדת • ור' יפת הלוי נ"ע אמר כי הוא את משפחה • אבן דעת ר' סהל שאינו מזבה לבן הבא מן היבום ליטול ירושת המת אך הירושה תשוב אל היורשים • וכן הורה ר' אהרן נ"ע אע"פ שהם חלוקים כאחזה • אבן דעות שאר החכמים שהבן הבא מן היבום נוטל ירושת המת ועל כן תלה אותו באחי משפחה משום הנחלה כאשר אמר להקים שם המת על נחלתו והוא כשיתיו מיוחדים בנחלה •

Digitized by Google

ועל כן נתהיב היבום בישראל בארץ ויש להם נחלה • וכן פסק ר' טוביא העובד נ"ע שהבן הבא מן היבום נוטל ירושת המת זולתי יורשיו מפני שהכתוב אמר להקים שם המת על נחלתו • ועוד אומר והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת והענין שיקרא שמו עליו לפי כבודו לא שיקרא בשמו שאם לא תהיה הכונה שיטול הבן הנולד ירושת המת מה טעם להקים שם המת על נחלתו ועל כן נחלקו החכמים בפסוק זמת אחד מהם ובן אין לו שר' סהל נ"ע פירשו בין בן בת שאינו דומה כמו איש כי ימות ובן אין לו אך ר' יפת פירש שהוא דומה לו שהטעם בן זכר ועל כן אפילו שהיתה לו בת צריך ליבם משום להקים שם המת על נחלתו • וצריך להוליד זכר והלא הכתוב אומר ואם אין לו בן ונתתם את נחלתו לבתו : אבל מה שראוי להאמין שזה דין תורה ולא הורה ביבום אלא על מנת אם אין לו זרע או בן או בת • ואמר והיה הבן הבכור אשר תלד ואם ילדה בת אינה מעכבת את הבכור וזה לבדו נוטל ירושת המת אבל אם הוליד בנים אחרים ממנה אינם זוכים • ור' טוביא נ"ע אומר כי אם הפיל עובר ואין בו צורה אינו מעכב לבא אחריו מן בכור היבום אבל אם יש בו צורה אנושית מעכב לבא אחריו מן בכור היבום וזאת הדעת ראויה לפי דעתי מפני ששם בכור יבום אינו בכור און ולא בכור פטר רחם מפני כי אפשר שהיו לו בנים אחרים וגם כן אפשר שילדה היא בנים ומתו בין ממנו בין מזולתו • והעד כי אי אפשר לרשת פי שנים כנגד האחרים כי הכל שלו אבל הרצון בו הבן הקודם יהיה נוטל ירושת המת ואפילו שאינו בכור און ולא בכור פטר רחם ועל כן הבת אשה מעכבת אותו ולא הנפל שאין לו צורה • אלא הנולד אם היה ראוי בכור יבום ומת הבא אחריו אינו נוטל הירושה כי כן אמר והיה הבכור אשר תלד וכו' ובענין בועז יען שאמר הכתוב מכרה נעמי את כל אשר לאחימלך ואת כל אשר למחלון וכליון • יש אומרים שלא ידע בועז לאופן היבום אלא קנה קנין שלם זקדם הוא מכל היורשים לגאול משום שלא היתה לו תואנה כמו טוב שאמר מן אשתית את נחלתי • ויש אומרים כי ירש • ומה שאמר הכתוב מכרה נעמי יש לפרש בו פידוש שאם לא היתה הכונה שזכה בו מצד היבום וירש היה ראוי שירשו אותה היורשים כמו טוב ואין הכונה שנעמי היא היורשת ומכרה אותו כי הדין נותן לחזור ביובל כדין שדה אחוזה הנמכר זחוזר ביובל • ועוד מה טעם ביום קנותך את השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה שאם היתה נעמי היורשת מה טעם ומאת רות והלא רות (נ"א לא) היתה יורשת והתלוקה בזה הענין מספקת • אבן הקושיא בזה שאם היה על דרך ירושה מה טעם לומר ביום קנותך את השדה וכו' ואמר גם כן מכרח נעמי והמכר והקנין צריך להת מהיר • ויש להשיב כי משם קנין יכיל אופן המשלה והרשות והעד על זה שאמר וגם את רות המואביה קניתי לי לאשה • והנראה לי כי המכר והקנין באמת שהוא במהיר כי הואיל והענין היה תלוי לאופן חיבום שהבכור הנולד הוא היה היורש ועל כל פנים קודם בוא היורש ירושת המת היתה תלויה ומה שהיה משביה היה תלוי ליורש ולא היה בועז היורש אלא קנה אותו במהיר כאשר כתוב כי מספר הבואות הוא טובר לך עד בוא היורש להקים שם המת על נחלתו ומה שהשביה הוא ליורש על כן נאמר לשון מכר וקנין :

פרק רביעי

בהכחך הפרחים הכתוב הזכיר הבנפים באמרו ונתתם את נחלתו לאחיו וידענו שהעקרים הם קרובים מן הבנפים ולמה הניח העקרים והזכיר הבנפים ויחוץ כי הבנפים לא זכו רק על ידי אמצעות העקרים • יש להשיב באמת שהעקרים הם הקודמים מן הבנפים ולא יירשו הבנפים בהכצא העקרים אבן הכתוב לא רצה להזכיר העקרים בירושה קודם הבנפים בבאור אע"פ שהם נלקחים מקל והיטר מפני שזה היה חומה לקללה מפני ששמעה העילם האב הולך לפני הבן ואם היה אומר שהאב יירש את הבן נמצא שהבן הולך לפני האב ועל כן לא רצה הכתוב להזהיר בנחלת העקרים • ועוד שדין הנחלות כבר קדם לנו ובאור שיש שהם תליה בשכל זהאדם הם להת מה שיש לו לעקריו משיתן אותו לבנפיו • ועוד שהנחלה במקום חזה בנחלת הארץ והנחלה הולכת מן העקר אל הפרח ומכבה פנים לא הזכיר העקרים • אבן אנחנו לומדים מכח הכתוב שהעקרים נוחלים את הפרחים קודם הבנפים ונתננו מעם למה לא הזכירם אבן מח הכתוב המזוה מזה מה שאמר ונתתם את נחלתו לשאדו הקרוב • ואם

Digitized by Google

על הרהוקים מאחי האב הרמיז לדין על הקרוב בקרוב הוא הדין על כלל הנזכרים ומה שהם בבחי הנזכרים כאשר אמר ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו • ונמצא שהפרחים קרובים מן הבנפים ועל כן יירשו העקרים קודם הבנפים ולמה לא יירשו העקרים קודם הפרחים מפני שהפרחים קודמים מן העקרים • וחכמי הגמרא הביאו ראיות להקדים הפרח מן העקר כי הנה האמה יש לו ליעדה לבנו ולא לאביו • ובענין היבום אם יש לו בן אין אשתו תלויה ביבום על בן לא יהיה העקר קודם מן הפרח • אבן החלוקה נפלה בין החכמים אם תירש האם או לא תירש • ובעלי הקבלה אמרו כי האם לא תירש שהיא מנחלת ולא נוחלת • והחכמי הקראים מהם נמו אהרי דעת בעלי הקבלה שאין האם נוחלת • הנה דעת לוי בן יפת אשר הכריע ואמר שכבר ידענו ששני עקרים נתבארו בענין הירושות • העקר האחד שהזכר קודם מן הנקבה בירושה • והעקר השני כי בני המת או יורשיו זוכים בירושת המת בראוי ובחוזק • ואם נאמר כי האם תירש לא יצא משלשה פנים • אם נאמר כי היא תירש עם האב בשוה או נאמר כי היא תירש אחרי האב קודם פרחי האב לא בהמצא האב או שנאמר שתירש האם בהבחד כל וורש מן האב • ואולם ההלק הראשון אי אפשר שיירשו האב והאם בשוה מפני שעקר הירושות שהנקבה נוחלת אחרי הזכר • ואי אפשר שנאמר כי היא תירש אחרי האב קודם פרחיו מפני שעקר הירושות שיורשי המת זוכים בירושתו בראוי ובמוחזק • ואי אפשר לומר כי היא תירש בהאפס כל יורש מהאב שזה אי אפשר שישאר האב בלא יורש כי כמו שיזכו בו פרחיו כן יזכו בו עקריו אחרי פרחיו • ונמצא לשקר מורת הכתוב שתירש האם ולא תמצא אם שתירש כל עקר על כן פסקו הדין כי האם לא תירש כל עקר • אבן הבנחילים את האם הביאו ראיות • איפן אחד אמרו בשם שיורישו העקרים את הפרחים כן יורישו הפרחים את העקרים • ויש משיבים בזה כי צריך להיות החקש שוה בכל חלקיו שאם יוקשו העקרים מן הפרחים צריך כשם שבפרחים הזכר קודם מן הנקבה להיות העקר הזכר קודם מן הנקבה זוה יוליך אל שיחות • ואופן אחר אמרו בי כאשר נוריש את האב כן נוריש את האם הואיל ואין אחר מהם נזכר • יש להשיב כי האב ידע מקל והומר בידוע מאחי האב שאם אחי האב יורשים הדין שהאב קודם מהם אבל האם מאין • ואם יאמר מפני שהשוו שניהם בכבוד וביראה צריך להשוותם בירושה • ויש טוענים כי אי אפשר להקיש זה בזה מפני שיש ענינים שנבדל האב מן האם כמו שבשאר גאולה מוסגל הזכר מן הנקבה • ועוד שהאב מתיר נדרי הבת והאם לא כן • ואולם אמרו אופן אחר שאם האב הוקש מקל וחומר מאחי האב הנה הכתוב הזכיר אחים סתם באמרו ונתתם את נחלתו לאחיו ולא הסגילם שהם מאביו • ויכבול לכלול לאחיו מאביו ואחיו מאמו • ואם אחיו מאמו יהיו יורשים האב קרובה מן האחים וצריך להיות האם יורשת • והשיבו על זה כי אחר שהסגיל אחי האב הוא הדין לאחיו שהם מאביו ולא אחים מאמו לבד • ועוד מצאנו אחים סתם והם מהאב כאשר אמר כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו • ואולם אם האם מנחלת את הבן החכמים נזרו אומר בי באמור הכתוב איש כי ימות שכולל זכר ונקבה ברובי המצות ומנהג הכתוב בהכליל הזכר והנקבה מוציאו בלשון זכר כמו איש איש בי יקלל ובו' איש איש אל כל שאר בשרו וען שמוציאו בלשון זכר אין ראוי להסגילו על הזכרים • ויש לנו להכריע שחכמי הרבנים הורו שהאם מנחלת כמאמר וכל בת יורשת נחלה במטות ובו' ר"ל שהבת נוחלת שתי מטות ר"ל בת שמעון נשאת לבן ראובן והבת הבאה מהם נוחלת האב והאם • מכלל שהאם מנחלת את בתה ואם האם מנחלת את בתה והבן והבת בבאור הכתוב שנוחלים מן האב הוא הדין לנחול שניהם מן האם ונמצא שהבן נוחל את אמו ובך הנהילוהו בדרך שהוא נוחל מן אביו שהבן קודם מן הבת עד שהבריעו קצתם לנחול הבן פי שנים בנכסי האם כאשר הקדימוהו בנכסי האב מן הבת בהקש מהנחלת האב הוא הדין להקישו בפי שנים באשר קדמה לנו ההברעה • ואולם הכמי הקראים העירו בהנחלת האם מפסוק ולא תסוב נחלה ממטה למטה שזה הפסוק אמור בסבת הבן כאשר העירו נ"כ בעלי הגמרא שנאמר שתי פעמים ולא תסוב נחלה אחד בסבת הבעל ואחד בסבת הבן בפי דעתם שהבעל יורש את אשתו • אבן להיות הכבוד נוטל פי שנים בנכסי האם אינו נראה לי כאשר קדם לנו הבאור שאין הכבוד נוטל פי שנים מכאמר איש כי ימות עד שנקיש האם מן האב אלא מפסוק כי תהיין לאיש ובו' והבתוב על עלה באמרו בי הוא ראשית

Digitized by Google

אונו ופרט לאב לבר בי הוא ראשית און לא
יאמר לאם כי אם לאב אבל לאם יאמר
פמור רחם ויש לו דין אחר בענין קדושה ·
ולא נאמר שעקר המצוה בירושת הבן את
אמו הוא מפאמר ולא תמוב שכבר בני יוסף
חששו בזה קודם בוא מאמר ולא תמוב
באמרם והיו לאחד ממשפחות שבמי בני
ישראל בידען שהבן נוחל את אמו שאין
כונתם בסבת הבעל · ואם קדמה להם הדעת
שהבן נוחל את אמו בידוע שאין לו עקר
בירושות רק מפעוק איש כי ימות מכלל
שעקר זה הפעוק כולל בין האב ובין האם
שמנחילים · ואשר נפמבו בענין נעמי שירשה
היא את בניה פמיכה חלושה מפני שיפבול
אופנים · מהם שאומרים מה מעם לומר מכרה
נעמי את כל אשר לאליפלך ואחרי כן לומר
ואת כל אשר למחלון וכליון עד שתירצו
מהם אשר היה לאליפלך עד שיהיה הרצון
שירשה למחלון וכליון · ומהם אמרו שהיה
חייב אליפלך לנעמי מוהר ומפה שהיה לאליפלך
מקנתו נפלה אשתו על מוהרה ומקנתו
ירשו בניו ונם היה לרות על מחלון מוהר
ועל כן אמר ביום קנותך את השדה מיד נעמי
ומאת רות המואביה · ויש מפרשים אותו ואת
רות המואביה · והנראה לי כי זה היה עומד
ליבום · וכבר קדם לנו הבאור שנחלת המת
ההולך כלא ולד עומד עד שיראו מה יבוא
מן היבום ומה שהשביח עד בוא הולד לקום
על שם המת הוא על הולד וצריך להמכר
מה שיהנה להיות לולד על כן נאמרה לשון
מכירה ולשון קנין ואין מורה יורה שנעמי
ירשה את בניה · סוף המאמר הנראה לי
שאנחנו לא מצאנו בתורה שהאם מנחלת ולא
נוחלת בברור קודם שאלת יוסף · והנה בני
יוסף אמרו ואדוני צוה בה' לתת את נחלת
צלפחד אחינו לבנותיו ואומר והיו לאחד מבני
שבמי בני ישראל לנשים ונגרעה נחלתן מנחלת
אבותינו ונוסף על נחלת המפה אשר תהיינה
להם ומנורל נחלתנו ינרע · ולמד שהאם מנחלת
את בנה ואין לנו מקום בזכרון הנחלות כ"א פרק
איש כי ימות וכן אין לו וכו' ונראה מכח הכתוב
שזה המאמר כולל הזכר והנקבה כשאר המצות
שבוללים זכרים ונקבות באשר קדם לנו הבאור
ואם כח הכתוב מורה שהאב מנחיל ונוחל הוא
הדין על האם · ואם ימעון מוען כי לא
למדנו שהאב נוחל אלא מכח מה שאמר
ונתתם את נחלתו לאחי אביו · יש להשיב
שאם היינו מנחילים את האב אחר אחי המת
היה כח לדבריו כי מכח אחי האב הנחלנו
את האב אלא אנחנו מנחילים את האב קודם
האחים אם כן בשם שהאב מנחיל ונוחל
ככה האם מנחלת ונוחלת והכתוב אומר
ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו מפשפחתו
וירש אותה · ואם על הרחוקים מאחי האב
תלה הכתוב הנחלה על הקרוב בקרוב הוא
הדין על הבאים מכח הנזכרים והאם קרובה
מן האחים וכאשר מנחלת כן תהיה נוחלת
וכבר בארנו הסבה למה לא הזכיר העקרים
להיותם נוחלים · וכבר בארנו כי ענין הנחלה
יש לו תליאה בשבל והכתוב הזכיר חענינים
לפי המנהג · וידענו כי הארץ נחלקה למשפחות
והזכרים נמלו נחלת הארץ · ובארנו שבנות
צלפחד אם נמלו חלק מן הארץ שחל על
דרך מעוט המנהג והכתוב נתן התקנה שלא
תמוך נחלה מפמה אל מפה שתדבק הנקבת
לשבמה · ובידוע שאם היתה נוחלת והיתה
רוצה שתדבק בשבט אחר ע"פ היתה כוברת
הנחלה לשבמה אל הנואל הקרוב · הוא הדין
על האם שאם היתה נוחלת את בנה אם
היתה משבט אחר לא היתה חוזרת הנחלה
לשבמה אלא תקנתן היתה להמכר הנחלה
לאותו השבט של בנה אל הנואל הקרוב · ויש
לסבור בענין נעמי כאשר אמר בועז אל מוב
מכרה נעמי את השדה אשר לאחינו לאליפלך
ואמר אם תנאל נאל ואם לא תנאל הגידה
לי ואני אחריך ויאמר אנכי אנאל קודם
שמוע לענין רות · וכשאמר לענין רות מיד
אמר פן אשחית את נחלתי וקנה בועז לשדה
ולרות אשת מחלון ונראה הענין שהאם
מנחלת את בנה ואם היתה אחוזת הארץ
היתה נמכרת לנואלים הקרובים על כן אמר
מיד נעמי ומאת רות המואביה אע"פ שיש
מפרשים ואת רות · ואחרי שהבננו מכח הכתוב
שהאם נוחלת צריך לדעת באיזה זמן תירש ·
ואולם הר"ר דניאל אלקבסי הודישה שלישית
הנחלת בהקש מן הבת אשר הודישה שלישית
הנחלה מדין הערכים ואנחנו ידענו שהערכים
אינם בדין אחד · ואולם מתי תירש האם
החלוק יוציאנו לשלשה דרכים כמו שבארנו ·
אם שהאם והאב ירשו יחד או שהאם תירש
אחרי האב קודם פרחיו או שתירש אחרי הבחד
כל יורש ממנו כי כמו שתלך הירושה אל
פרחיו כן תלך אל עקריו בהאסף חפרחים
בראוי ובמוחזק · והנה לא תבוצא אם יורשת זת
כל עקר ואם נאבר אחרי האב יורשת זת
מבבל עקר הכתוב כי נבמל מפה שלא נתבאר

בכתוב

Digitized by Google

בכתוב מה שנתבאר בכתוב שהכתוב באר שבני המת יורשים במקומו בראוי ובמוחזק · ואיך נבטל מה שנתבאר במה שלא נתבאר ואיך תירש האם אחרי האב ופרחיו העומדים במקומו לא יירשו · והנראה שדעת ר' אהרן בזה הסברים שתיהש אחרי האב כאשר הביא דעות חכמי הקראים האומרים שהאם והאב יירשו כאחד בשוה והוא אמר ודעתי להפך · ועוד אמר שכלם כדרך הבן והבת והלא דעתו שבן הבן קודם מן הבת ולמה לא יהיה בן האב קודם מן האם ועוד שהוא בעצמו אומר במאמר ונתתם את נחלתו לאחיו שכולל אחיו מאביו ואחיו מאמו ואם כן הם יורשים בשוה ואיך כי הבאים מכח האב והאם יורשים בשוה והאב יהיה קודם מן האם והדבר בלי אפשר · ואמנם דעת החכם ר' יפת נ"ע ודעת ר' סהל גזרו אומר שהאב והאם יורשים בשוה · ואם ימות אחד משני העקרים כל הזוכה בירושת כל אחד עומד בסקומו ונוטל בין מפרח בין מעקר בין מבנף אין לזוז מזה כך הסבימה דעת אלו החכמים אע"פ שלפי דעתם השוו בין הזכר ובין הנקבה הפך העקר שנתבאר בפרחים שהזכר קודם מן הנקבה והמענה כי אין ראוי להקיש העקרים בפרחים מזה הדרך · אבן שתמצא דעת אומרת כי ·בהמצא שני העקרים האב והאם שיירשו יחד במות בנם יורשים בשוה ואם מת האב ונשארה האם תהיה יורשת את הכל אחריו ופרחי האב העומדים במקומו ישארו וכן להפך במות האם שיירש האב את הכל ר"ל בהמצאם יחד במות בנם יורשים בשוה ובמות אחד מהם ונשאר האחד במות בנם יירש האחד הנמצא את הכל זאת הדעת לא נשמעה ולא ראיתיה לאחד מן החכמים כי כל המורישׁ אותם בשוה עכ"פ משבים שאם מת אחד מהם הזוכה בירושתו עומד במקומו · ומי שמסבים כי הנשאר משניהם יירש את הכל אינו מסבים שבהמצא האב והאם יחדו יחלוקו אלא הקדים הזכר מן הנקבה · אבל המסבים שבהמצאם שניהם יחד יחלוקו ועוד בהשאר האחד ומת בנם שיקח את הכל זו דרך מקולקלת · ואולם אנשי זמננו ראיתים שדרכו בזאת המחשבה ופסקו דינים שבאו בידיהם לפי זאת הדעת ואני לא תודיתי בדעתם · ואולם מסתיעים שזאת דעת ר' יוסף המאור הגדול נ"ע וזה אי אפשר כי באמת הוא חכנים האם בנחלה וראה להנחילה כפי דעתו בשוה עם האב הואיל וראה בזבותה שהיא נדלה אותו ונצטערה בעבורו עד שרוצה לזכות את האם יותר מן האב מכל מקום אין דעתו להעדיף בשום צד את האם מן האב אלא דעתו אל הדעת התובעת בירושת האם היא יתרה מן הדעת התובעת בירושה האב אבן דעתו שהשוה אותם בנחלה · ואולם להיות דעתו שאם ימות האב והשאר האם ומת בנם שתירש את הכל וישאר הזוכה בירושת האב אינו נודע בן מכח מאמריו · והלא זה החכם נ"ע הרבה מאמריו בפרק הירושות שהבר והביא מדברי כל חכם לב להחזיק שפרחי המת עומדים במקומו שיירשו בראוי ובמוחזק ואיך היה פוסק שאם מת האב ונשארה האם תהיה נוחלת את הכל ופרחי האב הזוכים בירושתו בראוי ובמוחזק ישארו זה מכח שאי אפשר · והחכם הנזכר פירש במאמר ונתתם את נחלתו לאחיו שכולל מה שהם אחיו מאביו ואחיו מאמו ולא מאביו לבד ואם הפרחים הם בשוה גם העקרים הם בשוה ופרחיהם עומדים במקומם · ואולם יש לדעת שאם נניחל אותם בשוה כנראה שאנחנו מפילים עקר אחד שנתבאר בירושות שהזכר קודם מן הנקבה · ואולם אם ננחיל האם אחרי האב כנראה שאנחנו מפילים עקר אחד שנתבאר בירושות שפרחי המת עומדים במקומו · והנה מן התברח שאי אפשר שלא להפיל עקר אחד בבל אחת משתי הדעות · אמנם להגביר דעת או לבטל שני העקרים זה אי אפשר בדעת פל משכיל · ואמנם נראה לי להגביר דעת שהאב ותאם יחדו יחלוקו יותר נאות כי אי אפשר להקיש העקרים מן הפרחים לפי זה העקר להיות הזכר קודם מן הנקבה לכל ·שכן שיש חכמים מודים שהבן והבת יירשו כאחד ·. אבן להגביר שפרחי המת לא יהיו עומדים במקומו זה אי אפשר שזהו כח התורה בעקרי הירושות · בעלי הקבלה תולקים בירושת האם יש מהם אומרים שהאם מנחלת ונוחלת את בניה יען שתכתוב אמר וכל בת יורשת נחלת מממות בני ישראל · וכפי פירושם שהבת יורשת שני משות מכלל שנוחלת את אמה והנה מקיש ממה האם למטה האב מה מטה האב מנחיל ונוחל אף מטה האם מנחיל ונוחל · ודקדק באות פ"ם במלת ממטות שמהכים קצת מאלו המטות מנחלת ואינה נוחלת וזו היא האם שמנחלת ואינה נוחלת ודרכי פירושיהם הם ידועים ומה שפירשנו

Digitized by Google

הוא הנכון :

פרק חמישי

אם שתק הכתוב ולא הזכיר העקרים הזכיר הכנפים באמור ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו • ושם את כולל שלשה מיני אחים את מן האב ומן האם • את מן האב ולא מן האם • את מן האם ולא מן האב • אמנם האת שהוא מן האב אין ספק בין מן גלוי הכתוב בין מן התקש באמרו ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו כל שכן לאחיו שהם מאביו • אבן הספק נפלה לאחיו שהם מן האם ולא מן האב אם הם נוחלים או אינם נוחלים • ובידוע כי מי שהוציא את האם מן הנחלה הוציא את האחים מן האם מן הנחלה • אבן יש מן המנחילים את האם שמנחילם גם את האחים מן האם • וחכמים האחרונים הסבימו להנחיל את האחים מן האם כיון שאמר לאחיו סתם ולא פירש אם הם מן האב אם הם מן האם כלל גם את האחים מן האם • ויש לקחת רמז ממה שאמר לאחיו לשון רבוי ולא אמר לאחיו לשון יחיד כמו שאמר לבתו לשון יחיד כדי לכלול כלל מיני אחים שהם מן האב זלא מן האם מן האם ולא מן האב • אך מה שאמר הכתוב ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו ולא אמר לאחי אמו הוא כדמיון איש כי ימות שהרצון אחד האיש ואחד האשה הוא הדין הנה בזה המקום והכתוב מוציא המאמר בלשון זכר שהוא טבר על הנקבה • וכשם שהאב והאם קודמים מן האחים כך אבי האב קודם מן אחי האם וכלם כדרך הבן והבת שהאח קודם מן האחות • ואם נלך אחר גלוי הכתוב ונגביר העלה שהענין תלוי בנחלת הארץ הנה הנחלה תהיה הולכת למשפחת האב • ולכן לפי זאת הבונה לא יירשו האחים מן האם ולא האם • אבן אחרי שבארנו כי עניני הירושה יש להם תליה בשבל וקודם הנתן התורה היה דין הירושה כאשר נאמר הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי ואומר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך • וכשבאה התורה בענין נחלת הארץ תלה הנחלה למשפחת האב לזכרים על בן חששו הבנות ושאלו ונתן להם הקנה עד שלא תצא הנחלה מן השבט באשר נאמר נתון תתן להם

נחלה שתהיה כל אחת נשואה לשבטה ואם הנשא לשבט אחר הדין נותן להסבר הנחלה לאנשי משפחתה לבל מי שהוא נואל קרוב נוגע בנחלה • ואולם בזמננו זה אנחנו רואים דין הנחלה שאינו על הקש אחד שמנחילים האב והאם בשוה ובמות אחד מהם נוחל בי שישאר משניהם אלא בהאפס העקרים מנחילים את האחים בין מן האב בין מן האם ואם אין אחים הנחלה הולכת למשפחת האב לאחי האב • ודעתי נבוכה בתקנם עד יבוא ויורה צדק • והמתחייב על פי אלו הדעות עולה לומר בי יש אשר יקח חלק שוה ויש אשר יקח חלק פחות באיזה צד כאלו אמרת שיש לו אחים מאב שלשה או ארבעה ומאם אה אחד מה שיטלו הארבעה שהיו מאב יטול האחד שהיה מאם • ואם היה לו אח מאב ומאם נוטל עם אחיו מאב ועם אחיו מאם • ואם לא היה לו אה באם כי אם הוא לברו נוטל את הכל ואם לא היה לו אח מאם נוטל אבי אמו עם אחיו מאביו אלו החצי ואבי אמו החצי וכן להפך ונלמי הכתוב באמרו ונתתם את נחלתו לאחיו וצריך לחלק כלם כאחד בשוה • וחכמי הרבנים עשו ארבע מדות בענין הירושה אמרו יש נוחלין ומנחילין ויש נוחלין ואם מנחילין ויש מנחילין ולא נוחלין ויש לא מנחילין ולא נוחלין • מי שנוחל ומנחיל האב את הבנים שמנחיל מן הכתוב ונוחל מן המדרש • והבנים את האב שמנחילים מן המדרש ונוחלין מן הכתוב • והיך הבנים שמנחילים את האב מן המדרש שאמר ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו • ומצאנו כי אם לשארו הקרוב אליו ממשפחתו לאמו ולאביו • ואמרו הטעם הקרוב מן אהיו אלא בנו קודם מן אביו והסגילו האב ולא האם ממה שאמר ממשפחתו והלא משפחת האם גם כן קרואה משפחת ממה שאמר ויהי איש מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי • ועוד אינו פשט נבון לתיות מאמר ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו קודם ממה שפרש • אבן היאך הבן מנחיל את האב קדם לנו הבאור מכח הראיה • אבן מה שאמרו יש נוחלין ולא מנחילין אומרים הבן מנחיל את האם ובני אחיות לאחי אמן והבעל את אשתו • הבן את אמו מכח הבאור שבארנו קודם לפי דעתם ולפי דעתנו • אמנם הבעל את אשתו והראיה שלדם ונתתם את נהלתו לשארו הקרוב אליו ואומרים שארו זו אשתו ממה שאמר הכתוב

Digitized by Google

ודבק באשתו והיו לבשר אחד ובשר ושאר
מעם אחד ממה שכתוב אם יכין שאר לעמו
זנאמר בתת ה' לכם בערב בשר והלא שם
בשר מצאנותו מושאל בזולת האשה אך עצמי
ובשרי אתה • ועוד פשט הכתוב ונתתם את
נחלתו הרצון בו של אדם המת בהאפס אחי
האב זהו פשט הנכון • ועוד שבפשט הנכון
השאר לוקח ואיך יתן עד שנלחצו הם עצמם
מפרסום הפשט שעומד כנגדם כאשר אמרו
סבינא חריפא פסוקי אקראי ורצו לתקן
הכתובים כפי רצונם ואומרים מוסיפין וגורעין
ודורשין שאומרים שהכתוב רבה אותיות וראוי
לגרוע ולהוסיף והטעם בו ו"ו מן נחלתו ולמ"ד
מן לשארו והטעם בו נחלת שארו לו עד
שהבריעו יכול אף היא תירשנו תלמוד לומר
זירש אותה שהשיבו אל האשה אבל היא לא
תירשנו • ובפשט הנכון שמלת אותה תוזרת
אל הנחלה שאמר ונתתם את נחלתו • ואלו
דברים שאין להם שעור כי מקום שצריך
לגרוע ולהוסיף להקדים ולהאחיר הוא בעבור
שאין יכולת לתקן המקרא אהוא כשהוא
וההכרה מביאם להוסיף ולגרוע להקדים
ולהאחיר אבל הנה בעבור עצור הכונה
המשובשת מהפכים דברי אלהים חיים עם
היותם מתישבים כפי סדר המקראות זה
הדבר בלי אפשר • והנה ר' ישמעאל
מתכמיהם כשלא ניחא לו מביא הראיה
ממקום אחר ממה שנאמר וכל בת יורשת
נחלה ונאמר ולא תסוב נחלה ממטה למטה
שבפרת הבעל הכתוב מדבר • ויש טוענים
שבפרת הבן הכתוב מדבר מפני שהבן הבא
ממנה יתיה מתיחס לשבט אביו • ומשיבים
זאם הדבר כן למה אמר ולא תסוב שתי
פעמים והאחד היה מספיק מכלל שהאחד
אמור בפרת הבעל והאחד בפרת הבן וכן
הורה גם כן בניתן האזנדי נ"ע מאמר ולא
תסוב נחלה ממטה למטה אל מטה שהבעל
יורש את אשתו • ואם מפני שנאמר שתי
פעמים אמרו שהאחד בפרת הבעל בבר
פירשו החפצים שנאמר שתי פעמים שהאחד
יהיה לבנות צלפחד באמרו לטוב בעיניהן
תהיין לנשים אך למשפחת ממה אביהן
תלמוד לומר ולא תסוב נחלה והאחד נאמר
לדורות הבאות באמרו וכל בת יורשת נחלה •
או יהיה הטעם באמרו פעם שנית ולא תסיב
לאופן המבירה והתמורה • זמה שיש לתת
טעם למה נאמר שתי פעמים ולא תסוב איך
יהיה הרצון שהאחד בפרת הבן והאחד בפרת
הבעל • ונראה לי בעבור שמצאנו מעין מעשה
שכבר הוסבה הנחלה כגון שנאמר ואלעזר
בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פינחס בנו
אשר נתן לו ברר אפרים • וכן נמי שנוב
בן יאיר אשר לקח נחלה בתוך בני מנשה
והוא היה מבני יהודה מתוך זה אומרים כי
הוכבה הנחלה וזה לא היה בפרת הבעל
שנשאת האשה משבט לשבט והוסבה הנחלה •
מכלל מאמר ולא תסוב נחלה לא היה אלא
לאנשי אותו הדור לבד והוציאו פרך לדבריהם
ממה שאמר זה הדבר ובכל מקום שאמר זה
הדבר אינו מצוה לדורות דמיון משוחטי
חוץ אבל אם רצה להתמידו אומר חקת
עולם כמו פרשת נדרים • ואם הוא מצוה
לאותו הדור מה טעם לומר פעמים ולא תסוב
אלא אחד אמור בפרת הבעל ואחר אמור
בפרת הבן • ואולם אחר שיש לנו לומר
שהאחד אמור לבנות צלפחד והאחד אמור
לדורות כגון שאמר וכל בת יורשת נחלה
ממטות בני ישראל • ואני תמיה לפירושם
המקולקל שאם זה אמור בפרת הבן הלא לא
בא להזהיר אלא לבת הבאה ממי שכבר
הוסבה הנחלה באמרם כי מאמר וכל בת
יורשת נחלה ממטות שר"ל יורשת שני ממטות
מכלל הוסבה הנחלה בהנשא בת שמעון לבן
ראובן הבת הבאה מהם צוה עליה הכתוב
שלא תנשא לשבט אחר • ואם היה בצווי
על זו הבת אמה איך נשאה לשבט אחר •
ונראה שבונתם באותו הדור אשר נמצאת
נשואה והיא יורשת נחלה • בתה שיורשת
נחלתה תהיה נשואה למטה אביה • ולא ידענו
מרצון הכתוב שהרצון היה שידבקו בני ישראל
למטה אבותם באותו הדור לבד אבל הכונה
גם כן לדורות שלא תסוב נחלה ממטה למטה
והוא על דרך מצוה ובפרת הבן רכתוב מדבר •
והם אומרים שפסוק אחד בפרת הבן והאחר
בפרת הבעל • ואיך בפרת הבן אם הבעל
יורש מפני שאם תמות האם שיש לה בן
הירושה שזוכה מאביה אחרי מותה נוטל
בנה מפני שהבעל אינו יורש את אשתו אלא
במחזק לא בראוי והביאו פרך ממה שנאמר
ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת
פינחס בנו אשר נתן לו ברר אפרים אומרים
שזו הגבעה אי אפשר היותה מקנה שחוזרת
ביובל עד שיהיה אותו הצדיק קבור בשדה
אחרים • ואם כן הוא מירושת אשתו עד
שמתם הבריעו כי אינו מירושת אשתו אלא
הוא אפשר שהיה שדה תרמים אשר אינו חוזר

Digitized by Google

ביובל • עד שדקדקו ומה טעם אמור בגבעת פינחס בנו וכי לא ידענו שהוא בנו אלא לכך אמר בנו מפני שבא לו מנחלת אמו שמתה בחיי אביה ולא זכה אלעזר מפני שהבעל אינו יורש את אשתו בראוי ועל כן ירש פינחס נחלת אמו ולכן נאמר בגבעת פינחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים • וחכמינו השיבו בזה תשובות לבטל את כונתם • האחת אשר אמר אשר נתן לו בהר אפרים ולא אמר אשר ירש • ותשובה אחרת כיון שאמר אשר נתן לו אפשר מפני כי השבטים נתנו לבני לוי ערים לשבת • ואולם זו הגבעה נתנה לפינחס בהסגלה בהר אפרים • ותשובה אחרת כי מצוה מן התורה שבת יורשת נחלה שלא תנשא לשבט אחר • ותשובה אחרת כי אולי הגבעה היתה שדה תרמים שאינה חוזרת לבעליה ונתנה לפינחס ועל כן נאמר בגבעת פנחס בנו • ומה שהביאו מענין יאיר בן שגוב שאמר ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד • ואימרים מאין לו ליאיר שלא היה לו לשגוב אלא מלמד שנשא אשה ומתה וירש אותה בראותם כי יאיר בן שגוב ושגוב בן חצרון היה משבט יהודה • ואומר ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן ששים שנה ותלד לו את שגוב ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושנים עיר בארץ הגלעד • ככר פירשו חכמינו ע"ה כי אלה הערים מאותם ששים עיר שקנה אותם יוסף בזמן הרעב על כן זכה בהם מכיר בן מנשה שהרי לא היה שבט מנשה מן השואלים אלא בעבור שהיה קנין יוסף זכו בני מכיר ובזמן שלקח חצרון לבת מכיר נתן לו אלו הערים בכתובת בתו ובזה הזמן היה יאיר בן שגוב ולקחם הוא על כן נאמר ויהי לו עשרים ושלש ערים וכו' ובאמת כי משגוב זכה אלא שבן הבן הוא כבן על כן נאמר ויהי לו עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד • והנה בטלה מכל וכל טענתם שהבעל יורש את אשתו • ובני אחיות שנוחלין ואינם מנהילין מפני שאחות נוחלת את אחיה • אם אין לו עקר ולא לה את ואם אחותו נוחלת אותו אם מתה הנה בניה עומדים במקומה • ואולם מי שהם מנחילים ואינם נוחלים כגון האם את הבן ממה שפירשנו דבריהם באמור וכל בת יורשת נהלה מכטות כיון שאמר מטטות הורה על חלק המוריש ואינו יורש וזו היא האם • והאשה את בעלה ואינה נוחלת באמרם הבעל יורש את אשתו יכול אף היא תירשנו תלמוד לומר וירש אותה הוא יורשה אבל היא לא תירשנו שהחזירו מלת אותה לאשה ופירושיהם ידועים • ועל פי האמת שמלת אותה חוזרת אל הנחלה שקדם זכרה באמרו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו • ואחי האב שמנחילים ואינם נוחלים באמת כי נחלת בני אחיות נעתקת אל משפחת אביהן באחת מן הדעות • ואחים מן האם לא נוחלין ולא מנחילין לפי דעתם כי נחלת כל אחד הוזרת למשפחת אביו שאינן מנחילין למשפחת האם כלל אלא לפי דעתנו שהאם נוחלת גם כן בניה האהים נאמנים נוחלין ומנחילין אלה לאלה • מה שאמר הכתוב ונתתם את נהלתו לשארו הקרוב אליו ר"ל חרתוק מאחי האב כי שם שאר יאמר באמת ומעבר ומסאמר קרוב יש רחוק • מי שמת והניח זכר ונקבה וטומטום ואנדרוגינוס דנו החכמים הטומטום כדין הנקבה • ויש אומרים שיבחן הטומטום בבחינת צלעיו אם ימצא צד חסר צלע אחת הוא זכר שנאמר ויקח אחת מצלעותיו ואנדרוגינוס יבחן בהשתנה • וחכמי הרבנים אומרים הטומטום כמי שאינו • ואם נקרע הטומטום ונמצא זכר אינו נוטל חלק בכורה ואינו ממעט בחלק בכורה אבל נוטל חלק פשוט :

תם ענין הירושה בשם אשר נתן תורה לקהלת יעקב מורשה
שומע תפלה ובקשה

Digitized by Google

בפרשת נדרים מצאנו בה שנוי מפרשיות אחרות שלא נזכר בזה דבור השם אל משה וידבר ה' אל משה אלא הזכיר דבור משה לישראל וחזותם זה הדבר אשר צוה ה' את משה • ויש לתת טעם בעבור שחתם בפרשה הקודמת אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם • והנה נסדרו סדרי הנדרים והותם וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל ועל כן חבר וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' במה שנאמר לו במאמר לבד מנדריכם • ואולם המצות מצאנו מסותם על שלשה דרכים • הדרך האחד איך מדבר השם עם משה ומשה מדבר לישראל כגון וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואינו מזכיר שדבר משה לישראל • והשני מצאנו שמדבר השם למשה ואינו מזכיר השליחות לישראל כאשר תוא אלא משמע אותו הדבור נבלע במאמרים אחרים באשר נאמר לו בהר סיני את שבתותי תשמורו ונסדר עניו בפרשת ויקהל לא בצורת אותם הדברים • והשלישי שמזכיר כי דברם השם למשה ומזכיר שאומרם לישראל כגון פרשת מועדים ונאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל • ונראה שזה חלק רביעי כי הזכיר שאמרם לישראל ולא הזכיר במקום אחר שנאמר לו מצי השם ונאמר כי כשאמר לבד מנדריכם בזה המאמר באר לו פרשת נדרים ולכן סמך וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל והנה הראה תקון אחד וחוא בנין אב לכל המצות באשר אמר וידבר משה אל ראשי המטות • ויש אומרים שדבר אל ראשי המטות בעבור בני ישראל שיאמרו לבניהם לבני ישראל • ויש אומרים להוסיף ו"ו והטעם ולבני ישראל • והנה נחלקו המפרשים יש אומרים שמשה היה אומר לראשי העדה והם אומרים לישראל • או נאמר שקודם לבן היה אומר אל ראשי המטות ואחרי כן היה קורא לישראל וסדר להם ועוד היו שומעים ראשי המטות • ויש אומרים שבתחלה היה מסדר לאהרן ואחרי כן לנשיאים ואחרי כן לכל ישראל והיו לשם אהרן והנשיאים והזקנים • נמצא שאהרן שומע ארבעה פעמים וכלם שומעים מפי משה שנאמר ויקרא אלידם משה וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה • ואמרו הנה אל ראשי בולל את הכל מח טעם להזכיר הנה ראשי המטות ללמד שכל הרוצה לנדור מתיעץ בחכמי הדור והם נותנים עצה הגונה לו • או בעבור שיהיו הראשים משגיחים ומשקיפים לכל מי שנדר נדר לקיימו ושלא יפר השבועה • ואמר איש כי ידור ובלת איש נופלת על הכוכר שהוא בן דעת שנדרו נדר • ובסימן הבגרות נחלקו החכמים מהם אומרים שסימן הבגרות הוא השנים והוא בהיות בן שנים עשר שנים והאשה בת שתים עשרה שנה ומהם אמרו שהסימן הוא השער ובנשים סימן השער והשדים שנאמר שדים נבונו ושערך צמח • ולשון בוכר לשון תרגום שקוראים לאיש שעיר בגרה • ואחרים אמרו כי ראיית הדם לאשה ושבבת זרע לאיש הוא סימן הבגרות • ואחרים אמרו כי חיוב המצות אינו כי אם לאיש שיש בו דעת ואם כן שלמות הדעת הוא סימן הבגרות ועל כן יש מי שנתן הסימן מעת ראית החלום • והאמת כי בהיות האיש בן דעת הוא בן שתים עשרה שנה וזה הזמן הוא בהבאת השער ועל כן בחינת הבאת השער הוא סימן הבגרות • וכבר בארנו במקום אחר דעת בעלי הקבלה • ואמר כי ידור נדר ומעם הנדר הוא בדבר המורשה שהדברים יחלקו על שלשה דרכים • חוב אסור ופטור • והחוב יחלק יש ממנו חוב מן חשכל ויש חוב מן התורה • ומם כן האסור יחלק יש ממנו אסיר מן השכל ויש אסור מן התורה • והחלק השלישי הוא הפטור והפטור יחלק יש ממנו שהעושהו ישובח ועוזבתו לא יגונה ויש ממנו שהעושהו לא ישובח ועוזבתו לא יגונה • וענין הנדר הוא מן החלק השלישי כאשר נאמר וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא • והנדר האמיתי הוא לשם ה' • ויש הבדל בין נדר ובין נדבה • ואמרו התכמים כי הנדר הוא בשיוציאנו מפיו וכשלא יוציאנו מפיו הוא נדבה שנאמר מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפיך • ובעלי הקבלה אמרו באמור עלי נדר ובלי עלי הוא נדבה ועל הנדרים חייב באחריות ועל הנדבה אינו חייב באחריות מעם בו כי מח שנמצא לפניו נדר וכיון שנמסר אינו חייב דבר • ויש אומרים שהנדר יהיה על תנאי אם מוקדם אם מואחר • ממוקדם הוא כמו אם נתון תתן את העם מזה בידי והחרמתי את עריהם וכגון אם יהיה אלחים עמדי • ומואחר כמו אם אבוא באוהל ביתי אם אעלה על ערש

Digitized by Google

יצועי • ומה שידור האדם ואינו תלוי על הנאי
הוא הנקרא נדבה והוא החלק השלישי מן
הנדר כמו שידור האדם שיצום יום שני ויום
המישי או דבר אחר והוא מצורת הפטור •
ויש הבדל בין נדר ובין נדבה שהנדר העושה
ישובח והעוזב יגונה והנדבה העושהו ישובח
ועוזבהו לא יגונה • והנראה לפי האמת שזה
המין האחרון יתחייב בו האדם אפילו שהוא
בלא תנאי ואם יעזבהו יתחייב הנאי • והאמת
כי בין שיאמרהו בפיו בין שלא יאמרהו בפיו
בין שיהיה על תנאי בין שיהיה בלי הנאי אם
לא יחייבהו על עצמו אבל יניחהו על השלמת
טבעו הוא הנקרא נדבה • ואחרי שאמר כי
ידור אסר או השבע שבועה וצריך לבאר מה
טעם הנדר ומה טעם השבועה וזה איננו
טענה כי כמו שמצאנו שבועה במה שהוא
על דרך החוב באמרו נשבעתי ואקיימה כן
אע"פ שהוא מתחייב בנדר מתחייב גם בשבועה
שנאמר אשר נשבע להי' נדר לאביר יעקב •
והעובר יהיה נפרע מדין הנדר ומדין השבועה
כאשר נאמר אל תתן את פיך לחטיא את
בשרך • ומדין השבועה אך שהבוטה הנה
באמרו או השבע שבועה אינו חוזר על מה
שאמר איש כי ידור נדר שהוא מיחד לשם
ה' אך באסור או השבע שבועה אינו חוזר
בשביל הנדר על כן יחד הנדר לשם ה' • אך
השבועה תהיה בדבר אחר כמו שישבע שלא
יאכל זה המאכל או שלא ישתה זה היין או
שלא ידבר עם פלוני ועל כן אמר או השבע
שבועה לאסור אסר על נפשו ועל כן לא אמר
לשם ה' • והנה הורה הכתוב שהרשהו לאסור
המותר ולא להתיר את האסור • וצריך להיות
מן האפשר שלא ישבע כי אהיה עומד בשמש
כל היום בזמן החום או שלא אוכל שבעה
ימים רציפים כי בן אמר לאסור אסר על
נפשו ואם יתנה בדבר להוציא נפשו הנה אין
נפשו עמו ומה יאסור על נפשו • ובעלי הקבלה
הבדילו בין נדר ובין שבועה בארבעה דברים
ששבועת בטואי אין שבועה חלה על שבועה
והנדר חל על נדר• בטן האומר עלי קרבן אם
אוכל בבר זה עלי קרבן אם אוכל זה חייב
שתי קרבנות • המתפיים בשבועה פטור
והמתפיים בנדר חייב בטן שנדר איש שלא
יאכל בשר ושמע אחר ואמר ואני כמוהו וכן
כל דבר המתפיים ודבר אחר בין הנודר ובין
הנדור • הנדר חל על דבר מצוה כדבר הרשות
והשבועה על הרשות לבד בטן שנדר שלא
יאכל מצה בערב פסח ושלא ישב בסבה אף
על פי שישיבת הסבה הובה ישיבת הסבה
אסורה עליו אבל השבועה לא תחול על המצוה
מפני שהמצוה קיימת בשבועה מדר סיני ולא
תחול שבועה על שבועה לפי שהנשבע איסר
עצמו על הדבר שנשבע והנודד אוסר הדבר
הנדור על עצמו ואותו הדבר אינו מושבע
ועומד מהר סיני ולא כן דנים חכמינו ע"ה כי
כמו שאין ראוי להשבע לבטל המצוה כן אין
ראוי לנדור לבטל המצוה • עוד אמרו שהנדר
על דבר שיש בו ממש ולא כן השבועה כטן
שאמר דבורי אסור עלי • והאמת שדין אחד
יש על הנדר ועל השבועה כי במה שיתקים
הנדר תתקים השבועה ובמה שלא תבשר
השבועה לא יכשר הנדר כי כן אמר כי ידור
נדר להי' או השבע שבועה ואמר ככל היוצא
מפיו יעשה ובלל את שנידם בחיוב כאחד •
אך במשמע נחלקים ודנה אין נדר הל על
נדד • והנדר בדבור הוא מחשבת הלב ואם
התציא מפיו דבר שאין לבו מסבים עליו אינו
נדד והבתוב אומר לטען הפוש את בית ישראל
בלבם וצריך להיות לבו עם פיו שרם שאם
כן בלבו ולא התציא מפיו אין כלום כי דברים
שבלב אינם דברים • והמתפיים בנדר כתפיים
בשבועה כטן האומר אני נשבע כך וכך ושמע
אחר ואמר ואני כמוך הוא בטואי שבועה כי
הנה תנשיאים נשבעו בענין הנבעונים ותתחייבו
כל ישראל • אין ראוי לנדור לבטל מצוה
ואפילו שבח ונדר ובנדרו מבטל מצוה נדרו
בטל • נדרי הכרח נדרי שנוה נדרי הבאי כלם
מותרים ולשון הבאי שטות תרטם מה הבסה
אשר אתם הבאים שמה משתטין • אחד הנודר
עצמו או הדירו זולתו והסבים • אין האדם
נודד להתיר האסור אלא לאסור המותר לכן כל
האומד כל נדר שאדור יהיה בטל לא הועיל
דבורו כי כן אמר לאסור אסר • הנודר על
תנאי או הנשבע על תנאי אם לא יהיה התנאי
הנדר בטל כטן מי ששמע שעברו נגב ונשבע
למכרו ונמצא שאינו נגב לא ימברנו שעל
הנאי נשבע וכן כל כיוצא בו • ראה אנשים
שהם אוכלים פירותיו וסבר שהם זרים ונשבע
להענישם נמצא בנו או אחיו הותרה שבועתו
שדעתו לא היתה אלא על מנת שהם זרים •
או שראה אותם אוכלים פירותיו ובכלל הזרים
היה גם בנו והוא נשבע להעניש וכשראה
שהיה שם בנו ולא היה רצונו להעניש אלמלא
היה יודעו הוא מותר והשאר אסורים • הנודר
בדברים שלא יהנה מהם אין ראוי לאסור כל
היוצא מהם מפני שלבל אחד בפני עצמו יש

Digitized by Google

לו שם בנן שנדר שלא יאכל ענבים שוהה
היין שלא יאכל זיתים אוכל השמן וכן להפך ·
כל הנודר שלא יאכל ביום אחד או חדש או
שנה או שלא יעשה מלאכה אם יאמר יום
זה חדש זה שנה זו יהיה המעם אפילו לא נשאר
מן היום או מן החדש או מן השנה אלא מעמ
יהיה אסורו באותו הזמן המעט · אבל באמרו
יום אחד חדש אחד שנה אחת יהיה הרצון
מיום אל יום · ואמר לא יחל דברו פירושו
יחלל מלשון חלול ואם שבא בפת"ח בעבור
שהוא מן הדגושים כנון ויסב אלהים את העם
מבנין הפעיל ואין ממלאין על החי"ת וכן לא
אחל ואין בונת המדקדקים שהוא מבנין הדגוש
באשר סבר ר' אהרן נ"ע · או אפשר לומר
שבאו בפת"ח להבדיל בינם ובין כי יחל
להושיע את ישראל שהוא לשון התחלה ·
והמפרשו לשון תבוי כמעם לא תאחר לשלמו
מנזרת ולא ייחל לבני אדם לא אבה הדקדוק כי
לא יעלם יו"ד פ"א הפעל בהתחברו עם יו"ד
העתידות אלא בהבנם ו"ו עליו להשבין השו"א
ואע"פ שיש למעון ממאמר ועל ירושלם ידי
גורל הוא דקדוק מסופק ואם כן מעם לא יחל
לא יחלל דמיון לא אחלל בריתי ומוצא שפתי
לא אשנה · אך בעלי הקבלה אמרו הוא אינו
מחל אבל אחרים מיחלין לו והם עצמם
אומרים התר נדרים ושבועות אין לו עקר
בתורה שבכתב ועל כן אמרו התר נדרים
ושבועות פורחים באויר אלא אומרים רב מפי
רב עד משה רבינו ע"ה ואיך מחליפין דברי
אלהים חיים · ואמר ככל היוצא מפיו יעשה
בין להרע בין להטיב ומעם בו להרע לעצמו
שיענה לעצמו מאבל ומשתה כל מה שהוא
לענוי נפש ואמר ככל היוצא פרט לשונג
לחרש ואלם · ובאמרו ככל היוצא מפיו בלי
תוספת ונרוע ולא הלוף בנון שנדר להתענות
ויאמר אתן צדקה לעניים ואשאר מן העניו ·
וצריך לעיין בזמנו אם עיין לו זמן ואם שכח
יש לו לקיימו אחרי הזמן ההוא ובמהותו
ואיכותו וכמותו · ואם נשכח לו צריך להפוש
החמור שיגביר בלבו באמרו ככל היוצא מפיו
צריך להמשך בפי הסבמת כל לשון מה שיאות
מדבורו לבד שתהיה הסבמת הלב כנון האומר
לא אוכל בשר והדעת בשר כקר וצאן לא אקום
במקומי לבד בשלא יבוא צורך · והנה כל
הנודר נדר צריך שיהיה התנאי חוץ מן המצוה
בי כל המתנה בתורה תנאו בטל ונדרו קים
והתנאי על צד המנהג אע"פ שהוא על צד
המעבר · והנשבע לבטל מצוה שבועתו בטלה ·
ואשר נשבעו נשיאי ישראל לנבעונים וקייבוה
ובמלו מצות לא תעשה והיא לא תחיה כל
נשמה פירשו החכמים כי זה היה על תנאי שאם
יבואו בדתם באשר אמר ולא ילמדו אתכם ·
ואולם בענין יהונתן כבר אמר ויונתן לא שמע
בהשביע אביו את העם · ואם כתוב ויפרו העם
את יהונתן במענתם שלא חייבוהו משפט
שהרי ההצלחה אשר היתה על ידו היא העיד
כי לא חמא וזה הפירוש לא יתכן כי בידוע
שלא ענהו ה' בעבור שעשה יהונתן מה שעשה
ועוד קושיא שהכתוב הודיע כי יונתן לא ידע
אך מה שיש לומר כי אחרי שנודע לזה כי
הקל המצוה בענין השבועה מה שנדר אביו
ועל כן הקרה מה שהקרה · מבאן יש לדעת
כי המתרשל בנדרים ובאסורים אינו רצוי לפני
השם · אבן אחרי שאמר ויפרו העם את
יהונתן אומר הכתב כי שבועת העם תוסיף על
שבועת המלך ואין זה ראוי להשבע לבטל
שבועה והאמת כי זה שנית שבועה לא זדון
שבועה ומתחייב בקרבן עולה ויורד ועל כן
העיר השם עד שיודע חמאו להכפר מעון ·
ומה שאמר ויפרו העם את יהונתן שנתנו מעם
לדבר שאינו מזיד שהרי באה התשובה על
ידיו ואלו היה מזיד לא היתה התשובה באה
על ידיו · ויש לנדור ולהשבע האדם על זולתו
שהוא ברשותו ותחת ממשלתו כנון מה שנדרה
חנה לבנה ויפתח לבתו וראשי העם אל העם
כנון שאול ועזרא ואין המעם באמור לאמור
אמר על נפשו ולא על זולתו · אבל על כן אמר
נפשו שרוצה בדברים שמענים הנפש כאשר
אמר כל נדר וכל שבועת אסר לענות נפש ·
ואחר שהשלים מה שידור או ישבע האיש
בעצמו רצה לבאר בנדר ושבועת זולתו ואמר
ואשה כי תדור נדר להי' וזה על הבוגרת
שנדרה נדר שנדר הקטנים אינו נדר ואם דעת
בעלי הגמרא שאמרו לא היא קטנה ולא היא
בוגרת · תמיה אני בזה שהכתוב אומר איש
כי ידור והוא על הבוגר ואיך במאמר ואשה כי
תדור לא יהיה רוצה בבוגרת אבל לפתות מן
הבוגרת · ועוד שהכתוב לא נתן סימן עד איזה
זמן יהיה מפר האב קודם שתנשא אלא למדנו
מן הכתוב כי עד שלא תנשא היא ברשות האב ·
והאמת שהיא בוגרת אחרי שהבשיד נדריה ·
ואם אמר הכתוב בנעוריה בית אביה אין המעם
בעוד שהיא נערה תוך ששה חדשים שמאמר
נערה אמור על הבוגרת שנאמר מן הנערה הזאת
והיא שכובה · לא כפי דעת בעלי הקבלה
שאמרו כי לא נשאת ועדיין היא נערה · ואיך

יתבן

יתכן גם כן שמאמר ואם היו תהיה לאיש שהוא מרמז על זמן היותה נערה ארושה בעודה בבית אביה שהאב והבעל מפירים עד שתבגור לא שמעו נדריה עד שהבגור אינם יכולים להפר ואין צריך לומר שנדרה בזמן הבגרות בעוד שהיה לה מארש ואב ואם ונשאת אין יכול הבעל להפר אלא מה שהדור בביתו · וכן אמרו שהאב והבעל מפירים ואם מת המארש האב מפר ואם מת האב הבעל אינו מפר והנה המארש מפר קודם שתכנס לחפה בשותפות עם האב ואחר שנשאת אין יכול המארש להפר מה שנדרה מקודם שתגשא ואלו הדברים שאין להם שעור · ולא קלקלם כי אם מאמר ואם בית אישה נדרה שאם מאמר ואם היו תהיה לאיש בגשואה הכתוב מדבר מה טעם ואם בית אישה נדרה :

ועתה נתפש דברי אלהים חיים במשמעם אסר הכתוב ואשה כי תדור נדר לה' ואסרה אסר בבית אביה בנעוריה · ואמר ושמע אביה את נדרה ואסריה אשר אסרה על נפשה בכל שמיעה ששמע ואמר והתריש לה אביה וקמו כל נדריה · ואמר ביום שמעו ואינו מעה אל עת אלא יום כימי הבריאה באיה עת יהיה מן היום עד שישלם היום ואמרו חכמים שיש לו רשות כל היום להתיר ולאסור ואם הפר אותם יהיו מופרים וה' יסלח לה · ויש חכמים אומרים בעת שמעו עד שיאמר הין או לאו כל היום יש לו רשות · ואמר ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה ענין השבועה שנאמר לבטא בשפתים להרע או להטיב · וצריך לחפש על מה שנאמר ונדריה עליה מה הם הנדרים אם נדרים שהוקמו בבית אביה או נדרים שלא הוקמו ולא הופרו · והנראה מכח הפשט שכולל בין נדרים שהוקמו בין אותם הנדרים שלא הוקמו ולא הופרו ורצה לבאר כי אחרי שהתיה לאיש מאז אין רשות לאב להפר כי אם הבעל אחרי כי מה שקיים האב מפר הבעל והנה אם הוא מפר שבביתו קל וחומר אע"פ כן יש הכמים שאמרו כי אינו רוצה רק על נדרים שלא הוקמו ולא הופרו כי על שהוקמו כיון שאמר וקמו איך יופרו · ואמר ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום אחד ארושה ואחד בעולה אחרי שנתאלמנה אין רשות לאב להפר · ואחרי כן אמר ואם בית אישת נדרה · וצריך להבין על איזה צד מרמיז אחר שאמר ונדר אלמנה וכגראה שהוא מרמיז על זאת האלמנה בשהיתה בבית בעלה ונדרה נדרים וקימם בעלה או הפרם אחרי שיצאה מרשות בעלה אל רשותה שלא תקיימם עוד · אלא נדרים שנדרה בזמן אלמנותה לבד שלא תסבור כי כמו שיצאה מרשות האב אל רשות הבעל מפר אע"פ שקיים האב שלא האמר כיון שבת בעלה ויצאה מרשותו אל רשותה אם הפר אותם הבעל תקיים אותה היא · והרצון בו הנדרים שנדרה בזמן אלמנותה תקים אבל מה שנדרה בהיותה בעולה והפר אותם בעלה לא תקים בזמן אלמנותה · ואולם בזה הפסוק רבו הפירושים כפי הדעות החלוקות · לפי דעת בעלי הקבלה אחרי שאמר ואם היו תהיה לאיש מה טעם לומר ואם בית אישה נדרה מכלל שהראשון מדבר על המאורשה והשני מדבר על הבעולה · והבדל יש בין המאורשה ובין הנשואה שבמאורשה מפר האב והמארש אבל המארש לא יפר לבדו · והלא מגלוי הכתוב שתלה הרצון לנטרי על המארש לפי דעתם להפר ולקיים ועוד שאם הכונה בכך למה התויך דבר האלמנה בין המאורשה ובין הבעולה . אלא היה ראוי להקדים זכר הבעולה ואחרי כן האלמנה · ועוד שלפי דעתם המאורשה אם נתאלמנה בעוד שהיא נערה האב יפר · אך לפי דעת ר' סהל האומר כי נדריה עליה על נדרים שלא הוקמו ולא הופרו בין על דעת ר' יפת ז"ל אפילו על נדרים שהוקמו אומרים אין הטעם באמור ואם בית אישה נדרה נקשר עם באמר ואם היו תהיה לאיש כי מה בא הכתוב ללמד שאם בקודמין הוא מפר שבביתו קל והומר על כן מפרשים מאמר ואם בית אישה נדרה שנאמר אחרי ונדר אלמנה כי הנשא האלמנה לבעל שני להורות שאין הבעל יכול להפר נדרי האלמנה · כי הנדרים שבביתו יפר לא הנדרים שנדרה בזמן אלמנותה · והבריע רבינו אהרן נ"ע לשתי הדעות שאם כונת הכתוב מפני שיצאה מרשות האב לרשות הבעל יפר הבעל הוא הדין כיון שיצאה מרשותה אל רשות הבעל יפר הבעל · ובגראה שזאת המענה תאות לפי דעה ר' יפת נ"ע מפני שר' סהל אומר ונדריה עליה על נדרים שלא הוקמו ולא הופרו אך דבריו אינם נראים · ועם ההשלמה לפי דעתו מה בא הכתוב ללמד שאם נדרים שקיים אביה אינו מפר גם מה שקיימה היא בזמן אלמנותה ונשאת לא יפר אותם הבעל ואיך יהיה עולה בדעת פן ידמו נדרי האלמנה לנדרי הפנויה

שלא

Digitized by Google

שלא הוקמו ולא הופרו ביון שהיא תלויה ברשות האב על כן בא הכתוב להורות בי זה לא היה עולה בדעת ומה בא הכתוב להבדיל • והחכם רבינו אהרן נ"ע אמר בי בפירוש הנכון אין ראוי לומר שמאמר ואם בית אישה נדרה הכונה שתגשא האלמנה בבעל שני ופירש בי הכונה בו באמור ואם בית אישה נדרה שלא יאמר האיש בשעת מותו לאשתו כל נדר שתדרי עד שאת שומרת מצותי יהיו מופרים אלא הנדרים שנדרה בביתו יפר • וכן נמי ההולך למדינת הים מפני שאמר ביום שמעו ואינו נראה כן אהרי הפשט בי לפי זה הפירוש כנראה שאמר זה המאמר ללמד בדבר אחר וזה לא יתכן • אבן הכונה בעבור שאמר ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום • והיה נראה שאם נדרה בעוד שהיא בעולת בעל ונפל הנדר בזמן אלמנותה הורה הכתוב שאיתו הנדר שנדרה בבית אישה יהיה כפי רשות בעלה אם קיים ואם הפר אע"פ שנופל הנדר בזמן אלמנותה ועל כן חשש לומר ואם בית אישה נדרה וזהו הפירוש הנכון אחרי הפשט • והנשים הם לארבעה חלקים האחת פנויה השנית יתומה השלישית בעולה והרביעית אלמנה וגרושה והנה האב יש לו להפר ולא האם • אמר הכתוב כל נדר וכל שבועת אסר לענות נפש בעבור שחבר זה המאמר אצל הפרת הבעל הבדילו בין נדרים שיפר חבעל שנשא האלמנה לפי דעתם ובין נדרים שיפר האב בי תבעל לא יפר אלא בל מה שתלוי בענוי הנפש כמו צום חולהו • והאמת שכלל זה המאמר למד מסופו ולבלם דין אחד כי לכל מה שיש לו ענוי נפש יש לו רשות להפר • ובעלי הקבלה אמרו באמור הכתוב אלה החקים אשר צוה ה' את משה הוקשו כלם יחד • נדרה ושמע האב או הבעל והפר והיא לא ידעה שהפרו ועברה על נדרה או על שבועתה חייבת משום שנתכונה לדתיר האסור • נדרה ועברה קודם שיפר לה בעלה או אביה אע"פ שיפר בו ביום חייבת • שמע האב או הבעל את נדרה ולא ידעו כי תם מפירים או לא ידעו כי אותו הנדר צריך הפרה ובעת שהבירו יש להם להפר • וצריך הבעל או האב לומר לה מופר נדרך בטלה שבועתך לא שיבטלם בלבו לבד אפילו שלא יאמר אלא נדרה שלא האבל בשר והוא נתן לה בשר לאכול בטל נדרה • אין רשות לבעל או לאב לומר כל נדר שתדרי וכל שבועה שתשבעי יהיו בטלים כי הכתוב אמר ביום שמעו וקודם שמעו איך יפר ואפילו עבר מזמן הנדר וזמן רב כפר בעת שישמע והפרה תהיה בין על ידי עצמו בין על ידי כתב בין על ידי שליח • נדרה נדר והפר בקצתו וקיים מקצתו מה שהפר מופר ומה שקיים קיים ואמר הכתוב ואם החרש יחריש לה אביה או אישה מיום אל יום וגו' הורה הכתוב שאם עמד האב או הבעל ולא הפר בו ביום יהיו נדריה קיימים • ואמור ואם הפר יפר אותם אחרי שמעו חטעם אחרי יום שמעו ואמר ונשא את עונה חטעם ענשה • ואמר אלה החקים אשר צוה ה' את משה וגו' בעבור שענין הנדר ענין ראוי וכשר קודם בוא התורה באשר מצאנו מענין יעקב אבינו ע"ה ואברהם אבינו ע"ה אבל לא יהיו על פי התנאים האלה ועל כן שם נדר הוא שם של תורה אע"פ שעקרו מן הלשון בעבור התנאים שנוספו לו מדין תורה • והתורה הכשירה ענין הנדר במקומות רבים באשר אמרה לפלא נדר או בנדבה • ואמר נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה • ואמר אלה העשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם ובעבור שבאה התורה והוסיפה תנאים מה שלא תסבים הדעת בהם על כן אמר אלה החקים אשר צוה ה' את משה בין איש לאשתו ממה שהשלים החל בין אב לבתו ואמר בנעוריה בית אביה:

צריך האדם להזהר בענין הנדרים באשר נאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ונאמר טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם ונאמר כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו וגו' ונאמר מוצא שפתיך תשמור וכו' ונאמר לך דומיה תהלה אלהים בציון ולך ישולם נדר:

נשלם ענין הנדרים בשם משפיל ומרים

Digitized by Google

אזדרת השבועה מצאנוה בכתוב בשני מקומות באמרו בעשרת הדברים לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ונשנית בפסוק ולא תשבעו בשמי לשקר · ואין שבועה שחייבים עליה אלא בשתהיה אזכרת השם שהיא שם ה' ושאר כל שמותיו מפסוק ולא תשבעו בשמי לשקר · היתה שבועה שאין בה אזכרת ה' משמותיו שחייב לקיים כנון השבועה במקדש בתורה או בנביא אין חייבין בבית דין · אחד שבועת בטוי ואחד שבועת אלה אלו שני המינים מצאנום בכתוב לשני מינים · האחד בנון חי ה' שכבי עד הבקר · והשני חי ה' אלהי ישראל כי אחקור את אבי וזה יקרא חסר השביעה · ואולם האלה נם בן תחלק המין האחד בנון שיאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את יריחו והשני כנון כה יעשה לי אלהים ובה יוסף ונם זה יקרא חסר השבועה · והנה התורה כשו שמנעה מן השבועה בן הכשירה השבועה באמור ובשמו תשבע · וצריך להעיר הדברים להורות על איזה מין נמנע מן השבועה ועל איזה מין תכשר השבועה · ויש לדעת שהדברים נחלקים לשלשה חלקים · מהוייב נמנע אפשר · ומצאנו נם כן שיחם על השבועה שוא ושקר · ומדין לשוננו יש הבדל בין כזב ובין שוא שהכזב מכטיח ואינו עושה כנון אל תכזב בשפתתך אשר לא יכזבו סימיו אם כן הוא מורה על דבר שאפשר להיות · והשוא במה שאי אפשר להיות ועל כן אמר שוא ודבר כזב הרחק ממני ואם כן השבועה באלה שני החלקים אמרם הכתוב · ואולם הנשבע על המוכיח במציאותו במה שאין בו חלוף הוא מחלק השוא כנון הנשבע שקוטר המרובע שוה לצלעו ועל כל כיוצא בו במה שאינו יכול כנון שלא יישן ולא יאכל ולא ישתה והנשבע על הבחר במה שאין בו חלוף זהו מחלק השוא · ואולם האפשר נחלק לשלשה חלקים העובר ההוה והבא · העובר כנון הנשבע שלא יאכל והוא אכל או שבהש הפקדון אשר הפקד אתו או שנזל או עשק ועל כל כיוצא בהם · וכן בהוה הנשבע על ראובן שהוא יושב בבית שהוא עומד והו הנקרא שבועת שקר · אך על העתיד מה שהוא מחויב מן התורה כנון שבת ומילה אם נשבע לבטלם הוא מחלק השוא ובן הנשבע לבטל מה שנשבע לקיימו נם זו שבועת שוא · והנשבע להרע במה שכנעה התורה והדעת הוא שבועת שוא אבן יכשר להשבע לקיים המצוה כנון שאמר נשבעתי ואקיימה · והנשבע חוץ ממה שסדרנו הנשבע צריך לקים אותה והתורה הבשירה זה על דרך התחזק כנון השבועה בזוג האשה כנון שקדם לנו הבאור · והשבועה על הפקדון שנגנב להחזיק מענתו באמור שבועת ה' תהיה בין שניהם · ויש שבועת הובה כנון האשה בזנות אשר לא הנקה אלא בשבועת האלה ואלו שבועות חובות · ויש שבועה ראויה כנון הנשבע לעשות הסד נם אדם או ישבע לאסור אסר על נפשו בנון שיצום או יהפל וביוצא בהם · ויש שבועה עוברת כנון שישבע שלא ישב בעיר או במדינה פלונית או לדחות הזק או להביא הועלה שיאמנו דבריו לזולתו · ויש שבועה נותנת לראשי האמה ומנהיגיה להחזיק הדת והדין על ידי שבועה בנון שבועת אסא והאבות בבית שניויש אשר אינה לחזק הדת והדין כי אם על צד התסבמה בנון שנאמר ויואל שאול את העם וכזה עובר בין הקהלות · כבר בארנו כי השבועה אשר חייבה התורה עליה ענש הוא אשר יש בה אזכרת השם · אבן תקיעת כף הנזכרה והחמירו בה הדורות יותר מכבועה עד שבארו הכמים שבזה מרמז באמרו והנה נתן ידו וכל אלה עשה לא ימלט שהוא תקיעת כף אמרו בעלי הקבלה שלא נהגו הדורות להחמיד בה יותר משבועה אלא להקל להבנע מענש השבועה · והסרבה בשבועת מחלל שם שמים והנשבע על דברים במלים מהלל שם שמים · כבר נתבאר כי הנשבע שלא יאבל בשר אם עבר ואבל אין זה נשבע על שקר כי בעת שנשבע באמת נשבע על מה שהיה לבו עם פיו שוים אלא הוא עובר משום לא יחל דברו · אסור לו לאדם להדניל לשוטו בשבועה ואפילו בדבר אמת שנאמר הנשבע באשר שבועה ירא והבתוב איים על הנשבע לשקר שנאמר וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד מטהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר שהשבועה באמונה תובעת לקיום מציאותו ית' ונאמר הוציאתיה נאם ה' ובאה אל בית הנגב · ובעבור שמתפתה האדם ביותר בעון

Digitized by Google

השבועה שהוא במואי שפה על בן אימה התורה כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא · ונתבאר בספרי החכמים כי מי שנשבע על דבר על פי צורה ידועה ואחר כך נשתנה הדבר מאותה הצורה או נוסף בו ענין או נגרע ממנו ענין אם תוזר משבועתו אינו מבטל השבועה כי השבועה מתקיימת על פי אותה הצורה · נהיה באותו הדבר שום שנוי חוזר משבועתו ואינו נלכד על ידי חטא ועון אלא מפני שראו כזה בדברי הנביאים כמו זה המנהג ולא נהגו הכתוב באמור דוד המלך ע"ה חי ה' אם אשאיר לנבל עד אור הבקר משתין בקיר ולא נשבע אלא על דעת שלא סבר בדעתו כי אביתיל הולכת אצלו למנעו מבלתי בוא בדמים ובאה היא ומנעה אותו מן השבועה לבלתי נעת בו ועל זה התירו לאדם שאם ישבע בדבר ולאחר זאת נודע לו הדבר באיכותו וכמותו ויש לו שנוי על מה שסבר בדעתו ונשבע עליו חוזר על מה שהיה בתחלה ואין עליו חטא ועון :

נשלם ענין דין השבועה בשם ה' אשר לו הישועה

דין הנזיר

אדרי שתורתנו הקדושה ישרת ההנהגה בלי תוספת וחסרון באשר נאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש שהיא מרקחת תועיל לכל הליי הנפש הבאים מצד החומר במה שיסבול הגוף למצוא לה מנוח להשיג להתבליתה · על כן כשירצה האדם לחייב אמירים יותר ממה שאסרה התורה הוא על דרך פלא על כן התלה התורה פרשת הנזיר בלשון הפלאה באמור איש כי יפליא לנדור נדר נזיר · אבן מפני היות מלת פלא שם משותף שימצא לשון הפרשה כנון אשר יפלה ה' בין מצרים · וימצא ענין סתר כנון נפלאות ממני ולא אדע על כן פירשו המפרשים בו פירושים · מהם פירשוהו ענין סתירה והטעם ידור שיאמר עלי נדר ויסתיר איזה ענין נדר זהוא יהיה נדר נזיר · ומהם פירשוהו לשון הפרשה והטעם בו מפני שמלת נדר כוללת סתם נדרי ערכים וגדר נזיר על כן בשיאמר עלי נדר יפריש לנדר נזירות והאמת הוא מה שפירשנו · ושם נזיר הוא שם של תורה כי כן נאמר נדר נזיר להזיר לה' ויש לו חלק מן הלשון והחלק ההוא הוא לשון הפרשה מלשון ויגזרו מקרבי בני ישראל שהוא נבדל מתאות העולם · או שהרצון מלשון נזר הטעם יען שנפרש מתאות העולם כאלו כתר ונזר יש על ראשו כמו המלך שהוא נבדל מן ההמון בכתר אשר על ראשו כן הנזיר נבדל משאר העם ואפשר שהוא מלשון נזי נזרך והשליכי המעם מה שנאמר נדל פרע שער ראשו · וכל מקום שיזכיר שם נזיר אחרי שהוא שם של תורה רצה על פי התנאים האלה הנזכרים בנזיר בזה הפרק שהם שלשה תנאים · האחד תגלחת השער והשני הטמאה במת והשלישי להנזר משתות היין · ועל כן באר וחכם ר' יוסף נ"ע כי אלו התנאים אינם בשמשון אבל נקרא נזיר על צורה אחרת והוא תקון אחר תוריי בי מה שנתקיים בו איננו בנזיר מה שנזהרה אמו משתות היין ושלא תאבל טומאה רומז מה שיוצא מגפן היין ואשר נזכרים בנזיר אינם בו מפני כי מה שנאמר בו הוא התגלחת לעולם ודבר זה לא למדנו אותו מפרשה זו אלא הוא ענין בפני עצמו · ובעלי הקבלה אמרו ששני נזירים הם נזיר לזמן קצוב ונזיר לעולם ואולם הנזיר לעולם הוא ידוע מן הקבלה ויש הבדל בין נזיר לזמן קצוב ובין נזיר לעולם · והנזיר הנזכר הנה הוא נזיר לזמן קצוב מפני שאמר והימים הראשונים יפלו · ועוד שאמר זאת תורת

Digitized by Google

הנזיר ביום מלאת ימי נזרו המחייב תבלית ימי הנדר אבל מה שאינו נזכר הנה הוא נזיר לעולם • ואמרו בעלי הקבלה יש הבדל בין נזיר לעולם ובין נזיר לזמן קצוב שהנזיר לזמן קצוב אסור לגלח כל ימי נזרו שנאמר תער לא יעבור על ראשו אבל נזיר לעולם אם הבדיד ראשו משערו מקל בתער מ"ב חדש לי"ב חדש ומביא קרבנותיו שלשה בהמות ונאמר באבשלום ויהי מקץ ימים לימים ואבשלום נזיר עולם ונזיר עולם אם הוא נטמא הרי זה מביא קרבן טמאה ומגלח תגלחת טמאה בטו נזיר לזמן קצוב • אלא נזיר לעולם מותר לישמא למתים וגזירות שמשון נזיר עולם היה והיה נזיר מן היין ומן התגלחת אלא לא היה מגלח לשנים עשר חדש בשאר נזירי עולם ולא היה נזהר ליטמא במתים • אע"פ כן יש מחכמינו ע"ה שאמרו כי נזיר עולם נזכר בפרשה זאת לאשר אמר מיין ושכר יזיר ולא הורה שיש עד זמן קצוב • אבן התכם ר' יוסף נ"ע אמר כי באמרו וזאת תורת הנזיר רמיזה אל הנזכר בתחלה ואמר גם כן בתחלה עד מלאת ימי נזרו והנודר בנדרו להיות נזרו לעולם נדר בטל • אבל נזירות שמשון היתה מצוה לעתה וחידה מותר ליטמא ולא לגלח שערו • אבן למדנו כי אין ראוי לנדור נדר נזירות זמן מועט מאשר אמר נדל פרע שער ראשו וזה לא יהיה לזמן מועט • ובעלי הקבלה אמרו אין פחות משלשים יום כמנין קדוש יהי"ה והלא גדול השער לא יהיה בחדש אחד וראוי להיות לפחות שנה ויש רמז מענין אבשלום • והנשים בשרות בזה הנדר באשר אמר איש או אשה כי יפליא ונאת היא שכפרה בכשרות הנדר היא האלמנה והגרושה והיתומה ואשר שמע אביה ואישה והחריש לה • ונדר נזירות אין ראוי לנדור בזמן הגלות מפני שיש עליו תנאים שצריכים אל המקדש מהקרבת הקרבן ונתינת השער תחת האש שמבשלים השלמים • ואחר שאמר הכתוב וזאת תורת הנזיר אין הנזיר נזיר אלא עם תורתו • ושואלים החכמים אם נדר נדר נזירות עד זמן ובתוך הזמן חרב המקדש ואין לו להקריב קרבן איך יהיה הדבר תישלים נדרו והלא התנאי בטל אם יבטל נדרו • ומשיב תחכם בזה שעקר הנדר היה בבשרות ואם באה מניעה בבטול הקרבן נדרו אין בטל אבן אנשי הגלות עקר נדרם אינו בבשרות • ובעלי הקבלה אמרו נזירות נוהג בפני הבית ולאחר חבית ואם נדר בנזירות בזמן הזה הרי זה נזיר עולם שאין לנו בית המקדש להקריב קרבנותיו במלאת ימי נזרו ואין נזירות נוהגת בארץ ישראל • ומי שהיה נדר בחוצה לארץ היו כופין אותו לעלות לארץ ישראל והיה נוהג בנזירות שם עד שיטות או עד שיבנה המקדש ויקריב קרבנותיו במלאת ימי נזרו ובבל זמן שהוא מחוצה לארץ אסור לשתות יין ולהטמא למתים ולגלח וכל דקדוקי נזירות עליו • והלל הכתוב לבאר תנאי הנזיר באמרו מיין ושכר יזיר ושם יין כולל החדש והישן אך בהתחברו עם שכר יהיה מוסגל על החדש • ויש אומרים כי כלת שפר יהיה כולל המשקה העשוי מדבריס אחרים והאמת שהוא מוסגל למה שיעשה מנפן היין • ואמר חומץ יין וחומץ שכר הומץ הנעשה משניהם ואמר וכל מיצות ענבים לא יעשה הוא מה שיזרמו ענבים • ואחרים אמרו יין המבושל ויעשה מתוק הנקרא איפשיכא • ויתכן לפרש בי רצה לאסור כל דבר השרוי ביין אך יש טענה כי למה אמר משרת ענבים ועוד שאמר לא ישתה • ואמר וענבים להים ויבשים לא יאכל ובאמרו ויבשים הטעם בו הצמוקים ואמר מכל אשר יעשה מנפן היין מזה כולל הבוסר העלים והשבטים הלחים • ויש אומרים כי זה כולל היין החדש המבושל • ואמר מחרצנים ועד זג הרצנים הם קליפת הענבים וזג בפנים ואחרים אומרים ההפך כי התרצנים הם הפניסים חג מה שבחוץ דמיון מזני הבהמה שקוראים החיצון זג והפניכי ענבל • ואמר לאבול הערובת היין • ובעלי הקבלה נתנו שעורים מה שראוי לאכילה כזית מה לשתיה כרביעית והאמת בכל שהוא• והלל תנאי שני באמור תער לא יעבור על ראשו והוא הדין לכל דבר העובר בראשו ואפילו דברים שמשרין השער באסור ואמר קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו לשון גדל הטעם בו לגדל השער וזה יורה שלא ידור לזמן מועט • ויש מפרשים מלשון גדילים • ואמר בו תנאי שלישי באסור כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבוא ואפילו מה שהתיר לכהן משנה אכרם לנזיר אבל הוא כמו כהן גדול באסור לאביו ולאמו לא יטמא • ולא הזכיר הבן והבת מפני שהנודרים נדר נזירות הם בחורים כמו שנאמר ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים וזה מבטל מה שאמרו אין בכלל רק מה שבפרט ויהיה קדוש שלא ישמא במתים • ואמר ובי ימות מת עליו בפתע פתאום וזה מוסגל במת אדם לא במת זולתו ובאמרו בפתע פתאום שהוא בלתי ידיעתי ואמר יפסלו חמים הראשונים

בין שנגע בטת בין בקצות הטת • ובטמאת הנזיר מן הטת בין בנגיעה בין בנשיאה בין באהילה על כלם בגלח וסותר הראשונים ומתחייב בקרבן שלש בהמות • ואין להקיש בטמאת מת אדם שאר טמאות ודבר זה למד מן האשה שהיא אינה נצולת מן הנדות בידוע • ובעלי הקבלה אמרו הנזיר מתטמא למת מצוה ומתגלח בתגלחת מצוה אבל בין מצוה אסור באיזה צד כגון הנשבע לשתות יין ביום ונדר נדר נזיר חלה נזירות על השבועה וחכמינו ע"ה לא הבשירו בכל זה • חכמינו ע"ה אמרו נזיר שחלה וצריך לשתות יין או לגלח שערו בדי שירפא ואם לא ימות אמרו ימות ולא יעבור והאמת כי לא ידור הנודר אלא עם שלום נפשו מן המות ואע"פ כן שלא יתנה התנאי בפיו הוא בכח הנדר שזה דבר שהדעת מסבמת בו :

ישׁ שואלים שהכתוב אמר גדל פרע שער ראשו ואם יהיה קרח איך יהיה הענין אומרים שאין ראוי שידור נדר נזירות ואם מאחר שנדר יהיה חולי לו שלא ינדל שער • אומרים שאין ראוי שיפול נדר נזירות משתיית היין ומניעת הטמאה ודנו החכמים שאם צורת הנודר שיהיה על צד רפואה להמנע משתיית היין ומן גלוח השער נדר נזירות יכשר :

נזיר שחלה עליו צרעת ויש לו מצוה לגלח איך יהיה הענין אמר רבינו יוסף כי חוב להקיש גלוח המצורע שהוא נזיר על טמאת מת מטה שאמר והימים הראשונים יפלו ויתחייב לגלח השער • ואמר שדבר זה מסופק בי יש מי שיגביר כתוב הנזיר עד שישלים נדרו ויתגלח ויש מי שיגביר כתוב המצורע ויתגלח • יש לשאול מה שיפול על דרך שגגה וטמא ראש נזרו היתחייב בקרבן הכתוב בו או יתחייב לו גם כן הקרבן הכתוב בפרשת ויקרא שהיא חטאת קבועה • והחכם ר' יוסף נ"ע חייבו גם אותו הקרבן • אבל בעלי הקבלה לא חייבו לו כי אם זה הקרבן לפי דעתם שאין מחוייבים חטאת קבועה אלא לחייבי כריתות ואם הוא מזיד לוקה ומתחייב שיפלו הימים הראשונים • אך בענין הקרבן החכם רבינו יוסף נ"ע אומר מדרך סדור לחייבו מפני כי הנראה בגלוי הכתוב שלא חייב זה הקרבן אלא לפי שאינו מזיד • ומי שנגע בטת בימי נדרו ונעלם ממנו והשלים תנאי נדרו ואחרי כן נודע לו חייבו לו החכמים לשנות ענין הנדר והבאת הקרבן שנתחייב מפני הטמאה • ואם בא אל הקדש מתחייב בקרבן עולה ויורד והכתוב חייב לו אם יטמא בטת לגלח שערו ביום טהרתו ויביא קרבן שתי תורים אחד לעולה ואחד לחטאת • אבל תכבש הזכר פירשו החכמים יתחייב להביאו אחרי שישלים נדרו בעבור שאמר והזיר לה' את ימי נזרו • ולא יכשר עליו כיון שנגע בטת בפתע פתאום שינע בטת במזיד ושלא ישתה יין אחר שנפסל נדרו כי זה בא לו על דרך הברת • ואולם איך יהיה הדין אם שתה יין או גלח שערו בתוך נדרו בשגגה אם יתחייב עליו כמו שנתחייב על נגיעת הטת הכתוב לא הורה בזה אך החכמים הקישו מפני שאומרים ששלשה תנאים הם שלא ישתה יין ושלא יגלח ושלא יטמא בטת • וכיון שדן הכתוב על מי שנטמא בטת בשוגג הוא הדין להתחייב על שתיית היין ועל גלוח השער • ואמרו והימים הראשונים יפלו לפתות שנים אבל אם עבר יום אחד לא יתחייב על בת שמדד הכתוב • ואם שלם זמן קרבנו ועדיין אינו מביא אסד לו באלו השלשה התנאים עד שיביא קרבנו ומצוה עליו לגלח להת שערו באש תחת זבח השלמים שנאמר וגלח הנזיר פתח אהל מועד ולשתות גם יין ממה שאמר ואחר ישתה הנזיר יין • ומה שיתחייב על הנזיר אחר שישלים נדרו מפורש בפרק וזאת תורת הנזיר • ואלו היה כפי דעת בעלי הקבלה אשר אמרו כי מאמר על אשר חטא על הנפש על שצער נפשו מן היין לא היה ראוי לחייבו לחזור על מה שחטא • ואמנם בהשליטו נדרו מלבד אשר נזכר יש לו להתנדב כאשר אמר מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו אשר ידור כן יעשה על תורת נזרו • הדעת בו שידור להוציא נדרו בשלום שלא יארע לו שום מכשול :

נשלם ענין הנזיר תהלה לאל יתברך אשר נשמות לפנרים מתים עתיד להחזיר

ונתחיל בעניני הנזיקים לכתוב דינים ומשפטים צדיקים

Digitized by Google

הדבור במאמר לא תרצח*)

*) כל הדינים הללו אין להם שום נח בפועל בזמן הזה .

עין היות האדם חותם כל הבריות נברא בצלם אלהים ובדמותו ככתוב ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו תוא השכל האנושי היותו שליט בעולם השפל באמרו תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו שעל ידי האדם תתפשט השגחת השם בעולם השפל להיות דעת אלהים בארץ באמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ . על כן כל המסיר את האדם מן העולם מסיר השגחת השם מן העולם ודינו שיפסד גם הוא מן העולם מיה בנגד מיה על כן אמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם . לא שם הכתוב תבלית הסבה מפני שישיגהו באב והבאב רע והוא חסם אלא אמר סבה צוריית תבליתית מפני שהוא נברא בצלם אלהים על כן דין הרוצח יהיה ענשו באשר עשה כן יעשה לו . ומפני זו הסבה אשר הקדמנו על היות מין האדם נפסד נתנה התורה נדות וסיים גם בענין שחיטת החי באשר אמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו על צד הליאוט לשמירת מין האדם באשר קדם לנו הבאור . גם נתנה נדחות וסיגים להורות הגתלים אחרי עין וחקירה שעל דרך פלא יצא הורג בדי שינצל איתו ההורג שאין דינו שיהרג ומי שחייב לההרג ולא יתחייב בדין הנה מקרא מפורש ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש יש מפרשים אומרים שזה המאמר אמור להורג את עצמו . ואמרו כי זה הפסוק כולל שלשת ענינים התורג את עצמו והנהרג על ידי חיה והנהרג על ידי אדם ולשלשתם יש דרישה . ובאמת כי על החיה ועל האדם ההורג יש לומר כי השם יסבב ויסותו אלו על ידי אחרים אבל ההורג את עצמו אין דרוש דמו מידו על כן אמרו מיני העונשים שנים יש בקשה בחיים ויש בקשה אחר המות בדין הנפש עד שאמרו גם כן כי ההורג זולתו אם הרג שנים או שלשה יתחייב התריגה באחד ועל האחרים יתחייב אחרי המות . וחכמים אומרים אין מאמר ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש להורג עצמו שאלו חיה בן היה ראוי לומר ומיד כל חיה אלא הוא כלל ופירושו אחריו וחכתוב לא יהיה אלא על מה שהוא על רוב המציאה על כן מאמר לא תרצח הרצון בו לאחרים כי לא ירצה האדם רעת עצמו עד שיהרג . ופירשו כי אזהרתו מדין השכל וענשו בעולם הבא . אך החכם ר' ישועה נ"ע פירש ופסק שזה המאמר מורה להורג את עצמו ואם בא בחסרון ו"ו הנה כמותו בצדו ומיד האדם מיד איש אחיו . ומי שיסבן עצמו הוא תחת האזהרה ואם יהיה בחזקת דמגביר בנפשו כי ינצל אין לו בקשה . ואם נסתבן וכל המענה עצמו יותר ממה שסובל יש עליו בקשה שנאמר אל תתן את פיך להטיא את בשרך . וממה שאמר ומיד כל חיה ארדשנו בטעם השור יסקל . ויש מבעלי הקבלה שפירשו שמרמיז על שיהרג האדם על ידי חיה עד שלא תהיה הדרישה בחיה רק באדם . ואמר ומיד האדם ואפילו שיהיה אחיו על כן אמר מיד איש אחיו . ותורה חוהירה ברציחה באמרה לא תרצח . והרוצחים הלקם הכתוב לשלש מעלות . יש רוצה שרצח את הנפש אשר לא היה מרצונו להמיתו והוא המיתו וזה יקרא רוצח בשגגה שנאמר מכה נפש בשגגה . אך הכתוב הפליג בענין זה הרוצח שאם כן להבותו לבר והכהו בדבר אשר לא יהבן למות בו והוא מת זה יקרא רוצח בשגגה . אך אם הכהו בדבר שימות בו ומת זה נמנה בחזקת רוצח מיד שמעם מיד שלא ברק אם ימות בו או לא ימות . ויש רוצח אשר בון להרוג ואם יהרג אין בחינה באיזה דבר יהרג . ויש רוצח אשר לא כון להבות ולא להרוג ואם הרג את הנפש בבלי דעת אינו מחויב מות . ואלו השלשה עקרים נתבארו בפרשת ואלה המשפטים . על העקר הראשון הוא האמור מכה איש ומת מות יומת . ועל השני הוא אומר וכי יזיד איש על רעהו להרגו בעדמה ובזה אמרו בעלי הקבלה שפרט לאב המכה את בנו והרב התודה את תלמידו והחופא את הכלה ושליח בית דין . ובאמרו וכי יזיד איש פרט לשומה ולקטן שאינם

מעיסין

מעיימין · והשלישי אשר הוא בבלי דעת הוא האמור ואשר לא צדה והשלשה עקרים נתבארו בפרשת אלה מסעי כל עקר משלשה ענפים · אמר והבתוב על התורג רעהו בשנגה הוא מי שבון להבות את רעהו ומתוך מכתו מת אם היה הדבר שהבהו בו אין ראוי לההרג בו אדם ונהרג זה יקרא מכה נפש בשנגה ועל כן חבר ואמר ואם בכלי ברזל הבהו ויטות וכו' כי הואיל שהבהו בדבר שימות בו אדם העלה עליו הבתוב שהוא רוצח מזיד · וכן מה שאמר באבן יד אשר ימות בה ואמר בכלי עץ יד דברים שימות אדם בהם אם מת הוא רוצח מזיד לא בדעת רבינו אהרן נ"ע שאמר כי הו"ז נוסף זלא אמר בכלי ברזל יד כי אפילו במחט יכול להמית אדם · והנה צריך לעיין דבר שהבהו בו ומקום שהבהו בו וכפי הנהרג כי בן אמר אשר ימות בה · ואין ראוי להבחין הנהרג בין נדול בין קטן כי בן אמר מכה נפש ואיש כי יכה כל נפש אדם שבולל קטן ונדול · אחרי כן באר הרוצח במתבון מכה שאמר ואם בשנאה יהדפנו ותלקו לשלשה הלקים בשנאה ובאיבה ובצדיה · שהשנאה היא בלב לאותו האיש לא מפני דבר אחר · והאיבה בעיני קנטורים לא מפני דבר אחר וכוללת השנאה · והצדיה הוא שרצה להרגו לא מפני שנאה אלא כדי לקחת ממונו · ושמם לשלשה מעלות אם שהדפו בגופו באמרו ואם בשנאה יהדפנו או שהבהו בידו שנאמר או באיבה הכהו בידו ויהיה המעם בו במה שבידו או שהשליך עליו כל בלי הואיל והדבר היה כמתבון אין להבחין בדבר שהבהו בו בין שראוי למות בו אדם או לא ימות אלא הואיל ומת הוא רוצח בצדיה וראוי להמיתו · אחרי כן בא לבאר לרוצח בבלי דעת שאמר ואם בפתע בלא איבה ר"ל שלא היתה לו כונה לא להבות ולא להמית ועל כן אמר ואם בפתע וכו' והבתוב להות בשנאה פרט למכה בכלי ברזל זבעין יד ובאבן יד והדין להקיש כל דבר שימות בו אלא באר שלשה עקרים · מין בהמת מין צומח והאבן ממין הדומם הוא הדין בזהב ובכסף ובפירות שימית בהן את הנפש · אחרי כן באר המתבון והסכון הוא מתוך שלשה דרכים השנאה והצדיה והאיבה · ויען שהשנאה תלויה בלב באמרו לא תשנא את אחיך בלבבך והוא דבר נעלם וצריך אל הקיזה ויותר נלוי מזה אם הוא מתבון להמית כדי לקחת ממונו או לקחת אשתו · ויותר נלוי מזה אם יש איבה בינו ובינו על כן חבר אותם זה אחר זה · וכשבא לשלול אותם ממה שהשלים החל באיבה השלים ובאיבה החל באמרו ואם בפתע בלא איבה הדפו · ואחרי בן אמר או השליך עליו כל כלי בלא צדיה כנגד ואם בצדיה · ואחרי כן אמר או באבן יד אשר ימות בה בלא ראות כנגד ואם בשנאה כדי שיזהה לנו בי מת שאמור לזה אמור לזה · על כן מה שנאמר ואם בשנאה יהדפנו נאמר ואם בפתע בלא איבה הדפו על כן תתם ושפטו העדה בין המכה ובין נואל החם על המשפטים האלה :

והנה אם יהיה תרוצת אויב או שונא ונגלת בעדות כי הרג בשנגה או בבלי דעת יהרג כיון שהיה שונא לו אע"פ שלא יהברר כי לא היה צודה בחריצת ההרוג · ואם לא יהיה שונא צריך שתבוקש העדות אם היה שונא ואם לאו הוא נדון בחזקת שנגה · הרוצח הוא לאופנים כי לא יקרא רוצח אם הרג הוא בעצמו את הנפש אלא שאם הכהו על ידי בינוני הוא רוצח ואשר יסבן את האדם על ידי סם או במניעת מאכל ומשתה או בחנק ובטביעת הים ובשלג ובחום ובשרפת האש ותחת החרם והשלחתו אל החיה וכיוצא כאלה הדברים · ואחד אם יעשהו האדם בעצמו או על ידי צוויו · ואם יכול להצילו ולא יצילנו הוא רוצח שנאמר הצל לקוחים למות ומטים להרג אם תחשוך · ולשם אומר כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תובן לבות הוא יכין וכו' :

והגולך רכיל ומתוך הרכילות המית את הנפש הוא מחוייב שנאמר לא תלך רכיל בעמך ואחריו אמר לא תעמוד על דם רעך ונאמר אנשי רכיל היו בך למען שפוך דם · והרוצה בהריגת אדם יקרא רוצח כמן אחאב שנאמר הרצחת וגם ירשת כאשר התריש ולא מנע · והנותן עצה להרוג את הנפש כמעשה יונדב באמנון · אבל איש שנהרג בסבת איש אחר לא יתחייב האיש הזה כמעשה דוד אשר נהרג נוב עיר הכהנים בסבתו לשם נאמר אנכי סבותי בכל נפש בית אביך · והמעיד עדות שקר להרוג את הנפש · וכל אלו כוללים מאמר לא תרצח בכל אלו הענשים אחד דיני נפשות ואחד דיני ממון · אבן המתבון להרוג בהמה והרג אדם פמור ממיתה · העדים שהעידו על איש ונהרג על לא חמס הם חייבי מות ואם לא נהרג

אינם חייבים ואפילו שנפסק דינו ועדיין לא נהרג ובאו אחרים והזימום שנאמר נפש בנפש והטעם לא מעת שנגמר הדין רק מעת שנהרג · ובעלי הקבלה אמרו לא נהרג הם נהרגים נהרג אינם נהרגים שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות ולא באשר עשה · ועוד שנאמר להרגו בערמה והלא הטעם בו שהרגו וכמוהו לזנוה בית אביה שהטעם בו וזנתה · עד שהקרה להם מעשה ליהודה בן טבאי שהרג את עד זומם קודם שנהרג המועד כדי להוציא מלבן של צדוקים שאמרו הרגו נהרגים לא הרגו אינן נהרגין ואפילו שהוזם האחד ודעתם כדי שיוזמו שניהם ונמצא זה ששפך דם שכך אמרו בפירוש על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים להקיש שלשה לשנים כי כאשר אין העדים נהרגים עד שיוזמו שניהם כך אין העדים השלשה נהרגין עד שיוזמו שלשתם וכלם נהרגים כאחד · ואמרו משלשים בממון ואינם משלשים במכות הוא הקש לרבים שהרגו את הנפש שנהרגים ובעלי הקבלה אמרו שצריכים התראה ואחרי כן יענשו והאמת אחר שהדבר תלוי על פי החקירה מה צורך התתראה אחרי שנאמר ודרשו השופטים היטב · ומי שלא עשה מעקה לביתו וסכן את הנפש עליו נאמר ולא תשים דמים בביתך ויש להקיש עליו קיר נטוי וכל דבר רעוע אשר יהרוג את הנפש ובעל שור מועד שהמית את הנפש עליו נאמר ונם בעליו יומת · ובעלי הקבלה אמרו יומת זה בידי שמים ואינו כן

כאשר יתבאר :

מה שנזרה התורה לשפוך דם האדם הוא על מעלות הריגה שבעה עמים שנאמר לא תחיה כל נשמה זפתות מה הריגת אנשי מדין שנאמר וכל הטף בנשים החיו לכם ופתות מה העיר אשר נאמר עליה כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום ואמר והיה אם שלום תענך והיו לך למס ועבדוך ואם לאו נהרוג האנשים בלבד · והמחורפים חייבי מות שנאמר כל הרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת · והחייבים בארבע מיתות בית דין והם ששה ושלשים כאשר באו בעלי הקבלה שנים הרוגי סיף והם הרוצח והנדחת · והנסקלין שמונה עשרה והנשרפים עשרה והנחנקין ששה · דין הרוצח הוא מהחייב הריגת סיף חוץ מן עד זומם כאשר יתבאר · ואולם באין יהחייב הרוצה הריגת סיף ממה שנאמר בפגעו בו הוא ימיתנו שלא תהיה מיתה על ידי מכות מעט מעט ואחרי כן יהרגו אלא מיד ימיתנו שנאמר גואל הדם הוא ימית את הרוצח בפגעו בו הוא ימיתנו · ובעלי הקבלה אמרו מן מאמר נקום ינקם הקש מן חרב נוקמת נקם ברית והלא הנקמה נמצאת בעונים אחרים שנאמר ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים ואינו הריגת סיף : הכתוב לא הבדיל בין שוגג למזיד עד שיבוא לעיר מקלט אם הרגו הגואל שכן נאמר כי יחם לבבו והשיגו כיון שאמר הכתוב בכה נפש בולל ישראל וגר ותושב על כן אמר משפט אחד יהיה לכם בגר באזרח · ובאמרו נפש כולל את העובר שלא יצא עדיין לאור העולם על כן אמר כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון שהטעם בו לילדים ולא לאשה בדעת בעלי הקבלה ואין טעם לדבריהם כי איך יהרג אדם בשביל עובר כי לא אמר נפל אשת בל הזו שמש ובמהכתוב הכתוב מדבר ואולי היא אשת אחד מן הנצים שבאה להציל את בעלה וסכנה אחד מן הנצים או אפשר שיהיה בדרך רשות הרבים אשר אפשר שיקרה זה לא לרשות היחיד · והמכה את עבדו אומר הכתוב אם בת תחת ידו נקום ינקם אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם כי בספו הוא פטרו מן המיתה · ואם היה לו שור מועד והמית איש אומר הכתוב השור יסקל וגם בעליו יומת · ובעלי הקבלה אמרו מיתה זו בידי שמים יען שיקשה בדעת לההרג אדם בשביל דמים כאמרו אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו · ואמרו על רציחתו הוא חייב ולא על רציחת שורו ואין זה פלא כי יען שאמר השור יסקל ותלוי הדין בידי אדם הוא הדין באמרו וגם בעליו יומת והרצון תלוי לגואלי הדם כי כן אמר יושת · אם רוצים יקחו כופר ואם ירצו ימיתוהו בדי להשחר בעל השור שלא יתעצל בשמירת שורו · ואם עבד ינח השור או אמה נזרה התורה כסף שלשים שקלים לתת לאדון העבד בין שיהיה העבד חשוב בין שיהיה פחות הדין אחד : וכן אמרו בעלי הקבלה יש להקל ולהחמיר והביאו בדומה לו ולמה שלשים בסף שערך האיש אין סכום יותר לבעלה מן ששים שנה וזה הצי ערך השנים · הרודף אדם להרגו אם יהרגוהו אין עליו דין · ובעלי הקבלה חייבוהו בהריגה מן באמר וקצותה את כפה · בבר נודע מרצון הכתוב ההורג את הנפש וגם אל עיר מקלט אם פגעו גואל הדם קודם שיבנס אל עיר מקלט

Digitized by Google

בין שוגג בין מזיד אין עליו דם שנאמר פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו והשיגו וגו' על כן אמרה התורה תבין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך ושעם זאת ההבנה לסקל האבנים ולהסיר הקוצים • ושש ערי מקלט שלש בעבר הירדן ושלש בארץ כנען ולא היו השלש שבארץ סיחון ועוג קולטות עד שנבדלו השלש שבארץ כנען שנאמר תהיינה שש הערים האלה למקלט • ואמר ונם אל אחת מהערים האלה וחי עד עמדו לפני העדה למשפט אם הוא מזיד יהרג ואם הוא שוגג ישוב בערי מקלט עד מות הכהן הגדול אלא אחר שנם אל עיר מקלט קודם שיעמוד בדין ולא יצא הוץ לעיר מקלטו והרגו הגואל יש עליו דם ואפילו אם הוא מזיד שנאמר עד עמדו לפני העדה למשפט • ובעלי תגמרא אמרו ואם יצא קודם שיעמוד בדין אפילו שהוא מזיד והרגו יש עליו דין • והאמת שאם אחרי שנפסק דינו ויצא שוגג אם יצא חוץ לעיר מקלטו אם נהרג אין עליו דם הוא הדין ואפילו אם לא נחקר דינם אם יצא ונהרג אין עליו דם • אם עמד בדין ויצא והורג מחויב מוסרין אותו לגואלי הדם והורגין אותו וחיוב עליהן להרגו שנאמר ורצח גואל הדם את הרוצח אינו רשות • ואם יצא שוגג מהזדרין אותו לעיר מקלטו שנאמר וחשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו ואם יצא חוץ לעיר מקלטו ומצאו גואל הדם והרגו אין לו דם עד מות הכהן הגדול וזה על צד היסור כאלו נתן בבית הבלא עד מות הכהן הגדול דוגמת אפיריו לא פתח ביתה • ונתנו החכמים טעם בי אולי היה עון לכהן גדול ואירע זה ביטיו • ובעלי הקבלה אמרו כדי שינהלו אמותיהן של כהנים לטולים כדי שלא יקללו לכהן • ויש לתת הטעם שאין השוגג נעצר אלא בעבור המיתות לב הגואל ועל כן תלה הדבר עד מות הכהן הגדול כדי שיתיאש לב הגואל מחום לבבו כי הנה הכהן הגדול מת ואם מת קרובו ינחם לבבו • וכשם שהעיר קולטת כך נבולה קולט • המזבח אינו קולט שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות • ובעלי הקבלת אמרו אפילו כהן ועבודה ביד ויואב יוכיח שמזבח אינו קולט למזיד • ואם הרג באותה העיר נולה משבונה לשבונה שנאמר ושבתי לך מקום אשר ינוס שמה • וישראל במדבר היו נולין למחנה לויה ובן לוי במלך לפלך ופלבו קולטו • ערי מקלט הם בארץ ישראל שנאמר והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם • וזה כמו בכל מושבותיכם הערים תתרבנה שהוא תלוי בארץ • ושעם ושלשת את גבול ארצך בכל שלישית הארץ לבנות שם עיר ויהיה מעם והקריתם מלשון קריה • והאמת על עיר שתקרה בכל שלישית הארץ תהיה עיר מקלט וזהו מעם והקריתם לכם ערים מלשון מקרה • וערי מקלט שוים לקטן ולנדול לגר ולתושב שנאמר ערי מקלט תהייה לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט • ובעלי הקבלה אמרו בעבור שמצאו כתוב אחד והיו הערים האלה לכם למקלט שטעמו לכם ולא לגרים ואומרים הכל נולין על ידי ישראל וישראל נולין על ידי הכל הוץ בגר תושב • וגר תושב נולה על ידי גר תושב כוונתם שהם שנים ועשאום כאחד • ורבינו אהרן נ"ע אמר גם בן שהו"ו והלמ"ד נוספים אלא אמר שהוא גר צדק • והנכון דבר רבינו יפת נ"ע שאמר הגר הוא גר צדק בעבור שאמר לבני ישראל ולתושב הוא גר שער ועל כן אמר שש ערים תהיינה כדי לומר ולגר ולתושב לא לחלק זה מזה כדעת בעלי הקבלה והנה הזביר התושב שהוא גר שער בעבור צורך ערי מקלט • אבל הגר שאינו תושב אין צורך לשבת בערי מקלט על כן אמר ולתושב :

הכמינו ע"ה אמרו שאין האב נולה על ידי הבן ולא הבן על ידי האב •

ובעלי הקבלה אמרו שהאב נולה על ידי הבן והבן נולה על ידי האב • ובעלי מקרא בעבור שראו שהשוגג אינו יושב בעיר מקלט אלא בעבור הגואל על כן אמרו אין הבן נולה על ידי האב מפני שאין גואל קרוב יותר ממנו • אבן מה שבאר ר' לוי ומראה כי האב נולה על ידי הבן מפה שאמר כי זה יהיה על צד היסור ומצא גואל הדם ויהיה לשני אופנים מצד גואל הדם ומצד עצירתו והעד שתוא על צד היסור מפה שאמר ולא תקחו כופר לנום אל עיר מקלטו • ובעלי הגמרא הולקין על רוצח שיצא חוץ לעיר מקלט שאומרים מצזה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם ומהם אומרים רשות ביד גואל הדם ושאר בני אדם אין חייבים עליו וזהו האמת • מה שאמר התתוב ואם יצוא יצא הרוצח את גבול עיר מקלטו כשבא הגואל להרגו אם הרג הרוצח את הגואל מה משפטו • דין לפסוק אם במזיד יצא יהרג ואם בשוגג פטור • בעלי הקבלה הבדילו ברוצח בשוגג איזה נולת ואיזה אינו נולה כגון שאמרו היה מעגיל במעגילה ונפלה עליו והרגתו היה יורד בסלם ונפל עליו והרגו

Digitized by Google

היה כשלשל בחבל החבית ונפל עליו והרגו הרי זה נולה • אבל היה מושך במעגילה ונפלה עליו והרגתו היה עולה בסלם ונפל עליו והרגו היה דולה בחבית ונפסק החבל הרי זה אינו נולה זה הכלל כל שבדרך הורדתו נולה כל שלא בדרך הורדתו אינו נולה • הראיה שלהם מן ויפל עליו ויטות עד שיפול דרך נפילה • והאמת שהכתוב מדבר בהווה ולא עוד אלא שאמר או השליך עליו כל כלי בלא צדיה ור"ל שהשלכה היתה בלא צדיה ואמר הכתוב ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים ונדחה ידו בגרזן שהרי בארנו כי הכתוב בא שלשה עקרים בפרשת ואלה המשפטים ונתבארו בפרשת אלה מסעי לכל עקר שלשה ענפים ובמשנה התורה אמר זה הפסוק ואינו יוצא ממענה אותם הענפים שנאמר בבלי דעת ואם כן איך הוציא זה בבאור • ויש להשיב בעבור שאמר לשם ויפול עליו וימות • ואמרו כל שבדרך הורדתו נולה כל שלא בדרך הורדתו אינו נולה על כן אמר הנה ונשל תבזיל מן העין • וכשאמר ונדחה ידו בגרזן ונשל הברזל מן העין לא הסגיל בין מלעניו בין מאחריו להכליל בין שבדרך הורדתו בין שלא בדרך הורדתו • ואם הם הולכים בסלת ונשל אם לעשותו יוצא בדרך ונשל ה' אלהיך עד שיהיה רצונו מן העין המתבקע פשט הכתוב אינו מורה כן רק על נשילת הברזל ויהיה בנין אחד עומד ויוצא מבלל אין המעם באמרו ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים כדי להבדיל בין רשות המזיק והנזק והנה הכתוב הורה בעשיית מעקה לגג באמרו כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך ובידוע שחוא רשותו ולא הבדיל בין בני ביתו לאיש זולתו :

מתוך המאמרים אשר נאמרו לשונג לפטרו מהמיתה הפשו הפבם לפטרו מן הגלות באמרו בשגגה פרט למזיד זהו האומר מותר • והאמת כי ההורג למי שבא להרגו פטור מהמיתה ומהגלות • ואמרו בבלי דעת פרט למתכון להרוג בהמה והרג אדם וזהו כל שכן מהמה שאמרו כל מי שכון להרוג את זה והרג את זה ופטרוהו מהמיתה ומהגלות • ואם בפתע פרט לקרן זוית • בלא איבה פרט לשונא שיש שונא נולה ויש שינא שאינו נולה כגון שאמרו נפסק נולה נשמט אינו נולה • הדפו בגיפו או השליך להביא ירידה שהיא דרך עלייה בלא צדיה פרט למתכון לזרוק שתים וזרק ארבע • ואשר יבוא את רעהו ביער מה יער רשות הרבים לכזיק ולנזק ליפנף פרט רשות המזיק כגון הזורק אבן בהצרו והלא הכתוב אומר ולא תשים דמים בביתך • אפא שאול אומר מה חמיבת עצים רשות אף כל רשות יצא האב הכבה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליה בית דין אע"פ כן פסקו שהאב נוזה על ידי הבן והבן על ידי האב על פנים שרצו • בלא ראות פרט לשונא • ואתה ידעת כי הכתוב לא דבר אלא בהזה והתכרה מביא ומדבר באלה הדברים וסדרך כלל אומר בבלי דעת וכלל בין בדרך הורדה בין שלא בדרך הורדה • הכתוב מנע לקחת כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות שנאמר ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות • ומנע לקחת כופר בין מי שהוא מחויב גלות לפטרו מן הגלות שנאמר ולא תקחו כופר לנום אל עיר מקלטו לשוב לשבת וכו' והטעם מי שיצא דינו לנום אל עיר מקלטו אלא יהיה יושב בעיר מקלט עד מות הכהן הגדול • לא מצאנו בענש הדחצחים נתינת כופר רק למה שלא יהרוג הוא בעצמו רק אם יהרג בכבתו כגון הריטת שורו הנגח בעבור שאמר אם כופר יושת עליו ובזה הקישו הכמינו ע"ה הביר והאש אבל על הריטתו בעצמו לא ילקח כופר שנאמר ולא תקחו כופר לנום אל עיר מקלטו והכתוב בא כי בשלשה דברים הארץ נטמאת בעבודת כוכבים בגלוי עריות ובשפיכות דמים והנה הכתוב אומר ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו ועל כן אמר ולא תחניפו את הארץ ואמר ולא תטמא את הארץ והטעם ולא תטמא את הארץ התנופה שלא תהרגו את הרוצח הטמא התנופה את הארץ שאני דר בתוך בני ישראל אשר הם דרים עליה :

ואולם בזמן הגלות בטל דין ארבע מיתות בית דין והלא כבר ידענו שבזמן הנביאים הניחו מיתה בית דין לקנת החכמים ובארו החכמים כי נמצאו רוב ישראל עבדו גלולים והללו שבתות וקמו עלידם מלכים ישרים כמו אסא ויהושפט וחזקיה ויאשיהו ע"ה ולא הרגו אותם אבל העידו אותם אל התשובה ואם היתה להם היד החזקה והחרב • ובבית שני אע"פ שהתיר להם המלך להרוג ולענוש וליסר שנאמר הן למות הן לשרושי ולא היו הורגין אלא היו מבריחים ומיסרים ומעניישים שנאמר יהרם בל רבושו והוא יבדל מקהל הגולה ונאמר ואריב עמם ואקללם

ואקללם ואבה מהם אנשים ואמרתם ולא זכר
תריגה בעת ההיא וכל שכן בזמן הזה ונראה

שזה היה בזמן הנביאים והיתה הסבמה אלהית
ודין לנו להתנהג בזה :

תם ענין הנזיקים

דיני מומים*)

*) כל הדברים האלו הנאמרים כאן בדינים שבין אדם לחברו אין להם כח בזמן הזה כי המה תולבים בפי חקי המשלה יד"ה .

אמנם בדיני מומים מה שאמרה התורה נפש בנפש עין בעין שן בשן נחלקו החכמים . יש מהם אומרים שרצון הכתוב לקחת כופר עליהן יען שמצאו הכתוב מזהיר מלקחת כופר על הנפשות והתעריש מלפרש על המומים שלא לקחת כופר ואומרים מכלל שרצון הכתוב לקחת כופר על המומים . ויש אומרים שאמר הכתוב נפש בנפש עין בעין כשם שאין חלף על הנפש כן אין חלף על המומים והדבר נראה . והראשונים הכריעו לאחרונים בדברים מהם אמרו שאם הזקן שן נער אין אשר להוציא שן זקן כי שן נער יש חלף ושל זקן אין לו חלף . או שאם היה סומא עינו האחת ומסא עין חברו איך נוציא עינו האחת . או שאם לא היו לו עינים מה נעשה באמור הכתוב עין תחת עין . או שאם השחית שלישית או רביעית אור עינו היאך נעשה בו בעין המזיק עד שלא יוסיף זלא ינרע ועוד אם נעשה עליו באותו הנזק ויסתבן אדך יהיה הדבר . והמועגים אומרים שאם אין למזיק עין תבידו עין נשחית לו הרשה אחרת ואם נידא כי המקום מסכן נעשה אותו במקום אחר ועדרו למערער שיש תשלומין במומים אם הוא עני מה יעשה ואלו התברות על דרך הנצוח . ואם נעזר ממאמר בי כאשר יתן מום בעמיתו כן ינתן בו ממש תנה כתוב אחד אומר באשר עשה כן יעשה לו והרצון בו תשלומין ומאמר לא תחום עינך עליו תשלומין המעם בו בהמיון אם הוא עני . והאמת כי הכתוב אמר בפרשת זאלה המשפטים מכה איש ומת מות יומת ואמר ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו והייתי גלות וכבר פירשנו שזה לא בן להרוג אלא להבות וכיון שהרג חייבו מות . אך על המתבון להרוג אמר וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה וכו' ואחרי כן אמר וכי יכה איש את רעהו באבן או באגרוף ולא ימות ונפל למשכב וקע"פ זה אינו מדבר למכה בשוגג בעבור שאמר או באגרוף והתנה הכתוב שאם לא עשה לו רושם אך יקבל רפואה לשוב בתחלתו התנה הכתוב אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא ואם ימות אחרי כן אפשר שיהיה מסבה אחרת לא מסבת המכה ויש לחוש בדבר איך בהריגת הנפש כללה השוגג והמזיד והבריל בין שוגג למזיד . ובענין התכאה לא בלל בין שוגג למזיד ברי לחייבו בתשלומין אלא פרט למזיד ואם אמר ונקה המכה המעם בו מן המיתה אם הוא מזיד ומן הגלות אם הוא שוגג הוא לאופן המיתה כי לא רצה להמית אלא להבות דעל כן יהיה פסוק וכי ידיכון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרוף עם פסוק מכה איש ומת אשר בארנו כי זה הפסוק מדמיו על המכה הבאה רצונית ולא כן להרוג ואם הרג פירש הכתוב בין שוגג למזיד . אם הרג בכלי ברזל או באבן יד או בעץ יד ואם בזולתו יקרא הרג שוגג ואז הוא פטור מן התשלומין אלא הוא מכה מכה רצונית וכזו המכה הרצונית אמר והכה איש את רעהו באבן או באגרוף וגו' מכלל שהמכה בשוגג אין לו תשלומין . ודין השכל מודה כי כל מקום

אשר

אשר יחם הפעולה אל הפועל הרצון שיהיה
בבונה ואולם ברצותו לבאר השונג הוא
כדי לחייבו משפט כגון השונג בקרבן והרוצה
בגלות לא שהמאמר ההוא כולל שתג ומזיד ·
אך בעלי מקרא נחלקו מן בעלי הגמרא על
חיוב חשונג במומים או במכה והבדל ביניהם
שבעלי הקבלה חייבו למומין תשלומין הראיה
שלהם שהכתוב אומר בפרשת אמור עין תחת
עין ואמר ומכה בהמה ישלמנה נקיש נזקי
בהמה לנזקי אדם מה נזקי בהמה בתשלומין
אף נזקי אדם בתשלומין כי מאמר ומכה
בהמה המעם בו במומים שבמיתת תבהמה
אומר מכה נפש בתמה · ואע"פ בן ר' אברהם
בן עזרא אמר כי לא אמר מכה נפש בהמה
ועוד אמר מכה בהמה אלא לבלול בין מכה
את הבהמה במקום שהנפש תלויה בו בין שיבה
במקום שאין הנפש תלויה בו · אך לפי
מאמרם שהמעם במומים והקישו מנזקי בהמה
לנזקי אדם בתשלומין עתה בזה המקום
כשבאר בפרשת ואלה המשפטים ואמר וכי
ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה
ולא יהיה אסון ענוש יענש ואומר ואם אסון
יהיה ונתת נפש תחת נפש עין תחת עין
ואמרו מה המומין בתשלומין אף הנפש
בתשלומין והנה לא הבדיל בין שונג למזיד
בתשלומין · ואם כן לפי דעתם שם שני
ענשים ביציאת הילדים אמר ענוש יענש
ובמיתת האשה אמר ונתת נפש תחת נפש
להגדיל ענשה · ומחלוקת ביניהם שמהם
אומרים המתכון להרוג את זה והרג את זה פטור
וחייבוהו בענש · אך תחולקים עליהם אומרים
כי המתכון להרוג את זה והרג את זה חייב
מפני שעשה ממין מחשבתו ר"ל להרוג האשה
ויהית חייב מות על כן אמר ונתת נפש תחת
נפש בי איך יהיה זה עונש כי מה הבדל יש
בין האשת ובין הילד ועוד מה טעם שלא
לבאר כי הוא עונש אלא אמר נפש תחת
נפש והטעם והרג אותה הרי נפש תחת נפש
ואם אין על העונש תשלומין הוא הדין על
תמומים שאין עליהם תשלומין · ובאמת
שתרוצון באמרו ולא יהיה אסון בין על הילדים
בין על האשה אך מפני שיסבב צער לאשה
על כן אמר באשר ישית עליו בעל האשה
שהטעם מפני צער האשה כי באמרו ויצאו
ילדית תטעם בו שלמים · אך אם יהיה אסון
בין לילדים בין לאשת אומר ונתת נפש תחת
נפש לא בידעת בעלי הקבלה כי באמרו ענוש
יענש תטעם בו עונש הילדים · ואם אסון
יהיה הוא לאשה כי דין היה לו לומר כאשר
ישית עליו אבי הילדים לא שיאמר בעל
האשה · ובבר בארנו טענה לדבריהם שאמרו
כי איך ימות איש בשביל עובר כי הבהוב
לא הזכיר נפל אשת בל חזו שמש · ומזה
למדנו כי חייבי מיתות פטורים מן הענשים
ואם כן הדבר באשר קדם לנו הבאור אחרי
שאין על הנפש תשלומין הוא הדין שאין על
המומין השלומין · ואם כן יתחייב להיות
מדבר על המזיד לא על השונג כי איך
אפשר שיתחייב השונג במומים · אך על טעם
מאמר הכתוב שאמר כי ינצו אנשים ונגפו
אשה הרה שהטעם בו לשון דחיקה שלא
בבונה על כן פירשו חכמינו ע"פ שהגלוי
נראה כי נקרתה האשה בדרך מקרה אך
לא צדו הנצים להרגה נתחייבו בעבור כי
נצו בדרך רשות הרבים אשר לא ינצל מעוברים
ושבים לא מפני שצדו הם להרוגה ולא מפני
שהיא באה ביניהם אלא בעבור שהיה ברשות
הרבים ודין היה להם להשמר על כן נתחייבו ·
ואמר ונגפו והטעם אחד מהם איזה כשניהם
על כן אמר ענוש יענש לשון יחיד · וחכמים
אמרו שהיא אשת אחד מן הנצים על כן נתחייב
שבאה להציל את בעלה ונגפה בעל ריבו
במזיד על כן נתחייב · סוף דבר יש לומר בי
השונג במומים אין לו חיוב בשום פנים
ובמזיד גם כן אין תשלומין אלא עין בעין
ממש · ובעלי הקבלה חולקין מהם אומרים
כי יש תשלומין על המומים בין במזיד בין
בשונג ור' אליעזר אומר הואיל ונתכון להת
בו מום אינו משלם ממון אלא כן ינתן בו
ממש עין תחת עין מה הפרט מפורש מומים
קבועים וראשי אברים בגלוי ומתכון אף כיוצא
בהן אין משלם ממון אבל אם אינו מתכון
משלם ממון דמי עינו דמי שנו · ואנחנו
אומרים שהשונג אינו חייב כלום ואין על
המומים שאינם מתרפאים תשלומין רק על
המתרפאים ואינם עושים רושם יש תשלומין
כשהיו במזיד על כן אמר רק שבתו יתן ורפא
ירפא · והנה ר' משה המימוני אמר דבר
מוחלט ומטה שהסר אבר יחוסר אבר כאשר
יתן מום באדם כן ינתן בו ואמר ולא
תעריד דעתך בהיותנו עונשים הנה במתון
כי הכונה לתת מכת הפסוקים לא מכת דברי
התלמוד עכ"ל · הנה למדנו מדברי זה החכם
שאין להם כח מן הכתוב לענוש על המומים ·
ואולם מפני שתורתנו ישרת ההנהגה יש לנו
לעיין במליצות דברי תורה · הנה אם הרגו

שנים

Digitized by Google

שנים שניהם חייבים ואם אחד הרג את שניהם נפש אחת יש לו ויהרג • ונאמר עין תחת עין ומה שאמר עין בעין הטעם ימין בימין ואם שן תחת שן מקיש שן לעין מה עין שאינו שב הוא הדין על השן שאינו שב דוציא הזקן של נער יתן דמים • ומפה שאמר עין בעין מורה שאם הסכה בסקום מסוכן אשר לא יזיקנו בשעור שהזיק אלא יזיק יותר הדין לתת דמים פן יסתבן החובל יותר ממה שיסבן • וכן אם הבל עינו בשלישית אזנו או פחות או יותר והכתוב אמר כאשר יתן מום בעמיתו כן ינתן בו • ואם אין לחובל עין חבירו עינים או עין אחת יתן כופר • והדין בראשי אברים שאין להם חלוף וכן במה שיעשה רושם כנין כויה חבורה פצע • והכויה היא לשון שרפה בנון שכוותן במסמר או באש • פצע שבירת העצם • והכורה נקבים בעור • ואם כלל הכויות והחבורות עם ראשי אברים בנון עין יד ורגל הטעם שעושים רושם • והנראה לפי רצון הכתוב כיון שהזכיר לרוצח שלא ילקח כופר ולא הזכיר למומים כן אין הכונה כי יש למומים כופר כי כאשר הזכיר בכל שצריך תשלומין כן היה ראוי לבאר הנה שיש עליהן תשלומין אבל הכונה שלא הזהיר מלקחת תשלומין כי אפשר שיקרה הענין על האופנים שהקדמנו • והיאך רואים התשלומין כאלו עבד נסכר בשוק כמה שוה הוא בלי הפסד עינו וכמה הפסד שוה עם הפסד עינו והכתוב אם הזכיר המכה במכה עצמו בפרק וכי יריבון אנשים והמומים בפרק וכי ינצו אנשים הפרשיות למדות זו מזו • ואם היה מזכיר המומים בפרק וכי יריבון אנשים אולי לא היינו מקישים אותם לפרק וכי ינצו אנשים • והזכיר המומים בפרשת אמור כדי שיאמר כגר באזרח ונזכרו בפרשת שופטים בשביל העד הזומם • והנה במכה שלא תעשה רושם אלא תקבל רפואה חייב שבת ורפוי ולא מצאנו חיוב מות במכה אלא במכת האב והאם שנאמר ומכה אביו ואמו מות יומת • ובעלי הקבלה אמרו בפסיק ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת מפני שבתחלת הפרק אמר ואיש כי יכה כל נפש אדם ואחרי כן אמר ומכה אדם יומת וע"פ באמרו כל נפש מרמז על הריגתו את הנפש • אבל באמרו ומכה אדם יומת למעט מכה בלי מיתה ואין לך חיוב מיתה על המכה אלא על מכת האב והאם • ואמר בן עזרא כי על כן שנה הענין שבאמרו מכה כל נפש אם הכהו במקום סכנה ובאמרו ומכה אדם אם הכהו במקום שאינו מסוכן • ור' אהרן אמר כי על כן שנה הענין בעבור שיאמר בגר כאזרח ובעבור כן אמר ומכה אדם בעבור שבמומים יש על העבדים בשפט אחר • והנה הסכה את חבירו בלי שיעשה לו רושם חייבו הכתוב בשבת ורפוי בכתוב רק שבתו יתן ורפא ירפא • ובעלי הקבלה אמרו יש חובל שחייב המשת ויש חובל שחייבו לו ארבעה • ואלו הם החמשה שבת ורפוי ובושת וצער ונזק והשלשה נזכרו בפרשת בשפטים • השבת והרפוי כפי שנזכרו בפסוק רק שבתו יתן ורפא ירפא והנזק כפי שאמר עין תחת עין והצער ממה שאמר תחת אשר עניתה וזהו דין לכל מצער והבושת סן והחזיקה במבושיו וזהו דין כל מבייש • ואמר ר' אהרן נ"ע כי לכך פרט הכתוב באמרו עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל כויה תחת כויה פצע תחת פצע הבורה תחת חבורה מפני שיש מי שיתחייב בחמשה ומי שיתחייב בארבעה ומי שיתחייב בשלשה ומי שיתחייב בשנים ומי שיתחייב באחד • והנראה לי כי זאת הכונה תהיה לפי דעת האומרים שיש במומין תשלומין אבל לפי דעתנו שאין תשלומין במומים הנה כשיתחייב לא יתחייב דבר אחד ואפילו דמי צער לא יתן לו כנון שחבל זה את ידו בברזל וזה נתן דמי צער כדי לחתוך ידו על ידי סם שהכתוב אמר כאשר עשה כן יעשה לו ואמר באשר יתן מום בעמיתו כן ינתן בו • ואולם המכה יתכן שיהיה חייב בארבעה בשבת ורפוי ובושת וצער ואפשר בשלשה ואפשר בשנים ואפשר באחד כנון שהכהו ברגלו וצבת משלם שבת ורפוי ובושת וצער • והכהו על ראשו וצבת משלם שלשה רפוי בושת וצער • הכהו בגבו משלם שנים רפוי וצער • הכהו במקום שאין בו צער משלם בושת בלבד כנון שתלש זקנו אלא אם תתך רגלו אינו מקבל רק נזק לבד לא דבר אחר ר"ל שיתתך רגלו לבד • ובאר שיש על המכה שבת ורפוי כאשר אמר רק שבתו יתן ורפא ירפא ומתי יתחייב בכך אם יקום ותתהלך בחוץ על משענתו בלי הכרח • ובעלי הקבלה אמרו במשענת עצמו ולא כן אז ינתן לו שבת ורפוי ונאמר ונקה המכה והכתוב הבדיל בין כן חורים ובין העבד וזה העבד אינו גר צדק • ובעלי הקבלה אמרו אלו הם העבדים שמלו וטבלו ודעת חכמי הקראים לא כן • והנה אם

Digitized by Google

מת העבד תחת ידו נקים ינקם ר"ל שיטות תחתיו וכי רחמיו על כל מעשיו • אך אם יום או יומים יעמוד לא יקם כי כספו הוא • ואם אמר יום מה טעם יומים אמרו בזה פירושים שיומים פחות מן יום כמו על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר • ויש אומרים יום שהוא כיומים מעת אל עת שאם היה אומר יום לבד היינו אומרים שאינו יום שלם • ואין הטעם שאם יום יעמוד תחיה הנקמה פחותה ויומים לא יוקם • ואולם מה שאמר ומת תחת ידו תופש עד שישלם היום שאם בפחות מן היום יאמר תחת ידו • ומסענה כי כספו הוא למד כי אם המיתו זולתו ועבד יום או יומים ומת יומת המית • ובעלי הקבלה פטרוהו מן המיתה ומן התשלומין כי לא כון להמיתו • ואולם אם סבנו אדוניו בראשי אברים שהוציא עינו אומר להפשי ישלהנו תחת עינו • ואם הוציא שתי עיניו יש מדרך סברא שעל האחת יצא חפשי ועל האהרת יוציאו עין אדוניו וכן הדין אם הוציא שני שנים שעל האחד יצא חפשי ועל השני יוציאו שן האהון • והזכיר מכלל ראשי אברים העין והשן ויש להקיש עליהם שאר ראשי אברים שהם בטול הרגשה ובטול אבר ולשון יש בו חלוף אם הוא קטן ועל כן צריך להורות להקיש שן בעין מה עין שאין בו חלוף אף שן אין בו חלוף -ואם הוא שן רעוע לא יצא לחפשי בשבילו • ואולם אם סמא עין העבד זולת אדוניו כן ינתן בו לא שיתן כופר מומו לאדוניו ויצא לחפשי שאם וותר זה לאדון הוא מפני שהוא עבדו • מה שאמר וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו דשמתה אין המעם שיפהית אורה ויצא הפשי אלא שיפסידנו לגמרי • העבדים הנזברים אינם מישראל כי בישראל כעבד כאדוניו הוא הדין בגר צדק אבל תרצון עבדי עולם שאם הרצון בעבד הנמכר כשש אם בשנה ששית הוציא עינו מה משפט יש לאדון • אמרו בעלי הקבלה נזקי עבד ואשת איש אשר הזיקום אחרים משלמין אבל הם שהזיקו לאחרים אין משלמין אבל הם פטורים ואחרי שתתאלמן האשת או תתגרש וישתחרר העבד משלמין ואם תרגו תהרגין זה לפי דעתם שיש תשלומין למומים • אבל לפי דעת בעלי מקרא על המקין כאשר עשה כן יעשה להם ואם הפסיד האדון הפסיד אבל במה שיש תשלומין אימ דין שיפרע הבעל או האדון אלא אם תתגרש האשה או התאלמן וישתחרר העבד • ואין להקיש נזקי העבד בנזקי שור כי העבד יש לו דעת ואפשר שידע לבבו מאדוניו ויפסיד מטון אהרים וימצא משלם :

הנה אהרי שהחל הכתוב בפרק וכי יריבון אנשים והורה מה שיכה איש לרעהו ולא יסבן אותו בנפש או במומים אלא חייבו ברפוי ושבת • והורה בפרק וכי ינצו אנשים מה שיכו בזולתם אע"פ שהיה בלא כונה כיון שהיה ברה"ר שיש שם מנהג עוברי דרכים לעבור ועל בן הזכיר אשה והזכיר שהיא הרה להקיש כל דבר אפילו שהיה במכה פתוחה יהיה חייב המכה בעונש כערך הנזק ואם כבנו בנפש או במומים יהיה מחויב בנפש או במומים לא בתשלומין • ואולם הנזק הבא מצד הגרמותיו בין בנפש בין במומים כן יעשה לו ואם לאו יתן כופר שעל רציתתו הזכיר הכתוב ולא תקחו כופר לנפש רוצח ולא על רציתת הגרמותיו • והנה על רציתת שורו אמר השור יסקל וגם בעליו יומת • ואמר אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו • והתורה הזכירה ארבע אבות נזקים והוא הדין לכלם שאם נהרג נפש באחד מהם יתן כופר ואם הכתוב הזכיר סכנת נפש בנזק השור הוא למעם ידוע כאשר יתבאר • ונכדר כל אחד מהם אבות והולדותיהם • ואלו הם האבות

השור והבור הבעור והחבער •

ובעלי הקבלה אמרו המבעה והחבער שלא ידמה לשון על לשון וקראו הבעור המבעה והוא השן שיורה לשון אכול מן מים תבעה אש • ואהרים אמרו כיתו וניעו • ואמרו מבעה זהו האדם והכתוב הששי להזכיר ארבעתם ששונים זה מזה ואי אפשר שיוקש האחד על האחר שיש ענין מזיק ואינו זז מבקומו ואין לו פועל בלל וזהו הבור • ויש נזק שיעשה מצד פעלה טבעית והוא נזק האש שיש לה העתקה • ויש נזק שיהיה מצד פעולת בעל חיים ותהלק לשני חלקים ממנו שיעשה להנאתו והם נזק חשן והתל • ויש נזק שיעשה אותו שלא להנאתו והוא נזק הקרן ובל אהד מאלו אב בנזקים ויש לו תולדות לכל ביוצא בהינו :

דין נזק השור

אבנם הנזק אשר יבוא מבעל חי שלא להנאה מה שאמר הכתוב וכי ינח שור את איש או את אשה ומת • באמרו שור איש לא של הפקר • ואמר את איש או את אשה שלא יטעון בי אין מנהג שהלך האשה

Digitized by Google

ברחוב • ואמר או בן יגח או בת יגח שלא יאמר בי היה לו לשמרם • ודין שוה בין שנבנם המזיק ברשות הנזק בין שנכנם הנזק ברשות המזיק חייב מפני שאין בכנהג השור להזיק שלא להנאה והואיל והזיק שלא להנאה השור יסקל ולא יאבל את בשרו ובעל השור נקי מן המות ומן הכופר • ובעלי הגמרא אמרו נקי מעורו ומבשרו • אך אם הועד מתמול שלשום בי שור נגח הוא וזו העדות בפני בעליו על ידי עדים • ותמול שלשום יאמר לרחוק ולקרוב כמו גם מתמול גם משלשום • ובעלי הקבלה אמרו ש־הועד שלשה ימים רצופים • ואמר ולא ישמרנו בעליו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת • אם כופר יושת עליו מן נואלי דם ונתן פדיון נפשו ואינו מיתה בידי שמים כדעת בעלי הקבלה זהו ההבדל בין שור תם לבועד • ובאמרו ואם שור ננח הוא מתמול שלשום אין הטעם בו שנגח מתחלה איש שאם נגח איש הוא בן מות אלא הטעם שנגח ולא המית והועד בבעליו שאם יגח איש ולא ישמרנו יומת בעליו ואפילו היתה העדות באותו היום לא שטעמו שהועד שלשה ימים רצופים זה אחר זה • הוא הדין לכל חיה טורפת כגון ארי וזאב ודוב ואלו אינם צריכים עדות כי הם מועדים מתחלתם ועל כן צריכים שמירת מבעליהם שלא יזיקו וצריך הנזק שלא יכנס ברשות המזיק כי הוא אם יזיק יזיק להנאתו • אבל השור אחרי שהועד אין ראוי להכנם הנזק ברשות המזיק • ואם עשה מום השור המועד צריך לתת כופר על המום :

ותולדות הקרן אמרו בעלי הקבלה שהן נשיכה נגיחה בעיטה רביצה • דאע״פ שהנשיכה והבעיטה ורביצה הן תולדות השן והרגל הם להנאתה אם נעשו שלא להנאה כגון שרמסה תינוק הן תולדות הקרן ואם המית עבד דן הבתוב לתת שלשים שקלים כסף לבעל העבד כדי ששמור שלא יזיק בהמתו והוא ערך שוה לכל העבדים • ובעלי הקבלה אמרו שעליו יש להקל ולהתמיר אחד עבד שבפחות ואחד עבד שבחשובים ערך אחד נחלים וקטנים עבד ואמה אע״פ שיש מהבמי הקראים חולקים בזה יש מהם אומרים שזה ערך הפחות אבל יש להוסיף עליו • ומהם אומרים שזה ערך בינוני ויש להוסיף ולגרוע • ומהם אומרים כי הוא ערך שזה לכל וזהו הראוי להכבים • ואולם אם נבנו בראשי אברים לא פירש הבתוב מה דינו ואם נאמר יתן בופר לאדוניו ויפטר העבד הנה במיתתו חייב שלשים כסף והעבד אפשר בהפסד עינו שוה יותר ונמצא משלם יותר בעינו ממיתתו • אבל הואיל ונתן סכום לכופר נפשו יהיה לפי זה השעור בראשי אברים כערך שיהיה בין הפסד הנפש ובין הפסדו בטום בין עבד ובין בן חורים והפחות יהיה לאדון והנזק והצער לעבד שהרי אם הוציא אדוניו עינו יצא העבד חפשי ועתה אם לקח כופר הטום בעליו מה הועיל הנזק וזה יהיה אחר העדות לא קודם העדות ואמר וכי ינוף שור איש את שור רעהו ואמר שור איש ר״ל שור שיש לו בעל שיהיה משכיל לא קטן ולא שוטה • ואמר שור רעהו ואפשר שור אינו ישראל אלא דבר הבתוב בהוה שאם היה שור תם והזיק דן הבתוב ומברו את השור החי הרצון בו לשחיטה והצו את כספו ונם את המת יהצון ולפי יושר הדין אם היה הנזק פחות ולקח בעליו חצי המעות משל המזיק נמצא הנזק מרויח וזה אי אפשר אלא הבונה לפי שויון מה שהפסיד מן חצי המת מה שפיחת מהיזתו חי ואם בן נזקי קרן תם משלם חצי נזק וחצי הנזק כפי שבארנו יהיה לפי שויון הנזק ועל כן אמר לשון חצאים שהיה פחות ויותר כגון חצי העם אחרי תבני והחצי אחרי עמרי ואמר ומכרו את השור החי והרה שיהיה הפרעון מנבו של שור • ואם היה מועד משלם נזק שלם שור תחת השור לפי שויון שורו והמת יהיה לו אומרים שהוא לנזק ונותן לו הפחות שפחת מן החי • ואם עשה בו מום משלם הצי ההפחתה אם הוא תם ואם הועד ישלם כלל ההפחתה • ואם הזיקה הבהמה רוב שורים ישלם הבעל לכל אחד דין שדן הבתוב • ודין להקיש כל חיה הטורפת וכל עוף דורס בשור ננח אך על מנת שלא יכנס הנזק ברשות המזיק • והשור שנגח את איש אחרי שהועד ולא המיתו אומרים החכמים מיסרין אותו על אופן שלא נשמר אך אין ממיתין • אמרו בעלי הקבלה נזקי שן ורגל ברשות הרבים אינם משלמים דבר אבל ברשות הנזק משלמין נזק שלם חוץ מצרורות הנתזין מרגלי הבהמה שמשלמין חצי נזקין אם נכנם הנזק ברשות המזיק פטור מכלם אחרי שהוא מועד מתחלה כאשר אמרנו • בעלי תתלמד אמרו כלל נזק שלם נבה מחוצה לארץ ובל נזק פחות או יותר קנם אינו אלא לארץ נמדין תורה אין הסגלה • אומרים שור שחבל באדם אם תם משלם חצי נזק מטעם ואם מועד משלם נזק שלם אבל שבת ורפוי וצער הוא משחחובל אדם • כל שיעשה להנאתה ברשות הרבים פטור בין אבילה בין בעשה בין

חבוך בין דבר אחר • שני שוורים שחבלו זה את זה כל אחד משלם חצי נזק לחברו • ואם מועד לתם הוא הדין שמחשבין חצי נזק לתם ולמועד נזק שלם • והתורג אדם אם תם הוא בעליו פטור מן הכופר ומועד חייב בכופר • ואם שור גנח הוא שנכנס ברשות בעליו השור נסקל והבעל פטור מן הכופר • בעלי הקבלה אמרו דברים שונים שמועד שהוא גנח בכונה נסקל והבעלים חייבים בכופר בלא כונה כנון שכון להרוג בהמה והרג אדם השור פטור ממיתה והבעלים חייבים בכופר ואם המית בלא כונה הוא פטור ממיתה והבעלים פטורים מכופר :

דין נזק הבור

אמר התהוב וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולמה הקדים הפתיחה מן הבריה ונראה כי ישראל כשנכנסו לארץ מצאו בורות חצובים שנאמר ובורות חצובים אשר לא חצבת ועל כן הקדים הפתיחה • ובעלי הקבלה אמרו אם על הפתיחה חייב קל וחומר על הבריה אלא על כן אמר או כי יכרה שאין דנין מן הדין • ואמר או בי יכרה איש בור ואם כרה אחד אחר אחד אם לא כרה הראשון בשעור אשר תנזק הבהמה ההפסד יהיה לאחרון אלא אם תפסד הבהמה גם בשעור שכרה הראשון יהיה ההפסד לשניהם • בעלי הקבלה אמרו הבור בשעור עשרה טפחים ואמרו אם כרה הראשון בשעור תשעה טפחים והשלים האחרון את הטפח האחרון יהיה חייב • והלא הם אמרו אם הוא פחות מעשרה טפחים חייב בנזקי בהמה • והנבון בשעור אשר יהיה כפי ערך הנזק כי אפשר שיהיה שעור הבור שתנזק בהמה קטנה ולא תנזק בהמה גדולה • ואמר ולא יכסנו כסוי חזק אלא אם כסהו כסוי חלוש אם הפול הבהמה הוא משלם • ואמר ונפל שמה שור או חמור להקיש על השור כל בהמה טהורה ועל החמור להקיש כל בהמה טמאה והוא הדין על עוף טהור ועל עוף טמא ולא הזכיר בן אדם באשר הוא בן דעת ואם נפל דינו כי היה לו להקשיב • אין בעל חבור חייב דבר אלא אם היה נער קטן או שהיה הכסוי חלוש ונפל הגדול או שפתחו והניחו ובלילת לא היתה לו ידיעה חייב לשלם הקש מן הגג שהוא בלא מעקה חייב לשלם כופר כן גניחת השור • ומה שאמרו בעלי הקבלה שור ולא אדם חמור ולא כלים הלא הם אומרים בנזקי אדם חייב לשלם נזק שלם • וחכמי הקראים אמרו חקוק ומשאו והדין עמם • ואמר בעל הבור בין שהוא בגשותו בין שהוא ברשות הרבים ומתיחם אליו • ובעלי הקבלה חולקים על בור שהוא ברשותו גם בו הייב כדעת ר' עקיבא שנאמר בעל הבור ויחפו אליו • ובארו החכמים על כמה פנים יתיחם אליו • משום שהוא חופר או פותח או משום שהוא באחזתו או משום שקנה אותו או שהוא בעליו על דרך שכירות או שיהיה לו על דרך שאלה או שיהיה בשותפות • והנה אם יפתח איש בור ויעתק הבור אל אחר ויניחנו הראשון פתוח ולא יכסנו השני יתחייב ואפילו היו עשרה ויעתק מזה לזה האחרון יתחייב • ואמר ולא יכסנו ואין טענה לבורה לומר כי לא השלמתיו עדיין ואיך הייתי מכסה אותו מפני שיש לו לעשות תקנה כאשר יעשה מעקה סביב הבור על כן לא אמר או כי יכרה איש בור ויכסנו ואם לא יכסנו אלא אמר ולא יכסנו ומלמד בעוד שהוא כרה אפילו שלא השיג על הבונה שיכסנו מה שיפול בשלם אותו בעל הבור • והנה אם הניח הבור פתוח בין בשוגג בין במזיד חייב • ובאמרו ונפל שמה שור או חמור שנפל דרך הלוכו אבל אם נבעתה הבהמה ונפלה לאחריה אינו חייב • ואמרם חכמי הקראים חמור ומשאו על כן אמר כסף ישיב לבעליו • ולא אמר שור תחת השור להכליל דמי המשא לבד שלא יהיה הכלי על ידי בני דעת • והנה אם נפל כלי יקר בבור ונפסד חייב לשלם וזה אמת כי אדם שיהיה בר דעת וחמור או שור שיש לו סנהיג וכלי שהוא בידי בר דעת ונפלו אין בעל הבור חייב דבר • ושור שהוא פקח ונפל ומת פטור • תולדות הבור המניח סביב או משא כל מה שיהיה ומים והזיקו התולדות כאבות :

דין נזק הבער

מה שאמר התהוב כי יבער איש שדה או כרם והברם כולל נפגים ואילנים שנאמר ועד כרם זית והוא הדין לנעות ופירות שעל החנותים • ולשון בעירה מצורת אנחנו ובעירנו והרצון שיכנס המזיק ברשות הנזק שנאמר נשלח את בעירה ובער בשדה אחר והוא הדין לכל בהמה או עוף אשר ירעה בשדה איש אחר • אבל מה שיזיק ברשותו לעולתו נזק שן שאבלה ורגל שרבצה ובעטה

ובעטה אשר הם להנאת הבהמה • אבל בשדה אחר אפילו היתה הבהמה הולכת ומסתה תינוק בהלוכה משלם נזק השדה ונותן כופר על הנפש אבל ברשות הרבים אינו משלם כלום כי דין היה לו להשמר • אבל אם הזיקה שלא להנאתה הם תולדות הקרן ומשלם חצי נזק אם הוא תם ואם מועד משלם נזק שלם ואמר מיטב שדהו מעמו של אחד ומיטב כרמו אין הטעם של מזיק כי אם של נזק • ואע"פ שאמר שדהו וכרמו ואמר כי יבער איש אין כנוי שדהו וכרמו חוזר לאיש הנזכר אלא אחר שאמר בשדה אחר שהטעם בשדה איש אחר יהיה כנוי שדהו וכרמו חוזר אליו ואין הטעם שישלם שדה וכרם אבל הטעם שוין והזק שלא יפרע לו בפחות הואיל והזק שיפחית ממה ששוה ההזק כדין שור תם שמשלם חצי נזק • לא כדעת בעלי הקבלה שאם הפסיד לו שדה פחות שיתן לו המשובח שבשדותיו עד שאמרו המזיק פורע מן העדית ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזבורית ר"ל בפחות :

דין נזק האש

אבר הכתוב כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה • ובאמרו כי תצא הדעת בו שבעל השדה הבנים האש בשדהו לאכול קוציו והאש יצאה ואכלה גדיש של איש או הקמת הטעם כעוד שהזרע עומד בלא קצירה • ובאמרו או השדה ר"ל שהזיק השדה בשרפה • ולמה חזכיר האש יולת הבעיר מפני שהבעיר אפשר לאמרו ברמן אבל על האש אין מעצור ועם כל זה הזכירו כי על הזק האש יש לו לשלם ואע"פ שאין יכולת לעצרו • והנה האש אם הדליק בתוך השדה שלו והלך בשל חברו משלם מה שמנהג העולם להניה שם • אבל אם הכנים בתוך של חברו משלם כל מה שבתוכו ואם נמצא קטן ונשרף משלם כופר • אבל אם היה גדול יש לו לברוח ואם סבבתהו האש ולא הרגיש שיוכל לברוח יש לו לשלם כופר • וכך אמרו בעלי הקבלה היה נדיש ועבד בסמוך ונדי בפות חייב לשלם נדיש לבד שהעבד יוכל לברוח • היה גדיש ועבד כפות ונדי סמוך חייב לשלם עבד כפות ונדי סמוך שאינו יכול לברוח • ונחלקו הכסיהם במדליק את הגדיש והיו כלים ונדלקו • ונחלקו ר' יהודה אומר חייב וחכמים אומרים אינו חייב אלא גדיש לבד שאין דרך בני אדם להניח כלים בגדיש • אבל על נפש אדם אמר ר' ישועה ונדמה משפטו אם שנקיש אותו כרוצח בשנה וילך אל עיר מקלטו או שנקיש אותו במיטב שדהו והאמת כי הוא משלם כופר הקש מן השור המועד שנגח את איש ומה שהיה עם האיש חייב לשלם גם כל מה שהיה לו לצורך אל השדה • ותולדות האש כגון מי שפרץ גדר הסים והלך ועקר זרעים או הפכיר דברים • וכן מי שהניח חלונות פתוחים ונכנס רוח מצוי והניע כלים ושברם או הניע סכין תלוי ונפל והרג את הנפש חייב לשלם כופר • ואם היה של שותפות משלשין בממון ואין האחד משלם דמי נזק שלם • והנראה כי אם לא נתנו תשלומי נזק אין משלשין בנזקין אלא כל אחד חייב נזק שלם • וכן אמרו בעלי הקבלה משלשין בממון ואין משלשין במכות :

תם ענין ארבעה אבות נזיקין

דין המלקות

דין המלקות אינו רק לעוברי מצות לא תעשה שהכתוב לא העניש במצות עשה כי אם במצות פסח ומילה בעונש כרת אבל כל ענשים שמצאנו בתורה הם על מצות לא תעשה דין ארבע מיתות בית דין ומלקות וכרת • ואולם דין ארבע מיתות בית דין נתבאר באזהרות נדעות ונם עונש כרת באזהרות ידועות • אבן המלקות לא נודע דינו באזהרות מעוינות • אבן מצאנו הכתוב שהוציאו בלשון יסור באמרו בבן סורר ומורה

Digitized by Google

ויסרו אותו ובטוציא שם רע בחו כן • ונאמר והכהו כדי רשעתו במספר • ודין להקיש עליהם כל אזהרה שאין עליה חיוב מיתת בית דין וחיוב נזקין והיוב השלומין • ובעלי הקבלה אמרו חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות וחייבי מיתות בית דין אינן חייבי מלקות והקישו כלל האזהרות במלקות מכה שאמר והפילו השופט לפניו והפלא ה' את מכותיך זו היא הפלא זו היא הפלאה והכלילו במצות לא תעשה שנאמר והיה אם לא תשמור לעשות שמלת שמירה היא על האזהרה • ואמרו תנאים אחרים כי באמרו לעשות פרט ללאו שאין בו מעשה ושיהיה לאו שאינו נתק לעשה משום דסמיך לאו דחסימה שאינו נתק לעשה ושלא יהיה מחייבי מיתות חייבי נזקין חייבי תשלומין שנאמר כדי רשעתו במספר משום רשעה אחת אתה מחייבו ואין אתה מחייבו משים שתי רשעיות חוץ מחייבי כריתות שדין של מעלה מוחלין דין של מטה אין מוחלין • ועל לאו שבכללות חולקין • ואולם המלקות חייבה התורה בעבירת מצוה והורה הכתוב היסור בקצת עבירות כאשר נאמר ויסרו אותו ונאמר והכהו כדי רשעתו במספר ונאמר ויסרו אותו ולא ישמע אליהם • ובנראה מנאמר והכהו כדי רשעתו אחרי שנאמר ארבעים יכנו לא יוסיף שהמכת הגרולה היא עד ארבעים • אמנם מאמר והכהו כדי רשעתו מראה שעל פי רצון השופט להעדיף כפי גדל העון ולהפחית כפי פחיתות העון אמנם לא יוסיף על ארבעים • או יהיה הרצון במאמר כדי רשעתו במכות גדולות או קטנות וכלם במספר ארבעים ועד זה המספר יסבול המוכה • והארבעים מצאנו מספר מוגבל אשר יסבול החי • והנה משה רבינו ע"ה שצם ארבעים יום וניוה להתפך עד ארבעים וקץ זמן הכבול עד ארבעים • והנראה בי כל שביעי יש לו שנוי והארבעים לשש שביעיות והשבוע השביעי יש לו שנוי ואם עבר על רוב המצות ויתחייב ברוב מלקות ילקה בפי שהוא סובל זמן אחר זמן • ואמר לא יוסיף לדבותו פן יוסיף להבותו על אלה מכה רבה אפילו מכה אחת והטעם על אלה שהם מכה רבה לא שמכת אחת תקרא מכה רבה ומכאן אזהרה למכת את חברו • ואמר ונקלה אחיך לעיניך ברעי או בשתן • ויש אומרים בעבור שהכהו מכת רבה שלא כרצון השם באלו הקלהו :

תם דין המלקות

דין ארבעה שומרים

דין אלו הארבעה שומרים נתבאר בתורה וחלוקם חלוק הברתי • חלוק ראשון אם שיתן אדם דבר לידי איש לשמרו • או שישאל דבר מידי איש אהר וצריך לשמרו • ובל אחד מאלו שני החלקים עוד יחלק לשני חלקים • אם שיהיה בשכר או בלא שכר ואלו הם • שומר שכר או שומר חנם שואל בשכר או בלא שכר :

דין שומר חנם*)

*) כל הדברים הללו הנאמרים כאן בדינים שבין אדם לחברו אין לדם בח בזמן הזה כי המה הולכים כפי חקי המשלה ירה •

אמנם על שומר חנם אמר הכתוב כי יתן איש אל רעהו בסף או כלים לשמור דבר הכתוב בהזה כי על אלו אין נתינת שכר בשמירתם והוא הדין לכל מה שלא יותן שכר כאשר יתבאר • ואמר ונגב מבית האיש • ובאמרו כי יתן איש אל רעהו הזהיר שהוא אהובו מאנשי דתו ואבר לשמור רצה בו שמירה מעולה במה שאפשר להשמר כי יש חלוק בשב הה בפי חלוק הדברים הנשמרים • נראה שאם לא שמרו כדין הדבר הנשמר

הנשמר ונפסד עליו לשלם אלא אם שמר שמירה מעולה ועם כל זה נפסד כאשר אם נגנב מבית האיש אם נמצא הגנב על פי עדים ישלם שנים לבעל הפקדון ואם לא נמצא הגנב ולא תמצא עדות שנגנב ונפלה חשדה מבעל הפקדון לשומר אומר ונקרב בעל הבית אל האלהים • וזה המאמר מסתעף לשני טעמים שאפילו העידו עדים שנגנב ולא נמצא הגנב יש לערער לשומר כי אולי לא נשמר בטוב כדין הדברים הנשמרים שמירה מעולה או שיחד מקום לשומרו והוא ההליף המקום או ששלח ידו ונשתמש באותו הפקדון או אם שלח יד ולקח מקצת והשאר נגנב חייב לשלם את הכל • לא כדעת האומרים כי מה שלקח אותם יהזיר כי אולי מפני שמושו נפסד שראהו הגנב או שהרגיש ואם לא הרגיש אפילו אדם זה לא ינצל מן הטענה • אלא אם מלטלו מפני סבנה או מפני שוללים לשמרו אין עליו אחריות ואפילו הוציא עליו הוצאת לשמרו ועם כל זה נפסד יש לבעל הפקדון לשלם ההוצאה כך דנו החכמים • והאמת אם בתעצל השומר מלחוש בהצלתו יש עליו חיוב ואם נתנצל מכל אלו העלילות גם לא נמצא עליו עדות לחיובו יתחייב בשבועה כי לא לקחהו הוא • זה הוא אם לא שלח ידו במלאכת דעהו וכל זה אם לא היה בתנאי יתחייב בשבועה • והנה השבועה תלויה ברשות בעל הפקדון אם רצה מוותר ואם לאו יתחייב השומר להשבע • יש חכמים אומרים אם טען השומר שאם נפסד הדבר ממני יפסד ואני פורע לך ולא אתחייב בשבועה כיון שאמר בשומר שכר ולקח בעליו ולא ישלם ר"ל ולקח בעליו את השבועה ולא ישלם שאם לא ישבע ישלם ולא יש לבעל הפקדון לחייבו השבועה על ברחו לומר לא אחפוץ לקחת משלך וממוני נפסד השבע והפטר ממני מפני כי אם ימצא הגנב אקח תשלומי כפל והחומש על השבועה ואולם השומר אם חשד אנשים מן היוצאים ובאים בביתו יש לו להשביעם • ואם חשד על קהל אנשים יש לו להשביעם שבועת אלה • והאמת שאם ישלם לא יתחייב בשבועה שהרי אם רשל השומר בשמירתו יתחייב לשלם אותו הקרן לבד • ויש אומרים שזה תלוי לדעתן בעל הפקדון • ואולם התחלוקה אחרי שנשבע או אחרי שיפרע אם נמצא הגנב ויתחייב בתשלומי כפל הכפל למי יהיה • יש מי שאמר שאם נשבע השומר הכפל יהיה לשומר ולא בן אלא שמן השבועה נוצל מן השלום • ואחרים אמרו אפילו ששלם ואחרי כן נמצא הגנב הכפל הוא לבעל הפקדון • והאמת כי הוא לשומר כך פסק ר' טוביא נ"ע וכך הודו בעלי הקבלה בין ששלם קודם שנשבע בין ששלם אחר שנשבע • אלא אם שמו תנאים אשר לא יזכה השומר בכל אלא מחצה על מחצה השומר ובעל הפקדון או אם תפש בנין אם קבל לשלם ומת ואמרו בניו אין אנו משלמין או לא הספיק לתבוע לשומר ישלמו הבנים או שישלמו הבנים לבנים • וכן יש תנאים לשואל והאמת שאם שלם או קבל לשלם יזכה בכפל • וכן אם השאיל שומר שותפין ישלם לאחד זוכים האחרים לחלקם בכפל • השאיל לאשה ישלם לבעלה זוכה האשה • הנה קודם השבועה אם נמצא הגנב שומר שכר ושומר חנם תובעים מן הגנב נשבע שומר שכר אחרי כן נמצא הגנב רצה עומד רצה אינו עומד • ובשלום הפקדון אם היה בעת הפקדון יוקר ובשעת השאלה הוזל איך יהיה הדבר וכן להפך • החכמים נחלקו זה אומר בכה וזה אומר בכה והאמת שאם נגנב והפסידו הגנב משלם הקרן בשעת הגנבה והכפל בשעת העמידה בדין • ואם שלם השומר משלם כפי הערך בשעת השאלה ואם כהש ואחר כך נתם לשלם ישלם כערך אם היה שוה בעת היוקר מעת שכחש עד שנתם • ואם יקרבו ימי השומר למות יתחייב לתת הפקדון לאיש נאמן אשר נודע בנאמנות ויתחייב השני כמו הראשון • ואם נתרשל והניחו עם ממונו אם נפסד או לקחו היורש וישתמש בו יתחייב באחריותו מן הירושה • ואם רצה השומר לשלח הפקדון לבעליו בלי רשותו מה שהקרה בדרך האחריות לשומר אם לא שמר אותו השליח כהוגן ונפסד • מי שיש אצלו פקדון ושאל אותו הבעל דין להחזירו בשעתו ואם נמנע ולא החזירו ונפסד האחריות עליו • היה יום שבת ולא החזירו לשעתו אין עליו אחריות אם נפסד מפני כי בעת שקבל הפקדון על דעת שלא ישיב אותו ביום שבת ואפילו שלא נזכר בתנאי • בא בעל הפקדון וביקש הפקדון זידע השומר כי אם יתגנו בעת שבקשו יקחנו השלטון או השולל יתחייב עליו שלא יתגנו כי לשמרו הפקידו בידיו שלא יפסד ואם נשאר בידיו ונפסד אין עליו אחריות • ערבב השומר הפקדון עם ממונו נתחייב באחריות • היו שני פקדונים ונתערבו ואין אחד מן המפקידים מכיר פקדונו דנו החכמים לחלקם בשוה • והשומר

Digitized by Google

שנגב הפקדון הוא בעצמו ולא רצה להשבע ופרע מטון לבעל הפקדון ואתרי כן נמצא העדות כי נגבו יש לו תשלומי כפל כי כן נאמר על כל דבר פשע על שור על חמור על שה ופרט דברים אתרים להורות שכלם דרך אחת להם אע"פ שהוציד כסף או כלים ותבר האבדה בעבור חיוב השבועה בבחוש • ואמרו קצת החכמים כי ונקרב בעל הבית אל האלהים שבועה היא לפני הדיינים על כן אמר אחריו על כל דבר פשע • ורבינו ישועה נ"ע פירש כי פשע הוא שיצא מרשות אל רשות כמו בימיו פשע ארום מתחת יד יהודה • והנה על כל דבר פשע דבר שיצא מרשות בעליו בין שנגנב בין שאבר • ויש לומר שמאמר פשע כולל מה שיעשה השומר בפקדון שגוי דעת הבעלים שבאמת הוא בלי רשותו • אע"פ שהזכיר כסף או כלים ותבר האבדה בעבור חיוב השבועה בבחוש ואמר אשר יאמר כי הוא זה ר"ל שראה הדבר ביד רעהו אחר שבחש עליו ואמר כי זה הוא שכחשתו וזהו האמת אך יש מפרש אשר יאמר כי הוא זה דבר השומר או מוצא האבדה אשר יאמר כי זה אשר אתה מבקש הוא שלי אומר עד האלהים יבוא דבר שניהם ר"ל דבר השומר ובעל הפקדון ואומר אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו • והנה במאמר ונקרב בעל הבית אל האלהים הוא לאופן השבועה שיפטר השומר בשבועה • אבל במאמר עד האלהים יבא דבר שניהם באר הרצון באמרו אשר ירשיעון אלהים הטעם בעדות העדים שהרי אמר אשר יאמר כי הוא זה והנה באמרו אשר ירשיעון אלהים אין הטעם אחד משני היריבים ר"ל בעל הפקדון והשומר שאם כן נמצא משפט בעל הפקדון חמור ממשפט השומר כי השומר ישלם שנים עם מה שנחשד באמרו אשר יאמר כי הוא זה אמנם בעל הפקדון ישלם שנים מכיסו על כן יש לומר כי מאמר אשר ירשיעון אלהים חוזר על שני אנשים שקדם זכרם ר"ל השומר והגנב כי אפשר שכחשו ואחרי כן הזכר הדבר על ידי עדים על כן אמר אשר ירשיעון אלהים כי לא ינצל הדבר המופקר משניהם אחר שנפסד אם הוא על ידי השומר או על ידי הגנב ומאמר על כל אבדה הוא מעין הפקדון • אך מה שאמרו חכמינו כי מאמר אשר ירשיעון אלהים חוזר על הנתבע לבד אינו כן כח הפשט • אך ר' שלמה הצרפתי פירש עד האלהים יבא דבר שניהם העד עם הנתבע כי על מה שאמר אשר יאמר כי הוא זה הוא מאמר העד ע"כ אמר אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו כי כאשר זמם לעשות לאחיו כן יעשה לו • וסתר דברי רבותיו שאמרו כי מאמר כי הוא זה הוא למדה במקצת שיתחייב בשבועה והורה כי אין זה כח הפשט :

דין שומר שכר •

אמר הכתוב כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור ולכל אתת מאלו שתי הפרשיות דבר בתוזה על הרוב כי על הכסף והכלים אין נותנין שכר שמירה וזה על הרוב • אך ימצא שנותנין שכר • וכן על המעוט אין נותנין על שמירת הבהמות שכר • ובפרשה השנית בשומר שכר מה שימצא על הרוב באמרו חמור או שור או שה אם יקרו בדברים אשר לא יוכל להצילו כגון אם מת אשר לא יוכל להצילו מן המות ואמר או נשבר כי אם נשבר רגלו לא ישלם זה וכן אם נשבה כי הלסטים היו הזקים ממנו • ואמר אין רואה שאם היתה עדות אינו מחויב בשבועה • ואמר שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו כי אולי הקרתה לו הסכנה משום שנשתמש לו לצרכו • והשבועה היא על הנתבע כאשר אמר ולקח בעליו ולא ישלם המעם בעל הפקדון השבועה ולא ישלם הנתבע • ואולם יש שבועה על התובע כאשר יתבאר ואפילו לא יקבל התובע השבועה הדין יש לו לפטרו מן התובע בשבועה אלא אם ינגב מעמו חייבו לשלם על כל אופן ואם שמרו שמירה מעולה כפני שהוא שומר שכר • וכן אם יטרף צריך להביא עד הטרפה אם שיביא סימן מן הבהמה עצמה באמרו שתי כרעים או בדל אזן שהם אברים נגלים מראים שנטרפה בהברח או שיביא עד שראה כי נטרף ולא יכול להצילו מן החיה הרעה • ויש מי שמשוה שתי הפרשיות שהם כשומר חנם ואם הבדילם הכתוב הדעת בר שהכסף והכלים בבית ואלו בהמות יקרו בהם מאירעים אחרים ורצה לפטרו מהם ואם חייבו באלו אם ננגבו ופטרו מהם הוא בעבור כי הבהמה תמצא עמו ועל כן אמר אם ננוב ינגב מעמו ועל כן יתחייב לשלם כי לא שמרו בטוב לא מפני שהיה שומר שכר והאמת כי רשל ולא רדף אחרי הנגב להצילו יתחייב לשלם • ואנחנו הקדמנו כי אין הדעת באחת משתי השמירות שרשל בשמירתו שאם חייבו

Digitized by Google

על זה הגנבה מפני רשולו יש גם לחשוב על הגטרף מפני רשולו ולמה פטרו ואיך אפשר חיות שני המאמרים כאחד על האחד נאמר רשל ועל האחד לא רשל והאמת שאם רשל בבל מה שפער להזיק הבהמה יתחייב לשלם :

דין שואל הנם

אמר הכתוב וכי ישאל איש מעם רעהו וה על שואל בחנם ואמר ונשבר או מת שם שני תנאים בעליו אין עמו שלם ישלם אם בעליו עמו לא ישלם · ולא יתכן לקחת כל אחד מאלו שני המאמרים על כלולו שאם לא היה בעליו עמו והוא נשתמש בו והוזק בבל מיני הזק דין לו לשלם אבל אם לקחו ועדיין לא נשתמש בו ובשהיה מוליבו מת לא ישלם אלא הוא פטור מן התשלומין אבל באונסים אחרים חייב · ואם בעליו עמו ונסתכן לא ישלם הטעם שירים הנשאל כי לא הוזק מן השואל ומת אז לא ישלם הטעם כי לא שאל ממנו אלא להועיל לו ולכך נתרצה הנשאל · ואם מת מכלי שסבנו השואל לא ישלם · ויש להקשות שאם תתקיים העדות כי לא נסתבנה הבהמה בעוד שאין בעליו עמו כמו שהסתבן בעוד בעליו עמו ונפטר השואל איך יהיה הדבר · ויש להרין כי בעוד שבעליו יהיה משלים בדרך שהוא הולך על כן לא ישלם אבל אם אין בעליו עמו להשלים שלם ישלם · ויש מפרשים בעליו אין עמו בשעת השאלה ואין צורך כי לא יאות הפירוש :

דין שואל שכר

אמר הכתוב אם שכיר הוא בא בשכרו והשואל בשכר והטעם ואם אין בעליו עמו ובא בשבר אין לו לשלם · או הטעם אם שכיר הוא בא העונש במקום השכר ואין הטעם הלך בשכרו כמו באה שמשה בסברת רבינו יפת נ"ע כי לא ימצא במלה אחת דבר והסבו זולתי אם הוא דרך בנוי :

דין הגנבה

דין הגנבה הכתוב אמר לא הגנוב בעשרת הדברים ובפרשת קדושים כתוב לא תגנבו · ואולם בשנון האזהרה זכרו התכמים אופנים שאם שנן הוא להורות במה יתקדשו או כדי להבליל עם הגנב עוזריו · ואמתת הגנבה הוא שיקח האדם מה שאיננו שלו בסתר והאזהרה כוללת ואולם בחיוב המשפט הלוקה לפי משפטי הגנבה · נאמר על האדם וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת וזה האיש הוא ישראל שנאמר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל · יש מפרשים שזה הכללה לבני ישראל אבל וגונב איש כולל ישראל ואינו ישראל וזה לא יתכן כי דין ישראל מקל וחומר · ומי שאמר כי על כן אמר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו להבליל האשה שבפסוק וגונב איש הפגלה על הזכרים אין דבריו נכונים כי בזכור האיש כולל גם הנקבה אבל היא מצוה נשנית לכלול את הגר ואמר ומכרו ונמצא בידו על מנת שמכרו יתחייב הגונב מיתה · ואולם אם לא ימכרהו לא זכר הכתוב משפט · ואפשר שיתחייב יסור משום הגנב שאינו משלם דבר אבן מלבושו ומה שתופש יתחייב בכפל ואם העבידו ישלם לו שכר עבודתו · ואחרי שאמר ומכרו ונמצא בידו יש מפרשים או נמצא בידו וזה לא יתכן כי אם לא ימכרהו לא יתחייב מות · ואין הטעם שאם נמצא שבידו מכרו והוא לא גנבו אבל רשותו לבד · ואולם הבונה אחרי שמכרו אפילו שנמצא בידו יומת בעבור שבגנבת בהמה אמר וטבחו או מכרו ואחרי כן אבר אם המצא תמצא בידו הגנבה ואפילו אם מכרו שנים ישלם ובמשנה תורה אמר והתעמר בו ומכרו ושתי הלשונות דומות שלשון ומכרו בבפף · והתעמר לשון תמרה ויש מפרשים לשון הזממות האדון לעבד · אם מכרוהו רבים כלם חייבי מות אין להם כופר כי זה כשאר חייבי מיתת בית דין · ואמר בגונב בהמה וטבחו או מכרו ושוה תטביחה והמכיחה במשפט אחד ואחרי שטבחו בין מכרו בין שלא מכרו כאחד · ואמר חמשה בקר

צב ישלם

Digitized by Google

ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה וכולל הנגיחה והשביחה תחת חמשה ותחת ארבעה לא שהנגיחה חוץ מן השביחה והשביחה עד שיתחייב ששה ושבעה • ואין ספק מפאמר לא יבוז לגנב כי ינוב ונמצא ישלם שבעתים כי לא עיין בנגיחת שור אבל הטעם תשלומין שלמים כמו שבעתים יוקם • ואין מאמר נכון מה שאמר מפרש אחד חמשה כנגד השביחה וארבעה כנגד השביחה שהשביחה בבקר ובצאן והשביחה בבקר ובצאן בשוה ואלו היה כן היה לו לומר בענין דוד ואת הכבשה ישלם חמשה וענין מאמר דוד כי בן מות הוא משפט המלך שאם לא היה לו כי אם הכבשה לבדה באלו היא חייו והנה נוטל נשמתו ומתיתו והנה הנוזל חייב מות • ואולם התברח אשר יביא לזה המפרש לומר בזה כי בענין הנגיחה לא חלק ביניהם אם לא יסבר ואם לא ישחט הראיה של זה מה שאמר אם המצא תמצא בידו הנגיחה והתקש לא יועיל כי התקש הוא במה שאינו בתוב לא על התוב • ובהלוקת העונש בשה ארבעה ובשור חמשה נתנו החכמים טעמים והם בלתי נאותים כי היה ראוי להיות בזה חלוק בנגיחה והלא בנגיחה שוים בעונש שנים ישלם • ויש לומר כי בנגיחה אפשר שימצא בראשו ועל כן במבירה וטביחה לא ימצא בראשו ועל כן החליף העונש • ואמרו כי נגיחת השור בקלות ועל כן ההסיר בשור בעונש ואמרו כי הפסד השור יותר על כן החסיר בעונש שכו יתרוש • ויש אומרים כי נגיחת השור קשה להסתירה ומי שינגוב שור הוא ננב חריף על כן ענשו יותר • ואולם תשלום ארבעה וחמשה צריך להיות בערך הדבר הנפסד • וכן באמרו שנים ישלם וברשות הטעניש יהיה הענין תלוי אם ימחול ואם לא ימחול • והנה אם ננב ראובן ובא שמעון וגנבו ממנו איך יהיה הדבר • יש להשיב כי ראובן לא יתחייב רק הגנאי והעונש יהנור אל שמעון ואם לא ימצא שמעון ישלם ראובן • ואין טעם לאומר שהכתוב אמר אם המצא תמצא בידו הנגיחה וזה ננב ממנו שמאמר אם המצא תמצא מעמו אע"פ שמכרו ועדיין נמצא בידו שנים ישלם כאשר פירשנו במאמר ונמצא בידו • שאם המונה היות הנגיחה נמצאת בידו או ישלם שנים הנה יסבור או יטבח ויאמר ננב כי הכתוב לא תלה העונש אלא בנפש הנגיחה • ואולם אם מת ביד הגנב או נשבר לא יתחייב תשלומי ארבעה או חמשה אלא תשלומי בפל ולא יכשר מאמר מי שאמר שאם נגבו אחד מן הגנב והגנב השני טבח או מכר הגנב הראשון ישלם תשלומי כפל והשני לראשון תשלומי ארבעה והמשה ונמצא נהנה הגנב הראשון • וגם דבר מי שאמר כי הראשון ישלם שנים והשני ארבעה או המשה כלם לראשון ועל כן אמר ונמצא ישלם שבעתים כי הכתוב לא הכניל הנה ננבת שור • אבל האמת שהאחרון משלם לבעל הדבר בין תשלומי כפל בין תשלומי ארבעה וחמשה • וחברים שננבו משוים בממון והכתוב אומר שור ושה לבד ולא הזכיר שום חי אחר ונראה שלא נקיש עליהם וולתם כך הורו חכמי הקבלה אע"פ בן אמרו להקיש נפה לנפה ודקה לדקה • ור"ל שאם ננב חמור ומכרו ישלם חמשה ואם ננב בלב ומכרו ישלם ארבעה • והנהרג מן חיות הטמאות בדין הכבוה ונעזרו מן מאמר ואם המצא תמצא בידו הגנבה ובלל שאר בהמה באמרו משיר עד החמור עד שה חיים שנים ישלם • אבן בעלי הקבלה אשר אמרו כי תשלומי ארבעה וחמשה בשה ושור לבד על כן אמרו באמרו חיים שנים ישלם ולא מהות והלא האתנה בטלת חיים • והוא הדין על העוף אם ננב ומכר או טבח • ונראה שאם מתה הבהמה בעוד שבנגיבה לא יתחייב רק שנים • בעלי הקבלה אמרו שאם ננבו וגדל ואחרי כן מכר או טבח אינו משלם רק שנים כי נעשה בו שנוי והאמת שמשלם כמו שהיה שוה בשעת הגנבה • ננב את הדרה משלם בבפלו תשלום העובר • תרתה אחרי שננבה שבה הגנב בעובר • ואם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים הדשת בו בלילה שנאמר הדר בחשך בתים • ואמר אין לו דמים המעם שאם נתברר לו פן יסבננו יש לו להרגו ואמר אם זרחה השמש עליו דמים לו מפני כי אפשר שיצעק ויתקבצו אנשים ולא יסתכן על בן אמר דמים לו ואם הרגו חייב מות • ואמרו שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו חוץ לבה שגנב כי השלומין חייב ולא הריגה ואם אין לו ונמכר בגנבתו וכתוב דבר על הנמצא אחרי הרוב כדרך בי בשדה מצאה צעקה הנערה כי אפשר בלילה אם יזעק כי לא יבין אדם יש לו דמים כמן בן שבא לגנוב פן האב או את מן האם או שהוא חלוש בלי כלי זין ובן ביום אם לא היה שם קבוץ והתו אין לו דמים • ואמר אם במחתרת ימצא הגנב הוא הדין אם שבר הדלת או עלה בחלון • דגו החכמים אם גנבם הגנב בבית וקבץ בל מה שקבץ התת ידו עליהם

עליהם יש לשים תשלומי כפל אבל מה שלא בא מתחת ידו אינו חייב · אומרים החכמים שהכתוב אמר ונסכר בגנבתו ומי שימצא שיקנהו כי אולי יגנוב גם את שלו ואומרים כי על כמו זה היו מתרין בית דין שאם יוסיף לגנוב להמיתו והיה נזהר והוא הדין במפתח · העבד או אשת איש שגנבו אם יש להם ממון לעצמם משלמין ואם אין להם לא יתחייב על הבעל והאדון דבר אלא העבד כשישתחרר והאשה כשתתאלמן או תתגרש יעשה להם הדין ואם הם חייבי מות יסותו ואם הפסיד האדון יפסיד · עבד התנחלות אין משלם האדון דבר כי לא יתחייב האדם במעשה זולתו וקטן שגנב אינו חייב בתשלומי כפל כי זה משפט והקטן לא יתחייב במשפט · ואולם גנבה שתעשה להצלת נפש אינו עובר בלא תעשה ואם גנב דעתו עד שתדד דעתו על צד השוה אין זה חמא כי התורה הזהירה הגנבה שהיא על צד החמס · ואולם חלוף משפטי הגנבה בארה התורה על גנבת נפש חיוב מיתה ועל גנבת שור ושה תשלומי חמשה וארבעה · ואולם על גנבת שאר דברים תשלומי כפל כנון מה שאמרה התורה כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור וגנב מבית האיש וכו' ונאמר אם ימצא הגנב ישלם שנים לרעהו · וגונב דעת חברו במשקל או בחשבון או במדה גנב הוא וכן המכחש פקדון ותשומת יד או אבדה :

דין האבדה

הכתוב הזהיר שלא יתעלם האיש באבדת אחיו להפסד אלא אם יביר כי אולי הפסד יתחייב להשתדל להחזירה אליו באשר אמר לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך חייבו להשיבם אל בעליו אם בעצמו אם על ידי שליח ואמר ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו שיהיה עמו עד דרוש אחיך אותו והשבות לו על מנת שלא יהיה לזה הפסד באמוף אותו והכתוב לא הזהיר להעבידו אלא לאספו לבד ועל כל פנים הבהמה צריכה פרנסה ויתחייב לפרוע בעל הבהמה ההוצאה שלא יפסיד השומר ואם לא נודע הבעל וההוצאה עודפת משויון הבהמה הורו החכמים שאם הוציא הוצאה לפי שוויונה יסברנה על פי בית דין · ואם ראה שאם יפרנסנה תצא הפרנסה בשויונה והוא הפסד על הבעל יסברנה וישמור המעות לבעליו ואם לא יבוא הבעל יתנם לכהן כאשר נאמר ואם אין לאיש גואל וכו' ודין לאספה במקום שראוי לשמרה ואפילו יהיה עמו ואמר כן תעשה לחמורו להבליל בהמה בהמה ואמר וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך והנה באבדת ישראל את צדיק יתחייב שלא יתעלם · ואם יהיה אויבו ואם הוא אחיו דין להשיב אבדתו כאשר אמר כי תראה שור אויבך או המורו תועה השב תשיבנו לו · ואם לא התנה הכתוב לאספו אליו הדין נותן לאספו ואם הוא אויב לו וחייבו שלא ינטור עליו איבה והוא נכלל באמרו ואם לא קרוב אחיך אליך כי אע"פ שהזהיר הכתוב לא ינצל אדם מסדה זו · ולא יקרא אויב ושונא משום שהוא עובר במצות כאשר אמרו קצת אנשים כי אויב ושונא הם פעלים יוצאים שנאמר והוא לא אויב לו · ואמר הכתוב כי תראה המור שונאך רובץ תחת משאו והוא הדין לכל בהמה · ואמר וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו ועניין העזיבה צריך לעזוב · המשא מן החמור זה מצד זה ובעל החמור מצד זה · ויש מפרשים אותו לשון עזרה מלשון ואפס עצור ועזוב ומעמו לעזרו ונאמר במשנה תורה כי תראה חמור אחיך או שורו נופלים בדרך הקם תקים עמו והטעם בו רובץ תחת משאו ויקיסנו עם המשא ולשם הזכיר עזיבת המשא מן הבהמה והנה להקימו עם המשא ואמר הקם תקים עמו יש אומרים המשא עם החמור ויש אומרים עם הבעל שאם לא ירצה בעל החמור גם זו פטור ממצוה זו ואולם על האינו ישראל הוא על צד הרשות · נראה האבדה שצריך להשיב לכהן היא אשר נמצא הבעל ובחש וגם נחם אחרי כחושו ואם לא נמצא מבקש והוא מכיר מי הוא בעליו צריך להחזירו שנאמר השב תשיבנו לו אבל אם לא נמצא הבעל דורש וגם אינו מכיר מי הוא בעליו זכה במציאתו :

Digitized by Google

התורה אמרה אם בסף תלוה את עמי
את העני עמך וזה נראה על
דרך פשוט לא על דרך חוב · אבן הכתוב
חייב במקום אחר כאשר אמר וכי ימוך אחיך
ומטה ידו עמך והחזקת בו בין על ידי מתנה
בין על ידי הלואה · והנה זכר ההלואה
ואמר והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר
לו והזהיר ללוה באמרו ורעה עינך באחיך
האביון ונדולה מצות ההלואה מן הצדקה שזה
הצרך ושאל והזהיר הכתוב שלא יהיה הלוה
נושה · וחכמינו ע"ה הבדילו בין נושה ובין לוה
שהלוה לוה בסף לתת בסף אבל הנושה לוקח
חטים לתת בספים · והאמת שהנושה תואר
למלוה בשעה שיטוש אותו עת אחר עת לפרוע
לו והוא יודע שאין לו כנן שאמר והנושה
בא לקחת את שני ילדי ונאמר והאיש אשר
אתה נושה בו · ואם אינו יודע כי יש
לו אמור לביישו ולהבליטו ולדהקו כי בן
אמר את העני עמך לא תהיה לו בנושה ·
וכשם שחייב המלוה להלוות כך חייב הלוה
לפרוע אם יש לו עליו נאמר אל תאמר
לרעך לך ושוב וכו' ונקרא רשע שנאמר לוה
רשע ולא ישלם · כשיתבע המלוה ממונו בית
דין יורדים לנכסיו ופורעין למלוה מכל מה
שימצא תחת ידו לבד שלא יהיו של אחרים
שאולין או שכורין ואפילו יש לו בעלי חובין
אחרים הקודם תובע כדין נפרע כשלא באו
אחרים לתבוע · ואם טען המלוה שיש לו
נכסים והלוה מוען שאין לו ומה שיש לו
שאולין ושל אחרים ישבע ויפטר · יש דברים
שאי אפשר שיפרע מהם בעל חוב כנן בסות
יום וכסות לילה שלו ושל אשתו וכלי אומנותם
והפרנסה שיש להם חיי צער אלא מה שיש
להם לדרך מיול ואפילו של שבת עובה מהם ·
כשיבוא בעל חוב להפרע עובה כל מה שימצא
אינו מניח לו רק בסות שראויה ביומי חול
ומזון וכלי חרש וכלי אומנות ששויונם מעט ·
ואין מעגח במזונות אשתו ובניו שהרי אומר
ושלמי נשייך ואת ובניך תחיי בנותר · אשתו
ובניו אינם משתעבדים תחת חובו ומה שאמר
ותנושה בא לקחת את שני ילדי אולי ערבים
היו ונשיי האשה היה כאשר אמר ושלמי את
נשייך :

כשתבע המלוה מן הלוה לפרוע לו והוא
טען שאין לו והמלוה השד
שיש לו והסתירם אמר הכתוב להבנם אל ביתו
של לוה לא הוא ולא שליח בית דין אלא
אומר בתוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה
בו יוציא אליך את העבוט החוצה · אם היה
כסות לילה אומר הכתוב לא תשכב בעבטו
ר"ל לא תשכב ויהיה העבוט עמך וצריך
להחזירו בלילה ואם הוא כסות יום אומר כי
היא כסותו לבדה היא שמלתו לעורו וצריך
להחזירה ביום ומטה שאמר כי היא כסיתה
לבדה מראה אם יש לו אחים לא יהזיר ·
מה בין שליח בית דין ובין המלוה ששליח
בית דין לוקח בזרוע והמלוה ברצון הלוה ·
יש חכמים אומרים שאם הבלו על ידי בית
דין אין לו להחזיר לא נמצא לו שום דבר
משביעין אותו אם יש ומסתירם או שמסר
על ידי אחרים על כל איזה צד ובהריסין גם
כן על מי שידע שיש לו ויבוא ויעיד · ואם
אחר השבועה או ההרם נראה לו בבין אין
ללוה לומר אני נשבעתי שאין לי אלא יתפוש
המלוה עד שיבוא ראיה שאינם שלו · ויזהיר
שאין לבעל חובו דבר והוא מנלגל עליו
לביישו ולהשביעו נוערין בית דין לכלוה
מפני אזהרת התורה לא תהיה לו בנושה ·
ואם היו לו חובות לאחרים סעתיקים הובותיו
למלוה להפרע זה המלוה שיש לו שבר הלואה
ואפילו היו לו חובות אחרות שהיה חייב לאחר
קודם זה שיש עליו שטר מן הלואה שיש
עליו על פה בלא עדות · המלוה בשטר ובעדים
הוא משובח והמלוה בעדים בלא שטר קודם
להפרע מן המלוה על פה שאין לו בשבון אם
כן הנשבע שאין לו לפרוע למלוה בשבר
מפני שיש לו חובות על פה ונודע קודם
להפרע המלוה בשטר שכא תהיה רמאות ·
הלוה מעבדו ומאשתו אם שהרר לעבדו ונרש
לאשתו אינו משלם אם לא היתה לו הלואת
אשתו מנדוניתה · התורה אמרה למשבון
האלמנה שנאמר ולא תחבול בנד אלמנה
ואמור לחבול דבר שעושים בו בעשה אוכל
בנון עריבה וסבין כי כן אמר לא יחבול רחים
ורכב כי נפש הוא חובל ד"ל חיי נפש · ובעלי
הקבלה אמרו מה הטעם לומר רחים ורכב והם
שני כלים עושים מלאכה אחת ואם אמר הכלי
האחד היה מספיק אלא בדי להייבו שהי
מלקיות משום שני כלים אלא אמר זה שלא
יאמר שלא חבלתי כלי שלם · אמרו בעלי
הקב לה

Digitized by Google

ההקבלה אחרי שיחזיר המשכון ויקחנו בעת הצורך או כשאינו צריך יקחנו מה יועיל המשכון • והשיבו תשובה כדי שלא ישמט בעל חוב בשביעית ויעשהו מטלטלין אצל בניו אלא נפרע מן המשכון אחר שמת ואולי המקבל משכון בשעת הלואה אינו חייב להחזיר ואינו עובר בלא תעשה • הרי המשכנות על שלשה דרכים כלים שמבין בם מזון אין ראוי למשכון ותרן מאלו יש לו למשכון ויחזיר מה שצריך ביום ביום ומה שצריך בלילה בלילה ועד עולם יתחייב שיקח ויחזיר את הלוה אינו מחזיר לבניו ואם חושש לו המשכון בשעת הלואה לוקח אותו ואינו מחזיר • אבל כלים שאין בהם צורך יום ולילה תקנו להמתין לו עד הדש ימים ואחרי כן אם לא פרע לו מנפרין אותו ונפרע בעל החוב • מי שערב יש לקחת משכונו מתוך ביתו ברשות שומר הדיין בהברה שיאמר לקח בגדו כי ערב זר • לא אסרה התורה לקיחת המשכון מביתו בהברה אלא על ההלואה • אבל האדם על שכרו או שכר בהמתו וכליו ושכר ביתו הרי זה בא לביתו ולוקח המשכון אבן אם הניחו על דרך ההלואה אסור • הורו החכמים שמותר לתת משכונו של איש בשכר אם איש עני הוא ומה שיקח בשכר להעבירו על הובו :

תם דין ההלואה

דין הנשך והתרבית*)

*) כל הדברים האלו הנאמרים באן בדינים שבין אדם לחברו אין להם שום כח בפועל בזמן הזה כי המה הולכים לפי חקי המשפלה ירה"ה •

התורה אסרה הנשך בארבעה מקומות • אמר לא תשימון עליו נשך את כספך לא תתן לו בנשך אל תקח מאתו נשך ותרבית לא תשיך לאחיך נשך בסף ובו' • אמר התכוב לא תשימון עליו נשך לשון רבים להבליל המלוה והמוסר והערב והסרסור והמפייע לאחר והמורה עוברים משום לא תשימון עליו נשך ומשום ולפני עור לא תתן מכשול • ויש אומרים כי מה שאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך אמור לאנשים אשר ידם חזקה והם יכולים לעזור לעניים באה האזהרה עליהם לשון רבים לא תשימון עליו נשך • כל האזהרות תלויות למלוה לא ללוה שאם המלוה הוא מוזהר לא יצא לוה ועם כל זה לא יהיה חייב מלקות אחרי שיש להוציא הרבית מידיו בדין תורה • אומרים בעלי הקבלה שהרבית האסורה מן התורה היא רבית קצוצה היא האסורה מן התורה • ואולם הכתוב חלק ואמר אל תקח מאתו נשך ותרבית ובפי דעתם שאין חלוק בין נשך ובין רבית ולמה חלקן הכתוב לחייב לעובר בשני לאוין • ואולם הכמינו ע"ה הבדילו ביניהם ואמרו הנשך הוא אשר יתן איש וחב בזהוב וחצי עד זמן • והתרבית היא אשר יתן זהב בזהוב ונרה לכל חדש וחדש וירבה • ואחרים אמרו כשיזכור הנשך והתרבית יחד הנשך במכירה בנשיון והתרבית יהיה בהלואה הטעם שלא יטכור דבר שוה בכסף ונרה וכן לא ילוה אותו כור קמח בבור ושאה • ואחרים אמרו כי הנשך בתחלה משלש לתת נרה בזהוב ויעלה בשנה זהוב וחצי ואם לא יפרע לו יעשה עוד חצי זהוב קרן וישך אותו • ואחרים פירשו כי הנשך הוא כדמות שילוה לו עשרה זהוב ויגבה מהם אחד וחרבית להרבות על עשרה אחד ויהיו אחד עשר עד זמן פלוני • ומהם אמרו כי הנשך הוא במטון והמרבית הוא במאבל שנאמר

את בכסף לא תתן בנשך ובמרבית לא תתן אבלך • אך בעלי הקבלה בעבור שמציאו לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אובל נשך כל דבר אשר ישך • אמרו הנה במקום אחד נאמר נשך בכסף ובמקום אחר נאמר מרבית מכלל שהתרבית הוא נשך והנשך הוא רבית • אך יש מן חכמינו אומרים שכל נשך רבית ולא כל רבית נשך • והנראה שיש הבדל בין נשך ובין רבית שהנשך הוא שמוסיף מה שיתן בכל חדש ובכל עת נושך והרבית שלוקח עשרה בשנים עשר עד זמן פלוני אחרי כן יפרעם לו ושניהם יתכנו בכסף ושניהם יתכנו באוכל ר"ל הנשך והרבית • אמנם אחרי ההוה הנשך יותר יצא מיוחד בכסף והתרבית תמצא מיוחדת באובל על כן פעם הכתוב אומר את בכסף לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אבלך • ופעמים אומר לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אובל • על כן מה שפירשו בעלי הקבלה כי מה הועיל הכתוב בזה אלא בדי לחייב עליו בשני לאוין לא אמרו כלום עד שאמרו בפסוק לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך שעבר על שני לאוין ועשה • בעלי הקבלה אמרו שאסור ללוה ללות ברבית שנאמר לא תשיך לאחיך • וכך אמרו שכפי השמועה למדו שזה אזהרה ללוה כנראה מדעתם שפשט התורה אינו סובל אך למדו זה מן הקבלה והטעם לפי דעתם עשו סלת תשיך פועל יוצא לשנים פעולים והטעם לא הנרום לאחיך לקחת ממך נשך ומה יעשו במלת לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך • אבן חכמי הקראים גם כן אמרו שאסור ללוה ללות בנשך מפסוק את בכסף לא תתן לו בנשך וכמרבית לא תתן אבלך עד שאמרו כי ללוקח אסורו ממאמר אל תקח מאתו נשך ותרבית • ולנותן ממאמר את בכסף לא תתן לו בנשך ויש לטעון שהכנוי מותר דעתם • אבן יש להקשות שהכנוי הוא על הנשך ואם הדבר כן מה הטעם בנשך היה ראוי לומר נשך והב"ת בית הכלי ונראה שזה טענה מחשבית • וזה לא יתכן כי למי שנאסר עליו אל תקח מאתו נשך ותרבית לו נאסר את בכסף לא תתן לו בנשך ששב יפרש מה הוא הנשך והתרבית ומה שאמור לזה אסור לזה גם מאמר בכסף לא נתן בנשך להיות חוזר אל הנותן או שהדריש מן הלוקח והזכיר חנותן אבל הטעם לא נתן בכסף לקחת נשך • אמנם אסורו יהיה מפאה אחרת משום ולפני עיר לא תתן מכשול שאסור עליו להתשיא את חברו • בל הלקח נשך מחברו יש להצילו מידיו בדין תורה ואם נדר איני נותן ואם תוא בשטר • בבל מקום הנשך אסור בין מן האב לבן בין מן הבן לאב • והמלוה לחברו ובשפרע לו נתן לו יותר על מה שהלוהו דינו נשך שנאמר אל תקח מאתו נשך • הלוקח נשך והחזיר במחל ואם החזיר ומת והחזירו קרוביו אין מקבלין אבל נותן הנשך אם רוצה למחול אינו מחול שהרי עצמו של דבר אסור • וכן אמרו בעלי הקבלה שכל רבית מחולה היא אבל התוהה לא מחלה • אסור שיתן אדם מעות על דרך שותפות שיהיה קרוב לריוח ורחוק להפסד שזה ריח רבית ובן לא יהבר הקרן עם השבר ונם לא יהנה שאם יהנה הנה הוא רבית ולא יהכן שאם נתנם על דרך שותפות לכתוב אותם מלוה שאם יהגלגל הדבר ביד היורש נמצא זה פורע רבית • מדרך דעת כל הנותן מעות או דבר אחר על דרך שותפות צריך להותיר למעסק שכר טרחו ומזונו שלא יהשוב טרחו רבית במעותיו • סוף המאמר אסור ליהנות לאדם אודות מעותיו בשום דבר כי זה ריח רבית כתן לשלוח סבלונות או נתינת שלום בן מלמוד ובל טובת הנאה ריח רבית בין לכבדו בבל מיני כבוד בבה שלא היה רגיל עמו כאשר נאמר נשך כל דבר אשר ישך • אבל על ריוח שיהיה בסכר וקנין אינו בחזקת נשך אבל הריוח שיהיה מצד המתנה מעות הוא רבית באיזה צד דבר שהיה שזה השעים זהובים ולקחו בסאה בהסתנה • היה שזה באה ולקחו בתשעים ופרע לו מותר ואפילו אם הזר ולקחו מי שסברו התשעים בסאה • חיה משכון על ידי אדם מלוה וחזר לבעליו ושברו השבר שנותן נשך למעות שהלוהו • ואסור להשביר דינרים כדרך ששוכר כלים מפני שהבלי עומד במקומו והמעות מוציא אלו ובביא אחרים • המלוה לחברו מעות אם פרתו או הותירו איך יהיה הדבר צריך לפרעם בפי שהיו שוים בעת שנתנם לו • דמיון שהכספים עולים ויורדים והזהוב עומד במקומו או הזקוק • ואם עבר המטבע בכספים בשיאה ונתינה מהזיר לו בכספים • נפסל המטבע שהלוה מחזיר לו המטבע הנמשך לפי העת • הותירהו או פחתוהו פורע לו לפי שויון המעות שהלוה • הנה אמרנו בל חנאה שיהנה האדם בהלואתו הוא רבית ובל המטשכן דבר בהלואתו אסור ליהנות מבנו • ובעלי הקבלה אמרו אם היו למשכון בשעת הלואתו פירות אסור ליהנות מהם ואם אין לה פירות ונעשו נהנה

Digitized by Google

מהם מפני כי מה שזרע או יהנה או יפסיד · והאמת כי בין אלו ובין אלו צריך לנבות מה שאבל · והמוכר דברים ואמר עד זמן פלוני אם אתן לך מעותיך יהיו הבית או השדה שלי אם אבל מן הפירות מנכה לו · ואם היה זה באמר הלוקח שעד זמן פלוני כל עת שתרצה אם תפרע לי מעותי יהיה הבית או השדה שלך ווכה במה שיאבל · אלא אם מכר ולא פרע לו בלל המעות אלא קצתם ואמר בשתביא לי בלל המעות יהיה השדה שלך אסור לשניהם לאכול מן הפירות · הלוקח לא יאבל שאם לא יקח נמצא מה שאבל רבית על מעות שנתן והמוכר לא יאבל שאם יאבל זהקונה פרע מה שאבל הוא רבית על מעות שעדיין לא פרע לו שאינו קנין גמור · אבל אם עשתו קנין גמור והמעות חוב עליו מותר · בעלי הקבלה הבדילו בין המשבונות יש משבון שאם אבל ממנה הוא רבית של תורה שמשבן שאבל הפירות שהיו לו בשעה שמשכן · ויש משבון שאפילו אם פחת מהלואתו דבר מועט אינו יוצא מאסור אבק רבית · ויש משבון שאובל פירותיו יש לו ריח רבית בנון שדה שזרע הוא אבק רבית אך אם יהיה בנכוי הוא משבון של התר · ויש משבון שמותר לאבול פירותיו בנון שהלוה מעות עד זמן פלוני לנבות בלל המעות עד אותו הזמן והמשבון יצא בחנם · והבדילו בין משבון שמסלק אותו המשכן בל זמן שירצה ובין משבון שלא יוכל לסלק עד זמן הקצוב להם · והאמת שהבל תלוי על פי התנאי ואמת שאם התנאי לסלק בבל עת שירצה אין ידו שולטת בו · ובעלי הקבלה אמרו אין בעל חוב של מלוה נוכה זאין הבבור נוטל פי שנים ושביעית משמטת וכשיוצא אינו נוטל דבר מפירותיו אלא אם זכה ונטל אין מוציאין מידיו אך אם התנאי לסלקו עד תבלית הזמן הוא הפך אלה התנאים · והלא מהם אומרים שזה הדין אמרוהו למה שיש לו אבק רבית ואמר הוא ואיך דנו בזה הדין בדבר שהוא אסור עד שאמרו שזה המשבון שדה היה בנכוי ד"ל על משבון של התר ואם היה משבון ישראל ביד עובד כוכבים והעובד כוכבים משבנו לישראל ישראל נהנה בו באלו הוא של עובד כוכבים בדינו ואסור לומר המשכן לבעל המשבון להשתמש בו למטה משויו רק בשויו · הורו החבמים שהמוכר דבר משל ששה בכרות לחם בזהוב אם יאמר קח ששה וחצי ותן לי זהוב מותר אלא אם אמר קח חמשה וחצי בכרות לחם בזהוב עד לסחר אסור · וכבה אם השביר שחתו שיתן בבל הדש זהוב והרי שנים עשר זהובים בשנה אם יאמר תן לי עשרה זהוב בידי מיד זה מותר · וכבה הורו השביר לו בית בעשרה זהוב בשנה ואם תתן כמה זהוב שאתקן הבית אהן לך שנים עשר זהובים זה מותר לבד שיתן המעות לתקון המשכון בי מה שהותיר מן הריוח הוא לשבח המשכון אבל בדי שיסחר עם המעות הוא באסור · אסור לו לאדם לובר עבוד לי בסלאבה זאת ואני אעבדך לסחר בפלים · אסור להקדים נתינת שבר לפועל בדי לעבוד עבודה ששה זהוב בעשרים נרה ונראה שהוא אסור בין שהקדים לו שברו בין שיתהייב מיד כיון שפתה שברו בשביל נתינת המעות · בל המוסיף על המלוה הוא נשך והוא אסור מן התורה · וכך הנותן חמים ארבעה כורים בחמשה נם הוא רבית :

נדגו אנשי הדור ומתירים זאת התוספת שאם קבל המלוה אחריות על מעותיו בין שהרויחו מעותיו בין שלא הרויחו והבתוב אומר אל תקח מאתו נשך ותרבית והנה לבל הלואות מלוה לא הבשירה התורה להנאתו ואם זה המלוה בדי שיהנה בהלואתו מקבל אחריות עליו והנה הוא מקבל הנאה בפלי בפלים על שבר האחריות ונמצא שזה נשך שבזולתי תנאי זה לא ילוהו · ובעלי הקבלה אמרו המשתף לחברו במעות אסור לצרף השבר עם הקרן בי אם לא יהנו המעות נמצא שזה פורע רבית ובידוע שקבל עליו אחריות · מה שנודר על הכתובה ונהנו ומוסיפים על הקרן הוא בדרך מתנה :

ואני רוצה לבאר חלוקי משא ומתן שעולה מצדם נשך שיהיה האדם נזהר בהם משום ריח נשך · ואלו הם חלוקי משא ומתן מצד הלואה מצד שותפות מצד המשכון מצד המבר והקנין מצד השכירות מצד טובת הנאה מצד התמורה · וכל אלו הרמזנום אבן רציתי לבאר כל אחד ואחד בפני עצמו :

רבית הבאה מצד הלואה כנון שהלוה לו מעות נודעות והוסיפו במשקלו אמרו בעלי הקבלה כשיבוא לפרוע אם הוזלו הפירות מהמת התוספות מנכה התוספת ואם לא הוזלו פורע מן המטבע היוצא באותה שעה · והאמת שפורע לו לפי שעור הראשון הוא הדין אם נפסל המטבע שהלוה לו פורע שיון שהיה לו בעת שהלוה · ואולם אם היו הבספים שום עשרים זהובים יעלו שלשים חוב שיפרע בפי שהיו שום בעת שלוה · ואם

Digitized by Google

הוקירו פורע כפי שהיו שוים בעת שלוה · ובעלי הקבלה אמרו בשלוה בלא קביעות זמן אם היה השעור קבוע או שהיה ללוה מאותו המין שלוה פורע לו בשעור שלוה שהרי היה לו לפרוע בעת שלוה אבל אם לא היה השעור קבוע ולא היה לו מאותו המין אסור ללות מהם פאה בפאה שמא יוקירו נמצא פורע רבית ואם לוה עשה אותם דמים · ואם לוה מהם אם הוזלו פורע כשעור שלוה ואם הוקרו פורע כפי שהיו שוים בעת שלוה ונראים הדברים · ואולם אסור ללות פירות בפירות אם היה לו מאותו המין או שהיה השעור קבוע עד זמן קבוע אלא לוה מהם · אדם שיש לו סלוה אצל זולתו ובא לגבות בדי לסתור יין או חטה אם אמר לו הלוה אני אשער לך חטה בסלוה שלך אם לא היה לו הוא אסור ואם היה לו מותר :

רבית הבאה מצד השותפות כגון המשתתף פעות עם חברו אין ראוי שיהיה קרוב לריוח ורחוק להפסד אבל צריך שיהיה קרוב לריוח וקרוב להפסד · ואסור לצרף עם אדם במעותיו השכר עם הקרן שמא לא ירויח ונמצא משלם נשך · ואסור לתת בחברה מעות לעסק בהם שיהיה הצער תמור הקרן אלא צריך להוסיף לו כדי צערו · חברים שלקח אחד מהם מעות והצרך לעצמו אין ראוי להעשות לאחר וותור בהנאה · ואם לקחו שניהם בהלואה ונושכים אותם ולקח האחד מעות סביניהם לצרכו אין ראוי לתת זה הנאתם מפני שהסלוה תובע משניהם ונמצא זה תובע מזה נשך :

רבית הבאה מצד מכר וקנין והו כל נותן הלואה בשביל שדה ואמר עד זמן פלוני אם לא התנם לי תהיה השדה שלי אסור לאבול פירותיו · ומי שמכר שדה והתנה כשיתיו לו מעות אקח השדה אסור לו לאבול מפירות השדה · ואם אמר הקונה כשיהיו לך מעות תקח מותר לאבול הפירות · אבל אם אמר המוכר לקונה שנתן לו קצת מעות בשתביא שאר המעות יהיה קנוי לך מעכשיו אסורים הפירות למוכר ולקונה שכל אחד נמצא מהם אובל רבית מצד מעותיו אבל מתחילים עד שיראו למי יהיה השדה · אבל אם אמר המוכר כשתביא שאר המעות אז תקנה אוכל המוכר פירות השדה · אסור להוסיף על המכר באיזה צד קנה בסאה ואמר עד זמן פלוני תתן לי מאה ושלשים וכן לכל דבר שהוסיף משויו בהסתנת זמן · אבל אם נמכר בשויו בהסתנת זמן אלא פחת מן המעות לקחת אותם סיד מותר · אמרו בעלי הקבלה המוכר דבר ביוקר משויו עד זמן על הנאי אבל לא יהנה על מה שקנה יחזירנו מותר בין שאהריותו על הקונה בין על המוכר · היה למוכר דבר ששוה על שער שבשוק אבל אם ימצא קונה נתן בפחות מותר לתת אותה בהסתנה עד זמן בשויו · אסור למכור בזול מפני ההקפה כגון המוכר פירות קודם שנגמרו, חמשה ובשנגמרו שוים עשרה אבל קודם שיעשה פירות אם קנה וקבל עליו אחריות שמא יעשה ושמא לא יעשה · והפירות שלא נגמרו עתה אינם שדים דבר ולא הכשירם רק ההקפה · אבל אם פורע בשוה ובשעת הפרעון מוסיף מותר שהרי אינו אחרי התנאי וכל המוסיף בפרעון מפני הקפת זמן צריך הנפרע לעשות דבר מלא התוספה · ואסור לתת מעות בהקפה עד זמן כדי שיקנה אז בזול · ואדם שקנה דבר בשוה ופרע לו והתנה שיקבלנו ממנו עד זמן פלוני על מת שלא תארע בו שום תקלה מותר ואפילו הוסיף מה שהוסיף שהרי קבל עליו אחריות הזול · אמרו בעלי הקבלה פוסק אדם לאדם שיתן לו חטים בפי השער אע"פ שיתננו בעה שיתיקר אע"פ שאין לו מאותו המין אלא פוסק עמו אם היה ראש לבעלי אותו המין ואם לא יצא השער לבד שיהיה לו מאותו המין בלום אפילו שהוא מהוסר מלאכה ושתים ואין כאן נשך אם נתנה · אבל אם היה מחוסר שלש מלאכות הוא כמו שלא היה מאותו המין :

סוף המאמר כל הפוסק צריך לפסוק על שער שבשוק ואם אין השער ידוע מתנה כפי שיצא השער ופוסק על שער הזול : המוכר על שער שבשוק ואם הוקירו אין כאן אסור · אבן אם היה השער ידוע והוא מכר בפחות לקחת המעות עובר לבד שיהיה לו ואם אין לו אסור ואם יצאו קולות מחולפות שוק שמוכר בזול לבד שתהיה אחריותו עליו עד בואו לאותו המקום · ועל מקום ממוך לו ביוקר ואם נתן מעותיו על שער הזול מותר :

אדם שהיה בא מרחוק ורצה למכור מהורתו הוצרך מעות ולוה מן מכרו והוסיף על מה שמוכר בשער השוק אם עזר לו והודהו וסייעו אותה התוספת מפני צערו לא מפני מעותיו · אמרו בעלי הקבלה המוליך פירות ממקום למקום ומצאו איש מאותו המקום שמוליך אותם לשם ואמר לו תנם לי ואני אתן לך דמים ששוים לשם אם האהריות על המוכר עד שיוליכם לשם מותר ואם על הלוקח

Digitized by Google

אשר • אמרו הנותן לבעל הגנה דמי עשרה קשואין כשהיו קטנים וכשיגדלו שוים יותר שהרי בעת שקנה אותם המעות היו שוים והיה רוצה לכרתם ואם גדלו ונהנה זה הבוכר כי לא הפסיד כלום שהם גדלים מאליהם • ונראה לי אם הם צריכים מלאכה מן המוכר באסור :

רבית העולה מצד השביחות • אסור להשביר את הדינרים ומותר להשביר את הכלים שהכלים עומדים בעצמם והדינרים לוקח אלו ומביא אחרים • מי שמשכן שדה בהלואה אסור לקחת אותו בשכר מפני שיראה כי נתנו בעבור הלואה • מי שהשביר בית בעשרה דינרים בשנה לפרוע מיד ואם לא פרע לו מיד לתת לו בכל חדש דינר מותר • ומי שהשביר בית בעשרה זהובים ואמר תן לי חמשים זהובים כדי לבנות הבית ואתן לך חמשה עשר הזהובים עובר לבד שלא יתן אותם המעות הוץ מבנין הבית כי מה שיעלה הוא לשבר הבית ואם לדבר אחר התוספת רבית במעות • ואסור לומר האדם עבוד לי היום מה ששוה כסף ואעבור לך מה ששוה שני כספים • וכל השוכר מה ששוה עשרה זהובים בחמשה זהובים מפני שהקדים נתינת המעות אסור • ואם היה יום משכירותו שוה חצי זהוב ויום ששוה זהוב אם פרע לו מהיום לעשות כלל חיטים שמהם שוים מהצי זהוב ומהם מזהוב ופרע לבלם מחצי זהוב אין באן אסור :

רבית העולה מצד התמורה כגון המוליך פירות ממקום למקום ואמר הקונה תגם לי ואני אתן לך תמורתם באותו מקום אם היו לו מותר ואם לאו אסור :

רבית שהיא מתוך טובת הנאה להקדים או להאחיר כגון לשלוח סבלונות או לבבד או ללמדו תורה או שיאמר דור בחצרי או בביתי או אם יתן לו דבר מכרמו • והאמת כי אם יתנהג בעת שלוה כגון שהיה בעת שלא לוה הוא כשר אבל אם שנה המנהג אינו כשר לבד שלא יהיה על צד התנאי • ואם עשה מה שלא היה בן המנהג באשר עשה כן יעשה לו לצאת מן העון תכתוב בענין זאת המצוה באר ההבטחה והעונש ההבטחה היא מה שנאמר ולאחיך לא תשיך למען יברכך ובאר הגמול הרע במאמר ויראת מאלהיך • הנביאים בספורי הצדיקים וגנאי הרשעים הזכירו בשבח הצדיקים בגשך לא יתן ותרבית לא יקח ועל הרשע אבר בגשך נתן ותרבית לקח ונאמר מרבה הונו בגשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו • ואמר חמשורר כספו לא נתן בגשך ושחד על נקי לא לקח והשוהו עם שאינו לוקח שוחד ואומר עושה אלה לא ימוט לעולם :

תם דין הנשך והתרבית

דין קיום הדברים*)

*) כל הדברים האלו הנאמרים כאן בדינים שבין אדם לחברו אין להם כח בזמן הזה כי המה הולכים כפי חקי המשלה יר"ה •

דברים המתקיימים בין איש לאיש הם ברצון וכתב ועדים • יש מן הדברים שאנם מתקיימים רק בכתב כגון הקרקעות כבתוב ואבתוב בספר ואעד עדים • העבדים מקישים על הקרקעות : אבל מכר וקנין בעניני סחורות והלואות הם בעדים ואפשר שיהיו ברצון לבד בלי עדים ואפשר שיהיו בעדים וכתב • ואולם מה שיהיו בעדים הדבר יותר מוחזק ומה שיהיה בשטר עוד יותר מוחזק • ואולם המלוה בעדים קראום

צד בעלי

Digitized by Google

בעלי הקבלה טלוה על פה ואומרים שאינו צריך לפרעו בעדים אבל המלוה בשטר צריך לפרעו בעדים והאמת כי לשניהם דין אחד שצריך לפרעו בעדים שאין לשטר עדפנות מן העדים אלא מפני שהעדים יכלו אנה ואנה או יסותו על כן קייסו השטר · וכתב יד הלוה אפילו בלא עדים אם בתבו נכר שטר מקוים כי הודאת פיו כמאה עדים שנאמר פיך ענה בך לאמר · וחזקה ביד המלוה לגבות מנכסי הלוה · מדין תורה שאין בעל חוב נפרע מן העלית שהרי בעבוט אומר בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו ונו' · לא היה ביניהם שטר ולא עדים אלא ברצון לבד וכשבא המלוה לתבוע וכפר הלוה משביעין את הלוה שבועה של תורה אם שלא הלוהו או שהלוהו ופרע לו בזה החוב · מת בעל חוב נפרע מן היורשין מנכסי אביהן · ואם בא לתבוע ולא היה לו שטר ולא עדים משביעין את המלוה שישבע שהלוהו ולא נפרע שאין מחייבין השבועה אלא למי שהידיעה אליו יתרה · אבל כל מקום שיש שטר או עדים אין משביעין ואינו יכול הלוה לויף העדים או הכתב אלא אם היתה לו חזקה יתרה לבטל את העדים ואת השטר לפיכך אין בעלי חוב נפרעין מן היורשין עד שינדלו · המלוה שבא להבוע בשטר ועדים שלא בפני הלוה יש לו שישבע ויטול · ואמרו בעלי הקבלה שצריך שלש ראיות לקיים השטר · ראיה אחת לקיים אמונת השטר שהוא אמתי על מה שכתוב בו שהוא חייב לו · ראיה שנית שבעל חוב במדינה אחרת ואינו הנה לעמוד עצמו בדין · ראיה שלישית שהנכסים שצריך להפרע מהם אם הם של לוה ואם היה משכון ביד המלוה ובא ואמר משכון יש לי בידי מוכרו על ידי בית דין מפני שהמלוה על המשכון מלוה בלי כתב ועדים · ואם טען בי הוא משכון אין להשוד אותו כי אין הבדל בין שיאמר משכון ובין שיאמר קנוי · ויש להאמינו הואיל ואמר שהוא משכון · אבל אם היה נודע שמשכון יש בידיו נשבע במה הלוה עליו ונפרע · אחריות המשכון על המלוה שאם נגנב או נפסד בלא פשע כי לא שכרו שמירה מעולה וטען המלוה נפסד ומה שהלויתי עליו היה שוה לבד · המלוה נשבע שנפסד מכנו והלוה אם לא היה יודע מה היה שוה ישבע המלוה אבל אם יהיה יודע הלוה כמה היה שוה ישבע הלוה · ואם אינו יודע אחד משניהם יפטר זה מזה בלא כלום וכן אם שכרו שמירה מעולה ילך חנכו במשכנתו · היתה ידיעה לשניהם היה טוען המלוה שהיה שוה המשכון כנגד החוב והלוה היה אומר שהיה שוה יותר מן החוב ישבע המלוה שנאמר ולקח בעליו ולא ישלם · טען המלוה ששוה פחות מן החוב והלוה טוען ששוה יותר מן החוב ישבע הלוה וחזקה שאין משכון פחות מן החוב על החוב · המלוה של חברו עד זמן אין רשאי להבעו עד סוף הזמן ואם התנאי לתבעו בכל זמן יש לו להבוע והרשות ביד המלוה · אין רשות ללוה שיפרע למלוה אלא במקום שלוה אותם אבל על פי רצון המלוה שיקבלם אם יפרעם הלוה בכל מקום כשלא היה ביניהם תנאי · כל שטר היוצא מתחת יד המלוה בחזקתו עומד שיפרענו הלוה כשלא מצא בו זיוף וכשיפרענו הלוה צריך לבטל השטר או שיכתוב שובר או שיפרענו בעדים · פרע לו ולא עשה אחד מאלו והלוה אומר פרעתי לך והמלוה מוציא השטר יתחייב המלוה בשבועה שלא פרע לו · ואם היה כתוב על השטר זמן כשטען לו אלו הטענות אחר שהשלים הזמן יתחייב בשבועה אבל קודם שהשלים הזמן אינו מחויב בשבועה אבל השטר עומד בחזקתו · ואם לא היה ביניהם שטר ולא עד יתחייב הנתבע בשבועה ואם היה עד אחד להובע יתחייב התובע בשבועה · לוה ממנו בשטר והוא תובע ממנו בלא שטר ישבע על פי עדים שאין לו מזמן זה ולמפרע שטר חוב עליו וכל היוצא מתחת ידיו יהיה בטל שלא ישבע זה שאין לו ואחרי כן יוציא השטר · ונראה לי אם לוה ממנו בשטר ואינו יכול להמצא השטר והלוה אומר לא היו דברים מעולם ישבע המלוה שאינו בידו עתה והלוה אם ישבע ויפטר אם ימצא השטר אחרי כן יתקיים עליו ויענש על השבועה · ואם טען המלוה שיש לו שטרי חובות אחרות אבל על החוב הזה אין לו שטר אם הלוה מודה בזה החוב ישלם ואם לאו ישבע ויפטר · אם היה לבעל חוב שטר ונפסד ויש לו עדים העדים מקיימים את החוב אם הבעו קודם זמנו או בזמנו ואם אחר זמנו ישבע שלא נפרע מזה החוב ויפרע לו · נפל השטר ולקחו הנתבע ומוען שפרעתי והשטר בידי והתובע אומר לא היו דברים מעולם אם בתוך זמן שמחזיר השטר יתחייב המלוה בשבועה ואם אחר הזמן יתחייב הלוה בשבועה · היו שנים אחזים בשטר המלוה אומר לא פרעת לי ובידי הוא והלוה אומר פרעתי לך ובידי הוא דנו חכמים

Digitized by Google

שישבע המלוה שאין לו בדמים. אלו פחות מהצים ויפרע לו החצי ואם אינו יכול לקיימו ישבע הלוה וילך לו · הלוה אם יאמר פרעתי לך בפני עדים והעדים אינם במקום או מתו ישבע ויפטר אלא אם היה התנאי שיהיה בפני פלוני ופלוני ולא פרע בפניהם אלא טען שפרע בפני אחרים והם אינם נמצאים אינו נאמן אלא אם נמצאים נאמן · הלוה והמלוה אם התנו בפני עדים כל זמן שיאמר המלוה לא פרע לי שיהיה הנאמן נאמן אפילו אם פרע לו זהוא אומר לא פרע לי פורע בלא שבועה אלא אם הביא עדים אינו פורע וכן הלוה אם התנה שיהיה נאמן אם יאמר פרעתי לך נאמן · אבל אם התנה המלוה שיהיה נפרע בלא שבועה נפרע מן בעל החוב בלא שבועה אפילו מן בן יורשיו צריך להשבע · התנה עמו לגבות מן המשובח נוטה · היה שם בעל חוב אחר תנאו בטל מפני תוב אחרים עד שהגיע התלוואה לידי הלוה או לידי שלוחו האחריות על הלוה אלא אם התנו ואפילו הוא ביד שליח עד שישיג לידי השולח האחריות על הלוה · מלוה שמת ויורשיו נובין מן הלוה אם טען הלוה שפרע נשבעין היורשים שלא אמר בצוואתו שנפרע פורע · ואם מת הלוה גם כן נובין היורשין מן יורשי הלוה בשבועה או · מת הלוה תחלה ואחרי כן המלוה אין יורשי המלוה נוטלים כלום שבעת שמת הלוה היה למלוה שיתחייב שבועה ואם השטרין קיימים אינם יכולים לגבות ולא לקרוע שאין בני הלוה והמלוה מתוייבים להשבע שבועת תביעה אלא לקרוע כי אולי תמצא זכות על ידי דין ויוציאו חובם ואפילו אם היה ערב אינם נפרעים מן הערב שאם כן עוד הערב נפרע מן היורשין · והמלוה אם התנה בשטר שיגבה אפילו מן יורשיו בלא שבועה נוטה זאפילו אמר הלוה לבניו פרעתי או לא לויתי · הקטן שמצא שטר יצא עליו גם שובר מונח השטר עד שיגדל כי אולי ימצא זיוף בשובר · שטר היוצא בפי המקום שמורה שנכתב נוטה ממעות אותו המקום ואם טען הלוה מן כסף פחות הוא הבתוב מסה ששואל המלוה ישבע המלוה דיטול · היה כתוב בכסף ולא נודע מקום שנכתב פורע הלוה מכל מה שירצה · המלוה זוכה לגבות מכל נכסי בעל חובו את חובו מכל נכסים שהיו לו בעת שלוה לא הספיק להפרע אם נתן מנכסיו על דרך מתנה לזקף אותם אם נתן אותם מתנה אחר שלוה אלא אם מכר אינו יכול לטרוף מיד הקונה אע"פ שהם משעבדים לחובו · וכן נמי הנכסים שקנה או הרויח אחרי שלוה מסתו אלא אם עיין נכסים בשעת הלואתו להפרע מהם ונפסדו נוטה מנכסים אחרים שהרי אין אחריותם עליו · אם שעבדו עבד או בית אינו רשאי לשחרר העבד או להקדיש הבית עבר ועשה נוטה מנכסים אחרים אין לו נכסים אחרים העבד משועבד והחקדש כשפודין אותו נותנו בפחות על מנת שיסתפק בעל חוב ממנו כשיצא ממנו על דרך הול · דין שאמרו החכמים היה חייב ראובן לשמעון חוב ידוע ומשכן לו משכון המשכון מכרו בחצי החוב לקונה אם בא הקונה ואמר ללוה אם תרצה קבלנו בכלל חובך ואם לאו הסתלק אם רצה לקבלו אין רשאי הקונה לבקש כלל החוב שהיה חייב ראובן · מי שהיה לו חוב ומת והניח נכסים עמדו יתומים וקנו אותם ממנו אע"פ שהיה הפרעון מממון אביהם אינו חוזר וטורף אותם עוד · דבר שעיין הלוה שיפרע המלוה ממנו בעדות אפילו נמכר מוציאו מיד הקונה ואם ויתר המלוה שאין עמו דין ודברים אע"פ שמכרו לוקח ראשון וזה שמכר לשני אין בעל חוב חוזר וטורף אותם מן השני · אדם שיש לו חובות הרבה ובאו בעלי חובו לגבות אין קדימה לאחד מן האחר לבד אם היה דבר מעויין בתנאי לגבות חובו ממנו יש לו דין קדימה אלא אם אינו מעוין יד הכל שוה לבד אם לא נעשה חלוף לאותו דבר שנתן לבעל חוב · אלא אם נעשה בו שנוי על ידי בעל חוב הוא נדון כשאר נכסיו ויד הכל שוה בהם · קדם אחד וטרף אין מוציאין מידיו אלא אם באו כלם כאחד חולקין בשוה כל אחד לוקח כפי חובו · ובעלי הקבלה אמרו שחולקין בשויון כחלק הפחות ויוצא ועוד אם נשאר פחות אחד בחובו חולקין בשעור חובו ויוצא ואם ישאר מי שהיה לו חוב יהר ולא נשאר כלום מפסידים · והאמת שכל אחד יקח כפי הובו אלא אם מת בעל חוב אין זכות לשום אחד לטרוף אלא שמין (נ"א שמין כל ממונו וחולקין) כל אחד מסך חובו וחולקין · בעלי הקבלה אמרו דין קדימה יש לבעל חוב בקרקעות אלא בממלטלין מי שיטרוף זכה והאמת שכלם דין אחד · ואם כתב הלוה כל ממונו ושעבדו למלוה ועשה גם לאחר כך הקדם קודם ומה שקנה אחרי כן יד הכל שוה · ואם כתב לראשון כי מה שיקנה ישתעבד לו אם טרף האחרון זכה · אמרו בעלי הקבלה בדין הקדימה ראובן

Digitized by Google

שיש לו שטר בניסן דשטעון בחמשה עשר בו ולא יודע איזה קודם משניהם עושים הסכמה ולוקחין שניהם בשוה • ואם היה לאחד יותר על האחר אם יש לבעל חוב משתלם חובו ואם אין מפסיד ועל כן ראוי לכתוב היום והשעה • המשעבד שדהו לבעל חוב אחד שהיה חייב מאתים דינרים וחזר ומכרו לאיש אחר במאה חזר בעל חוב ולקחה מיד הקונה ואם השביחה הקונה שהיה שוה מאה ועתה שוה מאתים אם מחמת הוצאתו השביחה הולכין השבח ואם מעצמו שהוקר מוציא כל השבח והקונה חוזר ונפרע מן המוכר והויאל ונהיה הקונה והמלוה כשני בעלי חובין השבח שהשביח אחרי הקנין נפרעין השנים כפי חובם• ואם נתנה מתנה אם השביח השבח לבעל המתנה שלא קבל הנותן אחריות עליו אבל המוכר קבל אחריות מן הלוקח אם תטרף מן בעל חוב • ואולם הקונה השבח ששבח אם טרפו בעל חוב גובה אותו מן המוכר מנכסי בן חורין ואם היו משועבדים אינו גובה על כן אמרו החכמים שיהיה כתוב בשטר היום והשעה והזמן משום הקדימה והאחור שבל הקודם קודם כשיבוא לפרוע בעל החוב שבעל החוב שנתן מעותיו או סחורותיו בבקר והוא נתנם בערב קודם זה שיתנה בבקר מזה שנתנה בערב ומסבה זו מדקדקין בקדימה וצריך להיותו כתוב בשטר • וזו סבה אחת מתשע הסבות הנוהגות בשטר שתקנו אנשי העולם • וחכמים אומרים השבח ששבחו יתומים בהוצאותם אין בעל חוב גובה • ואם טען בעל חוב שאביהן שבח על היתומים להביא ראיה אלא אם שבחו לעצמן גובה גם השבח • דין שדנו אם היתה שדה אפותיקי לבעל חוב ומכרו ללוקח ועשה הוצאה והשביח אם היה חצי שהשביח יתר על ההוצאה מה שיותר מחצי השבח על ההוצאה גובה בעל חוב מן המוכר ואם היתה ההוצאה יתרת על חצי השבח פורע ההוצאה ומה שהפסיד מחצי השבח גובה מן המוכר כי לעולם חצי השבח ללוקח שהשביח בהוצאתו • ראוי לנהל בעל חוב כאשר נאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו בנושה ואם מעבירו לוקח מכנו משכון על ידי בית דין ואם אינו פורע אלא מעבירו בית דין נותנין רשות להמכר המשכון להפרע • אין לו לקחת משכון טוברין מן הקרקע וכך עושין שמין לו זמן ואם עבר מן הזמן ולא פרע נמכר הקרקע ונפרע • אין לו קרקע מהפש מה שהיה לו משועבד ונמכר לאחר וגובה מכנו ואם אין לו דבר נמכר ופורע שנאמר עבד לוה לאיש מלוה • וכעלי הקבלה מעבירין לתובע ונותנין לו זמן עד שלשים יום שלמו השלשים כותבין אדרכתא ואם היה טוען ששטר זה מזויף ולא הביא עדים לזייפו ואומר אני אביא עדים ונתנו לו זמן ולא בא מבתינין לו שני וחמישי ושני ולא הביא כותבין לו פתדה מנדין אותו תשעים יום • שלשים ראשונים שמא טורח ללוות אמצעיים שמא טורח למכור אחרונים שמא הלוקח טורח להביא מעות • שלמו התשעים ולא בא מתירין נדויו כותבין אדרכתא לא איהרו התשעים אלא אם היה נשמט • אלא אם אמר מיד איני בא לבית דין כותבין האדרכתא מיד לנבות מנכסיו אם מנכסי בני חורין • אין נכסי בני חורין כותבין אדרכתא על הלקוחות אם היו משעבדים אם מצא מכטלין האדרכתא וכותבין שטר הטרפה לטרוף ואחרי שטרף עושים שומה מה שה מה שטרף וגובה מן הקרן ומן השבח להספיק חובו כפי שקדם • ואחר שעושים שומה כותבין לו הורדה ונוטל אותה הכלוה ומשתמש אם זכה הלוה לפרוע מוציאין מיד המלוה ונותנין לו אלא אם נתנם מתנה או שהורישה אינה חוזרת אלא אם נתנה לבעל חוב שלא מדעת הלוה מוציאים גם מכנו :

Digitized by Google

שטר שיש לו הזמן המקום הוא שטר מקום ודברים הפוסלין אותו שלא יצא בו מחק או טעות • ואם מחק או טעה הסופר והורהו למטה כשר • מן הדין שאין ראוי להיות העדים מרוחקים מן הכתב ואם לא הורה הוא פסול שמא מחק הזמן או מקום ההלואה או המכר וכל ענין שבו יזדייף השטר • טעה הכותב והקדים או האחיר הזמן משעת ההלואה או המכר אמרו בעלי הקבלה על ההלואה המוקדמין פסולין • ועוד אומרים נובין בהן מבני חורין מכלל הפסלות על קדימת הזמן לא על השטר עצמו לעצם ההלואה ושאר תנאיו שהרי העדים מקיימין את השטר • ולמה פסלו המוקדמין שמא יטרוף קודם שלא כדין אבל המאוחרים הכשירום וצריך לכתוב הכתב על פי הלוה והמלוה ובפני עדים שיחתמו בפניהם ואם נתנו חפצם לסופר בעיני עדים ואחרו בתיבתו כותבים השטר מזמן הכתיבה • על שטר מקח וממכר אמרו בעלי הקבלה שהמואחרין גם כן פסולין כי אולי יבוא המוכר קודם הזמן הכתוב ויקחנו מן הלוקח ויחזור ויקחנו בשטרו או בעל חוב שיפרע וזמן החוב כתוב מואחר והשובר נכתב קודם ויכול שיתבע עוד באותו השטר אבל צריך שלא יכתוב זמן בשובר ואז יהיה השובר שובר • אמור לכתוב שני שטרי מכר ללוקח כי אולי יאבדנו ויחזיר השטר ולאחר זמן יוציא השטר ויטרוף שלא כדין על כן מי שאבד שטרו והעדים קיימים הורו להכתב כתב שלא יגבה בו שום דבר אלא להעמיד הלקוח ביד הלוקח • אבל שטר חוב שנשרף או נגנב אין כותבין לו אחר • אבל שטר שעומד להמחק מצד בלויו מוליכו לבית דין ובית דין מעמידין ענין השטר בעדותם ונובה בו • ושטר שרשומו נכר כשר ואם נקרע נובה בו אבל אם נקרע קרע ביה דין שתי וערב פסול • והפורע פוכל חובו והשטר אבד כותב לו שובר מזמן הפרעון ולמפרע כל חוב שלא פרוע אבל לא יכתוב השובר עד שישבע בי אין לו השטר כי אולי יפסר השובר ויהיה השטר קיים • הוציא שתי שטרות אין ראוי לעשותם אחד ואפילו שהם בזמן אחד שמא כתוב על האחד שובר • שטרי חובות ושטרי מכר וקנין אחרי שקנו מידם כותבים שלא בפניהם • אבל שאר השטרים צריך להיותם מדעת שניהם • על הלוה לפרוע שכר השטר ועל הלוקח לפרוע שכר השובר ועל האשה לפרוע שכר נטה ועל התתן לפרוע שכר השטר של הארושין והנשואין • אבל על ברירת הדין שניהם נותנין • והמקבל מתנה נותן שכר השטר והכותב הודאת אדם נותן שכר הסופר כי שהוא צריך את ההודאה • והכותב פסק דין עליו לתת • צריך להיות שמות הנכתבין בשטר נכרים לעדים והעדים נברין כשמותן ושטרי מקח וממכר ושטרי הלואה אפילו בלא מקום ובלא זמן כשרים לבד שיהיו בעדים • באורו החכמים לדקדק באותיותיו ובמלותיו בין זי"ן לו"ו ובין ח"ת לה"א ובסוף השטר בשלש וארבע פן יעשה שלשים וארבעים ואם נזדמן להתזירו בתוך הכתב ושתי לשונות דומות הולכים אחר הפחות שהמוציא מחברו צריך להוציא בדבר שאין כו פסק ואם אין הלשונות דומות הולכים אחר התחתון בין פחות בין יותר • אין זכות לבעל חוב אם מכר המלוה לו מכר ופרע לו והוציא שטר המכר וזה הוציא שטר החוב לומר אלו הייתי חייב לך היית נפרע מן המעות שנתתי מן המכר על מנת אם היה המנהג שפורעין על המכר ואחר כך כותבין :

דין הערב

הערב משתעבד בעדים בשעת ההלואה או בפני בית דין כשבא לגבות • אבל זולתי אלו שני העתים צריכים לקנות מידו בנון בעת ששאל ממנו או הנזיפו ואמר הניהנו ואני ערב אם תזחוק ערב אם לא קנו מידו • היה לו ערב לא יתבע לערב תחלה אלא ללוה ואם לא פרע הלוה חזר לערב אבל אם היה מן התנאי איזה שירצה משניהם תובע • יש הפרש בין ערב ובין קבלן שהקבלן אומר לו תן לי ואני אתן הזהובים והו קבלן

Digitized by Google

והמלוה נפרע ממנו תחלה אבל אם אמר המלוה ואני ערב נפרע תחלה מן הלוה כל זמן שיש לו נכסים ואמת כי כל ערב או קבלן שהם על תנאי באלו אינה קבלה ולא ערבה · אמרו החכמים שיש הבדל אחר בין קבלן ובין ערב שהקבלן יהיה על המעות אבל הערב יהיה לנפש המעורב · אמרו בעלי הקבלה שנים שלוו בשטר אחד או שלקחו מקח אחד ובן השותפין שלוה אחד מהם או שלקח לשותפות הם ערבין זה לזה אע"פ שלא פירש · ושנים שערבו אחד נפרע בעל חוב מאיזה מן השנים ואם לא הספיק חוזר אל השני · אחד שערב שנים ובעל חוב נפרע מן הערב אם לא הספיק יודיע איזה לא פרע ויפרע ממנו · ויש ערב לערב ובעל חוב ומשתעבד בו בגון המלוה מי שערב דבר שאינו יודע באלו אינו ערב אבל צריך להודיע לו אבל אם ערב בדבר שאינו יודע באלו מעביר · מי שהוא ערב בגופו של לוה אינו פורע ממון ואם מת אינו חייב כי המיתה דבר הוות בעולם · ואם התנה שימסרנו לידו על מנת שלא ימות ואפילו שלא התנה ואם ברח אם התנה עד זמן עליו לשלם ואם לאו יוחיל עד שימצאנו · מלוה שבא לחפרע מן הלוה אינו דוחה אותו אל הקבלן אלא שואל ממנו תחלה ואם קבל הקבלן המעות מיד הלוה אין למלוה דין ודברים עם הלוה · כשם שממתין ללוה כן יש להמתין לערב אע"פ שהרשה הבתוב לחבול בו באמרו קח בגדו כי ערב זר · אך אם מת הלוה או שהלך בדרך למרחוק תובע מן הערב · ולוה שטוען כי אין לו אינו הולך לערב עד שישבע הלוה · והמלוה בלא שטר ועדים והלוה הלך ותובע המלוה מן הערב אומר הערב למלוה הביא ראיה שלא פרעך · ערב שהקדים ופרע למלוה חוזר ונובה מן הלוה או מן יורשיו אם אמר הלוה לערב שלם אלא אם לא אמר שלם יש כח ללוה שלא לשלם לו כלום · והפורע שטר הברו בלא דעת חברו אין הלוה חייב לשלם כי אולי היה מפיים ומוחל · ואם מת הלוה ונודע שלא פרע אם הקדים הערב ופרע נפרע מן היורשים אלא אם לא נודע שלא פרע שמא פרע הוא מפסיד הפרעון ואם המלוה מוחזק שיפרע מן הערב והלך הערב ופרע אחר שמת הלוה ולא הודיע ליורשין הוא המפסיד מפני שאומרים כי אולי פרע לו אביהם אלא אם הודיע להם חייבים הם לשלם · וערב שפרע צריך להביא ראיה או להשבע ויפרע וכל תביעות שיש בין הערב והלוה והמלוה צריך להביא ראיה או להשבע :

עבד ואשת איש שערבו או שלוו העבד כשישתחרר והאשה כשתתגרש פורעין והמלוה בערבות הקטן הפסיד מעותיו והאשה שלותה או שערבה ואחר נשואה חייבת לשלם ואם נשאת · הורו החכמים שיהיו השטרים נכתבין בלשון הקדש ובכתב קדש שנאמר ואכתוב בספר ואחתום ואעד עדים · וצריך להיות העדים מישראל ואולם בשטרי תלואה מקח וממכר אם היה כתב של אינו ישראל שיהיה בתקון ישראל ועדיו ישראל נובין בו אבל ישראל ואינו ישראל חותמין מפני דרכי שלום ונדונים בערכאות של אינם ישראלים :

דין התובע והמבחש

אמר הכתוב נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר מלמד שמתחייב בשבועה שנאמר שבועת ה' תהיה בין שניהם והנה על כל תביעה ותביעה חייב הכתוב שבועה · ובעלי הקבלה אמרו שלשה הם מחוייבי שבועה המודה במקצת מטאמר אשר יאמר כי חוא זה רעזה לומר ששאל ממנו תנת מאת זון שחלויתי לך וחוא אומר לא אלא חמשים זוז הלוית לי וזהו שאמר התובע כי הוא זה ופורע אותם ועל השאר נשבע והלא זה המאמר אינו נאות אתרי הפשם אבן פירושו שתפשו התובע ואמר זהו שאני הובע · ויש מפרשים שמאמר העד הוא וכך פירושהו מן חכמיהם ואומרים למי שיקום עליו עד אחד שיתחייב בשבועה שנאמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא · לעדות אינו קם אבל לשבועה קם מפני שאמר בדיני נפשות עד אחד לא יענה בנפש

Digitized by Google

בנפש למות כל שכן בדיני ממונות אלא כדי
לחייב שבועה ועוד נאמר והוא עד או ראה
או ידע ואין הכתוב מורה זה · ואמרו גם
בן ששומד חייב שבועה שנאמר שבועת
ה' תהיה בין שניהם והלא הכתוב אומר כל
אשר ישבע עליו לשקר וכלל כל תביעה
שנאמר וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת
יד שעל כל תביעה יתחייב שבועה והתורה
לא חייבה השבועה רק לנתבע שנאמר שבועת
ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת
רעהו · ואין משביעין רק על טענת ודאי לא על
אשר הוא בספק אצלו · ותקנה טובה זו היה
להחרים הנשבע תחלה על המשביעו בחנם ·
אין משביעין את החשוד בשבועה ואפילו
רצה התובע בשהוא בעל שבועת שוא וכל
העבריינים ומעוטי דין שהם מקלין המצות
חשודין על השבועה וצריך להעיד עליו
ויחשר על השבועה לא מפי עצמו כי אולי
עשה להנצל מן השבועה והואיל ועל טענת
ודאי מחייבים השבועה אם הנתבע חשוד על
השבועה משביעין את התובע · היה התובע
חשוד נפטר הנתבע מן השבועה והדין היה
להחרים על המחמים להברו ואם נשבע הנתבע
ואחרי כן העידו עליו שהוא חשוד על השבועה
חוזר בעל דין ותובע ונשבע ונוטל בתקנת
החכמים · ואם היה חשוד ושב לכשרות מקבלין
איתו · ואמרו בעלי הקבלה מקבלין אותו מעת
שילקה בבית דין · נשבע ואחרי כן באו
עדים שבשקר נשבע פורע על פיהם וטוסף
חומש ומתחייב קרבן על השבועה כאשר
יתבאר · בעלי הגמרא הוציאו דברים שאין
משביעין עליהם אפילו הודה במקצת או היה עד
אחד או שומר · ואלו הם העבדים והקרקעות
והשטרים והתקדשות שהוציאום כפי דעתם מן
הכתוב שאמרו כי מאמר כי יתן איש אל
רעהו פרט להקדש בספ או בלים פרט לקרקעות
והעבדים הוקשו לקרקעות והשטרות שאין
נופן ממון והלא הכתוב אינו מדבר רק על
מה שאפשר להשטר ודבר בהוה והוא הדין
על בלם ועם כל זה חייבום לשבועת הסת
מדבריהם חוץ מן ההקדשות ובהודאת המקצת
נתנו שעורים שתהיה ההודאה פרומה משקלה
חצי שעורה של כסף נקי והכפירה שני מעין
משקלם שתים ושלשים שעורות כסף ואם
לאו אינו נשבע עד שאמרו צריך להיות
ההודאה מסין הטענה כמו שאמרו אין אדם
חייב בשבועה עד שיודה במקצת כאמרו
המוען את חברו כדי שמן ותודה לו בקנקנים
אדמון אומר הואיל והודה מך השטענה ישבע
וחכמים אומרים אין ההודאה מסין הטענה
אמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון
והכתוב אומר כל אשר ישבע עליו לשקר ·
אין מחייבין שבועה על טענת חרש שוטה וקטן
מפני שהקירה נדולה ראוי לבית דין לעשות
בגלגול כמה דברים לפטור מן השבועה
ואחרי כן משביעין · ואם טען הנתבע שום
טענה לאופן התביעה בבית דין ונמצאו עדים
ששקר באותו הטענה נעשה משקר ופורע
ואינו נשבע באיזה דרך שבא התובע ואמר
לנתבע בבית דין הדיינים הלויתיך ושלם ואמר
לא היו דברים מעולם והביא התובע עדים
שבאמת לוה ממנו דינרים אע"פ שחזר ואמר
אמת לויתי ופרעתי נעשה כפרן משלם ואינו
נשבע וכן כל כיוצא בזה שנעשה כפרן
בעצם התביעה אלא אם שקר בדבר שאינו
בעצם הטענה אינו נעשה כפרן לשלם אלא
נשבע ונפטר · ואם טען עליו דינרים הפקדתי
ביד בעת שהיית מדבר עם פלוני והוא
טוען מעולם לא דברתי עם פלוני והביא
עדים שדבר עם פלוני אינו נעשה כפרן
לשלם אלא ישבע ויפטר וכן כל כיוצא בזה ·
אמר לו דינרים הלויתי לך וטען ואמר אמת
אבל פרעתים לך בפני פלוני ופלוני באו
פלוני ופלוני ואמרו לא היו דברים מעולם
חייב לשלם שהודה בפיו והודאת פיו של
אדם כשני עדים נאמנים שנאמר פיך ענה
בך · וכל המקיים עדות התובע בפני הנתבע
שדינר הלויתי לו או הפקדתי ואומר הין אלא
שלא הפקיד בפניהם הביאו לבית דין ותבע
ואמר לא היו דברים מעולם הביא התובע
עדים יכול לומר שלא בדעת דברתי
אם לא קנו מידיו ונשבע ונפטר והעדים
שיעשה זה משקר צריך להיות בפניו לומר
אתם עדי או שיאמר התובע וישתוק הנתבע ·
הורו החכמים אם ראו אנשים איש אחד
מונה מעות ושאלו אותו למי אלה המעות
ואמר אלה המעות שליחתי מאיש פלוני אם
בא אותו פלוני ותבע ממנו בבית דין והביא
אלו האנשים שהודה בפניהם אינו פורע
כלום עד שלא העיד אותם לומר הזו עלי
עדים אלא צריך על ידי עדים שהעיד בפניהם
לשלם · הורו החכמים המניח ערבון ולוקח
מאה בספים מחברו ואין אדם יודע ביניהם
ואחרי כן בא בעל הערבון טוען למלה ואומר
לפני בית דין שיש לי אצל חברי זה ערבון
בעשרה בספים והנה אותם העשרה כספים

Digitized by Google

יקח ויתן ערבוני ותברו יצא להודות בערבון שמא יקח ויפקדו מאה כספים מה יעשה המלוה ישבע שאין לתברי זה אצלי ערבון שבעשרה כספים ואם לא יעשה כן יחזיר הערבון ללוה ויקח מן הלוה מה שהודה לו ואחר כך ישבע על שאר כספו • דין שהורו ההכמים שנים שאוחזים בטלית וכל דבר מה שיהיה זה אומר שלי וזה אומר שלי אם אחד לובש ואחד אוחז או אחד אוחז ואחד טוען הוא בחזקת לובש ולא בחזקת אוחז אם יש עדים עושים לפי מאמר העדים ואם אין עדים ישבע מי שהוא בחזקתו ויטול • ואם שנים אוחזים מחצה על מחצה ואין עדים הוא בחזקת שניהם ויחדו יחלוקו אחרי ששניהם מודים באחד • שמעון שאמר יש לי פקדון אצל ראובן וראובן אומר שקניתיו ישבע שמעון שלא מכרתי לו דבר ויטול ואם אומר ראובן מאחר קניתיו אם מכירו יספרנו ביד שמעון והוא משלם כפל כל זמן שהעדים בעידים שאותו הדבר הוא לשמעון • עדי ההודיה צריך לומר להם היו עלי עדים שאני מודה כך וכך כל מודה בבית דין ונתחייב ואחרי כן נזכר לו שפרע אם יש לו עדים יביא ויפטר ואם אין לו עדים וישבע ואפילו שנתתך דינו יכול לחזור לא כדעת בעלי הקבלה אשר אמרו כיון שנצטדק בדין אין חוזרין בו שנאמר ונקי וצדיק אל תהרוג שטענה ראשונה יש לחזור בה אע"פ שיצא מבית דין ואע"פ שלא נתן אמתלא אלא בטענה השנית אם באו עדים ויכחישוה קודם שיצא מבית דין אם נתן אמתלא לדבריו נעתק לטענה אחרת אבל אם יצא מבית דין אינו יכול לחזור ולמשון • והאמת כי הקירת האמת חוב וצריך להשבית כל טענה שיש לו ואחרי כן יחייבו • כל הנצדק בבית דין אם יאמר הנתבע פרעתי מה שנתחייבתי והתובע אומר לא פרעת הרי זה נשבע ואם התנה התובע בבית דין אם יפרעני יפרעני בפני עדים או אם ישבע בפני עדים הרי טוב • כל מטלטלין שהם בידי אדם והבע אותם תובע אם הביא התובע עדים הרי מה טוב ואם לא ישבע הנתבע ויפטר • ואם אמר הנתבע משכון הוא בידי נשבע ונוטל דמיו • אבל אם היו כלים שעומדים בהשאלה ובהשכרה אם תבע אותם התובע ואין טענה לנתבע להתחזק הכלי בידיו נשבע התובע ונוטל על מנת שראה התובע את הכלי אבל אם לא ראה אבל אמר השברתי לך והוא אומר לא אלא מכרתו לי נשבע ונפטר הואיל ויכול לומר לא היו דברים מעולם • וכשלא טען טוען השכרתיו או השאלתיו אבל אומר נגנב או אבד יש לנתבע להורות כמה הוציא עליו ויטול ויחזיר הכלי לבעליו ובחזקת הטענה צריך להבין בין שהם כלים העומדים להשאיל ולהשכיר שנשבע התובע בין מטלטלים אחרים שנשבע הנתבע • אמנם האומן אין לו הזקה על כלים הנמצאים בידיו שיכול לומר כדי לתקן נתתיו בידו אם טען האומן מכרתו לי התובע נשבע ונוטל יצא האומן מאומנותו הרי הוא ככל אדם • מי שלקח מבית תבוו בלי ורבעו בעל הבית אם מנהג בעל הבית למכור כלים הלוקח נשבע ונוטל ואם אינו מזכר בעל הבית נשבע ונוטל כשלא היה הכלי עומד להשאיל ולהשכיר לבעלים • שנים שהיו שותפים בדבר אחד זה אומר שלי וזה אומר שלי תקנו חכמים שנשבע כל אחד שאין לו פחות מהציו וחולקין בשוה וזו השבועה תקנה והשבועה תהיה כפי הטענה בבלו ובחציו כפי השעור שכל שבועה היא על מה שנוטל לא על מה שטוען • והטורף דבר מהברו אין מציאתו בידיו חזקה לו אלא אם נמצא בידו בלי להטוף ולטרוף • והבהמה אין מציאתה בידי האדם חזקה לו שהיא מהלכת בעצמה בידו לבד אם היתה מסורה ושמורה מציאתה בידיו חזקה הוא לו לפיכך אם אמרו הבעלים פקדון הוא בידך והתופש אומר לא אלא הזיקה לי או משכון הוא לי שבין שיכול לומר קניתיה נשבע על דמי הנזק או על דמי הלואת המשכון ונוטל הדמים ומחזיר הבהמה הוא הדין על העבד שהולך ואם נמצא בידי אדם ותבעו תובע הוא אומר מכרתו או נתתו דין שישבע התובע שלא מכר ולא נתן ואם איהר העבד בידיו כמה זמן ולא מיחה לו נשבע ונפטר אבל לעבד קטן דנוהו כדין מטלטלין :

Digitized by Google

הקרקעות בעבור שנמכרות בשטר ועדים אם נמצא שדה שטעון או ביתו בידי ראובן אם לא יש בידי ראובן שטר מידיו ואפילו שהם תחת ידו אין לו חזקה אלא אם יבוא שמעון לתבעה הדין עמו ונשבע ונוטל כל זמן שלא הביא ראובן ראיה שהיא מכורה לו לבד שלא ישתמש בו ראובן זמן הרבה שיש להבריע לשמעון מה היה לך ולא מחית זה כמה זמן · ובעלי הגמרא אמרו זמן השמוש שמוכה הוא שלש שנים והואיל והקרקעות מוקשים על העבדים הנה נאמר בשלש שנים כשני שביר ונקלה כבוד מואב · ואם עברו שלש שנים נשבע ראובן ונפטר עד שלא ישטעון שמעון כי היתי במקום אחר ולא שמעתי או מפני הלסטים ושבוש דרכים עומד בחזקתו או מפני שלא הרגיש שתפשו אדם עדיין בחזקתו הוא אם יש בדבריו ממש · ואין לומר לשמעון ואנח שטרך בי יכול להשיב שעברו שלש שנים ואינו נזהר על שהוא הזקה משום שמוש שלש שנים ואם עשה ואהרי כן מחה צריך מעת שמחה שלש שנים · ואם יגלגל ראובן דברים שיתחבר עמו ולא מחה בעדות עומד בחזקתו · והשלש שנים אם הוא בית הם מיום אל יום ואם הוא שדה מזמן תבואה לזמן תבואה · וכל קרקע שלא שמש בו שלש שנים אינה חזקה וצריך להיות השנים רצופות :

השותפין שעשו בתב אחד שנה אחת ואחד שנה שנית ושלישית מצטרפין ואם אין שום בתב אינן מצטרפין · וכן אב ובן מצטרפין וכן מי שהוא מוכר זה לזה עד שלש שנים מצטרפין ואם אינו משתמש בו אפילו עשה זמן מרובה אינן חזקה לו · ואם הוא משתמש במקום שאינו נכלל בכלל שדה ובעל השדה אין לו לחשוש אינו חזקה · ויש אנשים אובלים שלש שנים ואין להם חזקה בקרקע · ובעלי הגמרא מנו אותם האומנים האריסים האפטרופין השותפין והאיש בנכסי ביתו ר"ל אשתו והאשה בנכסי בעלה והבן בנכסי האב והאב בנכסי בנו באלו שאין בעל הקרקע מקפיד עליהם ואם נמצא הקרקע באחד מהם מוציאים מידם והאונסים וראשי גליות והמולנים אין ראיה לשם שני שמושים · חרש שוטה וקטן אין אבילתם שלש ראיה להם אלא חזוי לבעלים אלא אם יצאו מאלו השמות לגמרי מי שראוי לצאת וההזיק שלש שנים חזקה לו · אין אחד מכל אלו אם הביא עדים שהקרקע מכור לו עומד בהזקתו והוין כן הגוזל שיראים ממנו והבעל בנכסי אשתו שמפני דרכי שלום משלים לו · וכל חזקה צריך להיות עמו מענה שהיא קנויה לו או מתנה אבל אם אין טענה לו בטלה החזקה ומהזיר הפירות שאכלו וכל שני הזקה עם השטר נצדקים בטל השטר בטלה החזקה ומחזיר הפירות ואם אין שטר צריך עדי חזקה · ומי שהעיד על שדה שנמכר והזר וערער כי השדה שלו אין מקבלין דבריו על מה שהעיד לבר אך אם לקח ממנו עצה לקנותה ונתן לו עצה ואחר כך ערער אם היה המוכר ממי שאינו יכול להתדיין עמו שומעין דבריו כי יאמר לכך נתתי כדי שאתדיין עם זה ואם לאו אומרים אם היא שלך איך נתתה לי עצה לקנותה · אם ערער ראובן לשמעון על שדה שהיא שלו ושמעון אומר מלוי לקחתיה וראובן אומר ואיך אתה אמרת אלי המכרנה לי יכול שמעון לומר כדי שלא תטריחני בדברים אמרתי לך כן ואפילו שאפסיד אבל איני יודע שהוא שלך : ראובן שערער לשמעון על שדה בעדים ואם אין עדים על אכילת הפירות זה נשבע על השדה ונוטל ופירע גם הפירות והמתחייב להחזיר פירות כיון שאינם יודעים מחייבים לו לומר במה שדעתו נוטה · כל המשכיר קרקע שאינו שלו והשוברין קיימים מוציאים מהם לומר אחד לבעל הקרקע והם מוציאין מן הראשון · אמר לטוען לטעון מענות של שקר הנה הכתוב אומר צדק צדק תרדוף כנגד שני היריבין כי אין הדיין דן אלא מה שאזניו שומעות ועיניו רואות ואין ראוי לטעון מענות של שקר לעות הדין ולבקש דבר שאין לו לחייב שבועה במה שאינו מחוייב שבועה · בעלי הגמרא אמרו הנשבעין ונוטלין כגון שכיר ונחבל וגנזל ופונם שמרו · והנשבעין בטענות ספק כגון השותפין והאריסין חייבין שבועה מדבריהם יוכל הנטען בלי הודאת מקצה או שהודה ונתן ביד במה שהודה ועל השאר טוען מענות מחייבים שבועת הסת ומברילים בין שבועת התורה ובין שבועת הסת ששבועת התורה יש לה נקיטת חפץ הדעת בו שתופש התורה ונשבע או תפילין וסמכו בזה משבועת אברהם לעבדו שים נא ידך תחת ירכי בין שנשבע הוא בעצמו בין שהשביעהו בית

Digitized by Google

דין להיות שם זכר משמותיו של שם ית' או כנוי מן הכנויים בין שתהיה שבועה בשם ה' בין שתהיה שבועת אלה • אבל שבועת הסת אין בה נקיטת חפץ ועל כל דבר שלא הייבה התורה שבועה לפי דעתם חייבו שבועת הסת :

דין חיוב השבועה •

חיוב השבועה מדין תורה מצאנוה על תנאים בין הטוען והנטען שלא חייבה התורה שבועה אלא על טענת ודאי שנאמר שבועת ה' תהיה בין שניהם ואם כן על טענת ספקא אינו ראוי להתחייב שבועה • היו הטוען והנטען טוענים טענת ודאי חיוב השבועה על הנטען שנאמר ובחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד ונשבע על שקר • והנה הטוענים והנטענים על ארבעה חלקים • יש שהטוען טוען טענת ודאי והנטען טוען טענת ספקא ויש שהטוען טוען טענת ספקא והנטען טוען טענת ודאי ויש שהטוען טוען טענת ספקא והנטען • טוען גם כן טענת ספקא ויש שהטוען טוען טענת ודאי והנטען כמו כן טענת ודאי • באלו הארבעה דרכים אחרי שאין עדות יש שתתחייב שבועה על הנטען ויש שתתחייב על הטוען • ואולם בכמה ששניהם טוענין טענת ודאי תתחייב השבועה על הנטען אך אם הנטען חשוד בשבועה ישבע הטוען היה גם הטוען חשוד בשבועה יש דין אחר שמשביעין אותם בשבועת אלה • אבנם אם הטוען טענתו ספק והנטען טענתו ודאי אין מחייבין שבועה לנטען • אבנם אם הטוען טוען ודאי והנטען טענת ספק מתחייב הטוען בשבועה • ובעלי הקבלה אמרו הנשבעין בטענת ספק השותפין והאריסין • ואם הטוען והנטען טענותיהם בספקות אין מחייבים שבועה לא לטוען ולא לנטען • ואבנם הנסנע מלהשבע מפני חשד השבועה משביעין אותו בשבועת האלה וזהו שנאמר אם יתנא איש לאיש ונשא בו אלה להאלותו' אע"פ שנהלקו החכמים בשבועת בית דין אם היא שבועת אלה או שבועה בטוא • ובעלי הקבלה ביללים את שניהם לבד להיות אזהרת השם' • וחכמינו מקצתם כך אומרים אם ירצה משביעו שבועת בטוא ואם ירצה משביעו שבועת אלה • ויש מחכמינו שפסקו שבועת בית דין שבועת אלה והביאו ראיה מן המכחש בפקדון שנאמר ונשבע על שקר ולשם נאמר ונסלח לו והבעם מהאזה אע"פ שיש להחזירו על מה שחבא מהכחוש גם בפירות השבועה שחייב עונש • והבתים פירשו כי השבועה על הידוע והאלה על מה שאינו ידוע ונראה הדבר • גם יתכן כי הוא לפי הבחירה רצה עושה שבועה בטוא רצה מחייבו באלה בשם ה' והוא עתה אמן ועל זה נאמר אם יחטא איש לאיש ונשא בו אלה להאלותו ובא אלה לפני מזבחך ועל זה אמר ונשא שתובע ממנו שבועת אלה • ואם שניהם רוצה לובר שבועה בטוא ושבועת אלה שניהם משתמשים • ושבועת בטוא הוא שיאמר בה' אלהי ישראל איני יודע דבר כמה שאתה תובע • והאלה שיאמר אמיה כך ובך מחשם אם אני יודע • וצריך להיות השבועה עם תפישת התורה כי כן אמר ובא אלה לפני מזבחך וזהו מה שאמרו בעלי הגמרא נקיטת חפץ • אבנם שבועת אלה המצא גם כן מיוחדת על מי שאינו נודע כמו שקדם לנו הבאור • ובכדי זה שבועת העדים שמסע קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו וזה על מה שעבר ויהיה גם כן על העתיד כגון שיחריבו הקהל או הנשיא לעשות נדר בגון שאמר שאול ארור האיש אשר יאכל לחם היום • וכן מה שנאמר ארור נותן אשה לבניתן וכיוצא שהמעל בחרם מחוייב בזה :

בזה שאמרו בעלי הגמרא שאין בשביעין מן התורה אלא על מי שהודה בפקצת ועל השומר ועל מי שהעיד עליו עד אחד והם עצמם אמרו במאמר לא יקום עד אחד באיש אחד היודע להעיד עון שאין ראוי להשביעו שלא יקום להעיד ואם העיד העד שקר והו אמרם מוביא חטא ויוצד מגיד בעבוד שאמר לכל עון ולכל הטאת • וראיתי לחכמי הקראים שטענו להכמי הקבלה שבצאו כן הכתוב שבחייב השבועה למי שאינו כודה בפקצת שנאמר וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד ואינו מדבר על מי שהודה בפקצת • ונראה

Digitized by Google

לי שאין הטענה טענה כי הנה הם עצמם מודים על השומר ועל מי שהעיד עליו עד אחד אע"פ שלא הודה במקצת מחייבים עליו שבועה · אך מה שראוי לטעון כי מאותן הבחות אשר לקחו הרמז לחייב השבועה למודה במקצת או למי שהעיד עליו עד אחד · מה שהביאו ראיה למודה במקצת ממאמר אשר יאמר כי הוא זה אינו נאות לכונת הכתוב שאינו מאמר הנטען כי הוא זה והם עצמם מודים ואומרים שהוא מאמר העד · גם על חיובו בשבועה על עדות עד אחד ממה שנאמר על הרוגי בית דין לא יומתו על פי עד אחד · ועוד אמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא החטעם בו אבל לשבועה קם וגם זה איננו מבח הפשט באשר יתבאר במקומו · והם עצמם אומרים כי אדם שהלוה לפלוני מעות ועד אחד מעיד ואע"פ שמחויב שבועה הוא משלם ואינו יכול להשבע נמצא שחיוב השבועה אינו כי אם על הכחוש · ומדר הכתוב חלקי הטענה שבהם התחייב השבועה בשאין עדות · הנה הכתוב אומר וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר · והנה הפקדון נזכר בפרשת ואלה המשפטים וטענתו על שלשה חלקים מה שנזכר לשם בפרק כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור וגנב מבית האיש שמסרה הנטען על הפקדון וימצא גנב שגנבו · ושני שמודה בפקדון אמנם לא ימצא הגנב וישבע השומר ויפטר · והפקדון שנזכר הנה שבחש הנטען בפקדון לא היו דברים מעולם · והנה העובר בזה עובר בשלש מצות משום לא תבחשו ולא תשקרו ולא תשבעו בשמי לשקר שזל וכחש ונשבע · ואמר או בתשומת יד בזה המאמר רבו הפירושים מה טעמו · מהם אמרו שהוא ברית הקיעת כף שנאמר הנה נתן ידו או בזוז אשה או בשותפות או בדבר יתן אל רעהו וכחש בו זה הפירוש בלתי נאות כי מה טעם ושלם אותו בראשו · ויש אומרים שהוא הלואה שנאמר ומשא כל יד או הטעם דבר שהשית ביד ראובן משמעון · אך הנאות מכל הבינות שזה אינו בדין הפקדון אלא שמו אצל איש לשעה עד שיבוא ויקחנו ונפצד · ומה שאמר או בגזל הוא אשר יקח איש מחברו בעל כרחו כמו שנאמר וינזול את התנית מיד המצדי · זאמר או עשק את עמיתו מה שיהיה חשבון בינו לבינו בין במכר בין בהלואה בין בשותפות · והנה הבדל בין הגזל ובין העושק כי הגזל לקחו מיד הגנזל בהכרח אבן העושק שנמצא דבר של הברו בידו ועשקו שנאמר ובעושקי שכר שכיר · ואם הכתוב אמר והצילו גזול מיד עושק מעמו והצילו גזול מיד גזול ועשוק מיד עושק · ואמר או מצא אבדה וכחש בה מעמו שיתפרסם כי מצא אבדה וכחש בה · ואמר על אחת מכל אשר יעשה האדם להטוא בהנה ובלל דבר ההלואה והשליחות ואשר לקח ראובן בשביל שמעון מן לוי או נאמר שהוזר על כל מה שהזכיר למעלה ועל כלם נתחייב שבועה · ואמר והיה כי יחטא ואשם ואמר והשיב את הגזלה אשר גזל או את העושק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו · ולא הזכיר תשומת יד כי הוא מחלק הפקדון אע"פ שאינו מחויב באחריותו כשלא שמר אותו שמירה טעולה · ואולם הניחום אינו אלא על הגזל שישיב מה שהחמים ונשבע עליו וחייבו הכתוב חומש ואשם בעבור שנשבע לשקר החומש לבעל הקרן והנה החומש הלק רביעי מן הקרן וכל זה כשאין עליו עדות אבל יודה מעצמו והוא קודם שישבע אם הודה מעצמו משלם הקרן לבד · ואם העידו עליו עדים קודם שיכחש אינו משלם כפל ואם העידו עליו עדים אחרי שכחש נעשה בחוקת גנב לבד שיהיה הבחוש בבית דין ומשלם כפל · ואם לא נמצאו עדים לו ונשבע ואחרי שנשבע נחם ואם נחם והודה משלם קרן וחומש והאשם · ואם העידו עליו עדים אחרי שנשבע משלם כפל כעין גנב ומקבל דין על חלול השבועה · והנה אם נחם מעצמו והודה ונתחייב החומש נהיה החומש כקרן שב וכחש שנית משלם חומש החומש · ואולם מי שנחם ואין לו לשלם מפני עניות בארו החכמים כי עצור הלב אם יעצור כי בעת שישית בידיו יפרע תשובתו מקובלת · ואולם הכתוב אמר והשיב אותו בראשו ואפשר שלא ימצא הדבר בראשו ויתחייב להת דמיו · ודמי שויו עולים ויודדים יש ששוה בעת שלקחו יותר ממה ששוה בעת שתחזיר אותן · ויש ששוה פחות בעת שלקחו ממה ששוה בעת שהחזיר אותו וחייבו החכמים לדין על פי שהיה בעת הבקשה ויתחייב באחריות עד שישיגנו בידיו אפילו שהיה בעליו במקום רחוק ואם מת בעל הדבר חייב הכתוב לתתו ליורשיו · ואמר הכתוב שאם אין לאיש גואל שינתן לכהן והו הגר שנאמר ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו האשם המושב לה' לכהן ונתחייב לתתו לכהן בשביל שהוא עובד עבודת ה' אמנם בזמן הגלות כשאין עבודה בכהנים אמרו

Digitized by Google

החכמים שלש דעות • מהם אמרו שראוי לתתו לעניים מפני שהוא מושב לשם ה' ונאמר מלוה ה' חונן דל • ואחרים אמרו כיון שהכתוב חייב לתתו לכהן מכלל שהוא להקדש על כן חייבו לתתו לבדק בית הכנסת ולקנות ספרי קדש • זאחרים אמרו ביון שהכתוב הייב לתתו לכהן זעתה אין ראוי לתתו לכהן מכלל נשאר הדבר שאין לו בעל וזכה הקודם זהנה הנוזל בעצמו הוא הקודם ושוענים חכמים הנה מצאנו חוטא נשבר והנה החומש נוסף עליו ללאוט הכפרה זאיך יאכל גם הקרן • והחכם ר' יוסף אמר כי התשובה תספיק להפיל הנמול אבל כיון שאין בעל להשיב הקרן עם החומש נשאר לו כדבר המורשה שיד הקודם תבואנו • והאמת כיון שלא ימצא גואל לו והוא מושב לה' הזוכה ליהנות מן הלשכה הוא יהנה מהם • אבן האבדה כיון שלא ימצא לה גואל נשאר כדבר המורשה וזכה בה וזה הענין נזכר בפרשת ויקרא ונשנה בפרשת נשוא כדי להורות שיתחייב ודוי עם הקרבן ולהזכיר ואם אין לאיש גואל • עונש השבועה גדול שאין לו מחילה אם לא יפרע דינו הנה אומר כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא • הנה אומר הוצאתיה נאם ה' ובאה אל בית הנגב ואל בית הנשבע בשמי לשקר וכלתו ואת עציו ואת אבניו • אין הבדל בחיוב הקרבן על עבירת השבועה בין שונג למזיד • ובעלי הגמרא אמרו שאם שנה בענין הפקדון ונשבע ואהרי כן נזכר לו מטור מבלם • אך אם היה יודע אלא נעלם ממנו אם נתחייב על עבירת השבועה קרבן או אינו מחויב • לא יפטר מן הקרבן ואינו חייב על השבועה אלא עד שהוציא מפיו שנאמר לבטא בשפתיו אפילו היה בלבו ובפיו דבר אחר בטוי צריך להיות לבו עם פיו שוים ואם נמר בלבו ועדיין לא הוציא מפיו אינו הייב • אולם מהדין אינו מחויב קרבן בעבירת השבועה הזאת אלא בזדונה • זכן נמי בשבועת העדות שנתחייב בקרבן עולה ויורד שלא נאמר שם ונעלם • והודה הכתוב שאם התודה מעצמו יהיה מחויב הקרבן הנזכר • אבל אם העידו לו ובידוע שהוא מעל בקול אלה כבר נאמר כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת • אכן בשבועת בטוא חייב בקרבן עולה ויורד על השנה שנאמר זנעלם ממנו אך על זדונה מחוייב בבית דין • אמרו בעלי הקבלה התובע קרקע או עבד או שטר ונשבע הנתבע על שקר אינו חייב משום שבועת בטוא אלא משום שבועת שקר ששבועת הפקדון מחויב באשם ושבועת בטוא בקרבן עולה ויורד מפני שהכתוב אמר בפקדון או בתשומת יד והוא במטלטלים יצאו קרקעות ועבדים שמוקשים עליהם שטרות שאין נופן מטון ולכופר אין חיוב חומש אף שבועת העדות עליהם אינו חייב מלקות ולא בקרבן עולה ויורד שאין עדות ממון :

תם דין חיוב השבועה

דין העדים*)

*) כל הדברים הללו הנאמרים כאן בדינים שבין אדם לחברו אין להם כח בזמן הזה בי המה הולכים בפי חקי המשלה יר"ה •

התורה הזהירה לדון על פי עד אחד שנאמר לא יקום עד אחד באיש אלא חייבה התורה להיות העדות קיימת בשני עדים שנאמר על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר וחובה עליהם להעיד אם יתבעו בית דין שנאמר או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו • והעדים אשר צריך להשען השופט על דבריהם צריך להיותם נאמנים וידועים באמונתם שאין להם מדות מגונות שהרי אע"פ שעדותם תלויה על פי החקירה שאין משביעין את העדים • מנע להתחבר עם רשע להיות עד המס שנאמר אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס כיון שהרשע לא יקובל נמצא שתהיה אתה עד חמס שלא תקובל עדותך שאם הרצון שתהיה מעיד בחמס הוא ביצא ברשע • וחנה עוברי עבירה

עבירה שאין ראויים להעיד מי שנקרא רשע משנתחייב דין מכות שנאמר והיה אם בן הכות הרשע ובן חייבי מיתות שנאמר אשר הוא רשע למות · והגנבים והחמסנים ועד זומם והמלוה בריבית והרועים וסוחרי שביעית ומשחק בקוביא ומי שבקשו ממנו עדות וידע והעלים הוא נחשד בעדות · ואולם אם יחזרו אלו ממעשיהם הרעים צריך לקבל עדותם · ובן אחר החכם ודע כי גם לא יזיק בשער העדות שיהיה מקצתם בבד עשה תועבה גדולה וישוב ממנה בתשובה ולא יוסיף לעשות כמוה משום כי אם נחייב על נפשותינו זה יולך שלא נקבל אלא מן הנביא וכדין אמר · ובן פסקו בעלי הקבלה שאם לא בן מה טעם החקירה החדרישה · ועדות שונאים ואויבים בטלה · אבן הזכירו עשרה מיני פסלות בעדות · הנשים פסולות משום על פי שנים עדים לשון זכר ואין מזה כח בי כל לשון יוציאנו בלשון זכר אע"פ שכולל הנקבות · ורבינו לוי נ"ע אמר מטה שאמר עדים ולא אמר אנשים מכלל שהנשים באות בעדות אע"פ שאין כח למאמר זה · אך הטעם מפני שהנשים נתחייבו מצות והן בשרות בעדותן בטהרה ומטמאה מכלל זה מראה שהן בשרות בעדות שהכונה להיות העדים יראי השם ובכל מקום שתהיה היראת העדות בשרה · אמנם העבדים פסולים מטה שאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו פרט לעבד · והקטן פסול בעדות מטה שכתוב ועשיתם לו כאשר זמם לעשות והקטן אין לו משפט · ובן החרשים והסומים מטה שאמר או ראה או ידע · והנוגעים בעדות הרשעים וזה אם הזר בו עדותו כשרה · והקרובים אמרו שהם פסולים בעדות ואמרו כי אין קרוב רואה את הנגעים עד שאמרו לא יומתו אבות על בנים שר"ל לא יומתו אבות בעדות בניהם ואין זה פשט התורה רק הכונה לא יומתו אבות בעון הבנים והלא נתפרש זה בדבר אמציה ואת בני המכים לא המית בכתוב בתורה לא יומתו אבות על בנים והלא מצאנו בבן סורר ומורה ותפשו בו אביו ואמו יכדין אמרו חכמינו שהקרובי מעידים לחובה ולא לזכות · ואמרו האוכל בשוק ומי שמקבל צדקה בפרהסיא ואע"פ שהעדים צריך לחיותם כשרים צריך שתחקר עדותם · והעדים אינם מחויבים בשבועה רק בחקירת דבריהם כמו שנאמר ודרשת וחקרת ושאלת היטב ונאמר ודרשו השופטים היטב והונד לך ושמעת ודרשת היטב ומכאן דרשו בעלי הגמרא שבע חקירות באיזו שטמה באיזה שנה באיזה חדש בכמה להדש באיזה יום באיזו שעה באיזה מקום · ועוד חוקרים בענינים אחרים אתם מכירים אותו ובודקין אותו בדברים שאין העדות תלויה בהם מה שיהיה לנפש הנהרג או העובד עבודת כוכבים · הבדל יש בין החקירה לבדיקה · להקירה שאם בחש האחד את האחד עדותם בטלה · לבדיקה אם בחש האחד את האחד אין עדותם בטלה · למה הכשירה התורה שני עדים ולא הכשירה עד אחד מפני שהעדות מתאמתת בחקירה ועד אחד יוכל לישב דבריו אע"פ שהם שקר שלא תמצא סתירת בדבריו · וכן היו עושים שמכנסים אחד אחד ושואלין והוקרין ובודקין אותו שלא בפני האחר ואם שוו דבריהם ר"ל דברי שניהם הרי עדותם אמתית ואם לאו עדותם בטלה · יש עדים שהיריבים צריכים לומר הוו עלינו עדים בעניני הלואות ומכר וקנין ושאר דברים שהם בהסכמתם · ויש עדים בעניני נזיקים שאפילו לא יאמרו היו עלינו עדים מעידים הנה הכתוב אומר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו · וצריכים העדים להעיד מה שהם יודעים לפני בית דין אם יתבעו בית דין שנאמר או ראה או ידע · ובשראה אדם עבריין ברבר צריך להעיד עליו הנה דבר המקושש ויביאו אותו המוצאים אותו מקושש עצים אל משה ונאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא · והנה הכתוב הזהיר מלקבל עד אחד שנאמר ועד אחד לא יענה בנפש למות ועוד נאמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא שהזהיר בזולת דיני נפשות קל וחומר בדיני נפשות · ואולם הכתוב באר את שניהם שלא תקובל עדות עד אחד שאם היה אומר על דיני ממונות לבד היינו אומרים שדיני נפשות דין חמור ויש לחוש ואם היה אומר בדיני נפשות לבד היינו אומרים שדין ממונות הפסד ממון הוא וראוי לחוש בעדות עד אחד מפני שהוא דבר קל כנגד הפסד נפש ואין ראוי לדין מן הקשה אל הקל על כן באו בשניהם · ובעלי הקבלה אמרו כי מה שאמר לא יקום עד אחד אבל לשבועה קם שהכונה לפי דעתם לכל עון דיני נפשות ולכל חטאת קרבנות ולא לחטא מכות · ובדיני נפשות אין משביעין ועל כן כשאמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת לעון שאין משביעין אינו קם אבל הוא קם למה שמשביעין ואנחנו

Digitized by Google

בארנו דעתנו · יש הכתים מפני שמצאו בתקומות והוא עד או ראה או ידע מכלל יש מקומות שמועיל עד אחד · ואומר והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו · ואומר ועד אין בה ופירשו מפרשים שהטעם בו עדות שם מקרה כי כל מקום אשר אינו צריך שם מקרה אומר עד אחד · ואחרים אומרים שמעם והוא עד או ראה או ידע הטעם בהמצא עד אחד ואחרים פירשו על אותם הנזכרים באמור בגבלת אדם או בבהמה טמאה עליהם אמר והוא עד או ראה או ידע ועליהם הכשר עדות עד אחד ששני עדים הם במה שיש בין בני אדם אחד לחברו אבל במה שיש בינו ובין בוראו עד אחד יכשר והלא בתוב בכל חטא אשר יחטא · ובענין ראית הירח בארנו הכונה איך תכשר עדות עד אחד · אמרו בעלי הגמרא שעד אחד יועיל באשה שומה שלא ישקוה מי המרים שנאמר ועד אין בה ושלא תעשה ענלה ערופה בעבור שנאמר ועינינו לא ראו ואלו דברים בעלמא · ואילם אחרי שאמר על פי שנים עדים מה טעם לומר או על פי שלשה עדים אמרו קצת חכמים שזה כדרך אך אם יום או יומים יעמוד שהטעם שיומים פחותים מן יום ובן נמי השלשה עדים פחותים מן השנים בעבור שהשנים מן השלשה מקבלי עדות השנים וזה אינו נכון שאלו כשאר השומעים ומה טעם יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו · והרבו ג"כ אופנים אחרים אין צורך להזכירם · והאמת בי על כן אמר או שלשה עדים שלא תאמר אם נפסל האחד השנים מספיקים בעדות ועדותם קיימת אלא עדותם בטלה · ובן אמרו בעלי הקבלה היה האחד קרוב או פסול בדיני נפשות אי בדיני ממונות תתקיים העדות ורוב החכמים פסקו אחד דיני נפשות ואחד דיני ממונות · עוד אמרו שהשנים בנגד השלשה ושלשה כנגד השנים כשם ששלשה מזיקין את השנים אף שנים מזיקין את השלשה ואין תוספת האחד מועיל ואפילו היו מאה · וכשם שאין שנים נהרגים עד שיזמו שניהם כן אין שלשה נתרגים עד שיזמו שלשתם ואפילו היו מאה שאמרו עדים · עדות השטרות במו שנתקדה עריתם אמר הכתוב ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו · העידו עדים ובאו אחרים ובטלום דין לעשות להם מה שזממו לעשות למועד אם בביתה אם בבהמה אם בתשלומין · והנה זה העדש יתחייב לעדים זוממין לא לבעל הריב והעד לזה כמוצ"א שם רע ואין ראיה ממאמר אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו שחוזר לבעל הריב כי כבר נתבאר ענינו · אמרו בעלי הקבלה בפרשה האומרת לא מצאתי לבתך בתולים ואבי הנערה אומר ואלה בתולי בתי אמרו בפרשה זו למדנו עדים זוממין וזוממי זוממין · והנה אם נמצאו העדים זוממין יעשה להם מה שזממו לעשות אמר באשר זמם לעשות אם בסקילה אם בשרפה אם בהמות · כל הזוממים נסקלין או נהרגין ולוקין ארבעים כל אחד אבל בממון משלשין · ומה שאמר לעשות לאחיו למדו כי המעיד על בת כהן ונזנית והזם אע"פ שהיא חייבת שרפה הוא נדון כדין הביעל אם הנק אם בסקילה כפי הלוק דעתם אם מאורשה בסקילה ואם בעולה חנק · ועוד אמרו אין נעשים זוממין עד שיזמו את עצמם כגון שאמרו ראינו את פלוני ביום פלוני שהרג את פלוני במקום פלוני באו אחרים ואמרו והלא אתם הייתם עמנו במקום פלוני כל היום הרי אלו זוממין · אבל אם הכחישום בי אותו שאמרתם שהרג היה עמנו במקום פלוני זו עדות בוכחשת ואינם זוממין · והעדים בעת שמכחישים זה את זה עדותם בטלה ואינם נעשים זוממין · אם העיד שהוא ממזר והכתוב אומר ועשיתם לו באשר זמם וזה אי אפשר להעשות והדין שהכתוב דבר במה שאפשר ובעלי הקבלה אמרו שמיפג את הארבעים · וכן אמרו בעלי הגמרא אין העדים הזוממין נהרגין אלא אחר שנגמר הדין לא הרג נהרגין הרגו אינן נהרגין · וחכמי הקראים אומרים לכל שכן הם אומרים אין דנין לבא מן הדין · והלא הבת האבות לקחו דינה בהקש אע"פ שכתנצלים שדין נזהה שוה אינו הקש ואדרבא זהו הקש האבתי · אדם שהעיד על נפשו פיו כמאה עדים הנה באמר דוד לעמלקי פיך ענה בך · והדיין עצמו אם ראה אינו דן על ראייתו אבל צריך עדים ואם היה עמו עד אחד אינו בצטרף עמו על סנת תיות דיין אלא ממנין דיין אחד ובעד · ואין תועלת להיות העדים רואין זה את זה אלא אפילו היה האחד רואה מהמון זה ואחד רואה בחלון זה ולא היו רואין זה את זה בצטרפין :.

המסלמלים

Digitized by Google

המטלטלים נקנים בכסף ובריצון והקרקעות והבתים והעבדים נקנים בכסף ובשטר ובחזקה ובקנין · בכסף כגון שאמר אובל בכסף תשבירני ואבלתי · ועל הקרקעות שדות בכסף יקנו וכתוב בספר ותתום · ובחזקה ובכבשה הארץ לפניכם · ובקנין שלף איש נעלו ונתן לרעהו · בכסף באיזה צד נתן הכסף קיים לכל דבר ואפילו שאין שם עדים ואפילו שאין שטר ואין אחד מהם יכול לחזור בו · בעלי הקבלה אמרו דברי תורה מעות קונות אלא הם תקנו לעשות הגבהה שאינו מדין תורה בדברים שראוי הגבהה ואם אין ראוי הגבהה כגון הבהמה עושים משיכה ואם אין יכול לעשות משיכה כגון ספינה עושים מסירה כגון הספינה והבית · אבן הקרקעות אע"פ שמעות קונות צריכים שטר וחזקה לפי דבריהם · ולמה תקנו משיכה כי כשנתן הקונה המעות מתרשל המוכר משמירת הדבר הקנוי ועל כן תקנו המשיכה שעד לא ימשוך הוא ברשות המוכר הם עצמם הקשו והמעות שנתנו אם יאמר מוכר ללוקח נשדפו מעותיך בעליה לא יוכל לדבר כן כי אפילו יהיה לא להם אלא כשומר חנם בכפים אין להם שמירה אלא בקרקע ולא רצו לתקן עד שיצטרך שניהם מעות ומשיכה · אבן הקרקעות נקנין דבר תורה בכסף בכתב ובחזקה · נראה לי שהכסף הוא המתמים הקנין אבן יען שאינו דבר נעתק ליד הקונה תקנו השטר עם העדים להיות מודיע הקנין · זאין הרצון שהכתוב בכתב ששדה מכור לך ונותנו בידיו ובזה יהיה מכור לך בגין שעושים בקנין האשה אבן השטר מודיע הקנין ליום אחרון · ובחזקה קונים כגון שמכר בית וקנה הקונה בחזקה בגין שבנה או פרץ או פתח בו פתח וכיוצא באלו · ודין העבד כדין הקרקע · סוף המאמר דברים הנעתקים ליד הקונה ביון שנתן הכסף ונעתקו אינם צריכים כתב וקודם העתקתם כיון שנתן הכסף קם הקנין שנאמר ונתן הכסף וקם לו · ואין יכול אחד מהם לחזור בו ונהנו ונותנים ערבון ומספיק · אך דברים שאינם נעתקים צריכים שטר להתמים הקנין והזקה היא כעין ההעתקה אך כיון שאין החזקה מתמדת נתקיים השטר ומנהג קדום בישראל לפנים שנאמר וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל הרצון על דבר שאין בו תפישה שולף נעלו במקום אותו הדבר ונותנו לרעהו לקיים הקנין :

סוף המאמר נראה כי דברים הנקנים ביד הקונה אינו צריך שטר ועדות אלא שאינם יכולים לבוא בידיו דנו בהם בחזקה וחזאיל והחזקה אינה מתמדת ביד הקונה נתחייב בהם השטר בעדות · ואמת שאין השטר והחזקה עצם הקנין אלא תובעים בקנין שאם אין קנין לא יתם אחד מהם · והקנין אם בכסף אם בדבר אחר לבד שיהיה ברצון ולא יתכן לחזור בו אחד מהם · וצריך המוכר למכור דבר שהוא שלו · היה גנוב או עשוק או גזל או אבדה או משועבד בחוב יד הבעלים קודמת לטרוף אותו · מכרו המוכר בידיעת הקונה אין לקונה למעון למוכר דבר אם הראה המוכר דבר מעוין אשר היה גנוב אם נלקח אל בעליו אין לקונה זכות לתבוע מן המוכר דבר הנמכר אלא נוטל דמיו והולך לו אלא אם מכר דבר מתם ואחרי כן נתן לו דבר גנוב והגנוב נטרף מיד בעליו הקונה תובע מן המוכר דבר שמכר לו שמא היה בעת שמכרו בגזל ואחרי כן הוקר :

דין ההונאה

ההונאה נזכרה בשכר זקנין שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו · ומה שנאמר במקום אחר זלא תונו איש את עמיתו הוא בהונאת דברים כגון שהיה בעל תשובה זהרפו על מעשיו הראשונים או שאלו במה

Digitized by Google

במה שאינו יודע או שנתנו במומו או בפחיתותו על כן נאמר ויראת מאלהיך שאינו עונה לעונש ממון • אבן התונאה בממון וכי תמברו ממבר אל תונו איש את אחיו • ושעור התונאה פירשו בעלי הגמרא שהוא שתות ר"ל אם היה חמשה ומכרו בששה מחזיר התונאה • ונראה מדין תורה לפמוך שזרע הומר שני תבואות מה טעם שנים בחמשים בכסף ולשם אומר כי מספר שני תבואות הוא מוכר לך והשנה בכסף ויותר והשנים הנמכרות שתים לפחות שנאמר כי מספר שני תבואות הוא מוכר לך ואם העדיף או פחת במכרו בכסף יצא האחד באחד וחצי ונראה שזו היא התונאה ולמעלה מן השנים תהיה התונאה בכסף ובשעור החמשים בכסף תהיה התונאה בכסף אבל למעלת מחמשים תהיה התונאה בשתי בכסף • וזה אינו כי אם בדברים משוערים לפי שער שבשוק והלוקח לא היה יודע או המוכר • אך אם הדבר נודע להם לפי שער שבשוק ורצו לגרוע או להוסיף זה אינו אונאה • בעלי הקבלה אמרו על הקרקעות ועבדים ושטרות אינו אונאה והאמת לכל דבר שאינו לפי שער שבשוק בחסרון דעת בעליו היא אונאה ובעניני חלופין אין אונאה בגון שהחליף פירות בפירות או בהמה בבהמה • היה דבר מתיקר משער שבשוק מפני מעוטו אם הוסיף זה אינו אונאה • אינו אונאה אלא למוכר לאחד בעשרה ולאחד באחד עשר בעת אחת זהו אונאה אבל בחיות דין שוה לכל אינו אונאה • היה מוכר דבר והיה בו מום ומוכרו בחזקת שאינו בעל מום זהו אונאה כגון מכר לו יין ונתן לו חומין מכר לו חטה יפה ונתן לו חטה באושה מכר לו בהמה בריאה ונתן לו בהמה חולה או בעל מום • וכל הנובל במכר בדבר שיש לו פחת והעליטו המוכר מיד הלוקח הוא הדין על הלוקח בשהוא מוכר עוד • וכן המכנים מים ביין וביוצא בו וכן המשרה דברים שדינם להמכר יבשים וביוצא בהם כל שהוא גנבת דעת • וכן מי שרמה חברו בדבר ולקחהו בפחות • ואמר ולא הונו איש את עמיתו וכי בזולת עמיתו הדבר בהתר אלא דבר הכתוב לרוב גנויו • בכלל אזהרה זו נכללת אזהרת לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה ומי שיש לו אבן ואבן איפה ואיפה הין והין לקנות בגדול ולמכור בקטן כל אלו מיני החמסים אסורים מצד ההונאה והמדות והאמות והמשקלים וכל ביוצא בהם לפי הסכמת אנשי המדינה • וכבר נהג הכתוב למשנה המנהג באמרו לאמר מתי יעבור החדש ונשביתה שבר והשבת ונפתחה בר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה • וכל הקורין בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו מחויב בכל מה שיזיק לחברו • אבל השביר והעבד בהמה שנתפשר כל אחד משניהם אינו אונאה :

דין השבירות

כתוב אחד אומר ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש וכתוב אחר אומר לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר • ואם אמר לא תבוא עליו השמש מה טעם לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר • על כן יש מפרשים שמאמר ביומו תתן שברו זה שכיר יום • ומה שאמר לא תלין פעלת שכיר זה שכיר לילה וזה לא יתכן כי היאך יאמר לא תלין ועדיין לא עשה מאומה והיה ראוי לומר בלילו תתן שכרו ולא תזרח עליו השמש • אכן הכונה שאם לא נתן לו עד שבא השמש לא יאחרנו עד הבוקר • ויש לומר שיש שכיר עושה בהלקי היום עליו אומר ביומו תתן שברו ויש שכיר עושה כל היום עליו נאמר לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר ונקראת השבירות בשם פעלה כנרמז ופעלו לא יתן לו • ויש לומר שלא ישאיר הלק מן הפעלה להיות עד לטהר כדי שלא יפרע לו באותו היום • הנשכר לעשות מלאכה כל היום ונשלמה המלאכה בהצי היום אם יש לו מלאכה אחרת עושה ואם לאו פועל לו משולם ואם לא ישלים השכיר מנכה לשעבר • השכירו ללכת למקום שליהות ולא מצא פורע לו שכרו • ושומר שכר חייב באונסין שנגנב או

Digitized by Google

או נשבר • השכיר שנשכר לעשות מלאכה זקלקלה חייב לשלם • והשכיר שנשכר להשלים מלאכה בשבר משוער צריך להשלים מלאכתו ואפילו אם פרע שכיסו ואם הזיק השכיר ממנו תשכיר פטור • יש מפרשים כי מה שנאמר כי תבוא בכרם רעך על השכיר הכתוב מדבר וכן מה שאמר כי תבוא בקמת רעך שאם זה בעוברי דרך יכול שיאכלו כל הכרם אלא הוא אזהרה לשומרים שלא יתן אל בליו אלא שיאכל עד לשבעה • ואמרו בעלי התקבלה בשעה שנותן בבליו של בעל אז הוא אוכל שנאמר ואל כליך לא תתן כמו שאתה נותן בבליו של בעל הכרם אלא מצוה להניחו לאכול וזה מלמד כשעוסק בדברים שנדוליו מן הארץ אוכל בשעה שנגמרו • הנה אומר לא תחסום שור בדישו והרמיז זה בתלוש אבל במחובר הוסם • הנשכר לעשות פעלה לכל אומנות שהוא בקי אם שנה ממה שהתנה לו אם השביח יותר על ההוצאה פורע כל ההוצאה ואם ההוצאה יתרה מן השבח פורע לו את השבח :

דין המתנה

המתנה קנויה בדברים ואם היה שם קנין או כתב או חזקה הרי מזב וצריך להיות הנותן מתנה בן דעת אבל קטן ושוטה אין מתנתם מתנה • יש מתנה נתנת על תנאי ובהתקים התנאי תתקים המתנה • ויש מתנה עד זמן ואחרי כן חוזרת לבעלים • המתנה צריך שלא תהיה משועבדת לבעל חוב אלא אם נתנה בא בעל חוב ושורף • החולה שנתן נכסיו על דרך מתנה אם שייר ממה שיש לו מה לחיות אם נתרפא מתנתו קיימת ואם לא שייר מתנתו בטלה שהרי אם יקום מחליו ואין לו ממה לחיות מכלל לא נתגם אלא על מנת לחיות • ומתנת שכיב מרע תהיה מתנה אם מחלו היורשים לא כדעת בעלי הקבלה שאם רצה לכתוב נכסיו לאחד מבניו דבריו קיימים חוץ מחלק בכורה שהרי חלק הבכורה מדין ירושה וכאשר יש לאו שלא ימעט או יעתיק חלק בכורה הוא הדין על הירושה • ואולם מתנת הבריא מתנה קייכת • מי שלא ידע שיש לו יורש קרוב כגון בן שסבר שמת והוא בחיים ובא אם נתן נכסיו מתנה הבן זוכה ונוטל אותם מיד הלוקחים שבידוע אלו הכיר שיש לו בן לא היה נותנם האשה שנותנת כתובתה מתנה לבעלה אינה מתנה אולי שמפני דרכי שלום עושה לנוח לא מרצון לבה אלא אם נתנה לו קצת מה שעשתה עשוי :

דין השותפין

השותפין כשיתחברו על הממון בשוה בין הפסד בין ריוח בשוה ואפילו הבנים האחד כל שהוא כששניהם עוסקין • הבנים האחד יותר על האחר כדי לעסוק מי שיש לו על החברה פחות מותיר מן הריוח שכר העוסק שלא ישינו אבל רבית מפני מעותיו היתרים • הנה כל אחד מן התברים כשומר שכר על האחד שחייב בגניבה ואבדה ופשור מן האונסים • ויש שותף שהאחד נותן המעות והאחר עוסק יהיה הריוח באמצע וההפסד באמצע נמצא זה עוסק מפני מעותיו וזה ריוח רבית • אלא עשו שלשה דברים בשותף אם שקבל יותר מן הריוח העוסק או שקבל פחות בהפסד או שיקצוב לו דבר על חצי העסק להיות חצי הריוח לו • והנה המעות בידיו חצים דרך פקדון וחצים דרך הלואה • השותף יש לו להתחייב בשבועה • יש מענה כשרוצה להמזיר הממון לבעל השותף השותף

Digitized by Google

האחד יש לו לטעון כי אולי מצני שנתן עיניו בסחורה שיש עליה ריוח ורוצה לבטל השתוף שיכנה בריוח לבדו · ויש טענה כשטען שיש בממון שום ענין מן האונסין שלא יתחייב בהם אם נפסד חלק של חברו שיש בידו כחזקת פקדון שמה עליו בחזקת מלוה חייב באונסים · ויש טענה כי אולי קלקל בענין ההנאה או ההפסד מן הקרן · ויש לתבוע שבועה מן החשודים לו בין מן השותף עצמו בין מבני ביתו אם טוען טענת ודאי אבל אם טענתו טענת ספק מתרים בהם מי שקלקל בענין חשותפות · ומתי יש לו לתבוע שבועה כל זמן שהשותפות קיימת אבל אחרי שנחלקו אין לשם טענת שבועה שהרי נוטל כל אחד חלקו בין ריוח בין הפסד ובחשבון נחלקו · וחטענות הבאות אחרי כן בחזקת טענות מסופקות לפיכך יש להתרים בהם על מי שקלקל · אבל אם יש ביניהם עדיין ענין · שותפות יש לתבוע כל אחד מחברו שבועה אם טען טענה ודאית :

דין דברים הנעתקים

בארץ החכמים דברים הנעתקים מאיש לאיש הם על ידי שנים עשר דברים · בחמשה מהם חוזרים לבעליהם ועל ידי שבעה דברים זוכה בהם · ואלו החמשה דברים שחוזרים לבעליהם · האחד מה שהוא על דרך גזלה שנאמר והשיב את הגזלה אשר גזל או את העושק אשר עשק שאינו זוכה בה כל ימות עולם · והשני מה שהוא אבדה שנאמר או מצא אבדה עד שימצא בעל אך אם לא ימצא בעל הוא נקנה לו · והשלישי כל מה שהוא על דרך שאלה שנאמר וכי ישאל איש מעם רעהו ונאמר אהה אדוני והוא שאול שצריך להחזירו · והרביעי מה שהוא על דרך פקדון שנאמר כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ונגנב מבית האיש וכו' ונאמר כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור וכו' ונאמר שבועת ה' תהיה בין שניהם · והחמישי מה שהוא על דרך משכון שנאמר השב תשיב לו את העבוט · והשבעה דרכים שוזכים בהם אלו הם · האחד מה שינחיל האב לבן בבריאותו שנאמר והיה ביום הנחילו את בניו · והשני מה שיורש היורש אחרי מות המוריש שנאמר איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו · והשלישי מה שיעתק מאיש לאיש במחיר שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך · והרביעי הוא המתנה בנין שנתן כלב לעכסה בתו שנאמר ויתן לה כלב את גלות עליות ואת גלות תחתיות ונאמר וכי יתן הנשיא מתנה לאחד מבניו וכו' · והחמישי הם ההקדשות בנין בתים ושדות שנאמר ואם משדה אחוזתו יקדיש איש לה' · והששי החרמים שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה · והשביעי הצדקה שנאמר נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו · וההכמים בארו מכה התורה שבעשרים וארבעה דברים זוכים הבהנים ואלו הם הנקראים עשרים וארבעה מתנות כהונה · ובשבעה דברים זוכים העניים בתו שנתבארו בתורה · ואמנם עשרים וארבע מתנות כהונה נחלקות מהם ארבע שזוכים במקדש זכרי כהונה · ואלו הם החטא"ת שנאמר המחטא אותה יאכלנה במקום קדוש · והאש"ם שנאמר כל זכר בכהנים יאכלנו במקום קדוש · ולח"ם הפנים שנאמר והיתה לאהרן ולבניו ואכלוהו במקום קדוש · והנות"ר מן המנחה שנאמר והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו במקום קדוש אלה הארבעה הם קדשי קדשים · ושנים עשר קדשים קלים תשעה מהם נאכלים בירושלם ושלשה בארץ ישראל

ישראל · ואלו הם עומר התנופה ושתי הלחם
ושלמי הג השבועות ולוג השמן של מצורע
ונאכלים בירושלם לזכרים ולנקבות שבכהנים
ובלבד שיהיו טהורים וזאת היא ראיתם
שנאמר וזה לך תרומת מתנם לכל תנופות
בני ישראל לך נתתים ולבניך ולבנותיך אתך
לחק עולם כל טהור בביתך יאכלנו אם כן
כל המונפים נאכלים לזכרים ולנקבות · בעומר
כתוב והניף את העומר ובשלמי החג ובשתי
הלחם כתוב והניף הכהן אותם על לחם
הבכורים · ובלוג השמן של מצורע כתוב
והקריב אותם לאשם ואת לוג השמן והניף
אותם תנופה לפני ה' · ולמה אמרנו זה
מפני שבעלי הקבלה אמרו שגם אלו הארבעה
הם קדשי קדשים ואומרים שהם נאכלים
במקדש לזכרי כהונה · והחמשה האחרים
שנאכלים בירושלם אלו הם · החזה והשוק מתן
מן השלמים והמורם מאיל תודה ומאיל נזיר
והמעשר והבכור אלה כלם שלמים · והבכורים
גם הם מזה המין ר"ל ממין אלה החמשה
הנאכלים בירושלם ועורות המוספים מן המקדש
והקדשים הקלים השלשה נאכלים בארץ ישראל
אלה הם · מע"ר אהרן שנאמר ואכלתם
אותו בכל מקום · והראשונ"ת ראשית דגן
תירוש ויצהר שנאמר כל חלב יצהר וכל
חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו לה'
לך נתתים · והחל"ה שנאמר חלה תרימו
תרומה לה' כתרומת גורן ר"ל כאשר תרומת
גורן נאכלת בכל מקום כן החלה נאכלת בכל
מקום · ושבעה מהם חולים השנים בארץ
ישראל והם שדה אחוזה שנאמר ואם משדה
אחוזתו יקדיש וכו' ואין אחוזתו אלא בארץ
ישראל וראשית הגז ואמרנו בכה משום
שנתחבר עם הדגן והתירוש שנאמר ראשית
דגנך תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן
לו ממקום שאתה נותן הראשיות משם אתה
נותן ראשית הגז · והחמשה הם בכל מקום
חן בארץ ישראל הן בחוצה לארץ אלה הם ·
פדיון הבכור ופדיון פטר רחם בהמה טמאה
שנאמר כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו
לה' באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה
את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה
תפדה · פטר חמור לפי דעת החכמים פדיון
הבהמה הטמאה בשה שנאמר ופטר המור תפדה
בשה · ופדיון האדם חמשת שקלים ונתן
לכהנים שנאמר ונתת הכסף לאהרן ולבניו ·
והחרם שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה ·
וגזל הגר שנאמר ואם אין לאיש גואל להשיב
האשם אליו האשם המושב לה' לכהן אשר
יכפר בו לו יהיה · והזרוע והלחיים והקבה
אלה מן החולים נתנים ולא מן הקדשים · ונאמר
הראשיות נקראו תרומה והחלה והמעשר
והכתוב אומר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר
דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך
ותרומת ידך אם כן התרומות באות בבית
הבחירה ואיך אמרנו שלא היו באים שמה ·
התשובה על זה כי מאמר ותרומת ידך הם
הבכורים כי לא מצאנו תרומה טעונה ביאה
אלא הבכורים לבד שנאמר ולקחת מראשית
כל פרי האדמה אשר תביא מארצך · ואולם
הדברים שזוכים בהם העניים הם שבעה ואלו
הם פאה ולקט ושכחה מן השדה כאשר
נאמר ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה
פאת שדך בקצרך ולקט קציר לא תלקט לעני
ולגר תעזוב אותם ונאמר ושכחת עומר בשדה
לא תשוב לקחתו וכו' · ומן הכרם פאה ושכחה
ופרט ועוללות שנאמר וכרמך לא תעולל ופרט
כרמך לא תלקט · ואולם השכחה מוקשת
לאילנות ממה שאמר כי החבט זיתך לא
תפאר אחריך הוא הדין לכל האילנות · ואולם
בשאר אילנות שכחה ופאה ומעשר עני בשנה
השלישית שנאמר מקצה שלש שנים תוציא את
כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת
בשעריך ובא הלוי וגו' ועליו נאמר כי תכלה
לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית
שנת המעשר וגו' · וכך הוא הסדר בתחלת
שנה ראשונה מוציא התרומה ונותנה לכהן
ועל זה נאמר בתורה ראשית דגנך תירושך
ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו · ואחרי כן
מפריש מן השאר אחד מעשרה הוא הנקרא
מעשר ראשון ונותנו לבני לוי ועל זה נאמר
בתורה וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי
העץ · ונאמר ולבני לוי נתתי וגו' · והלוים
מעשרים לבני אהרן מכל חלבו את מקדשו
ממנו אבל ישראל שעשר ללוי כל אשר
יעבור תחת השבט · ואחרי כן מפריש מן
השאר אחד מעשרה והוא הנקרא מעשר שני
והוא לבעליו ועליו נאמר ואם גאול יגאל איש
ממעשרו ועליו נאמר עשר תעשר את כל
תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה ונאמר
ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר
לשכן שמו שם מעשר דגנך וכו' על הכרך
הזה מפרישין בשנה ראשונה ובשנה שניה
וברביעית ובחמישית אבל בשלישית ובשביעית
אחר שמפרישין מעשר ראשון מפריש מן
השאר מעשר אחר ונותנו לעניים והוא הנקרא
מעשר

Digitized by Google

מעשר עני • שנת השמטה כלו הפקר אין בה תרומה ולא מעשרות כלל לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני • בעל השדה שעברו עליו עניים והיה לו שם מעשר עני נותן לכל עני שיעבור עליו מן המעשר כדי שבעו שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו :

מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי שראוי לעני ההוא וכפי שמשנת יד הנותן שנאמר פתוח תפתח את ידך לאחיך לעניך ונאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך • ונאמר וחי אחיך עמך וכל המעלים עינו מן העני עובר על מצות לא תעשה שנאמר לא תאמין את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון • אבל צריך ליתן די מחסורו אשר יחסר לו ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת שנאמר לאחיך לעניך ולאביונך בארצך • אמרו בעלי הקבלה המתפיים בצדקה חייב כשאר הדברים הנדרים האומר סלע זה כזה הרי זו צדקה • כל עיר שיש בה ישראל בעמידין גבאי לצדקה ואין מחשבין עמו שנאמר אך לא יחשב אתם את הכסף הנתן על ידם כי באמונה הם עושים • וצריכים להזהר במצות הצדקה שהיא סימן לזרע אברהם שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט • ודת האמת עומדת בצדקה שנאמר בצדקה תכונני • וישראל נגאלין בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה • ונאמר והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם • וכל הגורם לאחרים ליתן צדקה שכרו גדול משכר הנותן ועל כל כיוצא בהם נאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד :

ברוך ה' לעולם אמן ואמן :

53 40887 005 1
91 53 ER
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

3610502440505 7

Digitized by Google